

FERENC RÁKÓCZI
MEGYEI ÉS VÁROSI
KÖNYVTÁR
MISKOLC

II. RÁKÓCZI FERENC
MEGYEI ÉS VÁROSI
KÖNYVTÁR
MISKOLC

II. RÁKÓCZI FERENC
MÉGYEI ÉS VÁROSI
KÖNYVTÁR
MISKOLC

II. RÁKÓCZI FERENC
MEGYEI ÉS VÁROSI
KÖNYVTÁR
M I S K O L C

Fx 579

SÁROSPATAKI LAPOK.

A PROT. EGYHÁZI ÉS ISKOLAI ÉLET KÖRÉBŐL.

A

„SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR” KÖZLÖNYE.

1895.

TIZENNEGYEDIK EVFOLYAM.

RADÁCSI GYÖRGY.
felelős szerkesztő.

BUZA JÁNOS.
társzerkesztő.

DR. EÁCZ LAJOS.
főmunkatárs.

SÁROSPATAK.

NYOMTATTA STEINFELD JENŐ, AZ EV. REF. FŐISKOLA BETŪIVEL.

1895.

II. RÁKÓCZI FERENC
MEGYEI ÉS VÁROSI
KÖNYVTÁR
M I S K O L C

TARTALOM.

I. VEZÉRCIKKÉK.

	Lap
At olvasóhoz. Szerkesztőség	1
Az államkormány és a protestánsok a harmadik egyetem kérdésével szemben. Zsöldos Benő	2, 21
Új viszonyok küszöbén. Radácsi György	41
Édvölgyök a sárospataki képezdét. Radácsi György	44
Főpásztori levelek. Radácsi György	61
Nehány szó az egyházmezei gondnokok és esperesek megerősítése és föleltekhez tárgyában. Ragályi Béla	64
Katholikus néppárt s országgyűlési hangok. Radácsi György	79
Berzeviczy Albert nyílt levele a szerkesztőséghez	99
Még egyszer a harmadik egyetem ügye és az azzal összefüggő kérdések. Zsöldos Benő	101, 123
Hafasza clerus. Ujfalussy Béla	106
A harc kitört. Morvay Ferenc	129
Protestáns missio. Molnár Ferenc	143
Belmisio. Lukács Odón	163, 183
Mészere: (Görömbei Péter barátomból). Ujfalussy Béla	166
A határozott fellépés ideje. Kálmánista	201
Temetési emléksünk. Kovács Zsigmond	203
Fejes István esperesi székfoglaló beszéde	221
Az országos ev. ref. lelkesítő övezetek és árvák gyámintézeteinek új alapszabály-tervezete. Vas Mihály	225
A konvent figyelmébe. Radácsi György	246
Felelet az „Iloszeru-e o. cikire (válasz Ujfalussy B-nak) Görömbei Péter	249
Kis emberek töprengése nagy dolgok felett. Andrassy Kálmán	269, 357
Husvét reggelén. Andrassy Kálmán	293
A kerületi gyűlések, mint értekezlet-félék. Radácsi György	313
Nagy Pál gömöri esperes gyűlés-megnyitó beszéde	337
A nagy igazgatósság idején. Radácsi György	377
A felekezeti jelszavak ellen. Kovács Károly	401
Egy fontos egyházközigazgatási kérdés. Andrassy Kálmán	403
Az országos ev. ref. tanácsgyűléslet és a magyar prot. irod. társaság. Radácsi György	425
Pünköst ünnepén. Radácsi György	445
Egyháztalogatás. Optimista	465
Egységesev. ref. egyházi és tanügyi politika. Radácsi György	481
A kolozsvári theol. fakultás. Péter Mihály	484
Emlékezés a Kazinczy-ünnepélyre. Veress Ferenc	486
Beteges tünetek. Buza János	505
Több igazságot. Ujfalussy Béla	508
Egyházzsértartási cselekményeink egyöntetűsítése. Rácz Gyula	525
Az egyházpolitikai törvények végrehajtásának küszöbén. Radácsi György	545
Az esperesi látogatásról (Ujfalussy Béla figyelmébe ajánlva) Andrassy Kálmán	569
Keressük az igazságot. Optimista	574
A meghívás kérdéséhez. Zoványi Jenő	589
A nagy ellentéték. Molnár Ferenc	609
Nem lesz sok mondani valóm. Ujfalussy Béla	612
Lelekesválasztás meghívás útján. Gömöri S.	629
A „Sárospataki Irodalmi Kör” új alapszabályainak olvasásakor. Vattay László	649
A magyarhon ág. hitv. evang. és ev. ref. egyház püspökeinek javaslata. Mitrovics Gyula	669, 693
Az eltemetett indítványról (válasz Vattay Lászlónak). Beeske Bálint	715
Baksay Sándor solti esperes évi jelentése	720

	Lap
Elnöki megnyitó. Vitéz Mihály	722
Az orsz. lelkesítő gyámintézet. Novák Lajos	735
Baksay Sándor solti esperes körlevele	739
Az új viszonyok küszöbén. Radácsi György	755
„Dolgozatok” c. munkám egy kortes bírálatához. Mitrovics Gyula	759
A tiszánmenni ev. ref. egyházkerület részvét-irata a gyászoló főhercegi családhoz. Czinke István	775
Kovács Károly ungi egyházmezei gondnok gyűlés-nyitó beszéde	777
Főpásztori levél. Kun Bertalan	795
Utasítás az egyházpolitikai törvények életbelépésével követendő eljárás tárgyában a lelkesítők részére. Kun Bertalan	798
Nehány szó a lelekes-választás kérdéséhez. Ladányi E.	815, 853
Elmefuttatás egy „elmefuttatás” felett. Novák Lajos	832
Protestáns népnaptár. Szilvásványi István	857
A napi kérdésekhez. Radácsi György	873
Október 31. Rácz Lajos	893
Vécsey József indítványa. Kovács Béla	896
Papp K. Gabor. Radácsi György	913
Lukács Odón elnöki megnyitó beszéde a nagyváradi egyházi értekezleten okt. 31-én	916
A házastulók hirdetéséről és a stóiaról. Rácz Kálmán	933
Egy falusi öreg pap és fiatal káplánjának alkalmi beszéde. Kapillanus	935
Egy nyolc-százados évforduló. Rácz Lajos	953
Konvent után. Radácsi György	973
A házastulók hirdetéséről és a stóiaról. Péter Mihály	976
Záravarr. Morvay Ferenc	993
A lelekes-képzés kérdéséhez. (viszhang Gulyás Lajos felolvasására). Radácsi György	1013
Az ezredéves kiállítás. B. J.	1017
Az idő teljessége. Andrassy Kálmán	1031
A „Sárospataki Lapok” és a „Koszorú” érdekeiben (Püspöki körlevél). Kun Bertalan	1036
At olvasóhoz. Radácsi György	1055
A protestáns sajtó. Orthodox	1057

II. ISKOLAI ÜGY.

Közéiskolai tanárgyületemek. Buza János	7
Országos tanító-képesítő bizottságok. Dezső Lajos	27
A miskolci ev. ref. főgimnázium. —	30
Két indítvány. Egytanár.	46
Közéiskolai nevelésünk és a prot. tanárképezde szükségé. Andrassy Kálmán	60, 109
A német nyelv a középiskolában. Rácz Lajos	82, 427, 448, 468, 488, 511
Visszapillantás a vallás- és közoktatásügyi költségvetési vitára. Buza János	131, 152
A fentarató-tesztületi cím. Dr. Tüdős István	109
Fordítsunk több gondot prot. középiskoláinkban a vallás tanítására. Buza János	185
A második országos és egyetemes tanügyi kongresszus és egy kis visszapillantás a negyvenes évekre. Buza János	290
A tiszánmenni ev. ref. egyházkerület tanügyi bizottsága. Benne-volus	339
Tanárképzés és tanárihány. Buza János	360, 739
A középiskolai tantervek revíziója. Buza János	404
A kormány-képviseleti intézmény. Nemo	530
Bethly Zsolt elnöki megnyitó beszéde Kassán.	548
A tanítató szülők némely gyöngesége. Nemo	592

	Lap
A sikerre vezető eszmék hársága. Buza János	615
Az iskolák államosítása. Vas Mihály	632
Népiszkola-ügyünk és a népiszkolai tanítóképzés év. ref. felekezeti szempontból. Réz László	652, 676, 697, 700
Kormányzati rendszabály-tervezet a sárospataki ev. ref. főiskolában	723
A nem állami tanárok nyugdíj-ügye. Buza János	740
Népiszkolai nyomtatványaink. Fábian István	800
Pár megjegyzés Réz László úr cikkeire. H. K. K.	818
Theologusaink kiképzéséhez. Dr. Finkei Ferencz	837
A második országos és tanügyi kongresszus. Buza János	856
Felekezeti tanárok nyugdíj-ügye. Márkus Imre	879
Mogyorófa-pálya a népiszkolában. Szilva István	899
Az ev. ref. konvent tanügyi politikája. <i>Arany</i>	937
A középiskolai tanárok helyzetéről. Buza János	957
Miként tehetők újból népesebbekké theol. akadémiáinkat?	
Veterán	977, 997
Miként tehetők újból népesebbekké theologiai akadémiáinkat?	
Tóth Bertalan	1037, 1059

A pozsonyi ev. liceum államségelye	17
Kedvezmény a felekezeti népiszkoláknak	18
A sárospataki főiskola köréből	39, 120, 161, 199, 200, 264, 421, 444, 461, 522, 523, 543, 565, 567, 586, 587, 603, 627, 665, 696, 688, 734, 771, 773, 774, 792, 793, 814, 851, 870, 900, 951, 952, 971, 987, 1012, 1048, 1050, 1052
A „Sárospataki Irodalmi Kör” életéből	99, 94, 201, 374, 419, 949, 1069
Eötvös Loránd a tanügyért	39
A német iskolázás	77
A s.-z.-újhegyi apátság leánynevelő intézete	59
Az új vallás- és közoktatásügyi miniszter programja	78
Botanikai mintakert	95
A vallás- és közoktatásügyi miniszterium költségvetése	61, 95, 117
A dunamelléki ev. ref. tanárok gyámjegylete	110
Joó István, mint tanfelügyelő	159
Schneller új ideája	160
A kolozsvári theologiai akadémia	180, 421, 812, 833, 850
Az országos középiskolai tanárgyűlésület debreceni köre	180, 886
A debreceni ev. ref. főiskola köréből	219, 334, 564, 886
A sárospataki theol. ifjak szeminaryumi könyvtára	241
A II. országos és egyetemes tanügyi kongresszus	266
A miskolci ev. ref. főgimnázium köréből	267, 870, 910
A tisztántúli ev. ref. egyházkerület tanügyi bizottsága	289
Az állami középiskolák tanárai és a rangfokozat	289
Kormányképviselek az értekezési vizsgálatokon	374
Papi vizsgák Sárospatakon	420
A diák-kongresszus Debrecenben	423
A görög-pótló tanterv revíziója	424
A miskolci ev. ref. felsőbb leánynevelő intézet köréből	481, 667
A sárospataki tanítóképzede köréből	499, 568, 646
Józan hangok a leánynevelés javára Vácról	565
Az ev. ref. népiszkolai vizsgák Sárospatakon	566
Saak tudósok képzésére azt alapítvány	584
Nők is lehetnek egyetemi hallgatók	585, 986
A II. országos és egyetemes tanügyi kongresszus	586, 890
A tanári fizetések rendezése Hódmezővásárhelyen	604
A kötelező iskolázatás legregőbb példája	607
Közzégi népiszkolai vizsga Sárospatakon	646
A nagyenyedi ev. ref. főiskola köréből	664, 754, 814
Az erdélyi ev. ref. tanitók, mint anyakönyvvezetők	666
Az eperjesi collegium köréből	667
A tanári-fizetés alól való felmentés joga az állami iskolákban	689
A tisztár-németi ev. ref. gimnázium köréből	689
A theologusok száma a német egyetemeken	690
Belgiumban az új iskolai törvényjavaslat hatása	691
A kötelező nevelés Oroszországban	800
Budapest középiskolai tanulóinak létszáma	774

	Lap
Gimnazium Beregszászon	774
A hazai ev. ref. theologiai akadémiák növendékei	774, 833
Tanév megnyitás a budapesti tudomány-egyetemen	792
A pápai főiskola köréből	—
A tisztántúli egyházkerület tanügyi bizottságának indítványa s határozatai	810
Az országos közoktatási tanács újra alakításának tervezete	811
Az ev. ref. középiskolák államségelye	850
A felekezeti tanárok nyugdíj-ügyéről a „Nemzet”	851
Miniszteri megbízottak az ev. ref. középiskolákban	—
Katholikus egyetem felállításának terve	912
Wlassics miniszter a népiszkolák államosításáról	951
400 új állami iskola	—
A középiskolai tanárok két panaszos küldöttsége	962
Leány-gimnázium felállítás	1011
A sárospataki főiskoláról Zemlénymegye főispánja	—
A középiskolai tanácsok engedélyezésének kérdése	1030
A vallás- és közoktatásügyi miniszter a középiskolai tanulókat osztályozása ügyében	1049
Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság	1051

III. TARCA.

Szádeczky Sámuel 1824—1894	13, 32
A protosztások és az első tanügyi reform-törvények Mária Terézia uralkodásának végső éveiben. Zsoldos Benő	40, 60
Bornemisza József 1827—1895. Orbán József	85
Terhes Pál 1844—1895. Ruszky Gyula	112
Visszaemlékezés a sárospataki tanító-képzede 25 éves múltjára.	
Dzsó Lajos	134, 152, 171, 193
Roffi Borbély László 1805—1895. Ruszky Gyula	174
A polgári házasság törvénye. párhuzamban az eddigi házassági jogtal. Mitrovics Gyula	189, 205, 229, 255, 316, 384, 408, 621, 638, 655, 681, 703
Fodor Pál 1816—1894. Kovács Béla	231
Hivatalos gyermek-rablások. H. Kiss Kálmán	275, 299
Vibornai Mudrany András. Radacsi György	277
Mudrany András végrendelete	279
Mit beszélnek a jelenlévő egyházkeruleteinkről. Dr. Tüdős István	319, 341, 430, 451
Bakssay Sándor alapszabály-tervezete	344
A teközlő flú. Kovács Zsigmond	364
Kopré Ferenc 1820—95. Sz. G.	387
Kovács Frigyes 1855—95. Vattay László	411
Punkóstor. Szikszay András	450
A prot. templom-építéseti stíl. Katona György	472, 490, 513
Leffe fogadtétel. Jámber Lajos	476
Emlékbeszéd Szentmártoni Tarnóczy Tivadar felett. Buza János	533, 551
Egy tilt feleltet pap a középkorból. Hézszer Emil	578
Egy instructio a gonimó ev. ref. lelkipásztorok részére az 1779. évi püspöki visitatio alkalmával. Zsoldos Benő	598
Balázs bacsai 1823—95. Szikszay András	658
Kovács Ferenc 1823—95. H. Nagy Lajos	728
A homonnai ev. ref. missziói egyház megalakulása és fejlődése. Szöllőssy József	765, 779, 802, 820, 839
A novajzyi gyűlés. Teleki Péter. Közl. Révész K.	841
A „Sárospataki Irodalmi Kör” története. Makláry Pap Miklós	861, 879, 902
Adatok az abauji ev. ref. egyházmegye 1860. évi ápril 14-én Felső-Novajzyban tartott gyűlésének történetéhez. Zsoldos Benő	941, 962
Tompa Mihály homilétika. Közl. S. Szabó József	980
Roho János 1850—95. Szuhay Benedek	990
Levél a „Sárospataki Lapok” szerkesztőjéhez. Kalassay Sándor	1002
A felső-novajzyi gyűlés és annak határozatai. Püzy János	1019
Karácsony (költemény). Szabolcska Mihály	1039
Karácsony szombatján. ifjú Szilva István	1040
A karácsonyi történethez. Batlehem. Czékus László	1040

IV. KÖZÉLETÜNK.

	Lap		Lad
Püspöki körlevél. Kun Bertalan	55	A kis-rákai egyház templom-szentelési ünnepélye. Péter Mihály	804
A sárospataki állami tanító-képzede örömnünnepe. R. Gy.	72	Lelkész-avatási ünnepély, emléklő-leleplezés Debrecenben. Szikszay András	805
A tisza-nai egyház örömnünnepe. Szalóczy Pál	80	Főispáni látogatás a s.-pataki főiskolában. Radácsi György	848
Az országos ev. ref. lelkesítő övezgy-árval gyámintézet alapszabály-tervezete. Szász Domokos	212	A heráid-németi ref. egyház templom-szentelési ünnepe. Székely Imre	905-
A máramaros-ugocsi ev. ref. egyházmegye közgyűlése. Biki Ferencz	236	Egyházkerületi értekelet Tiszántúl. Szikszay András	920
Az erdélyi ev. ref. egyházkerület közgyűlése. Sütő Aron	237	Az erdélyi ev. ref. egyházkerület theol. fakultásának felavatása. Radácsi György	925
A f.-zempléni egyházmegye lelkesítő értekezlete s tavaszi közgyűlése S.-a-Ujhegyben. Péter Mihály	259	Templom-szentelés Radnóton. Vattay László	943
Az ev. ref. konvent. Mitrovics Gyula	281, 303	A konventről. Kérészi Barna	982
A prot. irodalmi társaság gyűléseiről. Dr. Szilávik Mátvás	306	Egyházlátogatási jegyzőkönyv	1006
A f.-borsodi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. Botos József	308	Az áji egyház örömnappja. Arday J. Dániel	1023
Az abaúji ev. ref. tanítóegylet közgyűlése. Korocz Dániel	322	A felső-esáji ev. ref. leányegyház templomszentelési ünnepélye. Vas Adám	1027
Az alsó-zempléni ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. B.-a.	324	Tájékoztató utasítás a magyarországi ev. ref. egyházak lelkesítő és hívei részére. Kun Bertalan, Tisza Kálmán	1041
Az abaúji ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. Ujj József	326	Az abaúji hegyközi tanítói értekelet gyűlése. ifj. Szilvá István	1065
A második országos és egyetemes tanügyi kongresszus országos szervező gyűlése. Buza János	329		
A gomori ev. ref. lelkesítő értekelet közgyűlése. Búzi M.	346	A nagy-kálói egyház köréből	94, 996
A gomori ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése Vattay László	348	Gr. Kun Koesárd végrendelete	35
A tornai egyházmegye tavaszi közgyűlése. Arday Janka Dániel	351	Népesedési mozgalom Miskolcon	—
Az alsó-borsodi egyházmegye tavaszi közgyűlése. Súlyom Gyula	365	Lorántfy Zsuzsanna ajándéka a sárospataki ev. ref. egyháznak	119
A f.-szabolcsi egyházmegye tavaszi közgyűlése. Rácz Kálmán	366	Vas Adám	140
A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése. Görömbej Péter	388, 413	A gönei egyház harangja	159
A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése. Radácsi György	390	Ev. ref. egyetemes konvent	179
Örömnünnepe Sárospatakon. Réz László	414	A prot. festvészek	—
Templom alapkö-létele az áji ev. ref. egyház kebelében. Ragályi Géza	432	Kalvinista függetlenségi párt	181
Alapszabály-tervezet a f.-szabolcsi ev. ref. egyházmegyében működő lelkesítő-egylethez. Andrásy Kálmán	434	Országos ev. ref. lelkesítő övezgy-árva gyámintézet	199, 267
Lelkesítő-értekelet Bodrogközön. Réz László	477	A reformátusok nemzeti ünnepe Miskolcon	218
A „hegyaljai h.-lelkesítő kör” értekezlete. Czinko István	517	A miskolci köznevelődési egyesület	220
Tanévzáró napok Sárospatakon. r.-s.	537	Bélmisítő Nyiregy-bázár	220
Az országos középiskolai tanár-egyesület kassai gyűlése. Buza János	577	Március 15 Sárospatakon	242
Szomorú és sokat beszélő számok. Dr. Tüdős István	581	A tiszahát s örököszi ev. ref. tanító-egyesület gyűlése. D. E.	290
Észrevételek Andrásy Kálmánnak „Az esperesi látogatásról” írott cikkére. Görömbej Péter	640	Lukács Odón jubileuma	311
A f.-szabolcsi egyházmegye vallásos értekezlete. Korocz József	661	A beregi egyházmegye a templomépítés tárgyában. Z. B.	—
Lelkesítő értekelet Tornán. Ragályi Géza	684	A danántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése	374, 969
A beregi ev. ref. egyházmegye nyári közgyűlése. Vigvári Mihály	705	Vallásos felolvasás Sárospatakon	460
Az alsó-zempléni egyházmegye nyári közgyűlése. Komjáthy Gábor	707	Az egri egyház köréből	461
A miskolci lelkesítő értekelet. I. F.	730	A debreceni lelkészviláztatás	462, 566
A f.-borsodi ev. ref. lelkesítő értekelet. Bodnár István	743	Confirmitási ünnepély Sárospatakon	463
A vásárhelyi leányegyház templomszentelési ünnepélye. Péter Mihály	744	Tanítói értekelet Bánocson. F. I.	481
A f.-zempléni egyházmegye őszi közgyűlése. Hutka József	747	Az erdélyi ref. tanárok értekezlete	482
A f.-szabolcsi egyházmegye közgyűlése. Lic. Rácz Kálmán	749	Kazinczy-ünnepély Széphalmon. ry.	500
Az ungi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. Homoky Antal	768	A galszei fiók-tanító értekelet gyűlése K.-Azarban P. M.	521
A f.-borsodi ref. egyházmegye őszi közgyűlése. Bartha Mihály	769	A Tompa-szobor ügye Gömörmegyében	626
A gomori ev. ref. lelkesítő értekelet. Búzi Márton	770	A protestáns püspökök értekezlete	664
A máramaros-ugocsi ev. ref. egyházmegye második közgyűlése Biki Ferencz	782	A szatmármegyei ev. ref. lelkesítő értekezlete	690
A tiszántúli ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése. Radácsi György	784	A tornai egyházmegye lelkesítő értekezlete	734
		A tiszántúli ev. ref. egyházkerület egyházi értekezlete	754
		Templomszentelés Nagy-Kázmérban	792
		A kath. püspökök közös pásztorlevelei	813
		Az alsó-borsodi ev. ref. tanító-egylet örömnünnepe	830
		Kapitány János és Zombori Emőd jubileuma Sárospatak	—
		A dunamelléki ev. ref. egyházkerület rendkívüli közgyűlése	833
		A tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése	834
		Iskola-szentelési ünnepély Luskán	850
		A jánosúti egyház orgona felavatása	870
		A kassai ref. egyház háláunnepe	887
		A Prot. Irodalmi Társaság ülése	—
		Torony-felavatás Disznós-Horvátban	969
		Id. Kiss Aron püspök jubileuma	972
		A pelsőci templom-avatási ünnep	989
		Ujfalussy Béla jubileuma	1010
		Gyuratz Ferenc evang. püspök beigtatása	1030

V. KÖNYVISMERTETÉS.

Lap

Zola regénye: „Lourdes”. Rácz Lajos	52, 74, 91
Földváry László: „Szegedi Kis István élete s a Tisza-Duna mellékeinek reformatója”. Zoványi Jenő	155
Zábrák Dénes: „Krisztus az én életem”. Gyurácz Ferenc	177
Lévay Lajos: „Vegyes egyházi beszédek”. Váttay László	209
M. Joó István: „Neveléstan kézikönyve”. Dezső Lajos	239
Lukács Ödön: „Központi imádságok”. Czinké István	262
Néhai Munkácsy Sándor Egyházi Beszéd. Kábel József	321
Dr. Halász Sándor: „Természettan és csillagászati földrajz.” Kótsé István és Ellend József	368
Néhány észrevétel Zoványi Jenő könyvismertetésére. Földváry László	437
Gulyás Lajos: „Temetés”. Halotti beszédek és imák. Biky Ferencz	453
Válasz Földváry Lászlónak. Zoványi Jenő	494
Zoványi Jenő könyvismertetéséhez. Rácz Károly	559
A debreceni ev. ref. főgimnázium és a sárospataki főiskola mult évi értesítője. Buza János	823
Ünnepi órákból. Rácz Lajos	845, 883
Válasz a válasza Zoványi Jenőnek. Földváry László	864

VI. IRODALOM.

A „Protestáns Szemle”	15, 520, 869
„A Magyar Nemzet Története”. (Athenaeum kiadása). bs.	16, 459
Megszűnt protestáns lapok. ry.	16
Dr. Heiszler József: „Vallásbölcseleti tanulmányok”. ry.	56
A „Zemplén”. ry.	57
A „Magyar írók élete és munkái”. ry.	57, 396, 968
A müncheni „Allgemeine Zeitung”. rs.	57
Dömény József: „Kis Sötétlár”. ry.	58
A M. Tud. Akadémia „Könyvkiadó vállalatában”. rs.	137
Dr. Masznyik E.: „Pál apostol élete és levelei”. ry.	139, 399, 603
Mitrovics Gyula: „A tisztánlátó ev. ref. egyházközpület jegyzőkönyve”. ry.	139, 603
Baráth Ferenc: „Irodalmi Dolgozatok”. ry.	139
Vécsey József tornai egyházmegyei gondnok megnyitói beszéde. ry.	335
Comenius: „Magna didaktika”. ry.	390
Dr. Finkey Ferenc: „Az egység és többség tana a büntető jogban”	458
Tóthfalussy József: „Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Névkönyve az 1895. évben.	—
Broszkó Lajos: „Sváje árvaházán” rs.	495
Fülöp József: „Alkalmi imádságok és beszédek”. nl.	459
Kovács László: „A gömöri ev. ref. egyházmegye Zehérjén tartott közgyűlésének jegyzőkönyve	496
Jausz Vilmos „Augustinus élete tana és befolyása a tanfejlesztésre”. rs.	497
Wéber Samu: „Grádeci Stansith Horváth Gergely és családja”. rs.	520
Drummond Henrik: „Természeti törvény s szellemi világban”. rs.	521
Zoványi Jenő: „Theologiai Ismeretek Tára” ry.	602, 948
Kónya András: „Az alsó-zepléni egyházmegye tavaszi gyűlésének jegyzőkönyve	603
White E. G.: „Jézusoz vezető út.” rs.	624
Bender Adolf: „Der Heidelberger Katechismus.” ry.	625
A „Sárospataki Irodalmi Kör” kiadványai. mpm.	626, 682
Graza György: „Az 1848—49-iki magyar szabadságharc története”. bs.	663, 968
Marczali Henrik: „A magyar nemzet története”	663
Mitrovics Gyula: „Dolgozatok az egyházi és iskolai élet köréből”. ry.	686
A vallásháború Magyarországon. ry.	—
„Adventi tanítások”	687
Tomba Mihály hátrahagyott papi dolgozatai. sszj.	688, 885
Az „Óráló”	751, 828
Mitrovics Gyula: „A polgári házasság törvényei. ry.	751

A „Reformátusok Lapja”. ry.	Lap
Thébusz János: „A magyarországi ágost. hitv. evang. egyház 1891—1894-iki országos zsinatának története”. ry.	828
Jámbor Lajos: „Ő szövetségi történetek”. ry.	868
Dr. Réber József: „Comenius Ámos”	885
Szalay József: „Keresztény”	886
Markusovszky Sámuel: „A pozsonyi ág. evang. lyceum története”	886
Révész Kálmán: „Az unitárius történetírás legújabb remeke” ry.	947
Sztraksy Norbert: „A magyar kardvívás, mint vivő testgyakorlat”	948
Preyer W.: „Die Seele des Kindes”. rs.	966
Csiky Lajos: „A magyar hitvalló lelkesek debreceni emlékoszlópa”	969
***	—
A legrégibb biblia-fordítás. rs.	18
A világ három legbecesebb biblijája. rs.	19
Az „Allgemeine ev. luth. Kirchenzeitung” és a magyar egyházpolitika. rs.	39
A „Philologiai Közöny” és Zsoldos B. Thukydidese. rs.	40
Wimmer: „Az örökélet reménye”. rs.	121
A világ legrégibb könyve. rs.	160
Paszlavykz támadása a „Sárospataki Lapok” ellen a Religióban. ry.	479
A „Hajnal”	498, 542
Prot. Sajtó-iroda és Prot. Sajtó	499
A francia ref. egyház új énekeskönyve. rs.	523
Videki költők albuma. Kassa	567
Pár szó a Rácz Károly cikkére. Zoványi J.	585
Rácz Károly pötlék-könyvismertetése	604
A Zoványi-Földváry vita hoz.	370
Egy bús szózat. sszj.	1069
***	—
VII. KÜLFÖLD.	—
Az egyházról való fokozatos elidegenedés történelmi megvilágításban. Katona Gy.	35
A tudomány bukása. Rácz Lajos	196, 216, 287
XIII. Leo apostoli levele az angol néphez. —s.	417
A francia ref. egyház köréből.	441, 547
Németország egyházi életéből. Rácz Lajos	526
A bizeli alkohol-ellenes congressus. Rácz Lajos	808, 821
Angolország egyházi életéből. Rácz Lajos	945
Pasteur hitvallása. Rácz Lajos	985
***	—
Comenius sirja.	18
Anglia és a pápa	19
Franciaország közoktatása	—
Spanyolország	10, 501
Észak-Amerika és a pápa	20
A buddhisták száma	59
Predikáció-szövetkezetek Németországon	60
Báden	97
Zsidó szerénység	—
Olasz-, Orosz- és Szászország	93
Svédország	161
Utelevál a túlvilágra Oroszországban	1-2
Belgium	201
A német birodalmi gyűlés	291
A pápa s az amerikaiak	—
Az Egyesült Államok	334
Az andechsi kolostor relikviái	399
Berlin egyházi életéből	422
A német egyetemek hallgatói	—
Poroszország	501
Az angol presbiteri egyház	521
Württembergi egyházi törvények	—
Népmozgalom Franciaországban	524

	Lap
Az angol és amerikai missió bővítése	587
Mecklenburg a hullágétek ellen	606
A vatikáni sikerei	—
Eisenachi Luther-szobor	—
Az amerikai baptisták	—
XIII. Leo pápa a kath. legényegyletekhez	627
Pennsylvánia az apáca öltöny ellen	—
A theologusok száma a német egyetemeken	690
A köztelők népoktatás Oroszországban	690
Belgiumban az új iskolai törvény hatása	—
Anglia erkölcsi élete	691
A francia katolikusok s az első kereszties hadjárat emlékünepe	691
A péterfilierek apadásá s a Vatikán	—
A Gusztáv Adolf-egylet közgyűlése Hannoverben	792
A londoni missió társaság 100 éves jubileuma	891
Izlandban missionáriusok	—
Emberáldozatok Oroszországban	891, 898
Simonia Angliában	909
Franciaországban a protestáns vallásra áttérés	988
Japánban a keresztények	—
A protestánsok a pogány missióért	189
A lauperswyli templom ablakai	990
Mecklenburg a párdiaval ellen	—
A babona Mexikóban	1081

VIII. GYÁSZHÍREK, NEKROLÓGOK.

Somogyi Rudolf, Budapest	17
Tóth Sámuel leánya, Debrecen	74
Gr. Kun Kocsárd	58
Terhes Pál, Rimaszombat	10
Szakácsi János, Sárospatak	77
Balácsi Bona, Szobonya Istvánné, Győrke	98
Roffi Borbély László, János; Könyves Tóth Mihály, Debrecen	116
Szilágyi József, Pápa	117
Nagy Ferenc, Eger-lövő	119
Özv. Saathmáry Király Pálné, F.-Zsolca	198
Papszász György, Selyeb	199
Kun Szabó Lajos, Kék.	241
Makláry Károlyné, Pécz Erzsébet, S.-Kereszter	264
Fodor István, Sárospatak	—
Mudrány András, Szabolcs	—
Asztalos Ferenc, Heő-Pápi	311
Osváth Bertalané, Bartók Juliska, Szalóc	333
Ujfalussy Sándor, Remetemező	—
Somossy Imre, Sátoralja-Ujhely	354
Palesó István, Kézsmárk	355
Kopré Ferenc, T.-Lúcz	376
Dr. Kovács Ödön, N.-Enyed. ry.	418, 443
Baksa Sámuelné, Szeremlei Zsuzsanna, H.-Böszörmény	423
György Elek, Debrecen	443
Tüdős Gyula, Legenye	—
Dienes Lajos, Körmen	497
Lécfalvi Gyárfás Domokos, Segesvár	—
Gonda Balázs, Bercel	—
Özv. Antalfi Jánosné, Zsarnay Erzsébet, Sárospatak	521
Tolnay Miklós, Döbge	542
Sass Károly, Albis	584
Czinke Laci, Erdőbénye	—
Kramaresik Károly, Rozsnyó	604
Megvaszay Pál, Eperjes	—
Gazsó Gyuláné, Pongó Juliánna, Gyoma	644
Bartha Zsigmond, Ökrítő	—
Vaskó Gyula, Pozsony	—
Giezy Ferenc, Vatta	664
Kovács Miklós, Hódmező-Vásárhely	—
Özv. Katona Zsigmondné, Sárospatak	783
Szalmássy Gergely, Karcag	814

	Lap
Szarvas Gábor, Budapest	869
Szalóczy Bertalan, Böcs	980
P. Szabó Károly, Pápa	—
Pap Kovács Gábor temetése	931
Dr. Czákó Kálmán, Budapest	949
Herfurth József, Eperjes	987
Horváth Gáspár, Marosvásárhely	1090
Illés Gyula, Szekesfehérvár	1048
Várady Bálint, Lipótvár	—
Gyurkó Dánielné, Kérészy Zsuzsanna, H.-Szentandrás	1069

IX. MINISZTERI RENDELETEK, JAVASLATOK, JELENTÉSEK HATÁROZATOK.

Perczel az állami anyakönyvek életbeptetéséről	97, 142
Wlassics az iskolák felügyeletéről és látogatásáról	181
A közoktatási miniszter a lelkész-tanítószágok ügyében	200
A vallás- és közoktatásiügyi miniszter a tanárokról	201
A közoktatásiügyi miniszter s a tantervek revidiója	: 89
A közoktatásiügyi tanács reformja	463
A tanárjelöltek internátusa	465, 522
A felekezeti tanárok fizetése	465
A millennium iskolák ügyében	481
A tandíjfizetés alól való felmentés az állami iskolákban	689
A születések és halálozások köteles bejelentése	752
A hadsereghez tartozók polgári házaságáról a hadügyminiszter	889
A vallás- és közoktatásiügyi miniszter rendelete a népoktatás nagyobb ellenőrzéséről	910
A vallás- és közoktatásiügyi miniszter rendelete a középiskolai tanulók osztályozásáról	1049

X. VÁLASZTÁSOK, KINEVEZÉSEK, KITÜNTETÉSEK

Lévay József, III. oszt. vaskorona-rend	38
Schneller István, kolozsvári egyetemi tanár	—
Pruzsinszky Pál tanár doktorrá avatása	60
Lengyel Sámuel, Kerekes József, Bodolay István, A.-Borsod	95
Zsilinszky Mihály államtitkár	181
Sipos József, Milota	199
Simon János, M.-Keresztes	267
Sipos Mihály, Kótaj	311
Idrányi Ferenc, Debreczeni Bertalan ker. tanácsbírák, Czinke István ker. aljegyző	379
Bartha Mihály, Vámos	390
Buza János, főgondnok, Sárospatak	443
Czinke István, Rimaszombat	498
Dr. Bartha Béla és Molnár János, sárospataki presbiterok	—
Péter Mihály, Kis-Azár	541
Csik Dániel, miskolci vallástanár	541, 733
Dr. Bartha Béla és Dr. Kérészy Zoltán, debreceni tanárok	563
Dusza János, I. Gieze	564
Bodnár István I. Disznók-Horváthi	—
Sass Béla, debreceni akadémiai igazgató	—
Dr. Kovács Sándor, debreceni jogkari dékán	—
Dr. Erdős József, debreceni theologiai dékán	—
Bornemissa László, gömöri tanácsbíró	587
Kónya András, tanácsbíró	605
Dr. Bartha Béla, egyházmegegyi főjegyző	—
Szinyey Gerzson, a Comenius társaság tagja	676
Dr. Zsindely István, jogi szakelnök	—
Demeter Bertalan, nev-yorki lelkész	—
Roboska József, theol. s-tanár	733
Radácsi György, theol. dékán	—
Kalassay Sándor, mont-karmeni lelkész	734
Kupay Dénes, tanácsbíró	752
Demczér József, tanácsbíró	—
Zelenka Pál ev. püspök	774
Mitrovics Gyula, debreceni lelkész	790

	Lap
Tóth Gábor, bábonyi lelkész	790
Dr. Braun Mihály tengerész tőzrsorvos	813
Sólyom Barna, egerlővívi lelkész	909
Gyurácz Ferenc ev. püspök	—
Batta József, f.-kelecsényi lelkész	1011
Buza János, sárospataki állami tanítóképző igazgató-tanácsosa	1031
Dr. Rácz Lajos, akadémiai megbízatása	—
Dókus Gyula, III. osztályú vaskorona-rend	1048
Dozoby Pál, tanácsbíró	1049
Naményi Pál, tanácsbíró	—

XI PÁLYÁZATOK, HIRDETÉSEK

Zilahy kollégiumhoz tanári állásra	79, 483, 647
Székely-udvarhelyi kollégiumhoz tanári állásra	80
A mező-keresztési ev. ref. lelkészi állomásra	—
A palocsai lévita-tanítósg	—
Gyöngyössy Sámuel: „Köznapi imák”, 6. szám borítékán	—
Egri Ferencz harangöntődjé a 8. és 11. szám borítékán	336, 400, 424, 484, 504, 648, 857, 992, 1052
Syphonia-permetező 220, 336, 400, 424, 484, 504, 648, 992, 1054	
Debreceni ev. ref. tanítóképezde	68
A nagy-enyedi Bethlen-kollégium, tanári állásra	268, 292, 335
Egerlővívi ev. ref. lelkészi állomásra	312
Sepsi-szentgyörgyi Székely-Mikó-kollégium, tanári állásra	335, 356
Rimaszombati ev. ref. lelkészi állomásra	356
László Sándor harangöntődjé	483, 503, 544, 716, 910, 991, 1053
Mezőtúri ev. ref. főgimnázium, tanári állásokra	502
Budapesti ev. ref. főgimnázium, tanári állásokra	—
Bánócsa, nevelői állásra	503
Miskolci ev. ref. főgimnázium, vallástanári állásra	568
Mesko alapítványra	587, 607
Horváth Mária-öszöndijára	588, 607
Sárospataki főiskolához theologiai tanszékre	588, 608, 628
Nyiregyházi harmadik tanítói állásra	608
Sárospataki főiskolához jogi tanszékre	628, 647, 668
F.-kelecsényi ev. ref. lelkészi állomásra	734
Vattai ev. ref. lelkészi állomásra	794
Hevesi ev. ref. lelkészi állomásra	—
Tompa Mihály hátrahagyott iratai	910
Ij. Hónig Frigyes harang- és ércöntődjé	991
Bőcsi ev. ref. lelkészi állomásra	1032
Sajó-kazai ev. ref. lelkészi állomásra	1052

XII. VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Ugron-politika	17
A néppárt dolgai	18, 141, 244, 464
Géresi Kálmán oroszországi útja	38
Zsoldos Benő Beregszászi Nagy Pálja a philológiai társaságban	219
A főrendiház tárgyalásai	243, 265, 420, 889
A debreceni ev. ref. templomok feltérése	289
Születési, házassági és halálzási viszonyok 1892–93-ban	290
Agliardi nuncius	333, 376, 397
Album Csáky grófnak	334
Egyházipolitikai törvények tárgyalása	355, 356, 444, 479
Kiss Albert és a prot. papok az országházban	375
A papi vizsgák tárgyai Sárospatakon	420
A Tompa-szobor érdekében Sárospatakon	421, 462, 1052
A biblia-revisió	423
Orbán József, nyugalmazott tanár búsúja Sárospataktól	442

	Lap
Baldácsy-alapítvány	479
A bordonnegyei zsidóság baró Vay Bélánál	481
Tárnóczy Tivadar emlékünnepre Sárospatakon	522
Kegeletes unnepegy a Tóth Kálmán sírkövénél	564
Kötelek helyreigazítás.	566
A debreceni lelkészválasztás ügyében	566, 644, 833
A lelkészválasztás kérdéséhez	586, 644
Dr. Bartha Béla búsúja, Sárospatak	646
Pati posse. Samassa Néppárt	689
Népfelkélési ügyben díjmentes halotti bizonyítványok	690
A püspöki javaslatok kritikája	734
Észrevétel az eltemetett indítványra	753
József főherceg válsága a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület részvételirára	809
Egy kis alkalmi panasz Debrecenből	—
A király válasza a küllönböző hitfelekezeteknek	811
A beregyi esperes körlevele	834
Magyar Biblia-Társulat Pozsonyban	840
A rimaszombati lelkészválasztás	870, 968
Hogyan keletkeznek a dogmák	870
Bálványképeket gyártó keresztények	871
Protestáns vagy zsidó az mindegy	—
A világ vége	—
Egyházépítési mozgalom	889
A sárospataki főiskola értesítőjéről	—
A „Sátorajta”-nak a főiskolai nyomda felügyelője	890
Ésö alatt	892
A zsidó rabbi országos gyűlése	909
Egyházi aranykönyv	931
Az ev. ref. konvent gyűlésének elnapolása	—
Az utolsó egyházipolitikai javaslat felterjesztése és szentesítése	951, 986
A „Protestáns Irodalmi Társaság” életéből	969
A „Protestans”-ról	971
A radnótfői egyház gyűjtővei	986
A pokol lajtorjája	988
Wlassics Szásza Domokos püspöknek	1012
A vidéki hírlapirók meghívása	—
„Nem nekünk Uram, nem nekünk”	1030
A sárospataki díkokhoz. H. Kiss Kálmán	1048
Nem kell többé szavazat-bontás	1051
A legátus-speciális	1051

XIII. ADOMÁNYOZÁSOK.

A sárospataki ev. ref. templomra	20, 292, 334
Kőczán Miklós a gesztlyi egyháznak	59
Erdélyi János emléktáblájára	60
Zsindely-emlékre	98, 970
A hernád-németi orgonára	121
A sárospataki theologiai ifjak kézi könyvtára javára	267, 422
A sárospataki állami tanítóképezdei ifjúsági egyesület javára	291
Torma Dániel a n.-kállói ev. ref. egyháznak	396
Szijaártó Sámuel vérendelתי hagyományára	463
Az ungyemei papi övezgy-árva gyámitézet	692
A sárospataki ev. ref. egyházi énekkar zászlódjára	—
A pelsőci ev. ref. templomra	692, 852, 872, 1031
Adakozás a Tompa-szoborra Sárospatakon	814

XIV. SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

SÁROSPATAKI LAPOK.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél-
oldal 4 frt, negyedrés-
szal 2 frt.
Ezenkívül belföldi 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A t. olvasóhoz.« *Raddcsi György.* — »Az államkormány és a protestánsok a harmadik egyetem kérdésével szemben.«
Zsoldos Benő. — »Középiskolai tanár egyesületeink.« *Buaa János.* — »Szédeczky Sámuel.« — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

A t. Olvasóhoz.

A „Sárospataki Irodalmi Kör” — saját benső szükségéhez és a megváltozott külső viszonyokhoz képest — változatosabb és mozgalmasabb életet kíván folytatni ezentúl.

Reményleni meri, hogy módosított alapszabályai lényegesen hozzájárulnak majd anyagi és szellemi erőnek gyarapításához s ezeken bötes felhasználása mellett hatása szélesebb körű, főként pedig mélyebb és maradandóbb lehet, mint volt idáig.

Tervezett felolvasó gyűléseiben azokat is gyümölcsözően foglalkoztathatja tagjai közül, a kik eddig jóformán teljességre voltak karhozhatva.

A felsőbb oktatás körébe eső kiadványok segélyezésével az akadémiai tanszokok képviselőit, tiszteletbeli és alapító tagjaiban pedig a sárospataki főiskolának országos nevű fiait és barátait is szorosabban fűzheti ezután magához s ilyen módon szellemi tőkét, igen rövid idő alatt is, dús növekedésnek indíthatja.

Az így beállható, szép kilátásokkal kecsegtető új élethez — mint az Irodalmi Kör határozata mondja — eddigi közlönyét, a „Sárospataki Lapok”-at nem nélkülözheti s még aldozatok árán is fenntartani óhajtja; de csak abban a szellemben és irányban, a melyet a külső tanúk java részén kívül saját 13 éves múltja igazol.

E szellemnek és iránynak szinte tűntető megbecsülése tette elodázhatatlan kötelességünk, hogy a mai válságos körülmények között a „Sárospataki Lapok” szerkesztését még egy évre, — egyéb irodalmi dolgaink meghatárolásával is — elvállaljuk.

Ezzelük — inkább, mint bármikor — a felelősség terhét; de bizunk mi is lapunk kipróbált jó szellemében, a mely kibírt már sok hányattatást; bizunk a „Sárospataki Irodalmi Kör”-nek a javított alapszabályokkal kezdődő új időszakában, mindenképp felett pedig a mi kegyelmes jó Istenünkben, hogy Ő, a ki hűséges munkatársakat állított mellénk az eddigi feladatokhoz: meg fogja segíteni az ő nevének dicsőségeért végzendő munkánkat a korszakos események hullámcsapásai között is.

Megragadjuk az istenségnek ama lelkét, a mely szabadság és szeretet és nem bocsátjuk el, a míg meg nem áld minket — fiait.

Jöjjetek e jelek alá ti hű barátok és harcoljunk és építsük Istennek háborgatott szent egyházát egyestített akarattal és azután „ne félj kicsiny sereg!” — higgyünk a becstelens munká diadalában.

Jöjj te egész anyaszentegyház és ha látod, hogy híven harcolunk, ne restelkedjél a tiszta kezű és nemes célú munka megbecsülésében.

Lapunk előfizetési ára ezentúl is csak 5 frt marad, a mely félévénkénti vagy évenegyes részletekben, legelőszőrűben postai úton, Pásztor Sámuel gimn. tanárhoz, mint a „Sárospataki Irodalmi Kör” pénztárnokához küldendő.

BUZA JÁNOS,
társ-szerkesztő

RADÁCSI GYÖRGY,
felelő szerkesztő.

DR. RÁCZ LAJOS,
főmunkatárs.

Az államkormány és a protestánsok a harmadik egyetem kérdésével szemben.

A pozsonyi jogakadémia tanári kara 1876-ban. Deák Ferenc halálának benyomása alatt, előterjesztést tett Trefort Ágoston, akkori vallás- és közoktatásügyi miniszternek azzal a kéréssel, hogy a pozsonyi királyi jogakadémiát bővítse ki egyetemmé, a mely az elhunyt kiváló férfi emlékére „Deák Ferenc egyetem” nevet nyerne.

A miniszter az eszmét nagy buzgósággal karolta fel. Hogy ezt a megvalósítás felé vigye, abban több körülmény szőntözött. Ilyen volt a budapesti tudományegyetem némely karaiban a hallgatóságnak túlságosan nagy száma, az országnak különösen nyugoti megyéiből a magyar ifjuságnak a bécsi tudományegyetemre való toulása, az orvosoknak a népesség arányához képest, s főleg a hadsereg katona-orvosainak, a szükség-lethez viszonyítva, kevés száma, a mely utóbbi körülmény a közös hadügyi minisztert több ízben arra bírta, hogy az egykori, Josefimumnak nevezett bécsi katonatorvosi akadémia visszaállítását megkísérelte. Az eszme azonban mindekkor meg valósulhatott meg az államkormány részéről, mert Trefort előbb pénzügyi tekintetek, később a korrallal együtt járó gyöngeségek, majd pedig halálos betegségek gátolták abban, hogy az új, harmadik egyetem felállításában a kezdő lépéseket tény-

leg megtegye. Utóda, gr. Csáky Albin, valamint az utána következő miniszter, br. Eötvös Lóránd nem tanúsítottak eleendő buzgótságot a harmadik egyetem ügyé iránt.

A leányzó azonban nemcsak, hogy nem halt meg, hanem még nem is alszik. Mialatt a kérdés a minisztériumban tanulmányozás tárgyát képezte (s ott ezen a stádiumon még ma sem lépett túl), megtörtént az, hogy Pozsony mellé, a mely eleinte egyedül látszott alkalmasnak és érdemesnek arra, hogy a harmadik egyetemmel megtiszteltessék, csakhamar még 10 más város is sorakozott s így a harmadik egyetemre aspiráló egy város helyett lett 11; e városok: Pozsony, Győr, Szeged, Kassa, Nagy-Szombat, Nagy-Várard, Pécs, Veszprém, Gyulafehérvár, Sárospatak és Debrecen; azonban a versenytéren mint olyan, a mely az államnak a létesítendő egyetem megalapítására a legtöbb anyagi támogatást nyújthat, szóval komoly aspiráns gyanánt csak 4 város maradt: Pozsony, Szeged, Kassa és Debrecen. Ez utóbbi egy protestáns egyetem létesítése céljából a kezdeményező lépéseket az ügyhöz méltólelkedéssel s ahhoz szükséges bátorsággal meg is tette s e munkáját folytatja is lankadatlanul azzal, hogy a szükséges pénzalap előteremtéséhez fogott s már e célra közadakozás útján eddig jelentékeny összeget is gyűjtött.

Ezekről és a harmadik egyetem ügyére vonatkozó egyéb nagy érdekű dolgokról egy röpirat szól, a mely napjainkban hagyta el a sajtót. Tárgyának fontossága s irónak egyénisége, a ki oktatás ügyünk élén, a közoktatásügyi miniszter oldalán huzamos ideig állt, már magukban elegendők volnának arra, hogy e röpirattal komolyan foglalkozzunk. Azonban van bennem még egy, a mi a harmadik egyetem kérdésében ily vonatékkal még nem merült fel, a mi, ha nem csalóka, az egésznek sarkpontját is képezi. S ez az, hogy az észlelt mű a protestáns (felekezeti) egyetemet határozottan mellőzendőnek tartja, sőt még Debrecen is főképp s különösen azért tartja még állami egyetem befogadására is alkalmatlannak, mert lakosságának roppant tömege református.

Ez arra kötelez bennünket, hogy a nagy, nemzeti fontosságú ügy érdekében ezt a kérdést, t. i. a harmadik egyetem kérdését e lapok hasábjain a maga egész nagyságában felvessük s álláspontunk öszinte, leplezetlen kifejtésével a közös, nagy cél javára az eszmék tisztázásához teljes tehetőségünkhöz képest, hozzájáruljunk.

Annak a kérdésnek a tárgyalásával kell kezdenem ez irányú fejtegetéseimet, hogy épen a mi viszonyaink között kívánatos-e a felső oktatásnak kizárólag az államhatalom körébe, annak feltétlen és kizárólagos rendelkezése alá való összpontosítása? Szólanom kell erről, mert bár úgy látszik, hogy e részben a legkülönbözőbb pártállású férfiak nézetei is meglehetősen közel állanak egymáshoz; de mégis vannak bizonyos körökben némi „fenntartások”, a melyekből úgy alkalmadtán a legmerevebb centralisták nőheti ki magát.

A Deák Ferenc vezetésé alatt álló parlamentári többség 1867-ben a kiegészítést bizonyára azért hozta létre s a nemzet, bár nagy nehezen, csakis azért fogadta el, hogy felhagyja a nemzet előhaladását gátló, sőt lehetetlenné tevő s az országot és egész monarchiát veszélyeztető közigazgatási, vagy valahára már teljesen a belső megerősödés, fokozatos fejlődés nagy munkájának élelétel bízotthossza, hogy ezt a hazát egy anyagi-

lag megerősödött, szellemileg a kultúra magas fokára emelt s a világ legműveltebb nemzetivel versenyt haladni képes magyarság hazáját tegye. A feladat nagy volt a tekintve a mutatkozó nehézségeket, még súlyos áldozatokkal járó is; de a párt bízott a nemzet nagy erőfeszítésre való képességében. A nemzet meghozta az áldozatokat s a bizalomnak a nemzet maga várakozáson felül, fényesen megfelelt. Azonban e mellett más felől mit kellett látnunk? Azt, hogy a Deák párt, majd az ennek helyére lépő „szabadelvű párt” az időről-időre élére állított kormányokkal, a helyett hogy az említett nagy célok megvalósítása felé a leg-rövidebb úton, egyenes vonalban haladna, ugyancsak nagy kitérőket tesz, úgyszólván, kigyó-vonalban halad s minél jobban eltér e vonalon haladtában az egyenes iránytól, posztíója meggyöngül, de azért egész sajátságosan, kormányja annál erősebbnek, vidorabbnak mutatja magát; viszont, a mint az egyenes vonalhoz közeledek, ismét erősödik, de a mi egészen különös, mégis igazodva lép s ha egyenes vonalban próbál haladni, állása megszilárdul nem, de azért tevékenységében ekkor mégis csak bukdaesolva haladhat előre; s hogy a mellett, hogy mulasztásokat követ el, kénytelen gyakran gyökeres javításokat, csak foltolni, tatarozni s nem cselekedheti egyenesen azt, a mit a nemzet elvitatná. Italtan igazal, legjogosabb aspiráció megkövetelének.

Ily állapotok közt, miután a nemzet maga magában elég erősnek bizonyult s életképességéről ismét oly fényes bizonyosságot szolgáltatott, az az egyedül megfelelő eljárás, ha a helyett, hogy ezt a nemzetet oly viszonyok közé juttatni igyekeznénk, a melyek között ő a maga összes anyagi és szellemi erőforrásaival közvetlenül rendelkező központi hatalomnak biztosításáért esetleg kiszolgáltatassék, oly helyzet biztosított nekí, a melyben az anyagi és szellemi élet összes térein a boldogulás, fejlődés, előhaladás feltételei a lehető legjobban a keze ügyében, rendelkezésére álljanak a központi hatalom jóakaró vagy kevésbé jóakaró gyámokodása, beavatkozása nélkül is. Ez az egészséges fejlődésnek, már magában tekintve is, a legjelentékenyebb tényezője, mi reánk nézve ezen kívül még egyetlen biztosíték is.

Ezek után már kimondhatom azt, hogy nekünk nemzeti érdekeink szempontjából nem lehet kívánatos az, hogy, mint a nemzeti boldogulás egyéb tényezői, úgy a felső oktatás is a központi hatalom feltétlen és kizárólagos rendelkezése alá kerüljön. Most már egy más köztudomású, de csaknem egészen következetesen mellőzött dologra térhetek át.

A 67-es alapon álló uralkodó pártok, a Deák-párt s az utána következő „szabadelvű párt” az 1848-iki nagy vívmányok örökösének tartották magukat állandóan. Ha ez így van, akkor az a fényes örökség mostoha kezekre jutott, mert ennek egy igen nagy becsű, egyik igen jelentékeny része, az összes vallásfelekezetek teljes egyenlőségének az 1848. XX. t. czikk szellemében való biztosítása, noha ez irányban való működésre az impulsust megkapta mindjárt az alkotmányos aera kezdetén, nincs meg még ma sem. Pedig míg ez nincs meg, míg az e hazában létező összes vallásfelekezetek teljesen egyenlő lábura állítva nincsenek, addig teljesen megnyugtató viszonyokról, igazi békés fejlődésről szó sem lehet.

Az állam vagyis az egymást felváltó parlamentáris minisztériumokban megtestesített államhatalom azt a visszárs helyzetet, a melyet ez első rendű kérdés elhanyagolása teremt, türte és tűri folytonosan: S hogy a mulasztást hibával tetteze, névleg a felekezetek felett

¹ Közművelődésünk és a harmadik egyetem. Irta dr. Berzevický Albert. Budapest, 1894.

áll szerepben tetszeleg magának, tényleg azonban a roppant közjogi előnyök és a közpolgári mértékét messze túlhaladó anyagi javakat birtokló kath. klérussal karöltve jár, a midőn azt hiszi, hogy ő neki ezt sikerül vezetnie. Azonban — hogy egy közönséges hasonlattal éljek — az történik mégis vele, a mi azaz a férfival rendszerint történik, a ki egy nőt a karjára vezet; ő az, a ki névleg vezet, de a nő iránt való tisztelet és gyöngéd figyelem azt parancsolja, hogy abban az irányban és úgy haladjon, a melyben és a hogyan ez akarja, vagyis színlag vezet, de tényleg vezetettik.

S most eljutottunk ahoz a kérdéshez, hogy, hábár nem kívánatos is a felső fokon az oktatásnak az állami kézben való összpontosítása, de mégis, ha úgy szólván ma az államkormányon van egy felső tanügyi intézmény létesítésének a sora, — még akkor is ez van-e jelenleg oly helyzetben, hogy egy harmadik egyetem létrehozásába ez idő szerint belebecsáthatnók?

S itt most nem az anyagi képességre kell gondolnunk. Egy ily nagy fontosságú tárgyra, a mely oly sok és nagy jelentőségű szellemi érdeket érint, a pénz nem az egyedüli s bár mellözhetetlen, de azért még sem a legfőbb kérdés — még pedig annyira nem, hogy bátran kimondhatni, hogy az ily intézmény létrehozásában az összes tényezők közül egyiket vagy másikat nem egyedül az jelöli ki illetékes gyanánt kizárólag, hogy valamennyi között éppen ő van erre anyagi- a legmegfelelőbb helyzetben s a szükséges pénz a legkönnyebben csak ő képes akkor, a mikor kell, előteremteni.

Tehát nyíltan s egyenesen szólva, úgy kell a kérdést feltenni, hogy van-e jelenleg az államkormány oly helyzetben, hogy egy oly egyetemet hozzon létre, a mely minden biztosítékkal bír arra nézve, hogy benne pezsgő tudományos élet s egészséges szellem fejlődjen létre s virágozzék mind jobban-jobban a nemzeti műveltség fejlesztésére és a magyar tudományos élet javára?

A felelet erre csakis ez lehet: Nincs.

Ennek pedig biztos, szilárd alapja a fentebbiekben van. Az államkormány helyzete — sajnos — tényleg az, hogy mivel a vallásügyi viszonyokat rendezni elmulasztotta, kénytelen a roppant előnyös helyzetben levő, nagy kiváltságokkal s roppant javakkal rendelkező, céljai megközelítésében kitartó és következetes, eszközeiben nem válogató római kath. klérussal karöltve járni s e miatt magát a szellemi téren való törekvéseiben a felekezeties színezetű, iskolai intézményeit a catholisál törekvésektől megmenteni teljes lehetetlen.

S így aztán egy államilag létesítendő egyetem miféle hatás alá jut s minő irányba lesz terelve szükségképen?

Hogy erre megfelelősek s hogy e végből a helyzetet felderítsem, egy köztudomású tényt fogok felhozni, a mely kifejtendő álláspontom teljes igazolására szolgálhat már magában is azok előtt, a kik a tudományos haladás és egészséges művelődés kellékét kellő tárgyismerettel és elfogulatlan lélekkel mérlegelik. S ez a tény pedig nem más, mint az, hogy napjainkban a r. kath. egyház körében, ennek összes életnyilvánulásaira kihatólag, Aquinói Tamás tana, tanrendszere új életre kelt. E retentó anachronismus felett egy boldogabb kor történetírója bizonyára a legnagyobb álmétkodással fog egykor megállani. Mi, e kor gyermekei, ennek következményeit egész nagyságukban még be sem látjuk, de szellemi és erkölcsi hatásában már most is méltatjuk.

S itt két igen sajnós és fájdalmas dolog az, a mi a gondolkodónak szemébe szökken.

Az egyik az, hogy ezzel a történelem kereké szemleli tekintetben is visszafordult, vissza a középkori sötét századok végére, oda, a honnan eddig azt hittük, hogy a renaissance bennünket végkép s teljesen kimentett. Nevezetesen Aquinói Tamás annyit, mint a középkor, annyit, mint a scholastica, a melyet a tekintélynek való vak hódolat, a tekintély feltétlen tisztelete jellemez, a mely a tekintélyekhez való csatlakozás nélkül haladni alig képes, s ha néha tesz is lépést náluk nélkül, ezt úgy teszi, hogy velők valahogy ellentétbe ne jusson. Hogy ez hova vezetett, legjobban mutatja az, hogy egy hatalmas fellendülésnek, egy erőteljes mozgalomnak kellett tőle a szellemeket megszabadítani, a melyet igen jellemzőleg s egészen méltán, újjászületésnek nevez az emberiség.

A mi a másikat illeti, ezt hadd mondja el Aquinói Tamás maga:

„Sokkal súlyosabb dolog a hitet megmehamisítani, mely a lélek élve, mint hamis pénz, mely csak a test szükségleteinek kielégítésére szolgál. Ha a pénzhamisítót és egyéb gonosztevőt méltán büntetik a világi fejedelmek, annál méltóbban éri a megátalkodott eretnekeket nem csak a kiközösítés, hanem a halál büntetése is. Az egyház eleintén kegyelmes a megtévedők iránt; meginti őket egyszer, kétszer és csak azután kárhoztatja. S ha a vétkes megátalkodott, akkor az egyház már nem remélhetvén megtérését és örökdvén a többiek lelki üdvé felétt, elválasztja azt a hívek közösségétől, átkot mond reá s átadja a világi bíróságnak, hogy ez szakítsa ki halál által az élők közösségéből. Mert, a mint szent Jeromos mondja, a rothadó húst a testből ki kell vágni, a rühös bárányt a nyájától el kell szakítani, hogy fertőzött, romlott és elveszett ne legyen az egész test és nyáj.”

Tehát a tekintély elve és az üldözésre kész türelmetlenség, vak gyűlölet s elfogultság szelleme az, a melyet ez író cultusanak felelédése napjainkban sajnos ajándékol hozott, még pedig nem csak az alsóbb rendű, művelteletlenebb, tehát az effélékre már magukban is könnyen hajló tömegekre, hanem fel, a legfelsőbb rétegekig, a művelődés minden irányára, minden ágára kihatólag.

Az igazi tudományos kutatás függetlenül, minden tekintélytől kizárólag az igazságra irányul s különösen és mindenképpen felett elfogulatlan. Azonban, midőn egy oly körben, a melynek, mint mellözhetetlen tényezőnek közreműködésére valaki okvetlenül számít, mert számitania kell, nem lehet egy felsőbb iskolai intézmény létesítésébe bele fogni azon egyenes veszély nélkül, hogy ez alapján, már megszületése pillanatában meg lesz metéyezve s az egyedül helyes és egészséges iránytól más, ezzel éppen ellentétes irányba terelve. Mert hát tudjuk, mi az irány, eljárása annak, a ki a scholasticismus hatása alá került. Ennél valamely tény igazságát nem annak belső természete, lényege, hanem az dönti el, hogy ez vagy amaz a tekintély már megállapította; s arra ugyan erősen ügyel, hogy az ő munkálkodása körében arra a tárgyra nézve, a melylyel éppen foglalkozik, valamely tekintély mit mondott, de már azzal, hogy jól s minden tekintetben helyesen mondta-e, állítása nem esik-e módosítás vagy kifogás alá, — nem igen törődik; elmondja vagy elősorolja tárgyára nézve a tekintély vagy, ha többen vannak, a tekintélyek nézeteit, de hogy mi az ő nézete a tárgyalat kérdésben, azt már az elmondottak után, szinte felesleges dolognak is látja említeni. Épen azért, mert előtte a tekintély minden, készségesen szedők egy nálánál jelen-

1 Summa theologiae. 2., 2. g. XI. a. 3.

tékeyebb egyén pusztá visszhangjává. Örömet siklik át tárgya legfontosabb kérdéseim s inkább adatokkal, mint gondolatokkal, inkább az ismeret tárgyaival, mint eszmékkel foglalkozik s ha itt, a rá nézve süppedékes talajra egyszer-mászor kilép is, csak arra ügyel, hogy egyik vagy másik tekintélyvel ellenkezésbe ne jusson.

Könnyen belátható, hogy az ily irányzat, ha egyszer lábra kapott vagy éppen uralkodóvá lett, nem a szellem fejlesztésére, hanem ennek megbénítására, egyenes elgyöngítésére vezet s hogy ez az előhaladás ösztönét elveszi s ekép pezsgő, mozgalmas szellemi élet kifejlődését, a melynek életfeltétele a szabad szárnyalás, egyszerűen lehetetlenné teszi. Ott, a hol ez az irányzat megfészkelte magát, nem az élet ide frissesége, hanem a halál zsbibadsága terjedez. De még ezen kívül ez az irány, mivel más, leginkább idegen nemzetbeli tekintélyek munkáin halad, a tisztán nemzetes irányú tudományos fejlődést is lehetetlenné teszi, s ezzel a hazai műveltek nagy tömegénél a tudományos törekvések iránti tiszteletet s a tudomány iránt való érdeklődést előli, mivel az ezen irányzat által inspirált művekből nem a saját nemzete fiának gondolata, hanem idegenből kölcsönzött s így tőle is egészen idegen szellem tekint felé.

A türelmetlenség, az elvakult felekezeti gőg káros hatásáról, úgy hiszem, felesleges hosszan szólnom. A ki tudományos pályán működik, tudományos igazságok kutatásával s megállapításával foglalkozik, annak, hogy szelleme egészséges irányú legyen, minduntalan meg ne tévedjen, az elfogulatlan gondolkodásra, a magától eltérő vagy éppen a magáéval ellentétes nézetek, felfogás-módok iránti türelmelem feltétlenül szüksége van. A ki azonban a türelmetlenség, a vak felekezeti gyűlölet hatása alá került valaha, különösen a behatások elfogadására ily igen fogékony fiatalabb korban, a kinek szívébe embertárs, felebarátja iránt ellenszenv vagy éppen fanatikus gyűlölet lopakodott be azért, mert az a hit és vallásos kedély tekintetében másképp gondolkozik és érez, mint ő; — az az embert, az emberi lelket, ennek nyilatkozatait, bármí hatások alá kerüljön s bármíkép törekedjen is utóbb, helyes szempontok szerint felfogni és méltányolni többé alig lesz képes; — az az emberi élet dolgairól jobbára csak torzképeket farag, működése sikereinek biztosítása s az élet céljainak megközelítése céljából annyira szükséges elfogulatlan érklökzés és harmónia közte és mások közt, s általa, mint a társadalmi élet lénczeme által ez az egész társaságban is meg van bontva.

Íme, napjaink ama fentebb említett komoly és bizonyára nagyon sajnálatos jelenségének a művelődésre s a művelődés tényezőire való hatása.

S ezzel megfelelttem arra a kérdésre, miért állítottam azt, hogy az államkormány ma nincs abban a helyzetben, hogy egy oly egyetemet hozzon létre, a mely minden biztosítékkal bír arra nézve, hogy benne *pezsgő, tudományos élet, egészséges szellem* jó létre a nemzeti műveltség, a magyar tudományosság javára.

(Vége köv.)

Zsoldos Benő.

ISKOLAI ÜGY.

Középiskolai tanáregyesületeink.

A középiskolai tanároknak jelenleg két egyesülete áll fenn hazánkban. Az egyik az *országos*, melynek székhelye Budapest, a másik a tiszántúli ev. ref. tanároké, melynek központja Debrecen. Mind a két egyesületnek

szép és magasztos hivatása van, de ennek a hivatásnak egyik sem tud kellőleg megfelelni. Sajnákozva láttuk ezt a legközelebb tartott közgyűlések alkalmával, úgy a regényes fekvésű Tátrafüreden, mint a kálmánista Rómában, Debrecenben, mert mind a két közgyűlés néptelen-szerűl lett nevezetessé. Nem tudta a tagokat összehozni sem a Tátra természeti szépségeinek világra szóló híre, sem a debreceni országos tanszerkiállítás tanulásos volta. És csodálatos az a hasonlatosság, melyet a felhangzott panaszban mind a két gyűlésen tapasztaltunk. Tátrafüreden a fehér asztalnál különösen a katolikus gimnáziumok tanárai ellen fakadtunk ki, mert azok közül igen kevés tagja van az országos egyesületnek s ebből a kevésből is csak egy szegedi piarista volt jelen. Debrecenben pedig a lutheránusokat szidtuk, mert az általuk fenntartott intézetekből szintén csakis egy tanár jelent meg s így aztán nem sikerült sem az országos tanáregyesület ily szabályzatát, sem a szépen indult prot. tanáregyesületet megalkotni.

Hogy mind a két egyesületnek van valami nagyobb baja, hogy mind a kettő beteg, azt mindenki látja, aki úgy az országos, mint a tiszántúli ref. tanáregyesület életét, működését figyelemmel kíséri. A szakértők véleménye szerint mind a kettő igen valószínűleg egy betegségben szenved, melyet általánosan *„közöny”*-nek neveznek; abban a rettegett betegségben, mely újabb időben tudományilag és irodalmi egyesületeinkben valóban járványszerűleg lépett fel s ellene biztos, gyorsan ható gyógyszer még eddig nem igen sikerült találni. A *„közöny”*-t éppen úgy, mint a legtöbb komolyabb betegséget bizonyos lázas állapot szokta megelőzni, a melynek különböző fajai közül a leggyakoribb a *felekezetség* és az *alkeszeletés*. A lázas állapot után a baj néha igen hamar észrevehető lesz, mint ezt p. o. a *„Protestáns Irodalmi Társaság”*-nál tapasztaltuk, de néha csak hosszabb idő múlva tűnik fel egész valójában, mint ezt az Országos Középiskolai Tanáregyesület esete mutatja.

Az *„Országos Középiskolai Tanáregyesület”* ez előtt több, mint egy negyed századdal alakult. Eleintén szűk körben mozgott, de később zászloja alá állottak az ország különböző intézeteinek tanárai. Beóthy Zolt elnöki megnyitó beszéde szerint, akkor született meg, mikor összes tanárságunkban, egyes intézetek és felekezetek külön szempontjain és törekvésein túl uralkodó erőre emelkedett az a gondolat, hogy valamennyien *első sorban* a nemzeti közművelődésnek egy célra törekvő munkásai. Ez a gondolat szervezte s ez tartotta fel éveken át elég jó állapotban, de idők múltával a *lelkessé*g mindinkább apadt s észrevehetően mutatkoztak a *„közöny”* jelei. A régebbi tagok egy része az egyesülettől visszavonult, az újabb tanár nemzedék tekintélyes része pedig annak mégcsak céljával sem ohajtott tisztaba jönni. Az úgynevezett *„hűség* tagokban” is alább szállott a buzgalom s bizony-bizony szűkebb körükben sem tettek meg mindent a *testületi érsek* breszgtetésére. Az egyesület tagjai, ha jól tudom, az újabb időben csakis három ízben mutattak nagyobb érklökődést az egyesület iránt. Először annak 25 éves jubileuma alkalmával Budapestben, másodsor a rangosztályos rendkívüli összejövetelkor 1893-ban a szegedi gyűlés alkalmával; de a figyelmes szemlélő sajnálatlaltal tapasztalhatta, hogy ebben az érklökülésben is tekintélyes része volt a személyes érdekeknek s egyesek hűségának és feltűnési vágyának. — Jelenleg már a közlönyben olvasható esetekből ítélve, úgy állanak a dolgok, hogy méltán lehet aggodni a felett is, hogy a mostani egyesületet még 30 évi működése előtt teljes nyugalomba helyezi a t. professorátus. Egyesületeinknek, de különösen az országos középisko-

lai tanáregyesületnek mostani állapota minket tanárokat semmi esetre sem tűntet fel valami jó színben a nagy közönség előtt, mert hiszen az tagadhatatlan, hogy a baj legfőbb okának mi bennünk kell rejtenie. Míg ezeket a közönyt-szülő valódi okokat ki nem kutajtuk s azoknak káros voltát megszüntetni nem igyekszünk, egyesületeink állapota nehezen fog jobbra fordulni.

De hát mik lehetnek a közönynek, ennek a lassan sorvasztó bajnak az okai? Erre a kérdésre az országos középiskolai tanáregyesület vezetői s választmányára még eddig nem tudott, nem akart vagy nem mert határozott véleményt mondani. Dr. Alexander Bernál a „Közöny” szerkesztője a folyó évi júniusi számban erről a kérdésről így nyilatkozik: „E közönségnek, fájdalom, igen mélyre eresztett gyökerei vannak s a magyar tanár nem éri magát eléggé tudárnak s azért nincs testiületi érzeke.” Hát hiszen az igen tisztelt doktor urnak e felett a filozófiai rövidséggel tett nyilatkozata felett igen sokat lehet gondolkozni, sőt abból igen sok mindent ki lehet magyarázni, de egészen biztosan nagyon keveset tudhatunk. És én igen valószínűnek tartom, hogy Schak Bélát a „Közöny” ez évi október 14-iki számában közölt „Közöny” című cikkének megírására is az Alexander említtet homályos nyilatkozata indította. Azt a „nem éri magát eléggé tudárnak” kifejezést látom én a nagy megütökéssel fogadott cikkben bővebben magyarázva s igen erős szinkekkel illusztrálva, ilyen formán: A magyar tanárok fanyar, elégedetlen természetűek, sorsukban megnyugvást nem találnak; ürességet látnak működésük előtt és után s csak akkor ébrednek életre, mikor az iskola közeléből menekülhetnek és csak tanítani akarnak, de tanulni nem, mert szakkönyvekre s tanügyi iratokra nem telik, hanem a kártyára — igen. Ehez némileg hasonló, de lágyabb hangon tartott szemrehányásokat tesznek mostanában az egyesület közönségben tanárok a tanároknak. Ezek a szemrehányások, ezek a vádák már igen is világosan s érthetően vannak előadva, de mert a vádlók rendesen túlságba esnek, nem az általaok ohajtott cátl érke el. Lehet, hogy felszólalásaik által egyesek talán érzik magukat s ezeken egy részét sikerült is felrázni elbódító közönyükből, de mert a vád nagyon is általánosságban hangzik, az önértzetesebbek serte érzik magukat, a mi aztán az egyesületnek kisebb megrázkódtatását idezi elő, mint ezt csak pár hónappal ez előtt is tapasztaltuk.

Alexander szavai szerint a közönségnek igen mélyre eresztett gyökerei vannak, tehát el van terjedve a tanárság különböző koru rétegeiben, a mi csak hosszabb idő alatt történhetett meg, mégpedig többféle ok közre hatása folytán. A közlebbi éveken több ízben alkalmam levén a tanáregyesület gyűléséin a tagok tekintélyes részének véleményét hallani, egy ízben arról győződtem meg, hogy többen a „közöny” egyik főokát az egyesület vezetöiben keresetik. — Állítólag sok tanár azért nem ohajtott az egyesület tagja lenni, mert annak elnöke felsőbb leányiskolai igazgató volt. Ezek megszégyenítőnek tartották a középiskolai tanárságra, hogy saját kebelükben nem voltak képesek az egyesület vezetésére alkalmas egyént találni. Azután, midőn a többség újra a kifogásolt férfiut választotta meg elnökének, már másutt képzelték feltalálni a főokot s a választmány és a fővárosi tanárok ellen fordultak, azt adván okül, hogy ezek csak saját érdekeik előmozdításán munkálnak és a vidéki tanárok érdekében nem tesznek meg mindent, a mit megtenni módjukban állana. Eleven emlékeztünkben van még az a valódi forradalom, a mely a fizetés-rendezés alkalmával a rangosztály miatt az ország különböző részeiben kitört, midőn egész tanári

karok, sőt körök felbontották az egyesülettel kötött viszonyaik és gyűlése sereglettek megsértett érdekeik védelmezése végett. Ha jól emlékszem, ekkor az az indítvány is felmerült, hogy vidéken kell a tanáregyesület központját felállítani, vagy esetleg külön vidéki tanáregyesületet alakítani, mely a kívánalmaknak jobban meg fog felelni. En az ízszem, hogy erre a zavaros időre legzsevésben talán éppen azok nem gondolnak vissza, a kik akkor vezérszerepre vállalkoztak. No de legalább némi részben céljukat elérték s a szegedi gyűlésen már az eddig elégedetlenek is engedékenyebbek lettek s így lehetett a régi, kifogásolt elnök helyett közös akarral Dr. Beöthy Zsoltot elnökké megválasztani s egyuttal egy nagyobb bizottságot kinevezni az egyesület alapszabályainak olyan szellemben való átdolgozására, hogy abban a vidéki tanárok eddig hangoztatott követeléseinek is lehetőleg elég legyen téve.

A nagy választmány megbízásának eleget tett, s elkészítette az egyesület új alapszabálytervezetét, melyben a vidéki tanároknak az eddiginél több befolyást engedett az egyesület ügyeinek vezetésébe. Így példának okáért a helyi körök módot nyújtanak arra, hogy minden tag közvetlenül részt vehessen az egyesület munkásságában. — Ezek a körök megújítják a hozzájuk utasított középiskolai egyesületi s oly kérdéseket s minden egyesületi kérdésben a kezdeményezők jogaival élhetnek. A kerületi körök egyik főcélja nagyobb arányú egyesületi életet létesíteni, az egyivé tartozás érzetét erősíteni. Megvitáják a kérdéseket s határozataikról értesítik a választmányt. A választmányba, mely a kerületi körök küldötteiből s azon tagok képviselőiből áll, a kik még nem csoportosultak köröké, minden kör annyi tagot választ, a hányszor húsz tagja van s ezek vitáják meg a kerületi körök határozatait. — A választmány tagjai a kör pénztárából utazási díjt kapnak, de ha a gyűlésen meg nem jelenhetnek, irásban és táviratilag is szavazhatnak. — Az igazgatóság választásába is befolyhat az új tervezet szerint minden tag, mert a választmány hármas kandidátója minden kerületi körnek megküldetik s ez azt megküldi a helyi köröknek, hogy ejtsék meg a választást. Kimondja a tervezet azt is, hogy ez után az egyik alelnök a vidéki tanárok közül választatik.

Tagadhatatlan, hogy ennek az új alapszabály tervezetnek a készítői igyekeztek a vidéki tanárok többször hangoztatott ohajtságának eleget tenni. Éppen azért, de meg azért is, mert a megbotránkozás másik fő oka is elhárítottat már, jogosan reménylhetük, hogy a tagok közönsége szűnni fog, s egyesített erővel virágzó állapotba juttatják az egyesületet, vagy legalább a válságot megszüntetik. Ilyen forma gondolatokkal nyitotta meg a tátrafűredi közgyűlést Beöthy is, noha megnyitó beszédében kifejezte, hogy minden szervezeti reform sikere nem a változtatott formáktól, mint ilyenektől függ, hanem attól, vajjon alkalmasak-e arra, hogy az élettevékenységet és erkölcsi emelkedést fokozzák. Ezt várja ő az új alapszabály-tervezettől; várja, hogy az egyesületben, ennek tagjaiban a közös feladatokra élni akarait, az egyesülethez kötött komoly javak és komoly kötelességek tudatát és érzetét emelni fogja s ekként maga is élni és hatni fog. A válságnak rövid idő alatt való megszűnését azonban ő sem reményli. Szerinte az új szervezet megállapítása után következik az átalakulás, az új szervezet életbeléptetésének, meggyökerezetésének, kipróbálásának munkája, a mi nem könnyű és nem rövid munka, a haladó válságnak nem könnyű és nem rövid időszak.

Gyógyító „szérumot” készített tehát saját hite sze-

rint a választmány, de annak a beteg egyesületre való gyors hatását egyik legfőbb szaktekintély tüstént kétségbe vonta. És a tátrafüredi gyűlés neki adott igazat, mert noha az új alapszabálytervezet az egyesület közlönében egész terjedelmében közölve volt, még is a zűgölődő és nem zűgölődő tagok a beteggyűlet megmentésére olyan csekély számmal gyűltek össze, hogy az új gyógy-szer felett a rendszeres tanácsozást sem lehetett megtartani. Megvallom, hogy előttem a Beöthy elnöki nyilatkozata majdnem olyan színben tűnt fel, mint azé az orvosé, a ki betegéről úgy nyilatkozik, hogy ha még több napon át képes lesz elviselni a bajt, akkor valószínűleg életben marad, segíteni fog rajta ha nem az orvoság, akkor a természet.

Most, midőn az országos középiskolai tanáregyesület választmányja szétküldötte a kerületi körök megalakítását sürgető felhívását, azt hiszem, hogy az egyesület tagjai közül igen sokan, a kik az eddigi sikertelen kísérleteknek tanúi voltak, újra meg újra átnéztek az alapszabály-tervezetet, hogy vajjon benne van-e hát ebben mind az, a mi az annyiszor hangoztatott „közöny” megszüntetésére jótékonyan hatna s ez iránt az országos egyesület iránt a mostaninál általánosabb érdeklődést keltene a középiskolák tanáraiban? És én erre a kérdésre csak tagadólág felelhetek. Nincs benne gondoskodva egy olyan feltűnő ok megszüntetéséről, a mely az én meggyőződésém szerint újabb időben igen sok tanárt távol tartott az egyesülettől, vagy legalább közönyössé tett annak működésére iránt. Elismerem ugyan, hogy ezt az okot alapszabályokkal megszüntetni nem igen lehetséges, mert az mint emberi gyarlóság önmagunkban rejlik. Azt hiszem, hogy az egyesület igen tisztelt tagjai nem fogják tőlem zokon venni s nem fognak felekezeti elfogultsággal vádolni, ha erre az okra őszintén rámutatok.

Az alapszabálytervezet szerint az egyesületnek egyik főcélja: „a középiskolai tanároknak a testületi érését ápolni.” Ez a rövid mondatot szeretném én még csak egy pár szóval. csak mintegy figyelmeztetés képen ilyen formán kibővíteni: és az egytűve tartozás érzését *testvéri szeretettel erősíteni*; mert szerintem ez a testvéri szeretet nincs meg teljes mértékben egymásiránt mi bennünk, pedig ez kötne szorosabban egymáshoz, mert ez sugná lelkünknek azt a biblia szerű figyelemzetést, hogy nincs köztetek sem ur, sem szolga; sem görög, sem zsidó, sem keresztény, hanem mindnyájan egyek vagytok a szent ügy szolgálatában. Az egymás iránti *becsülést, szeretetet és az egyenlőség érzését* kell az egyesület tagjaiban mindenk előtt ápolni és erősíteni, mert az én meggyőződésém szerint ennek hiányossága volt egyik legfőbb oka az országos tanáregyesület beteges állapotának. Állítóan igazolására csak egy pár példát hozok fel, még pedig Beöthy Zsoltnak fennebb is idézett nyilatkozatából indulva ki, mely szerint „az egyesület megalakításakor összes tanárságunkban, egyes intézetek és felekezetek külön szempontjain és törekvésein túl uralkodó erőre emelkedett az a gondolat, hogy valamennyien első sorban a nemzeti köznevelődésnek egy célra törekvő munkásai.” Ebből a nyilatkozatból láttuk, hogy a kitűzött zászló alá örömmel gyűlekeztek az ország középiskolai tanárai. Szép számmal jelentek meg — ha jól tudom — a régi protestáns iskolák professorai is, hogy a fiatalabb intézetek tanferfiaival együtt munkálkodjanak. De idő múltával számuk mindinkább apadni kezdett, a minek legfőbb oka az volt, hogy a jobb módú rokonok részéről némi sértő kicsinyléssel találkoztak s ősi félszeikről, a protestáns iskolákról igen gyakran bántó nyilatkozatokat hallottak azok szájából, a kik abban a hitben éltek, hogy szerény fizetésért talán tisztességesen munkálkodni sem lehet.

Vissza húzódtak tehát a legtöbben azért, mert nem találta fel az egyesületben az egyenlőséget hirdető testvéri szeretetet. Visszahúzódtak, mert tapasztalták, hogy maga az állam-kormány sem volt hajlandó őket, mint ugyanazon egyesület tagjait egyenlőknek elismerni a saját felügyelete alatt álló intézetekből kikerült tagokkal. Hiszen még csak azt a kedvezményt sem volt hajlandó részökre megadni, hogy az egyesület közgyűléseire kedvezményesen áron utazhassanak akkor, mikor ezt a kedvezményt a szórakozni vágyó fűrdő közönségnek is megadta. És ezt a megkülönböztetést az egyesület még mai napig sem volt képes megszüntetni, noha készséggel ismerem el, hogy újabb időben a nem állami tanárok érdekét is igyekezett támogatni. Hiszen csak most, a választmány legközelebb tartott ülésén jelentette a fűtőkár, hogy a közlekedési miniszter megtagadta a felekezeti és községi tanároktól a kedvezményes utazási jegyet.

De nem csak a felekezeti, hanem az állami iskolák tanárai közül is bizonyára sokan sajnálattal tapasztalták azt, hogy az egyesület tagjaiban nem volt még eddig a testvéri szeretettel párosult *egyenlőség érzete*. Én legalább nem egy alkalommal nagy sajnálkozással csodálattal azokat a t. kollegákat, a kik az egyesület közgyűlésére is elhozták az *ő rangosztályukat* s beszédjökben úgy, mint cselekedeteikben éreztették tagtársaikkal a fizetésük s rangfokozatuk között levő különbséget. Azt meg aztán csakugyan nagy megbotránkozással hallottam, meglepetni, hogy akadt még olyan tanár is, a ki egy másik tanártársát „collegának” nem igen volt hajlandó elismerni addig, míg meg nem tudta, hogy az vele már egy rangosztályban van. Az ilyen tapasztalatok szűlték aztán azt az elfenszenvet, a mely nem régen is a fővárost és vidéki tanítószágot mint ellenségeket, egymással szembe állította s ezeknek minden esetre nagy része volt annak a közönynek a létrehozásában, a mely az országos tanáregyesület tagjainál annyi panaszra adott okot.

A mi szűkebb körű *tiszántúli ev. ref. tanáregyesületéről* szintén ez a véleményem. Bennünk, kalvinista professoroknál is meg van jó mértékben az egymás iránti bizalmatlanság, sőt talán az irigység is. Tanintézeteknek nem az egy feltartozás és kormányzó testülete lévén, feltékenységgel tekintünk egymásra, sőt még az is megtörténik, hogy egyik-másik tanintézetünk gyengeségeit bizonyos körörmel hirdettük, csak hogy annak gucsmolásával egyidejűleg a magunkét kidicsérhessük. Tagadhatatlan az is, hogy mivel hivatalosan megállapított rangfokozat közöttünk nem létezik, csinálunk mi magunktól ilyet, tanári fizetésünk mennyisége szerint. Szóval a testvéri szeretet s az egytűve tartozás érzése mi közöttünk sincs meg. Mi közöttünk is akadnak, a kik az evangélikus iskolák tanáraival nem ohatjanak egy egyesület tagjai lenni, mert meggyőződésük szerint az olaj a vízzel egyesűlni soha sem képes! Pedig mi nem csak a hazai közművelődésnek, hanem a protestantizmusnak is egy célra hivatott munkásai volnánk! És aztán még csodálkozunk és közönyösséggel vádoljuk az evangélikus tanárokat, hogy ilyen nyilatkozat után nem sietnek az általunk kitűzött zászló alá!

Igen tisztelt Kartársak! Ez nem jól van így, legalább az én hitem és meggyőződésém szerint nem jól van. Ha úgy az országos, mint a protestáns, vagy ha úgy tetszik evang. református tanáregyesületünket nem csak fenn akarjuk tartani, de azt is ohatjuk, hogy az virágözök, nem elégséges csak új alapszabályokat és kisebb-nagyobb köröket alakítani, hanem mindenk előtt szükséges, hogy az egyesület kebelébe a testvéri szeretet vigyük magunkkal s mindazokat a feltűnő tulajdonságo-

kat, amelyek egyik-másik tagtársunkkal csak legkisebb mértékben is érezhetné a mi rangkörságunkat, a körön kívül kell hagynunk. Ha így járunk el, eljárásunk jótékony hatása biztosan meg fog látszani az egyesületek életén, de addig, míg ezeket nem tudjuk megtenni, én szerintem is jogosan mondhatjuk rólunk, hogy *nem vagyunk eléggé tanárok s nem vagyunk eléggé protestáns tanárok!*

Buza J.

TÁRCA.

SZÁDECZKY SÁMUEL.

1824—1894.

A hazának és egyháznak egy rendületlen hűségű katonája dőlt ki a csatasorból Abauj-Tornamegyének egy regényes környezetű csendes zugjában, a múlt év december 9-ikén.

Tetszett a gondviselésnek, hogy oda helyezze őrállomásra a füzéri vár omladéka alá, hol álmódhozhatott ősi dicsőségről, nemzeti nagyságról, véres háborúkról, holt testeken át száguldó paripákról, győzedelmes és vesztes csaták hosszú soráról, hogy ilyen módon legyen legalább kárpótolva jogosult reményeinek romjain.

Más viszonyok között, mint a milyenek részül jutottak, lehetett volna országos neve és becsülete, mert nem volt híjjával az ehhez szükséges feltételeknek; de a nemzeti sorsát intéző égi hatalom úgy akarta, hogy beérje egy világ elől elrejtett kis falu papi katedráljával s lelki legyverekkel vitézkedjék a küzdő anyaszentegyház igazaiért.

Szűdeczky Sámuel, a ki mint tanuló dicsékedése volt pályatársainak, a ki mint katona, ott tékozolta ifjú életét a forradalom viharai között, hűnek találtatott ebben a körülmények által reá erőszakolt szolgálatban is s lelkének kincseivel tudott magának édes otthon teremtési családottan is s szótiszván lélkét övei között, megadta Istene, hogy gyönyörűséggel töltsé éltének alkonyát, a melyet nálánál többre bízott gyermekeinek szeretete, tisztessége — mint a búcsúzó nap boldog mosolya — aranyozott meg.

Azzal a tudattal adta vissza lelkét Istenének, hogy gyermekeiben beteljesednek ifjúkorának szép s nagy álmai. Halálában kárpótolva volt életének családásaiért.

* * *

Szűdeczky Sámuel született a Cseréhat (Abauj m.) Fuló-Kéres nevű községben 1824. augusztus 1-én, *Szűdeczky János és Károlyi Mária* nemes szülőktől. Atyját korán elvesztvén, a jó édes anya nevelésére hagyatott, kiről méltán elmondhatta, hogy a földön neki volt a legszeretőbb anyja. Négy testvére között ő volt a legkedvesebb édes anyjának, mert ő ütött csak annak Károlyi fajtájára, s tőle remélte leginkább, hogy ősenek, Károlyi Gáspárnak emlékeit megelevenítheti, annyival inkább, mert az iskolába menvén, a legelső órán kitüntető jutalmat kapott az értelmes, képzett, jó hírnevű rektor-tól, *Móré István*-tól, kinek egyszeri előnéklése után iskolatársai között csak ő tudta énekelni a CXLVI. zsoltár dallamát. A tanító nem tudta, hogy az ő házuknál naponként énekel és imával egybekötött isteni tisztelet tartott jó édes anyjuk vezetése mellett, ki a templomból soha el nem maradt s a kegyes pap áhítatos imáit s a Szikszay György keresztyén tanításait könyv nélkül előmondta.

Az elemi iskolázást otthon kitűnő eredménnyel végeztén, (az exameni ünnepély alkalmával színi előadást is tartottak,) a jó lelkű Széptérvény János pap jó tanácsai, áldáskívánata mellett s Károlyi István sárospataki professzornak, nagybátyjának, segélyével a kinek eme kérdése: „mit szeretsz inkább: játszani-e vagy tanulni?” ez utóbbit felelvén, (mely feleletét soha nem feledte,) a sárospataki ősi alma máterbe ment. Ottan is mindjárt az első vizsgájan egy diszkutációs könyvet nyert, ezen felirattal: „nagyméltóságú széki Telegi József gr. főgondnok ur kegyes adományából, kitűnő szorgalom és erkölcs jutalmául adatott Szűdeczky Sámuelnek, az első nemzeti osztály tanulójának.”

Hosszúra nyúlnek sárospataki 9 éves pályája eseményeinek részletes elősorolása; ő maga mindig örömmel mondogatta, hogy „semmi szomorú, csak kedves jó emlékei maradtak meg annak.” Számos nemesszülő nagyobbakkal, bölcs oktatókkal, őszinte kedves barátokkal hozta össze sorsa: ezeket gyöngéd bizalma s szeretete melegében folyton vídam, derült kedéllyel, rá árasztott jóságukat viszonozva, valóban „igája könnyű és terhe gyönyörűsége” vala. „Soha egy ujnyit fenytékkel nem illelte, a gradus leleljen mindvégig stipendiumot élvezve: mi kellett volna még több egyszerű igényei kielégítésére, boldogságára?”

Es jött fokozatosan több-több. Az akadémiába jutván, számos nevelői meghívás közül tudós fióruknak, *Ince*dy Józsefnek meghívását fogadta el, kinek fialul Sárospatak maradt, a vakációkon pedig a művelt úri családnál sok jót sajátíthatott el Bodrog-Keresztúrtban, hol *Tompa Mihály* is többször időzött kedves vendégül. Ki, midőn Pestre vitte „*Nép-repül*”, visszajövet bement Keresztúrtba s ott elbeszélte élményeit, hogyan avatták, ütötték fel költőnek Petőfi s a többi barátai. „Volt pénz mint a polyva” — mondá — a pataki diáknak, de el is vette a muri.

Sárospatakban is új világ nyílt most előtte: önképzőkörbe, zenetársaságba lépett és tanult. A festészet versenyterét *Szűcs* Istvánnak, osztálytársának (későbbi sárospataki rajztanárnak) engedvén át, inkább az élvezetesebb zene-művelésnek (zongora, gitár, cello, hegedű) adta magát, s e tehetséget Eperjesen virtuóz hegedű művésztől tökélyesbbitette. Végre maga is, magyar fiúk felkérésére zené-órákat adott s egy 18 tagú banda élére állott.

Eperjesre az árván maradt *Vállyi Ferinek*, volt tanuló-társának meghívására correpetitorul ment. Az előző vakáció Szathmáron. *Vállyi János* főjegyző (az árvak gámjja, jelenleg a tisztántúli egyházkerület főgondnoka) atyjának nagy úri hazánál töltötte.

Eperjes elegáns, művelt népe között feledhetetlen kedves két évet élt át; kellemesen érezte magát, az előkelő *Pathorányi* házában vévén lakást, kosztot. A nagy-hírű *Vandrák, Hazsinszky, Csupka* tanárok becses figyelmét, kegyét kitűnő szorgalmával, a polgárság nagybecsülését, az ifjúság szeretetét úri családoknál, közhelyeken való zenéléssel volt szerencsés megnyerni. A jeles tanítélet kiváló tanárait örömmel hallgatta, munkálkodott a virágzó „Magyar Társaság” nevű ifjúsági lapban, de különös szeretettel vett részt az 1848-ik év tavaszán a „diák nemzetország” fegyver-gyakorlataiban. Ez volt akkoriban főfogalom az újaknak. Hiában esekelt azután nagyon tisztelt Csupka tanár, ha előadásra meghívták: „Kedves barátom! nemcsak a fegyver-gyakorlatra, de a jogra is szükségük van még.” stb. Folytatva tovább jogi tanításait: „következzen az ősiség, de ez nincs többé. Ejtünk egy könnyet az ősiség hamvaira.” Az első padban ülő Szűdeczki erre a meglepő kijelentésre élesen reá vetette tekintetét, ki épen a trencsényi atyafiak „intra dominium” jogbitorlása elleni pert tervezte, mit észrevéven Csupka tanár, így folytatta az ő tótos magyarságával: „ha talán

nem hisznek barátain, kérdezzenek meg Kossuth Lajost, kérdezzenek meg Deák Ferencet, kérdezzenek meg Szemere Bertalant. "Igaz az: 'inter arma silent musae.' A panszláv diákokkal, s *Musnyai* theol. professorral sokat vitakozott, s miután az iskolai évet majus végével bezárták, a bálványozott Vandrák s a többi jó tanárok szerencse-kivánatai között igazán fájó szívvel vált meg Eperjestől.

(Vége kov.)

IRODALOM.

* A „**Protestáns Szemle**” 7—10 füzete méltó társa az előbbieknak. A két előbit tulnyomóan dr. Ballagi Gézának br. Vay Miklósról írott s a Sárospatakon tartott gyászünnepeken felolvasott emlékbeszéde foglalja el, a mely külön füzetben is megjelent már s mint ilyen 78 nagy nyolcadrés lapra terjed. Szép, nagy tanulmány ez, melyesleges tárgyszeretettel s erősen polemikus irányzattal. A szerző le akar számolni mindazokkal, a kik egy vagy más okon bele kötöttek a Vay érdemeibe s azokat félreértés miatt vagy kicsinylés által csontkianit törekedtek. Ilyen módon túl lépett az emlékbeszédek keretén, de sokat nyert érdekességben s változatosságban. A sárospataki főiskolával való viszonyát azonban legalább egy pontban nem eléggé hűen rajzolja. Szerző előadása után ugyanis sokan eshetnek abba a téves felfogásba, mintha itt Sárospatakon, a szerző által hangsúlyozott „hamisítatlan, úde prot. szellem százados élete” mellett is, valami beteges conservatívizmussal fészkelte volna meg magát a közel múltban s valami félszeg „local patriotismus” akadályozná a kivánatos előrehaladást a jelenben; s hogy amazt Vay idegen elemek importálása által akarta kiküszöbözni, s illetőleg elenszelyozni. — Mi ezt nem így tudjuk. A sárospataki főiskola előjárói — a tanárok életrajzainak bizonyossága szerint — sohasem kötötték magukat ridegen saját neveltjeikhez s a tisztas hírnevű tudósokat örömmel hódították el bárhol születtek és bárhol nevelkedtek is különben, a mint többek közt a *Könyv* idehozatala is bizonyítja. Conservatívismusról, régihez való ragaszkodásról is nagyon messze időkből lehetne itt szó, mert a mai őregebb tanárok is valamennyien a modern világi nézlet hívei s a külföldi s hazai akadémiák növendékei is lévén, sem a tudományokban, sem az emberekkel való érintkezésükben nem igen kell pirulniok az u. n. idegenek előtt, a kik, ha itt *local-patriotismus*-félét is észlelhettek, annak okát első sorban (tisztélet a kivételeknek!) önmagukban kellett keresniök. Tova való vágyakozásuk hangzatosítása, egy némely intézeti ág elhurcolásának sürgetése s némelyeknek tul-modern erkölcsien nélküli senkinek sem lét volna kedve, úgy tudjuk, a bodrogpatti Athént u. n. chinai fallal körülvenni. Nem is vették és nem is veszik körül — szeretjük hinni — soha, de bizonyos kétes esetekben, főleg pedig ragályos időkben, némi-nemű elzárkózás nem eshetett a bűnök sorozatába. A sárospataki főiskola leendő történetírója bizonyosan ki fogja a szerző ítéletét igazítani, addig pedig nekünk vált kötelességünk a magán vélemény helyreigazítása. — A „*Szemle*” 7—9 füzeiben *Földváry László* ír még Szegedi Kis István reformátori működéséről, *Révész Kálmán* vitázik Várnayval és Zoványival, *Csiky Lajos* ismerteti Fliedner Tivadarnak a diakonisszaügy buzgó szószóelőjának életét és működését, *S. Szabó József* a héber irodalom hatásai mutatja ki a görög írókon egy sok figyelemre érdemes értekezésben, ezeken kívül *Stromy*; L. írja Pilárik István életét, dr. *Selávik M.* pedig a román; kath. egyház és a mai Olaszország cím alatt mond el érdekes dolgokat. A 10-ik füzetben *Kiss Ferenc* a kuruc költészetet ismerteti prot. szempontból, *Stromy L.* folytatja már előbb megkezdett tanu-

mányát. Mindenik füzetben hazai és külföldi irodalmi művek is vannak ismertetve. A 10-ik füzet közli még az Irodalmi Társaság 1894. november 10-iki közgyűlésének jegyzőkönyvét is a titkár évi jelentésével s a társaság pénztári állásának kimutatásával együtt, a melyekből — sajnos — arról kell meggyőződnünk, hogy mint a prot. vállalatok általában, úgy ez a közös prot. társaságunk is vergődő életet él. A pénztári bevétel is, a tagok száma is jelentékenyen csökkent. Itt az ideje, hogy az akadályok elhárításáról sürgősen gondoskodjunk, hogy szegény ne származzék reánk ebből a nagy reményű kezdeményezéstünkben is. Részünkről mielőbb el fogjuk mondani gondolatainkat e tárgyban.

* Az **Athenum** kiadásában megjelent „**A Magyar Nemzet Története.**” című s tíz kötetre tervezett műből már megjelent a 6 és 7 füzet is. A 6-ik füzetben „A vezérek korát” folytatja Marczali H. Ebben van befelve a *mersburgi csata* s leírva az *ápostoli ülészet*. Ebben kezdi meg a „*halandozások a görög birodalomban*” című fejezetet is, a melyet a 7-ik füzetben végez be. A 7-ik füzetben a „*vezérek korának negyedik könyve*” kezdődik, melynek főcíme: „*a fejedelemség átalakulása.*” Mind a két füzethez külön díszes műmellékletek vannak csatolva, (keletrómai császár, koronázási díszruhába egy 10. századbéli miniatúr kép fénynyomata; Lehel kúrtjének rajza és Esztergom látképe, Dörre Tivadartól.) s a szöveg közé számos sikerült régi rajz másolata van nyomva. Ujlag melegen ajánljuk ezt a nagybecsűnek ígérkező művet lapunk t. olvasóinak figyelmébe. Egy füzet ára 30 kr.

* **Megszínt prot. lapok.** Naponként vetődik fel egyegy kath. lap megindításának híre, s nekünk büszsünk kell három prot. lapunkról, a prot. egyház érdekeinek három hűséges szolgájától. A „*Szatmári Hirlap*” sorsa felett a dec. 21-re összehívott »Szatmári Prot. Irodalmi Kör« közgyűlése határozott. 220 tag közül megjelentek 15-en! Ezek közül 8 szavazattal 5 ellenében elhatározták, hogy a Kör csak imént keletkezett közlönyét továbbra is fentartják. De ezt a határozatot legott meg kellett változtatni, mert az eddigi szerkesztő — *Fülöp Aron* — a szerkesztési terhes dicsőségét nem volt hajlandó tovább emelni, az »Irodalmi Kör« tagjai közt pedig nem akadt utóda. — Hat ez bizony eléggé szomorú története egy prot. lapnak, a melynek hata meggett 220-an állanak, a kik azt ismerték el feladatokul, hogy a Szatmáron egyre erősbődből pápistasággal szemben védelmezni fogják a tiszta emberi s így igaz prot. érdekeket. A pozsonyi eredetű „*A. Mi Otthonunk*” című népies vállalat, a melyet a »Luther-Társaság« támogatásával dr. *Musnyik Endre* és *Stromp László* tanárok szerkesztették, 3 évi fenállás után szintén bejelentette visszavonulását. Kár érte, mert missziója volt azon a kényes állomáson, hol a »Kath. Hitvédelmi Folyóirat« és sok egyéb eszköz áll az eretnekégy kiirtásán munkálódó szerzetesek és nem szerzetesek rendelkezésére. El kell ismernünk, hogy a szerkesztők jól végezték kötelességüket s csudálkozunk a »Luther Társaság«-on, hogy a sajtó értékét nem képes kellően mérlegelni és sajnáljuk őszintén, ha hogy nincs módjában partfogolni. — *Zoványi Jenő* „*Vallás és Egyház*” című vállalata, a melyet ő még mint kolozsvári lelkész kezdett szerkeszteni, szintén eltűnik az egyház-épitő vállalatok közül. Célja nemes volt, mert a világi elemet kívánta különösen tájékoztatni a prot. egyház körében történt nevezetesebb eseményekről s hatni akart jó irányban, tisztas eszközökkel. — De a hivatogó szót kevesen hallották s így félre kellett vonulnia. — Vegetálni — épügni, mint az »A. Mi Otthonunk« szerkesztői — ő sem akar. Olyan szegények vagyunk-e csakugyan, hogy teljességgel nem

bírnak a prot. sajtó pártolását? Vagy olyan jól megy-e a sorsunk, hogy feleslegesnek tartjuk a sajtó jó szolgálatát?!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Lapunk t. olvasó közönségének s szeretetét és nagyrabecsült munkatársainknak őszinte szívvél kívánunk boldog új esztendőfőt s kérjük mindnyájokat bizodalommal, hogy a reánk váró nagy feladatok megoldásában anyagi és szellemi támogatásukkal tartsanak ki mellettünk, sőt szaporítsák előfizetőink számát, mert nagyobb mérvű támogatás nélkül nehéz lesz lapunkat úgy fejlesztenünk, a mint azt a közérdek szempontjából kívánatosnak gondoljuk. A „Sáropataki Irodalmi Kör”, mint lapunk kiadója, semmi anyagi hasznót nem várt soha közönlényétől s a mit a t. közönségtől nyert, azt megpótolva fizette vissza a közönség terjedelmének növelésében. Ezt fogja tenni a jövőben is. — Nagyobb szult kívánunk fektetni a mennyiben a hazai mozgalmak megengedők — a külföld vallási és tanügyi eseményeire s végre dr. Rácz Lajos t. eddig is buzgó munkatársunkat, a bölcsészet, német és francia nyelv s irodalom elővelés tanárát, szorasabban fűztük magunkhoz s melegen ajánljuk őt a t. olvasók szeretetébe. Buzza J. barátom a szerkesztés gondjait lesz szíves velem a jó ügy javára megosztani.

A „Sáropataki Lapok” szerkesztősége.

— Gyászir. *Somogyi Rudolf*, a budapesti év. ref. főgimnázium: derek tanára a múlt hó 25-ikén elhunyt. Haláláról a kártársak a következő gyászjelentést adták ki: A budapesti ref. főgimnázium tanári kara maga és a vezetése alatt álló ifjúság nevében őszinte fájdalommal jelenti, hogy tanstületének egyik legrégibb tagja, a legpontosabb tudós tanár, a hű kártárs, az ifjúság szigorú, de igazságos barátja s mint ember mintaképe: *Somogyi Rudolf*, a főgimnázium természetesen tanára folyó hó 25. en. élete 55-ik, tanári lankadatlan működése 32 ik évében, alig egy havi súlyos szenvedés után elhunyt. Tanintézetünk alig pótolható veszteséget szenvedett az elhunytban, mert benne a szaktudomány a polgáréregény ritka magas fokával, széles körű általános műveltséggel és férfias, mindig correct jellemmel egyesült. Mint alig 23. éves ifjú szentlele legjobb erejét a tanúgynek, azóta folytonosan ez egy intézetben működővén, a hazának, a magyarságnak s a művelt társadalomnak egész legő jelest nevelt, kiknek szívében épp oly felelhetetlen lesz nemes alakja, mint előtűnt s jelenlegi tanuló ifjúságunk előtt, kik a súlyos kórral folytatott küzdelmet aggodalmas szeretetünkkel kísértük. Budapest. 1894. december 25. A jók áldása követi örök útján!

— **Egy új állam-szegélyes protestáns főgimnázium.** A pozsonyi evang. liceum legközelebb költötte meg az államszegélyre vonatkozó szerződést, a mely szerint az állam a liceum részére emelendő épület költségéhez 80,000 forinttal járul s ezen kívül évenként 1600 forint segélyt ad. Ennek a segélynek a fejében a fentartó testület négy tanár kinevezésének jogát ruházta át a vallás és közoktatási miniszterre.

— **Ugron-politika.** A Wekerle kormány lemondásakor a különböző politika pártok vezérérőfiel kötelezőgöknök ismerték a távozó minisztérium sorsát többé-kevésbé megkeresíteni; mert ez így illik a politikai világban!... Különösen érdemeket szerzett magának é téren *Ugron Gábor*, a ki az egyházpolitikai küzdelmek ideje alatt többször ragadta tapsokra az ultramontan sajtót, noha ő, a függetlenségi és 48-as pártnak egyik

vezérembere. Most is a római katolicizmusnak gyűjtött tömjént s ezen a tűzön kívánta elégténi Wekerlét és elvtársait. Azt állította, hogy azért is elvesztette a korona bizalmát a Wekerle-minisztérium, mert nem akart tekintettel lenni Ausztriának és Magyarországnak egy sajtóságos természetét, t. i. arra, hogy a mióta Németország egy protestáns császársággá változott át, azóta Ausztria németjeinek és kath. szlávainak erős összetartó köteléke és megkülönböztető vonása a *katolicizmus* s ugyanígy van ez Magyarországon is. „*Nem lett volna szabad tehát — Ugron szerint — egy kormány-nak, a mely Magyarországon élén áll, rendszeres politikai hadjáratot indítani a katolicizmus ellen s áldozatokat követelni egyes-egyedül csak egy (!) hitfelekezettől — a kath. egyháztól.*” — Ugy látszik, hogy bizonyos magas és legmagasabb körökben ez a Rómából táplált s Ugron által is hangoztatot nézet nagy kelendőségnek örvend, minket protestánsoknak tehát ezek az urak és körök nyertes félnek képzelnek s hinc illae lacrimae! Kiderül utóljára, hogy a protestantizmus dédelgetése tette tühretelenné odafenn a Wekerle-kormányt. Risum tenentis amici! — Dehát így csinálják az ehhez értők az ultramontan politikát!

— **A királyi kihallgatás** úgy végződött, a mint gondoltuk. Ő felsége nem kérte ki egyetlen egy prot. püspök véleményét sem. Hogy ki ezért a felelős és hogy mit kell az ilyen eljárásból következtetni, azt most ne keressük. Talán fiatal politikusoknak találták még a kihallgatási névsor összeállítását a prot. egyházi főrendeket, vagy csakugyan bűnökül rovatott volna fel oda fenn a Kossuth gyász s a hazatért nagy számúzott koporsója felett hullatott könyveink meg vannak számlálva a legfelsőbb körökben? ... Felekezati egyenjóság: jöjjön el a te országod.

— **A kath. néppárt** már próba ra vitte feltűzött seregét, de néhol kevés szerencsével. *Székes-Fehérváron*, tehát a Zichy Nándor, Eszterházi Móríc és Steiner püspök otthonában, a közigazgatási bizottsági tagok választásánál, *Löcsén* pedig a képviselő-testületi választáson a klerikálisok nagy vereséget szenvedtek. De ez csak olaj lesz nekik a tűzre, hogy annál hevesebben lángoljanak minden ellen, a mi nem a katolikus érdekek malmára hajtja a vizet. — **A kath. körök** napról-napra alakulnak s a belygyminisztériumban sűrűn fordulnak elő a megérsítést váró alapszabályok, persze a körök titkos cézaiati nincsenek szakaszokba foglalva!

— **Comenius sirja.** Morfil, az oxfordi egyetemén a szláv philologia tanára, dr. Kvacsal Comenius című művének bírálatában említi, hogy Comenius szerény sirját a napokban Naardenben, Hollandiában, egy kaszárnya padlója alatt (unter the floor of a barracks) fedezték.

— **Kedvezmény a felekezeti népiszkolák részére.** A vallás- és közoktatási miniszter legközelebb tudatta az egyházi főhatóságokkal, hogy az összes felekezeti népiszkolákat jövőre abban a kedvezményben részesíti, hogy a m. kir. egyetemi nyomdából vásárlandó tankönyvek példányszáma után 10% engedményt engedélyez, vagyis minden tizedik példányt ingyen fogja adni.

— **A „Pápai Irodalmi Kör”** megalakítása érdekében a pápai főiskola tanárai a „Dunántúli Protestáns Lap” múlt évi 49-ik számban felhívták intézők a dunántúli egyházkerület lelkeszeihez és tanítóitohoz, hogy lépjenek be a megalakítandó egyesületbe. A felhívás szerint az egyesület hivatalos közlönye a „Dunántúli Prot. Lap” lesz.

— **A legrégibb biblia-fordítás.** Jelenleg a legrégibb bibliafordításnak az a syr kéziratot tartják, a melyet egy skót nő fedezett föl másfél év előtt a Sinai-hegyen, s a mely az evangéliumokat foglalja magában. E fordítás

most nyomtatásban is megjelent s egyes kifejezései által, a melyek a mi mai evangéliumunktól eltérnek, Angliában nagy feltűnést kelt. Leginkább a Jézus születéséről szóló tudósítás felett vitatkoznak, mely e régi kéziratban Máté I. fejezetében, így hangzik: „Jakab nemzé Józsefet, József, kivel szűz Mária eljegyeztetett vala, nemzé Jézust... és ő úgy tett, mint a hogy az úr angyala parancsolá neki és eivéve feleségét, és az egy fiát szült neki, és ő Jézusnak nevezé azt.” A kéziratot körülbelül a II. század közepéről valónak állítják s benne a zsidó-keresztény ebionita-szekta evangéliumát sejtik.

— **A világ 3 legbecesebb bibliája** a londoni Brit. Múzeum, a párisi Bibl. national és a belemi zárdá (Lissabon mellett) tulajdonát képezi. A londoni biblia kézirat, a melyet Alcuin is tanítványai írtak s Nagy Károlynak adtak 800-ban megkoronázásának napján. Századunk harmincas éveiben e biblia egy bázeli magánzóé volt, ki azt 4200 frankért felajánlotta a francia kormánynak. Végre is aránylag csekély összegért, 750 font sterlingért adta el. A finom, színes betűkkel írt biblia gazdagon meg van rakva vignettákkal és arabeszkekkel. A fejezet-feliratok, valamint Jézus neve mindenütt aranybetűkkel vannak készítve. Egy helyt egy 20 cm. hosszú ezüsttől környezett nagy betű egy keresztet tart, melyen egy lámpa függ, a mely félig szent olajjal van megtöltve. Más helyt a Mózes és Aron alakjai láthatók VIII. századi viseletben s úgy gondolják, hogy Mózes Nagy Károlyt, Aron Alcuin jelképezi. E bibliának pontos leírása a Gentleman Magazine vol. 6, 1836. és a Bibliothèque univ. et Revue suisse t. 63 című folyóiratokban található. A párisi biblia 1527-ben jelent meg, Ximenes bíbornok parancsára nyomtatott és X. Leo pápának van ajánlva. Egyikét a velin papírra nyomott 3 példánnyal 1789-ben egy angol 12000 frankért adta el. E példányt 1840-ben Lajos Fülöp francia királynak ajándékozták, kitől az mostani helyére került. A belemi biblia, mely valószínűleg a 14. századból származik, pergamenre van írva s 9 folió-ketből áll. 1807-ben Junot francia tábornok Párisba vitte, ennek felesége, midőn Portugália a bibliát visszakövetelte, 15000 frankot kért érte, de XVIII. Lajos kegyelemből ingyen vissza adta a portugáloknak.

— **Anglia.** A pápa miután előbb a keleti egyházat akarta a rómaival egyesíteni, most az anglikán egyház után vetette ki a hálót s azt szeretné fenhatóság alá visszavinni. Hogy az anglikánok közt akadnak egyesek, kik nem idegenkednek a római egyházzal való közlekedéstől, ismeretes. Ezt akarja most a pápa felhasználni, hogy tervét megvalósítsa. Először is megbizott egy teológusokból összeállított bizottságot, hogy vizsgálja meg a kath. egyház szemontjából az anglikán papszenteslések érvényességét. Továbbá megkérte a Westminsteri érseket, Vaughan bíbornokot, hogy jöjjen Rómába, hogy vele e kérdésben tanácskozzék. Mint hallatszik, a pápa a kath. és az anglikán egyház közli unió tervét egy bíbornoki konferencia elé akarja terjeszteni, miként annak idején a keleti, egyházakkal való egyesülés kérdésére nézve is történt. Vajjon az anglikán egyház, a maga összeségében, hajlandóbb lesz-e visszatérni Rómába, mint a keletiek voltak, az a jövő titka?

— **Franciaország közoktatásügye** mellett az utóbbi katonai sorozás nem valami fényes bizonyítványt állított ki. A 843000 hadkötelezett közül, kik a mult évben sor alá állítottak, 83000 találkoztak (tehát több mint 1/4 rész), a kik vagy se írni, se olvasni nem tudtak, vagy csak betűzni tudtak, de értelmesen olvasni nem.

— **Spanyolország.** A spanyol jezsuiták, terjedelmes indokolás kíséretében, előterjesztést tettek a pápához, hogy nevezze ki *Loyola Ignácot „doctor ecclesiae”-vé.* A pápa az okmányokat a szent officiumnak adta át megvizsgálás és javaslatlással végett.

— **Északamerika.** A pápa három hónappal ezelőtt encyklikát intézett az északamerikai érsekekhez és püspökökhöz, mely főként a paterifikerek bőségesebb beküldését szorgalmazza. A pápa dicséri azt az áldozatkészséget, melyet az amerikai katolikusok eddig tanúsítottak s felhívja őket, hogy ebben ezuntul se lankadjanak. „A ti nagylelkűségetek annál szívesebben látott és idősebből lesz, minthogy szükségleteink folytonosan növekedben vannak, hála a kath. hit elterjedésének, különösen az encyklika praeclara közzététele óta. Oly terveket táplálunk, melyek alapos reményt nyújtanak arra, hogy hozzájárulhatok az összes ker. hitfelekezettek egyesülésének előmozdításához és siettetéséhez.” Ha ez utóbbi szavak alatt nem valami római csalfaság rejlik, úgy a pápa irigylendő optimizmusban szenved. Mert az anglikán egyház bizonyos körök kivételével, az egész világ protestánsai félreérthetetlenül kifejezték véleményüket a pápai meghívóval szemben.

— **A sárospataki ev. ref. templom-épitéséhez** az egyház tagjai következő pénzadománnyal járulnak: (Folytatás.) Képes Ferencz 10 ft, Zombori Emőd 86 ft, özv. Rik Gusztávné 200 ft, Veres Ferencz 15 ft, Palco László 51 ft, Bakó Sándor 100 ft, Pányóki Lajos 11 ft, Bukoveczky Nándorné 30 ft, id. dr. Lengyel Endre 300 ft, Ardey Lajos 20 ft, Hédeváry István 15 ft, özv. Tatár Andrásné 25 ft, özv. Lipcsei Józsefné 25 ft, Kiss Károly rendőr 6 ft, Trócsányi Bertalan 75 ft, özv. Zsindely Istvánné 102 ft, dr. Zsindely István 80 ft, özv. Doktor Gaborné elhunyt leánya, Tárcai Sándorné emlékére 100 ft, maga részéről 20 ftot, dr. Finkey József 80 ft, Mörzéz Balint 15 ft, Föisk. Magyar Irodalmi Önképző Társulat a templom javára tartott felolvasó estély tiszta jövedelmét: 58 ft. (Fogadják a nemesen gondolkodók ifjúság e helyen is egyházunk köszönetét.) Összesen: 1405 ft, főösszeg 6747 ft. *Balint Deesó.*

— **Ugancsak a sárospataki templom** javítását kötségeihez *Baksay István*, rimaszombati tanár, 50 ft adománnyal járult. Semper idem. „Szülessetek sokan!”

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— **Tűbéltyűk.** A jó kívánságot itt viszonzunk forró köszönettel. A biztatókat s elismeréseket — kellő mértékre leszállítva — elvezessük jutalmi oda, a honnan a lapok el nem lophatták s a hol az irigység sem találja meg. Igyekeztünk s ez a tódult magában is kinekkel el fél. Igyekezni fogunk ez után is, mert hiszük, hogy nem levegőt vadognak s hogy — legalább ezúttal meg — szükségét pótolunk. Ha az Irodalmi Köré kifejezhetőik jó alapszabályai szerint, akkor lapunk meg nagyobbra is hivatva lesz, mint volté idég. — **F. M. Becses** levelet elstuszték kedves emlékül. A nagy munkához kívánunk teljes szerencsét. — **Z. J.** Szívesen megtegyem az ajánlat s az ígérteket feljegyztem jó reményűvel. A csomag lapunk zártkör megerkezett. — **Norus.** Majd megírom a véleményemet. A kérdést semmi este sem ejtjük el. A másika íme sor került, némi pótlékkal a jelenél, mert szebb és jobb az így. — **F. L. V. H.** Levelet ítam. A 2-ik küldemény csak *bitingis* kiadásban válik elvezethető. En végzettem-e a lefordítást?! — **L. Ö.** Úgy is jó, hanem aztán szav ígért szép szót. . . . — **Dr. H. J.** Megjött, átadtam, levelet írok mielőbb. — **K. Zs.** A lap előzetét köze örömmel jegyeztünk be. A szellemi támogatásra szívesen látunk. — **R. K. A.** 2 ft. a »Jövő egyházezer-ét van, köszönet bűzösgödérét. Bárcsak a többiek is követnék jó példáját! — **B. K.** A lelkesedés szüleménye, de az ünnepelel idejéig még jó volna némely részleteiben megismítani. A formájából hiányzik valami. — **É. A.** Elég lenne-e csak annyit is?!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
6 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »Az államkormány és a protestánsok a harmadik egyetem kérdésével szemben.« *Zsolos Benő.* — »Országos tanító-
képző bizottságok.« *Dezsi Lajos.* — »A miskolci ev. ref. főgimnázium.« — »Százeczkéi Sámuel.« — »Az egyháztól
való fokozatos elidegenedés történelmi megvilágításban.« *K. Gy.* — »Négyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

Az államkormány és a protestánsok a harmadik egyetem kérdésével szemben.

(Vége).

Itt azonban még nem lehet megállapodnom, ha-
nem tárgyam érdekében még egy lépéssel tovább
kell mennem. A közgondolkodás oly erősen meg van
métélyezve, oly sajnos hanyatlást, sőt visszaesést mutat
már most is, hogy e bajnak könnyen új fociusává vál-
ható tanügyi intézmény létesítése, ennek megszüntet-
ésére vagy legalább csökkentésére irányuló ószinte, ha-
tározotti törekvés helyett, az államkormány részéről
valóságos balalis bűn volna. Mert azt — ismételnem
kell, — hogy a baj meglehetősen előre haladott stádi-
umban van.

Ennek igazolására egy tényt akarok felhozni, a
mely feltűnő volt annak idején rendkívül meglepő vol-
tánál fogva. Igaz, nem volt mindenki előtt feltűnő s
nem okozott általános megdöbbenést még ott sem, a
hol talán kellett volna; de hát ez is egyik aggasztó
jele az időnek s annál rosszabb reánk nézve. Fel kell
éreznem, ha talán kissé hosszadalmas lesznek is s
a figyelmet megzaklatom vele.

A nyolcvanas évek végén egy mű jelent meg, a mely
nemzetünk életében a multban szereplő történelmi té-
nyezők működését tárgyalja és méltatja.¹ Annak illusz-
trálására, hogy a közgondolkodás napjainkban hova ju-
tott abban a tekintetben, hogy mi, e hazának fiai egy-
mást megértésük, cikkem keretéhez képest bő szemel-
vényeket akarok itt közölni e műnek azon részéből, a
mely a róm. kath. főpápságnak, s ezzel szemben a pro-
testánsok működését és hazafias magatartását tár-
gyalja. Nincs annál alkalmasabb zsinórmérték a fel-
világosodásnak bizonyos korszakban való állapotára,
mint hogy egy saját kora irodalmi színvonalán állónak
tartott mű ezekről miképen nyilatkozik.

»Hogy az egyház (t. i. a róm. kath. egyház) szol-
gálatában — mondja az idézett mű — mennyi nemzeti
érzület maradt meg, az a véletlentől függ, lehet több vagy
kevesebb, de hivatalához nem tartozik, sőt sok esetben aká-
dályá lehet hivatalosa teljesítésének... A pap az egyház

katonája legyen, kít az egyház (t. i. a róm. kath. hier-
archia) érdekeiért folytatott küzdelemben semmi közön-
széges emberi tekintet és gyönjeség nem bénít meg. "Köz-
bevetőleg legyen mondva, mint az alábbiakból is ki
fog tűnni, az a "közönszéges emberi tekintet és gyön-
jeség" főképp a hazai és nemzeti érdekére való tekintet.
„A hol — így folytatja tovább — az egyházi (t. i. a
róm. kath. hierarchikus) és nemzeti érdek együtt jár,
ott nem fordul elő a kötelességek összeütöközése, de
rossz pap valna, a ki ez összeütöközés esetén a nemzeti
érdeknek adna elsőbbséget s elhanyagolná az egyház (t. i.
a róm. kath. hierarchia) érdekeit... S Magyarorszá-
gon bőven meg volt az alkalom a kötelességek össze-
ütöközésére. A protestantizmus a XVI. században kiszorít-
ta a katolikus egyházat Magyarországon legnagyobb
részéből. Igen természetes, hogy uralmanak visszaszer-
zésére törekszik s ezért nem érheti szemrehányás... Az osztrák házból származó fejedelmek buzgó katolikusok
s gyűlölik a protestánsokat vallási s politikai okokból.
A protestánsok a fejedelem és egyház közös ellen-
ségei. Azért a magyar főpápok a fejedelemmel szövete-
keznek a közös ellenség ellen. Az egyház (az az a róm.
kath. főpápság) a fejedelem egész hatalmát nyeri meg
a maga céljaira, a protestantizmus kiirtására. Az egy-
ház (az az a róm. kath. főpápság) egész erkölcsi be-
folyását bocsátja a fejedelem rendelkezésére s midőn
a protestánsok számát csökkentti, nagy politikai szol-
gálatot tesz a fejedelemmel, mert ellenségeit fogyasztja
s hatalmát növeli az országban."

»De — úgymond — a fejedelem törekvései a nem-
zet érdekei, önállósága, alkotmányja ellen vannak irá-
nyozva, s azért, midőn a főpápság a fejedelemmel szö-
vetkezik vallási céljainak elérésére, nemcsak elnézőnek
kell lennie a fejedelemmel a nemzet veszélyeztető törek-
vései iránt, hanem egyenesen előmozdítja e törekvések
diadálát."

S miután ez a róm. kath. főpápság a mű saját
vallomása szerint a nemzet érdekei, önállósága, alkot-
mányja ellen folytatott küzdelemben az állítólagos kö-
telesség-összeütöközés alkalmával saját hazája, nemzete
ellen foglalt állást, s nemcsak elnéző az ezek ellen irá-
nyuló törekvésekkel szemben, hanem egyenesen előmoz-
dítja azok diadálát, mit mond végül e magatartás, és
eljárás kritikája gyanánt? Azt, hogy "helyzete tragikus
vált. Midőn híven és buzgón teljesítette kötelessé-

¹ A régi Magyarország. 1711—1825. Irta Grünwald Béla. Buda-
pest. 1888. Az alábbi közlemények a mű ötödik fejezetéből, a 80—91
lapokról vannak véve.

gét az egyház iránt, mely sebeket kellett lútnie a nemzetnek."

Ezzel szemben lássuk, mit mond a protestánsokról, a kik a saját vallásos és lelkiismereti szabadságuk védelméhez mellett egyszersmind „a nemzet érdekeit, önállóságát, alkotmányát” is védelmezték, szóval védték mind azt, a mi egy valódi hazafi és nemzetének igazi gyermeke előtt drága és szent volt mindenhá.

„A Regnum Marianum kormányzata — úgymond — melytől csak elnyomásban részesülnek, csakugyan elválasztja őket (t. i. a protestánsokat) az állami élet közösségétől. Az országon egy nagy repedés támad, mely a protestánsokat külön választja a katolikusoktól. Minthogy elnyomottak s nem vehetnek részt az állam életében, védelmi helyzetbe és önmagukba vonólnak vissza. A protestantizmus vallási közösségből egy külön politikai és érdekközösséggé válik, melynek tagjai solidaritásban érzik magukat s egymást erősen támogatják. Egész törekvésök arra van irányozva, hogy az *ellenes állom* menndé nehezebben férhessen hozzájuk s menndé kevesebb módja legyen az egyházi és iskolai ügyekbe való beavatkozásra. Egyházi szervezetük megállapításánál a legkisebb tagnak is a lehető legnagyobb önállóságot igyekeznek biztosítani s az egység rovására körülbástyázzák, csak hogy minden kis tényező akadályt lehesse az elnyomásnak akkor is, ha a szervezet felsőbb organumait sikerülne megbénítani. Az üldözések a protestánsokban felkeltik az *erős felekezeti szellemet, mely nem lát egyebet az országban, mint a felekezeti érdeket* s elidegenítette őket az államtól, melynek erejét mindig veszélyesnek tartották magukra nézve. Sohasem gondoltok arra, mire van az államnak szüksége, hogy hivatalát teljesítse, hanem arról, mikégy kell megbénítani az államtól, hogy a felekezeti ügyeibe ne avatkozhassék, s hatalma rájuk nézve veszélyessé ne válhassék. Ez a szellem fejlődött ki a protestánsoknál s még ma sem szűnt meg.”

Ime, a róm. kath. főpáspágra vonatkozólag felhozta mindazt, amit csak a haza és nemzet ellenségeire nézve felhozni lehet; azonban vele szemben mind ezekre az a megjegyzése, hogy *igen természetesen, ezért nem érheti szeméreményis, „helyzet tragikus volt, mert míg a saját hierarchikus törekvéseit istápolta, mely sebeket kellett lútnie a nemzetnek.* — S csaknem egy lélekzetvétel alatt a protestánsokat, mert vele szemben teljesítették azt a kötelességet, a melyet a hazafias érzés és a magyar nemzetiség érdekeire való tekintetek parancsolnak, egyszerűen úgy állítja elének, mint egy szük látkörű és szükkelbi felekezetet s egyenesen álmellenes tendenciákkal valója.

Nincs az az ultramontan egyházi író, a ki hierarchikus érdekből kifejtett hazai és nemzet-ellenes törekvéseket ily cynikus nyíltsággal igazolni próbálna, s nem volt még olyan, a ki köztudomású világos történeti tényeket annyire eltorzítani mert volna. Szó-

morú és aggasztó jele az időnek, hogy egy oly nemes és előkelő szellem, mint a mű írója volt, körülunkban ily irányba tévedhetett.

De ennél még szomorúbb és aggasztóbb az, hogy e mű, a mint meglejt, valóságos korszakot alkotó munka gyanánt volt üdözötve, s nálunk, a hol komolyabb irányú művet alig olvasnak, ennek első kiadása csakhamar elment, míg az a derék munka, a mely ennek cáfolatúal s hatásának ellensúlyozására a következő évben jelent meg, valósággal a pusztában kiáltó szegyanánt hangzott el. Mindez bizonyára azt mutatja, nyilvan azt jelenti, hogy azon mű tartalma, iránya és szelmele a gondolkodás általános irányának teljesen megfelelő s oly eszméknek adott hangot s megfelelő, tet-szetős formát, a melyek ma igen soknak a lelkében homályosan élnek.

Gyümölcsseiről ismerhetni meg a fát. Az államkormányzat az egyetemi képzés irányozása addigéle teljesen s feltétlenül rendelkezésére állt, s az ő munkájának útjában prot. egyetemi képzés nem volt; így tehát a közgondolkodás ily rút elferdüléséért, sőt egyenes megromlásáért a felelőség egész súlya egyedül őt terhelte. S ha már eddig is ily gyümölcsökhöz, ily eredményhez tudta juttatni nemzetét, akkor ne fogjon egyetemi alapításra által a helyzetnek még súlyosabbá tételéhez csak azért, mert egyetem alapítására a mód *anyagilag* tekintetben egyedül csak ő nála van meg.

De ha az államkormányzat ezt ma nem teheti meg, a protestánsok ma és bármikor is talán még kevésbé tehetik meg, még ha anyagilag bírnák is, még pedig egyszerűen azért, mert a protestáns felekezet — felekezet?

S valóban az a nagy figyelmet érdemlő röpirat is, a melyet a cikk elején röviden ismertettem. A protestáns felekezeti egyetem” eszméjét határozottan elvetendőnek tartja. Ennek igazolására azt a sajnos körülményt szintén említi, hogy a *felekezetiesség a vallásosság rovására már különben is erősödni, terjedni kezd.* De már arra nézve, hogy egy prot. egyetem maga magában hogyan működhetik s mennyiben lehet majd hatásos a felekezetiesség erősítésére, terjesztésére, a beható indokolást benne sajnosan nélkülözniünk kell.

Továbbá ugyancsak az említett röpirat nagyon jól ismeri a környezetnek, egy nagy város lakosság szellemének egy új, tehát tradíciókkal még nem bíró egyetemre való fontosságát. Emelt folytán, miután a prot. egyetemet határozottan elvetendőnek nyilvánítja, még az állami egyetemet sem hajlandó protestáns városba helyezni. Debrecennek előtte egyik nagy hátránya az, hogy reformátusok nagy tömegben lakják; azonban az, hogy Pozsonyban katolikuság szintén nagy tömegben lakik, vagy hogy Szeged ép annyira róm. katolikus, mint a mennyre református Debrecen, ez már szerinte, úgy látszik, sem Pozsonynak, sem Szegednek az értékéből nem von le semmit. Azt, hogy Szeged ép annyira róm. katolikus, mint a mennyre református Debrecen, csak mint mások részéről emelt kifogást hozza fel.

Miután e röpirat által már irodalmilag ily dolgok is szőnyegre kerültek, szólnunk kell róla.

A protestantizmus a róm. kath. egyházból a vélelemény- és lelkiismeret-szabadság alapján vált ki. Hogy

katolikusokat az evangélikusokkal egyaránt illetik. (Mind ezekre nézve is kétoldalúan azok a kitévés.) Ha ezt a nyilatkozatot, a mely egy századdal e előtt hangzott el, annak a fent ide ígatott idézettel egybevetjük, eltsán látnk, hogy a közfelfogás mennyit romlott s hogy egy évszázad alatt mily messze haladtunk — visszafele.

! A régi magyar nyelv. Eszreveték Grünwald Béla s a régi Magyarországot című munkájára. Írta: Mocsárdy Lajos. Budapest. 1889.

! Az összehasonlításul egy igen érdekes történeti adat kínálkozik. Egy századdal eelőtt, az 1791-iki országgyűlés vallástügyi tárgyalásaiban 1790. június 22-iken az evangélikus rendek terjedelmé javaslataival kísért előterjesztésükben, a melyet a róm. kath. rendekhez küldtek, mindjárt az elején, azt az állítást köckiztatták meg, hogy a bécsi és lími obékcókésék kétoldalú kitévés egyrészlő a király és róm. kath. rendek, másrészlő az evangélikus rendek köz. Erre vonatkozólag a róm. kath. rendek gróf Sauer Kajetán nagyváradi nagypüspök által szerkesztett 1790. június 27-iki észrevételükben, az első pont végén következő megjegyzést teszik: — „szok a behálórbók, a melyek ezen békétökészek megelőztek, nem is voltak *vallásháborúk*; az alkudozó felek nem voltak egyrészlő (a római) katolikus s más részlő az evangélikus rendek, hanem a király mellett voltak (római) katolikus és evangélikus rendek is, s az erdélyi fejedelmek mellett is voltak mind a két vallásnak, s nemcsak a vallásról, hanem más nagy dolgokról is volt szó, a melyek a (római)

magát fenntarthatja, kénytelen volt zártkörű egyházzá alakulni; de mert az egyházi élet összes attribútumai-val egyházzá lett, azért azokat az alap-elveket, a melyeknek a maga előállását, létrejövésétől közzönni, nem tagadta meg s nem is tagadhatja meg soha. Teljesen bibliai alapra állva, a következő igéket tette törvényeinek vezérelveivé: „A lélek mindeneket vizsgál, még az istenség mélységeit is.” „Mindeneiket megvizsgáljátok, s a mi jó, azt megtartsátok.” Ezekben a minden tekintélytől, hagyományos nyugtól ment szellemek az igazság után való kioltatlan vágya, őszinte törekvése van kimondva. De mivel ez alapja egyszerűsége mind összes művelődési és tudományos törekvéseinknek is, a protestantizmus életvelvi lényegét teljesen egyeznek az őszinte, hamisítatlan művelődési és tudományos törekvéseknek is az irány-elveivel. Mivel ékék a józan haladás életeleme nem ismeri még a dogmák mozdulatlanágát sem, de sőt benne és általa az evangéliumi keresztény vallásos öntudatnak a művelődési haladásával mind tisztább és teljesebb kifejezésre kell jutni s így a művelődésre, az önművelésre feltétlenül szüksége van. Ennélfogva nagy tájékozatlanságot s vasok elfogultságot árulna el az, a ki a protestantizmus tudományos és művelődési törekvéseiben egyoldalú s szűkebbül felekezetiességre terjesztésére irányuló törekvéseket keresne.

A mi pedig a protestáns, közelebből a magyar református népet illeti, bár ez egy egyháznak, vagy mondjuk, egy hitfelekezethez a tagja, mi sem áll távolabb tőle, mint a felekezetiességgel együtt járó elfogultság, vagy épen türelmetlenség. Nehez küzdelmek s nagy szenvedések árán tanulta megbecsülni a vallásos és lelkiismereti-szabadság áldását mind magánál, mind másnál. Igazolja ezt az a református magyar nép akár élő példabeszéd, hogy „mindenkit a maga hite üdvözít.” De hogy mily elfogulatlan, mennyire türelmes szellemű más vallású honfitársaival szemben, mily békésen megvan a közte élő más hitfelekezetiükkel, erre nézve egy tényt akarok megemlíteni, a melynek valódiságáról bárki is könnyen meggyőződhetik. Előre kell bocsátanom azt, hogy az embert a maga érdeletével, gondolkodása módjával s törekvéseivel nem az élet, hanem a halál mutatja meg igazi valóságában. Az ember gyöngéit leplezni igyekszik, de nemesebb tulajdonait sem igen szereti mutatgani, a melyekkel pedig szegényt nem is vallana. Azért életében a legtöbb ember látvány hord, vagy a mi talán még rosszabb, kendőzi magát. De a halál fagyos újjának érintésére álcát s festéket lehull. Elmondhatni tehát, hogy a halál az élet bírálata s az emberke igazi megismerésére az előtt, a ki látni tud, nincs tanulásosabb, de még a tisztá, elfogulatlan szemlélet előmozdítására sem alkalmasabb, mint a temető. Sokat volt alkalmam oly vidékek református lakosságának sirkertjeiben megfordulni, a melyeken reform. vallású népesség kevés számú más felekezetiükkel együtt lakik. Itt e sirkertekben, ezek minden pontján hol egyenként hol kisebb-nagyobb csoportokban, úgy, a mint volt az életben, életők valódi képe gyánant, békésen sorakoznak a nagy számú ref. vallású sírjai közé a más felekezetiük sírhalmai. Az az elfogulatlan, türelmes szellem, a mely az utóbbiakat az életben az előbbiekké közé vontatta ott meg is tartotta, elkísérte őket a földi rövid, küzdelmes életből az örök nyugalom hazájába is, s a mint meg voltak maguk közt az életben, a földön, úgy vannak elvegyek lent, sírjaikban poraik is. Pedig az a ref. vallású nép tudja, látja, hogy e tekintetben, de sok egyéb részben is, a más vallású lakosok nagy tömege közt kis számban élő hitrokoni épen nem ré-

szülnek megfelelő bánásmódban. Az ily tények, tekintse bár valaki csekélységeknek, döntőbb fontossággal s ékekesebben szólnak, mint bármely irodalmi színvonalon álló irányzatos művek s ha a művelődés-történet írja egykor bizonyosságok után fog nézni arra nézve, hogy a keresztényi megbocsátás és türelmes szelleme e sok felekezeti lakta hazában melyik egyház tagjainak keblében élt *tényleg* a legvilágosabban, a legszembetűnőbben, azok a néma sírok kiáltó bizonyosságok! fognak szolgálni; cum taceant, clamabunt; s a magyar református nép előtte nem fog szegényt vallani.

Hozhatnék fel idevágólag még egyebet is. De elegendőnek tartom csak ennyit említeni meg annak igazolására, hogy a felekezetiességre, a melynek fő-jellemvonása a türelmetlenség, a más hitűektől való félrevonulás, azok gyűlölete, vannak szemmel látható s kézzel fogható bizonyosságok, a melyekkel szemben nem állhat meg az olyan okoskodás, a minő volna például az, hogy mivel a római kath. egyház — mint a hogy ezt most bizonyos tisztán felismerhető befolyás a sajátban már majdnem közkeletivé tette — mondom a róm. kath. egyház nevezhető csak egyháznak, minden más pedig — így a református is — csak secta, felekezet; a reformátusságnak, mint felekezethez hatásától okvetlenül félni kell.

Egyáltalában nincs miért félni magasabb műveltségre törekvő ifjúságunkat a magyar református nép egészséges, józan és elfogulatlan szellemétől.

De általában ne tápláljuk azt a balbitet se, mint ha az állam-kormány bármikor is, de ma különösen, a harmadik egyetem kérdését a protestantizmusban rejlő erők buzgó közreműködésének felhasználása nélkül eredményesen megoldhatná, ha komolyan akarja azt, hogy az általa felállítandó tanintézetben pezsgő tudományos élet, egészséges szellem s igazán bazafias irány jöjjön létre, a mi mégis a leg több dolog, ha a már meglevő bajt nem súlyosbítani, nem ártani, hanem igazán használni kívánunk.

Azonban azt egyáltalában nem lehet reményelni, hogy az állam-kormány ma ily fontos intézet létesítésekor, hogy igazán hasznos munkát végezzen az az eddigi hibák helyrehozatalában hathatósan közreműködjék, egyenesen s közvetlenül a protestantizmusban rejlő erőforrásokhoz fordulhatna. — hogy miért nem, azt nem mondhatnám el a nélkül, hogy ismétlésekbe ne bocsátkozzam. Nincs tehát egyéb hátra, mint az, hogy most is, mint már annyiszor, a protestáns egyház lépjen sorompóba. A közgondolkodás mogrottására, a fogalmak, eszmék meghamisítására az akna-munka folyamatban van s már eddig is hihetetlen eredményeket ért el. A feladat talán erőfeletti áldozatokat követel, de a protestánsok küzdelmes életökben eddig sem húzódtak vissza az áldozatoktól, ha a haza és a magyar nemzetiség mindennél szentebb érdekeiről volt szó. A küzdelmet ma már azok, a kiknek *helyzete tragikus*, mert midőn a saját hatalmi érdekeik előmozdításáról van szó, érzékeny sebeket kell itniük a nemzet testén, ezen érzékeny sebeket ma már finomabb eszközökkel, szellemi fegyverekkel is ütök. S ez a modern politikai tanok fentebb röviden ismertetett evangéliuma szerint „igen természetes” s érette „nem érheti őket szemrehányás.” Ha ez így van, akkor a protestantizmusra nézve hagyományainál fogva az az *igen természetes*, hogy azokkal szemben vegye fel a küzdelmet akkép, hogy bármi nagy erőfeszítések árán is azon legyen, hogy tudományos életének, művelődésének összes tűzhelyeinél, minden ponton a lehető legdúsabb pezsgésben levő tudományos élet jöjjön létre, még pedig a tudományok-

nak mennél több ágában. A protestantizmus a renaissance gyermeke, legbecesebb hagyományainak letéteményese, így iskolái ma roppant fontosságot nyertek. Ha már az ev. ref. egyház egy vagy két intézet érdekében „minden történetileg kifejtett iskolai intézményt halomra dönt,” vagy legalább meggyöngít, holott mindenik a maga körében, az ő életében egy-egy fontos irányzat képviselője, ezzel csak a maga, de egyszersmind nemzeti érdekei legádázabb ellenségeinek tesz megbecsülhetetlen szolgálatot; s ha a kétes barátok elandallító suttogására hallgatva, a tétlen néző szerepéből ki nem lép, akkor egész bizonyossággal számíthat arra, hogy nemcsak az a szemrehányás éri, hogy legnemesebb hagyományaival szakított, hanem még egyszersmind azokkal együtt, akiknek bár akaratlanul, de tétlenkedésével még is szövetségesevé szegődött, sajátai fogja a történelem örök kárhozatba döntő, igazságos ítélete.

Zsoldos Benő.

ISKOLAI ÜGY.

Országos tanító-képesítő bizottságok.

A képezdei tanárok egyesületének 1889-ben Budapestén tartott gyűlésén országos tanítóképesítési bizottságok felállítását indítványoztam. Azóta ez eszme sok oldalról újítottat fel, de majdnem kivétel nélkül célvetészet irányban. A debreceni tanszerkiállítás alkalmával tartott képezdei tanári választmányi ülés indítványomta programjába vette fel ezt a kérdést. A közoktatási minisztérium új államtitkára a tanítói nyugdíjtörvény végrehajtása alkalmából egybehítt bizottság előtt azon reménynek adott kifejezést, hogy rövid időn rákerül a sor a népoktatási törvény revidisjára. Minthogy az országos tanítóképesítő-bizottságok kérdése sikeresen a népoktatási törvény keretében oldható meg; itt az ideje, hogy a kérdés a sajtó útján is előkészíttessék. S mivel a kérdés tágabb körű érdekeket érint, szükségesnek látszik, hogy minél szélesebb körben tétessék megvitatás tárgyává. Ez okok indítottak arra, hogy az eszmét e lapok hasábjain is közöljem.

A javaslat maga következő 3 pontból áll:

1. A tanítóképezdekben az évi zárvizsgák után képesítési vizsga tartatik, melyen a végzett növendékek (valamint a magán úton készült jelöltek) a képezde összes tantargyaiból megvizsgáltatnak. Az így nyert képességi bizonyítvány az illető népiszkolai tanítóság ideiglenes betöltésére s egy évi önkéntességre jogosítja.

2. A képezdekben vizsgát állott tanítójelöltek két évi tanítói gyakorlat után (legfőleg azonban a képezde végzése után négy év lefolyása alatt) az illető megye székhelyén a kir. tanfelügyelő elnöklelte alatt képezdei (esetleg középantadonai tanárokból és népiszkolai tanítókból álló vizsgáló bizottság előtt államvizsgát tesznek, melynek célja annak kipuhatólása, vajjon a tanítójelölt: a) bírja-e kellő mértékben a magyarnyelvet? b) helyesen alkalmazza-e a gyakorlatban az elméletet? c) munkálkodik-e szorgalmasan a további önképzés terén? Az itt nyert tanítói oklevél népiszkolai tanítóságban való *végteljes alkalmazására*, az országos tanítói nyugdíjintézetbe *leendő felvételre*, tanfelügyelői tolnokságra ad jogosultságot. A jeles általános osztályzat az egyetem bölcsészeti karán való beiratkozásra is jogot ad.

3. Az egyetemek (Budapest, Kolozsvár) és a pádagógiai tanszékkel bíró akadémiák (Pozsony, Debrecen, Sárospatak stb.) székhelyén egyetemi (akadémiai) és középiskolai (képezdei) tanárokból, népiszkolai tanfelügyelőkből

ből és felső-népiszkolai (polgári iskolai) tanítókból felőnépiszkolai tanítóképesítési vizsgáló bizottságok alakítottak, melyek előtt oly okleveles néptanítók, kik legalább négy évig szolgáltak népiszkolában (továbbá tanfelügyelői tolnokok, bölcsészethallgatók) felsőnépiszkolai tanítói vizsgára bocsátatnak. Az itt nyert oklevél felsőnépiszkolai (polgári iskolai) tanítóságra és segéd-tanfelügyelősegre jogosít.

In d j o k o l á s ű l :

Hazánk közoktatásügyének országos szervezését az 1777. évi *Ratio Educationis* kísérlette meg először. A szervezkedés azonban legalább a nem katolikus iskolákkal illetőleg papiron maradt. Különben is a *Ratio* közmopolita iránya nem elegendte ki a nemzeti öntudatot, mely aztán századunk első felében leginkább a protestáns iskolák szervezkedésében igyekezett magának medret vajúni, azonban e részleges szervezkedések vékony erű patakocsakban csergedtek, miglen az 1848. XX. t. c. a nemzeti közszellem hajóját is hordozni bíró, hatalmas folyamamm egyesítette e patakokat. A folyó az *Organisations-Entwurf* homokisvatagában tűnt el. Az ötvenes évek végén s a hatvanas évek elején ismét a protestáns iskolák szervezkedésében bukkant fel a nemzeti szellem elő vize az abszolutizmus homokisvatagából; míg végre az önmagának ismét urává lett nemzet az 1868: XXXVIII. t.-cikkben az államalkotás szlettkövéül tette le a nemzeti köznevelés országos rendezését. De az 1868. évi törvényhozás innen maradt a szervezésben a kellő határon. A történeti folytonosság úgy egyesek, mint a nemzetek lelki életének alaptörvénye, melynek szem elől tévesztése bosszúlatlanul nem marad.

Nincs módomban, hogy önkényesen kitörőm emlekezetemből régebbi képzeteimet; de igenis feldolgozhatom azokat egy új gondolati összeköttetésben, melyben a régi képzetek lassankint elhelyezkednek, talán régebbi csoportosításaikból ki is lépnek. A nemzetnek önfentartási törekvése közben nem szükség a régi intézmények erőszakosan szétrombolni; de igenis szükséges, hogy új intézményei teljesen az önfentartás szolgálatában álljanak. Az 1848. törvényhozás az előbbi, az 1868. évi törvényhozás az utóbbi ellen vétett. Amaz *tabula rasat* akart csinálni, s az egész közoktatásügyet a nemzet-alkotás szolgálatába helyezni; ez az új intézményeket sem foglalta le teljesen a maga számára. Miként a reáliszkolai oktatás teljesen állami intézménynévő nőtte ki magát, melylyel a régi iskolafenrtató testületeknek (a felekezeteknek) eszükbe se jut versenyezni; úgy tartható volna fel az állam magának a népoktatásügy terén is sok intézkedést a régi jogok tiszteletben tartása mellett.

Az országos tanítói nyugdíjintézet a történeti fejlődéstől annyira független intézmény, hogy a nemzet teljes joggal szabhatta volna meg a maga létérdékeinek szempontjából az abba való felvételi feltételeit. Azonban a törvényhozás úgy az 1868: XXXVIII. mint az 1875: XXXII. és 1891: XLIII. t.-cikk alkotásnál elmulasztotta a szempont érvényesítését. A népoktatási törvény revidisjaker e szempontnak, a nemes alkotás nagy szempontjának érvényesülni kell. A tanítóképzés fokozatos fejlődése hozza magával a második tanítói vizsga behozatalát; a nemzet nem teheti önmaga iránti bűn nélkül, hogy ezen új intézményt a nemzet-alkotás emeltyűjűfél fel ne használja.

De lássuk immár az egyes pontok indoklását.

Ad 1. A javaslat meghagyja úgy az állami, mint a felekezeti képezdekét eddigi munkakörükben; s engedi hogy a felekezetek a tanítóképzés útján előmozdítsák a

saját érdekeiket. A javaslat tehát nem jár rombolással, hanem tovább építéssel.

Az egyévi önkéntességi jogot megadni a képezdézvett ifjakkal úgy a méltányosság, mint az eszélyesség szempontja parancsolja. Méltányos, hogy a képezde azon közfokú iskolákkal, melyekkel egyenértékű általános műveltséget nyújt ez irányban is koordináltassék. Az eszélyesség javasolja, hogy azon ambíciós elemek, melyek a szerény tanítói pályát nem találják törekvésüknek megfelelőnek, legyen kivételező úttól azon pályáról, melyen kielégítetlen becsvágyuk csak bételetélességet szül.

Ad. 2. Hivatkozhatnánk a külföld példájára, hol mindenütt két vizsgát kívánnak a tanítóitól. De megengedem, hogy viszonyaink között még jó ideig elég lett volna a népoktatási törvény azon rendelkezése, hogy a végzett képezde növendékek legalább egyévi tanítói gyakorlat után bocsátatnak képesítési vizsgára. Azonban újabb időben a közoktatási ministerium híjjával lévén a tanítóképzés terén szakértő közlegeknek, a törvény intenciója kiforgatottat eredeti alakjából s ma már majd nem általánossá lón, hogy a képezde végzése után azonnal képesítőre bocsátatnak a végzett növendékek. Ez határozott visszaesés. És pedig azért, mert a képesítő vizsga ekként az elméleti ismeretek mértékének kipuhatólására szorítóko elbocsátó vizsgává zsugorodik össze. Szilárd, öntudatos gyakorlatról ekkor még szó sem lehet; az itt felmutatott eredmény tehát az iskolának, nem a gyakorlati életnek vizsgálja. A második vizsga e bajon van hivatalva segíteni. Mig ugyanis a képezde végzése után azonnal képesítőre bocsátott növendék legtöbb esetben nem tördök a további önképzéssel, nem törekszik a képezdében nyert ismeret-anyag benső feldolgozására, az ott nyert elméletnek a maga iskolai gyakorlata közben való helyes alkalmazására; addig, ha előtte áll a második vizsga, folyton arra való tekintettel alkalmazza a képezdében tanultakat; s ha két év alatt megszokja, el se hagyja többé a helyes gyakorlatot. Vannak ugyan, akik a képezdét kívánják akként szervezni, hogy a tanítójelölt alaposabban gyakorlatra tehessen szert. Am ha megengedjük is, hogy egy-egy többszámú gyakorlóiskola szervezése a képezdek mellett sokban hasznára lehetne a gyakorlati kiképzésnek; mégsem tartjuk lehetőnek, hogy a tanító-jelölt már a képezdében szilárd, öntudatos gyakorlatra tehessen szert; mindenkor szükséges, hogy az ifjú tanító ott, saját iskolájában, felügyelő szemekről nem zavarva, nyugodt elmélkedés közben vájjon medret a saját módszerének.

Ha e második tanítói vizsga szükséges volta be van bizonyítva, akkor semmi nehézség sem okoz annak bebizonyítása, hogy ezt mint feltételt tűzi ki az állam az országos tanítói nyugdíjintézetbe való felvételhez. Ez intézet országos intézet, országos érdekek fűződnek hozzá, az állam van tehát jogosítva a második vizsgálatot eszközöző bizottságokat akként állítani egybe, hogy az országos érdekek biztonságban legyenek. Hagyja meg az állam a felekezeteknek és nemzetiségeknek a történeti jogokat, (az első vizsgát), de az új intézményeket (a 2-ik vizsgát) alkossa magyar égből oszlopai gyánt.

A jeles oklevéllel bíró tanítóknak az egyetemre való bocsátása képezde tanárok és tanfelügyelők képzése céljából szükséges.

Ad. 3. A felsőnépiskolai képesítési bizottságok felállítását a népoktatási törvény 103 §-nak végrehajtása lenne.

A népoktatási törvény ugyanis nem intézkedik felsőnépiskolai tanítóképzésről, hanem csak képesítővizsgálatról. Szerintem ez nem hiány, hanem céltudatos eljárás. A felső népiskola módszere ugyanis nem külömbözik a népiskolától; itt csak az ismeret kibővítéséről van szó.

Ezt a törekvő tanítók önmunkásság által is elérhetik külön intézet erre nem szükséges, hanem — igenis — külön vizsgáló bizottság, mint a törekvő erők palástrája.

A főiskolák székelyhelyén azért kell e bizottságokat szervezni, hogy a vizsga tudományos színvonalra biztosítsassék.

A segédtanfelügyelőiséget azért kell ez oklevél elnyereséséhez kötni, mert a tapasztalat mutatja, hogy a néptanítói oklevél nem bizonyít elég biztosítéknak arra, hogy mindig alkalmas erők jussanak a segédtanfelügyelői állásra. Aztán meg a s. tanfelügyelő a felső népiskolák feletti felügyeletnek is részese. Ha magasabb qualificatio kell a felső népiskolában a tanításhoz, legalább ugyanolyan kell az arra való felügyelethez. Másrésztől az is méltányos, hogy a juris-dr.-tól is megkívántassék e vizsga, ha s. tanfelügyelő akar lenni.

A népokt. törvény 13 § a a felekezeti képezdektől is megkívánja a törvényes szervezést. Tény azonban, hogy az egységes szervezés kívánatos mértéke nincs meg. Lehet, hogy az egyháziállomány helyzet tartja vissza a kormánytól, hogy az egységes szervezést a felekezeti képezdektől követelje.

Az itt tervezett bizottságok felállítását minden sürgetés nélkül, a tények logikájának erejénél fogva, meghozná a kívánt egységet a tanítóképzésben; tiz év alatt nem találkozónak tanító Magyarországon, a ki nem tudná tanítani a magyar állam hivatalos nyelvét.

Dezso Lajos.

OCZÉKÉZÉS

A miskolci ev. ref. főgimnázium.

A középiskolai törvény meghozatala óta a főigazgató évenként megátogatja a felekezeti középiskolákat is. A miskolci főgimnázium egyes tantermei átalakítása által igyekezett megfelelni a főigazgató által látogatásai alkalmával kifejezett kívánalmaknak, de annyira nem jutatható, hogy tartalmi a tanulók számának megszorodása után is elég tágasak, kelősen világítottak lehessenek. Nagybobb átalakítás szüksége állott be. Ezt azonban az iskola tökéjéből elszakítani nem lehet; a fenntartó egyház, mely elme iskoláinak számát időről-időre kénytelen volt növelni, csak jó akarattal járulhat az iskola átalakításához; a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi ministeriumhoz kellett tehát az egyháznak folyamodnia, hogy terve keresztülvitelében segítségére legyen. A közoktatásügyi miniszter meg is ajánlott e célra 50,000 forint, mely összegget kisebb részletekben azonnal utárványozott; úgy, hogy ma már az ajánlott összeg felénél többet fizetett ki. Az iskola eljárásága felhívta az egyházi tanács figyelmét arra, hogy már elérkezett annak az ideje, hogy a főgimnázium részére a szükséges helyiségek építése előkészítettessék.

Az egyik terv az volt, hogy a főgimnázium szomszédságában levő lelkesi lak telke egészen csatoltassék az iskola telkéhez, s cserében az iskola alapotkéjéből vásároljanak egy alkalmas lelkesi lakot; a másik az, hogy a mostani épület alakítottassék át és pótolassék a szükséges helyiségekkel; a harmadik pedig az, hogy egészen új telket kell szerezni és azon építeni fel új iskolát.

Az első terv már annyi pártolóval rendelkezett, hogy a főgondnok egy értekezletet hívott össze, mielőtt a lelkesi lak átalakításához fogtak, hogy szükségtelen költséget arra ne fordítsanak. Az értekezlet többsége azonban hallani sem akart arról, hogy az iskola olyan nagy helyiséggel rendelkezék. A főrv az volt, hogy ha eddig el fértünk a magunk portáján, férjünk el e után is. A lelkesi lak felépült, és a terv aludni ment.

Az új telken építkezésről az intéző körök hallani sem akartak.

Maradt tehát az a terv, hogy a mostani helyiséget kell átalakítani és kibővíteni.

Ezen az úton indult meg tehát a mozgalom. A városi mérnököt kérte meg az előjáróság a terv elkészítésére. Az vállalkozott is. Egy évig vártunk a tervre. Hiába vártunk. Egy évünk újra elveszett. Azután más úton kerestünk tervezőt. Az azt mondta, hogy az 50,000 frthoz mért tervezetet elfogja készíteni. A terv készült, de mire készen lett a vázlat, akkor már a tervező 80—90 ezer frtot beszélt. Erre az előjáróság azt határozta, hogy a terv részletes kidolgozásába nem mehet bele, ha csak a minisztérium az 50,000 frt segélyt 80,000 frtra nem emeli. Felkültük tehát a tervet és kérésünket a minisztériumhoz.

A közoktatásügyi minisztérium választ 1894. dec. végén küldte le. Tervünket nem fogadhatja el, mert a terv szerint építendő tantermek közül néhánynak kellő világossága hiányoznék; a teli torna helyiség pinczeszerű lenne, az igazgató hivatalos helyisége és a tanácsterem kicsinyek lennének, sőt némely szükséges helyiségek még mindig hiányoznának. Kifogást tesz az ellen is, hogy az épület homlokzata nem esnék az utca vonalára s nyári tornászra hely nem maradna.

A 80,000 frt segélyt a miniszter kilitásba helyezi, de csak azon esetben, ha a mostani 800 négyzet ölnyi telek helyett 1500 négyzet ölnyi telken egészen új épület emel a fenntartó testület.

Ezen leiratot a főgimnázium igazgató tanácsa jan. 5-én tartott ülésében tárgyalta. Telekkel természetesen nem rendelkezik, erről tehát gondoskodni kellene. Egy bizottságot küldött tehát ki, mely gondoskodik arról, hol és mennyiért lehetne kapni alkalmas teleket? mennyire kerülne azon egy új s a miniszteri utasításoknak megfelelő épület felépítése?

A középiskolai törvény életbe lépése más irányban is foglalkoztatta a miskolci főgimnáziumot fenntartó egyházat. A törvény értelmében ugyanis az akkor működő 8 rendes tanárhoz még egy rendes tanárt és egy helyettes vagy segédtanárt kellett választania. Az iskola jövődelme erre nem lévén elég, az egyházi tanács az egyházkerület és konvent útján állami segélyért folyamodott. A segély egy része, és pedig előbb 3500, majd 7000 frt, folyó évre már 9000 frt, folyó év tététen, de szerződésileg biztosítva nem volt. Már egy évvel ezelőtt elküldetett Beöthy Zsolt a minisztérium által, hogy a szerződés pontjait az iskolát fenntartó-testülettel állapítsa meg. Bizonyosan az országos ügyek s különösen a vallás-és közoktatásügyi minisztérium által betherjesztett törvényjavaslatok s később a miniszter lemondása s új miniszter kinevezése lehetett az oka annak, hogy többszöri sürgetésünkre e szerződésünk sorsáról is az előbb említett leirattal egy alkalommal intézkedett a miniszter. Szerződésünket nem hajlandó megerősíteni, mert a tanári fizetéseknek e szerint való megállapítása mellett elmaradna főgimnáziumunk az állami főgimnáziumok mögött.

A szerződés szerint ugyanis a rendes tanárok fizetése 1200 frtban, lakbér 200 frtban állapított meg. A leirat erre azt mondja, hogy 4 tanár fizetése legyen 1200 frt, 4-é 1300 frt, 1-é 1400 frt, 1-é 1600, 2-é 1800 frt; a lakbér pedig 240 frtra emeltesse. A szerződés szerint a korpótlék lett volna 10 évi szolgálat után 50 frt, 15 után 100 frt, 20 után 150 és 25 után 200 frt. Erre a szerződésben 1000 frt volt felvéve, most ezt a miniszter 3000 frtra emelte. Ily módon azonban az 11000 frt segélyt a miniszter kevésnek tartván, hajlandó ezt felemelni 15000 frtra; de kiköti, hogy a tandíj 30 frtnál magasabb nem lehet,

s 5 tanárt 6 nevezhessen ki, ha pedig a 13-dik rendes tanári állás is betöltetik, 6 tanár kinevezése legyen az 6 joga.

A szerződésben felemlített vallastanári állás 800 frt, torna tanári 800 frt, énektanári 400 frt fizetéssel érintetlenül maradt.

Az igazgató-tanács ezt elfogadta; de a korpótlékot csak a régi 200 frt legmagasabb összegben állapította meg.

Ezen megállapodását az igazgató-tanács az egyházi tanács elé terjesztette jóváhagyás és a szerződésnek így módon elkészítése és felkültése végett.

Ezekből látszik az, hogy a vallás-és közoktatásügyi miniszter úr célja az, hogy Miskolcon egy olyan főgimnáziumot ohajti, mely minden tekintetben a kor színvonalán álljon, s e célból tetemes áldozatra kész. Az intéző körök feladata most már az, hogy a miniszter jóakarátát az önkormányzat fenntartása és megőrzése mellett úgy biztosítsa, hogy régi tanintézetének fenállása és annak a mai kor színvonalára emelése minden tekintetben biztos alagra legyen fektetve.

—8.

TÁRCA.

SZÁDECZKY SÁMUEL.

1824—1894.

(Vége).

Othon a jó édes anynát már rhétor korában sirba zárva, testvéreinek alig egy napot áldozva, jun 3-án már Tokajban gőzösré szállott, hogy Pesten a Batthyányi miniszterium által kért első 10 ezer honvéd közé sorakozzék. Másnap dében azonban Szolnokon szomorúan olvasta, hogy a 10 zászlóalj már meg van; több nem kell. Levert ment aztán Gyömrőre jó Károlyi István bátyjához, az ifjú Teleyk grófok 11-ik éves nevelőjéhez, ki szívesen fogadta és megbiztatta: „ne félj édes öcsém! kell még később 100. meg 100 ezer honvéd, addig pedig itt maradj velem egy nevelői állomson.” És tényleg nevelőseget vállalt, előbb az áldott jó *Méhes József* tisztartó családjánál, később *Ráday László* grófnénál.

Nehéz volt megválnia kedvező helyzetétől a köz-és főrendű úri köröktől, de mikor hív a haza, az minden előtt. Előbb a rácolt ellen induló helybeli nemzetgrókhöz csatlakozott, de a Kis-Körösré gyűlt tábor fővezérére, *Károlyi István gr.* a honn maradt nők s öregek vigasztalására a papokat — egy kivételével — visszaküldte, s miután ő sem érezte magát jól a kaszás vitézek közt: a gyömrőiekkal szintén visszatért, hogy az inkább neki való rendes honvédségbe jusshasson. Elkísérvén előbb bátyját a Mura melletti taborba, hova a Teleyk gróf család küldötte azon megbizással a fővezérhez Teleyk Ádám grófhöz, hogy tisztázza magát a nemzet előtt a Jelasicshal való levelezés miatt reá zúdult hazatáras vadjától. Ez útjában szerzett sok szép tapasztalatai után a Kossuth gyűjtő szónoklatát is hallgatva, hogy a haza veszélyben van, Pesten honvéd tüzérré lett; onnan egy órai irányzás-gyakorlat után a Lamberg párolgó vérvél festett hid deszka-forgácsán a 1-ső 12 fontos ütőgel Jelasicshal ellen indult. Ezt Pákozdtól Ausztriáig úzve, pár mérföldre oda is behatolva, 17 ágyulóvést tett a nég futó ellen után. Azután részt vett a schwecháui ütközetben s a felundai csatákban, Nagy Sándor hadtestében. Majd a Klapka hadtestéhez menvén át, részt vett az 1849-iki év dicsőséges tavaszi hadjáratában a kápol-

értelmiség, a köznép mély részvétele mellett. Nem érthette meg a szendi pap lemondását, mikor „oly jó lenne nekünk itten együtt maradnunk,” mint szinte az ő növényedéke is mondogatta a nagy díszkert virágos útján járalkálva: „úgy-e pap bácsi itt fogunk mi együtt lakni — lehet itt a pap is.” — A Szalán hetekig mulató s öt aranyakkal díjazó hatóság indívtányára (növényedéke csak oda vágyván, a hova ő kísérhette), Péchy István gyámhoz Selyebre jutottak. Itt a jószívű, nyájas úri családhoz folyton jövő-menő rokonnok, barátok — a tetszhalot hazza öröklőink, a jobb jövőt egyengető hivatalnokaink (Péchy, Darvasok stb.) magasabb, tisztult légkörében élt. Haj, de eddig kedvező sorsa zenitéjéről nem sokára letaszítottatott.

Az 1855. egyházmegyei őszi közgyűlés a halálózás folyton megüresült Pusztafalu helyettes lelkészül rendelte. Ezzel szabad, szép világából kirelhetetlenül letaszítva, a megye legzsélső zugában, magas hegyekkel zárolt ketrec sziklazárog láncolta. Kétségbe ejtő helyzet. Magas röptű képzelmét megszegyenítő ridég valóság. Ábrándos vágyait elfeledte szíve. Az Isten háta megett „itt élend halnod kell.” „De az ember szokás-állat” a csehi diák-ként. Meg kellett barátkoznia helyzetével a hegyközi bizalmas jó barátok, tisztársak, kedvelt, jámbor nyája körében. Felárult előtte a műveletlen parlamező, melyen hivatása szerint munkálkodnia kell. Majd családja szépen fejlődő eseményének szentelt gondja s ennek sikere töltötték el gyönyörrel. Ez enyhítette folyton későbbi keserveit, melyek az alkotmányos korszak választási mozgalmait után érték, midőn meggyőződésétől semmi áron el nem halljtathatva, a szereplő dinaszták saját híveinek bosszúját zúdított ellene.

Erős hite volt, hogy jobb sorsot érdemelt önmagatagadásáért, nehéz küzdelmeiért, melyet elfogulatlan őszinte ísperősei, a jók elismerése kárpótlott. Nyugodt öntudattal hajtotta le a fejét, hogy nem hiába élt. A nemes harcot megharcolta, futását elvégezte.

Erős és egyenes lelke azonban a hosszú munkálkodásban nem gyöngült meg. Maradt továbbra is a régi, szokimondó, saját meggyőződéséről pihenés nélkül harcoló ember és pap; kinek igazán az volt a szívében, a mi az ajkán. Szívében pedig a jó, nemes, igaz — a megfeszített, de feltámadott Krisztus és az ő evangéliuma volt, a melylyel kezében és ajkán nem szűnt meg ő másokat vigasztalni és boldogítani.

Munkálkodni korán megtanult s még a mikor megvénhedett, sem távozott el a munka mezejéről, migmen több évi gyöngöses után újra ágyba szegezte betegsége (dec. 6-án), hogy többé föl ne keljen. Beteg ágyán már nem feküdt sokáig. A düledező romot megfújta az enyészet szele, — a csendes parochia ablakára rálegyintett egy este a halálmadár, aztán végebbolt vetett a sokaknak világtított életfáklya (dec. 9.); megszűnt dobogni a szív, mely minden dobbanásában hazájának, gyülekezetének és családjának javát munkálta.

Míg élt, sokakat vezérelt az igazságra, koporsójára azért sokaknak könyűje hullt, sirja felett pedig virasztani fog szüntelen a kegyelet.

Legyen örökre áldott drága emléke!

KÜLFÖLD.

Az egyháztól való fokozatos elidegenedés történelmi megvilágításban.

Ez a tárgya egy nem rég nyomtatásban megjelent akadémiai beszédnek, melyet Dr. Brieger Tivadár, lipscsi egyház-történész, mint az ottani egyetem prorectora

tartott. Igen elismerésre méltó ebben a jelzett égető egyházi kérdésnek kitértőleg történelmi tárgyalása, nemkülönben az a férfias bátorság, melylyel a szónok az egyház hatalmasaival szemben elítéli azt a megszózott, kritika nélküli és így hiányos alapvetését a hitnek, a melyet azok még mindig gyakorolnak s ezt az egyháztól, sőt a kereszténységtől való tömeges elpártolás oka gyanánt tünteti fel.

Dr. Briegernek ez ellen az egyházzal, sőt sajnos, államilag is privilegizált orthodox ifjúsági oktatás ellen igen is indokolt protestálását lényegében az alantabbiakban közöljük, az ő figyelemre méltó evangéliumi aggodalmaival együtt, a mai napok keresztényen socialisdivat áramlatával szemben.

„A mi elcentén alig artott, sőt keletkezése idején a nagy tömegre nézve a legmegfelelőbbnek látszott, és tényleg sokaknál a hitnek újjan előmenetelt jelentett; az — idővel — mindinkább rombolólag hatott, egészen a mai napig. Mivel a régi hiba még nincs kijavítva: az evangéliumi kereszténység a 19-ik század végén egészen véve olyan oktatást nyer, mint az orthodoxoknak virágzása idejében! (Igaz, hogy vannak egyes örvendetes kivételek, és néhol mutatkoznak is a javulás jelei):

Nem abban a képzetben nőttek-e fel közöttünk sokan, hogy az evangélium hit szerinti értelmének alapfeltétele a dogmatikai tételek bizonyos komplexumának igazsága felől való észbeli meggyőződés? És hányan hagyják el akár az alsóbb, akár a felsőbb iskolát olyanok, a kikről nem tethető fel a szentírásba vetett azon hit, hogy az Istentől sugalmazott legyen; bár az oktatás a 19-ik századnak engedményt tett abban, hogy a szentírást, mint hitforrányt csakis annak vallási tartalmára nézve ismeri el.

Igy tanítanak bennünket és továbbra is így fognak oktatni.

Mint történhetett az, hogy az egyházi oktatás még ma is általánosabban az orthodoxia útmutatása szerint eszközöltetik, jöllehet a 19-ik század bölcsészete a hibát már régen észrevette, s annak megszüntetésén már régóta dolgozik, Schliermachertől kezdve Ritsch, Lipsius és Frankig. (Hogy csak olyanoknak nevével említsük, kik egyebéktől a közös előrehaladás tag kötelekével egyesítve, munkálkodásuk mezejéről már letűntek,) s hogy mindennek dacára mint jutottunk ennyire, az most itt nem mutatható ki. Elég, hogy ez tényleg úgy van, és ennek hatása?!

Ennek hatása?! Hát ez mindenkit meggyőzhet a felől, a ki csak a történelemből tanulástól képes meríteni, hogy a bajt gyökeresen kell orvosolni. Ezt követeli az azok iránt való könyörület, kiktől ma az új útja az egyház tana által elzáratik.

Az egyházi tanításnak, és pedig mindjárt az ifjúság tanításának más nyomon kell megindulni. Mindenkor azt a ténylet kell szem előtt tartania, (mely az evangéliumi hiten, mint olyanon, sohasem is út csorbát), hogy a tekintélyen alapuló hitnek ideje lejárt, s hogy a kereszténységnek azon való alapulása ma már ott is veszélyes dolog, a hol talán még az egyeseknél (mint a gyermeknél) a feltételek ahhoz megvannak. Mert mihelyest az ekképen oktatott egyént a kritika légáramlata megérinti, ez a rákényszerített tekintélybe vetett bizalmát azonnal elveszti, s ezzel রে nézve rendszeren az egész kereszténység elveszti. Ha a vallási igazság alapjául oly tanok érvenyesítettnek, melyek az emberrel született igazságérzet előtt meg nem állhatnak, akkor ezek a vallási igazság iránt is könnyen tévedésbe ejtenek. Azért nem egy kívülről adott tekintélyre kell támaszkodni, hanem a szívre és a lelkiismeretre kell hatni. Az az út, a melyen

egy Istenétől elidegenedett ember általában a hitre visszavezethető, mutassa meg a mértékét a vallási oktatásban. Igaz, hogy az ekként követendő eljárás nehezebb, mint az inspiráló tömeges gondolatához való megszokott visszatérés, de hát csak ez képes a célhoz vezetni, t. i. azt a hitet felkelti, a mely a *magáról való bizonyosságot magában hordja*, és ment minden tekintélytől még a *hitőtörvényektől* is, mint a milyennek azelőtt a szentírást tartották, *csak az Isten igéjéhez érzi magát kötve*, ahhoz az igéhez, a melyből a Ili született.

Istennek igéjében, vagyis az evangéliumban — mert Isten igéje az evangélium — csak egy él: Jézus, a ki a Krisztus. Csakis az ő személye, az ő élete és működése tehet benyomást a lelkiismeretre. És a hol ez a benyomás az ő mindent felülmúló erejével létrejön, ott kezdődik a keresztyén vallásos élet, ott van az a pont, melyben a vallást meggyőződés, — melyet mi hitnek nevezünk — gyökereit vesz. Mint természeténél fogva minden erkölcsi meggyőződés, ez is a benső tapasztalatból indul ki, s épen azért nines is további szüksége történelmi bizonyítékokra.

Minden külső tekintélyt abbahagyó oktatással sokkal inkább meg fog felelni az evangéliumi egyház annak az alapelvnek, a melylyel al vagy esik, annak t. i. hogy az igével, az evangélium igéjével kell hatnia. Semmi más eszköz nem áll rendelkezésére. Okadnia kell minden rábeszéléstől (mert rábeszélés nem vezet meggyőződéshez), ugyazint minden kényszerítéstől, sőt minden fegyelmezéstől is, mely több akarna lenni, mint kiskorúak nevelése. Csak szabadon van annak hatása s; ezért csak az ige által. A hol ez nem hat a lelkiismeretre, ott vesztes az egyház. De arról is kell gondoskodnia, hogy a mennyire az igehirdetéstől telik, az ige hasson is s a hirdetésnek módja ne legyen akadály a bathatosságra nézve. *Kinyilatkoztatás legyen az egyházi beszéd, ne pedig elleplezés.* Az egyház történelme sok lapján tud ugyan cseleket felmutatni, a melyekben még az elleplezés alatt is hat a szó, de nem az átható és meglepítő erőnek idői voltak azok, a melyek csak ilyen határolt tudnak.

És az *igének magának* kell hatni a jelenkor különleges bajaiban is. Bizonyára ezekben is! Utalni szoktak bennünk a *negyedik rendre*, a mint az, a bbeli igyekezetében, hogy gazdaságilag érvényre jusson, nagy mérvben vallás ellenes agitációnak csett áldozatul. Nem kell-e itt kimutatni, hogy a socializmus és materializmus nincsenek szükségképen összekötte? De igen! Azonban ennél tovább mennek és kimutatandónak vélik, hogy a mi a socializmusban jogos, az a keresztyénségtől még inkább követelhetik. Kiadják a jelszót: hogy ha ezt a rendet az ő materialistikus világnézetétől megszabadítani akarják, akkor az ő gazdasági követelményeinek jogos lényezét is el kell ismerni, és *pedig a keresztyénség nevében*. Ez ma már igen elterjedt nézet, és még mindig szélesebben harapódik el. Férfiak, kiknek melegen érzi szíve a szegények és elnyomottak iránti könyörülettel van áthatva, prófétaiként lépnek fel, tetterősen, önmegtadással és bátorsággal telten.

Bölcsészek, lelkesek, a nemzetgazdaságon működvelőiként gazdasági programokkal allanak elő. Mai nap már az élet mindenféle kérdésének nyilvános tárgyalásánál annyira hozzázoktunk az ő értekezéseikben a dilettantismushoz, hogy minden érdekünk annak veszélyei iránt mer el van tumpulja. De minél több forog a kockán, annál kevésbbé van ez megengedve, s annál több könnyelműség és öntudatlan frivolitás rejlik abban. Ebben az esetben azonban a dilettantismus még nem a legnagyobb rossz; sokkal rosszabb a dilettans követ-

ményeknek megokolása! A vallás nevében, sőt a keresztyénség nevében unellik azokat. . . .

Mintha nekem, *mint keresztyéneknek*, állást kellene foglalnom a gazdasági problémákra nézve! Mintha a keresztyénség egy bizonyos gazdasági rendszert ajánlana vagy épen előírna! Mintha a biblia a javak termeléséről és elosztásáról, nemkülönben a tőke és kamatok felől is követendő eszméket fejtegetne! És még ha úgy lenne is, de hát lehetne-e ezeket ez eszméket *külső törvényekké* érvényesíteni!?

Ezek az új próféta homályos és összekuszált eszméikkel, épen mint 16 ik századbéli elődeik, nem tudják, hogy mily veszélyes játékok üznek akkor, midőn az egyházat rábírní akarják a jelenkor gazdasági küzdelmében való pártfogolásra! Nem lehetne ennél esztelenebb és rosszabb tanácsot neki adni.

Nem; az egyháznak itt is csak egy feladata van: az evangéliumot hirdetni új nyelveken, az idő minden eszközeivel, hogy ekképen a magas és alacsony sorsúakat is vallásos lélekkel töltsé el az evangéliumban rejő erkölcsi erőket felszabadítsa. Ha ilyen lélek tölti be a társaságot, ha ez nyér kifejezést úgy az állam rendeiben, mint egyik embernek a másikkal való érintkezésében, akkor nem lesz szüksége a keresztyénségnek külön szabályzatokra a gazdasági életre és a socialis küzdelmekre vonatkozólag, mely utóbbiak nem fognak ugyan megszűnni, de mindenesetre élüket vesztik.

Senkisé meg fogja azt várni, hogy az egyház a tőle elidegenülteket, — a mennyiben azok vallási oldalról még megközelíthetők — máról-holnapra újra visszanyerj. Sőt inkább még azon aggodalmas kérdést lehet felvetni, hogy vajjon a jövő évtizedekben nyugalmas s egyenletes fejlődés korszaka vár-e reánk, vagy pedig únk hatalmas katasztrófák közt megy-e majd keresztül? (Protestantische Kirchenzeitung).

K. Gy.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** *Tóth Mariska*, Tóth Samuel debreceni theol. tanárúrnaknak egyik szépen fejlődött, kedves leánya folyó hó 4-en, másfél évig tartott gyászos hervadás után visszaadta ártatlan lelkét Istenének. Még csak 13 éves volt. Az Ur tegeje erőssé az ő hűségű szolgálójának szívé, hogy megnyitott egeket láttasson azokkal is, a kik roskadoznak az övéi közül a többrendbeli vesztesség súlya alatt. Az elköltözött kedves lány emléke legyen mindörökké áldott.

— **Lévay József kitüntetése.** Lévay Józsefet, tiszánnei egyházkerületünk tanácsbíróját s Borsodmegeyei új alispánját, a király a közügyek és az irodalom terén szerzett kitűnő érdemei elismeréséül a harmad osztályú vaskorona renddel tüntette ki. A már régóta és sokfelé kapóra kiérdemelt legfelsőbb kitüntetéshez tisztelettel gratulálunk.

— **Tanulmányúra küldött ev. ref. főiskola tanár.** *Géresy Kálmán*, a debreceni ev. ref. főiskola tanárát a vallás- és közoktatási miniszter 6—8 hetye terjedő tanulmányúra küldötte Oroszországba, oly megbízással, hogy az ottani iskolaügyi viszonyokat tanulmányozza. A kitüntető megbízáshoz szívesen kívánunk buzgó kitarast és minél nagyobb sikert.

— **Új egyetemi tanár.** Schneller István, a pozsonyi ev. theologiai akadémia igazgatóját, a király a kolozsvári tudomány-egyetemre a nevelés-tudomány rendes tanárává nevezte ki. Ad multos annos!

— A sárospataki főiskola igazgató tanácsa folyó hó 21-re van összehívva az elnökség által Sárospatakra Az évi költségvetés megállapításán s az ezzel kapcsolatos anyagi ügyeken felül, több fontos tanügyi kérdés is várja az érkezőket a megoldásra s illetőleg a további előkészítésre; p. o. a javított kormányzati szabályok, az Irodalmi Kör új alapszabályai s a kerületi gyűlés jegyzőkönyve alapján a tanári karnak az államsegélyre vonatkozó véleménye stb.

— A „Sárospataki Irodalmi Kör” az országos és egyetemes tanügyi kongresszus. A „Sárospataki Lapok” már mult évi folyamán 9-ik számában tüzetesen foglalkozott a millenium alkalmából tartandó tanügyi kongresszus eszméjével. Ajánlotta, hogy az országos középiskolai tanáregyesület választmányának azt a véleményét, hogy ebből az alkalomból nemzetközi kongresszust tartsanak, ejtsék el s a helyett az országos kongresszus eszméjét fogadják ki. Ezt tartotta célszerűnek a Magyarországi Tanítók Országos Bizottságának nagygyűlése, valamint az országos kiállítási közoktatási végrehajtó bizottsága is s ennek folytán jött létre a mult év pünkösdi napján az az értekezlet, melyen a szükséges lépések megtételére egy előkészítő bizottságot küldtek ki. A bizottság, melynek 19 tagja van, a tanügyi egyesületekkel és iskolai testületekkel közölte főbb pontokban azokat a nézeteket, melyeket tanácskozásaiában elfogadott. Ebből az alkalomból említette fel a „Protestáns” hogy a protestánsok két tekintélyes testületéből, a „Tiszántúli ev. ref. Tanáregyesület”-ből és a „Sárospataki Irodalmi Kör”-ből nem választottak tagokat az előkészítő bizottságba. A bizottság tükreka kárhözhatásnak tekintvén ezt a megjegyzést, legközelebb azt a nyilatkozatot tette, hogy az előkészítő bizottságba előleges megállapodás szerint csakis budapesti tanférnik és tanítónők vétettek fel, de a folyó év tavaszán tartandó országos szervező gyűlésre a protestánsoknak ezt a két tekintélyes testületét is meg fogják hívni. Hisszik, hogy ezen a gyűlésen irodalmi körünk minden esetre képviseltetni fogja magát.

— Eötvös Loránt br. közoktatási miniszter a tanügyi fejlesztése érdekében több felmentésre méltó lépést tett. Intézkedett, hogy a jövő iskolai év elején megnyílhaték a középiskolai tanárok internatusa, továbbá a tanügy terén működő egycének jutalmazására és segélyekre a költségvetésbe 7000 frt helyett 40000 frtot vett fel; eddig már 14 tanítót nevezett ki tanfelügyelő-ségi töltnoknak; az állami és elemi iskolákban véglegesen megszüntette a segédtanítói intézményt s a IX. fizetési osztályba sorolt polgári és felső népiskolai igazgatóktól megvont igazgatói díjakat ismét folyóvá tette.

Az „Allgemeine ev. luth. Kirchenzeitung” a magyar egyházpolitikai helyzetről a következőket írja (decz. 28-iki szám): „Az egyházpolitikai törvény-javaslatoknak a korona által való szentesítése a Wekerle-miniszteriumot egyelőre bízatosította. *Baráti* azonban nagyon szerénynek lettek; elég nekik, ha erősíthetik, hogy a mindezek dacára *Leppangó* miniszter-válság új évig elnaplontak tekinthető. De hogy akkor újra előkerül, abban senki sem kételkedik; úgy barátai, mint ellenfelei azonban úgy tartják, hogy nem rendszer, hanem csak s zemélyváltozásról van szó és pedig különösen az igazságügyminisztert tekintik botránykőnek (bête noire), kinek *brutális figyelmessége* Ferencz József császárt számtalanszor a leg-súlyosabban megsértette, a nélkül, hogy eddigelé a leg-csekélyebb elégtételben is részesült volna. A magyarok magartatása tényleg pártatlan a maga nemében. Ha a

császár Pestre megy, nem hiányzanak a faklyásmenetek s egyéb lelkes tüntetések. De a valóságban soha nem képes semmit elérni, folyton meg kell a chauvinisták akarata előtt hajolnia, kik a Habsburg-monarchia elleni gyűlöletükből legkevésbé sem csinálnak titkot s nyugodtan elnehez, hogy *Kossuth Ferenc*, miután néhány hétig hallgatott, újlag *Gyulától* beszédeket kezd tartani, a melyek Magyarországnak Ausztriával való kapcsolata ellen irányulnak. Szünetelése csak addig tartott, míg az egyházpolitikai javaslatok szentesítése bekövetkezett. Akkor a forradalmi agitator ismét szabadon eresztett, valószínűleg, hogy tevékenységét a császárnak Pesten való tartózkodása alatt újból beszűntessék s így tovább. E *módszer* átlatósága a legszentesebb, a mi csak lehet, vagy megfordítva, a mint tetszik; de Pesten ezt még mindig *praktikusnak* találják s vajjon nem az-e? Ebben a külföldi lapban bizonyosan valamelyik nagy szobori schulvereinos atyafi fényképezgeti a magyarországi állapotokat a saját fondor lélkének színeivel. Bocssás meg Uram néki, mert nem tudja, hogy mit cselekszik!

— A „Philologiai Közöny” 1894. december füzetében Bódiss Jusztin szerzetes-tanárral ismertetvén *Király Pál* fehéretplomi áll. főgimn. tanárnak a nevezett intézet mult értésítőjében „*Forrássemelvények a polgárművelősi háború történetéhez*” című értekezését, úgy találja, hogy a fordító, bár az öreg Zsoldos(?) Thukydidesénéi külön fordítást akar nyújtani e szemelvényekben, a legtöbb helyen szóról-szóra követi elődjét. „Nem tudom, mit szől eme eljárásból az öreg Zsoldos: de a magam részéről — folytatja tovább a bíráló — nem találok megengedett eljárásnak az ifylétet, a mely csupán néhány szórendi változtatás, szómódosítás stb. árán új fordítás gyantát adja jó másnak a munkáját. Még értenem, ha idegen nyelvű fordítások nyomán, tehát számba vehető fáradsággal szerzette volna a maga fordítását, persze a forrás megjelölésével, de lymódon fordítani még se járja! Érdekes különben, hogy változtatásai épen nem emelték Zsoldosnak egyébként sok erőnyelv dicsekvő munkáját, hanem lejjebb szállították, főleg magyarosság dolgában. Ha jól emléksznék, annak idején a Hegedűs István Thukydides fordításáról is ifylétet mondott az illetékes szakbírálat.

— Lapunk új évi 1-ső, 2-ik számaint minden eddigi előfizetőink megküldjük. A kik nem szándékoznak lapunkat tovább jártni, sziveskedjenek a 2. számot visszaküldeni. Az előfizetési árak a régiek maradnak s legelőszűbben postautalványon Pásztor Sámuel pénztárnok nevére küldendők.

A „Sárospataki Lapok” Szerkesztősége.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

N. S. S. K. — a. Köszönöm szives figyelmét. Valaki — talán a szerkesztő, talán a nyilatkozó már megelődött. — K. K. Sz. — A beklíndött kéziratos átdatum az „Orállo” társaszerkesztőjének. A bíralomert fent kösönt — M. L. Becses levele megérkezett. Igen valószínű, hogy nagy esakoldásnak uszünk elbe: de az egész saktában mégis mi fogunk legkevésbé esakoldni, mert mi sohasem adtuk oda magunkat az egyházpolitikai javaslatok miatt, sem a bíraló hódolatnak, sem a tomboló örömnak. Mindig azt hirdettük, hogy az igazi reform a felekezetei egyenységisága szempontjából túl van a mostani egyházpolitikai javaslatokon s ezek csak a bevezetésé képezik ill. — R. Gy. Sorát kerjük s a továbbiakra nézve a költségvetést mielőbb küldöm. Códolom, hogy soraimat fölré írták: a költségvetés illetőleg magatarka vetetek azokból olyat, a mi csak mások érthetnek magokra, de azok aztán baj, ha nem értik! Leveleim többet. — S. K. Lelkesedéshez gratulálók. Tart-on igen soká!

Felolós szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY. Szerkesztő-társ: BUZA JÁNOS. Főmunkatárs: DR. RÁCZ LAJOS.

Sárospatak. Nyomtatva Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola bettivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
8 ft, félévre 2 ft 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 ft, fél
oldal 4 ft, negyedrészes
oldal 2 ft.
Személyi bélyegző 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Uj viszonyok küszöbén. — »Üdvözlők a sárospataki tanító-képzésére. — »Két indítvány Egy tanár —
»A protestánsok és az első tanügyi reform-törvények Mária Terézia uralkodásának végső éveiben. Zsoldos Benő — »Zola
regénye: Lourdes. Dr. Récz Lajos. — »Püspöki körlevél. Kan Bertalan. — »Irodalom. — »Vegyes közlemények.

Uj viszonyok küszöbén.

Kicsoda ne nézte volna elborult lélekkel azt a hosszú, kínos vajudást, az alkotmányos királynak és a nemzeti kormánynak azt a fájdalmas meghasonlását, a melynek vége a Wekerle-minisztérium elbocsátása lett?

A hatalmas csarfáknak, az erők diszeinek erőszakos kitépését szemlélné-e valaki lehangeltség, sőt felajdulás nélkül? Az erő, tehetség, önzet, a vasakarát, az olthatatlan tett-vágy, a közhasznúság, a férfini büszkeség s az igazságnak állandó szomjúhozása, vagyis a hazaszeretet a maga önzetlen, eszményi fenségében odallik-e vajjon a szentélek elleni bűnök sorába, a miket maga az Isten sem képes megbocsátani?!

Valljuk be nyíltan, elfogulatlanul s pártérdekeken felülemelkedett őzinteséggel és bátorsággal, hogy a magyar nemzetnek fáj a Wekerle-minisztérium elbocsátása s fáj nekünk protestánsoknak is tehát és pedig sokkal inkább, mint akármely más felekezetnek széles e hazában.

Hogy is ne fájna?! Hiszen mi, protestánsok úgyszólván egész múltunkkal szakítottunk a Wekerle-kabinet roppant szellemi és erkölcsi tekintélyéért!... A gravames világot szinte eltemettük, sőt készek voltunk — voltak közülünk sokan — kövel dobálózni azok ellen, a kik a mutatókő s kecsesgőté jelek dacára is merészek voltak hitetlenkedni s óvatosságra inteni a consulokat, „ne quid detrimenti respublica capiat?”

A nagyság hatalma elbővítte közülünk a többséget, a mely lehetetlennek gondolta most már a Wekerle és Szilágyi nevének varázsa alatt, hogy a felekezeti egyenjogúság érdekében megindult reformok félben maradjanak s hogy mi még meg is szegényülhetnénk a mi odaadó reményesüinkkel.

A nagy hit kaprázóva tette szemünket s az édes várakozásokkal eltelt lélek, dehogyan gondolt volna a sátán munkájára, a mely ott álalokodott a nagy alkotások háta megett és szította a tüzet, a melyen a nagy küzdelemmel kivitt reformok arany várát előbb-később elérhetesse. Vagy ha gondolt is rá, nem ijedt meg tőle.

Nem kárhoztatunk senkit a Wekerle-Szilágyi nevében, bámulatos munkaképességében s igazság-szerettségében vetett reményeségeért. Szívesen elhiszszük magunk is, hogy ha kormányon maradhatnak, vas követ-

kezetességgel építik a modern Magyarországot egész odaig, hol végre nekünk sem lehetett volna többé gravameskednünk. Dehát — ime a Wekerle-kormány elbukott s óriási erőfeszítéssel sem bírta keresztülvinni a főrendiház makacs többségével szemben az egyházpolitikai reformok egy részének szentesítését. Elbukott oda fent, a hol — úgy látszik — szintén megsokalták a reform-minisztériumnak a régi gyepekben rejtőző kígyók ellen iteztetett győzelmes csatáit és ime, a tovább építés munkája egy félig-meddig ismeretes férfiakból álló kabinetnek jutott nehéz örökségévé.

Mire lesz képes az új kabinet a már szervezkedett ellenségével szemben? Róma, Bécs, a hazai katolicizmus és aristotia ősi elemei együtt s összesen nem bémítják-e meg az új emberek jó akaratát s nemzet-építő törekvéseit — ezt még ma nem tudjuk. Azt azonban érezzük — azt hisszük, sokan — hogy a prot. egyház rendkívül nehéz helyzetbe jutott a Wekerle-minisztérium elbukásával.

Gondoljuk el, hogy a politikai pártoknak mostani zűrzavaros s részben kikéseredett állapotában nem bír az új kabinet előbbre törni az egyházpolitikai reformok terén s annyireje sem lesz, hogy a még elfogadásra váró két törvényjavaslatot a főrendiházzal megszavaztassa: — mi lesz velünk akkor — protestánsokkal?

Ámítja magát, a ki azt hiszi, hogy a már megszávozott és szentesített javaslatoknak az életbe való bevitelének előnyös nyugalmat biztosíthat s hogy ennyivel vívmány nekünk egyelőre talán elég is volna. Távoll legyen tőlünk az ilyen felfogás. Minket, protestánsokat a fél-reform inkább csak bajba kerget, mintsem javunkra válik. Pedig a polgári házasság behozatala, a gyermekek szabad vallásyakorlata s ebben az 1868. LIII. végzetes eltörzése stb. még csak nem is fél-reform, hanem a reformok hosszú sorozatának úgy szólván kezdő-betűje. S mondjuk ki igazán, hogy ha az új kormány meg tudna elégedni csupán a szentesített javaslatok életbelepítésével s a hátralevők keresztülvételével s az azokon túl következőket meg sem kísérlené: akkor — a mi szempontunkból — jobb és bölcsőbb dolog lenne semmit sem próbálni e téren; akkor mi vissza óhajtozunk inkább az 1868. LIII. oltalma alá, a régi viszonyok közé.

A teljes szabadság és a teljes egyenjogúságon alul nincs igazság számunkra és nincs biztosíték a nemzet békkességére nézve.

A teljes szabadsághoz pedig elengedhetetlenül hozzátartozik a zsidó receptió és a felekezeti-néklüliség is, sőt ezeken felül még igen sok egyéb, a mik nélkül az egyenjogúság itt csak levegőbe eresztett üres, röpke szó. A míg lehet és van e hazában egy felekezet, a mely ügyesen összeszerzett előjogaival s óriási anyagi erejével büszkélkedhetik és képes a saját érdekeit az egész nemzet érdekeivel szemben is érvényesíteni, intézményekkel, jól fizetett és jól felgyelmezett hadsereggel védelmezni s ehhez az ő kivülről és fellülről is támogatott nagy hatalmi állásában elég bátor és vakmerő az alkotmányos kormányra nyíltan megüzenni az engesztelhetetlen háborút: — addig itt hiábaválók a részleges reformok, mivel a visszaesés és az ezzel járó megcsúfoltatás ugy a kormányra, mint a nemzet szabadbelvi elemeire nézve igen könnyen bekövetkeztetik.

A vészszel-viharral dacoló cserfák kidöntését okunk van azért ószintén fájlni, mert bizonyosnak látszik az, hogy a mostani viszonyok közt a gyöngék, a bátor-talanok, a kevéssel is megelégedni tudók nemzetünket s ebben a mi felekezettinket a reformok által felidézett bajból ki nem segíthetik.

Nincs jogunk egyelőre bizalmatlankodni az új kabinet új emberei iránt. Lehet, hogy kellemesen fogunk csalódni bennök, a mi — igazán — édes gyönyörűségünkre szolgálja. A kabinet feje, mint ev. ref. egyházunk egyik oszlop-embere, s mint az adminisztratív terén kipróbált tehetség, bizonyára nem fogja engedni, ha csak tőle függ, a prot. egyházak megáldoztatását; de hát az ellenséges áramlat — mint tudjuk — nálánál hatalmasabb férfiakat is elsodort.

Ismételjük, hogy nekünk protestánsoknak a megindított reformok útján való megállapodás határozott hátrányunkra szolgál, sőt veszedelmünkre lehet. Ha a kath. reactio megköti a szabadbelvi haladás kerékét, vagy esetleg visszarántja a nemzetet — mint az Belgium történt — a felekezeti dulakodás boldogtalan időszakába: akkor jaj ennek a szegény magyar hazának és háromszorosan jaj nekünk, a kiket itt a mi szeretetre méltó keresztény testvéreink minden gonoszság szerző okai gyanánt olyan olthatatlan szeretettel tudnak szeretni!

De úgy érezzük — névzen a világtörténelem folyását s az eszmék küzdelmeinek történetét — hogy állig környékezhet immár bennünket annyi veszedelem, mint a mennyin az igazság Istenének lelke szerencsésen keresztül vezérelte felekezettünket. Úgy érezzük, hogy nem emberben, nem is embereken, sem kabintekben, hanem a nemzet géniuszában kell vetnünk ma már bizodalunkat; abban a géniuszban, a mely átegitette ezt a szegény jó magyar népet annyi külső és belső háborúszágon, a szarnokok annyi véres próbatételein, a mik olyan sötét betűkkel vannak feljegyezve évkönyveinkben.

Ő bizony ennek a géniusznak még sok s nagy tenni valója van odáig, míg mi is az ígért földén képzelhetjük majd magunkat itt e hazában, vagyis addig, a míg a protestantizmus egyenjogúsági programja szerencsésen megoldódik.

E program pontjai közé semmi esetre sem illeszthető be az a mai gyakorlat, a mely szerint Magyarországnak Isten kegyelméből és a nép akaratából való királya csak római katolikus lehet.

Nem fér belé az a másik sem, a mely hasonlóan az elsőhöz, hogy Magyarországnak vallás és közoktatási miniszterét csak katolikus anya szülheti e világra.

Kiri belőle az a § is, a mely szerint az ország királyának koronázásánál csak a r. kath. egyház főpapja szerepelhet törvényesen.

S nem illik bele az sem, hogy az esztergomi érsek — régi közjogi kiváltságai alapján — a prot. püspökök főrendisége után is — megkülönböztetett helyen üljön az ország hazában s az országgyűlést megnyitó Te Deum a királyi kápolnában essék meg hivatalosan.

A katolikus pápáság vagyoni megkülönböztetéséről, henyé szerzetesinek nemzeti pénzen való táplálásáról s a szerzeteknek a felekezeti békeség kárára eső folytonos szaporodásáról — óh, bizony ezekről is bajos volna igazoló pontot találni a protestantizmus jog-egyenlőségi programjában, a mely pedig minden igazán szabadbelvi miniszteriumnak is egyedül méltányos s a modern Magyarországnak egyedül fundamentos programja, mivel az állandó békeségnek kizárólagos biztosítéka.

Ha pedig mindezek a már megkezdett reformoknak is szükségképen következményei: nemde többszörös okunk van fájlni azt, hogy a kezdeményezők letoltattak a küzdelem teréről s a kipróbált harcosok helyét újonck foglalták el részben, a kik közül épen a legkényesebb tárca képviselője már előre szükségesnek tartja kijelenteni, hogy kiméltetés kíván lenni a felekezetek *érzékenysége* iránt. No, ha csak érzékenység kell, az lesz bőven s épen onnan, a hol a megmozdíthatlanság jelszavával szótkát útját állni minden igazi haladásnak.

A protestantizmus nem tehet jobbat s bölcsébbet ebben a mostani nagy bizonytalanságban, mintha ragaszkodik az 1848. XXX. t. c.-ben rejlt jogaihoz és követeli a szabadságot és teljes jogegyenlőséget minden felekezet számára, belülről pedig építkezik iskoláinak protestantizmusa s egyház-hiveinek vallásos buzgósga által és hirdeti papi- és tanítói kathedraín a tiszta humanizmus elveit, a melyeknek elvégre is meg kell győződnök a világot.

A jövendő különben majd megtanít bennünket, hogy mit kell cselekednünk, a magunk és nemzetünk becsületeért és az igazság diadaláért.

Radácsi György.

Üdvözljük a sárospataki tanítóképezdét!

A sárospataki állami tanító-képezde folyó hó 20-án tölti be életének 25-ik esztendejét s ennek örömeire folyó hó 22-én ünnepet fog ülni a saját szépen berendezett épületében.

A hű tanítványok közül bizonyosan sokan eljönnek majd, hogy lássák az „Alma Mater” ezüst koszorított fejét és hálás visszaemlékezéssel szívökbön, áldást kívánjanak annak nemzet-építő feladataihoz.

Nekünk sárospataki s illetőleg tiszáninneri reformátusoknak történeti jogaink vannak arra, hogy az ünnepelésből magunknak részt követeljünk s a hálaadás poharával kezünkben az ünnepelő intézetnek tiszta szívből jót kívánjunk.

A bölcsőjét itt rengették a sárospataki collegium barnult falai között s mint eszme is itt fogamzott meg Sárospatakon.

Hegedüs László indítványozta az alsó-zempléni egyházmegye egyik gyűlésén, még a 40-es években, hogy keressék meg a kerület egy tanítóképző-intézet felállítására végett. A megkeresés nem is maradt el, de az eszme — a nehéz idők s majd az országos viszonyok miatt — csak az 1856-ik évben érhetett meg, a mikor is kimondta a kerület a tanítóképezde felállítását s Arvay

József, volt gimn. tanárt külföldre küldte a tanítóképezdék tanulmányozása végett.

1857 nov. 17-én a gazdag tapasztalatokkal visszatért igazgató-tanár már megkezdhetke működését az új intézetben, egyelőre csak a theologusok legfelső osztályával, a kik a fenálló rend szerint két-három éves rectoriára voltak kimenendők, tehát szükségük volt a paedagogiai ismeretekre s a tanítói gyakorlatra. 1858 februárjától már rendes növendékei voltak ez intézetnek, a mely 3 évi tanulmányra berendezve egész 1869-ig fenállott, folyvást az Arvay vezérlete alatt, de a többi tanárok gyakori változásával.

Bajos, küzdelmes élete volt itt ez intézetnek. El fogultság, félreértés, személyes ellenszenv akadályozta biztos előhaladásában, de jótékonyága ellen így sem lehetne komoly kifogást emelni az igazán ítélőnek.

Nagy hatása főként abban rejlett, hogy közüdtadta emelte a tanítói pályá fontosságát, a melyre nem lehet csak úgy félkészültséggel vagy csupán diettáns hajlammal rálépni, hanem az ahoz való komoly előkészülethez idő és hosszabb gyakorlat kívánatik. Egyelőre nem a valóságban ugyan, de a hivatottak itélő széke előtt lejár, túlélt intézménynyé tette az u. n. „*academia promotio*” kat s hatással volt a theol. akadémia létszámának megapasztására s a primáriusi intézmény megszüntetésére.

1868-ban erélyesebben fogván hozzá az államkormány az oktatásügy reformálásához, elhatározta — egyebek közt, — hogy 20 tanítóképezdét állít fel s egyet épen Zemplénnegyében, esetleg ennek fővárosában. Ez a körülmény határozott a sárospataki felekezeti tanítóképezde sorsa felett, mert az 1869-ben Sárospatakon, július 12—16. napjain tartott kerületi gyűlés az államkormány tervére való tekintetből, készséggel bizonyult saját képezdét az államnak átengedni bizonyos feltételek mellett, a melyekkel saját tanügyi érdekeit óhajotta biztosítani.

Az államkormány elfogadta az ajánlatot s a tanítóképezdét átvette; az u. n. Kossuth-kaszárnya-féle épületet, a melyet a kerület *úri konviktus*nak óhajott volna berendezni, megvásárolta s az állami tanítóképezde nem sokára megnyílt — január 20-án.

25 év telt el azóta. Nem ez az alkalom való annak a kérdésnek felvetésére: nem bánta-e meg a kerület, hogy felekezeti tanítóképezdjéről lemondott? Nem, annyival is inkább, mert a sárospataki tanítóképezde egy ideig erősen hozzá volt kötve a tisztánbenteni kerülethez az által, hogy bizonyos számú ref. vallású növendéket a kerület költségén a kerület számára nevelt.

E viszony megszakadása után is úgy tanárai, mint tanítványai túlnyomó számban a ref. egyház bivei közül teltek ki az ünneplő állami képezdének s igazgatói pedig, eddigelé kivétel nélkül, a sárospataki főiskolának a theol. tudományokban is jártas növendékei közül követék egymást a tisztas, de fáradságos méltóságban.

A régi előítéletek fentartottak ugyan még magukat az állami tanítóképezdével szemben is, de az idő s az intézet folytonos erősbödése egyre inkább háttérbe szorították azokat elannyira, hogy ma már csak névleg élnek azok s emlékezetben is restelkedve járunk vissza hozzájuk.

25 éves múltjára nyugodt örérzettel tekinthet vissza a sárospataki állami tanítóképezde, mert hivatásának terhes útján nem lankadt meg soha s immár egész táborra tekinthet vissza tanítványainak seregében. A nemszeretem napokat, a benső küzdelmeket, az emberek és elvek meg-meg újuló harcát minnek emlegetnők e napon, a melyen öröme vagyunk hivatva azokért, a

mik lettenek és embereknek kedvére történtek s a melyekkel a népnevelés ügye tényleg előbbre mozdítottak.

A 25 év küzdelmét gondoljuk ama bibliai vándorlásnak, a melynek határdombjáról az igéret földére tekintett be a pusztá népének hivatott vezére. Aztán kívánjuk az immár megismosodott s szép jövőendő előtt álló intézetnek, hogy a mi életében ezennél követezik az valósággal az a bizonyos tejfel-mézzel folyó kanaan legyen, a melyből áldás ömöljön szét a hazára s ebben a mi ref. felekezetiinkre is, a mely a felekezetek között első joga van hivatva a sárospataki állami tanítóképezdének boldog s dicső jövőndőt kívanni.

Isten áldása nyugodjék meg az intézet vezetőin, tanárain, tanítványain s a nemzet kegyellete legyen legerősebb védőfala s érdemelje ki a legjobbak és legbőlecebbek igaz tiszteletét mind az időknek végéig!

ISKOLAI ÜGY.

Két indítvány.

— A sárospataki főiskolai igazgató-tanács összejövetele alkalmából. —

Midőn rövid cikmet, kettős indítványomat a nagy tiszteletű igazgató-tanácsnak dedicalom, a tolokodás vádjától mentsem fel *ügyszerzeletem*.

(S midőn indítványomat ily szokatlan formában s félig-meddig az illetékes tényezők megkerülésével teszem, mensenek ki a *közlöny*nek.)

Indítványaim nem cselöznek valami nagy változtatásokat; nincsenek felforgató törekvéseim. Sőt újat sem akarok mondani. Az elsőt egy nagyobb szabású tanügyi cikk keretében e lapok hasábjain „*Nemo*” fejtette ki az 1891. évfolyam 568. lapján. A másodikkal megvalósítására — ha jól emlékezem — a közoktatási miniszter utasította gimnáziumait.

Nemo, a gimnáziumi reformról szóló, nagy feltűnést keltett s igazi megszívlelést érdemlő cikkében az eszméknek nagy tömegevel áll elő, melyek hivatva volnának nemzeti nevelésünket egészen más és egészséges útra terelni. És mert sora szinte túlon-túl meg vannak terhelve eszmékkel, ennek tulajdonit az, hogy épen a most felszínre hozandó eszméje is szinte elveszett a többi s jelen viszonyaink közt életbe nem léptethető gondolatai közt.

„A lényeges gimnáziumi reform egyik elengedhetetlen követelménye volna — mondja Nemo — ha a gimnáziumi alsó osztályok u. n. *vezértanárai mind a négy éven együtt haladnának fölfelé növendékeikkel* s a négy éven át megfuttatott körutat újra és újra kezdenék. A felelősség szempontja is követeli, hogy ez így legyen s hogy némely tanár ne legyen mindig a mások mulasztásainak pótolgatója.”

Ezek Nemo szavai. Ő sem indokolja bővebben, én is csak egy pár szóval szándékozom ezt tenni.

A szak- és osztály-rendszer elvei küzdenek egymással. Mellettük és ellenük a helyes érveknek egész légijával harcolnak ez elvek képviselői. A vitába beleszólni nincsen szándékomban s ezt csupán csak azért említettem föl, mivel érinti e kérdést. Főiskolánk a maga alsó osztályaira az osztály-rendszert, a felsőre a szak-rendszert fogadta el. Ez indítvány érvényesülése nem zavarná meg e rendszert. Alig kerülne az egész egy pár órának és tantárgynak megváltoztatásába, átcsérésébe s a vezetés egyöntetűsége mily előnyre válnék a növendékek tudásának biztonságára!

Jelenleg az algináziumában a latin nyelvet például csak azért nem tanítja 5 tanár, mert csak négy osztály van benne. De különben a növendékek minden évben más tanár egyéniségéhez s részben más módszeréhez is kell szoknia. Ismereteikben aztán e miatt sok hégáz is marad, mert nincs oly tanterv a világon, a mely elég pontosan képes lenne megcirkalmazni a tananyagot. A felgóság és módszer különbözősége miatt aztán a gyermek egy és más téren felvilágosítatlanul, begyakorlás nélkül marad.

A tanárt is csak ily tapasztalat és tanulmány vezetheti arra, hogy a negyedik osztály számára mit kell a harmadikban különösebben hangsúlyoznia, és csak is így lehet elérni azt, hogy legalább a 4 éven keresztül a gyermek füle egyféle latin kiejtéshez szokjék hozzá. És csak ily egységes vezetés mellett kerülhető el az is, hogy az V-ik osztályba lépő fiú agyában az ismeretek rendben sorakozzanak egymásután s ne legyenek egybe kavardva, mint egy tucat összezavart kártya.

S ha valahol megtálgálnak a lelkiismeret kötelékei, vagy az önismeret jár helytelen utakon, az előjáróságnak így lesz megkönnyítve a dolga az érdem előismerésénél és a baj fölfedezésénél.

És hogy e terv keresztül vitele mi nehézséggel sem jár, azt már érintettem. Nem hinném, hogy a sárospataki főiskola tanárának nagy megerőltetésébe kerülne más osztályt venni át, mint a melyiket eddig vezetett. És más mellékes dolgok megoldása sem volna nehéz feladat.

Legyünk őszinték. Vessünk egy pillanást az anyagi oldalra. Az első osztály tanára sokat veszítene, mert a magán vizsgádják itt képeznek egyedül számba vehető összeget. De hát ily mellék tekintetekre adni nem szabad. Becsüljük egymást annyira és feltételezzünk egymásban annyi idealizmust és ügyszeretést, hogy e felék miatt senki zúgolódni, vagy éppen akadályokat keresni nem fog.

A másik indítványom elfogadásával főiskolánk egy jelentékeny neveléstani példát és irányt mutatna — hivatásához képest.

A gyermekek testi nevelésére vonatkozik.

Betonirratassa, vagy aszfaltoztassa ki a főiskola udvarának egy részét, kocsolya-pálya számára, a másikat tegye alkalmassá nyári, szabad tornázásra.

Egyszerre hallom az ellenvetést, hogy ez fővárosi szükséglet; a pataki tanuló ficánkolhat annyit, a mennyi a borbé fér. Ott az iskolakert, tornatér, tágas magán-udvarok stb. De mindezek nagyon messze vannak s az óráközökben föl nem használhatók. És azt a kis ugrándozást, a mit 5—10 perc alatt csinálhatnak, nem tartom elégnek. És sokszor még a sem lehetséges. Van rá idő, mikor csaknem köztiség erő hőtömegek teszik lehetővé a mozgást s ilyenkor nem képzelhetek más szórakozást, mintha karonfogva komoly beszélgetésbe mélyedve sétálhatnak a léghuzamos folyosón, miután a havazodás, nyilván a jó rendnek megsértése és a kötele engedelmesség felmondása lenne.

A gyermekek időközönként a legelevenebb mozgásra van szüksége, hogy 2—3 órát egy húzomban képes legyen kiülni és az alatt figyelni. Mert végül a dolgot a gyermek szempontjából, a mi teljesen jogosult. Egy tanárnak egy, vagy két órák végig tanítani egy húzomban és mégis a napi munka elvégzésével teljesen kimerül belé. A gyermekeknek sokszor egyszer annyit kell ültetnie s ha haza megy, még nehezebb munka vár rá. Igaz, hogy előadni nehezebb, mint értelemmel hallgatni; de az is igaz, hogy növendékeink 9—18 évesek, mi pedig többnyire túl vagyunk a három X-en. Az is igaz, hogy

a növendék túl léven csigázva, segít magán és nem figyel, de hát ez oly baj, a mit orvosolni kell.

Ellenkezik minden természeti törvénnyel az a zaklatás, az a kimerítő munka, a melylyel a gyermekben nevelési rendszerünkkel elfojtjuk a gyermekeket, a melylyel betörjük a túlzott fejelem van korlátáiba, a melylyel letaposunk a természet minden törvényét. E miatt van társadalmunkban annyi idegbajos és életunt; ezért, a miért kora gyermekeségétől kezdve, a legkeresettebb eszközökkel öldössük ki a természetet. Ezért van az, hogy annyit sok a kora vén, oly hamar megcsömörlik az ifjú. Ezért van — bizony példák után beszélék — hogy az elcsenevészedett test később nem tudja követni a lélek zaklatását s midőn a lélek a legbuzgóbb vágygyal dolgozék, a test megcsuklik és pihenést követel.

Persze ez oly baj, a melynek orvoslása egész oktatástyünk megváltoztatását követelné, de egyszersmind oly betegség, melynek orvoslása szinte azonos jelentőségű a magyar fajnak nemcsak prosperálásával, de létezésével is.

A világtörténet azt mutatja, hogy azok a korok és népek voltak az emberiség legszebb korai, legboldogabb és leghatalmasabb népei, azok felelték meg az emberiség vágyainak, várokozásainak leginkább, melyekben és melyek között a test ápolása párhuzamosan haladt a lélekével. Ilyenek a classicus korok és népek, meg a renaissance!

Ezért előrangú nevelési érdek az, hogy a lehető-ség törekedjünk e párhuzamra. A heti két torna óra erre a neveltség csekély. Hogy úgy mondjam, e hivatalos tornász nagyban kiegészítendő, ha óráközökben volna alkalmak testük felhűsítésére és edzésére. S pedig ennek lehetne módját találni.

Nem célom a részletekbe bemenni, itt csak arra akarok utalni, hogy az időt is lehetne e célra igen jól beosztani. Délelőtt, az első órára, az óra ütése előtt 5 perccel kellene csemetni, hogy pontosan 8-órakor bemelegessen a tanár. Így óra előtt 5 perccel már ki lehetne jönni. A második órára 5 percnyi szőlődés után megint bemeleghetnek pont 9-ór. S miután a második órából mai gyakorlat szerint is csak 50 perc tartanak meg (10 percor menve be a tanár), ekkor már 9:50 percor ki lehet őket eresztetni s a harm dik órára bemeleghetnek 10 óra 10 percor s ez szerint 20 percök van, a mely alatt eleget korszolyázhatnak és tornászhatnak ahoz, hogy újult erővel fogganának a munkához. Sőt szerintem, még az sem volna lehetetlen, ha például előbb kezdenék vagy később végeznék 10—15 perccel az órákat.

Természetesen nem érthetik itt oly tornát, melyet tanári vezetésre csinálnak, mert hiszen az lehetetlen volna ma; de nem értek teljes felügyelet nélküli fejtelenségét sem. A fiatalabb tanárok közül kikerülő napos felügyelők könnyű szerrel képesek volna gondoskodni a példás rendről. S mily megnyugtató volna az szülőre és előjáróságra nézve egyaránt, ha a főiskola falai közt talán a fel az ifjúság szórakozása helyét is s nem kellene attól tartani, hogy bármily felügyelés, óvakodás mellett is, a Rodrig lékje nyeli el a vizgázatlan gyermeket. S ha a gyermek látja, hogy nem csak törtériaálk és grammatikával tömjük a fejét, de módot adunk vére pezsgésének és azt vezetjük is, akkor fogja igazán vezetőit és jóakaróit látni tanáraiban. Mikor kipirult arcjai, idegeit fölelevenítve fog be szaladni az iskola padjai közé, hogy egy újabb lépést tegyen előre a tudományban is: majd akkor lehet lesz észrevenni a nagy különbséget.

Mutasson irányt ennek behozatalával a főiskola. Mutassa meg helyes útját a jövő nevelésének és ezzel a nemzeti, faji gyarapodásnak; mutassa meg a görög nevelés példája nyomán Mintegy álomkép gyanánt tünnek föl lelkeben pattogó izmaikkal, kanonikus szépségű

és felépítésű testükkel azok az atléták, a kik az olym-piai alus stadionon küzdöttek a babérért akkor, midőn a szellemi élet koszorúsainak is hódolatát nyújtotta át a görögsgé.

* * *

Ezek volnának indítványaim. Az érvelésben részle-tekig menni nem volt szándékomb. Az elmondottakon felül a messze tekintő, elfogultság nélküli gondolkodás legye-nek még indítványaim támasza.

Midőn előjárókhhoz a januári számozgatások alkalmából szerencsénk van, és jó alkalom hasonló dolgok megbeszélésére; az év végi ülésék pedig — ily dolgok-ban — a jövőre vonatkozó határozat-hozatala.

Egy tanár.

TÁRCA.

A protestánsok és az első tanügyi reform- törvények Mária Terézia uralkodásának végső éveiben.

Azon korszakos jelentőségű tanügyi reformok között, a melyek Mária Terézia uralkodásának vége felé hivatva voltak hazánk egész oktatási ügyét átalakítani, egyik jelentékeny mozzanatot képez az az 1776-ik évi aug. 12-ikén kibocsá-tott intimatium, a mely az egész országot nyolc kerületre (districtus) osztja fel, s mindeniknek az élére egy királyi igazgatót (Superior regius Scholarum et Studiorum direc-tor) nevez ki a kinek feladatává teszi az ügyeletet arra, hogy a különböző tanintézetekben csak alkalmas és kellő-gépesített tanerők alkalmaztassanak, s hogy az egyes tudományok körében az oktatás a kellő színvonalon álljon s a lehető legeredményesebb legyen. A királynő azonban, midőn az ország összes tanintézeteit ezen királyi igazgatónak különbözősége nélkül alá rendeli, a mint ezt kizárólag s egye-dül uralkodói tisztéből kifolyólag összes alattvalóinak boldogítá-sa céljából teszi, egyszersmind — itt szóról-szóra kell idéznem — peculiariter ac una elementer declarandum vult Inspectionem hanc ultra objecta Scholarum et Studiorum nulla ratione se extendere, neque intentionem Regiam eo dirigi, ut iisdem in Re Religiosis ultra Leges et Benignas Resolutiones Regias vel minima injuria inferatur.

A protestánsokat, vagy legalább ezeket a többségét ez nagy aggodalomba ejtette. Senkiséim örvendezett ösztin-tében mind annak, a mi a haza közjává, a nemzet élömenet-ét előzte, mint ők; de másrészt nem hibetők azt, hogy akkor, a midőn a bántalmak, zaklatások s háborgatások a vallásigyi téren reágot nézve, úgy szólván egymást érték, ez intimatumnak őket illetőleg hátrányos és az ő posztívok gyönyörítésére szolgálható rendelkezéseit ellenfeleik nem fog-ják felhasználni. Ezen aggodalomnak ad kifejezést *Vay István* a tisztántúli helvét hitvallású egyházkerület megbí-zásából az egyházkerületek főúrráiraihoz, közöttük a tisztán-túni helvét hitvallású egyházkerület akkori főúrráirához, *Kohányi Kácsándy Lászlóhoz*, intézett terjedelmes leve-lében. Ez, a melyben részletesen ki vannak fejtve s alapo-san meg vannak világítva az aggodalom okai, következőleg hangzik:

„Tellyes bizodalommal való Nagy József Úram Bátyám! Minemű kegyelmes Parantsolat érkezett az Oskolák és Stúdi-umok regulatioja dolgában, miképen méltoztatott az Felsőge analfozva az egész országot nyolc Districtusokra osztani, és mindenikbe egy Superior Regius Studiorum Direc-tort az több hasonló módon denominálódó Subalterusokon kívül fél állítván minden Oskoláknak és Stúdiomoknak Objectomi

minden Vallásbéli különbség nélkül ezeknek Inspectioja alá oly formán adni, hogy a Vallás dolgában a Törvényeken és Királyi Resolucioikon túl leg kisebb injuria is a különböz Vallásuaknak ne tévessék, miképen engedődjön ugyan az meg, hogy ezután is az Oskoláink Directorait és Rectorait a' magunk Vallásból teshassuk, de azomba az a kötelesség is miképen imponáltassék hogy ez is oly réggel azóta királyi Directorak insinuatassék, hogy ez is vigyázzon reá, hogy olyanok ne applicatassanak, a' kiknek meg kívánatós qua-litassanak nem volnának, mind ezek és többek is miképen rendeltessenek azon kegyelmes intimatumba, nem székség az Urnak Bátyám Uramnak bővebben kimagyarázni, a' ki mind-ezeket azon Parantsolatból magából vólta képen meg értette.

„Mindeneiket ezen dologban Combinálván tisztelnünk kell ugyan az Felsőge nek azt a kegyelmes célyát, mely szerént azon rendelkezések maga kegyelmes declaratioja sze-rént a' mi boldogságunkra intelmi méltoztatik, de ha mind magának a dolognak belsőségét, mind azoknak mivoltokat meg gondoljuk, a' kikre ezen mi Stúdiomunknak és Oskolá-inknak manipulatioja bizódik, úgy találjuk egyező értele-mel, hogy sok okaink vagnak a' meg ütözésre és a' nem helyteleu félelemre. Mert kétségkívül való dolog az, hogy az Oskolák és a' Stúdiomok szorosan ösze vagnak kötre a' Vallásuk közönséges és szabad gyakorlásáért. Magok a' Törvények is ezeket egyvőre foglalva adták minékünk. Mert ha némely tudományokat első tekintettel indifferensnek tarthatnánk is, némelyek mindazonáltal még is, mind az igazság, mind a tudományok oly nagy ártatóságos har-moniában s' öszebe kötéssel vagnak egy máséhoz, hogy nem tsak a principiumokká de még tsak a' tanításnak módjával is akármely Vallást könnyen fél leheszen fordítani. Ugyan azért minthogy ezek magát a tudományt közelről illeik, tartoznak az Ecclesiáknak arra a' belső igazgatására, a' mely mind a' dolog természetit, mind az 1608-ik Corónatio előtt lévő első articulus szerént a' Superintendentenseket Vallásuk Sístomájához képest illeli, és a' melyet ezek mind eddig az ideig a' Fejedelmek protectioja alatt a' publicumnak minden praediciuma nélkül békességesen gyakoroltak. Térgy haj-tással kell ugyan tisztelnünk azt az az Felsőge legfelsőbb királyi Inspectioját a' mely a mi tulajdon dolgainknak ad-ministratiojára kiterjed, sőt bizodalomunknak is kell ebben lenni a' mennyiben ez a' közönséges társaságnak rendi sze-rént védelmünkre is vagon intézve. Nintsen ez iránt semmi kérdés, de hogy épen maga a mi Stúdiomunknak és Oskolá-inknak belső directioja és manipulatioja, akármely külön-ben érdemes emberekre, de azomba Romano Catholicusokra bizódjon, s' ezek legyenek Arbiterei a' mi Oskoláink és Stúdiomunk Objectumának, ez az a' mely bennünk nyug-hatatlankodató féltelmot méltán okozhat. Tudni való dolog az hogy ezeknek ellenkező principiumaik vagnak; tudni való, hogy ezeket a' magok Vallásuk principiumai (hogy leg gyengébben szólyon az ember) a mi Vallásunknak sem Conservatiojára, se anyival inkább élömenetelésre nem köte-lezik. Ezek fogják hát a' mi Vallásunk oly közelről illeli objectumokat belsőkepen igazgatni! Vallyon ilyen kezök között lévén maga a' mi belső administratio, nem lehet-e fundato tartani, hogy a' mint gyakran meg esk, magok azok az az Felsőge kegyelmes rendelkezési is, a' mely-lyeket (a' mint declarálni méltoztatik) boldogságunkra inté-zett; maga kegyelmes célya ellen a' mi nyughatatlankoda-tásunknak alkalmatosságává ne fordittassanak. Méltoztatott ugyan az Felsőge a dologban némely határozat tenni, mind azon az királyi Directorok activitassa, mind az egész Insti-tutum iránt, de vallyon nem szömmel látott példák bizo-nyítják-e, hogy ha egyszer a Romano Catholicus Atránk-fiai kezekben valami hatalom adódik irántunk, akár hogy restringáltassék azon hatalom eleinte, azokkal a' határokkal semmit se gondolnak, hanem magával a' hatalommal élnek,

s csak legkisebb módjok legyen is benne, nyughatatlanoktatásunkra s néha épen romlásunkra is szokták többnyire fordítani. Ilyen az, midőn e Felségek az Dioecesanusoknak a mi Predikátoraink vizitálását azzal a világos restrictióval meg engedték: *in hoc duntaxat ut constet num suos rite baptisent seu ad valide baptisandum sufficienter sint instructi*. Ebben kellene azért maradni, de még is mind Templomaink, mind Parociáink, mind Oskoláink, egy szóval mindent, a' mi tetszik, erővel is visitálják, nem gondolván a' királyi duntaxattal. Ilyen az, midőn a' matrimonialis perek a' Dioecesanusok ítél-tének ezzel a' világos restrictióval sub-jiciáltattak, *ut hi illas plane juxta principia Aug. et Helv. Confessionis adhibeant*. Azonba ezal semmit se gondolnak, hanem ítélnek úgy, a' mint tetszik s nyughatatlanoktatják is embereinket. Ilyen az, midőn e Felsége Templomaink-nak reparatioja iránt, mintegy az azt akadályoztatások ellen oly rendelést tenni méltóztatik, *hogy a Magistratus a' szükségét először nézesse meg, s azt meg névén, a' reparatioj meg engedni tartozon*; csak azt kellene hat itt meg nézni azonban, mennyi kérdéseknek vagyunk ilyen alkalmazásokkal, minden napi példák bizonyítják, sőt mikor különös dolgokról parantsol is e Felsége, olyanokat huznak bele, a' melyekről sem e Felsége nem parantsol se kérdés nem volt, elannyira, hogy majd minden reparatiokor, extensio vagy új Templom építése bérésekor, vagy más Vallás dolgait illető s akár hogy circumscriptibált investigatiokor, az exercitiumunk törvényességéről s' Templomaink birodalmáról való kérdésekre igyekezzek beünnéni szorítani. Ilyen az utólyára, hogy többet elhalgassak, midőn e Felsége a mi Predikátorainknak a földes Urak vagy Tisztyeik előtt való praesentatioját csak azért *fine unico illo* parantsolya, *ut scire possint an non vagabundi, aut alio criminebus impliciti sint?* még is ha Testimonialisok vagyion is magok Előjáróitól kötekednek s' nem acceptálják, mint Orsón és Heves Vármegyében úgy esett, a' hová a' rendelé Praedikátor, noha magát Egerben a' Méltóságos Püspök Urnak mint földes Urnak személy szerént praesentálta is, még is nem acceptálta, azután pedig a' Templomot is dimo-láltatta és a' népet holmi mesterségekkel ki nyomta. Az ilyen példák is elegendő okot adhatnak a' helyes félelemre; de annyal inkább tarthatunk ezen R. Catholicus Atyánk-fianak az Oskoláink és tudományainknak belső adminis-tratiojában való belé bortsákozásoktól, a' mennyivel nagyobb generalitással adózzán minden Oskoláink és Studiumok-nak objectumok kezében, más részről pedig a' tudományok nagy atyafiságban lévén egymással, mit fognak ilyen objectumoknak tartani nem tudhatjuk. Hát vallyon mi lézen *intra leges et benignas Resolutiones?* mi nem fogja illetni *directe* a' Vallás dolgát? mitsoda Directorokat és Recto-rokat fognak megkívántatni kvalitásokkal bíróknak itélni? mindezek olyan kétséges generalis. de azonba nagy Con-sequentiaikat hozható kérdések, a' melyeket ha magok azon királyi Directorok decídálnak, mit fog némelyeknek zé-lusok dictálni, előre ayan bizonyosan meg nem hatá-rozhatjuk, de bizonyos lévén az, hogy egyiknek is princi-piumi a' mi Vallásbeli principiumunknak lentartására és elő-menetelőre őket legalább nem kötelezik, vagy félelem és fundata félelem nélkül nem lehetünk, de ha magok nem magyaráznak is meg magoktól ezen kérdéssé tett generalitásokon, ugyan csak quoad individualia casusba jöven, vagy talán Studio is hozatván a' dolog, szüntelen nagy alkalmaz-tosság volna ezek iránt vagy a' Consilium, vagy maga e Felsége előtt nem kissé nyughatatlanokdással vetőkedni. Ilyen reflexiok forogván fel ezen dologban, csak a' mennyire mi róla gondolkoztunk is, minthogy maga e Felsége más részről kegyelmes declaralni méltóztatik, hogy ezen ren-delések abból a' meg becülhetetlen Anyai indulatytából származnak, mely szerént minden Jobbágyainak boldogsá-

gokat munkálkodni szándékozik: egyező értelemmel úgy találuk, hogy maga ez e Felsége kegyelmes királyi hajlandóságának ki nyilatkoztatása is erős Jobbágyi bizodal-mat szerezhet bennünk, hogy ezen ítélletünk szerént nem ok nélkül való félelmünket egész e Felsége kegyelmességé-hez való ragaszkodásunkkal öntük ki Anyai óleibe, s kér-jük azon. hogy ezen Oskolák és Studiumok adminisztrációját méltóztatna az ilyen más Vallásn való Directoroktól ab-strahálni és maga királyi bizodalmt az eddig e Felsége hathatós védelme alatt is Superintendenseink által törvényesen és magunk Vallása principiumaink szerént gyakorolté-ri inspectióban és directióban meg nyugtatni. Nem az a' cél Nagy Jó Uram Bátyám hogy az e Felsége javunkra is célozni declarált kegyelms rendeléseik valami tartóztatá-sáról valaki csak gondolkojon is. Valamint fel kellett az tennem, hogy e Felsége mind azokkal Vallásunk szabad gyakorlásának legkisebb sérelmet is okozni nem akar, úgy e Felsége kegyelmes inteniót enél az erős bizodalomnál fogva mindenekben köteleességünknek is tartjuk. Csak az minden kívánság, hogy az ilyen, Vallásunk Szabad gyakor-lásával oly szorosan össze kötött dolgoknak, mint az Osko-lák és Studiumok objectomi, belső directioját s adminis-tratioját, ez után is nálunk, az eddig való régi usz szerént is meghagyni és pro occurrentibus circumstantiis reuk ke-gyelmes királyi bizodalmat terjeszteni méltóztatson.

„Ily tiszta principiumoktól vezéreltetvén, de más rész-ről az ilyen forma e Felségéhez való folyamodást a' magunk Conservatiojához való köteleesség is, a' mi itéletünk szerént, szorosan és halogatás nélkül meg kívánjuk, ha az Úrnak Bátyám Uramnak is azon V. Superintendentianak is úgy tetszik, mi úgy gondolok, hogy jó volna mind a' négy Superintendus és a' többi Ecclesiasticus és Secularis Curatorok névvel egy a' fellyebb irt mód és principiumok szerént késztendő Instantiával Agens Uram által mennél előbb e Felsége kabáizoz esni és a fellyebb irt dolgok eránt kegyelem és védelemért eszedni. M-ly egyező gon-dolkozásunkat valjant az Úrnak Bátyám Uramnak böcs itéletire és esmértes buzgóságára támasztva, úgy ha azon V. Superintendia is völkök azon momentosa dologban egy formán gondolkozik. Uri tudósítását is ugyan atyafüni bizodalommal ki kérem; de addig is a' dolgót késleltetni kár volna. Csak Agens Uram vehessen az Úrtól Bátyám Uramtól, azon V. Superintendia részről commissiót, maga köteleességét el mulatni nem fogja. Irok én is e kegyelme-nek, hogy mihelyt a' több Superintendentianak is paran-tolástját veheti, ezen Superintendia részéről fel ne akad-loznak sarkalatosságát, mind ezen lépésnek szükségese voltát meg fogják esme-ni. Ezzel vagy az — Úrnak kedves Uram Bátyámunk — N. kerge 24-a 8 bris 1776. — tökölletes igaz atyafi szolgálja Vay István sk.

(Vége kov.)

Zsoldos Benő.

KÖNYVISMERTETÉS.

Zola regénye: „Lourdes.“

Zola Emil, a francia realiztikus regényirodalom feje, a jelenkor legvalóságosabb íróinak egyike, ki a való élet hű rajzában a piszkot épügy tollára vette, mint a gyöny-gyöt, sőt az előbbt valóságos előszeretettel kereste föl és kultiválta, — miután eddigi regényeiben a társadalmi életnek igyekezett rajzát adni, tjjában a vallási élet felé fordult, annak szerepét kutatja az ember életében, annak igyekszik a lényegébe hatolni. E célból előbb *Lourdes*, a híres francia búcsújáró-hely felé irányozta tekintetét

oda maga is elzárándokolt s az ottani csodákat, szer-
tásokat alaposan tanulmányozta, — e tanulmányainak
eredményét „Lourdes” című regényébe foglalta be. Másik
műve e cyklusból a keresztény világ központjával, Rómá-
val s a pápaság intézményével fog foglalkozni; e cőből
Zola a mult év végén hosszabban időzött Rómában,
ott a pápánál is jelentkezett kihallgatásra, de a „Lourdes”
matt hosszúsága által nem fogadták, — a mi azon-
ban őt a legkevésbé sem keserítette el.

A pápának s a kath. papi világnak van is egy kis
oka haragudni e regényre, mert Zola e művében — mely
3 hét alatt állított 100,000 példányban kelt el — ha
nem is egyház-ellenes, de minden esetre kritikai állás-
pontot foglal el az egyházzal szemben. Egy ily népszerű
író, mint az egyház szigorú, bár igazságos bírálója, —
természetes, hogy nem lehet kellemes a pápára nézve.

A „Lourdes” kellemesen különbözik Zola korábbi
regényeitől; realismus ennek a műnek is alapvonása,
de e mellett teljes tisztaság, sőt helyenkint gyöngédség
uralkodik benne. Zola talán még sohase ült meg
ilyen bensőséges, a szív mélyéből származó hangokat;
talán még sohase juttatott kifejezésre ilyen gyöngéd ér-
zéseket, mint itt teszi mind ama borzalmasságok mellett,
a melyeket kérelhetetlenül rajzoi. Az ezer féle szven-
désnek, az élet, egészség és boldogság után való lázas
sóvárgásnak megragadó rajzolásán keresztül mindenütt
végig húzódik e fájdalmas kérdés: miért ez a sok fájdá-
lom a világon? Zola úgy tekint e tárgyaia témáit,
mint a végére siető XIX. század fia, kinek korának világ-
nézete e műveltsége vérébe ment és a ki semmi pápai
decretum által nem engedi magát a közep-kor gondolat-
körébe visszacsodortani. Ő a „Lourdes”-ban és a szent
barlangban végbemenő üzemekkel szemben — kétkedő,
skeptikus, de minden frivolság nélkül. A művész jóízű
megőzri őt ettől, valamint a részvétnek és humanita-
sának nemesebb érzelmé. A szvendők serege, e szent vá-
sár csak a fájdalomnak, sajnálatnak és a jogos harag-
nak hangjait csalja ki belőle. Bármily skeptikus is azon-
ban az alapfelvágása, negatív tendenciája nincs a könyv-
nek. Szemléletes rajzolás, ragyogó előadás a költő főcélja;
oktatás, felvilágosítás csak másodrangú szerepet játsza-
nak nála.

A könyv sulypontja egyébiránt a tárgyaia leírásban
s nem a regényben fekszik. De az egész előadás egy
rendkívül gyöngéd és szűzies tisztaságú szerelmi történet
vontul végig; egy kezdetből fogva végig fájdalmas lemond-
ással teljes viszony, a bánatos hitetlen pappak: *Péternak*
az ő ifjúkori barátójéhez *de Guersaint Mária*hoz való
szerelemé. Amaz pap, ez 7 év óta győgyíthatatlan bűn-
lásban szvend, melyet 13 éves korában lórol való le-
esséssel szerzett. Péter, mint apólo kiseri őt, midőn győ-
gyulást keresni „Lourdes-ba” zárandokol. Péter azoknak
a benyomásoknak és érzelmeknek tolmácsa, a melyeket
a költő maga élt át. Ő a magasztalt búcsújárás hely
csodaerejébe és az őzelmek jogosult voltába vetett két-
ségekkel indul meg az útra, de egyszersmind ama gyer-
meki hit visszaszerzése iránt való óhajjal, melynek el-
veszte őt a legkínosabb meghasonlásba sodorta. Titok-
ban reménykedik, hogy a lourdesi események pontos
megfgyelése s e kultusz megalapítójának, *Bernadette*
Soubiron történetének alapos kifürkészése által világos-
sághoz jut. De, a mit itt tapasztal és átél, még jobban
megerősíti őt hitelenségében, s Máriaának a csodatévő
Isten-anyaához küldött ájtatos imája barátja lelki szven-
déseinek meggyógyításáért meghallgatatlan marad.

Ez a Mária a legfinomabb alak, melyet Zola valaha
teremtett; szentyelele, elragadó teremtmény, telve
a legtisztább gyermeki ártatlansággal, felmagasztosulva

és átszemlélve a szvendés dicsosozója által. Arány-
lag nem sokszor szerepel a regényben, de a mit mond,
abban a legedesebb kellemnek, a legszeretreméltóbb
naivitásnak varázsa nyilatkozik meg. Az ő csendes tiszta
képe a zajongó izgatott tömegből úgy emelkedik ki,
mint egy fénylő csillag a tenger zajgásából; egyformán
megindító az ő gyámoltalanságában, a csoda földfeletti
hatalma iránt való határtalan bizalmában, egyetlen törek-
vése: a gyógyulásra irányuló, lángoló koncentraciójában,
barátjának fájdalma iránt való testvéri hű részvételében.
Költői és szűzies az a jelenet, midőn Mária Lourdesből
való hazautaztatásán barátjának megvallja, hogy a barlang
előtt töltött éjszakán a szent szűznek leányágát aján-
lotta fel arra az esetre, ha meggyógyul és hogy ennek
folytán sohase fog férjhez menni.

De a regényes elem, mint említettük, nem a fődolog
a könyvben, annak sulypontja a leíró, rajzoló részletek-
ben fekszik. Kezdi a regény a Párisiőt Lourdesig terjedő,
csaknem 24 óráig tartó utazás leírásával, melyet égető
augusztusi hőségben, harmadik osztályú kocsiában a be-
tegekkel együtt kell megtenniük. 300 beteg, az embe-
riség összes nyomorával megterhelve, van e vonaton 500
egészséges zárandokkal összerakva. Az írő nagy mű-
vészettel tölti ki az utazás hosszú idejét; borzalmas szem-
léletességgel ismerteti a különböző betegeket s viszonyai-
kat, mindeniket a maga fájdalommal, bajával és remé-
nyével. Még a vallásos gyakorlatokat se felejteli el, melye-
ket egy apólonóver vezetés mellett a betegek az egész
utazás alatt végznek, s hábar odaadással végzik, ez az
egyre visszatérő szoltárenéklés, a szerencsétlen utaso-
nak e buzgalma az „Ave Maria stella”, az „Angelus”,
a „Bernadette”-ról szóló végtelen hosszú ének elmondá-
sában, a rózsafüzér őt örvendetes, fájdalmas és dicső-
ségés titkáinak elreclatálásában — csaknem idegrázólag
hat az emberre. Valóságos pokol volt az a vonat, telve
nyomorral és fájdalommal.

A zárandoklás helyére érkeze, tanui leszünk a
betegek leszállításának a vonatból s a kórházba való
elhelyezésöknél. A költő végig hordoz bennünket a ra-
gályos betegekkel túlszűfolt betegszobákban; borzalommal
nézzük e szerencsétleneket, kiket itt telelepitenek, mielőtt
a lourdesi szent szűzhöz indúlnának. A szvendők menetét
követve eljutunk a szent barlanghoz, melynek vakító
gyertyafénye se éjjel se nappal ki nem alszik, benne az isten-
anyjának márvány-szobra, a minőnek azt Bernadette látta;
a kőzöszök, a melyből szűnet nélkül ostorcsapás gyán-
tán hullanak alá az izgatott tömege az egymást felváltó
papak fanatizáló szavaival; a csodaforrás, mely mestersé-
gesen több medencébe nem vezetve, melyekbe a foly-
vást előzőnből betegeket belemártják és a melyeket ta-
karékoságból naponként csak kétszer frissítenek fel. Lá-
tjuk az első kísérleteket, az első győgyításokat s ezek
meghíusulását. Beléptünk a felügyelő orvosi irodába, hol
a csodálatos győgyításokat orvosiilag megvizsgálják és
elkönyvelik. Megismerkedünk mindazzal, a mi a lourdesi
isten-anyaiból pénzt keres: az egyházi és világi szálló-
dákkal, melyek egymásnak kölcsönösen erős concurren-
tiát csinálnak; az elárusító bódékkal, melyek a szent cik-
kekkel hatalmas kereskedést űznek; ama helyiségekkel,
hol a csodatévő vizet palackokba fejtik és az egész vi-
lágba szétküldözik; a gyertyarakttárral, hol ezerszámra
hever az elárusítandó gyertya a szerény krajcáros gyer-
tyaktól kezdve fel a drága viaszgyertyáig. Teljes vásár
ez, melynek jóvedelme a barlang tiszteltreméltó atyáinak
pénztárába foly, a kik a barlangból s abból, a mi hoz-
zártatózik, évenként 900,000 frankot vesznek be.

Minde leírások fény és tetőpontját a nagyszzerű *gyer-
tya processionak* leírása képezi, a melyen 30,000 zárandok

vesz részt, mindenik égő gyertyával kezében, úgy hogy azt lehetne hinni, a tejtű áradt szét a földön a maga ezer meg ezer csillagjával; s aztán az a grandiosus kép, melyet a költő a *szent-sacrament processiójáról* rajzol, a melyben a köldötségek a világ minden részéből zászlókkal vesznek részt; a mint beláthatatlan menetben elvontul a barlang előtt s közeledtélre az összes betegek, gyógyulást és csodát szomjúhozók extasisba esnek, a mint felvonul a magaslatra, melynek sziklakoszorúja ormán a szent szűz basilicája áll; a mint a menet eleje megjelenlent a szikla teraszon, míg az ájtatos tömeg az egész magaslatot megszállva tartja és mindenek tekintete csak egy pontra van irányozva a magasban, a legszentségebbre, kinek arany hűvelve a pap magasra emelt kezei közt a leszálló nap fényében mint egy másik nap ragyog fel s a mint ennek láttára a távoli ocean zúgásához hasonlóan ezer százból száll fel az ájtatosság moraja: mindez csodás művészettel van előadva, valóságos diadalmi ének a kath. kultusz pompájára és hatalmára!

(Folyt. köv.)

Dr. Rác Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Püspöki körlevél.

Nagyiszteletű esperes úr!

Boldog újév kívánásával kezdem meg jelen körlevelemet. Adja az ég, hogy a már beállott esztendő áldásokkal teljes legyen ev. ref. egyházunkra nézve.

Sokat szenvedtünk a multban, sok aggodás közepette élünk a jelenben; ám azért a jövő felé reménytel és bizalommal nézünk. Bármennyire kedvezőtlenek is a jelek, melyek közt útnak indulunk, nekem teljes hitem, hogy a gondviselés ezután is megsegít bennünket s nem szegyeníti meg reményeinket.

Az újévi okos reménység azonban méltán megkívánja, hogy a jövő érdekében mi magunk is fáradhatatlan buzgalommal közremunkáljunk. Közremunkálkodunk pedig kötelességeink lelkiismeretes teljesítése által. Ilyen egyik erkölcsi kötelességül jelzem ezúttal a hivatalos kötelességeken kívül, a „Sárospataki Lapok” erkölcsi és anyagi támogatását. Ha e lapra, mint a hamisítatlan prot. szellem organumára szükség volt a multban, kétszeresen szükség lesz a jövőben. A kulturharcban, hiába tagadnók, tényleg benne vagyunk. A falakon kívül szakadatlan aknamunka folyik. Ily időben az örállomásokat nem szabad elhagynunk. A tiszta igazságnak adunk pedig kifejezést akkor, midőn a már szívünkhoz forrott „Sárospataki Lapok”-at feltéve őrzött protestáns érdekeink védelmére nézve egyik ilyen örállomásnak tekintjük. Azok, a kik ezen örállomáson — mint a mult is igazolja — ernyedetlen szorgalommal s feszült éberséggel buzgólkodnak, sokszorosan rászolgálnak arra, hogy további örökösük elé teljes bizalommal nézzünk. A bennük vetett bizalom s az ebből folyó erkölcsi és anyagi támogatás nemcsak az ő munkakedvüket emeli, hanem lényeges befolyást gyakorol arra is, hogy az üdvös vállalat sikere biztosítva legyen. „Méltó a munkás az ő bérére”, mondja az írás. Elismerést s jóakarattal támogatást a közügy harcosainak, követeli mintegy a jól felfogott méltányosság.

Azért, ha szívünkön hordjuk protestáns egyházunk javát, ha féltékeny gondnal akarjuk megvédeni ennek érdekeit a jöhött támadásokkal szemben, tekintünk erkölcsi kötelességnek felkarolni a „Sárospataki Lapok” ügyét, mely a mi ügyünk is. A reánk váró új viszonyok iga-

zolni fogják e lap szükségszerűségét. Fegyvertárunk lesz az nekünk a protestáns szellem megvédelmézésére. Legyünk azért rajta teljes igyekezetünkkel, hogy azon erőt, mely számunkra ezen fegyvertárban rejlik, fokozott mérvben növeljük. Aza a szíves kérréssel fordulok azért nagyiszteletűségedhez, hogy a kormányzásra alatt álló egyházmegeyében kösse szívére körlevél útján minden egyházunkat igazán szerető egyházi és világi embernek a „Sárospataki Lapok” ügyét, hogy a tömeges megrendelés és anyagi támogatás által megerősödvén, legyen a jövőben még erősebb s hatalmasabb vára ev. ref. egyházunknak.

Ugyancsak a legmelegebben ajánlom buzgó pártfogásra dr. Bartha Béla, sárospataki jogtanár „Óráló” című politikai lapját, mely szintén a protestáns érdekek kiváló előharcosának igazolta magát eddig is s üdvös hatása még intenzívebb lesz, ha — amint jeles szerkesztője tervezi — Budapesten megjelenő napi lappá fejlesztetik. Édes gyermeke ez is prot. egyházunknak s méltán megérdemli, hogy róla atyailag gondoskodjunk!

Atyafiúi szeretettel

Miskolc, 1895 jan. 10-én

Kun Bertalan,
tiszásolnani ev. ref. püspök.

IRODALOM.

* **Vallásbölcsészeti tanulmányok az isten-eszme s a vele kapcsolót eszmék történetének körében.** Irta: Dr. Heiszler József, kiadja: a felső szabócsai ev. ref. papi egyház. Széles körben fog az kellemes feltűnést kelteni, hogy a lendületnek indult papi értekezletek tudós művek kiadására is vállalkozni készek, mint azt p. o. *gömöriek* a Balogh Béla (Putnok monografiája) s a *felső-szabócsaiak* a dr. Heiszler művével teszik. Hogy utóbbiakat milyen gondolatok bírták a némes elhatározásra, arról *Lukács Ödön* esperes számol be „*A t. olvasóhoz*” intézett meleg szavaiban, a melyekkel a mű értéke felől is lelkesedéssel nyilatkozik. — „Nem tisztán a tudós szerző iránt való tiszteletből, de tette ezt (t. i. a mű kiadásának elhatározását) a f. szabócsai ev. ref. egyházmegeye papi értekezlete főleg azért, mivel maga a mű az isten-eszme történetének oly emelkedett és magas szárnyalású képet adja, mely e művet e téren megbecsülhetlenné s szerfelett érdekessé teszi, annyira, hogy a feőgás tisztasága és az előadás élénksége hivatva van arra, hogy a prot. öntudattal együtt a vallásos buzgósgot emelje, üdvösen fejlessze s azokat, kik talán megvetéssel tekintenek a merev dogmákra, a valláshoz visszatérítse.” — Kétségtelen, hogy ez a mű egy tudós elme és vallásos ihletű lélek szüleménye s célja felséges, mert arra a boldogító magaslatra kívánja az olvasót segíteni, a hol így kialhat fel szíve teljességében: „*valóban az Isten mindenben minden és mi az ő szellemének kedves gondolatai vagyunk, — érező, gondolkodó, Isten kereső, égbé néző és csak az Istenben megnyugodható gondolkodó.*” E magaslatra — természetesen — hosszú út vezet s e hosszú út. ennek tövisét, virágait írja, festi élénk a nagy tapasztalattal s roppant olvasottsággal szerző, a mikor a különböző vallásrendszernek és az ó kor legnagyobb elméinek Istenre vonatkozó gondolatait koszorúba fűzi. Repléjében amaz égi tájék felé nem mindenki bírja követni; itt-ott a kételkedés is társul szögödők az olvasóhoz a szédítő mélységek és magaslatok felet; de sohasem tagadhatja meg, hogy kalauzáló hite, reménye, égbé vágódása szinte tüneményszerű s csodálásra, sőt irigylésre méltó. Schleiermacher mondta Spinózáról, hogy *ő istenlő részegült*

volt. A legnagyobb dicsőretként mondhatjuk dr. Heiszler-ről, hogy ő is az. A lélek halhatatlanságának igazolásáért nem feltétlenül a spirítizmusba is s a léleknek bizonyos fajta vándorlását is elfogadja, de nem az egiptomiak és indusok módorában. A szakfőrlak bizonyára megakadnak, meg is akadhatnak e műnek egyes tételein s kimutathatják még azt is, hogy a tudomány ennek egyik-másik pontját már túlhaladta; de lehetetlen, hogy tiszteljelet ne gondoljanak a félrevonulaton elő szerzőnek gazdag ismeretéről, erős érveléséről s szikla-szilárdaságú hitéről, amely előtt nincs akadály a mennyek felé vezető úton. A 107 lapra terjedő, csinosan kiállított mű Nyíregyházán jelent meg s ára 1 frt; br. Podmaniczky Géhez, szül. gr. Degenfeld Berta úrnokn és ajánlja. Mihály lapunk tere enged, mutatványt öszinte belőle, addig is a szerző és kiadó iránt érzett köszinte tisztelettel, ajánljuk a pártfogásra.

* **A „Zemplén”** című lap ünnepi számot adott fenállásának 25-dik évfordulójára. A nagy írvét alakú, 14 lapnyi terjedelmű ünnepi szám a munkatársak legnagyobb részének arcképeit és alkalmi megemlékezéseit közli igen csinos kiállításban. A s.-pataki főiskola tanári és kerületünk lelkesi kara is több kép és közlemény által van benne képviselve. A kiadó — *Ehrlert Gyula* — ingyen nyomatta e számot s a szerkesztővel — *Dongó Gy. Géza* — egyetértve, a tiszta jövedelmet jótékony célra, a s.-a.-ujhelyi árvaház javára ajánlották. A szép időket átélő lapársunknak kívánunk hosszú és hasznos pályafutást.

* **A Magyarirók élete és munkái** című füzetes vállalatból már a IV-ik kötet I-ő füzeté is megjelent s a „G. Gy.” előbött írókat és működéüket ismerteti. A kitűnő vállalatot ismétlenül ajánljuk t. olvasóink figyelmébe s figyelemzetni kívánjuk egyúttal mindazonokat, a kik ev. ref. egyházunk tagjai közül az irodalomban egy vagy más téren felléptek, hogy rövid életrajzokat s műveik vagy híriapi működésük jegyzékét a nagyérdemű szerkesztőhöz, *Szinnyei József* nemzeti múzeumi hírlap-könyvtár-öröz beküldeni ne terheltesse. Egyházunk érdeke is úgy kívánja, hogy ha támadhatott itt nekünk egy ilyen, minden nemes érdeket önzetlenül szolgáló vállalat, akkor abban az ev. ref. felekezett írók is a lehető legteljesebb számba foglaljanak helyet. Már eddig is többen kimaradtak olyanok felekezettink tagjai közül, a kiknek neveivel örömmel találkozunk a prot. sajtó hasábjain, sőt olyanok is, a kik önálló műveikkel is szerepelnek irodalmunkban. A szerkesztő nem oka, ha némelyek siketek maradnak a hívogató szóra. Egy-egy füzet ára 50 kr. Kiadja Hornyánszky V. könyvkereskedése Budapestben.

* **A müncheni „Allgemeine Zeitung,”** Németország legtekintélyesebb politikai lapja, szomorú képet rajzol a magyar evang. egyház helyzetéről. Miután a lelkészek tarthatatlan fizetési viszonyait ismertette, mivel a nép elszegényedése a lelkesi illetékek fizetését mindinkább megnehezíti, sőt megakadályozza, így folytatja: „Sajnálattal kell észlelnünk, hogy a lelkész és hívei közötti viszony a magyar evang. egyházban máskülönbösen sem valani kiválóan benső. Az anyagi szolgálmányok és illetmények miatt gyakori elidegenedéshez ugyanis a bensőbb vallásérfölcsi összeköttetés hiánya is csatlakozik. A lelkészek befolyása itt rendszerint pusztá hivatali funkcióvá vált; e hivatalos értéközösen kívül, a mely egyébiránt finánciális okokból hasonlóképen gyakran kerültek, a lelkésznek ritkán van alkalmá arra, hogy a népre közvetlen behatással legyen. Az evang. lelkesi karnak ez iránt kevés hajlama és érzése van, nem nagyon ápolja az elevenebb egyházi életet. A magyar evang. lelkészek nem igen folytatnak szellemi munkát. A megévő theol. tanintézetek se nyújtanak ehhez kellő tudományos kiképzést s a külföldi, név szerint német

egyetemeken való korábban szokásos tanulmányozás, valamint a Németországgal való irodalmi összeköttetés az utóbbi időkben a magyar exclusivizmus nyomása alatt jelentékenyen alányalvott. Egyházi egyetek és összejövetel, gyűlések és előadások, egyházi folyóiratok és könyvek a magyar evang. egyházban vagy egyáltalában nincsenek szokásban, vagy csak szorványosan, véletlenül fordulnak elő. Az egyház csaknem üres formává lett, az élő tartalom hiányzik, vagy lassankint egészen eltűnni készül. E szemrehányások, e vádak nagyobb része által, sajnos, ref. papságunk se vonhatja ki magát!

* **„Kis Szótár”** című művet adta ki *Dömény József* nagyberénczi (Somogy m.) lelkész. A leggyakrabban előforduló görög szavak gyűjteménye ez, a melyeknek egyeszedésére az a gondolat vezérellette a szerzőt, hogy a görög nyelvnek a gimnáziumokból való kiküszöbölése mellett is szüksége lesz a tudományos pálya emberének bizonyos görög műszavak alapos ismeretére. E végből az összejűjtött szavakat etimologiailag megmagyarázza. A kis füzet sem kiállításban, sem teljesgében nem versenyezhet az effajta korábbi termékekkel, a melyek nem csupán a görög, hanem más nyelvekből átvett idegen szavakra és azok magyarázataira is kiterjednek. A különben használható kis mű ára 60 kr.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Gyász hírek. Egy valódi értelemben vett magyar főr s ev. ref. egyházunknak egyik legerősebb oszlopfőia, *gróf Ken Károly* folyó hó 11-én, 93-ik évében Szászvároson elhunyt. Nevét az ország minden részében ismerték és tisztelettel emlegették, mert egész életét hazájának és egyházának szentelte. Született 1803-ban Udolán, Haromszék-megyében. Iskoláit a kolozsvári ev. ref. kollégiumban kezdte s a nagyenyedi kollégiumban végezte be. 1823-ban már a megye szolgálatába állott, s 1836-ban már mint aispán vezette a megye ügyeit. 1848-ban országos képviselő, majd Hunyad-megye főispánja lett. Az oroszok betörése után ő is bujdosott, de 1850-ben elfogták s hat évi várfogságra és birtokainak elkobzására ítélték. Komáromi várfogságából kiszabadulván s birtokait visszaszerezvén, gazdasága rendezéséhez fogott, s vagyonát rohamosan növelte, de csak azért, hogy a magyarság gyarapodására s a hazai nyelvi felvirágztatására fordíthassa. E tekintetben Erdélyben valóságos csodát művelt. A szászvárosi gimnáziumot újra építette, a tanárok számát szaporította s azok tisztességes díjazásáról gondoskodott; a dévai állami főreáliskolánál ösztöndíjat alapított, megéjje területén minden néptanító fizetését legalább 400 frtra emelte, a magyar leányt férjhozvó székely legények részére jutalmakat tűzött ki, hogy ilyen módon is akadályozza az oláhokkal való keveredést, mecénás volt minden közérdeklő vállalatnak, a mely segítségre szorult. De tisztelt nevet különösen az tessz örökre emlékeztessé, hogy 1889-ben 250,000 forint értékű összes ingatlan vagyonát az erdélyi székely közművelődési egyesületnek ajándékozta. Ezt, mint ő a fejedelmi adományt megköszönő küldöttiségnek mondá, — azért tette már életében, mert nem volt megelégedve az állam és nemzetépítés folyamában levő munkájával. Figyelemzetni kívánta ez által azokat is, a kik többet tehetnek, főként, a kik az állam sorsát intézik. Folyó hó 14-ikén az erdélyi székely magyarság öszinte részvételével emlekeztek el idegenlenség a szászvárosi sírkertben. A temetést a kulturgyesület rendezte, mely

nek legnagyobb jölteveje s örökös tiszteletbeli elnöke volt. Egy egész nemzet kíván békés nyugalmat a haza derek fiának s nevét hálaival fogja emlegetni a késő utókor is — Ag. ev. utátfiakja is elvesztették egy oszlopos emberket. *Földváry Mihály*, Pest-Pilis-Solt-Kis-Kunvármegyének nagyerdemű alispánját, f. hó 12-én, életének 71-ik évében szabadított meg a halál angyala hosszas szenvedéseitől. A 40 es évektől folyvást a közélet embere volt. Szerette, becsülte Kossuth Lajos, a kinek 1847-iki követválasztásakor Földváry M. is egyik főtenyező volt. Részt vett a szabadságharcban, mint nemzetőr-csapat-vezető, szerepelt mint országos képviselő, s 1878-tól pedig állandóan Pest-Pilis megyének ritka népszerűségű alispánja volt. Tudott magának időt szakítani az ág. ev. egyház ügyeivel való foglalkozásra is s a közös prof. ünnep alkalmával a melyet a testvér felekezetek az 1790/91. százados évfordulója alkalmából rendeztek, sokféle megtámadtatásban részesült a klerikálisok részéről a miatt, hogy Pest-Pilis megye tanácsházát az ünnep megtartására átengedte. A tanácsokat méltósággal utasította vissza. Szívesen forgatta a tollat és mint szónok is örömet értekesítette tehetségét. A Kossuth-fiakat is ő üdvözölte itthon a megye nevében a megyei küldöttség élén. Elete nyereség volt a házára és egyházra; méltán kísérte tehát kitüntető részéről örök nyugalma helyére, a kerepessi temetőbe f. hó 14-én. — *A milotai ev. ref. egyháznak* (Szatmármegye) 49 éven keresztül köztiszteletben és szeretetben állott lekipásztora, Sipos Károly folyó hó 10-ikén, éjfel után 1/2 óra körül, életének 73-ik évében, rövid szenvedés után elhunyt. Temetése 11-én délután általános részvét mellett ment végbe. A gyászszertartást, a boldogul végakaratát szerint, Kalos Péter tiszabecsi és Tabajdi Lajos szatmári lelkészek teljesítették. Aldás és béke hánva! —

— **A német iskolázás** a múlt évi újonczásnál lényegesen dicséretet aratott. A szolgálatra bevonult 253, 177 újonc közt csak 617 vagyis 0.24 százalék nem részesült iskolázásban, vagyis nem tudott egy nyelven se kielégítőleg olvasni, vagy családi és keresztnévét olvashatólag leírni. Német nyelvű iskolázásban részesült 250,835, idegen nyelvű iskolázásban (lengyelek s elzász lotharingaljak) 1725 újonc. Az előző évben, habár akkor csak 186,448 újonc vonult be, az iskolázásban nem részesült újoncok száma 715 re, vagyis 0.38 százaléka rúgott, az idegen nyelvű iskolába járt újoncoké pedig 3318-ra, 1883-ban pedig az előbbiek száma 1923 vagy 1.27 százalék, az utóbbiaké ellenben 5493 volt.

— **Nyilvános köszönet.** A gesztelyi ev. ref. egyház-közösgének szeretett főgondnoka, nagys. *Kőszin Miklós* úr, a már meglevő s legnagyobb részben az ő kegyes adakozásaiból gyűlt orgona-alap növelésére múlt év december 10-én 100 forint adományozott. Nagy a mi örömünk és a mi dicselkedésünk. — Fogadják szeretetti főgondnokunk gyülekezetének hálás köszönetét.

Olajos Pál, ev. ref. lelkész.

— **A buddhisták száma.** Szokás volt korábban, hogy a buddhisták számát valamennyi vallás követőinél nagyobbra t. i. mintegy 500,000,000-ra tették. Ezt a nagy összeget úgy kaptak, hogy a chinaiak számát 400 millióra tették s őket egyszerűen a buddhistákhoz számították. Azonban ez helytelen dolog; az újabb nyomozások szerint a chinaiak legnagyobb része nem buddhista, hanem a konfucianizmus vagy a taoizmus híve, miként a japánok a sintoizmusnak hódolnak. Dr. Hopper (Amerikában) a buddhisták számát Chinában 30 millióra, Japánban 20 millióra s a többi ázsiai országokban 37 1/2 millióra,

együtt 86 1/2 millióra teszi. Monier Williams, a legnagyobb tekintélyű efféle kérdésekre nézve Angliában, 100 millió buddhistát számlál. — A brahmanizmus hívei 200 millióra, a konfucianizmus hívei 250 millióra, az izlam hívei 180—200 millióra, a keresztényen vallás követői pedig 452 millióra rúgnak.

— **Németországban,** különösen nagyobb városokban valamint a diasporákban nyomtatott prédikációkat osztanak szét a lelkészek híveik között. E szokás egy pár év óta áll fenn s egyre szélesebb elterjedést vesz. Hétről-hétre 130,000 prédikációt küldenek szét; magában Berlinben 23,794 meg szét hetenkint, s a kiosztók száma 247. Hat különböző közösgében „predikáció-szövetkezetek” vettek a szétosztást kezökbe. Brandenburgban a kiosztott példányok száma 10 ezerrel 12 ezerre, Schlézsiában 12 ezerrel 13 ezerre, Keleti-Poroszországban 5 ezerrel 6 ezerre, Nyugati-Poroszországban 1700-ról 2500-ra, a rajnai tartományban 6 ezerrel 7 ezerre emelkedett. Schweizba 5000-el, Oroszországba 200-al több meg, mint korábban, különösen Amerikába megy jóval több, mint 3 évvel ezelőtt. Egyiptomba 167 példány megy, a Kaukázusba 7, az új guineai német gyarmatokba 5. A 130,000 predika, cio minden héten 3304 kiosztóhoz meg 3421 postszállítványban, melyek hetenkint 251, évenként 13,609 márká költséggel járnak. Amsterdamban a német gyermekek a prédikációkat az iskolában egyttal tankönyvnek használják, a mennyiben a gyermekek a templomi énekeket, melyekből egy mindig hozzá van nyomva a predikációhoz, olvassák és tanulják. A diasporában alig van más eszköz a szétosztó hltársosokat összetartani, mint a nyomtatott predikációt.

— **Új szavazás.** A n. kaposi gyűlés jelöltje közül újra kitűntek: egyh. ker. papi tanácsbíróságra: Nagy Ignác, Irdányi Ferenc; világi tanácsbíróságra: Miklós Odón, Debrecezi B; egyh. ker. aljegyzőségre: Czinke I. Révész K. A szavazatok ápr. 1-re adandók be az esperesekhez.

— **Pruzsinszky Pál,** a kisujszállási főgymn. igazgatója, f. hó 12-én a budapesti tudományos egyetem bölcsészeti karától a történelmi tudományok tudorává avatott. Öszintén gratulálunk e jeles protestans tanerő növekedésének!

— **Erdélyi jános emléktáblájára újabbán adakozt-k:** Antalffy László abauji espere után 4 ft 25 kr. Varga József 1 ft. Tatár Mihály 50 kr. Herceg Károly ívén: Herceg Károly 2 ft, Bernáth Zoltán, Jászay Mihály 1 - 1 ft, Papay Gábor, Kecskeméthy Lajos, Deák Bertalan, Szabó Dezso, László Kálmán, Köröskényi Lajos 50 - 50 kr. Árny Gyula 20 kr. Dr. Mijó Kálmán ívén: Farkas Benő 5 ft, Orosz Andrásné 3 ft, Dr. Mijó Kálmán, Weinberger Albert 2—2 ft, Szonráky Miklós, Mokcsay Sándor, Bodor István 1 - 1 ft, A kaposi női adományból: 3 ft 57 kr. Felső-templémből: a tudományok egyház 50 kr. n. toronyai, k. toronyai, szőlőkkel, zemlenni és m. j. szentiréli egyházak 20—20 kr. Szőlőssy Gyula, Szécsen István, salomai egyház 1 ft, Gizezy Miklós, s. Csizsár Béla, Köröskényi István 50 - 50 kr. Ungvárt, 1894. nov. 20. *Nézd L.*

Lapunk zártakor kaptuk a megrendítő hírt, hogy *Terhes Pál* rimaszombati ev. ref. lelkész f. hó 18-án, szélhűdés következtében beállott pár napi szenvedés után, életének 50-ik évében elhunyt. A rimaszombati ev. ref. gyülekezet első, kedvelt papját, a gómőri egyházmegye egyik köztiszteletű tanácsbíráját temeti és siratja el benne f. hó 20-án. A szerető rokonoknak, jóbarátoknak ó mennyi forró könnye, a fő nélkül maradt családnak ó milyen tengernyi fájdalma kíséri a sok kedves tulajdonsággal ékeskedő embert, férjét, apát, lelkészét és kitűnő barátot korai sirjába! Lélekben oda borulunk mi is koporsójára és mély fájdalommal szívünkben, áldást kívánunk kihűlt poraira.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postal
székköltséggel, egész évre
6 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Bzenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Főpásztori levelek — »Néhány szó az egyházmegyei gondnokok és esperesek megerősítése és fölszólítása tárgyában. *Ragályi Béla.* — »Középiskolai nevelésünk és a prot. tanárképzés szükségese. *Andrássy Kálmán.* — »A protestánsok és az első tanügyi reform-törvények Mária Terézia uralkodásának végső éveiben. *Szoldos Benő.* — »A sárospataki állami tanítóképzés örömtünete. — »Zóla regénye: Lourdes. *R. L.* — »Vegyes közlemények — »Pályázatok.

Főpásztori levelek.

Előbb úgy volt, hogy a Vatikán is a „Magyar Állam” modorában fog reá menydörögni Szent István birodalmára, a miért ez vakmerősködött eltérni ezeréves hagyományaitól és megsérteni újabb törvény alkotásai által a szentek emlékezetét. Aztán hire jött, hogy be fogja érni XIII. Leo az egyszerű titkokozással, a többi tenni valót pedig rábizza a híthő főpapságra és a Zichy Nándorok lelkiismeretére. Végül ez a szerényebb igényű beavatkozás is elmaradt, mivel „sapientis est in melius mutare consilium.”

A hazai kath. főpapság új évi szózata azonban nem maradt el, hanem sok megfontolás után világgyá lett, hogy a szorongatások között vizsgáztatással legyen s a *lesújtott népet felemlje.* Panasz, keserűség hangzik ez új évi köszöntőből; csapásokról, legfelsőbb mellőztetésről zúg bánatos morajjal; a polgári házasságot a trónra és egyházra egyaránt veszedelmesnek festi ez is, mint annyi sok korábbi *illetékes* nyilatkozat s a keresztény család leendő pusztulása felett sir, mint Jeremiás Jeruzsálem romjai között. De a legjellemzőbb benne mégis az, hogy a népre keni a főpapság a saját lelke hangulatát s azt állítja oda szívében megsértettnek s boldogságában megcsönkítettnek a polgári házasság behozatala miatt. A felséges nép — természetesen — köteles most már elhinni, hogy az ő legnagyobb érdekei forognak veszedelemben az államkormány új intézményei által — és világért sem a fő- és alpapságé s az egész hierarchiáé.

A főpapság eme szózata, ám bár mersékeltebb egyes érsekek és püspökök korábbi nyilatkozatainál, mégis jelentékenyen hozzájárult ahhoz, hogy az u. n. *kath. néppárt* az új év megindulása óta egyre nagyobb hűvel szervezkedjék, sőt már csatákban is megpróbálja erejét. No igen, mert a főpapi szózat komolyan inti az alapsagot arra, hogy ez tanítsa meg a népet, hogy mit kell cselekednie az új viszonyok között; mi egyezik meg az egyház hitével és parancsával, egyúttal pedig megköveteli tőlük, hogy a „nép egész életét s gondolkodását az egyháznak és a pápának rendelei szerint irányítsák, s minden megengedhető módon arra törekjenek,” hogy a keresztény házasság a maga

tiszteletében megmaradjon és a kath. egyház jogai sértetlen épségben szilárdul megálljanak.*

A kath. alpapságnak nem közönséges érdeme, hogy azt is ki tudja olvasni a főpásztori levelek soraiból, a mi csak a sorok között található s e bölcsességével aztán úgy belemerül az *irányítás* művészetébe, hogy a jobb érzésű róm. kath. atyafiak, sőt egyes főpapok is megdöbbennek attól.

E jobb érzésűek nyughatatlankodásának lehet eredménye, hogy a „Magyar Állam” harci modorát kezdik megcsokalni s az ellen Vaszary, sőt a pápa is elítélőleg nyilatkozik; de ugyanakkor azonnal két-három új lap támad a róm. kath. egyház nemesebb ízü, szelidebb modorú, tehát tetszetösebb védelmezésére. Hogy azonban ez a harc-moder-változtatás alakítottlag fogna hatni a papság működésére, — azt legyen szabad kétségségsé vonnunk. A sorok között ott marad ezúttal is mind az, a mi onnan eddig leolvasható volt. A róm. kath. papság, az egyháznak merev dogmatikája miatt, nem is tehet egyebet, mint imádkozik és teljes erővel küzd az egyháznak u. n. ellenségei ellen, a mint azt a tridentini zsinat megparancsolta. Tehát beviszi a nem katolikusok ellen való gyűlöletet — bármily szelid formában is — tankönyveibe, iskoláiba, templomaiba, be még a kisedővő intézetek ártatlan növendékeinek imádságába is, a mint a példák bizonyítják (s. a. ujhelyi zárdá). Választania kell kettő között? — Nos hát, választja azt, a mi elválaszt, mert előbb az Isten, mint a császár vagy király; előbbvaló Róma és csalatkozhatatlan pápája, mint a haza s ennek királya, változó kormánya és békesége. Úgy esküdött, tehát úgy cselekszik.

Epen mert így áll a történelmi igazság, szinte csodálkozunk kell nekünk is azon, hogy *Bubics Zsigmond*, a tudos kassai püspök e hó első felében, *Samassa*, egri érsek pedig a legközelebbi napokban nyilvánossá lett pásztori leveleikben a közös főpásztori levélről némileg eltérő hurokat pengetnek. Több ezekben kétségtelenül a békeség és igazság-szeretet; nemesebb a hang, kereszténytöbb a lélek, a mely szülte őket; de noha a napi sajtó elragadtatással emlékezett róluk, ezekben is csak ott van a *haza* a második sorban s a Samassából kihalszik még a meg-értődött szív zajongása is.

Mit mond p. o. Búcses pásztorlevele? Némi szemrehányás után, a mi a köteléseiket nem épen híven

teljesítő papoknak szól, (a miért már meg is támadt-ott!) azt a tételt állítja fel, hogy „nem a házasság intézményének elpolgáriásítása tényezője a magyar állam megszilárdulásának, hanem a *tiszta erkölcsök és a jó törvények, melyekben igazságosság és az Isten örök törvényeivel való őszhany uralkodik.*” Szép, gyönyörű tétel, de hát mik azok az örök törvények?! Sajnos, de megint csak a római kath. egyház tridentí törvényei — Bubicnál is, mint a közös pásztori levélben. Az igazság napja neki is Rómából sűt; honnan is sűthetne, hiszen ő is megesküdt, hogy így hisz és így vall!... Ime ni, mit mond? Igazságosság nélkül nem állhat fenn, nem lehet erős semmiféle álladalmi szervezet. *És ezen alapon nek is eltagadása az, ha oly törvények hoznának, melyek megintalják a nép millióinak vallásos meggyőződését s legott elítéli a polgári házasságot, a melynek behozatala több a szükségessénel és szerelmes a hű katolikusok lelkiismeretére, mégha különben jó hazafiai is.*

Alább int ugyan a kénytelen-kelletlen megnyugvársra, sőt a kultur-harc feloldozásától és a rakoncátlan elemekkel való szövetekezéstől is nemessen óv, de elvégre ő is csak odát vissza, hogy ezentúl is „minden alkalmas időben (!) hirdetni kell a papságnak a házasság szentségi jellegét; oktatniok kell a híveket azon tanokra, a melyeket az egyház a házasságról felállított és törvénybe szedett.” Tehát szembe állít ó is is kőféltre törvényhozást: az egyházat és világit, és minden tisztességes fegyverrel kész ő is harcba vinni a saját híveit a polgári házasság s az ezzel kapcsolatos reformok megbuktatására. Erdeme — tagadhatatlannul — hogy nem okvetetlenkedik, mint Hornig, Schlauch stb., de a lényegre nézve elvégre sinces közötti különbség, mert a megnyugvársra való ítélet nála is csak szó s a papság — mint már a pásztor-levél keletkezésé óta is igazolta — nem is hajlandó azt egyéneket tekinteni. Bubic maga nem csinálna kultur-harcot, ez bizonyos, de pásztori levele nem eléggé erős annak feltartoztatására a saját meggyőjében sem, annál kevésbbé egyébitt.

A mi a Samassa érzékenységet illeti, az már régbbi keletű. Nem bírja eltitkolni, hogy keserűség van a szíve fenekén. Azt mondja — szemben a közös pásztori levéllel — hogy ő a *maga szavairal is* beszélni akar, mert azok *mélyebben hatnak* az ő papságának lőkére. És mondja ezt háromszor is, hogy annál inkább érthető legyen. Érzékenysége okvetlenüll kárára van pásztori levelének s győngíti annak hatását a mélyebben látók szemében.

Azt adja tudtul általainak, hogy a beszületés, bölcs és hitvaszerű életmód többet ér a bölcsészet titkaiban való otthonosságnál, mert ez a gyakorlati életben elveszti becset s inkább összeitközösekbe, szelőségekbe sodor, mintsem tisztánlátásra segít. Csak a helyes gyakorlati irány mellett tudhatja meg kiki, hogy mit kell követnie, mit kerülnie, mi ildomos, mivel tartozik az egyháznak, a hazának, embertársainak. Azért — mondja tovább — ernyedetlen gondnal, óberséggel buzgokodjatok *híveitek hitét teljes épségben, minden ártalom ellen megóvni; fontortani elmétek, lelketek minden erejével* . . . A főpap egy szóval sem említi a polgári házasságot, csak a *hívek hitének teljes épségben való fontortását* s ehez sem kell az alantասaknak bővebb magyarázat. A levél többi része a papi hivatal megbecsülésére s a bel és külbajoktól és válságos veszélyektől zaklatott háza szeretére lelkesít s e tekintetben fel-emelően szép, sőt megrázó. *Hivatalokokra ti több fényt árasztatok, mint az ti réteok, e szavakban, valamint ezekben is: „nem azért szűlt, ápolta a haza, hogy csak kényelmünknek szolgálva, tőlén nyugalomra biztos menedék-*

helyet nyujtsion, de a hazának joga van elménkre, lelkinkre, munkásságunkra” . . . általános elismerésre méltó nagy igazságokat hódító formában fejezett ki.

A napi sajtó tapsol a levelnek s mi is szivesen örülnénk neki, ha az érsek ur korábbi pásztor-leveleit elfelejthetnők. Még 1882 ben kifejtette ő a maga programját, de akkor a mindenható állam ellen suhingatott súlyos pallosával s az egyház tekintélyét annyira kővetelte a modern állammal szemben, hogy azóta Schlauch, Hornig és Schopper se hevesebben és kirívóbban. Ha az új helyzet, az ország mai állapotának bölcs mérlegelése birta az érseket csupán a nézet-változtatásra és méréskéltre: úgy tisztelet nevének: de ha talán csak személyi érzékenység: aligha lesz szavainak kivánt hatása.

A jelek mindenestre mutatnak valamit, azt t. i. hogy a róm. kath. egyház főpapjainak többsége a harcmodoron változtatni óhajt s szelidebb zenével akarja meghódítani a sziveket az eddig gyakorlottnál s irodalmába is tejet-mézet kíván vegyíteni — hogy annál többeket lépze vihessen.

Ebben a mi külsősegektől hajtogatott korunkban nem szabad ezt a tervet kicsinyelnünk. Hányan esnek közülünk törbe naponkint a szép szó, a jó modor, a tetszős külső varázsa által?! Sokan a tudomány embe-rtől is alig kívánunk már egyebet, mint *modort, modort és modort!*

Azért hát vigyázzunk a galamb-szelidde való ellenfélre; legyünk nyomában és tárjuk fel leplezett támadásait, mert a róm. kath. egyház mai hitrendszere mellett képtelenség az, hogy „egyedül élvezte” létere a „*milítans*” jelzőt — bárki és bármi kedvéért is — szegre akaszsa.

A főpásztorok leveleinek szelid hangja . . . az is csak *modor!!!*

Néhány szó az egyházmezei gondnokok és esperesek megerősítése és fölesketése tárgyában.

Az 1894. évi szeptember hó 16 ik és következő napjain Nagy-Kapson tartott egyházkerületi közgyűlésünk alkalmával — nem ugyan a közgyűlésen, hanem azt megelőzőleg magánkörben — egyházkerületünk egyik általam nagyon tisztelt, kiváló tisztviselőjevel az egyházmezei gondnokok és esperesek megerősítése fölöl beszélgetve, közöttünk egy kis nézetkülönbség merült föl.

En ugyanis azt állítottam, hogy új törvényeink értelmében az egyházmezei gondnok és esperes hivatalukban nem az egyházkerületi közgyűlés által örösítendők meg, hivatalos esküjüket sem az egyházkerületi közgyűlés előtt kell letennők; ez mind az egyházmezei közgyűlés hatáskörébe tartozik s az egyházkerületi közgyűlés csupán tudomásul veszi a választást.

Ezen állításommal szemben az hozatott föl ellen-érv gyanánt, hogy habár a törvény nem is mondja ki, miszerint a megerősítés és esküfelfétel az egyházkerületi közgyűlés illetékessége alá tartozik, amde azt határozottan ki sem zárja: emélfogva az egyházkerületi közgyűlés megmarad a régi gyakorlat mellett, s magának tartja fön jóvőre is a jogot, hogy az egyházmezei gondnokokat és espereseket hivatalukban megerősítse, illetőleg velük a hivatalos esküt letétesse.

Ezen beszélgetés alkalmával nem lévén bizonyítékok kezem között, a vitakozást tovább nem folytattam; s belenyugodtam abba, hogy az abauji és alsóörsömi

espererek a törvény helytelen magyarázata szerint az egyházkerületi közgyűlés által megerősítették s a hivatalos eskü tőlük felvétetett.

Habár elkésvé is, most igyekszem állításon alaposagát bebizonyítani; s elejét venni annak, hogy e tárgyban az eszmék tisztázódván, jövőben egyházkerületi közgyűléseinken a törvény helytelen magyarázata folytán, nem akarom mondani: törvényteleneségek, de legalább is szabálytalanságok forduljanak elő.

Régebbi (1882. október 11-én jóváhagyott s megerősített) egyházi törvények 129. §-ában ki volt mondva az esperesre vonatkozólag, hogy: „A választás tudomás és megerősítés végett az egyházkerülethez terjesztetik föl.” Ugyanezen intézkedés foglaltatott az egyházmegyei gondnokokat illetőleg a fenthivatkozott törvény 145. §-ában.

Ezzel szemben az ő Felsőge által 1893. évi december 29-én legkegyelmesebben jóváhagyott és megerősített, tisztáninenni egyházkerületünkben 1894. április 17-én ünnepélyesen kihirdetett egyházi törvényeink 156. §-ában ez áll: az egyházmegyei gondnok... hivatalában az egyházmegyei közgyűlés által erősítették meg, ugyanott teszi le a hivatali esküjét. A választás tudomás végett az egyházkerülethez fölterjesztetik. A 159. §-ban pedig az esperesre vonatkozólag: hivatalában az egyházmegyei közgyűlés erősíti meg; ugyanaz előtt teszi le a hivatalos esküjét. A választás tudomás végett az egyházkerületi közgyűlésnek feljelenendő.

A régi és új törvény szövege között mutatkozó ezen eltérés, t. i. hogy a régi törvény az egyházkerület általi megerősítésről, az új pedig csupán a tudomásulvételről szól, önként előnkbe tárja a zsinati törvényhozás azon intencióját, hogy az egyházkerület általi megerősítést mellőzni kívánta a jövőben.

Azok ellenében azonban, a kik ennek dacára is azt állítják, hogy az új törvény, ha nem is mondja ki, de nem is tiltja az egyházkerület által való megerősítést, szükségesnek látom azafelől idézni a zsinati előkészítő bizottság 1891. május 4—10 napján tartott ülésében szerkesztett törvényjavaslat indoklásából a következőket: 63. lap V. Leglényegesebb módosításnak, melyet a második részre vonatkozólag a javaslat tartalmaz, az mondható, hogy mi az esperes és egyházmegyei gondnokoktól a hivatalos eskü elfogadásával jövőre az egyházmegyei közgyűléseket bíznók meg és hatalmaznók fel. Természetesnek tartjuk, hogy miután az egyházközségek presbiteriumai által választatnak, és legfőbb munkakörük az egyházmegyére s abban foglalt egyházközségek szellemi és anyagi állapotai fejlesztése és emelése terjed ki: ott az egyházmegye színe előtt, az egyházmegyei közgyűlésen tegyék le ünnepélyesen a hivatali eskü, és választásuk egyszerűleg jelentessék be az egyházkerület közgyűlésének. Ezen eljárás által eleje lesz véve azon visszas helyzet előállításának, a mi eddig többször megtörtént hogy az esperes és az egyházmegyei gondnokok féltévig, sőt több ideig is eskületétele nélkül végezték a teendőket a miatt, mert egyházkerületi közgyűlések nem tartattak, vagy ha tartattak, de egy vagy más halaszthatlan ok és körülmény vagy akadály miatt azon, vagy azokon a megválasztott esperes és gondnok meg nem jelenhettek.

„Az egyházkerületi közgyűlésnek egyszerűleg a tudomásvételt tartottuk fenn, a megerősítés az egyházmegyei közgyűlést illetvén. Az egyházkerületi közgyűlésnek jogköre ez által nem véltük, hogy csorbítottánk, mert alig lehet arra eset, hogy ha valamely egyházmegye valakit esperesül megválaszt, azt az egyházke-

rületi közgyűlés mi okon ne erősítene meg; visszaélés a választásoknál, vagy erkölcsi élethei fogvatkozások lehetnének oly okok, melyek alapján a megerősítés megtagadhatnék; ügyde, ha ily esetek forognak fön, azok fölött nem az egyházkerületi közgyűlés, hanem az egyházmegyei és egyházkerületi tanács és bíróság van hivatali itélni és dönteni; épen ezen okok alapján a megerősítés és az eskü elfogadása illesse az egyházmegyei közgyűlést s az egyházkerülethez egyszerű tudomásvétel végett terjesztessék föl a választás eredménye.

„Hogy két eskü letételére kötelezessék az esperes és egyházmegyei gondnok, t. i. előbb az egyházmegyén, azután az egyházkerületi gyűlésen, a mint az némelyik egyházkerületben gyakorlatban volt, ezt feleslegesnek tartanók. Az az eskükörma, melyet például eddig az egyházkerületi gyűlésen tettek le, az egyházmegyei gyűlés színe előtt szintén használható lesz; magában foglal az mindent és teljesen megnyughatik az egyházkerületi közgyűlés abban, hogy hiv munkás és kötelességét ismerő egyházi tisztviselő lépett az Úrnak szolgálatába.”

Azt hiszem, hogy a fentebbiek közlésével elegendő bizonyítékot szolgáltatam arra nézve, hogy az általam elfoglalt állásomat a helyes; s ennőfogva jövőben egyházmegyei gondnok és esperes az illető egyházmegyei közgyűlésen fognak a törvény félre nem magyarázható értelme szerint hivatalukban megerősíteni és hivatalosan fölkeszketni; az egyházkerületi közgyűlésnek csak a tudomásulvétel joga maradván meg.

Ragályi Béla.

OCZI FERENC ELŐS VARGA KÖZNEVELŐISKOLAI ÜGY.

Középkiskola nevelésünk és a prot. tanárképezde szükségé.

E nagybecsű lapok első számában megjelent két első cikk, méltán számítanak a legkomolyabb figyelemre, sőt mintegy évi munka-programmúl vehető.

A felsőbb oktatás-ügy mindenidőben első rendű érdeke volt egyházunknak, az evangéliumi örök igaz eszmék terfoglalásának. Százszorosan érdekünk mai napság.

Az emlitett két cikkben elmondottak nagyon szomorú dolgok, különösbbe, a melyeket Buza János úr közöl „középkiskola tanár egyesületeink”-ről, hogy ez az egyesület nem képes zöld ágra vergődni, hogy a prot. tanár-egyesület is megihusult.

Idézzük emlékezetünkbe a cikk végső kikezdését: „Ha úgy az országos, mint a protestáns, vagy ha úgy tetszik, evang. reform. tanár-egyesületeinket nem csak fenn akarjuk tartani, de azt is óhajuk, hogy azok virágozzanak; nem elégséges csak új alapzabályokat és kisebb-nagyobb köröket alakítani, hanem mindenkélt szükséges, hogy az egyesület kebelébe a testvéri szeretetet vigyük magunkkal s mindazokat a feltűnő tulajdonságokat, a melyek egyik-másik tagtársunkkal csak legkisebb mértékben is érezethetnek a mi rangkorságunkat, a körön kívül kell hagyunk. Ha így járunk el, eljárásunk jótékony hatása biztosan meg fog látszani az egyesületk életén, de addig, míg ezeket nem tudjuk megtenni, ez szerintem is jogosan mondhatják rólunk, hogy nem vagyunk eléggé tanárok s nem vagyunk eléggé protestáns tanárok.”

Reám az egész cikk, de különösbbe annak idézett záró kikezdése, valóban megdöbbentő hatást gyakorolt.

A rangkorság és szeretetlenség, ez a két ós bűn, bár-

hol felütheti fejét, de úgy testületnél, mely a tudomány fegyvereit forgatja kezében, szinte összeférhetetlen.

E sorok írója évek óta figyelemmel kíséri a hazai nevelés-oktatás ügy menetét; azon alább és felsőbb mozgalmakat, melyek a tanügy terén egy idő óta felmerülnek és szintén fájdalommal tapasztalja, hogy a „só bizonyos tekintetben megízeltentül.”

Ezt pedig nem lehet eléggé sajnálni több fontos érdekből.

Legelső és legfőbb a tudomány érdeke, maga az igazság.

Ugy tanultuk s minden nagy gondolkodó ebbeli tudatunkban megerősített, hogy a tudomány legmagasabb célja szabaddá tenni a lelket az igazság által. „Meggyszerítik az igazságot s az igazság szabadokká téveszen titeket”, mondja Jézus. „Mindem csak felület és elmuló, csak a szeretet és igazság nem”, mondja Emerson.

A lélek szabadsága pedig nem egyéb, mint ama korlátok szétszaggatása, melyek tevékenységét akadályozzák. A lélek szabadsága: a szeretet!

A rangkórság, szeretetlenség bizonyára nyomorult szolgáló bilincsek, melyek világ kezdetétől fogva legtöbb bajt okoztak az emberiségnek. E bajok ellen küzdött mindig a valódi tudomány és műveltség. Az a tudomány, mely nem *pusztán emlékezés*, bizonyos dolgok, tények, jelenségek sorozata, hanem a dolgok lényegébe ható, hasonlító és különböztető vizsgálat. „Csak az igazság vagy az ok és okozat közötti összefüggés érdekel. Meg vagyunk győződve, hogy mindenem egy szál húzódik végig, arra van felhívva minden világ, mint megannyi gyöngyszem s emberek és események és élet csak e szál folyton jónak hozzánk s jónak és visszatérnek, csak-hogy e szál irányát és folytonosságát lássuk. Új könyv vagy állítás, mely arról akar meggyőzni, hogy nincs összekötő szál, hanem csak véletlen és zűrzavar, csak nyomorúság semmiért vagy szerencse minden ok nélkül, boldontól született hős s hőstől született bolond — lever és elcsúszaszt”, mondja Emerson.

Én szeretem és becsülöm a tudományt, de ha a legközönségesebb gyarlóságot — milyenek a rangkórság és szeretetlenség — sem képtel megistizítani, megmenteni, akkor kár az időt tölteni oly valamivel, mely végeredményében egy darab kenyeret ad csupán — az elrontott gyomornak

A nagy közönség, egészen helyesen, a tudományt annak képviselőiben becsüli meg, különösen az életre való hatását első sorban a tanárok *életében* szemléli. Változó hangzattaluk, hogy az életnek legbecselesebb kincse a tudomány és művelődés. Államkormány és társadalom milliókat áldoznak érte. Elhiszünk, hogy tanulni kell az ökorhajtsártól a koronás királyokig, másként nem lehet ember az ember. Csak tudomány! csak tudomány! hangzik minden oldalról. Jól van. De ha aztán eredményként a tudomány pálya embereinek szeretetlensége és rangkórsága jön ki?! ... akkor inkább természetünk babot és burgonyát, s neveljünk borjút és csikót.

Sajnálatos eredmény... a tudományért.

Azért is pedig, mert az anyagi javak összeharcolására irányult hajszában egyedül a tudományos műveltség lehet a dörzs-fékező. A tudomány felebb-felebb emeli a lelket. Más tárgyakat is mutat, mint a gabona és pamut. A részletek tömkelegéből általános igazságokra emel. Lát-szat, családés helyett a lényegre irányítja a figyelmet. Változandóság helyett állandóság, zűrzavar helyett égi összhang tűnik fel az igazságot ehez és szomjúhozó lélek előtt. A gondolkodó elme belátja, hogy más tárgyak is vannak, mint szobák, bútorok, kávéházak, kereskedők, rozsz cselédek és — rangfokozatok. A lélek magasabb,

tisztultabb nézpontra emelkedik, szárnyat bont s megindul az egyesítő szeretet szabad tevékenysége.

S ha a tanári testület életében nem nyer igazolást a tudomány becsé, magasabb érteke, az általa elérhető erkölcsi szabadság: ez nagyon sajnálatos.

A másik nagy érdek a humanitás érdeke, vagy nálunk a hazafiság.

Nemzetiségi, felekezeti széttagoltságunkban legbiztosabb és legerősebb összekötő lánc a tudományos műveltség. Minthogy a széthúzó érdekek egyedül és kizárólag a műveltségességből táplálkoznak.

Az igazi tudomány nem ismer se felekezetet, se nemzetiséget, mint szétválasztó mesgyéket. S miként Isten csak *embert* teremtett, úgy az igazi tudomány is csak *emberről* tanít. Természetes, józan értelmünk napnál világosabban mutatja, hogy mindenféle társadalmi, vallási, nemzeti vagy bármiféle intézmény egyedül és kizárólag az ember testi és szellemi tulajdonainak, tehetségeinek érvényesíthetése végett állhat fenn. S minden oly intézmény, legyen bár a legszentebbre tartott, mely az ember érvényesülése elé akadályt gördít, természetellenes és így erőszakos.

Nemzetiségi, felekezeti széttagoltságunkban bizonyára sokan reményteljes örömmel szemlélték és szemlélik, hogy az állam, a magyar állam, mint egy nehekzedési központ, folyvást közelebb hozza magához a közép és felső oktatás ügyét. Nemcsak az állami iskolák, hanem a felekezeti iskolák is, hova-tovább az állam befolyása alá jutnak.

Helyes! Legyen a magyar állam, mint egy központi nap, mely a különféle nemzetiségi és felekezeti érdekcsoportokat, mint megannyi bolygókat, kisebb vagy nagyobb körű mozgásban maga körül forgassa. Bármily irányú tevékenység, anyagi vagy szellemi, társadalmi vagy erkölcsi: egyezzen meg abban, hogy humanus, hazafias. És e szent, e magasozás cél megközelítésénél egyedül, biztos tényező az a középiskolai tanári kar, mely a tiszta tudomány világánál egyenes irányban halad elől s vezetői azon ifjuságot, mely józan elvekben felnövekedve, hitvány melkérdekek szételőjává nem válik.

Szívesen elismerem, hogy a magyar kormányfőfiaknak, különösképpen az oktatás-ügy élén álló jelesinknek, egy Eötvösnek, egy Trefortnak, egy Csákyknak az oktatás-ügy központosításával a fentebbi nemes cél lebegett szemök előtt, így akarván emelni napról-napra a nemzet tevékeny erkölcsi erjét.

„Mi hasznát az érté rágta benső fereg: Óvad, szenvedélyes, versengő vezérek.”

Hiába! a tanuság itt is az, a *mind* világ teremtése óta számtalanszor ismétlődött, hogy az *államhatalom* nem képes *tevélegesen* az oktatás-ügygyel *igazi* emberi érdekeket *szolgálni* s *akkor* *cselekszik* *egyedül* *ésszerűen*, *ha* *negatív* jár el, *azaz*, *ha* *hatalmával*, *segélyforrásaival* a *nevelés-ügy* *újában* *álló* *anyagi* *akadályokat* *elhárítani* *segít* a *társadalomnak*.

Az állami iskolák mindig összetűzőzésbe fognak jóni az emberi érdekekkel, még inkább, mint a felekezeti iskolák. Ez a dolog természetében rejlik. Minden nagy gondolkodó ide lyukad ki.

Ugyanis, első tekintetre világos, hogy az államhatalom, akár egyeduralmi, akár köztársasági alakjában nem annyira a nép millióinak, mint a keveseknek érdeke a legjobban akarát melllet is. A kevesek mindig azon igyekeznek, hogy saját érdekeiket védelmezzék, erősítsék. A védelmező eszközök egyike, és pedig nem legutolsó, a nevelés, az iskola, különösen a középiskola, midőn a nemzet értelmi zöme úgy vezetettik, hogy az államot, mint legfőbb jót tekintse s minden egyebet ennek alárendeljen.

Érdemes volna, de helye nincs itt e theória felett hosszabban időzni; legyen elég csak rámutatni a mi államunkra s azon sajátosságokra, melyekről a Buza úr cikke szól.

Alig lehet szerencsétlenebb intézkedést még kigondolni is, mint ez a fizetési rangosztály.

De hiába! az államnak erre szüksége van. Mint a francia közlegény tarisznyájában a marsalbot, úgy lehet minden állami tanár tarsolyába a miniszteri kinevezés. A vágyak és törekvések célpontja nem a parnasszus. Hanem a szavazó-urna! Így alacsonyul le a tudomány szatócs mesterré, a kinek legfőbb gondja a kirakatait változtatni naponként, hogy a venni szándékozók minél többen lépne ragadjanak. Így lesz aztán a tanítani való kellemetlen nagy nyűg a tanár nyakában s a tanuló legfőbb célja — egy állami hivatal. Így növekednek fel a társadalom hasznos, munkás tagjai helyett a hivatalt leső. Mindenyvő Ádámok, a felfelé aláutasosan bókólok, lefelé lecsúszó fumigáló hatalmasságok, kik tanártársaikban is első sorban a hasonló rangosztályt keresik.

De hát az államhatalom hű támogatói csak ily úton nevelődnek. Emelkedés, fizetés-pótlék, mérsékelt vasúti jegy ez úton szerezhetők. Arculveresései a legegyszerűbb igazságnak. Mert, hát nyilvánvaló, hogy p. o. a vasút az állami jószág, az állam pedig a milliók összessége s azok adópénzből tartatik fenn a vasút és minden más intézmény is s ha a tanárok, mint a népmilliók legfőbb szellemi, erkölcsi javaiért fáradozó munkások megkülönböztető könnyebbitést érdemelnek, ám legyen! De mi jögon érdemelnek csak az úgynevezett állami tanárok? S hol veszi maga a miniszter is ezt a jogát?!

Bizony-bizony, ilyen útközel, módokon sem igazi humanitást, sem egygyé forrasztó nemzeti erőt nem lehet elérni. Az eredmény igazolja. Az ilyen úton-módon szerzett tudomány csak a létezőt való küzdelem fegyverét élesíteni tanít, hol aztán minden egyéb mellékes dolog, csak egy, a mi fő: az élet anyagi javai, tekintet nélkül a mások érdekeire.

S ha a mi prot. tanáraink is bejutnak az erkölcsi örvény sodrába, akkor elkövetkezett ránk nézve egy égető kérdés mielőbbi megoldása: értem a prot. tanárképzés ügyét.

Nagy veszély ránk, nemzetre, ha „nem vagyunk eléggé tanárok”, de a nemzetre is, a protestánsokra is nagyobb veszély, ha „nem vagyunk eléggé prot. tanárok.”

Andrády Kálmán.

TÁRCA.

A protestánsok és az első tanügyi reformtörekvések Mária Terézia uralkodásának végső éveiben.

Fenebbi levél, s a benne foglalt fejtegetések teljesen meggyeztek a protestánsok nagy többségének felfogásával. Mellettek szól a fennálló törvény és a régi gyakorlat is; de támogatják őket a felfogásukban sarkalatos elvi szempontok is. A legfőbb azonban, a mint már említettem, az volt, hogy nekik folyvást tartó zaklattatásuk közepette nagy okuk volt mely bizalmatlansággal fogadni a legszebb, legürdösebb célzatiaknak látszó reform-törekvéseket is. Mert mit érhetett minden jóakarató kijelentés, midőn azt kellett minden lépés-nyomon tapasztalniok, hogy összes fontosabb dolgokban tényleg teljesen ki vannak szolgáltatva a hatalom birtoká-

ban levő kath. klérus és az ezáltal inspirált fanatikus kath. világak túlkapasáinak, bántalmazásainak, s midőn ezek miatt legelsőb helyen panaszt emeltek, panaszaik felett a bírák egyenesen bántalmazóik lettek?

S ezért nem is csoda, ha a protestánsok nagy többsége nem gondolhatott mást, mint a mit néhai Szalay Sámuel, tiszáninneni hely. hitv. superintendens ekkor kifejezett: „A kit a kigyó megcsipett, az a gilisztától is méltán félni láttatik.” A bizalmat nem lehet erőszakolni. Ez azok tetteinek, eljárásának a legszebb, legnemesebb jutalma, a kiknél a tottek, és eljárás a jóakarató szavakkal a legteljesebb összhangzásban vannak. Annyszor családok már a protestánsok a szenvedések hosszú szüddai alatt, hogy egészen természetesnek tarthatjuk, ha mindenek előtt a saját egész helyzetöknek a gyökeres megváltoztatását a velök szemben eddig rendszeresen gyakorolt eljárásmodnáknak egészen mássá úgyiszólván az eddigivel teljesen ellenkezővé való átalakulást várták.

De azért mindezek mellett is voltak közöttök más, ellenkező felfogások is. Voltak olyanok, a kik már kezétek érezni, hogy dolgaik nem maradhatnak így sokáig s a legelővel előbb-utóbb, de nem sokára minden bizonynyal enyhülnie kell: épen ezért, — így gondolkoztak — illendő volna a szeretet szavának hangzatosására a méltatlanságokat feledni tudó szív őszinté bizalmával felelni. Ezek biztak is egyszersmind, ha nyílt elvi harcokra kerülne a dolog, a protestantizmusnak hatalmas, mindeneken diadalmaskodó belső erejében is. Ezen jól értesült férfiak vagy naiv lelkű közé tartozott ekkor Bezenyay Miklós tábornok, a ki az 1773. évi szept. 2-iki nagyii conferentia megállapodásai óta *Ecclesiarum Helveticarum Confessionis addictarum per Hungariam Curator* címet vett fel. Ez, midőn a magyarországi hely. hitv. protestánsok a Vay István levele révén indítványba tett folyamodást a királynőnek, Mária Teréziának be akarták nyújtani főudatorukhoz, *Kácsándy Lászlóhoz* a következő levelet intézte:

„Kiváltképen való bizodalmas Nagy Jó Uram! Tudva van mindnyájunknak, hogy régi világunknak Pogány királyai is, a tudományoknak nevelését, jobbitását, elővitelét brodalmaikba főbb kötelességének tartották. Valósággal őket is illeti (mint minden alattok lévőknek közönséges attyokat) ez a leg-nemesebb gondoskodás sok millió gyermekek iránt. Így neveltetit Moses az Egyiptomi Pogány király alatt, meg tanítatván minden böltségre, mely abba az időbe a Pogányok között virágzott, de azzal nem gyomlított ki szívéből a nagy Istennek ismérési; sőt általa azon Vad nemzetbe is rettenetessé lett nagy neve.

„Ugyan ezt láttuk Daniélról az ő társairaival egyetemben, kik hasonlóul a Pogányoknak, minden böltségeikre tanítottak, a Babilionai nagy, de Pogány királyok alatt; de mégis benne maradt a' mennyei tudomány, mely olyan felsőségre ment, hogy királyi parantsolattal hirdette-tett a Daniel Istené imáddás és tisztelési — kiről azok a' Vad királyok is Vallást tettek. Nem volna elég az életem elő számítására azoknak a' győzhetetlen okoknak, melyekkel mutathatnánk, hogy az Isten eleitől fogva tudatosaton módon tartotta fenn világunkban a' maga esmérését, a' ugy is vitte előbb. Ez nem embereké illett munka, soha sem is válik azzá: halad a' Világ az Örök vezénység által kiszabott uttyán, s nem engedtetett halandóságunknak, hogy rajta igazítsunk.

„De mit gondol az Ur a' mi legkeresztényebb királyunkról s Anyánkról, ki esmérvén gyermeki örölelenségünket, félelmes nyughatatlanságunkat, anyai kegyelmeiségebe való kétékedésünket, (mellyet már sok ízben szememre hányni is méltóztatott) hogy lehessen, mondom, rólla feltenni, hogy Ditsó Vallásunkat el törleud, vagy annak kárt tenni igyekezze; mikor az ugy nevezeteni szokott humani-

ora Studia jobbtársokat s elő viteleket parantsolja, az Istenről való tudományt pedig, kinek-kinek a maga Vallása szerint tanítani nem tsak meg engedi, de parantsolja is.

Tsudálkozom, meg valom, hitemnek sorosin, a kik vallásunk a maga erejében esmerik, hiszik, tudják, valják miképpen jöhetnek oly erőteljen képzeldésbe, hogy ha annak tanításának módja király s egész világ előtt nyilván valóra lesz, abból veszedelmes pusztulása következhetik.

Ha az Apostolok tsak kőfialok között szottgát volna idézötnök Erageliomát, ugy nem terjedt volna ennyire világnkba; de meg parantsó ta nekik Ditső Mesterek, hogy a' mit a Setébe mond, azt világosan beszéjék és a házok tetőjéről kiabálják; mert nem azért gyujtják meg a gyertyát, hogy a véka alá borítsák, de hogy az asztaira tegyék és mindeneknek világossítsák. Még Calvinusnak is sokáig kell vala susogni valamely barlangba, míg sz. Vallásunkat ilyen fényre hozhatta volna, a mitsodásba most tűndöklik, ha olyan féelmes lélek elevenítte volna a minémü mai keresztényeinket étteti, kik szintelen való féelmes jövendölésekkel poklot akarnak tsinálni nemes Vallásunkból, mely ott is reménységet, hitet parantsol, s hol semmi újat módat szabadulásunkra nem látunk. Mahuned sem tsinált olyan vallást, melyből a' reménységet kirekesztette volna, tsak a' pokol az a' kínos akot, hol a reménység nem öhet. Tudakozza meg az Ur Szent Páltól mit akart azzal mondani, hogy a kik az Istent szeretik, mindenek egyaránt javokra szolgálnak. Majd meg mondja az Urnak, hogy ne bántsa a végzéseket, se ne félje, mert azok kárt nem tesznek a Szenteknek.

Eleg már a Bibliából! Tovább beszélek az Urhoz mint Világi, katona, királyomnak, hazámnak vallásomnak legizabibb hive. Azt mondom tehát, mint ilyen ember: Mit gondolnak az Urak keresztényen Európának urai Fejedelméiről, de királtképpen a' mi Uralkodó nagy királyunkról? nem lehet-ó rólla feltenni? hogy megouta már anyai kegyes szemével nézni hazánknak nagyobb részét a' föld legalacsonyabb porába le verettette fetregeni, mely fájdalom sebet nem tsak nökünk, de egész Európánknak a Papi fennhéjázó okosodás s nyereség kívánása okozott; itt a mi vallásunk verettetik. másüt pedig ö vér; mi okozhat ennél nagyobb kárt? veszedelmet? a' királyi uralkodásokba s országokba? Semmi sem; mert fél haza Fejedelméhez mindenkor hypocrita, s hazáját mint mostoha anynát, ugy nézi, mivel semmi anyai szavaiba nem részesíti.

Ha az Ur egyik rudas lovát mindég abraolná a másikat pedig soha sem, söt a kényfőn tartott tsárat is a rád bostánán, hogy rugja, vágja, tapossa: mikor osztán menni kellene rajtok, ugy-ó hogy mindenkor félhetne az Ur fél dülésétől; mert tsak fél erő van a' rud mellett, azért az erőtelenebb rész felül le dülhet a' szeker, még pedig a' leg veszedelimebb helyen, hol tsak erővel lehetne szabadulni. Érzik ezt a' mai bölcs Uralkodók, mit teszen. Ne magyarulunk hát a' mi leg kegyelmebb s keresztényebb királyunknak anyánknak már hozzánk mutatni kezdett jószágából pusztulást, veszedelmet, hogy erőtelenek s szentség török ne legyenk.

Az Instantián én be adni nem parantsoltam, mert azzal egyebet nem, tsak ö Felsége anyai kegyelmében való kételkedésünket bizonyítanánk, mind addig, míg Valóságos tselekedetből, nem mutathattuk, hogy legfelsőbb királyi rendelési Vallásunkon sebet tettek.

Vegye el az Ur jó neven hozzá való barátságos beszélgetésemet, a ki az Urat szivemből szeretem, s hozzá ugyan abból is beszéltem; mellyel magamat barátságába állandón ajánlom s vagyok — kiváltképpen való Nagy Jó Uramnak — Pest 31-a Januárii 1777. — igaz köteles szolgálja — Boleznay Miklós sk

Boleznaynak ez a levele s az a felfogásmód, a mely a levelében kifejezésre jött, akkor, — mint az akkori viszonyok között másképen alig is lehetett, elenyészőleg nagy kisebbség vélekedésének felült meg. Boleznaynak e miatt, valamint e felfogás módjából eredő tettei miatt, a melyek közül egyet épen levele végén maga említi, hogy t. i. az *instantiát*, a mely az ö felfogásával homlok-egyenest ellenkező gondolkodásmód kifolyása, egyszerűen „nem parantsolta beadni,“ — mondom ezek miatt kellett aztán neki később, 1778. május 28-án az egyetemes f. curatorságról lemondani. Mert úgy látszik, mintha a katona-fücurator buzgólkodásában szeme elől törlesztette volna néha azt az elvet is, hogy „praesidium non est imperium.“ Így a lemondás az ö részéről a legüdvösebb tett is volt, mivel az ö egyetemes fücuratorokdásában kifejtett tövénysége, a mely a nagy többséggel ellenkező akkori felfogásmódja miatt, de még némileg eljárás módja folytán is, köz megelégedést nem szülhetett csak nyugtalanság és viszály forrása volt.

Zsoldos Benő.

KÖZÉLETÜNK.

A sárospataki állami tanítóképezde örömnépe.

Huszonné év csekély idő egy századokra hivatott intézet életében és ezáltal és így, a mint itt történt, mégis méltó és szükséges volt-e divatos határpontnál ünneplő ruhát ölteni, mert alig bizonyíthat valami hódítóbban a sárospataki állami tanítóképezde nagy hivatása mellett, mint ez az örömnépe, a mely, hogy jóval túl lépett azon a medren, a melyet a' tervezők — nagy szerényen — váltak ki neki, azt gyönyörűségei delög bizonyítani.

Az egész ünnepeleynék — dacára, hogy nehezen indult — valami kedves, villanyos levegője volt. A szónoklatok bensősége, a zene s dal búbajos összhangja, az édes visszaemlékezések vagy ezeken még felül is valami, a mit talán *szellemek* is nevezhetünk, sőt talán még a napi események folyása is varázs erővel hatottak a szép és intelligens közönségre s a volt és mostani tanítványok boldog seregére s együtt olyan hangulatnak lettek alkotóivá, a mi a feledhetetlen ritkaságok közé tartozik.

* * *

Az egykori Kossuth-kaszárnya, ha lehet még csinosabb s tetszetősebb külsővel fogadta az érkezőket folyó hó 22-én. A tisztaság, rend szinte jó illatként áradt szét falain, termeiben és folyosóin s minden zege-zugán. Az utcára néző homlokzatról nemzeti lobogó hirdette, hogy itt ma nem hétköznapi dolgok készülnek.

Benn, az u. n. zeneteremben, az ünneplés helyén iskolai padok s másfajta ülőhelyek vártak a pontosan érkező közönséget, a mely a különben eléggé tágas, hosszú termet csakhamar zsúfolásig megtöltötte. A nagy paedagogusoknak fali díszük is szolgáló képeit borostyan övezte a nagy alkalommal s ha e képek hallani és érezni tudnának — ö milyen boldogan látták vagy halották volna a 25 év ünnepi megpecsételését!

A távolabb vidéket — a szerzet szármányai több tanítványokon kívül — az országos tanítóképezdei tanáregyesület titkára, *Nagy Laszló*, a hasonló nevű paedagogusnak méltó fia képviselte, mint az egyesültnék s a II. kerületi tanítóképezdeknek is küldötte. Az igazgató-tanács tagjain kívül ott volt a tisztáninneri ev. ref. egyházke-

rület püspöke s a főiskolai igazgató-tanács képviselőjében dr. Lengyel Endre, a főiskolai tanároknak csaknem egész kara, s nők férfiak ékes koszorúban.

Ha a helyi körülmények engedik, az ünnepelő közönség többszörösen megszokszorozódik, mert a sárospataki főiskola — az egykori szeretett testvér iránt való figyelemből — szintén abba hagyta valamennyi intézeti ágában a hétköznapi munkát s a diákok egész legiója fölül vala be az állami tanítóképezdebe, ha kiltatása van arra, hogy ott helye is akad. Így is igen hamar forróvá lett itt a téli levegő.

Délelőtt 9 óra helyett, bizonyos illembeli közbetvetés miatt, 10 órakor nyílt meg az ünnepelő a himnussal, a mit a képezde összes növendékei adtak elő zenei kísérettel a *Hadossy B. ének* és zenetárnar vezetés alatt, igazán mely és nagy hatással. Bevált egészen nemzeti imádságnak erre a szép örömnempre. Majd *Nemes Lajos* kir. tanfelügyelő állott a borostyán-koszorúzott szoszékre s szólt a benső ember szerint, úgy, a mint ő szokott. Edesen emlékezett a múltról s hálával különösen a tisztán-inneni év. ref. egyházkerület gondolkodásáról, a melynél fogva egész bizalommal engedte át 25 év előtt a saját fekezeti képezdjét az államnak, a mely aztán örömet látta saját intézetében a collegiumból átöröklött szellem további fenmaradását és állandó fejlődését. A jelenvitok meleg üdvözlése mellett s megható áldáskívánatok után az ünnepélyt ő is megnyitotta, engedvén ezzel a tanári kar szíves felkérésnek.

Az intézet énekára Liszt „Király dal”-át zendítette rá ezután nagy szabattossággal s a közönség tapsai között. Erre következett az ünnepelő főpontja, *Dezso Lajos* igazgató visszatekintése a 25 év történetére. Gondos s biztos adatokon épült dolgozat ez, a mely beszédes tanúság a 25 év munkája és sikere mellett. Szelleme igazságos s ópen ezért kitüntető elismerésekben is részesült. Legközelebbi számunkban megkezdjük annak közlését, hogy a t. közönség is ünnepeljen s tisztában lásson a sárospataki tanítóképezde múltjába s multja szellemébe.

A jó ideig tartott, de mindvégig élenk figyelemmel kísért felolvasás után az intézeti zenekar adta elő meglepő eredménnyel *Hadossy Pélnak* egy alkalmi zenedarabját, a mely „*Elnullt idők*” címmel volt felvéve a műsorozatba. Értékét egyelőre a közönség odaadó figyelméből ítelhetjük meg. Bánatos, merengő, majd felviláno, vidám hangulat volt az, a mint az élet, s változatos, a mint a 25 esztendő. A közönség tüntetett a szerző mellett s megérdemelte.

Majd „Uj hódítók” cím alatt a régibb tanítványok egyik leglelkesebbje, *Berez Károly* berecki-i tanító szavaltta el az édes emlékezés és forró hála sziaiból szőtt költeményét, a mi szintén tetszésben részesült. Ezután *Nagy L.* fejezte ki elismerését küldői nevében ékes szavakban s azzal zárta beszédét, hogy örökdíjként az intézet sorsa felett a Rakóczyak és Lorántyak szelleme, a mi lelkesedésre ragadta az ünnepelő társaságot. Felolvasva Veres Ferenc képezdi tanar a főiskolai tanári kar üdvözlő iratát s végül ismét az összes növendékek elénekelték a *Szózat*-ot szintén zenekísérettel. A mestertüknek szereztek vele annyi elismerést, hogy szinte roskadoznia kellett alatta. É a jutalma.

Kölcsönös üdvözlések között s lelkében megjeljesedve, a közönség 12 óra tájban eloszlott s csak a folyosón hangzott már fel a komoly kritikuskok ajkairól a kérdés: *Hát Sárospatak város? Ennek nincs szava ehez az örömnempre? ... Nehány forintcsokája simes valami szerény alapítványkára?!*

Az ebéd aztán ismét összehozta a társaság férfi tagjainak nagyobb részét, szintén a zenetereben, a melyet

hirtelenében etkező teremmé alakítottak át. Sokan voltak s a társaság folyvást emelkedő, majd tüneményes hangulatára nem csak a jó ebédnek, hanem sokkal inkább az alkalmi pohárköszöntőknek volt roppant befolyása. A király, a közoktatásügyi miniszter, a tisztáninenni egyházkerület, mint az intézet alapítója; a tanítóképezde s annak igazgatója, tanárai, volt s jelenlegi tanítványai, a sárospataki főiskola, a tanítók feleségei s családja, az intézet jó szelleme, majd az egyes tanárok is lelkes tisztségben részesültek. A humor is megszólalt — főként a Czinke István egykori kateketa ajkain — a tanítványok szíve is megmozdult s emlékeztek, lángoltak és áldoztak.

Megeredt az adakozás árja is, a mint a felolvasott sürgönyök és levelekből* az eszme kipattant. Ót, tíz frt, öt, tíz koronás ajánlatok pattogtak a levegőben és jutottak a Veres F. kezébe. Majd dr. Kun Zoltán, képezdi orvos 50, Puzs Sándor, a kateketaik veteránja, gör. kath. főesperes 100 forinttal járultak a nap emlékét örökítő tényekhez. A vendég Nagy L. nem bírta elfojtani a a lelkeből kitörő elismerést, hogy egy ünnepelni, akadémiának, gimnáziumnak tanítóképezdeinek, tanítóknak s városiaknak így egybeolvadni talán sehohsem lehet a világban, csak Sárospatakon. Határozottá lón, hogy a volt tanítványok emlékalapot fognak gyűjteni felhívás útján.

A búcsú közeledt érzékenyebb tette a szívet. Az igazgató és a volt tanítványok és tanárok szívből megindulást látva, lehetetlen volt el nem kültanunk az irással: „Az Ur rendelte e napot.”

Eljen s hódítson ennek emléke sokáig; az Isten lelke pedig segítse az intézetet azon az úton, a melyen 25 éve jár. több-több dicsőségre!

KÖNYVISMERTETÉS.

Zola regénye: „Lourdes.”

(Folytatás).

Ánde masféle részletek is vannak a könyvben, a melyekért a római egyház a költőnek kevés hálával tartozhatik s a melyek első sorban hívták napvilágra *Ricard* bíbornok ellenirát. Ezek ama történelmi vizsgálódások és elmélkedések, a melyeket Zola e szent helyhez fűz és a melyek könyvét művelődés- és egyháztörténeti érdekű művé tesz. A költő felfogása azokról az eseményekről, a melyek a lourdesi kultusz előállításához és diadalához vezettek, föltétlenül skeptikus, pessimistikus, tragikus.

Első sorban eleven képet rajzol arról az ellentétről, a mely a régi, egyszerű, szegényes, ismeretlen hegyközi helység — s a csoda színhelye körül előállott, nyereségvágygyal, idegen-industriával, fölötté szentségteinen, sőt részben erkölcsileg fölötté agályos őzelmekkel ékeskedő új gyarmat közt kiképződött. A költő nem áttálja kijelenteni, hogy Bernadette Bethleheme Zsodomává változott.

Majd Peyramale abbának történetében, ki Bernadette víziói idejében lourdesi plébános volt, a lourdesi szüz nagyságának és egyeduralmának tragikus s egész részvétünkkel felkeltő áldozatát tárja szemünk elé. Peyra-

*Sürgönyileg üdvözölték az intézetet: a soproni ev. tanítóképezde, szabadkai tanítóképezde, kolozsvári tanítóképezde, az iglói tanítóképezde ifjúsága, máramaros-szigeti tanítóképezde, urbán Antal, Kovács Zoltán, Kápolnai és Krick, az intézet volt tanárai és 7 volt növendék.

Levélyek: orsz. kir. tanítóképezde, dévái áll. tanítóképezde, nagy-körsői ev. ref. tanítóképezde, iglói áll. tanítóképezde, a sárospataki ev. ref. akadémiá, Sz. Nagy József az intézet, volt tanára és vagy 30 volt növendék.

male, miután Bernadettet alaposan megvizsgálta s tiszta lelkületéről meggyőződött, nagy hittel és lelkesedéssel hozzáfogott, hogy Lourdes közepén egy egyszerű templomot építsen, mely az egész csodatételnek központja legyen. Ehhez más alapja és segélyforrása nem volt, mint a nagy közbűnség és a zarándokok adományai. Az alapító letételénél maga az érsek celebrált, az építés megindult . . . s egyszerre csak halalos csapást mér az egyházi felsőség törekvéseire: a szent barlangot a lourdesi parochiától elválasztják, különös egyházi igazgatás alá helyezik, s a gazdag pénzadományok, a melyekre a piébános számított, ezentúl mind a csodátévő barlangba folynak. Állítják még a templomra szánt pénzeket is elvonták tőle. A mű megakadt, az érsek a további építést megtiltotta! Peyramale ezt elkeseredésében annyira szívére vette, hogy lefeküdt és meghalt. Ott fekszik befejezetlen templomának ridég kriptájában, a tetőről az esősepek kő-sarkophagájára hullanak. Elkezdedt műve úgy áll ott, a hogy az utolsó kőműves hagyta; a pompás, félig kifarragott márványoszlopok szanaszét hevernek s a templom tagas hajójában, melynek fenekeiről fű és dudva sarjad ki, az asszonyok ruhát szártanak.

Még behatóbban és kritikusabban tárgyalja az írő Bernadette Soubiron-nak, Lourdes tulajdonképeni hősnőjének, a szent szűz kiválasztott műszerének, a pástörleányok történetét. Az ő egykori lakóháza s szobája is elhagyatva áll. Zola véleménye szerint e leány is áldozat: *hogy a barlang egyedül maradjon, dicsőségében ragyogva, szükség volt arra, hogy Bernadette elenyészessen, pusztá legendává váljon.* Ezért egy zárdaiba zárták, nem ugyan akarata ellenére, de nagyon kihasználva a leányok a magányhoz való vonzódását s az őt, mint csodát látogatókat, bámolók iránt érzett ellenszenvét. A zárdaiban a legalábbvaló szolgálatokat végeztették vele, nevelésére mit se tettek, úgy bántak vele, mint egy ügyefogyottal, állítólag azért, hogy őt a szellemi kevelységtől meg őrizték, a mire Bernadettenek semmi szüksége nem volt. Rettenetes szenvedések közt, mintegy valóságos mártyr halt meg a neversi szent Gildard kolostorban. Habár sokan felszólaltak az iránt, csontjait vonakodtak Lourdes-ba szállítani, mert félték a kultusz szétforgócsodádsától, mert meglehet, hogy koporsója mellett több csoda történt volna, mint a barlangban. Egyetlen hivatalos képe se látható Lourdes-ban, hadd felejtse el a világ! Ellopták dicsőségét! E fejtegetések, természetes, hogy nagyon érzékenyen érintették a római egyházat, mert ezek kemény szemrehányásokat foglalnak magukba

Zola úgy az alapvető lourdes-i csodát, az istenanyának megjelenését, valamint az ő közreműködésére visszavezetett gyógyítási csodákat psychologiai és pathologiai úton igyekszik megmagyarázni s ily módon ily eredményhez jut, a mely korunk minden elfogulatlanul gondolkodó embere előtt okvetlen plauzibilisnek tetszik. E szerint azok a látományok, a melyeket Bernadette látott, hallucináció; ő maga egy *clairvoyante* (tisztánlátó), jellemre megamadhatalan, telve gyermeki jámborsággal és igazlelkűséggel. Csak azt beszéli el, a mit látott és hallott, s látási és hallási hallucinációinak valódiságáról époly élenként meg van győződve, mint egykor az orleansi szűz, ki azért a hitért, hogy a túlvilágból hangok szólottak hozzá, életét adta oda. Bernadette igazlelkűségéből a szent szűz megjelenésének valódiságára azonban — természetesen — nem szabad következtetni.

Épen úgy áll a dolog a csodákkal. Hogy reliquiák s vallásig megszentelt helyek közelében mindenha fordultak elő csodálatos gyógyulások, az bizonyos s azt nem is szükség kétségbe vonni. Egészen más azonban a csodálatos események végső oka. Itt a modern gon-

dolkozás a leghatározottabban szembe száll azzal a felfogással, a mely abszolút csodát, egy túlvilági hatalomnak közvetlen, minden természeti törvényt áthágo közbenyúlását hirdeti s az efféle folyamatokat természetes úton igyekszik megmagyarázni. Ezen az úton halad Zola is s a psychologiai és pathologiai megfigyelések, a melyeket a lourdes-i zarándokokon tett és könyvében leír, nagy érdekűek.

Marie de Guersaint is, a regény hősnője, két nagyhirű párisi orvos bizonyítványával főtiszterrel jött Lourdes-ba, melyek egyaránt oda hangzottak, hogy a beteg 7 év óta egy szerencsétlen bukás következtében gyógyíthatatlan beülésben szenved. Ő maga lelke mélyen meg van győződve, hogy a szent szűz megfogja gyógyítani. De az első kísérlet a szent forrásban sikertelen maradt s ő kétségbe esve, megtörve, bizonyos keserűséggel telve, tér vissza a kórházba. De dacos fölgerjedése csakhamar szeledebb, bűnbánó hangulatnak enged helyet. Eszébe jut, hogy az utolsó pillanatban kétekedett s ezáltal a csodát lehetetlenül tette. Meggyónni, megáldozni s ezzel a béke és bizalom visszatér keblébe. Megnyeri azt a különös kegyet, hogy egy éjszakát a szabadban tölthet a barlang előtt s az éj legnagyobb részét egyedül tölti az istenanya gyertyáktól megvilágított márványszobra előtt a meggyógyulás gondolatába, reménybe való teljes elmerülésben. A felmagasztosultság pillanataiban látja, hogy a szent szűz mosolyra reá s fejének könnyed biccentésével segélyt igér neki s midőn a hajnal meghasad, szíllárban meg van győződve, hogy e nap gyógyulást hoz neki, sőt megváltásának öráját is előre meg tudja mondani: délután 4 órakor fog meggyógyulni a szent sacrament processio alkalmával. Az egész napot egyedül tölti a kórházban; atyját és barátját elküldötte, hogy magába mélyedhessen. A fecsgeő, imádkozó, jajgató, haldokló betegek közt egyedül fekszik magába merülve, átszellemülten, reményének bizonyosságától egészen absorbeálva. A kellő időben a barlangba vezetik s ismét csendesen fekszik a betegkocsiban, szeméit görcsösen a madonnára irányozva. Ekkor közeledik távolról a nagy processio, az extasis, a vallásos delíriumot hozza magával.

Itt-ott már történnek csodák: egy vak azt állítja, hogy lát, egy süket hall, egy béna eldobja mankóit. Abban a pillanatban, midőn a legfőbb szentség mellette elhalad, mintegy villámütést érez Mária, rettenetes görcsös vonaglás rohan át testén, utolsó pillanattal érzi közeledni; de a vihar, mely idegrendszerét megrázkódtatta, lecsillapul s ezel az utjongó kiáltással: *meggyógyultam!* fölemelkedik, erősen talpra áll s egyenes járással a processióhoz csatlakozik, maga után húzza kis kocsiját, a csodaitas tömeg mennydörgő kiáltásaival üdvözölve. Az orvosi irodában az esetet megvizsgálják, jegyzőkönyvbe veszik: a legnyilvánvalóbb gyógyulás, a legkézzelfoghatóbb csoda! Péter a megindulás könnyeivel szemében hallja azt a hittől áradozó értesítést, melyet Mária az orvosoknak ad, de ő maga most még távolabb áll a csodában való hittől, mint azelőtt. Mária szavainál észébe jut, a hogy Lourdes-ba való utazás előtt tartott consultatio alkalmával egy harmadik ifjú orvos, de a kire akkor nem hallgattak, a beteg szenvedését java részben ideges, hysterikus bajnak ismerte fel s ebből a szempontból valami idegrázkódtatás által való gyógyulást épen nem tartott lehetetlennek. Leírta Péternek, hogy kicsoda körülmények közt fog a gyógyulás bekövetkezni, ha rákerülne a sor, s ezt ugyanazon szavakkal tette, a melyekkel most Mária a bekövetkezett gyógyulást leírta. Így jöttek hát létre a lourdes-i csodák. Péter erősen küzd magával, de a palást súlyát vállain érzi s nincs elég ereje ahhoz, hogy barátánójét jámbor illúzióinak egéből kiragadja. Megerősíti

aláírásával a csodát. „*Támi kell Lourdes ot, mint a hogy a hazugságot eltűnjük, a mely segít megélni.*” ezzel vizsgálta magát. De benseje fellázad e hazugság ellen s egy új vallás után áhítozik, a jövő válása után, mely közelebb álljon az élethez; több helyet adjon a földnek, ne ellenkezzék a fölismeret igazságokkal; egy vallás után, a melyből hiányozzék ez az áldatlan áhítozás a meghalás után.

Prot. Kirchenzeitung után.

(Vége köv.)

R. L.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** A sárospataki ev. ref. egyházközséget és Sárospataki városát érzékeny veszteség érte folyó hó 26-án reggel, a mikor *Szakácsi János*, ev. ref. főgondnok, a városi képviselő-testületnek s a népbáni igazgató-választmányának is buzgó tagja, hosszabb ideig tartó betegség után elhunyt. Ifjan költözött ide a Szepességről s roppant kitartással gyorsan haladt előre az anyagi gyarapodásban s a városnak egyik legvagyonosabb polgárává lett. A vagyon-szerzés azonban nem rontotta meg szívének természetes nemességét, sőt inkább fokozta azt s a jótékony-ság gazdag forrásává avatta fel. Egyesekkel, testülettel kész volt mindenkor jól cselekedni, ha eltalált szívéhez a kulcsot. Sokat csalódott, mint jó ember, de csalódásai nem bírták bizalmatlanná tenni embertársai iránt, sőt jó kedélyvel maga is sokat nevetett felsülésein. Az ev. ref. egyház gondnok hivatalát nagy megtiszteltetésként fogadta el és mint ilyen emelte áldozatkész lélekkel 6 éven át. Már életében többször többfelé képen hozzájárult az egyház felségítéséhez, legközelebb 1000 ftalal nyitotta meg a templom-javításra adakozók sorát s hírlík, hogy végrendeletileg is emléket állított magának az egyház történetében. 70 évet élt nagy közhasznúsággal. Áldott legyen emlékezte!

— **Hivatalos nyilatkozat a s.-a.-ujhelyi apácák leánynevelő intézetéről.** Zempléni megye közigazgatási bizottságának f. hó 7-én tartott ülésén olvasták fel a vallás és közoktatási miniszter leiratát, melyben tudatja, hogy a megyének azt a kérését, hogy S. a.-ujhely-n állami felsőbb leányiskolát állítson, nem teljesítheti, mivel Beregszászon, M.-Szigeten és Kassán már vannak ilyenem intézetek, de polgári leányiskola felállításától nem idegenkedik. Molnár István főispán a leirat feloalvasása után buzdító beszédet intézett a közigazgatási bizottsághoz, hogy a felsőbb leányiskola létesítése érdekében elfoglalt álláspontját ne adja fel, hanem írjon fel újra a miniszterhez, sőt egy küldöttség által is tolmácsoltsa a megye általános óhajtását. Ezenfelül, ha szükséges, még a vármegye országgyűlési képviselőit is kéri fel, hogy Zempléni megye teljesen elhanyagolt növevelése érdekében minden lehető tegyenek meg, mert, ugymond, „*az a szolgálat, a mit ma sürdelttel leánygyermekünk oktatása és kiképzése körül S. a.-Uj helyben az apácáknak ugynevezett „felsőbb leányiskoláján” teljesít, egyáltalában nem felel meg a hozzákövető várakozásnak. Reméltök, nem nevelés, a mit ez az iskola mivel. Valóban megbotránkoztató, bűnös egy irányzat az, a mi ott, az iskola falain belül lábrakapott.*” A „Zemplén”-ben olvassuk, hogy a t. növekek az egyházi politikai javaslatok tárgyalása alkalmával növendékeiket imádkoztatták, hogy a javaslatokból törvény ne legyen, tehát politizáltak, s midőn a javaslat törvény lett, a 30 éves háborút olyan magyarázatokkal fejtegették, a mi nemcsak a köztársadalom, de az állam békeje szempontjából sem hagyható figyelmen kívül. Az is feltűnő, hogy míg *Sachs Jankó*ról, a németirodalom Hazafi Verayjáról németnyelven dicsériadókat zengedeznek, addig

Vörösmarty Mihályról semmi mondanivalójuk nincs. A „Zemplén” szerkesztőjének kérdéseire legközelebb válaszolt az ujhelyi plebanos. Válaszában elismeri, hogy a polgári házasság ellen imádkoztak, de ezt jogosan és helyesen tették, mert a pápa rendelete szerint az egyház ellenségeinek megáldásáért az az eltövedt bűnösökért minden mise után imádkozni kell (!) A 30 éves háborúról ugy tanították, a mint az a növendékek által használt tankönyvben van megírva, a melyet a vallás és közoktatási miniszter engedélyezett. Nagyon furcsán szólhat az a szent imádság és sok furcsaság lehet abban a történelmi tankönyvben, hogy egy főispán nyilvánosan bűnös eljárásnak meri nevezni azoknak tanítását.

— **Az új vallás és közoktatási miniszter programja.**

Az új vallás- és közoktatásügyi miniszter folyó hó 23-án mondotta el program-beszédét a képviselőházban. Mindenekelőtt kijelentette, hogy a hivatali előzékeny elterjesztett költségvetést magáévé teszi s a költségvetés számtételeiben kifejezett kulturpolitikáért a felelősséget elvállalja. Aztán áttért a *kultusz kérdéseire*. A még elintézetlen *két egyházi politikai törvényjavaslatra* vonatkozólag kijelentette, hogy az azokban lefektetett *alapelvek integrálásához feltétlenül ragaszkodik*, de a felekezeti béke érdekében s az országgyűlés két háza közötti levő konfliktus megszüntetése céljából *végzetes hibának tartaná a szavakhoz való merev ragaszkodást s meg nem engedni olyan módosítást, melyek az elvek integritását nem érintik*. Iparkodni fog az ellenfeleket kímélés eljárással megnyugtani a felől, hogy a kabinet a vallásosságot és a vallásos érzület ápolását a magyar állam rendje egyik kardinális biztosítékának tartja. Az állam legfőbb felügyeleti jogában minden egyháznak és felekezetenek legpartatlanabban védőjét kell feltalálni, de az állam tekintélyét minden körülmények között sértetlenül fel kell tartani. A *kath. autonomia* kérdésében ugy nyilatkozott, hogy ahhoz kétségbevonhatatlanan joguk van a katolikusoknak, de az egyház szervezete, hitelvei, erkölcséne, a diszciplína, a melyeket az egyház magáéknak vall, nem engedik, hogy az a más felekezetek autonomiajával teljesen egyenlő legyen. Az államnak — szorinté — nincs joga meghatározni, hogy milyen legyen a *kath. autonomia*, az állam csak azt szabhatja meg, hogy milyen ne legyen, különben addig, míg magában a *kath. világban* kellőleg meg nem érlelődik az autonomia ügye, a kormány alig tehet valamit. A *kongrua ügye* jelenleg ő felsége előtt van s ha a király helyben hagyja az elébe terjesztett szabályzatot, a miniszterium mindjárt megkezdi a javadalmazatok összeírását. Ezek után áttért a *közoktatásügyi politika terére*. A *népoktatás* ügyével foglalkozván, *szóba hozta a népoktatás államosításának kérdését*. Nem tartaná helyes politikának hogy az egyházakat, mint legnagyobb iskola-fentartókat, megfoszassék eddigi jogaiktól, ha t. i. azok a magyar állam követelményeinek megfelelő s a kor színvonalán álló intézeteket tartanak fenn. A *népoktatási törvény* revízióját minden esetre szükségesnek tartja, mert az sok tekintetben hiányos. Igy p. o. nem intézkedik tüzetesen arról, hogy mi történjék az olyan felekezeti iskolákkal, a melyek az előírt feltételeknek a megintés dacára sem felelnek meg, vagy a melyek a magyar államesze ellen dolgoznak. Nem intézkedik a felekezeti képezdéknek a kalmazott tanárok képesítéséről s e miatt aztán némelyik intézetben igazán botrányos állapotok vannak. Véleménye szerint ugy a tanárok képesítésének, mint a díjazásnak egyenlőnek kell lenni az állami tanárokéval. Be kell hozni a felekezeti képezdékbe is az állami tanárképesítést. Nagy fogyatékossága *népoktatás*-ügyünknek a *felügyelet hiánya, elégtelensége* is. Ezen is segíteni kíván. Arra ugyan nem tesz köte-

lező ígéretet, hogy a tanfelügyelők számát szaporítani fogja, mert a tanfelügyelői szervezetet elhízottan tartja, a mennyiben nincs hozzá jurisdicció. Az *iparos szakoktatásnál* az eddignél egységesebb vezetést ohajt. A *középiszkolák kérdésére* térven át, mindenek előtt az *egységese középiszkoláról* nyilatkozott. Szerinte ez a jövő iskolája. Ezt kell szem előtt tartani reformjainkban, de a század végének művelődési elemeit és irányát nem tartja olyan megállapodottnak, hogy középiszkoláink mai szervezetével szaktanunk lehetne. A latinnyelv kérdése van ezzel összefüggésben, éppenezért az egységese középiszkolát ma még nem tartja aktuális kérdésnek. Három kérdést tart érettnak a megoldásra. Ezek egyike a *tulterhelés*, melynek okát ő nem annyira a tanrendszerben, mint inkább bizonyos tanárok félreértésében találja, úgy, hogy ez inkább a methodika kérdése s ezen a bajon a főigazgatóknak kell segíteni. A másik kérdés a *tantervben a nemzeti elemnek valódi erősítése*, a mi alatt a magyar történelem és magyar irodalom tanítását érti. A harmadik a *görög helyett választott tárgyak tanterve*, melyre nézve végleges megállapodás még eddig sincs. Középiszkoláink egyik fő bajának a *tanárhiányt* tartja, a mi különösen az autonóm iskolákban aggasztó, de a szerzetes iskolákban még inkább, mert ezekben van a legkevesebb képesített tanár. Ezen az ösztöndíjak szaporításával s internatus felállításával fog segíteni, a hol a növendékek nyelvi ismereteket is szerzhetnek s a kölcsönös érintkezés folytán csiszolódhatnak is. Az *egyetemekre* nézve egy régi kedvezés eszméje van. Az egyetemi ifjak részére is internatusokat ohajtana felállítani, hogy az ifjak könnyebben végezhessék tanulmányaikat. *Új jogakadémia* felállítását nem fogja támogatni. A megelők közal az életrévalók hozzasanak közelebb az egyetem színvonalához, esetleg még a filozófiai fakultással is kibővítessenek, de az életképtelenc szünjenek meg. *A hárnapdik egyetem* felállítását nem tartja sürgősnek, mert még a mostaniak is sok tekintetben hiányosak, mert hiszen még a budapesti egyetemnek sincs aulaja, nincs vizsgáló terme sem, de meg arra való tanárt sem kapunk a két egyetemre sem. A tanulmányi és vizsgálati rendszer megtartását szükségesnek tartja. A *közoktatási tanács* tervezete szerinte is hiányos, de még ennek szabályzatát ő felsége meg nem változtatja, ezt az intézményt is, feltartandónak véli, de a tankönyv bíralót elveszi tőle, mert a bíralást egyes szakferiak személyes felelősséggel inkább végezhetik, mint egy testület.

Pályázatok.

Az államilag segélyezett *zilahi* ev. ref. kollegium főgimnáziumához rendes tanári állásra pályázat nyitattik. Ezen tanszékekkel a magyar-latinnyelv és irodalom vagy esetleg magyar-német-nyelv és irodalom tanítása van egybekötve.

Javadalma egyelőre 1000 frt és 200 frt lakáspénz; két ízben 100—100 frt ötdéves szolgálati korpótek. A választás az erdélyi ev. ref. egyházkerület jogkörébe tartozik.

Pályázók vallásukat, életkorukat végzett tanulmányait, tanári képesítetségeket, eddigi szolgálataikat és hadkötelezettségüket feltüntető okmányokkal ellátott s az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsához címzett pályamodványukat a zilahi ev. ref. kollegium előjáróságához 1895 évi február hó 20-ig adják be.

Csak ev. ref. egyének folyamodványai vétetnek figyelembe.

A választott tanár a nem állami tanárok részére letesített országos nyugdíj-intézet kötelezett tagja.

Állomását az 1895 év szeptember 1-én tartozik elfoglalni.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának Kolozsvárt 1885. január 13-án tartott üléséből.

Dr. Kolozsvári Sándor, *Parádi Kálmán,*
előnök-helyettes. tanügyi előadó.

A *székelyudvarhelyi* ev. ref. kollegium főgimnáziumához az erd. ev. ref. egyházkerületi közgyűlés által betöltendő két rendes tanári állásra pályázat nyitattik. Egyik tanszékek a német-magyar-nyelv és irodalom, másikkal a latin-görög-nyelv és irodalom tanítása van egybe kötve. A német-magyar tanszékre előnye lesz annak, ki a francia nyelvet, mint rendkívüli tantárgyat, tanítani képes.

Mindenk tanszékekkel évi 1200 frt fizetés és 200 frt szállás-pénz jár; továbbá három ízben 100 frt, ötdéveses szolgálati korpótek élvezése van egybekötve.

Pályázók vallásukat, életkorukat, végzett tanulmányait, tanári képesítetségeket, eddigi szolgálataikat és hadkötelezettségüket feltüntető s az erd. ev. ref. egyházkerületi igazgató-tanácsához címzett pályamodványukat a sz. udvarhelyi ev. ref. kollegium előjáróságához f. évi február 20-ig adják be.

Nem ev. ref. vallásu pályázók folyamodványai nem vétetnek tekintetbe.

A megválasztott tanárok a nem állami tanárok részére letesített nyugdíj-intézet kötelezett tagjai és állomásukat 1895. szeptember 1-én kötelesek elfoglalni.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületi igazgató-tanácsának Kolozsvárt 1895. január 13-án tartott üléséből.

Dr. Kolozsvári Sándor, *Parádi Kálmán,*
előnök-helyettes. tanügyi előadó.

A halál által megüresült *mező-keresztesi* ev. ref. lelkészi állomásra pályázat hirdetetik.

Ezen állomás javadalma: készpénzben, terményekben és földben 1200 forint.

Pályázók kérvényeiket folyó év február hó 18-ig *Tóth Dániel* alsó-borsodi espereshez Miskolcon adják be.

Miskolc, 1895 január 21.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

A *pacalusai* ev. ref. leányegyház lévita-tanítói állomásra pályázat hirdetetik.

Fizetése: készpénz 300 frt havi, vagy évnegyedves részletben előre fizetve az egyház pénztárából; kényelmes lakás, mindenféle melléképületekkel, stábla, kert.

Kötelesege: 20—25 gyermek tanítása, (más vallásuakért — 20—25 kath. gyermekéért — tetszés szerinti stóla) és vasárnap s ünnepeponkon isteni tisztelet végzése.

Pályázati határidő február 8. Pályázatok alüirothoz *Pacalra, Szilgyvármogyó* (u. p. Margitta), küldendők be.

Pacal, 1895 január 27.

Nagy Zsigmond,
ev. ref. lelkész.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postal
székküldéssel, egész évre
5 frt, félre 3 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bányejdi 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »Katholikus néppárt s országgyűlési hangok.« — »A német nyelv a középiskolában.« *Rácz Lajos.* — »Bornemisza József.
1827-1895.« *Orbán József.* — »A tiszánaii egyház örömlépepe. *Szalóczy Pál.* — »Zola regénye: *Lourdes.*« *R. L.*
— »Vegeyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

Katholikus néppárt s országgyűlési hangok.

A Ruben, Gád és a Manassé félélnemzetsége vissza-
terének Sílóból a Jordán mellékre és építének ott
egy nagy „láttatós” oltárt és mikor követeket küld-
ének hozzájuk a többi nemzetségek és megkérdezték
őket az oltár felől, így felelének: Jehova, az Istenek
Istene tudja és megtudja majd Izrael is, hogy nem
engedetlenségéből és nem a Jehova ellen való vétékből
cselkedtük ezt, hanem, hogy tanúság legyen mi köz-
tünk és ti között. Ezeket olvassuk a Josué nevű
viseiő szent könyvben.

Ha kérdőre vonatnék, aligha nem így válaszolna
a nagy úri társaság is, a mely a Duma partján, az
Eszterháznak egyik fényes palotájában, a Deák Fe-
renc halálának évfordulóján sereglét vala egybe, hogy
megcáptse végre szilárd kövekből a *katholikus néppárt-
nak* égig érő, nagy oltárát.

És ha így válaszolna, nem volna igazza. Mert ime
ni, az Isten, a kinek szent nevével visszaéltek, legott
összezavarta a kiválasztottak nyelvét és az történt,
a mit magok sem igen akartak, t. i. a hangzatos cím-
tábláról a *katholikus* jelző eltöröltetett. A mivel eddig
végig zúgták az országot és kérkedtek a nemzeti szent-
tek hamvai körül, az ime esleett, hogy tanúság legyen
— nem „mi közöttünk és ti közöttetek” — hanem arra
nézve, hogy e jeltben győzni immár nem lehet. Steiner
püspök, az u. n. „ellen primás” és a Zichy Nándorok
nem mernek többé a „katholikus” jelszó alatt harcolni
és választanak maguknak s elveiknek új címet — *meg-
cáptásokra azoknak*, a kiknek neve épen úgy leri nagy-
úri ajkaikról, a mint nem illik oda a gyolcs inges lokáj
az Eszterházy-palota sima parkettjére.

Érdekes jele az időknek igazán, beválik még Isten-
ítéletnek is, hogy a pápának egyik büszke katonája s
a feudális világi nagykövét kevély serege oda borúl a
„profanum vulgus” nyakába és édes szavakat süg-büg
a füleibe, mint valami rokkadt szerelmes, a kinek arra
való az ifjú feleség, hogy — mint Dávidnak hajdan —
haló tagjait melengesse.

Pedig hogy is mondta csak *Leinez*, a Jézus-társá-
ság alapvető generálisa: „A juhok állatok, a melyeknek
nincsen értelmük s épen ezért nincs részüök az egyház kor-
mányzásában sem; a legelvezetődebb pap is nagyobb
méltóságú, mint a legkegyesebb világi.”

És ezt a természetellenes, képtelen szövetség
még sem lehet szó nélkül hagyunk nekünk protestan-
soknak sem; nem különösen most, a mikor az *eleneg*
többé nem katolikus.

Nem azt mondjuk, hogy nosza mi is ülünk lóra,
vonatra s hirdetsük ellen-háborút és harcoljunk mi is
és pusztítsuk e földről a békeséget; ettől mentsem meg
minket a mi ember-szeretünk! Hanem arra mégis
szükség van, hogy a jó prot. nép tudja meg. — a mint
megtudta hajdan Izrael a Jordán melléki alkotás jelen-
tőségét — hogy az Eszterházy-palota oltárára minket
és „nem katolikus” nemzet-testvéreinket szeretnénk
azok az istenes urak felhelyezni — *egészen égő áldozatul.*

Előbb elbuktatnak — ha lehetne — a liberális
kormányt, öröklött egyházpolitikájával, egyenjogúsítási
hajlamaival, aztán megalkotnak a katolikus autonómia
ügy, a mint nem a *néppárt* szelleme, hanem a papi min-
denhatóság és az „örök dogma” igényei követelik és
végül biztosítanak a jesusitismus minden eszközzel a
Regnum Marianumot.

Az a sok csillogó jelszó, a mit ezek az „istenes
sport”-ot űző nagy urak ott az Eszterházy palotában,
a Steiner jóváhagyásával s talán titkos pápai áldással
papirosra vetettek és a felséges nép szemébe szórnak —
mind alá van rendelve a *Regnum Marianum* emberietlen
eszméjének. Nem is lehet másképen, különben Fejérvár
érdemes püspöke okvetetlenül tiltakozik a szövetség
céljai ellen.

Hát — igenis — ezt mi szó nélkül el nem néz-
hetjük, el nem tűrhetjük.

Már vannak a szent háború kezdetének idejéből
némi tapasztalataink; tudjuk p. o. hogy az egyházpoli-
tikai javaslatok ellen megindított *szavazategyűlés idején*,
ügyes kortések törbe csaltak némelyeket a mi hiveink
közül is s a kath. sajtó nagyra volt vele, ha egy-egy
jobb hangzású port. névvel is dicsekedhetett.

Ki kell kiáltanunk — még a házetökről is —
hogy ahoz, a mi az Eszterházy palotában történt,
Istennek, a magyar nemzet jó szellemének s így nekünk
protestánsoknak sincs semmi közünk. Hirdetünk kell,
hogy a *hamisan u. n. néppárt* új cég alatt régi portékát
árul s nem érti az a protestantizmusnak még az ABC-jét
sem, s nincs annak az igazi néppárttól még csak halvány
fogalma sem, a ki ezeknek az új *nép-boldogítóknak*
felül.

Ha Wlассics, a vallás- és közoktatásügyi miniszter is a kath. dogmák mozdithatatlanságát valja — a mint a program beszédjében elkövette: — akkor lehet-e meg csak képzélni is azt, hogy a Steinerék és Molnárak nem gondoskodtak volna a „néppárt”-nak nálánál tamadható s nevében rejlő igényeivel szemben, az egy és osztalton róm. kath. egyház érdekeinek biztosításáról... Lehetetlen és újra lehetetlen.

A mi a mi védekezésünk módozatát illeti, az többféle lehet. Nyilatkozik talán az egyetemes prot. egyház, vagy nyilatkoznak ennek árnyalatai külön-külön; talán a püspökök és főgondnokok, talán az esperesek és gondnokok, de mindenesetre nyilatkoznia kell minden lelkésznek és pedig első sorban a saját presbitériumában.

Hol a presbitérium életrevaló, ott az ellenhatásra ennek a buzgó működése is elegendő. Hatalmas fegyver az a mi kezünkben — s ez legyen, a mit mindnyájan forgassunk — hogy az u. n. néppártnak az elfogulatlan róm. kath. és más vallású nemzetesvéreink is ellenállásai s bármennyire mutogassa is az Bécs felé a maga szebbik oldalát (a 67-es alap, nemzetiségekkel való békés együttműködés), lehetetlen, hogy — mint békebotot pártunk — oda fenn is vesztett pere ne legyen. A templomi szószekekbe — részünkről — nem vinnék be a néppárt ellen való agítást, mert ez nem is illik össze a mi isteni tiszteletünk szellemével. Hagyjuk csak ezt a róm. kath. atyfiaknak! A templomon kívül is ezer alkalmat szerezhet a jó pásztor a maga jubainak megőrzésére s gyülekezete békességének megszerzésére. A hol már a diakonok intézménye szervezve van, ott a lelkésznek ebbeli munkája s szorososan megvan kötve.

A lelkészek és presbitereknek túl a prot. sajtónak, különösen a népies irányúnak lesz az a szép feladata, hogy a hamis jelszavakat leplelje s a nép felvilágosításában hathatósan közreműködjen — igazat nélkül.

Bemélyenlünk lehet buzgó munkánk után a legjobb sikert, mert régen meg van írva, hogy „a lelket meg ne oltítsátok.” De a század szelleme sem kedvez a haladást gátló szervezkedésnek s ha feltartóztatható is az a maga építő munkájában egy időre, csak annál nagyobb erővel fog majd előre törni az átszakgatott korlátokon.

Az országgyűlésen már meg-megzendül a jövő zenéjének egy-egy húrja. Katholikus pap is sokalja immár azt a különbséget, a mi a püspökök és a falusi papok javaivalma között olyan középkorai túlságban mutatkozik (Hock J.) s a kath. autonómiát is az igazi autonóm felekezetek mintája után képzélni már azok, a kik érzik az idő mozdulataiban rejlő hatalom ellenállhatatlan voltát, sőt az állami népiszkolák eszméje is egyre hódít már a kath. józan körökben is s támadt végre szószólójuk az 1848. XX. t. cikkben rejlő igazságoknak is, — ezeknek összes következményeivel együtt (Herman Ottó).

Baj, nagy baj, hogy vallás- és közoktatási ügyünk vezérlésében nincs állandóság sem az elvek, sem az időre nézve; tehát nincs módjuk e tárca képviselőinek marandó nagy alkotásokra. Kiforrotlan egyéniséggel, személyes rokon- és ellenszenv sugalta cselekedetekkel nem lehet a modern Magyarországot megépíteni. A minisztereknek is, mint a fáknak, időre van szükségük, hogy megnojjanak és gyümölcsözzenek. Ezt a hatást gyakorolta reánk s ezt a köztdatot tette még erősebbé bennünk az új vallás- és közoktatásügyi miniszter programbeszéde, a ki — úgy látszik — nem tartja lényegesnek az egyházpolitikai javaslatokban az u. n. felekezeti nélkülséget, a mihez pedig elődei a tárcáját kötötték s későbbek voltak megtörni, mint meghajolni.

Szeretjük hinni, hogy a tanügyi kérdésekben, a már megkezdett, de a változások miatt fennakadt iskolai reformokban, a nem állami tanárok nyugdíj-intézetének siettetésében, a felekezeti tanítóok fizetésének emelésében, a jogakadémiák fejlesztésében s az egyenjogúság nagy törvényének szemmel tartásában a felekezeti nélkülség czentül is lényeg marad. Hogy az maradjon, arra nézve a prot. egyházaknak is meg kell tenniük — a tisztesség és békezeretet korlátai között — minden lehetőt. Ebben kell lenniük felfelé is és a saját tüzéhyelnek körül is, hogy legalább a magunk hibája miatt ne essék rajtunk valami megaláztatás.

ISKOLAI ÜGY.

A német nyelv a középiskolában.

A „Sárospataki Lapok” múlt évi 22, 24 és 27-ik számaiban három közlemény jelent meg a német nyelv gimnáziumi tanításáról. Az elsőben Kovács Zsigmond úr óhajtja a német nyelv behatóbb, intenzívebb tanítását, a másodikban Czinko István úr két sikra Kovács úr óhajtása s óhajtását kísérő érvei, sőt általában a németnyelv gimn. tanítása ellen, a harmadikban ismét Kovács úr védi a maga igazait e támadás ellenében. Legyen szabad e kérdéshez, habár egy kissé elkésve, nekem is hozzászólanom, hiszen az oly közérdekű tárgy, hogy megérdemli a minél több oldalról való megvitást; de más részt meg magam is épen a német nyelv tanításával foglalkozván, — a mellett, hogy némikép provokálva is vagyok a hozzászólásra — talán egy és más, a felszólaló urak által homályban hagyott pont megvilágításához is hozzájárulhatok.

A mi a német nyelv középiskolai s közelebről gimnáziumi tanítását illeti, e tekintetben Kovács Zsigmond úrral általában egyeterek. En is azt tartom, hogy kell, szükséges, életbevágó érdekű reánk nézve a német nyelv tanítása, s csak az okra nézve van köztem és Kovács úr között egy kis különbség. Kovács úr ugyanis kizárólag a hasznosság szempontjából indúl ki a nyelvet tanulásánál, szerinte a német nyelvre annak gyakorlati haszna miatt van minden művelt fiatal embernek szüksége; szüksége van rá, kivált a nem tiszta magyar vidékeken mindenféle hivatalnoknak, még a lelkésznek is; szükségök van rá Ausztriával való politikai közösségnek, Németországgal való összeköttetésünk miatt, szükségök van rá az önkénteseknek. En viszont úgy vélekedem, hogy a hasznossági szempont, a nyelv gyakorlati értékesítése csak másod sorban jöhet figyelembe a modern nyelvek tanításánál a *gimnáziumban*: első sorban, a nyelvnek formális képző ereje mellett, a modern nyelveknek a rajtok és átalok kifejezésre jutott nagy irodalmak s az ezek által képviselt nagy eszmék adták meg a tantervbé való felvitelére a jogosultságot, tehát a nyelv, mint az irodalmi műveltség eszköze, szerepel a gimnáziumi oktatásban. Azok a gyakorlati célok, szempontok, a melyeket Kovács Zsigmond úr említ, csak másod sorban szerepeltek a modern nyelveknek a középiskolai tanítás keretében való fölvetésénél; befolyásuk inkább csak az illető idegen nyelv megválasztásánál nyilvánult. A mi magyar gimnáziumainkban például bizonyára e szempontok miatt veték föl a német nyelvet és irodalmat, s a francia középiskolákban e szempontból tanítanak az ország más-más vidékein más-más modern nyelvet, a szerint, hogy az illető országrész melyik külföldi államból fekszik közelebb, illetőleg melyik idegen nyelvel áll szorosabban összeköttetésben, — de ez megtörténvén, ismét az irodalmi oktatás szempontja lép előt.

Gyakorlati szempontjának megfelelőleg Kovács Zsigmond úr sürgeti a német nyelv oktatásának tanítását, hogy e célokat vele megközelítsük; szerinte elő nyelvet nem ér semmit akként tanítani, hogy a fiatal ember annak csak legfőbb elemeivel ismerkedjek meg. Különösen ref. gimnáziumaikban nincs megegyedve a német nyelv tanításával; ezekben a német nyelv tanítása még nincs odáig fejlesztve, hogy az ifjúság a nyert alapon képes lenne nyelvismeretének a gyakorlati életben is hasznát venni, — pedig a fődolog ez lenne. S ha a reáliskolákban, felsőbb leánynevelő-intézetekben képesek a tanárok és tanárnők a növédekéket annyira vinni, hogy azok ne csak olvasni, hanem *beszélni* is tudjanak: miért ne történhetek ez meg a mi iskoláinkban is? Válaszom erre a következő: azért, mert a gimnázium nem reáliskola, mert az elsőnek sok részben más a célja s ehez képest az irányja, mint a másodikonak. Mind a kétféle középiskola általános műveltséget akar adni az ifjúnak, de a gimnázium ezt inkább a műltra, a reáliskola a jelenre támaszkodva teszi; előbbi inkább elméleti, utóbbi inkább gyakorlati képességeit fejti ki az embernek. A gimnáziumban a klasszikus nyelvek képezik az oktatás központját; az az általános műveltséget inkább az ó-kor gondolatvilágának, általában az emberiség múltjának közlése által akarja elsajátítani, — a reáliskola viszont a jelen kor iskolája, ezt akarja megértetni, ennek eszméit akarja közölni, erre akar előkészíteni, ezért művelői oly terjedelemben a természet- és matematikai tudományok mellett a modern nyelveket; míg a gimnáziumban mindezek alárendeltébb jelentőségűek, mint másodrangú tantárgyak szerepének s így sokkal kisebb terjedelemben kezeltnek. Kiseb terjedelemben adván ezek elő, s az egész gimnáziumi oktatás inkább elméleti irányt követvén, világos, hogy itt a német nyelv oktatástól nem várhatunk ugyanolyan eredményt, különösen a gyakorlati készség szempontjából, mint a reáliskolában. Ezt úgy az állami, mint a ref. konv. tanterv nyitlan kifejezi; előbbi szerint ugyanis a gimnáziumi német nyelvi oktatás célja: „a) Biztos nyelvtani ismereten alapuló megértése az újabb német irod. műveinek; b) azon képesség, hogy a tanuló a középiskolai ismeretek köréből vett valamely tárgyról szóló magyar szöveget német nyelvre helyesen és szabatosan fordítani tudjon;” — utóbbi szerint: „A növédeket nyelvtani alapon, de gyakorlati módon a német irodalmi művek értesére vezérelni, egyszerűen oda képesteni, hogy ismerete körébe eső magyar szöveget német nyelvre fordítani, sőt könnyű tárgyról fogalmazni is tudjon.” Mint látszik, egyik tanterv se említi a *beszélést*; a gyakorlati irányú tanítást mindkét tanterv megkívánja, a konv. a cél kitűzésénél, az állami a részletes utasításoknál (Nev. m. 81 l.), de ez még nem egyenlő annak teljes gyakorlati irányú tanításával s másfelől mindenkin hangstülözze a Kovács Zsigmond úr által épen kifogásolt elméleti alapon való tanítást, a biztos nyelvtani alap, a stilisztikai, retorikai, poétikai ismeretek közlésének kiemelésével.

S most nézzük, hogyan történik a német nyelv tanítása a reáliskolákban? Ott az I. osztályban a német nyelv heti 5, a II-ikban heti 4 órában tanítanak, tehát már heti 9 órában át tanulta a növédek, mire a III-ikba jut, hol a mi növédekünk azt csak kezdi. S mi a reáliskolai német nyelvi oktatás célja? a) „Biztos nyelvtani ismereten alapuló megértése az újabb német irodalom kiválóbb műveinek. b) Azon képesség, hogy a tanuló valamely, az oktatás körül vett tárgyról német nyelven *helyesen* írni

és *beszélni* tudjon.”* E céllal áll kapcsolatban a német nyelv tanítására vonatkozó utasítás is, mely egyebek közt így szól: „A német nyelv a reáliskolai tantervben hasonló állást foglal el, mint a gimnáziumi tantárgyak körében, bár *gyakorlati* és művelődési jelentősége nagyobb, mint a gimnáziumban, hol a klasszikus nyelvek mellett *alárendeltébb* szerepe van. Egy részt az oktatás anyagának *nagyobb mennyisége* és színvonala, más részt az oktatás *gyakorlatibb iránya* itt a gimnáziumtól eltérő eljárásra vezetnek. A német nyelvi oktatásnak a reáliskolában első sorban *gyakorlati jelentősége* van; feladata a német nyelvnek lehető legteljesebb *elsajátítása*, mely természetesen nem zárja ki, hanem csak második sorba helyezi a tanításnak formális, észlelhető erejét és a gazdag német irodalom szellemivel tartalmának ismertetését. A főcél, a nyelv teljes *gyakorlati elsajátítását* a tősgyökeres magyar vidékeken se szabad szem elöl tévesztani.”²

Láthatja mindezekből Kovács Zsigmond úr, hogy a mi a reáliskolákban (más szakiskolákról nem is szólva) a német nyelvi oktatás terén történik, az a mi iskoláinkban, ref. gimnáziumaikban nem történhetik meg; mert más az alapiránya a gimnáziumnak és a reáliskolának, más helyet foglal el a német nyelv az egyikben és másokban s ehhez képes más az e terén elérendő cél is egyikben és másokban. Így, a mi a reáliskolában lehetséges, az — a jelenlegi szervezet mellett — nem egészen lehet a gimnáziumban. Természetesen mindez nem zárja ki, hogy a gimnáziumban is ne igyekezzünk, a mennyire csak lehetséges, gyakorlatilag is megismertetni a növédekkel a német nyelvet; tesszük ezt a mennyire csak lehet, gyakorlatilag őket a helyes kiejtésben és beszédegyesben, de ez utóbbi itt nem lehet domináló cél, s oly eredményt e terén nem szabad várunk, mint a reáliskolában, mert különben egymással arányban nem álló tényezőket s funkciókat hasonlítanánk össze.

Az bizonyos, hogy ma már nem a régi szellemben megy ref. gimnáziumaikban sem a német nyelv tanítása — s ennek folytán egy kissé az eredmény is több, mert hát mi magunk is okosabbak lettünk némileg e terén, a politikai sympathiától kezdjük megkülönböztetni a világhódító német kultúrát s irodalmat; — azian meg ma az államkormány is közbeszól egy kissé. De azért még mindig sokat kell küzdenünk a nemzeti elfogultsággal. Még mindig vannak szülők, kik ha nem is érdemet, de mentességet keresnek fiok számára, ha nem akar nekik a német izleni; kik így esetben azzal vigasztalják magukat, hogy legalább nem fog germanizálni; kik magyarságuk elleni támadásnak tekintik, ha fiok a németből elégtelen tanjegyet kap; kik azt emlegetik, hogy ők se nagyon tanultak a német nyelvet s mégis megvannak. Nagyon természetes, hogy ha a szülei háztól így eszmékkel eltelve kerül a növédek az iskolába, a legteljesebb jóakarattal sem sokra lehet vele haladni. A szülőket kellene előbb nálunk nevelni, hogy a német nyelv kulturális és gyakorlati fontosságát lássák be s akkor az iskola is többet fog produkálni. S ebből a szempontból szívesen üdvözölöm Kovács Zsigmond úr felszólalását.

(Folyt. köv.)

Rácz Lajos.

* Dr. Klamarik J. A magyarországi középiskolák újabb szervezete. Budapest, 1893. Engenberger. — 389 l.

² Fenti mű 424 l.

TÁRCA.

BORNEMISZA JÓZSEF,
1827—1895.

Felszáradtak már a fájó könyvek protestáns egyházunk egyik vezérfőfiának, a hívek egyik leghívebbikének, néhai Bornemisza Kovács József m. keresztusi lelkész és esperes kedves barátunknak grávszavata körül s a gyászenék bú hangjai elhangzottak a szentegyház boltjai alatt.

A megtört szívű nő, a bánatos gyermekek s szerető rokonok bevondultak fájdalomkaikkal a kifosztott hajlék tűzhelyéhez, hol legzisztább a bánat, legmélyebb a zokogás s a megtört szív enyhülést talál a tanítlan szenvedésben és emlékezetben.

A hű barátok, meleg barátok, jó ismerősök és bánatba merült hívek kikísérték a boldogult porrézeit örök nyughelyére, átadták az anyaföldnek; s ezzel egy szép, közhasznú életpálya határa örökre bezárult a halandók szemelőtt.

Nyugodjanak békén hűlt porai a csendes sírkert hantjai alatt!!

Amde mi nem bocsátunk még el néhány percig nemese férfiú, szeretett barátunk! A nap leaddozott, melego kihűlt; de sugárai még magasan tündökölnék az égen. Nem bocsátunk el, míg a leaddozó nap sugarakból egy szerény koszorút nem tűzünk ravatalra, hogy a hű munkás nyomait s arcnál verejtékét ne tapodja el a zajgó élet; hanem porló hantjai felett szóaljón meg a való érdem, a tisztélet és szeretet emlékezte.

Lássuk tehát néhány egyszerű jellemvonásban: ki volt Bornemisza K. József s miként töltötte be fenséges hivatását, melyely a gondviselés kegyelme megbízta?

A 68 éves életpálya, melyet a boldogult nemese férfiú megfutott, nem a lángelmék szikrazó rakétája volt, kikben a természet reaktívul alkotó ereje hatalmasan, szerteelöl nyilatkozik s működés-ivel, erőivel s alkotásaival meglopó bűmlatra ragadja az embereket; hanem egy csendes, méltóságos folyó lassú haladással, mely áldást árasztott környezetére, megtermékenyíté a földet, merre útja vitt, az éhezőknek eledelt, a szomjúhozóknak enyhülést adott s az embereket boldoggá tenni igyekezett.

Amaz túléli korát, sokszor még nemzetét is, ez megelégszik, ha híven betöltötte kötelességét a szerény körben, családban, társadalomban s bármely munkakörben, hova őt a gondviselés helyezte és sokszor melyebb hatással van a közneveltség és közjólét előbbvitelére, mint ama csillagó rakéta.

De menjünk közelebb a képhez, vizsgáljuk annak kimelekedett vonásait, vizsgáljuk a boldogultban az embert, a papot, a jellemet, a férjét, a családpapát s a barátot, s vizsgáljuk meg miként töltötte be ezen munkakörökben hivatását s mennyiben közelítette meg az eszményi embert?

Született a boldogult Eger-Lövön* Borsodmegyében, 1827-ik évben s utolsó ivadéka volt ama régi, híres papi családnak, a Bornemisza Kovácsoknak, mely több mint egy századon keresztül az alsóországi egyházmegye nagyteintélyű papsgárdnak kiváló díszje volt, annak legtekintélyesebb egyházaiban (Keresztesen, Tisza-Nánán) hirdette az Úr igéit; tudományos műveltségével s erős protestáns

* A Protestáns-ban M. Keresztusi volt feljegyezve születési helyéről, de tévesen.

hitével nemzedékről-nemzedékre kitűnt, s kik szemekkel látták még a protestáns egyházak megrablását, égő üszkeket s annak tüzeben acélozták hitüket a küzdelemre s adták át fiaiknak ötödiziglen örökségül.

Atyja Bornemisza Kovács Pál szintűn m. keresztusi lelkész, azon ő-szabású prot. papok egyike volt, kikben a mu't század klasszikai műveltsége, a jelen század modern műveltségével s az őseitől öröklött hit megingatlan erőjével volt egyesítve s e szellemben nevelé gyermekeit is; kik között a boldogult ötödik volt s utána még két fiú következett.

Azokban alig volt a boldogult öt éves gyermek, midőn a halál öldöklő angyala beköszöntött a szép család békés hajlékába. Kaporos-kaporos ért az eddig boldog család tűzhelyénél. Két szép, deli ifjú, mindkettő már sárospataki theol. deák s kitűnő tanuló, azután két féltöltő leány, egyik Csider Antalné, életök legszebb virágában, majd ismét egy-növendék gimnáziumi ifjú, megérintre az enyészet gyilkoló lehelletétől, egymásután áldozatul estek azon pusztító, öröklött kórnak, mely ellen nincs gyógyír a fűvekben, nincs menekülés csak a halálban. És ezzel elkötözött az öröm a békés családból. Sötét felhő borult a tiszta égra, új vilámaival fenyegette minden percben a családot. — A ház hangulata nyomottá, szomorúvá lön, mint egy siralomház. A gyermekek sem úzék többé a hímes pillangók, nem keresek a virágokat, hanem keresők elrablott testvéreiket, testvérét bánat és könyök között.

Ez idő óta a bánatos szülők egyedül reménye a boldogult volt, ki különben is a természetből élnék vidám kedélyvel megáldva testileg is kifejezett, erőteljes ifjú növendék volt, aki két kisebb testvér sápadt, verszengő gyermek lévén, arcan horád az öröklött veszély bélyegét.

Majd megnyílt az iskolai pálya. Elemi iskoláit Mező-Keresztesen, a gimnáziumot pedig és a felsőbb iskolákat a sárospataki főiskolában végezte, szép tehetséggel, szorgalmával s jó erkölcsével pályatársai között mindig a legkitűnőbbek közé foglalván helyet. Midőn már szellemi- és testi erői fejlődni kezdek s a szülők szép reményre jogosították, a bölcs atya egy alkalommal így intessel s tanáccsal bocsátotta ki őt szárnyai alól: „Éledd jövő sorsa kedves fiam! saját kezdedben van. Előtted állnak a szomorú példák idős testvéreid halálában. Légy önmagadnak véd-szemle. Őrizd meg lelked, — és tested erejét, tisztaságát teljes épségben: különben read is ama szomorú sors vár. Vedd e tanácsomat, mint apai szeretetem legdrágább örökségét s tartsd meg azt híven egész életedben!” Egy meleg könyv pecsételő meg az édes apai szív s szent üdvözlést s a tanács, az intelem megacsa termő földre hullott; hanem oly mély hatással volt a megdöött szellemi ifjú lelkiéletére, hogy ez idő óta, mint betelhelemi csillag, e bölcs tanács volt ifjú életének irányzója; vezére tetteinek, életrendjének, hajlamainak sőt ránytoma bélyegét jellemére, jellegére s egész későbbi élet-történetére.

Innen lön, hogy már mint ifjúnak is örökös higgadtság, józanság, mérsékletesség derült vídamsággal párosulva, volt fő jellemvonása s alapjellege. De a vídamság nála soha kitörősség nem emelkedett. A habzó szenvedélyt az apai bölcs intelem folytonos korlátok közt tartá; úgy hogy ő, bánatban mondhatjuk, sohasem volt valódi ifjú. Szerette a vídám társaságot ifjúi kitörés nélkül, a derült kedvet társaságon kívül. Szerette a szikrazó éleket s azokon józán kacagott; de ha azok frivol túlságba csaptak át, csupán egy fanyar mosolygásra érdemesítette. A legzuzádbb kedvben sem fejejtkezett meg magáról. Sohasem ivott több bort, mint a mennyivel kedélyét jó hangulataban tartotta, de szervezetét meg ne zavarta. És ha ily alkalmakkor néha kényszerítették pobarazására: „öntötek rám — úgymond, ha kedvetek tartja, de én meg nem iszom.” De viszont,

ha a társaság kedélye lankadni kezdett, ő szedte elő megfigyelő szellemének szikrázó éleitet és az emberek társadalmi ferdeségeinek élénk reprodukálásával és utánzásával új kedvre derítette a társaságot, melyekkel szűrt ugyan, mint a szálka, de sohasem sebzett.

Ekkép lón, hogy midőn a szép képzettségű ifjú theol. pályája bevezése után megvált az alma mater kebeléről: benne egy testben-lélekben kifejlött, ép, erőteljes s erkölcsileg tiszta ifjú hagyta el a főiskolát, végtelen örömeire hanyatló koru szülőknek s szerető barátainak. Az erős akarat fényes diadalt űlt az enyészet ereje s hatalma felett. Intő és követendő példát minden korban a forrongó vérű ifjúságnak.

1848-ik év elején hagyta el a főiskolát, hogy kirendelt helyére: Noszvajba menjen segédlelkészül a tudományos képzettségű Csesznok József mellé, hol gazdag könyvtárt talált az önképzésre s tudományos vágyai kielégítésére.

E végbűcsű alkalmával történt, hogy mi, régi kortársak, tizen „szent kötetet” kötöttünk egymással, hogy tíz év múlva, ifjú barátainkat feljuttatók, összejövrünk Sárospatakon, vagy a régi széniori hivatalban, vagy azon tagtársán, ki akkor Sárospatakon fog lakni. Össze is jöttünk kétszer tíz-tíz év múlva, azután őt, később minden évben: újra őt, meg átadták a viszontlátás édes örömeit s a boldog ifjúság bohóságait s minden alkalommal szorosabbra fűztük megszentelt barátságunk lánczát: míg nem az idő haladtával a szép koszori levelei egymásután hullani kezdetek, s az ábrándos ifjúság meleg érzeteinek ezen talán legregibb nyilatkozatát szétbontotta a rideg élet.

Noszvajból két év múlva M.-Keresztésre rendeltetett segédlelkésznek a már halott korú s gyöngédkedő édes atyja mellé. Itt készült ő egész eszében magas hitvitáira, a hol meg gazdagabb könyvtár állott rendelkezésére. Ismertem e könyvtárt. A régi Bornemisza-Kövöcsök könyveinek legbecesebbjei itt voltak összegyűjtve. Gazdag volt különösen régi concionatorokban, klasszikusokban és egyháztörténelmi művekben. De voltak benne számos *Index*-bejuttott könyvek és ritka incunabulák is, melyekről Toldy Ferencnek is volt tudomása. Maga a boldogult is nemcsak gondosan őrizte e kincset, hanem folytonosan gyarapította újabb termékekkel. De nem is nyitotta meg csak legmeghittebb emberei előtt. Különösen bizonyosokat nem örömmel bocsátott könyvtárba. Bizony-hízzon nagy kár lenne e becses kincsnek avatlan kezekbe jutni, vagy méltatlan kezek közt elkallódni. (Mily becses alapját képezhetné az így gyűjtemény a tervezett szemináriumi könyvtárnak!)

Hívei csakhamar felismerték az ifjú segédlelkészben a szép készletű s előre törekvő embert, a hivatásának élő, valódi papot s társadalmilag is művelt embert. Ekkép lón, hogy elgyöngült atyjának nem sokára bekövetkezett halála után, a fényes m.-keresztési egyház értelmes közönsége, kik közt számosan voltak szelebb lánköri hallgatók is, őt osztatlan bizalommal, rendes lelkészké választották.

Itt van tehát a hely, hogy őt, mint papot nehány vonással bemutassuk s jellemezzük.

Már mint ifjú, ő a papi hivatal minden más hivatalnál fontosabbnak, a legszebbnek s legmagasztosabbnak tartotta s teljesen az őt hitva annak fenségese hivatásától. Sokszor hallottam tőle, hogy ha templomba ment, mindig bizonyos emelkedett hangulat szállta meg s ha a szószékben imádkozott vagy szóokolt, a földön túl képzelte magát. Nagy szónok nem volt, e dícsőségét magának nem is követelte. De a járóról szépen, esemes méltósággal folyt az űr igéje, mely behellegette magát a hallgatók lelkeibe s megteremkenyítette azok szívét. Nem kötelességből volt pap, hanem hivatásból. Maga is érezte azt, a mit hirdetett és tanított: de hallgatóival is velök érzett, örömeiket és fájdalomkáiban osztozott.

A társadalmi életben is folytonosan megtartotta papi méltóságát, a nélkül, hogy futoskodott volna. Szerette, mint pap is a kedélyes társaságot; de sohasem felede el, hogy ő pap. Tisztsárait becsülte, szerette, azokkal legörömebb társalgott, de e mellett finom társadalmi műveltségével a magasabb öröknek is mindig szívesen látott vendége volt. A törekvő ifjúságnak atya, tanácsadója s buzdítója volt, de a bevezett ifjút korán érett gyümölcsnek tartotta. Megannyi szép jellemvondás egy protestáns papban.

De legnagyobb érdeme volt a boldogultnak, mint papnak; az egyházkormányzásban. Meltóva lenni a jeles atyához tudományban, bölcsességben, humanitásban; fentartani az öskölt öröklött intézményeket valóságban, nevelésben s egyházszervezetben, sőt azokat torább fejleszteni, nemes hűdsága volt a boldogultnak. És valóban kettőzött törekvéssel látott hozzá, a közműveltség alapjainak, a nép-nevelő-intézeteknek re-formálásához. A fitanók részére celszerű, tágas, világos tantermeket építtetett s azokat a kor igényei szerint gazdagon felszereltette. A régi, elavult rendszert, a két éves tanítóságot s egy éves segédtanítóságot megszüntette s azok helyett állandó, szakszerűleg kiképzett fitanókat választatott. A tanítókat a gazdálkodás terheitől felmentette s tisztességos pénzvédelemmel dotálta, hogy azok kizárólag hivatásuknak élhessenek.

Ügyszintén a leánygyermeknek részére igen díszes nőiskolát emeltetett gazdag felszereléssel s azokba is állandó, szakszerűleg képzett nőtanítókat választatott, példát adva másoknak is a követésre. Majd a vallásos buzgóság és szép érzés emelése végett az egyház régi, templomát és tornyát a kor műzisése szerint újjá alakította s a templomot orgonával földíszítette, hogy annak szívéhez szülő akkoriában egyházi énekeknek melegebben szóljanak a hívek érzéséhez s a közműveltséget élészkek emeljék.

Es mindezen intézmények, kor-szükségek létrehozásánál áldozatkészségben mindig ő, a boldogult járt elől, de azt, a balkeze sohasem tudta mit eszelekedett a jobb keze, mert ő nem hirdette. Buzgó hívei követték a példát az áldozatkészségben, mert meg voltak győződve, hogy szeretet lelkészek mindezzel csak jót akar s az egyház fényét s virágzását mozdítja elő.

Az alsoborsodi egyházmegye is csakhamar felismerte a boldogultban a szép képzettségű, szorgalmas és művelt papot s közbizalmával csakhamar megajándékozta. Fokoként emelé fölébb-fölebb az egyházmegyei hivatalok tisztéséin, először aljegyzővé, majd főjegyzővé, majd tanácsbíróvá, végre a közbizalom legmagasabb polcára: esperesévé, s mint ilyet zsinati képviselővé. Es mindezen munkás hivatalokban ő kiváló szakértelmet, szorgalmat, pontosságot tanusított s a közseretetét méltán kiérdemelte: de viszont ő is fényt árasztott mindenkor hivatalára, tudományával, papi jellemével, odaadásával és egész életével, míg nem testi erje hanyatlásával letette hivatalát a szülőföldjén tartott egyházmegyei gyűlésen s visszavonult eszöndes családi magányba.

Ki így szolgált egyházát, vallását s a közügyet: az betöltötte hivatását az életben s ravatala felett méltán sóhajt-hatjuk: Legyen áldott emlékezte!

Mint férj pártalan, mint apa gyöngéd s a feláldozásig hű volt. Nője, a művelt lelkű *Csider Julia*, gyöngye fűszál vala a teremő gondviselés kezében, kiro a lassú szello érintése is hatással volt. Gyermekei szintén gyöngye szervezettek voltak. Első gyermekét korán el is vesztette. A gondos apa pártalan gyöngédességgel s türellemmel ápolta feltett kedvesét s aggródo gonddal örökdött éjjel-nappal, mintogy gondviselő szellem, a kis család élete felett. De viszont a hű nőnek s gondos anyának sem volt más világa családi fészkenél s mint a repkény fáját, úgy karolta ő körül hű

férjét s gyermekeit, gyógyító kezével bekötözé sebeit s szívének melegevel elosztá a fellegeket, melyek olykor aggódo férjének napjait borissá tévék. Ekkép az egyszerű családí hajlék a tiszta öröm, béke és megelégedés állandó lakhelyévé lön s nem zavará azt a féltreértésnek még árak a sem; míg nem eljött, mint sötétben az orzó, egy kínos nyilalló fájdalom, a forró szív élet-ere szétpattant s az életérés, deli akatu férfiú, mint villámsújtott szobor porba hullott, végtelen fájdalmat borítva a boldog családra, melyre csak az idő gyógyító keze, szent hitünk vigasztaló reménye hozhat nem feledést, csak enyhülést a jövőben.

A barátságot, a földi élet ezen legbecesebb, legdrágább himnuszát nem pazarolta mindenkire; de kinek egyszerű szívét, lelkét feltártá nyitott könyv maradt az mindig.

Negyven éves baráti találkozásunkon ő volt egyik legbuzgóbb összetartója, élesztő korcsája; ő volt, ki soha nem hiányzott összejöveteleinkből. Mindig derült kedélyvel vált el tőlünk; de pillái alatt ott esilogott mindig egy pár köny, a megválás fájdalomának könyve s a jövő aggodalmának beszélő tanujale, hogy látjuk-e még többé vajjon egymást ez életben? Es most már elméleti te is, kedves barátunk. Kötten élünk még a régi barátok közül: én, alólrott és *Soltész Ferencz*, a régi szép korszakunk megsárgult levelei, míg nem eljő egy erősebb vihar s bentünket is lesodort a téli ágról s napi roudre tér feleltünk az élet.

Isten hozd! I szeretett barátunk! Mi, kik szeretünk, becsültünk s tiszteltünk, fantartjuk kedves emlékedet sirunk zartáig; de nevedet, érdemeidet, tetteidet átadjuk amaz igaz bírónak, a történelemnek, mely a valódi érdem felett nem tér napi rendre soha.

Orbán József.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszánánai egyház örömnépe.*

Nekünk, református keresztyéneknek, épen azon oknál fogva, mert templomi istenisztületünket szabályozó, szigorúan bibliai elvünk: Istennek lélekben és igazságban való imádása, eo ipso kizárja a szemkáprázató és érzékcsiklandozó parádákat, csak olykor-olykor, nagy ritkán nyilik alkalmunk egy-egy olyan nagyobb szabású templomi ünnepély tartására, mely már az alkalom ritkaságánál fogva is magasabb hullámzásba hozza a kedélyeket s melynek híre, emlegetést nem szomjazó puritán egyházközségeink határait is túlszárnyalja. Azért, midőn az isteni kegyelem lehetővé teszi önéreje utalt egyházaink közül egyiknek, vagy másikkak azt, hogy a gyülekezet hitéletében szinte fordulópontot képező, örvendetes eseményét a szokottnál ünnepélyesebb istenisztülettel örökítheti meg, mely istenisztület, magának az örömnépeknak a dolog természetéből eredő központja lévén, mélyebb nyomokat hagy a lélekben: nemcsak az ünnepély gyülekezetre árasztja építő hatását, s jogosultságát már ez az egy dolog is indokolja; hanem felemelő és jótékony volta kihat másokra is, a mennyiben annak alapjául rendszerint valami buzgóságra serkentő, követésre méltó példa szolgál.

Több oldalról hallottam már helytelenítő megjegyzéseket, részint magára az efféle templomi ünnepélyre nézve, mint a mely a hamisítatlan puritanizmus elfajulására vezetne; nevezetesen mintha a divatos ünnepélyi viselkedés a mi egyszerűségre törekvő egyházunkat is elragadta volna, részint különösen az ünnepelésnek szélesebb körben

való nyilvánossá tételére vonatkozólag, mint a mely dolog már egyenesen a reklam-hajhászattal állana közeli rokonságban?

Bármennyire igyekszem is tiszteltben tartani más atyámfianak a magaméval ellenkező véleményét: nem tiltkolhatok el bizonyos mérvű megbotránkozást a protestantizmusra oktrojált, ilyen lényegében nem tartozó nagyképűsködés felett. Hát hiszen, talán a mi épületesünkre íratott meg az, hogy: „nem rejthetik el a hegyre épült város”; avagy talán épen nekünk nem szólna ma az evangéliom utatásása: „a gyertyát is nem azért gyújtják meg, hogy a véka alá rejtsek!”²

Ilyen szempontból kívánom e lapok olvasó közönségével megismertetni a tiszánánai egyház örömnépeit, mely meg a mult év december hó 16-án folyt le, melyről ez ideig — tölem nem függő okok miatt — nem emlékezhettem meg.

Az említett napon nyitotta meg a tiszánánai egyház pünköszt óta zárva levő, de ez idő alatt belőről teljesen átalakított, új padokkal, urasztalával, katedrával, egészen új mennyezettel ellátott, színes kockákkal kirakott, szép izléssel kifestett, szóval belőről egészen megújított templomát és ekkor szentelte fel 12 változtatott új orgonáját. A templom restaurálását Wind István, ismert nevű egri építész-mérnök vezegte; az orgona pedig Angster, pécsi orgona-készítő kezét dicséri.

Az idők jele gyanánt kell felismernünk gyülekezeteinknek azon immár mindinkább érvényesülni kívánó törekvését, mely szerint lehetőleg megékesített hajlékban ohajtják imádozni az Urat. Ha nem félnék a féltreértéstől, úgy is irhatnák, hogy szeretik az Isten házat minél *lakályosabbá* tenni. Mai napság talán már senki sem fogja komolyan a protestantizmus kizárólagos előjogai közé sorozni azokat a minden dísz nélkül való, ütött-kopott gerendas, sokszor pök-halós, rozoga ajtójú, egészen letemplomokat! Ha már — deo favente — az erőszak nem veheti el többé fáradságosan szerzett filiereinket épült templomainkat, melyekből ha a lélekben és igazságban való kultuszunk számozta is a művészet alkotásait; most már, miután templomainkat mind az idők végéig magunkéink tarthatjuk: miért is idegenkednénk a vallásunkat is megillető széptől, mint fenségestől? Van valami megnyugtató abban, midőn buzgóságunkat nem zavarja lépten nyomon az a megbotránkozott gondolat, hogy: *ez a ház bizonyára nem méltó az Isten nevéhez!*

Itt van például az orgona. Ezt meg a mult században is *instrumentum diaboli*-nak tartották a kegyes lelkek, s a mai fejlettebb izlés mellett, ellenkezőleg, énekünk ég felé szárnyalásának senki által kétségbe nem vonható kísérője. A mi egyházmegyénkben már alig van egyház, hol a hangszerek eme királynője helyét ne foglalja templomunkban. Fájdalom, hogy hiányos éneklésünk miatt még ma sem töltöthi be szerepét, a mennyiben az éneklésnek nem *kísérője*, a mint kellene lennie, hanem *vezetője*, a mi épen megfordított dolog.

Belépve a tiszánánai reformátusok templomába: lehetetlen elzárkózni azon kellemes és felemelő hatás alól, hogy *templomunk vagyunk!* A falak minden cikornya nélkül való festése, a megfelelő színű templomszékek, izléses kis katedra, vörös márvány urasztala piros bársony, gazdag arany díszszel és a stíluszerű orgona hatalmas sípjaival: mind kellemes összhangba simulnak.

Főlemlítésre méltó dolog, hogy míg sok helyen az egyházi előjáróság, csak nagy rábeszéléssel tudja a híveket az orgona szükséges voltáról meggyőzni: addig a nánai hívek maguk szorgalmazták az orgona készítését, bármibe kerüljön is. Épen ezért kellett a különben is

* Előbb nem közölhettk.

elég szűk templomot, egész hoszában egy vas oszlopon nyugvó, nagy karzattal ellátni, mert az ülőhelyekből az orgona is sok helyet követelt. A restaurálás és az orgona-készítés költsége a hívek áldozatkészségét kerek kilenc ezer forintig vette igénybe és a buzgó hívek ezt a nagy áldozatot egy nyáron meghozták. Potentes potenter agunt. Éljenek soká!

Magya az ünnepély különben a lehető legnagyobb egyszerűséggel folyt le. Nagyszerűvé, magasztossá a lelkesült hangulat tette, éleszve az új orgona elragadó akkordjai, táplálva a felavató ima és alkalmi egyházi beszéd által, mit megadói ima, majd ismét orgona kísérettel gyülekezeti ének követett. Az orgonát Ruttkay Menyhért, miskolci orgonista mesteri ujjai szólaltatták meg; az egyházi beszédet, a gyülekezet kifejezett óhajához képest, a helybeli lelkész, Kérészy Barna tartotta I. Kir. 8. 30. v. alapján, magas szárnyalású, meggyőző előadásában arról biztosítván hallgatóit, hogy ezen megújított templomból felbocsátandó imádságot, bizonyára meghallgatja Isten, ha annak forrása I. az igaz hit, 2, a részvető ker. szeretet, 3, az áldozatkész hazafiság leszen; ugyan-csak arról is meggyőzött bennünket, hogy magasabb eszmekörbe tartozó dolgokat is szépen meg lehet érteni a mi gyülekezeteinkkel, csak a módját kell tudni, hogyan? Textus felvétele után a helybeli dalárda, meglepő készsütséggel adott elő egy szép egyházi éneket.

A templomot egész a zsufolóság megtöltött sokaság között, ott ünnepelték a szomszédos reform. egyházak küldöttségei is. A lelkési karból jelen voltak: Kerekes József, poroszói lelkész kaplánostól, Kaszonyi János zserci, Kovács Károly egri lelkész és e sorok írója; a vidéki tanitok 3 kartársuk képviselte.

A templomi ünnepség végeztével barátságos lakomát rendezett az egyház az iskolában, gavalléros bőkezűséggel látván el kedves vendégeit. A megeredt pohárköszöntőt, a pataki énekkar néhány itt együtt találkozó, egykori kiváló énekesi (köztül két praecentor) által rögtönzött hangverseny, *Bodolay Miklós* s.-lelkész vidám szavatai emelkedett hangulatban tartották a szép számú társaságot egész a késői órákig. S most, midőn kedvesen gondolok vissza a tiszánánai örömnappra: ismétlem azt, a mit akkor mindnyájan szívből kívántunk, hogy adjon az Isten sok olyan buzgó egyházat, mint a *tiszánánai*, csak olyan örömnapot, mint a nánaiké volt!

Szalóczy Pál.

KÖNYVISMERTETÉS.

Zola regénye: „*Lourdes*.”

(Vége).

A római curia a „*Lourdes*” iránt való érdeklődésének az által adta jelét, hogy azt az *indesbe* iktatta és Ricard pápai praelatusnak, egy klérikalís szellemű védrat szerzőjének s „a lábbal tiport igazság” helyreállításának a pápa különös elismerését fejezte ki. Ez ellenirat cím: „*Az igazi lourdes-i Bernadette.*” *Levelek Zola úrhoz.*” Vajjon joggal viseli-e ezt a címet, az nagyon kérdéses. Az irat nem azt a benyomást teszi az emberre, mintha az igazság szigorú kifürkészésére törekednék; inkább az olyan lelkek megnyugtatóására és lecsalpitására készült, kiket a Zola műve talán egy kissé nyugtalanított; olyan mint egy bölcső-dal, melylyel a kis gyermekeket elaltatják. Ha tartalmát közelebből szemügyre vesszük, látjuk, hogy gyöngye tákolmány, mely se ellenfelét nem találja élesen, se azt, a mit bizonyítani akar, nem bizonyítja be

valóban. A mi a Zola urhoz intézett leveleket illeti, ezek nem annyira ő hozzá, mint a nagy közönséghez vannak intézve, mert e levelek tartalma nem igen új Zola előtt, mivel ő igen jól tanulmányozta forrásait. Ezt azonnal észreveszszük, mihielyt a Ricard közötti források az ő előadásával összehasonlítjuk. Az ellenirat főtartalma ugyanis a *Bernadette*-ről és *Lourdes*ről írt régibb művekből való kivonatokból és mindenféle okmányokból áll; a mit Ricard maga ezekhez csatol, az kizárólag csak rövidebb észrevételekre terjed, melyekkel az egyik idézetet a másikhoz fűzi, vagy Zolat támadja. S ez még szerencse a könyvre, mert ha az egész azon a dagályos, puffogó nyelven volna írva, mely Ricardnak sajátja, ugy nehezen volna elviselhető.

S mifele tekintélyekre hivatkozik Ricard? Legbővebben használt forrásainak egyike *Dr. Boissarie* műve: *Lourdes 1858-tól napjainkig*. Ez a Boissarie a lourdes-i vezető orvos, ki a gyógyítások constátálására felügyel, s charismája inkább hite, mint orvosi élelslatása. Nagyon gazdagon felhasználta továbbá szerző *Forcade* püspök emlékiratait, ki Bernadette zárdába léptekor nevers-i püspök volt s Bernadette-t többször személyesen érőközött. De a mit Ricard ez emlékiratokból közöl, épen nem látszik megbízható történeti adatnak, sőt inkább nem egyéb közönséges tárcáikkal, s ha Bernadette-tel egyházi részről csakugyan azt a politikát üzték, a mivel Zola őket vádolja, így *Forcade* nyilván egyik főszökevelet ennek s természetesen emlékiratait is ebben a szeltemben szerkesztette, hogy az olvasó mindent rendben találjon. Ezenkívül idézi Ricard *Lassere* művét Bernadette-ről, és a *Lourdes-i annalesek*; de a mit ezekből olvasunk, az a buzgóság számára van írva s nem tekint-hető történeti okmányanyagnak; époly kevéssé *Pierrefeu* könyve: *Lourdes váradja*, melynek puszta címe elárulja, hogy mily szeltemben van írva. Még gyászbeszédet se állít Ricard Zola felfogása ellen történeti bizonyítékok gyanánt felhozni. A földolog előtte mindig az, hogy előadása az olvasóra megnyugtatólag és építőleg hasson, nem pedig, hogy az a szigorú igazságot foglalja magába. Egy más orvost is idéz meg Ricard a fentebb említettet kívül a lábbal tiport igazság helyreállítására, s azt úgy jellemzi, mint *híthű keresztényt*. Ime, ilyenek az igazság tanúi, a melyekkel Ricard a *valódi lourdes-i Bernadette*-ért harcba indul.

Zola bizonyára jól ismerte mindezeket a forrásokat a Ricard leveleinek olvasása előtt is, csak hogy ő egy kissé más szemekkel nézte azokat, mint a pápai praelatus; egy kissé kritikussabban s emberiesebben; több érzékkel az iránt, a mit a sorok közt kell olvasni, kevesebb jó indulattal az egyház, de annál többel az igazság iránt. Többször vehetjük észre, hogy a Zola előadása kitünően összevág a Ricard idézeteivel; utóbival többször meg-esik, hogy szelmalom ellen harcol s olyan dolgokat igyekszik helyreigazítani, melyeknek előadásában Zola teljesen megegyezik az ő tanúival.

A könyv legnagyobb része a Bernadette történetére vonatkozó előadást törekszik helyreigazítani. Bőven tárgyalja egész életét; látomásait valósággal kapott benyomások alapján származottaknak állítja s ezt Boissarie orvos amaz állításával bizonyítja, hogy Bernadette extaktikus állapotában a szent-szüznek oly sajátoságos eredeti typusát nem lett volna képes kitalálni, ha az neki valósággal és testileg meg nem jelent volna. Ő a szüzet oly alakban és helyzetben látta, hogy ez semmi esetre se lehetett korábbi benyomások compositiója, — s a művés az ő utasításai nyomán a szent szüznékn egészen új, eredeti typusát alkotta meg, mely az eddig ismertektől jelentékenyen eltér. E mellett bizonyít a hallott „*Immacu-*

lőe conception" (szepítőlen fogantatás) kifejezés is, melyet Bernadette nem ismerhetett, nem érthetett. De ezek az ellenvetések koránt se oly fontosak, s könnyen megérthetőek. Az gyakran megtörténik, hogy a fantázia az álomban oly képeket és alakokat lát s alkot, a melyek teljesen sajátos jellemet viselnek magukon; az az állítás, hogy a fantázia álom, extasis állapotában ne lehetne teremőileg munkás, nagyon is kétséges. S aztán 1858-ban, midőn katechismusra járt, Bernadette könnyen hallhatta az „immaculée conception" kifejezést, a mely a Pius által 1854-ben proclamat új dogma alapfogalmát fejezte ki, s a melyről a következő esztendőben bizonyára sokat beszélhettek. A pap is, kinek Bernadette látomásait előadta, könnyen kiejthette előtte ezt a nevet.

Nagy súlyt helyez Ricard arra, hogy Bernadette zárdaba lépését, szenvedéseit halálát ártaatlan színben tűntette föl; de bizonyítékai csak azt mutatják, hogy a Zola előadása általában megegyezik azokkal, s hogy azok a költő kritikai és pessimistikus felfogása számára sok adatot foglalnak magukba, s hogy a regényíró élesebben és mélyebben belenézett forrásába, mint a hogy a prülatus belátott vagy belátni akart. Az ő okmányaiól is azt látjuk, a mit a Zola előadásából, hogy Bernadette betöltötte misszióját, midőn az új dogma megerősítésének közöttül szolgált; ezután már jobb volt, hogy eltűnjék, leledésbe menjen, s ama csillag fénye, melyet a szent atya a kath. egyházi dogma-egén unjonnan fölfedezett, semmi által ne homályosíttassék el.

Zola Bernadette szenvedéseit és halálát is teljesen analoge rajzolja azokkal a forrásokkal, melyeket a Ricard könyvében találunk, csak egy kissé több emberi érzéssel; ő nem találja oly magától értődnőnek, hogy az isteni kijelentés műszere, miután kihasználtott, így félredobassék.

Egészen hasonló az a benyomás, melyet a Ricard könyvében foglalt s az igazság helyreállításában fáradozó többi okmányoknak vizsgálata az olvasóban hátra hagy. Ezt látjuk a Laurence püspök, Peyramale abbé, s Sempé atyára vonatkozó okmányoknál. A püspök igazolására egy nekrológus nyomtat le; Peyramale jellemzésére szintén egy gyászbeszédet idéz, de a mely a Zola előadását legkevésbé sem gyöngíti meg. Hogy e beszédben arról a meghasonlásról, mely Peyramale s a barlang kormányzó, különösen Sempé atya közt fenforgott, szó sincsen, az természetes: az effle beszédeknek kerülni szoktak minden disharmoniát. A templom építését pedig ez okmányok is ép úgy üntetik fel, mint a hogy Zola rajzolja.

Függelékül Ricard egy néhány, nem egészen érdektelen okmányt közöl: egy részletes jelentést Bernadette betegségről, haláláról és eltemetéséről; a gyászbeszédet, melyet Lelong püspök koporsójáról tartott; egy építő elmékedést e cím alatt: *A Bernadette-nek megígért boldogság; végre e cím alatt: „Az egyház hangja”* a Lourdes-i történet előadásai, a mint az az egyházi liturgiába fölvetett. A 6 leckehez, melyekre ez a liturgia feloszlik, még egy *commentar* van csatolva, mely így hangzik: *„Róma szólott, az úgy be van fejezve”*. Róma megerősíti a megjelenés igazságát; a megjelenés tehát nem mese, a hiszékenység által elfogadott legenda. Bernadette tehát nem volt illúzió játékszere. Így hát csoda történt azon a helyen. Így hát a basilica nem vak felaidozás gyümölcse. Így hát a zárandoíklások nem esztelen tények, véletlenül meginduló tömegek mozgásai. *Róma szólott, az úgy el van intézve!*"

Ez valóban meggyőző! Letesszük a tollat, eszünkbe jut, hogy a világra a XIX. század végén áll s bámulva kérdezzük: *Quousque tandem?*

Prot. Kirchenzeitung után.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A Sárospataki Irodalmi Kör múlt hó 19-én Maklári Pap Miklós elnökle alatt közgyűlést tartott. Egyik legfontosabb tárgya ennek a számvizsgáló bizottság jelentése volt, melynek kapcsán Pásztor Sámuel pénztárnoknak, lelküismeretes és fáradságos munkájának őszinte elismerése és megköszönése mellett, a közgyűlés megadta a felmentést. A jelentésből az szomorú valóság hogy a kör vagyon a múlt év mozgalmal eseményei következtében kissé megfogyott, s mi van is, legnagyobb részben hátralekőkből áll. — A népiszkolai földrajz ügyét a kör felfüggesztette, mert a megbízás folytán készített tankönyvnek, a bírálatok értelmében, sok módosításra volna szüksége s az elvi kifogások felett, melyeket a bírálok annak módszerre és tanmenet ellen felhoztak, mindaddig, míg a készülő féliben levő tanszervi sorsa véglegesen el nem dől, ugy sem lehet határozni. A gimnázium V—VIII. osztályai számára szükséges Ének-tár ügye teljes megoldást nyert. A bírálatok a két pályamű egyikét, a II. számot olyannak minősítették, hogy az nem csak a ma használatban levő ily fajta művekkel állja ki a versenyt, hanem azokat jóval felülmúlja s dicséretére lesz ugy a szerzőnek, mint az irodalmi körnek. A pályamű szerzője *Sz. Nagy József* losonezi állami tanítóképzései tanár. Az I—IV. osztályok számára való Énekiskola ügye azonban továbbra is függőben marad, mert a pályázatra érkezett egy mű a bírálatok szerint nem ütötte meg a kívánt mértéket. Végül egy tagtárs ajánlatára felvette tagjai közé a kör Zorányi Jenő, duaa-földvári lelkész. Cs. J.

Az Irodalmi Kör a gimnáziumi négy alsó osztály számára szükséges „Énekiskola” című tankönyvre pályázatot hirdet. A kik a pályázathoz részt venni kívánnak, e szándékukat február 20-ig tudassák a Kör másodelnökével; mert ha jelentkezés nem lesz, a Kör megbízás útján fogja e tankönyvet készíttetni. A tankönyv tervezetere nézve a másodelnöknel szereshető tájékozás A pályázat feltételei a jelentkezés után a Lapban közölletnek.

Maklári Pap Miklós,
másodelnök.

— „A jövő egyháza” írója, Görömbey Péter nem fáradt el a jövő egyházának építésében; nemcsak ír, hanem cselekszik is. A diakonusi intézményt mint — nekünk írják — már létesítette. A várost — N.-Kállót — négy részre osztva, négy fő diakonust és 20 diakonust december 30-án esketett fel s indiotti útra az znyaszentgyház építésére s azokon felül a puszta és tanya ellenőrzésére is kibocsátott egy diakonust *tanya gondnok* címmel. Így most a n.-kallói, körölből 2500 lelket számláló egyházközség tagjaira felügyelnek: a rendes lelkész, s. lelkész, 4 tanító, 1 főgondnok, 1 számadó, 1 gazdalkodó, 1 építő gondnok, 24 presbiter, 48 egyházi képviselő tag, 25 diakonus, a kiknek mindannyiuknak kezökben van a *diakonusi intézmény nyomtatott alapszabálya*. Ehez már nem kell egyéb, mint ama bizonyos lélek, a mely egy akaratral kötozi egybe az egy célra hivatottakat, a cél dicsőségére. Adja Isten hogy ez is meglegyen a magvető méltó jutalmául. Itt említtük fel, hogy ugyancsak G. P. a n.-kallói dal- és felolvasó estélyen, december 16-án Bonis Sámuelről, Szabolcsmege egyik kitűnőségéről tartott érdekes felolvasást s a vegyes közönség előtt is ügyesen módját ejtette annak, hogy a patenses idősak egyházi viszonyainak ismertetése közben a prot. egyház igazait ad oculos demonstrálja. Ez is egyházépítés s nem is csupán a magunk körében, hanem a kívül állók előtt is.

— **Gróf Kún Kocsárd** végrendeletét, melyben készpénzről és pénzükről ingóságairól intézkedik, folyó hó 13-án hirdették ki. E szerint három unokaöccsének 60,000 forintot hagyott, de olyan feltétellel, hogy az örökösök halála után ez az összeg is az E. M. K. E.-re szálljon s ennek kamataiból azok a néptanítók kapjanak jutalmat, a kik a veszeljezetbebb helyeken működővén, szorgalmuknak feltűnőbb jeleit mutatják. Az algyógyi ev. ref. egyházra 1000 forintot hagyott s a szásvárosi gimnázium konviktusának, melynek már előbb 10,000 forintot hagyományozott, rendelté átadni a hagyományok kifizetése után még felmaradó összeget.

— **Botanikai mintakert** készítésének tervével foglalkozik a milleniumi kiállítás bizottsága s ezt az oktatásügyi csarnok tőzszámításában szándékozik megvalósítani. Az országos tanár-egyesület választmánya ezt a tervet helyeslőleg vette tudomású.

— **Egyházmeyei választások.** Az alsó-borsodi egyházmeyge br. Vay Béla utódjául a gondnoki állásra *Leungyel Sámuel* tanácsbíró, volt zsinati póttagot választotta meg, csaknem egyhangulag, a mennyiben csak 2 szavazat esett más jelöltre. Az új gondnok a tavaszi egyházmeyei gyűlésen foglalja el helyét, a melyet méltó utódként fog betölteni, mint olyan férfi, ki egyházat igazán szereti s példányképül szolgálhat sokaknak, mint kell az egyházi dolgokban hiven forgolódni. Új egyházi tanácsbíróvá *Kerekes József* poroszlói lelkész választott meg, az egyházi ügyeizzlyt tollat pedig *Badolay István* mező-csáthi lelkész nyerte el. Mindkettőjükben munkás tagot kapott az egyházmeyge, mely jól meg tudja választani, hogy kiket ültesse zsidó asztalához. Vivant!

— **Nepesedési mozgalom a miskolci ev. ref. egyházban.** *Házasságkötés* volt az 1894. évben 119, melyből tisztá 57, vegyes 62; törvényesen felbonított 5 házasság, halál által megszűnt 60. *Születelt* összesen 367, ebből fi 199, nő 168; törvényes 284, törvénytelen 83. *Meghalt* összesen 329, melyből fiu 168, nő 161; öt éven alúl meghalt 152, öt éven felül 177. Az ev. ref. egyházba *átért* 11, mind a r. kath. egyházból, *kibért* 13, illetőleg, miután 4 hét éven alúl gyermek is atment a szülővel, 17, kik mind a r. kath. egyházhoz mentek át. Gyarapodás tehát 34 A lélekszám tízezeren felül van.

— **A vallás-és közoktatási miniszter költségvetése a képviselőházban** folyó hó 24-én vétetett tárgyalás alá. A miniszter programbeszédé után, melyről lapunk 4-ik számában már megemlékeztünk, *Kiss Albert* beszélt a függelenségi és 43-as párt nevében; kijelenté, hogy a kat. autonomiát örömmel fogja üdvözölni, az állami népiskoláktól nem idegenkedik s óhajtja, hogy a tanítóképző intézetek felett minél szigorubb, de igazságos felügyeletet gyakoroljon a kormány. Szerelné, de igazságos felügyeletet a népiskolák 5--6 osztályát ötvöndékpézó vagy tanítóképző intézetekkel párhuzamosan egészítenék ki, hogy a tanerök elégtelenségén ilyen módon is szigeténék. Nem tartja helyesnek a miniszternek azt a kijelentését, hogy a jogakadémia létszámát nem kell növelnünk s azokat, amelyek fejlődésre alig képesek, meg kell szüntetnünk. A közoktatás és művelődés céljaira a költségvetés meg szivesen szavazza meg. — *Sreter Alfréd* arra kéri a minisztert, hogy a tanítói nyugdíjalap egy millió fortra meghaladó hátraleéalt sürögösen hajtassa be s intézkedjék, hogy a tanítók a törvényes minimumot mindenütt megkapják. A népiskolák államiosítását ma még kivehetetlennek tartja, de a tanfelügyelők szaporítását a kellő ellenőrzés céljából szükségesnek véli. Végül ajánlja, hogy a népoktatási törvény revisioját halaszassa el addig, míg az ujjában szentesített törvények hatályba léptével a szükséges nyugalom helyre nem áll. *Polonyi G.* öröm-

mel üdvözölne a felekezetenküliség elejtését, de nem tudná helyeselni a törvényt megterelésével való megoldást. A kat. autonomiát a püspökök nélküli is megalkotni óhajtja, hogy pedig egy, hogy az ügyek vezetésében a világi elemi domínalon, mert ez mindig hive volt a magyar államezsmének s e mellett türelmessége ellen sem lehetett kifogás. Kijelenti, hogy ő az állami oktatás híve s kéri a minisztert, hogy a közepiskolákban a tandíjzt szállítsa lejjebb. *Tóth Aladár* a közsegeket a patronatusi jogból folyó kötelezettségek alól kéri felmentetni, mert ezeket a más vallásuakkal szemben a legnagyobb igazságatlanságnak tartja. *Veres József* hangsulyozza a közepoktatás hazaisa, nemzeti irányának szükségét; helytelennek tartja, hogy ujjában leginkább a nemzetiségi vidékeken emeltek közepiskolákat és ezek a vidékek látják el tanítókkal a magyar vidékeket, a minek pedig megfordítva kellene lenni. *Pap Géza* különösen a kath. népiskolák ellen kel ki, mert míg a hivatalos adatok szerint a nemzetiségi iskolák között alig akad egy néhány, melyben a magyar nyelvet sikerrel nem tanítanak, addig 3000 röm. kath. iskola közül csak 300-ban tanítottak kellő sikerrel az ország hivatalos nyelvét. Ennek legfőbb okát abban találja, hogy a kormány a kat. iskolákkal szemben nem gyakorol szigorú felügyeletet, hanem a legtöbb hiba előtt szemet huny. Nem tartja megbízhatóknak a felekezeti képezdéből kikértek kat. tanítókat sem. *Prileszky T.* állami népiskolák felállítását sürgeti s jutalmakkal kívánja buzdítani a nemzetiségi vidékek tanítóit a magyaryelv tanítására. Nagy szükség van erre, mint ezt *Sima F.* is adatokkal bizonyította, mert még ma is 7000 népiskolában nem magyar a tanítási nyelv. *Tuba Ferenc* szerint ha a népiskolákat ma még nem lehet államiosítani legalább a tanítóképzést kellene az államnak átvenni. Az általános tankötelezettségről szóló törvényt szigorubbban kívánja végrehajtani. A városok és megyék kegyuraágának megszűntetését ő is óhajtja. Karnoztatja a kormányt, hogy jelentésében feltünteti a hiányokat, de azoknak megszűntetéséről nem gondoskodik. *Kováts Albert* azt kéri a miniszteről, hogy mit ért az elvek integritásának megőrzése alatt, mert azt hallotta, hogy a főrendiház ellenzékével szemben hajlandó volna a felekezetek kivül állást s a zsidóvallásra áterhetést kihagyni. Közoktatásunk érdekében a népoktatás államiosítását szükségesnek tartja, de a nagyobb felügyelet mindenestre megköveteli. Óhajtandónak tartja azt is, hogy a *papképezést* is az állam vegye át. (!) *Pulcsky G.* Kovátsnak külbősen az ellen a nyilatkozata ellen kel ki, hogy a papképezést az államnak kellene átvenni, mert hiszen ezzel tustent kitorne a kultur harc. Ó a népoktatási törvény revisioját sem tartja a közeljövöben keresztül vihetőnek, mert ennél sok ellentetes és érzékeny állaspontot kell respectálni és kiegyenliteni; pártfogásába veszi a felekezeti iskolákat, melyek között igen sok nemcsak a törvénynek, de a közviláalomnak is megfelel s ezeket még sokideig nem lehet nélkülözniük, ha azt akarják, hogy a lehető legnagyobb számú ember részesüljön a művelődés áldásaiban. *Sághy Gy.* után, ki szerint a kat. autonomia teljesen csak a felekezeti jogegyenlőség a rajján létesíthető s a ki a közoktatásügy terén az állami szempontok erősebb érvényesítését sürgette s a testi nevelésre nagyobb gondot óhajtana fordítani, *Kammerer Ernő* szóalt fel az ipari szakoktatás fejlesztésének érdekében, utána pedig *Okolicsányi L.* a ki a felekezeti népiskolák felett erősebb állami felügyeletet kíván, sürgeti a tanítói fizetéseknek az őzvegyek nyugdíjának méltányosabb rendezését. *Hock János* kérdést intéz a miniszterhez, hogy elejti-e a felekezetenküliséget vagy

nem, mert programbeszédéből illet lehet következtetni. A kat. autonómia megvalósítását sürgeti a világi elem túlsúlyára még a püspöki kar nélkül is, mert az autonómia kereteit nem a püspöki kar, a mely a kormánytól függő viszonyban van, hanem az egyházi törvények szabják meg. A kongruára nézve megjegyzi, hogy a világon sehol sincs olyan égbekiáltó ellentét a lelkesítő fizetésekben, mint mi nálunk s feltűnő, hogy nálunk mindig a gazdag magyar kar, egyházzal beszélnek s nem veszik észre a fényes püspöki paloták mellett a roskadozó, füstös plébánia-lakot s a suhogó selyem és bíboros ruha mellett a plébánus rongyos, kopott reverendáját. Sürgeti a nemzeti iskolákat, mert nem az a kérdés, hogy az iskola állami vagy felekezeti legyen-e, hanem az, hogy magyar legyen. *Wallace Gyula* miniszter Hocknak válaszolván, kijelenti, hogy ha a főrendiházban azt indítványoznák, hogy a törvényből a felekezeti különység hagyassék ki s a kilepeltre vonatkozó jogviszonyok rendeleti uton intéztessenek el, ahöz az ő véleménye szerint az elvek integritása mellett a kormány és a szabadelvűpart hozzá járulhat, de a zsidó receptióról szóló törvényjavaslatot változtatlanul óhajta keresztül vinni.

— Az állami anyakönyvek vezetésének megkezdéséről s a kötelező polgári házasságról ugy nyilatkozott *Perczel Dezso* belügyminiszter, folyó hó 27-én Bonyhádon, a hol mint országgyűlési képviselőjelölt program beszédjét tartotta, hogy az állami anyakönyvezést a folyó év szeptember elsején az egész országban megkezdik, a kötelező polgári házasságot pedig decemberben léptetik életbe. Az anyakönyvek vezetésére, mint mondta, a tanítókat akarja igen sok helyen felhasználni s épen ezért, a vallás és közoktatási minisztert felkérte, hogy az 1869 évi törvénynek azt a rendelkezését, mely szerint a tanító közhivatalt nem viselhet, úgy módosítsa, hogy ez az anyakönyvezetők megbízásának akadályul ne szolgáljon. A miniszternek ez a terve már eddig is sokakban jogos aggodalmat keltet, mert Magyarország 15000 néptanítójából közül 10000 felekezeti jellegű iskolában szolgál s nagy kérdés, hogy a róm. kat. egyházban az a dogma akadály, a melyet eddig a lelkészek hangoztattak, nem fog-e fenállani az ő rendelkezésük alatt álló felekezeti iskolákban örözt anyakönyvekre nézve is?

— **Baden** nagyhercegségben a prot. lelkészek fizetéséről az őszzel tartott zsinaton a következőleg állapították meg: minden lelkész, nem tekintve a lakást, kertet s egyéb járulékokat, kap:

1—08 évig terjedő szolgálat után	1200	márkát,
8—11 „ „ „	2200	„
11—15 „ „ „	2600	„
15—20 „ „ „	3000	„
20—25 „ „ „	3400	„
25—30 „ „ „	3800	„
30 évtől felebb	4200	márkát.

— **Zsidó szerénység.** Egy németországi zsidó heti lap (Jeschurun), mely a reform-zsidók nézetit tolmácsolja, következő szerény vallomást tartalmazza a zsidó vallásról: „A föld ismert vallásai közt egyedül a zsidó az, a mely a legfőbb és legerköcsösebb vallásos eszmét tartalék nélkül kifejezésre és érvényre juttatja. Az ő tökéletes magasztaláról, a mely még egyetlen más vallás által se éretett el, fölszemvéssel tekint alá az alacsony vallásos fejlődési formákra. Ő izoláltnál áll, mint a sas, a mely a legmeredekebb hegyomlagon fészkel. A mi vallásunk a szabadszellemeleg vallása; mert elveti a sivár babona és vakhit mindama hiábavalóságait, melyeket mi

népnyomozók szorgalmasan följegyzünk, hogy belőlük az emberiség legprimitívebb vallásos képzeit megmagyarázhatassuk. — Boldog elfogultság!

— **Gyászír.** Fájó részvételt tudatjuk mi is a beküldött gyászjelentés után, hogy Szobonya István györkei ev. ref. lelkész hű neje, szül. *Baldessy Ilona*, életének 25-ik, boldog házasságának 8-ik évében mult hó 26-án elhunyt. Az özvegyen maradt szerető férj és két kiskorú leánygyermek mérhetetlen veszteségét pótolja ki az örök Isten véghetetlen szeretete.

— **Olasz- és Oroszország.** E két ország, mint tudjuk, megegyezik abban, hogy mindkettőben a vallásos fanatizmus uralkodik, de különbözik abban, hogy míg Olaszországban a biblia-árusítás még most is Róma tilalma alatt áll, addig Oroszországban a kormány előmozdítja a biblia terjesztését. Olaszországban a könyvkereskedők nem igen mernek bibliát tartani, még egyházilag elismert kath. fordításokban se, mert félnek, hogy vevőiket elvesztik; — sőt még egy zsidó könyvkereskedő is vonakodott nem régebben a héber és olasz nyelvű ó-szövetségi elárúsítást átvenni, mert nem akarta üzletét megrontani. Az egyházi felügyelet alatt álló könyvkereskedések tartanak ugyan minden nagyobb városban 1—2 bibliát, de oly aron (darábont) 9—20 frt), a mi a további elterjedést lehetetlenné teszi. — Oroszországban a brit biblia-társaság valamennyi bibliáját és szent iratát minden vasúton ingyen szállítják s az összes biblia-árusoknak az állami gőzhajókon szabad jegy van.

— **Szászországban** az államkincstár 1876—1893-ig népkönyvtárak alapítására és továbbfejlesztésére 280,000 márkát adott lá, nevezetesen 1876—1889-ig évenként 15,000 márkát, azóta évenként 1800 márkát. Ezenkint 250—300 népkönyvtárt gyamolítanak államsegéllyel, a mely egyes esetekben több száz márkára is felrüg. A népkönyvtárak száma ennek következtében 1875 óta, mikor 165 volt, 1065-re emelkedett; Szászország 3265 községe közül csaknem harmad részének (1031-nek) van népkönyvtára. Leginkább igyekeztek ez intézményt életbe léptetni az Erchégyesi járásai, kevésbbé a túlnyomólag mezőgazdasági kertületek. Átlag véve Szászországban 3300 lakosra esik egy könyvtár, sőt a groszenhaini járásban 1600 lakosra.

— **Zinleli- emlékre adakoztak:** Füzy János géncel lelkész 1 példány 30 kr: Csontos József gimn. tanár 1 példány 1 frt.

— **Lapunk szerkesztésében némi zavarok támadtak.** A kik példányaitak nem kapták meg, szivkosodjenek reklamálni.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

U. B. Lelkesedése most is, mint mindig, tüz nekünk, a melyben mintegy magunk is megacélozódunk. Puritán gondolkodását szeretnők a hasonló közös küncse gyanat tisztelni; ígértek hálás érzelmek között örüztök meg — *Dunamelleki*. Már beosztotnak nagy örömmel. Szükség van most az ilyenekre, az illet' atyafiak úgy is azt híresztelték magukról, hogy ők nem valtoznak, hát tartsnk eléjük a tikrőt! A Zs. B. cikke nyomán szót lehetne emelni az irodalomnak amaz irányja ellen, a mely a Pázmányokat totja a Parnassusra. — Cs. D. Nil desperandum. Embér a munka, Istén az áldás. Köszönet a küldeményekért és az egyébrt is. — F. L. V. n. Készül s mielőbb jöni fog. Azt a fordítást valót is majd csak elgizagítja. — Z. J. Megjött s beosztotnak, köszönet. — M. F. Azonnal, mihielyt terünk lesz Alkalmi és nemes szellemű, mint mindig. — Sz. J. A kis lapról megemlékeztünk röviden. Szerencsét kívánunk hozzá! — A. K. A többihez is kívánunk jó hangulatot. Erre a számmra elkésett.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Kzenkívül bélyegjű 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Berzeviczy Albert nyílt levele a szerkesztőséghez.« — »Még egyszer a harmadik egyetem ügye és az ezzel összefüggő kérdések.« Zsoldos Benő. — »Hannás Cserus.« Ufalussy Béla. — »Középiskolai nevelésünk és a prot. tanárképzés szükségese.« Andrassy Kálmán. — »Terhes Pál 1844—1895.« Ruszky Gyula. — »Visszaemlékezés a sárospataki tanítóképzésre 25 éves múltjára.« Dező Lajos. — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

Berzeviczy Albert nyílt levele a szerkesztőséghez.

Tisztelt Szerkesztőség!

A „Sárospataki Lapok“ f. évi 1. és 2. számában Zsoldos Benő úr két nagyérdekű cikkben ily cím alatt: „Az államkormány és a protestánsok a harmadik egyetem kérdésével szemben“ a harmadik egyetem ügyét tárgyalva, nem rég megjelent munkámmal is foglalkozik.

Nem szándékom beható polemiták írni az idézett cikkeik ellen, de a tisztelt szerkesztőség szíves engedelmével s becses lapja olvasó közönségének tájékoztatása végett röviden föl kell szólalnom egy, ama cikkeiben könyvemre vonatkozólag foglalt félreértés miatt, valamint azért, hogy rámutassak egy, a t. cikkirő úr felfogására s az én felfogásom között az elvi alpra nézve fönngörög nagy eltérésre.

A t. cikkirő úr félreértette munkámat, a mikor úgy tünteti fel érvelésemet, mintha én csak a protestáns felekezeti egyetemet tartanám mellőzendőnek s a mikor azt állítja, hogy én Debrecen „főképp és különösen“ azért tartom még állami egyetem befogadására is alkalmatlannak, mert lakosságának roppant tömege református.

Ha valóban ezeket és így mondtam volna, akkor el kellene viselnem azt a gyanút, hogy a protestáns felekezetek iránt ellenszenves elfogultsággal viseltem; a ki azonban munkámat figyelmesen olvasta, az helyeslő vagy rosszalja bár nézetemet, annyit kénytelen lesz elismerni, hogy engem annak megírásánál felekezeti elfogultság nem vezérelt s hogy én abban egyáltalán nem felekezeti, hanem tisztán az állami és nemzeti érdekek által kijelölt álláspontra helyezkedtem.

Én ugyanis világosan kimondom munkámban, hogy nemcsak protestáns, de mindennemű felekezeti egyetem föllállítását ellenzendőnek tartom s hogy oly egyetemnek föllállítására, mely minden szakra államvérvényes képesítést is nyújt, nálunk csak az államot tartom hivatottnak. A mi továbbá Debrecennek a maga protestáns többségi lakossága miatt egy (akár állami) egyetem felállítására alkalmatlan voltait illeti, munkám szövegére való hivatkozással kénytelen vagyok constatálni a következőket:

1. Hogy én Debrecen magam sorolom a harmadik egyetem elhelyezése szempontjából legkomolyabban kombinációba vehető négy város közé; (81. lap.)

2. Hogy én kijelentem, miszerint szívesebben tudnék részemről beleenyugodni abba, hogy e városok bármelyikében jöjjön létre az (állami) egyetem, mintsem abba, hogy e fölötti meg nem egyezhetünk miatt a kérdés még tovább is megoldatlan maradjon; (u. a. lapon.)

3. Hogy én a szóban forgó négy város relatív előnyeit és hátrányainak elősorolásánál a rendszeren fölhozható nyakot érveket és körülményeket regisztrálom; mint ilyet emlitem föl Debrecennek határozottan előtérbe lépő protestáns felekezeti jellegét, a nélkül, hogy „főképp és különösen“ e miatt tartanám egyetem befogadására alkalmatlannak; ép úgy, a hogy Szegednek néhány által kifogásolt katolikus jellegét fölemlitem, és nem hagynom figyelmen kívül Pozsonynál a hátrányképen említett nyakot nemzetiségi üzelmeket s Bécs közelségét. — dacára, hogy mégis abban concludálok, miszerint Pozsony a harmadik egyetem helyéül legalkalmasabbnak tartom (82—84. lapok). Állami egyetemet kívánván, nem tartom ugyan részemről előnynek azt, ha valamely városban az egyetem egy hitfelekezet túlnyomó befolyása alá jut, s részemről e szempontból mérlegetem a Debrecen és Szeged ellen fölhozható nyakot kifogást. Sohasem hallottam, hogy valaki Pozsony ellen is, — hol cikkirő szerint a katolikuság szintén nagy tömegben lakik, — ily kifogást érvényesített volna, a minek magyarázata talán az, hogy Pozsonyban a katolikusok számaránya (70.63%) mégsem egészen oly nagy, mint Debreczenben a protestánsoké (75.74%), s hogy Pozsonyban a protestánsoknak főiskolájuk is van, a mi felekezeti szempontból s különösen közoktatási kérdésekben talán nyomósabb tényező, mint akár egy pár ezer főnyi többlet a hívek számában.

Ismétlem tehát: az állami egyetem hive vagyok s mindennemű felekezeti egyetem ellen szólatam föl; azonban a protestánsok s névszerint a reformátusok iránt semmiféle ellenszenvnek vagy méltánytalanságnak jeleit munkámban nem adtam. Ez az álláspontom egészen más természetű, mint a t. cikkirő, a ki éppen csak a protestánsokat tartja hivatottnak egyetem állítására s a katolikusoknak erre való hivatottságát tagadásba látszik vonni, és tagadásba vonja az állam

hivatottságát is, mert szerinte nálunk az államkormány a kath. klerussal karöltve jár s ezért az állam iskolai intézményei, tehát egyetemei is, át vannak hatva aquinói szent Tamás tanításának szellemétől s katholicizáló törekvés szolgáltatában állanak. Minden esetre új és meglepő állítás, melynek kellő bizonyítékát a cikkekben föl nem találhattam.

Oszinté tisztelettel,

Budapest, 1895. január 25.

Berzeviczy Albert.

Még egyszer a harmadik egyetem ügye és az ezzel összefüggő kérdések.

— Válasz Berzeviczy Albert úr levelére. —

Nem tartozom azok közé, a kik, ha egyik-másik nyilatkozatukra akár félreértéstől, akár valamely eltérő álláspont védelmezése céljából helyreigazító vagy felvilágosító megjegyzést tettek. felszólalni feltétlenül szükségesnek és mellőzhetetlennek látják. S megvallom, még eddig soha sem szóltam fel egyszer kimondott szavam magyarázása vagy nézeteim bővebb kifejtése céljából. Most azonban ebben a tekintetben kivételt kell tennem.

Nem pusztán a felszólaló iránti tekintet kötelez erre, nem is az az egész levélben nyilatkozó objektív hang és modor, a mely maga is erősen ösztönözhetne arra, hogy a felszólalás illő figyelemben részesítessék. A mi erre kényszerít, az mindezeknél sokkal fontosabb.

Hogy újra félreértés vádja ne érjen, szörül szóra idézek. Azt mondja Berzeviczy Albert úr mindjárt, levele elején: „fel kell szólnom egy, ama cikkekben könyvemre vonatkozólag foglalt félreértés miatt, valamint azért, hogy rámutassak egy, a t. cikkéről az elfogadás s az én felfogásom között az elvi alapra nézve felforgó nagy eltérésre”.

Itt, a mint tisztán látható, két dolog van. Az egyik a félreértés, a másik az elvi alapra nézve felforgó nagy eltérés. Maradjunk ennél az utóbbinál.

Hogy az én cikkemben mi az elvi alap, azzal a levél t. írója bizonyára feleslegesnek tartotta foglalkozni; de hogy a magáé micsoda, arra nézve már semmi kétséget nem hagy fenn. Nevezetesen azt mondja alább: „én abban (t. i. a rópiratban) egyáltalán nem felekeztem, hanem tisztán az állami és nemzeti érdekek által kijelölt álláspontra helyezkedem”.

Ha ezt a két idézetet egybe vetjük, bármikép tekintünk is, az az egy bizonyos, hogy bennök egy súlyos vád van rám vetve. Mert ha az én felfogásom és a t. levélirő felfogása közt az elvi alapra nézve nagy eltérés van, s a t. levélirő ur, a mint állítja, tisztán az állami és nemzeti érdekek álláspontjára helyezkedett, akkor én messze vagyok attól az állásponttól, a mely közművelődési kérdésekben egyedül jogosult és helyes, t. i. az állami és nemzeti érdekek által kijelölt állásponttól.

Ha már ez a vád csak engem magamat sújtana, bátran hallgathatnék. Mert egészen bizást utasíthatnék mindenkit arra a cikke, a mely miatt ez a vád ért, s elfogulatlan olvasó bizonyára felmentene alóla; a ki pedig abba talán felekezeti szűkeklblúséget s más e felét volna hajlandó belemagyarázni, arra nézve én itt újra felesleges munkát végeznék.

Ez azonban sújtani akarja velem együtt mindazokat, a kik még — hála istennek — elég szép számmal vannak; a kik a magyar állam belső békéje és a magyar nemzet zavartalan fejlődése tekintetében épen azt az

álláspontot vallják a magukénak, a melyet én abban a cikkben elfogaltam. Elvtársaim iránti tisztelet, valamint az imént említett nagy fontosságú érdekek arra köteleznek, hogy a harmadik egyetem ügyét a vele összefüggésben álló kérdésekkel a levél és rópirat egyes helyeire való vonatkozással újra elővegyem, nézeteimet itt-ott bővebben kifejtsem vagy talán erősebb világításba helyezzem. De a néhez idők, a melyek ránk bekövetkeztek s a melyek az ezeket előidéző okok természete folytán mind súlyosabban nyomakodnak közéletünkre, már maguk is azt parancsolják, hogy szólna mindazok, a kiknek a szólásra képességök van, mert ha az emberek hallgatásba merülnek, akkor, hogy a biblia nyelvén szóljak, a kövek fognak kiáltani.

De ha már ezek a felszólalást egyenesen kötelezőségemmé tették, az állítólagos félreértésre nézve is megteszem a felvilágosító megjegyzéseket, a melyekből ki fog majd tűnni, hogy mindaz, a mi erre vonatkozólag a levél helyreigazításul tartalmaz, egyszerűen tárgyaltan.

De hogy már a fentebb megjelölt irányban nézeteim kifejtéséhez fogjak, mindenen előtt hangsúlyoznom kell, hogy igen is, egyenesen az állam belső nyugalma és a nemzet élet zavartalan fejlődése, e nagy fontosságú, sőt nyilván életbe vágó érdekek azok, a melyek az előbbi cikkekben foglalt nézetek kifejtésére bírtak. Erre világosan utal annak eszmenete is. Elmondtam ott, hogy az államkormány, hiába áll rendelkezésére az anyagi alap, jelenleg nem teheti, jelenlegi helyzete nem alkalmas arra, hogy egy oly nagy fontosságú tanügyi intézményt létesítsen, a minő egy egyetem. Kifejtettem, hogy ezt pedig azért nem teheti s erre jelenlegi helyzete azért nem alkalmas, mivel a róm. kath. clérus s általa a róm. kath. hívók egész sereg napjainkban a *thomistikus rendszer* hatása alatt van, a melynek a közélet minden térein mind jobban nyilatkozik s a további fejlődésben elvárható folytatást súlyosbódó sajnos hatását röviden jellemeztem a végül, hogy tisztán lássa mindenki, mennyire célt tévesztett dolog volna egy keletkezésben levő tanügyi intézményt csak a legtávolabbról is annak hatása alá juttatni. Pedig ez, ha valaha, most a legkevésbé volna elkerülhető, mivel az időről-időre s aránylag gyorsan változó parlamenti kormányok az állandóság minden attribútumával bíró, nagy közjogi előnyökkel s roppant anyagi javak felett rendelkező róm. kath. clérus hatása alól nem vonhatják ki magukat, kénytelenek vele „karöltve járni.”

S ezé, előbbi cikkem eszmenetét visszamenőleg követve, eljutottam arra, a mivel ott a tulajdonképen tárgyalást megkezdtem. Most tehát itt is erről kell mindenen előtt bővebben szólnom.

Valóban érezhetjük ma ezután talán még jobban s mind súlyosabban fogjuk érezni annak a mulasztásnak terhét, hogy a parlament és a kebeléből származó alkotmányos miniszteriumok a vallásfelekezetek teljes egyenjogúsítását az 1848. XX. t. cikk szellemében megoldani nem törekedtek, s ezt minden erejük megfeszítésével meg nem valósították, legalább azon két alkalommal, a melyek eddig alkotmányos életünk ideje alatt erre az útra egyenesen ráterelhetők volna. Az egyik mint előbbi cikkemben említettem, az alkotmányos aera kezdetén fordult elő, a másíkról majd alább lesz szó.

S alig is lett volna sürgősebb és az előre látható bajok terheinek könnyítésére alkalmasabb intézkedés, mint az, hogy az a párt és a kormány, a mely magát az 1848-iki nagy vívmányok örökösének tartotta mindenkor, hajtsa végre s valósítsa meg mindazt, a mit az 1848-iki törvényalkotók megkezdtek, de a bekövet-

kező válságos helyzet miatt végre nem hajthattak. Mert mi lehetne természetelenegebb, mint az, hogy Magyarországon, a mely 1848-ban a rendi kiváltságok eltörlésének kimondásával a modern demokratikus államok sorába lépett, van mégis egy zártkörű papi kaszt, a mely kiváltságos helyzetében s mindazon előnyök teljes birtokában tényleg megmaradt, a melyek csak rég letűnt idők sajatos és a mieknél egészen eltérő viszonyban találhatják magyarázatukat, de a mai idők keretében egyszerűen érthetetlenek.

Pedig a római kath. clerus jól tudja, s tudhatná mások is, hogy ez korábban, a rendi kiváltságok korában, legtöbb s legnagyobb sikereit éppen kiváltságos helyzetének felhasználásával vitta ki, bár akkor, ha roppant kiváltságos helyzete a nemzeti sajnós közállapotok mellett szinte kivételes állást biztosított is neki az államban, a kiváltságokat s ezek korlátlan felhasználását más kiváltságok mégis akadályozták. Ezeket, igaz, visszahozni nem lehet; ezt józanul nem is óhajthatja senki. De ha ez így van, akkor azt sem lehet józanul elvitatni, hogy az a helyes, hogy a régi rendiség eltörlésének kimondásával a régi rendiség még meglévő összes bagolyvárjai is omljanak le s a kiváltságok megszüntetésével s a kiváltságos osztályok vagy rendek tényleges eltörlésével, a teljes és tökéletes egyenlőség és viszonyosság minden téren és minden körre nézve létesíthetők.

Ez első rendű szükség magára az államkormányra nézve is, hogy a nemzet érdekei által elégtételtől célok felé zavartalanul és akadálytalanul haladhasson s a haza összes polgárai javára igazán hasznos tevékenységet fejthessen ki. Mert a hatalomnak, kivált ha a körülményeket magára nézve kedvezőnek látja, természetében rejlik az, hogy terjeszkedni igyekszik, akárcsak kezében legyen is az, hátha még egy oly területnek a kezében van, a mely nyíltan vallott világuralmi célok szolgálatában áll. Az ily területtel, a mely hatalmat, még pedig félelmetes hatalmat képez, a parlamentári kormányoknak igazi céljai ellenére és az összes közjavanak kiszámíthatatlan kárára számolni kell s vele a jó békeségért, a mennyire csak lehetséges, ha nehéz áldozatok árán s meglehetősen kényelmetlen helyzetben is, okvetlenül fenntartani.

Ez a baj azonban válságossá s mondhatni majdnem megoldhatatlan nehézséggé fokozódik, ha az ily kivételes helyzetben hagyott zárt területben s általa a polgárok társadalmi körében bizonyos hatás folytán oly szellemi áramlat kap erőre, a mely a nemzeti fejlődést a maga természetes útjáról letereli, sőt egyenesen visszaveti s egyszersmind a társadalmi zavartalan nyugalomát és a polgárok egymás közötti kívánatos jó békeségét egyenesen veszélyezteti.

A helyzet pedig ma éppen ez.

XIII. Leó pápa 1879 augusztus 4-iki encylikájában, az iskolákban és a semináriumban minden tanulmány alapjává Aquinoi Tamás, a doctor angelicus bölcseszétét tette, egyszersmind ezt az írókat az iskolák és egyetemek patronusává, a XIX. század philosophusává és a romlott modern világ megszabadítójává emelte. Ez nem új és meglepő állítás, hanem, a mint látjuk, elég régi és bizony sajnós, nem meglepő, hanem megrendítő tény. Igen, megrendítő tény, mert az infallibilis tekintélyvel tett rendelkezés előtt a r. kath. hívek egész seregének, különösen pedig a r. kath. clerusnak feltétlenül meg kell hajolnia, s az ekkép felevenített tan, a mely magában foglalja mindazt, a mi a r. kath. hierarchiát a középkorban irányozta és vezette, tagadhatatlanul oly hatást fejt ki, a mely nem szorítkozik tisztán a római

kath. hittanra és a róm. kath. egyház körére, hanem kibát az államra, társadalomra s ezek összes intézményeire; s ezek körében aztán következményei rendkívül érzékenyek és súlyosak.

S nézzünk csak szét, de persze elfogulatlan tekintettel s látszó szemekkel, bizonyára megláthatjuk már most is minden téren és minden körben az említett megrendítő tény melyen leendő következményeit. Van-e szavakra szüksége valakinek akkor, a midőn előtte világos, meggyőző tények állanak? S kell-e ily körülmények közt hosszasan bizonygatni azt, hogy *egész séges alkotásokra* nincs képességük azoknak, a kik e mind érzékenyebb súlylall nehezdedő szellemi aramattal közeli viszonyba s közvetlen érütközésbe jutotak.

De, hogy itt most egy lépéssel tovább menjek, nincs módjuk a nyugodt alkotásokra sem. Nem lehet kétség az iránt, hogy a róm. kath. clerus kebelében, különösen az ifjabb nemzedéknél mutatkozó harcias hangulat és iránya s az állam és társadalom életében mutatkozó sajnós jelenségek alapja a thomistikus rendszernek a hit és tudás alapjává, a szellemi élet irányozójává való tétele. Az államkormányynak, ha valaha, mindjárt az említett időpontban, midőn még a következmények csak a távolabbi jövőben fenyegethettek, midőn még türelmebb szellemben növekedett papi nemzedékkel állt szemben s ezen rendszer hatása alatt fejlődő nemzedékek tagjai a cselekvés terére nem léphettek, meg kellett volna tennie mindent, hogy magát az államot, valamint a társadalmat is lehetőleg biztosítsa akkor, a mikor már a baj teljes erővel kitor, még pedig az összes egyházpolitikai kérdések elintézésével, az állam és az egyházak, s az utóbbiak egymás közötti viszonyának az 1848. XX. t. c. szellemben való rendezésével.

Meg kellett volna tennie az állam érdekében hiszen a thomistikus rendszer szerint a királyok a papa, mint Krisztus alá vannak rendeltetve s a királyok a pápának hűbéresei, a kinek akaratára reájok nézve a legfőbb törvény.

De meg kellett volna tennie a társadalom érdekében is. Hogy különösen a társadalmi életre, nyugodt, bátoroság együttaközásra nézve, a mely elvgre is első és legkezdetlegesebb feltétele minden üdvös munkálkodásnak, mily ártalmas hatású tanukat hirdet az említett rendszer a maga híveinek, bár kissé meszebb terjeszkedem, még sem állhatom meg, hogy mivel a dolog nagyon fontos, ne közöljek belőlük egy pár tételt, annyit, a mennyit lehet.

Ebben a rendszerben a türelem, a vallásos és lelkiismereti szabadság, a művelt népek legbecesebb és legfeltehetőbb kincse, teljesen ismeretlen. Benne a más vallásúak neve: *infidelis* (hitetlen), *haereticus* (eretnek), *apostata* (hitehagyott), *schismaticus* (szakadár). Ezek előre bocsátása után lassuk, mit mond a hitetlenek (*infideles*) vallásgyakorlatának szabadságáról. A Summa theologiae erről abban a cikkelyében szól, a mely ezt a kérdést fejtegeti: *Utrum infideles sint tolerandi* (2. 2. Q. x. a. 1.). S itt ezt mondja: „Távolítsd el a kejeányokat az emberiség közl, s felzavarsz mindent a fajtalanokdásokkal. Épen így megtűrhetők a hitetlenek is, ha még úgy vétkeznek is a maguk vallásos gyakorlatában.” (*Aufer meretricis de rebus humanis, turbaveris omnia libidinis. Sic . . . quamvis infideles in suis ritibus peccent, tolerari possunt.*) Alább ugyanitt (a 3-ik cikkelyben) a hol ezt a kérdést fejtegeti: *Utrum haereticus sint tolerandi*, az eretnekség vétékét már magukra az eretnekekre nézve is akképen minősíti, hogy általa megérdemeltnek nemcsak azt, hogy az egyháztól kiközösítéssel elkülöníttessenek, hanem még azt is, hogy

halál által a világból kizárassanak (*ex parte quidem ipsorum est peccatum, per quod meruerunt non solum ab Ecclesia per excommunicationem separari, sed etiam per mortem a mundo excludi.*)

Ily tanokat hirdető őr hatása alatt épen nem csoda, ha a vallásosság hanyatlik s a felekezeti szellem erősbödik; de e sajnos jelenség előmozdítására szolgáló tényezőket ne foglalkoztassuk azokkal, a kik tőle távol állnak s e szomorú jelenségnek a nemzetre és köznevelődésre való káros hatásait csak sajnálni tudják.

A thomistikus rendszernek a káros, sőt veszélyes felekezetiesség támasztására és szítására szolgáló természetéről szólván, jónak látom itt alkalmilag egy kis kitérőt tenni. Ezzel a rendszerrel szemben az államkormányzat annak idején nemcsak haladéktalanul meg kellett volna oldani az összes egyházpolitikai kérdéseket, hanem egyszersmind bölcs, messze pillantó politikával érvényesíteni kellett volna azt az elvet is, hogy egyháznak sem lehet oly tanokat hirdetnie, a melyek más egyházak híveit iránt az egyháztagok lelkeiben ingerültséget gerjeszhetnek s táplálhatnak, s ugyanazon háza gyermekei közt a kívánatos jó békét zavarnak. Ezt az államkormányzat egy ily sok felekezetet lakta hazában mind az állam belső békéje, mind a társadalom nyugalma érdekében tartozik megtenni azért, mert nincs rajta kívül semmi más olyan tényező, a mely az egyes felekezetek kebelében netalán keletkezhető tulságos zelust, a mely magukra nézve felesleges, más felekezetekre alkalmatlan, valamennyire pedig együtt véve káros, korlátozhatná, s meg is teheti annyival inkább, mivel nincs a művelt Európában egy vallásos rendszer sem a maga igazi valóságában olyan, a melynek alapjai között az emberszeretet ott nem volna. Ez különösen elmondható a kereszténységről, a mely a maga evangéliumi tisztaságában, ha világmuralki célok szolgájává nem teszük, nem egyéb, mint a szeretet és igazalom vallása. De egyszersmind arra, hogy az államkormányzat ily irányban is felléphet, nekünk már egy fontos és érdekes praecedensünk is van. Historiai tény; nincs mit tartani tőle senkinek. A múlt században, 1872-ben a protestánsokhoz felhívás érkezett,* a mely szerint ezeknek meghagyatott, hogy hitvani kézikönyveikből hagyják ki mindazt, a mi a más vallású polgártársakra netalán hátrányos megjegyzéseket tartalmaz s ezek hitelveinek egyenes bíralatával foglalkozik, a mi tehát a protestáns híveknél irántuk ingerültséget támasztathatna s a békét és nyugalmat zavarhatná. A protestánsok a felhívásra nyomban intézkedtek; bizottságok által hitvani kézikönyveiket átvizsgáltatták s a kellő előmondatok megtétele után annak a következő. 1783 évi generalis conventjökön teljes mértékben eleget tettek.

Ha az említett nagyon helyes és igen üdvös elv alapján a polgári élet nyugalma érdekében egy századdal elév a protestánsokkal szemben a felvilágosult despotismus felléphetett, az egész állam nyugalma s az összes egyházak békéje érdekében bátran felléphet a felvilágosult alkotmányos kormány is más egyházak embereivel, így a róm. kath. clérussal szemben is. Igaz, hogy ez veszedelmes foggyor; de egy igazan liberális kormányt nem lehet féltelni, hogy karak tesz magában vele. Ez irányban meg kell tennie kötelességét a kormányzatnak a jelenleg mutatkozó nagy bajjal szemben, s meg is teszi, ha valósággal független és előtte a vallásügyi politikában nem a Regnum Marianum ideálja lebeg.

De hogy visszatérjek tulajdonképeni tárgyamra, én előbbi cikkemben az említett sajnos szellemi áramlat

okáról szólván, egy szót sem szóltam arról, mintha az államkormányzat a maga tanítványait együtt már most is a thomistikus rendszer hatása alatt volna; csak arra a sajátos helyzetre irányoztam rá a figyelmet, a melybe az államkormányzat a vallásügyi viszonyok rendezésének elmulasztása folytán a kiváltságos helyzete miatt oly hatalmas róm. kath. clérussal szemben jutott, s ezzel kapcsolatban rámutattam arra, hogy mivel ennek körében erőre kapott s mind hatalmasabban nyilvánkozó szellemi áramlat egészségesnek épen nem mondható, az állam kormány, e hatás alól ki nem vonhatván magát, egészséges szellemű tanügyi intézmény létrehozására ez idő szerint nem képes. Többre, mivel egy alapítandó egyetemről szóltam, nem is terjeszkedhettem ki.

Mivel azonban a levél olyan forma dolgot említ, mintha az államkormányzat és vezetése alatt álló tanintézeteket e rendszer hatása alatt állóknak tüntetnem volna fel: én, ha már ez is szóba került, most erre nézve is elmondom nézetemet őszintén és leplezetlenül. S midőn ezt teszem, abban a kedvező helyzetben vagyok, hogy nem kell egyébre támaszkodnom, mint a mit a levél írója érdekes adatokban gazdag röpiratában (78 és 79. l.) mond.

(Vége köv.)

Zsoldos Benő.

Hazafias Clerus.

E lapok múlt évi folyamán meggyőződésemnek adtam kifejezést, a midőn állítam, hogy a magyarországi kath. clérusnál én hazafiságot nem találok, nem is keresek, mert azt az ő intézményeikből összeférhetlenné tartom; nekik előbb való Róma, mint a haza, előbb való az ő földi istenök, a pápa, mint a magyar király felségese szentélye.

És ime, mit látunk? Politikai lapjaink telve vannak örömhírrel, dicsérattal, hogy van (tehát akadt?) Magyar országban két kath. főpap, kik kivétel képeznek; akadt kettő, kik a haza iránt szeretettel viselkednek, kik elrendelték aulatus papjaiknak, tehát megengedték ezeknek, hogy szeressék e sokat szenvedett hazát, mely nekik mindent adott: vagyon, kényelmes életet, tisztességet.

Tehát 2 millió hold területű, magyar véren szerzett nemzeti vagyon élvezői között találkoztak ketten, kik ez öket tápláló, zász jövedelemmel ellátó hazai szent földet szeretik, és mert ezen — szerintünk köteles — érzelmeiket kijelenteni elég bátrak voltak, a clerus többi része és ennek organumai rájuk zúdítták a papi gyűlölet minden átkát, a Vatikán minden villámát. Bizony különös ez, az a 2 millió hold magyar föld azoknak nyujt fényűző kényelmet, azoknak ad dúslakodó bőségét, s ez a jólelkű magyar nemzet azoknak ad törvényhozásában előkei helyet, s engedi, hogy azok hozzána hazájának törvényt, a kik e hazát nem szeretik, kik a kiknek e hazát, minden előtt* szeretni nem szabad.

És ugyanez, ugyanez a hazában, az a magyar protestáns papság, mely törvény és gyözelmes csaták által nyert békekötések ellenére — épen a kath. clerus igazatán folytán — a magyar államtól századok óta csak üldözést, később csak eltűretést szenvedett, mely az államtól nemcsak egy talpalatnyi területet nem nyert a nemzet földéből, de önszerzte hajlékából is kizetett; az a papság, a melynek nem épült a nemzet vagyonából kényelmes palotája, melyben bőszében dúslakodnék; hanem híveinek buzzalmából tákolt, roskadozó, alacsony lakában fogyasztja a szegénységnek sötét, langy, de — mert a haza földében termett — mégis édes kenyérét; az a papság, mely küzdve a min-

* Az ide vonatkozó indítam 1782. aug. 12-én kelt.

dennapi élet szükségével, híveinek filléreiből alakított és fentartott iskoláiban ennek az édes magyar hazának becsületese és hű flakát nevel és terjeszt a nemzet művelődést: — a papság, mely a magyar állam érdekében most is — nélkülözése közt — csekély jövedelme egy részéről lemondott, és lemondott zúgolódás nélkül: — ez a magyar protestáns papság megközelvén, s mint belpolitikai kizárna soraiából azt, kit a hazafiatalnág vadjával lehetne illetni. Milyen ellentés képek! Én Istenem, én erős Istenem! Igazságnak szentesége Istene: „Jöjjön el a te országod!”

De hová vezettek gondolataim?!
Hazaifoi örömeim fogadjuk a politikai lapok által hirdetett és hozsánmazott kivételeket, és bár ezt érdemül nem tekinthetjük, tisztelettel adozunk azoknak; de a kivételek a szabályt csak erősítik, és hogy a szabály mennyire fennáll, nagyon igazolja az esemény, hogy a két fópap ellen saját társai, s ezek sajtója azonnal megindította a hajszát! Egyikre, Kassa püspökére ki van mondva az ítélet: nem várhatunk több mást, nem is érdemül állását, hiszen kálinista miniszter nevezte püspökké! Még utóljára megérjük azt, hogy az mindkettő ellen a vád: „bizonyosan titkos protestánsok, így kell jenni, hiszen hazaszeretetről merészelnék beszélni!”

Székesfehérváron, a honfoglaló királyi család temetkezési helyén és Vácon, hol a 48-iki eszmékért annyi jó hazafi vére ömlött; két kath. püspöki székhelyen, hol a szeretetnek is központosulni kellene, csuhás viték hirdetik a szent háborút minden ellen, a mi haladás, felvilágosodás: minden ellen, a mi a nemzet előmenetelére, erősödésére szolgálhat; és e hősökül nem hiányzik a készség, az akarat, hogy a századok műveltsége és felvilágosodása által elottort inquisitionális magyarázat lángra lobbantsák; a kereszt mellett — mely nekünk a szeretet vallásának alkotóját s annak szenvedéseit juttatja emléktünkbe, náluk pedig e jelszót mutatja: fesszid meg! — kezükben van az égő fátyla is, korántsem azért, hogy híveik lelki sötétségében világosságot terjeszzenek, de hogy ennek lángjával a haza békés fainak nyugalalmát, egyetértését, szeretetét feldúlják, felgessék!

És politikai pártjaink e viszonyok közt mit tesznek? Egyik nagy nemzeti pártunk a függetlenség elveit vallja, hirdeti, s tagjai nagy részben hívek kijelentéseikhez; de azért, hogy a párt néhány szavattal erősebbnek látszassék, előkelő helyet ad soraiban azoknak, kik nem csak megengedhetőnek tartják, de helyesnek is, hogy hazánk törvényhozási ügyeibe a bécsi pápai nuncius bele avatkozzék.

Tehát legyen függetlenség — a minót Roma diktál! Másik nagy pártunk vezére még ma is kalbsbergi levegőben él; valahogy meg ne tanítson: miként lehet nagy szónoki tehetségnek, a kimondott szónak tettség szerinti értelmet adni! Isten örize ettől felekezeteinket!

Elég, ha már van egy „állami seminariumot” kívánó theologusunk.

A kormányférfiak — kik a legszabadelvűbb eszméket a nemzeti akarat folytatás törvényévé tették — diadaluk helyéről a győzelem napján távollittak el s mint Mózes, a nagy törvényhozó, „ki népét jós, bíró, vezér gyanánt óvta, itélte és vezette hűn és látta már a boldog Kanaánt s nem érte el, eltűnt titokszerűn” — letűntek.

Letűntetésüket a titokszerűség leplelvelel akarják takarni; e lepel azonban ritka, nagyon átlátszó, ne vizsgáljuk, mit fedez, de vizsgáljuk a valót, a helyzetet.

Ő felsége bízalma új férfiakat állított kormányunkra; ezek kijelentették, hogy a már meghozott törvények

végrehajtása és az ezekkel rokon és ezeket kiegészítő törvényfeladatok törvényerőre való emelése fogja képezni feladatukat, programjukat.

Becsületes férfiak adott szavának hitelt kell adnunk s hitelt adunk!

Az élet és a legújabb tapasztalat pedig arra tanított, hogy a kimondott elvek győzelemre vezetéséhez, az adott szó bevaltásához igen sokszor a legerősebb akarat, a legbecsületesebb igyekezet — mind nem elegendő biztosíték.

Nekünk, felekezeteinknek teljes biztosítékra van szükségünk; ily biztosítékok szavakban, igyerekekben nem, — de csak törvényes intézkedésekben kereshetünk és találhatunk.

Felekezeteink meghajlott — mint mindig tette — a nemzet kívánata előtt; zúgolódás nélkül fogadta az 1868. LIII. t. c. eltörlesztését, nem emelte fel tiltakozó szavát, pedig a néhány millió magyar protestáns metálinai tiltakozása a nemzet előtt bizonyosan nyomattékkal birt volna; — de nem tiltakoztunk, mert az a hit és remény vezetett bennünket, hogy áldozatunk hozatalával egy lépéssel közeledünk kívánásunkhoz: — egy erős magyar, nemzeti állam megalakításához.

E lépés, nem rajtunk álló okokból, csak félig lett megtéve, az események további teendőinkre nézve óvakodásra kényszerítettek; nem követhetjük bekötött szemekkel politikai pártjainkat; az általuk vert — olykor tekervényes — ósvényeken nem haladhatnánk; előtűnik csupán egy nyílt, egy egyenes út lehet! mi erről senki kedvéért, semmi körülmények közt le nem térhetünk, mert ez az út vezet felekezeteink, és az egész ország összes lakosságának, összes felekezeteink nyugalomához.

Ez az egyenes út nem más, mint az, hogy bizva az adott férfi szó szentségében, minden erőnkkel támogassuk kormányférfiainkat igéretök bevaltásában — és ezen kívül, hogy a hazának, abban minden polgárnak nyugalma visszatérjen, és senki, így a klérus által is megháborítható többé ne legyen: kívánunk, követelünk kell az 1848. XX. t. c. mielőbbi életbe léptetését, sürgetnünk kell a vallások teljes szabadságában azoknak teljes jogegyenlőségét.

Mit hoz hazánkra a jövő; bevalthatják-e a kormányon álló férfiak adott szavukat, vagy nekik is távoznok kell s új embereknek adnak helyet? mind nem tudhatjuk! E változások azonban kívánatainkat nem változtatják; mi, a míg csak meg lesz a lehetőség akaratumk nyilvánításához és annak alkotmányos útoni érvényesítéséhez, kívánalmainkkal el nem halgathatunk; ha mi hívek vagyunk és leszünk önmagunkhoz, nem hagy el bennünket Isten, ki e hazát s abban magyar felekezeteinket annyi vész és viszály közt el nem hagyta, s fel fog virradni hazánkban a politikai egyenlőség és szabadság mellett a teljes vallás egyenlőség éltető napja.

„A vér a nemzetek ama kínos harmata, mely termékenyíti a szabadság mezejét.” (Kossuth Iratim). A mi felekezeteink sokat, igen sokat áldozott ebből, bőven ott ezt nem csak a csatateréken, de a vérdapon is. — Isten örizen az időköt! — ily áldozatra nincs szükség, mi a szeretet napjának éltető melege által akarjuk e véréinkkel már elegendő megteremkenyített hazai síkoknak áldását nevelni, és azt akarjuk, hogy az áldásban, a haza összes polgárai egyformán osztozzanak.

„A pápák világi uralmának híve, de Maistre mondja: minden gyökeresen katolikus társadalomnak két pólusa van: egyik a pápa, másik a hóhér.” Azok, kik résznit különböző politikai pártok alárcá alatt, résznit nyílt sísokot viselve, a haza törvényei megtámadásával, ezek

ellenvaló igaztással, a haza békés polgárai közt a felekezeti harc szításával végeredményben mindannyian oda működnek, hogy hazánk társadalma *gyökeresen katolikussá változzék*: — több vért akarnak? Az a 2 millió hold magyar föld már nem elég kövér a rég kihullott bonfi vértől: nem képes eléggé dús táplálékot nyújtani? még több kell a mostani feleslegesenél is?

Nem gondolták meg önkök, hogy nagy kérdés: *Vajjon az üdvözítő ama parancsa: bocsássunk meg az ellenünk vétőknek, a haza ellen vétőknek megbocsátására is kiterjed-e?*

Ujfalussy Béla.

ISKOLAI ÜGY.

Középiszkolai nevelésünk és a prot. tanárképzede szüksége.

II.

Legközelebbi zsinatunk, mint országos ev. ref. egyházunk közgondolkozása és közérzete, midőn a fakultások ügyében tanácskozott, folyvást aggodalommal nyilatkozott középiszkoláink prot. érületét illetőleg. Igyekeztek ugyan kiváló férfaink lehetőleg kimélni az egyéni érzékenységet, inkább leplezve mutattak a bajra, de azért félreérthetlenül kiűnik, hogy a középiszkolai ev. ref. tanári testület újabb tagjainak az egyház irányában mutatkozó közönyös hajlamaival, nincsenek megelégedve.

Nem lesz felesleges ezen nyilatkozatokból, egy párt itt emlékeztetbe hozni.

„Méltóztassanak megengedni, hogy a nélkül, hogy az állami tanárképző intézetekből kikerül, de most már egyházunk szolgálatában álló tanárainknak, akár képzettsége, akár egyéni vallásos érzelméi tekintetében bármi kifogást tennék: mégis kimondhassam azt, hogy egyetemes egyházunkban egyes középiszkolákat fentartó testületeink már is észlelhetnek bizonyos közömbösségeket, azon különben igen jeles tanárok részéről, a kik az állami tanárképző intézetekből jöttek ki“ (Szász Károly püspök Zsin. napló 1289 lap).

„Én abban a kulturális fejlődésben, melyben most vagyunk és abban a nagy küzdelemben, melynek eleje nézünk, csak két erőben látom a mi létünk biztosítását, és ez a két erő: erős tanári kar és felvilágosodott papság“ (Hegedűs Sándor Zsin. napló 1291 lap).

Leghatározottabban nyilatkozik az adakozásra felhívó szózat, midőn egy helyen így buzdít: „Ref. egyházunknak első sorban egy prot. tanárképzőre mulhatatlantul szüksége van... Hiszen talán már eddig is késtűnk! Ne halogassuk az építés munkáját! Okvetlenül alábannyatás következhetik be s kockázatlana lehet a legszenyebb törekvés és cél, a miért annyi áldozatot hoztak őseink, midőn a gimnáziumok alapját lerakták.“

Prot. egyházi lapjainkban szintén találkozhattunk oly kitételekkel, melyek szintén alkalmasak a közgondolkozást e tárgyra irányítani.

Ismételjünk egy párt ebből is.

„Nem látjuk-e azt a szomorú jelenséget, hogy kálvínista tanárainkban éppen a kálvínista szellemből van legkevésbébb?“ (Prot. egyh. és isk. lap).

„Nagyobb baj azonban, hogy ref. iju tanárainkban is kevés a kálvínistaság, úgy, hogy az igazi kálvínista tanár-típus kivesző félben van“ (Prot. egyh. és isk. lap).

„Rendes tanáraink, kevés kivétellel mélyen hallgatnak a legegységesebb tanügyi kérdésekkel szemben is, va-

lószerűleg azért, mert egy halom idegen eszmének, idegen észjárásnak elsajátítása által vannak elfoglalva (Parádý Kálmán Erdélyi egyh. ker. tanügyi előadó, kinek évi jelentései rendkívül sok tanúságot foglalnak magukban).

„Fáj tudnunk, hogy a prot. tanárvilágnak nincs inyére a felekezeti zászló és nem igyekszik azt magasra tartani, hogy fényljek az ő világozása az egész hazai protestántizmus előtt s hogy sokakat világpolgárius érzések bénítanak meg az egyház szolgálatában; sőt olyan elméletnek is mutatkoznak már előre vetett árnyai, a mely szerint az államtól nyerendő jövéteimegyérek áldozatul kellene dobnunk protestántizmusunk egy részét, vagy legalább meg kellene csendesednünk az egyház iránt érzett szerelmünknek szembeálló bizonyítgatásában“ (Sárospataki Lapok).

„Egy kétségtelen előttünk s ez az, hogy a prot. egyház az egyetemes papság elvével birkozta be magát a világba és lett vallási és társadalmi tényezővé. Ha az következnek be, a mi már megindult, hogy ezt az egyetemes papságot éppen a tanítók és tanárok nem akarnak többé érteni és tisztelgetni tartani; ha eljönne az az idő a melyben a tanító és tanár felesleges nehezkének tekintene magát az egyház testén s magát az egyház igazját unott, sőt szégyenlett tehernek: őh akkor a protestántizmus napja gyors hanyatlással fog sietni enyészete felé“ (Sárospataki Lapok).

Még csak egyet, az idézetek befejezéséül.

„Szükség, hogy a fentartók buzgalmát teljes mértékben méltányolják és vegyék át a tanárok is, kiknek egy része, sajnosan jelentem, a közvetlen felügyelet hiányossága és az iskolai közigazgatás és kormányzat gyöngesége miatt is, hivatala betöltésénél nem tanúsítja azon odaadó és lelkes törekvést és hűséget, melyet többi társainál örömmel ismerünk el“ (Jelentés a tiszantuli ref. gimnáziumok 1893/4 évi állapotáról).

Bizony-bizony kevés örömmel tel ez idézetek összehozásában; de hát szükséges tudniuk, hányszor vagyunk manapság, mintegy a nagy küzdelem előestéjén.

Azt hiszem, minden prot. ember szívében metsző fájdalom nyilat az még gondolatára is annak, hogy a prot. középiszkolák prot. tanárai hiútlanak lehetnének az édes anyához. Az édes anyához, ki szintén szólhat így hajdani leghűbb gyermekeihez:

Én szültelek, álltam
Bölcsölkés előtt,
Emeltem adának
Új életre.

Visszagondolunk amaz időre, midőn iskoláinkban nemcsak a növendékek, hanem a tanárok is egész emberre voltak. Szabad volt a tudomány végtelen birodalma: A törekvő szellem nem fult a részletek posványába, hanem szállhatott felebb-felebb s kereshette, megtalálhatta az összekötő fonalat a dolgok és jelenségek között. Még abban is egész ember volt, hogy nem vágta ketté a tudomány: ez a fele egyházi — ez a fele világi. Te egyházi, menj a szív- és feleddel; te világi, néked csak esz kell szív nélkül! Midőn a papi katedrálról a tanári katedrára átlépni és megfordítva, egészen természetes dolog volt s a tiszteletes és szent fraternitas nem a pecsétes levelet nézte, hanem az egyén arravalóságát melyet megbizonyított a falusi iskolától a wittenberg egyetemig.

Hát azon régi időkben a protestántizmus szíve, lelke, kik lettek volna inkább, mint tiszteltes professor uraimék, kik ha hullát szóval, tudományával; ha szükség volt vérok hullásával tettek tanubizonyítást: „én nem szégyellem a Krisztus evangéliomát, mert istennek ereje az.“

S ma nem az?!

„Fáj tudnunk, hogy a prot. tanári-világnak nincs nyíre a felekezeti zászló” . . .

Mert ha saját vérünk is ellenünk fordul, vagy éppen nem bánja, akárki adja az évi fizetéseket, csak sok és bő legyen a forrás: akkor csakugyan „a protestantizmus napja gyors hanyatlással fog sietni enyészete felé”.

Már is fatális jelenségek észlelhetők a társadalomban. A felsőszabolcsi esperes panasza az egyh. ker. jknyvvben olvasható, hogy „a műveltebb (?) osztály, különösen a hivatalnokai kar jó része távol tartja magát az egyházi életől s az egyházi terheket duzzogva viseli” . . .

Hivatalnok hitsorsosaink?! No, ők szives örömmel várnak minden aprólékos pápista ünnepet, bíróságnál, törvényszéknél, megyénél. Szent: heverd el napok! De ugy lassan-lassan megkedvelni az ember. Még is jó az, pihenni egy kicsit. Az állam? A ki még a mi államunkat se tartja felekezetiének, az vagy iskolába jár még, vagy be van börtönözve. Mikor a legujabb oktatásügyi-miniszter is, ki pedig állítólag atheista hírében állott, a „mi vallásunk sértetlen dogmáiról” beszélt, melyekhez nyulni nem tanácsos! . . .

S a nép? az istenada nép!

Hogyan jutottunk e dicstelen lejtőre?

Hát tudja isten! . . . körülbelül így vagyunk, mint az az egyszerű munkás-család, melyből az urasabban nivedt nagykörű gyermekek saját szárnyaira készülnek. Mindenki arra törekszik, hogy minél több örökséget vihessen el. Elégedetlenül, duzzogva várják a napot, melyen az egyszerű hallélot, egyszerű szülőket magukra hagyassák.

Öszinte meggyőződés, hogy középiskoláink államlapozása felér egy-egy trójai falóval. Öszinte meggyőződés, hogy egyetemes prot. egyházunk szent érdekeinek többit használt volna a gimnáziumok számának apasztása s ilyen után a megmaradtak függetlenítése az állami beavatkozástól, mint az állam-szolgálat folytán a tanári testület egységét lazítani, s a prot. szellemet gyengíteni.

A mi megtörtént, megtörtént.

Ha a prot. közvélemény, legfőbb hatóságában és a sajtóban, egyedül menedéket a prot. tanárképezde felállításában, még pedig mielőbbi felállításában, látott, hát legyen ez a cél a legközelebbi s az egyetem? . . . No! az egyetem szép dolog, büszké lehetnének rá, de mikor a mindennapi kenyérről van szó, akkor csak így imádkozunk: add meg a mi mindennapi kenyérünket!

Most középiskolai tanáraink, személyileg is, tudományos kétszűletéket illetőleg is, csak nem mindannyian idegenek egymásra. Nem csoda aztán, ha nehezen megy az összemegedés. Tapasztaltuk és tapasztaljuk, hogy melegebb rokonszenv, becsülés, tisztelet inkább kifejlődik azok között, kik a tudomány édes tején, hosszabb időn át, együtt táplálkoztak.

Majd ha tanáraink saját intézetünkben nyerhetik meg a tanári diplomát, mint egy közös nap sugarai, inkább terjesztani fogják ama világosságot, mely nemcsak fénylik, hanem melegít is s melegsége első sorban rajtok látszik meg; termékenyítő erejét ők mutatják meg s lesznek nemcsak tanítók, hanem az igazi prot. jellem nevelői.

Hisszük, hogy majd gondoskodik erről az egyetemes tanügyi bizottság!

Andráshy Kálmán.

TÁRCA.

TERHES PÁL,
1844—1895.

„Az úrnak szelvése nagy haraggal jöve mi reánk,” a mely megdöbbenés ösztönserűleg adá ajkainkra a siralmak profétájának eme szavait, midőn legujbóink egyikének, Terhes Pál, rímazombati lelkész és egyházmegyei tanácsbírónak váratlan halálhíret vettük.

Ott állott az élet delelő pontján, munkabíró erejének teljében, a méltóan kiérdemelt tisztelet és közbecsülés derengő fénye s egy forrón szeretet és szerető család boldogságától körülve. Hogy tudott ily hamar hozzáférközni az enyészet? mőt készített a halál ily korán pihenő ágyat annak a szerető szívnek, annak az emelkedett gondolkodású, nemes léleknek, mely becsülettel végzett földi napszámjának még a közepég jutott és mért rabolta el annyi sokuntól a mi szeméinknek kívánságát? Nem mondvá csinált frázisok ezek, hanem a veszteség felett tünődő lélek önkéntes megnyilatkozásai, a melyeket az *úr haraggal jött szelvése* támaszt.

Aranykopes volt ő az egyházmegye papsága és a város társadalmi köreiben. Szelleme- és kedélyében volt valami delejes áram, a mely vonzott magához ölelt mindenkit, a kivel csak érintkezett. Egyéniségében volt valami specialitás, a mely őt másoktól megkülönböztette s komoly és vidám körben egyaránt értékessé és kiemelkedővé tette. Arra volt teremtve, hogy előkelő köztársaság kebelében találon képességeinek és készségeinek megfelelő munkakört, és a rímazombati közönség bizalma talán sohasem járt helyesebb irányban, mint midőn őt magához csatolva, az apai székbe ültető: de az is kétségtelen, hogy ha a sors szeszélyo falusi csendéletet jelölt volna is számára, ott is tudott volna maga körül központot alakítani.

Ily érzelmektől áthatva állunk koporsója felett s ily emlékek hatása alatt adtuk őt át január húszadikán az anyaföldnek.

A sir már be van hantolva, a koszorúk ott porladoznak vele. A halottat fel nem támaszthatjuk, de legalább állítsunk emlékkövet neki s a rávesendő betűk mindenikét aranyozzuk meg fűző könyeinkkel. Így aztán Memnon szoborrá válik a síremlék, mely megszólal, ha napsugár éri s elmondja a lent nyugovónak, hogy csak földi napja áldozott le, de emlékünk és szeretetünk napja ott ragyog felette.

Terhes Pál volt született, a hol megkérte lelkét a halál, az 1844-ik évben. Fia volt az erős ároni karakterű Terhes Sámuelnek, az egykori nagy tekintélyű és tudományú gömri esperesnek. A gondviselés egy szép, nagy testvér-koszorúba illesztette őt, a melyeknek minden egyes levele részesült egy vagy másképen az égi kegyelem bőségében. Neki is becses szellemi tökélet jutottát születési ajándékkul, a mely a gyermeknek és ifjúnak könnyűvé tette a tanulás terhet, gyönyörűségessé az előkészület igáját, úgy hogy a hol mások csak verejtékzeve tehettek egy-egy lépést előre, ő a Dávid parittájával és pástorsírpíjával könnyed lépésekkel haladt célja felé. Maradt elég ideje világ- és élettapasztalatok gyűjtésére, az emberek tanulmányozására, a melyeknek később éppányi hasznát vette, mint az elméleti ismereteknek. Aztán meg a szűlei ház is nagy iskola volt neki, a hol az apában nem rideg családifőt, hanem egy hű, öreg barátot látott, a ki nem a hatalom-szó erejével, hanem a sze-

retet ellenállhatlan melegségével oktatót, tanácsolt és lelkesített. Őzletlen lelkű anya kebelén nőtt fel, a ki szívének minden kincsét szétosztotta gyermekei között. Az ilyen családi kör nem maradhatott képző hatás nélkül, letörhetetlen bélyeget nyomott fogékony szívére és ez volt oka annak, hogy élteinek emlékei között, miért helyezte a jó szüléket mindig az első helyre.

Tanulmányait Sárospatakon, Debreczenben és Budapesten elvégezve, szülő megyéjében kért és nyert kápláni helyet: előbb Alsó-Szuhán, majd Hamván a költői lelkű Sós Miklós oldala mellett. Még le sem tette a papi vizsgát és Rimaszombát már is lefoglalta őt magának, megválasztván előbb az 1871-ik évben második, majd egy év múlva első lelkészének, s ezen állásában megkínálta őt a város, gimnázium az első pap számára fentartott helyekkel. Rendre követték ezután a mindenféle bizalmi állások: a pénztintézeteknél, kaszinóban, dalárdában, nőegyletben, a polgári megyében, szóval mindenütt, a hol tanács- és ítélő tehetőségre van szükség. És ő nem vonogatta magát soha a községláttól, mindenhova tudott időt szakítani és minden helyet egészen szeretettel betölteni.

Ha igaz az hogy sub pondere crescit palma, úgy ez különösen talál ó reá. A sok oldalú tevékenység a helyett, hogy fogyasztotta volna, még inkább növelte erejét, nemes beszédjét. Minden előre tett lépéssel több ember lett belőle.

Pedig hát egyéni értékének emelése céljából nem is lett volna szüksége a széles körű foglalkozásra; csupán szónoki tehetsége is elegendő lett volna papi tekintélye biztosítására. Nem tudom: a természet tette-e előkelő szónokká, vagy a szőlő művészet tanulmányozása is hozzájárult e nembeli erejének gyarapításához: elég az hozzá, hogy Terhes Pálud kellemesebben nem sokan kezelik Istennek ígjét. A nyugodt biztosság, a szép esengő hang, a tiszta nyomatékos beszéd, az intelligens közönség specifikus papjává tette őt. És a milyen kedvelt volt a szöszéken, ép oly kedveltül tudta magát tenni a biveivel való értekezésben is, merevség és üntelts-gtól ment szelíd modorával a mások gyengeségeit kimélő derült kedélyvel.

És a kit nem tudott nélkülözni szülő városának egyetlen tudományos, politikai és társadalmi intézménye sem, arra szüksége volt az egyházmegyének is, mit azzal bizonyított be, hogy alig pár évi lelkeskedése után kezébe adta a jegyzői tollat, később egyik megüresedett tanács-bírói székebe ültette bele. Mindkét helyet az egyházmegye dicsőségére töltötte be; a munkakészség, bölcs tapintat és gazdag tapasztalat emléket hagyva azon a helyen, a mit üresen hagyott maga után.

Paptársai iránti viszonyába baráti melegséget vitt be. So nehezelti, se irigyledni nem volt rá oka senkinek.

És a ki szívének melegségével így tudott hódítani mindenfelé, mekkora szeretettel vitt bele a házias, családi életbe, melyet neki kétszer kellett teljesen előről kezdeni. Először az 1874-ik évben nősült; ez a házasság azonban csak két évig tartott, akkor felbontható örökre a halál, a jó nőt és anyát pár év múlva követte sírjába a letűnt boldogság egyetlen emléke, az ő kedves Kálmán fia is. Másod ízben tizenhat év előtt kötött írgyvet Szabó Emmával, a ki rajongó szeretettel igekezkett kivánon otthonná tenni a családi tűzhelyet a pártalan jó férjre, a kinek egész egyénisége családjába olvadt bele, s a kinek ha volt ellen véleménye, de a feleségétől elütő akarata soha. A köztük levő pártalan jó viszony jellemzésére nem kell fényesebb bizonyítványt ennél az özevgyi panasznál: „csak ne lett volna olyan jó, könnyebben tudnám fejleiteni.” Boldogságuk és szeretetüknek két élő hajtása maradt: az eszes Terhes Samu, ki most az ötödik gimnáziumot végzi s a gyermekkor virágkertjében játszódozó Ilonka.

Óh mért nincs az enyészetnek szive, mért viszi bele a siralomvögyébe az apai gondot igénylő gyermekeket?! Ilyen szívtelűn rohant ennek a boldog papi családnak is. Január 9-én jött reá az úrnak szölvése, midőn épen a gondnokai s-ámadások vizsgálatával foglalkozott. Már a gyűlés elején főtájjáról panaszkodott, de csak végezte munkáját, később azonban állapota törhetetlenül vált s baját enyhítendő szabad levegőre ment, itt azonban elsötétült előtte a világ s pár lépés után jajkiáltással rogyott össze. A katasztrófa még tíz napig váratoztott magára, a reményesség egy-egy csillámát vette a híven ápoló, aggódó szívére. Óh de ez már nem volt élet, hanem folyton tartó agónia, melynek végső órája január 18-án este köszöntött be.

Ha a részvét nagysága egyik bizonyossága az ember értékének, úgy bizonyára magas értéket képviselt ő város- és megyéje közársadalmi életében. Nem volt e városnak egyetlen valamire való embere sem és pedig felekezeti különbség nélkül, a kit meg ne rendített volna varaitban bekövetkezett reménytelen betegsége majd annak nyomán beköszöntött halála. Halála híre a város minden közepületére kitűztek a gyászlobogót s ravatalára annyi koszorút tettek, a mennyi a koporsóra nem lévén elhelyezhető, külön kocskira kellett azokat helyezni. A „Gömbör Kis-Hont” egy egész gyászkeretbe foglalt számot szentelt emlékének. Temetésén testületileg vett részt a városi magistratus, a megyei tisztviselői kara az alispán vezetése alatt a gimnázium tanári testülete az órási ifjúsággal, a kaszinó, pénztintézetek igazgatói választmányja, a kis-honti ág. ev. esperesség a maga egyházi és világi elnökeivel, a helyben állomásozó tűzér tiszti kar, a nőegylet, nem is számítva a ref. papi testületet élen az esperessel, továbbá a helybeli- és vidéki presbitériumokat. Oly óriási néparadt kísérte őt nyugvóhelyére, hogy ennek láttára étebb emberek elismerték, miszerint az ő emlékeztőkre a közönség ilyen részvétet még nem tanusított soha.

Temetése január hó 20-án ment végbe; a háznál aligórtt beszélt és imádkozott, a sirnál Vattay László mondott tartalmas búcsúbeszédet.

A halott már csendesen pihen, de a sötét hantok nem takarhatták el őt lelki szemünk elől; mi szeretetünkkel biztosítjuk neki a feltámadást.

Ruszkay Gyula.

Visszaemlékezés a sárospataki tanítóképezde 25 éves multjára.

— A sárospataki állami tanítóképezde nagy termében 1895 jan. 22-én felolvasta: Dezső Lajos. —

Milyen tisztelt ünneplő közönség!

A porosz falusi iskola megalapítója, Rochow, a népiskolát a mesebeli egérhez hasonlítá, mely szétrágcsálja az előfőtelnek, tudatlanság- és babonának a nép-orozslán erejét fogva tartó hálószalagot. E hasonlat két irányban világosítja meg a népiskola értékét. Az eger munkája magában véve kicsiny dolog azon óriási erőzhő képest, melyet az orozslán kifejtteni bír; a népiskola munkája is magában véve igen csekély, erőtelen dolog azon élet- és erő-nyilatkozathoz képest, mit egy nemzet a társadalmi és államélet terén, politikai és socialis terén, magasabb tudományos intézetei s közgazdasági berendezkedései által kifejthet. Ennek meggondolása megmenti a népiskolát s annak napzsámóait a nagyrálatástól és szerénység lesz az első erény, mely őket ékestiteni. Másrésztől azonban, miként az igénytelen eger szorgos munkája fel-szabadítja az orozslán erejét, úgy a népiskola serény igekezkete is társadalmi és gazdasági erejének tudatára

ébrezti a néporiást, melyet a tudatlanság télen henyésére vagy gyáva lemondásra kárhoztatott. Ennek megmondolása viszont lelkiismeretes, kitartó munkára serkenti a népiskolát és annak munkásait; *serénység* lesz a másik erény, melyvel ékeskedni fognak.

Szerénység és serénység: ezek ama tanítói erények, melyeket intézetünk első, most már a sírhant alatt pihenő igazgatója a megnyitó ünnepélyen tartott beszédében javallt, melyektől az ifjú intézet áldados működését várta és felteltezte. A lefolyt 25 év alatt e két erény alkotta intézetünk erkölcsi légkörét, melyben ennek tanítványai a nép-oroszlan erejét felszabadító egér szerepére készültek.

Hogy e légkörből ma mégis kiléptünk, amennyiben iskolai ünnepélyünkre az intézet előjáróságát s volt tanítványaink kivül a népoktatás-ügy iránt érdeklődő közönséget is meghívtuk, s amennyiben intézetünkben a köznapai munkát félretettük: annak — úgy gondoljuk — elegendő oka van.

Az 1868. évi törvényhozás a magyar nemzeti égboloztat egyik oszlopául állítja fel az állami tanítóképzést. 25 év lefolyása alatt ez az eszme a nemzet köztudatában kissé elhalványodott, olykor a visszafejlődés tünetei mutatkoztak, s ma — ha a jelek nem csalnak — a tanítóképzés válság előtt áll. Epp most tehát, a forduló ponton, kívánatos a hátrahagyott útra visszatérnünk, hogy az út elágazása tévútra ne vezessen bennünket. Aztan az állami tanítóképzők között intézetünk az egyetlen, mely a felekezetet dajkáló karjai között élte csecsemő korát. Ha valahol, hát itt van helyén, hogy szímet vessünk: vajjon a nemzetnek az állami képezde felállításából folyó nyeresége fölér-e ama veszteséggel, melyet a felekezet az a képezdéjének átadásával szenvedett? Az *idők és körülmények messzelátója* gyanánt tűnt előtünk fel a mai nap, azért váltjuk kötelességünknek, hogy intézetünk a maga szűk köréből kilépve, a népoktatás-ügy iránt érdeklődő közönség előtt teljesítse a multakról való számvetést.

Aztan tagadhatalan, hogy a köznapai munka pörös levegőjéből az eszmék úde légkörébe való emelkedés jótékonyan hat a tanügyi munkáira. Nemcsak mostani növendékeinkről van itt szó, noha bizonyos, hogy ily ünnepélyes időpontok legalkalmasabbak az ő kedély-életök ápolására is; hanem szó van a tanárokról s a közel s távol vidékekről egybesereglett egykori növendékekről. Ezeknek váltja a mai nap, az idők és körülmények e messzelátója: sursum corda! Miként a szüle, ki felnőtt gyermekeit szárnnyal bocsátotta, örül, ha azok őt születésnapja alkalmából felkeresi: akként örvezend az alma mater tanári kara volt növendékei egybegyűlt seregének, akik intézetünk mai születésnapjára ide siettek; az atyafiúi ölekezés mindegyiknek új erőt ad a további munkára, új kitartást a további serénykedésre. Íme, ezért váltjuk megengedhetőknek, hogy intézetünk a köznapai, serény munkát ma félre tegye.

És még egy szempont van, melyről emlékeznem kell, mielőtt tulajdonképeni feladatomból megoldásához kezdenék. A multak képenek rajzolására nemcsak a képzelmet gyönyörködötti, nemcsak a kedélyt melegíti, hanem az értelmet is foglalkoztatja: tanulságot nyújt a jövőre. 25 év ugyan nem nagy idő egy nyilvános intézet életében, de mégis elég arra, hogy kitűnjék hatásának iránya és mértéke s megalkothatók legyenek a szükséges pótlások, javítások s új alkotások körvonalai.

Ily szempontokból kívánom a lefolyt 25 év történetének képét általános vonásokban megrajzolni; legyen szabad e végre a m. t. közönség becses figyelmét egy rövid órai időre kikerémen.

(Folyt. köv.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Roffi Borbély László
és
Könyves Toth Mihály.

«Hullatja levelét az idők vén fája.» Zivataros multunk tiszteletet parancsoló alakjai, nagy bizonyosságai gyorsan követik egymást a temető felé. — a hosszú pihenésre. Kossuth Lajos, br. Vay Miklós, gr. Bánffy Miklós, Kun Kocsárd — e csaknem százados tölgycyk után — kidőltek immár az anyaszentegyház régi jó vitézeinek sorából *Roffi Borbély László* és *Könyves Tóth Mihály* is, egyik életének 90-dik, másik 86 dik esztendejében. Dicső napok szent emlékei fűződnék nekükhöz. Nem csak láttak felébredni ezt a mesterségesen elaltatott, szegény nemzetet; de részt vettek ennek ébresztési munkájában is, ki-ki a neki adatott erő mértéke szerint s helyzetének és állásának megfelelően; részt különösen az anyaszentegyház jogainak védelmezésében, a mikor az önkény durva keze rombolni kezdte ennek kerítését.

*Könyves Tóth Mihály*nak különösen szép sorsot juttatott Isten. Debreczenben, a hol született, tehát a saját hazájában lón kedvessé, tiszteltté, sőt irigyeltté — a proféta. Szülőföldjén, Kassán s Bécsben végzett tanulmányait s Szoboszlay mellett kezdte meg egyházonok pályáját 1836-ban s pappá lett itt még ugyan-ebben az évben, nem nepotismusból, hanem olyan ragyogó szónoki érdemért, a mely előtt az elenségek is meg kellett volna hajolnia. 1842-ben már a Budai Ezsaiás katedrójába emelte a köz-szeretet, a mely szinte rajongással fokozódott az ő kivételes szónoki képességei iránt. 1848-ban és 1849-ben gyújtó bérteket tartott a nagy templomban, a mely nem bírta befogadni az érte lelkesülő hallgatóságot. A győzedelmes zarnakság aztán üldözöbe vette hazaszertetéért s ön-meggyalázásra próbálta kényszeríteni, követelvéen tőle a beszédeiben hirdetett igazságok megtagadottsát. Miután ezt az embertelen követelést visszautasította, a dicsőségesen uralkodó vérbírótság akasztófára ítélte, a mi — legfelsőbb kegyelem folytán — 20 évi súlyos várfogságra lón átváltoztatva. Olimtuszban és Josefstadban hurcolta láncait s büszke volt rá, hogy azokkal is tanúskodhatott a nemzet igazai mellett. «A rab láncal, a király koronával ékes» — mondá egykor a még koránlatlan ifjú királynak, az Illés proféta bátorságával. 1856-ban tisztelőinek közbenjárására kegyelmet nyert, de hivatalát nem volt szabad elfoglalnia s leveltárnoki, számvelői, irodavezetői minőségben működött. A nemzet újabb tavaszán, 1860-ban nagy lelkesedéssel helyezték vissza katedrójába, de ekkor a pátenses küzdelemben superintendensségre érdemesült Balogh Péter javára lemondott. 1860-ban karcagi lelkesedés s ugyanekkor heves nagy-kunsgai erresség, a Balogh Péter halálával pedig újra debreceni lelkipásztorra lett 1871-ben s itt élte le hátralevő esztendőit a haza, egyház és társadalom önzetlen szolgálatában s szeretett családjá sorának böles intézésében. Megérte, mint földi jutalmzatásának egyik legnagyobbiakat, hogy egyik fia, *Kálmán* vele együtt kormányozhatott a kalvinista Róma hajóján. Megért sokat, látott dicső napokat, véres küzdelmeket, sötét börtönt, fényes tisztiséget, az igazak jutalmát: egész szülőföldjének, kerületének, sőt az egész hazai ref. egyháznak őszinte tiszteletét s édes övéinek Isten

és emberek előtt való gyarapodását. Nehány éve már csak romja volt önmagának, de így is felemelő őt ott látni a kis templom papszékeben s emlékezni múltjának szépségeiről. Írott művei az Athenacumban, a korán felben hagyott »Egyházi könyvtár«-ban s a Török Pál féle predikátor tárban maradtak reánk. Erdemének bizonyosan akadnak teljes méltányolói ama számosak közül, a kik látták ragyogni őt a dicsőség verőfényében. Folyó hó 4-én hűnyt el csendesen s 6-án temették el hozzá méltó tisztességgel. Behantolt sírjánál is áldjuk a gondviselést, hogy bizonyoságul küldte őt nekünk a nehéz idők zivatara közé.

Roffi Borbély László egy szűkebb körnek volt Istentől küldött vezére, boldogítója. Lelkének nemessége, kedélyének vallásossága arra utalták őt, hogy mint patriarkha járjon övéi körében s szíve jószágával gyűjtőn tisztelőkét maga köré a világi és egyházi társadalom emberei közül. A zajos dicsőség sohasem volt az ő világa; szeretett csendben hatni, mint az éjjeli harmat s lassan, de biztosan építeni, mint a bölcs gazda, a ki nem homokra építi az ő házat. Nem irigyletleni, de szeretett volt óhajítása s mint ilyen az apró s folytonos jótéteményekben lelte kedvét s boldog volt, ha a szegénynek egy-egy igaz könyvet letérthetett s a sebhédt szívűnek balzsamot osztogathatott. Ezek a keresztény ércei tették őt köztiszelte tárgyává s úri házá s széles körben kerestette. A falu (Jánosi, Gömör m.) s ennek vidéke úgy szerette őt, mint a legjobb gondolkozási gyülekezet az ő igazi lelkipásztorát. Az egyház-közég, majd az egyházmegye bűnsőséggel fűzte őt magához és használta meg nemes tehetségeit. Volt gondnok, egyházmegyei tanácsbíró, egyházmegyei segédgondnok (coadjutor curator), s mindenik hivatalában mintaszéri hűséggel állotta meg helyét és tette nevét tiszteltesé. — A sárospataki főiskolát, ennek tanárait szinte rajongásig fokozódott szeretettel szerette. Örömben, gyászban osztokni az első között szietett s a »Sárospataki Lapok«-nak is meleg keblű barátja volt. Az Emődé Dániel halála alkalmából írott s mondott beszédekét, necrologokat ő adta ki saját költségén s egy-egy nevezetes számját lapunknak maga is kész volt ismerőcsinnek fényes seregében terjeszteni. Egy idő óta gyakran szenvedett kínos fájdalmak s megváltás volt reá nézve a halál. A nagy úri ház gyászba borult tagjaival, az egyházmegyével és a jánosi egyházzal együtt mi is veszteseknek tartjuk magunkat az ő elhunytával és tisztelettel áldjuk emlékeztét.

A pápai ev. ref. főiskolának is fájdalmas vesztesége van. Szilágyi József, főgimn. igazgató, a ki mint ilyen 10 éven át vezette a gimnazium ügyeit, mint tanár pedig 44 évig át működött eredményesen, f. hó 3-án, életének 67-ik évében elhunyt. A tanári kar gyászjelentésben tudatta az őt és az intézetért azt nagy veszteséget. Áldás emlékére.

— A közoktatásügyi miniszter költségvetésének tárgyalásánál január 2-ikán a Berzevicz Albert volt államtitár beszéde volt egyike a legérdekesebbeknek. A Kovács A. által szóbahozott papképzésre nézve megjegyzi, hogy Kovács félreértette az ő nézetét, melyet legközelebb megjelent művében ebben a kérdésben kifejtett. Ha a Kovács véleményét fogadják el, mindenesetre előidéznek a kulturharcot. Berzevicz csak annyit óhaj, hogy a papképzéssel szemben az államérdek követelményei bizonyos tekintetben, a vallásos meggyőződés teljes kimélésével érvényesíthessenek; így p. o. kívánja, hogy a lelkes pályára lépők, különösen pedig a hitnapi intézetek tanárai magyarként állampolgárok legyenek és magyarul értsenek s beszéljenek. A népoktatási törvény

revízióját szükségesnek és minden nagyobb baj nélkül végrehajthatónak tartja, mert az hosszabb időt vévén igénybe, akorra az egyházpolitikai igazalmak már csilapodni fognak. A népoktatás államosítására nézve, melyet különösen az ellenzék szónokai ajánlottak annyira a kormány figyelmébe, bizonyos fokú óvatosságot ajánl, mert nézete szerint az, hogy egyes iskolákban államellenes tendenciák merülnek fel, még nem elég ok arra, hogy a felekezetek áldozatkészségét és érdeklődését teljesen száműzzük az iskolagyűeknek épen arról a teréről, a melyen a vallási momentumok leginkább preponderálnak s a melyen tehát a felekezeti oktatás a legjogosultabb. A népoktatási törvény revíziója alkalmával szükségesnek tartja kimondani, hogy külföldi állam ne segíelyhessen magyarországi iskolákat, mert csak így lehet megakadályozni, hogy azok az iskolák, melyekben államellenes eszmék csirái vannak, ne az állammal keressenek segélyt. Szükségesnek tartja, hogy a népoktatási tanítóktól állami képesítést követeljenek, bármelyik tanítóképző intézetben nyerték is kiképzetésüket, mert az állam csak így lehet képes felölöséget vállalni, hogy az illető tanító képes megfelelni elvállalt feladatának. *Thaly Kálmán* mint protestáns is örömmel üdvözlölné a kath. autonómiát. Üdvözlöi a minisztert, hogy a középiskolákban a nemzeti szellem erősítését tűzte ki célul. A nemzeti történelem bővebb tanítását sürgeti. A harmadik egyetem felállításánál előbb való teendőket is ismer a nép- és középiskolák körül. Az egyetemi tanári állást nem úgy kívánja emelni, hogy a cím- és rangköröságnak adjanak újabb papot, hanem az által, hogy a kiválóbb tudósoknak személyes pótlékot adjanak s ne engedjék, hogy képzett tanáraink könnyelendők legyenek külföldi egyetemekre állást vállalni. Történeti festők képzésére is nagyobb súlyt kíván fektetni. *Herman Ottó* előbb egyházpolitikával foglalkozott s igazat adott azoknak, akik azt állítják, hogy hazánkban a kath. vallás üldözve van, mert hiszen a protestánsnak és gör. keletnek bármilyen képzett és arra való volna is, meg van az az előnye, hogy nem lehet kultuszminiszter s valahányszor az államban olyan funkció előtt állunk, a melybe a vallás is befoly (koronázás, emlékünnepe stb.) csupán a róm. kat. vallást ismerik el illetékesnek. Az egyházpolitikai kérdésekre nézve csak annyit jegyez meg, hogy aki egy középkori lovatot ki akar vetkeztetni középkori vértetetőből és ártalmatlanná akarja tenni, annak el kell venni tőle az íjat, dárdat és kardot s csak akkor veheti le róla a vértetetőt. Érti ezek alatt az egyházi javak *secularisatioját*. A saecularisatio után tessék megadni a kat. autonómiát s akkor kimondani, hogy minden felekezet tartson magának annyi és olyan papot, a hányat és a minőt akar és bír. A közoktatásügyre térve át, elsőnek tartja a jó tanerők működését s hogy engedjék a képzett tanárt, ha fiatal is, egyetemi tanárrá is lenni. Az iskolák államosítását nem tartja szükségesnek, hanem a kellő felügyeletet igen. Kikel a közoktatási tanács által engedélyezett tankönyvek rosszasága ellen. *Márkus József* az 1868. XXXVIII. t.-cikket igen hiányosnak tartja, mert nincs intézkedés benne az iskolák költségeinek fedezéséről. Szerinte a községeket és felekezeteket ismétők iskolák fentartására nem lehet kötelezni s azt sem tartja méltányosnak, hogy olyan városokban is sürgetik a polgári iskolák felállítását, a melyekben felsőbb népokola van. *Wlassics Gy.* miniszter válaszul a fontosabb megjegyzésekre. Kijelentette, hogy a hátralevő két egyházpolitikai javaslatnál csakis azokat a módosításokat hajlandó pártolni, amelyekhez a lelépett kabinet tagjai is hozzájárulnak. Igérté, hogy a tanítók fizetését legalább részleges intézkedéssel javítani fogja s tiltakozott az ellen a vélemény ellen-

hogy ő az egységes középiskolának ellensége. Azt hiszi, hogy idővel a gyógyszerészi és az orvosi pályát meg kell nyitni a nők előtt. A miniszter beszéde után még egy pár felszólalás következett s ezek után az általános vitát a költségvetés elfogadásával bezárták. A *részletes vívándó* szóba került a harmadik egyetem ügye. Herman Ottó Szegedet tartja erre a legalkalmasabbnak, az új műegyetem helyéül pedig Selmezbányát óhajtáná kijelölni. *Fenyessy Ferenc* az eddigi véleményekkel szemben legjobbnak tartaná, ha az új tudományegyetemet Budán állítanak fel. *Dégen G.* a felett elmélkedett, hogy mi lehet az oka az egyetemi vizsgálatokon tapasztalt tömeges megbukásoknak. Azt hiszi, hogy az érettségi vizsgán nem járnak el el égszigorúan. *Hock J.* a növevvel kívánna gyakorlatiabbá tenni. *Ragályi Béla* a miniszternek azt a rendelkezést kifogásolta, melylyel a *lelkészeket a népiszkolai tanítástól tiltják*. Kérte a minisztert, hogy rendelést fűggeszse fel vagy módosítsa. Ugyanezt kérték *Schreiber F., Péchy Tamás* és *Zay Adolf* is. Erre a miniszter kijelentette, hogy *kiutales esetekben engedélyt fog adni arra, hogy a lelkészek taníthassanak*. A költségvetés tárgyalása febr. 4-ikén végződött. Ezen a napon *Korács Albert* a „*Jelkési ilmetlenyek*” ügyében intézett kérdést a miniszterhez, mert ha az állam ellen igaztó egyházak is kapnak segélyt, akkor azok, még nagyobb mértékben fogják az igaztást folytatni. A közoktatási miniszter válasza szerint ez az anakönyvek államosítása és a polgári házasság folytán beállott fizetés-csökkenés pótlására van felvéve s oda fog törekedni, hogy az adatok beérkezése után ezek a segély-összegek a törvényhozás útján véglegesen állapíttassanak meg.

— **A dunamelki ev. ref. egyházkerület tanárainak gyám-egylete** megavarta a tanárok között eddig fennálló jó egyetértést. Legalább ezt lehet következtetni abból a felszólalásból, melyet *Vass Sámuel* egykori tanár 48. tőrsa érdekében is készítet s „*Értsük meg egymást, hogy legyen jó egyetértés közöttünk*” cím alatt ki is nyomtatott. Ez, tulajdonképen válasz a *Szűcs Farkas* által szerkesztett s az egyházkerületi közgyűlés előtt is megfordult előterjesztésre. *Vass Sámuel* az indította a felszólalásra, hogy a közös gyámintézet vagyonát, mely jelenleg 77000 forintból áll, a budapesti theologiai tanárok olyan módon óhajtának felosztani, hogy az állami nyugdíjintézetbe belépő 48 jogakadémiai, képezői és gimnáziumi tanár alig kapna egy pár ezer forintot. A 48 tag a közös vagyonból mindössze is 23000 forintot kér, melylyel az állami nyugdíjintézetbe álléphet, az 54000 forintot pedig hajlandó a 6 theologiai tanárnak és az özvegyeknek meghagyni. De a theologiai tanárok azon az alapon, hogy a szabályzat a munkaképepen tanároknak 500 forint nyugdíjat, az özvegyeknek pedig 250 forintot rendel adatni, követélnék a maguk részére 35000 forintot, az özvegyek részére pedig 42000 forintot. Hát bizony az ilyen osztozkodást méltányosnak nem igen lehet tartani, kivált ha igaz az az állítás, hogy a 6 theologiai tanár összesen 1781 forintot fizetett be az intézet pénztárába, a kilépő 48 tag pedig 45800 forintot.

— **Egy érdekes régiesség.** A sárospataki ev. ref. egyház régi szent edényei közt, melyek még az 1661—1734-ig tartó vallásos üldözések erőszakos foglalásai s a labban és kuruchadak rablásai után is megmaradtak, van egy ezüst tálcá, mely mind az ajándékozók nevével, mind történeti becésénel fogva egyiránt megérdemli, hogy e lapok olvasóival megismertessük. Az I. Rákóczi György és felesége Lorántyi Zsuzsanna kegyes ajándéka ez, abból az alkalomból, hogy első szülött fiók Zsigmond megkereszteltetett. Mutatja ezt a kőirat, mely a tálcára következőleg van felmetszve: Illustris Heros. Magnif. D. Geor. Rákóczi. de Felső-Vadász. Comes. cottus, Borsod:

S. Caesar. Regiæque M. dapifer. Captan. Onod. etc. Ac. Magnifica. Heroïna. D. Susanna. Lorantyi. cum. primo-genitum. suum. natum. 27. Juny. Sigismundum. Rákócy. per sacrum. bapbtismatis. fontem. in. gremium. Ecclesiæ Christi. 22. Augusti. An. Dn. 1618. ritu. Ecclesiæ. orthodoxæ. consveto. cooptandum. curarent. hocce polubrum. argenteum. una. cum. amula. inaurato. (sic!) in. ss. bapbtismi. administrationem. Deo. Opt. Max. Ecclesiæque. helveticæ. confessionis. Sárospatachinæ. bony omnis-ergo. dicarunt. dedicarunt. consecrataruntque. Anno. et. die. administrati. bapbtismatis. Marc. X: 14. Sinite. pueros. venire. ad. me. et. ne. prohibeas. eos. talium. enim. est. regnum. dei. Vagy magyar fordításban: A fényes származású főúr, Méltóságos felső-vadászi Rákóczi György, Borsodmegye főispánja, 6 császári és királyi felségének étekgőfőja, ónodi kapitány s at, és Méltóságos Lorántyi Zsuzsanna asszony, midőn július 27-én világra jött elsőszülött fiókat, Rákóczi Zsigmond, a szent keresztység vízével a keresztényen egyház kebelébe, 1618. augusztus 22-én, az igazhító egyház szokott szertartása szerint felvétették, ezen ezüst tálcát egy aranyozott kehelyvel együtt, szent keresztiségi használatra, a kegyelm és magasságos istennek és a hely. hitv. sárospataki egyháznak, a szerencsés esemény alkalmából adták, ajánlották és szentelték, a keresztelés évében és napján. Márk. X: 14. Engedjétek, hogy jöjjenek én hozzám a kis gyermekek és meg ne tiltások őket, mert ilyeneké az Istennek országa. E felirattól kitetszik, hogy a kegyes adományozók a tálcával együtt, melyet jelenleg az úrvacsorai kenyérszétaszal használnak, egy aranyozott kehelyt is adtak, de a mely 1697-ben a Tokai Ferenc és Szabolczi György lázadása idején elsikkadt. Történeti tekintetben is érdekes e felirat, mert arról győződünk meg, hogy I. Rákóczi Györgynek és Lorántyi Zsuzsannának egy olyan fiók is volt, a kit eddigelle a történetírók nem ismertek. Szilágyi Sándor az I. Rákóczi György korának legalaposabb ismerője. négy fiókat említ. Első volt köztük *Sámuel*, ki 1619. késő őszién született és három éves korában meghalt, második: *György*, ki 1621. január 30-án született és mint erdélyi fejedelem II. György néven szerepelt, harmadik: *Zsigmond*, ki 1622. július 14-én született és a család szereplő tagjai közt e néven harmadik, negyedik: *Ferenc*, ki szintén gyermekkorában halt el. (L. Szilágyi S. Felső-vadászi Rákóczi Zsigmond 1622—152. Budapest. 1886. 8 lap.) Az elszámolt fiók közt a legidősebb, *Sámuel*, 1619-ben született, a felirat szerint pedig elsőszülött fiók Zsigmond volt, ki 1618. június 27-én született. Ugy látszik ez a fiók is csecsemő korában halt el és ezért a negyedik fiút ismét a Zsigmond névre kereszteltették.

Szinyei Gerzson.

— **A sárospataki főiskola köréből.** Az igazgatótanács múlt hó 21—24. napján végezte itt a régi számvevőszék teendőit, a »literaria deputatio» feladataival kapcsolatosan. Ezt megelőzőleg *Fejes István*, mint egyházi elnökét udvözölte espressé történt megválasztatása alkalmából, a mit az elválasztott azzal az ígérettel fogadott, hogy új hivatala nem fogja őt gátolni a főiskolai aligondnokság teendőinek buzgó teljesítésében, sőt az által is a főiskola érdekeit véli még inkább előmozdítani. A munka-felosztás elvénél kétszáz alkalmasa mellett gyorsan folyt a főiskola pénztárkönyveinek s a kötvényeknek stb. átvizsgálása. Összes bevétel volt 1894 ben 168,462 ft 54 kr.; kiadás 166,279 ft 28 kr.; maradék: 2183 ft 26 kr. Az 1894 dik vagyonmérleg: Ingatlan: 616,634 ft 50 kr. ingó: 334,943 ft 10 l. Összes jövedelmező vagyon: 951,577 ft 60 kr. Tel 45,889 ft 77 kr. Tisza vagyon: 905,687 ft

83 kr; 10,736 frt 56 krral több, mint 1893-ban. Költségetves 1895-re: Bevétel: 89,536 frt 95 kr; kiadás: 88,654 frt 96 kr; maradék: 881 frt 99 kr. Az indexmegecsisítés díját ezentúl a tandíjjal együtt fogják az akadémiai növények elfizetni, a mi által az igazgatói hivatal egy kellemetlen tehertől szabadul meg. Az Irodalmi Kör javított alapszabályait ajánlólag terjeszt fel az ig. tanács a kerületre. A levéltár rendezéséről örömmel vette tudomásul, hogy immár 59,148 egyházközségi s 22,855 iskolai okmány van eddig szép rendben elhelyezve. Az államsegélyt a jogakadémia részére — a tanári kar felterjesztése alapján — nem tartja igénybe veendőnek. Dr. Finkey F. jogtanár és Ellend J. főgimn. tanár székfoglalását a jövő szeptemberre tűzte ki. A Horváth M. alapítványra felvett Horváth Dezső VIII. o. t. mint főigazgató; a Mesko-alapítványra Terhes Tivadar I. o. t. A kormányzati rendszabályok javított kiadását a szeptemberi ülés alkalmával fogja ig. tanács átvenni. Az igazg. tanács 6 évre szóló megbizatása lajvárn, a kerületet új választásra hívja fel. Az ülések folyama alatt püspök úrhoz is szerencsénk volt, a ki a főgimn. osztályokat látogatta meg nagy buzgósággal és a növényekhez intézett atyai tanácsaival a fiatalok szívét is meghódította. Az akadémiai colloquiumok megfigyelésre az ig. tanácsnak ismét nem jutott ideje. A theol. és jogi akadémia a 2. ik félév f. hó 11-én kezdődik.

— Az örök élet reménye. *Wimmer. weiswiler* lelkes, kinek „*Küzelem a világméretű*” című, növénytel meglejten remek kis könyvét 1889-ben mi is ismergettük, a mult év végén a badeni „liberalis egyházi egyesület” gyűlésében „*Az örök életre való reményességünk alapja*” cím alatt előadást tartott melynek a következő tételre szolgált alapul: 1. Az örök élethez való reményesség az új szövetségi kijelentés lényeges alkotórésze, de ott elválaszthatatlan összekötöttélen jelenik meg a Jézus viszszatéréséről és a világ végéről való képzetekkel, a melyekhez mi már nem ragaszkodunk többé! 2. A keresztény reményesség történeti előállítását azon élményeknek köszöni, melyeket a tanítványok Jézus halála után átéltek, de az ezekről szóló tudósítások nem nyújtanak elegendő biztosságot nekünk arra nézve, hogy hitteink arra alapíthatjuk. Jézus testi feltámadása nem lehet alapja a mi reményességünk 3. A valóságos hitnek kielégítő alapja csak az emberi természet mélysége lehet. Így Jézusnál is az örök életben való hit az ó benső élethez való köteletességnek való eredménye, a mely Istenhez való viszonyban érte el tetőpontját. 4. A mi reményünk is Istenhez való viszonyunkon alapzik, a mely Krisztus szellemének maradását gyümölcse. 5. Ebben a szellemben Jézus tovább él közöttünk és kiengesztel Istennel. Ez az a tény, a mely az ő testi feltámadásának képzetében találja meg történeti formáját. 6. Hogy Jézus személyesen is él, ez állásponton magától értődik, de ez nem az, a mit az ő feltámadásának, annak tulajdonképeni értelmét szerint nevezünk. 7. A mi keresztény népünk általában még nincs annyira, hogy az örök élethez való reményünknek lényege s ennek történeti formája közt különbséget tudjon tenni, de elő az idő, midőn a különbség értelmét meg kell tanulnia. 8. A mi feladatunk, hogy Krisztust, mint az Urat prédikáljuk, a ki a szellem, és az ő szellemének elégséges voltáról való tudatot oly erősen folébreztjük, hogy a hit külső támaszainak szükségessége magától összeomlik. Csakis e pozitív feladat betöltése után következhetik be az elavult téves nézeteknek óvatos helyreigazítása.

— Nyilvános számadás és köszönet. Heráud-Németben, az újbold épített templomban felállítandó orgona alap javára f. év január 27-én

tombolással egybekötött táncmulatság rendeztetett, mely a jótekony cél jávára 92 frt 80 kr tiszta jövedelmet hozott. Ez alkalommal fellétek: Balassovich Kornél I. frt, Béky Endre I. frt, Csorba János 50 kr, Jászay Pál 50 kr, Kapitány Jánosé I. frt, Kónya András 50 kr, Korocsi Dániel 2 frt, Kóta Ambrusé I. frt, Major Sándor 2 frt, Mauritz Árpád I. frt, Nagy Kálmán 2 frt, Páldis Endre I. frt, Petrássy Irén k. a. 2 frt, Szekes István 50 kr. Fogadják egy fellétekkel, valamint azon urhalogyak is, kik a jótekonny célhoz tómbola tárgyak adományszárával járultak, az egyháznak, ez uton is kifejezett őrsinte köszönetet. *Kónya András* elkész.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— *Borsodi. Kérdezd, ha kaptam-e a »Borsodi Hirlap» ez évi 5-ik számát s ha igen; miért nem szorított törökre dr. Halász urat az ő tudós oktalanokadósért?* Kaptam ésés barokom s gyönyörködtem is a tudós eme féltekendéseiben, a háborgó tenger játékos dühében; de saótam is a bölcsét, a kiki fegyveres házából nem telik egybű, mint gyáng, rágalom, csúrés-csavarsa tudománys évek legióhélyett. »*Torok szorítás*»-ra azonban még annyi szemet-bezéd miatt sem gondoltam soha, mert úgy vagyon én is, mint t. elődöm, a ki azt mondta egy alkalommal, hogy a pókot elapton is unfordít. A »Borsodi Hirlap» ismeretlen szerkesztőjének mindemellett is írtam egy levelet, a melyben megköszöntem neki, hogy fényes életétől szolgáltatt nekem, mikor azt írta ama »örömcsévé» alá, hogy »szoblatlan» dolgot mivel annak körebeocsátásával s csak azért tesz, mert a nyilatkozó tanár misbólet ember, s leginkább pedig azért, mert az »szaklapok elzárják előle a nyilatkozás útját». A kit, mint tudóst, egy szorosan szakdolgozatban, a »szaklapok nem bírnak befognáni, hat — lsten látja lekemet, azzal én nem perlekedem. Megírjam, hogy az ilyen ember nevezhet engem mindenféle ékes jelzővel, takargathatja könyöri gyöngöcséget bármily érős kirohanással, azzal sem engem nem sérthet, sem a maga boldogulatlan tett dolgán nem segít. Mivel azonban párjáfélet is említtet a doktor ur, hát azt is megírtam, hogy mitádo mi tudós szombatban jártak a nagy bölcsőség, vagy legalább a minket ismerő kivilágélot, tehát hozzák neki a Deák Ferenc-féle páros viaskodás hat az egyedül létező; azért fel is ajánlottam neki az irodalmi mérkőzés, vagyis annak iront dolgozatban leendő kimutatását, hogy mi az az irodalmi tisztesség s a feltétek dolgában hol és ki éllett azon csorbát? s írtam, hogy bízzak majd a dolgozatok megitélését irodalmi tekintélyre, hátha még valami érkelési hasonl is származhaték a mi mérkőzésünkkel? Kiadta-e a szerkesztő az én leveletem, vagy nem; én nem tudom; de úgy látom hogy nem, mert te észrevehett volna annak megjelölését. Utólagos kibőven örülök kél, ha levelem a »Borsodi Hirlap»-ból kimarad, mert, mint mikölel férfiatok hallom, az a bizonyos lap azért indék meg csupán, hogy az új főispán helyzetét tegye tőrtébetlene; tehát a személyes bosszú orgonája. A tőle, vele, általa nyerhető dícsőségét és tisztességét, lsten bizony, nem concurrálók. A kik e lap által dr. H. S. urat s a B. H. olvasói előtt vallás-szofalónak is nevezetnek; én, a kirol tudhatom dr. H. S., ha a prot. tanügyi moagalmak figyelemmel kísérné, hogy személyesen is, s »Sárospataki Lapok» után is annyira buzgó hely voltam a prot. uniókban, hogy e miatt még indifferentsimákban is vállaltak az én orthodox katolizista íg barátságim. Hát csak légy nyugodt kedves barátom, én az igaznak. Talán bizonyos kérdésekben nem lehet egybű síráll, kével, pákúdsássel. Majd meg fogod látni nem sokára, hogy mi a mi féltre bírni került lényegsóként és a tudomány értekeiben cselekedték és cselekedjék azt, hogy nem hallgatunk, még ha a szerző maga eszedék is némaságunkért, Fogadd különben törő köszönetemet, hogy alkalmat adtl eme nyilatkozásra szerető szíved aggodalmaival. A vita tudománys része meg nincsen egészen befejezve, de nem sokára be lesz s akkor aztán még inkább meglátjuk, hogy kicsoha vágatla a levegőt és ki ruhant az olcsó dícsőség zajdere után? — F. J. K.-d. Elküldtem a bírálónak a ki érdeme szerint fogja azt méltányolni. A költés idejére nem tehettek ígeretet. — K. A. Az ilyen nyugtázást mi nem vesztük fizetés, nem vagyonk még mi olyan elemeket. — P. L. Szavem várom mindkettőt. A lapot ukam indítottam, nem kevésvé csundolkozáva azon, hogy úgy van a sor, a mint nem kellett volna lennie. Most értek már egy némely dolgot a multból. *R. Gy. Azt az újabb gyászszertet is öröksítd meg; melót arra az az igaz névés lélek, a ki minket is olyan igen tudót szeretni. Kossuth B. Prága. Kapja-e lapunkat a »Cesky Brad»? Örülünk rajta, hogy a Cseh-morva magyar papokkal való régi rokonságot ilyen andod fenntarthatjuk s hogy onnan is mszgar levelet kapjuk. — Dr. Sz. L. K.-r. A cseperéldányt elindítottuk s a viszonta duk. A válass a külön leonyomat tárgyhban is meg érkezett. V. K.*

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Kiszkivált bélyegjél 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Még egyszer a harmadik egyetem ügye és az ezzel összefüggő kérdések.« *Zsoldos Benő.* — »A harc kitört.« *Morvay Ferenc.* — »Visszapillantás a vallás- és közoktatásügyi költségvetési vitára.« *Buzsa János.* — »Visszaemlékezés a sárospataki tanítóképzede 25 éves múltjára.« *Desző Lajos.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.«

Még egyszer a harmadik egyetem ügye és az ezzel összefüggő kérdések.

— Válaszul a Berzevicy Albert úr levelére, —

(Vége).

A röpirat az említett helyen arról szólván, hogy mi-féle hátrányokat vonhatna maga után egy prot. (felekezeti) egyetem alapítása, arra figyelmeztet az olvasót, hogy ez a példa nem maradna követők nélkül. Könnyen rászánhatunk magukat mások így a (róm.) katolikusok is, a kiknek az egyetem alapítására az anyagi képesség mellett meg van a joguk az ő felfogása szerint éppen úgy, mint a protestánsoknak; azután így folytatja: »A katolikus egyetem felállítása pedig egy más kérdést is mozgósít hozhat. A budapesti egyetem alapjaira nézve elismerték mindig a kormányok, elismerte maga Deák Ferenc, hogy annak vannak részei, a melyek katolikus felekezeti célokra adtak s hogy ezek ezentúl is erre a célra biztosítandók vagy kiválasztandók. A katolikus egyetem fölállítása könnyen maga után vonhatja ezen alapok revindicálását,« stb.

Ime itt nyilván ki van mondva, hogy a kormányok mindig elismerték azt, hogy vannak a budapesti egyetemi alapoknak oly részei, a melyek katolikus felekezeti célokra adtak s hogy ez az elismerés éppen nem valami plátói természetű, arra nézve is felvilágosít, midőn azt mondja, hogy azok a részek erre a célra (t. i. róm. kath. felekezeti célra) ezentúl is biztosítandók.

Ebből tehát világos az, hogy az országos kormány vezetése alatt levő budapesti egyetemre a befolyás az alapokban levő róm. kath. felekezeti célokra tett alapítványok címén a róm. kath. clerus befolyása egyáltalában nincs kizárva.

Mert hogy az az elismerés plátói természetű ne legyen s hogy az alapok róm. kath. felekezeti célra adott részeinek e célra való biztosítása realiter megtörténjék s e biztosításnak tényleges eredményei is legyenek, erre nézve csak egyetlen út van, az nevezetesen, hogy az alapoknak róm. kath. felekezeti célokra szolgáló részeiből fentartott katedrákra a tanár-választás vagy kinevezés a róm. kath. clerus hozzájárulásával történjék, azokra oly egyén meg ne választassék vagy ki ne nevezessék, a ki ellen a róm. kath. felekezeti érdekek szempontjából kifogás van, ellenkezőleg

olyanokkal töltsenek be, a kiktől katedráiknak a róm. kath. érdekek állandóan képviseltessenek s kellőképp előmozdittassanak. S e részben a kormányok bizonyára a lehető legelőkezyebbek is a róm. kath. clerussal szemben, hogy az egyetemi alapokból az említett részek revindicátója a róm. kath. clerus előtt céltalan-nak és feleslegesnek tűnjék fel.

Ekkép világos, hogy ha széles e hazában van oly felekezet, a melynek érdekei a felső oktatás körében is képviseletre találnak, ez ma éppen az állam tag kö-pönyege alatt egyedül csak a róm. kath. egyház, a melynek körében, mint fentebb is érintettem s múltkor cikkemben kimutattam, — a mellett, hogy alapelve, a tekintély elve a szabad vizsgálódáson alapuló tudományos törekvéstre már magában sem kedvező, — ez idő szerint még oly sajnos irányzat is kapott lábra, a mely a mai felvilágosult népek összes közművelődési törekvéseitől eltér s a nyugodt, békés fejlődést lehetetlenné teszi.

Igy bizonyos az, hogy ha talán valami olyat mondtam volna is előbbi cikkemben, hogy a baj megvan már most is, nem mondtam volna semmi olyat, a mi a ridég tényállással ellenkeznék.

De bizonyos az is, hogy így éppen nincs mit csodálkoznunk rajta, ha a protestánsok körében az egyetem-alapítás eszméje felmerült s a felsőbb oktatás ügyének az eddiginél sokkal nagyobb mérvű felkarolására gondolnak. Ellenkezőleg az volna a csodálatos, ha a mind erősebben szorongató baj forrását látva, legnemesebb hagyományainkkal szakítanának s az idők komolyan intó jeleire fel nem serkennének.

De még ha a kérdésnek ezt az oldalát nem tekintjük is, vannak más nagy fontosságú szempontok, a melyek a prot. felsőbb tanintézetek létrejöttétől s felvirágzását mind magára a prot. egyházra, mind a hazai köz-művelődésre nézve kívánatosnak tesszik. A protestáns egyház lényegében, a maga igazi mivoltában tanító egyház. Ebből ered az, hogy az összes egyházak közt neki kell legutolsóknak lenni, a mely iskoláit feladja. De másfelől, éppen e természetéből kifolyólag nem is tanácsos neki iskoláiról lemondni, ezzel magát ugy szívesen elhagyni, míg van az azaz tanintézteiket megtartani igyekeznek s a róm. kath. való lemondásra nem is gondolnak. Épen a röpirat is (78 l.) tanácsolja a protestánsoknak, hogy alsó- és középiskoláik független

fontartására törekedjenek, de ezt teszi hozzá: „a helyett, hogy egyetemeket állításába akarnak bocsátokozni.”

De ha már a protestánsok tanintézeteket nem bocsáthatják át nyugodtan a mások kezei közé, nem a nélkül, hogy ez rájuk az *adlocutio* veszélyeivel ne járna; s ha mindnyájan megegyezünk abban, hogy tanácsos volna függetlenül megtartaniok alsó- és középiskoláikat: az az egy bizonyos, hogy ez az ő kezökön a felső oktatás felkarolása nélkül csonka marad; ennek pedig megvannak mind a prot. iskolákra, mind a közművelődésre a maga hátrányai. Mert ha igaz az a gyakran hangoztatott tétel, hogy a világosság mint a fizikai világban, úgy a szellemiben is felülről terjed, ez a protestánsokra alkalmazva azt jelenti, hogy a protestáns közép és alsó oktatás a maga feladatát teljesen hibátlanul csak a protestáns felső oktatás emelő hatása és hathatós támogatása mellett oldhatja meg. S ha a protestáns oktatásban az anyagi szükség okozta hibákon s fogyatkozásokon kívül talán még más hibák és fogyatkozások is vannak, ezek csak onnan erednek, hogy a felső oktatást kénytelenek voltak elejteni vagy a lehető legszűkebb körre szorítani.

A protestantizmus azonban úgy látszik, a röpirat szerint bár képes haszonnal foglalkozni az oktatással az alsó és közép fokon, ezt már nem teheti a felső fokon kár, sőt egyenes veszély nélkül. Miután elmondja, hogy a prot. egyetem felállítására könnyen maga után vonhatja más felekezeti egyetemeket keletkezéséért is, azt kérdezi, hogy „kivánatos-e, hogy akkor, a mikor minden jel a *valóságosság* hanyatlására s csak a *felekezeti szellem* erősödésére mutat, akkor még egyetemeket alakítsanak is újabb várak építtetésének a felekezeti szellem s vele a széthúzó törekvések, a szellemi elkülönülés, az inkább hatalmi érdekekért, mint tudományos igazságokért vívott meddő szellemi harc számára?”

Hát a protestáns egyházzól feltehető az, hogy ha egyszer a felsőbb oktatás szolgálatába áll és a tudományt a legmagasabb fokozaton, egyetemén vagy főiskolában művelni és hirdetni fogja, majd egy gyékönyen fog ártulni olyanokkal, a kik esetleg még egyetem alakjában is újabb várakat építhetnek a széthúzó törekvések, a szellemi elkülönülés, az inkább hatalmi érdekekért, mint tudományos igazságokért vívott meddő szellemi harc számára?

A protestantizmus sem azon alapelvekre való tekintettel, a melyeknek létezését köszönheti, sem a múltban szerzett érdemeiért, a melyek kezességül szolgálatának a jövőre is, nem szolgált rá arra, hogy az efféle elemekkel nem együtt, összefoglalva, hanem még csak egy napon is említésk. Irányozója a vélemény és lelkiismeret szabadság volt mindig, s állandóan arra törekedett, hogy ezeket, a melyek minden igazi haladás és valódi műveltség alapjai, ne csak a maga számára biztosítsa, hanem a haza minden polgárának közkincsévé tegye. Ebben a saját élet-elveinek ösztönző hatásán kívül még az a bőles politikai számítás is vezetett, hogy egy drága és féltett kincset képező jog annál jobban van biztosítva, minél többet élvezik azt. Iskoláiban nem a türelmetlenség szellemét terjesztette, hanem a humanizmus és felvilágosodás ügyét szolgálta, s ha a haza szabadsága és a magyari nemzetiség érdekében tenni, munkálni és áldozni kellett, mindig ott volt az első között. Mindezt eddig elismerték jó barát, nem vonta kétségbe ellenség sem. Csak a legújabb időkben kell látnunk azt, hogy oly társaságba akarják beletaszalni, oly elemekkel próbálgatják egy kalap alá vonni, a melyektől mind a múltban, mind a jelenben

folylvást a lehető legtávolabb állott s mondhatni egészen ellentétes irányban haladt.

A protestánsok az igazi liberalizmusnak, a demokratikus eszméknek hívei voltak mindenha. Nem lehet ez egy pillanatra sem feledni egy oly államban s oly nemzet kebelében, a melynél a liberális irányzat s a demokratikus alapra való helyezkedés létezőség. Ennek, valamint a multkori cikkemben s ez újabb felszólalásban fejtgetett eszméknek legkisebb tekinteten kívül való hagyása mellett állami és nemzeti szempontoknak hangoztatása csak zengő ére és pengő cimbalom.

De azt mondja a röpirat t. szerzője leveleiben, hogy én munkáját félreértettem. A félreértés tulajdonképpen kettő volna. Az egyik az, hogy azt állítottam a röpiratról, mintha csak a protestáns felekezeti egyetemet tartaná mellőzendőnek. A másik az, hogy azt állítottam, hogy a röpirat Debrecent „főkép és különösen” azért tartja még állami egyetem befogadására is alkalmatlannak, mivel lakosságának roppant tömege református. Mi előtt e két állítólagos félreértés dolgában külön külön nyilatkoznám, két megjegyzést kell tennem.

Az egyik az, hogy egy munka tartalmának méltatásánál a benne foglalt egyes nyilatkozatok értékét, jelentőségét nem elszigetelten azoknak az egyes nyilatkozatoknak tartalma, hanem a munka tendenciája és a munka írójának álláspontja dönti el. Ehhez járul az időszaki sajtó termékeinek, a melyekhez tartoznak a röpiratok is, határozott *alkalmasszerzés* is. Ez is nagyon fontos szempontokat nyújt egy ily munka egyes részleteinek megírásánál.

A másik az, hogy cikkem nem kizárólag a röpirattal foglalkozik. Ezt ennek t. írója is elismeré, midőn így fejezte ki leveleiben magát, hogy az az ő nem régen megjelent munkájával is foglalkozik. Így tehát én, mivel munkájával csak annyiban foglalkoztam, a mennyiben erre cikkem eszmenete a legényesebb pontokra nézve alkalmat nyújtott, álláspontjának tüzetes méltatására nem bocsátkozhattam. Ez talajdonképeni tárgyamtól messze sodort volna,

Elég erősnek érzem magamat arra, hogy ha a munkát a maga legényesebb pontjaira nézve helytelenül fogtam volna fel s ebből folyólag cikkemben az egészét ferde világosításba helyeztem volna, ezt nyíltan, őszintén megvalljam s állásaimat kiigazítsam. Azonban sajnálom, de kénytelen vagyok a fentebb elmondottaknál fogva, mindazt a mit állítottam s úgy, a mint állítottam, egész terjedelmében fenntartani.

A mi az állítólagos félreértést illeti, ezt így fejezte ki: „úgy tünteti fel érvelésemet, mintha én csak a *protestáns* felekezeti egyetemet tartanám mellőzendőnek.” Mit is mondtam én? Azt, hogy „az idézett mű a protestáns (felekezeti) egyetemet mellőzendőnek tartja” (3. l.) Tehát cikkemben az a „csak” szó egyáltalában nem fordul elő. Pedig ez már maga is eléggé fontos. Aztán pedig e szó után: protestáns, elkülönítve, záró jelek közt mindenütt ott van cikkemben és a szerző által használt általánosított jelző, hogy *felekezeti*. Ennyivel én cikkem olvasóját elégedőnek tartottam a munka írójának álláspontjára nézve röviden tájékoztatni. Ennyiből a figyelmes olv. isztán láthatja, hogy az író első sorban a protestáns egyetem ellen szól ugyan, mert most ez forog szó. „gen, de általában mindenféle felekezeti egyetem ell. állást foglal

A másik félreértés a levél szerint cikkemnek azon állításában van, hogy a röpirat Debrecent főkép és különösen azért tartja még állami egyetem befogadására

is alkalmatlannak, mivel lakosságának roppant tömege református.

Abban a tekintetben, hogy a röpirat szerzője melyik várost tartja alkalmasnak a harmadik egyetem székhelyül, nem az a lényeges itten, hogy mivel a harmadik egyetem felállítását sürgős szükségnek tartja, *később bémegyodni abba*, hogy az egyetemért versenyző négy legjelentékenyebb város közül bármelyikben állítsa fel azt a kormány, mintsem hogy a meg nem egyezés miatt egyáltalában létre ne jöjjön; hanem az, hogy ő maga fejtegetései végeredményeként melyik várost jelöli ki a harmadik egyetem székhelyül?

S ugyan micsoda végeredményre jut fejtegetéseiben a röpirat a harmadik allami egyetem elhelyezésére nézve? Arra, hogy *Szegeden* egy második műegyetem volna állítandó s a harmadik egyetem *Pozsonyban* volna szervezendő* (88 l.).

Mivel a versenyző városok közül e kérdésben Debrecen különös fontosságot nyert az által, hogy maga Debrecen városa és a protestánsok közül sokan lelkesen felkarolták azt az eszmét, hogy Debrecennek egyetem állítassék fel, s ez az utóbbi időkben mind szélesebb körben hódításokat tett, az ily végeredménynek szemben teljesen jogosult az a kérdés, hogy miféle aránydalak lehetnek azok, a melyek Debrecenre e két várossal, Pozsonnyal és Szegeddel szemben hátrébe szorítják. Mert hát itt nyilván nemcsak a kiemelt hely vagy helyek előnye, hanem a mellőzött város hátrányai is döntenek.

Az egyik árnyék-oldalnak a földrajzi fekvés van (73 l.) feltüntetve. Azt mondja erre nézve, hogy „a felekezeti egyetem helyül kiszemelt Debrecennel szemben *már most* meg kell jegyeznem, hogy mitán az ugy szólván beleesik az ország két egyetemi városát: Budapestet és Kolozsvárt összekötő földrajzi vonalba, e város a közművelődési tényezők helyes geographiai beosztása szempontjából egyetemi székhelyül nem látszik alkalmasnak.“

Első pillanatra látható, hogy ez a magyarság központjában lévő, ugy szólván szívet képező Debrecennel szemben az ország szélén, nemzetiségi vidéken, Bécs egyetemi város közelében fekvő Pozsony javára komoly ellentétnek nem tekinthető. Még annál kevésbé tekinthető ennek, ha meggondoljuk azt, hogy arra nézve, vajjon egy város, ha egyetemi várossá lesz, fog-e elegendő vonzó-erőt gyakorolni a magasabb műveltségre törekvő ifjúságra nézve, lesz-e képes magának vidéket teremteni, tanerőinek derekségén, egészséges szellemi légkörén kívül, az a döntő fontosságú, vajjon szolgált-e már megelőzőleg közművelődési géocpont gyanánt. Ez már Debrecennél összes versenytársai közt mindenképp felelt meg van. Ez ugyanis századok óta egyik igen jelentékeny közművelődési központ volt; vidékét képezte az egész haza, különösen a magyarságra nézve, s jó részben még a hazai más ajkú ifjúságra nézve is, a mint erről az ily régi ev. ref. tanítézet iskolai táblázatainak megtekintése után könnyen meggyőződhetni. Különösen azokra az időkre nézve szól ez a megjegyzés, a melyekben a felsőbb tudományok a korábbi idők viszonyaihoz képest eléggé tág körben műveltettek. Ha a felsőbb tudományok tanítása az ily ponton újra felendülhet, még pedig az előre haladt kor kívánalmainak megfelelő mértékben, a hely vonzó-ereje iránt nem lehet kétség. Ezekhez járul még az is, hogy az egészséges nemzeti és nemzetiségi politika alphaja és talán omegája is a magyar faj felsőbbségének műveltség általi biztosítása levén: a követelmény az, hogy a magasabb tanügyi intézményeket ne nemzetiségi vidékeken,

hanem a legtisztább magyarság lakta helyeken létesítsék, oly helyeken, a hol a nemzetiségi vidékekről származó ifjak, hogy majdan a hazának igazán derek, jóra való polgáraival s hasznavehető hivatalnokaival lehessenek, a nemzet nyelvét menél tökéletesebben elsajátíthassák, a tősgyökeres magyarság gondolkodása módjával, érzületével s szokásaival színről színre megismerkedjenek.

Egyébiránt, hogy ez az ellentetés nem oly nagy súlylyal eshetik a mérlegbe, maga a röpirat említi az idézett helyen, „hogy a most jelzett körülmény dacára Trefort 1880-iki elterjesztése Debrecen alkalmasnak mondja egy protestáns felekezeti egyetem helyül.“

A másik jóval komolyabb ellentetés a röpiratban ott fordul elő, a hol a négy város, Pozsony, Szeged, Kassa és Debrecen viszonylagos előnyeivel és hátrányaival foglalkozik (82—84 l.). Ezen a helyen Debrecen a négy város közt legutolsó helyen áll s hátránya a következő szavakban van kifejezve: Debrecen árnyoldalát — *nút* már említettem — geographiai fekvése és meglehetősen határozottan előtérbe lépő felekezeti (t. i. protestáns) jellege, a melylyel szemben azonban viszont nehányan Szegednek kifejezetten katolikus jellegét szokták kifogásolni.

Azt mondja azonban a röpirat t. szerzője levelében, hogy a szóban forgó négy város relatív előnyeinek és hátrányainak elősorolásánál a rendesen fölhozatni szokott érveket és körülményeket *regisztrálja*.

Erre egész tisztelettel kénytelen vagyok megjegyezni azt, hogy az olvasó egy jól megírt könyvben tisztán meg tudja különböztetni az író saját nézeteit azoktól, a melyeket az a mások véleménye gyanánt idéz. Ez többiaknál nem kezd ilyen formán: „Debrecen árny oldala, *mint már említettem*“ stb., tehát nem kezd a saját, már előbb kifejezett véleményének ismétlésével, hanem ilyenforma kifejezésekkel: „mondják“, „fel szokták hozni“, „említik némelyek“, „kifogásolják nehányan“ stb. S a munka az idézett lapokon, igaz, több helyen idéz is ekképen, még pedig ott, a hol Pozsony és Szeged árnyoldalairól szól; ez utóbbinál az utolsó pont kivételével. Annak pedig a munkában meg van a maga értelme. De idéz még ilyen módon Debrecen árnyoldalainak felemlítésénél is ott, a hol Szegednek kifejezetten katolikus jellegét, mint *némelyek* által említett kifogást említi. S ezt én, igazi érteke szerint méltatva, cikkemben (24. l.) fel is említettem, mert láttam, hogy ez a *némelyek* által kifogásolt körülmény a szerzőt nem gátolta abban, hogy bár végül Pozsonyot tartja alkalmasnak arra, hogy egyetemi székhelyül legyen, Szegedet műegyetem helye gyanánt jelölje meg.

De ha megengedem is azt, hogy a röpirat az idézett helyen a rendesen fölhozatni szokott érveket és körülményeket regisztrálja, lehetséges még egy eset, az, hogy a t. író azokat a regisztrált érveket teljes mértékben acceptálja. S ekkor aztán nem tudom, hogy sulyra nézve mi különbség lehet az író saját érve és az általa acceptált érv között? Hogy pedig legalább Debrecen lakosságának meglehetősen határozottan előtérbe lépő felekezeti (t. i. protestáns) jellegére nézve ez az eset, erre következtetni enged az is, hogy nem tartja a t. szerző levelében sem előnynek azt, ha valamely városban az egyetem egy hifellekezet tulnyomó befolyása alá jut.

De erre utal még jobban az egész munka tárgyalásának menete. Egy oly munkában, a melyben a felekezeti felső oktatás hátrányairól van szó s ezzel összefüggésben, mivel protestáns (felekezeti) egyetem

alapítása forog szőnyegen, a protestáns „felekezetnek” meglehetősen kijut. — Debrecennek, meglehetősen határozottan előtérbe lépő *felekezeti* (t. i. protestáns) jellege, ha már hátrányképen van feltüntetve, bizonyára sokszoros súlylálal nehezedik a mérlegbe. S valóban ez ott oly élesen is domborodik ki, hogy a mint ez egyszer felmerült, többé Debrecen komolyan alig is jöhet szóba. S ez után már bátran is haladhat a fejtegetés a conclusio felé: Tehát Szegednek műegyetem, a harmadik egyletem helye pedig Pozsony.

A munka fejtegetéseinek ily végső eredményével s azzal az érveléssel szemben, a melynek segítségével ily végeredményhez jut, én cikkemben, a mely tárgya természeténél fogva annak csak legfőbb pontjaira célozhatott, egészen méltán hozhattam fel azt, a mit Debrecenre vonatkozólag belőle kiemeltem.

Befejezem fejtegetéseimet. Talán kissé hosszadalmasan is szóltam; de a tárgy fontossága s a felszólaló iránti tekintet azt követelték, hogy a felszólalás illő figyelemben részesíttessék. Ki kellett újra fejtetni a levelet és röpirat egyes helyeire vonatkozó álláspontomat, egyszerűségi mind ki kellett mutatnom, hogy midőn a röpiratból épen a legényesebb dolgokra tekintve néhány főbb pontot kiemeltem és fejtegetésem tárgyává tettem, sajnos, nagyon is bele találtam pillantani.

Ezek után szíves köszönetemet fejezem ki Berzevics Albert úrnak, hogy felszólalásával ezek elmondására alkalmat adott.

1895 febr. 7.

Zsoldos Benő.

A harc kitört.

Nincs többé kétség. A kulturharc megkezdődött. Cassandrának, mint hajdan, most is igazra volt. Mocsáry protestáns meggyőződést szikrázó, alkat nem ismerő lángszavai most is ott csengnek fülemben, a melyeket hivatalos és nem hivatalos körök oly buzgón siettek ellenírtani. Hát mi az, a mit ő előre meg ne jósolt volna? Azt hitték, hogy az ellenzéki politikusi érzé, félti politikai reményeit az ellenfél eshető dicsőségétől; most a *győzelmes* kormány szánalmas bukása, a *legyőzött* ultramontanizmus szélesen kibontott keresztessé szász-lói, kivont kardjainak csattogása, mozgosított — s a régi keresztessékre emlékeztető — gyülemezési seregének csa-taordítása adja meg a feleletet, hogy Cassandrától az evangéliumi szabadságot féltő protestáns buzgóság láng-heve tört ki, beszédes ajkain.

Mit mondott Cassandra? a mi előtti mi bedugtuk füleinket, — azt, hogy az 1868. LIII. t.-c.-et feladnunk *nem lehet, nem szabad*. Feladtuk. Egy komolyabb szót sem emeltünk, olyat, mely a hazai protestantizmus lelkiismeretének megmozdulása gyánant lett volna tekinthető. Biztunk a „*földi gondviselő*”, felede, hogy azok nem mindentudók, még kevésbé mindenhatók s legkevésbé csalhatatlanok. A róm. kath. clérus a maga érdekeinek védelmében elment odáig, hogy kitudta vinni a „*junctum*” kimondását, hogy a kötelező polgári házasság *csak* a hivatkozott törvény módosításával — mely a jelen viszonyok közt az *előtérrel* egyértelmű — legyen elfogadható. A hazai protestantizmus kötelessége lett volna az, hogy mint egy ember követelje viszont, mint a követelhető ellenérték legkisebb mértékét, miszerint ez a törvényeik csak a *teljes vallásszabadság* s az 1848. XX. l.-c értelmében végrehajtandó *tökéletes egyenlőség* kimondásával legyen módosítható.¹ Most fegyver

nélkül vagyunk kiszolgáltatva az ellenségnek. Nem politikailag, hanem egyházi szempontból akarjuk e kérdést tárgyalni.

A liberalizmus már a polgári házasságnál engedte. Csak *egy* szóban; de ez elég volt arra, hogy az ellenfél megtudja az önbizalom nem teljes voltát. A lejtő első lépése volt ez, melyet több követett. Mert hát mi egyébként tulajdonítsuk az új kormány burkolt kifejezéseit, melyekkel ismét egy pár szemmel oldja meg a kerékkötő láncot, engedményeket helyez kilátásba a lényeg teljes épségben tartásával. Az új vallástügyi miniszter, felede, hogy egy ország s nemcsak a szerinte „*egyház*”, hanem egyuttal az általa „*felekezetekül*” említett minisztere is, úgy beszél első debutjében, mintha zsinaton volna s a kegyes atyák kegyébe óhajtana bejutni: az egész kormány pedig szentül fogadja, hogy kimélni fogja a *felekezetek* érzékenységét. Mit tesz ez? azt, hogy az *ultramontanizmus érzékenységet*; mert hiszen mi nekünk semmi érzékenységnél nem nyilvánult, mi, Mocsáryt kivéve, nagyon is csöndesen néztük, mint vágják a liberalizmus izmos munkásai lábunk alatt a fát.

Mi lett az „*adjon Istenre*” a „*fogadj Isten?*!” azt mutatja a „*néppárt*”, e minden igazságot arcul csapó satyra megalakulása és vehemens felépése; Bonyhád, Csáktornya, Szilágy-Somlyó és a többi, hol ő Felsége legloyalissab kir. kormánya ellen, ő Felsége *legloyalissab és leghibebb* alattvalói épen nem ideális eszközökkel akasztják össze a tengelyt.

Hisz ez harc, életre halálra! Ki ellen és mi ellen? Mindenki és minden ellen, a mi nem tolja a papizmus szekerét. Így hát főleg a *pagány* és az *eretnek* felekezetek ellen, tehát az zsidók ellen és *mi ellenünk*. A porlepte szizmáriás zászlok selymét a sekrestyéből kihozták és meglobogtatták a márciusi széllel. A szeretetet hirdetőt üdvözítőit ábrázoló keresztet levelezik az oltárról és a nép előtt, mint egy újabb ádáz harc jelvényét emelik fanatizmusútló ittás papok magasra, hogy nyomában gyűlöletnek mérges magva hulljon, visszavonás gyomjait termendő. Még most a kormány ellen, majd, ki tudja, ki ellen? Gyújtó anyag van elég. Ott az alföldön izzik a hamu alatt, sőt szikrákat is vet az agrár-socializmus parazsa, melylyel a „*néppárt*” nem látja veszélyesnek a kacérkodást. A fanatizmus még Dósát is szülhet, a szenvedély rosz tanácsadó! nem jó a tüzelt játszani! Igaz, hogy a kormány rögtön elnyomja a *socialis* törekvéseket, de ime télen az *uralkodó vallás* egyáltalán sem vallásos, sem egyházi, de politikai extravagantiáival szemben.

Azt kérdehnék, mi a célja a *minden kormányok történelméről szóló szövegszerkesztésnek* e harcias felvonulással! Nézetünk szerint az: hogy az 1868. LIII. t.-c. — kedvükre történt — *módosítását kivéve*, minden *reform-törvényt megbuktassanak*, vagy legalább is *oly békére kényyszerítsék* a törvényhozást, hogy az u. n. reform-törvények a magát megtámadottnak érzett *papizmusnak* inkább *előnyére* mint hátrányára szolgáljanak; hogy a „*compelle intrare*” útjában többé mi se álljon; hogy tehát századok vivmányai, hanyatló századunkkal együtt, a semmisség ölebe hulljanak. Ne kérdezzük azt: sikerül-e, vagy nem a merész törekvés; ne kérjük, hogy a liberalizmus bevonja-e annyi győzelmet látott lobogóját, vagy okulás, radikálisabb szélőt duzzasztva fogja előbbre vinni?

Csak tegyük fel magunknak a kérdést: elerkeztet-e ideje, hogy mi is életjelt adjunk magunkról? Meggyő-

¹ Lapunkat erről az oldalról nem érheti vád, mert mi sohasem bocsátottuk áruba az 1868. LIII-at s rendületlenül vallottuk, hogy a pol-

zódésem szerint el. Nem mondom, hogy mi is harc zászlót bontsunk; mert a támadás nem közvetlenül van ellenünk intézve. De meg kell vizsgálni bástyáinkat, kapuink zárait, erő és eleségkészletünket s készen lenni a vár védelmére, elszántan arra, hogy megmaradjon bástyáink közül egyet sem adunk fel. Itt az ideje állást foglalunk a reform-küzdőlemben s megmondani nyíltan: meddig engedhetünk, s melyik az a pont, a melyen túl a mi felekezeti érzékenységünk is sértné lenne okvetlenül!?

A politikai pártokra való minden tekintet nélkül ki kell jelentenünk, hogy az 1868. LIII. t. c. mint százados küzdelem eredményének lerombolásába csak úgy adjuk belegyezésünket, ha helyetle a teljes szabadság és egyenlőség minden természetes következményeivel biztosítatik. Meg kell mondanunk öszintén, hogy a „junctim” az összes reform-javaslatokra értendő és az azokból való lealkuvás megsértése lenne a nyíltan felállított és vallott „junctim” elvének. Am, mi a magyar államiság attribútumának tekintet polgári házassággal és állami anyakönyvvezetéssel, lelkészeink tagadhatatlan és érezhető anyagi hátránya mellett is, jóakaratu hallgatással mozdítottuk elő; de nem engedhetjük, hogy az idézett törvény bástyájának lerombolásával a hatalmát mutogató *klericális* vagyon ismert terítgetéseinek kötözött tagokkal legyünk kiszolgáltatva. A kormány viszegedékenysége pedig nem tudhatjuk, hol a határa. Azok a körök, melyek most a harcot indították, melyeket ott talált a nemzet története mindig azok oldalán, kik a magyar szabadságot elnyomni törekedtek, hívták legyen azt Karaffának, Kaunitzának, Baehnak, Sehmerlingnek, a kik nyakunkra hozták a muszájt; azoknak harca az alkotmányosan meghozott és a koronás király által szentesített törvény, s a király bizalmából hatalmon álló kormány ellen, legyenhébber szólva is, gyanus. Mindenesetre elegendő ok arra, hogy mi protestánsok is részen legyünk s a hosszú, de már megzavart béke alatt megrongálódott falainkat gyorsan kijavítsassuk, az őrszemeket állítsuk fel, régi fegyvereinket tartsuk készen és tisztogassuk, az evangéliomi igazság mellváltját keressük elő, a meggyőződés pajzsát övedezzük fel. A harc kitört, aludna ne talájon bennünket. Ébren legyünk!

Morvay Ferenc.

ISKOLAI ÜGY.

Visszapillantás a vallás- és közoktatásügyi költségvetési vitára.

A január 24-én megkezdett vallás- és közoktatási budgetvita folyó hó 4-én végződött be. A kilenc napig tartó vita, még ha attól közoktatásügyi fejlődésére nem valami sok jót várhatunk is, megérdemli, hogy vele foglalkozzunk. Megérdemli már csak azért is, mert az új közoktatásügyi miniszter, a ki székét a költségvetés tárgyalása előtt csak néhány nappal foglalta el, program-beszédében nyíltan kijelentette, hogy az elődje költségvetését magáéval teszi s a költségvetés számtételeiben kifejezett kulturpolitikaért a felelősséget elvállalja, tehát *elődje elveit helyesli*, a miből azt kell következtetnünk, hogy az egymás után gyorsan változó miniszterek miatt, nincs okunk a felett aggódni, hogy tanügyünk fejlődésében nagyobb zavarok fognak beállani. De megérdemli azért is, mert parlamentünkben

pár év óta az egyházpolitikai viták miatt, a közoktatási ügyek megbeszélésére bizony nagyon kevés idő jutott, míg most, talán éppen a közoktatási miniszter felszólalása folytán, a honatyák szívesebben foglalkoztak az iskolai ügy kérdésekkel.

A ki a közoktatási vitát figyelemmel kísérte, tapasztalta, hogy a szónokok egy része nem volt megelégedve a miniszter program-beszéddel, mert semmi új eszmét nem vetett fel s csak általánosságban szóltott ott is, a hol részletekbe kellett volna bocsátkoznia; mások ellenben a felvetett eszméket túl soknak is találták, mert szerintük azokat a közel jövőben alig lehet megvalósítani. Ezek mellett az ellenétes vélemények mellett még meggyőződhetett más dologról is, arról nevezetesen, hogy az egész képviselőház vita nem emelkedett arra a magas színvonalra, a melyre éppen közoktatásügyünk érdekében emelkednie kellett volna, a minek valószínűleg az az egyik főoka, hogy a parlament tagjai szívesen meghozzák ugyan az áldozatot a tudomány oltárára, de közülök édes-kevesen foglalkoznak komolyan a közoktatási ügyével.

Nem a vitában résztvevő szónokok számát keveseljük, mert hiszen ezek száma után indúvra, előbb nyilvánított véleményünkkel talán éppen az ellenkezőt kellett volna állítanunk, hanem az elmondott beszédek nem tartjuk egészen mélyre hatóknak, vagy — ha úgy tetszik — magas szárnyalásúknak. Hogy parlamentünk tagjai nem foglalkoznak komolyan a közoktatási ügyével, eléggé bizonyítja már csak az is, hogy a képviselőház közoktatási bizottsága újabban még csak elnököt sem választott s nem tartotta kötelességének, hogy a miniszter évi jelentését tárgyalás alá vegye s megjegyzésekkel és esetleg célszerű javaslatokkal terjeszse a törvényhozás elé. Ennek a nem éppen rendes állapotnak tulajdoníthatjuk legalább részben, hogy a szónokok egyedül az új minisztertől várták új eszmét s közülök 9 nap alatt senki sem volt képes valamit olyan újat mondani, a mi közoktatásunk fejlődésére jótékonyabb hatással lehetne. Mert hiszen a különböző felekezetek papjainak állami képzése új eszmének új eszme ugyan hazánkban, de egyébként alig is lehet mondani. En megvallo, hogy nagyobb bizalommal viseltetem az olyan miniszter iránt, a ki nyíltan bevallja, hogy merész kísérletekbe és vakmerő újításokba nem fog bocsátkozni, hanem a magyar kultúra ügyének minden ágában a fokozatos fejlődés útján fog haladni, mint egy olyanban, a ki esetleg hangzatos és tetszetős újításokkal állana elő, még akkor is, ha meg van győződve, hogy azokat keresztül vinni nem lehet.

Azaz, hogy az új közoktatási miniszter nyilatkozatát megnyugtatóbbnak tartom, teljességgel nem azt akarom kifejezni, mintha talán program-beszéddel egészen kielégítőnek s a vita alatt tett nyilatkozatát teljesen kifogástalanoknak tartanám, hanem csak is azt, hogy a magam részéről mindig kielégítőnek vélem, ha bármelyik miniszterünk a legközelebbi fontos teendő programját összeállítva, megvitatás végett a képviselőház elé terjeszti s a kielégítő vita alatt a végrehajtásra vonatkozó nézeteit részletesebben is kifejezi és a jó tanácsokat szívesen fogadja.

Az új közoktatási minisztertől egy kis jóakarattal nem lehet elvárni azt, hogy programjában és nyilatkozataiban a legközelebbi teendőknék egész sorozatát tüntette fel. A *népiskoláknál* rámutatott több olyan hibára, melyeket már régebben általánosan ismerünk, de a melyeknek javítására vagy megszüntetésére eddig bizony nem igen sokat tettünk. Szükségesnek tartja például a *népoktatási törvény revízióját*; reformálni szán-

dékozik a tanítóképzést s életbe léptetni óhajtán a tanító állami képesítését; a tanfelügyelő intézményt hatóságosabbá s életrevalóbbá szeretné átalakítani; szükségesnek tartja, hogy a majdnem 30 éves népoktatási törvény végre-valahára fokozatosan végrehajtható legyen. Mindezek kétségtelenül szükségesek, mert hiszen népoktatási törvényünkben még csak az iskola fenntartó szabályokról sincs szó s mint *Berzeviczy Albert* helyesen jegyezte meg, semmiféle intézkedést nem tartalmaz arra nézve, hogy külföldi állam magyarországi iskoláit ne segíthesszen; pedig már magában véve ez a két hiány is főoka annak a lazaságnak, a mely a népoktatás terén látható, valamint annak, hogy a nemzetiségi iskolákban az állam eszmét nem tudja biztosítani. Épen ez utóbbi ok miatt látszik szükségesnek a tanítóképzés reformálása és a tanítók állami képesítése is, mert az csakugyan megdöbbentő, hogy Magyarországon még ma is van 1000 olyan tanító, a ki nem tud magyarul s 1000 olyan, a ki tud ugyan, de nem hajlandó magyarul tanítani. S valljuk be őszintén, hogy ez a tarthatatlan állapot csak azért maradhatott fenn a mai napig, mert a népoktatási törvényt az arra hivatottak mind eddig nem merték vagy nem akarták végrehajtani s a tanfelügyelők az adott viszonyok között nem voltak képesek az ilyen kényesnek látszó ügyekben gyökeresen intézkedni.

Nem tudok nagyon csudálkozni azon, hogy ilyen tapasztalatok után a miniszter a népoktatási államosítást még nem tartja időszerűnek. És én azt hiszem, hogy időszerűtlenség nem annyira az állam mostani pénzügyi helyzete teszi, mint inkább a nemzetiségektől és ez hazafiatlan egyházaktól való félelem, s az a tudat, hogy ez esetben talán a pápi javak szekularizációját is csakugyan komolyan szóba kellene hozni, sőt végre kellene hajtani. Hiszen a parlamentben még a népoktatási törvény revízióját is — épen a felekezetek érdekenyisége miatt — jobb időkre óhajtották egyesek halasztani s a törvénynek azt az intézkedését, a mely kimondja, hogy az állam érdekét híven nem szolgáló iskolákat a kormány bezárathatja s helyettük állami intézeteket állíthat: eddig még csak meg sem kísérelték végrehajtani, sőt maga a miniszter még most is úgy nyilatkozott, hogy ezt az intézkedést nem tartja életszerűnek mereven végrehajtani, de a hol szükséges lesz, szívesen állít állami iskolákat.

Az én meggyőződéseim szerint népoktatásunk általános államosítása nem épen sürgős és szükséges, nemcsak azért, mert ez által az a teher, melyet eddig a felekezettek hordoztak, óriási súlyllyal esnék az állam vállaira, mert hiszen a *Kiss Albert* számítása szerint is ez esetben 17—18%-tel kellene emelnünk az állami adót, hanem azért is, mert — hála Istennek — van még hazánkban hazafias felekezet is, a mely iskoláival egyházát és hazáját egyenlő híven szolgálja. A kormány és a törvényhozás teljesen eleget tenne az állam-eszme biztosítására, ha az ilyen felekezetnek — természetesen kellő felügyelet mellett — a szükséges segélyt megadná és csak azok helyett a tanintézetek helyeit állítana állami iskolákat, a melyek az állam érdekeit előmozdítani nem tudják vagy épen nem akarják. Nem lehetne az államosítást ez idő szerint végrehajtani még az általános tanítóhiány miatt s még inkább nem, az állam által is nyugodtan alkalmazható, teljesen képzett tanítók elégtelen volta miatt. Mielőtt ilyen nagy munkába fognánk, mindenesetre előbb reformálnunk kell a tanítóképzést és képesítést s olyanná kell tennünk a tanítói pályát, hogy arra nagyobb lelkesedéssel lépjenek tehetségesebb ifjaink is. Sajátságos viszonyaink között ezeket végrehajtani

nem könnyű dolog. Hiszen, hogy mily nehezen tudunk boldogulni azoknak a tanügyi intézkedéseknek a megvalósításánál is, a melyeket általánosan hasznosaknak és szükségeseknek tartunk, mutatja az is, hogy még a múlt évben is 93 olyan óvónő volt alkalmazva, a ki vagy semmit, vagy csak igen keveset tudott magyarul, valamint az is, hogy a miniszter már költségvetése alkalmával szükségesnek tartotta bejelenteni, hogy a millenniumra tervezett 400 népoktatási középiskola közül csak 100 at lesz képes felállítani,

A polgári iskoláknak, ezeknek a valósággal se hús, se hal-féle intézeteknek, mostani szervezetét egyszerűen tarthatatlannak jelezte a miniszter, de arról, hogy mit szándékozik ezek érdekében tenni, programbeszédjében nem szólt. Éppen azért elismerés illeti *Kovács Albert*et, hogy ha bár erős színezéssel is, feltüntette ezeknek az intézeteknek a mostani képét. A reformra itt mindenesetre szükség van, mert a polgári iskolák most már nem arra a célra szolgálnak, a melyre eredetileg állítottak. Lassanként a középiskolák közé emelkedtek a nagy közönség gondolatában s ma már ezekbe húzódnak a gimnáziumban nem boldoguló ifjak, de nem azért, hogy majd az értelmes iparos osztály számát szaporítsák, hanem különösen azért, hogy mint kisebb hivatalnokok keressék meg kenyérüket. Nagyon helyesen fog tehát eljárni a miniszter, ha a vitaközből telt ígéretét beváltja s ezeket az intézeteket visszaadja eredeti rendeltetésüknek.

A felsőbb leány-nevelés kérdését — úgy látszik — elfeledte felvenni a miniszter programjába s helyette először *Kiss Albert* hangoztatta annak nagyfontosságát s lehető helyes megfejtését, majd *Hock János* mutatta ki a nőiskolák tulajdonképeni hivatását. Nem helyeselte, hogy a miniszter az általános műveltség megszerzését a tanító-nőképzők szaporítása által szándékozik elérni, mert bizony a nők közt már ma is nagy az oklevél-mánia. Hibáztatja a felsőbb nőiskolák tantervét s azt óhajtja, hogy a nők részére, olyan intézeteket is állítsanak fel, a melyek a praktikus kiképzésre fektetik a fősúlyt. Ezek az alapos felszólalások ösztönözték a minisztert annak kijelentésére, hogy meggyőződése szerint is nem sokára elérkezik az idő, midőn más új pályákat kell megnyitnunk a nők előtt, még pedig első sorban a gyógyszerészi és a nő-és gyermekorvosi pályát, s épen azért szükségesnek tartja a leánygimnázium ügyét is tanulmányozni, a mely az egyetemi tovább képzésével van összefüggésben.

(Folyt. köv.)

Buza János.

TÁRCA.

Viszsaemlékezés a sárospataki tanítóképzede 25 éves múltjára.

— A sárospataki állami tanítóképzede nagy termében 1895 jan. 22-én felolvasta: Dező Lajos. —

I.

A tanítóképzés története hazánkban alig idősebb száz évesnél. Egész a múlt század végéig a pápi és tanítói hivatal egy volt úgy a katolikusoknál, mint a protestánsoknál; egyházi személyek látták el a tanítói állomásokat a magasabb iskolától az elemi iskoláig. Amint azonban a népoktatás eszméje először felcsillámlott, a nép-

iskolai tanítói hivatalra való képzés külön útat vesz, a munkamegosztás elve érvényesül, a tanítói hivatal külön válik a papi hivattalól.

Hazánkban az 1777. évi *Ratio educationis* vezetése be hivatalosan a népiskolát (schola vernacula). Ez gondoskodott a tanítóképzésről is; a *Ratio* 48. §-a elrendeli, hogy minden tankerületben egy elsőrangú anyanyelvi iskola (schola vernacula primaria seu normalis) állítsanak, „melyben nemcsak a gyermekek nyernekek bővebb és teljesebb kiképzést, mint a többi népiskolában, hanem a leendő tanítók is hivataluk viselésére begyakoroltassanak s ne bocsátassanak tanítói hivatalra, míg szigorú vizsgálattal alkalmas voltak nem igazolták.” Az előtt az itt-ott fenálló népiskolákban az lett a tanító, a ki akart, vagy aki egyéb lenni nem tudott. Ettől kezdve a tanítójelölt a normában látogatta a tanításokat 3–4 hónapig, mely idő alatt ellette a tanítás mesterségét s aztán vizsgát tett s falusi iskolánál alkalmazást nyert. Az a normalis iskola három-négy osztályú városi iskola volt, ugyanannyi tanítóval. A tanítóképzés tehát mintegy függeléke volt a példányszkolának, körülbelül hasonló ahhoz, amit ma III. és IV. éves növendékeinknek a gyakorlóiskolában való hospitálása és próbatanítása címen ismerünk. Egyébként a tanítójelöltek zenére, szépirodára és rajzra is tanítottak, sőt a norma igazgatójától a tanítás mesterségére s a népiskolai ügyvitelre külön bevezetést nyertek (*Ratio*. §. 49–51.). Ilyen volt a romai kath. tanítóképzés 1845-ig. Ekkor az országgyűlés sürgetésére 5 képezőt állított fel a kormány a tanulmányi alap terhére nemi önálló szervezettel, egy- két évi tanfolyammal, egy úgynevezett *képzőtandárral*, ki az intézetnek rendszeres igazgatója is volt, s a tanítójelöltek főképpen a nevelés és oktatásban tanította. A képzőtandár rendszerint a főleleki iskola igazgatója is volt; a többi tanerök, mint óraadóok a főleleki iskola tanítóiból teltek ki. Ez intézetek tehát már ha tanerőikben nem is, de tanítási rendszerükben fogva önálló szakiskolákká tekinthetők, csak a tanítói (megkantor) hivatalokra készítettek elő növendékeiket. Az általános műveltségre tartozó ismeretek ezekben nem tanítottak, vagy csak igen szűk körben, mint „a főleleki iskolában tanított ismeretek ismétlése” vagy „a tankönyvek tartalma s azok kezelési módja”. Néhol eljártak a tanítójelöltek a kapcsolatos főleleki iskolákkal látogatására (hospitálás); próbatanításokat is tartottak itt ott a saját osztályukban (az önképzőkörök mintájára); de a gyakorlóiskolában végzendő tanítási gyakorlatokat nem ismerték. Akik az első évfolyamot elvégezték, al-eleleki iskolákra, akik a második évfolyamot is elvégezték, főleleki iskolákra szóló képesítést nyertek. 1856-ban a bécsi kormány megkísérelte (a gimnáziumokkal együtt) a tanulmányi alaptól fentartott kath. képezőket német lábra állítani¹ azokat, amelyek e célra alkalmasnak nem mutatkoztak, beszűntette. Ezek pótlására és ellensúlyozására egyes hazafias főpapok több kath. képezőt állítottak fel. Ez állapotban talála a kath. tanítóképzést az 1868. évi népiskolai törvény.

Teljesen ellentétes képet mutat hazánkban a protestáns tanítóképzés fejlődése. Az ötvenes évek közepéig a prot. tanítók külön képzéséről gondoskodva nem volt. De a főiskolákban levő akadémiai tanfolyamokban (melyek két alsó évfolyama a mai gimnázium VII. és VIII. osztályának felel meg) a múlt század végétől kezdve tanították a neveléstudományt; a hallgatók (deákok) bevégezvén az I. II. évfolyamot (a neveléstudományt is felőlelő bölcsészeti osztályokat), három éves rectoriákra

mentek; sokan aztán élethosszig a tanítói pályán maradtak, mások folytatták félbeszakított akadémiai tanulmányukat s aztán a papi vagy jogi pályára léptek. Voltak olyanok is, akik nem az akadémiaiból, hanem a gimnáziumból mentek ki segédintézősokra (praeceptorai); ezeknek az egyházmegyének vizsgát kelle állniuk. Ilyen volt a protestánsok tanítóképzése az ötvenes évek közepéig; tisztán elméleti képzés, megfelelő gyakorlat nélkül.

Hangzotán ugyan felszólalások a tanítóképzés rendezése tárgyában. Fáy András már 1816-ban megjegyzi, hogy „egy nevelőket formáló iskola nem volna alábbvaló institutum akármely ispotánly.” (Próbátétel.) 1842-ben porosz-mintájú képezőket ajánl, (Oramutató) s 1846-ban országos költségen kíván präparandiákat állítani,² Ugyanekkor Szőnyi Pál Pesten, Hegedűs László Patakon sürgetik a tanítóképző felállítását. Mindezen tervezetéseken azonban nem mutatnak égető szükségre; inkább a némely főiskolában már addig is fenálló rendszer általánosítását, módosítását célozták.

Új irányba terelte a prot. tanítóképzést az Organisations-Entwurf, mely az akadémia két alsó osztályát (tehát épp azon két évfolyamát a prot. főiskoláknak, melyekben a tanulók addig pädagogiai képzettségüket szerlezték) a gimnáziumhoz kapcsolá (mint annak VII. és VIII. osztályát). Az ág. hitv. evangélikusok tovább is fentartották a tanítóképzésnek e két osztályval való kapcsolatát; az erdélyrészi ág. ev. képezők máig is a felgimnáziumnak képezik mellékosztályait. A reformátusok megvalósították Fáy eszményét, s porosz mintára három-évi tanfolyammal szervezték képezőiket. Így jött létre 1855-ben a n.-kőrösi, 1857-ben a sarospataki ref. képező. Ez intézetek már nemcsak névleg, de tényleg is önálló intézetek voltak, kellő számú, külön tanerőkkel (nem óraadókkal), kik az elméleti szakképzés mellett az általános műveltségre tartozó ismeretekre is tanították a tanítójelölteket; gyakorlatba hozták az addig hiányzott hospitálást, vagyis a minta-tanítások szemléletét; próbatanításról azonban még nem volt szó, annál kevésbé a gyakorlóiskolákban végzendő tanítási gyakorlatról. Ez a képe a ref. tanítóképzésnek 1860-ig; teljesen elterjedt a kath. tanítóképzésnek. Mig ez alólól (a példányszkolából) emelkedett fölfelé, amaz fölülről (az akadémiaiból) nyúlt lefele; akár a cseppkőbarlang stalaktitja és stalagmitja. Mindegyiknek meg volt a maga előnye és hátránya; ennek előnye volt a gyakorlatiasság, amannak az alaposág.³

A reformátusoknál azonban tovább is fenmaradt a teológusok pädagogiai kiképzése és népiskolai tanítóskokra való bocsátása s e körülmény miatt a debreceni⁴ pápai, nagyenyedi képezők nehezen tudtak megerősödni. Még leginkább növekedésnek átlag a n.-kőrösi képező, mely fenállásának első tíz évében átlag 10 képesített tanítót bocsátott ki évenként.

A sarospataki ref. képező növendékeinek száma évenként átlag 36 volt, s átlag nyolc képesített tanítót bocsátott ki évente. Egyébként itt is küzdenie kellett a

¹ Ő hozta be hozzáuk — elég tévesen — a präparandia elnevezést; mert Poroszországban a tanítóképző neve *Lehrer-Seminar* s a *Präparanden-Anstalt* olyan forma előkészítője a tanítóképzésnek, mint a gimnázium előkészítő osztálya a progimnázium. Ilyen Präparanden-Anstaltja azonban nem mindenkül *Lehrer-Seminarium*nak van.

² A képezők genesisét érteni meg velünk, hogy miért ragaszkodtak a ref. iskolák előjárói és tanítói a gimnáziumi mintáknak mintájára készült nyelvtanakra, s közép- és tanfolyamok kivonattal képező történet, természetrajz, stb. kiegészítve. Az akadémiaiból származott ref. képező törpe akadémistá cínálta a ref. népiskolából. A példány-iskola talaján fejlődött kath. képező az olvasáshoz kapcsolta úgy a nyelvtanokhoz, mint a realismeretekhez.

³ Has. Schwarz Gy. I. m. 63. l.

⁴ Schwarz Gy. (I. m. 36. l.).

¹ Schwarz Gy. I. m. 63. l. *Schmid*: Encyclopädie d. Erziehungs- und Unterrichtswesens. V. 541. és 548. l.

zsenge intézetnek, „ellenséges elemekkel, erős harcot vittvő életért.” De azért vezetőjének bölcsesége s buzgó hirtorsósok áldozatkészsége alatt virágzó jövőnek nézett elébe. Ám a sors könyvében más volt róla megírva.

Az 1868. évi XXXVIII. t. c. 20 állami tanítóképzéde felállítását rendelte el. Ez állami tanítóképzédek szervezte az addig fenállott két irány közvetítése, betöltése. Átvette a ref. képezdéktől a három-éves tanfolyamot, az alaposabb általános és elméleti kiképzést; a kath. képezdéktől átvette a gyakorlatiasabb irányt, a próbatanítósokot s mindkettőt kiegészíté a példányképűl s a tanítási gyakorlatok színhelyül rendelt *gyakorlóiskolával*. A példányiskolából kiinduló katolikus és az akadémiából kiinduló prot. tanítóképzés az állami tanítóképzédek gyakorlóiskolájában nyújtottak egymásnak kezét. A stalaktit és a stalagmit összenőt, hogy egyik szilárd oszloppal szolgáljon öntudatos nemzeti életünk égboltozatának.

Mert ilyenül szánta a nagy Eötvös az állami tanítóképzédeket. Nemzeti életünk egyensúlyát a múlt században a felekezeti küzdelmek zavarták. A felekezetek harcának elvben való befejezését a múlt század végén az egyetemenk államivá tétele, mint határhoz jelzi. Az egyetem világgosságot árasztott a nemzet felsőbb rétegeiben; s amit a nemzet az előbbi századok fegyvertényeire alapított békekötések által el nem ért: a felekezeti közzölti békét, megalkotta a felekezeti köntösből kivetőkötött egyetemből a nemzet intelligens osztályaira aradt világgosságot. De jött hazadunkban a nemzetiségek küzdelme, mely megrendíté a száz oszlopait. A feliról terjedő világgosságot bevinni a nép alsó rétegeibe, közös intézetben együtt képezni a különféle felekezethez és nemzetiséghez tartozó tanítójelölteket, hozzászoktatni őket egymás vallásának, nyelvének becsüléséhez; együtt nevelni őket a közös haza iránti szeretetben, a közös édesanya szárnyai alatt való békés egyetértésben, hogy aztan beplánálják a vallásos és faji türelmet a közép szívébe: ez volt szép hivatása az állami tanítóképzédeknek.

A főtiszteletű tisztáninneni ev. ref. egyházkerület felismerte az állami tanítóképzédek és szép hivatását s midőn a kormány alkalmas helyeket keresett a felállításához 20 állami képezde elhelyezésére, készséggel bízta 12 év óta fenálló képezdjét a nemzeti kormány gondjaira. 1869. jul. 25-én írták alá az egyházkerület és minisztérium megbízottjai a szerződést; melynek értelmében az egyházkerület 50,000 frt-ért átadta a kormányának az eredetileg (még 1848-ban) katonai laktanyának emelt, de teljesen fel nem épült s iskolai célokra csak 1868-ban átalakított képezdi épületet. Hogy azonban ref. tanítók képzésére ezután is alkalom adassék, az egyházkerület a felekezeti képezde részére tett alapítványok kamataiból 3000 frt évi segélyt ajánlott fel ref. tanítójelöltek ellátására. A főiskola kebelében fenállott képezde az 1868. tanév végén megszüntetvén, annak növédekéi az 1870. január 20-án megnyílt állami képezdebe vétettek föl. Ez volt az a körülmény, melynél fogva intézetünk mindjárt az első iskolai évben, mint teljes, három-évfolyamú képezde működhetett.

(Folyt. köv.)

IRODALOM.

* A M. Tud. Akadémia „Könyvkiadó Vállalatában” december elején jelent meg az 1894 évi illetmény *négy* kötete (az új folyam XVII—XX kötete) a szokott csinos kiállításban. A 4 kötet közül kettő eredeti, kettő fordított munka. A két előbbi munka *Hunfalvy Pál*, 3 év

előtt elhunyt kitűnő tudósunk, nagytudományú munkája: *Az oláhok története*, melyen haláláig dolgozott, de csak a XVII. század kezdetéig jutott el vele. E mű mintegy összefoglaló eredménye annak a sok tanulmánynak, buvárlatnak, mit Hunfalvy az oláh kérdésben két évtizeden át ép oly alapos tudással, mint kritikai élmellel végzett, s a melylyel, míg egyfelől iskolát teremtett, másfelől a legsikeresebben harcolt a tudomány leplebe burkoltan politikai tendenciákat szolgáló oláh történetírás ellen. E műve hivatva van új alapot nyújtani a hamis alakokon, történeti fiktiozon, tényekké emelt legendákon fölépült oláh történetírásnak az oláh irodalom keretén belül is, mely a tényekkel szemben örökre el nem zárkozhatik, hanem előbb több szakítania kell hitű törekvéseivel s magáéva tennie az eredményeket, melyek kivívásában Hunfalvynak tekintélyes része volt. Hátrahagyott művéhez dr. Réthy László írt előszót. — A fordított művek közül az egyik: *Dr. Hüppe Siegfried* német tudós munkája: *A lengyel alkotmány története*. Szathmáry György jó fordításában, mely a történelem művelői és kedvelői épúgy érdekli, mint a politikusokat és jogászokat, mert a lengyel alkotmány történetét úgy tárgyalja, mint Lengyelország bukásának főtenyézőjét s e szempontból mi magyarok is sok megszívlelni való dolgot találunk benne. Szerző szerint az egész lengyel történelem megérthetőségének kulcsát a lengyel köztársaság alkotmánya szolgáltatja. Műve első e nemből, ez foglalkozik először e tárggyal a modern tudomány világításában, s feladatát a kritika osztatlan tetszése mellett oldotta meg; fordítás tudományos irodalmunknak határozott nyereségére szolgál. — A másik egy amerikai író tanulmányait nyújtja; címe: *Az emberi szellem képviselői*, írta *Emerson Ralph Waldo*, angolból fordította Szász Károly. Het tanulmány van benne, hat az emberi szellem egy-egy kiváló képviselőjéről (ezek: Platon a bölcsész, Schwedenborg a mistikus, Montaigne a skeptikus, Shakspeare a költő, Napoleon a világ embere, Goethe az író), egy bevezető tanulmány a nagy emberek hasznáról. Megelőzi mindezt a fordító előszava, ki ebben megismertet bennünket, legalább nagy vonásokban az amerikai író életével (E. előbb unitarius lelkész volt), írói egyéniségével, jellemzi a szóban forgó tanulmányokat s beszámol a fordítási munka nehézségeivel, a melyek valóban rendkívüliek lehettek, ha Szász Károly, az idegen költők mesteri tolmácsa, kénytelen bevallani, hogy alig bírta íróját megérteni s híven visszaadni. Ha a tanulmányokat olvassuk, azonnal belátjuk, mi lehet ennek oka: maga a tartalom mélyesége, mondatainak rhapszodikus volta, eszméinek gazdagsága. Jól mondja Szász K., hogy nem ismer íróit, Shaksperen kívül, kinek agyában az eszmék és képek — a tudás és képezelő oly gazdagsága volna felhalmozva, mint Emersonnél. Epen ezért e tanulmányok nem kezdők kezébe valók, kik az emberi szellem nevezett képviselőivel csak most akarnak megismerkedni, azok keveset értenének belőlük, hanem olyanok fogják azokban e nagy szellemek hű jellemzését találni, kik azok működésével, műveivel ismeretesekek. A ki ismeri e nagy szellemeket, csodálni fogja az új szempontokat, s a teljességet, melylyel Emerson őket megítéli s egész műveltségben élénk állítja. Nem tényekre, hanem gondolkozásra tanít; eszmékét éberszt s azokat rendezni kényszeríti. Férasztó, minden szellemi erőnket igénybe vevő e tanulmányok olvasása s átértése, de a magas hegyormok tiszta levegőjébe, messze kilátásához csak fáradság után lehet eljutni. Szász Károlynak s az Akadémiának halálai tartozunk, hogy ezzel az eredeti, mely gondolkozású amerikai philosophussal alkalmat adtak megismerkedniük.

* **Dr. Masznyik E. Pál apostol élete és levelei** című művéből megjelent legközelebb a XIII., XIV. együttes füzet, 6 ivnyi terjedelemben. Közli ez a thessalonikaiakhoz írott első levél befejezését s megkezdi a galatákhoz írott levél ismertetését, a melyet az apostol II. levelének fogad el. Irodalmi repertorium nyitja meg ezt az ismertetést s abban latin, német, francia, angol, holland nyelvű művek szép számmal vannak felsorolva, de édes magyar nyelvünkön szólott férfiakról és műveikről nincsen emlékezés most sem, itt sem, pedig — ezt ismételve mondjuk és nem szüntünk mondani — a magunkéi közül a kicsinyeket is meg kellene nekünk becslőnünk s ha már „Einleitung”-okra hivatkozik szerző, akkor a magyar isagógikák is hadd szerepelnének legalább a sorozat alján. Itt lehetett volna helyet szorítani a Rácz Kálmán tanulmányának is, a mely épen a galatákhoz írott levél felett támadt *hitelességi harc* legújabb alakjait tünteti fel az Irodalmi Társaság szemléjében (1893). A füzet különben az előbbieknél minden jó tulajdonságával ékeskedik s kitűnő tájékoztatást nyújt Pálról s a galatákhoz írott levél keletkezéséről körülményeiről s ügyes vitát folytat az ellenvéleményűekkel, a legújabbakkal is. A levél fordítását nem tartjuk teljesen szerencsésnek. Az ilyen kifejezésekben: „Mert, hogy ha mit levontottam, azt újra megépítem, vétekessé magamat teszem. Mivelhogy én törvény által törvénynek meghaltam, hogy élnek Istennek”. . . . stb. hiányzik az előadásnak az a világossága, a mi dr. Masznyiknak egyébként legelőnyösebb tulajdonságai közé tartozik. A szöveg-magyarozatnál részünkről még a régi jegyzetes magyar bibliákra is kiterjeszkednénk olykor-olykor, hogy lássa a saját közönségünk, hogy valami a biblia világosságáért mi nálunk is történt az idők hosszú folyamán. A vizsolyi biblia, a Komáromi Csapkés György, a Bárány-Sartorius-fele új szövegség bátran bejuthatának a magyar-azó jegyzetek közé, még ha csupán cáfolas végett is. A füzet ára 60 kr. Melegen ajánljuk a pártfogásra.

* **A tiszanineni ev. ref. egyházkerület jegyzőkönyve** a nagy-kaposi rendes és a miskolci rendkívüli gyűlésekről, Mitrovics Gyula főjegyző szerkesztésében, 58 oldal terjedelemben jelent meg. Az első a főgondnoki beigtatáskor mondott beszédekét is magában foglalja, utóbbi a domesztikai segély-kérvények elintézéséről szól. Ara 45 kr.

* **Irodalmi dolgozatok** cím alatt adta ki *Baráth Ferenc*, a budapesti ev. ref. főgimnázium érdemes tanára 1874—1894 ig különböző napi, heti lapokban és folyóiratokban megjelent kisebb-nagyobb tanulmányait s alkalmi jellemzéseit egy 360 lapra terjedő kötetben, a melynek csinos kiállítása a Franklin Társulat érdeme Baráth ismeretes író, mint aesthetikus, van egy aesthetikája is leginkább felsőbb leányiskolák számára. Mint aesthetikus s mint irodalom-történet-búvár mutogatja kiforrott tehetségét *e dolgozatok*-ban is, a melyek noha egy részben sürgős szükségéért elégtettek ki (részben necrologok vagy necrolog-félék. Az aradi nap 1890; Kossuth L. 90-dik születésnapja; Kossuth Lajos meghalt, Arany János, Greguss Ágost), mind a mellett maradandó értékeik nemcsak szerzőjük alapos tárgyismereténél, biztos ítéleténél fogva, hanem a kidolgozásért is, Különböben B. F. nem is szokott közönséges tárgyakért hevülni, s kritikai erejét nem is vesztegeti apró embercok szárnypróbálgatására, hanem Zsigmondi Mikos Kelemen, Kármán József, Gyulai Pál, Tolnai, Kossuth stb. ihletik lelkét és készítik a megszólalásra a honiak közül, vagy Thackeray, Makepace Vilmos és Burns a külföldiek sorából. Egyik-másik tanulmánya (Mikos, Kármán, Gyulai P. költeményei; A déliabok hőse, Aristophanesról s az említett külföldiek) az irodalom iránt érdeklődőknek tel-

jes figyelmére és tiszteletére méltó, a kezdő aesthetikusoknak pedig utbaigazitóul, vezérül szolgálhat. Böcs dolog volt a szerzőtől, hogy szellemének eme termékeit kieszdeje a lapok temető-kertjéből, hogy így együtt tegyenek jó bizonyosságot mellette az olvasó közönség előtt. Vajha sokan olvasnák ezeket a komoly, nemes irányú tanulmányokat, hogy nemesednek ez által is az irodalmi izlés ebben a szédelgős világban. A testes kötet ára 2 ft.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyulai Pál jubileuma.** Ő maga adta ehhez a legértékesebb részt a Kisfaludy-Társaságnak folyó hó 10-én tartott ünnepléses közülésén, a mely a 48-ik volt az ilyenek között. Mint elnök, ő nyitotta meg az ülést és Kisfaludy Károly hirlapírói törekvésével s régibb hirlapjaink ismertetésével kapcsolatban súlyos ítélettel festette azt a boldoglatlan viszonyt, a melyben a mai napi sajtó a szépirodalommal és a tudománnyal van. Régebben — mondja ő — hirlapjainkban bizonyos benső kapcsolat volt a politikai és irodalmi tartalom között. Azonban egy pár évtized óta e kapcsolat mindinkább lazulni kezd. Lehet, hogy ennek egyik oka az élénkebb politikai élet, a mely háttérbe szorítja az irodalmi részt, de — úgy látszik — hogy egy és más tekintetben a szerkesztők nézete is megváltozott a szerkesztésre nézve. Ezután elítéli a napi lapoknak a mende-mondák iránt való szeretetét, a reporterek hatásvadászó működését; a lapok sokaságát, mikhez nincs elegendő képzett író; karhobb-tajja főként azt a felületességet, a mely a komolyabb művek bírálatában s a tudományos célú társulatok működésének ismertetésében nyilvánul, a minék az a szomorú eredménye is megvan, hogy a közönség elszokik a komolyabb olvasmányoktól s nem léven kellőképen tájékozotva, nem is érdeklődhetik méltóan a tudományos intézetek iránt. Általában az elméskedést, a trefára, a gúnyra, kacajra valót kultiválják napi lapjaink, vagyis azt, a mi könnyű élvezetet nyújt s rövid életű gyönyört okoz. Az elmes, szikrázó tárcacikk többet ér, mint a tudós könyvbírálat, vagy valamely irodalmi tanulmány; írónk rajzokba, csevegésekbe ölik be tehetségüket, a beszély kezd kimenni a divatból s a kates becstű szerelmi történetek, kalandok stb. foglalják el a lapok tárcáit és szorítanak ki abból minden nagyobb s mélyebben járó értekezést. A regény is inkább csak rajz s az is inkább csak felszínen mozog és nem hat a mélyre, s szerkesztésben is laza, akár csak egy rajz vagy csevegés. Pedig hirlapjaink ma sokaknak képezik egyedüli szellemi táplálékát s így többet kellene tenősk a tudomány népszerűsítésére és az izlés nemesítésére, mint tettek régebben. — Gyulai máskor is békélenkedett már a hirlapirodalom ferdesége miatt, de annyi velőig ható igazságot sohasem szórt még az élelmes napi sajtó szemébe, mint ezúttal. Örömmel jegyezzük fel ezt a legilletékesebb tiltakozást mi is, mert az egyházi lapok olvasói között is akadnak immár, a kik egy-egy nagyobb tárcát, egy-egy tudósabb könyvismertetést igen hosszúnak és unalmasnak tudnak bélyegezni s azt szeretnék, ha mi is csevegőnk és elméskedőnk. A sajtó kissé túszúsz az igazmondó kritikus beszédektől, de ez nem baj, az volna baj, ha a böcs tanácsot meg nem szelvelné. A Kisfaludy-Társaságnak egyébként is igen nevezetes ülését (Apponyi széköfoglalója, Tomori A. emlékezete) ez a beszéd sok időre feledhetlenné teszi. Az ülés végén történt az, a mit jubileumnak nevezhetünk. Gyulai már 1892-ben betöltötte 50 éves írói pályáját; de jubilálatni nem volt kedve

s ez ellen a divatos tiszteltetés ellen következetesen tiltakozott. És még sem kerülhette ki, mert ülés után a díszterem mellett levő helyiségben hirtelen összeszedődtek a társaság tagjai s külső tisztelői közül is többen és — megjubiláltak. Zichy Antal údvözlő beszéd kíséretében nyújtotta át neki az alkalmi emléktárgyakat, t. i. a költeményeinek Hirsch Nelli által készített illusztrációk eredeti példányait, aranytollat, aranyserleget és egy alapítványi összeget szabad rendelkezésére (1600 forint); a válás- és közoktatási miniszter pedig — szintén beszéd kíséretében — a Szent-István rend kis keresztjét adta át neki a felség kegyes megemlékezésnek bizonyosságául; ugyanazt, a melyet régebben a költő nagy barátja, Arany János kapott. A jubiláló duzzogott az ilyen fajta ünneplésért, de végre is megadta magát és lön jubilált. A magyar nemzet bizonyára jó néven veszi, hogy a Gyulai műszájának — ennek a komoly méltóságos Isten-asszonyunk oltárán hála-áldozati lángokat gyújtott fel az igaz tisztelet. Az lesz egyébiránt az ő legméltóbb ünneplése, ha a Kiszfaludy-Társaság ülésén elmondott beszédének jótékony hatása meglátszik majd hirliaprodalmunk szellemi képén. Eljen, hasson, alkosson, buzdítson s ha kell: ostorozzon meg igen sok!

— **Kossuth Ferencz a nép-pátról** több magvas cikket írt már az »Egyetértés«-ben *előtölög*. E hó 9-én kelt vezércikkében egyebet közt ezeket mondja: »Nagy urak, főpapok és nép; különös háromság: a két első gyűkört járta át a századokat, de rég elmúlt az az idő, mikor a főurak által sanjyargatott népet az egyház védte; hol van az egyháznak ez a magasos korszaka? messzire, messzire vissza kell menni a századok során, hogy fellelhessük. Péter utódjai a katakombákban a trónusra léptek; a nép fiait bevezék a világ leghatalmasabb köztársaságába, mely a papok köztársasága; és lehet a nép fiaiból a zárdák udvarát seprő barát, vagy lehet bíborba öltözött pápai trónörökös, de midőn pappá lett a nép fia, egy új családja lépett és megszünt a nép fia lenni... A nép-párt felvonulása emlékeztetett a keresztés háborúkra toborzott nép menetek leírására; azt mondják, hogy csak a kereszt és a kard hiányzott a papoknál és az összes katolikus papság bevonult, még Varasdrol is kérték kölcsön barátokat... A vallás nevében küzdök a gyűlölet és kegyetlenség legmagasabb fokaira tudtak emelkedni minden országban, minden korszakban a világon. A keresztység nevében, vagyis annak a vallásnak nevében, mely a szereteten alapszik, darabokra törték egykor az élő emberek csontjait és izzóvá tizelt harapófogókkal csipdesték le az élő emberek izmait. A polgárosodás régóta lehetetlenné tette ezeket a hallatlan kegyetlenségeket, de polgárosodott századunkban is szem elől veszt az mindent, a ki a vallás által fanatizálva lesz... A magyar nép sohasem volt fanatikus, még a sötétség századaiban sem és kételkedni kellene a haza jövőjében, ha most lehetne fanatikusná tenni.»

— **A „Religio” sajnálkozása.** A *Religio* nagyon sajnálkozik azon a ridég visszautasításon, melylyel „a keresztény magyar államiség megmentésére alakult nép-pártot” a protestáns egyházi lapok s a protestáns közvélemény fogadta. „Mennyire megfogytokozott a keresztény összejáratkozás érzelmé a XVI. századbeli vallásújítás által kettészakított magyar nemzetben!” — kiált fel kegyes szemforgatással. „Érzéketlenül, mintha pogányok közelednének feléjük, visszautasítják a ker. nemzeti örökség megvédésére odanyújtott testvér jóbót. Hej! ez nem magyar örökség ám; ez becsempézett lutheri német

rontós: ez a fajpusztító pápa és pápista-gyűlölet. Egyre mélyebbre süllyed a magyarság a német kultúra és bafolyás igája alatt, míg csak egymás közt meg nem köti vallási egyesülés által a testvéri kiegyezés béke-ségét. Hígyjétek el nekünk, hogy annyi van bennetek az Istenből s a Krisztus szelleméből, a mennyi szeretettel bírtok kath. testvéreitek iránt viselnetni!” Szép dolog a felebaráti szeretet emlegetése, de hát az csak reánk nézve kötelező s kath. testvéreinkre nem? hol az ő tetteik, melyek e szavaknak megfelelnek? mi ugyan gyertyával keresve sem tudunk ilyeneket találni, nem a jelenben, s még kevésbé a múltban. A mi pedig a protestantismus által követett német sugallatot, ápoli német kulturát illeti, bátrak vagyunk kérdezni, hogy 300 éven át kinek protectora volt, kinek érdekében üldözte s fojtogatta a magyar nemzetet a *német-osztrák* uralom: a katolikus vagy a protestáns egyház érdekében? Bizony 1000 anyvi német szellem, germanismus oltatott be a magyar nemzetbe a catholicismust, mint a protestantismus utján!

— **Az állami anyakönyvek életbevitelése** még ez év folyamán megtörténik. Perczel belügyminiszter két rendeletet intézett közelebb a vármegeyi közigazgatási bizottságokhoz (9500. II. sz. és 9600. II. sz.), felhíván azokat: 1. az anyakönyvi kerületek meghatározására, 2. anyakönyvvezetők és anyakönyvvezető-helyettesek ajánlására. Határidőül mindkettőre március 31-ét tűzte ki. A rendeletek részletes útbaigazításokat is közölnek, a melyek megkönyvitik a közigazgatási bizottságok munkáját, de a felcölés egy része mégis azokra esik s netalán rajtok is marad, ha nem eléggé körültekintően végezték feladataikat. Két-féle anyakönyvi kerületek lesznek; az m. i. olyanok, a melyek csak egy községből, 2. a melyek több ki községből állanak. Ez utóbbiak összejáratásánál figyelni kell arra, hogy a lakosoknak ne keljen az állami anyakönyvi kerület székhelyéig messzebb menniök, mint eddig mentek — a felekezeti anyakönyvvezetés mellett, s még arra is ügyelni kell, hogy ott az *egyházi szertartás is teljesíthető legyen*. Az anyakönyvvezetők egyelőre csak a születési és halálzási eseteket fogják ellenőrizni, de később a házassági anyakönyv is rájok bízatik; épen ezért hangsúlyozza a rendelet, hogy az ajánlásnál óvatosan járjanak el a bizottságok, t. i. csak pontos, megbízható, és közbecsülésben álló egyéneket ajánljanak, Első sorban a községi előjárókat, járási szolgabírókat és körjegyzőket tekintvi a belügyminiszter anyakönyvvezetésre hivatottaknak, a tanítókról tehát, a kiket *bonnyádi* beszédeben leendő anyakönyvvezetőül emlegetett, jónak látja többé nem is emlekezni. Bölcse teszi, mert azzal, ha a papoktól elvett anyakönyvet a tanítók kezébe adná az állam, furcsa képzeteket támaszthatna a népben a papi megbízhatóságról. A tanítók jutalmazhatók fizetésük rendezésével és emelésével; de nem bölcse dolog azok erkölcsi értékét a papi állás rovására örögbiteni. — A rendelet a tiszteletdíjakról is szól, úgy azonban, hogy azzal nem lehetünk tisztában. Az állam — úgy látzik — takarékoskodni akar az új intézménnyel s csak a legkikerülhetlenebb esetekben hajlandó az új munkát megfizetni. Járási szolgabírók s jobban javadalmazott előjárók s körjegyzők alig számíthatnak — a rendelet szerint — fizetésre, különben e tekintetben is a közigazgatási bizottságok szava lesz az irányadó. — Miután most már világos, hogy az új időszak az anyakönyvvekre nézve bekövetkezik: *a felkereteknek is mozogniök kell, hogy a saját anyakönyvvezetőiket idejében tájékoztassák!*

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
székhelyével, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bétlyedj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Protestáns missio.« *Molnár Ferenc.* — »Visszapillantás a vallás- és közoktatásügyi költségvetési vitára.« *Buzsák János.* — »Visszaemlékezés a sárospataki tanítóképzede 25 éves múltjára.« *Dezso Lajos.* — »Szegedi Kis István élete s a Tisza-Duna mellékeinek reformációja.« *Zsodányi Jenő.* — »Vegyes közlemények.« — Szerkesztői üzenetek.

Protestáns missio.

Védlemezük prot. egyházi érdekeinket! — hangzik fel sorainkból mind sürűben ez a cselekvésre hívó szózat, most, a mikor Lutherrel szólva: „a mi régi ellenségünk, háborog velünk.“ A bölcs, a bátor vezérek innen-onnan ajánlatokat tesznek, tervekét készítik a védekezés mikéntjére nézve az aggodalmaskodó környezetnek, kik közül sokan immár nem kevesebbtől, mint a prot. eszménynek ez idő szerint való vereségtől s ezzel az egyház külső tekintélyének hanyatlását kezdenek tartani. Mind szép, felemelő tervek, gondolatok azok, melyekben a benső meggyőződés lelke mozdul meg s nyugtalanodik igazsáinkhoz illő méltósággal ügyünk javaért; ismervé a ránk támadó egyház múltját, nagyvilági állását és hatalmának eszközeit, melyek együttvéve egy időre veszélyesek lehetnek egyháznak külső alakulására: örvendtes jelenségnek kell tekintenünk, hogy immár gyűléseinkben, társadalmi érülkezeinkben is kezd megnyilatkozni a prot. szemlélet őrösége.

Kétségtelen, hogy ez idő szerint a protestantizmus helyzetéhez van köve az evangéliom s ezzel a kereszténység sorsa; de én mégis jobban szeretném, ha épen ennek nagyobb bizonyosságul, nem a hiszen értelemben vett prot. egyházi érdekeknek, mert hiszen ilyenek voltaképen nincsenek is, hanem az evangéliom egyetemes és szent ügyének védelmezését állítanók minden alkalommal előtérbe, nemcsak, hanem ehz szabók, ebben tekintenők meg, mint tiszta tükörben, egyházi feladatainkat, hogy aztán ezt tarthatnók azok elé is, kik erőnek erejével dicsőségét keresnek abban, hogy az evangéliomi békeségre törekvő protestantizmust feltétlenül ellenségöknök tekintés. A mi álláspontunk, törekvéseinknek egész összesege, viszonyunk a katolicizmussal, s a közöttünk levő különbség csak az evangéliommal világítható meg tisztán. Csak erre hivatkozva, s ezen a fundamentom erősen állva kerülhetjük ki azt a veszélyes fogalomzavart, melybe esetről esetre a kath. önző egyháziasság fondorkodása sodorhat bennünket s melyet aztán, egyes sebezhető tényeinknél, mert hiába, ilyenek mindig lehetnek, saját ev. ellenes álláspontjának oktanal igazolásulá használhat fel ellenünk. Csak az evangéliom tiszta, átlátszó

eszmével biztosíthatjuk győzelmünket is a katolicizmus felett. Mert ha egyházunkra, mint hivatását az időben teljesen betöltő társadalmi intézményre mutatunk is, azonnal, egyházat állítva egyházzal szembe, egy harcra kész, jól elhelyezett, fegyverekben bővülő, s fegyelmezett táborral találjuk magunkat szemközti, mely a külső győzelem dicsőségét szomjazza csupán; de az evangéliom lelke előtt még nagyobb óriásnak is meg kell magát adnia. A mi igaz missiónk eredeti értelme szerint, már magának a prot. névnek is, bár a protestáció a kath. egyházzal szemben eszméileg örök, csak kortörténeti vonatkozása van; nem adja hiven vissza egyházunk jellemét, céljait és törekvéseit, s álláspontunk helyes megítélésében sokakat meggyesztet. És abban nagy veszedelem rejlik ügyünk, az evangéliomra nézve. A protestáció, annak idejében — mint tudjuk — egy zavaros kornak kényszerült, politikai jellegű, társadalmi ellen-manifesztuma, kitérése volt; tehát politika, egyház-politikai tény; a mi külső körülményekkel, a kath. ellennyomás tulságaival indokolható ugyan; de az ev. egyház hivatásával, végcéljával össze nem tevéstendő. Az evangéliom nem egyházi öncél; az egyház sem politika, sem adminisztráció, hanem társadalmi életelv képviselője, a mely életelvet az egyháznak a benne rejlő erővel fokozatosan előbbre vinni, megvalósítani terhes, de magozatos kötelessége. Az evangéliom maga minden, e mellett minden egyéb egyházi életvilávanulásnak csak az esetben van kisebb-nagyobb értéke, ha ama főcélnek szolgálatában áll. A mi azzal ellentétes, vagy annak értékét kisebbíti, azt tényező gyanánt elfogadnunk nem szabad; de a mi azzal megegyezik, s értékének emelésére szolgál, azt minden melléktekinet nélkül, kétszeres erővel kell az egyházi élet ápolására fordítanunk.

Nem csupán a koronként felmerülő egyházi összefüggések alkalmából, mintegy külső körülményektől kényszerítve, hanem az alapelve iránt való rendíthetetlen hűségből, benső szeretetből kellett tehát egyházunknak mindenkor evangéliomi szellemet teremteni, fenntartani, ápolni, s kell ma már különösebben is, az idők jeleit megértve, a kath. egyház túlfejlesztett egyházi intézményeinek ellensúlyozására, nekünk való evangéliomi intézményeket létesíteni. Csak így lehetett, csak így lehet a protestantizmus céltudatos életelvé, versenyképes tényezővé a társadalomban; e nélkül egész

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

létele, jövője ingat, bizonytalan. Sőt e nélkül — értjük meg — tulajdonképen létalapa, életjoga sincs.

Természetesen, nem az irrott és módszeresen elre-citált evangéliomban kell hát keresnünk ezutánra egy-házunk élet- és haladásképpességét; mert ha pusztán a betűkre, a szavakra, a szépen hangzó szónoklatokra támaszkodunk tovább is, s nem az evangéliom lelkére, mely élet és cselekedet, s nem ezt igyekszik kiké, kicsiny és nagy közöttünk önmagában, s önmaga által a társadalomban lehetőleg megvalósítani: hát akkor az a nehézség küzdelem, melyet az evangéliomért a világgal kell folytatnunk, lassan-lassan alighanem visszatérít bennünket a kath. egyház ama család, hamis büvkő-rébe, a melyben — födolog levén az egyház külső nagy-sága, számbeli gyarapodása — evangéliomi élet nélkül is tudják az üdvőt biztosítani. Vagy magásra tartva eszményünket, gyakorlati intézmények hiányában, a mikkel a kath. egyház, számítva az emberi élet gyarolá-sáira, bőven ellátta magát, a külsőségek felé örömet hajló világban apránként hátrébe szorítottunk. Nem magunk ütnők-e el magunkat így a nagy verseny győzelmének dicsőségétől? Nem megcsalánk-e magunkat, elfogadva igazságnak a kath. egyház történetéből merített ama tapasztalati tényt, hogy ker. egyház az evan-géliom nélkül is, sőt annak ellenére is megélhet hosszú ideig s feladva azon meggyőződésünket, hogy a kereszt-yén egyházban, mint Krisztus testében, egyedül az ő lelke lehet minden időben az örök-igaz fantartó erő?!

Nekünk, ha az evangéliomot, a kereszténység lelki életét a visszaesés veszélyének kitenni nem akarjuk, nemcsak arra kell az idő szerint már törekednünk, hogy az evangéliom szelleme erősebben hasson át az egész vonalon mindent, az egyéni lelkeket s ezekkel az egyházközösi életet, közigazgatást, alsóbb felsőbb fokú törvénykezést és törvényhozást, hanem arra is, hogy e szellem hathatósabb élesztésére s biztosítására egye-temes, köztársadalmi értékű ev. intézményeink legyenek, a melyek a protestantizmus magasabb hitvársáról tegyenek bizonyosságot a kath. egyház felett s élesen különböztessek meg annak egész irányától, szellemétől és intézményeitől. Nem úgy, mint eddig, senkinek nem felelős s az első kísérlet nehezségeitől visszaretentő magán-vállalkozások esélyeire bízva, hanem hivatalos és egyetemes akcióval kell ilyenek alkotásához látnunk; ezeket téve ezutánra a lelkesítő tevékenység középpontjává, mint a melyek létesítésében leginkább megtehetjük az egyházak és hivatalnokok kötelesség tu-dása, életre valósa. Mert ne feledjük el azt, a miről más körülmények közt élve, egészen megelégedeztek elődeink, hogy ezek nemcsak eredményei gyanánt vehetők az egészséges vallás-erkölcsi életnek, hanem vi-szont egészséges gyülekezeti élet teremtésére is felelté igen alkalmasak. Ha minden prot. templom mellett, mint azoknak lényeges alkatrészei, elmaradhatlan kel-lékei, milyenek a reformáció kezdete óta egészen nap-jainkig az iskolák voltak, humanisztikus intézetek ál-littatnának, hajlékok építtetnénk itt az éhezők meg-elégítésére, ott a meztelének felruházására, emitt a szerencsétlenek istápolására, amott az elhagyott kicsi-nyek befogadására: ó, milyen nagy lendületet venne ezekkel, milyen legyőzhetetlen erőt nyerne ezekben az ügyefogyottakban az egyetemes vallás-erkölcsi élet szent ügye. Ha a keresztény életközösség evangéliomi nagy eszméjét, oadaó működésünk nyomán, olyan erővel tudnók beállítani az egyházi élet tényezői közé, hogy az társadalom újáteremtésében dicsőítően meg ma-gát: akkor töltönök ki be hozzánk illő módon a pro-tesztantizmus ez idő szerint való és örök missióját.

Egyházunk az evangéliomi eszmék feltámasztása, az evangéliommal szellem meghonosítása mellett ez ideig, a mint tudjuk, minden tevékenységét a külső szervezke-désre, közigazgatási és hitfelekezeti intézmények alkotá-sára volt kénytelen fordítani. Ezekre volt első sorban szüksége a kath. egyház phalanxával szemben, hogy a kereszténység alapszméit a végenyészettől megmentse. Az evangéliomi intézmények hiányát, a melyek ma már nélkülözhetetlenek, azokban az időkben bőven pótolta a sok százados nyomás alól felszabadító új eszmék által lelkesedésbe hozott hívek tömeges áldozatkészsége. Az egyház iránt való oadaó ragaszkodásnak lett, közvetve okozója a hitért való szenvedések végtelen sorozata is, a melyekben valami eszményibb, evangéliomi je-lenséget látva a prot. ember: bensőleg vonzódtott egy-házának ilyen tényekben nyilvánuló igazságaihoz. Ké-sőbbben, midőn az üldözések kora lejárt s az egyház külsőképen kellőleg megizmosodott, az az evangéliom-ban gyökerező szabadelví szellem hódította meg kü-lönösebben s készítette buzgóságra az egyház tagjait, mely a protestantizmust a más hitet vallóktól társada-lomban, nemzeti politikában előnyösen megkülönböz-tesse s melyért igen sok esetben még katolikusok is szívesen sziettek egyházunk anyagi támogatására. Az üldözések kora régen lejárt, a szabad szellem pedig a tudomány műveltség folytán általánossá lett. Az egy-ház tagjai tehát ez idő szerint már valami másnemű evangéliomi bizonyosságot várnak s ha jól megfigyel-jük, ez az, hogy lásson egyházuk teljes erővel igazi missiójának beöltéséhez; alkosson olyan intézménye-ket, a melyek evangéliomi jellemét, lényegét erőse-bben kiömböritsák, életrevalóságát, gyakorlatiasságát jobban feltüntessék.

Kétségtelen, hogy az egyházi élet, a vele szemben támasztott igények ilyen megnövekedésével, a miben sokan egyháziatlanság jeleit látni készek, de a mi va-lójában nem egyéb, mint egy már határozott formában jelentkező, kiforrott fejlődési stadium, új átalakulások-nak néz elébe. Esméinek, elveinek megfelelő, céljai-nak megvalósítására szolgáló gyakorlati intézmények nélkül társulati élet épenígy nem képzelhető, mint bizonyos elvet, eszmét nélkülöző intézmények alapján. Ez a két tényező szorosan összefügg, egymást kie-gészíti; együtt egészséges társadalmi viszonyokat teremt. S bizony — valljuk meg — elég hosszú idő óta hangzatos-lyuk már a mi evangéliomi eszményünket arra nézve, hogy az egyén joggal megkövetelhesse azt, hogy egyháza a maga testületi nyilvánulásaiban legalább is olyanra tö-rekedjék, mint a milyen igényeket vele szemben táplál; ha tőle az egyház, nem elégedhetvén meg az ígé-nek csak, hallgatásával cselekedeteket kíván, csak ter-mészetes, ha viszont ő sem elégszik meg a megszokott ígéhirdetéssel többé, hanem annak megvalósítására tö-rekvő testületi tényeket, intézményeket követel. Köve-teli, hogy egyháza olyan legyen, mint a milyennek ő szeretné látni s akkor ő is olyan lesz, mint a milyen igényekkel vele szemben az egyház elő áll. És a köz-velemény eme követelést — ha missiónkat jól fel-fogjuk — nem szabad könnyen vennünk vagy elútasítanunk, hanem egy áldásosabb, evangéliomibb jövő fordulópontja, alapvetője gyanánt örömmel kell üdvö-zőlnünk.

Hiszen a lelkeszek is nagy általánosságban véve, tudják, érzik azt, hogy a rohamos szellemi haladás, melynek hatása ma már a nép legalso rétegeiben is észrevehető és azon szabadság, melyet az egyéneknek az egyetemes papság evangéliomi nagy elve biztosít: az egyház és egyháztagok közt levő viszonyt lénye-

gesen megváltotta s az ő működésük terét tetemesen kibővítette. Nincsenek, nem lehetnek megegyező önmagukkal s azon vallás-erkölcsi eredményvel, melyet buzgólkodásuk nyomán ez idő szerint a prot. társadalom felmutatni képes és ennek nyilvánosan, mind sürűben kifejezést is adnak. Tudják, hogy az egyházi életátteremtésnek nagy munkája első sorban, legnagyobb súlyllyal az ő vállalkira nehezedik, hogy az evangélium szellemének az életbe való átvitelre körül nagyob tevékenységet kell kifejtjenők; de azt is észrevették, hogy működésük eredménytelenségének főoka testületileg alkotott s az egyházi életbe léleztvny gyanánt felvett ev. intézmények teljes hiánya. Ohajtának, hogy az egyházi társadalom nagy tényezői, a vezetők, irány-mutatók ilyenek alkotásvál jönnének segítségökre a nagy munkában. Kivánják, követelik nagy hivatásuk tiszta tudatában, hogy a több evangéliumi szellemet és nagyobb evangéliumi tevékenységet a hivatalos egyház az egyházközségi életben, annak külső igazgatása mellett ne tekintse többé alárendelt jelentőségűnek, még abban az esetben sem, ha annak egyszerre látható eredménye nem lenne is; mert ám, a milyen terhes, bár gyönyörűsége az evangélium szerint élni, épen olyan nehéz az evangéliumi szellemével egy más irányban haladó egyházközségi életet újjáteremteni s első sorban inkább hivatása egy evangéliumi egyháznak az, hogy az igével, a példával, a teljes evangéliummal hódítsa meg a lelkeket, mintsem a külső egyházat építse a közigazgatási kényszer igénybe vételével.

S az egyházközségi evangélizáció még nem a teljes evangélizáció, bárha annak látszik is. Ohajtanunk kell, hogy az adminisztráció kisebb-nagyobb magaságain, a hová sokak szeme néz felemlők példák után, a honnan munkánk sikerének könnyítése, biztosítása végett a nagy jellemek fényének kell alá sugározni a hétköznapi lelkek küzdelmes, borongós, tévetség útaira; minden szó, minden cselekedet, minden intézmény evangéliumi szellemű legyen.

A minék p. o. közelebről a konvent, ez a legmagasabb vezér-testületünk, a körülmények nyomása alatt kifejezést adott s határozatilag kimondott, hogy a közvélemény előtt már nélkülözhetetlenek itél s állított országos lelkesítő övezgy-árva gyámpénztár létesítése ez idő szerint főképen azért nem viheto keresztül, mert pénzintézetet evangéliumi szellemben, szeretet, egymás terheinek hordozása alapján megalkotni lehetetlen; hát ilyenek — a többek között — nem volna szabad hallatszani mi közöttünk.

Athatbók evangéliumi szellemet, erősebb tevékenységet, életre való, életet teremtő evangéliumi intézményeket minél nagyobb számban! S igazi prot. missiót, mely egyedül képes ki- és befelre való hatásában egyiránt erősse, önmagához méltóvá tenni egyházunkat!

Molnár Ferencz.

ISKOLAI ÜGY.

Visszapillantás a vallás- és közoktatási ügyi költségvetési vitára.

(Vége).

A középiskolai kérdések közül a miniszter programmbeszéde alapján az egységes középiskola ügyével, a tanulóktól túlterhelésével s a tanárhiánnyal és a tanárképzéssel foglalkoztak legszívesebben a parlament tagjai, de örömmel jegyezzük fel, hogy voltak olyanok is, a kik a vita alatt

figyelemre méltó észrevételekkel kísérték a miniszternek azt a nyilatkozatot, hogy a középiskola tanrendjében erősíteni akarja a nemzeti elemet, valamint azt a meglepő jelentést is, hogy a közoktatási tanácsot, melynek működését elődje már megszüntette, újra működésbe hozta.

A miniszter programmbeszédjéből s a vita alatt tett egyes nyilatkozataiból kétségtelenül kitűnik, hogy új közoktatási miniszterünk a középiskolák kérdéseivel, legalább programmbeszédeleg tartásokkor még nem volt teljesen tisztában s így a legközelebbi teendőket sem volt képes helyesen kijelölni. Meglátszott ez mindjárt abból a nyilatkozatából, mely szerint a nemzeti elem erősítését egyedül az által akarja elérni, hogy a magyar irodalom és magyar történelem tanítására a tanrendben több heti órát szándékozik fordítani. A felett alig lehet kételkedni, hogy ha ezeknek a tantárgyaknak a tanítására az eddigienél több időt szentelünk, a nemzeti elemet igen valószínűleg erősíteni fogjuk, különösen — a mit a miniszter ír jóának látott elhallgatni — ha az ezekre fordított óra többlettel egyúttal nem szaporítja a tanulókról óraszámát, de egyedül ezzel a kitűzött célt még nem lehet elérniük. Így ilyen országban, minő a miénk, a melyben még most is 7 német, 4 román, 1 szerb, 1 olasz nemzetiségű középiskola s ezeken kívül 19 o'yan gimnázium és realiskola van, melyekben a magyar nyelv egy más nyelvel osztozikod az uralmon, a magyarok történelmének s a magyar nyelvről és irodalomnak tizedesebb tanítása mellett még valami egyébről is gondoskodnunk kell, ha a nemzeti elemet erősíteni akarjuk. Helyesen jegyezte meg a vita alatt Hévízy, hogy ezen a téren nagyobb sikert csak akkor fogunk felmutatni, ha ezeket az intézeteket nyelvben és szellemben sikerül magyarokká tennünk.

A tantervbe hibába vesztünk fel a magyar irodalom és történelem tanítására több óraszámot, ha a tanárközből esetleg nincs meg az igazi lelkesedés a magyarság ügye iránt; hogy pedig ez nincs mindenütt meg, azt már több intézetben hivatalosan is tapasztaltuk. Tapasztaltuk azt is, hogy a nemzeti elem erősítésére nem volt az előre számított hatással a közoktatási kormányzat a legújabb időkig fenntartott politikája sem, hogy a legtöbb állami középiskolát a nemzetiségi vidékeken állította fel, a tiszta magyar vidékeket, a magyar alföldet pedig legfeljebb anyai figyelemre méltatta, hogy az ev. ref. iskolákat, melyeknek egy része a szegénységgel küzdött, a törvény által követelt súlyos feltételek pontos teljesítésére szorította. Ilyen módon a nemzetiségi elemek művelődését nagy mértékben előmozdította, s magyar faját pedig a magyar részéről elhanyagolta s így versenyképességet sem fejlesztette. Hogy a nemzetiségi vidékeken állított állami iskolák eddig nem hoztak a nagy áldozatoknak megfelelő eredményt, annak, mint személyes tapasztalásból is mondhatom, egyik főoka, hogy az ilyen „végvár-ka” küldött tanárok nagyobb része kellő elismerésben és előleptetésben nem részesítvén, magára nézve valóságos büntetésnek tekintette, hogy neki a nemzetiségi elemekkel folytonos számalom-barcot kell folytatni. Ilyen állami iskolákban működő tanároktól tudom, hogy a nemzetiségi elemek a jó magyar nevű tanártól gyanakodva húzódnak vissza, a nem magyar nevékre pedig bosszankodnak, hogy „nem magyar létükre” a magyarságot igyekeznek előmozdítani. A tanár nevékről szólván, némileg igazat kell adnunk Veres J. képviselőnek abban, hogy a nemzeti elem erősítésének nem igen szolgál hasznára az sem, hogy „a tiszta faj-magyar ifjakkól aránylag kevesen lépnek a tanári pályára” s ezek közül is kevés jut az állam szolgálatába, a mit sajnálattal kell tapasztalunk, ha az állami iskolákban működő tanárok névsórárt végig olvassuk. Hogy ezt maguk, az illető tanárok is feltűnőnek találják, látszik abból, hogy egy ízben már indítványozták, hogy ezelmeknek megfelelően tömegesen magyarosítsák meg nevüket.

A miniszternek az Eötvös Loránd által megszüntetett *közközlési tanács* új életre keltéséről tett jelentését méltán fogadták megütközéssel többen a parlament tagjai közül is, annyi inkább mert magának a miniszternek jelenleg még egy tanácsadó tanügyi testület szervezésére nézve semmiféle életre való gondolata nincs, vagy legalább ilyet a képviselőházzal nem közölt. Az a nyilatkozata, hogy mivel a miniszternek szükség van a gyakorlatot szakferiák véleményére, a tanácsot egy összehívandó enquete alapján akarja reformálni, még nem lehet egészen megnyugtató, mert hiszen ilyen nemű tanácskozások alapján már több ízben (1875—1890) reformáltak ezt a hatalmas testületet, de ez egyszer sem sikerült csak annyira sem, hogy maguk a közközlési miniszterek meg lehettek volna elégedve szervezetével és működésével. Hivatal akart lenni s valóban hivatal is volt mindig, melyről helyesen jegyezte meg dr. Alexander a „Tanügyesületi Közlöny“-ben hogy mint mellék-kormány felelősség nélkül kormányozott s a valamely dologhoz érteket kényelmesen leszavazhatta ahhoz a dologhoz nem értőkkel. A Tanács voltaképp hivatal, de mint-hogy elvileg független a miniszteriumtól s így az a veszély állhatott be, hogy hivatal lesz a hivatal mellett, a tisztviselők személyiségének egységével akarták a szervezet tevékenységét gyógyítani s ezzel elérték, hogy nem igen juthathott ellenkezőbe a miniszteriummal. Csak is ilyen szervezett mellett történhetett meg az nevelés eset, melyet dr. Alexander ad elő, hogy t. i. a miniszter két kiváló tisztviselője leírhatott magamagáéhoz, mint a közközlési Tanács referenséhez, hogy vizsgálja felül mint referens, a mit elkészített mint miniszteri tisztviselő, azután pedig felírta mint referens magamagáéhoz, mint miniszteri tisztviselőhöz, hogy a revisio megtörtént, végül pedig mint miniszteri tisztviselő helyben hagyta, a mit mint referens felülvizsgált s mint miniszteri tisztviselő kidolgozott. (O. T. E. K. 1894. 12. sz.) Ha a miniszter, mint jégért, a tanácsnyel bírálatát kivessi a tanács kezéből, már ezzel az intézkedéssel is javított a helyzeten, de gyökeresebb javítást csak úgy érne el, ha azt tenné, a mit elődje tervezett, hogy t. i. a tanácsot arra való emberekből állítaná össze, megszabadítaná a közigazgatási teendőkől és tisztán tanácsadó testületté alakítaná át. Ha új emberek, új gondolatokkal eltelve gyorsan váltják fel egymást a miniszteri székekben, igen gyakran megtörténik, hogy olyan reform-eszméket, melyeknek megvalósítására egyik miniszter egész lelkesedéssel fáradozott, melyekkel már a közvélemény is kezdett megbarátkozni, az utána következők kiviteltelennek tartja s mint ilyeneket leveksi a napi rendről. Így történt ez nálunk az *egységes középiskola ügyével*. Csáky grófoknak ez volt egyik legkedvesebb eszménye; e felett érveket át folyt a vita szóval és írásban úgy, hogy az egységes középiskola kérdésének nálunk is egész kis irodalma van. Még csak most múlt egy éve, hogy az országos közoktatási tanács bizottsága hosszabban tárgyalta azt a tervezetet, melyet a közközlési miniszter 1893-ban az egységes középiskola tanulmányi rendjének meghatározása végett közléte. Több napig tartó tanácskozás után meg is állapította az egységes középiskola célját, mely nem lehet más, mint az általános képzettséget megadni s így a főiskolai tanulmányok sikeres folytatására képessé tenni az ifjakat. Kimondotta, hogy a kötelezett tárgyak human és real csoportba osztandók s az előbbieknél a nemzeti elem nagyobb mértékben érvényesítendő, az utóbiáknál pedig a főcél a gondolkodás fejlesztése. Meghatározta a tantárgyakat s kimondotta, hogy csak a görög és francia nyelv tekintésnek nem általánosan kötelező tantárgynak, de ezek közül csak is egyiket választhatja a növendék. Célországunk tartotta, hogy az újonnan szervezett intézet 9 évfolyamból álljon, de az I. osztályban idegen nyelvre ne taníttassék, hanem

a latin nyelv tanítását a II. osztályba, a németét a III-ikban vagy IV-ikben a franciát vagy a görögöt pedig az V-ik osztályban kezdjék tanítani.

El volt tehát minden szép rendben intézve annyira, hogy csak a hivatalos tantervet kellett volna megállapítani s ezzel az egész új intézményt életbe léptetni. A miniszter-változás azonban nagyot fordított az egységes középiskola sorsán. Eötvös báró már az észről csak úgy nyilatkozik, hogy közközlés úgyünk történetének megírja az egységes középiskolát, mint egy ízben felszínre lévő eszmét, méltán fogja megemlíteni. Új közközlési miniszterünk már némileg módosította elődje véleményét, mintha attól tartott volna, hogy a Csáky-féle terv határozott elvetéséből erősebb ellenhatás származhatik. Ő szerinte a jövő mindenesetre az egységes középiskolát s reform intézkedéseinkben mindig ezt kell szemünk előtt tartani, de a kérdést egyelőre mégis eltejtendők tartja, mert a század végének művelődési elemei és iránya nem olyan megállapodottak, hogy ezekhez szabhatnák a mai középiskolának gyökeres reformját. Arról, hogy az egységes középiskola érdekében tett eddigi intézkedéseket, minők p. o. a görög nyelv fakultatívra tétele s a realiskolák a latin nyelv tanítása s a modern nyelveknek a gimnáziumban, mint rendkívüli tantárgyaknak felvétele számdeközik-e továbbra is fenntartani — nem nyilatkozott, noha arra két képviselő is (Okolicsányi, Hévizy) célozott beszédében.

Minden esetre helyesebb lett volna, mert ez által esetleg sokak aggodalma megszünt volna, ha a miniszter egy kissé részletesebben adja elő azokat az okokat, melyek úgy elődjét, mint őt arra indították, hogy az egységes középiskola kérdését a napi rendről levegyék. Én azonban ezért a tetteért nem tudom kárthatni Eötvöst és az új közközlési minisztert; mert hiszem, hogy az egységes középiskola ügyét jelenleg azért tartották célszerűnek elejteni, mert látták azt a bizonytalanságot, a melyben más művelti népek is vannak az egységes középiskola kérdésével s hallották azt az előéletlenséget, a mely Svéd és Norvégországban, Dániából e miatt az intézmény miatt hangzott fel újabb időben. Hiszen még Poroszország is csak a kísérletezés kezdetén van s hogy az 1892-ben megnyitott frankfurti egységes iskola csakugyan beválik-e, ez csak 1901-ben, az első érettségi vizsga alkalmával fog kitűnni, midőn a régi és az új rendszer szerint készült ifjak egy idejűleg mutatják be az elért eredményt. Franciaországban is erősen küzd a két áramlat egymás ellen. Az „Association nationale” hívei az egységes iskola megvalósításán fáradoznak, de velők szemben igen híres pedagógusok állanak, hatalmas érvekkel bizonyítván a tervezett reform célszerűtlenségét. De mindezeknél nagyobb óvatosságra inthet bennünket az, hogy — mint említettem — a Skandináv felszegt tudósai s tanügyi testületei mindig hangsúlyban kezdik hirdetni, hogy az egységes középiskola szervezetével nincsenek megelégedve s célszerűbbnek tartanak, ha iskoláik human és realirányúakra külföldtetésnek el.

A legnagyobb készséggel, de nem épen a legnagyobb szakmerrettel és tapasztalattal épült meggyőződéssel beszéltek országgyűlési szónokaink a *tanulók tüllerheléséről*, a *tanár-hiányról* és a *tanárképzésről*, talán csak azért, mert ezeknél a kérdéseknél a középiskolai tanárokról szelnek ereszett szölamokat alkalomszerűleg el lehetett zengeni a törvényhozás házában is. A legfelfűnőbb az egész dologban minden esetre az, hogy épen maga a tanárok élére állított új közközlési miniszter, a maga eddigi működési körében bizony igen kevés tapasztalattal lehetett a középiskolai tanárok képessége felül szerzeni, kezdte el a vezetésére bízott szellemi harcosok munkáját becsmerelni s velők szemben kellett egy egyszerű képviselőnek (Hévizy) a tanárok védelmére kelni.

A *tüllerhelésről*, mint általános bajról emlékezővén meg

programbeszédében, úgy nyilatkozott, hogy ennek okát nem a tanrendszerben, hanem a tanároknak találja, úgy, hogy ezt inkább csak methodical kérdésnek tekintí, melyet administratív úton, a főigazgató közbejöttével, sikérlően fog megszüntetni. Ezt a tanárokkal szemben hangoztatott erős vádját egyezszen arra alapította, hogy az ú. n. *mintagimnáziumban* ugyanazon tananyagot, helyes módszerrel a tanúk megterhelése nélkül el tudják végezni. Mindenesetre nagy örömet okozhatott a miniszter úrnak, hogy hite szerint ilyen könnyen felfedezte ennek a mindenféle hangoztatott nagy bajnak a „*valódi okát*”, sőt fellátálta annak igen egyszerű orvosságát is. De hát, midőn a tanárok rosszassága ellen kelt ki, nem igen jutott eszébe, hogy ezzel a nyilatkozatával elítélte a tanár képezést és képéstést, a mi pedig jelenleg az állam kizárólagos joga s a miniszterek föfelügyelte alatt történik; efeléle, hogy a középiskolák legnagyobb részében a miniszterium által approbált tankönyvek szerint tanítanak, a melyek pedig — legalább a közoktatási tanács ítélete szerint — helyes módszer szerint vannak készítve. És midőn a *mintagimnáziumra* hivatkozott s ezzel szemben a többi középiskolát elítélte, nem vette tekintetbe ennek az intézetnek egészen különleges és sajátosság helyzetét. Nem jutott eszébe, hogy ebben az intézetben csak felényi osztály van berendezve, mint a többi középiskolában s egy-egy osztályba legfeljebb 30, előkelőbb családból való növendéket vesznek fel, akik között még csak elégséges osztályzatot sem tölnek meg, míg a többi fővárosi és vidéki tanintézetek zsúfoltak s bizony igen különböző nevelési és képzettségű ifjakból verődnek össze tanítványaik. Meg aztán, ha jól tudjuk, a *mintagimnáziumban* nem is követelik minden körülmények között a tananyag teljes bevégezését, hanem főleg azt, hogy a menyit tanítanak, helyes módszer szerint tanítsák. Ezt a módszert közvetlenül látja s valószínűleg el is sajátítja a tanárjelölt a gyakorló gimnáziumban és ha azt künt a vidéken, vagy magraban a fővárosban is nem képes alkalmazni, annak kell valami komolyabb okának lenni. Egyik oka mindenesetre az osztályok túlnépesége, mert egy túlnépes osztályban nem képes a tanár minden növendékével annyit foglalkozni, hogy a tananyagot mindenkiel teljesen megértethesse, különösen nem az alsóbb osztályokban, ahol még a fegyelem fenntartására is több időt kell szentelni, kivált ha oda minden 4 elemi osztályt végzett gyermeknek feltétlen joga van belépni. De oka mostani tanrendszerünk és tantervünk is. Ezekre az okokra is gondoljon a miniszter úr, ha a túlterhelésen segíteni akar, mert hiszen a legügyesebb kocsis mellett sem bírják ám el a lovak könnyen azt a terhet, a mely erejüket felülmúlja, kivált ha még az útban akadályok is vannak. Ezzel a kérdéssel folyó hó 11-én az országos Középiskolai Tanár Egyesület budapesti választmánya is foglalkozott s kimondotta, hogy mivel a mai túltömött osztályokban lehetetlen sikerrel tanítani: kívánatos, hogy a tanárok vizsgálják át a tantervet a végét, hogy mit lehetne belőle, mint kevésbbé fontosat kibognyi? Elhatározták, hogy a túlnépes osztályokból kiindulva, sürgetni fogják a maximum lezállástát, valamint az általános tantervrevisiót, mert a tantervről be van bizonyítva, hogy nem vált be. (Pedig mi ev. reformatusok is ez után indultunk!).

Azokkal a nyilatkozatokkal, melyeket, mintegy a miniszter magaviselete által felbátorítva tettek egyes képviselők, nem foglalkozom; mert hiszen az ilyen általánosan mondott vádak, hogy a tanárok egyrésze csak tanítgat, de nem tanít, nem neresel; meg aztán, hogy a tanárok az iskolát csak tankönyv fogyasztó helynek tekintik, s visszaélnek a rossz rendszerrel és hatalmukkal, valamint egyik unalmasságáról nevezetes egyetemi tanárnak az a megjegyzése, hogy az egyetemen azért nem tanulnak az ifjak, mert a középiskolában a tanulást megundorodtak, mivel itt az

oktatásban nincs igazi élet és szellem, mely megkapja és magával ragadja az ifjút, a legtöbb ember előtt mosolyra indító lehetnek ugyan, de méltányosak semmi esetre sem.

Az új miniszter úrnak az a nyilatkozata, hogy *tanárhiány* tulajdonképen csak az autonom felekezeti iskolákban van s ez a rém az állami iskolák előtt ismeretlen, szintén azt mutatja, hogy programbeszédje előtt még nem volt alkalma megismerni teljesen a középiskolák állapotával. Mert bizony valósággal úgy áll a dolog, hogy ez a baj meg van mindenütt. Mi is nem egy esetet tudunk, midőn ref. gimnáziumban működő tanároknak egyenesen a miniszterium távirati úton ajánlotta fel egyik vagy másik tanszékét. Ilyet rendes körülmények között bizonyára nem tett volna meg, ha pedig egyszer már megtette s esetleg sikerült a felekezettől váratlanul elragadni a tanárokat, egy cseppet sem szép dolog az autonom felekezeteket tüntetni fel olyan színben, hogy tanárhiány csak ezek iskoláiban van.

Ilyen viszonyok között csakis helyeselnünk lehet a miniszternek azt a tervét, hogy a tanárképzést reformálni s a tanárjelöltek helyzetét — számosabb ösztöndíj alapítása által — anyagiilag könnyébbé óhajtja tenni. Az is jó intézkedés lesz, hogy a tanárjelöltek részére internátust állít, a hol nyelvi ismereteket szerezhetnek s a kölcsönös érintkezés által csiszolódnak. Azonban csupán ezekkel nem igen fogjuk elérni az óhajtott célt, mert ahhoz, hogy a tanári pályára tömegesebben lépjenek az ifjak, különösen pedig, hogy ez után a műveltebb családok gyermekei is óhajtózanak, nem elég az ösztöndíj és az internátus, hanem szükséges az is, hogy a miniszteriumban igyekezzenek a beületes munkát elismernében és kellő díjazásban is részesíteni, mert az olyan nyilatkozatokkal, a minöket Walliss miniszter úr tett, vonzani nem, hanem csak elriasztani lehet.

A *harmadik egyelem kérdését* a lefolyt közoktatási vita semmivel sem vitte előbbre. Annak még csak szükséges vagy szükségtelen voltát sem sikerült megállapítani. Úgy látszik, hogy addig, míg ez a kérdés eldől, még igen sok szög fog elhangzani és igen sok tinta fog elfolyni. Úgy vagyunk mi most ezzel, mint az európai hatalmasságok Konstantinápolyal, hogy t. i. mindenki óhajtán, hogy az óvé volna s épen ezért egyik sem engedi meg, hogy a másik birtokába jusson és így szépen megmarad a szultánnak. Szeged, Pozsony, Kassa, Debrecen s újabbán még Buda óhajtóznak az új egyetem után, de hogy egyik se könnyen kapja meg, arról gondoskodnak a személyes érdekek képviselői s az ígéretek által némileg lekötött intéző körök.

Buza János.

TÁRCA.

Visszaemlékezés a sárospataki tanítóképeze 25 éves multjára.

— A sárospataki állami tanítóképeze vagy termében 1895. jan. 22-én felolvasta: Dező Lajos. —

II.

Intézetünk 25 éves történetének részleteit itt előadni egyértelmű lenne az eddig megjelent *Értesítőink* tartalmának ismétlésével, a mi, a mellett hogy céltévesztett dolog volna, túl is haladná jelen felolvasásom keretét.

Az adatok ismétlése helyett igyekszem az *intézmények* és az azokat megalévőitő *személyek* viszonyaiban mutatkozó *élet-jelenségek*ből meríthető *törvényeket* felkutatni.

Az intézmények közül a *tantervet*, a képezítő *vizsgálati szabályzatot* és az *igazgatási szabályzatot* tartom

megemlítendőnek; a személyi viszonyok közül az igazgató-tanácsot, tanári kart és a növendékeket.

a) Az állami tanítóképezdeknek, tehát intézetünknek is, eddig három tanterve volt. Az 1869-ik évi tanterv böcs mészékkel szabtta meg úgy a tananyagot, mint a tanítási időt, a heti tanórák számát. Azonban a tanító-képzés célja iránt megállapodásra jutni nem bíró közvélemény szűknek találta a megszabott keretet, s Trefort miniszter, be se várva a közvélemény leülepedését, 1877-ben új tantervet bocsátott ki, mely az elméleti ismeretek körét s az elméleti órák számát a művészetek rovarára szaporította. A tanterv elcsietett volna csakhamar kiűnt; hangzatosan kezdték a túlterhelést, a gyakorlatiasabb kiképzést. A túlterhelés megszüntetése s a gyakorlati kiképzés alaposabb eszközölése címén új tanterv jelent meg már öt év múlva (1882-ben), mely a képezési tanfolyamnak négy évszámú emelése által igyekezett az újabb felmerült kívánalmaknak eleget tenni. A tanító-képzés terén fentebb kifejezett gyakorlati és elméleti irány birkozása gyanant tekinthető ez új tanterv kibocsátása. Az állami tanítóképezdeknek példát kelte mutatók az új szervezetben, hogy miként érvényesül egyenlő mértékben az alapos elméleti kiképzés, a szélesebb körű gyakorlatias-sággal. A kísérlet csak félig sikerült. Sikerült annyiban, hogy a túlterhelést megszünt, a nélkül, hogy a második (1877. évi) tantervnek az elméleti oktatásban kitűző magasabb színvonalát fel kellett volna adni. Nem sikerült annyiban, hogy bár a VI. osztályban főként a gyakorlati kiképzésre leendő felhasználását hangzattotta a közvélemény és a miniszteri rendelet egyaránt; mégis a gyakorlati kiképzés a tantervben nem érte el a kívánt színvonalat. E jelenséggel párhuzamos tümenény, hogy a ref. képezdek mind négy évfolyamúakka alakultak, a kath. képezdeknek csak 38%-a.

25 év alatt tehát három tantervünk volt. A kiforlatlan közvélemény alapján a jelen tanterv már új tantervet készítendő a közköztudás tanács. Sikerült testületünknek volt alkalma ez új tanterv fölött véleményét elmondani, mely oda megy ki, hogy egyrészlől az új tanterv tönkre tenné az 1882. évi tanterv fő vívmányát, a túlterhelés megszüntését; másrészlől a gyakorlati kiképzés emelése, az 1882 évi tanterv keretén belől is eszközölhető. Ez utóbbi állításunk igazolásául hivatkozhatunk a vallás- és közköztudás minisztériumnak 52945/1893. sz. a. rendeletére, mely a gyakorlati kiképzésnek intézetünkben dívó módja és eredménye felett elismerését fejezte ki. Nincs hát szükség az új tantervre. Az új tanterv egybíránt megfeneklett valahol, behozatala a jelen tantervről elmaradt, a hírlapok útján nyert értesülésünk szerint azért, mert az új tantervnek nem készülték el a tanév elejére: a miből persze az következik, hogy ez új tanterv nem a képezdekért, hanem a tankönyv-írókért készült. Hogy a miniszterválság és a közköztudás tanács válsága mire fordítja a dolgot, az e pillanatban nem világos. Annyi bizonyos, hogy a gyakorlati tanterv változás nem szolgálhat a tanítóképzés előnyére. A jó tanár a fogyatékos tanterv egyenlenségeit is pótolja, ellenben a legjobb tanterv mellett is, a cél mögött marad a gyöngye tanár. A test nem használ semmit, a lélek az, mely meg-elevenít. Nem akarok laudator temporis acti lenni, de annyi bizonyos, hogy az újabb tanári nemzedék egy része kényelmesebbnek találja a saját eszmé... nem, ambíció szerint alakítani a régi intézményeket, mint ez intézmények meg-elevenítésében való fáradozást. Pedig a bomlasztó gombák serege lepi el azon társadalom testét, melyben az intézmények alakítják a személyek érdeke szerint s nem a személyek állnak az intézmények szolgáltatában.

b) A tanítóképzés a második fontos intézmény tanítóképzésünk körül; ennek szabályozásáról is immár a harmadik rendelet intézkedik. Az első 1869-ben jelent meg; írásbeli, szóbeli- és gyakorlati vizsgát állapít meg, melyet a tanító-jelölt egy-két évi tanítási gyakorlat után tesz le. Fő hibája volt, hogy a magán úton készülőktől nem kívánta az előképzettség kimutatását, sem osztályvizsgát. Velősasos chinai rendszer volt ez, a magánúton készült (vagy nem készült) jelöltek óriási százalékuk bukásával, jaggatásával és fogcsorgatásával.

Az 1877. évi szabályrendelet a könnyebb végét fogta a dolgokat; a helyett, hogy behozta volna a magánvizsgákra az osztályvizsgákat a divide et impera elvnek alkalmazásával tette volna a nehézségeket a jelöltekre legyőzhetőbbekké, eltörlé a mennyiségint írásbeli dolgozatot. E korszakban főlős számmal rohantak meg ingyenes képzési vizsgáinkat ilyen magánúton készült jelöltek, s szóról-szóra rá illeik ezek egy részére, a mit egyik róm. kath. képezde igazgatója hasonló alkalomból egyenes őszinteséggel mond, hogy t. i. ezeknél „a kielégítő siker nem elméleti, hanem gyakorlati érdemnyben veendő.”¹

Mind gyakorlatiabbá váltak azon esetek is, melyekben a végzett képezde növendékek „a tanító-hiányra való tekintetből” a tanfolyam bevégezése után azonnal, a törvényben előírt „egy-két évi tanítói gyakorlat” nélkül bocsátattak képezde-vizsgára. Időközben a képezde-vizsgát a minisztérium vizsgadíj alá vette elsöb 10,- majd 20 frt vizsgadíj rovattat a vizsgázókra. Azonban a vizsgadíj nem a vizsgáló-bizottság tagjait illeti, mint a felekezeti képezdeknel vagy bármely más magán-vizsgánál, hanem a kir. adóhivatatalba szállítatik.

1892-ben új képezési vizsgalati szabályzatot kaptunk, teljesebb íróny- és arnyoldalakkal. A magánúton készülő előbb, meghatározott időközökben, az egyes osztályokból tesznek vizsgát, s csak azután bocsátattak képezdeire, ha az osztályvizsgáikat sikeresen kiállottak. Ez intézkedés bizonyára emeli a magánúton készülő képezteségnek színvonalát. A képezési vizsga díja ugyan továbbra is a kinstáré maradt, de az osztályvizsgák díja a vizsgáló-bizottság tagjait illeti. Az értelmes jelöltek az is javára válik, hogy bár az írásbeli vizsga tetemesen kiövíttetett, de a szóbeli vizsga, a mennyiben az a memoria dolga, lényegesen megszorított.

A szabályzat azon intézkedése azonban, hogy állandóvá teszi a képezde végzett növendékeknek azonnal, 1—2 évi előzetes praxis nélkül, képezdeire való bocsátását, hátrányára szolgál a tanítóképezésnek. Legfőbb baj pedig az, hogy az írásbeli vizsga elválasztott a szóbelitől, amaz májusban, ez júniusban teendő. Ez intézkedés egyrészlől kétszeres fáradságot és költsékezt ró azokra, kik, mint már állomáson levő tanítók tesznek képezdeit; másrészlől megnehezíti annak megítélését, hogy a IV-ed évesek közül kik bocsáthatók azonnal a tanfolyam végzése után (1—2 évi tanítói gyakorlat nélkül) képezdeire. Mivel ugyanis a IV. évi tanfolyam végzése után azonnal csak azok bocsáthatók képezdeire, kik legalább jó általános osztályzattal végzik a képezdeit; annál fogva vagy le kell tétetni a IV. osztályal május hónapban az osztályvizsgát (ami a tanítási idő jelentékeny csorbításával jár, nem is említve az iskolai fegyelemre háramló hátrányokat), vagy a júniusban tett osztályvizsga eredményéhez képest tanácsolni kell a szóbeli képezdeitől való visszalépést olyanoknak, akik az írásbeli vizsga szorongásain májusban már áteket.

Intézetünk tanári kara itt is igyekezett egyengetni az elmélet egyenlenségeit. Előterjesztésére 1893-ban meg-

¹ Schwarz Gy.: Tanítóképezdek statisztikája, 33. lap.

csak *kivételesen*, 1894-ben azonban már minden *kikötés nélkül* engedtetett meg, hogy az írásbeli képestitő az osztályvizsgák után a szóbeli képestitőt közvetlen megelőzőleg tartassák.

c) A képezdék *igazgatásáról* szóló szabályzat a harmadik fontos intézmény intézetünk szervezetében. Az 1869-ben kiadott szabályrendeletet 1877-ben újabb váltotta fel. Az újabb szabályrendeletet az igazgató hatáskörének a vállain nyugvó felelősség mértékéhez arányosított kibővítése jellemzi. Csak kettőt kívánok megemlíteni. 1877 előtt az intézet pénztárát a gondnok kezelte, ki mellett az igazgató az ellenőr szerepét vitte. 1877 óta a pénztár kezelése az igazgató vállaira tetetett át; ami, különösen oly helyeken, hol adóhivatalt sincsen, hol tehát még a személyi illetmények is az igazgató kezén mennek át, nem kis terhet ró az igazgatóra s teljesen felemészti minden szabad idejét. Innen magyarázható ki, hogy az állami képezdék igazgatói részéről oly kevés irodalmi munkássággal találkozunk. Mint egyszerű tényt kívánom ezt megemlíteni, anélkül, hogy akár panasz, akár mentés volna szavamiban.

Az igazgatás iránt 1877 óta fennálló szabályrendeleten egyebiránt időközben több módosítás, részint megszorítás, részint bővítés történt. Az 1877. évi szabályrendelet azon pontja ugyanis, hogy „az igazgató a képezde folyó ügyeire nézve a miniszteriummal egyenes összeköttetésben áll”, az 56559/1894. sz. min. rendelet által hatályon kívül helyeztetett; ezután minden ügy a kir. tanfelügyelő útján terjesztendő fel a miniszteriumhoz. Az utóbbi két évben a kir. tanfelügyelőn kívül a központból kiküldött miniszteri biztosok látogatták meg az intézetet; legutóbb pedig a 26045/1894. sz. min. rendellel az összes állami tanítóképezdek egy külön alkalmazott miniszteri biztos felügyelet alá helyeztetek, fenmaradván továbbra is a kir. tanfelügyelők hatásköre.

KÖNYVISMERTETÉS.

Szegedi Kis István élete s a Tisza-Duna mellékeinek reformációja.

Írta: Földváry László vácz-hartyáni ev. ref. lelkész. Ára 2 frt. Budapest, 1894.

Egyháztörténeti irodalmunk csak nem bír föllendülni. Sem munkái sincsenek elegendő számmal, sem pedig ápolásának előmozdítására nem mutatkozik helyes irányú törekvés. Munkái elégtelen voltak bizonyítgatása talán szükségtelen is, mutatja — habár nem is egészen csaihatatlanul — az akadémia által már két ízben kitűzött Bükk-féle 1000 frtos pályázatnak, valamint a Prot. Irodalmi Társaság és a Tiszántúli Tanár-Egyesület pályázatainak sikertelensége. Annak pedig, hogy az emelése irányuló törekvés nem helyes uton jár, kell-e lényesebb bizonyossága, mint az Irodalmi Társaság legújabb, 1000 frtos pályakérdése, melynek kielégítő megoldásához a mi egyháztörténelmi tudásunk még sokáig nem lesz elegendő? Aztán ott van az erdélyi egyházkerületnek ama — mint veszem észre — szintén meddő törekvése, hogy történetét a millenniumra megírassa. Pedig ez a tárgy — a határidőt nem tekintve — sokkal kisebb kaliberű, mint az Irodalmi Társaság által megoldatni kívánt. És az erdélyi egyházkerület több belátást is tanúsít annyiban, hogy megbízás, nem pedig pályázat útján próbálgatná e művet létrehozni. És ez eljárás valóban inkább is sikerre vezethet, természetesen nem a millen-

niumig, és feltéve, hogy alkalmas embert találnak a munkára, melyhez nem elég csak historikusnak lenni és szintén nem elég csak theologusnak lenni.

A pályázatok sikertelenségének a munkások csekély számán kívül, sőt legfőbbképen az a nagyon egyszerű oka, hogy egyikülnök sem igen van kedve kockáztatni talán még fáradozását sem, azt meg épen várni sem lehet, hogy az eredmény teljes bizonytalanságának tudatában kiadja azt a költséget, melyet a szükséges kutatások megtételére kellene fordítania. Mert ki tudna például Tisza-Földvárt vagy Vác-Hartyánban akármin könyvtár birtokában is máshol való búvárkodás nélkül történelmi művet írni? Mig ellenben philosphiai, exegetikai stb. könyvet akárhányszor lehet valami félreeső helyen is előállítani. Aztán meg úgy látom, hogy önrzetünk, vagy talán szerénységünk sem engedi, hogy kitegyük magunkat az esetleges bukás szegységének, a mit csak olyanok vehetnek magokra, mint az Irodalmi Társaság eddigi pályázatainak is siker nélkül futó versenyzői, kik olyan művekkel állottak elő, melyeknek gyöngeséget csak az ő merészségük multa felül.

Jobb is volna felhagyni a pályázatok próbálgatásával. Azzal az 1000 frttal, mely most függőben van, a tervezettnél sokkal okosabb az a jövőt tekintve hasonlíthatlanul hasznosabb módon lehetne emlékeztetés tenni a millennium évét. Indítsa meg az Irodalmi Társaság a „Magyar Prot. Egyháztörténeti Közlemények”-et, mely negyedévenként vagy két hónaponként, kidolgozott értekezések, forrásközleményeket és apróbb adatokat tartalmazva jelenne meg. Fordítsa ennek költségeire a Szemle egy részének és a monografiák felének kiadásait. Az az 1000 frt is jó segítség volna e végre. Az egyházkerületet is járulhatnának valamivel a folyóirat költségeihez, hiszen az ő múltjokra szintén világosság fog abból lassanként derülni.

Meggyőződésem, hogy ez uton rohamos fejlődésnek indúna egyháztörténeti irodalmunk, melynek a jelenlegi körülmények között csak nagy ritkán emlékeztetünk meg egy-egy valamire való termékéről. Ilyen a kevés közt az is, melynek ismertetését a jelen alkalommal célomlul kitűztem.

Címéből kitetszőleg e munka voltaképen nem csak a Szegedi Kis István életrajzát, hanem ezzel kapcsolatban az Alsó-Duna és Alsó-Tisza melléke reformációjának a történetét is magában foglalja. Részemről nem vagyok barátja két, ilyen önálló s nem egészen egybekötött tárgy összefoglalásának. Jobban szerettem volna, ha Földváry külön írta volna meg ama vidékek reformációját és külön a Szegedi életrajzát. Sokkal érdemesebb munkát végez vala, mint így, mert amúgy egyik tárgy, az életrajz, nem lett volna hátrányára a másik tárgy teljes kifejtésének, emez meg nem szakította volna meg amannak természetes és okszerű folyamát annyiszor. E miatt válik e mű, a két tárgy minden érdekessége mellett is, olykor unalmassá.

Ez a szerkesztési hiba természetesen nagy hátrány, de a mi egyháztörténeti irodalmunk jelen színvonalán még ezt kell néznünk s jóformán csak az lehet kritikai kártya, hogy mennyire gyarapította tudásunkat s mennyiben érvényesíté eddigi ismereteinket?

Annyi kétségtelen, hogy a Skarica téves állításait több ízben helyesen javítja ki s ennél fogva már csak azzal is hasznos tett, hogy azok ezután nem fognak sem hiteles adatok gyanánt szerepelni, sem egyébként téves következtetésekre alkalmat adni. Minden kétséget kizárólag kimutatja például, a mit egyebiránt ő előtte már Rác Károly is elég meggyőzőleg bizonyítgatott, hogy t. i. Szegedi nem Tasnádon, hanem Csanádon működött

Wittenbergből hazatérte után. Alaposan kimutatja továbbá tiszamelleki működésének minden helyét s az egyes helyeken töltött idők tartamát. Valószínű, de még nem tökéletesen bizonyos helyéről tünteti fel aztán az 1549. és 1550. évi prot. zsinatoknak a délmagyarországi Torony nevű s azóta elpusztult községet, úgy, hogy Fejes Istvának pár évvel ezelőt nyilvánítt véleménye most egyelőre, de még mindig nem véglegesen, túlhaladott álláspontnak látszik. Viszont helyesen mutat rá arra, hogy e zsinatok még nem voltak kalvinista zsinatok, miként Rácz Károly véli, sőt merészen állítja.

Egyszóval Szegedi Kis István életének hű és részletes rajzát nyújtja az olvasóknak. Azonban nem mulasztatom el megjegyezni, hogy rengeteg sok bőszes kitérés enged meg magának, a melyeknek néhol semmi, de semmi közül Szegedihez, sőt ama viszonyok helyes megértéséhez sem, a melyek közé amaz itt-ott jutott, de épen úgy nem tartoznak a másik tárgy részletei közé sem. Szegedinek minden egyes emberrel való érintkezését minden egyes helyen való időzést stb. aprólékos kifejtésével kísér az illető személyéről és helyekről tudható dolgoknak. A tolnai lakosok Sztárai-korabeli névsorának például egyáltalában nincs helye e műben. Aztán mi szükség van Ráczkeve egész hosszadalmasan előadott históriájára is? Tökéletesen elég lett volna a Szegedi odaköltözése idejében való állapotát s a reformáció ottani helyzetét felmutatni.

Másfelől Szegedi életrajzára nézve még pár észrevételt kell tennem. A krakkói magyar tanulók háza lakóinak Schraufftól kiadott jegyzékébe kár volt belé nem tekintenie a szerzőnek. Tudomására jutott volna egy, történelmi szempontból ugyan nem nagyon értékesíthető, de Szegedire nézve még is fontos adatnak, t. i. édes atyja nevének (Fábián). Ugyan ebből azt is megdudhatta volna, hogy a wittenbergi egyetem hallgatóinak Forster-mantól kiadott névsora szerint Szegedi 1542-ben, nem pedig 1543-ban iratkozott be a nevezett egyetemre s így Skariczának igaza van, midőn azt állítja, hogy az három évet töltött Wittenbergben, sőt valószínűleg abban se téved, hogy 1541-ben határozta el magát az odameneleire, mert a határozat teljesítése azért bátran történhetett a következő évben is.

Szegedire vonatkozólag én részlemler még azt szerettem volna megtudni, hogy voltaképpen mi alapja van az ő Kis nevének, mit széltere használunk, holott az egykorú forrásoknak egész sereget hallgat felőle. Lehet egyébiránt (kikerülhetette figyelmemet), hogy ugyan csak egykorú adatok igazolják, de nem lett volna fölösleges épen azért kiterjeszkedni rá. Ugyazintén érdemes lett volna a halála után tartott hercegzsólsói zsinatra gyakorlót befolyását is részletesen kifejteni, nem pedig csak úgy odavetölve említeni meg. Theologiai állásponjtjának kifejtése, műveinek alaposabb ismertetése, szerintem szintén elmaradhatatlan lett volna e könyvből, annyival inkább, mert Szegedinek, mint a legtudományosabb magyar reformátornak gyakori emlegetése már magában is megköveteli ezt.

A mi a Tisza és Duna alsó vidékének reformációját illeti, a forrásoknak lelkiismeretes felhasználásáról tanuskodik egész előadás. Perényi Péterről és Horváth Márkról például jó részben elfogadható rajzot ad. Nem is szerzőn múlik, hogy a számos hézagot betölteni nem tudta, habár a tények mellett még egy csomó kombinációval is szolgál olvasóinak. Ezeket természetesen nem mint tényeket adja elő, de azért mégis feltűnő, hogy egyre-másra belebocsátkozik eléjükbe, holott épen ő oly gyakran esik neki egyháztörténetészeinknek a kritikátlan-ságért, sőt nem egyszer mintegy szembe is állítja magát

velők, mint a ki tények előadására vállalkozott. Eme nem egészen indokolt s még alapos volta esetén is elhallgatni való önbizalom ellenében azonban műve nyújt a cáfolásra anyagot.

A baranyai püspökség ketté szakadását eddigi írónk Szegedinek e vidékről távozta utánra, vagyis az 1560-at követő évekre tették. Am Földváry Laskórol Kálmáncsára köztöltőtől dotálja a szakadást s Sztárait teszi a másik püspökségnek, a nélkül azonban, hogy bárminő forrásra is hivatkoznék ez állítása támogatásául, noha emigy hitel nem adhatunk neki. Viszont az az adat (Somogyi Péter nek egy címzése), a melyre Sztárainak a Szegedi teljes baranyai püspökségtől külön levél, egykorú tolnai püspökségét építi, hasonlóan nem bizonyítja azt eléggé, a mit noha nem minden részletében helyesen, de végezetben tényleg mégis kimutatott már a „Somogyi Péter fogságá”-nak megírója.

Attérek immár annak a feltüntetésére, hogy mennyiben egyezik meg eddigi történelmi tudásunkkal szerző egyik-másik állítása. Az uszjerű, önálló állításokra s a többi történetek tudatlanságának kimutatására való törekvés nagy mértékben meg van ő nála s annak dacára, hogy néhol csak nem egész kikézdéseket (néhol 10 soros részletet) idéző jel és utalás nélkül átvesz a mások által megírtakból, mégis minden alkalmat megragad, hogy nekik ellenmondjon, és — a mi aztán igazán baj — több ízben semmit mondó okok alapján, vagy épen minden alap nélkül. Brandenburgi Györgyről például azt állítja, hogy csak az 1525. évben lett a reformációnak határozott hívévé s ennek igazolásául nem egyébre, mint egy bírtokának két papja által két évi időközben kiállított ítérvényekre hivatkozik. Csakhogy ezek mit sem bizonyítanak a Brandenburgi Györgyről már ezelőt ismer adatokból elvonható következtetésekkel szemben. Mert az, a mire a szerző — úgy látszik — a legnagyobb súlyt fekteti, hogy t. i. a korábbi a régi szertartások fentartására kötelezi a kiállított, Brandenburgi Györgyről szólva legfőbb annyit bizonyít, hogy a reformáció nem rohamosan akarta keresztül vinni s tisztában volt vele, hogy márol-holnapra nem is lehet azt teljessé tenni.

Mínhogy ki van már mutatva, hogy Szerémⁱ nem állítja, mintha Verbőczy nyolc lutheránust megégettett volna, hanem csak is, hogy megkínzotta őket: a helyett, hogy szerző ezt igazsággal fogadná el, jobbnak véli Szerémⁱ szövegében az „urgere” szót minden indokolás nélkül „urere” szóra javítani, csak azért, hogy égetésről beszélhessen. Ez azonban komoly történetírásban nem járja.

A régebbi történetek tévedéseit oly erős szavakkal ostromlól s magát jobbnak tudó szerző az újában kiderült tények helyett akkor is a régiek tévedéseinek nyomán jár, midőn a lutheránusok megégettését elrendelő törvényt az 1525. sőt egy helyen az 1521. (!) évről datálja, holott az 1524. évben hozták. Nem vesz tudomást arról sem, hogy a hatvani gyűlés végzéseit az 1526. évi rákosi országgyűlés megsemmisítette s így azoknak Perényire teljességgel nem lehetett az a befolyása, mit ő jónak lát hosszan elbeszélni.

Ehez hasonló tájékozatlanság nyilatkozik amaz állításában is, hogy Melius 1557-ben lett debreceni pappá s ezt Türk Dániel naplójával igazolja, pedig immár évek multak el azóta, hogy ki van mutatva Türk állításának nem Meliusra, hanem Melas löcséi papra való vonatkozása s ezzel kapcsolatban Melius debreceni működésének minden kétségen kívül 1558-ban való kezdése.

A helvét irányú reformáció Magyarországon elterjedésének mozzanataival egyáltalában nincs a szerző tisz-

lában. Azt mondja ugyanis, hogy a kalvinizmust 1549. előtt hazánkban keresni fölösleges dolog. Hát ez igaz is, ám ebből nem következik, hogy addig lutheránus volt minden magyar protestáns, mert hiszen a helvét reformációnak, vagyis a Zwingli-irányának igenis voltak már 1549. előtt is hívei s midőn Rácz Károly azt állítja, hogy Szegedi már 1541. óta a helvét reformáció híve volt, nem mond lehetetlen s tévedése nem több, mint a Földváryé, mert mindkettő a kálvini hitelvekkel azonosítja a helvét irányt s Zwingli eszökbé se jut.

Azt adja elő továbbá szerző, hogy a mint Melius debreceni pappá lett, azonnal hozzá kezdett a kálvini egyház alapjának lerakásához s gyezetben ez állítás bővebb megvilágítására azt hozza fel, hogy az 1559-61. években Váradon és Debrecenben tartott értekezleteken már nyílt kifejezést adtak a ref. felekezeti álláspontnak. De hát Kálmáncsehi Sánta Márton mit véte? Nem volt-e ő is a helvét reformáció híve s nem küzdött-e érte? Hát Meliusnak Daviddól és Heltaival folytatott vitáiról s végül ezeknek már 1559. ben az ő álláspontjára való téréséről nincs-e tudomása szerzőnek? Aztán meg minő alapon kockáztatja szerző azt a merész állítást, hogy a reformátusok és lutheránusok közti teljes és tökéletes szakadás, csak az 1570. évi csengeri zsinat után következett be? Hiszen ekkor Erdélyben nem csak e két felekezet tagjai, hanem már az unitáriusok is önállóan szervezkedtek! Az egyes felekezetek különválásának legbiztosabb jele a magok elvén való püspök megválasztása s ez bizony nem a csengeri zsinat (de miért is épen ez?) után történt.

Lehetne még néhány apróbb kifogásom, egyes részletek, állítások és a mű nyelvezte élen. De nem szándékom csekély fontosságú dolgok kedvéért még inkább elnyújtani e már is hosszúra terjedt ismertetést, melyet azzal végzek, hogy Földváry műve bizonyoságot tesz a felől, hogy kitartással, buzgalommal és áldozattal félre-eső helyeken is lehet eredményt elérni, s hogy teljes sikerhez nem jutott, annak oka nem annyira a helyzetben, mint inkább az egyénben keresendő, melynek inkább az adatygyűtés, mint a kritikái ér, — inkább a részletezés, mint a rendszeresség, — inkább az újra való törekvés, mint a ténylek ismerete tartozik tulajonságai közé. Elmaradt egyháztörténeti irodalmunkban Földváry könyve mindenesetre számot tesz s reményt ad arra, hogy szerző, előrehaladott életkora dacára is, hova tovább több eredménynel fog munkálkodni az elhanyagolt mezőn. melynek munkásul vajha már régebben felavatta volna magát! Ez ugy neki, mint az irodalomnak csak hasznára vált volna.

Zoványi Jenő.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A gönczi ev. ref. egyház presbiteriuma** február 15. én tartott gyűlésében egyhangulag, lelkesedéssel elhatározta azt, hogy a millenniumra megőntéi párájt ama ritka szép hangú harangnak, melyet az ősök a Károlyi Gáspár idejében öntettek, de a mely az üldözöttesek korszakában elvétették a reformátusoktól s a mely egy tűz okozta megolvadás után újra átvonite visszatartott a róm. kath. toronyba. A Károlyi-ünnepélyről — az egyház és hívek sok kiadása miatt maradt el e harang megőntetése; de így is fontos alkalommal fog az megszólalni.

— **Az új seprő. Jó István**, volt tanítóképzői igazgató elfoglalta már új, diszes állomását, a tisztántúli

középkolai tanfelfüggyelőséget. Első mozdulata e kényes tisztességben egy meleghangú levél volt, a melyet a hivatala körébe eső tanintézetekhez küldött, a tanári karokat munkatársául kérvén fel. Legközelebb pedig felhívta azokat a vallástankönyvek megírására s ezzel egy azokat lépett előre, a melyből az egész középkolai oktatásnak haszna származhatik. Ez a dolog eszünkbe juttatta a mi Istenben boldogult egyetemes tanügyi bizottságunkat. Ez is elhatározta már majdnem két évtizede, hogy a középkolai tankönyveket, tehát a vallástaniakat is bírálat alá veteti, de aztán jónak látta hozzá sem kezdeni ennek a nagy fának a vagdalásához. Az egyes talán jobban boldogult majd, mint a testület. Ugy legyen.

— **Egy új idea.** Terem most a haza-boldogító eszme és terv a honszerelmű des talajban, a bomladosz szomorú tünetei között. *Schneller István*, a búcsúzó pozsonyi theologiai tanár is vetett fel egyet a búcsúbeszédjét hallgató hálás tanítványok és a nagy közönség előtt. Az »Ev. Egyház és Iskola-ból olvassuk (6. sz.), hogy az ő lelke előtt régóta oly theologiai facultas lebegett eszményképen, a mely nem esik a felekezet szempontra alá, hanem csak a tudománynak szelgezt. Egy ilyennek otthonul az egyetemet, a tudományok egyetemét gondolja, s hivatkozik Leydenre és Parizsra, a hol így felekezetnélküli vallástudományi facultások vannak. Az ilyen facultások legalább 2 évet tartoznék tölteni minden papjelölt. Schneller boldogan hiszi, hogy ilyen módon leomlanának a felekezeti válság falak, több volna a különböző felekezetek lelkeszei között az egymás iránt való türelem és szeretet s lehetetlenné válnék a kultur-harc. A nemes idealizmus által hevített tudós feledni látszik, hogy a kultur-harc alapja nem az egyénekben, de a róm. kath. egyház rideg, gyűlölködő, eretnek-átközö dogmatikájában és a papai szak mindenhatóságra való törekvésében van. A mi róm. kath. főpapjainkban — csükköz szerint — előbb való a Péter székének dicsősége, mint a saját hazájuk békecsége és boldogsága. Előbb azután kath. egyháznak kellene azért születni és csak azután lehetne valami alapok az egyenlítő és testvérsítő *ulpiának*. Az már nem új, de az előbbieknél után kissé visszatartozó megjegyzése a búcsúzó jeles tanárnak, hogy az állami tanárképzésből kikerült legjobbj tanárnál az volt tapasztalható, hogy az illetők az egyháza és annak intézményeire kicsinyléssel tekintettek le s épen azért ő — a papok állami nevelését áhítózó ferfiu — már régen foglalkozott a felekezeti tanár-képzés eszméjével s egy felekezeti (ág. ev.) tanárképző felállításra végezt már tervet is készített. A különben jeles beszéd egyes pontjaira — alkalmilag még visszatérünk.

— **A világ legrégibb könyve** valószínűleg a *Prisse-papyrus*, mely a parisi nemzeti könyvtár egyik legbecsebb kincsét képezi. A papyrus Prisse fedezte föl egy thébai sírban, mely e könyvön kívül az első thébai dynastia egyik tagjának mumiját is magában rejté. Már ez a körülmény mutatja, hogy ez a könyv legalább is a Kr. e. 25-ik századból való; de a csodálatos könyvből kitünik, hogy mely sokkal régebb időből, nevezetesen Assa király uralkodásának idejéből származik. Már címe is tanúsodik e tiszteltreméltó kor mellett: „Ptah-Hotep helytartónak, ki Észak és Dél királya, Assa alatt élt, rendelteté. S ez az Assa kr. e. 3350 évvel élt, ez időre kell tehát a világ e legrégibb könyvének szerzetését visszavinnünk. A könyv 44 fejezetre oszlik s hieratrythmikus nyelven van írva. A felsőbb osztályokhoz fordúl s ezek magatartására nézve egy csomó maximát és megjegyzést foglal magában. A kormány tagjainak ajánlja, hogy tetteikben folyvást igyekezzenek a tökéletes ember életszabályait megvalósítani. Véleménye szerint egy

magas hivatalnoknak a tudományt és a bölcséséget kell eszményei gyanánt tisztelni és azok tanácsát követnie; legyen mindenben mérsékelt, ne éljen vissza hatalmával s inkább szeretetet, mint félelmet igyekezzen kelteni, mert csak így módon lehet az utókor részéről kedvező megítélését remélni. A szerző elbeszéli, hogy ő 110 évet élt, s mindazon kegyekben és méltóságokban részesült, a melyek fölött az egyiptomi királyi hatalom rendelkezik.

— A sárospataki ev. ref. akadémia tanrendje az 1894—95. tanév második felére. A) A vallás- és egyház-tudományi szakban: MITROVICS GYULA, rendes tanár, főiskolai lelkész, előadja: 1. *Az erkölcstan elvi részét*, hetenkint 3 órán, 2. *Liturgiát*, hetenkint 3 órán, 3. *A polgári házasság törvényeit, gyakorlatilag ismertetve* az eddigi házassági joggal párhuzamban (special collegium) hetenkint 1 órán. 4. *Gyakorlati teológiai szeminaryumot*, tart hetenkint 2 óran. WARGA LAJOS, rendes tanár, előadja: 1. *A keresztény egyház-történelmet*, (a református után, folytatva) hetenkint 4 órán. 2. *A XIX. század egyház-történelmét*, (folytatva) hetenkint 2 órán. 3. *A vallások összehasonlító ismertetését*, (folytatva) hetenkint 4 órán. P. NAGY GUSZTÁV, rendes tanár, előadja: 1. *A újszövetségi kor vallástörténelmét*, (a biblia 2-ik része) hetenkint 5 órán. 2. *A dogmatikából a christológiai részt*, hetenkint 4 órán. 3. *Theológiai szeminaryumot* tart hetenkint 1 órán. RADÁCSI GYÖRGY, rendes tanár, ez évi szakelőnök, előadja: 1. *A ó-szövetségből: a Mózes-féle II. ik könyvet (Exodus) folytatva*, fordítva és magyarázva, hetenkint 3 órán. 2. *Az új-szövetségből: a korinthusiakhoz írott I. levelet (fordítva és magyarázva)*, hetenkint 3 órán. 3. *A ó-szövetségi kánon történelmét*, (folytatva) hetenkint 3 órán. 4. *A ószövetségi szeminaryumot* tart hetenkint 1 órán. DR. FINKEJ J. ZSEF, rendes tanár, ez évi akadémiai és közgazgató, előadja: *Az egyházi törvénykezést*, hetenkint 1 órán. B) *A bölcsészeti szakban*: SZINYEI GERZSON, rendes tanár, főiskolai könyvtárnok, előadja: 1. *A legújabb kor irodalomtörténelmét 1807—1890 ig*, különös tekintettel a nyelvújításra és a költészetre, hetenkint 4 órán. 2. *Neveléstan*, (a tanítástan különös része) hetenkint 2 órán. DR. SZÉKELY GYÖRGY, rendes tanár, előadja: 1. *A bölcsészeti történelmet*, (folytatva) hetenkint 4 órán. 2. *A művelődés történelmét*, hetenkint 4 órán. 3. *Német nyelvet*, (folytatva) hetenkint 2 órán. KALASSAY SÁNDOR, teológiai segédtanár és alkönyvtárnok, tanítja: 1. *A héber nyelv eleveit*, (folytatva) hetenkint 4 órán. 2. *Az új-szövetségi görög nyelvet*, hetenkint 2 órán. DR. BARTHA BELA, rendes jogtanár, tanítja: *Az angol nyelvet*, hetenkint 2 órán. DR. RÁCZ LAJOS, gimnáziumi tanár, tanítja: *A francia nyelvet*, hetenkint 2 órán. PASZTOR SAMUEL, főiskolai ének- és zenetanár vezetés alatt az egész teológiai ifjúság részére: *Gyakorlati énekes*, hetenkint 1 órán. C) *A jog- és állam-tudományi szakban*: NEMES FERENCZ, rendes jogtanár-szabadságon van. SZANTHÓ GYULA, a jog- és állam-tudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A római jogot* (Pandekták), heti 8 órán. 2. *Bányajogot*, (special collegium) heti 2 órán. BALLAGI GEZA, a jog és állam-tudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A pénzügytant*, heti 4 órán. 2. *A harezjogot*, (special collegium) heti 1 órán. 3. *Az európai nemzetközi jogot*, heti 3 órán. 4. *A gyakorlati közgazdaságtant*, (special collegium) heti 2 órán. FINKEJ JÓZSEF, a jogtudományok doktora, köz- és váltóügyvéd, rendes jogtanár, ez évi akadémiai és közgazgató, előadja: 1. *A peres és*

perenkívüli eljárást, (folytatva) hetenkint 7 órán. 2. *Az egyházi törvénykezést*, (special collegium) heti 1 órán. KUN BELA, köz- és váltóügyvéd, rendes jogtanár, ez ideig szakelőnök előadja: 1. *Magyarország és Ausztria statisztikáját*, heti 6 órán. 2. *Bevezetés a statisztikába*, (special collegium) heti 3 órán. 3. *Az európai államok statisztikáját*, (special collegium) heti 1 órán. BARTHA BELA, a jog- és állam-tudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A magyar magánjogot*, (folytatva) heti 5 órán. 2. *A váltó és kereskedelmi jogot*, heti 6 órán. 3. *A kötelmi jog általános elveit*, heti 1 órán. 4. *Tanítja az angol nyelvet*, heti 2 órán. ZSINDELY ISTVAN, a jogtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *Az egyetemes európai jogtörténelmet*, heti 5 órán. 2. *Országgyűléseink történelmét 1802—1848-ig*, (special collegium) (heti 1 órán. 3. *A szuverenitás bölcsészeti elemzését*, (special collegium) heti 1 órán. FINKEJ FERENC, a jogtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A magyar büntető jogot*, (folytatva) heti 5 órán. 2. *A magyar államjogot*, heti 6 órán. 3. *Magyarország és Ausztria közjogi viszonyát*, (special collegium) heti 1 órán. 4. *Büntető eljárást*, (special collegium) heti 1 órán. 5. *Büntetőjogi szeminaryumot* tart hetenkint 1 órán. SZÉKELY GYÖRGY, a bölcsészeti tudományok doktora, akadémiai rendes tanár, előadja: 1. *Művelődés történelmet*, heti 4 órán. 2. (lásd fentebb!) KUN ZOLTAN, az összes orvostudományok doktora, főiskolai orvos, előadja: *A törvényszéki orvostant* heti 2 órán.

— **Svédország.** A svéd elemi iskolákat 5 millió lakossággal mellet körülbelül 800,000 gyermek látogatja. Az országban 12 tanítóképezde áll fenn 900 férfi és nő-nővendekkel. A nőnekek a tanítói pályára való tudulása oly mérvet öltött, hogy pl. Stockholmban egy tanítóra 5 tanítónő esik.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— F. L. F. N. A terjedelmén is hátró az igaz, de főként a tartalom. A temérdek melléklettel már eddig is megrongáltuk pártáramokat s elszórtuk közönségünket. Az erkölcsi elismerésből jut ugyan nekünk az ilyen bőkezűségért bőséges rész, de — azontúl fát a közönség új bálványokat, bírálat nélkül és — a saját ízlés szerkeinek félreismerésével s illetőleg elhanyagolásával. Fődolgom ma felszemen maradni — a sekélyes vízeken. Mélyégre nem törésük csak a legkisebb szárazak. Többet ér ma a sokféleképp felültes tudása, mint a szakudomány, vagy mint a tudomány általában. Fecségni-beszélni, tudni a politikai élet hullámzását valamit és még többet a rablógylősségek-ből és a sikkasztások történetéből — ez a divatos bölcsesség. Ház persze mi nem akarunk mindemellett az is iszapos áradáson úszni s azért csak lássuk azt a tanulmányt, hiszen főiskolánk műhelye is szoros kapcsolatban van az — *A Delvisio's szerzőjének*. Köszönettel vettük s nyomdába adtuk Azt a vára-várt valamit én is megértemtem már az illetőnél, a ki most izgalmas napokat él. — T. A. Az nagy baj volna, ha megunk igyekeznénk azt a jótékony intézményt még népszerűtlenebbé tenné. Addig, míg az 1848 XX t-cikknek valamilyen megvalósítása nem segít rajtunk, — nem dobjhatjuk el azt a magunk szerete jövődelmi forrást. Hogyan tudjon az járnai mának nélkül, a ki a mánkóval is sántít? — Gondolkozom még a kemény szózat sorsán s majd fírok. Különbön örölkő rajta, hogy a lélek szavára halgaltván, minket taládti olyanoknak, a kik nem azt nézik, hogy 1-50 vagy 4-60 osztályos pappe a cikkezni akaró, hanem azt, hogy mi az, a mit ír. Egyébránt e tekintetben az egyházi lapok — hitünk szerint — valamennyen eléggé demokratikusak; hogyan is lehetnének másféleké? ... — T. F. A mezosáthi rablógylősségek története talán elvezetett címmez következtében jutott hozzánk? Ilyenekkel nem tápláljuk olvasóinkat. — B. J. Az énekeskönyvet és a temetési énektart sohasem fogjuk mi a nagyviláit mecenások pénzéből megkésztetni s illetőleg átteremtelné. Lékkel kell aboz, a mely megevelten. Résznélkül mindezen zörgő bokor csalogányait megkínáltuk már a gyászadalok szerzésének dicsőségével, de a hajladóbbak az emberek gyűj-versek-t írni, mint a temető-kerthen buslakodni. Ha azonban sokan akarók a célt, előnként be is at ma is. Egy pár jó gyászadalt kérek hát és nem cikket. — Sz. P. Keresény Atadom a pénztárnak.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY. Szerkesztő-társ: BUZA JÁNOS. Főmunkatárs: DR. RÁCZ LAJOS.

Sárospatak. Nyomatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola bettivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, nygdrész
oldal 2 frt.
Ezenkívül bányadíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »Belmissio.« Lukács Ödön. — »Időszérű.« Ujfalussy Béla. — »A fentartó-testületi cím.« Dr. Tüdös István. — »Visszaemlékezés a sárospataki tanítóképzede 25 éves múltjára.« Dezsh Lajos. — »Koffi Borbély László.« 1805—1895. Ruuszkay Gyula. — »Krisztus az én életem.« Gyurácz Ferenc — »Vegyes közlemények.« — Szerkesztői üzenetek.

Belmissio.

I.

Míg itt-ott egyházi, sőt politikai hírlapokban is erőteljes hangok emelkednek magasabb egyházpolitikáról, itt a harcias magatartás, amott a védelemre készülődés állanak egymással szemben: e zajban alig vesszük észre, hogy a vezérszerepre sokan vállalkoznak, de a a vitézkedő hadsereg nem áll csatarendben. A vezérek nem ritkán benyomólnak az ellenség hadsoraik közé, s akkor kell észrevenniük, ha ugyan észre veszik, hogy nyomaikba nincsenek, a kik lépjenek.

Nagy, majdnem aggasztó baj ez! Hívünk felett a közönyösség fellege, egyházaink rendezetlenek, a lelkészek és egyháztagok közt megazultak a kötelékek; alig van más érintkezés közöttük, mint a templomi prédikáció, az esketések és temetések alkalmai; meg az a másik érintkezés, a melynek miszeriáiból még most se vagyunk képesek kiemelni egyházunkat: a *papi bér bevétele*, mely közeledés és összeforrás helyett az érdekharokból természetesen folyó hidegséget és gyűlölséget szokott előidézni, mely miatt aztán a pappal együtt megvoti és elhanyagolja az egyházat és annak gazdasági érdekeit.

Ezen a bajon mindenesetre segíteni kell; ezt a kóros állapotot meg kell szüntetnünk, orvosolnunk, ha élni és erősödni akarunk. És ezt nem tehetjük másként, mint a *belmissio* teljes életheleptetése által.

Engedje meg azért t. szerkesztő úr, hogy elmondjam röviden idevonatkozó nézeteimet, melyek egy némelyikének már a gyakorlatban is üdvös hatását tapasztaltam.

Első és mindenekfelett való dolog az egyházak szervezése. Elodázhatalanná vált már a *diakonus-intézmény* létrehozatala. E nélkül, kivált népesebb egyházakban, legkivált városokban az egyházi jó rend fenn nem tartható, a vallás-erkölcsi élet ellenőrzése lehetetlen. Népesebb egyházainkban — egyéb lelkési teendők mellett — lehetetlenséggel határos a gyülekezet tagjainak a lelkész által való látogatása. Így a lelkész nem ismerheti teljesen hiveinek gondolkodását, lelki szükségseit, vallás-erkölcsi életét, s így még szószéki tanításai is legtöbbször megmaradnak az elmélet terén, majd minden gyakorlati haszon nélkül. Azután a kellő gon-

dozás nélkül maradt nyáj családi és közéletében burján módra növekednek a bűnök, erkölcstelenségek; tenyészik a hitetlenség, vallással egyházzal nem gondolás, önzés, vadházaságok; tért foglalnak az álapostolok, hamis próféták, másrésről a báránybörbe öltözött farkasok; nem ellenőrizhetők a vegyesházasság-kötések stb.

Ellenben a diakonusok — kellő szervezet mellett — mintegy élő kapcsok az egyház-tanács s ennek elnöke, a lelkész között; azok jelentik a bajokat a gondozásukra bízott családok köréből, ezeknek jelentéseiből tudja meg a lelkész, hol van megjelenésére szükség; így ismerheti meg gyülekezetének lelki szükségait, vallás-erkölcsi állapotát igazán, s így alkalmazhatja a bajok gyógyszerét.

Minden üdvös mozgalmat, mely kívül történik a hit és egyház erősítésére, ezek után lehet közhírré tenni: vallásos olvasmányokat terjeszteni, egyházas célokat előmozdítani, jótékonycélú adakozásokat eszközölni, stb.

A másik teendő: *élnék központját tenni az egyházat a gyülekezeti életben, egyházi könyvtár és olvasó-egylet létesítése által*. Sok helyen, hol kellő tanácterem nincs, e feladat nehézségekbe ütközik, de azért nem kivihetetlen. Az iskola minden vasárnap üres, hol t. i. vasárnap iskolák nincsenek, a hol vannak, a kettőt egyesíteni lehet.

Mintha hallanám a kényelemszeretet ellenvetéseit: hol vannak a könyvek? hol van a pénz a hírlapokra, folyóiratokra? stb.

Hát ez ellenvetésekre feleletem ez: nincs olyan pap, kinek egy bibliája ne volna! Ez a mi fegyverünk, ez hitünknek, egyházunknak alapja, mindenek előtt ennek olvasására, magyarázására és megkedveltetésére van szükség, ez az élet kenyere a lélek táplálására; azután legyen könyvtár maga a pap. Közölje üdvös ismereteit a hivekkel, építsen, buzdítson, majd fognak akadni egyesek, kik fillérekkel fognak járulni a könyvtár gyarapításához s fillérekből már megszereshetők a Protestáns Irodalmi Társaság népies kiadványai, s így megy a haladás tovább. A lelkész gyakrabban érintkezik a hivekkel, bensőségesebbé válik a viszony. Eszméik ébrednek a lelkész felkeltésén, melyek által lerajka egy eleven, áldásos gyülekezeti élet alapját; felébrészi az összetartozás érzetét, a testvéri szeretetet, az egymásért, a közös szent cél iránt való munkálkodás inge-

ét. S bizony akkor a köznép megérti a vezérek buzdító- és lelkesítő szöveget s erős falankaszszá tömörül az egyház szent igazain, magasos érdekeinek megvédésére.

Ezekkel egyidejűleg, még pedig nem késlekedve, a lehető legnagyobb gondot kell fordítani mindenütt a valóság nevelésére a gyermekek és ifjak körében!

Mit értek én a vallásos nevelés alatt? Bizony nem a meglévő tankönyvek merev beleértését, de oly vonzó, meleg tanítását a vallásnak, mely a szív érzéseit átthassa, megtermékenyítse, melyből megértés a gyermek és ifjú azt az igazságot, hogy Istennek áldásai között a legnagyobb az, hogy az embert a vallás drága kincsével megajándékozta, mert egyedül ez a kincs az, mely romolhatatlan; mely a szenvedések között vizsgálatást, a csapások között szívnyugalmat oszt, s még a halálban is életet mutat felkünk előtt; mely minden más könyvek felibe tudja emelni az életnek könyvét; mely körül tudja azt óvezni isteni fenségével; mely égi ihletést bír aláhozni az emberi szívbe és a lelket átjárja szent áhitattal, a hitösök iránt való buzdó kegyelettel; az Istenbe vetett hitet, az elfogultság nélkül való imádságot az Isten akaratán való megnyugvást nélkülözhetetlen életűszükségé teszi. Mely meg tudja értetni már a gyermekekkel is, hogy a vallás való életlőt fogva a népek vezérfénye, ebből sugárzott majdnem minden valódi áldás az emberiségre.

Nagy feladat ez! . . . Most nézzünk körül figyelmesen: hányadik iskolában találhatunk ily irányú és hatású vallásos nevelésre? Bizony, fájdalom, kevés helyen. És ki ennek az oka? Első sorban a lelkes, ki nem ügyel fel arra, hogy a növendékek, a jövő egyháza ily szellemben neveltessek! A lehető legszentebb kötelessége a lelkesnek ott, hol maga nem végezheti a vallásoktatást, közösen megállapítani a tanítóval a vallás tanítás módját, irányelveit és szorgalmasan felügyelni arra, hogy az ily vallásos nevelés valóban végre is hajtsassék.

És van egy nagy fogyatkozás a mi egész egyházi életünkben, ez az, hogy még csak külsőleg vagyunk keresztények. Nem vagyunk in capite et membris áthatva az evangélium világboldogító eszméitől. Nem vagyunk képesek a szeretet, jótékony, könyörület eszméit átvenni az életbe. A predikáció magában véve igen gyakran csak zengő érc és pengő cimbalom, mind addig, míg oda nem állunk, míg oda nem áll az egyház példaadással, mint Krisztus és az apostolok a szeretet törvényének betöltésében a beteg társadalom kellő közepébe. Az egyháztagok csak fizetnek sok helyen vérelbottal az egyház fenntartására, a nélkül, hogy annak egyéb áldásában részesüljenek, mint hogy keresztelünk, esketünk, temetünk, iskolákat nyitunk, sacramentumokat kiszolgáltatunk, de az éhezőknek nem adunk kenyéret, a szenvedőknek nem adunk vizsgálatást, a ruhátlanak ruhát, a betegeknek orvosságot, a nyomorultnak enyhé helyet.

Hány szerencsétlen árva, vagy szüleitől eldobott ártatlan teremtés züllik el s lesz már gyermekkorában eljegyezve az erkölcsi halál kárhózasat polónak? Hány elhagyott gyermeke az inségnek fordul káromlással ég felé, megtagadva Istenét az emberek szívtelensége miatt.

Egyházi törvényhozásunk ugyan gondoskodott már szegények, árvák gondnokáról, de hol vannak már ezek megvalósítva? Hol van megkezdve a krisztusi szeretet nagy munkája?

Eldozhatlan szükségesség tehát minden egyház körében keresztényi jótékonyági egyesületek szervezése, melyeknek feladatuk legyen az evangélium sz-

mének életbeléptetéséről gondoskodni, az evangéliomot, annak boldogító áldásait bevinni az életbe a testvéri szeretet ellenállhatlan, sőt mindenható erejével.

Ekkor lesz a mi egyházunk igazi krisztusi egyház. Addig nem teljesen az; eddigi munkánk még csak a felszínen való tapogatózás. A mélységekbe kell bocsátani halóinkat — Ez az igazi belmissió.

Természetes, hogy ha ily állandó és áldásos alkotáskor akarunk létesíteni, első sorban a fogékony nő szíveket kell megnyernünk az evangélium erejével. Ok azok, kik valódi nemes szenvedélyllyel és kitartással tudnak lelkesülni és lelkesíteni. Ezeket össze kell hozni minden egyházban s közöttük jótékonyági egyesületet alakítani. Ezek egyesületével kerültve kell működni a szegények és árvák gondnokának; így meg lesz vetve az alap minden egyházban, melyen tovább építeni lehet.

Meg kell még említenem, hogy különös figyelmet kell fordítanunk a házasságra, kivált a egyes házasságra kelni szándékozó hivatkozott. Itt követnek el ellenfeleink a legtöbb visszaélést. Múlthatatlan vissza kell állítani a sok helyen divatból már rég kiment ama gyakorlatot, hogy a házasságra lépni kívánó ifjak vallás-tanulása a paphoz feljárjanak; ekkor alkalma lesz minden bűzöknél meggyőző, felvilágosítani s megakadályozni azt, hogy az ily alkalmakkor a kath. lelkészek szabadon garázdálkodjanak.

Ezek azok a fontosabb teendők, a melyek a belmissió terén reánk várakoznak. Az idők megváltoztak; ma már minden egyes hívünknek jó akaratára buzdóságának felelősségére van szükségünk, hogy azon nagy feladatot, melyet Isten reánk bízott, betölthessük, egyházunkat megtarthassuk s felvirágoztathassuk.

(Vége köv.)

Lukács Ödön.

KÖZLEMÉNY

Időszerű-e?

— Görömbéi Péter barátomhoz. —

A „Debreceni Prot. Lap”-ban nt. Balogh Ferenc tanár ír egy közleményt. Ennek benyomása alatt, ugyane lap f. évi 6-ik számában, „Az édes testvérek” című közlésben, bár — a mint írod — a felekezetiességet nem szereted, ebben csak korlátoktat a *testvériség* és szeretet válaszfallat szemléléd: végül mégis azon nézetednek adsz kifejezést, hogy a hazai ev. ref. és ág. ev. felekezetek egyesülése lehetetlen, egyik félre sem kívánatos, mert az igazi református elv a szabadság, a vizsgálódás elve és nem az egységesítés; végeredményben pedig oda jutsz, hogy maradjunk jelen helyzetünkben — és maradjunk *édes testvérek*.

Azon őszinte szíves baráti viszony, mely hozzád csatol, melyet fenntartani annyira óhajtok, nem gátol, de meg is engedni, sőt mintegy ösztönöz arra, hogy kérdezzem tőled: vajjon az általatok tárgyalt kérdés vitatása helyes-e, szükséges-e, üdvös-e és időszerű-e?

Viszonyaimnál fogva theologiai ismeretekkel nem rendelkezem a dogmatikai kérdések fejtegetésében tehát szintén járattan vagyok: — így e téren sem vitába, sem cáfolatba nem ereszkedem, sőt megengedem, elhiszem, hogy a mint írod, „minden elfogulatlan theologus és dogmatikus elismeri, hogy dogmatikai tekintetben a fejlődés magasabb fokán állunk mi ev. ref. keresztények, mint ág. ev. testvéreink.” Legyen.

Még azon állításodra sem teszek megjegyzést, hogy a ref. álláspont valódi eszmei irányának kifejezése, hogy „a református egyház belső egyéni elveinél fogva,

inkább felekezetekre oszol, semhogy elveit a merő köleységért feladja", bár nehezen esik elhallgatnom, hogy ha ez így van, azoknak, épen azoknak, kik ez elvet hirdetik, minő logikai alapon lehet kárkoztatni a nazarenumus terjedését s az a hare-pedig, mely az unitáriusok ellen a Prot. Irodalmi Társulat alakulása idején lefolyt, ez elvekkel merően ellentétben áll.

De én mindezekre nem szólok, e téren való nagy gyengeségem hallgatásra int; — hanem van valami az én lelkemben, a mi nem hagy nyugodni, a mi őszöntöz, hogy kimondjam, miszerint az ev. ref. és ág. ev. felekezetek egyesülése lehetetlen, sőt káros voltának kimondása, nemcsak időszerűtlen, nemcsak szükségtelen, de hazai, nemzeti szempontból káros is.

Sok éve annak — egy félszázadot nyelt el azóta az éhes idő — a mikor az én kálvinista rektórum s apám, anyám lelkebe csepegtették kítőríhetetlenül oda írták az én kálvinista hitemet, s egy félszázad abban engem megerősített, azt jónak, helyesnek, igaznak tartom, s igyekszem gyermekeimre szent örökségül hagyni. — A gyermekeknek távozni kell a szülői hájből és mit tapasztaltam az életben? A debreceni főiskolában oly férfiak, mint Imre Sándor, Ladányi Gedeon; majd a Rákóczyak iskolájában Erdélyi János, Pálkövy Antal és a pozsonyi ev. lyceumban Lichner Pál, Csacsetka Sámuel — mind a három helyen, tehát református és lutheránus tanárok ugyan egyre tanítottak és bár egyik helyen kenyeret, más helyt ostyát nyújtottak: — mindenütt csak azt tanultam, mit kell tennünk, hogy képesek legyünk tűrni, fáradni, és ha kell áldozni e sokat szenvedett hazáért; mindenütt arra tanítottak, hogy kell azt szeretni; arra, miként mozdíthatjuk elő e hazának és ebben a lelkiismereti szabadságnak felvirágzását; arra tanítottak, mi a kötelesség, egyenlő kötelessége kálvinistának épügy, mint lutheránusnak.

És az a pozsonyi ág. ev. tanár, nekünk, ott az ősi koronázó városban, nem csak azt a helyet mutatta meg, hol elődeink a történelmi nevezetességű szókat: "moriamur pro rege nostro" kimondák; nem is csak azt a helyet, hol a gályarabokat elítélő — nem bíróság — ezt a nevet nem érdemlik — gyilkosok működtek; nem is csak azt a remek templomot, a melyből hajdan az értelmi felvilágosodást és lelkiismereti szabadság eszméit hirdették s melyben ma jesusiták terjesztik a szeretetlenség igéit; — hanem ott, az ág. ev. lyceum szerény, elrejtett épülete mellett (most szép városrészt), akkor elhagyott régi temető-helyen, több sírbolt közül volt egy — s az a lutheránus tanár, kinek neve sem volt magyar, talán az első magyar szót sem édes anyjától hallá; — ki nekünk hazánk történelmét taníta, — gyermek növedékeit oda vezette a tanterem ablakához és mondta: nézzétek, ott nyugszik egy igen derék férfi, egy valódi magyar hazafi (báró Jeszenák János, 1848 iki kormánybizos), ki, mert hazája iránti kötelességét hiven teljesíté, az önkényuralom áldozata lett; tanulókat példáján, hogy kell a "hazáért élni és halni."

És ugyanaz az ág. ev. tanár, az akkor még teljesen idegen nyelvű határszéli városban, és abban az időben, mikor magyarnak lenni, magyarul érezni bűn volt, megtanította magyarul beszélni, magyarul érezni a német anyanyelvű gyermekeket, és ma ezek és ezeknek utódai mind ott vannak a statisztika által kimutatott 7 millió magyar közt; s az a lutheránus tanár még többet is tett, mint bőles orvos, mint gondos kertész, teljes erejével írtá a pánszláv apák gyermekeinek lelkéből a szülői házból hozott kóranagyot, ártalmas gyomot s igyekezetét nagy részben siker koronázta. —

És ha maradtak is Dullák, Mudronyok, Hurbánok — ez nem az ő beszéletek, hazafias igyekeztükön mult; — de másrésről neveltek nekünk Prónayokat, Radvanszkyakat, Gyóriket, Zelenkákát, dr. Szlávikokat stb.

Mint gyermek az ág. ev. tanárok ünféldázó, hazafias működésének tanúja voltam s annak áldáshozó és nemzetünkre nagy fontosságú eredményét, mint férfi megítélni és méltányolni tudom; s az elismerés legnagyobb mértékével kell, hogy áldozzam nékik, vagy talán már csak emléköknek. De mivel tudom, hogy hazai ág. ev. iskoláinkban ez a hazafias szellem van ma is, és lesz azután is: — ebben látom én megdönt-hetetlen alaptát a hazai két protestáns felekezet egyesülésének.

Te, édes barátom, azt is írod, hogy az ág. evangélikusoknál oltár, ostya van, és írod: hallottad ág. ev. felvilágosult főúrtól, hogy az a mi egyszerű templomainkat magtárnak nevezte — és ezek téged az egyesülés lehetetlen volta kimondására vezettek.

Az általam említett főur felvilágosult voltára én részéről nem sokat adok; sőt az sem bánt, ha valaki, még ha főúr is, az én egyszerű kálvinista templomomat magtárnak nevezi; elfogadom e címet, — régi gazda vagyok; láttam a magamén kívül sok gazdaságot — és azt tapasztaltam, hogy okos gazda nem hord magtárba polyvát, konkolyt, oda csak a tiszta, csiraképes magot helyezi el. — Igen, magtár az én kálvinista templomom, ebben van elhelyezve az a jó mag, melyből a magyar haza jólétének és ebben a teljes vallásszabadság és egyerbőségnek, az értelmi és szellemi felvilágosodásnak áldást hozó vetése kikerül! Az oltár, az ostya pedig egy világtörténelmi eseményt jut-tat eszembe. Konstantinápoly-nak a törökök általi meghódítását, mikor az utolsó görög császár, hogy hazáját a végszűztűlöstől megmentse, kész volt lemondani dogmáiról, segélyül hívta a pápát, az olaszokat s a görög népet, midőn uralkodója szándékairól értesült, követte, hogy az új hit-formában benne legyen a *filioque* és az *ostya savanyítatlan kovászból készüljön*. És fel-lázadt a pápa által küldött genouai segélyhad ellen; azt mondta: inkább a szultán turbánját lássa oltárán, mint a tiarát.

Kívánsága szerint lett, azon különbséggel, hogy — turbánt látott, de oltárt többé nem.

Oly részletesen, oly híven elősorolod a veszélyt, mely nem csak a magyar protestantizmust, de magát a magyar hazát fenyegeti; megnevezed ellenségeinket, a kik a hitelenség, a vakhí, az ultramontanizmus képében ellenünk küzdenek; minden betűdet aláírom, — sőt ellenségeink számát a nemzetiségekkel többnek látom — és mi most, a küzdelem órájában a felett vitakozzunk, hogy az ostya savanyítatlan kovászból készüljön? Azt tárgyalkuk, ellenségeink előtt azt hirdessük, hogy lehetetlen egyesülnünk azokkal, épen azokkal, a kik egyikek voltak velünk a múlt szenvedéseiben, a kikkel együtt viseltük a rabláncot, a kiknek vérvél egyesült a mi kiontott vérünk és a kiknek egyggyé kell lenniök velünk a jelen és jövő küzdelmeiben is; — és mi most az elválasztó vonalakat vizsgáljuk, nem pedig az összekötő kapcsolat kereszük?

Épen én, ki tégedet, a te bensődet, a te működésedet annyira ismerem; ki tudom, hogy te nemcsak a türelmes papíron, de ott, a te igen derék és jó híveid között minden pan nemcsak szóval, de ténnyekkel építet a "jóvő egyházát;" habár azt írod, hogy ág. ev. testvéreinkkel az egyesülés lehetetlen, — állítani merem, hogy te minden percben minden áldásos tetteiddel a

lehetetlenség legyőzésén működöl, és ha e nemes, e szent, e hazafias munkád végzésében isten neked erőt ad, és ha te a példátad lelkes társaid követik, és ág. ev. testvéreink ugyanazt teszik, a mit te: — hiszem, erősen hiszem, hogy az a lehetetlenség — el fog tűnni.

Nagyon anyagi világot élünk s ez egy új tudományok adott lételt és gyors fejlődést; ez az új tudomány némely tételek mellé oly erős argumentumokat állít, hogy aztán e tételeket semmi más tudomány, sem teológia, sem dogmatika megdönteni nem képes; — ez az új tudomány a statisztika; ez tükrö az államok jelenének és jövőjének. S ha én e tükröből nemzetem és felekezetem jelen helyzetét nézem, hiven tűnneti ezt nekem e tükrö elem, — és ha lelki szemeim elé állítom azt a buzgó, hazafias, vallásos tevékenységet, a melyet te és a hozzád hasonlók úgy a mi, mint a testvérelekezet részéről kifejtetek: — én úgy látom, bármit mondjanak a teológusok, dogmatikusok: — el fog jönni, eljő az idő, mikor az új statisztika nem 3 millió kálvinista és 1½ millió lutheranusról, de 6—7 millió magyar protestánsról fog beszélni és e számban nem lesznek, ne is legyenek — Dullák, Mudronyok, Hurbánok; — mert azok, kik üdvöket Kievből várják, sem magyarok, sem protestánsok nem lehetnek.

Igazad van, kedves barátom! ne mondjuk, ne zaklassuk, ne keserítgessük egymást az egyesülés fessegetésével, maradjunk „édes testvérek“, de ne mondjuk ki, hiszen nem vagyunk mi a Vatikán ural, — a non possumus, sőt inkább keressük, készítjük, a mint te az egyesítő kapcsolatokat, és az az egyesülés, a mit te és sokan ma lehetetlennek tartanak, — mert Magyarország *magyarrá kell lenni* — el fog következni, és te ezen egyesülésnek ép oly barátja leszel, azért éppen úgy fogsz lelkesülni, mint igaz barátod:

Ujfalussy Béla.

ISKOLAI ÜGY.

A fentartó-testületi cím.

Mindenki tisztában van ezzel a kérdéssel, a mely tudvalevőleg különösen a prot. egyházban van a legnagyobb határozottsággal körülírva s megállapítva. Itt azért, mert a prot. egyházak voltak a multban s ezek azok a jelenben is, melyek *közép-, felsőbb iskolákat* saját erejükből tartottak s tartanak fel ma is. És csodálatos dolog! Vannak nem kevesen, kik a prot. egyházatos testületi címét egyenesen kétségbe vonják; nem tekintenek a történeti alapra, nem veszik figyelembe a multban tett s hozott áldozatokat, egyes egyedül arra az álláspontra helyezkednek, a mely szerint ezt a címet csak az használhatja, a ki *jelenben tényleg* hozzájárul valamely iskola fenntartásához.

Nem volna helyén való e kérdéssel foglalkozni, ha csak az volna a célunk, hogy vitát provokáljunk. A mi arra indít, hogy ezt a kérdést szóvá tesszük, nem más, mint az a kötelességérzet, a mely nem hagy nyugodni, hogy ha látjuk s tapasztaljuk, hogy vannak ref. egyházunkban, kik ebben az egyenesen protestánsellenes fellegásban vannak, a kikkel szemben nagyon is helyén való, hogy felszólaljunk s a szó nemesebb értelmében megtanítsuk őket, hogy nagy tévedésben leledzenek, a mely tévedéstől meg kell őket menteni, mert, ha továbbra is megmaradnak benne s a nekik adottot körben terjesztik e téves fellegást, sokat árthatnak magának a protestantizmusnak is.

A kérdés súlypontja azon nyugszik: csak az-e a fentartó-testület, mely most, a jelenben tényleg segít valamely intézetet, hozzájárulva kiadásainak fedezéséhez; vagy pedig az is fentartó-testület-e, mely a multban meghozott annyi áldozatot, a mennyit hozhatott s biztosítván az intézet fenállását, azt a jelenben nem segíti ugyan, de azt sem mondja, hogy nem fogja segíteni s ebből kifolyólag nem mond le, mert nem mondhat le birtokjogáról, a melyet maga a magyar állam is elismer.

Hát ha valaki abban a nézetben van jogi alapon, hogy csak az a fentartó-testület, mely hozzájárul valamely tanintézet fenállásához akként, hogy évenként pl. ötezer forint ad azonkívül, hogy ezt megelőzőleg már nagyobb alapítványokat tett, a melyekkel létrehozta azt az iskolát, akkor nem szólok ellene. Ha valaki tisztán csak jogi alapra helyezkedik s így akar magának igazságot szolgáltatni, az bizonyára nem fogja a rövidebbet húzni.

Azonban a prot. iskoláknál tisztán csak ilyen alapra helyezkedni, nem igazságos, nem ésszerű: mit prof. felfogás. A ki csak azt nézi a prot. iskoláknál: mit adsz? az megtagadja a történelmet, megtagadja a magyar ref. egyház egész jogrendszerét; az minden lehet, csak éppen magyar kálvinista nem!

Miért?

Igen könnyű a dolgot tisztába hozni. A magyar ref. egyházak igen sok helyen alapítottak gimnáziumokat s azok a gimnáziumok nem önmagukból álltak elő, csak úgy a semmiből, hanem létrehozta azokat az az illető egyház. Hogy az egyház, mint önmagában vett testület-e vagy pedig tagjainak egyenként való adakozása hozta-e létre, az nem változtat a dolgon. A tény mindenütt az, hogy maga az egyház létesítette azt a gimnáziumot. És az az egyház fentartotta a létrehozott iskolát úgy, a mint fentarthatta. Hogy nem fényesen javadalmazta tanárait, hogy nem paloták voltak az iskolai épületek, az egészen természetes s könnyen érthető. Áldozott az egyház annyit, a mennyit áldozhatott; ha cseppegett a bőség szaruja, adott többet; ha a paizsos férfi látogatta meg, megérezte az iskola is, a mely véréből s csontjából való volt.

És azok az egyházak, a melyek ilyen felsőbb jellegű iskolákat tartottak fel, ha arról volt szó, hogy az országos tanügyben változások álltak be, a melyeknek jórtékony hatása érezhetővé vált, sohasem késlekedtek bármily áldozattal is megtenni azokat az átalakításokat, melyektől az iskolának emelkedése függött. Nem mutathatunk rá egy olyan egyházra sem, mely iskolát tartott fenn, a mely az átalakításokat abban a mértékben, a melyben tehetette, nem létesítette volna. Többet nem tett, csak a mennyit tehetett. Azaz, hogy többet is tett, mert az adakozást igen sokszor igénybe vette, csakhogy a féltett iskola megmaradjon.

A féltett iskola! Milyen szép veteményes kertjei is voltak azok az egyházaknak! . . . S milyen mostohának tekintik most némely államegélyes ref. gimnáziumi tanárok az egyházat, a mely századokon át fentartotta, ápolgatta a gimnáziumot, megtartotta a mai napig; a mikor csak azért fordul máshoz segélyért, mert a kor követelményeinek nem tud egészen megfelelni, mert az adakozás ma már százkarmukúvá lett!

Kétségbevonhatlanul áll az, hogy az iskola mindenütt az egyházhoz tartozott, azt a mely létesítette, fentartotta.

De hát megtörtént, mintán itt is, ott is, hogy az iskola fejlődőn, a maga gazdája akart lenni. Pénzét külön akarta kezelni; vagyonát, a mely nem az övé volt ugyan, de a magának tekintette, mert „iskolai célokra“ volt rendelve, a maga kezében szeretete látni.

Az egyház, mint a jó szüle, beleegyezett s lett külön iskolai pénztár, lett külön iskolai felügyelői bizottság, de a melynek tagjai mások nem voltak, mint annak az egyháznak egyháztanácsosai.

Itt kezdődik aztán az az idő nem egy ref. gimnáziumra nézve, a melyben már kezdenek mutatkozni azok a törekvések, melyek nem céloztak egyebet, mint azt, hogy az iskola független legyen, mert az iskola önmagából fejlődött, az alapítványok „iskolai célokra” szólnak, mert az iskola tud a maga lábán járni, mert az a mult semmi. — az csak szemfényvesztés!

Igy beszélhettek különösen azért, mert az egyház, miután látta, hogy az iskola csakugyan éldögél elég tisztességesen a maga jövedelméből, sőt tartalék-tökeket is növel: a dolog természete szerint nem tartotta szükségesnek, hogy adjon az intézetnek, a mely felesleges is tud felmutatni; azzal nem törődtek, hogy talán nem is adhatott az egyház. Viszont az egyház sem gondolta rá, hogy ha így nem ad valamit, bekövetkezhetik, hogy „*bitorolja a fentartó-testületi címet.*” Mert, ha gondolja, bizonyára juttatott volna, ha megérezné is, egy pár száz forintot, csak hogy a jogot, a címet folytonosság által is fentartsa.

Azonban kértem ezek után: kétségbevonható-e ezért az így járt egyháznak fentartó-testületi címe? Bitorolja-e az ilyen egyház ezt a címet?

A magam részéről szívem-lelkem teljes erejéből valom, hogy *nem*. És ha valaki azt állítja, hogy *igen*, akkor én azt nem tartom protestánsnak, nem tartom kálvinistának, hanem a multnak megvetőjét, a történelmi jognak megtagadóját, sőt, ha ki kell mondanom, az egyház egyenes ellenségét is látom benne.

Igazam van-e?

Dr. Tüdös István.

TÁRCA.

Visszaemlékezés a sárospataki tanítóképezde 25 éves múltjára.

— A sárospataki állami tanítóképezde nagy termében 1895 jan. 22-én felolvasta: Desző Lajos. —

III.

a) A főntebbi intézményekhez sorakozik az *igazgatótanács*, az állami képezdék kormányzó testülete, élén a *kir. tanfelügyelővel*. Németországban ez intézmény mását nem ismerik; a képezdek ugyanazon hatóságoknak vannak alárendelve, mint a középiskolák. Nálunk br. Eötvös József a társadalom érdeklődését kívánta ez intézmény által felkeltetni és ébern tartani; a protestánsok önkormányzatából vette a példát, hol az iskolák ügyeibe minde nélkül befoly a hívek közönsége, mindenik közép- és felső iskolának meg van a maga kormányzó testülete, ha szintén itt pártfogóságnak. amott igazgatótanácsnak nevezik. A lefolyt 25 év alatt az igazgatótanács intézménye nagyon különböző megítélésben részesült az országban. A legtöbb képezdénél keserű tapasztalatokat szereztek az igazgatótanács intézményről. Azonban, ha mélyebben vizsgáljuk a dolgot, azt kell mondanunk, hogy minden a személyek helyes megválasztásától függ. Az igazgatótanács tehát az intézmények sorából a személyi viszonylatok magaslátára emelkedik. Intézetünk igazgatótanácsa a lefolyt 25 év alatt akként volt egybeállítva, hogy csak játékosan hathatott intézetünk működésére. Képviselve vannak benne helybeli lelkesek által a hitefeleketek: s hogy a választás helyes volt, bizonyítja azon körülmény, hogy az illető lelkesek urak saját hitfe-

lekezeti felsőbbségük által, mint püspöki biztosok is kiküldetnek hitfelekezetük érdekeinek, főként a vallás-oktatásnak ellenőrzésére. De más tekintetben is szerencsésnek mondható a választás, mert igazgatótanácsosaink első sorbeli Mecenásai ifjúsági egyesületeinknek. E ténnyről az igazgatótanácsos urak ismert szerelvénye dacára is meg kelle emlékezni és pedig annyival inkább, minél ritkább még hazánkban az állami intézetek iránt való munkás szeretetnek ilyen példái.

Igazgatótanácsunk tíz évig állott Árvai Józsefnek, a volt felekezeti képezde igazgatójának, később Zemplén-megye első tanfelügyelőjének bölcs vezetése alatt. Azóta Nemes Lajos kir. tanfelügyelő úr, egykor intézetünk tanára s vezetője, áll az igazgatótanács élén, ki e 15 év alatt sohase felede el, hogy vérünkben való vér, s intézetünket mindig azon odaadással gondozta, mint az évenként visszatérő madár az ő fészket.

Igazgatótanácsunknak 25 év alatt öt halottja volt; négy tagja mondott le részint körülményből való távozás részint egészségi tekintetek folytán, s csak egyetlen tagja van, az intézetünket eleitől fogva dajkálta: igazgatótanácsunk Nesztora, méltóságos Dókus József úr.

b) Bármily fontos is intézetünkben az igazgatótanács intézménye, a munka hordozója mégis a *tanári kar*. Olyan az iskola, a milyen a tanító, a milyen a tanári kar. A tanári karban uralkodó szellem, az intézeti közszellem az, mely már magában nevelő hatással bír, mely biztosítja a munka sikerét. Ez intézeti szellem a hagyomány megpecsétölésén, a nevelés különböző tényezőinek együttes szokásán, a különleges egyéni sajátosságoknak a közérdekkel való összhangzatba hozatalán alapul, kifejlődéséhez tehát a tanerők bizonyos állandósága szükséges, s ha egyszer kifejlett, már magában is nevelő hatással bír a növendékekre, s magával ragadja az új tanerőket is. Sajnos, hogy e tekintetben intézetünknek nagyobb volt a változás, mint a mennyi kívánatos lett volna. Csak a *rajztanítás*, a *gör. kath. hitoktatás* és a *gyakorlóiskola* vezetése van az első kezében. Am a gör. kath. hitoktató, a rajztanár és a gyakorlóiskolai tanító csak a második tanévben nevezettek ki; így tehát a jelenlegi tanári karnak egy tagja sincs, ki a megnyitónépelyen vagy az első tanévben az intézethez tartozott volna. Az *igazgatótanács* a harmadik, sőt ha az időközli megbízásokat vesszük, (melyek közül az egyik $\frac{1}{2}$, a második $\frac{3}{4}$ évig tartott) az ötödik kézben van; tehát *minden öt évre esik egy igazgató-változás*. A két *rendes tanári* álláson tíz egyen osztozkodott, *átlagos szolgálati idejük 5 év*. A *segéd tanári* állásban hatszor volt változás; *átlagos szolgálati idő 4 év*. A *zene-tanítás* a harmadik, a *torna-tanítás* a második kézben van. *Ref. hitoktató* volt 10; *átlagos szolgálati idő 2 1/2 év*. *Róm. kath. hitoktató* volt 5, *szolgálati idő 5 év*. Izraelita hitoktató (azon 11 tanév alatt, midőn izraelita növendékeink is voltak) három volt. A kerteszt az hatodik kézben van: *a kert minden 4-ik évben új kezébe került*. Hogy a tanerők e sűrű váltakozása nem lehetett előnyös az intézeti közszellem kifejlődésére, az bizonyos. A tanári hivatal, főképp oly intézeteknél, melyekben a nevelés legalább is oly fontos — ha nem fontosabb — mint az oktatás, nem olyan természetű, mint p. o. a bírói, melyen kiki egyéni meggyőződéséért csak saját lelkiismeretének felelős; vagy mint az akadémiai (egyetemi) tanár hivatala, ki csak az oktatás által kíván hatni hallgatóira; hanem sokkal inkább hasonlít e tekintetben a katonasághoz, melynél egynek bátorsága a többire is bátorságot önt, de egynek gyengesége a többit is demoralizálja. A nevelő-oktatással foglalkozó tanári testületekben épp oly fogatkozás a hagyományon és egybeszokáson alapuló köz-

szellem hiánya, mint a katonaságnál. Különösen sajnálnunk kell, a ref. hitoktatói állásban előfordult gyakori változást, mely lehetetlenné tette, hogy az oktatás ez ágában valamely hagyományt járt csapást verjen. Egyébiránt itt is törekedünk a bajt enyhíteni; újabb a választanárok is elkészítik a *tananyag módszeres feldolgozásának tervezetét*, mely összhangzásba hozza a hitoktatást a többi oktatási ággal, s hivatta van arra, hogy az utódokra örökségül maradván, azok előtt járt út gyanánt szolgáljon hivataluk betöltésében.

c) Egy tanítóképző-intézetnek a népnevelésre való hatása az általa kiképzett tanítók munkájában mutatkozik. A hatás *extensive* a kiképzett tanítók számától függ, s erről eléggé megbízható adataink vannak. Az *intensive hatás* a kiképzett tanítók képzettségének mértékétől függ, s az iskolák felügyeletével megbízott hatóságok megítélése alá esik; erről tehát beszámolni nem esik feladatom körébe.

Huszonöt év alatt volt az intézetnek 1726 nyilvános növendéke, az évi átlag 69. Felekezeti szerint: ev. ref. 73,2%, r. kath. 16,3%, g. kath. 6,8%, izraelita 2,3%, ág. ev. 0,4%. Nemzetiségi tekintetben intézetünk növendékei 5% kivételével magyarok voltak; csak egy tanévben a növendékek 1/6 része szláv-ajkú, midőn ugyanis egy felvidéki képezde igazgatója túlnyomóan tót-ajkú növendékei közül a végből küldött hozzánk néhányat, hogy azok itt a magyar nyelvet jobban elsajátíthassák.¹

Intézetünk az első 13 évben három osztályú volt: az intézet átlagos népessége 74, az osztályoké 24—25. Az erre következett 12 év alatt a négy osztályúvá lett intézet népességének évi átlaga 66, s az egyes osztályok népességének átlaga 16—17 volt. Tehát a *tanfolyam idejének 25%-kal való emelése 33%-kal csökkentette az osztályok népességét.*

Huszonöt év alatt az első osztályba felvett 664 növendék (átlag 26 $\frac{1}{2}$), s mint végzett növendék kibocsátott 328 (átlag 13). Tehát a *belépőknek csak fele (49,8%) bírt elég kitarással, hogy az egész tanfolyamot bevégezze*; a másik fele elhagyta a képezdet, s vagy más pályára lépett, vagy magán szorgalom útján készült a képesítési vizsgára.

A három évfolyamú képezdeben az első osztályba felvettek átlaga 32, a végzetek átlaga 15, (46,3%). A négy évfolyamú képezdeben az első osztályba felvettek átlaga 19 s a negyedik osztályt végzetek átlaga 11 (56%). Vagyis *míg a III. évfolyamú képezdeben a fogyalték 53% volt, addig a IV. évfolyamú képezdeben e fogyalték 44% ra szállt alá.* Ennek valószínű oka, hogy a négy évfolyamú képezdebe nagyobb megfontolással, erősebb elhatározással lép a növendék, s nagyobb kitarással végzi a hosszabb pályát. A képezde négy évfolyamúvá tétele kísérletező hatással volt az aspiránsokra. A főnnebi statisztikai adatokban foglalt *tünetmenty* akként fejezhetjük ki erkölcs-társadalmi törvény alakjában, hogy a *képezde négy évfolyamúvá tétele a tanítókészre intensive előnyösen, extensive pedig hátrányosan hatott.*

A mi már a 328 végzett növendéknek működését illeti: elemi népiskoláknál működik 247 (75,3%), magasabb tanügyi pályán (polgári iskola, felső-népiskola, felső-leányiskola, népiskolai tanfelügyelet) működik 20 (6%), más pályára (gazdasági, jegyző, vasúti-és postatiszt, kereskedő) lépett 18 (5,4%), meghalt 35 (10,8%), ismeretlen sorsú 8 (2,4%).

¹ E kísérletnek csak azért nem lett folytatása, mert a rendelkezésünkre állott jövedélynemes helyek saját növendékeink számára is szákon voltak elégségesek.

Intézetünknek néptanítói oklevelet nyert 334 tanító (közöttük 7 nő). Ezek közül intézeti növendék 281 (84,4%), más képezdektől végzett 7 (2,1%), magánúton készült 46 (13,7%). Intézetünk 328 végzett növendéke közül 47 (14,3%) nem tett intézetünkkel képesítő vizsgát.

A képesítést nyert 334 tanító közül alkalmazásában van ev. ref. felekezeti iskolánál 193 (57,8%), róm. kath. iskolánál 29 (8,6%), gör. kath. iskolánál 4 (1,2%), izraelita iskolánál 9 (2,7%), ág. ev. iskolánál 2 (0,6%), állami és közügyi iskolánál 37 (11%), magasabb tanügyi pályán van 22 (6,6%), más pályára lépett 12 (3,6%), meghalt 24 (7,2%), holléte ismeretlen 2 (0,6%).¹

(Vége köv.)

ROFFI BORBÉLY LÁSZLÓ. 1805—1895

Sok gyermeknek kell világra jönni, míg egy olyan akad köztük, mint a milyen az öreg Borbély László volt. Ebben a nyilatkozatban fejezte ki egy egyszerű, de értelmes földmives presbiter az elhunyt iránti nagy-rabecsülését. És valljuk meg őszintén, hogy ennél többet mondó dicséretre mi sem volnánk képesek, a kik szeretjük elhítenni magunkkal, hogy magasabb szempontok szerint mérleljük az életet és emberket. Búszke vagyok az én presbiteremre ezért a pár szóért, a melyben egy egész halotti beszéd befogolgaatik s kifejezésre kívánja juttatni, a mit mindnyájan tudunk és érzünk, hogy t. i. Borbély László külön volt sok másoknál, a kik a földeték tapossák.

Magá az égi kegyelem is megkülönböztette és kitüntette őt mások felett születésében, életében, sőt még halálában is. Ritka dolog az, hogy valakinek mindjárt születésekor osztódzonnia kellene az anyai szereteten; ő ezek közé tartozott. Az 1805-ik év október 4-ike *kellős örömmel* köszöntött be a Roffi Borbély Sándor és Bernáth Sára családí tuzhelyéhez abban a *két iker fiúverben*, a kiknek egyike László, másika József nevet nyert a keresztelésben, s a kik annyira ikerk voltak még a szeretetben is, hogy egymástól távol is mindig együtt voltak. Mindennap vitt és hozott levelét Jánosiból Rofira s vissza s midőn József pár év előtt elment a minden élők után, ez a vesztesség époly lesújtó hatással volt az életben maradottra, mint 1886-ban gazdag szellemű neje halála. De nemcsak születésén, hanem egész életén ott tündökölt az isteni gondviselés kitüntető kegyelme. Az az életfonal, a melyet a század eleje indított meg, kinyúlott annak egész a végire és lefolyásában mennyi változás és átalakulásnak volt tanúja! Mikor belépett a világba a nagy Napoleon ép akkor rázkodtatta meg Európa levegőjét Ulmnál és Austerlicnél; gyermekkorá boldog álmaiba a nyelvújítók dalai szövődtek bele; ifjúkorát a Széchenyi teremtő lelkének fény-sugarai aranyozták be; férfikora teljében Kossuth láng-lelkének tüzével meledgett; az öregség határánál nál Deák Ferenc bölcsességével táplálta lelkét, s az önmagának visszaadott nemzet szárnyai kibontakozásán is örülhetett. És ő mindeze változások között megtudta őrizni lelkének frissességét, együtt tudott haladni korával, nemzetével s minden felmerült egészséges poli-

¹ A 193 ref. tanító közül a tiszánmenni ev. ref. egyházkerületben működik 130 (38,4%), más egyházkerületben 63 (18,6%). A tiszánmenni ev. ref. egyházkerületnek 435 néptanítói közül 130 (29,9%) nyerte intézetünkben a néptanítói oklevelet.

tikai eszmét felölelt magába. Azon kevesek közé tartozott, a kik a tavasz virágaiból, eszmeinyeiből, éltető levegőjéből, az öregkor számára is hagytnak fel tartalékéletet s nem tévesztik soha szem elől az életnek ama komoly feladatait, a melyekből az előkelő helyekre állított egyének mindenikének jut, a ki tenni, hatni és alkotni vágyik.

A Tisza partján született, abban a nagy reformatus községből, a mely családjának az előnevét adta; egy oly családból, a melynek egyes letintai tagjai a Rákócziak szabadság harcában jelentékeny szerepet vittek s a mely folyvást sok derék honfit és honleányt nevelt a hazának. E család tagjai nemzedékről-nemzedékre igazolták a nemességhez való elidegeníthetetlen jogukat: lelkük nemességével, emelkedett gondolkodásukkal, természetes ösztöneikkal, közhasznú tevékenységükkel, de mindenek felett emberszerető jó szívével. Ilyen lelki nemesség és igazelműséggel működött Roffi Borbély László is közöttünk. Nem akart ő soha többnek látszani, mint a mennyit valóban ért; az emberek tisztetéből sem kívánt többet, mint a mennyit megérdemelt s inkább arra törekedett, hogy szeretetével, mintsem hogy születése előkelőségével hódítsa meg magának a közölsiméret. Szíve telve volt bizalommal, ösztöne melegséggel rokon, barát és mindazok iránt, a kik valaha vele érültek, vagy támogatásáért folyamodtak; a rokoni szeretet ében tartására pedig soha sem fáradt ki az apró meglepetésekből. Ha a szeretetben határozódik az igaz emberi nagyság s az igazi kereszténység, úgy ő példányképül szolgálhat mindkét irányban, mert tudott szeretni és lelkesülni önzetlenül, felekezeti megkülönböztetés nélkül. Nem indult meg jótékony közadakozás, a hol ő ne aldozott; nem hallatszott jászok, a hol ő segítségével meg ne jelent volna. Ezen aldozatkész, ez a segítő szeretet az, a mely örökre őrizni fogja emlékét kartársai között, de különösen a jánosfi község szegényei szívében.

Elemi tanulmányait odahaza, középiskoláit Debrecenben, a jogot Sárospatakon az országos hírv Kövy keze alatt végezte, mindenütt megörizve neve és családja becsületét. És mert mindenütt magas hivatása tudatának megfelelő, komoly akaratall merített a tudományok forrásából, azért maradt mindvégig haladatos úgy a tudomány számtól tevő munkásai, mint a tudományosság ősi fészkei iránt. Ilyen komoly, használni akarással lépett aztán az élet nagy iskolájába is, megtele lelkeben Széchenyi Istvánnak ép akkor hangzó nemzetfresztő buzdításával. Előbb a pozsonyi országgyűlési ifjúság gyakorló iskolájában éleszté szellemét, bővíté látkörét és tapasztalatait, majd szülőtte megjeje, Heves törvényhatósága zöldsztalainál érvényesíté figyelmet keltő tehetségeit, elébb a tiszteletbeli jegyzőséget, majd a táblabíroságot nyerve jutalmúl az önként nyilatkozó közölsimel kezébe. Féliszazada annak, hogy áldott emlékü neje, Szathmáry Király Borbála kedveortól meggyta születte meggyéjét s Gömörmegyébe, Jánosiba tette át otthonát és vele együtt közéleti tevékenységét is.

Nem volt harcias egyéniség, sőt épen papi szelidségéről volt ismeretes és mégis midőn az egész nemzet talpra állott, hogy védjé megtámadott alkotmányát, ő is kibontakozott a szerető karok közül és ment fegyverrel küdeni a nemzetörök közé a haza ellenségéi ellen. A nehéz napokban együtt sahajozott letiport nemzetével, menhelyet nyújtva a bujdosóknak, a halálra keresetteknek, egyúttal pedig buzgón imádkozva az alkotmányosság napjának feljöveteleért. A kiegyezés után már csak kevés ideig érvényesíthető hanyatlani kezdő eréjé a politikai megye közdolgaiban, utolsó tényleges működése

a Deák-párti elnökségben nyert tiszteletreméltó befejezést. Azóta az öregség szép hosszú estalkonyában gyönyörködve, figyelte a haza és megye közdolgaits s hosszan tartó csendet csak akkor törte meg, midőn az egyházi politikai kérdések fegyverbe szálltak Magyarország szabadelvi közönségét. Az ősz patriarka oda állott még egyszer a megye zöldsztalához és elmondta az ő politikai hitvallását a lelkes közönség örömkönyveit között... Közhasznú működésének színtere azonban inkább az egyházi, mint a politikai megye volt, mint egyrésztől az a körülmény tesz érthetővé, hogy midőn ő legszebb férfikorát élte, az alkotmányos élet sorompól le voltak zárva, de nem zárkóztunk el ama jóleső feltevés elől sem, hogy talán otthonosabban is érezte magát közöttünk, mint a hűves izgalmaikkal és pártszendélylyel: járó politikai mezőn. A gömöri ref. egyházmegye már 1848-ban odaültette őt az előlülő munkásai, a tanácsbírák, akkor még önlökők közé. Ezen az örölmóson találta őt a patens viharos korszaka, a melyből, mint Baró Vay Miklós intimsa méltóan kivette részét. A protestáns egyház mindenkor áldani fogja azokat a mentő kezeket, melyek az absolut kormány fejezicsapásait az autonomia feje föllül elhárították; — legyen áldott az ő mentő keze is! Ezt a hűséget kívánta megjutalmazni a közbizalom, midőn őt 1862-ben Szentpéteri Sámuel akkor esperes elnöktársává tette. Ezen minőségben, sőt előbb is, mint világi önlök mindíg örömmel ment a sárospataki főiskola, a rimaszombati gimnázium közzvisgára és semmi sem okozott nagyobb örömet lelkének, mintha egyháza érdekében tehetett valamit. A coadjutor curatorságot Szentpéterivel együtt 1866-ban tette le, csak a jánosfi-palfalvi egyház főkuratorságát tartva meg magának. Ettől nem tudott még megválni, mert az általa kezdeményezett intézményeknek még szükségök volt az ő apai gyámoltására. 1851-ben lett jánosfi főgondnokká, helyét foglalta el a hatalmas és eszes ipának, Szathmáry Király Pálnak, a ki előtte 23 évig boldogította az egyházat. Ő ezt a hosszú gondviselést még három évvel töltötte meg s csak 1877-ben vált meg állásától. Főgondnoksnak sok szép emléket őriz az egyház jegyzőkönyve. 1858-ban énekkar és népkönyvtárt állítanak az ő kezdeményezése és jóakaratu pártfogása mellett, 1860-ban létesítik az egyházi magtárt, melyhez ő és vele együtt éröz neje 10 köből búzát adnak. Firkésöz tekintete minden hiányt észrevesz s azonnal siet azt kijavítani, a hol kell személyen faradozással, a hol kell áldozattal. Az 1857-ik évben Jánosiban tartott egyházkerületi gyűlésen ő részben ő tartotta ki bősé kimeríthetetlen vendégszeretettel. De nem csak ebben mutatta ki egyháziasságát hanem a jó példa adásban is. Alig van Magyarországnak templom-szeretőbb családja, mint az övé, és aligha veheti valaki ajkaira ezt a vallásos kijelentést: »én és az én házam az úrnak szolgálunk.« Adja Isten, hogy mentől több protestáns úri családnak legyen ez cseckévis tárgya!

Mióta sokszor megsirattott neje és ikerivére elhunytak, azóta idegenül érezte magát a világban — pedig hát ott örködött körülte a szeretet, Egyetlen leánya, Baró Nyáry Sándorné, veje és három unokája, mindent megtettek, hogy az öregség estalkonyától távol tartsanak minden borulatot. Láttá, hogy a családi szent örökség, az egyháziasság és emberszeretettel teljes épségében él szeretteinek szívében is és mégis az élettel megelégedett keresztény lélek édes vagyódásával kívánkozott az előtte elment kedvesek után. Egy év óta már folyvást gyengélkedett az örökélet reményének édes álmában szenderegve, családja tagjaitól folytono-

san örözték ágyán. Végre aztán febr. 1-én este 7 óraker csakugyan beköszöntött az örök álm csendesen, nagy rázkódások nélkül, utolsó pillanatáig megőrizve lelkeinek öntudatát.

Temetése febr. 4-én délután, óriási közönség részvételével ment végbe. Képviselve volt ott a Szathmáry Király, Roffi Borbély, Gróf Waldek, Szepessy családokon kívül az egész megye úri közönsége, a politikai megye, a rimaszombati gimnázium, s a helybeli és vidéki ev. ref. egyházak presbiteriuma papjai vezetésével. A háznál Nagy Pál esperes mondott az elhunyt érdemeit alálólóan méltató szép beszédet és imát; a sírnál pedig alálóított búcsúzott el a hű, nemes lélektől.

A szerető szívek, a jöltevőjüket vesztett szegények, a hasznos szolgálataival élt intézmények áldásban őrzik emlékét annak, a kinek sokakra nézve áldás volt élete.

Ruszkay Gyula.

KÖNYVISMERTETÉS.

„Krisztus az én életem.”

Egyházi beszédek. Szerkesztő: Zábárc Dénes, soproni ev. lelkész. Megjelenik 5—6 éves füzetekben. Előfizetés az egész évfolyamra 4 ft 50 kr. Eddig megjelent három füzet.

Prof. egyházaink szem előtt tartva az intést: „Tanításokat minden népek”; „Predikáljátok az evangéliumot”; „Hirdessétek meg a háztetőkrol is”: — elsőrangú feladatnak tekinti az ige hirdetését. És hogy az nem céltalan munka, azt meggyőzően tanítja a történet. Az az igazság, melyet a szent ígék magukban hordanak, nagy hatalom. Ez alkotott a régi helyébe új erkölcsi világrendet, s szült tisztultabb fogalmakat Istenről és az emberiség rendeltetéséről. Az a hit, melyet az evangélium ébreszt, ápol, a halandónak legdrágább kincse, a földi lét sivatag homályán világító szövevénye, erkölcsiségének támasza és szép jövőjének biztató záloga. A Krisztus evangéliuma Istennek hatalma minden hívőnek üdvösségére.

Az ige-hirdetés fontossága nemcsak igazolja de kívánatossá is teszi minél több oly egyházi beszéd gyűjtemény kiadását, mely alkalmas arra, hogy a hívek családi körben, lelki épülésre olvasgassák és maguk az ige hirdetői is sikerrel használhassák, mint hű munkatársat, az írás magyarázatánál, s a belőle merített tanulságoknak az életre alkalmazásánál.

Ily munkakép üdvözöljük a fent jelzett cím alatt megjelent gyűjteményt. Tartalmát keresztényeni buzgósság lengi át, menten a felekezeti túrelmetlenséggel. Szerző az egyház hittanainak keretében mozogva, valósággal az evangéliomot magyarázza. Nála az ige-hirdetés központja: Jézus. O benne ismerteti hitünk fejedelmét; ő hozzá, a megváltóhoz vezet azokat, kik éheznek és szomjúhozókk az igazságot, kiket megfárasztott az élethez, s az enyészett gondolata levert. Az alapigék fejtegetésében folyton az a meggyőződés vezérli, hogy a Krisztus „az út, az igazság, az élet és senki sem mehet az Atyához, hanem ő általa.” Hite, hogy úgy az egyén, mint a társadalom csak annyiban haladnak a boldogulás útján, a mennyiben felöltözik a Krisztust, s annak jelke: a szeretet, az igazság akaratjuknak s törekvésüknek irányadó vezére.

Előadása világos, határozott, kerüli a dagályt és nem laposul el. Nem a virágos nyelvezet, a keresett kifejezések külső varázsával, hanem a szent ígékben feltüntetett vallás-erkölcsi igazság erejével akar hatni. A bibliában otthonos; rendszeres találon idéz úgy az ó-, mint az új-szövetség

könyveiből. Erőteljes vonásokban rajzolja azt a benső boldogságot, mely Jézus követésében kísér az embert; másrésről kímélet nélkül ostromozza a földhöz ragadt önzést, mely Istentől elfordulva, az anyagiak bálványozásában keresi az üdvösséget.

Beszédeire némelyek talán azt a megjegyzést teszik, hogy hosszúk s egész terjedelmükben nem mondhatók el. Erre azonban joggal lehet válaszolni egyrészlől, hogy a hosszúság relativ, másrészlől, a közé tett egyházi beszédeknek nem is az a főcéljuk, hogy szörül-szóra betanuljanak mondassanak el, hanem a felöltött kérdések logikai rendben folyó s kimerítő tárgyalással oly megoldása, hogy az nemesebb, megszentelő hatást gyakorolhasson úgy az érzelme, akarata, mint az értelemre. Ha megrán a beszédben az alak és tartalom között az összhang s a lelki épülést előmozdító erő; akkor feladatának megfelelt. Alkalmat nyújt a hozzáférők szónokoknak is arra, hogy saját munkájára készítésénél új gondolatokat, az alapul vett ígék elemzésénél új tájékozást nyerhessen.

Ily hosszú, sőt hosszabb beszédeket találunk külföldi szónokoknál is, mint p. u. Coquerel, Bersiere, Gerok, Ahlfeld stb.

Szerző igen gyakran versbe foglalja a dispositiót. Igaz, hogy ezen eljárásnál is hivatkozhatik kiváló egyházi szónokoknak, (mint Gerok) példájára. Ennek dacára e szokás pártolónál bizonyynál többen vannak azok, kiknek meggyőződése szerint a verselés épén a dispositiónál van legkevésbé helyén, miután nehezíti a felosztás helyességének, a részek összetartozásának áttekintését. Alálólag későbbi éveiben Gerok is e növezetű hajolt. Tény, hogy legutóbb kiadott egyházi beszédekben rendszeresen kerüti a részek versbe szedését.

A beszédeket verses fohászok előzik meg, s köztük több valóban szép. A beszéd folyamába is sokszor sző versek a szerző. Az ily vers-közbeszárásoknak is csak minél ritkábban alkalmazása ajánlható. Nem mindig sikerül ugyanis a tárgyalás menetébe tökéletesen beleillő költeményt alkotni vagy találni, ily esetben pedig a vers, csak az összefüggés megszakadására ad alkalmat s rapzodikusnak teszi az előadást.

Ajánljuk az óvakodást a mondatok túl hosszúra nyújtásól is. Az ily terjedelmi mondat, mint a mely a 25. lapon kezdődik: („Nem keresek égi jeleket” stb.) s eny egész lapot elfoglal, fárasztólag hat úgy az olvasóra, mint a hallgatóra.

Az eddig megjelent füzetekben különösen figyelmet érdemelnek: az advent II. vasárnapj beszéd. Alapige: Luk. 21. r. 25—36 v.; dispositio: „Ember halld meg Krisztus mondja, közel az ítélet napja.” I. Hiszed-e? II. Örülsz-e? III. Készülsz-e? Továbbá az advent III. vasárnapj, Máté 11 r. 2—10-én alapuló beszéd. Disp.: Te vagy-e az, a ki eljövendő vagy más felől jön tán a mentő? I. Kérdi ma is e csüggedő kebel II. S Krisztus ma is megnyugtalanó felel. Megható vonásokban rajzolja a csalódásokat, sorcsapásokat, melyeknek súlya alatt a kétérdelésű panasz fakadoz a szívben. De másfelől lélekemelő a válasz, melyet a Krisztushoz tért kebel vizagztalásól nyer.

Karácsony első napjára két beszéd van ugyanazon evangélium alapján.

Az első lendületes, ihlett fohász nyitja meg. A munkában az alaphangulat viszonyban az öröme hívő ünnepe — komor; túl erős benne a dorgáló, vádoló alkatrész. A másodikban a hangulat az ünnepl jelentőségének megfelelőbb. Tárgyalása mindvégig emelkedett. Az evangéliumból merített vizagztalásai szívhez szólóak, Isten dicsőítésére hívó buzdítása lelkesít. Újév napjára szinte két beszéd van. Az első: „Az újévi vándor dal.” I. Utas vagyok gyenge, szegény; pályám rögös, setét. II. De hű társként nyújtja felém, Jézus erős kezét. III. Leteszem a gondot, bűt, hazafelé visz

az út. Tartalom-gazdag beszéd az egészen a lelkesedés melegsége rezeget át. A második beszéd is részletesen van kidolgozva, de a közbe szólt versek igen megszakítják. Jól sikerültek az újra következő vasároapi, s a vízkereszt ünnepei beszédek is.

Bármelyikét vegyük, mindenkiben találunk oly helyeket, melyek a figyelmet megragadják, szép gondolatokat, élénk rajzokat. Mindenről győző meg, hogy szerzőben nemcsak a beszéd alkatrészeit formailag ügyesen összeállítani, hanem azokba tartalmat is önteni képes, hitbuzgó, a meggyőződés erejével fellépő és hatni tudó szónokot üdvözölhetünk.

Munkáját melegen ajánljuk a lelkesi karnak, s az egyházi beszédeket olvasni szerető közönségnek pártolásába.

Gyurácz Ferenc.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Nagy Ferenc, eger-lövői ev. ref. lelkész, mint a család gyászjelentése tudatja, mult hó 22-én, életének 62-dik, lelkészkedésének 27-dik évében, rövid szenvedés után elhunyt. Szent-István-Baksán született Abaujmegyében s felsőbb iskoláit a sárospataki főiskolában végezte el kitünő eredménnyel. Jó pásztor és takarékos gazda volt s megadta Istene, hogy láthatta buzgó munkájának sikerét s azzal a boldogító tudattal szállhatott sírjába, hogy szerető özvegye: Tokaji Krisztina és egyetlen fia, Ferenc, mentve vannak az Éli-pap fiainak szomorú sorsától. Mult hó 24-én nagy részvétellel temették el szerettei, tisztelői és barátai, a kikkel együtt mi is ószinte részvétellel kívánunk áldást kihűlt poraira!

— **Az ev. ref. egyetemes konvent** tagjait április 2-ik napjára hívta össze az elnökség Budapestre. Fő tárgya lesz a tanácskozásnak az egyetemes lelkesi gyámintézet tervezete, a melyet az erre kinevezett bizottság fog előbb a kerületek véleményének figyelembavételével megállapítani. Ez a konvent — hihetőleg — meg fogja bírálni az ev. ref. egyház mai helyzetét, az új viszonyok követeléseit és sürgető lépéseket fog talán megkísérteni a stóla stb. kártalanítása, a papi állomások rendezése s e végből az államségély nagy mérvű felemelése végett; mert hiában lesznek theol. akademiáink bármily mintaszerűséggel berendezve, ha egyszer a papi állás hiányos volta még Halason is kérdésessé válik. Az egyetemes tanügyi bizottságra is az áprilisi első napok hozzák el az ébresztő tavaszt — a konvent „legyen” szavára. Az újra szervezkedő konventnek kívánunk a reá váró nagy feladatokhoz teljes szerencsét!

— **A prot. testvériség.** Az „Evangelikus Egyház és Iskola” című, Pozsonyban megjelenő lapban olvastuk ezeket szóról-szóra és pedig vezérezkibben (7. szám): „Nem szenvedély iratja velünk e sorokat, pedig ha lelkünk viharoznak, az is természetessé volna, a meg megújuló durva sértések miatt, melyeket református testvéreink ejtenek rajtunk. — De elérkezett a végső idő, mely kést bennünket, hogy azon határatlan gőg, elfogultság, bántalmak, rőfögások miatt, melyeket épen reformátusok részéről tapasztalunk, minden évben az országgyűlésen is, nyilvánosan felszólaljunk, bántalmazóinknak szembe vágjuk alaplatlan vádjaitak... Azután felhoz a képzelt sok eset közül a kiközött csupán kettőt: Nehány évvel ezelőttről Tisza Kálmán felszólalását, mostanról pedig a Kovács Albertét... Ezeknek az uraknak az a bűnük, hogy az államségélyt csak hazafias egyháznak kívánták megadni... Noha — mondjuk — csak erre két esetre hivatkozik a felháborodott ág. ev. testvér-atyánkfiai: mind-

emeltek így folytatja: *Mint hogy minduntalan felhagynak a többi vallásfelekezeteiket sértő azon vakmerő állítás és indokolatlan kérdések, hogy a par excellence hazafias egyház a református: azért kötelességünk ezen frázist a belső értékére leszállítanunk.* — Aztán azt igazolja a kiközött, hogy vannak ők olyan legények, mint mi, sőt hazafiság szempontjából — a magyar ev. egyházat egyik sem múlja felül” s ennek igazolására hivatkozik — egészen helyesen — az ág. ev. egyház némely határozataira, a melyekkel a hazafiatlanságot üldöződő vétségnek jelentette ki. Végül pedig ezeket mondja: *„Azért a legigaztalanabb rágalom a mi egyházunkat hazafiatlansággal vádolni; ily inzultust ellenünk leginkább csak reformátusok követhetnek meg.* — A cikknek még folytatása is jelezve volt, de elmaradt; az író talán lecsillapodott s talán belátta, hogy a felhozott két esetet nincs joga az egész ref. egyháznak betulajdonítani, vagy talán az történt vele újra, a mit nem régen maga valott be nyilvánosan az „Óráló”-ban, hogy félrevezette valamely ellenzéki lap, a mit a vasúton vásárolt meg. A kiközött neve *Andorka Gyula*, a kinek — úgy látszik — kettős arca van, mint ama mythologiai Janusnak, az egyiket az „Óráló”-ban, a másikat az ev. testvérek lapjában mutogatja. Ajánljuk különben lapunk második vezérekéktől szives figyelembe.

— **A kolozsvári theol. akadémia** sorsa egy nagy lépéssel előre haladt. Sok találatás után sikerült végre az intézőknek rátalálniuk azokra a tanférliakra, a kik hivatala lesznek az új intézet alapjait lerakni s a nagyenyedi theol. akadémiát a kerület egynemely köreivel elfeledtetni s a felkavart ellenszenvet szeretetté és elismeréssé változtatni. A leendő tanárok névsora ez: *Kenessey Béla* a budapesti theol. akadémiáról (a bibliai tudományokra), *Molnár Albert* marosvásárhelyi lelkész (gyakorlati theológiára), *dr. Kecskeméthy István* Nagy-Enyedre berendelt theol. tanár (szintén bibliai tantárgyakra), *Pokaly József* gesztli lelkész (az egyháztörténelem tanszéke) és *Nagy Károly* nagyenyedi lelkész (a rendszeres theologiai tantárgyakra). Nem csekély biztosíték az intézet jövődjére nézve, hogy annak Kenessey lesz az igazgatója, a ki ez állásért ott hagyja az ország fővárosát s ottani állásához kötött több rendbeli tisztsegét és verejtékes javadat. Isten erőit ad a leendő igazgatónak arra, hogy lelket az új intézményben élővé tegye — a mit szívünkben kívánunk — úgy a királyhagontúli háborgó elemek mielőbb lecsendesednek s az új akadémia gyors fejlődésnek indul. Ma azonban még úgy tudjuk, („Prot. Közlöny” 7. sz.), hogy az ellenzék erősen áll Nagy-Enyed mellett s vívni akarja a harcot tovább. Ez lehet az oka, hogy *dr. Kovács Odón*, a ki eddig a nyilvánosság előtt is igazgatójelölt szerepelt, nincs ott a névsorban. A „Protestáns” legközelebbi száma írja, hogy a kizemelt tanárok már tanácskészt is tartottak Kolozsvárt és az igazgató tanács az összeállított névsort már jóvá is hagyta. Kenessey évi fizetése 2000 ft és 500 ft igazgatói pótlék, ezen felül lakás, korpótléka és teljes nyugdíjra való jogosultság. 2000 ftrot kap még Molnár, a többiek 1500—1500 ftrot s minden egyéb említett javadat. Isten áldása jutalmazza jó munkájukat!

— **Az Országos Középsikolai Tanár-Egyesület** debreceni köre, a mely nem régen alakult a helybeli tanintézetek tanáraiból, legközelebbi körlevelet intézett a debreceni tankerületbe sorozott összes középsikolák tanártestületeihez, hogy csatlakozzanak a debreceni kerületi körhöz, melynek központját Debrecen van kitűzve. Megkapta ezt a sárospataki ev. ref. főiskola gimnáziumának tanárkara is, de elhatározta, hogy a debreceni felhívásra mindaddig nem nyilatkozik véglegesen, míg a tanáregyület

közgyűlése az egylet újjászervezésére vonatkozó alapszabálytervezet el nem fogadja s míg a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület meg nem erősíti a sárospataki Irodalmi Kör új alapszabályait, a melyek szerint az Irodalmi Kör az eddiginél is szélesebb körben szándékozik működni. Különben is, ha országos középiskolai tanáregyesület tagjai az új alapszabálytervezet szerint a kerületi köröket megalaktíják, legalább mielőttünk az látszik a legtermeszetesebbnek, hogy a tiszáninneni egyházkerület kebelebe tartozó sárospataki, miskolci és rimaszombati tanintézetek tanárai alakítanak egy kerületi kört, a mely aztán nemcsak az országos középiskolai egyesület által felvetett kérdések felett tanácskozhathat, hanem tanügyi tanácsadó testülete lehetne a tiszáninneni egyházkerületnek is.

— **Vallás-és közoktatásügyi államtitkár**ra sok vajudas után, *Zsilinszky Mihály* nyitrai főispán, a Prot. Irod. Társaságnak volt titkára, kiváló egyháztörténetíró nevezetett ki. Tisztelettel s jó reménységgel üdvözljük.

— **Az iskolák felügyelete és látogatása** s illetőleg ezeknek hatásosabbá tétele végett rendeletet intézett Wallacsis miniszter a főigazgatókhoz és tanfelügyelőkhoz. A mit már Csáky gr. tervezett, ő is megpróbálja, t. i. a papíros-korszak kiküszöbölését az irodai teendők অপasztása által. Egészen jó úton van, a mikor az illető hivatalokhoz fordult javaslatokért, mert így osztanak majd azok vele a felelősségen is, ha a szép terv megint csak terv marad. Óhajtja, hogy a főigazgatók és tanfelügyelők mennél gyakrabban érintkezzenek a tanárokkal és iskolákkal személyesen, mert a közvetlen hatástól várható a legjobb eredmény. Tervez a miniszter ú. n. *járásai tanfelügyeletet* is, a mire az elemi és polgári iskolai tanítókat, tanítóképző intézeti és középiskolai tanárokat gondolja célszerűen alkalmazhatóknak — némi tiszteletdíj mellett. Erre nézve is a tanfelügyelőktől kér szak-véleményt. Mindkét gondolatot örömmel valljuk szerencsésnek a valóslásától — az egynek bölcs megvalósítása mellett — jogunk van a tanúgyre nézve jót várni.

— **Kálvinista függetlenségi-párt.** Régóta szánalmas képet mutat már az u. n. függetlenségi és 48-as párt a maga belső bomladozásával, személyes huzavonáival s az országgyűlésen is sokszor és sokféleképen elárult gyöngyögeivel. A függetlenségi eszmék igaz barátja nem nézhette ezt a szomorú párt-életet aggodalom és sajnálkozás nélkül. Ma ölekezés, holnap rugdoszás, most húlésgeskedés, majd fogcsikorgatás és egymás meghurcolása az egész ország színe előtt . . . hát bizony csak az ellenség gyönyörködhetett ebben a szerencsétlen egységben s az egységnek ilyen nyilvánulásaiban. Most újra szét-rebentek a pártnak ellentétes elemi s az egyik rész a klerikális hajlamú Ugron és Polónyi agencie alatt próbál szervezkedni s követelők a másként gondolkozókkal szemben, hogy ismerje el őket anya-pártnak s a függetlenségi és 48-as eszmék hű képviselőinek. A másik rész a volt elnök vezérlete alatt (Justh Zsigmond) megelégette a Polónyi és Ugron intrikáit s oldal-kacsintásait s nemessebb életre kíván szervezkedni, hogy a függetlenségi eszmék már-már megingott hitelét az ország előtt megszilárdítsa s a zászló becsületét megmentsse. Ez utóbbi párt-részhez tartoznak a függetlenségi protestáns képviselők majdnem teljes számban s ez a körülmény adta Ugronnak azt a bátorságot, hogy ellenfeleit „*kálvinista függetlenségi-párt*”-nak nevezze s mintegy megfenyegesse őket ezzel a névvel arra az esetre, ha a minden igaz ok nélkül úgynevezett anya-pártha vissza nem térnének. Fele-

jen érte az Ugron lelke, ha e névvel a maga titkos célzait akarta elérni, vagyis, ha minden áron *protestáns-ellenesnek* akar látszani az ország előtt. A Justh-párt e név ellen még nem tiltakozott, mert nem is volt rá még ideje; de okvetlenül tiltakozni fog, mert nem is áll csupán protestánsokból, még kevésbé tisztán kálvinistákból; de tiltakozni fog különösen azért, mert az Ugron-Polónyi-féle taktika a legbizonyosabb út és mód a függetlenségi-párt szent eszméinek bemocskolására. Részünkről a kálvinista felekezet nevében bátrak vagyunk visszautasítani azt a idétlenül született gondolatot, mintha a kálvinistáknak érdekében állana külön pártta szervezkedni s magát politikai különlegességekpen mutogatni. Nekünk — kálvinistáknak — nincs e haza földén más érdekünk, mint akármely más hű honfitánc, t. i. a haza békés felvirágzása s az egyenlőség, szabadság és testvériség elveinek teljes diadala. Ehez, a mint nem kellett külön felekezeti párt 1848-ban, úgy nem kell most sem és nem fog kelteni sohasem. Mi kálvinisták nem feledejük el, hogy a 40-es években a liberális katolikusok segítségével szabadultunk ki a világi és egyházi abszolutizmus néhány súlyos bilincse alól s hisszük, hogy azokkal fogjuk vivni ezentúl is a nagy eszmék harcát — a diadalomig.

— **Ütlevél a túlvilágra.** Ez a csodabogar is szokásban volt még e század elején is az oroszországi görög egyházban. A kísérő levél, melyet a pápa megfelelő öszszegéret állított ki, a halott mellé a koporsóba tették. „Mi N. N. ezennel bizonyítjuk, hogy az itt levő N. N. nálunk mint igazlelkű görög keresztyén élt, s habár olykor-olykor vétkezett is, de büneit meggyónja, s büneinek bocsánatára az abszolútus s a szent vacsorát vette. Tiszteletet ístent s az ő szentjeit is, kötelessége szerint bőjtölt s imádkozott. Ezért kiállítottuk neki ezt az ütlevélet, hogy azt szent Péternek s a többi szenteknek bemutassa, s így akadálytalanul beposztáttassék az örömök kapuin.”

— **Hibaigazítás.** Lapunk 8-ik számában, a Zoványi Jenő könyvismertetésében a 156. lapon, alulról a 11-ik sorban „*még ezt kell néznünk*” helyett még ezt el kell néznünk olvasnánk.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— **R. Gy.** Azonnal nyomdába adtam, de több ok miatt nem közhelhet eddig; a legjobbak akadály a területünk volta. Terjeszkednünk nem lehet a nyomdász számítását levélben küldöm. — **B. J.** A temetési próba-énekem nem a mi mértékünkre készült. Sem a halott nevesítését, sem hozzá nem beszélhetünk az általunk jónak gondolt gyász-énekben. Nem búcsúztató-éle kell tehát az éjfélből, hanem igaz ének, hittel és reménységgel teljes; olyan, a melyben a búnat felelőtlenül ártóje az édes reményeg lényes sugara. Ilyet kérünk. Megy az aztán, ha egyszer a módját eltalálja valaki s írhette tessz szer isten kegyelméből. — **Z. D.** A beklírdott könyvmertésre sort kerítettém, a mellett is, hogy lapunk sokfelé van most is, mint mindig, igénybe vére s bizonyos szolgáltatások elől kiterni nem lehet és nem illik. Nekem a verses spiriumok ellen is volt némi kifogásom, noha én igen szeretem a költészet megnyilatkozását — ott a hol arra igazi alkalom mutatkozik, a hol tehát nem vesztélyeztetünk vele semmit, sőt építhetünk és hódíthatunk. Dehát ebből — mint a jó-féle borsból — kevés kell a predikációban és imádságban. — **K. B.** Bizony még sem állhattunk vele elől. Hát a többi? Sajnálattal, nem juthattam el hozzáok — az öröme. A jó szándékon nem mult. Robotos munkában élek, a kötelesség nem ereszt. — **G. Gy.** Bizony megiesik az, hogy lapunk cím-szalaga a postán és útközben lezakad s így többen nem jutnak hozzá ennek egyes számaiboz. Ezen legközelebb már segíteni fog az Irodalmi Kör, mint kiadó s azt hisszük, hogy a segítés módja célzerűségét fog bizonyítani. A két példányokat elküldtük. Ottani megféléseiről szivesen olvasnánk véleményt. — **V. L.** Nagy csendesség. . . mit jelentesen az? Azt a bizonyos iratot várom. Az ellenbíraltat elküldtém az illetőnek. Szeretnék most — a sok egyfajta közlendő miatt — így végezni ezzel a perrel. — **N. S.** Azt a tanulmányt postára tettem. — **P. M.** Kaptam, köszönöm.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postal
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül helygaj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Belmissio.« Lukács Ódón. — »Fordítsunk több gondot protestáns középiskolánkban a vallástanításra.« Buza János. — »A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.« Mitroevics Gyula. — »Visszaemlékezés a sárospataki tanítóképzede 25 éves múltjára.« Deszö Lajos. — »A tudomány bukása.« Récz Lajos. — »Vegyes közlemények.«

Belmissio.

II.

A fennebbi fontos kötelességeket hiven teljesíteni nehéz feladat!

A multban sokan elszoktak a mélyreható munkától, mintegy magától ment a dolog. A hívek buzgóbban látogatták a templomot, könnyebben viselhetők a terhek, részint mert a terhek csekélyebbek voltak, részint mert a hívek jobb anyagi viszonyok között éltek. Most, a nevelésügyi fejlődött állapotban majdnem mindenütt új iskolát kell építeni, papokat, templomot javíttatni. Az igények minden téren több-több áldozatot követelnek. Aztán eddig volt egy hathatós támogatónk: a közvélemény, melylyel szemben elnémult a rozsakarát, megbénult az ártó szellem.

Az új tevékenységi körbe, az elhanyagolt belmissioi munkába sokan nehezen fogják magukat beletalálni és mégis tenni kell azt, rá kell lépni a töretlen ösvényre, melynek bizonyosan lesznek szűró lővei, melyen járatanok vagyunk, mert nem oktattak, nem vértettek föl erre bennünket ott az iskolában, hol e fontos munkakörrel már eleve meg kellett volna ismerkednünk.

Hanem hát már mi csak megkezdjük a töretlen és járatlan utat. Meg kell kezdenünk, sőt megtörnünk azt, hogy nyomainkba léphessen egy erre előkészítettbe nemzedék. Mi tehát már csak megélnünk valahogy. Szükséges azonban, hogy a jövő lelkeszei a belmissio nehéz, de magasztos teendőire már az iskolában előkészíttessenek. Epen erről akarom gondolataimat előadni.

Felekezeti iskolánkban már a gimnáziumban meg kell vetni e tekintetben az alapot. Nem akarok most szólni a gimnáziumi vallásos oktatásról, mely felett már annyit tinte folyt, mely irányban már legalább annyit elértünk, hogy külön vallástanárok vannak. (?) Hát azok csinálják a magukét lélekkel, tüsszel: hanem igen is azon nézetemnek akarok kifejezést adni, hogy felekezeti gimnáziumainkban érezze minden növendék azt, hogy a tudomány áldását az egyház anyai kebléből szívja; hogy az egyháznak, vallásnak legalább is tartozik annyit hálával, tisztelettel, benső ragaszkodással, mint a szüléknek.

Ezt az érzést minden tanórán, különösen a vallás tanórán lehet felkeltetni, ápolni, maradandóvá tenni;

hanem kétségen kívül leginkább lehet fejleszteni, ébren tartani az önképző-társulatok által.

Az önképzés által szerzett ismeretek bírnak a leghatározottab erővel a szív, a lélek képzésére. Ott meríti az ifjú kedvencé tanulmányaihoz, jövő meggyőződéseihez a lelkesedést, az iránt; ott kedveli meg mestereit, kiknek irányára, elveire esküszik, kik mintegy szellemi vezérei lesznek az életben: szükség van tehát arra, hogy a fogékony ifjú szívek mar ott, az önképző-társulatokban foglalkozzanak egyházi vallásos kérdések megfejtesével, mintegy szokjanak hozzá, hogy egy jóra való embernek nem csak műveltséggel és tudománnyal kell foglalkoznia, hanem és mindenek felett a vallással is, melyben fel lehet találni a művészet fenséges báját, a tudomány vonzó és magasba emelő ingerét együtt, oly fenséges arányokban, melyek egyedül képesek az emberi lelket felmagasztalni és a szívet feldicsőíteni. Már ott szokjanak az ifjak a szent költészettel, imák, templomi, halotti énekek írásával foglalkozni. Bizony hasznát veszik ennek azok is, kik világi pályára szándékoznak.

Kétségtelen azonban, hogy a belmissio komoly teendőire való rendszeres előkészítésnek a theologiai tanulmányon kell kezdetét vennie.

Hogy e tekintetben mily alapon legyen megindítva a munka? Erre nézve a theolog. tanárok illetékesek feleletet adni. Azonban engedtessek meg nekem is, hogy egy pár vonásban jelezsem nézeteimet.

A theologiai önképző-társulatokban a predikációkésztetés s egyéb odavagó teendőkön kívül főszóly volna fektetendő ama kérdés felett való vitaközsára: mi a lepszikeresebb módja az öntudatos és célhoz vezető vallástanításnak? Azután az írásban és élőszóval való megvitátás után, minden héten egy órán a theologus ifjak közül az erre megbízott, a népiskola valamelyik osztályában gyakorlatilag is megkísérlés az elfogadott eszméknek és tanítási elveknek alkalmazását, természetes, hogy a gyakorlati óra után a kísérlet megvitátásának kellene következnie.

A másik fontos, megvitátandó kérdés volna az: mik teendők a lelkeseknek a belmissióra nézve? E kérdésnél kellene különösen megérteni a leendő papokkal azt, hogy a jó pásztornek életel is oda kell a neki az ő juhaiért! Hogy a lelkeszi pálya lényegesen különbözik más életpályáktól. Mig minden, vagy legalább majdnem minden más életpályához azt a reményt fűzik az ifjak

már az iskola falain belül, hogy az a kenyér-megszerzés s ha lehet a meggazdagodás és világi fény pályája lesz: addig a lelkesi pályán magasabb dicsőségért kell reménykedni, lelkesülni. Ez a dicsőség a Krisztus dicsősége, mely a másoknak használandó, a lemondásban, az önmegtartóztatásban és önfeláldozásban, az örökélet útjának keresésében találja örömét és igazi boldogságát. Ezen az úton, a kellő eszközök alkalmazásával, képezhetni igazi lelkeseket, kik csodákat fog-nak művelni a belmissió terén.

Katholikuskok, protestánsok tudnak nevelni örhet-len hithűsöket a pogányok megtérítésére, kik örömmel áldoznak életüket az Isten országja terjesztése érdekében. Mi is nevelhetünk, csak a módját megtaláljuk, olyan papokat, kik szűnhetetlen tevékenységgel és ingadozást nem ismerő akaratával fogják hitbuzgóságban és erkölcsben ma már — fájdalom — elközönösödött gyűlekezetünket felvirágoztatni.

A teológiai önképző-társulatok teendői közé sorozom az *evangéliumi, vagy más vallásos irányú fel-olvasásokhoz való előkészítést*. Kötelezni kell az ifjakat, hogy ily felolvasások, vagy szabad előadások készítésében gyakorolják magukat. A sikerült munkák felolvasása végett vallásos estélyeket kell rendezni, hol az illető művét olvassa fel. Semmi sem ad nagyobb ösztön a munkára az ifjú korban, mint az elért és kivívott siker.

Természetes, hogy ahol már ez így megyen a theol. intézetben: ott nincs már sok kívánni való, de hol még ilyetén irányú képzése a jövő lelkeszeinek nincs foganatba véve: ott, szerény fellegősem szerint, ennek életbeletétele elodázhatalan szükség. E nélkül nem lesz valóságos belmissiónk. Megengedem, hogy néhány buzdóbb kebel enélkül is megtalálja az élet chaoticus zűrzavarában a helyes utat, de a nagy többség haladni fog ezutánra is a kényelmes úton.

Födolog a lelkesi jellemképzés, több ez a tudományál is. Ismerék én szerény tehetségű lelkeseket, kiknek tudomány nem hasogatja az eget, de a buzdóság lelke és az erős kötelességérzet ragadja őket szent tűzzel, mint az apostolokat. Ellenben ismerék nagy tudományú férfiakat, kiknek kormányzata alatt elsüllyednek az egyházak.

Egyelőre ezeket láttam szükségesekeknek felemlíteni az érdeklődés felköltése végett a belmissió teendői iránt. Tudom, hogy van még oly mező, melyet érintetlenül hagytam. Majd talán máskor erre is rátérek. Addig is tegyék lelkesítésráim az általam elmondottakat becses figyelmük tárgyává! Járuljanak a nyilvánosság elé idevágó nézeteikkel, javaslataikkal, érleljük az eszmét közös jóakarral; majd így következetesen fejlődni fog a belmissió ügye, s talán nemcsak meg-fogjuk állapíthatni rendszeresen azon teendőket, melyek reánk mint lelkesekre a belmissió mezején várakoznak.

Isten segítsen ebben bennünket! Lukács Ödön.

ISKOLAI ÜGY.

Fordítsunk több gondot protestáns középiskoláinkban a vallásitanításra.

Az Országos Középiskolai Tanáregyesület Közlönye-folyó évi 21-ik számában közölte a soproni ág. hitv. evangélikus főgimnázium fentartó-testületének azt a szerződését, melyet a nevezett főgimnázium államsegélyezésére iránt a vallás és közoktatási minisztériummal

kötött. Ez a szerződés úgy van bemutatva a Közlöny-olvasóinak, mint „a melyet mintaszerzőnek tekintenek minden tekintetben. És csakugyan, a ki ezt a szerződést végig olvassa, arról győződik meg, hogy a fentartó-testület, sok mindenre kiterjedő figyelemmel, valóságos fogas prókatori ésszel” igyekezett biztosítani a kormányval szemben mindazokat az autonóm jogokat, a melyeket a segélyezés mellett biztosítani lehetett. Kikötötte a főgimnázium felekezeti jellegét s önkormányzati jogának teljes egészében maradását, úgy, hogy a minisztérium csupán a főfelügyeleti jogot gyakorolhatja. Kikötötte, hogy a 12 tanár közül 7-et ez után is a szokásos módon a dunántúli evangélikus egyházkerület választ, ötöt pedig nyilvános pályázat útján, de mindenesetre ág. hitv. evangélikus egyének közül, az egyházkerület ajánlatára, a közoktatási miniszter nevez ki. Kijelölte azokat a tanszégeket is, melyekre a miniszter kinevezése jogos s ezek egy ó-klasszikai, egy modern philologiai, egy mathesis-physika, egy természetrajz-földrajzi és egy mértani és szabaddéki rajz és szépírási, tehát azok a tanszékek, a melyeken — általános fellegőszerint — esetleg „a felekezet érdekeinek legkevésbébbé arthatnak a kormány által kinevezett tanárok.” Az igazgatót az összes rendes tanár közül a kerületi nagy bizottság választja s a választást a miniszternek egyzerületen bejelenti. Kimondatott, hogy az intézetnek minden ingatlan és ingó vagyona továbbra is kizárólagos tulajdonára marad s azok jövedelmeit az iskola céljaira fordíthatja; továbbá, hogy ha bármi ok miatt a szerződés felbontatnék, az államsegélyből addig tett mindenféle beutazás az intézet birtokában marad. A tanítással köteles ugyan az intézetet a vallás és közoktatási miniszter által kiadott tantervhez alkalmazkodni, de a tankönyveket maga az egyházkerület szabadon választhatja a minisztérium által nem kifogásolt könyvek közül. (A szerződésnek ezt a pontját ajánlom ev. ref. gimnáziumaink figyelmébe). Fentartotta az egyházi előjáróság a tandíjengedezés jogát, valamint az összes tanárok felett gyakorlandó fegyelmi jogot is nem engedte meg azt sem, hogy a miniszter az iskola tápintezetének ügyeibe avatkozzék. A főgimnázium összes számadásait — is úgy szólván — csak tudomásvétel végett terjeszt fel a miniszterhez. A szerződés egyik pontjában külön meg van határozva a tanárok fizetése is, mégpedig 4 rendes tanárnak 1200—1200 frt, 4 nek 1400 frt, 4-nek 1600 frt s ezen kívül 250 frt lakásbér és 100 frt ötdéves pótlék. A vallástanárnak 800 frt, a tornatanárnak 500 frt, az énektanárnak pedig 200 frt.

Hát én ilyen vagy legalább ehez hasonló *mintaszerződést*, a mely a minisztérium s az államsegélyt kérő ágostai és ev. ref. középiskolák előjáróság között kötött, már nem egyet olvastam; de őszintén bevallom azt a bűnömöt, hogy én az egyházi felsőbbégek által jóváhagyott szerződéseket soha sem tudtam *mintaszerzőnek* tekinteni, mert míg a kormányval szemben mintaszerűen igyekeztek a felekezet önkormányzati jogát a segélyezett intézetekben lehetőleg megvédeni: addig a felekezetnek, mint ilyennek, legfőbb érdekében nem tetek meg mindent, a mit meg kellett és meg lehetett volna tenniük.

A protestánsok évszázados fő és középiskolákat nagy áldozatokkal olyan célból állították és tartották fel, hogy ezek egyrészt terjesztői legyenek a nemzeti köznevelődésnek s a szabad gondolkodásnak, de másrészt buzdó és hithű tagokat neveljenek az egyháznak. Epenezért az állammal már megkötött szerződésekből mindig megbótránkozással olvastam s a szerződési tervezetlekről s ezek alapján a tanári fizetések rendezéséről, így p. o. legközelebb a miskolci ev. ref. főgimnázium újabb tervezetéről is megütközéssel hallottam, hogy a

protestáns középiskolák fentartói és kormányzói épen azt a tanszéket becsüljék nagyon kevésre, a mely a felekezeti érdeket első sorban van hivatva képviselni. A természetrajz, a mértani rajz vagy a görög nyelv tanárainak készséggel hajlandók megadni azt a legmagasabb fizetést, a melyet a segélyt adó kormány elő ír. Ezeknek a lakásbáren kívül szivesen ajánlják fel az 1200—1800 forint, de a vallás tanár részére elégnék tartanak 200—800 fti évi díjat; mert hiszen azokra a tanszékekre az állam által képezett és képeztet okleveles tanárokat kell alkalmazni, a kik a felekezeti iskolákban épen olyan tisztességes fizetést követelnek, mint az állami tanintézetekben; a vallás tanárokat pedig maga a felekezet képezi és képezteti s minthogy ilyenekre az államnak nincs feltétlenül szüksége — ezek olcsóbb napszám mellett is könnyen kaphatók; de még maga az állam sem követeli, hogy ezeknek is a többiekhez hasonló fizetést adjanak, hanem egyenesen a felekezetre bizza, hogy ők magok becsülik meg munkájoknak hasznát, értékét, és úgy látják, hogy ezek ezt a legtöbb esetben hajlandók a lehető legcsekélyebbre becsülni.

Az 1883-iki középiskolai törvény megalkotása óta protestáns középiskoláink legnagyobb része szembetűnő átalakuláson ment keresztül. A régi egyszerű épületek helyét valóságos paloták foglalták el; a tanárok száma sok helyen megkétszereződött; a tantermek a szükséges tanszerekkel felszereltettek; a testi nevelésre kiváló gond fordították, mert mind ezt a főfelügyeletet gyakorló miniszterium megköveteli és szigorúan ellenőrzi. Megváltozott kívül és belül minden, csak egy van még igen sok helyen a régi állapotban: — a vallás tanárság, hogy emlékeztesse a régebbi kor embereit a boldogult primáriusi rendszerre és a három éves professzorszagra. A két protestáns felekezet középiskoláinak vallás tanári tanszékeiről nagyon érdekes, de igen elszomorító adatokat mutatott be Elek Lajos, debreceni tanár, a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület múlt évi közgyűlésén. Ezek szerint a feltüntetett 23 ev. ref. gimnázium közül csak is 6 helyen, névszerint: H.-M.-Vásárhelyen, Mező-Turón, Nagy-Körösiön, S.-Szent-Györgyön, Sz.-Udvarhelyen és Zilahon volt alkalmazva az egész gimnáziumban a vallás tanításra rendes szaktanárr; de ezek közül is csak a nagy-körösi volt egyenlően díjazva a többi tanárokkal, a többiek fizetése pedig 400—800 fti között váltakozott. Az ág. evangélikusoknál is hasonló az állapot, mert a 15 gimnáziumból beérkezett adatok szerint csak 2-ben van rendes szaktanárra bizza a vallás tanításra s ezek fizetése 850—1000 fti. A többi helyen mind a két felekezetenél egy vagy több rendes tanár, vagy lelkész, segéd-lelkész, sőt népiskolai tanító (Nagy-Ényed, Békés) van megbizva a vallás tanításával s a tanulók vallás-erkölcsi gondozásával.

Ilyen állapotok mellett aztán csakugyan nem lehet csodálkozni azon, hogy újabb időben mindig sürűbben és erősebben hangzik a panasz, hogy protestáns középiskoláinkban nem fordítunk a vallás tanítására annyit gondot, a mennyit épen a felekezetek érdeke megkövetelne. És, hogy ennek a panasznak, még ha olykor laicus szájából hangzik is — meg van az alapja: azt nem szükséges hosszasan bizonyítani. Elég csak annyit felemlíteni, hogy egy szakembertől mindig nagyobb eredményt várhatunk, mint egy másiktól, a kit csak úgy találmra bízunk ugyanahának a dolognak elvégzésével, még ha esetleg csak (!) a vallás tanításról van is szó. Az is kétségteljesen vonhatóan, hogy a változó segédlelkészek és néptanítók nem lehetnek teljesen alkalmasak a gimnáziumi növendékek vallás erkölcsi gondozására s a vallás tanítás fokozatos tanítására. No meg azt sem igen kell

bizonyítani, hogy a szülők és a tanulók, noha nem helyesen, sokszor a tanár díjazása után határozatják meg a tanfogy fontos és kevesebb fontos voltát, sőt a tanárnak megadandó köteles tiszteletet is. Ha már most azt látják, hogy a vallás tanítására elégnék tart maga a fentartó és kormányzó testület egy olyan tanárt alkalmazni, a ki egy negyedrésznyi vagy felényi fizetéssel van díjazva, mint többi tisztszárai; bizony annak a tanárnak a becése, sőt esetleg annak a tanárnak a tekintélye is kisebb lesz előttek amazokénál.

Ezen a semmi esetre sem megnyugtató helyzetet óhajtott segíteni az egyetemes konvent, midőn 1881-ben kivánatosnak mondotta, hogy a gimnáziumi vallás-oktatás lehetőleg kevés, de mindenestre lelkészi képzettséggel és lelkészi jelleggel bíró egyének kezébe összpontosítsák; valamint az 1893. évi 45. számú végzésével, melylyel arra hívja fel ismételve a fentartó testületeket, hogy középiskoláinkban a vallás-tanítást lehetőleg egy tanár kezébe összpontosítsák. Hogy a konvent óhajtatása a fentartó testületek igen keveset hajtottak, azt a vallás tanítás mai állapotát elég fényesen bizonyítja. De hát erre az ügyvezetést rá sem hederítés-re a fentartó testületeket sok esetben magának a főfelügyeletet gyakorló egyházkerületnek magaviselete is felbátorítja. En p. o. nem tudok nagyon csodálkozni azon, hogy a tiszántúli egyházkerületben levő gimnáziumok egy része nem nagyon törekszik a rendes vallás-tanári tanszék felállítására, midőn a fentartó testületek azt tapasztalják, hogy maga az egyházkerület is annyira érdeklődik a vallás tanítás rendezésével, hogy p. o. a tiszántúli ref. tanár-egyesületnek erre vonatkozó célszerű felterjesztését olyan sok mindenféle bizottságnak adta ki tanulmányozás végett, hogy utóljára — 7 év lefolyása után — kénytelen volt a gimnáziumokra felügyelő tanács véleménye alapján kimondani, hogy az egész előterjesztést már túlhaladottnak tekintik; noha annak egyes pontjait a vallás-tanításra nézve még most is célszerűbbnek tartja az egyetemes konvent tantervének ide vonatkozó részénél.

Hát bizony ez az állapot, a melyben protestáns gimnáziumaink a vallás-tanítással jelenleg vannak, nem mondható örömdetesnek és ha nem segítünk rajta, ezentúl még elszomorítóbb lehet. Mert hiszen, most még a legtöbb intézetnél vannak régebbi, teológiai végzett tanárok, a kikre a vallás-tanítást is rájuk lehet bízni. De ezek az újabb tanárképzési rendszer mellett lassanként kipusztulnak. Eddig szegénységünkre hivatkozva, még menthették magukat azzal, hogy *takarékossági szempontból* a vallás tanításra nem alkalmazunk rendes szaktanárokat, de ma, midőn már középiskoláinknak legnagyobb része az államsegéllyel oda jutott, hogy tanárait tisztességesen képes díjazni, ezzel bajos előállunk. Ha az állam megköveteli, sőt szerződésileg kiköti, hogy a törvény által megjelölt számmal alkalmaztassanak rendes szaktanárok, sőt azoknak tisztességes díjazását is megszabja: a felekezet is jogosan várhatja meg, hogy a vallás-tanításra is a többiekkel egyenlően díjazott rendes szaktanárr alkalmaztassék. Erre nézve a konvent tehetne egyelőre legelőbbet, olyan módon, hogy nem csak ajánlata a fentartó testületek figyelmébe a rendes vallás tanári állomások felállítását, hanem kimondaná, hogy egyetlen egy államsegélyért folyamodó ev. ref. tanintézet szerződését sem erősíti meg, ha abban a rendes vallás-tanárságról s az alkalmazott vallás tanár rendes díjazásáról intézkedés nincs. Es én azt hiszem, hogy a vallás és közoktatási miniszternek ez ellen a határozat ellen semmi kifogása nem volna, sőt azt igen ésszerűnek és természetesen tartaná.

Buza János.

TÁRCA.

A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.

Egyházi jogi tanulmány.

Magyarországon még napjainkig az *egyházi házasság* van gyakorlatban és érvényben.

Egyháznak azért nevezetik, mert a házasság megkötésének feltételeit, az egésztest szabályozó törvényeket és rendszabályokat, némely állami intézkedések mellett, az egyházak állapították meg, s a *házassági jogi érvénye feltétel és kivétel nélkül az egyház által történt megkötéstől és helybenhagyástól függ.*

Ilyen módon a házasság első sorban *vallásos ügygyé* tétven, minthogy a különböző vallásfelekezetek, a saját hitelveik és általános vallásos gondolkozásmodjuk szerint ítétek meg a házasságot, egészen természetesen, eltérő felfogások állottak elő arra nézve, úgy annak lényegét, mint a megkötés gyakorlati eljárásait illetőleg.

Ilyen eltérések például, hogy a római katolikus egyház *szentségnek*, sakramentumnak jelentette ki azt, nem adva semmit azon dogmái ellentmondásra és következtetésre, hogy papsága maga e szentséggel nem él, sőt annak megvetése magasabb szentségi jelleget kölcsönöz; továbbá, hogy éppen ebből kifolyólag *felbonthatatlannak* nyilvánította, megint azon ellentmondásba esvén, hogy bár az *eljegyzés* által a házasságot megköthetnek nyilvánítja, de ha az, mint kifejezi: *non consummatum*, felbonthatónak tekintsi s a mi legkülönösebb: egy *dogmailag* nem létező ügy elintézésére, egy egész külön házassági jogrendszert kodifikálván, egyházi, helyesebben papi törvényseket, úgy nevezett *püspöki szentségeket* állított fel a házassági peres ügyek vezetésé végett.

Ilyen viszonyok és ilyen gyakorlat mellett, egy és ugyanazon államban, *egyenjogú* polgárok között *egy és ugyanazon dologban*, lehetetlené váltott az *egységes házassági jog* s csakugyan tényleg számszerint 8 különböző, sőt egymással sok tekintetben homiokegyenest ellenkező házassági jog úzte szabadon magyar társadalmi életünkben szeszélyeit és önkényét, sőt több tekintetben jogi képtelenségeit. Ezen 8 egyházjog a következő: a *római katolikus* kánonjog; a *görög keleti egyházban* az 1868. IX. t. c. szerinti készített szervezet, még pedig a *románok* számára az úgy nevezett *Pravila* és *Pidalion*, a *szerb egyházban* a *Kormacsja Kniga*; a *protestáns egyházban* a házassági nyílt parancs; az *erdélyi református egyház* házassági joga; az *erdélyi evangélikusok* 1870. kihirdetett házassági szervezete; az *unitáriusok* 1889. házassági törvényei; a *magyar izraelitákra* nézve az 1863. évi cancelláriai rendelet és végre az *erdélyi és fumei izraelitákat* kötelező osztrák polgári törvénykönyv.

Ez aztán kikerülhetlenül folytonos zavarokat, jogsérelmeket, feltűnő visszaéléseket és végeredményében a leg-sajnosabb *erkölcsi árokot eredményezett*; a minő jogsérelmen például az, hogy vegyes házások válása esetében, a protestáns félre nézve felbontható a házasság s annak alapján új házasságot köthet, a másik házastárs pedig házassági kötelekben marad; vagy a minő *jogtalanság* az, hogy egy per tárgyában kétféle természetű s kétféle igazságszolgáltatás szerint eljáró törvényszék ítélt s a milyen *visszaélés és erkölcsi kár* az, a mely abból állott elő, hogy ilyen esetekben napi rendben vannak a többszörös ki- és *visszatérések* s az ilyen üzletszerű váláseseményekből

származó meglazulása a lelkiismeretnek, az erkölcsi érzékek, a vallás szentsége iránt tartozó tiszteletnek és hűségnek; nem is említve éppen az ilyen viszonyok miatt beálló *törvénytelen házasságokat*, vagy azt az erkölcsi nyomort, a mely várt az ilyen együttélésekből származó gyermekekre, mint a társadalom leendő tagjaira.

Az egyházi házasság ezen káros következményei vetették fel, magyar hazánkban is a *polgári házasság* eszméjét, a mely, éppen félreértések kikerülése miatt is, helyesebben volna *állami házasságnak* nevezhető.

Ismerjük a közeli napok történetéből a küzdelmeket, a melyek ez intézmény mellett és ellen, a törvényhozáiban, a nagy társadalomban, irodalomban, sőt részben magában az egyházak körében is vivattak. Mint más államokban, úgy nálunk is, a polgári házasság minden elképzelhető formái, tüzetes megvitatásra és szenvedélyes ajánlókra találtak.

Egyházi és politikai érdekek voltak inkább irányadók a *pártok alakulásánál*, mint őszinte tanulmány és elfogulatlanság. Régi hagyományos jogok, középkori klerikális hatalomfészes és klerikális hatalom segélyével előre törő politikai stérberség egyrészlől, az igazi szabadelvűség, a magyar állam fejlődési ereje másrészlől mérköztek meg e nagy társadalmi és közemberiségi intézmény megvalósításánál.

Mindnyájan tudjuk, hogy a polgári házasságnak *három formáját* különböztethetjük meg s a külföldi államokban is, a viszonyok és szükséghez képest, a három alakzat egyike vagy másika van életbe léptetve.

Közzététel, az egyház és állam egymás melletti kölcsönös *megfelelésének* alkuszterű elvei az irányadók a *fakultatív és szükségelt* polgári házasság barátjainál. Egyesek szándékú, gyökeres javítás, alku nélkül való szabadelvűség és a dolog természetéből folyó következetesség alapja a *kötelező polgári házasságnak*.

A *fakultatív vagy felszész szerinti* polgári házasság, mint elnevezése is mutatja, a hazasulandók szabad tetszésére bizza, hogy két, egyformán érvényes házassági megkötési forma közül melyiket: az *egyházit* vagy *polgárit* válassza. Engedménye ezen formának a középkori hagyományos és klerikális kizárólagos felfogással ellentétben az, hogy ez már nyilván bevallja azt, hogy érvényes házasság nemcsak az *egyház* által köthető. Csupa kényszerből, az idők és a szellemi élet fejlődésének és az elmék ébredő világosságának nyomása alatt, az egyház *megbeszéli* maga mellett az államat is. Belátván, hogy egy maga nem uralkodhatik többé a lelkek felett, nagy és keserű lemondással, de még nagyobb kevélykedéssel és kicsinyléssel, *meg nem tartható jogából* részt ad — az állannak is.

Értéke, egyházpolitikai háttere és intenciói, valamint számításai nyilván láthatók ezen kegyes és nagylelkű félrendszernek és közvetítésnek. Az *előbbi* annyiból áll, hogy Magyarország 8 házassági jogunk mellé, a nagyobb zavar megvárta, még egy 9-iket kíván felvenni, hogy így a bajt még tetőzze s külsőleg még is segíteni láttassék a bajon; *egyházpolitikai intenciója* pedig az, hogy a lelkiismereti szabad választás modern elvénk hangoztatása mellett, az egyház továbbra is megtartsa a lelkiismeretre és vallásos meggyőződésre eddig is gyakorolt titkos kapacitáló befolyását. Lényegében és végeredményében az egyház hamis kártyákkal való játszása, a nyílt és becsteljes állami eljárásal szemben. *Papi házasság-kerítés az éheltelen államhivatalnokok mellett.*

A *kisegítő, szükségelt*, vagy mint *Helfy Ignác*, képviselő találon mondotta: „*inséges házasság*,” arra az esetre

kitalált intézmény, a midőn különben épségben tartatván el az egyházi házassági jog, a maga képtelenségeivel és rakoncátlanokodásaival együtt, ha valamely házaspár az egyház előtt, illetőleg annak tetszése szerint egybe nem kelhet, például: *vallás-különbség, reversalis, áttérés* megtagadása s más, ezekhez hasonló lélekvasárlási kényszernek való ellenállás miatt, mint az egyház egyedül biztos üdvözítési kezelési módja ellen renitens s e miatt kidobott, meggyalázott fét, az állammal keres mosdó vizet, szentelt víz hiányában.

Lényegében ez nyilvános bevallása az állam tehetetlenségének, az egyház mindenható erejével szemben; lealacsonyítása magának az államnak, mint az egyház felett álló erkölcsi életalakulatnak; kiszolgáltatása az állampolgároknak az egyház erőszakoskodása előtt, meggyalázása az emberek erkölcsi érzékének és magának a házasság erkölcsi tisztességének. *Modern* benne csak annyi, hogy ezután az egyháznak nem tetsző házások, a templomból nem annak előpitváraig utasítottak ki — mint fájdalom eddig történt — hanem egyszerűen kidobtatn onnan s utasítottak az államhoz, hogy az adja rá megszentelő erejét az ilyen meggyalázott emberek szövetségére, oly színben tüntetvén fel ez által az állami jogrendszer, mint a bitang emberek asilumát.

Szerencse, hogy a magyar törvényhozás, a magyar társadalom egészséges közvéleménye által támogatva, a polgári házasság eme két formájával együtt járó *veszélyes hálót* felismerte s gyökeresen akarván a romlott állapotokon javítani, a valódi reform alapjára lépett s a *kötelező polgári házasságot* iktatta törvénybe.

A *kötelező polgári házasság* kiindulási alapelve az, hogy minthogy az államnak, mint valamennyi elsőbbségű ember, természeti jogrendszer foglalatjának, a *család* ad és nevel tagokat első sorban, ezért nem csak joga, hanem kiváló hivatása és erkölcsi kötelessége is, hogy a családi életnek, mint úgy szólván az állami lét tápláló forrásának minden mozzanatát ő vegye gondjái alá s erkölcsi nagy céljaihoz és feladatához képest ő szabja meg minden kikötés nélkül a családi életkörtésnek formáit és törvényeit. Másként nincs biztosítva létezésének alapja s felelősséget sem vállalhat a családi élet erkölcsi tisztasága, annak biztonsága és az abban szükséges, annyi más életkört érintő jogrend érvényesülése felől.

A kötelező polgári házasság intézményének *jelentősége* magyar állami életünk fejlődésében első sorban az, hogy az állam ez által megillető, méltóságának megfelelő befolyást nyert oly körben is, a melyben jogai eddig vagy végképen nem voltak s nem érvényesülhettek, vagy kijátszottak és illusoriosok voltak s ezen okok miatt, még nyilvánosan felismert és az ő boldogulását is hátráltató bajokon sem segíthetett. A *másik* az, hogy az emberi élet eme körében is, egészséges jogrendszer létesítvén, minden honpolgárnak egyenlő mértékkel, tehát igazságosan mér. A *harmadik* az — s épen ebben áll a jövőre kiható kulturális ereje — hogy egy hatalmas előkészítő lépést tett az *egyházi és állami* élet hatalmi köreinek szigorú elkülönítésében s *ezzel megkezdette a harcot ama dualitás elintézésében, a melyet épen Magyar hazánkban oly kihívó merészséggel folytatott a középkor szétszédése alatt nagyra nőtt uralkodó vallás-rendszer minden más vallás és társadalmi modern intézmény elpusztítása végett.* S ami fődolog, humanismusa mellett azzal a bölcs mérséklettel tett tanubizonyosságot, hogy bár kihasználhatta volna hatalma előnyeit s *visszatorlási* politikát üzhett volna, a létűnő félben levő, előbb sok vallási és társadalmi bajt előidéző, az állami hatalmat el nem ismerő hagyományos egyházi egyeduralgás megtorlására, *bölcs mérséklete*

által, a történelmi, bár visszas fejlődés iránt, tartózkodó kímélettel tanúsítva, szinte megszegyenítő példát adott az igazi szabadelvűség útjainak és bölcsességének törvényeire és türelmességére, a kötelező polgári házasság törvényeit aképen határozván meg, hogy a mellett — mint a törvény indoklása helyesen mondja — bármely egyháznak, vagy hitfelekezetnek ama vallási szertartásai teljes önállóságukban és jelentőségükben érvényesüljenek, a melyek az illető egyház, vagy hitfelekezet évei szerint vallási szempontból szükségesek arra, hogy a házasság, mint vallási intézmény jöjjön létre s e mellett meg van őrizve az egyházak szabadsága is; a mennyiben híveik házasságát egyházi gondozás alatt tarthatják s azokra nézve tanak és szabályaiknak megfelelőleg járhatnak el.

Egyébiránt, bár — a mint láthatjuk — a magyar állami törvényhozás, a kötelező polgári házasság nagyjelentőségű kérdésért a legnagyobb méltánnyossággal és körültekintéssel oldotta meg s hitünk szerint, általa százados zavaroknak és visszaéléseknek zárta be külféjét: az immár szentesített törvények mindamellett, már csak az átmeneti idők nehézségei miatt is, egészen új viszonyok elé állították protestáns egyházunkat s nehéz kérdéseket vetettek fel gyakorlati egyházi életünkben, a jövőt illetőleg.

Igen itt van azért az ideje annak, hogy ezen új törvényeket s az általuk teremtett helyzetet tanulmányozzuk s több oldalú, mindent megfontoló megfigyelés és meggondolás tárgyává tegyük; annyival is inkább, mert bármennyire igaz is, hogy ezen törvények sok büntetőjogi eljárású összekötött nehéz felelősségtől mentettek fel a protestáns lélkést, a kinek vezetése alatt állottak eddig, majdnem kizárólag az idetartozó ügyek és teendők; — mindenestre *tény*, hogy okos, egyöntetű eljárásunktól függ, úgy magunknak az új törvényeknek áldásos életheleptetése és köztársadalmi sikere, mint *egyházi életünk épségben tartása*, sőt emelése is, azon káros visszahatásokkal szemben, a melyeket ezen új törvények esetleg magukkal hozhatnak, ha velük nagy bölcseséggel nem tudunk talán élni s nem tanulmányozzuk az átmeneti idők és a régít az újjal összekötő alkalmazás szükségét és legjobban megfelelő módjait s különösen ha *kihasználatlanul hagyjuk meg azon erőforrásokat és jogokat is*, a melyeket a törvényhozás — a mint rámutattunk — nemes kíméletből, az egyháznak kezében hagyott.

Az ilyen irányú tanulmányozásra már csak azért is nagy szükség van, mert már most is, — alig egy pár napra megszületése után — félreértésekre és olyan természetű felfogásokra és tanácsokra szolgáltatnak alkalmat a nyilvánosság terén, az irodalomban is,* a melyeket jó lesz többszörösen is megfontolnunk, mielőtt hamarosan előkerüljön bölcsesége után elindulnánk s a melyekkel szemben egész egyházi életünk legszentebb és mindenekelőtt való érdeke kívánja, hogy rájuk nézve jó akaratral a „*principis obsta*“ elvét ideje korán alkalmazzuk.

Épen ebből a célból, egyházunk iránt való ilyen érdeklődésből fogunk tanulmányunkban a *kötelező polgári házasság törvényeivel* foglalkozni, gyakorlatilag ismeretlenségünk miatt csak legenyégsébb rendelkezéseit, párhuzamban az eddigi házassági jog megfelelői tételével.

(Folyt. köv.)

Mitrovics Gyula.

* Lásd Csiky Lajos cikksorozatát; »Prot. Egyház és Iskolai Lap« 1895. I. következő számban.

Visszaemlékezés a sárospataki tanítóképzede 25 éves múltjára.

— A sárospataki állami tanítóképzede nagy termében 1895. jan. 22-én felolvasta: Dezső Lajos. —

IV.

A tanítóképzés története tanítja, hogy midőn valamely államban a népiskolák ügyét törvény által rendezték s a leendő tanítók kiképzéséről tanítóképző intézetek felállítására által gondoskodtak, az újonnan felállított képzőintézeteket nemcsak a leendő, hanem azon, már hivatalban levő tanítók kiképzésére is felhasználják, akik szabályos előképzettség nélkül léptek a tanítói pályára. Ezek voltak az ú. n. *póttanfolyamok*. Meg voltak ezek Poroszországban, Svájcban, meg nálunk is a normális iskolák felállítására alkalmával.¹

a) Az 1868: XXXVIII. t.-c. a tanítóképzést állami érdeknek ismerte fel, állami érdekekből gondoskodott a tanítók kiképzéséről, állami képezdek felállításáról. A közoktatási kormány a már hivatalban levő tanítók alaposabb kiképzését is állami érdeknek tekintette: azért az ország különböző részeiben, többnyire az állami tanítóképezdekben a nyári szünet alatt póttanfolyamokat nyitott hat heti időtartammal. Intézetünkben három ilyen póttanfolyam volt: 1870. 71- és 72-ben. E tanfolyamok (a három éven át) 758 tanító vett részt (átlag 253). És pedig Zempléni megyéből 657, Abaujból 53, Borsodból 32, Ungbói 9, Szabolcsból 6, Sárosból 1. — Ev. ref. 242, r. kath. 164, g. kath. 309, ág. ev. 27, izraelita 5, községi tanító 11. — Mily hatása volt ezeknek a póttanfolyamoknak, amelyet tehetünk a miniszternek az országgyűlés elé terjesztett jelentéséből, mely szerint „ezek következtében az ország minden vidékén új szellemi élet kezdődött a népiskolában, s az oktatás terén eddig gyakorlatban volt tanítási kioldást vídám foglalkozás kezdte felváltani.”²

b) A nyolcvanas évek póttanfolyamai más természetűek voltak.

Az 1879. évi XVIII. t.-c. elrendeli, hogy a magyar nyelv a nem magyar tannyelvű iskolákban is tanítassék.

E törvény kivihetősége céljából a kormány elrendelte, hogy románok által lakott vidéken levő egyik állami tanítóképezdekben a román nyelv, s egy, horvát lakosság között levő képezdekben a horvát nyelv tanítassék, mindkettőben pedig a magyar nyelvnek nem magyar tannyelvű iskolákban való tanításmódjába is bevezetessék a növendékek. Ez intézkedés azonban csak a jövőre célzó volt, holott a nemzetiségek által lakott vidékeken fölös számmal voltak olyan tanítók, kik nemcsak a magyar nyelvnek nem magyarul tanítják iskolájában való tanításmódját nem ismerték, de még a magyar nyelvet sem bírták. E kettős baj elhárítása végett jöttek létre a nyolcvanas évek magyar nyelvi póttanfolyamai.

Intézetünkben 1850—85-ben, s majd legújában 1894-ben, tehát hét ízben tartottak ily kettős célú magyar nyelvi póttanfolyamok. A hét póttanfolyamon részvett 636 tanító (átlag 90); és pedig tójakú 447, ruthén 146, német 35, magyar 5. Vallásra nézve: g. kath. 360, r. kath. 231, ág. ev. 30, ev. ref. 5, izraelita 1. — Illetőségükre nézve: Zempléni megyéből 234, Sárosból 216, Szepesből 59, Beregből 47, Ungbói 30, Liptóból 29, Abaujból 9, Árvából 5, Budapestről 3, Szilágy megyéből

ből 3, Szebenmegyéből 1. — Előképzettségük mértéke szerint, az 1868. XXXVIII. t.-c. értelmében, néptanítói oklevéllel bírt 152, oklevél nélküli volt 484. — Életkor tekintetében: 20 éven aluli volt 31, 20—30 év között 165, 30—40 év között 245, 40—50 év között 151, 50 éven fölül 44.

A póttanfolyamon megjelent 636 tanító közül a magyar nyelvnek nem magyar tannyelvű iskolákban való tanítására képesített nyert (az 1879: XVIII. t.-c. ért.) 149 (23, 3%). Ez eredmény kellő megalapozást tudunk kell, hogy a 636 tanító közül 484-nek nem volt általános tanítói oklevele, sőt 310 se képezdét, se gimnáziumot nem látogatott, hanem csak elemi iskolai előképzettséggel bírt s túlon-túl nagy volt azok száma, kik az éleltyelv tanulására alkalmas életkor határát meghaladták.

V.

Azt hiszem, vázlatom hézagos lenne, ha meg nem említeném intézetünknek a közönséghez való viszonyáról.

Intézetünk a nagy közönség előtti jó hírnevét bizonyára a volt felekezeti képezdétől örökte, de igyekezett is azt fenntartani. Ma is fordultunk intézetünkhöz messze vidékről, úri családok nevelőkért, s a kiküldött nevelőkkel nem vallottunk szegény. Tanítói állomások betöltésénél is messze földről felkeresik az isk. előjáróságok intézetünket; növendékeink nagy részét az intézet ajánlata helyezi el, s a megkeresések 1/3-át sem képes intézetünk fedezni, amiben egyébiránt éppannyi része lehet az országszerte érzett tanítóhiánynak, mint az intézetünk iránt érzett bizalomnak.

Különösen ki kell emelnem intézetünknek a főtisztviszáninnent ev. ref. egyházkerület közönségéhez és annak főiskolájához, a sárospataki főiskolához való viszonyát. Intézetünket ott dajkálták a főiskola kebelében hazafias szellemben, még azon időben, midőn a bécsi kormány közvetlen intézkedése alatt álló ú. n. kir. kath. képezdek nemzetelens irányú igájában nyögtek.¹ Intézetünk működésének első megindító: Árvai József, az ig. tanács első elnöke (egykor a felekezeti képezde igazgatója), Hegedűs László, igazgatótanácsos (a főiskola aligondnoka), Kiss József első igazgató (előbb a felekezeti képezde tanára) átplántáltak a főiskola szellemét, azt a szellemet, mely nem utes formákban, nem különöségekben, hanem a képes-seg alapos voltában, az érzület nemességében s a jellem egyenességében keresi a valódi műveltséget; ezt a szellemet ápolni ma is kötelességünknek, büszkeségünknek ismerjük.

Semmi sem illusztrálja jobban ezen egyházkerület hazafiaságát, mint az a körülmény, hogy amily erélyvel küzdött az ötvenes években a bécsi kormány nemzetelens törekvései ellen, éppoly készséggel adta képezdét a nemzet újjászülésének hajnalán a nemzeti kormány gondjaiba, a nemzeti nevelés szolgálatába, sőt évi 3000 forinttal segélyezte annak növendékeit. Ha 25 évvel ezelőtt valamennyi egyházkerület, valamennyi felekezet követi a tisztáninnent ev. ref. egyházkerület példáját; ha módjában lett volna a nemzeti kormányknak nem 20, hanem 50 állami képezdét állítani a nemzeti nevelés szolgálatába: akkor ma nem volnának olyan tanítók, akik az ország hivatalos nyelvét nem értik, nem tanítják; oly tanítói kara volna Magyarországnak, mely képes kiirtani a felekezeti féltékenységet, a nélkül, hogy megszünnék a vallásosságot ápolni; képes előzni a nemzetiségi félt-

¹ Schwarcz Gyula: Tanítóképezdek statisztikája, 38. l.

² A vallás- és közokt. miniszter *Jelentése az országgyűléshez*. 1872. 84. lapon.

¹ Schwarcz Gyula: *A tanítóképezdek statisztikája*, 48. l. és *Nemzeti Nevelés*, 1895. 30. lap.

tékénységet, a nélkül, hogy a nemzetiségek fejlődését veszélyeztetné. A névtelen hősök hadserege Magyarországnak békés eszközökkel való meghódításában! Minő kiáltás az *idők és körülmények messzelátójáról!* Szinte belefájul a hazáknak a . . . szíve.

De hát más idők jöttek; anachronissmussá vált, hogy egy felekezeti segélyezzen egy állami intézetet, mikor hovatovább közzükséglet lőn, hogy az állam segíyezze a felekezeti intézeteket. Aztán meg a semmi kötelezettséggel nem járó állami stipendiumokat jobban keresték a tanuló ifjak, mint az egyházkerületeket, melyek ellenében térítvánnyal kelle magukat kötelezniök, hogy három évig az egyházkerület kebelében vállalnak tanítói hivatalt. E két tényező hatása alatt szűntette be az egyházkerület az évi járulékot 1888-ban.¹

E körülmény egyébként nem szüntette meg azon erkölcsi köteleket, amely intézetünket az egyházkerület iránt halára indítja; növendékeinket éppúgy alkalmazzák az egyházkerület népiskoláiban, mint azelőtt; a tanító-jelöltek részére fennálló ösztöndíjakban (Mesko féle ösztöndíj) épp úgy részesítik őket, (ha arra érdemes egyén van), mint azelőtt.

Az igazság iránti szeretet lelke ösztönöz, hogy megemlékezzem arról, miszerint az 1857 lől 1869-ig fennállott ref. képezde szellemi örökekből intézetünk az aktívak mellett a passzívait is örökölte. Az előítélet, melylyel némelyek 1857-ben a felekezeti képezde tervét fogadták, az „előleges aggodalmak”, melyeket az önálló képezde s az abból kikerülő tanítók „independens” szelleme iránt tápláltak, nem közönséges nehézségeket gördítettek a szenge intézet igazgatója elé² s Arvai nem ok nélkül aggodott, hogy a „kiskorúságra kárhözottatott” képezde keptelen lesz célját megközelíteni a miatt, mert a felsőbb tudományos pályán levő s magasabb hivatású ifjaknak, kik előtt a tanítói hivatal eszköz, de nem cél; gúny-tárgyauk fognak szolgálni a képezde növendéket, kik e miatt idő előtt megutálják a hivatalt, amelyre készülnek; mert miatta megvetettek.³ Arvai bölcsesége s lelkes munkája kellett hozzá, hogy a vezetésre bizott intézet a gúny és előítélet dacára „célját megközelítve, a közbizodalmat kiérdemelte.” A társadalom dicséretére legyen mondvá, hogy míg a közbizodalom activ örökségét levonás nélkül szállította át a felekezeti képezde helyébe lépett állami intézetünkbe, addig a gúny és előítélet passzívait nagyban reducálva rakta ennek vállaira. Keletkezett ugyan az állami képezde iránt egy újabb előítélet: mintha az állami képezdeből kikerült tanítók nem volnának eléggé egyháziasak s nem viseltenének főlebbvalóik (a lelkesek) iránt kellő tisztelettel. Azonban ez a fantom is szerencsésen eloszlott,⁴ s jól eszik hinnünk, hogy igaza van a *Sárospataki Lapok* érdemes szerkesztőjének, (egykor intézetünk ref. hitoktatójának, midőn jelen ünneplőnket előre jelezvén, azt mondja, hogy „a régi előítéletek ma már csak névleg élnek, s emlékeztben is restelkedve járunk hozzájuk”⁵); s szeretjük binni, hogy intézetünk az új 25 évet, mint a közönség előítéletektől ment rokonszenvének a régibb, gyökeres intézetekkel egyenlő osztályostársra fogja megkezdeni.

Ime, mélyen tisztelt ünneplő közönség! Intézetünk 25 éves történetének vázlatos képe. Egy fiatal, életképes fa áll előtűnk, mely első ápolását az egyház veteményes kertjében nyerte, aztán átültetvén a nemzet gyümölcsösébe, az átültetést nem érintette meg, sőt új gyarapodásnak indult, s immár ha nem is bő, de hasznos gyümölcsöt terem a nemzeti művelődés számára. A Gondviselő küldött rá viharokat, de azok csak arra valók voltak, hogy a csemete annál mélyebben bocsásza gyökerét a nemzet bizalmának termő talajába; küldött napfényt és áldástózo esőt is, mely megtisztítja s felüdíté a közélet vásári porával olykor olykor ellepett lombját. E Gondviselő oltalmába ajánljuk a termőfát az újabb 25 évre is, erős kézzel bizván abban, hogy az ő szaryainak oltalma alatt a gyümölcsfa még tovább is fejlődik s teremni fog bő gyümölcsöket nemzetünknek s az annak kebelében élő egyházaknak hasznára, előmenetelére. Ugy legyen!

KÜLFÖLD.

A tudomány bukása.

A *Revue des deux Mondes*, a kontinens e legt-kintőlyesebb, legolvasottabb, legényesebb múlttal dicsekvő folyóiratának december 15-iki és január 1-ji füzeteiben két érdekes s minket protestánsokat is közelebről érdeklő közlemény jelent meg. Az előbbinek címe: *Rome et la Russie* (Róma és Oroszország), az utóbbinak: *Après une visite au Vatican* (Egy látogatás a vatikán után). Szerzője csak az utóbbinak van megnevezve, név szerint *Brunetière Ferdinand*, a *Revue* d. d. M. szerkesztője: az előbbi névtelenül jelent meg s így ha nem egyenesen Brunetière írta is, de szellemével, irányával bizonyára ő is egyetért.

Ki az a Brunetière? Ha semmi egyéb nem volna, mint csupán a „*Revue des deux Mondes*” szerkesztője, már ez is nagy tekintélyre tenné nevét; de ő a *Revue*-n kívül is elég szépen hangzó névvel rendelkezik: a francia Akadémia tagja, Franciország egyik elsőrangú műbírája. Mind a kikkirő, mind különösen a publicáló folyóirat megérdemlő tehát, hogy szavukat itt messze keleten is meghalljuk s figyelembe vegyük; meghallgassuk, mit mond e nagytekintélyű folyóirat s e tudós műbíráló a keresztény egyház eredetéről (az előbbi közleményben), s mit a tudomány és vallás viszonyáról, a katholicismus és protestantizmus közt fennálló elvi ellentétéről (az utóbbi közleményben)? Sajnos, ezúttal nem mely tudományukban, pártatlan ítéletökben nyilik alsalmunk gyönyörködni, — ellenkezőleg, kritikálanságuk, a tudományok felfogással szemben álló egyoldalú, felekezeti álláspontjának az, a mivel a művelt világ figyelmét magokra vonták

A december 15-iki közlemény az orosz és r. katholicus egyház egyesülését fejtegeti s óhajtja előkészíteni; benne ily történeti fejtegetések olvashatók: „Jézus Krisztusnak csak egy egyháza van. Kérdés, vajon melyik ez? Az apostoli korszaktól a Krisztus utáni IX. századig soha ezt a kérdést föl nem vetették. „Ubi Petrus, ibi Ecclesia”: a hol Péter ott az egyház” — e szavakban formulázható úgy a keleti, mint a nyugoti egyház összes tradíciója, kezdve az evan-gyéliumoktól a 4-ik óceumeniai zsinatig, az Apostoli cselekedetektől, az apostoli atyák és az egyház nagy doctorainak íratán keresztül haladva. Péter véglegesen Rómát tette székhelyévé, s mivel már az ő idejében is a katholicus egyház adminisztrációja ennek nagy kiterjedése s a hiányos közlekedési eszközök miatt nehezen ment, ő Keleten két patriarchatust alapított: egyiket Antiochiában, hol 7 évig

¹ Ha az állami jótéteményt élvező növendékektől hasonló térítvény kívánatott volna az állam irányában, (amint ez Francia- és Poroszországban fennl s amint ez a képezdi tanárok 1874. évi értekezletén javasoltam), ha ennek következtében nem tolláltak volna a tanító ifjak az állami ösztöndíjakra; az hiszem maig is fennmaradt volna az egyházkerületi segély.

² Sárospataki Füzetek I. 479. lap.

³ Sárospataki Füzetek I. 95. lap.

⁴ Sárospataki Lapok, 1888. évf. 322. lap.

⁵ Sárospataki Lapok, 1895. évf. 45. lap.

székel, Ázsia kormányzására, másikat Alexandriában Afrika kormányzására, s ide tanítványát Markot küldötte. E két keleti patriárhái székhely, melyek a földközi tenger útján állottak Rómával összeköttetésben, az egyház központjává lett legelőbb székhelynek mintegy főközhelyei voltak. (Jegyzet: Reméljük, olvasóink elhiszik, hogy e tény ma történelmileg be van igazolva. Ha cikk helyett könyvet írának, azt kétségbevonhatatlanul bebizonyítanók.) Ilyen volt az egyetemes egyház tiszta, átlátszó szerkezete fennállásának első századaiban. Ezt oly könnyű szövegadatokkal bebizonyítani, hogy ezt minden komoly ember által elfogadott dolgoknak kell tekintenünk, bármily egyházzhoz tartozzék is. — Pár lappal hátrább ismét ezt olvassuk: „Ha az egyedüli egyház, mely minden többinek anyja és ura, valóban a r. katolikus, mint azt a történelem bizonyítja, s ha másfelől az egyházzal kívül nincs üdvözülés, miként azt a szent könyvek s a katolikus hagyomány a zsinatok és doctorok szava által bizonyítja: — ebből következik, hogy az oly népek sorsa, kik az egyházzal kívül állanak, föltűzte szerencsétlen, habár e népek megőrizték is az igaz hitet és a szentségekkel való élést. Hosszú századokon át a tudatlanság sok egyént megmenthetett e nemzetek kebelében. Hitük folytán részesei lehettek az egyház jelképek, ha nem is a tulajdonképeni egyháznak, és megmenekültek De ma, midőn a világság mindenütt terjed, a tudatlanság eltűnése ura kárhözta. Ha az oroszok megtudják, hogy csupán a verenségek s később a politika választotta el őket a katolikus egységtől, igyekezni fognak visszatérni emoz egység felé. Mert itt a lelkek üdvéről van szó s ez nem egyszerű politikai kérdés. Bárscak II. Miklós cár, mint egy új Wladimir, visszavezetné azt az oly vallásos, oly hívő orosz népet a valódi pásztorhoz! Persze, a lelkek e valódi pásztorra nem Krisztus, hanem a pápa.

Ime, ilyen a *Revue* cikkirójának tudományos felfogása a keresztény egyház alakulásáról s első korszakairól! Azt hisszük, ez idezet e fólátásra felesleges szót vesztegetnánk. Már ebből is eléggé sejtethetjük Brunetiére urnak a pápaság iránti hő szerelmét, mely hódolatát. Eről még jobban meggyőződhetünk a második közleményből.

E közlemény (Egy vatikáni látogatás után) azokat az impressiókat írja le, a melyeket római útazása s főkép a pápával való beszélgetése Brunetiére-ben kellett. A katolicizmus központjában, sok magasztos emlékművének behatása alatt, a szent atya közlésében úgy érezte, hogy a tudomány elvesztette red nézvé hódító varázsát, mert a hit nysteriumait nem képes megfejteni, s az így támadt ért a vallás van hivata bőltelen. A tudomány csak kétségeket támaszt bizonytalansága által az ember lelkében, a vallás megnyugtató feleletet ad a lét legelőbb kérdéseire. De melyik vallás? A római emlékek elbűvölő hatalmára, a pápa hódító személyiségevel való értüközés után lehet-e ez iránt kétség? Az egész közlemény világosan nem egyéb, mint XIII. Leonak s egyházának dicsejtése! Felede va a múlt, felede Lourdes, a Syllabus, s az absolut uralom! felede Gambetta híres mondanása: „A katolicizmus a mi ellenségnünk! — vagyis inkább: „A katolicizmus a mi barátunk! — ra változtatva! A katolicizmus s a pápa az az isteni hatalom, kitől a jövő üdve, megváltása várható! De lassuk közelebbről Brunetiére urat!

A tudomány nem tartotta meg azokat az ígéreket — úgy mond — melyeket a tudósok nevében tettek. Regenerámi akarta az emberiséget, megújítani a világ ábrázatát, s mind hátrább tolvra nyomozásait a multba, feltárni eredetének mysteriumát, egyidejűleg megmagyarázni neki s megkönyíteni rendeltetésének betöltését; — ámde e mysteriumot a tudományok nemcsak nem oszlatták el, hanem tisztán látjuk hogy azt sohasem is fogják földeríteni. Képtelenek nemcsak megoldani, hanem még helyesen föl-

tenni is e kérdéseket: mi az ember eredete? mik magvaszetletének törvényei? micsoda az ő jövő sorsa? Az ismeretlen környékek, szorongat minket s a physika törvényeiből vagy a physiologia vívmányaiból semmi eszközt nem merithetünk arra, hogy ezekből valamit megismerjünk. Se az anthropologia, se az ethnographia, se a lingvistika nem fog nekünk soha választ adni arra a kérdésre: mik vagyunk? bár ezt ígérték. Nem tudják megmondani: mi a nyelv, mi a társadalom, mi a morális eredete? Még kevésbé fogják eldöndetni azt, hová megyünk? Mit taníthat nekünk az anatomia s a physiologia rendeltetésünkről! pedig ennek megfejtését ígérték nekünk! Hát a philologia tudományok megtörtötték-e ígéreteiket? szintén nem! Hellénistáink a görög és római philosophiában meg akarták nekünk mutatni az egész kereszténységet; csak egyet felejtettek el: ha a kereszténység már egészen benne volt a hellenizmusban, miért nem fejtett ki belőle? A héber tudósok azt ígérték, hogy eloszlatják, a mi *irrationalis* és *csodás* van a kereszténység eredetének vagy a választott népnek történetében; ki akarták mutatni, hogy a biblia csak olyan könyv, mint a többi. Ámde itt önkényes rendszereik egymásba ütözköztek, s még inkább összezavarták azt, a mit meg akartak világítani, s még mindig megoldatlan a zsidó történet folyama, a szent doctrina és substantia. Bármint legyen is, Isten választott népének történetében mindig van valami, a mi egyetlen másikkban se található fel; s az exegeták a helyett, hogy a kereszténység történetéből kiűzték volna az irrationalis és csodás elemet, oda beiktatták azt. Az orientalisták, kik a kereszténység és buddhizmus rokonságának bebizonyítására vállalkoztak, szintén nem tartották meg ígéreteiket; az a kevés hasonlatosság nem képes elfedezni a mély, benső különbséget, mely azokat egymástól elválatja. A történeti tudományok sok dolagra megtanítottak ugyan, de nem ezeket vártuk mi az ő előhaladásuktól; azt óhajtottuk tudni, van-e a történelemnek törvénye s mily mértékben vagyunk mi annak áldetve? de ép ezt nem tudjuk s felő, hogy nem is igen fogjuk megtudni. Urai vagyunk-e önmagunknak? vagy valami felsőbb erőnek szolgái vagyunk? halanduk-e valami látszólagos cél felé, avagy a történelem nem egyéb, mint a rendetlenség, szétbomlás helye? Erre se a paleographia, se a diplomatika, se az archeologia nem adott nekink feleletet.

(Folyt. köv.)

Rácz Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Gyászír. *Özv. Szathmáry Király Pálné*, szül. türözdvéki, kis és nagy palugaly *Plathy Ida* urnő, f. zsolcazi kastélyában, f. hó 6-ikán, életének 69-dik évében, hosszas szenvedés után, reggeli 7^{1/2} órákor csendesen elhunyt. Nevét ismerte az egész ország, mert hosszú özvegysége alatt nagy vagyonának jelentékeny részét a közmívelődés, kivált a nőnevelés oltárára osztotta szét. Ott volt mindenütt, a hol a legjobbak, a legnagyobbak, s feleséges szívvel kibirta a versenyt az áldozatokban a legdúsabbakkal s leggyakrabban felül is multa azokat. Hol sebeket kellett kötözgetni, onnan ő nem hiányozhatott s ha hiányzott, bizonyosan nem ő, nem az ő kifogyhatatlan jóságú szive volt az oka. Mint gazdasszonyának is országos neve volt, mert kertészével, ennek mintaszűrű terményeivel is előljárt a buzditásban, a példaadásban s nemzetünk becületének emelésében. De a biblia által úgy nevezett »jobb rész«-ről sem feledkezett meg. Szerette vallását, felekezettét, figyelemmel kísérte ennek minden jelentősebb mozdulatait s nem ritkán ő figyelmeztette környezetét a »Sárospataki

Lapok által felvetett és tárgyalt nagy kérdésekre, mint e lapoknak bőség pártfogója. Sokakat megszégyenített e hitével, vallásosságával, egész lényének nemes egyszerűségével s betegsége alatt is tanusított önmegadásával, a szenvedések között is megőrzött reményességével. A gyászoló nagy úri családdal, a melynek díszé, koronája volt, az ország számos közművelődési intézetével, a melyekért szívesen engedte magát még kizsákmányolhatni is, s a szegények, árvák, özvegyek, ügyefogyottak egész seregével, a kiket édes anyai szeretettel szeretett és istápolni, mi is veszeteknek éreztük magunkat ravatalánál és mély tisztelettel áldjuk és dicsőítjük emlékeztet. Temetése folyó hó 8-án d. u. 3 órakor F. Zsolczán lesz, a melyre a sárospataki főiskola énekkara is elutazott. — Pásztor Sámuel tanártársunk és pénztárnokunk legidősebb kis fia — *Samika* — a korán végzetes betegséggel meglátogatott ártatlan gyermek f. hó 4-én, Budapestben, hol egy idő óta orvosi ápolásban részesült, váratlanul kiszivedett. Aldott legyen a kegyelem Istene, a ki magához ölelte, megszabadítván őt a reá nézve örömtelen földi élet kötelei közül s nyugodalmat adott neki az idegen föld hantjai alatt! — *Papszász György*, az a-borsodi egyházmegye volt tanácsbírája még múlt hó végén meghalt Selyeben — bánatában. Rendkívüli sorsot juttatott neki istene. Egyetlen fia csak a minapában hunyt el Budapestben s ez a gyász eset halálba vitte a jó édes anyát, a ki fia ravatalánál vette véget életének. A férj és apa nem bírta sokáig az itt viszonyú bánatot, megtört alatta s folyó hó 1-én eltemetett Szarazbeón, a hol Fekete József atányi lelkes tolmácsolta a borzasztó veszteség felett érzett általános részvétet s vigasztalta az apatlanul és anyátlanul maradt 3 leány gyermeket. Papszász még csak 49 éves volt. Legyen boldog elviesztett kedvesei között, s ne haljja meg az itt maradtak zokogását!

— **Lelkészválasztás.** A *milotai* ev. ref. egyház a f. év elején elhunyt lelkes helyébe, az újabb egyházi törvények értelmében, meghívás és egyházi közfelkiáltás útján, február 21-ikén, a volt lelkes fiát, *Sipos József* hermánzegyi segédlelkészét választotta meg rendes lelki pásztorává. Az ott felszázadot töltött lelkes után az elhunytan fiát.

— **Az Erdélyi kör**, a sárospataki főgimnáziumi ifjúság önképző társulata febr. hó 23-án felolvasásokkal és szavalatokkal összekötött nyilvános ülést tartott, a mely főképen Jósika Miklós emlékeztetének volt szentelve. Az ülést *Csontos József* tanár nyitotta meg, mint a körök mostani elnöke, az alkalmi emlékbeszédet *Nagy Imre* VIII. o. t. tartotta. Az egész nyílt ülés a tagok nemes törekvéséről és haladásáról tanuskodott. Sajnos, hogy arról a tanári kar nem szerezhetett magának tudomást, hogy jelenlétével biztatólag hathatott volna a feltörekvő ifjúságra. Mi, mint „Sárospataki Lapok” is, csak utólag értesültünk a főiskolánk falai közt lefolyt szép ünnepeiről, pedig a mi szívünk eléggé melegen dobog ezért a körért, a mit az *Erdélyi János emlékeztető* című mű kiadásával is igazoltunk talán, a mely, ha az összes példányok elkelnek, 200 frtnyi összeget juttat az „Erdélyi-Kör”-nek. Ismételve ajánljuk nevezett művecskét a t. közönség pártfogásába.

— **Az országos ev. ref. lelkesítő özvagy-árvagyamintézet** javított alapszabály-tervezetét *Szász Domokos* bizottsági elnök neve alatt megjelent s négy fejezetből áll. u. m. I. Általános határozatok, II. Özvegyek és árvák segélyezése, III. A gyám-alap és annak kezelése, IV. Átmeneti intézkedések. A tervezet a kerületek és a sajtó által felsorolt ellenléteket figyelembe vételével készült s összesen 34 §. A legfontosabbak közülvaló a 6. §, a mely így

szól: A gyámintézet tagjait képező lelkészek, körlelkészek, illetve missionáriusok, esetleg theol. tanárok özvegyei, a mennyiben náhai férjök öt beszámítható szolgálati évvel bírt, az egyenlőség és testvériség elvénél megfelelően s tekintet nélkül az elhalt férj által elvett fizetés mennyiségére, egy és ugyanazon összegű évrádrakban részesülnek. — A lelkesítő árvák azonban, náhai atyjok szolgálati idejére való tekintet nélkül, tehát árvaságra jutások után azonnali szintén egyenlő összegű neveltetési, esetleg gyámolítási segélyben részesülnek. Az öt beszámítható szolgálati évvel nem bírt lelkészek özvegyei ugyan visszanyerik a náhai férjök, illetve atyjok által a gyámintézet pénztárába befizetett összes tagdíjakat és belépési járulékokat időközi kamatok nélkül, de állandó segélyezésre igényt nem tarthatnak. Az öt lelkesítő özvegyek azonban, kiknek az elhalt lelkész-férjőtől származó kiskorú s így rendszeres nevelésben részesülő gyermekei vannak, ilyenemű visszatérítésre igényt nem bírnak. Egy-egy özvegy évrádrakéa egyelőre 250 frt. Csak atyátlan gyermekek neveltetési költsége 50—50 frt, egészen szülőtléneké 75—75 frt évenként, a haton felüli gyermek azonban már nem számíttatik! Az olyan özvegy, a ki 60 évesnél idősebb férjükhöz ment feleségül, csak úgy részesül évi járulékból, ha férjével legalább 5 évig élt együtt. A hűtlen feleségekről az intézet az alapszabály szerint nem gondoskodik, de az ilyenektől származott gyermekekről bizonyos feltételek mellett — igen. Az egyes tagok egyszersmindenkorra évi fizetésök 10% -át, évi tagdíjként 2 1/2% -át tartoznak befizetni, az előbbi három év alatt. Ezenfelül a közalap e célra 100,000 frttal s évi jövedelmének 10% -ával járul, de az utóbbi a 30,000 frtot meg nem haladhatja. Az özvegy-árva-tár összes vagyonát egy budapesti jóhitű pénzüintézet takarékpénztári betétként kezeli. Az egyházmegyei és kerületi hasonczú intézetek fenntarthatók s azokba az újonnan választott lelkészek is beléphetnek. — Ajánljuk t. olvasóink beható figyelmébe.

— **Márczius tizenötödikét** a sárospataki főiskola ifjúsága s vele a tanári kar és a város értelmisége szokott módon fogja megünnepelni a főiskola imatermében és a városáha tántermeben.

— **Dr. Öreg János**, debreceni akadémiai tanár és igazgató, mint a kormány megbízottja járt folyó hó 5 6-án Sárospatakon. Oly cédall küldetett néhány protestáns iskolába, tehát a sárospatakiba is, hogy összeírja azokat a tárgyakat, a melyek a millenniumi kiállítás oktatás és tudománytörténeti csoportját gazdagíthatnák. *Szinyei Gerzson* főkönyvtárnok volt tolmácsa, mert ő a szakot nálunk az ilyen munka nehezéden, mint „első könyvtár-ra; kedves vendégeül pedig *Mitrovics* Gyula theol. tanár fogadta a testvér-intézet derék képviselőjét. Küldetésének mutakozó eredményeiről lapunk következő száma fog számot adni.

— **A lelkesztés-antóság és az oklevél nélküli tanítók ügyében** a vallás- és közoktatásügyi miniszter leiratott intézést múlt hó 12-én úgy az egyházi főhatóságokhoz, mint a tanfelügyelőkhöz. Az egyházi főhatóságokhoz 60658 sz. alatt intézést körlevélben cldadja, hogy a lelkesztés-antóság az 1868. törvény 141. §-ától eltérőleg fejlődött ki. Ez a törvény nevezetesen kimondja, hogy a tanító semmi nemű hivatal a tanítóság mellett nem viselhet és mellék-foglalkozásokban csak olyan teendőket enged meg, melyek helyben és a tanórákon kívül végezhetők. A felekezeti iskolák tanítóinak külön azt a kedvezményt is nyújtja, hogy az isteni tiszteleten és a temetkezésnél segídközhetnek. A törvénynek ez utóbbi intézkedését a protestáns felekezetek úgy értelmezték, hogy ha papok vagy segédlelkészek alkalmazatnak tanítóknak, úgy ezek a lelkesztés mellett segídközhetnek

is; sok helyen pedig egyenesen a lelkeszi hivatalt a tanítói egyesítették, mert szegénységük miatt iskolafentartó feladatukat csak így voltak képesek betölteni. Ezeket a törvényellenes állapotokat meg kellene ugyan szüntetni, de a mostani állapotokat véve tekintetbe, maga a miniszter sem tartja célszerűnek a törvény merev végrehajtását, mert mint mondja: „késégtelen, hogy nagyobb bajjal állanak szemben, ha pap-tanítók, vagy segédlelkészes-tanítók mereven eltiltatnának a tanítástól és az iskolától, mivel egy bizonyos ideig legalább nem volna kikkel pótolni őket; a szóban levő iskolák üresen maradnának s a már is azok, mint félmillióra menő iskolázatlan tankötelesek száma csökkenés helyett újabb tömegekkel gyarapodnék, mely anti-kulturális állapot előidézése nem állhat a kormány szándékában. Ma még mintegy 8000 okleveles tanítóra volna szükség, a kiknek képzéséről és képesítéséről csak ezután lehet gondoskodni; ha tehát a lelkeszket eltiltatná a kormány a tanítástól, azoknak a helyét nem tudná betölteni az iskolában. Ezen kényszer-helyzetből kifolyólag szándékom — írja a miniszter — általános intézkedéssel megnyugtatni a felekezeteiket, hogy ott, a hol egyfelől a papi, illetve segédlelkészes és másfelől a tanítói állomások egyesítve vannak, a jelenlegi állapotot, ha csak különös ok fenn nem forog, kényszerítőleg megváltoztatni nem fogom.” Intézkedett a miniszter, hogy a tanfelügyelői írják össze az ilyen egyesített állomásokat, különös súlyt helyezve annak kimutatására, hogy a lelkesz-tanítókban van-e tanítói oklevelük s a magyar nyelvet sikerrel tanítani képesek-e? A nem képesített tanítókat is meghagyja eddig működésükben, de arra kéri az egyházi főhatóságokat, hogy jövőre minden állomás betöltésénél okleveles tanítók alkalmazzanak, a mit annival könnyebben megtehetnek, mert a tanítói fizetések 400 frtra emeléséhez az állam a segélyt megadja. A miniszter kijelentézt is, hogy a tanító-szükségben újabb állami tanító-kepző intézetek felállításával igyekezni segíteni. Igem örülünk rajta, hogy tisztánnevel a ev. ref. egyházkerületünknek többszöri felterjesztésével sikerült meggyőzni a közköztani minisztérium arról, hogy a lelkeszintanító mindaddig nélkülözhetetlenek, míg rendes tanítóságok szervezését az egyházak és az állam pénzügyi viszonyai nem engedik meg.

— A „Sárospataki Irodalmi Kör” állami nagy ezüst érme, melyet a debreceni tanszer-kiállításán tankönyveit ért kapott, a napokban érkezett meg a Kör elnökségéhez.

— A vallás és közköztani miniszter javított nyilatkozata a tanárokról. Az orsz. tanár-egyesület választmányának küldöttsége múlt hó 23-án tiszteltet Wallacsi miniszternél. A miniszter dr. Beothy Zsolt elnök üdvözlő beszédére válaszul, szívesen megragadta az alkalmat, hogy azt a ráfogást, mintha kicsinylőleg nyilatkozott volna a tanárokról, helyreigazítsa. „Nálánál, mint mondá — senki sem méltányolja jobban a tanárság munkásságát s épen azt fejezte ki beszédében is, hogy a jó tanár a fődolog, mert az még a rossz rendszeren is kifog, a rossz tanár pedig a legjobb rendszer mellett sem boldogul. Meggyőződése az, hogy a rendszert javítani kell, de főtényezőnek mindig a tanárt kell tekinteni. Igérte, hogy a közköztani budget emelésére s a tanítók anyagi helyzetének javítására mindent meg fog tenni, a mit az ország finansziális helyzete megenged. Vajjon az országgyűlési napló vezetője mit mond a szövegben hangzó korrekúrára?

— Belgium. A r. kath. írók az ultramontanizmust

és a socialdemokratit úgy tüntetik fel, mint engesztelhetetlen ellentéteket, s mindig nyomatékosan hangsúlyozzák, hogy csak a katolicizmus előmozdítása, különösen pedig a jésuiták tevékenysége által lehet a socialdemokratiait legyőzni. Ezért nem lesz érdektelen, ha egy pillantást vetünk a 100 év óta római befolyás alatt álló, zárdakölt elzárított Belgiumnak állapotára. Az egykori jésuita, gróf Hoensbroech Pál, ki nemrégiben evangélius hitre tért, a *Preussische Jahrbücher* című német folyóiratban Belgiumra vonatkozólag a következőleg írja: „Belgium századok óta teljesen katolikus és ultramontan befolyás alatt állott. Az ország 6 millió lakosa közt ma csak 15,000 protestáns és 3000 zsidó van, a többi mind katolikus. Ez confessionalis egység. A kath. egyház Belgium életében, a belga állam felállítására előt és után, a legmészebb menő befolyással rendelkezett, a legnagyobb diadalokat ünnepelte, s ismétlen dicsékedett helyzetével. Ő vezette eskély kivételével az ország oktatástügyét, különösen a népoktatást: 1800 zárdája van, több mint 30,000 szerzetrendi lakóval, tehát minden 5 községre három zárdá esik. Belgiumban aránylag kevés család van, melynek valamelyik tagja a plébánián, semináriumban vagy zárdában ne élne. A zárdák egyttal nevelő intézetek, különösen a női zárdák. 6000 templom és kápolna áll fenn rendes isentisztelettel, a zárdái templomok nélkül. Ez a quantitative és qualitative rengeteg befolyás sok nemzedéket óta árad ki a belga népre; sohase jött közbe akadályozólag valami nem-katolikus hitvallás, s az országot túlnyomólag klerikális kormányozták s kath. uralkodók vagy ezek helyettesei kormányozták. A jji a népet oktatja, az a nép. Nos 1879-ig az összes községi iskolák a papok felügyelete alatt állottak! S hogyan néz ki a socialdemokratia ügye Belgiumban? Az utolsó képviselő-választások megmutatták: az összes szavazatoknak majdnem $\frac{1}{6}$ része socialista jelöltekre esett, s még meg kell gondolnunk, hogy nem-socialista oldalon aránylag sokkal több a többes szavazatok száma, mint a munkások közt. Belgiumban tudvalóleg a birtokosok és műveltek szavazatai 2—3-szorosan számíttanak! Az ultramontanok azzal mentegetik magokat, hogy a socialista szavazatok növekedése nem az ő rovásukra, hanem a liberális párt számlájára történt. Ez részben igaz, de az az állítás, hogy a klerikalizmus a legbiztosabb ellenszer a socialismus, vallástalanság és elvadulás ellen, ez által ugyanam abszurd színben tűnik fel. Hát honnan kerülnek elő a liberálisok, ha a kath. egyház a csalhatatlan orvos? Nem képes biz' ő a népet se az *atheista liberalizmustól* (a mint nevezni), s még kevésbé a socialdemokratiaitól megoltalmazni! 1886-ban a legkülönbözőbb rangú és foglalkozású egyénekhez kérdéseket intéztek a munkás néposztály viszonyai felől. A beérkezett válaszok $\frac{3}{4}$ része kijelentette, hogy a munkások közt a vallásos érzék *csökken*, egészen *megszűnt*, a katolicizmus mindinkább-inkább *elűnik*. A 35 zárdával és 38 templommal ékeskedő Lütich vigasztalanul felel; Brüssel ezt írja: „A gyermekek $\frac{1}{10}$ ed része törvénytelen. Az immorális iszonyatos.” S mind ez dacára annak, hogy a belga socialdemokraták, a mennyiben általában iskolába jártak, a kath. ultramontan népiskolából kerültek ki, s hogy az országban évenként több mint fél millió predikáció és catechisus tartatik. Az ország, melyet joggal a zárdák és klerikus országának is lehet nevezni, a felforgatás eldorádjává lett.”

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félreve 3 frt 50 kr.
Nyeresz száma ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül helyegjeli 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A határozott fellépés ideje « *Kálvinista*. — »Temetési énekelésünk « *Koröcs Zsigmond*. — »A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal. « *Mitroevics Gyula*. — »Vegyes egyházi beszédek. « *Vattay László*. — »Az országos ev. ref. lelkesítő örvény-árvai gyűlésműtét alapzabály-tervezete. « *Szász Domokos*. — »A tudomány bukása. « *Rácz Lejos*. — »Vegyes közlemények. « — »Hirdetés. «

A határozott fellépés ideje.

Ki ne látna be, hogy nekünk nemcsak az egyház munkája, az evangelizáció s a társadalmi missziók terén van jogunk munkálkodni a tökéletes emberi elérésére? Ez is hasznos ugyan, mint a csendes májusi eső; ez is nyomokat hagy a magyar kultúrában, mint a sziklákra járó hangyák csapata és ideálunkat — előbb vagy utóbb — ezek által is biztosan elérhetők. De ha másfelől az eljeterdeinket érintő politikai eseményeket engedjük elsuranni a fejünk felett, a nélkül, hogy szavunkat felemeljük; ha mintegy a *passivitas* álláspontjára helyezkedünk; ha megengedjük, hogy Magyarország legújabb politikáját „sine nobis, de nobis” csinálják és ha nekünk nincs szavunk: kétségtelen, hogy az egyházi és társadalmi téren kitűzött eszméket, nem hamar, vagy igen sokára fogjuk elérni.

Célozok ezekkel a protestánsok mai magatartására. Míg sürgetik az egyház külső- és belső építését, az evangelizációt, a lelkek felrészését: addig a *politikában* nincsen kiforrott nézetük, közös megállapodásuk a teendőkre, azok mikéntjére nézve. Elérni óhajtanak a *cellé*, az 1848. 20. t.-cikk megvalósítását, de ennek elérésére alig tesznek valamit; akkor is habozók, kételkedők. A protestánsok fásult egykedvűséggel nézik az események egymásra torlódását, sokszor az ő eltemetésükre. Jöjjön, a minek jönni kell. A protestánsok mai politikája a fatalizmusban való megnyugvás.

Magyarországnak van 3 és 1/2 millió protestánsa. Ez a 3 és 1/2 millió protestáns halgatott mostanig. Elnezte a 68. 53. t.-cikk eltörölését, a polgári házasság behozatalát, a papi stólák megconskítását. Igaz, hogy valami édes sejtjelem vezetett bennünket ezen reformos idők alatt. Ugy tetszett, mintha az egyik rész, a 48. 20. t.-cikk bekövetkezése nélkül is, helynyugodott volna ezekbe a reformokba, mert mintegy a protestantizmus hőskorának megújulását látta azokban. A másik, a nagyobb rész s ebben a „Sárospataki Lapok”, a 48. 20. t.-cikk megvalósulásának útjátak üdvözölte. A protestantizmus tehát halgatott. És talán helyes is volt, hogy nem szólottunk, mert ha a reformokat megakasztjuk, ellenségeink még jobban talpra állanak, s a helyzet csak bonyolultabb lett volna. De hát miért halgatunk

még mindig?! Ma se látjuk még a helyzetet; most se ragadjuk meg az eszközöket, ma se tudnók nézeteinket közös megállapodásra juttatni; nem tudnók szavunkat a politikai mérleg serpenyőjébe vetni?! Hiszen ez végzetes, ügyünkre káros kimenetelű lesz. A kormány már jelét se adja, hogy az 1848. 20. t.-cikk megvalósítására gondolna, másfelől pedig a kath. autonómia határozottan megígéri, a melyről Baththyány úgy nyilatkozott s ezt mindnyájan tudjuk, hogy csak ez az egyetlen módja a kath. kezekben lévő nemzeti vagyon bekebelezésének. Lesz tehát az egyik oldalon egy kath. egyház, rengeteg betáblázott vagyonnal s az 1868. 53. t.-cikk tiltó szava nélkül *szabad halászi és vadászati joggal* — a mi területünkön. A másik oldalon egy 100.000 frtos alalmazmán tengődő prot. egyház, kopott palástjával, — ha apostoli lelkesedéssel is. Kérem a leglelkesebb reformátor ilyenformát is mondd: „az ige hirdetéshez kell saru és köpeny.” Hát nem vennők észre magunkat? Nem hiszem.

Nem elég-e kérdést, a 48. 20. t.-cikk megvalósítását hírlapokban sürgetni. Határozott, egyetemes, hivatalos állást kell foglaljunk. Erre itt van az idő. A tisztáninni egyházkerület többször sürgette a 48. 20. t.-cikk megvalósítását. Hol? A kormánynál. Nem elég. Jön az egyházkerületi gyűlések ideje. Irjon e tárgyban mind az öt egyházkerület *az országgyűléshez*.⁶ Nekünk nem elég holmi misztikus biztatás; egyes nagy embereink jóakarató biztatásáért nekünk e kérdést előadni nem szabad. Hol van az megírva, hogy a prot. közönség az országgyűléshez ne fordulhasson, ha látja, hogy a kormány habozó e kérdést fölvetni. Hiszen az ősszel s demokratikus jogokat mind ilyen úton vittuk ki.

En bár lelkes barátja vagyok minden idealizmusnak, tehát az evangelizációnak, a lelkek felrészésének is; de kételkedem, hogy ma, a gazdasági és — mondjuk — a papnevelés válsága között a protestantizmus ezt az újabb hadjáratot a 48. 20. t.-cikk megvalósítása előtt vereség nélkül megtegye. Ajánlom indítványomat a prot. vezérek figyelmébe. Én szólottam, mint a gyülekezetenben a legkisebb, a felelősség a nagyokra fog háramlani.

Kálvinista.

⁶ Zsinat nem léteben az egyetemes ev. ref. egyházt a *konvent* képviseli. Rézsínküröl már több ízben óhajtották, hogy a konvent érezze helyében a maga nagy hivatását és tekintélyét, de erre nerve nem látta elkezertetnek az időt. Szerk.

Temetési éneklésünk.

Van tudomásom felőle, hogy a *Sárospataki Irodalmi Kör* pályázatot tűzött ki a gimnáziumnak úgy felsőbb, mint alsóbb osztályaitban használandó „Énektár” című tankönyvekre. Arról is van tudomásom, hogy a felsőbb osztályok részére megíratni kívánt illyenűm tankönyv pályázatla kezdő eredményre vezetett, — míg ellenben a másik pályázat, a mely az alsóbb osztályok részére kívánt illy tankönyvet készíttetni, meddő maradt.

Hogy mily elvek voltak az irányadók e könyvek megírásánál? nem tudom. Nem volt alkalmam arra, hogy magamnak e felől információt szerezhessek, s így nem tudom azt sem: mit kell e könyveknek voltaképen tartalmazniok? csupán templomban használható énekek sorozathattak-e azokba? vagy pedig másneműek is, p. o. temetésen, vagy más egyéb alkalmasok használhatók?¹

Minden bizonynyal jobban tájékozhatnám magam, ha ezt tudnám. Hanem azért azt hiszem, nem fogok tenni meddő munkát, ha éneklési rendszerünknek ahoz a részéhez, a melyet közlelményem elejére írtam, néhány sorban én is hozzászólok.

Régebbi idő óta érezhet má egyházunkban az az elmaradottság, a mely énekügyünk terén országszerte fennáll. Az e részben észlelt hiányok orvoslását tudommal legelőször a sárospataki főiskola jeles készütségi, egykori énektanára: *Ivánka Sámuel* kísérte meg, a ki zsolttaraink s dícséreteinknek javarészt összeválogatva, kiadta egy önálló kötetben. Ugyan ő volt az, a ki az addig túlságosan is hosszúra nyújtott éneklési módszert igyekezett akként megváltoztatni, hogy az a fülnek tetszőbb legyen s ne hangozzék úgy, mintha útjai koldusok zengedeznének. Hanem a modernebb éneklés terén ő is inkább csak úttörőnek tekinthető. Rendszerre, ha lendített is valamit az addigi nehézkes állapotokon: általában még ma is ott vagyunk, hogy főként faluhelyeken éneklésünk igen sok tekintetben majdnem a régi.

Én ennek az okát egy részt abban találok, hogy nekünk túlságosan sok a használatban levő éneklés, s a sok közt nagyon sok a selejtes úgy szövegre, mint dallamra nézve.

Zsolttarainkról és dícséreteinkről ezúttal nem akarok szólni. Hanem e helyett szorítkozom egyenesen a *temetési éneklésre*, mint olyanra, a melyre vonatkozólag határozottan kellene valami korszerű újítást tennünk.²

A legközelebbi napokban jelen voltam egy vidéki temetésen. A temetési szertartás elején a tanító 3–4 iskolás gyermekkel énekelni kezdett. „Én Istennel! mi-csoda éneklés volt az! Az ember szerette volna bedugni a fülét, hogy ne hallja azt a keserves kornyikálást. A temetésen jelen voltak egyike-másika segíteni akart; de nem ment sehogy sem. Pedig mondhattam, hogy az az ekklézsia, a hol ez történ, nem tartozott a legutolsók közé. Önkéntelenül is az jutott eszembe

hogy hát valami 5-öd, 6-od rendű ekklézsiákban minő lehet az éneklés, ha illy helyen is annyira lélekhaborító?!

Tudom nagyon jól, hogy énekügyünk reformálása általában nagy akadályokba ütközik. Eltekintve attól, hogy énekeink zenei részének komponálására nincsenek hivatott emberek: ihletettebb versírók között, alig találkozik valaki, a ki *egyháziénekek-szövegek* írására adná magát: *Tompá* és *Arany*, bár igazán vallásos ér-zületű írók voltak: irtak-e csak egyetlen egyházas jel legű művet, olyat t. i. a mely templomi vagy temetési szertartásnál felhasználható volna? Vagy a jelenleg is élő versírók jelesebbjel, a milyenek: Szász Károly, Lé-vay József, Gyulay Pál, Fejes István, Szaboleska Mi-hály, Pósa Lajos sat. — dacára reformatus létüknek — gondoltak-e valami egyáltalán arra, hogy egyházi é temetési énekeinket csak egyetlen számba vehető önálló művel is gyarapítsák? Szász K. Fejes I., és Szaboleska nagy ügyességgel átirták néhány zsolttarunkat, de talán csak az egy Pósa az, a ki kivételesen ráadja fejét egy-egy vallásos irányzatú vers megírására. De ő is inkább csak *szekesztői hivatásából* kifolyólag teszi ezt, hogy kedveskedhessék ezzel is ifjú olvasóinak.³

Én ennek a mostani sivár állapotnak a megszüntetésére azt a módot találnám legcélravezetőbbnek, ha *pályázat tűzötték ki temetési énekek megírására*.⁴ Nem kellene sokféle énektárgyat kitűzni, legelőbb annyit, a mennyit az e részbeli *közszükséglet* megkíván. A kat-holikuskonál nincs sok temetési ének; majd minden temetésen ugyanazokat az énekeket hallani, főként falu-helyeken — úgy szövegre, mint dallamra nézve. Ennek az a nagy előnye van, hogy a nép tudja a szöveget is, a dallamot is s együtt éneklí azzal, a ki az éneke vezetí. Igaz, hogy ezeknek az énekeknek különösen a dallama, nagyon szép s meghatja még a más vallashoz tartozókat is. Nálunk is azt kellene érvényre emelni, hogy ha p. o. pályázat útján valami szép, szívreható szöveget lehetne nyernünk, ezt, vagy ezeket az iskolá-ban úgy kellene begyakorlatolni, hogy azok aztán az életben is közkedveltségűek lennének. Dallamunk van egy néhány olyan, a mikre a megírandó szövegek alkalmazhatók lennének. Ilyen p. o. többek között ez: „Nincs már szívem félelmére”, melynek a nép dallamát is, szövegét is nagyon szereti. — Szóval az én nézetem szerint ez úton talán el lehetne érni azt, hogy temetési éneklésünk a jelenleginél helyesebb irányba tereltessek.

Hanem hát pályázat? hallom az ellenvetést. Ahhoz díj is kell; s ki adja ezt a díjat? Ez bizony kissé akadályos. De én azt hiszem, egy illy célra szolgáló díjat talán csak ki lehetne valahogyan szorítani, ha mindjárt az egytetemes konvent útján is. S bizony az a pályázat, ha országossá tétetnék, meddő állgha maradna. Ki tudja, mi lakozik egyik-másik hivatottabb írónk lel-kében? . . .

Egyébként a ki jobbat tud, mondjon jobbat. Annyí tény: a mostani állapotot sokáig így hagyni nem szabad; mert ez — a tapasztalatok után itélve — a szó szoros értelmében *tarthatatlan*.

Kovács Zsigmond.

¹ Temetési énekek éppen nem; ezek egy külön s a népiszkolák énekei-
rok és a nép számára készítenő kötetben fognak — ha lesznek —
megjelenni. Szerk.

² A sárospataki Irodalmi Kör — tisztességgel megkérte az én híven
— a reform elveit már évekkel ezelőtt megállapította, de — noha az
elvek ellen senkinek sem volt kifogása — a reform szerinti temetési
énekek csak nem akarnak megszületni. Szerk.

³ Az iskolás gyermekkel való énekeltetés ellen már a körök.
miniszter is tiltakozott, de ezzel is úgy vagyunk, mint a helkes tanító-
sággal. Jobb a semminél ovvetetlenül, néhol egészen jó is. A sárospata-
kiak terve szerint az egész halotti gyülekezeten énekelni kellene, a
mint ez néhol így is van már régen. Szerk.

⁴ Tompa esteli és reggeli imái műnekeknek bevállanak s egyike
Hodosy Rfa sárospataki képeddel zenetanár már dallamozta is s a sáro-
pataki ev. ref. vegyes kar által be is mutatta. A hallgatóság nagy tet-
séssel fogadta. Szerk.

⁵ Szász K., Léway I., Fejes I., Szaboleska M. kegyesek voltak
megírni, hogy a sárospataki írod. kör által szerkesztendő *Temetési
Énektár*-ba írni fognak. Posánék egy vallásos költeményéhez *Pásztor
Sámuel* főiskolai énektanár készített szép dallamot. Szerk.

⁶ Ez már egyszer sikertelennek bizonyult. Szerk.

TÁRCA.

A polgári házasság törvényei,
párhuzamban az eddigi házassági joggal.

Egyházi jogi tanulmány.

(Folytatás.)

„A kötelező polgári házasság törvényei” közös cím alá, három, egymásból természetesen folyó s egymást kiegészítő törvény van foglalva. Az I-ső a „Házassági jogról”; a II. a „Gyermekek vallásáról” és a III. „Az állami anyakönyvekről.” Mind három 1894. év december hó 9-én nyert királyi szentesítést s az „Országos törvény-tárban” 1894 december hó 18-án hirdettetett ki Magyar állami törvényeink sorában az első a XXXI., a második a XXXII. és a harmadik a XXXIII-ik törvénycikk elnevezést kapta a megfelelő folyó évszám mellett.

A három testvér-törvénycikk két utó családtagja: „a vallás szabad gyakorlatáról” és „a zsidó vallás recipiálásáról” szóló megvaidék. A klerikális és feudális reakció, magyar állami életünk ezen ismeretes Herodeszi keresik halálra, a szabadelvének remények között várt gyermekeit; nem csak, hanem már is *revisiót*, politikai kasztrációt sürgetnek e középkori ismeretes „mátók”, az általuk jól ismert három új szülött nyomorékká tétele, sőt végleges kipusztítása végett is.

Mi, protestánsok, bízván a világtörténet fejlődésének azon törvényében, hogy rég lejárt és létezésüket a maguk eszekeledéik által kompromittált szellemek nem élhetnek meg és annál kevésbé uralkodhatnak még egyszer az emberi okosság mellett azon a talajon, ahonnan egyszer már mint megunt *esapók* elverettek: bízunk egyszersmind a három új törvény életképességében is. Foglalkozunk azért a megjelölt szempontból azok gyakorlati és párhuzamos ismertetésével sorrendben.

Az 1894. XXXI-iki „A házassági jogról” szóló törvénycikk, tiz fejezetet foglal magában, kiegészül 150 törvényszakasszal. Ezek sorrendben a következők: I. Fejezet. Az eljegyzés. II. Házassági akadályok. III. A házasságkötés. IV. A házasság érvénytelensége. V. A házasság megszűnése. VI. Ágytól és asztaltól való elválás. VII. Külöldön kötött házasságok és a külföldiek házassága. VIII. Büntető határozatok. IX. Vegyes határozatok. X. Zárhatározatok.

Csak így, vázlatában áttekintve is a „Házassági jogról” szóló törvényt, azt, mint törvényalkotási munkát kell elismernünk, az eddigi sokféle, bizonytalan rendszerű házassági kodifikációk között.

Magyar protestáns egyházunk e nemű törvény rendszere között, természetesen nem tehetünk összehasonlításokat, minthogy, kivéve a II. József-féle, ez ügyet gyakorlatilag elintéző, úgynevezett *patentális levelet*, magyar protestáns házassági rendszeres jogról alig beszélhetünk. Jogtudományi értéke azonban, szembeoltógó kimutatható az általános kánonjog idevonatkozó rendszerével szemben.

A házasságkötés bonyodalmas és sok dogmatikai szőrszálhasogatásokkal megvont fogalmi meghatározása, mint bevezető részlet után, a házassági akadályok, a házasság megkötése és a házasság felbontása képezik a róm. kath. házassági jogi munkálat főbb fejezeit. Mindenik terjedelmes szuplításokkal s azzal a nehézséggel a gyakorlati eljárás szempontjából, hogy együvé nem tartozó fogalmak és jogi esetek csak épen alkalmilag, tudományos és jogrendszeri csoportosítás nélkül sora-

koztatnak egymás mellé. Innét a sok casuistikus magyarázat és eljárás a róm. kath. egyház házasságügyi ítékezésében.

Milyen együvé nem tartozó és nem egyforma szempont alá eső fogalmak hozhatnak együvé a különféle házassági törvényekben, erre nyilvánvaló példa, egyebek közt, a *görögkeleti szerb egyház* házasságjogi kódexe, az úgynevezett „*Kormescaia Kniga*”, (kormányosnak való könyv), amely valamennyi házasságbontó okot a „*halál és házasságtörés*”, két esete alá vonván, a való okokat ekképen csoportosítja: A) *Halál*, amely vagy valóságos vagy bírói ítéleten alapszik; így I. természetes halál; felsegúrálás, sőt még arról való tudomás esetén, a feljelentés elmulasztása is; ha a férj latrok módjára él; fajtalankodás, paederastia, bestialitas, sodomia, eviratio, abortus, onanismus; vértörtötetés; hithagyás; élet elleni leselkedés. 2. Vélemezett természetes halál; rabszolgaságba esés. 3. Polgári halál; szerzeseti fogalom vagy kolostorba lépés. B) *Házasságtörés*: 1. Valóságos házasságtörés, de csak a nő részéről. 2. Vélemezett házasságtörés; kegyetlenkedés; ha a nő férje akaratá ellenére, idegen férfiakal lakmároz, ha azokkal fürdők vagy ha éjjel a házon kívül marad; ha a nő férje akaratá ellen színházba megy; ha a férj nejét szűznek nem találja.¹

Magyar állami törvényhozásuk e legújabb alkotása, a családi életökös legtermészetesebb mozzanatai és jogbölcsészeti elveinek sorrendjében csoportosítja ez erkölcsi, jogi életkört fogalmait és felmerülő jogi vitás kérdéseit. Az, hogy zárhatózataiban az átmeneti idők szükségéről gondoskodott, a maradandóbb jogi elvek felépítése mellett, a törvényhozás gyakorlati bölcsesége mellett tesz tanúbizonyságot.

Az ismertetésünk tárgyát képező „Házassági jogról” szóló törvény első fejezete, az „*Eljegyzésről*” rendelkezévin, ezzel egy, hosszú időn át vitatott és eltérő jogi következményű felfogásokra alkalmas adó házasságjogi kérdést döntött el közöttünk. Annak az irányzatnak megfelelőleg, mely, amint mondtunk, az egész törvényalkotás egyik értéket képezi: az egyenlőség és *egység* alapján.

Tudjuk azt, hogy az úgynevezett *eljegyzés, kézfogás, mátkaság*, a kánonjog nyelvén: *sponsalia de futuro*, a különböző nép- és egyházjogok szerint, különböző jogi hatályú és következményekkel járó előzménye volt a házasságkötési cselekménynek.

Igy a *germán* népjogban a jegyesi hűség megszerése, egyenlő a házasságtöréssel; vagyis ezen felfogás szerint, az eljegyzés már nem csupán *előkészítő*, esetleg ünnepélyes mozzanata a házasságkötésnek, hanem maga a házasságkötés, amelynek megsértése egyenlő szempont alá esik a házassági per jog más kérdéseivel. Csak ezen *germán* felfogás hagyományos folytatása aztán az, ha a *porosz* polgári törvénykódex, még ma is, a jegyesnek, az eljegyzés alapján, *kereseti jogot* ad a házasság megkötésére. Ezzel ellentétben *Dániában, Norvégiában, Svédországban* és *Angolországban* a kereseti jog régebben csak a terhebejtés esetében tartatott fel.

Míg a római katolikus egyházban, a tridentini zsinat véglegesen nem rendezte a házassági ügyeket, volt idő, amidőn egyes pápai határozatok értelmében, az egymáskal eljegyzettek között, a házasság *megkötöttnek* tekintetett, külön házasságkötés nélkül, a jegyesek nemi közösülése

¹ Lásd *Setzho Kornél*: »A házassági elváltás joga Magyarországon és Erdélyben» Budapest, 1885, 23–24 lap. *Handschitz*: »De causis matrimonium dissolventibus iuxta disciplinam orthodoxae ecclesiae Christi orientalis» Buda, 1826, műve után idéve.

² Lásd *Sohm*: Eheschließung 77. lap.

által, vagy aki eljegyzést kötött, csak a közt választhatott. hogy házassági ígérletét teljesítse, vagy pedig kolostorba lépjen s örökre nőtlén állapotban maradjon. Bár e szigorú fel fogás később enyhítettet, a római kath. kánonjog szerint, a mltátság ma is nem csak keresetet ad a jegyeseknek a házasság megkötésére, hanem míg a jegyesi viszony törvényesen fel nem bontottat, a jegyben álló, újabb mltátságot vagy annak alapján házasságot nem köthet s az elhagyott előbbi jegyesnek joga van ellentmondania a másik jegyes és egy harmadik személy közt kötendő házasságnak.¹

A *gorgeleitet* egyház ennél még tovább megy s azon történeti tényre hivatkozván, hogy az első keresztyének, addig, míg a római császárok nem keresztyének voltak, a házasság érvényessé nyilvánítását megelőzőleg egy egész évig, úgynevezett „*usus házasság*”-ban éltek s csak az volt kötelességek, hogy ez „*usus*” megkezdését az egyháznak bejelentésük, vagyis a „*matrimonii coram ecclesia professio*” követelményének eleget tegyenek,² az egyházilag megáldott eljegyzést, egyjelentőségnek tekintni a megkötött házassággal³ s ezen megtörtént eljegyzés hűtelen megmáltása alapján, egy mással kötött házasságot érvénytelennek nyilvánítja.⁴

Hasonló fel fogás érvényesült az *erdélyi ref. egyház* házassági jogában is. E szerint a nyilvános mltátság, a mely tanúk előtt kötöttet, felbontja a később mással kötött házasságot; ha pedig a jegyben levő leány vonatkozóan a házasságot megkötöti, *kényszeríteni kell a vakmerőt*. A mltá a házasságra való lépéstől mindaddig eltiltják, míg az általa megmáltot fel házasságba nem lép. „Egybefekvés ha helyt talált, mltátság házassággá vált.” S ha pedig a mltá-leány megszökött, hirdetés által idézni kell és ha meg nem jelenik, mltájja a bíró ítélete által. *a megszököttnék törvényes felesége gyamán nyilatkozathatati ki*. Ha pedig jelen van, akkor teljeséggel az elvételre erőltetik és akarját ellen is a pap által összekötésre elővonatik.⁵

Magyar *református* egyházunk körében, bár a házassági eljegyzés, régebben is bizonyos ünneplényességekkel és jellemzetes népszokási szertartásokkal volt összekötve, a milyen például az úgynevezett „*elkendőzés*”, annak semmi jogkötsési erő nem tulajdonítottat. Mintegy lelki gondozói ellenőrzést gyakorolt ugyan rá az egyház, a házassággötés komolyságának és erkölcsi tisztaságának megőrzése végett, de némileg hivatalos mozzanatot az csak a házasság ünneplény megkötésénél, a szertartás úgynevezett: „*kitaláló*” részletében kapott.

Az egyházi ember — írja jellemzően *Samorjai János* — az oltár eleiben szólítván a házassúlo személyeket, néménemű kérdéseket tesz fel. „Téged Péter, — ha oly bűcstelen személy: *Péter urom* — kérdék az egy élő Istenre és a te keresztyén igaz hitre, hogy ha valakinek másnak, ez *Anna* asszony kívül valakinek másnak adad-e kezdet, hitedet a házasság fejében; avagy kötelezed-e magadat valakinek másnak házasságra e *tisztelelt* személynek kivülé, vagy nem tettele egyénekné fogadást, hogy ötét házastársul elveszed.”

A mltátság vagy eljegyzési szabályzatoknak, mindenféle, szigorúbb vagy enyhébb fel fogása mellett, köntégen kívül az volt célzatuk, hogy már első lépésében

megőrizték a házassággötés erkölcsi tisztaságát s biztosítsák a családi szövetségötés és együttélés legelső feltételét: a házastársak egymás iránti kitartó hűségét.

Azokban a történet és a joggyakorlat tesz róla tanúbizonyságot, hogy az élet ezen a tórtén ma, egészen *kedvezőtlen* eredményeket idézett elő. Megdöböntő esetek ismeretek előttük, amidőn a mltátság szigorú törvénykötelezettséget, maguk a szülők és az ara haza-nálták fel a legszemérméletlenebb *házassági kerítésre*; romlott erkölcs, idejéket túlhaladott, vagy testileg nyomorék nők megejtésére, úgy hogy ily módon bűnös *erkölcsi csapda lett* az sokszor, egészen tisztességes szándékú férfiak megejtésére, épen a törvény oltalma alatt; annyira, hogy már az 1650-ben kelt *samorjai* vagy *csepregi kánon* is, méltó okon rendelkezik e visszaélés ellen LIII. cikkelyében eképen: „Mint hogy a köz fogásból sok gonosz-ságok, visszavonások, hamis esküvések, gyakorta *vér-onások* is támadának, ez okért azt akarjuk, hogy titkon senki kezét ne fogjon, hanem csak tisztességbebel emberei előtt legyenek meg, ha a *találó* mindenkor ott nem lehetne.”

Epen ezen visszaélések is eredményezték azt, hogy *II. József* császár, ismeretes házassági nyilt parancsában, rendezni akarván a protestánsokra nézve a házassági ügyet, már hatályon kívül teszi az eljegyzési szigorú törvényeket s ez által is felszabadítani igyekszik a házassági törvényeket a kánonjogi nyomás alól. „A mi az eljegyzéseket illeti — mondja a házassági nyilt parancs — miután ezek sem a közállam, sem az egyesek hasznára nincsenek, sőt a házasságokra mindkét tekintetben károsak, amennyiben erőtteltet házasságokat hoznak létre, azért valamint az eljegyzéseket Magyarországunkban és az ahoz kapcsolt részekben, magyar királyi helytartó tanácsunk útján, szokott körlevel útján még 1783 évben végkép eltörölködnék és megszüntetendőknek rendeltük, úgy tovább is kegyelmesen elrendeljük, hogy 1. Akármint jegykötések, azaz oly szerződés, melyeknél fogva a férfi és nő házassággötésre magukat előre kötelezik, semmisenek, érvényteleneknek tekintessenek. 2. Ha mind-ezek dacára ily eljegyzési szerződés mindamellet kötettenek, azok bármikép legyenek is fogalmazva, vagy bármint ünneplényességekkel legyenek is ellátva, s köteleztet a házasságra lépésre, maguk után ne vonhassanak, s különösen legkisebb foganatuk se lehessen. 3. Annál kevésbé fog a jegykötés után történt teherbejtésből házassági kötelezés származhatni; sőt az ilyen teherbejtés sem esik más tekintet alá, mint amely a megelőző eljegyzés nélkül jött létre.”

A házassági nyilt parancs ezen álláspontját fogadta el a legújabb törvényhozás is, amidőn az *eljegyzésről* szóló első fejezet 1. és 2. §-aiban határozottan megállapítja:

1. §. Az eljegyzésből nem származik kereseti jog a házasság megkötésére.⁶

2. §. Bármely teljesítés kikötése arra az esetre, ha a jegyesek a házasságot meg nem kötik, semmis.

A családi szövetségötés erkölcsi szövetségötés levén, annak, mint minden erkölcsi cselekvésnek első feltétele is alapja: az illető szövetségre lépők *szabad és minden külső kényszerítés nélkül való beleegyezése*. Ezt, sokkal későbbi, miveltebb viszonyok közt fejlődő jogrendszerek megelőzőleg, már a *justinianusi római jog* is erősen hangsúlyozta, amidőn kimondotta, hogy első

¹ Lásd *br. Roszner Ervin*: Régi magyar házassági jog. 146. l.

² Lásd *Kovács Albert*: Egyhájjogtan II. kötet 604. l.

³ Lásd *Kuzmány*: Handbuch des allgemeinen und österreichischen ev. prot. Eherechts. Wien. 1830. 249. l.

⁴ *Alexius Comnenus* rendelete 1084-ből. — Lásd *Walter*: Kirchenrecht. Bonn. 14. kiadás. 672. lap.

⁵ Lásd *Concilium Trulanan* 682. Canon 98.

⁶ Lásd *Kovács Albert* I. m. 604—605. l.

⁷ Lásd: *Egyházi ceremóniák*. Löse 1636. 122. lap.

⁸ Lásd *Agenda. Samáriában*, 1650 *Wechelius* Andrásnál.

⁹ Az egész törvény egyes szakaszainak, különösen így s alkalmilag *bírói ítéletek* esetében előforduló magyarázatát lásd *dr. Imling Konrád*, kúriai bírós. 1894. XXVI. törvények a „*Polgári házasságról*” Budapest. 1894. Réth Mór kiadása. 53 lap.

mindenek előtt, a házasságkötés szabadsága s azt oly feltékenyen meg kell őrizni minden idegen befolyástól, hogy nem csak keresztet nem lehet adni, az eljegyzés alkalmával elvállalt házasságkötési köteleesség érvényesítésére, hanem még az eljegyzéstől való *egydaltul vissza lépés* sem szabad semmiképen sem akadályozni és az igazolatlan visszalépésnek is egyedüli büntetése csak az, hogy az illetőnek odavesz jegyűrűje, az úgynevezett *arra sponsalia*.¹

Csak el kell képzelnünk az olyan házasságot, amely példátul az erdélyi ref. jog rendelkezése értelmében, *birói elővezetés* mellett, valamelyik félnek akaratá ellen, erőszakkal kötik meg a pap által! Csak el kell képzelnünk azt a házasságot, amely a közszokással méltán úgynevezett „*mézes hetek*” helyett, törvénykezéssel, *per-tétellel kezdik meg!* Minő erkölcsi közös égéssé válik az ilyen az így összekovácsolt szívek között? Hol lesz annak erkölcsi támasza, tápláló forrása azokban a nehéz napokban, amelyek egyszer-másszor, kisebb-nagyobb mértékben, minden családi élet ege felett elvonulnak, épen azért, mert a család az élet első iskolája s amely napokra az egyházi összekötés, még eskü formájában is, felekezeti különbség nélkül gondoskodik... „*Veletürök, veletisztelek*”, sem egészségében, sem betegségében el nem hagyom, hanem holtomiglan, vagy holtáiglan hűségese társa leszek. Isten engem úgy segéljen!

Ha az emberi társadalomban közösen vagy csak egymás mellett is működő erkölcsi életalakulatok bármelyike, akár tevédsébből, akár ismeretlenségből, hibás, veszélyes jogelvek terjesztése és gyakorlati alkalmazása által állja útját a helyes kifejlődésnek, egyes kötelessége a tisztábban láto félnek kiigazítása a tevédség vagy elfogultságot s megmutatnia a helyesebb útát. Nem az egyház hatalmi körének megzavarása, vagy épen meggyalázása tehető, ezen a ponton sem a magyar törvényhozás rendelkezése, hanem egy rosszul alkalmazott jog természetjogi korrekturája. Ellene csak hagyományos visszaélésekből táplálkozó zugprókátorok csinálhatnak fanatizáló gravameneket...
(Folyt. köv.)

Mitrovics Gyula.

KÖNYVISMERTETÉS.

Vegyes egyházi beszédek.

Írta: Léway Lajos sárkeresztúri ref. lelkész. 1894. Budapest. Ára 1 ft 30 kr. Kapható Kókay Lajosnál.

Ezelőtt vagy 14—15 évvel, a „Prot. egyházi és iskolai lap” hasábjain Léway Lajostól egy cikksorozat jelent meg, amely arról ad számot, hogy akkor a külföldi egyházi élet hatása alatt mint gondolkodott az egy magyar ref. pap hivatásáról, belmissiói tevékenységéről, kurapasztorális kötelességeiről? Gondolatai, terve, tanácsai szokatlanok, idegenek voltak, a melyek, mint más éghajlat szülőit, nem is találta itt rokonszenvre. Hja! hangzott itt-ott a bírálat, a skót ember is más, meg a magyar ember is más. De azt akkor is sokan elismerték, hogy a fiatal író törekvése, ideái nemese.

Azóta jó hosszú idő telt el s ez alatt a fiatal író kissé pietisztikus ideái megszűrdöttek, megstultáltak, a magyar népjellem és a magyar prot. egyházi élet szükségleteinek megismerése által. De azóta az evang. ref. pap hivatására nézve is a köztudatban jelentékenyen változott

a felfogás. Ugy, hogy mind a kettő engedvén régi merevségeiből, ma igen közel állanak egymáshoz. Sőt mondhatnánk, hogy mostani viszonyaink közt, Léway prot. egyházi élet-érdeikeink egyik legszerencsésebb tollú harczosa. — Bizonyára ennek, szerintem ez a második kötet egyházi beszéd is, a melyet az első után közel 7. esztendő múlva adott ki.

Ez a kötet az elsőnél sokkal erőteljesebb, egészen az evangéliumból és a mi népünkbeli való. Világéneke általában helyes, igaz, tisztá. A felvett tárgyak kidolgozásában kimerítő. Gondolatmenete átlátszó. Előadása könnyed, apró, tanúság történetekkel élénkített. Bizonyítékait, képeit széles mérőfél szedi és jól tudja megválasztani. De főbb idézetei azért a bibliából, a zsolta-roból és kedves költőjétől, Tompa Mihálytól vannak véve. Idegen szavak (Mammon, Baal) elvéve fordulnak elő nála. Nyelvete egyszerű, világos, a gyakori, könnyű és találó idézetekkel szinte összefolyik. Predikációi, mint egy-egy kis evangélium, élet az egészségesnek, vigasztalás a szenvedőnek, ostar a bűnösnek, gazdagság a szegénynek, lelki megszentelődés, gyönyörűség az igaznak.

E jó tulajdonságok mellett vannak azonban némi hibái is, egyikben p. o. a szerkezet lazasága, másikban a szövegszerűtlenség, vagy hosszadalmasság, és a tárgytól való messzire csapongás.

Az egyes beszédekre a következő megjegyzéseim vannak: Az I. számú beszéd bevezetésében (Jövel Uram Jézus, Adventi), a Jelenések könyvében kifejezett s különösen a János apostol lelkében élő parusia hite és a mostani idők szükségégei vágyakozásai Jézus iránt, vannak találon egymás mellé állitva s a beszéd kiindulási pontjává és alapjává véve. Felosztása helyes, kidolgozása gyönyörű, lendületes, mint egy jó imádság.

A II. számú (karácsonyi) a gyengebbek közül való. Felosztásában a textus szavainál marad. De a textusban rejlő gondolatokat nem tudja úgy elrendezni, hogy azoknak fejtegetése által a karácsonyi hangulatot is tudná használni, sőt azt csak meg is tudná őrizni. Pedig az ünnepi predikációkban a hangulat a fő. A tárgygyal itt úgy is minden hallgató tisztában van, főleg karácsonyan. A messziről vett gondolatokat nem bírja felolvasztani a karácsonyi hangulat mélységében.

A III. számú téli beszéd, e felett a textus felett: „Nyugszik és csendes az egész föld.” A bevezetésben a téli természet képét szemlélteti, s a bevezetés végén megkapó fordulatall arra tér át, hogy: „boldog az ember, a kit nem háborgatnak az élet viharai! A kinek keble csendes és nyugodt, mint nyugszik és csendes az egész föld! Vannak-e ilyen boldogok mi közöttünk is? Jertek és lássuk!” És erre a kérdésre keresi a feleletet sok életismerettel, halgatatosan, de néha túl erős színezéssel. Ilyen az utána következő IV. és V. számú is. Mind a kettő farsangi tanítás. Az egyik a házias élet himnusa, a másik a szülők és gyermekek egymás iránt való kötelességeinek elsorlása, telve bölcs tanácsokkal, megindító példákkal. Ez utóbbi olyan hosszú, hogy bátran lehet belőle két beszédet csinálni.

A VI. számú (húsvéti) telve van mély hittel. A fel-támadás erős bibliai alapon van benne bizonyítgatva. Máriának az édes anyának és Mária Magdolnának nagy-pénteki gyászja és az a jelenete, mikor a hét első napján keresik a koporsóban fekvő Krisztust, gyönyörűen van megírva. Kár, hogy a szerkezet ennek is hibás, t. i. nincs benne sem propositió, sem felosztás, noha a felosztás számokkal jelölve van. A textus is csak fölibe van illesztve. A hogy erőli predikál, úgy predikálhatna akár-melyik húsvéti textusról.

¹ Lásd Roszner i. m. 148. lap.

A VII. számú (áldozó csütörtöki). A szerző ezt is ihletettebb óráiban írta. Magas szárnyalású, felemelő hatása. A VIII. számú szintén a legjobbak közül való. Szárazság idejére van írva. Bevezetésbe a Nilus áradásáról beszél igen érdekesen. Tárgyalásában arra keres feleletet, hogy a szárazságot és egyéb csapást miért bocsátja az Ur a föld népére? S összehasonlítja e tekintetben az ó-és új-testamentum fellogását s ez utóbbiban találja meg a kielégítő s megnyugtató feleletet. Az elcsüggedt népet az Isten akaratán való megnyugvásra, bizodalomra és önmegadásra tanítja. E beszédnek alig van párja, fellogás és kivétel dolgában, a magyar egyházi beszéd irodalmában.

A IX. számú (bűnbánati) azon ismert s többször kidolgozott textus felett elmélkedik, a mely a Dávid király bűnéiről szól, mikor vezérté Uriást megölette, a feleségét pedig magának vette feleségül. A történet s a proféta és király közt lefolyt jelenet, lélektanilag alapon való helyes ismertetése után, az abból elvonható tanuságok alapján, a ma is élő, hasonló bűnök ellen erős szigorral, de azért bőbes tapintattal feddözik. Hasonlóan sikerült, s az uralkodó erkölcsatlenség, hiteltelenség, szintén nagy lelki erővel és bátorsággal orosztó predikáció a X. számú is. Ezekben, mintha egy-egy ós proféta szavait hallanók, vagy Tofeus Mihályt, a régi erdélyi fejedelmek predikátorát, a kinek ajkait a nép és a fejedelmek bűnei miatt való szent fájdalom lángoló szavakra készíti. A IX. számú beszéd azonban mégis bevégzetesebb emennél.

A XI. számú a Jézus megkísértéséről szól. Az első részben a szöveg hátterének ismertetése s annak megértéséhez adott tájékoztatás talán inkább a bevezetésben lett volna helyén. Akkor több tér és erő juthatott volna, annak kifejtésére is, hogy hát mi, micsoda úton-módon küzdhetünk meg jobban-jobban az élet temérdek kísérteivel?

A XII. számú beszédében az a mit mond igaz, és jól is van elmondva. De a szerkezetben hiba van. Propositioja ez: milyen lélekkel hordozzuk az élet keresztjét? S az I. részben az élet keresztjét sorolja el, holott ezt, a propositio szerint már a bevezetésből kellene ismerünk, s csak a II. részben felel meg arra, a miről a kitűzött cél szerint az egész beszédben szólnia kellene. S így a beszédből is hiányzik a gondolat-egység, az a vezérfonal, a mely egy jó syntetikai predikációnak elengedhetlen kelléke. Talán a szerkezetnek ez a lazasága, Lévanynak, mint predikáció írónak, a legnagyobb gyengéje, a mely miatt, bármily sok szépet, igazat mondjon s bármily melegséggel és ihlettel szóljon is, s bármily gazdag inventioja legyen is, nem mindig bír a jó predikáció classicus bevezettségéig felemelkedni. Az analízisben van a főereje. Bizonyosága ennek a kötet darabjainak a java része.

A XIII. számú, valamint a IV. és VIII. számú is, a „Kalászköböl” került ide, de itt is méltó volt kinyomatni. Ez élet szenvedéseinek erőes, de igaz rajza ez, s megelőző társával együtt, az úgynevezett rikart predikációk közé tartozik. De van benne elegendő megnyugtató és vigasztaló elem is.

XIV—XV. (gyermek-istenítiszteletré) Mind a kettő a gyermekek lelkéhez, szívéhez illő nyájias okos beszéd. Hangja rendkívül nemes, gondolatai fenkölték, mégis ésszerűek s valami magával ringató édes bűbáj ömlik el rajtok. Az otthon, a haza szeretetének, a gyermeki engedelmségnek, a szülői önfeláldozásnak, a Jézus nagy lelkének s gondolatainak oly egyszerű s mégis oly igaz, hű és mesteri rajzaival találkozunk ezekben, hogy lebilincselő hatásuk alól alig birtunk megszabadulni. A szerző mélyen érző szívének és írói erejének ezek a fokmérői,

kötetének ezek a gyöngyei. Hatásukból az elmondásnál azzal vesztethetnek, hogy egy kicsit hosszabbak, kivált az első, mint kellene és messziről is vannak kezdve. De ezen, kevés kihagyással könnyen lehet segíteni. A gyermek-istenítiszteletek, hitem szerint, előbb-később általánosakká lesznek. Lévanynak e fajta beszédein, főként a gyermekek lelkehez illő hangjukért, mint irányműveket ajánlom a megfigyelésre.

A XVI. számú beszéd egy erőteljes vitairat, a mely a jesusita misszióknak Sárkeresztúron időzése alkalmával mondatott. A Pál Apostol és Luther lángoló hitével, erős meggyőződéssel és tudományával harcol a tévtanító és hamis proféták ellen. Nagyon jól tette szerző, hogy könyvébe felvette ezt is. Kevés igazítással, hasonló alkalmakkor, vagy épen reformáció emléknépein más helyeken is sikerrel felhasználható ez. Ilyen erőteljes és lendületes beszéd a XVII. számú is, a mely a protestáns egyház százados örömnépeiről íratott. Ebben az egyház régebbi küzdelmeire és szenvedéseire biztos történelmi tudással és helyes érzékek pillant vissza.

A XVIII. és XIX. számok alatt egy március 15-iki, és a Kossuth Lajos temetéséről mondtak beszédek foglaltatnak. Ezekben a jó pap és jó hazafi érzelmei nyilatkoznak meg és talán elég szerencsés kifejezést.

Összefoglalva most már véleményemet, azt mondom, hogy bár vannak e kötetben kevesebb szerencsés alkotások is, a melyek a homiletika törvényeivel nem nagyon egyeznek: — annak egy-másik darabja oly közvetlen, igaz, megkapó hatású, annyira megfelelő néptünk lelki szükségének, annyira azok szívéből és életéből van merítve, hogy e beszédeknek, kiválasztott alkalmak időnkben való jó előadásra, egyik-másik egyszerűbb gyűlékekben, esemény számba megy.

A mit a szerző előszavában maga elé tűzött, hogy t. i. építse a lelkeket, sok részben sikerrel elérte. Én e munkát minden tekintetben nyereségnek tartom.

Vattay László.

KÖZÉLETÜNK.

Az országos ev. ref. lelkési özvegy-árvai gyámintézet alapszabálytervezete.

I. FEJEZET.

Általános határozatok.

1. §. A magyarországi ref. egyetemes egyház 1891—93. évi országos zsinatának 421. szám alatt kelt végzése alapján, az ev. ref. hitvallás lelkészek, körlelkészek (missionáriusok) és theol. tanárok özvegyeinek és árváinak gyámoltására országos gyámintézet alapítottatik, melyből az alábbi §§-ban megállapított feltételek korlátai között az özvegyek állandó évráradékban s az árvák nevelésén, esetleg gyámoltási segélyben részesíthetnek; a befolyó évi jövedelmek egy részének folytonos tökéletesítés által pedig oly alap létesíttetik, mely az országos gyámintézet állandó főtartását s fejlesztését biztosítja.

2. §. Az intézet címe: „Országos ev. ref. lelkési özvegy-árvai gyámintézet.”

Székhelye: Budapest.

3. §. Közeletz tagjai:

A magyar korona területén — vagy bár azon kívül — jelenleg működő vagy ezután szolgálataba lépő rendes lelkészek és állandóan alkalmazott, vagy alkalmazandó körlelkészek (missionáriusok), kik a magyarországi ev. ref. egyház főtartósága alatt működnek.

Tagjai lehetnek ezen gyámintézetnek a theologiai rendes tanárok is, ha a jelen szabályzatban az egyes lelkészekre megállapított feltételeket vagy ők maguk, vagy a tanintézetet fenntartó testület vagy pártfogóság ép oly mértékben teljesítik.

4. §. A 3. §-ban megnevezett, esetleg jövőben szerzendő hason minőségű állomásokon alkalmazandó lelkészek és missionáriusok is, tekintet nélkül nős vagy nőtelen állapotukra, a gyámintézet tagjai sorába belépni kötelesek lesznek.

5. §. Segélyezésre igényt nem tarthat azon lelkeszi özvegy, vagy árva, kinek néhai férje, illetve atyja, állásáról önként lemondott, vagy állásából egyházi bíróság jogerős ítéletével elmozdítottat.

6. §. A gyámintézet tagjait képező lelkészek, körlelkészek, illetve missionáriusok, esetleg theolog. tanárok özvegyei, a menyiben néhai férjök 61 beszámítható szolgálati évvel bírt, az egyenlőség és testvérség elvének megfelelően s tekintet nélkül az elhalt férj által élvezett fizetés mennyiségére: egy és ugyanazon összegű évjárdékban részesülnek.

A lelkeszi árvák azonban néhai atyjok szolgálati idejére való tekintet nélkül, tehát árvaságra jutásuk után azonnal — szintén egyenlő összegű neveltetési, esetleg gyámoltási segélyben részesíttetnek.

Az öt (5) beszámítható szolgálati évvel nem bírt lelkészek özvegyei ugyan visszanyerik néhai férjök, illetve atyjok által a gyámintézet pénzárba befizetett összes tagdíjakat és belépési járulékat időközi kamatok nélkül, — de állandó segélyezésre igényt nem tarthatnak.

Az oly lelkeszi özvegyek azonban, kiknek az elhalt lelkészférfjól származó kiskorú, s így rendszeresen nevelési segélyben részesülő gyermekei vannak, ilyenmüt visszaterítésre igényt nem bírnak.

7. §. Beszámítható szolgálati időnek tekintetik az az időtartam, melyet a most élő pap egyenként ezen szabályzat életbeléptetésétől, az ezután hivatalba lépők pedig állomásuk elfoglalásától kezdve Magyarország és társországainak területén, vagy azon kívül létező vagy ezután szervezendő s a magyar egyetemes ref. egyház főhatósága alá tartozó s tartozandó egyházok országokban, mint rendes lelkészek, körlelkészek, vagy missionáriusok szakadatlanul és egy folytában töltöttek el.

8. §. A szolgálati idő folytonosságának számításánál félbeszakításnak nem tekintetik:

- a) az időközben történt nyugalmazás;
- b) a felfüggesztett állapotban töltött idő, ha az illető állásába ismét visszahelyeztetett vagy nyugalmaztatott, és
- c) a tábori lelkeszi vagy segédlelkészi minőségben eltöltött katonai szolgálati idő.

A meghatározott díjak azonban úgy a nyugalmazott, mint felfüggesztett állapotban, nemkülönben a hadi szolgálat ideje alatt is, pontosan fizetendők.

9. §. A 6. §. második bekezdése szerint esedékes díjak visszafizetése, a haláleset bejelentése után azonnal eszközlendő; az állandó segélyek és neveltetési, esetleg gyámoltási költségek azonban azon napot követő hó elsejétől folyósítandók és fizetendők ki évnegyedi utólagos részetekben, melyen a jogcím azokra nézve beállott, s azon hónap végével szüntetendők meg, melyben jogcímük elenyészett.

10. §. Az állandó segélyezésre és a befizetett járulékok visszanyerésére jogosítottak igényök érvényesítését, jogcímök beálltától számítandó egy év alatt, illetékes egyházmezei főhatóságuk útján kérelmezni kötelesek. Egy éven túl a befizetett járulékok visszanyerésére való igény egészen elenyészik; az állandó segélyezés pedig csak a kérelem beadását követő hónaptól kezdve jár.

11. §. Az állandó segélyezésben részesülők, az arról kiállított nyugtakon, az illetékes ref. papi hivatal által igazoltatni kötelesek az életben léteit, özvegyi állapotot és az árváknál a 15. és 16. §-ban meghatározott feltételek fennállását.

12. §. Azon kérdés felett, hogy van-e folyamodó özvegynek vagy árvának állandó évjárdéokra és neveltetési, illetéleg gyámoltási segélyre igénye, a gyámintézeti alapot kezelő közalapi végrehajtó bizottság határoz. (L. 26. §.).

II. FEJEZET.

Az özvegyek és árvák segélyezésére.

13. §. A 3. §-ban felsorolt lelkészek és theolog. tanárok özvegyei, a menyiben férjük legalább 5 beszámítható szolgálati évvel bírt, a férj elhalálása után, állandó évjárdéokra tarthatnak igényt, az árvák neveltetési, esetleg gyámoltási segélye azonban elhalt atyjuk szolgálati idejétől nem függ s így az öt évnél rövidebb szolgálati idő után is feltétlenül folyósítatik.

14. §. Az özvegyi évjárdék összege egyelőre évi 250 forint állapotattik meg, mely összeg azonban a jelen szabályzat 34. §-ban jelzett revidisio eredményéhez képest 10 év múlva feljebb is emelhető.

15. §. Az árvák részére folyósítandó neveltetési, esetleg gyámoltási segély összege, csak atyától árváknál minden egyes árvarra külön-külön évi 50 forint állapotattik meg; a szülők nélküli árvák pedig szintén külön-külön, évi 75 frtot nyerne neveltetési segély czímén. Ezen neveltetési, esetleg gyámoltási segély azonban csak 6—6 árva részére folyósítatik s így ennek összegze teljes szülőlen árváknál az évi 450 frtot, atya nélküli árváknál pedig az évi 300 frtot egy-egy családra nézve felül nem haladhatja.

16. §. Az évjárdék kiszolgáltatása megszűnik:

ha az özvegy újból férjhez megy, vagy meghal; a temetési segély kiszolgáltatása pedig akkor, ha:

1. a fi-árva a 20. évet, a nő-árva pedig a 18. évet betöltöttek, vagy ha házasságot kötöttek; azonban a testi vagy lelki fogyatkozás miatt teljesen keresetképtelen árvák, — ezen koron túl is, — esetről-esetre meghatározandó gyámoltási segélyben részesíthetők.

2. ha önmagukat fenntartani képes állapotba jutnak, és végül

3. ha elhalnak.

17. §. Az atya nélküli árvák, anyok elhalálása esetén a szülőlen árvák magasabb neveltetési segélyének élvezetébe jutnak.

18. §. Állandó gyámoltásra azonban, a fentebb jelzett előfeltételek megléte esetén is, csak az az özvegy tarthat igényt, ki néhai férjével a tényleges szolgálat ideje alatt, vagy azt megelőzőleg két össze, annak haláláig vele együtt élő és kifogastan élelet folyat.

Állandó segélyre pedig csak azon árvák bírnak igényjogosultsággal, kik az elhalt lelkész édes gyermekei.

19. §. Az előbbieken megkívánt általános keltekeken kívül, az alábbi pontokban felsorolt esetekre, még a következő rendelkezések állapotattik meg:

a) Azon özvegyek, kik néhai férjükkel, ennek 60 éves kora után keltek egybe, állandó ellátásra igényt nyel csak akkor bírnak, ha néhai férjükkel legalább 5 évig éltek házasságban. Hasonló elbírálás alá esnek az ilyen házasságtól származott és árván maradt gyermekek is.

b) Azon özvegy, ki néhai férjével nem élt együtt, vagy attól törvényesen elvált, a férj után semminemű segélyre nem tarthat igényt, a lelkész gyermekei azonban, ha a feltételek különben megvannak, segélyre igényt nyel bírnak és szülők nélküli árváknak tekintendők.

c) Azon özvegy, ki örökösletlen élelet folyat, vagy valamely büntött, vagy vétség miatt a polgári bíróság által elítéltetett, évjárdék iránti igényét nem érvényesítheti s a netán már megszerzett állandó segélyt elveszteti, a lelkész-től származott gyermekei azonban, ha a feltételek különben megvannak, segélyre igényt nyel bírnak s szülők nélküli árváknak tekintendők.

III. FEJEZET.

A gyámalap és annak kezelése.

20. §. Az országos ref. lelkészi özvegy árjai gyámintézet alapja áll:

1. A gyámintézeti tagok által fizetendő s évi fizetésük 10%-ában megállapított belépési járulékból.

2. A gyámintézeti tagok által fizetendő s évi fizetésük 2 1/2%-ában megállapított évi tagdíj-jarulékból.

3. Az országos ev. ref. közalap jóvedelméből e célra tökécsit összegből, továbbá az országos ev. ref. közalap tőkéséből adandó 100,000 ft-t tökécsizéssel, mely 25–25000 ft-os részekben 4 éven át tétetik folyóvá.

4. Az országos ev. ref. közalap évi jóvedelmének és pedig úgy az egyháztagok évi járulékaiból, mint a meglévő tőke kamataiból befolyó jóvedelemnek 10%-ából, a mennyiben ez évenként 30,000 ft-t maximális összegben túl nem megy.

5. E célra teendő alapítványokból vagy egyszerűsmindekeni adományokból.

21. §. Az előbbi szakasz 1. pontjában jelzett járulékok a gyámintézetbe való belépést követő 3 éven át, évi egyenlő részekben fizetendőek be, illetékes úton, az intézet pénztárába, míg a 2., 3. és 4. pont alatt foglalt állandó évi járulékok minden év végére szolgáltatandók be.

22. §. A leendő lelkészek fizetési kötelezettsége a szolgálatbalepéssel, a már szolgálatban levőkre nézve pedig a jelen szabályzat életbeléptetése idejével veszi kezdetét.

23. §. A gyámintézet pénztárába beszolgáltatók járulékok visszafizetésének a 6. §. 2. bekezdésében jelzett esetekben kivül helye nem lehet.

24. §. A gyámintézet pénztárába évenként befolyó összes jóvedelmek 10%-a az ev. végén rendszeren tökécsitendő, gyámintézeti tartalékalap előállítására céljából, s csak az ezen felül fennmaradó 90% fordítható az esedékessé váló évi járulékok, nevelési, esetleg gyámoltási segély-igények kielégítésére és a szabályzatszerű díjviszterítésére fedezésére.

25. §. A gyámintézet ügyeinek legfőbb intézése s a gyámintézeti alap és egyéb kezelési ügyek ellenőrzése az egyetemes Konvent hatáskörébe tartozik, mely az évi tagsági díjak s másnemű járulékok fösszegét megállapítja, a papi fizetéseknek 10 évről 10 évre eszközlendő revisiója folytán helyesbített s a végrehajtó bizottságnak az esedékessé vált évi járulékok és nevelési, illetőleg gyámoltási segélyek kiszolgáltatására vonatkozó előterjesztései fölött véglegesen határoz.

26. §. A gyámintézetet, mint az egyetemes egyház közvagyonát érdeklő minden ügyben való határozathozattal az országos közalap végrehajtó bizottság bizatik meg, mely az eszerek által hozzá felterjesztett ügyekben határoz, illetve az állandó segélyek folyósítása s más fontosabb ügyek tekintetében egész évi működésének kimerítő ismertetésével kapcsolatban az egyetemes Konventhez évenként előterjesztést intéz s javaslatokat tesz.

27. §. Az országos közalap végrehajtó bizottság, mely a megelőzőt szakaszban jelzett minőségében: „Az országos ref. lelkészi gyámintézet végrehajtó bizottsága” nevet viseli, saját rendes, vagy póttagjait közlül egy általa alakított 3 tagból álló állandó albizottság útján is intézheti az országos gyámintézet folyó ügyeit.

28. §. A gyámintézet összes vagyonát egy központi jöhitteli pénztézet takarékpénztári betétként kezeli.

A gyámintézeti alapba beszolgáltatók mindennemű járulékok, belépési díjak és adományok a gyámintézet vagyonát kezelő végrehajtó bizottsághoz küldendő, ez veszi át és nyugtatza az országos közalap évi járulékat is a 21., illetőleg 31. §-okban meghatározott határidőkben.

29. §. Ha a gyámalap növekedtével az ingatlanokba való befektetés célszerűnek mutatkoznék, a teendő intézkedések iránt a végrehajtó bizottság a Konvent elé íly irányú javaslatokat terjeszthet.

30. §. Az évi járadék, neveltetési, illetőleg gyámoltási segély tagdíjviszterítés s ezen szabályzat alapján támasztható egyéb igények érvényesítését célzó folyamodványok az illetékes eszeresi hivatalok útján s azok véleményes javaslataival ellátva, a megszabott határidőkön belül, a gyámintézet végrehajtó bizottsághoz nyújtandók be, mely is a hatásköréhez tartozó ügyekben intézkedik; a Konventnek fenntartott ügyek elintézésére nézve pedig véleményes jelentést megteszi.

31. §. A lelkészek által fizetendő évi járulékoknak, a lelkészek belépési járulékaiknak a 21. §-ban jelzett időben leendő beszedésével s a gyámintézet vagyonát kezelő végrehajtó bizottsághoz évi részletekben való juttatásával az egyházmegyei eszerek biztatnak meg, kiknek e szabályzat rendjén azon jog is megadatik, hogy az év végéig be nem folyt járulékok befizetésére nézve 3 hónapig terjedhető haladékok adhassanak 5%, késedelmi kamatok fizetésének kötelezettsége mellett, s a mennyiben a járulékok éven idő alatt sem folynának be, a késedelmes lelkészek, vagy egyházakon e követeléseket egyházi közigazgatási úton behajthatassák.

IV. FEJEZET.

Átmeneti intézkedések.

32. §. A jelen szabályzattal szervezett országos ref. lelkészi özvegy-árjai gyámintézet életbeléptetésétől kezdve választandó vagy kinevezendő lelkészek, körlelkészek, missionariusok, az illetékes egyházmegye hasonló intézetébe is tetszés szerint beléphetnek.

33. §. A jelen szabályzat életbeléptetése idején már alkalmazásban levő lelkészek, körlelkészek és missionariusok, eddigleg szerzett jogaik fenntarthatása végett az egyházmegyei gyámintézetek kötelekben szintén megmaradhatnak, s alapszabályszerűleg megállapított díjaikat pontosan fizetvén, özvegyek és árvaik segélyezés iránti igényüket, tekintet nélkül az országos gyámintézetből nyerhető állandó segélyezésre, az egyházmegyei gyámintézettel szemben is akadálytalanul érvényesíthetik.

34. §. Jelen szabályzat az 1896. évi január hó 1-én lép életbe és 10 évenként revisió tárgyát képezi.

A végrehajtás iránti intézkedések a konventi elnökség útján teendők meg.

Szász Domokos,

erdélyi ev. ref. püspök, bizottsági elnök.

KÜLFÖLD.

A tudomány bukása.

(Folytatás)

Mindezek, ha nem is teljes bukását, de részletes csődjét jelentik a tudománynak, s nagyon természetes, hogy megdöntötték a tudomány hitelét. Ez idő szerint az ész tehetetlennek látszik arra, hogy egymagára megszabaduljon köteleitől, méginkább, hogy maga alkossa meg saját üdvét, s ha igaz az, hogy 100 év óta a tudomány akarta pótolni a vallást, ez idő szerint a játsszmát elvesztette. Ha fogalmat akarunk magunknak arról alkotni, hogy mily vagyunk, s ha a társadalmi kötelek csak íly föltételek mellett állhat fenn, a tudományok elcsigáthettek erre, de arra nem képesek, hogy azt a fogalmat meghatározzák, még kevésbbé, hogy azt megbírálják. A tudományok jelen állása mellett az akarat szabadságának vagy az erkölcsi felelősségnek kérdése nem függhet a physiologia eredményeitől. Ha s darwinismustól kérnénk tanácsot magaviseletünkre nézve, az csak utálatosat adhatna. Ez az oka annak a forradalomnak vagy fejlődésnek, mely beállott.

Mit tegyünk hát? Nyilvánvaló, hogy se a tudományt, se független gondolkodásunkat nem fogjuk feidőzni. Ha nem engedjük meg, hogy a tudomány valaha helyettesítse a vallást, azt se fogjuk megengedni, hogy a vallást szembeállítsák a tudománnyal. Mint hogy a tudomány a kezdet és vég kérdéseit képtelen megfejtetni, ennek következménye a tudományos és inspirált bizonyosság különválása. A physika mit sem tehet a csoda ellen, mivel ez nem egyéb, mint a természetnek a saját törvényeitől való eltérése; az exegesis mit sem tehet a kijelentés ellen, s ha alapítanak valaha egy világot, a vallástól független morált, úgy annak nem a physiologia lesz az alapja. Mint hogy a hit sem az okoskodásnak, sem a tapasztalatnak nem tárgya, gondolkodásunk függetlensége mit sem fog szenvedni. Krisztus istensége nem lehet bebizonyítani; hisszük vagy nem, állítjuk vagy tagadjuk. A tudomány körébe épűny nem tartozik a vallás bizonyítékait meg-erősíteni vagy erősíteni, mint a hogy a vallás körébe nem tartozik a nehézkedés törvényeinek vagy az egyptologia vívmányainak magrítatása. Mindeniknek megvan a maga külön országa s tölön függ, hogy egyiknek vagy másinak, vagy mindkettőnek legűny-e alttalvól!

De elvrásashatjuk-e ugyanily módon a morált is a vallástól? Erre Scherer szavaival válaszolhatunk: „az igazi morálnak szüksége van az absolutra; az a transcendenciára aspirál; csak Istenben találja tám-szát. . . A kötelesség semmi, ha nem magasatos, s az élet fűrői dologgá válik, ha nem útál örök összeköttetésre.” A mi lényeges, a mi bizonyos, az az, hogy a morál és a vallás csak akkor nyer teljes értelmet, csak akkor valóstítják meg minden meghatározásaiikat, ha egymást áttűnak, ha összeolvadnak.

Álljunk meg itt egy kissé, szakítsuk fűbe Brunetiére fejtegetéseit. Csak három pontra akarom e fejtegetés tetelei közül a t. olvasók figyelmét felhívni, végső következtetéűnyek három pontjára, melűzre azt, vajjon jogosan lehet-e az említett tudományok szájába oly törekvéseket, célokat adni, mint ő teszi? vajjon, ha e tudományszakok egyes elszűdült vagy ábrándos képviselői csakűgyan ily nagyratűrű nyilatkozatot tettek is, szabad-e azért a tudományt általánosságban szűdeléggel vádolni? vajjon nem emberi természetűnkben rejlik-e, hogy egy nagy vívmány, fontos fölfedezés hatása alatt ábrándokba merűl s messzebbre lát, mint szemel engedik? vajjon 2—3 értvezd alatt ígérték-e ez ígéretek beváltását? vajjon volt-e olyan balgatag ember, ki ez állítólagos ígéreteknek a messze jűvőben be-következhető beváltására támaszkodva azonnal sűtba dobta a vallást? vajjon most ez állítólagos ígéretek nem teljesűlése indokolja-e már, hogy minden reműnyt feladjunk a nevezett tudományok által elérhető eredmények írűnt s a tudomány bukásáról vagy inkább esűdjéről beszéljűnk? Melűzőm, mondóm, minden kérdéseket, bárműly jogosultak lennénk is, s csak Brunetiére végsű következtetésűnek — a tudomány elvesztette varűzsát, a vallás visszahűdította a magát, a tudományban nem bízhatunk, a valláshoz kell térűnűnk — három pontjához akarok hozzászólani. Ezek: 1. a tudomány és vallás külön országa, különbség van tudományos és inspirált igazságg közt; 2. a physika mit sem tehet a csoda ellen, vagyis a csoda jogosult; 3. a morálnak alapja a vallás. Kötelessűgűnk a tudomány nevében e tettelek ellen óvást tennűnk, azokat hosszú és nehéz küzdelmek árűn kivívott tudományos eredmények meghiűsítasának, meghamisítasának nyilvánítanunk!

A vallás épűgy tárgya a tudománnyal, a tudományos megítűlésnek, mint az emberi szellem egyéb alkotásai, mint a nyelv, irodalom, művészet, jog, erkűles; ha a tudásnak nem volna semmi köze a vallásos fogalmakhoz, akkor a legképtelenebb vallásos babonák, a bűlványiműadás legalsűbb nemei épűgy igazak volnának, azokat épűgy tartoznánk el-

fogadni, mint a legtisztább, legmagasabb istoneszmét. Mi az írűsnak e tettelet; *Mindeneket megvisszajűtök!* — magára a vallásra is alkalmazzuk, s ha ma tisztűtűbb vallásos fogalmak uralkodnák, mint a műltban, ennek tulajdonsűnik! De persze, Brunetiére írűnk, a hitű katholicus tudűsnak, errűl nem lehet tudomása. — Épűly megengedhetetlenek tartjuk s tartja az újabb tudományos fölfogás a csoda létűlést és hívésűt is; a természetű örűk és változatlan törvényeitűl eltérés nem lehet, nincs jelenben, nem volt a műltban, — ez Isten abszolút volnának egyenes meg-sűtűtetése volna! Az embernek oly kettűszakítasűta, hogy én, mint modern ember, modern tudományos állásponton tagadjam a csoda létezésűt, a vallásos meggyűződés körűben pedig elhűgyem és elfogadjam azt: meg nem ongedhető. Az ember egyűseség lűny lévűn, egűsesége s szelleme is, egűsesűgnek kell lennie világnűzletűnek is; azok a törekvések, melyek őt egyházi és világi emberre akarják szűtszakítani, a műlt sűtűt századaiba valűk s hiábavál kísérlet azokat újra feltűmasztani akarni. A ki ezt teszi, az nem tarthat igényűt arra, hogy a tudomány forumán komoly figyelembe vetessűk. — Épűly elavűtűt kísérleteknek tekintűntűnk, ha Brunetiére a morált a vallásos tettelekre akarja alapítani; a morál nincs köve egyűk valűkos tarendszer elfogadásűhoz se. Az erkűlestudomány nagyrűbbarányű fejlődűse akkor indűl meg, midűn az új kor kezdetűn Montaigne, Charron, Bacon, Locke, Spinoza, Hume és Kant kiszabadították azt a dogmatikai tettelek biűncsei közül; a philosophiai erkűlestudomány, a mint független a metaphysikától, épűgy független bárműly felekezett hitűtettelektűl. Ezt a fejlődűst akarunk semmivű tenni az, ki a morált visszakűnyzerítűnt a hitűtettelek korlátai közé, Brunetiére mind a 3 tettelet felállítasűnd nem a tudomány, hanem a katholicus hit talapzatűn áll, annak gondolatűt, aspiratűtűt fejezi ki. Ez sugalmazta őt a tudomány bukásának hirdetésűre is, azon elv szűriat: *a mi őhűtűnk, azt hisszűk is!*

(Vége köv.)

Rűcz Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A reformátusok nemzeti ünnepe. A „Szabadság” írűja Miskolcűrűl, hogy *Tűth Dániel* alsű-borsodi ev. ref. esperes kűrűlevűben hívta fel a kebelbeli lelkesűzeket műrcius 15. napjának megűnnepűlésűre. A protestánsoknak — úgymond — nincs nemzeti ünnepekű, tegűlyk azért azzá, mint legműltűbbat, műrcius 15-ikűt. A kűrűlevűre már több helyűrűl megérkezett a helyesűlű felelet és így igen valószínű, hogy az alsű-borsodi egyházmegeye lelkesűt, buzgó esperesűk példájára — úgy a maguk szűkűbb körűben — minden felsűbb beavatkozás nélkül, a lélek által hajtva, meghatározózzák a prot. szellemnek legmegfelelűbb nemzeti ünnepet, a mely soha nem műlű eszműket örűkít. A ki tűntetésűnek volna hajlandű elkerűszetni a műrciusi nagy eszműk kultuszát, azzal nincs miert szűt váltani; az tegye kezűt a nemzet szűvűre és úgy vessen követ azokra, a kik a szabadság, egyenűsűg és testűrvűsűg nagy parancsalatűl hirdetik templomaikban.

— A miskolci kűzművelűdűsi-egűsűlet — mint tudűsítűnk írűja — hivatva van jűtékony hatást gyakorolni a gyorsan fejlődű város szellemi életűre a nemes eszműk terjesztűse s a szűthűzű elemeknek a felolvasű esztűtyeken leendű egűsűtesűtűl. A csak iműtű szervezűket egűsűlet f. h. 2-án tartotta meg első gyűlűsűt, a mely megnyitű gyűlűsű volt s ezen mutatta be magát a már elűbb megvalasűtűt alelnűk, a kűzserzetben elű *Tűth Pűl*, kerűletű leánynevelű-intezűtűnk nagyrűdemű

igazgatója, élető lelke. Egy „Prolog” című költeményt készítet és szavalt el a kitűnő alkalomra, a melyben illetetlen üdvözlő a közművelődés minden tényezőjét s magát az egyesület eszméjét, a melyről hiszi, hogy — hódítani fog fel és lefelé. Hiszünk mi is a vezetőségbe vetett édes hittel s gyönyörködve látjuk, hogy leánynevelő intézetünk oly férfiu kezében van letelve; a kibén egész Miskolc művelt társadalmának bizodalma egyesül. Tisztelettel üdvözöljük szép állásában s az egyesület munkálkodására sikert és áldást kívánunk.

— **Özev Szathmáry Király Pálné temetése.** F. hó 8-án méltó volt a megboldogult személyeségéhez. Nemesok a nagyúri ház tagjai, barátai, ismerősei, de a védék értelmisége is sűrűn volt ott képviselve s a szegények is elviték oda könnyeket, áldásukat. A temetési szertartást *Kun Bertalan* püspök, *Nagy Ignác* miskolci és *Vattay István* a-zsolcai lelkesek vezették a sárospataki énekhar közreműködésével. Püspökünk előbb a házbán (a boldogult kívánságára) a ravatal felett, majd künn a gyászudvaron mondott megható imát, Nagy Ignác ugyanott koszorút font az elhunytak halhatatlan érdemeiből, a sírnál pedig Vattay István bucsúzott el a feledhetetlen szép lelektől, a ki közel 100,000 ftal járult a szenvendő emberiség sorsának egyhítésére s a művelődés több irányú terjesztésére. Az ő nevéhez van kötve F.-Zsolca megmagyarosítása is, ki az édes anyja nevére alapított óvoda által új világot teremtett a tót ajkú és gör. kath. vallású kis faluban, a melynek hogy nemzeti szelleme annál hamisítatlanabb legyen, az óvoda élére egy övezget fer. tanítónét alkalmazott. Jellemző az elhunyra, hogy két igen hű társalkodónője közé temettette magát, s nagyon szeretett Zsolczájának hantjai alatt kívánt megpihenni. Az énekhar — mint örömmel jelentjük — nagy dicsőretekre tette magát érdemessé s jó hírnevét fényes közönség előtt igazolta.

— **A debreceni ev. ref. főiskola köréből.** A debreceni főiskola tanári kara, folyó hó 5-én tárgyalta a collegiumi tanárok nyugdíjintézetének az országos nyugdíjintézetbe átépítésére vonatkozó tervezetét s egyhangúlag elhatározta, hogy 200,000 ftot meghaladó tőkéből fedezze a tanárok belépési díját s a tanszékek után évenként fizetendő összeget; továbbá, hogy a most fenálló 5 theologiai tanszék nyugdíjigényeinek biztosítására az alap-tőkéből 75169 ftot köt le. A most működő tanároknak névze kimondotta azt is, hogy a mennyiben az állami nyugdíjintézet a 10 éven belül nyugdíjazott tanároknak s azok övezgeinek és árvának nem biztosít olyan kedvező „ellátást”, mint a debreceniek intézete, az országos intézettől nyerendő összeget kifogja pótolni. Ugyan ezen a napon tartott a *főiskolai énekhar* három alapítójának emlékére kegyeletes ünnepélyt, melyen *Balogh Ferenc* felügyelő tanár tartott nagyérdékű beszédet. Folyó hó 9-én az országos középiskolai tanárégyesület debreceni köre véglegesen megállapította ügyrendjét. Ez alkalommal *Dóczy Imre* elnök több érdekes megjegyzést tett a középiskolai tantervrevisióra s általában a tervezett reformokra. Az iskolák túltömöttségének megakadályozása végett azt óhajtja, hogy a közoktatási miniszter irányítsa úgy a társadalmat, hogy a tanuló ifjúság ne túdúljon feles számmal a középiskolákba. Ugyanezen a gyűlésen *Görsy Kálmán* tartott érdekes előadást oroszországi útjáról és az orosz középiskolai tanügyről, különösen kiemelve a nagy számú leánygimnáziumok által elért meglepő eredményeket. A debreceni egyetem javára folyó hó 22-én színi előadással összekötött nagy hangversenyt rendeznek.

— **A „Budapesti Philologiai Társaság” folyó hó**

13-án, szerdán délután tartott ülésében Hegedűs István egyetemi tanár *Zsoldos Benő* sárospataki főiskola tanárnak következő értekezését olvasta fel: *Beregszászi Nagy Pál élete és működése a külföldön.* Szerző a sárospataki főiskola és a tisztániményi egyházkerület levéltárában talált művehéz az adatokat, köztük egy latin nyelven írt folyamodást, melyben Beregszászi a helytartó tanács előtt védekezik abból az alkalomból, hogy külföldi tartózkodásért törvényellenesen kérdőre vonták. E védelem megható képét adja a szegény magyar tudós küzdelmeinek, nélkülkülözésének és nemes rajongásának, a melylyel a magyar nyelv keleti rokonságát kutatta. Egész élete arról gyöz meg bennünket, hogy benne hazai közművelődésünknek egy félbe maradt nagy nyelvészét veszítettük el.

— **Belmissio Nyiregyházán.** It is, mint sok helyen széles e hazában, megkezdtek már az egyház lelkipásztorai az evangelizálást. A bőjtben minden héten szerdán este közérdeklő tárgyakról felolvasást tartanak s a legelső estélyen, márcz. 6-án, a polgári házasságot ismertette az elég szép számú közönség előtt: Rác Kálmán, az ottani segédlelkész. A mint a tapasztalat mutatta, még értelmes iparosok esze is megvan mételeyezve a célzatos klerikális rágalalmazások által, melyeket a polgári házasságra szórnak, hogy annak idején majd kellőg előkészített ellenszenvre találjon a törvény életbelepítése. A polgári házasság intézményéről felvilágosítani a népet tehát egyik legsürgetőbb kötelessége a prot. lelkésznek. A vallásos estélyek rendes programja: „Ének, ima, maga a felolvasás, ének.” A jó munkához gratulálunk!

HIRDETÉS.

Az egyetlen tökéletes unjonan szabadalmazott

önműködő

szőlővessző- és növény-permetező

„SYPHONIA“

főfiumlú minden eddigi ismert permetező, mivel önműködően permetez.

Sok ezer ily permetező van már alkalmazásban és ugyanannyi elismerő bizonyítvány tanuskodik arról, hogy a „Siphonia” szerkezete minden más hason-célú szerkezethez főfiumlú.

Mayfarth Ph. és Társa

gazdasági-gép-gyár,

különlegességi gyár borsajtók és gyümölcsértékesítési gépek számára.

Bécs, II/1, Taborstrasse 76. sz.

Árjegyzékek és számos elismerő nyilatkozatok ingyen. — Képviselő felvételnek. 1-10

SÁROSPATAKI LAPOK.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
ártsikkal, egész évre
5 frt, félévre 3 frt 50 kr.
Reges szám ára 10 kr.

Hirdetések díja:

Égész oldal 8 frt, 1/2
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül belföldi 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Fejes István esperesi székfoglaló beszéde.« — »Az országos ev. ref. lelkesítő övezetek és árvák gyamintézetének új alap-
szabály tervezete.« Vas Mihály — »A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.« Mitrovics
Gyula. — »Fodor Pál, 1816-1894.« Kovács Béla. — »A máramaros ugcsoai ev. ref. egyházmegye közgyűlése.« Biki
Ferenccz — »Az erdélyi ev. ref. egyházkerület közgyűlése.« Sütő Áron. — »A nevelés tanács köznyelvi közlönye Jó István.« D.
— »Reges közlemények.«

Fejes István esperesi székfoglaló beszéde.

— 5. a-Ujhely 1895. márcz. 22. —

Nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlés!

Midőn a múlt 1894 ik év december havában tartott rendkívüli közgyűlésünkön esperessé történt megválasztásomat elfogadtam s a közbizalom nyilvánulását megköszöntem, kijelentettem volt, hogy a rendes közgyűlésen fogom elmondani azon okokat, a melyek engem sok más elfoglaltságom mellett ezen új munkákör elvállalására bírtak. Egyházmegyénk egész közönségének jelenlétében óhajtottam tájékoztatást nyújtani ev. ref. egyházunk általános helyzetéről és azon irányelvekről, a melyeket én az adott helyzetben, hivatalos állásomban követni kívánok.

Rendkívüli körülmények közé jutott egyházunk: ez az oka annak t. közgyűlés, hogy a közügyek munkáival rendtől terhelve is elfogadtam a felsőzeleplői egyházmegye esperesi hivatalát; mert úgy éreztem, hogy nehéz időkben nincs helye a szerénykedésnek, ha a közbizalom parancsol velünk s vonakodunk nem szabad a megfeszített munkásságotól sem, ha a közakarat, pályánk körében azt követeli tőlünk.

Nem is kell mondanom talán, hogy ily rendkívüli körülmények közé mi állítottuk egyházunkat? mert midőn, nyilván ismerjük a közelmult idők történeteit, a midőn a római kath. klérus eleintén csak szórányosan, majd mindinkább terjedő ostromban megtámadta azon állami törvényeket, a melyeken a felekezettek közti béke a viszonyosság elvei alapján nyugodott. A valláségyenlőség nem öltött ugyan még testet hazánkban és mi e miatt nyugtalankodhattunk volna, hogy 1848-tól majdnem 50 év telik el, az alkotmányos korszak éveit is repülnek felettünk, a nélkül, hogy az 1868. LIII. t. c. bevezetésében foglalt ígérte, mely a vallásfelekezettek egyenjóságának törvénybe iktatásáról szól, teljesedése menne, — a nélkül, hogy a protestáns egyháznak szegénységére, szegénységében is nagy áldozataira gondolna valaki; mind a mellett mi csöndességben vártuk az állam erőinek kifejlődését, a jobb időt, a jobb viszonyokat, s nem háborogtunk, nem követeltünk semmit a békeségben kívül. Azt kellett hinnünk, hogy a római katolikus egyháznak, a melynek még mindig oly nagy előnyök és kiváltságok maradtak birtokában, ez a békeség-ze-

retet méginkább érdekében áll, mint nekünk s hogy az említett egyház ezentúl megmarad már velünk s ez nben — legalább is a méltányos törés határai között. Hihattuk ezt azért, mert nagy időknek nagy nevű emberei, a közös elnyomatás napjaiban a hazaszeretethez összeforrt hazafiai pecsételték meg az 1868-adi kibékítő törvényeket, a melyekben a protestantizmus kárpótlást kapott végre az elmúlt idők sérelmeiért, háborgatásaiért. Nem hihettük eellenben azt, hogy a mit az egyetértő nemzet nekünk nyújtott, azt a villongások vissza fogják követelni tőlünk.

Ma már fájdalmasan csalódtunk minden irányban. Békés magunktartása mellett sem kerülhettük ki azt, hogy úgy az 1868 adiki, mint az 1879-ediki törvények megszüntetését követelés tárgyává ne tegyék — előbb ugyan-csak a katolikus klérus alsóbrendű s kevés számú tagjai, később már előkelő püspökök is, sőt maga az ország hercegprímása a főrendiház törvényhozó termében is. Ez az aramat mostanáig, váratlanul és hihetetlenül odáig törekedni látszik, hogy egy felülkerekedett, ezelőtt alig számbavehető irányzat már minden állami törvénynek ellentmondani törekszik, ha azok a tridenti zsinat végzéseibe, vagy a pápai határozatokba ütköznek.

A rendkívüli helyzetet ez alkotta meg számunkra, mert, ha szóval nem mondatik is, hogy a támadás ellenünk irányul, vagy ha az mondatik is, hogy a katolikus egyház csak önmagát védelmezi: — mi érezzük a tények hatását és célját s mi tudjuk, hogy megvagyunk sebesítve, mert a kilőtt nyíl hegye testünkben van. A megkezdett harc minden pontján támadtatva vagyunk; támadtatva kezdetben, midőn az 1868 adiki törvénynek minden ellensúly nélküli eltörlése követeltetett; támadtatva akkor, midőn a klérus ellenállt oly törvénynek hozásának, a melyek az állam-és egyház jogainak elkülönítése alapján, még sem szolgáltatták ki egyenesen a protestánsokat a papizmus hatalmának, a mint-hogy más alapon, mint az előhaladott államok példája mutatja, nem is lehet megoldani a felekezeti-közi kérdéseket és támadtatva vagyunk ma még inkább, midőn egy kizárólagos párt a társadalmi egység ellen vette fel a küzdelmet s végcéljában a protestánsok közjogi állását megingatni s őket a közélet teréről leszorítani törekszik.

Szomorú jelenség ez hazánkban t. közgyűlés! Fajdalmasan kellett hallanunk már egy idő óta előkelő

honfiai ajkáról elhangzani az effélé szöveket; „Magyarország katolikus ország”, „Magyarország Mária országa”; de fájdalmasabban kell látnunk, hogy ezen fölvetett szöveket nyomán most egy párt szervezkedik, mintha reánk protestánsokra nem is volna a hazának Magyarországnak szüksége.

Nem tudom megérteni ily törekvésekben a hazafiságot, mert nem tudom elképzelni, hogyha azon: felekezettől, mely az államfentartó magyarságnak majdnem felerészét képezi, mindazon kiváló egyének, a kik mint államférfiak, tudósok, költők, művészek, közhalhatnokok, nevezetes munkálkodók fejtének ki, valamely különös erők, vagy körülmény által leszorítottának elfoglalt munkálkodási helyükről: — howá zsurognék akkor össze Magyarország közléte, dacára annak, hogy azt mondják: mi 9 millió katolikus követjük magunknak az egész Magyarországot! Sőt nem tudom elképzelni, hogy mi haszna volna az országnak avagy csak abban is, ha a zsidóság visszanyomása sikerülne? midőn inkább arra kellene törekednünk, hogy a ki testvére kíván lenni testvértelen ágnaknak, azt ugyan magunkhoz öleljük és a testvéries egyesülés útját még a most ellenünk torzsolkodó népfajok előtt is minden lehető módon megengessük.

Minket t. közgyűlés, számbeli kisebbségünk tudata mindenestre szerénységre int, de mégsem a lemondásra. Mi nem lehetünk halátlanok ma sem a haza iránt, a mely megajándékozott minket a mult század végén az 1790-91-ik törvényekkel, e században a 40-es évek és mai korunk törvényeivel. E haza, e nemzet nehéz időkben, főleg az elnyomás korszakaiban tapasztalta azt, hogy a protestánsok felszabadított erőire szüksége van. A Kolonicsok kora volt az, a mely minket megalázní és megtrónni akart; ez a kor akarja ma ismét visszatérni?! Hihetetlennek látszik, de a vallási villongás zászója csakugyan ki van tűzve; itt a nyíl, amott a titkos harc zajra ma mindenütt zsirog körülöttünk s kikerülhetetlennek látszik egy döntő ütközet, melyet e haza fiai egymásközt fognak megvívni a felmerült vitás kérdések felett.

Az a kérdés, t. közgyűlés, hogy hogyan vezessük most a protestáns egyházat keresztül ennek a harcnak tüzen?

Félelem és aggodás fog el, midőn e kérdésre megfelelni akarok. Mert semmisen volna könnyebb, mint csata sorba állítani a protestánsokat is, a kik a közlebbi időkben amnyi méltatlansággal illetettek, békes hallgatásuk mellett is annyi gyanúsítással terheltek; semmi sem volna könnyebb, mint azt a merész és kihívó támadást, a mely némely katolikus iratokban a protestantizmus ellen évek óta folytatatik, vagy azt, a melylyel a társadalmi rendet és egységet társulatok, szövetkezetek útján megbontani törekvesnek, — hasonló módon viszonzni és visszautasítani; ugye akkor kérszen volna előttünk egész teljességében a vallási és felekezeti harc, a melytől pedig lelkiismeretem s szívem hazafias szugalma szerint, meg méltatlanul megsebezve is, tartózkodnunk kell. Meggyőződésöm azért az, hogy a katolikus egyház köréből támadt béke-bontó, sőt felforgató törekvéseket, magunknak a katolikus hazafiaknak kell korlátok közé szorítani, sőt megsemmisíteni. Ellenben nekünk, protestánsoknak a legvégsőig türelmet parancsol az a hazafiság, a mely nem ismer más bölcsőt és sirt Magyarországot anyaföldjén kívül. Béketéréssel kell bevarnunk a további fejleményeket úgy, hogy ha nyugalmat mindenki elveszítene is a hazában: ne veszítse el a protestáns egyház, hanem dolgozzék és haladjon előre a maga elvei szerint.

Ha a gyűlölködés lángja elborítaná is a különböző osztályokat: a protestánsok ne meneküljenek sehová a testvériség oltarái mellől, hanem vérükkel is védjék meg ezt a nemzetüket a hazájukat igazán szerető lelkeknek.

Még békes idők mellett is nehéz napjai várnának reánk a benső küzdelemnek. Nagy erőfeszítéseket kell tennünk a jogosan és méltányosan várható államségely mellett is, hogy a lelkesi állásokat oly színpadra emeljük, a melyen a lelkeszek, mint egyházunk örüllő megállásának és sikeresen működésének; nagy erőfeszítéseket kell tennünk, hogy az evangéliumi elveket a családi és társadalmi életben istápoljuk s a reformáció áldásait mi is, mint hitbeli elődeink, a tiszta keresztény erkölcsies, emberszeretet, közművelődés és közszabadság javára gyümölcsözővé teshessük. Erős hitet és szilárd protestáns önértetet kell támasztanunk mindenütt, hol lankadság vagy közöny foglalta el a lelkeket. Mi célunk, vagy érdekünk volna tehát nekünk a harc langjának szításában? Épen semmi. De elveink iránt még sem maradhathok hűtlenek, ha szorongatnati, ha háborgatnati fognánk is.

Igy szeretném, így óhajtánám én a háborúság tüzen átvezetni egyházunkat, így, hogy minket a miképen jogosan nem vádolhat senkimen arról, hogy a vizslyt kezdeztük, úgy ne vádolhasson arról sem, hogy az egy haza gyermekei között a harcöt éleszteni segítettük. Ebben a békes irányban van még nekem hitem és reményemem is, mert bár hihetetlennek látszó dolgok történtek eddig, de mégis majdnem lehetetlennek tartom azt, hogy a felülkerelkedett terrorismus sokáig fogja tartsa meg azon hazafias római kat. fő- és alapságot, a kikről tudva van, hogy sem a békebontásnak barátai nem voltak, sem a megindított harcöt helyesléssel nem kísértek; ide lehetetlennek tartom azt is, hogy a katolikus hazafiak vég nélküli türellemmel hallgassanak meg a piacokon, de saját templomaikban is azon felforgató elveket, a melyekkel a hazaárulás és felség-sértés határáig ragadtott fanatizmus magát a katolikus egyházat kompromittálja, Magyarországot pedig beláthatlan veszélyek örvényébe sodorhatja. És ha mégis?... Ha a gyűlölködés forradalmi láza teljesen elvakítaná az elméket? Akkor a protestantizmus gyászt ölthetne ugyan, de nem magáért, mert az evangéliom Istennek hatalma, hanem a bazaaré, mely hosszú időre viselne újra a meghasonlás és vizsly átkait.

Fölkérem a nt. Egyházmegyét, hogy a mai súlyos helyzetben, a mondott irányú működésomban engem támogatni méltóztassék; mert hogy mindazokat, a melyek egyházunkat erősíteni, az üdvös tettekre képesíteni hivaták, eszközlölni töreksem, így engem evangéliomi álláspotunk igazságainak hitte mellett mély hazaszeretetem is ösztönöz. At vagyok hatva azon érzetöt, hogy a midőn egyfelöl a társadalom és haza egységének oszlopait a vallás nevében — vak Sámsonnak módjára — ragoztatják; ugyanakkor más felöl be kell bizonyítanunk a vallásról, hogy az csak támasza lehet minden igaz jogrendnek, ápolója a fejedelmek iránti hűségnek, tápláló forrása az ember- és haza-szereteteknek.

Hogy egyházi intézményeink keretében ezen magas céloknak menél üdvösebb szolgálatakat teshessünk, kövessünk el együtt mindent a lelkesi állás erkölcsi és anyagi színvonalának emelésére, az iskolák rendezésére, általán a gyülekezeti élet hit- és erkölcsbeli szilárdítására. Egyházi önkormányzatunk benső erejét igyekezzünk kifejleszteni a legkisebb egyházközségben is s tegyük láthatóvá a vallás áldásait vallásos tettek

által annál is inkább, mert a vallástalanság szédelgéséi azt a hajót is csapodják, a melyben, hiszünk, a Krisztus velünk van. Isten velünk, ki lehet ellenünk?

Az a körülmény, nemes hitfeleim, hogy vannak idősök, a melyek szellemi és erkölcsi visszaesést jeleznek, ne ejtsen kétségbe minket a jövőnd felől, mert mint a természet csapásai új erő kifejtésre serkentik az igaz embert: úgy a lelki élet meddő és sivar korszakában is, gyakran ellenkező hatások által hívja fel a gyóviselet és a zsidbadásá merült szellemeket, hogy újult erővel ragadják meg az isteni ügyek gyóviselemre vezető fegyvereit. Én. t. közgyűlés, e fegyvereket kezében tartom; egyik az evangélium könyve, a másik egyházi törvénykönyvünk, a mik ezekben foglaltak, azokkal fogok küzdeni egyházmezei előjáróságunkkal, lelkészársámmal és a gyülekezetekkel együtt.

Részletekbe ezek után nem kívánok bocsátkozni, csak azt jegyzem meg, hogy teendőink sorrendje legfőbb gondoskodásom körébe tartozik s miután tudom, hogy fontos kérdéseket egyszerre és rohamosan megoldani nem lehet, azokat — isten segédelmével — fokonként fogom előkészíteni s az egyházmezei bölcs elhatározása alá bocsátani. Így egyes ügyek már a mostani egyházlatogatás alkalmából is fognak előterjesztetni, a melyek részint bajokat orvoslának, részint lendületet fognak adni itt is ott is, a vallásérkölsi életnek, mert örömmel jelezhetem azon tapasztalatomat, hogy a vágyakozás az egyházi élet javítására mindenütt élénken nyilvánult; az egyházi kormányzat feladata tehát, hogy annak helyes irányt szabva, segítségére siessen minden buzgó egyházias törekvésnek.

Most pedig, eddigi rövid eszerei működéséről jelentésemet bemutatva s egyházmezeink közönségére tanácskozásaink folyamára isten áldását kérve, magamat a közgyűlés kegyességébe és bizalmába szeretettel ajánlom.

Az országos ev. ref. lelkészi özvegyek és árvák gyámintézetének új alapszabály tervezete.

Hirdetek néktek nagy örömet! Nagy örömet hirdetek néktek szeretet atyáimál, mert immár országos lelkészi gyámintézetünk megvalósulása — mit oly igen óhajtottunk — rövid idő kérdése csak. Mit csaknem kivétel nélkül közös óhajtatás gyánant fejeztünk ki, hogy mindazok, a kik ez intézet gyámoltására szorulnak, az egyenlőség és testvériség elvének megfelelőleg, egyenlő segítségben részesüljenek — a mint azt kedvelt lapunk mult számában sietett is olvasóival tudatni — a tervezetben immár érvényre jutott. Ezen kívül igen kellemes hír az is, hogy dacára annak, hogy mind az özvegyek, mind az árvák részére, aránylag csekély megterhelés mellett, tisztességes segéjít helyez kilátásba, nem borbogtatja a meglévő hasonló intézeteket, sem a nyugdíj-intézet megvalósítását célzó intézkedésekkel nem forgacsolja szét erőinket. A botránkövek tehát éi vannak távolítva. Lehetetlen, hogy halát ne adjunk érte a bölcs Gondviselőnek, ki azok szívét, lelkét, kikre e messze időkre kiható szent ügy megvalósítása bízva volt, odá vezérelte, hogy bennünket megértessen; lehetetlen, hogy a bizottság tagjainak s főképpen igen tisztelt elnökének köszönetet ne mondjunk azért az önzetlen s lankadatlan buzgalomért, mit az alapszabálytervezet megalkotásánál tanúsítani szívesek valának. Azonban ószinte köszönetünk s örömünk kifejezése mel-

lett, szíves elnézést kérek, ha bátorodom a még fenálló nézeteltéréseinknek kifejezését.

Mindenek előtt kéntelen vagyok bevallani, hogy a címben levő e kifejezésben: „lelkészi özvegy-árvák” mindig megbotlik a nyelvem. Sem elég magyarosnak nem találom azt, sem elég találónak ama gondolat kifejezésére, a melyet azzal jelölni akarunk. Úgyanazért e cím helyett: „Országos ev. ref. lelkészi özvegy-árvák gyámintézet”, én ezt javaslom! Az ev. ref. lelkészi özvegyek és árvák országos gyámintézete, a mi szerintem sokkal magyarosabb s megfelelőbb és ezen kívül nem is hosszabb cím. Ez azonban a dolog lényegét teljességgel nem érinti.

Sokkal lényegesebb s mindenesetre megvitátást érdemlő kérdés már az alapszabály-tervezet 6. §-ának az az intézkedése, hogy állandó segélyre csak azon lelkészek özvegyei tarthatnak igényt, a kiknek férjiek, az alapszabály életbe léptetésétől számlítva, legalább öt beszámítható szolgálati évet töltöttek; az előbb elhaltak özvegyei végkielégítés gyánant visszakapják azon összeggel, melyet férjiek — belépési járuléki és tagdíj címén — a pönztárba befizettek, még pedig azt is kamat megértésére nélkül.

Az egész tervezetben ez az intézkedés az egyedüli, a melylyel megbarátkozni sehoggy sem tudok; ez az egy intézkedés az, melyen a szeretetnek aldo melegét nem találom; ez az egy intézkedés az, a melyre sokunk szemébe fájó könyv tolt, ha életünk mulandó, törekeny voltára gondolunk. Mert hiszen, legyünk akár ifjak, akár öregek; akár egészségesek, akár betegesek. nem tudhatjuk, ki szítle el előbb az Úr; melyikünk özvegye marad hajlék nélkül, betevő falat nélkül! . . . Különb. ez intézkedés megkötésánál az indoklás sem szerencsés, a mennyiben arra hivatkozik, hogy „az állandó ellátásra jogosító szolgálati időnek öt évnél is alább szállítása méltányos nem is követelhető, mert ez által nem a papi szolgálatban töltött idő volna a bekövetkehető halál miatti családfenntartási gondoktól fölmentve, hanem a könnyelmű családalapítás útja lenne megnyitva.” Továbbá: „az ifjú korban özvegyen maradtak lelkészek életfenntartása részint a szülők életben léte, részint épen az ifjú korrál járó munkaképv és képesség folytán, nem különben az újból állászerzemenet által leküzdhetetlen akadályokkal nem áll szemben.”

Úgy bántja lellem az a könnyelmű családalapításra való hivatkozás! Midőn egy ifjú nálunk — hosszas küzde és várakozás után — parokhiahöz jut, szabad-e az elibe még mesterséges gátakat emelni, hogy családát ne alapíthasson? s lehet-e az ifjú páro özvegyet, a ki férjét élte aran is óhajtotta volna megtartani, ilyen útra-utával látni ele? öt évet még nem éltetek együtt, erdej vissza szüleid nyakára (ha ugyan van kihez), vagy: ifjú vagy, moss, vasalj s ezzel megkeresheted a mindennapi kenyert; no, meg aztán férjhez is mehetsz, ha ha ugyan akad olyan jó bolond, a ki aprós gyermekeiddel a nyakába vesz.

De tekintünk el az ifjaktól. Hiszen most a gyámipénztárba egyszerre 1975 lelkész fog belépni minden korra való tekintet nélkül, a kiknek igen kis szazalékára lehetne, erőltetve is, ezt az indoklást alkalmazni; a kik közül igen soknak inkább van oka agódnai az öt év előtti kidőlés miatt, már csak a természet törvényei következtében is, mint a pályát kezdő ifjunak.

Sokkal nyomósabb érv már az öt év alább szállítása ellen az, hogy az, a tett zártások szerint teljesen lehetetlen, de belátom én is, hogy a számításba vett tényezők — a bizottsági tervezet szerint — enny elégtelenek. De más oldalról kéntelen vagyok kinyilatkoztatni

azt is, hogy ha belépési kényszert alkalmazunk, a sir szelén álló agy vagy habár ifjú, de hosszas betegség által reménytelenül ágyhoz szögezett lelkészataunkra is méltánytalan és igazságtalan eljárás, önhibáján kívül, a sors csapása folytán gyámol nélküli maradt özvegyétől az állandó segélyt megvonni, sőt még felkezelt pénze után a jogos kamatokat is megtagadni. Keresni kell tehát a módokat, hogy a nagy horderejű kérdés kedvező megoldásra! Ugyanazért, hogy e cél megközelíthetőbb legyen, én ismételve ajánlom, a mint e becses lapok mult évi 38-ik számában tettem azt, hogy a belépési járulékok nem 10%, de 20%-ban állapíttassanak meg s a kamatot a belépési kötelezettség napjától, tehát 1896 január 1-től számíttassanak fel, de viszont, a mint szintén említettem volt, adassék meg mindenkinek azon jog, hogy belépési járulékát, 4%-os kamat megterítése mellett, 10 év alatt felévi részletekben törleszthesse le.

A tervezet 21. §-a értelmében a 10%, belépési járulékok 3 éven át egyenlő részletekben fizetendő be; a 2%,^o-ban megállapított évi járulékok pedig minden év végére szolgáltatandó be; még pedig, habár a tervezet ezt nyíltan ki nem fejezi, e jelzett határidőkön belül kamatmentesen. Bizonynyal a legmesszebb menő kedvezményekek ezek. Hiszem és álítom azonban, hogy ha megszavaztatnánk bennünket, lelkészársaim készséggel lemondanának e kedvezményekről s örömeztőbb elfogadnák az általam ajánlott terhezebb feltételeket, csak menkülhetnének az állandó ellátásra jogosító 5 szolgálati év aggodalmaitól.

Ugyancsak e cél megközelíthetése céljából javaslom azt is, hogy az egy családhoz tartozó gyermekek közül nem 6, de csak 4 részeseüljön egyelőre a tervezett segélyben s az évi rendes járulékok is felvéenként s csupán 1-1 haví kamatmentes várakozás kedvezményével legyenek befizetendők. E cél elérése végett még arra is hajlandó vagyok, hogy az özvegyek segélye kisebb összegben állapíttassék meg, mert ebben igazságtalanságot nem látok, mert, a mennyiben a gyámol kedvező helyzete megengedi — a mit én erősen hiszek és remélek — módja leend a konvetnek az özvegyeket jobban segélyezni. A kicsi fatat mellett legálább megvan a biztató reménység is a jobb jövőre nézve. De a kikkel szemben egyszer a végkielégítési eljárás alkalmazatott, azok kétségbeesetten kiálthatják egymásnak: „hagyjatok fel minden reménységgel!”

Feltűnő talán e helyen, hogy azokat a vérmes reménységeket, melyeknek előbb említett cikkemben, a pénzügyi eredményekre vonatkozólag, kifejezést adtam, most nem hangoztatom. Megvallom, disputálni nem nagyon szeretek. Különbön is majd az élet, azaz, hogy nem az élet, de a halál fogja — az is csak idők multával — kiosztani közöttünk az igazságot. Én, különben most is azon édes reményben ringatom magam, hogy a segélyezendők száma kisebb arányokban fog emelkedni. Más oldalról az általam melegen üdvözölt tervezet megvalósulását meddő vitaközzással nem is tartom helyén levőnek hátráltatni.

Az új tervezet szerint, a gyámolap jövedelmeforrásai a következők lennének: 1. A gyámintézeti tagok által fizetendő s évi fizetésök 10%,^o-ban megállapított belépési járulékok. 2. A gyámintézeti tagok által fizetendő s évi fizetésök 2%,^o-ban megállapított évenkénti tagsági díj. 3. A közalop jövedelmieiből e célra már eddig tökécsített összeg s ugyancsak a közalop által 4 évi egyenlő részletekben folyósítandó 100,000 frt. 4. A közalop összes évi jövedelmének 10%,^o-a, de csak 30,000

frt maximális összegig. 5. E célra nyerendő alapítványok, adományok.

A gyámolap terhei pedig, ugyancsak az új tervezet szerint, következőkéig vannak megállapítva: 1. Az alapszabály keltetői, a később belépőkre nézve pedig, a belépés napjától számított 5 év előtt elhalt tagok gyermekeikben özvegyei részére az általuk befizetett belépési és évi tagdíj-járulékok kamat nélküli. De ha az 5 év előtt elhalt tag után árva marad, az özvegy nem kap vissza semmit, hanem a gyermekek után a megfelelő neveltetési segélyt kapja. 2. Az 5 év beszámítható szolgálati év után elhalt tagok özvegyei részére fejenként 250 frt évjáradék, mely 10 év múlva, ha a körülmények engedik, feljebb is emelhető. 3. Pél árvaoknak fejenként 50 frt, egész árvaoknak 75 frt évi járadék, úgy azonban, hogy egy családhoz tartozó gyermekek közül 6-nál több nem részesíttetik segélyben. Fi-árvak részére 20 ik évig, nő-árvak részére, ha korábban férjhez nem mennek, 18-ik évig tétetik folyóvá a segély; testi vagy lelki fogyatkozás miatt keresetképtelen árvak részére pedig azon túl is.

Tudjuk, hogy az előbbi tervezetek, különösen a segélyezésre vonatkozó intézkedései, egészen más alapokon nyugodtak. A bevételi, illetőleg jövedelmi forrásoknál csak az a különbség, hogy az egyházak terhére irt 1%, járulékok a számításból teljesen kihagyott, főképen azon indokból, hogy a nyugdíj intézet felállítására a gyámolap megalkotásától elválasztatott. Tekintve az új viszonyokat, készséggel megnyugszom abban én is.

Sokkal nagyobb azonban már a különbség a segélyezésnél, még pedig nem csak az elvire, de a segélyösszege nézve is, mivel a régi terv 250 frtot a 700 frton aluli jövedelmű lelkészek özvegyeinek csak 25 évtől, sőt a 700 frton felüli jövedelmű lelkészeknek is csak 20 évi szolgálati idő után helyezett kiállításba. Az árvak részére nyújtandó segély pedig, még ily hosszú idő eltelté után sem érte el azt az összeget, a mennyi most tervezve van. El kell azonban ismernem, hogy ez igen szép arányú segélyezés, a mellékelt költségvetés szerint, csak úgy válik lehetővé, ha a 100,000 frton felüli a közalop az 5-ik évben még 30,000 frttal segélyezi a gyámolapot. A temetési segély, a közhajnak megfelelőleg, kihagyott.

Új és szerintem helyes intézkedés a tervezetben az is, hogy a gyámintézethek, saját tetszésök szerint, a theologiai rendes tanárok is tagjai lehetnek, ha a gyámintézettel szemben vagy ók maguk, vagy az őket alkalmazó tanintézetek velük egyenlő mértékben teljesítik a kötelezettségeket.

Igen helyesnek találom a 26. §. azon intézkedését, hogy a gyámintézet az országos közalopi végrehajtóbizottság kezelésére s vezetésére hivatott; nem különben a 28. §. azon intézkedését is, hogy a gyámintézet összes vagyonát egy központi, jóhitelű pénzintézet takarékpénztári betéteként kezeli, mert így, ha valami előnyös befektetés kínálkozik, könnyebben hozzáférhető az. Ajánlom azonban szíves figyelmükbe, hogy ne retelkedjenek a kamatlábra kissé alkudni, mert a pénz is csak árúcsik.

A mi a 31. §-nak a pénz behajtására vonatkozó intézkedései illeti, megvallom, e tekintetben több szígtört óhajtanék, mert a következőkéig szigor a pénz-behajtásoknál egyikünknek sem szül annyi kellemetlenséget, mint a nagyon is kihasználható engedékenység. Ugyanazért én azt óhajtom, hogy az eszpereknek nem csupán jog adassék a követelések behajtására, de a megszabott határidőn belül, felelősség terhe alatt, kötelessé-

gükké is legyen téve. Magokra az esperesekre nézve is kívánatosabb ez így, mert akkor nem fogják egyikre sem mondani, hogy csak basáskodik. Ugyanazért e § végére e helyett: „behajthassák“, ezt ajánlom toldani: felelősség terhe alatt kötelesek behajtani.

Igen nagy horderejű s a régiótól egészen eltérő a 32. §, azon intézkedése is, hogy az utánunk jövők is tetszés szerint beléphetnek az illetékes egyházmegye hasonló célú intézetébe. En e szakaszt is óhajtanám kitoldani e szavakkal: de erre nem kötelezhetők. E nélkül a tetszés szerinti belépés illusziórussá lesz, mert az egyházmegyei gyámpénztárak akként vannak szervezve, hogy az egyházmegye kötelekébe tartozó lelkészek abba belépni kötelesek. Így, ha nem lesz a mire támaszkodni az új lelkész, nem tetszés szerint, de kényszerűségből be kell lépnie abba is, a mi pedig már, tekintve azt, hogy két hasonló célú s bizony nem csekély teherrel járó intézetbe kellene belépnie, mégis túlsok lenne. Eppen ezért, az utánunk jövők érdekeinek megóvása céljából, én ezt az intézkedést szükségesnek tartom.

Ezek azok, a melyeket gyámintézetünk új alapszabály tervezetére vonatkozólag, e becses lapok nt. szerkesztőségének engedelmével elmondani szükségesnek tartottam.

Vas Mihály.

TÁRCA.

A polgári házasság törvényei, párhuzamosan az eddigi házassági joggal.

Egyházi jogi tanulmány
(Folytatás.)

De bár ily rendelkezés által a törvény elvette az eljegyzésnek a házasság megkötésére vonatkozó kereseti érvényét, meghagyott abban annyi jogi jelentőséget, a mennyi természeténél fogva megilleti, a mennyiben a következő szakaszokban eképen rendelkezik:

3. §. Az a jegyes, a ki az eljegyzéstől alapos ok nélkül visszalép, vagy a másik jegyesnek a visszalépésre alapos okot szolgáltatót, a másik jegyesnek és rokonainak, a kötéendő házasság céljából tett kiadások erejéig kártérítéssel tartozik, és köteles azt, a mit neki a másik jegyes vagy annak rokona, a kötéendő házasság okából ajándékozott, vagy az eljegyzés felől adott, természetben visszaadni, vagy ha ennek helye nem lehet, értékét gazdagodása erejéig megfizetni. A másik jegyes vagy annak rokona által a kötéendő házasság okából részre tett ajándékozási ígéret pedig hatályát veszti. Az eljegyzéskor cselekvő képességben korlátolt jegyes kártérítéssel csak akkor tartozik, ha az eljegyzésbe törvényes képviselője beleegyezett.

4. §. A kártérítési és visszakövetelési jogengedmény, végrehajtás és örökös tárgyat csak akkor képezi, ha a jogosult a keresetet megindította.

5. §. A 3. §-on alapuló kereset az eljegyzéstől való visszalépés napjától számítól egy év alatt élhetőnek.

Már a kanonjog is gondoskodott az indokolatlan eljegyzési visszalépés vagyoni jogi következményeinek szigorú meghatározásáról. A régibb korból felmaradt e nemű perek aktái érdekes kortörténeti adatokat foglalnak magukban, de egyszerűsrend bizonyítják a szigorúságot is, a melyly az ilyen perekben eljártak.

Sokszor a súlyosabb egyházi fenyték, az egyháziót való kitiltás, az ott hagyott mátkáknak tanuk előtt, vagy nyilvános helyen történő megkötése mellett, vagy összeg pénzbírság, az úgynevezett *poena conventionalis* vagy *bónapénz* és más fizetési való szakadt az elmarasztalt fél nyakába. Így p. az esztergomi helynök szentszék 1622-ben 1000 frt pénzintézetben marasztalta el *Kesekés Jánost*, a miért aráját *Padr Rozina* asszonyt elhagyta; vagy egy másik szentszék 400 császári tallért szab ki büntetésül 1629-ben egy férfira, mely összegnek a fele az asszony; illeti, a *rajta elkövetett szegény miatt*, fele pedig szent czélokra fordítottassék. Nemcsak, hanem rendszeren nagy perköltségek is számítottak fel ilyen esetekben. 1659-ben *Hüber Farkas* csak a nyomozatokért 50 frtot, ötszöri tárgyalásért 30 frtot, az ítélet irásbafoglalásáért 12 frtot, jegyzőének *borra való* fejében 2 frtot fizetett egy ilyen perben, mint elmarasztalt fél.¹

Egyszerűbb formák között minden tüzetesebb ítélkezési eljárás nélkül, magyar protestáns egyházunk is elismerte s súlyt fektetett az eljegyzéstől való visszalépésnek vagyoni jogi következményeire. „A közfogs és derek házasság között — írja *Samarjay* — szoktak bizonyos időt rendelni, hogy erkölcsökben a jegybéli személyek megpróbáltassanak és ha valamelyik fél nagy bűnbe esnék, mint házasságtörés, gyilkosság, lopás, tolvajlás: inkább elváljanak a hit előtt egymástól, *ajándékokot és tisztességeket egymásnak megadván*, hogy sem mint hanyathomlok reá menvén a hitre, az igaz házasságnak törvényei szerint ne éljenek.“

Ezen a ponton is elfogadta tehát a törvény a helyesnek felismert, kanonjogi és protestáns felfogást, a midőn épen a házasság erkölcsi komolyságát akarván biztosítani, az úgynevezett könnyelmű iparvogal házassági próbálgatásokkal szemben, alapos, erkölcsi és jogi szempontokból elfogadható esetekben, érvényesíti abban a kártérítési és visszakövetelési jogot.

Természetesen kiigazítva itt is a tapasztalatok szerint, a kanonjog tövédséit s korlátozva a kártérítés és visszakövetelés határait.

Kanonjog szerint ugyanis a mátkaság törvényes megkötéséhez nem volt szükséges a teljes korúság. Elég, ha a jegyesek betöltötték a 7-ik életévét. Noha arra is volt eset, hogy ezen kánoni törvény ellenére, nemcsak 7 éven alúli, hanem még meg sem született gyermekeket is eljegyeztek, mint ezt a *Pál* horvátországi bán fia *Mladen* és *Henrik*, görcei gróf között kötött szerződés mutatja.² Ez aztán kizárta egyrésztől a szülők vagy gyám stb. beleegyezését annyira, hogy a tridenti zsinat, szinte átkalkal sújtja a református felfogást, a melynél fogva a kis-korúak ilyen beleegyezés nélkül nem köthetnek házasságot, másrésztől épen a jegyesek fejletlen kora miatt, hosszú időkre nyújtotta ki a mátkaság idejét s így annak kereseti jogait is.

A jelen törvény ezeknek veszi elejét, a mikor a mint idéztük, vagyon-kereseti jogot csak az alapos okok jelenléte mellett ad; a cselekvő képességében korlátolt jegyesek kártérítési igényét pedig, törvényes képviselőjöknek az eljegyzésbe való beleegyezéséhez köti s a jogos kereset határidejét a visszalépéstől számított egy évben állapítja meg.

Melyek lehetnek a visszalépés alapos okai s egyszerűsrend a kereset jogos alapjai, *Samarjay* majdnem kimerítően elsorolja fentebb idézett sorokban.³ Gyakorlati péld-

¹ L. Roszner I. m. Okmány mellékletét.

² L. Samarjay. I. m. 118. lap.

³ L. Venczel: „Árpádkori új okmánytár-ból idézve Rosznerből.

⁴ Réseletesen is elszámálva, L. Konek: „Egyházi jogtan kézi könyve.“

¹ Vagyis azon összeg erejéig, a melyly a megajándékozottnak az ajándékozás által vagyona gyarapodott. L. Dr. Imling: I. m. 5. lap.

dák és külföldi ilyenmő perek tanúsága szerint, sok kelemetlenségre és visszaélésekre szolgáltat alkalmat, a visszaalé jegyes vagyoni állapotában időközben elő álló változásra való hivatkozás, valódibb nevén a *jobb házasságkötésre* való kilitás. Dehát mindezt eligazíthatja a tiszta és igazságos bírói belátás, a mely első feltétele minden más bírói ítékezésnek és pereldöntésnek is.

(Folyt. köv.)

Mitrovics Gyula.

FODOR PÁL,

1816—1894

Régen volt! . . . még 1894. november havának elején, midőn a vilmányi sírkertben a *Fodor Pál* koporsó-jára az édes anya föld raburult! Az a néhány göröngy, mely egy futásában fényes, elmúlásában halványuló élet rommaradványait takarta el, azoknak szívében, kik ott állottunk a nyitott sír körül, minden koppanásával egy-egy fájó emléket idézett fel!

Elvonult lelkünk szemei előtt, a maga fényével, szellemi gazdagságával ama munkakör, melyet a múltban a boldogult megfutt; megjelent a kór-ágy, melyhez, az élet küzdelmeiből számára utolsó pohár gyanánt jutott lelki kin mellett, csaknem négy éven keresztül, testi kin, testi szenvedés is kötő!

Vártam, mind ez ideig nyugodtan vártam, hogy majd csak akad valaki azok között, a kik a boldogult-hoz, úgy életének fénykorában, mint annak elcsőtűlt alkonyán közelebb állottak, mint épen én; a ki a jeltelen sír felett, az emlékezet hű vilgításában felmutatja az alant nyugvó férfinak igazi képét, ama képet melyhez aláírás gyanánt oly igen illik Lévy Mihály egyik költeményének e néhány sora:

»Sáven mindig tára nyitva,
Senki előtt sem volt titka!
Csak a jófát éhen, haltam,
Mást szeretve báhan, bajban!

S hogy a kinssem elosztottam,
Itt állok most kifosztottan,
Gónyolónva szidnak vernek,
Mint a vén fát, pajkos gyermek.e

De mert várakozásom meg nem valósult s nem akarom, hogy protestáns egyházi közéletünk, a közelmúltban emez egyik oszlop emberének alakját örökhomály takarja el: megkísértem a rendelkezésem alatt álló hiányos adatok alapján is, megközelítőleg legalább vázolni ama képet, mely Fodor Pálnak, a 78 éves aggrastyának, a vilmányi egyház 45 évig volt lelkészének, az abaúji egyházmegye 17 évig szolgáló esperesének környálit feltűnteti.

* * *

Született a boldogult Legyes-Bényén, 1816. március 13-án, Fodor János és Németh Zsuzsanna szülőkől. Atyja a l.-bényei egyházközség kebleiben néptanító volt s innen pár évvel később, a valamivel jövedelmezőbb pthügyi egyházközségbe költözött.

E községben játszotta el F. P. gyermek játékait; itt végezte el gondos atyjának vezetése mellett elemi tanulmányait; melynek folyamata alatt, a tanító komoly megfigyeléseiből merített tapasztalatok alapján, a szerető

gondos atya, felismervén gyermekének eleven, könnyű fellegaszt, elhatározta, hogy Isten segítségével, kis fiát tudományos pályára adja.

E nemes szándék megvalósítására, a különben is közel fekvő Patak, ez a nemes ősi fészék s a régi múltban sokkal inkább, mint ma, a szegények iskolája a legkedvezőbb helyül mutatkozott. Az elhatározást tett követte s így F. P. 1826-ban, Sárospatakon, a főiskola növendékei közé iratott.

Mint a legtöbb gyermek, úgy ő is benső örömmel, bár szemében könnyekkel vált meg a szülei háztól, szép számú testvéreitől, hogy a játszó pajtásokkal élvezett édes gyermeki szabadságot, a főiskola minden bizonyos szigorúbb felügyeletével, a szorgalmas tanulásban nyilvánuló komoly munkával cserélje fel. Patakon, mindjárt az első évben, könnyű fellegása, kitarító szorgalma s e kettő felhasználásával elért kitünő előmenete mellett, megnyerte osztálytanítójának elismerését, jóindulatát; szelid és mégis vidám természete által a maga részére hódította osztálytársainak szeretetét.

Igy tanult három éven át, anyagi gond s nélkülözés nélkül, mert mindez ideig a gondos szülei szeretet előteremtette mindazt, a mire a különben is szerény igényű gyermeknek szüksége volt.

Három év múlva, 1829. nyarán, sötét felhő tornyosult a boldogult tanuló pályája felett! Atyja, a szegény falusi mester-e szerény jövedelméből nem bírta tovább a tanulás költségeit fedezni, mert hiszen otthon is élni kellett; a család fentartása magának, nejeének, édesanyjának, s tanuló Pál fián kívül még tizenkét gyermekének csak olyan a milyen ruházata is, a bizonyára nem gazdag tanító jövedelmét felemészítette teljesen s a tanuló fiú neveltetési költségeire nem jutott. A családnak pedig élni kellett, míg a tanulás maradhatott, mert hiszen más pálya is nyujt tisztességes megélhetést! mely — ez esetben kényszerűsége szülte — fellegásnak következménye lett, hogy atya tudtára adta, hogy az iskolába többé nem viszi, hanem valamelyik tisztességese mesterségre adja.

De a szorgalmas gyermeknél a tanulási vágy sokkal nagyobb, az eddigelé elhíntet magvakból kifejtett gyökér sokkal erősebb volt, semhogy egyszerűen kitépni, vagy könnyű szerrel elnyomni lehetett volna; s a gyermeki szeretet hangján, de a komoly elhatározás szavával szolt különben bánatos atyjához, hogy ő tanuló marad, tanulni fog, atyjától nem kér semmit; igyekezni fog — Isten segédelmével — önmagát, saját szorgalma s munkája után eltartani!

E nemes elhatározással ismét Patakra ment, hol már ekkor megkezdődtek részéve a munkának és társadalmának terhes napjai. Hogy magát feltarthassa s tanulmányait folytathassa, nagyobb tanuló s gazdagabb gyermekek mellé »inas«-nak állt, tanult és dolgozott; tanult, hogy magát képezhesse, dolgozott, hogy magának megszerezze a kenyeret és ruhát!

A szolgálat terhes éveivel azonban nem tartottak soká! Tanárai, a jó készségű növendékeiket, gazdagabb emberek gyermekeit mellé előbb correpetitőrül, majd nevelőlül ajánlották; a mikor már csupán tanított és tanult, folytonosan kísérve tanárai jóindulatától s tanulórsai szeretetétől egyaránt.

Elvégezvén gimnaziumi s bölcsészeti tanulmányait s a teológiából a megfelelő tanfolyamot, az akkor szokásos »primaria cennsura«-ra állt; s a megkívánt vizsgálatot, a tanárok s az ezekkel együtt harmincöt tagból álló tudományos testület előtt, jeles sikerral tette le

Dr. Antal Gyula, legújabb kiadása. 1894. 463—470 lap. És *Kuzmányi*: »Handbuch des allgemeinen und österreichischen, ev. prot. Eherches, s. Wien, 1860. 192. lap.

A Fodor Pált úgy férfiú életének delén, min későbbi hanyatlókorában is jellemző vídám kedély, minden frivolitás nélkül humor, már diákkorában is kortársai kedvencevé, a sok tekintetben egészen sajátos diák élet központjává tette. A diák élet apró örömeire, tréfáira, szokszor szilajabb kedvteléseire való visszaemlékezés nem egyszer derítette fel még akkor is, midőn a rideg való aprólékos küzdelmei között, igaz, valódi örömet alig talált.

Mint primárius diák, a már azon időben régen fellálló, s meghatározott törvények alatt működő ifjúsági énekkar elnökvé választottat, jóllehet nevét, a kitűnő veteránunk: Orbán József által megírt énekkar történetében, az 1830—1848 ig megnevezett karelnökök között nem találom: De hogy neve, a jelzett helyen s időben feljegyezve nincs, azt tévedésnek kell tulajdonítanom.*

Ha szabad komoly férfiak, komoly kijelentését határozott igazságnak venni, akkor F. P. mint primárius diák, a későbbi időben a contrascribái állásra, mely a szeniori hivatal lépcsője volt, úgy az ifjúság, mint a tanári kar által is jelölve volt. A jelöltetés azonban nem fogadta el, nem pedig, egy nagyon közönséges, a higgadt vizsgáló előtt számba alig vehető ok miatt. Az előző időben ugyanis, talán épen a szenior választás miatt, némi ellentétes nézetek fejlődtek ki a tanári kar s az ifjúság között. Az ifjúság jelöltje nem az volt, a kit a tanári kar akart; s a tanári kar jelöltje ellen, az ifjúság meglehetősen zajos tüntetéseket rendezett, mely tüntetésekben nyilvánvaló mozgalmak egyik vezetője Fodor volt. Ennek kifolyása, mintegy természetes következménye az lett, hogy Fodor Palra a nagytudományú Somossy professzor megnevezett, s neheztelésnek az által adott kifejezést, hogy Fodort, a ki a legjobb színdők közé tartozott, »prima-e-be tette.

Az önréztes ifjú elhatározásának eme *közvetlen sérelme* adta meg a további irányt, s ennek következtése lett, hogy elhagyva a kedves aima maters-t, a melyhez azonban még hanyatló korában is valódi, igaz kegyelet kötötte — Abaujmegyében, Felső-Czéczen, néhai Fáy János gyermekei mellett, a neki szívesen felajánlott nevelői állást foglalta el.

Mint nevelő az abauji egyházmegye előtt, kitűnő eredményel letévén a kápláni vizsgát, exmissiót nyert s nevelői állomásnak helyére, Felső-Czézere, az ottani lelkész mellé, segédlelkészül berendeltetett.

Hogy nevelői kötelességének híven megfelelt s nevelősködése s czézerei káplánsága idején, nevét szélesebb körben is ismértette, igazolja az, hogy míg egyrészt, az úri család minden egyes tagja, iránta, életének utolsó pillanatáig, igaz tisztelettel, szeretettel, s jó indulattal viseltette: addig más részről, már 1849. ápril 20-án, a *vilmányi* egyházközség egyhangúlag rendes lelkészül választotta el.

A vilmányi egyház — népességét, híveinek vallásos buzgótságát tekintve — abban az időben az egyházmegye legjobb egyházközségei közé tartozott. Csak egy volt a baj, az, hogy az ösök által, pap-, tanítói lakú, iskolái helyiségül épített faalkotmányokat az „idő vas foga” megemészette annyira, hogy azokhoz képest még nagyon elegans kinézése lehetett annak a keleméri pap-jának, melyet koszorús Tompánk megénekel!

* Hogy F. P. az énekkarnak elnöke volt, azt saját kijelentése mellett kortársaitól is hallottam; s meggyőződést bízós a bercei tanító (névére nem emlékezem) levele a ki a 70-es években, fizolnos magán-ígyben megkeresvén Fodor Pált, mint az abauji egyházmegye akkori esperesét, levelét így kezdi: »Most másodszor van szerencsém Nyagysitaletti urat levellemmel felkeresni. Először Patakos írtam Nt. urhoz, »mint az énekkar akkori elnökehez stb.

Az egyház pénztára azonban, mint az a legtöbb esetben lenni szokott, üres volt annyira, hogy a meglevő pénz a legszükségesebb javítani valókra sem elég. Fodor Pál azonban nem csüggedt el, s valódi Pál apostoli lelkesedéssel járt, kelt hívei között; kért, buzdított s támogatva sok tekintetben kívülről jövő segély által is, nehány év leforgása után, a duledező pap lakot, a régi, kalitkaszéri faalkotmányt, egy a kor igényeinek teljesen megfelelő, kényelmes paplakkal cserélte fel.

A pap biztos fedél alá jutott! de az iskola ott állott rongyos ruhájában, szégyenkezve a falu közepén; annak újra építésére már anyagi erő nem jutott! Fodor Pál, azonban nem csüggedt el. Ott kezdte, a hol elhagyta előbb: a lelkesítésen, a buzdításon s gyámoltatva már ekkor lelkes barátja, Szathmari Miklós által is, az iskola, a tanítói lak régi köntösből kivetkezett, s azon időben az abauji egyházmegyében levő, legjobb tanítói lakások s iskolái sorába emelkedett. Az építés nyáron át, a legnagyobb munka időben végeztetvén, megtörtént, hogy a házilag építkezés egyházközség köréből, munkás erő a mester emberekhez nem jutott. Hat ott volt a pap, meg a főcurátor s a szépen kifaragott szarufákat olyan jól feladogatták a mestereknek, mintha csak épen az lett volna a hivatásuk.

Uj falakat emelvén a régi, lerontott épületek helyén: az egyház szellemi ügyeinek előmozdítására fordította erejét; s hogy egyházközsége minél értelmesebb, jóra való tagokkal discedjek: az ifjúságot vette különösben gondjai alá. Háza, a jobb érzésű fiataloknak, különösen vasárnap és unnap-napokon valóságos gyűléshelye lett. Aldassá vált-e az egyházi élet megzárulásában, szíves és nyájas leereszkedé gyülekezete fiaihoz? — azt majd megmutatja a jövő!

Mint papja khatédrában, bár nem tartozott a nagyobb szabású szónokok sorába, de mindenütt megállotta a maga helyét. Bibliai zamatu egyházi beszédei, egyszerű és mégis kedves előadása, nemcsak gyülekezete előtt tettek kedveltét, hanem ismértette nevét szélesebb körben is, s alig volt nagyobb szabású egyháziunappely, templom-, iskolaszünetelés; kitűnőbb világi férfiaknak vagy lelkészársainak temetése, a hol az egyházi szónoklat, szép, bár terhes és fáradságos tisztét, ne ő rá bízta volna. Sajnos, hogy minden egyházi, főleg temetési beszéde, a nagy közönségre, — mint annyi másé — elveszett.

A szép készütségű, tevékeny ifjú pap, mindjárt kezdetben magára vonatkozó egyházmegyéje figyelmét, s egyházmegyei aljegyzővé választottat s mint ilyen, az abauji egyházmegye legjelesebb papjainak társaságába: az Atányi, Futó, Kérészy, Dr. Ferenczy iskolájába került. Ezekről, ezeknek körében sajátította el, az egyházkormányzásában azon böles tapintatos és józan megismerlet, melynek később magasabb működési körében is, oly számtalan és kitűnő bizonyítékát adta.

Az egyházmegyei gyűlésekben a tanácskozmányokról s az azokban hozott határozatokról felvett jegyzőkönyvei rövidke, velősek és világosak; s ezek a jegyzőkönyvek biztosították számára a főjegyzői tollat, melyet az egyházmegye bizalma 1862-ben tett kezebe.

Mint helyettesített kerületi jegyző is szerepelt pár alkalommal, s szabatos jegyzőkönyveivel ott is a legjobbak elismerését vívta ki.

Ezután gyors egymásutánban emelkedett az egyházi hivatalok fokán. 1866-ban már a tanácsbírói széken ült s mint ilyenre bízta később az egyházmegye gyámintézetű pénztárnak kezelését.

Mint tanácsbíró a tanácstermen zöld asztalánál nagy felgóságának s helyes ítélet tehetségének, számtalan jelét

adá; s az egyes egyházak vagy egyházi hivatalnokok ügyes-bajos dolgainak elintézésénél, mint egyházmegyei kiküldött, a barátságos és békés megoldás szöszölője volt.

Az egyházi közélet szolgálatában kifejtett érdemei s az egyesekkel szemben tanúsított szíveslyes bánásmódja végül 1873-ban, a Dr. Ferenczy József halálával megüresedett esperesi székbe emelték. Mint esperes, minden idejét és tehetségét — talán saját egyházaközösségének kárára is — a nagy kiterjedésű egyházmegye szolgálatára szentelte; s nem egy-egy ügyes-bajos dolgot intézte el úgy, hogy az, az illetőknek teljes megelégedésével találkozzon, az egyházmegyei közügyek elé nem került. Intézkedései, melyeket a közügyek, főleg az egyes egyházak szellemi s anyagi ügyeinek előmozdítása s a jó rend érdekében tett, nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy az egyházmegye egyes egyházaiban az egyháziasság megszállárdult s ennek következménye: az egyházi épületek, a templomok, paplakok és iskolák megújodása lett.

A tanügy előbbvittele 17 évre terjedő esperesi működése alatt, egyik legfőbb gondját képezte; s a mily szigorú volt a hanyag és rendetlen tanítóval szemben, épen oly elismerésben és kitüntetésben részesítette azt, a ki kötelességének megfelelt.

Az egyházmegyei gyűlések zöld asztalánál a tanácskozmányok vezetésében híven kitartott s bár nem szeretete s szerete kalandozó, hosszú lére cresztett hozzászólásokat, ritkán fordul elő, hogy azok ellen kikelt.

Az ifjúságnak, főleg a fiatal, kezdő lelkészeknek, valódi igaz barátja, bölcs tanácsadója volt; háza és szíve mindig és mindenki előtt nyitva állt! Maga volt a megtestesült barátság, szeretet! Ez azonban nem azt teszi, mintha nem tudott volna szigorú, sokszor kemény is lenni azokkal szemben, a kik azt megértelmelték; a rendtelenséget, főleg a hivatalos dolgok körül tanúsított hanyagságot, mindannyiszor szigorú megrovásban részesítte. A lelkészek anyagi érdekeit előmozdítani minden alkalmat megragadt s egyes helyeken, hogy biztosítsa a jövőt, a közelebb fekvő egyházak egyesítésével igyekezett tisztességes, legalább a könnyebb megélhetést biztosító lelkesi állomásokat teremteni.

Mennyire méltányolták az ő hivatalos működésében elért sikereit az egyházmegye körén kívül is, mutatja az, hogy midőn a főtisztelező egyházkerület 1876. szeptember havában határozatilag kimondta, hogy a sárospataki főiskola algonokai hivatalát, mely eddig, az alsózemléni egyházmegye esperesének öröksége volt, szabad választás útján, az egyházak szavazatával fogja betölteni: Fodor Pál, az első szavazás alkalmával, oly tekintélyes számú szavazatot nyert, hogy boldog emlékü Kőrösy István alsózemléni esperessel együtt bocsátott újabb választás alá.

Kitartó, a közügyek szolgálatában áldásos működése közepett érte az egyházi főhatóságok ama rendelete, hogy az 1883-ban elterbeltegetett egyházi közalap pénzét, kizárólag az éspet kezelje s annak bevételeit s kiadásait számolja el. Az egyházmegye engedvén a felsőség rendelkezésére, Fodor Pált, az esperest, az egyházi közalap kezelésére kötelezte. O, ki ismerté házi viszonyait s jól tudta, hogy nem áll mellette hű, megbízható segítő kéz, érezte, hogy az s rendelet lesz ama sötét felleg, mely az ő alkonyát homálylyal borítja el s épen azért kért, rimánkodott, hogy e munkától az egyházmegye mentse fel s ne tetteze még nagyobb teherrel, a különben is terhes esperesi szolgálatot. Az egyházmegye nem engedett s az ily nagykiterjedésű egyházmegyében, az erős kezeket igénylő terhes domesztikai

pénzkezelést, az esperesi szolgálat alatt is már gyengülni kezdő esperes vállaára rakta fel

A mitől F. P. félt, bekövetkezett... A domesztikai pénzek beszédésénél s elszámolásánál, oly zavarok mutatkoztak, melyek arra birtak az egyházmegyét, hogy 1891-iki évi tavaszi közgyűlésén, a 17 évig szolgáló esperest *visszalépésre hívta fel!* Megtörtént! s e perctől kezdve — bár a domesztikai ügyek tisztázva lettek később — Fodor Pál előhalott volt csupán, s a lelki kínhoz járult testi szenvedés ágyához szögte mindaddig, míg 1894. november elején minden földi kintől megmentette őt a reá nézve megváltó halál.

Tisztelői és hívei nagy számától környezett koporsójánál Antalffy László, esperes mondott egy, szívet és lelket kibékítő, Istenhez emelő imát; míg Idrányi Ferenc, tanácsbíró megragadó vonásokkal rajzolta a boldogult érdemeit s változa ama szenvedést, mely az élet végén reá szakadt. Majd a sírnál Fűzy János, tanácsbíró búcsúzott el mindnyajunk előtt ama férfútól, kinél élete alkonyán olyan igen megvalósult a régi bölcs mondása: senki sem boldog halála előtt!

Kovács Béla.

KÖZÉLETÜNK.

A mármaros ugocsai ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

Folyó hó 14-én, *Halmiban* tartott Csernak István, esperes és Szöllösy Antal, egyházmegyei gondnok elnökléte alatt. Előbb reggeli istentiszteleten jelentek meg a gyűlés tagjai, melyen Kőcsi Péter, nagy tarjai lelkész imádkozott buzgón, szép imát. A gyűlést gondnok úr nyitotta meg, örömmel üdvözölvén beszédében a nagy-számúban összegyűlt híveket. A prot. érdeklődést, buzgóságot látja abban, hogy ennyien sereglettünk egybe. A jegyző előterjesztése szerint minden megyebeli ref. egyház képviselve volt.

Először is a tárgysorozat szerint a papi tanácsbíróra beadott szavazatokat kellett volna felbontani, de közbenjött véletlen miatt ez nem lehetvén, a szavazatok felbontására egy küldöttség választatott, mely a szavazás eredményét a jövő gyűlésre jelenti be.

A bizottsági jelentések szerint van gyámpénztárunknak kötvényeken, betéti könyveskéken és készpénzben 14.111 ft 98 krt tevő vagyona. Egy özvegy papné évi gyámdija 32 ft, egy tanítóné 16, az arváké szintén 16 ft. Ha a segélyezendők szaporodnak, a gyámszalték kevesbedik. A közigazgatási pénztár vagyona 5056 ft 83 kr. A közalapba fizetett egyházmegyének a mult évben 1130 frtot. Hátraleékban van 8 egyházközösség 247 ft 40 krral. Ennek behajtására intézkedés tétettet. A bevallási ívek szerint az elvi domesztikai tartozásunk 842 ft 25 kr. Az egyházmegyei lelkesi könyvtár és róla a számadás rendben van, a hátraleék kitesz mintegy 70 frtot, a mi a könyvtár fejlődését hátráltatja. Iskoláink türethető állapotban vannak, a tanítás általában kellegitő, egyes helyeken jeles, kitűnő.

Az ugocsai ref. tanítói egyesület alapszabályai a tanügyi bizottsághoz utasittak véleményezés végett.

A jövő gyűlésre szabályzat készíttendő az egyházmegyei ügyrendjére és tanácskozására, továbbá az egyházi pénzek kezelésére nézve.

Gönczy Dánielnek síremléke sírjához szállítottat, de még nincs felállítva. E czérra az egyházmegye pénztára 48 ft és néhány krt fizetett.

B. Nagy Elek, tiszaujlaki lelkész végleg megvált a tiszaujlaki egyháztól. Erzekényen búcsúzott el az egyházmegyei közgyűléstől 41 évig hűséggel folytatott lelkészkedése után. Nyugalomba tért, lelkesí jellemeinek megtartásával. Egyházmegyénkben 4 lelkési állás van üresedésben: a bábonyi, tiszaujlaki, nagytarnai és a viski, vagy dolhai.

A tekeháza egyháznak megengedett, hogy iskolai épületét az államnak bérbeadhassa és iskola-fentartó jogáról a törvény értelmében lemondhasson, a szigeti egyház pedig a leánytanítósnak kellónak választja a kántor orgonistáját és a zsi leánytanítóval szándékozik betöltetni a kántorra pedig, eddigi fizetésének biztosításával, az ismétlő iskolások tanítását óhajtja bízni. Az erre vonatkozó határozatokat az egyházmegye megerősítette. Ugy tudjuk, a kántor-orgonista, ki előbb leányok tanítója volt, most pedig az ismétlő iskolásokat tanítaná, felebezzet, attól félt, hogy tanítói nyug és gyámdíjjogosultságot elveszíti.

A községi árvák segélyezéséről szabályzatot készít a jövő gyűlésre egy bizottság. A tanítói fizetéseknek 400 frtra emelését örömmel fogadják közgyűlésünk, ha a hiányzó összeget az állam pótolja. de az egyházközségek a szegénység miatt a 300 frtot sem fizetheték mindenütt, annál kevésbé fizethetnek 400 frtot.

Allamsegélyért folyamodott 15 egyház, 10 lelkész és 8 tanító. A segélykerők száma nem hogy kevesbednék, hanem fokozódik, jelülül vagy annak, hogy a nagybodó segély sem képes elcsinálni a szükségét, vagy annak, hogy beleyakoroljuk magunkat a kérelmezésekre és egy-mástól mintegy buzgóságot kapunk hozzá.

A viski választás ellen panaszt a vesztes pártiak adtak be. Az egyházmegye bírósága megerősítette a választást. Felebbevitett az egyházkerületre.

A bábonyi ügy most sem fejeztetik be. Itt az egyház pénzének rendetlen kezelése fegyelmi vizsgálatot vont maga után. A lelkész, Thoroczkai János folyó hó 4-én elhalt. A végleges leszámolása, melyszerint megállapítandó, hogy mennyi terhelte a lelkészt, mennyi a presbiteriumot és gondnokokat, bizottság küldetett ki.

A jövő gyűlés M. Szigeten lesz.

Biki Fencz,
főjegyző.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület közgyűlése.

F. hó 16-án, s a következő két napon tartott meg az erdélyi egyházkerület közgyűlése nagy érdeklődés mellett. — Azt hitték, hogy a hivatalban legidősebb főgondnokot nem fogják meggátolni a politikai ügyek az elnöklésben, — a nagy számban való felvonulás részben ezért is történt; de bizony „mely sajnálatát” kellett nyilvánítania a közgyűlésnek, s az elnöki széket Bethlen Gábor gróf foglalta el, s vezette a tanácskozást teljes pártatlansággal.

A püspök gyönyörű, szép imája után Bethlen Gábor gróf megnyitó beszédében megemlékezett a „néppártól” is „keztysé kézzel” mint a vallási béke ellenségéről, kifejezve azon reményét, hogy az Isten jósága és a nép józan esze az ily pártalakulástól az erdélyi egyházkerületet meg fogja óvni. (?)

A képviselők igazolása és az egyes bizottságok megalakítása után, Szász Domokos olvasta fel terjedelmes évi jelentését. Megemlékezett ebben mindjárt báró Bánffy Dezso kormány-elnökké való kinevezetéséről, s az e felett érzett örömről a közgyűlés is kifejezést adott. Emlékezett a veszteségről is, mely gróf Kun Kocsárd és gróf Bánffy György főgondnok halálával érte a kerületet.

Szólt aztán a jelentés az egyházpolitikai törvények leendő végrehajtásáról, az egyházkerületnek ezt megelőző teendőiről. Legtöbbét szentelt a statisztikának, s azok, a kiért ebben felmutatott, igazán öröme szolgálhatnak minden református embernek, a minthogy ennek egy tag kifejezést is adott. A szülöttek jóval meghaladják a halottak számát, a kiértetnek az nagyon sajnálja a jelentés, mert kétszer nagyobb az ártétek száma. A milyen az erkölcsi, olyan az anyagi siker is. E tekintetben csak egy dolgot említek meg, a mi mértéke lesz a többinek is. Szász Gerő főjegyző a múlt évi egyházkerület közgyűlésen indítványozta egy papi és tanítói árvaház felállítását; ma? ... ma már együtt van az alapnak legnagyobb része, a jövő évben talán készen is lesz az „arvák” öröme.

Szeptemberben nyitják meg a kolozsvári teológiai fakultást s arra meghívják a kormányt, a testvér egyházkerületeket, sőt kifejezte a püspök azt a reményét, hogy a konvent akkor Kolozsváron fogja tartani üléseit. Megerősítette a közgyűlés az igazgató-tanács által meghívott tanárokat: Kenessey Bélát, a ki egyezsámsind igazgatója, szervezője lesz az intézetnek, Pokoly József geszti lelkész az egyháztörténelmi, Molnár Albert vasvárhelyi lelkész a gyak. teológiai, Nagy Károly enyedi lelkész a dogmatikai és dr. Kecskeméthy Istvánt az ó- és új-tudományi tanszéknek. Döcensek, mint tervben volt, nem lesznek. Lépéseket tett az igazgató-tanács arra is, hogy a fakultás kapcsolatban legyen az egyetemmel; e kérelemnek a minisztériumnál való pártfogására felkéri a közgyűlés a konventet is.

Kimondta a püspöki jelentés, hogy az „új fakultás nem lesz agresszív jellegű, nem azért létesült, hogy egy meglevő jót megsemmisítsen.” E szavak — különösen az enyedikéknél — jól eső érzelmeket keltek; de bizony arról itt is, másutt is mindenki teljesen meg van győződve, hogy az enyedi theol. akadémia par év múlva megsemmisül.

Úgy látszik azonban, — legalább a gyűlés hangulatából ez következtethető — hogy a kerület még most — hivatalosan — más véleményben van, mert az üresedésben levő két tanszékre pályázatot hirdet s egy rendkívüli közgyűlésen a választást is meg fogja ejteni, hogy az illetők szeptemberben megkezdhesék előadásait.

Az egyes bizottságok tanácsközséusaiból csak a fontosabbakat említek meg. Szász Samu tanár az érték-papirokról és részvényekről részletesen felvilágosítást kért. Az iratok kiadatnak a felszólalónak. Bartha Miklós kívánja, hogy a vagyonkezelést illetőleg részletesebb kimutatást terjesszenek a közgyűlés elé, mire Szász püspök kijelenti, hogy ezt már a múlt évi közgyűlés elhatározta, az igazgató-tanács meg is kezdte a munkálatokat, de az idő rövid volta miatt nem lehetett velők elkészülni.

Legérdekesebb volt az Ugron Zoltán felszólalása, a ki aggodalmát fejezte ki a püspök bérzei munkálatai felett. Szerinte a püspök annyira elkenyézeti az embekeket, hogy ha majd új püspök-választásra kerül a dolog, nem az egyházi, hanem a bérzei érdemeket fogják tekinteni. El kell azonban ismernie az elfoglaltan itélőnek, hogy nem Szász D. püspöknek magának, hanem a vele együtt működő bizottságnak van mire rámutatni az ő pénzügyi gazdálkodásuk eredményeül.

Vasárnapi papszentelés után; hűtfőn pedig több aprólékos ügy elintézése után Bethlen G. gróf örömeinek adott kifejezést a gyűlésnek nyugodt folyása és a felmerült kérdéseknek hűgárad tárgyalása felett, a mit Szász D. püspök éljenzésektől kísért zárbeszédében az elnök pártatlan bölcsességének tulajdonított s ezért köszönetét nyilvánította.

KÖNYVISMERTETÉS.

A nevelésnek kézikönyve.

Szerkesztette M. Jós István a debreceni ev. ref. tanítóképző intézet igazgatója s a theol. akadémián a nevelés tanára.

„Vigyáznunk kell, hogy a philosophia, a philosophálás a gyöngé elméjéket tévítura ne vigye, hogy az egyszerű elhibázott logika lépcsőről-lépcsőre ne ragadja őket hamissabbaknál hamisabb következtetésekre, s hogy a ki csak a kétszer-kettőnek hisz, el ne tévelyegjen a végtelen logaritmusok tömkelegébe, hanem eljutva a végtelenségig, álljon meg s esalhatatlan eredményül állítsa oda az Istent.” E szavakat olvassuk báró Vay Béla főgondnok székfoglalójában (Sárospataki Lapok 1894. 843. l.).

Az irány, melyet a főgondnok úr a fentebbi szavakban körvonaloz, szerencsésen látjuk megvalósítva a kezünk alatti könyvben.

Igyekszik az újabb tudományos kutatások eredményeit értesíteni, a nélkül, hogy eltérne a keresztényen alaptól. Ziller után, „Krisztushoz az erkölcsi nagyság legtekélyesebb eszményéhez való hasonlóságot” tűzi ki a nevelés főcéljául (6. l.) s ez nem csupán kiakasztott cécó a könyvben, hanem az egész munkán keresztül húzódo, az egészet átható, meglevevítő szellem. A nevelés legkülönböztetbb ágánál, az ész, a kedély, az akaratképzésnél, az erkölcsi oktatásnál mindenütt a vallásos kedély húrját érinti meg a szerző.

E mellett „philosophiai álláspontja” megöveja őt attól is, hogy merev, confessionális alapra helyezkedjék, mint Palmer evangelicus és Ohler katolikus oldalairól; jóllehet a felekezeti nevelést is jogosultnak tartja, míg az igazság és méltányosság szolgálatában áll* (81.).

Szerzőnek most jelzett álláspontján a tananyag berendezése a megszokott formákban mozog; a prolegomenákat magában foglaló bevezető rész után az I. rész a testi nevelést, II. rész a szellemi nevelést tárgyalja. E második rész négy szakaszból áll; az első az ismerőtehetség, a második a kedély, a harmadik a jellemképzésről szól. A negyedik szakasz az Oktatástant tárgyalja, szől a módszerről, tantervről, tanmenetről, tanalakról, a tanítás alapelveiről, végül a tanítóról és az iskoláról.

A tananyag megválasztása általában a képezdei növendékek felfogási körében mozog. Irálya magyaros, sok helyütt emelkedett, szónoki.

Szerző maga említi az előszóban, hogy ifjú tanárkorában dr. Dittes Frigyes nevelésana után készítet kéziratot. A munka körvonalaiában ez ma is kivethető, a nélkül, hogy utánzásnak volna mondható. Ellenkezőleg, előképeitől előnyösen tudta függetleníteni a saját felfogását. Így például ama sajtáságot Dittes könyvének, mely szerint ebben a vallásos nevelés a szellemi nevelés negyedik ága gyanánt az értelmi, kedélyi s erkölcsi nevelés után tárgyalatik, szerzőnk elvetette, s a vallásos nevelést a szellemi nevelés mindegyik ágában, mint az agak legmagasabb fokát fogta fel. Szerzőnkben tehát nem tagadja meg magát a theologus; s ez jól van így, mert ha a képezdei növendék a vallásos nevelést, mint a szellemi nevelés többi ágától elkülönítet nevelési ágat fogja fel, hajlandó azt tanítói praxisában is elkülöníteni, az ő tulajdonképeni feladatát csak mellékesen érintőnek tekinteni, (innen erednek az itt ott felhangzó nézetek, hogy a vallásos oktatást a tanító kezéből a lelkes kezeibe kell áttenni); míg ha a vallásos nevelést már mint képezdei növendék úgy fogja fel a leendő tanító, mint a szellemi nevelés ágának legmagasabb fokát, legfelső hajtását, az

így képzett tanítónak ambícióját képezendi az, hogy a vallásos nevelést és oktatást a maga nevelési s tanítói működésének koronájául tekintse.

Jóllehet ezek után a kezünk között levő könyvet szerencsésen tartom nevelésanti irodalmunkra nézve, mégis föl kell jegeznem némely fogyatkozásait, melyeknek egy jövő kiadásban való elkerülése — nézetem szerint — emelendi a mű értékét. Szerző többször folyamodik idegen (német) kütők idézéséhez, leginkább olyankor, midőn nehezére esik valamely bonyolult kérdésben határozott állást foglalnia. A tekintélyi érvre való ílyetén hivatkozásai azonban kevésbé szerencsések. Így pl. a szemlélet és képzet kérdésében Lazarusra hivatkozik (72. l.), ki szerint „a szemlélet (Anschauung) egy bizonyos konkrét tárgynak benső képe, melyben az minden sajátjával együtt az ő létének egyéni módja szerint gondolkodik; a képzet (Vorstellung) pedig a dolgok nemének és fajának egytetemes képe, melyben azok egyes példányai hasonlóság szerint gondoltatnak.” A szemlélet és képzet fogalmi meghatározása tekintetében a német irodalomban is meglehetősen zavar uralkodik; nem csoda, ha nálunk, hol a tudományos (főképp a filozófiai és paedagogiai műnyelv) még megalakulóban van, szintén találkozunk e határozatlansággal. Némelyek képzet alatt egy konkrét tárgy lelki képét értik az érzelmi tárgy távol-léteben, mások egytetelműnek veszik a fogalommal, sőt eszmével (associatio idearum = eszmetársítás), mások szerint ismét a képzet = benső kép, melyet a lélek alkot magának, a külvilág benyomásairól, legyen az akár egyszerű, akár összetett. Ezek aztán beszélnek az érzelmi képzetéről, egyszerű és összetett képzetekről stb. Hivatkozhatnánk külföldi írókra, kik Lazarusnak szerzőnk által idézett felfogásával ellentétesen határozta meg a szemléletet és a képzetet. De nem szükséges nekünk odáig menni; különben is más a magyar nyelv szelleme. Az egyszerű nyelvhasználatnál keresek útbaigazítást. A *Vorstellung* alanyi oldaláról jelenti a lelki processust, azon műveletet jelenti, mely szerint a lélek által megőrzött benyomásokat (legyenek azok egyszerűek, vagy összetettek) maga elé idézi, előterjeszti. A *Képzet* szó tárgyi oldaláról jelenti ugyanazon dolgot; azon képet jelenti, melyet a lélek a megőrzött benyomásokról felújít. Miután már a kép arra való, hogy akkor is lássuk a tárgyat, mikor az nincs jelen, világos, hogy a képzet nem jelenthet fogalmat (eszmet), hanem valamely konkrét létnek a szellemi képét. Másrésztől a kép sohase lehet egyszerű érzéklés tárgya, hanem több oldalú (talán több érzék körebe is eső) érzetek (észrevételek) csoportja; tehát a képzet nem lehet egyszerű: azaz a *Képzet* szó nem alkalmazható az egyszerű észrevételek jelzésére. Világosságba és határozottságban nyert volna tehát a mű, ha szerző az egyszerű képzetek jelzésére az *észrevétel* szót használja; az egy tárgyról szerzett észrevételek összességét, mint *szemléletet* s az emlékezet által megőrzött szemléletet, mint *képzetet* fogja fel.

Egy másik hiba (vagy inkább hiány), a kezünk alatti műben, hogy tárgyat néhol nem meríti ki teljesen. Így pl. igen szépen értekezik az „emlékezete tanulásról” (79. l.). Elmondja, hogy „csak a tartalomra és alakra nézve egyaránt jeles és becses műveket kell szóról-szóra az emlékezetebe vésni!” Elmondja, hogy „az egyes tárgyakkal előjövő meghatározások és szabályok, nehezebb és nagyobb fontosságú hittételek is szóról-szóra beemlézendők” (81. l.); de nem mondja meg ezen szóról-szóra való beemlézés módját, mint a hogyan ezt pl. Emericzy Lélektana teszi. Azt sem mondja meg, hogy a realismeretek nagy tömegét, hogyan kell hát említeni (vagy mondjuk elsajátítani); ha nem szóról-szóra, hát hogyan?

Erre pedig annál nagyobb szükség volna; mert ép a protestáns iskolákban kapott lábra a lélek nélküli könyv-nélkülöztes, a meg nem értett, hanem csak betanult ismeretek értelmetlen elhazarása. (Tisztelet a kivételeknek!).

Még egy megjegyzést teszsek. Szerző a bevezetésben említi, hogy "régóta jegyzeteit a kézikönyv számára s csak igen terhes elfoglaltsága akadályozta azok feldolgozásában." Hát ez bizony baj; mert a számos idézet nincs feldolgozva, nincs organikusan beillesztve. Egy képezési növendék számára írott kézikönyvben ez idézetek fölölgesek is; nem a külső tekintélyvel, hanem a részek összefüggés voltában, minden ellemződés nélküli organikus egységében rejlő meggyőzés erejével kell hatnia a növendékre egy kézikönyvnek. Az idézetek egy ily kézikönyvben csak zavarók lehetnek, sem az ellenőrzést, sem a további kutatásra való szerkesztést nem eredményezhetik.

E fölemlített fogyatkozások dacára is e könyv méltán sorolható jelesebb paedagogiai kézikönyveink közé, szerző nem végzett henye munkát sajtó alá bocsátásával.

D

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászir.** Kun Szabó Lajos, köztisztelőben és szeretetben állott *kéki* (Szabolcs megye) ev. ref. tanító b. e. Ivánka Sámuel veje, 37 éves korában, 6 kiskorú árva hátra hagyása mellett, hosszas szenvedés után, folyó hó 14-en meghalt. Temetése, nagy közönség részvétele mellett 16-án volt. Koporsója felett lelkesze, *Nagyváltó* Ferenc adotti kifejezést őszinte fájdalomnak, méltánylásnak és kiváló elismerésnek. Legyen áldott emlékezete!

— **A sárospataki teológus ifjak jó ügyben fáradoznak** s méltok rá, hogy ne hiába fordultak legyen a nagy közönséghez. Egy *szemináriumi könyvtár* szeretnénk összegyűjteni, úgy szólóval a semmiből. Érzik, a mint az ifjúsági közönségben már két ízben is kifejtették, hogy az új idők új kötelességeket róvnak a haladni akarókra s egyebek közt a leendő papoktól mennél mélyesebb tudást, szakképzettséget és e mellett is sokoldalúságot követelnek. E végből volna szükségük egy oly szak-könyvtárra, a mely folytonosan kezdők ügyében legyen, benne a tanteremben, vagy a tanterem közvetlen szomszédságában, hogy még az óra-előzésekben is hozzá férhessenek s a tanárk által elrejtett írásokkal s azoknak szóba került nézeteivel mindjárt hevenyében megismerkedhessenek. Szükségük volna egy ilyen könyvtárra még a meglévő és rendelkezésre álló könyvtárak mellett is, mert ez a maga közelségével szinte kínálna magát és egy kis tanári biztatás mellett szinte kényszerítene a lassabb mozgásúakat is egy-egy tartományi irodalmának s az irodalmak főbb képviselőinek tüzetesebb megismerésére, továbbá a tanár előadásának az ő elődje által írott művekkel való összehasonlítására s ilyen módon termékenyítővé válhatnék az sok tekintetben. A mit talán csak felig értett meg a hallgató a tanár előadásából, azt megérthetné egy kis utánjárással egészen is, a rendelkezésre álló művekből s így nem veszne el kedve a nagy ismeretlenséggel való birkozás közben már a feltűnt, de olcsó mentéségekhez sem folyamodhatnék gyöngyöskéinek takarogatása végett. Mennire megkönnyítené egy ilyen szak-könyvtár a szak-dolgozatok készítését s milyen átalakító hatású lehetne kellő biztatások mellett: — azt azok érezhetik különösen, a kik valaha örömet vitték volna mé-

lyebbe az ő hálójukat, ha akad vala, a ki utasítja őket a mely vizek felé. Szükség van egy ilyen könyvtárra most azért is, mert a tanárk — érezvén az idő lehet — már külön-külön szemináriumokban igyekeznek hallgatóik tudását izmosítani s őket az egyes nehezebb tantárgyak titkaiban otthonosakká tenni. Ismételjük azért, hogy gyönyörködünk a teológus ifjak lelkesedésében és ajánljuk is egyúttal nemes törekvésüket lapunk t. olvasóinak szeretetébe. Első sorban — mint tudjuk — oly műveket óhajtanának kapni *ajándék ulján*, a melyek az egyes tudományok iradalmában számtottevők s mindenek felett a hazaiak elsőbb, hogy — a könnyebről a nehezebbre — féle elv igazgatót ez úton is tapasztalhatassák. Magyar bibliák, írásmagyarázó művek s bármely bibliai tantárgyra tartozók, továbbá magyar egyháztörténelmek, egyháztörténelmi monografiák, magyar dogmatikák, erkölcszok, szónoklatok, liturgiák, katechetikák, neveléstanok, filozófiai művek stb. — mindenféle egyháziépté irat, szótárak, nyelvtanok (héber, görög, francia, angol stb. . .) mind kedvesen fogadott adományok lennének a szép céltól hevített ifjak előtt, a kik — mint tudjuk — magukat már meg is adóztattak, jelölj, hogy az alapvetést nem akarják halogatni. Az igen tisztelt lelkes és tanító urak sokat tehetnek e tárgyban; azért hát meg ne keményítsék szívüket s bármely csekély mértékben is, de vegyenek rész a sárospataki teológus ifjak jó munkájának elősegítésében. Egyesek — mint halljuk — a szép eszmének már a híreiről is tüzet fogtak s pénz- és könyvadáományokkal helyeselték az ifjúság vállalkozását a s jövődőség számára való magvetést. Szívükből köszöntjük az ébredőket, s hiszünk a vállalkozás szerencséjében! — Ugyancsak a theol. akadémiá növendéké! — a Gusztáv Adolf nevének szentelt ünnepeitük végén — elkötelezték mintegy magukat további felolvasásokra is: "Igeretüket beváltandók; f. hó 31-iken, délután a főiskola imatermében fogják megtartani 2-ik felolvasás összejövetelét, a melyen Vas János, Rohoska József felolvasásokkal, Janka Károly és Putnok Pál szavalatokkal fognak szerepelni s az énekkar is közreműködik. Ajánljuk ezt a buzgó törekvésüket is a t. közönség bátorító figyelmébe.

— **Gyűlések.** A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság igazgató választmánya április 4-én d. u. 5 órakor Budapesten, tartja gyűlését az ev. ref. főgimnázium (Lónyay-ut.) könyvtár-termében. A gyűlés — szokás szerint — a következő napon fog megtartani, bizonyára a konvinti tagok élnék részvétele mellett. Az utóbbira szóló meghívók még nem küldettek szét. Most a mikor a titkár úban van Kolozsvár felé, az Irodalmi Társaság gyűléssel — a szokott nagy fontosságú szempontokon felül — a személyi kérdések miatt is nagy érdekek. — A f.-szabolcsi egyházegye, április 23-án tartja tavaszi közgyűlést Nyiregyházán.

— **Márczius 15-ike Sárospatakon.** Megültük most is, mint sokszor már, imádsággal, dallal, édes és fájó emlékezéssel s végre kivilágos virradtú való tánczolás-sal is. Így szoktuk meg. A reggeli isteni tisztelet, a főiskola imatermében, — bizony! — sokkal többen is elfértünk volna. Az ifjúságot zárt sorokban, a tanári kart a maga teljességében óhajtottuk volna ott üdvözölni; de hát a nagy harang szava sem hat el mindenfél, habár a csepenyű némaság azért mégis csak mindannyian észreveszszük. A hölgyek — az u. n. előkelő honleányok, — azok is többnyire otthon imádkoztak, vagy készültek a délutáni és estvli élvizetek elé. Hja, a templom kicsiny, hátha be sem férnének, vagy épen hátul kellene imádkozniok, a végső padokban! *Réz Laszlo* s.-lelkész mondott szép alkalmi imát sok érzéssel, meghatóan, a CV. Zsoltár is beillt az ünnep

keretébe. — A délutáni ünnepélyen már sokan voltak jelen idegenek is, a kiket ide a március 15-iki ünnepélyek jó híre hozott. A műsor szerint az ifj. Szotory Nagy Károly által dallamozott »Talpra magyar«-ral az énekkar nyitotta meg az ünnepélyt hangulat kitöltően, lelkesen. Alkalmi beszédet *Demeter Bertalan* főiskolai szénior tartott. Pár éve még csak, hogy tanárok helyett a széniorok tartják itt az u. n. ünnepi beszédet s e pár év alatt a testvér iskolákban a tanárok mind több-több részt vesznek magukra a március 15-diki ünnepi tisztességekben. Szénioraink mindig megállják ugyan helyüket a nehéz szerepben, de — tudja Isten — olyan nagy hiánynak látszik az nekik, ha az ilyen kiváló alkalmakkor az ifjúság mintegy magára marad, vagy a nagy nap terhét megosztani nem kívánja. Mi okozza ezt ugyan?!... A közönség — a mint mi tudjuk — mindenkor vágyódott a tanárok nyilvános szereplése után s tisztelettel üdvözölte őket az ifjúsággal való közös működéseikben és hazafüli áldozataikban. *Demeter Bertalan* felolvasása gondos alkotás volt, ügyes kiválasztásával a fő dolgoknak s elhagyásával az elhagyhatóknak, méltó a nap felséges emlékeihez, a mit a közönség sietetten is elismerésével igazolai. Az énekkar a műsor szerint még *Goll J.* »Szalljon lelkem« kezdetű dalával és egy meglepően szép új indulóval szerepelt, a közönség kívánságára azonban műsoron kívül is több ízben kellett szép dalait hallatnia. Szavakatok *Bayusz Andor* (Szalay Somatói) és *Popp Ferenc* (Szuhay Benedéktől) joghallgatókól és *Putnoky Pál* hittanhallgatótól hallottunk, a kik erős versenytársai voltak egymásnak s derék tolmácsai a márc. 15-diki lelkesedésnek. Utóbbi egy pályatársának, *Janka Károly* IV. é. teológus ifjúnak pályanyertes ódját szavaltta el, a melyet az akad. ifjúság önképző-társulata részesített megérdemelt jutalomban. A közönség tapsokkal pótolta a jutalmat. A zenekar alkalmi dalokkal kedveskedett s a szíveket egyszerűen meghódította. Az esteli mulatság is szépen sikerült, s a jó célra is jövedelmezett. Csak előre az eszmék kultuszában!!

— A főrendiházban is megmozdult a tavasz, de még mindig erős küzdelmet folytatva a téllel. Előbb egy kis budget-vita volt, de ez is izgalmas, szenevedés — f. hó 20-án. Egy lutheránus gróf, *Zay Miklós* nyíltan odaállt a néppárt zaslajára alá s szomorúnak találta, hogy nálunk a liberalizmusnak és protestantizmusnak mindig egy úton kell haladni. Így írják róla a napi lapok. No ez az úr aligha el nem átkozza azt az ösét, a ki Kossuthal együtt lelkesedett az unióról. Aztán beszélt a mi *Vay Bélánk*, s lemosta a protestantizmusról azt a szegényfoltot, a melyvel az előtte szóló bepiszkolta. Az országos pártokat bírálta s a nemzetire ráütötte a klerikalizmus bélyegét s elítélte mindazokat, a kik a főrendiházban újítják a nemzet szabad fejlődésének s a megoldásra váró reformoknak — »vél dogmaszerűkké burkolódva.« Utána *Eszterházy Miklós Móric* támadta a liberalizmust és vette pártfogásába a néppártot és gyanúsította *Wlassics* miniszter, a mi által alkalmat adott annak egy nagy hatású felszólalásra. »A vallásoknak egyetlen egy igazi érdekét sem sértették meg azon intézkedések — mondta, a melyeket a szabadelvű párt iníciál (*Schlauch* erre tagadólag int.) Higgye meg nekem ó eminciacija, hogy nem sértették s a vallásosság igazi virágzó korszaka csak akkor fog elkövetkezni, ha a szabadság tiszta levegője fogja azt életelni. Méltóztassék elhinni, ez az a vallásosság, a mely tiszta nyújt és nem az, a melyet kénszerszerűkötöz teremtnek meg, melyhez csak külső szalak csatlaknak;

ez az igazi benső vallásosság s azért sohasem féltem az igazi vallásosságot és a vallásos érzelmet a szabadelvűségtől.« — Azután elítélte a néppártnak kath. alapon való szervezetését s annak a pápa által történt megáldását s ezt a felekezteskedő politikát *könnyelműnek* jelentette. Bizik — e párttal szemben — a nemzet értelmiségében s nem hiszi, hogy egy töredék megállíthatná az i lők kerékét és hogy középkori alapokon diadalra szervezkehetnek. A gyanúsításokat, a miket választása alkalmából szórtak reá, méltósággal s az ellenzék tündető helyeslése között vette vissza s neveltségese tette *Eszterháznak* azt az állítást, hogy ők bölcsészeti alapon akarnak nevelni egy új nemzedéket. — Ugyan tudja-e ez a gróf úr, hogy mi az a bölcsélet s hogy mi viszonyban van az a dogmákkal?!... Nevezetesen volt még a *Zichy Nándor* felszólalása, a ki a *Szent István* palástjába fogódzott és úgy akarta ledönteni a modern Magyarországot. Szerinte a néppárt vezekelés a vallásbáborítók ellen s a mi a *katholicizmus ellen irányul, az ellene van az egész kereszténységnek, (!) mert a többi felekezeteknél is csak idő kérdése, hogy oda visszatérjenek.* Persze, hogy ezt nem hitte el neki senki, még a kath. érsek urak sem, de így kell ezt mondani annak a vezérnek, a ki a kath. nép együgyűségéből nőtt nagy bizonyos körök szemében. 21-én újra folyt a csatározás a nép párt ellen és mellett és a vallás szabad gyakorlatát szabályozó törvényjavaslat felett. Klerikalizmus részről *Eszterházy Miklós Móric*, *Dessewffy Sándor*, *Vécsey József báró*, a liberalisok részéről *Czorda Bódog*, *Wlassics*, *Keglevics István gróf*, *Beöthy Zsigmond* és *Prónay D. br.* vettek részt a vitában. *Prónay* tartandónak véli az egész javaslatot, a kormány azonban már előre megalkudott annak a felekezteskedőre vonatkozó részletére s *Széchényi Imre gróf* a 22—29. §-ok kihagyását s a felekezeten kívüliiségnek rendezési úton leendő szabályozását indítványozta. A szavazás is megtörtént, de a jegyzék nem bírtak kiadni, hogy egyenlők-e a szavazatok, vagy itt vagy amott van-e több egygyel. A márc. 22-iki ülésen az elnök bejelenté, hogy az előbbi napon egyenlő számú szavazatok adatai be, saját szavazatával általánosságban elfogadottnak jelentette ki a törvényjavaslatot. A részletes tárgyalás során a felekezeten kívül állók viszonyainak rendezéséről szóló III. fejezetet teljesen elvetették.

— *Debrecenben* róm. kath. főgimnázium és kath. felsőbb leánynevelő intézet lesz pár év alatt. *Schlauch Lőrinc* az előbbre 150,000 frtos, az utóbbira pedig 30000 frtos alapítványt tett. A zárda céljára a zsinagógát és mellékeleteit vette meg 60000 frtot.

— A hercepprimás és a kath. nép-párt. Vaszary hercepprimás is nagy pártolója a kath. néppártnak, legalább ezt lehet következtetni abból, hogy a hírneves *Molnár János* komáromi plebánosnak egy évre szabadságot adott egészsége helyreállítására, a ki azonban a szabadságot arra használja, hogy a kath. nép-párt fővárosi irodájának vezetője lett. Komárom városa, mint kegyúr, ez ellen felírta a hercepprimáshoz s követelte, hogy teljesen egészséges plebánosa rendeltesse vissza parochiájára, mert különben megvonja tőle a fizetést. A napokban érkezett le a városhoz a primás válasza, melyben kimondja, hogy a felmentésre neki teljes és kizárólagos joga volt s ennek folytán *Molnárnak* szabadságában áll idejét bárhol és bármilyen foglalkozással tölteni, a papi tisztség határai között. Fizetését az iroda-főnökösködő plebánosnak — a hercepprimás szerint — a város köteles kiszolgáltatni, mert a lelkesítő teendőkhöz végezéséről gondoskodva van. (Autonomia!)

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postal
széküldéssel, egész évre
5 ft, félre 3 ft 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 ft, fél
oldal 4 ft, negyedrés
oldal 2 ft.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARALOM: »A konvent figyelmébe.« — Felelet az »Időszerc«-e cz. cikkre. *Görömbi Péter.* — »A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.« *Mitrocs Gyula.* — »A f.-szemplői egyházmegye lelkesi értekezlete s tavaszi közgyűlése S.a.-Ujhelyen.« *Péter Mihály.* — »Köznapi imádságok templomi használatra.« *Czinke István.* — »Vegyes közlemények.« — »Pályázatok.«

A konvent figyelmébe.

Ev. ref. egyházunk egyetemes konventje új cyclost kezd április 4-én Budapesten. Tagjai kivétel nélkül a kerületi gyűlések választottai immár, mivelhogy így akarta a zsinat bölcsesége; de e mellett is majdnem utolsóig a régiek, a mi okvetlenül jelent annyit, hogy — ott, a hol — az egyházközségek s illetőleg azok presbiteriumai is meg tudták találni a magok embereit a fontos órállásokra és megtalálták volna azokat jövő-dőre is.

A konvent külső képe tehát az új cycloban is egészen a régi marad. A belső képe?!... Az talán mégsem egészen.

Az idő bálumatos nagy hatalom. Kérdéseket szül és növel fel és tol előtérbe, a melyek elől kitérni, vagy a melyeket lerázni nem lehet. A mi vezetésre hivatott emberek bizonyosan hivatva vannak az idő teljességének megérésére és megértésére is.

Eddigi konventjeinket — ha jól látunk a multba — nagymérvű opportunizmus és conservatismus vezérelte. Merészebb reformatori hajlamokat ellenségei sem szórhatnának szemökre. Bölcs mérséklettel fűtők-fűtők a lassú építés munkáját és kötözgettek a tájogó sebeket és töltögettek a kiáltó mélységeket. Úgy tetszett sokszor — legalább innen alulról — mintha kiváló gondjuk lett volna folytonosan arra, hogy a felsőbb légkörben valamiképen szelnet ne támaszszanak maguk és törekvéseik ellen s mintha következetesen arra iparkodtak volna, hogy politikusoknak valjanak be inkább, mint kemény nyakú kálmínistának. Néha, mintha áron is hajlandók lettek volna a jó békeséget megvásárolni felfelé s mintha örömeoseb helyezkedtek volna „figyelő állás”-ba s kitűnő „fedezet”-nek bizonyultak inkább, mint bátor és elszánt „előcsatárak”-nak. A „lassú víz partot mos” elve volt uralkodó a konventnek eddigi tényeiben.

Igy történt aztán, hogy megalkudtak a főrendiség kérdésében az autonomia sérelmére, még a viszonyosság és arányosság törvényeinek megtapodásával, sőt saját büszkén hangzatosított elveiknek feladásával is. Így történt, hogy az 1868. LIII. egyszer csak ingadozni kezdett lábaink alatt s aggodva bár, de a konvent is beállt az ese-

mények néma szemlélői közé s nem igen sürgette felszaporodott sérelmeink orvoslását, hanem — bizott az államkormány érelyességében, pártatlanságában és felekezeten felül álló bölcseségében. Hogy hányszor esett fájdalmas csalódásba e nagy hite miatt, arról nem lesz adat a történelemben, a konventében sem.

Történt az is, hogy a mikor az élet keresztje alatt roskadozók jajgatása egyre sürűbbé vált és ajtára immár a kérés szíveket is az a meggyőződés, hogy a gyors segítségre műhatatlan szükség van: — akkor elérte a konvent az államkormány pénzügyi helyzete való tekintetből, hogy az abszolút korszak nyújtotta alamizna esonkán jusson az egyházkerületek pénztárába s az állampénztár kedvezőbb helyzete mellett is megelégedett a felülről nyújtott adománnyal s meg sem kísérlette szükségének elősorolását s a hangzatos egyenlőségnek megfelelő segély összeg követelését. Sőt magában a konventben igen előkelők ajkairól hangzott el az ige: lehetetlenség az 1848. XX. t.-c. ígéreteinek bevéltása.

Volt ebben az alkalmazkodásban sok eszélyesség — tagadhatatlanul, dehogyan egészen a javunkra vált volna, ahoz hozzáfér ám egy kis hitetlenkedés. Mert ime, az történt, hogy a római kath. egyház polyp-karjai megszaporodtak és megizmosdtak. A törvényileg tiltott jesusita sereg merészen nyargalásza be városainkat és szellemét beleoltván az egész papi statusba, az ország közvéleménye fertőzötté vált és reánk tentek — a bárányokra, hogy farkasok vagyunk s némely legfelsőbb köröket bizalmatlanságra birtak irántunk és u. n. szövetségeseink iránt. Még több is történt: a római kath. dogma sérthetetlenségét hallottuk hangzatosn az ország-házban és a főrendek közt ugyanakkor, a mikor közbizonyosságú lett, hogy a római kath. egyház a maga felekezeti sérelmeinek célzatos kiáltozásával megháborította az ország közbékeségét és a gyűlölködés magvát szórta szét a felekezetek között. Autonomia, kongrua érdekében mozdult meg az egész kath. főpapság akkor, a mikor az ev. ref. konvent kénytelen volt lemondani a szép reményekkel üdvözölt *sorsjegykötésőn* beválthatatlan ígéreteiről.

A katonaság körében is megcsúfolattunk s a konvent nem volt elég erős, hogy felekezeti érdekeinknek ezen a kényes mezon tiszteletet biztosítson s a „regnum marianum”-ot törvényes korlátai közé szorítsa vissza.

A múlt idő számlájára esik konventjeinknek a felekezeti tanügy iránt tanúsított lágy melegsége is. — Szinte megfoghatatlan, hogy az a református egyház, a melynek legfőbb ereje tanügyében rejlett, olyan közönytönsnek látszó legyen a maga legfőbb képviselőiben a felekezeti tanügy iránt, mint a milyennek konventjeink ismétlődő cyclusai bizonyultak! Itt is a várakozó szerepet választották, s irigylésre méltó hittel nézték, hogy mit csinál a modern állam, a mit majd utánozunk lehessen és kelljen! Hajdan eszmékkel is képesek voltak előjárni az oktatás tövises terein s most engedte a konvent lassú, sorvasztó halál marta-lékává lenni azt a testületet is, a melyről törvényileg is megirattott, hogy a tanügy könnyebb közlése végett a konventnek *segédközege*. A „Sárospataki Lapok” sokszor feljaldút már a miatt az elbánás miatt, a melyben az ú. n. *egyetemes tanügyi bizottság* tagjai részesültek s a miatt, hogy ez holt-elvénné vált s mint ilyen nyugdőlőt már éveken keresztül; dehát az ő szava erőtelen volt ezt a beteg testet megeleveníteni, — a konventnek pedig úgyi tetszett, hogy ez ne éljen. Hát hiszen néhány bizalmi embernek tétlenségre kárhöz-tatása, — ez még nem lett volna baj, ha a konvent emancipálván magát a segédközeg gyamolító keze alól, a nélkül is elvégezte volna tanügyi kötelességeit. Dehát elvégezte-e?! — Feleljenek e kérdésre az egyetemes tanügyi bizottság és konvent jegyzőkönyvei.

Tény, hogy számos iskolánk jutott államsegélyhez s így a tovább haladásnak és versenyképességnek egyik föfeltételéhez. Dehát mi történt a *tanügyi összehangzatos vezetése és fejlesztése* tekintetében, a miért a konvent felelős?! Mi történt a tanári köz-szellem nevelítése, vagy sekélyesedésének megállítására végett?! Az utolsó egyetemes tanügyi bizottság a tanárképzéssel is, a gimnáziumi tanítás rendjével, tantervével és módszerével is foglalkozott s illetőleg foglalkozni kívánt s a maga reformálása végett is lépéseket tett; . . . kijósoda kérte számon, hogy elvégezték-e a megbízottak teendőiket s hogy van-e valami jó gondolatuk az ev. ref. tanügyi tisztességére? — Senki. Olyan nagy némaságra süllyedt annak az utolsó tanügyi bizottságnak (1891.) minden cselekedete, hogy csak a zsidók Seolja olyan a képzeletben. Pedig hát a tanárok foglalkoztatása, azoknak az eszmék, elvek terén versenyre való kiállítása, a prot. nézeteknek, nevelési, oktatási gondolatoknak terjesztése: — ez nem is csupán felekezeti, hanem igen nagy nemzeti közérdek s nekünk úgy tetszik, hogy a tanárok közül egyeseknek nagy, nemes szerepekre való elhívása növeli az egész tanári testület önérzetét, sarkalja munkássági ösztönét s vonzólag, biztatólag hat a feltörekvőre, tehát jótékony a tanári köz-szellem fejlesztésére is. S szabad legyen kimondanunk, hogy e tekintetben is történt már némi mulasztás!

De nem folytatjuk tovább a mult idő kellemetlen viszhangján; nem kárhözátás, nem keserítés a célunk, hanem csak tanulságok levonása. „A mult csak példa legyen most.” Mondtuk, hogy a konvent belső képe nem maradhat a régi. Ismétletlen is mondjuk. Nem lehet, hogy a mik megirattak, ne a mi tanulságunkra irattak volna meg.

Ime, nézzünk csak körül! A r. kath. egyház szerveződik s le akarja tiporni a modern államot annak összes szövetségeseivel, tehát minket is készült megszorongatni. Némely helyen már eddigelé is elég dolgot adott merész mozdulataival s készült még adni többet is. Schlauch egymaga százezreket vet oda a debreceni kálvinista fészekbe, hogy versenyre hívja

a legnagyobbat mi közülünk. Mások ugyanezt teszik roppant anyagi erejük által másutt, más formában Nos, hát ilyen viszonyok közt az opportunus politikát nem igen követhetjük többé felfelé. Rá kell mutatnunk a megváltozott helyzetre, ellenfeleink sakkhúzásaira s össze kell számolnunk sokféle szükségünket — a mire már az államkormány is felszólított bennünket — és úgy zabni meg a végső összeget, hogy az az 1848. XX. törv. cikk szemlének megfelelően. Mi a konvent helyén ezt cselekednők.

Még emlékszünk rá igen élénken, hogy a Dunamellék kitünő püspöke a főrendiházban — úgy alkal-milag — felajánlotta a vallás és közoktatási kormány-nak a prot. népiskolákat s Eötvös báró nem fogadta el az ajánlatot, sőt üdvösnök vallotta a felekezeti tanügyi versenyét. Annak tartjuk mi is, de csak *egyenlő erőkkel!* A konvent helyén mi elkövetségünk mindent, hogy egyenlő erők nélkül ne sokaig öntsünk verjete-keinket.

Theol. akadémiáink ijesztően néptelenednek, a papi pálya megszűnt kívánatosnak lenni: hát ne próbáljunk-e meg mindent megpróbálhatót, hogy papjaink sorsa kívánatosabb legyen?! A papi özvégny arvatár mennél bizatöbb megszervezéséhez is elvárnók — mint konvent — az államnak tekintélyes hozzájárulását. Nem érdemeljük talán? Roszra használnók talán? Akadályoznók-e intézményeink felvirágzásával a modern állam előnyö-mulását?! — E kérdésekre nem kell felelnünk.

Jogakadémiaink, a kötelező doktoratus késedelmes eltörlése miatt, nehezen fejlődhetnek; a tanár és tanítói-hiány kezd fenyegetővé válni! . . . stb., stb.

Oh bizony, a konvent új cyclusa nem foroghat az eddigi egyedvűséggel, mert a ref. egyház életérdekei gyorsabb mozgásra kényszerítik. Nem elég 600—800 forintos papi állomásokot létesíteni s 400 forintos tanító-ságokat szervezni, hanem papi, tanítói és tanári köz-szellemet is teremteni kell, mert ebben van jövőnk leg-főbb biztosítása. Bányádt, lélek nélkül való, se hideg, se meleg hadseregre nem mosolyog a diadal.

De köz-szellemre van szüksége magának a konventnek is, sőt ennek van arra szüksége legelsőben is; mert a helyi érdekek szerint való szétválás és csoportosulás, a mi eddigi konventjeinkben divatozott; az a készen való felvonulás számos nagy kérdésben, a mi a politikai iskolákból került be e felekezeti vezér-testületünkbe: ez nem alkalmas a teremő bőségtől s az egész ref. egyháznak felhangolására. Egy-másnak alapos kihallgatása, minden igaz érdeknek pártatlan megfigyelése és elbírálása, valami bensőbb test-vérség, valami abból a termékenyítő összhangból, a melynek a tanügyi vezetésében is nyilvánulnia kellene: — valami effélékről álmodozunk mi a konvent új cyk-lusának előestéjén.

Ha aztán a konvent kellő anyagi erő birtokába jutva, módot tudna találni, a prot. irodalom pártolására is, tehát eszközökhöz, alkalmakhoz juttatna a hivatot-takat, hogy a harcot az irodalom terén is felvegyék és megmentsék hazánk történelmi irodalmát az egyoldalú-ságtól, s dicsőséget szerezzenek a prot. névnek tollal is: óh ez is egy szép álom teljesedése volna s dicső-sége a konvent új cyklusának.

A „Magyar Prot. Irod. Társaság” küzdelemmel él s kitlításai távolról sem fényesek, sőt nagy céljainak megvalósításához szegény s társadalmunk vele szemben szűkmarkú, tehetőseink pedig jó részben érdektelenek. Ha a Bethesda tavát ily szempontból is megmozgatná a konvent, vagy ha a praxiális könyvtárak felállítá-

sát is valamiképen keresztülvinné: oh de mennyi jóval járulna egyháznak szellemi színvonalának emeléséhez! Pedig ez is kötelessége közé tartoznék, hiszen az egész ev. ref. egyház haladásáért ő a felelős.

Igen sokra képes az, a ki igen akar, a ki hivatászerűen előretör. Talán egy kissé mélyebb megfigyéléssel, talán körültekintőbb munka-felosztással s az egyetemes érdekeknek a részlegeseke felett való hű szolgálattal; felfelé kitértő bátorsággal, lefelé pedig, igazságs és meleg szívvel — a mi édes almainkat is mind megvalósíthatná az ev. ref. egyetemes konvent új cyclusa.

Néhány bizonyosságunk van már arra, hogy az idő tejjességére következtethetünk. Egy sereg szép feladat már ki van tűzve a megvalósításra, egyházak és iskolák sorsa, tanárok, tanítók jövődjé már megnyugtatóan kezd feljődni, a pápi özvegyes és árvak könyveit is majd csak felszárítja az egyetemes erő melege; az egyetemes tanügyi bizottság is újra embrióban van: — tehát higgyünk, reméljünk s üdvözöljük tisztelettel az anyaszentegyház kiválasztottait. Isten áldása legyen szent munkájukon s az egyetértés lelke tegye őket egy testté — az anyaszentegyház nagyobb dicsőségére.

Felelet az „Időszerű-e” cz. cikkre.

— Válasz Ujfaluassy Béla t. barátomnak. —

Az *egyházi egyesülés* kérdése a protestánsoknál, ág. evangélikusok és ev. reformátusoknál, évtizedek, immár felszabad óta napirenden van. Közélebb is felvetette, a millennium alkalmából — oh, mert a millennium alkalmából mi mindent nem lehet napirendre tűzni és felszínre hozni? — tehát az *egyházi egyesülés* kérdése is felvetette az „Óráló”, hozzá szólott a Debreceeni Prot. Lap, azután a Sárospataki Lapok; sőt még a vidéki hírlapok is.

A jelen században, melynek egyik jelszava az erők tömörítése, az erők egyesítése: divatosan, a korszellemnek megfelelően, szinte kellemesen hangzik mindenféle társulásra, tömörítésre hívó szó — az *egyházi egyesülésre* való felszólítás is. A magam szempontjából, szerény teológiai, dogmai ismereteim és tapasztalataim után indulva, hozzá szóltam a kérdéshez én is s azon nézetemnek bátorkodtam a divattal a korszellemmel összhangzó felszólalások ellenére a Debr. Prot. Lap 9. számában, egy testvéries irányú cikkben kifejezést adni, hogy a sürgetett *egyházi egyesülés* lehetetlen. Erre válaszolt Ujfaluassy B. t. barátom e becses lapok 9. számában, kérdezve: hogy Időszerű-e? t. i. ez a mozgalom — épen most? .

A kérdést ugyan nem én hoztam felszínre s miután *egyházi egyesülésről*, tehát különálló, különböző vallásos felfogású és különböző dogmai állásponton lévő vallásos társulatok egyesüléséről van szó, talán nem is kellene e kérdést tovább úzni-fűzni, mivel a vallás az egyén, a lelkiismeret dolga s a különböző vallásos felfogású embereket az egyesülésre sarkalni, annyit, mint a lelkiismereti szabadság várának a kapuját cél, haszon és siker reménye nélkül döngetni, ostromolni; de hát oly kiváló, egyházias érzelmű és példás buzgósgú s az értelemiségnek és készütségnek oly magas fokán álló és tiszta látású emberrel szemben, mint az én igen tisztelt Ujfaluassy Béla barátom, az illendőség követeli, hogy annyi jóakarattal latba vetett s oly nagy érdekeket érintő szavait, mint ó az „Időszerű-e” cz. cikkelyében kifejtett, épen én, ki oly szerencsés vagyok, hogy vele eszméimet magán úton is, oly sokszor kicse-

rélem s ki nekem gondolkodásra oly sok anyagot szolgáltat, felelet nélkül ne hagyjam.

A világért sem ámitom magamat azzal, távol van tőlem még gondolata is annak, hogy én, az én t. barátom, vagy a t. olvasókat nézetem helyes voltáról meggyőzni akarjam; oh nem! Én a lelkiismereti szabadságnak, a feltétlen, teljes lelkiismereti szabadságnak vagyok híve, sőt hirdetője is Lelkiismeret, vagy mondjuk, vallásos meggyőződés dolgában pedig minden egyes ember s épen művelt, tudományosan művelt ember önmagának áll vagy esik. Én csak saját egyéni nézeteimet s a fenförgő egyházi egyesülés kérdésében elfoglalt egyéni meggyőződésem s elfoglalt álláspontomat kívánom kissé körvonalozni s jelezni e becses lapok t. olvasói előtt, a mi az ítéletmondashoz annyival is inkább megkívántatik, mivel az én cikkem, „Az édes testvérek” czimmel, nem is ezen becses lapban, hanem a Debreceeni Prot. Lapban jelent meg.

Lássuk csak: miről is van szó? Egyházi egyesülésről. Distingváljunk! Mi is az az egyház? Az egyház alatt általában véve értjük az ugyanazon vallásos gondolkodású embereknek társaságát. És mi az a vallás? A vallás az emberi lélek Istenről való felfogásának, az ember Istenhez való viszonyának az érzése és kifejezése. Lehet-e, szabad-e valakire akármely vallásos érzést, akármely vallásos felfogást rábeszélni, ráerősíteni? Azt hiszem, hogy kivált nekünk protestánsoknak, kik a lelkiismereti szabadság zászlóját századok óta emeljük s őseink sokszor még a harcmezőn is, sokszor a máglyák lángjai és a rablánczok csörgései között is, még a penészes börtönök fenekén is oly magasan lobogtattak, erre a kérdésre más feleletet adni nem lehet, mint azt, hogy a vallásos felfogást erőszakkal nem szabad. Tegyük fel most már a kérdést, hogy az egymástól igen sokban különböző dogmai felfogású, különböző vallásos meggyőződésű ág. evangélikusok és ev. reformátusoktól lehet-e azt kívánni, hogy vallási, egyházi tekintetben egymással egyesüljenek, egymással összeolvadjanak? Lehet-e azt kívánni, hogy egyik is, másik adja fel, hagyja el, hallgassa el, felejtse el a vallásos meggyőződését? Én azt tartom, hogy erre is csak azt felelhetjük a protestáns állásponttól, hogy nem lehet, sőt nem szabad. Nem lehet, sőt nem szabad, mert a vallás a lelkiismeret. Ezzel aztán el is jutottunk a fő kérdéshez: lehet-e egyesíteni az ág. evangélikusokat és az ev. reformátusokat, vagyis lehet-e ezek között az egymástól különböző vallásos felfogású emberek között az *egyházi egyesülés*? Szerintem, az — mint a fentebbiekben ígylektem nézetemet tőlem teltetve — körvonalozni, nem lehet; szerény nézetem szerint a különböző vallásos felfogású emberekől álló egyházak *egyesülése* lehetetlen. Úgy talán lehet volna, ha mindegyik feladná, elhagyná, politikai nyelven szólva: ha mindenik „szegre akasztaná” vallásos meggyőződését, hitét és vallását; de ez nem lehető, nem is kívánható, sőt az így alkotott, az ily úton-módon létrehozott egyesülés, ha egyháznak még csúfolhatnák is, de vallásos társulat, vallásos egyesület már nem volna; tehát ismét csak odajutottunk, hogy az az annyiszor sürgetett, felhangzó egyesülés lehetetlen, legalább az én szerény nézetem szerint teljes lehetetlen.

Úgy tartom t. barátom, hogy a magam egyéni álláspontjáról megfeleltem az egyesülés lehetetlenségének a kérdésére, már t. i. annyiban, a mennyiben egy ily rövid hírlapi cikk keretén belül feloltni lehet; legalább elvi szempontból, vallásos tekintetben, a lelkiismereti szabadság álláspontjáról ígylektem kifejezni nézetemet. Miután azonban Te, t. barátom az egyesülés

lehetőségéről gyakorlati példákkal is igyekeztl ememet meggyőzni s a tárgyat tapasztalati adatokkal is igyekeztl megvilágítani és színezní, a mi igazán felelőtl és szép, meleg és megható része volt a te cikkednek: engedtl meg nekem is, engedtl meg még a t. olvasó is, hogy a magam álláspontjának, az egyesülés lehetlenségének a támogatására, felhozhasak én is egy-két gyakorlati példát. Csak keveset kívánok felhozni, nem akarok a dolgba nagyon belemélyedni, mert kívált az én álláspontomról s az én nézetem igazolására felhozható példák, zavarnák a testvéri szetetet érzését; hidegséget, idegenséget szűnének; ettől pedig lsten mentsem, ezt én legtávolabbról sem célozom; ha ezt tennem, hát bünt követnék el; így csak az eklatánsabb, közönségesebben ismert adatokra és példákra hivatkozom.

Engedtl meg azonban t. barátom! hogy előbb az általa felhozott példákra tegyek egy szerény megjegyzést. Felhoztl Te, hogy Debrecenben Imre Sándor és Ladányi Gedeon, Patakon Erdélyi János és Pálkővi Antal, Pozsonyban Liehner Pál és Cecesetka Sámuel mind egyformán arra tanítottak, hogyan kell a házat igazán szeretni s habár egyik helyen kenyert, másik helyen ostayt nyújtottak, Te megmaradtál igazi kálmínistának. Felhozhattd volna még napjainkból is, hogy Debrecenben Lízka Nándor, Patakon dr. Szánthó Gyula, hozzá tehetjük, hogy a közelmúltban Eperjesen dr. Bartha Béla evangélikus és református iskolákban kölcsönösen, nagy elismeréssel, mint országosan ismert és tisztelt emberek tanítottak és tanítanak. De hát azt mondom én először erre, hogy az Erdélyi és Pálkővi neveit, bizonyos, általam most itt elhalgatótl, gyöngéd és humánus okok miatt kar volt együtt említened; másodsor pedig s ez a fő és lényeges megjegyzésem, ezek a példák csak — *kivétel*: ha még oly dicső férfiakról beszélünk is, az egyes esetek, az egyes példák mindig csak kivételek; bátran hozzá tehetjük, főleg az evang. részéről, hogy ritka kivételek. A példa, a kivétel pedig csak példa, csak kivétel, de nem szabály. Te pedig az egyházi egyesülésről általánosságban, tehát mint szabályról beszélsz. Pedig attól, hogy egyik tudományosan képzett ember s hozzá nem is vallási tárgy, hanem pl. a történelem s valamely jogi szak tanára, békésen eltanítja a maga szaktárgyát egy reá nézve más hitfelekezet által tartottott főiskolában, mondom — ezen egyes példáktól addig, hogy három millió kálmínista és másfél millió lutheránus egyházi egyesülését kieszaközöljük, még igen nagy közföld van. Ha pedig ma azt mondanám én Neked, hogy az ostayhoz kötött dogmai felfogással vegyed az Istenházában, az Úr oltára előtt azt az ostayt: én, ismerve a te tisztult és erős kálmínista hitnézeted, engedtl meg, megkocskázatom addigi, föld alkotott ismeretem alapján azon szerény nézetemet, hogy Te, lutheránus dogmai felfogás mellett, azt az ostayt ma már nem fogadnád el! Csalódóm-e?! ...

De hát ezek az észrevételek csak a Te általa felhozott példákra vonatkoznak. Én emlékeztetlek arra, hogy idáig — tudtommal — egy egyesült prot. egyházat ismertem, azt is csak hírből, Temešvárótl; azonban, mint tudom, nem voltak képesek együtt kijönni; folyton békételenkedtek, viszáskódtak, mint a versengő házsok s pár év előtt különváltak, midőn egyházukat külön-külön és önállóan szervezték a lutheránus is, reformátusok is, külön lelkeséssel, külön presbitériummal. Ugyanez az eset fordult elő egy néhány év előtt Debrecenben, a hol az ág. evangélikusok, nagy ünneplésségek mellett, a kálmínisták közül kiváltak, önálló evang. egyházat alapítottak külön lelkeséssel és önálló

presbitériummal. Így történt ez, ha jól tudom, Sátoralja-Ujhelyben is. Napjainkban pedig, ha értesülésem helyes, püspököl és esperesek puhatolóznak az egyes ref. községekben, keresik és kutadják az elszórtan élő evang. híveket és csalótljak, sorakoztatják őket valamelyik evang. anyaegyházhoz. Én ezt tölük annyira nem veszem rossz néven — kötelességök lévén az irás szerint is gondot viselnők a nyájról, hitőknek cseledeiről — hogy azt mondom, bár mi is fordítanánk szórványosan, elszigetelten, a ref. anyaegyházaktól elszakadt s távol élő hitorsosaink összeszedésére legalább csak annyi gondot, mint a testvér ág. evang. egyház papjai, esperesei és püspökei, hogy ne semmisülének meg, hogy ne vesznek el a reform. egyházunk emez idegen vallás és nemzetiség közé vetődött tagjai, felvilágosult reform. egyházunkra, szeretett magyar hazánkra és nemzetünkre nézve, mint a régi viharos századokban, az üldözések idején elvesztettek nemcsak egyesek, családok, hanem egész községek is; nem egyedül reform. egyházunk és vallásunkra, hanem imádott magyar Hazánk és magyar Nemzetünkre nézve is. — Az pedig, hogy mint lelkesek, pl egymás helyett kereszettelnek, esketünk (ámbar ez nagyon kivételes, ritka eset lehet), tetemünk és a kivonatokat egymásnak atkúldjük kölcsönösen, az egyesülés mellett semmitsem bizonyít; mert ezt, kívált régebben megtettük a róm. és gör. kath. papokkal szemben is, kölcsönösen.

Volt az 50-es és 60-as években, hiszen te azt tudod, a hazában, egy egyesült prot. theologia is, Pesten. De jól tudod azt is, hogy annak ez az „*egyesült*” jellege régen megszűnt, régen elmosódott. Erről, úgy gondolom, elég ennyi.

Nó, van még egy egyesült középiskola, legalább névleg van. Gömörmegyében, Rimaszombatban. Nem ismerem közelebről azt a gimnáziumot, annak szellemét, épen egyházi, vallásos tekintetben; de úgy hiszem, hogy az a iskola immár államségélyt is élvez s ha ez így van, akkor már sem nem református, sem nem lutheránus, hanem egy kicsit ez is, egy kicsit az is, no, meg kicsit állami is.

Menjünk tovább. Nézzük: miként állunk egyház-társadalmi tekintetben? Nem jobban, mint az egyházak és iskolák egyesítésével. Vissza tektintsünk talán a 60-as évek mozgalmaira, a magyarországi prot. egy-letre?! Oh! Ott annak az egyesülésre nézve még sok biztatott, biztosító tünetet találtunk! De azért az egylet csak összemert. — Ellenben életben maradt és én örövendek rajta, hogy életben maradt a Luther-társaság, szép pénzalapjával. Megvan, szinte az ág. evang. atyafiaknál, az ág. evang. egyetemes gyámintézet, de ez egyik sem közös; hanem csak az evangélikusoké. És nekünk? Van, tudtommal itt nálunk, Tiszántútl, egy szép alappal rendelkező reform segélyegylet. Más kerületekben lehet több ilyen társulat, egyesület; de tudtommal a két prot. felekezettel közös egy sincs és a hazában sehol sincs. Avagyl talán a közelebbi idők alkotását, a magyar Prot. Irodalmi Társaságot nézzük?! Kell-e bizonyítgatni, hogy ez is, mint a 60-as és 70-es években alakult prot. egylet a közös jelző, a „*protestáns*” jelző alatt indítt meg; azonban nem halottunk-e az egyesülés ellen hangokat már akkor és nem hallottunk-e azóta is? S nem úgy van-e, hogy csak a bátrabbak, lelkesebbek, s elfogulatlanabbak lettek tagjaivá ág. részről ezen irodalmi társaságunk? S nem tartottótlk-e épen Pozsonyban is külön evang. irányú kiadványait?! ...

És ha már idáig mentünk, míg a negyvenes, ötvenes és a hatvanas években közös lapunk vala Pesten, a

Szekács és Ballagi igazán nagy jelentőségű „Prot. Egyh. és Iskolai Lap”-juk: addig ma nem külön egyházi lapjuk van-e az evangélikusoknak Pozsonyban? Sőt a magyar Prot. Irodalmi Társaság kiadványai s Szemléje mellett, a Luther-Társaság nem működik-e külön ág. evang. kiadványaival és ez év elején B. Csabán nem külön Egyházi Szemlé indult-e meg az ág. evangélikusok részéről? ... És a vallások, a hitoktatásra nem külön-külön jellegű kézikönyveket használnak-e az ág. evangélikusok épen úgy, mint a reformátusok elemei, közép- s főiskolákban és a confirmational? ...

Hozzak még példát a különállásra, a szegről házásra? Említsem talán a debreceni, egyesültnék tervezett prot. egyetemet? Ugyan, tisztelt barátom! Gyakran megfordulsz Debrecenben, közelebb vagy hozzá még mint én is; kérdezd meg ott a főiskolában, vagy a püspöki irodában: mennyi is gyűlt be e közös célra egyik és másik részről, az evang. és a reformátusok részéről külön-külön? ... Aztán légy oly szives és tudasz velem legalább úgy magam utón. Számíthatunk-e az egyesült prot. egyetem eszméjének megvalósulására pl. a millenniumra, Debrecenben? Ez azt hiszem, még mindig terv s lehetnek, valószínűleg vannak is, talán ide sorolhatlak tégedet is, a kik bizak és remélnek, hogy ha Pesten annak idejében nem sikerült az egyesült prot. theologiai szeminárium fenntartása, hát sikerül fog majd nemskóra, az egyesült prot. egyetem Debrecenben? ... Adná Isten! ... De annyit már tudunk, mert az már avúlt dolog, hogy az elmúlt évben, ugyancsak Debrecenben, feladták prot. tanáraink azt az eszmét, hogy legalább ez idő szerint egyesült prot. tanáregyesület létesítsenek, mivel legalább idáig létesíteni azt nem sikerült, nem lehetett. ...

Azonban talán elég is. ... Nekem nem lehet most célo s feladatod, hogy a különállás, hogy az egyesülési kísérletet megühsülésnek szomorú történetként vizsgálom, igazom, az egy pár példát akartam felhozni a végéből, hogy amaz állítástomat, minélfogva az egyházi egyesülés, az én nézetem és tapasztalatom szerint, legalább manapság, a mai kilátások között, lehetetlen; hiszen ág. evang. atyáinkfai, hogy többet aztán már ne is szóljak, maguk között; az erdélyi ág. evangélikus testvéreikkel, hitsorsosaikkal sem tudták az egyesülést a zsinatban létrehozni: mit zaklatjuk, mit erőszakoljuk, mit kesergetjük hát egymást, az egész ág. és reform. egyház egyesítésének feszegetésével, mikor ez főképpen úgy is csak inkább a mi részünkről, reform. részről sürgettetik, hajszoltatik a sikerre való minden kilátás nélkül, legalább ez idő szerint?!

Olyan alárendelt, valóban a nagy kérdés mellett, másodrendű dolgokat meg, hogy pl. fiaink közül sokan tanulnak kölcsönösen a két hitfelekezet iskoláiban, talán manapság már nem érdemes felhozni sem, mikor a fiúk már vegyesen tanulnak evang. reform. és állami középiskolákban, hiszen e tekintetben a fődolog az, hogy az a középiskola jó iskolá legyen; hiszen az úgy volt eddig is, hogy pl. Patakon is, Miskolcon is, azt hiszem másutt is, tanultak s tanulnak ma is olyan róm. kath. fiúk is, a kik későbbben róm. kath. papnövendékek és papok lesznek. Vagy hogy csattanósabb példát mondjak, az én egyik fiam immár második éven jár evang. gimnáziumban s ez úton örök hálára köteleztek ama kitűnő ág. ev. tanárok, kik fiamat annyi bölcseséggel és oly édes atyai gondnal nevelték, tanították és nevelik hál' Istennek mai nap is s engemet, a hányzór, mint apa velők érintkezem, testvéreleg ölelnek keblükre s barátságukba fogadtak; de ez az egyházi egyesülés mellett szintén nem bizonyít semmit.

De hát régi vágy, régi óhajtatás az az egyházi egyesülés édes barátom; régi eszme, régi gondolat az nagyon. Tudod Te is, mint én, hogy próbálgatták ezt már Luther, Zvingli, Melancthon és Kálvin és több reformátorok is; de eredete visszanyúlók egészen az apostoli egyházi atyák koráig, a Péteri, a Pálí, a Jánosi irányok egyeztetéséig. Nálunk is, az egész XVI-dik században tartott zsinatokon, az erdödi, övári, debreceni zsinatokon folytonos vita tárgya volt a lutheri s kálvini irány egyeztetése; sőt később is; de bizony az maig sem sikerült s mint az egész keresztény világ történetében a római kereszténység a Péteri, a reformáció eszméjének hódoló irány a Pálás irányt vallja magáénak; úgy a reformációban kidomborodott lutheri és kálvini irány tartja magát s a mint fentebb rámutattam, ma még inkább-inkább függetleníti magát egymástól, mint eddig. Azért ismétlem én mindig, hogy ne zaklassuk, ne bolygassuk legalább mostanság ezt a kérdést, mert úgy is hasztalan. ...

Kérdheted azonban tőlem, ki a protestáns irány erősítését és a reformáció eszméjének terjedését épen úgy óhajtom, mint csak az üdvösségemet, azt kérdheted méltó joggal: mit tegyünk hát, hogy ez irányt erősítsük s hogy azt az eszmét terjesztjük? ... Öleljük keblünkre s hirdessük és prédikáljuk a teljes vallásszabadságot, a szabad vizsgálódást, a lelkiismereti szabadságot. Én részemről, egyáltalán, elfogadom ennek legmesszebb menő alakzatát, a felekezeti-különbséget is, mert ezt logikai következtetésnek tartom; ámbár addig, a míg uralkodó vallás van hazánkban, (mert hát akárki agadja, az van!), addig a gyakorlatban alkalmazhatónak nem vélem; de — mondom — elvileg helyesnek tartom. De ezen elv mellett az uralkodó vallásoknak el kell tűnni, azok korának le kell valahára járni. — Nem baj az hogy sokféle felekezetek lesznek; a lelkiismereti és a vallásszabadság követeli ezt. Nem így van-e Angolországban, nem így-e Amerikában? És van-e abból baj? Egyáltalában nincs. Hogy mégis nagyobb erőt, tevékenységet, jótékonytárgat fejthessenek ki a vallások és a humanizmus terén, hát egymással szövetkeznek. Nem a vallások és egyháziasság előnyére szolgált-e Angliában, hogy az anglián és szabad egyház különváltak? Igenis! Miután szervezetre, kormányzatra nézve a magyarországi prot. egyházak hasonlítanak; administratívák tekintetben egymással szövetségeket alkothatnak, a mire a conventek útján az első lépést már megtették, mint a hogy a presbyteri szervezettel bíró egyházak Európa, sőt már világszerte szövetkeztek. A szövetkezettek képviselői gyűléseket tartanak. Vallások, egyházi tárgyakról, közös érdekeik előmozdítása felől eszméket cserélnek, tanácskoznak. — Így halad és fejlődik aztán a vallásszabadság, a szabad vizsgálódás, a lelkiismereti szabadság és erősödik az egyesekben, az egyének benső vallások, egyháziassága, buzgóssága; mivel nem szilentségnél fogva vagy szokásból, hanem szabad meggyőződésből tartoznak valamelyik prot. hitfelekezethez. Ehez pedig, az itt általam vázolt alapon, a családok vallások, egyháziassága vezet el és ez az egyik fődolog, az egyének és a családok vallások, a mit sürgetünk kell. ... Ez tett erőssé Tégedet is s ez tartand meg, ez az alapos kálviniasta család nevelés vallásokban és tesz kiváló harcosává egyházad érdekeinek.

A mi végül a hazai, a nemzeti szempontokra való hivatkozást illeti: hát nekem az a felfogásom, hogy a hazai törvényekkel s a nemzet igazi érdekeivel egyetlen vallásfelekezeten a dogmái, szertartásai és kormányzati szabályai s intézményei sem ellenkezhetnek; de

azért megjegyzem, hogy én a vallást, az egyházat állami intézménynek, állami érdekeket szolgáló és támogató eszköznek nem tartom. A hazát, a nemzetet, mint honfiai szolgáljuk, értelet áldozunk, ha kell az életünket is feláldozzuk; de mint hitsorsosok, mint vallásos emberek és egy vallásos társulat tagjai az államtól és annak intézményeitől függetlenek vagyunk, kell, hogy szabadok és függetlenek legyünk. Másrészt kívánatos, hogy az állam is független legyen mindenféle felekezettől és felekezeti befolyásoktól. Ha a magyarságot akarja erősíteni, alkosson intézményeket, a mint pl. most megalkotta az egyházpolitikai törvényt, hozzon törvényt az iskolák államosságára, nemzetivé tételére stb., stb. — Ez az én felfogásom e tekintetben. A vallásnak más a feladata, az egyháznak és államnak más a célja és hatásköre, ezeket összezavarni nem szabad s a mennyiben a múltakban összebitoráltattak is, a helyzetet tisztázni kell. Az egyház nem államfentartó intézmény, azzá lennie nem is szabad.

Azzal végzem öngazdolásomat, hogy minden dolognak sok oldala van, minden tárgyat sokfelől és sokféleképpen lehet szemügyre venni s ha más-más oldalról nézzük, más-más színben tűnik az szemünkbe s más és más lehet felőle az ítéletünk is. — Így vagyunk a vallásos és egyházi kérdésekkel is. En a teljes, a valódi, a korlátlan vallászabadságnak és elkülsmeret szabadságának vagyok a híve; a hitkényzsért a lelkiismereten elkövetett merényletnek tekintem; ez az oka, hogy az egyházi egyesülést is részemről képtelenségnek, lehetetlennek tartom. Ellenben híve vagyok a hasonló egyházi szervezettől bíró egyházak szövetkezésének kormányzati, irodalmi és humanistikus célok előlése végett. Most is azzal végzem, mint a Debreceni Prot. Laphoz végeztem: Ne erőszakoljuk az egyházat egyesülést, ne zaklassuk, ne háborgassuk egymást e kérdés fészegetésével, hanem maradjunk, mint eddig is voltunk: „édes testvérek” és az egyházi egyesülést ne sürgessük sem most, sem máskor, mivel az lehetetlen; hanem sürgessük a testvériséget, minél szorosabb szövetkezést most is, máskor is, mindenkor, mert erre úgy az ág. evangélikusoknak, mint nekünk ev. reformátusoknak, de főleg annak a magasztos eszmének, az evangyellomi iránynak és szellemnek, melyet képviselünk igenis, nagy szüksége van, főleg épen a mi napjainkban.

Görömbei Péter.

TÁRCA.

A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.

Egyházi jogi tanulmány
(Folytatás.)

Az ismertetésünk tárgyát képező „Házassági jog II. Fejezet”, a „Házassági akadályok”-ról szóló részlet kejezet.

Az úgynevezett „*impedimenta matrimonii*” terjedelmes, nagy jogászti mesterkedéssel tárgyaló kérdéselőnösen a kánonjognak. Alapos jogtudás mellett is elvész az ember szövevényei között s igen ezért, a gyakorlati alkalmazásban, még kiváló kánonjogtudósok, sőt pápai határozatok bölcsesége is sokszor hajótörést szenved a kaszuszitok esetek magyarázatánál és azok elődöntésénél, a legtöbb esetek ellentétes *vélelmzése* miatt. Már maga

a „*házasság gátló*” és „*házasság felbontó vagy megsemmisítő okok*” megkülönböztetése, megszámlálhatatlan jogi bonyodalomra vezetett, a róm. katolikus egyház házassági ítélezésének tanbizonyossága szerint; épen azon oknál fogva, mert a gyakorlat szerint egyik ok a másikba szövéődött át s figyelembe nem vett házassági akadályok, megsemmisítő okká minősítettek a házassági válópekerekben, a jogi fogalmak nem tisztá és nem eléggé határozott elkülönítése miatt.

Az 1894. XXXI. törvénycikk, mellőzve a skolasztikus, szórzáshasogató egyházjogi definíciókat és fogalmi megkülönböztetéseket, a gyakorlati élet legtermészetesebb rendszere szerint foglalja össze rendelkezéseit.

Első sorban az úgynevezett „*impedimenta actus*” szerteágazó felfogás által zavart kérdést oldja meg.

A római katolikus egyház kánonjoga a házassági szövetségre lépő felek *életkorának* meghatározásában, határozottan egyoldalú példák befolyása alatt állott s mikor a tridentini zsinat egyetemesen kötelező szabályzatot hozott, a messze éjszak és nyugat országainak katolikus hivat egyaránt kötelezőleg, határozottan *civillizálatlan afrikai* népek és olasz életfejlődési viszonyok adatai után ítélt.

Ismeretes dolog, hogy a kánonjog a házasság megkötésének képességét, ellentétben a mátkasággal, az illető házasság *serdült* korához kötötte s a római jog mintájára, e tekintetben a férj életkorát a 14, a leendő feleséget a 12. év betöltésében állapította meg.

Rendes viszonyok között, ez volt ugyan az irányadó. De hát pápai engedélyek, sőt szentszéki elnézések és rendkívüli önkényes visszaélések, rossz példák szolgáltattak a legtöbb esetben a törvény megszegésére, a mit eléggé bizonyít, hazai történetünk azon nagyon ismeretes adatai, a mely szerint szent *Erzsébet* 4 éves korában, minden tekintetben érvényes házasságot kötött s ehez hasonló esetek a német katolikus egyház körében is előfordultak, az ottani házassági és magánjogi törvények világos engedélye alapján.¹

Magyar protestáns egyháznak szigorúbb, mondhatjuk: természetesebb élettani és jogi elveket vallott e tekintetben, elméletben és gyakorlatban egyaránt. Noha egyöntetűséggel itt sem találkoztunk s a visszaélés a gyakorlatban, folytonosan engedetlenkedett a parciais érvényű jogszabályokkal szemben.

Nem lesz talán érdektelen az eddig még össze nem állított, erre vonatkozó történeti adatokat, tanulmányunk körében alkalmilag keresnünk.

Majdnem valamennyi, eddig előtűnk ismeretes protestáns zsinatunk foglalkozott a leendő házasság *életkorának* meghatározásával. Mindenike szem előtt tartotta, az általános kötelező kor meghatározásán kívül, még a *körmegegyezés*, tisztességbeli szempontjait is, *Luthernek* azon ítéletéből indúlva ki, hogy „*utalatos idény az, ha egy öreg férfi, fiatal nőt vesz házastársul*”; s *Gerhard* és *Carpzov* nagyon is naturalis felfogásával szemben *Ovidiusnak* adván igazat abban: „*turpe senilis amor*.”

Igy az 1586. évi *gönci* zsinat XI. szakaszában rendel, hogy „senki az egyházhoz nem illoket, az az vén asszonyokat és öregeket, fiok és unokájokhoz hasonló ifjakkal, serdülökkel, avagy a 14 éven alúli ifjakat össze ne eskesse, mert így van megírva: „Szerezzünk neki hasonló segítő.” És az apostol is „*egyezőknek*” nevezi a házásokat s mert ha nem egyezöket esketnek össze,

¹ L. az *életkor* meghatározását a különböző külföldi államok törvényei szerint: *Kuzmann* s *Handbuch des allgemeinen und österreichisches ev. prot. Eherechtes* e Wien, 1860. 338. köv. lap.

megakadályozva lesznek a végokok és így ez a házassági kötelesség kijátszása. I. Kor VII.

Az 1567-iki *debraceni* zsinatmegszábván az életkor évét, XXIV. cikkében hasonló módon elrendeli, hogy „egyenlő személyek” esketessenek. Ezen zsinat házasságügyi rendelkezéseiben különben más tekintetben is nevezetes; mert a mit kevesen hisznek el még protestánsok közül is, szabadulví feloldásával, messze megelőzte korát, s egészen reformátori álláspontra helyezkedvén, félreérthetetlenül a *polgári házasság felé hajlik*, a midőn XXIII. cikkében eképen nyilatkozik: „Ambar a szerződő személyeknek, felsőbbjeinek vagy szüleiknek szabad, törvényes, nem kényszerített s nem család beelégzése csinálja a házasságot s nem az esküvés által kötött papi kötelek: mindazon által az esküt, mint a házasság megerősítését helyben hagyjuk és fenntartani kívánjuk. Ezzel minden tekintetben elfogadta az 1561 és 1562-ik évben, Nagyváradon és Debrecenben tartott zsinatok és az úgynevezett *egri confederatio*” azon még határozottabban kifejezett nézetét: „Nem kötjük, mint a pápákat, az egybekötést, a papokhoz, hanemha közegyetertésből választatnak ki tisztességes és becsületes emberek, kik a házassági ügyeket értik, azok is helyesen köthetik össze az Isten írott törvénye szerint a házasságot.”¹ Sőt nevezetes a zsinat azért is, mert XXVI. cikkében szigorú büntetéssel sújtja azon lelkészt, a ki a házassalandó törvényes életkorát figyelemmel nem tartja, elrendelve, hogy a kik az egyházi törvények ellenére egymáshoz nem illő törvénytelen korú személyeket esketnek össze, *letétele és kiközösítése* büntetessenek. Ifjú emberekkel 13 évesnél ifjabbakat, életsebb és megelémedetebb férfakkal 16 vagy 15 éven alúkat nem esketünk össze.” Ezek. 16. Mert mind a természetit, mind az isteni s mind a fejedelmi törvények ez időt mondják alkalmasnak a házasságra, mint Ezekielben mondatik: „Ime, a te időd szerzésre és házasságra való idő vala és löl nekem feleségemmé, midőn a te emlíőd megnevedének és szöröd kinőt vala.

Hasonló feljeggyással intézkednek az 1595-ből kelt, úgynevezett *felsőmagyarországi cikkeik*, midőn XLV. és XLVI. szakaszaiban, ugyanam kemény szavakkal ezeket mondják: Az össze nem illő párokat s a 14 éven alú leányokat nem kell összekesetni. Az ez ellen cselekvők pedig meg fognak büntetenni, először 14 frtra. Azután, ha ezt többször is teszik, hivataluktól meg fognak fosztatni. Minthogy az egyenlőtlen házasságból igen gyakran, terhes viszállyok, perek és nyilvános botrányok származnak, midőn a vén banyák és részeges asszonyok hasuk kedvéért, csak hogy annál kényelmesebben élhessenek, hozzájuk nem illő személyeket kényszerítenek a velők egybekelésre.

Megegyező ezekkel a XVI-ik század végéről reánk maradt *borsod-gömör-kisbóni cikkeik* XIV. szakasza is. „A kik az össze nem illő és felette különböző korúkat összekesetik, letétellel fognak büntetenni. Az ifjú embereket 13 évesnél ifjabbakkal, az éretteket 16 éven alúl levekkel nem kell összekesetni, mert a természetit, az isteni és *eszédrí* törvények ezt az időt nyilvánítják a házasság alkalmas korának.”²

A *nagy-hontí* rendtartás már jelentékenyen emeli a házassalandók szükséges életkorát, utatisású adván, hogy a pap ördökjék összeadni olyan leányt, a ki a 16 éven és olyan ifjút, a ki 21 éven alúl van, mert — mint mondja — az ilyen házasságnál az ördögnek nagy alkama van a béke megzavarására.³

A szigorú és többször megújított rendszabályoknak s a kirótt büntetéseknek azonban, úgy látszik, nem mindig volt meg kellő foganatjuk. Visszaelécs még azután is gyakran történtek. Ezért van az, hogy a *tiszánimni* egyházkerület még 1820-ban, *Tályán* tartott közgyűlésében is, külön végzésben kénytelen kimondani, hogy „A 12—13 éves leányokat predikátoraink a házás életre össze ne adják.”⁴

Pedig a magyar reformált egyház egy sajátosságos s az ő erkölcsi szigorúságára és tisztaságra törekvő voltát jellemző *hivatal* is állított fel erre vonatkozólag a maga gyűléseinek életében. Azt, a melynek viselőit a *hercegszöllösi* cikkeik „*menyegző szerzőknek*,”⁵ a felső-magyarországi cikkeik „*házasság rendezőknek*,”⁶ később általánosabban „*esküdt leánykerőknek*” neveztek. A predikátor ugyanis, minden esztendőnek elején, a templomban egy pár leánykerőt választott, a kik azután ünnepélyes esküt tettek arra, hogy szigorúan vigyázní fognak, hogy „*közbevetések vagy tanácsások*” miatt, egymáshoz nem illő házassalandó személyek, mint p. o. nagy idejű akár férfi, akár asszony, sokkal kevesebb idejűvel, az *igen szép, a nem széppel* össze ne házassítanak és ha egymáshoz nem illő házások botránkozottat életet élnek, azonnal a nemes ekklézsia által szoros feleletre vonattatván, meg is büntetnek. *Ezen esküt, kérő személyeken kívül a leánykerőbe magát egyelőtlen nem szabad.*⁷

Magyar protestáns egyházunk eme kortörténeti adatainak pedig azért is van némi jelentősége, mert házasságjogi fejlődésünknek egy, eddig még el nem döntött kérdéséhez szolgáltatnak némi adatokat. Annak a kérdésnek eldöntéséhez, a melyet, ezen körü jogfejlesztésünknek mely bűvárvója: *Roszner* vetett fel, de a melyben, bővebb adatok hiányában, csak védelmet nyilváníthatott s nem biztos történeti tény.

Roszner nevezetesen az „*impedimentum aetatis*” történeti fejlődését keresvén, közli azon adatot, a mely szerint a *Béla* király névtelen jegyzőjének feljegyzése szerint, *Árpád* csak akkor egyezett bele, hogy fia: *Zoltán* nőül vegye *Mén Murót leányát*, midőn megtudta, hogy mindketten egykorúak. S ezen történeti adathoz azon megjegyzést csatolja, hogy az összehasonlító jogtörténet arra utal, hogy itt nem egy elszigetelt egyéni nézetnyilvánítással van dolgunk, hanem egy általános szokással, mert *Tacitushól* tudjuk,⁸ hogy a germánoknál hasonló szokás divatozott. Sőt hozzátehetjük magunk részéről ama megjegyzést is, hogy ez adatot *Julius Caesar* is megerősíti, a midőn ezeket mondja: Minél tovább nőtlen maradt valaki, annál nagyobb tisztelhetlen részesül övei között. A 20 év előtt pedig nővel ismeretséget kötni a legcsúnyább dolog volt.⁹ *Nagy Károly* pedig törvényben is kimondta, hogy különböző korúak nem köthetnek egymással házasságot. Lehet tehát, hogy egykor hazánkban is, *házassági akadály volt a korkülönbség.*⁷

¹ L. „*Sárospataki Füzetek*”, 1859. 275. lap.

² L. „*Hercegszöllösi cikkeik*” 34. lap. Ez „*Canonos*” azaz az egyházi szolgálatotk. tiszták és tisztességes magok tartásának regulái. *Samariában* 1650. LIII. cikk. Ez a nála nem lével ritka felmaradt eredeti kiadás egyik példányából idétték. L. külön *Mokos Gyula* új kiadása.

³ L. „*Felsőmagyarországi ádonok*” 46 §.

⁴ L. 1598-ból kelt „A t. Tokaji Predikátorok életéről tett jegyzetek. T. P. Sz. I. kötet. És a sárospataki Ekklézsia predikátorainak emlékeztet. Kézirat. Ebben *Susi Orvos Mihály* életrajza. A sárospataki ev. ref. egyház levtárában.

⁵ „*Sera juvenum omnes, eadem juventa, Similis proceritas; pares ualidaeque mimentur, ac robora parentum liberi referunt.*” Egészben idétem *Tacitustól*, mert *Roszner* csak töredéket említ. L. *Taciti Germania*. Ring M. szövege szerint. Pest 1871. 32. lap.

⁶ L. *Julius Caesar*: „De bello galico c. Lib. VI. Caput 21.”

⁷ L. *Roszner*. I. m. 161. lap.

¹ L. *Kiss Áron*. I. m. 270. lap.

² L. *Mindzeckre Kiss Áron*. A XVI. században tartott magyar ref. zsinatok végzése.

³ L. *Zollinszky M.* »Forradalmi zsinat« 12. lap.

Magyar református egyházunk specificae magyar nemzeti egyház lévén, szokásaiban mindenkor szinte elfogultsággal hódolt a hagyományos nemzeti szokásoknak és különösen puritán felfogásoknak. Azért, ha a felvetett kérdésekben még bizonyára tovább kell nyomoznunk az ismeretlen történeti adatokat, annyi az általunk közölt adatokból is kétségtelen, hogy ha bár a teljes *kormegvezés* nem is, de a lehető *koregyenlőség*, sőt meg *fiskali konvenció* is, ¹ feltétele volt a házasságkötésnek, az egyház szigorú felfogása szerint.²

(Folyt. köv.)

Mitrovics Gyula.

KÖZÉLETÜNK.

A f.-zempléni egyházmegye lelkészi értekezlete s tavaszi közgyűlése S.-a.-Ujhelyen.

Az értekelet napja március 21. volt. Az értekeletet *Fejes István*, esperes úr, mult értekeletünkön megválasztott ideiglenes elnök nyitotta meg, meg pedig — előző nap lévén Kossuth halálának évfordulója, — e néhai nagy hazafi működésére való visszra emlékezéssel. Esetelte, hogy mit köszönünk Kossuthnak s kifejezte aztán, hogy most mikor e névhez fűződő eszmékkel s a 48 iki alapigazságokkal ellenkező áramlatok támadtak, sőt mikor e név cultuszát sokan űzik hypokrisisból: a mi érzésünk legyen igaz és őszinte. Ezután a lelkészi értekezletek feladatának fejtegetésére tért át, mely a következőkben állana: 1. Köszellem ébresztése. Közjogi egyházunkat érdeklő kérdésekben állás-foglalás. 2. Közigazgatási kérdések feletti eszmecsere. 3. Targyalása a cura pastoraliának, hogy a lelkészek egyházunkban, a törvény által előírt kötelességöknek minél jobban megfelelhessenek. Nagy körvonalában érintettem, a mit ő oly szépen és tanulságosan elmondott. Ezzel ideiglenes tisztgát a közgyűlés kezébe letéven: a tisztakar végleges szervezkedése következett. Az értekelet *Fejes István* urat ohajította elnöknek, de ő kérte a tagokat, hogy tekintsenek soknemű elfoglaltságára s mellőzzék e tisztségét, a mely kérelemnek értekeletünk engedett s eddigi működését jegyzőkönyvvel megköszönvén s öt tiszteletbeli elnöké választva: értekeletünk rendes elnöké választotta *Sárkány Imre* gázdécsi lelkész-tanácsbíró, jegyzővé s pénztárnokká *Szőllösy József* homonnai lelkészt. Az értekelet elsőben is arról gondolkodott aztán, hogy mikép lehessen az egyházmegyei közgyűléseket méltóságosabbakká tenni s kimondatott, hogy — az értekezleti alapszabályok különben is 5—10 frt bírság, sőt fogymli eljárás terhe mellett kötelezven a lelkészeket az értekezleteken való megjelenésre — ezentúl a lelkészek a gyűlést megelőző isteni tiszteleten, — addig is, míg a zsinatnak a papi ruhára vonatkozó törvényei az egyházkerület utján életbe lépének, — tisztességes feketé öltözetben testületileg jelenjenek meg, — a mely isteni tiszteleten aztán, mint esperesunktól örömmel hallottuk, ima végeztével, szöszékből fognak az esperesi jelentésk megtevétni. S hogy az érdeklettség az egyház ügyei iránt az egyház minden képviselőjében felkeltessék és ébren tartassák, kimondatott, hogy a lelkészek kötelességöknek ismerék módot keresni, hogy az egyházi képviselők a gyűléseket szorgalmasan látogassák. Abban is haladtunk, hogy a közgyűlési jegyzőkönyvek jövőre kinyomatnak. — A szellemi munka ébresz-

tésére pályázatok s díjak fognak kitűzteni, legalább a vezetőseg igerte, hogy erről gondoskodni fog. A gyámintézet alapszabályok elveinknek megfelelőleg lévén megalkotta: örömmel üdvözöltük az árvaék és özvegyek szebb napjának hajnalát. Nehány kisebb jelentőségű gyakorlati kérdést már most felvetettünk és megbeszélünk. Sőt a delután is, — midőn az egyházlátogatási jegyzőkönyvek olvastattak, több ponton alkalmat adott élénk eszmecsere, de miután ezek nem általánosabb érdekűek, mellőzöm azokat, s rátérek a közgyűlési napra, mely — bár az értekezleten is csak három lelkész hiányzott (s ezek is halaszthatlan ok miatt) sokkal élénkebb volt az elsőnél.

Hogyne! Megjelentek világi hivatalosaink, az egyházak képviselői, sőt midőn 8 óraker elhangzottak az ujhelyi egyház hivatott harangszavai: Ujhely intelligentiája is sietett a templomba. Nem is közönséges alkalom kínálkozott a hallgatóságának: az esperesi beköszönő hallgatása. Tömött padsorokból hangzott fel a 37. dicséret, mely után Szöllösy József homonnai lelkész imádkozott, nagy buzgósággal. Ennek végeztével az ujhelyi reformdalára szerepelt egy szép alkalmi darabban s utolsó sorainál feltűnt a szöszécsen az új esperes alakja. A kitűnő beszéd, minden ponton mélyen leköttöte a hallgatók figyelmét. Templomból a ref. iskola termébe vonultunk, hol *Bernáth Elemér* gondnokunknak a közgyűlést megnyitó beszéde után, esperesünk ismertette eddigi működését. Örömmel hallottuk, hogy (tán az új idők szelleme, vagy tán más ok miatt) F.-Zemplén is megmozdult. Legalább a tevékenység, vagy a tevékenységi *vagy* arra mutat. Domesztikai hátrálék nincs, a supplicationalis váltás baj nélkül befolyt, a kolozsvári fakultásra gyűjtött pénzek elszámolva vannak. Ujhely 200 frt adott e célra. Elszomorító volt a jelentés azon pontja, hogy 12 tanítói állomás betöltetlenül áll s a betöltött állomások jó része se üti meg a törvényes fizetési minimumot. Az 1893. évi XXVI. t.-c alapján, tanítói fizetés pótlására, állami segélyre folyamodó egyházak közül, a vármegyei közizgazgatási bizottság által, következő egyházak, következő összegben ajánlatnak: Bodzás-Ujlak 252 frt, Kisraska 185 frt, Kistoronya 144 frt, Kolbása 210 frt, Magyarlászép 164 frt, Malca 122 frt, Mihályi 167 frt, Nagytoronya 250 frt, Szöllöske 100 frt, Zemplén 198 frt. Ezenfelül több helyen állami iskola felállítása hozatott javaslatba, névszerint Lasztócson, Legenyén, Magyarjlesztreen, Morván, Szalókón, Kisazarban. S miután vannak olyan egyházak, a melyekben, bár a tanítói fizetés a törvényszabta minimumot meg nem üti, de nem folyamodtak, vagy hiányos felszereléssel folyamodtak: azon egyházak felhívást határozattak, hogy az ügy elbírálása végett kiküldött bizottság elé terjesszék a tanítói fizetésre vonatkozó hiteles adatokat, a mely bizottság illetékes helyre terjeszti azokat. Különben a tanítói fizetés ügyére néve a közgyűlés folyamán azon határozat hozatott, hogy F.-Zemplén a 400 frtig való kiegészítés mellett foglal állást, s azon egyházak, melyekben a tanítói fizetés ezen alul van, terjesszék be kérvényüket. Jelentés után a meg fől nem esketett hivatalnokok: dr. *Ferenczy Elek* aljegyző, *Tóth Ferenc* egyházi tanácsbíró és *Nagy Béla* ügyész letették az esküt. *Boronkay Károly* megújított lemondása világi tanácsbírói állásáról, — tekintve folyton gyengélkedő voltát — elfogadtatt, helyének betöltése végett új választás rendeltetett el, sőt elrendeltetett az összes egyházak presbiteriumainak választása is, mivel a 12 év letelt.

A Kisazari egyház beteresztette megújított lelkészi khártáját s kérte a lelkész-választás elrendelését. Kérelme — oly feltétel alatt, ha khártájának egy pontját sürgősen kiigazítja — elfogadtatik. Khártáról lévén szó: felhozom a miglétszi egyházat, hol a lelkész fél fizetéssel nyugdí-

¹ L. a fentebb közölt kézirati gyűjtemény adatai, a sárospataki ref. egyház levéltárában.

² A *kormegvezésre* néve l. *Kuzmányi* I. m. 339. köv. lap.

zajtatott. A khárta fél értéke 280 ft, melyre április 24-től helyettes lelkész rendeltetett. Segéd-lelkész küldetett Tusára, az elerőlenedett lelkész mellé. *Bán Lajos* abarai tanító beörösített. *Tóth E.* garanyi tanító, állásáról lemondván: nyugdíjazásért folyamodott. Nehány tanító-változás is történt. Málcára Onodi Miklós, Csernahóra Kovács G. beörösítették.

Több egyház anyagi tőke ügye rendezetlen állapotban lévén, most a rend helyreállott. Ilyenek K.-Azar, Szőlőskés, Toronya. Némely egyház, mint az izsepi, (hol a főderem az egyház derék főgondnokáé, Izsepi Géza) szorgalma gyümölcsén. díszes paplakot emelt, mások, mint a *vásárhelyi*, tótajkú leányegyház 14.000 ftos gyönyörű templomát építtetett.

Az áldozatkészsg más téren is nyilvánult. Templomát renoválta K.-Azar, Hardicsa. Több egyház melléképületeket emelt vagy javított. Isten dicsőségére adoztak az egyházmegyében összesen 364 ft 20 kr. Ezek közül jelentékenyebbek a következők adományai: Boronkay Károly (Jesztreb) 20 ft, Szőke Maria 12 ft, Stépan Gábor 25 ft, Bernáth Daniélné 3 ft és egy vaskályhát az iskolába. Stépan Vince és Borbála 60 ft-on az orgonát kijavították. Az adakozásban kiemelkedőbb egyházak: *B. Ujlak*: 45 ftal, Zemplén 21 ftal, Szürnyeg 22 ftal, Garany 79 ft 70 krral, Deregnőy 12 ftal, Vársárhely 121 ft 66 krral, Bánóc 53 ft 71 krral, Lasztómer 21 ft 79 krral. Az úrasztala, a szószék is megtalálta díszítőit. Ezek közül *Hatvani Gizella, ladmóci úrnő* egy 30 ft értékű, sajátkezűleg hímzett piros bársony, és *Kis Mihály (Ladmóc)* egy 8 ft értékű úrasztali terítőt adtak.

Az özevgy-árva-tár vagyoni állása *9150 ft*, az osztalék 15 frban állapítottat meg.

Megalakult az időszaki tanács. Tagjai: elnök mellett: Dókus Gy., Ujj I. pöttogkai: Dudás L., Hajzer E., Dókus E. A számvévozések elnöke: Dókus E. tagjai: Dudás L., Hajzer E. Tanügyi bizottság: Isaák J. Ujj I. Az iskolálatogatási körök újjá szervezték. Egyházkerületre küldetett világi részről: Isaák J., Dókus E., dr. Ferenczy E. Egyházi részről: Sárkány Imre, Ujj J., Gyarmathy Soma. Az esti órákban néhány bírósági ügy intézettel el. Jövő egyházmegyei gyűlésünk *Zemplénben* tartatik.

Szándékosan hagyatam utóljára a közgyűlési banquetet. Mert az is volt. Fejes István esperes úr bőkezűségéből — a kit az Isten sokáig éltesen — meghívást kapott e banquetre a közgyűlés minden tagja. Édes öröm volt látni a figyelemben és tanácskozásban elfáradtaknak 70 teríték mosolygását a Vadászútr nagy termében. Az értekezleti tárgyank — hogy álljunk szolidaritásban minden téren — prologusa volt ez. És a teremben szépen megfért a méltóságos úr s a gubás egyháztag. Bizony ez az igazi demokratikus ölelkezés. Nem is zavarhatja ez az igazi kálmánista circulusait, sőt meghódítja a viágot, ha velünk a nép bízalma s az Isten.

A harmadik fogásnál aztán a dicitők zsilipje is felhúzatott. Ki lett volna a nap hőse, mint esperesünk. Ő érte ivott *Dókus Gy.*, az uhelyi egyház örömét hangoztatva, mely most másodikban adott F.-Zemplénnek esperest. Őt élte *Gyarmathy* főjegyző, őt a testvér egyházmegyéből *Komjáthy G.* szentesi lelkész. Egyházmegyei gondnokunk a protestantizmus hitvallásáért emelt poharat. Fejes István az egyházmegyeért, hajdani káplánjaiért, majd dr. Ferenczy Elek világi alejegyzőért ivott. *Péter Mihály* az egyházhistoria előmunkáit, a historia anyag gyűjtőit, a *jegyzői* kart élte. *Erdélyi S.* pedig kiverselte az egész egyházmegyét általánosan patentirozott rímekben. És mi zengte túl a bérceket? . . . „A dal! . . . „a dal! . . . A himnus égi dala. Péter Mihály.

KÖNYVISMERTETÉS.

Köznapi imádságok templomi használatra.

Készítette *Lukács Odón*, ev. ref. lelképásztor, felső-szabolcsi esperes. Nyiregyháza. 1894. Ára füzve 2 ft 50 kr.

Lukács Odón lelkes ember, poéta lélek és termékeny író, de jövedelem tekintetében nem mondhatnánk, hogy el volna kényeztetve. Munkái maradandó becsek, sok szépséggel tejesek, magas gondolatokban bővelkedők. Korszerűek, hittel ékesek és — mégsem kelendők oly mértékben, mint érdemlenék. Sokszor elgondolkoztam már, elgondolkoztam különösen az előttem fekvő köznapi imádságok előszavának olvasásakor, a hol a szerző könyre nehéz világra jövetelének magyarázatát adja abban a 70—80 előszóiban, a mennyien előleges bizadimukkal megajándékozták, hogy Lukácscsal szemben e feltűnő tartózkodásnak mi lehet az oka?

Az ok ha jól látom, igen egyszerű. Nem dolgozatainak *becsétől*, hanem attól az *egyvetleges közönségtől* függök, a melynek számára dolgozik (Félre ne értsen valaki: nem a papokat, de a templomi közönséget értem ez alatt.). A mit másképp úgy is fejezhetnék ki, hogy nem jól választja meg a közönséget, a mely elé inspirált lelke érzéseit és gondolatait kiönti. Hogy konkrét formában jelöljem meg azt a munkatér, a mely neki *biztos* sikert *kelendőséget* és mindennél maradandóbb hatást látszik igénylő, elég legyen felemlítenem csupán annyit, hogy ha pl. a Tóth Pál „Gyöngyvirágainak“ modorában, serdülő prot. leányok részére, vagy Szász Károly és Tömpa nyomdokain intelligens keresztényen családok számára szerkesztene imádságos könyvet és itt értékesítendő ismert tehetségét, melegs érzéseit s költői stílusát: mindjárt nem volna oka érdektelenségre panaszolnia. Minden fről kvalifikáció meg van benne az ilyen irányú munkálkodásra, sőt hivatottsága egyenesen erre a kies mezőre utatitja.

Mert időközni szeret is, tud is. Bizonyítja az, hogy ime második kötet imádsággal lép a nyilvánosság elé. A mi nemcsak gyöngéd, nemes lelkűetnek jele, (mert éleken at imádságyszerzésben merülni el, mindenestre szép léleknek a tanúbizonyosága), hanem bizonyosága együttá ama lélek gazdagságának is, melynek mélységében ezek a főhások termettek. S én, a ki szerencsés voltam e beces lapok hasábjain a Lukács vasárnap imádságaival is foglalkoztatni annak idején, mintegy 12 évvel ezelőtt, örömmel teszek vallást most is, hogy sem értékben, sem szépségben, sem változatosságban, sem eredetiségben e második szállott nem marad el amaz első mögött.

És hozzá terjedelmes, változatos; 346 oldalra terjed pompásan olvasható öregbetűs nyomással s nemcsak közönséges hétköznapi könyörgések-t, hanem adventieket, évszakiakat, bűnbánatiakat, nagyhétieket, alkalmiakat (s ezek közt három hazafias imádság) is foglal magában. Minden bizonyoslag gazdag tartalom és változatosságú könyve szinte úttörő számba mehetett volna, ha előfizetői ideje korán jelentkeznék s Gyöngyóssy szerencsésebb kezű kiadója meg nem előzi egy rokantartalmú kötetet.

Az irodalomra nézve mind a két kötet kiváló nyereség s egyházi irodalmunknak emez ága a legjobbabb és legtermékenyebbek közé számíthatja maga részéről az 1894-ik esztendő.

Lukács imádságait olvasva, sok helyt szinte látja az ember, hogy a szerzőben hogy forr, hogy buzog az érzés, mint a gazdag erű forrás vize, mely saját ellenállhatatlan erejénél fogva mintegy kizűdül ágyából és magasra vetődik.

Küönösen a tavaszi és őszi imádságok igazi költői ihlet m.vei. Doxologiák ezeknek gyönyörű s annyira sikerült, kedves, bájos és igaz, hogy első olvasásra alig vesszük észre, hogy itt ott még rimel is s így kissé túlságosan bírái prózáiról szabadságával. Egyik őszi imádságának ez a részlete pl:

Érteintém titkos újnak
Sérge lombok hullra-hullnak!
Kis virágok hervadásnak
Hűdég szellők sábjátsám
Gyarló szívünk össze részlet:
Erdők, berkek pusztulása,
Vándor madár kitérása,
Halálunkra emlékeztet.

Ez a részlet Tompa lehangulatossá őszi verseinek édes testvére s ellenállhatatlanul magához vonzza szívünket. De azért erény-e ez? Nem egészen. Megragalom, nekem jobban tetszik a ritmusos, rimes soroknál az olyan numerusos stílus, a milyen többek közt pl. a 70-ik lapon található. Ez az igazi szép próza, mely az imádsághoz kiváltképpen illik s melyben a mesterkelt ritmus nélkül is van hatalmas lendület, egyenletes az érverés meleg a gondolatok lik-tetése s szinte önkéntelenül emeli, hevíti az imádkozót.

Azt mondják, hogy a franciák a formabeli szépségre majd olyan nagy súlyt vetnek, mint a tartalomra Lukácsnak ez a formaérzke — mint poétának — erősen ki van fejlődve. Tele van költői gondolattal, képpel, hasonlattal. S frazeológiája túlayomán modern, a mi különben imádságnál nem egészen előny. De tud bibliai is lenni a nélkül, hogy e tekintetben a jóból többet adna az elégtel; a nélkül, hogy válogatós ízlése csak egyetlenegyszer is cserben hagyja.

Telhetőség s irói moderát legerősebben jellemzik a hazafias imádságok. Az őszi 4-ik imádság október 6-ikára való. Erőteljes, választékos, lendületes, tartalmas s minden ízében alkalmi könyörgés. A 312-ik lapon kezdődik a másik. Ugyancsak október 6-ikára. Előfőháza megkapó. S maga az egész még gyűjtőbb, emelkedettebb, hűhűtötől lángolóbb az előbbinél is. A harmadik hazafias imádság március 15-ikére szól. Ez nem jár oly magasan, mint a másik kettő, de ez talán jobb így. Legáltalb egyszerűbb gyűlékezetei szívéhez is könnyen útát for találni.

Hétköznap i mádságaiban ugyanaz az emelkedettség, erős hit, odaadás, tartalmasság, formai gondosság és *sajdos irói egyéniség* nyilatkozik, mint évszaki és alkalmi könyörgéseiben. Különösen esti imádságai hangulatosak, bensőségesebb, bizalomteljesek, buzgóság szárnyain emelkedők és természetesen folyók.

A búnbánatliakban tetszik nekem, hogy meg van nála az ének búntudat, az igaz töredelem, a maga megalázás, de meg van a gyermeki édes bizalom is s a Krisztus érdemeibe vetett hűhűtőten hit. Ellenben nincs meg a túlságoskodás, a porban fetregés, a magát féregnek állító hipokritaság. A rokonszenves publikánus ó, a ki mellé veri és nem a magát szeges szifjal ostorozó anachoréta.

Talán a környezet hozza magával, a melyben él, de lehetetlen észre nem venni, hogy helyeivel közel a szörnekő ügy szavai, mint mondatalakotása s azzal kapcsolatban gondolat, szeméi és a köznap i könyörgés mértékét, az ilyenkor egybegyűlékezni szokott közönség felfogási körét és szó-készletét túlhaladják. De ezen az előimádkozó lelkész, gyűlékezete igényei szerint, csekély változtatással maga is segíthet. Mindenesetre Lukács más iskolához tartozik, mint Révész; máshoz, mint Borsodi is, ő a maga saját külön útján halad. Kár, hogy kissé nem orthologus nyelvi tekintetben. Tudom, hogy szándékosan nem az, de mégis kár. Használ ilyen szavakat: „inger, nyomor, virány, tőkely, gyönyör”, melyeket a költőt kezű poétának még elnézünk

ugyan, de kötetlen beszédben a Nyelvőr működése óta már nem szívesen látunk. Mondatalakotása is nem egyszer hosszadalmasak, de sok helyt csak úgy-látzó ez a hosszadalmasság is nem eléggé korrektt és figyelmes felrakása miatt az írásjeleknak.

Legtalálóbban Lukács jellemzésére azt mondhatnám, hogy a maga temperamentumához, a maga gyűlékezethöz s a maga hangjához alkalmasra írta meg ezeket az imádságokat, — a mit én egészen természetesenek s a szerző önállósága mellett való jó bizonyosságnak találok. Ebből az alappelmelebb következnék mind előnyös, mind kifogásolható tulajdonságai, de ebből következik határozott *irodalmi értéke, esztétikai becsé* is, mely utóbbi szempont figyelmen kívül hagyása esetén Lukácsot igazságosan megítélni nem lehet.

A ki megszerzi, hogy egy szép lélek megnyilatkozásában gyönyörködjék, nemcsak ennek a munkás embernek, de sokkal inkább a mi nehezen fejlődő prof. irodalmunknak tesz vele köteles szolgálatot. Czinke István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** *Pácz Erzsébet*, Maklárj Károly s. keresztúri lelkész hú felesége, 3 fiú gyermek szerető édes anyja (kik mind a sárospataki főiskola növendékei) folyó hó 24-iken, hosszas és fájdalmas szenvedés után, életének 47-ik, boldog házasságuknak 23-dik évében elhunyt Miskolcon; hol gyógyulását hiába kereste s 26-ikán eltemettették. A nehez próbára állított család gyászában őszinte szívvel osztozunk. — Sárospatak városa gyászjelentésben tudatta egyik buzgó hivatalnokának, több éven át szorgalmas és munkabíró jegyzőjének, *Fodor Istvánnak* folyó hó 27-én, élete 44-dik évében történt elhunytát. Édes atyja, a több mint ötven éves ev. ref. tanító s szintén az anyaszentegyház szolgálatában forgoló testvére, egyetlen árva lánya, nagy rokonság, jó barátok és — mennyasszonya siraúják, gyászolják korai kidőlét. A vigasztalás Istene kötözze be fájó sebeiket! — *Mudrinyi András*, földbírókoc, *szabaleisi* lakos — mint sürgönyileg értesülünk — márc. 28-án szintén visszaadta lelkét Istennek. Mint a sárospataki főiskola egykori növendéke, olthatatlan hála-érzelmeikkel gondolt egész életén át az ő „alma mater”-jére s szép vagyonának egy részét — biztos hírek szerint — a főiskolára hagyományozta. Temetésére a tanári kar küldöttsége és az ifjúsági énekkar elutazott. Lapunk legközelebbi számában bővebben fogunk a nemes jeltőléről megemlékezni. Példája legyen ösztönző földi jókkal megáldott testvéreinkre!

— **A sárospataki főiskola köréből.** Két ünnepevényben volt alkalmunk lélek szerinti gyönyörködni március 23-án. Az egyik a tanuló ifjúság próbb tagjainak, ezek közül a szokott módon előkészítetteknek, confirmációj vizsgálat, a mely a főiskola iatermében a delutáni isztentisztelettel kapcsolatosan folyt le. A tanári kar és tanuló ifjúság szép számban tanusított érdeklődést s teljesítette szüle- és testvérhelyettesi kötelességet. Ott volt az énekkar is és szállt ajkáról égfélre a dal és befelé a szívek rejtekébe, mint a legédesebb szavú imádság; 40 serdülő gyermek körülfogta a rögtönzött úrasztalát és közéjük állt a főiskola papja és eléjük tárta azon lépés fontosságát, a melyt tenni szándékoznak s rámutatva az élet útjain reájok váró kísértésekre, ajánlotta egyedül biztos kalauzál a Jézus Krisztust, a ki út, élet és igazság. A közönség is boldogan érezte magát az ifjú kálvinisták felavatott mesterének lábainál s a megtörtént vizsga után buzgón imádkozott a már önállóvá lett testvérek boldog-

ságáért, a kik kézfogás által ismertettek el az úrvacsora jogosult vendégeinek. Ezt a lélekre ható vallásos ünnepeket még ugyancsak e nap estején a „Magyar Irodalmi Önképző Társulat” felolvasó estélye követte, érdekes műsorozattal, szép közönség előtt, a *Tompa szobor javára*. A *Bertók Béla* társulati alelnök, IV. éves hittanhallgató rövid megnyitói után az énekkar remekelt Huber K. „Fohász”-ával. A hallgatóságnak mintha új lett volna ez a kitűnő mű a művészi előadás által; mély csendben szinte ihletetten hallgatta, élvezte, tapsolta és újrátá. Erre következett *Dr. Mitrovics Gyula* felolvasása „Köz-műveltség és társadalom” címen. A fiatal esztétikus a maga egész idealismussal és kritikai erejével mutatkozott a közönség előtt. Nagy képtárakban s a művészet irodalma által csiszolt ízlése sok nagy és apró gyarlóságunkon megakad; hazunkban, annak berendezésében nagyobb öszhangot óhajtaná, a művészeteknek, tudományunk nagyobb tisztelget szeretné látni, hallani; társalkodásunkat magasabban járóknak, az élet hetköznapai dolgain, bajain felülemelkedtetni kívánna; szóval úgy ítéli, dorgált, mint a ki eszményekbe szerelmes s épen azért a való élettel nem bír megbarátkozni. A közönség álmélkodva tapadt a felolvasóra s egy-egy újabb fordulatnál szinte izgatottan várta a még újabb fordulatokat. A szép formába öntött s lelkesen hangsúlyozott dorgatóriumot elvégre is szíves éjelenekkel üdvözölte. Bortúra derű következett. *Papp Ferenc* joghallgató, a kit eddig komoly szavataiért becstűlünk, jelesen igazolta, hogy kacagatni is hivatása van. Gabányinak „Az öngyilkos monológia” című humor-székijét adta elő teljes sikerrel s bizony az újrátást sem engedte el neki a felvillanyozott „arany ifjúság” s az is sikerült. A zenekart is örömmel üdvözölte a közönség megerősödött minőségben. A Baiz Irma „Havas gyopár”-ját adta elő meglepő szabotossággal s újrátást nehány kedves népdallal kedveskedett. Semmi sem hiányzik immár a zenekarban a több-több dicsőség elnyeréséhez s szeretjük hinni, hogy teljes felvirágzása a későbbi nemzedékre is hatalmas sarkantyú leend. Azért hát csak nemes egyetértséssel és kitartással előre! A zenekar után *Bertók Béla* jelent meg az emelvényen és *Janka Károly* IV. hittanhallgatónak olvasta fel „A tudós macskája” című elbeszélést, a mi a műsorban tévesen volt még elbeszélésnek megkeresztelve. A közönség a szerzőt is látni akarta és éljenezte. Komoly szavazatot *Sera János* hittanhallgató ifjú adott elő s választása „Zizim”-re esett s megbirkozott vele. Kár, hogy a közönség nem bírta már teljes éberséggel élvezni. A műsort az énekkar Wusching „Dalscsofor”-ával, *dr. Székely* tanár, társulati elnök meleg köszönő szavakkal zárta be. Tetszett főleg az a nyilatkozata, a mely szerint az önképző társulat komolyan elhatározta magát — a közönség jóakaratait reménylve — a Tompa-szobor-ügyet győzelemre juttatni. Ugy legyen! Az egészben igen sikerült estélyt táncvigalom követte. Itt említjük meg, hogy március 20-án a főiskolai ifjúság imádságra gyűlt össze az imateremben, hogy Kossuth Lajos halálának évfordulóján hálat adjon Istennek, a miért nekünk adta őt. Az alkalmi imát Demeter Bertalan, főiskolai szenior mondta. A húsvéti szünidő április 6-án kezdődik.

— **A főrendiház.** március 23-án folytatta a *vallás szabaddogáról* szóló törvényjavaslat tárgyalását s a negyedik fejezetet, mely a III. fejezet kihagyása miatt most már harmadik lett, a 29. § kihagyásával elfogadta. Aztán névszerinti szavazással 127 főrend 112 ellenében harmadszori olvasásban is elfogadta a javaslatot. Ezután megkezdtek a *zsidó recepcióról* szóló javaslat tárgyalását. Az első szónok *Csáky-Pallavicini Örgörög* volt, a ki magát párducus kacagányban járt ösöktől származtatván, nem hajlandó a nyúlóbrel bevándorolt zsidókat recipiálni, mert

ezektől foghagymaszagú az egész ország, ilyen szagú az újság, sőt a vallás- és közoktatási miniszter ténykedése is. Szerinte a miniszter maga sem ismeri ezek vallását, mert az anyyifele, a hány sakterjök van. Ilyen és ehhez hasonló kifejezésekkel tett beszédet tartott a méltóságos gróf, a kinek aztán *Wlassics Gyula* miniszter válaszolt. Meggűköszést fejezte ki azon, hogy a főrendiház tanácskozásában ilyen hangot is lehet használni s az ilyen tanácskozásai módort nagyon kiállhatatlan szagúnak nyilvánította. Külön-külön válaszolt a recepció ellen eddig felhozott kifogásokra. Hosszasabban foglalkozott különösen az *átérés kérdésével*. Kimutatta, hogy a javaslat nemcsak a keresztény vallásról a zsidó vallásra való átérést szabályozza, hanem a zsidó vallásról a keresztényre átérést is, a mi eddig törvénybe szintén nem volt rendezve. Arra a kifogásra, hogy a keresztény vallásról a zsidó vallásra átérni nem lehet azért, mert a kath. dogma szerint a keresztény által a keresztény vallás eltörölhetlen jellegét nyert, megjegyzi, hogy az állam törvényeinek egy vallás dogmáját irányadóul elfogadni nem lehet. Hová jutnánk, ha mi interkonfessionális viszonyok rendezésénél egy vallás álláspontjára helyezkednénk? Különben — mondá a miniszter — a kath. vallás dogmái az átérést is fenyejtendő cselekménynek tekintik, tehát a keresztény felekezetek között történő átérések ellen is épen olyan joggal lehetne küzdeni, mint a milyennek küzdenek a klerikális főrendek az izraelita vallásra való átérés ellen. *Csáky-Pallavicini* gróf beszédére megjegyzi azt is, hogy az izraeliták Magyarországon szervezve vannak, még pedig a kongressusi alapon állók 1869-ben kelt szabályzattal, az orthonokok pedig az 1871. évi rendelet alapján. Az előbbi alapon áll fenn jelenleg 200, az utóbbin 250 hitközség. Van mintegy 50 statusquo község, de ezek is csak a vallás- és közoktatási miniszter engedélyével alakulhatnak meg. *Wlassics* beszéde után *Ambrozy br.* jelentette ki, hogy a javaslatot elfogadja, noha a multkor ellent szavazott, de *Zichy-Nándor* gr. mint olyat, a mely a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslat elfogadása után felesleges, elvetette, *Szapáry Géza* gr. pedig a 2. szakasz kihagyását követelte. *Szontagh Pál* társadalmi, közgazdasági és hazafüli szempontból szűkségesnek tartja a recepciót s így azt elfogadja. Ezután névszerinti szavazás következett és 117 szavazattal 111 szavazattal szemben általánosságban sem fogadta el a recepcióról szóló javaslatot. Valoszinü, hogy a képviselőház mind a két javaslatot újra változatlanul fogja visszaküldeni a főrendekhez.

— **A II. országos és egyetemes tanügyi kongresszus** szervezése céljából *országos gyűlés* lesz április 11-én, nagycsütörtökön, d. u. 4 órákor Budapesten, a *Lipót-úti városháza* közgyűlési termében. Tárgyai: 1. A II. országos és egyetemes tanügyi kongresszus szervezete. 2. A kongresszus „összes ülése” nek tárgyai. Előadó: *dr. Beke Manó*, középiskolai tanár. 3. A rendező bizottság megválasztása. A gyűlést esetlegelő közcavacsora követi. Az előkészítő-bizottság március 8-án hozott határozata értelmében az országos szervező gyűlés tagjai lehetnek: a) az előkészítő-bizottság tagjai; b) az egyesületek és testületek küldöttei; c) a nevezettek kivül azok, kik a 2 frt tagsági díj lefizetésével a kongresszus tagjailé jelentkeznek. Az előkészítő-bizottság felkérte a tanítói egyesületeket és testületeket, hogy képviseltesdökröl gondoskodjanak. A sárospataki főiskola tanári kara márc. 27-én tartott közgyűlésében *Buzs Jánost*, lapunk társszerkesztőjét választotta meg képviselőjéül.

— **A sárospataki theologus ifjak** által márc. 31-ikére tervezett vallásos irányú felolvasó délután, a szereplőknek váratlanul történt másnemü elfoglaltsága miatt, bizonytalan

időre elhalasztatik. Az új határidőt ideje korán jelezni fogjuk.

— **Lelkészválasztási hírek.** A mezőkeresztesi egyház mult hó 25 én a *Bornemiza József* utódjává *Simon János* hevesi ev. ref. lelkész választotta meg. A *sajóvámosi lelkészválasztás* ügyével szintén ezen a napon foglalkozott Miskoczon az egyházkerület fegyelmi bírósága és mint a „Szabadság”ból olvassuk, megváltoztatta az abauji egyházmegyének, mint delegált bíróságnak ítéletét, mert nemcsak a választást semmisítette meg, hanem S. I.-1 pályázati jogától megfosztotta, Cs. J. ellen pedig a fegyelmi eljárás megindítását elrendelte.

A miskolci ev. ref. főgimnázium új épületét a mostani püspöki lakás telkén fogják felépíteni, mert a vallás és közoktatási miniszter megbízottja szerint ennél alkalmasabb telket Miskolcon erre a célra nem igen lehetne találni. A műépítész számítása szerint az építkezésre legalább is 120,000—125,000 forint szükséges.

— **A beregi egyházmegyei lelkészi értekezlet az országos lelkészi özevgy arva-gyámintézet új alapszabályairól** már véleményt formált. Nehézelteli annak az öt éven belüli elhalt lelkészek özvegyére vonatkozó javaslatát s indítványozta a *gyámintézeti bizottsághoz* címzett feliratban, hogy:

„A számbavehető anyagi erőhöz képest állapították meg egyenlő mérvű állandó segély valamennyi özvegyre és árvara nézve azon kikötés mellett, hogy a mely lelkész öt évi szolgálat előtt halt meg, annak családja tartozik a belépési járulékot s az elhalt lelkész fizetése utáni évi díjakat öt évről teljesen befizetni, s a hatodik évben tétetik folyóvá az özvegy és árvak számára a rendes évi segély. Tehát a belépési díjon kívül öt évi tagsági díj befizetése adjon jogot arra, hogy a hatodik évben az özvegy és árva állandó segélyt nyerjen. Ha az 5 éven belüli elhalt lelkész özvegye és árva a hátralevő fizetés után eső %-ot és az évi járulékokat a meg hiányzó évekre ki nem fizethetné, mindez az özvegyet illető segély-összegeből tartatnék vissza évi részletekben.”

Ajánljuk az indítványt a konvent figyelmébe, mert igaz az, hogy igen csekély lesz majd az ilyen módon segélyezendők száma, az intézmény szelleme pedig sokat nyerne az ilyen javítás által.

— **Nyilvános közönet.** A theológusok részére felállítandó kézi könyvtár javára az adományosát *Baza János*, gimnáziumi tanár kezdette meg, a ki e nemes célra 3 forint volt szives hozzájárulni. Ugyancsak ő egy érdekes biblialit is ajánlott fel Alakítandó könyvtárunknak a joghallgatók között is akadtak támogatói. Így *Meczer Gyula*, *Halász István*, *Fodor Zoltán*, *Hárczy Gusztáv*, *Szabó Zoltán*, *Kovács Bálint*, *Baksay István*, *Nagy András*, *Pál Ernő*, *Bíró Lajos* 1—1 forint ajánlottak fel kézi könyvtárunk javára. Fogadják mindannyian hálás köszönetünk. Vajha az ő példájuk buzdításul szolgálja. Ez alkalommal mondenk köszönetet t. Rácz Károly lelkésznek, ismeretes egyházi úronak, a „Szabad Egyház” szerkesztőjének, aki felállítandó könyvtárunk szives volt elküldeni «A posonnyi törvényesnek áldozatai 1874-bene és »Kálvinnek s a genfi reformációknak történeti jelentősége» című művét. *Vass J.*

— **Lelkészeink figyelmébe.** Az évszakváltozás alkalmából kedves kölességemnek tartom «Gyöngyössy Sámuel köznapi imáit» a nagytiszteletű protestáns lelkészi kar becses figyelmébe ajánlani. Gyöngyössy Sámuel imakönyve tekintettel az évszakokra osztályozza imáit, melyeknek magas és lélekemelő hangja meghatja az imázó kebleket. A természet tavaszi ébredése; a nyár megerített asztala, a halványuló őszi lombok hulló levelei, a pihenés téli álmában a halál gondolata: mind-mind más-más érzelmeket emelik Istenhez a kebel buzgóságát, nemcsak vasárnapokon, de hétköznapokon is. Meg vagyok győződve, hogy a lelkészi kar örömmel fogadja ezen

imakönyvet, melyben az imádó lélek ünnepi gondolatokat és érzelmeket talál a köznapi buzgóság imáiban is. Az imakönyv ára díszes vászonkötésben 3 ft. Az összeg beküldése után bérmentve küldetik meg. Kiváló tisztelettel *Fernezy B.* protestáns egyházirodalmi könyvkiadó hivatala Miskolcon.

Pályázatok.

A debreczeni ev. ref. tanítóképezdében betöltendő rendes tanári állomásra.

Ezen tanszék tárgyai: vallás, földrajz, történelem, a megállapított beosztással és óraterv szerint, azon fenntartással, hogy a beosztás változása esetén ezekhez, vagy ezek valamelyike helyébe más rokon tárgy is tethető. A heti órák összes száma 20 ig terjedhet.

A tanszék javadalma: 1200 ft alapfizetés, 400 ft lakaspénz, 100 ft ötdövényes korpótlék 5 izben, mindenik díj évnegyedi előleges részletekben. Ezek mellett a javadalom élvezője, mint rendes tanár az országos nyugdíj-intézetnek lesz tagja.

A pályázók vallására az intézet jellege, képessítésére nézve az országos középiskolai törvény 29. § a irányadó.

Pályázhatnak olyan lelkész-képessítéssel bíró egyének, a kiknek a földrajzból és történelemből középiskolai tanári képessítettségük van; vagy ha ez utóbbi nem volna, magukat annak 2 év alatt leendő megszerzésére kötelezik.

A megválasztott tanár hivatalát az 189%-ik tanév kezdetén a fenálló rendtartás szerint székfoglaló értekezés tartásával foglalja el.

A pályázati kérvények kellőleg felszerelve folyó évi ápril hó 24 ig a tisztelt ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához adandók be.

Debrecen, 1895. március 22-en.

Kiss Áron,
püspök

Az 1895-ik év folyamán tartandó rendkívüli egyházkerületi közgyűlésen választás útján a nagy enyedi ev. ref. Bethlen kollegium theol. akadémiáján elhalalazások folytán megüresedett 2 rendes tanári tanszék fog betölteni.

E tanszékek egyikével az Ó, másikkal az Újszövetségi exegetikai, esetleg a történelmi és rokon tudományok tanítási kötelezettsége jár a konventi tantervben megszabott heti maximális órásszámmal.

E tanszékek mindenike után járó javadalom évi 1650 ft készpénz, 50 ft ötdövényes pótlék, természetbeli lakás vagy 300 ft lakbér és esetleg veterányes kert rész.

Az alkalmazandóknak, az egyházkerületi közgyűlés jóváhagyása esetében, a kollegium minden lehetőségre (végkiegészítés, nyugdíj, özvegyek és árvak ellátása stb.) szorosan ugyanolyan kötelezettségek ellenében, ugyanolyan jogokat biztosít, milyenek az állami, illetőleg más nyilvános tanintézetek tanáraitra nézve az 1885. évi XI. és az 1894. évi XXVII országos törvényekkelben vannak megállapítva.

Az Állomás 1895. szeptember 1-én foglalandó el.

A pályázni óhajtok életkorukról, vallásukról, képessítettségükről, eddigi alkalmazatásükről és irodalmi működésükről szóló bizonyítványokkal felszerelt folyamodványokat az érdelyi ev. ref. egyházkerület püspökéhez az 1895. évi május hó 1-ig nyújták be.

Az érdelyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsától.

Kolozsvárt, 1895. március 24-én,

Dr. Kolozsvári Sándor, Parádi Kálmán,
1—3. elnök helyettes tanügyi előadó.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
uttküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 3 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Kis emberek töprengése nagy dolgok felett.« *Andrássy Kálmán.* — »Hivatalos gyermek-rablások.« — *H. Kiss Kálmán.*
»Vibornai Mudrány András.« 1818—1895. — »Mudrány András végrendelete.« — Ev. ref. konvent, *Mitrovics Gyula* —
»A tudomány-bukása.« *Rácz Lajos.* — »Vegyes közlemények.« — »Pályázat.«

Kis emberek töprengése nagy dolgok felett.

Motó: Szeretem én langy május reggelen
A permet-esőt, mely gyéren aláhull,
Csillámfonalként, a dorgestelen
Napszürke felhők tiszta látóláról,
Mídon a tájnak élénk zölde lenn
A szöke fényü légből visszahárul!
És sárgazöldé lesznek a sugárok,
Melyekben a kélő nap átívárog!

Szeretem a bolyg szép szemet, mídon
Egyzserre könyvet hullat és mosolyg
S a még té nem simított búzáterőn
Félek edemnek kétes lángja bolyg.
Szeretem, hogyan — mánt tavasz-mezőn
Anyéket napfény — tén és komolyt:
És a hullámos emberszív nedélye,
Halandó létünk cukrozott epéje.

Arany: »Bolond Istók.«

Kis emberek összetalálkoznak néha-néha egymás barátságos hajlékában s peronosporás karca mellett, fináncolt dohányfüst mellett nagy dolgokkal hántorgatják elméjüket.

Bekalandozzák az emberi törekvés és tudás összes birodalmát. A haragzótól a püspöki, kisbírótól miniszterig, a családól a népek oceanjáig bontanak és teremtenek.

Általános vonása a kis embereknek, hogy semmivel sincsenek megelegedve; örökösen zúgolódnak, panaszkodnak a zoltán mindent jobban tudának, mint az okosok. Kész volna valamennyi a püspöki széklet is elfoglalni — legalább a jövedelme végett. Persze, mind a teendői emlegeti.

Hiába! kis emberek völgyben élnek, nem csoda, ha szük a látkörük s e szük látkör is gyakran ködös; a hozzájuk közel eső tárgyakat sem képesek tisztán megkülönböztetni.

A csiga mesél aztán a sasnak a magasság tiszta végtelenségéről!

No, de a kis emberek is élnek, mint a csiga-bigák, sőt élni is akarnak s van bennök némi feltörekvő szellem és akarat s nem lehet mindjárt eltiléni őket, ha kinyújtják szarvacskáikat s tapogatóznak a magasság felé.

Legyen meg az ó gyönyörűségök, hogy elmondhatják nyíltan töprengéseiket a nagy dolgok felett. Leg-

felebb csendes mosolyt csinálnak a kiválóbbak ajkaira. S a ki másokat mosolyra gerjeszt, az még nem rozsz ember.

Az egyházi élet külső és belső ható eszközei mintegy boncaszatra kerülnek a kis emberek előtt.

Először is jön az esperesség s rögtön kész rá Baltazár király ítélete: „megmértéttel, hiányosnak találtattál.”

Kis emberek az esperesi hivatalt inkább postatávírdahivatalnak tartják, hova naponként sok levelek bemennek s honnét szinten olyan sok levelek kimennek. Tudomásra hozatik: „Megbizatik... Figyelmeztetik... Meghagyatik... stb. efféle.

A vallásos élet vértől duzzadó szíve fehérett, irógép, honnan nem tápláló vérerek, hanem távíró drótok halozata fut ki és vissza.

A régi deliquensek előtt nem volt tekintélye sem Istennek, sem császárnak, csak a szolgabírónak, a ki szemtől-szembe állott velök mindenkor, mikor nem is gondolták. A császár messze lakott Bécsben, az Isten még messzebb, az égben. Ezek miatt nyugodtan alhatott. De a szolgabíró, mint mardosó lelkiismeret, mindig sarkában volt.

Ilyenformán gondolkodnak a kis emberek. Nekik nem esperesi hivatal kellene, hanem esperes. Mondják, a papirkar levegőt sem szabdal, nemhogy az egyházi élet itt-ott összekuszált bogait. Nekik emberek kellenének: hús és vér, mindenek felett pedig világos fő, érező szív és hajthatlan igazság.

Ez a kis emberek bölcsesége, a kik persze nem vesznek figyelembe sok körülmenyt. Mindenek felett az esperesi hivatal-óriásira felhalmozott irodai teendőit, melyek miatt absolute nilics ideje, hogy a saját szemével is lásson. Aztán az esperes is fungeus pap s rendszeren nagyobb egyházban s hozzá még különféle kitüntető kötelességekkel tisztelik meg a világi tisztások, melyek miatt aztán kívánni sem lehet, hogy csak egyházmegyéje összekuszált bogait költözze-olddozza.

Ezt elgondolhatnák a kis emberek, mielőtt megmérnék Baltazár királyt.

Esperes után jön a vizitáció.

Kis emberek megint kifeszítik a mérő zsinórt. Igaz, hogy az esperes nem mehet mindenivé, de a vizitáció mehet mindenivé. Nemesak megnézheti, de meg is lát-hatja az egyházi életnek minden csinját-binját. A gyülekezetek előttük az élő törvény, mely a közvetlen

szemlélet bölcseségével sok terjedni kezdő kört jó idejében kivághat, felülül begyógyíthat, ingatagot meg erősíthet, homályos dolgot tiszta vilárosságra hozhat.

De a vizitáció mindig siet... haza. Bajai vannak neki is otthon. Azok vannak eszében. Végezze ki-ki a maga dolgát. Aláírja hivatalos dolgait, nem mulasztván el utódnak figyelmébe ajánlani a gyógyítandó bajokat. Utóda megint utódat emlegeti.

Igy aztán elvégre is a bűróba végződik a dolgok láncolatának végső szemje. Felhivatik... Megbizatik... Meghagyatik... stb., stb. A kis emberek pedig izetlenkednek otthon presbiterekkel, kurátorokkal, fizető (?) hívekkel és azon hatalmas atyafiakkal, kiknek ősei hajdan büszkén állottak áldozni az oltár mellé, ha kellett — vért is. Váltig mondják a bölcsőbb utódok, hogy csak a helybeli tiszteletes aggatozik mindig, mert, ha igazsága volna, támogatná a nagyobbak, de ne hagyjuk magunkat!

És nem hagyják magukat.

Hát tudja Isten, hol az igazság?

Tervezgetésekben, jó szándékokban nincs hiányosság. Mezei jegyzőkönyvek, kerületi jegyzőkönyvek, hírlapok, értekezletek tele vannak: „javasoljuk... öhajtjuk... kívánjuk... elváratik... meghagyatik... stb. effélékkel. Aztán, mert mindig végtelen cserdül az ostar, a kis emberek próbálkoznak otthon életet adni a néminémű jószándékoknak. A legtöbbször megakad mindjárt a presbiteriumon, aztán azokon a kisebb rendű hatalmaságokon, kiknek legfőbb örömiük telik bontogatni a különben is bomladozó egyházi életet — sokszor a helybeli plebános vendégszerető asztalánál. A kis emberek aztán... abbahagyják a jó szándékot s értelmük, akaratuk azon kérdés körül összpontosul, hogyan tartásuk el családjukat?... hogyan juthassanak előnyösebb pozícióba? s ha megürül egy-egy jobb ekkldzsia, szívesen és nyíltan áldoznak néhány száz forintot, annál is inkább, mert az újabb idők tanúsága szerint, ez már nem is megy kanonikus számba.

Tagadhatatlan, hogy a kis emberekben nagy elkeseredés legyen, mely miatt nem láthatnak mindent tiszta világításban. Mert, hiszen nyilvánvaló, hogy nincs mindenütt „szenny és piszok Benárestől Jagernáig” s némely esperes *látvány* evangéliumi lelke, szinte teremő erővel lebeg egyházmegyéje felett s mintegy gyengébb *testvérei* úterén tartja folyvást kezét, buzdítja, intve, majd kényszerítve szerettel és alázatossággal, egyedül a Jézusért és az ő országának terjedéséért.

Kis emberek aztán, ha végigsépeltek egy asztalot, új szerűt keresnek s csak úgy suhog a hadaró kezökben.

Kedvenc témájok a pap-képzés ügye.

Mértékül felállítanak két rovatot: tartozik, követel. Mivel tartozik a pap?... Mit követel a gyülekezet?...

Megadják a választ először a *követel* rovatra.

Követeli mindenekelőtt, hogy töle minél kevesebbet követeljen a pap s minél többet adjon neki. Hogy ne csak a maga megélhetéséről gondoskodjék, hanem még az övékről is. A lelki ügyeit nem annyira emlegeti, mint inkább a testieket. Legbuzgóbban éneklí az ilyen énekeket: „Sziköllködünk sok mértékben”, „Könyhullatásom nekem kenyerem éjjel-nappal”, „Hogy magunkat adósokká tettük” stb. S aztán szabadulni akar a „sok szükségtől”, „könyhullatástól”, „adóságtól” — a szabadulásnak remény-horonyra leginkább a bogárhátú parókia.

E végből a *kegyes hívő* követeli, hogy kicsiny papja mindenhez értsen, a mi csak a szegény ember ügye-

bájára tartozik. Azért is pedig, mert itt ingylen kaphat minden remédiumot. A jegyző, a bíró, a fiskális, orvos, a zsidó stb. mind pénzért árulja többé-kevésbé használható medicináit. A kegyes hívő szerint egyik sem okosabb ember a papnál. Aztán a papi fizetésökért nem csak a menyország örömeiben óhajtanak részesülni, elvárják, hogy papjok e földi életre is segítsen. A más világon majd elvégzi a jó Isten.

Igy kerül aztán a kis emberek elibe adás-vevés, csere-bere, szántás-vetés, illtetés, oltás, kaszálás, aratás, mindenféle szerszámnak a használhatósága, építések nem csinaj-binja, tervek és költségvetések köre, vasra, fára, állattartás, úzerkedés, hízalás; emberbetegségben és állatbetegségben való tanácsok és tényleges segítések, végrendeletek, hagyatékok, árvaügyek, szövetkezeti ügyek stb., stb., stb.

Ezek mind a *követel* rovatba jönnek.

Hát a *tartozik*, mivel lesz kitöltve?...

A kis ember előveszi bizonyítványát hiteles pecséttekkel, tudós emberek aláírásával erősített oklevélét, melynek csak megpillantására is úgy dagadozott a májja.

Kitölti a rovatot.

Héber nyelvtan, héber egezegek, görög egezegek, dogmatika, összehasonlító vallástudomány, egyháztörténelem, symbolika stb., stb.

Ezekből nem követel senki.

A kis ember gondolkodik. Iskolai büszkesége először fellázad, azután megrogyan, mintegy nagy, nagy kadal szájalma kevés pernyéje. A követel és tartozik rovat úgy lánzol lelke előtt, mint valami farkasszem vacogó pusztai útas előtt.

Vagy-vagy!

Ha nem tud tanácsokat adni, hát mit tanult tiszteletes uram, annyi sok esztendő alatt? — faggatja a falusi bölcselkedés.

— Hhah! kedves hitsorosom, nem olyan tudományt tanulunk mi, a mit a moly és rozsdá megemészti!..

— Hát akkor minket eszen meg a moly és rozsdá — duruzsol a kegyes hívő s emleget sok mindenféléit.

A kis ember hozzá fog és tanul; kezdi az élet ábecéjét.

— Sohase felejttem el — mondja egyik — egy suplikáció-útamban betérve a zalamás parókiaiba, annak pitvarának ősz szakállú, szelid aram őreg urat találtam, a mint egy vessző-seprű megcsinalásával bibelődött.

— Látja, kedves őcsém, ez a falusi dogmatika.

Bennem akkor tótágat állt a dogmatika, de bezzeg, talpra ugrott később, sőt nekifogtam magam is tanulni Pista kocsiától.

Ha pedig megmarad a szent *khokma* mellett, fumi-gálva minden profan tudnivalót, akkor meg is nézhetik az ő szűkebb és tágasabb hazáját!

Dehát mégis, nemcsak kenyérről él az ember, különösen ha papi ember. Mert bármennyire jólesik is Pál kómának, hogy a csikó-vásárt előnyösben csinálja meg — a tiszteletes koma mondta, pedig az tud ám hozzá! — de hát elvégre is a szent hivatal tanulmányozást követel s bizony Pál koma nem látna szívesen, ha papjok nem volna különb, mint a szomszédé, vagy pláne, mint a plebános tisztelendő.

A mit adott a papképzés: aranyat, ezüstöt, drágaköveket, fát, szénát, pozdorját, — az életpróba tükzemen-céjébe kerül. A kis ember, míg tanult, nem érzett semmi felelősséget. Most ő tanít, vezet, formál s felelős mindenkért. Minden szava nyomot hagy, akár katedrán, akár útfélen. Lelkéből kiszaló kijelentései, mind egy-egy erkölcsi váltó, melyet bármely pillanatban le kell számítolnia, különben önmagát is, hivatalát is,

erkölcsi csodbe juttatja. S aztán a kálvínista ember mind gondolkodik, gondolkodnia szabad is, kel is. Az élett eseményeinek százelete ellentéte csakugy felvetődik a kegyes hivatok lelkében s nyugtató központot keres. Ezt a központot kell megtalálnia a kis embernek — először maga részére. Mert csak így adhat másoknak is. Nagy érdeklődik, vagy nem az igazság iránt.

Ha nem? Egyszerűen recitál napról-napra. Kétfeljei nincsenek. Ledarálja az életet nagy békeséggel s — eltemetik az ekklézsi költségen nagy tisztességgel.

Ha igen? Mint hullamok, zajlanak lelkében a folytonos kérdések: a vallásnak, az erkölcsi életnek nagy kérdései. Előszedi szerzett ismereteit. S meg kell valania, hogy azok felette fogyatékosok. Mindjárt a legelső kérdés: a biblia, annak lényege, annak központi igazsága, isteni volta, erkölcsi elvet. Ugy tanulta, hogy az élet és halál nagy kérdéseire a biblia feleletet ad. Elhitte. Most minden formában eljibe áll a kísértő. S neki tudnia kellene, hogy azon dolgokról másutt is mint gondolkoznak, mint bizonyítanak? Az igazság összehasonlítás folytán jó ki. A dolgok hasonlóak és különbözök. Hol ezeknek határa? Hol veszi ezeket az összehasonlításához szükséges nestereket, igazságokat? S ha nem tud eligazodni köztük, hol az utbagazított tanító, egy egészen reszrehajlatlan, tárgyilagos tanító?!

A nagy gondolkodók, kik különféle nyelveken egy igazságot hirdetnek, alig léteznek a kis emberekre nézve. Nemcsak az élet ezer nyomorsága, de az anyagi szegénység sem engedi meg, hogy tartalmas könyveket szerez-hessenek s azokból világosságot, feleletet nyerjenek.

Szóval a kis emberek nincsenek megelegedve a papképzéssel. Akkor pedig sokálták... bizonyosan a ráfordítandó időért.

Ez a kis emberek nyavalyája.

Mennek tovább, nekimelegedve!

A kis emberek — apák lesznek, miként atyáik lettek. A törzs körül sarjadékok indulnak növesnek.

Bezzeg a rókának van barlangja, az égi madárnak fészke, de az emberfiának nincs fejt hol lehajtani.

Minden új esemete egy-egy új kérdőjel: mit együnk? mit igyunk? mivel ruhazkodjunk?

Aztán a nevelés!!...

Kis emberek hallottak erről, tanultak is s képzelték is annak idejében, hogy pompásan tudják — a papírról.

Most következik a praxisz.

Mert, miként Arany mondja:

„Kettős úton halad az emberi élet,
Egyik a gyakorlat, másik az elmélet!”

Itt aztán, a jeles érdemjegy dacára, lépten-nyomon botorkálnak. Most kezdenek gondolkodni a *nevelés* szó tartalmáról. Eddig megelegedtek a szóval, tartalom nélkül is. Az első sarjadék meghozta a tartalmat. De meg am a tudatlanságot is! Mi a ménkűt is tanultak 16 éven át, hogy azt se tudják, mit csináljanak egy kis újszülött porontyval, a ki csak sir... sir, és se diák tudomány, se görög tudomány, se logaritmusok, se logika, meg a héber egzegezis sem hallgattatja el?! Az új szülőknek szívők-lelkők összefacsarodik, de csak nem tudják, hol a baj!

„Egyáltalán sajtószertű maradéka a szellemileg szegény, az ókori legendákon, mitológián, literatúrán rágódó középkornak, a mai közoktatás, közművelődés. A művelt emberre nézve, szegénynek tartják ma is, ha nem ismeri Herkules hőstetteinek gyermekes és buja meséit vagy az ókor összes kétes hőlgyeinek szerelmi históriáit,

Helénától Proserpináig, — de kérdezik-e tőle valaha, ki volt Jenner, Semmelweis, Howard, La Ribritiere, Miss Nightingale és más jöltveje az emberiségnek? A művelt osztályok ifjait úgy nevelik, úgy tanítják, hogy ismerjék a *trivium*-s és *quadrivium*-szerkezetét, — de nem ismerik meg soha a fűtést, melyet élveznek házaikban, a szőlőzetestét, melynek levegőjével élnek és azokat a Leviatán-erőket, gépeket, melyekkel az egész emberiség él, melyeket javára kihasznál. Tanítják az ókor grammatikáit, szó és mondat szerkezetét, a helyes latin-szörendet: de testük szerkezetét, a helyes életréndet nem. Tanítják a görög, a latin olgarkia, szenátusz, populusz küzdelmeit, marakodásait de nem a modern socialis és humanus törekvéseket, melyek feladata a jobb higiéna, a humanusabb élet megszerzése az összes emberiség számára.”

Százezrek fáradsnak összes szellemi és testi erők megfeszítésével a kimerülésig napról-napra, sőtét műhelyekben, emberpusztító gyárakban és nincs a ki bennök az embertársat megsajnálma, oltalmazna. A szegény betegek orvoslását *miuendo leltidőra* bocsátják az orvosok között, ápolásukra, tüdülésökre keveset gondolnak: humanus dolog mindez?...

Nem csoda, ha ma még a társadalomnak legműveltebb rétege sem képes világosan látni s észszerűen cselekedni közegészségügyi dolgokban.”

És talán nincs igazsága a derék Fodor József doktornak, ki a fenti idézetet lelke nagy keserűségével mondja el az országos közegészségügyi egyesület 1893 évi gyűlésén?!

Persze! De hát mit használ az a kis embereknak, ha érzik, hogy igazsága van. Nekik nevelni kell. Tetted, értelmet, erkölcsöt. És pedig nemcsak házukban hanem gyülekezeteikben. Mitől? és hogyan? nevedik az értelem. Mitől és hogyan nevedik az erkölcs? S egyáltalán van-e az három s ennek nevedése, egymással valami viszonyban? Folytassuk tovább a kérdést? mi kő az életnek igazi tartalma, ez a nagy kérdőjel! A mely örökre kérdőjel marad, ezer meg ezer, tanult ember előtt, ha száz nagy peesétes okmány-nyal doceálja is vezető mivoltát!...

Csendeskedjete kis emberek... a karcsos nagy ingerültésgbe hozott! Hiszen a ti bölcsességetek szerint, bábaképző, dajkáképző tanfolyamot kellene nyitni a theológián.

De hát miért legyen az emberi társadalom, mint egy kettős vedrel járó kút, egyik nagy felében szenvető tömeg, tudatlansága miatt, a másik kicsiny fele gyogyító?! Betegek és orvosok.

Igy tartanak nagy mosást a kis emberek. Szapulóba kerül minden dolog, habár saját nyakukat eszi is a ug. Felülről egyet ugnak lefelé.

Belejutnak a népiskolába. Nagyot mernek. Azt beszélük, hogy ök iskolászéki elnökök s ez úton összeköttetésbe jönnek a népiskolával. Ök nevelni szeretnének, a tanító úr pedig tanítani akar. S váltig ellenkeznek, hogy ez a kettő nem egy, kész az összeitközés. A tanító úr homlokára írja ezt a büszke jeleszót: *Az iskola én vagyok! noli tangere circulo meos.* A miniszter úr azt hirdeti, hivatalos rendeletben, hogy csak az erdélyi szász papok értenek az iskolához; a többi pap és levíta vegye le kezét az eke szarváról.

Jól van.

Kis emberek figyelnek és lesik a drága fa gyülmöcsét.

¹ Ilyesmink elisajfítására való volna az ú. n. közegészségútan, a mi minden akademia tanrendjében ott van. Szerk.

* Parokhialis könyvtárak, jöjjen el a ti országotok! Szerk.

No... no!... haladunk, szó sincs róla. A statisztika évről-évre magasabb % irni-olvasni tudó hazafit mutat. Csinosodunk... értelmesedünk.

Hanem az élet!! az élet!!

Tudja Isten, mintha biccentene.

Csak ne látna az ember és ne hallana és ne olvassa szegény emberekről, tanult emberekről, gazdag emberekről oly dolgokat, melyeket se látni, se hallani, se olvasni nem jó... nem jó...

Férges gyümölcsök... férges gyümölcsök...

Ilyen a kis emberek zsörtölődése.

(Vége köv.) Andrásy Kálmán.

TÁRCA.

Hivatalos gyermekek-rablások.

Kettőről van szó: az egyik III. Károly, a másik pedig leánya Mária Terézia alatt történt édes magyarom, még pedig Erdélyben.

III. Károly a spanyol koronáért folytatott véres harcot V. Fileppel, a francia királynak, XIV-ik Lajosnak unokájával. Egyszer azonban meghalt a bátyja I. József magyar király és német császár véletlenül. Nosza megjítek az európai hatalmasságok, hogy most már nagyon nagy hatalom is lesz Károly! Cserben hagyták szépen s így kimaradt Spanyolországból és annak csak olasz birtokait kapta meg.

Éppen ekkor hamvadt el a H. Rákóczy Ferenc által kezdett magyar szabadságharc. Utolsó fűszekit Károlyi Sándor és Pálffy János oltotta ki a majtyény mezőkön, az esedi lap szélén. A két jó ur megakarták menteni a magyar nemzetnek, a mi megmenhettől volt. Hanem hát egy csapat magyar úr, a kinek a jószágai Bécs közepébe fektették s meg a *katholikus főpádság* schwarcgelbebb lett az osztrák-cseh főuraknál és addig beszéltek a szatmári békét elfogadó királynak, és oly szolgáló módra viselték magukat az országgyűléseken, hogy még II. Rákóczy Ferenc is — a ki éppen a haza szabadságáért áldozta mindenét — a hazaárulók közé került... s a *törvény tisztelét egészen megingatták a fejedelem előtt.*

És lón aztán szomorú sorsa a magyar protestáns egyházak: A békekötések oklevelei annyit értek, mint a zsidóárak; a templomokat egyre-másra elszédték, meggye szerte csak kettőt-kettőt akarván meghagyni a protestánsoknak: a protestáns papok a katolikus püspökök vizsgálata alá vetettek, hogy helyesen keresztelnek-e?... És megújult újra az erőszakos tértés, katonai karhatalommal is. Ilyet beszéltek el vagy kettőt a sok közül.

I.

Erdélyben nagyon sok főúr van, kik vagy egyik-másik fejedelem, vagy annak a rokonsága véreből származtak. Midőn a török és evvel együtt az erdélyi nemzeti fejedelemség szerencséje is lehanyatlott; kivált pedig midőn a jámbor I. Apafy Mihály fejedelem ő nagysága is behunyta szemeit: az erdélyi főurak egyre-másra törekedtek kérdelmieni egy-egy római szent biradalmi, grófi vagy bárói címet a bécsi kormánytól, feledve, hogy *offele gyarló cím nélkül is az urak vagy mágnások közé tartoztak vala.* De hát ha Teleki Mihály uram kaphatott grófi címet, miért ne kaphatna egy Bethlen, Bánffy, Kornizs stb.?! A bécsi kormány pedig szórta az üres címeket mint a maszlagot, hiszen neki semmibe sem került és

nem is kívánt érte sokat, csak egy-egy darabka alkotmányt, nemzeti jogot, *katholizálást* stb. Lomtárba való dolgok, úgy sem ad érték a német semmit.

1691. december 4-én I. Leopold, római német császár és magyarországi koronás király kiadta a róla nevezett (leopoldi) diplomát, melyben Erdély törvényeit s az Apprataba és Compillata constitutioktat ünnepélyesen megerősítette és ezzel a három nemzet (magyar, székely, szász) és a 4 vallás (református, lutheránus, római katolikus és unitárius) minden jogát. Ezt a diplomát az 1692 iki március 15-iki országgyűlésen Nagy-Szebenben, az erdélyi rendek elfogadták, kihirdették s ez valóságos kétoldalú szerződéssé vált a fejedelem és a rendek közt. De hát miért tartották volna meg Lipót és utódai a diplomát, midőn akadt elég erdélyi úr, a ki csúszás-mászásból törvény sértésre bízta a fejedelmet, vagy német kormányát!!

Ilyenek voltak báró *Kászoni János*, akkori erdélyi udvari kancellár (olyan miniszter-féle) és gróf *Kornizs Zsigmond*, két vakkuzgó katolikus főúr, a kik nem vihettek el a lelkekön, hogy gróf *Bethlen Kata* a gyermekeit kálvinistának neveli.

Ez a gróf *Bethlen Kata* egyike volt az erdélyi legderekább magyar urasszonyoknak. Gazdag, buzgó kálvinista, művelt és udományszerető asszony. Leánya volt gróf *Bethlen Sámuelnek*, Kükköltő vármegye főispánjának és Marosszék fő király-birájának s nejének Nagy Borbálának.

Gróf *Bethlen Kata*, midőn 17 éves lett — 1717. szeptember 11-én — férjhez ment gróf *Haller László*, római katolikus úrhoz, a ki egy iratban „erős hittel lekötelezte magát”, hogy „felségét soha vallásában nem háborgatja, és ha gyermekeik lesznek, a fiú pápista, a leány református vallásban neveltesse.”

Született is 3 gyermekök: Sámuel, Pál és Borbála; de Sámuel elhalt. — Igen, de meghalt a férj és atyja gróf *Haller László* is, 1719-ben, pestisben, 22 éves korában.

Gróf *Bethlen Kata* 1722-ben májusban ismét férjhez ment gróf *Teleki József*, református úrhoz s báró *Kászoni János* és gróf *Kornizs Zsigmond* azonnal mukába veték, hogy a gyermekek édes anyjuktól elvessenek, „nehogy valamit beszíjanak a kálvinista vallásból.”

Formaszerinti végzést eszközöltek ki erre az erdélyi guberniumtól, vagy kormányzektól (a mi olyan helytartó tanács-féle volt), hogy a gyermekek édes anyjuktól elvessenek, mely határozat a felséges udvarhoz azon kérvénssel küldetett fel Bécsbe, hogy *azl katonai erővel végrehajtani is engedjessék meg.*

Hiába folyomodott ezen istentelen végzés ellen a fejedelemhez gróf *Teleki József* — felsége gróf *Bethlen Kata* nevében; — folyamodására a következő végzést kapta: „Az udvarnál már nyilvánosság, hogy a *haza törvénye szerint* a gyermekek az anyjoknál kellett volna maradni, de mint hogy ő felsége egyszer megjegyezte az ellene valóknak, hogy elveszi, azért már úgy kell lenni, meg nem másolja. A miniszterek is mindnyájan azt írták: „Látják magok is, hogy mind Isten, természet és haza törvénye is azt kívánja, hogy az anyánál maradjanak a gyermekek; de ő felsége örökös fejedelme lévén az országnak, a törvényt is felbonthatja.” Ennek következtében báró *Tyze János* erdélyi főhadparancsnoknak meghagyott: „*hogy akárhohá találhatónak a gyermekek, rendelvén két kompánia katonát egy fősztráamesterrel, vegyék el.*”

Gróf *Bethlen Kata* — Telekiné, — látván azért, hogy a dolgot változtatni nem lehet, 1725. december 4-én a főt Kolozsvárt, leányát pedig Kendi-Lónán hagyta gróf *Teleki Pálnénál.* A fűt gróf *Kornizs Zsigmond* guberná-

tor, a leányt gróf Csáky Zsigmondné, gróf Haller Katalin vitték el.

„Ékeppen — mondja a megkeserített anya — „az én gyermekeim elvételének tölem, hogy magam azokat anyai gondviselés alatt ne nevelhessem az én vallásom szerint.“

(Lásd „Gróf Bethleni Kata életének maga által való leírása 11-58 l.p.)

H. Kiss Kálmán.

VIBORNAI MUDRÁNY ANDRÁS
1818-1895.

Hova hajdan az országos karok és rendek országgyűlésre sereglettek egybe délecz paripákban, — Szabolcs várának ezredéves s ma már alig látható maradványai közé, nagy közönség kísért ki március 30-án egy néma koporsót a helybeli reformátusok és a sárospataki főiskola énekkarainak megható gyászdalai mellett.

A koporsót alig takarta-koszorú s díszfogat helyett a község férfiai emelték melán, meghatottan és bocsáztattak le egy ősi sírbolt üregébe, a rokon porok közé.

Kit rejtett az a koporsó? Egy 77 évet élt férfiú tetemét, a kinek nevét nem hordozta zét naponta a hír röpké szárnya; a ki csendes elvonultságban, zajtalanul élt, munkált és tervezett, hogy mint családjának utolsó férfi sarjadéka, maradandó emléket biztosítson nevének — sokaknak lelki hasznára és épülésére. Egy férfiú porhüvelyét, a kitől ha sok ember örömet megtagadott is Istene, de megáldotta őt mélységes hittel és bölcs emével, hogy ki tudjon békélni a földi élet visszacsúgaival és ott keresse a vigasztalás forrását, a hol minden igaz kereső meg is találhatja azt, t. i. Istent, az Istennel való békességben.

Mudrány András, szabolcsi nagy birtokos kihűlt porait rejtette ama koporsó, s rejti immár az a régi családi sírbolt, a mely felé bátran odajegyzhető a megfordított nemesi címer mellé, Pal apostolnak emez önismeretű vallomása: *„Tudom, hogy ha az én földi sátorházam elromol, épületem leszen Istennél t. i. én kézzel csinált házam, hanem örökké tartó a mennyekben.“*

Született a boldogult Tarcalzon, Zemplénnegyében, 1818-ban, néhai Vibornai Mudrány Ferenc és Bárczy Bárczy Katalin szülőktől. Kora gyermekségében történt meg, hogy szülőivel Szabolcs községbe költözött, hogy itt a derék ösök hagyatékát átvegyék.

A gyermekekkel szépen megáldott szülőnk nagy gondnal, de egyuttal tiszteletreméltó szigorúsággal örökösök övéik lelki-testi fejlődése felett. Bárczy Katalin, a jó édes anya — úgy látszik — sokat örökölt ama másik Bárczy Katalin szelleméből, a kinek nevét egy imádásos könyv is őrzi hazai irodalmunkban. A ház hangulatán érezhető volt az istennel való társalkodás bensősége s ennek eredménye lehetett ama puritán egyszerűség, a mely a fiúk nevelésében olyan parancsolólag jelentkezett és a mi a legkisebb flygermekre annyira elhatározó volt.

Neveltetése a zúlei házban kezdődött, magán nevelő felügyelete alatt. De már 1829-ben Sárospatakon találjuk, hol Somossy János rektorsága alatt, mint inferiori szintaxista jegyeztetett be az anyakönyvbe; az u. n. abécista, conjungista és grammatista osztályokat tehát otthon végezte el. Sárospatakról aztán, a német nyelv elsajátítása végett Iglóra és Késmárkra ment, mindkét helyre nevelő kíséretében. Hiteles tanú bizo-

nyítja, hogy a nevelőnek utasítással volt adva a gyermek öltözködését illetőleg, hogy ruháival nem haladhatja túl a legszegényebb késmárki tót diákok. Miként haladt tanulói pályáján, ma még — az adatok elégtelensége miatt — nem mondható meg. Az bizonyos, hogy 1834-ben már ismét Sárospatakra került vissza s itt Miklós László rektor szep. 5-én, mint első éves publicust jegyezte be az anyakönyvbe s egyik testvér-bátyja, János ugyanekkor III-ad éves gyanánt szerepel. Ekkor történhetett, hogy a serdülő ifjú egy cperjesi jogász-balon nagyon diszes öltözetben jelent meg, a miért a szigorú szülők az ő nevelési elveiket megszegyentető nevelőt azonnal elbocsátották.

Sárospatakon — az akkori szokásnak megfelelőleg — mind a jogi, mind a theologiai tanfolyamokat elégezte s dícserekléssel emlegette, hogy Somossy Jánosnak, Zsarnay Lajosnak, Miklós és Gortvay professoroknak is növendéke volt.

Iskolai pályája után hol s milyen szerepben töltötte ifjú éveit s milyen hatással lehettek rá a nemzeti ébredés feledhetetlen szép esztendei — azt nem tudjuk még. Egyik testvére, Ferenc 1848-ban ott s'ett el a szabadsághősök sorában s bizonyosnak látszik, hogy a legkisebb fiú is felajánlotta életét és véret a haza oltárára, hiszen már az iskolában kiváló hajlamot érzett magában — a mit élte utolsó éveig megtartott — a nemzet történetének s főleg őstörténetének kutatása iránt.

1850 dec. 2-án vette el egyik kedves, szép lelkű rokonát, *Wattay Veronikát* a szabolcsi alispán dispensátója mellett (nagyanyja szintén Wattay-leány volt). Boldog egyetértésben töntek felelték az évek, de a ki az ősi vagyon örökösé lehessen, azt nem adta meg nekik a gondviselés. Fajta nekik az a tudat, hogy a kitűnő család jahalásnak indúl; ez a szívekbe és vesékbe látó égi hatalom titka; egymással — ezt a drága hiányt — nem éreztették soha; sőt inkább, mint hajdan Zakariás és Erzsébet egybeforrott szívvel fordultak a vallás szép- és kies folyóvíze felé s jó bizonyosságaink vannak reá, hogy ez a szívében talán zajongó, talán édes sejtelmektől és vágyaktól zaklatott pár boldogán énekelgette az úri kastély falai között Davidnak szebb zsolttárait és dicsőreteink java részét. Ma is ott díszlik az úri ház homlokzatán: *„Az Úr a mi őrző pásztorunk.“*

Az volt csakugyan. Őrzte, takargatta őket évek során a s érlelte lelkökben a gondolatot, hogy örökösök helyett örökösöket találnak majd maguknak, a kik hálával emlegessék jölteveiket. Túl voltak már az u. n. ezüstmenyegző szokot határára, a mikor *Mudrány András* összehívta az ő egykori jogászársait találkozára a szegilongi határban fekvő (Hegyalja) „*Poklos*“ nevű, 20 holdas szőlőjük tágas borházába az 1878-dik év május havában. Ez a népes s ezüst lakadalomnak is megkeresztelt összejövetel volt talán az utolsó zajosabb időpont a boldogult házaspár életében. Kiszivargot hírek szerint már ekkor elhatározták szívökben, hogy főörökösükké a sárospataki főiskolát, a *szegények iskoláját* teszik. Befolyhatott ez elhatározásukra az a viszony is, a melyben a boldogult férfiú a mi Hegedűs Lászlónkkal és Kun Daniellünkkel állott, a kik több ízben felkeresték őt kedvelt mulató és nyaraló helyén, az egész Hegyalján híressé vált „*Poklos*“ szőlő vendégszerető borházában.

1881-ben elvesztette hű élettársát, február 3-án, épen Veronika napjának estéjén. A sulyos csapást vándorozva viselte a férj, a ki ezentúl teljesen visszahúzódo életet élt s könyveiben, a régi latin és német irodalomban s a hazai történelem régi forrásműveinek forgatásában keresett némi enyhületet, vizsgálatódsát. Priscus Retor, Constantinus Porphyrogenitus és Béla

király névtelen jegyzője voltak különösebben szeretett olvasmányai s Szabolcs történetére ohajtott volna mennél fényesebb világoságot deríteni.

Az egyszerűség szeretete, a mit szülei plántáltak belé, még inkább eltöltötte szívét, agyát s a modern gavallérokat, az őseik vagyonát könnyen fecserlő uracsokat nem örömet látta ősi telken. Egy-egy lelkipástorral azonban mindig örömet találkoztott s cserélte ki gondolatait s édesen emlékezett vissza velök a múlt időkre, a sárospataki főiskola viharos történeteire.

Végrendelete, a mely 1892-ben okt. 20-án kelt, a legkialább bizonyítvány a mellett, hogy agy korának gondolatai mely tájakon találta magokat otthon s szívét milyen érzelmek dobogtatták. Ugy látszik, hogy a szegényeket ölelte dobogó tükön, a míg élt s azokkal akart együtt maradni, mint sorsuk megédesítője — mindörökké.

Olvassátok végrendeletét s nézzetek be szívének aajtán és áldjátok őt, a ki biztosította a szabolcsi ev. ref. egyház jövődjét, s megciszítani akarja a ref. egyház által a szabolcsi szegények verejtékkel szerzett kényerét és odaigtatta a *Mudrány* nevet a Lorántfy, Vay, Mocsáry és Horváth nevek mellé, hogy fényljek az az időnek végéig. A rokonok, kik most családottan gondolnak az elhunyt poraira, megértik majd az évek során, hogy nincs kamatozóbb tőke a nemzeti nevelés oltárára hordott áldozatoknál.

A boldogult nemcsé lény koporsója felett *Tomory Endre* helybeli lelkes imádkozott a házánál a templomban *Lukács Ódán* eseres jellemzete ismeretes ékességű szavával, a sírnál ismét *Tomory Endre* búcsuzott el tőle az egyház és község nevében, a sárospataki főiskola áldását és köszönetét pedig *Maklárny Papp Miklós* tanár tolmácsolta meleg szívvél. A főiskola képviselőtében ott voltak még *dr. Bartha Béla* és *Pásztor Sámuel*.

A főiskolát illető hagyaték értéke még nincs meghatározva. Ha a phylloxera a *Poklos* nevű szőlőt tönkre nem teszi, jóval felül jár az a 100,000 forint, így legalább 40—50,000 frt értéket képvisel. Emlékezetét áldani fogják a késő utódok s neve példaképpen fog ragyogni örökké.

Mudrány András végrendelete.

Alóírott Mudrány András, hálas szívvel eltelve a gondviselés iránt mindazon földi javakért, melyekkel ellátott, ép testben, ép elmével és teljesen nyugodt megfontolással, földi javaimról halálom esetére a következőképen végrendelekem:

I. Szabolcs vármegyében, Szabolcs községében és annak határában levő, összes belső és külső ingatlan birtokaimat, az azokon található összes épületekkel és fákkal együtt hagyományozom a Szabolcs községi ev. ref. egyháznak.

Kikötöm azonban, hogy:

1) A hagyományozott ingatlan vagyonokat sem elidegeníteni, sem elcserelni sem megterhelni nem szabad, és ezen korlátozás akkor, a midőn a tulajdonjog a hagyományos egyház részére átiratik, a telekkönyvben is folgyezendő leendő.

2) A lakóházát és kertjét egyedül és kizárólag a hagyományos egyház lelkesi hivatala részére lakásul lehet és szabad használni. A lakóházát és kertét sem bérbe adni, sem különösen iskolai célokra használni nem szabad.

3) Amennyiben azon szomorú tapasztalattal szereztem, hogy a Szabolcs községbeli lakosság elszegényedett, erre való tekintetből, a lakosság anyagi jólétének emelése végett, rendelem, hogy a Szabolcsi egyháznak hagyományozott külbirtok csak a községi lakosok között kiosztandó kibérlés útján jövedelmeztessek, és pedig e végből ren-

delem, hogy a külbirtokból minden Szabolcs községben lakos családnak, vallásra való különbség nélkül, joga legyen két (2) catastrális (1600 □) hold területet bérbe venni és a catastrális holdanként általam ezennel meghatározott két (2) darab arany korona, mint évenkénti bérösszeg fizetésé mellett bérben tartani.

4) Határozott ohajtatom az lévén, hogy a külbirtoknak a lakosság közötti jövedelmezését által a község vagyonosságára gyարapodjék, és emelkedjék a tekintetben, hogy a jövedelmezés ezen ohajtatomnak és rendelkezésemnek megfelelően a legszigoribb rendben keresztül vitessék; továbbá, hogy a kezelés, jövedelem-kiosztás és elhelyezés rendben, híven és pontosan eszközöltessenek, a felügyelettel és ellenőrzéssel a hagyományos egyház egyházi tanácsát és a község mindenkor bíráját bízom meg és kérem fel, és ezen felül rendelem, hogy a kezelés és jövedelem felett, minden évben az egyházlátogató küldötök előtt szigorú számadás és beszámolás tartassék, s az egész kezelés feletti felügyeletre az egyházmegyeyi kormány vezetőt is felkértem.

5) Hagományos egyház köteles a szabolcsi várbán általam épített sírboltot állandóan jó karban és kegyeletben tartani, és a sírbolt iránti kegyelet ápolását és fenntartását s az erre való felügyeletet a község egész közönségének jóakarataiba ajánlom.

6) A községi bíró az egyháztanáccsal együtt gyakorlandó felügyeletért és ellenőrzésért, a külbirtok jövedelméből évenként két (2) darab arany korona jutalomban részesül.

7) A hagyományos szabolcsi egyház a hagyományba nyert ingatlanok jövedelméből, de kizárólag csak a jövedelemből, a következő fizetéseket köteles teljesíteni:

a) Jelenleg Budapestben lakos Schvarezeleitner Hugóné szül. Beesky Vilma húgának, továbbá jelenleg Nagyváradión hivatalban levő Beesky Lászlónak és Szabolcs megyében Nagyvárad községben lakos Mihálik Györgyné, szül. Vattay Veronika keresztleányomnak, mindenkinek egy-évenként külön-külön és a míg élnek évenként és pedig minden évben november hó utolsó napjáig, hagyományos egyház huszmegye (24) darab, összesen a három hagyományosnak együtt, hetvenkét (72) darab aranykoronát a jövedelemből kifizetni köteles.

b) Szathmármegyében, Kölese községben lakos, özvegy Bakay Abrahámné, szül. Papp Erzsébetnek, továbbá Borsodmegyében Barczika községben lakos Vattay Lászlónak, mindenkinek külön-külön, a míg élnek évenként és minden évben november hó utolsó napjáig, tizenkét (12) darab, összesen a két hagyományosnak együtt huszmegye (24) darab arany koronát köteles hagyományos egyház a jövedelemből kifizetni.

c) Nagy Béla, s.-a-újhegyi lakos ügyvéd-öcsémnek egyszersmindenkora egy száz (100) darab aranykoronát hagyományosnak és ezen összeget a hagyományos egyház tartozik a jövedelemből kielégíteni.

d) Bajusz József s.-a-újhegyi lakos barátom legifjabb fiának, keresztfiának, egyszersmindenkora ötven (50) darab arany koronát hagyományosnak, melyet a hagyományos egyház ugyancsak a jövedelemből köteles kifizetni.

II. Zemplén vármegyében helyezett „Faragó-szállás” nevű réteget, a szegi határban általam jelenleg bírt, valamint a folyamathal levő tagosítás folytán nyerendő összes területeket, a bodrog-keresztúri határban bírt összes ingatlan vagyonaimat és a Tokaj városban levő úria-jogomat, belsőegemet és minden ezeken létező és ezekhez tartozó épületeimet; továbbá a szegi borházban levő házi butorkat, szüretelői edényeket és az ottani pincében található borokat hagyományozom a sárospataki főiskolában létező és fennálló tápintézetnek. A borokra nézve kívánom, hogy azok lehetőleg előnyösen értékesítenessék és az értékesítés folytán befolyt összeg kizárólag a „Poklos” nevű szőlőm újból felépitésére fordítottassék s annak megtörténtig tökéltessék.

III., IV., V., VI. egysékre vonatkozó pontozatok.

A fentiek szerint tett végintézkedésemet azonnal erősítem meg, hogy minden ezzel ellenkező előbbi rendelkezéseimet

semmieseknek és hatálytalanoknak nyilvánítom és az ezen rendelkezésben hagyományozott arany korona értékeit a jelenben érvényes osztrák értékű öt (5) forintban kívánom számíttatni.

Végrendelet végrehajtójául Dioszeghy János királyi tanácsos urat, akadályoztatása esetére Dókus Gyula császársz és királyi kamarás urat kérem fel.

Erről kiállítottam ezen saját akaratommal szerkesztett, általam mindenkinek helyesnek elfogadott és szakos elhatározásomból származott végrendeletet, mely két (2) eredeti példányban lett kiállítva s általam aláírva.

Kelt S.-A.-Ujhelyben, 1892. évi október hó 20-án

Mutrány András végrendelező.

A végrendelet hitelességét igazolják: Malotay Etele, Becske Bálint, Spielenberg Barna, Dongó Géza, Thuránszky László.

Kihirdetett 1895. április 1-én.

KÖZÉLETÜNK.

Az ev. ref. konvent.

Egyetemes konventünk, ez évi rendes gyűléseit, folyó hó 2-án délelőtt $\frac{1}{4}$ 11 órakor kezdte meg Budapestén, a szokásos helyen, Kun Bertalan püspök és Tisza Kálmán főgondnok elnöksége mellett. Kun Bertalan egyházi elnök, mint mindig, úgy most is, fenkölt szellemű, szívbeli jövő, a szívekes szóval imát mondott, Tisza Kálmán pedig rövid, tartalmas szavakkal üdvözölte az egybegyűlt tagokat s jelölte meg a tanácskozáskor célját, kiemelve, hogy a konventnek minden tagja ismeri az idők által teremtet helyzetet s ismeri állami és egyházi életünk ez idő szerinti sokszorososan összefortt ügyeit: nincs azért más mondani és kívánni valója, mint az, hogy mindnyájan buzgósággal és bölcseséggel intézzük ügyeinket szeretett hazánk és egyházunk javára.

Mindezt ezután a konvent egy kegyeletes kötelességnek tett eleget. Ugyanis bejelentetvén Könyves Tóth Mihály, volt debreceni lelkesnek a közéleti napokban történt elhunytja, részvételét fejezte ki jegyzőkönyvében a nagyérdemű férfú iránt, aki régebbi időben huzamosabb ideig volt tagja az akkori konventeknek.

Új három-évi életet kezdvén meg ez alkalommal a konvent, mindenekelőtt rendezkednie kellett. Az egyes egyházkerületek bejelentették a három évre megválasztott konventi tagjaik névsorát. Egy pár kivételével, mind régi egyének állítottak a munka alá. Megjelentek a tiszántúli egyházkerület részéről: Kiss Áron püspök, Horthy István, főgondnok helyettes, gr. Dégenfeld József, Tisza István, Széll Kálmán, Kiss Albert, Tóth Sámuel, Szabó János; a tiszáninneni egyházkerületből: br. Vay Béla, főgondnok, Mocsáry Lajos, Bernáth Elemér, Fejes István, Mitrovics Gyula; a dunamelléki egyházkerület részéről: Szász Károly. Szilágyi Dezső, Szilassy Aladár, Karap Ferenc, Szilady Áron, Baksay Sándor, Kovács Albert; Dunántúlról: Papp Gábor püspök, Vályi Lajos, Czike Lajos. Erdélyből: Szász D. püspök, br. Bánffy Dezső, Szász Gerő, Bartha Lajos, Parády Kálmán, dr. Kolozsváry Sándor stb.

Az igazolás után gyűlésválasztásra került a sor. Közfelkiáltással újra megválasztották: Tóth Sámuel, György Endre, Mitrovics Gyula s dr. Szász Béla helyére, a ki gyöngékedése miatt nem vehet részt, dr. Kolozsváry Sándor, egyetemi tanár.

Tíz percze felfüggesztvén ezután a közgyűlés, az egyes bizottságokba íratkozttak be a konventi tagok s

ennek eredménye a tovább folytatott gyűlésnek bejelentetvén, ugyancsak a bizottságok elnökeinek és előadóinak megválasztására nézve merültek fel némi eltérő felfogások. A gyakorlat eddig az volt, hogy a bizottságok elnökeit és előadóit a konventi közgyűlés választotta meg. Ez ellen emelt szót Mitrovics Gyula s indítványozta, hogy a bizottságok maguk válasszák embereiket, azon oknál fogva, mert azok ismerik legjobban tagjaik munkássági körét s esetleg arra-valóságukat is. A tárgy megvitatásában gr. Dégenfeld József, Bernáth Elemér, Czike Lajos, Szász Károly és Fejes István vettek részt, mely után szavazásra kerülvén a kérdés, a konvent elfogadta a Mitrovics Gyula indítványát.

A közalap végrehajtó bizottsága kész lévén munkálataival, ez az ügy vétettet tárgyalás alá. Kenessey Béla, bizottsági titkár olvasta fel az erre vonatkozó részletes és kimerítő előterjesztést. Ennek adatai szerint a közalap jelenlegi tőkepenze 421,600 frt. Ez évben rendelkezés alatt áll 106,403 frt 3 kr. Ugyancsak ez évben 9724 frt 21 krral több folyt be a közalap pénztárába, mint a megelőző évben, de ennek, fájdalom, korántsem a nagyobb mérvű áldozatkészség az oka, mint talán gondolnók, hanem egyszerűen az, mert a mult évi konvent szigorú rendszabályokat hozott a hátrálékok befizetésére s ezen rendszabályok kényszere eredményezte a réggibb tartozások befolyását.

Megjelöltetvén a közalap segélyezésére váró célok s eme segélyeknek a törvény által megszabott arányait, a bizottság jelentette, hogy azok mellett a közalapot a mult évről 1035 frt fedezeti hiány fogja terhelni; azt indítványozta tehát, hogy ez a hiánysegélyezés fordítandó 2028 frt megvonása által fedeztessék ez időszert. Ez ajánlat aztán hosszú vitára szolgáltatott alkalmat. Gróf Dégenfeld József nem találta méltányosnak, hogy ily mutatózó hiányok kizárólag a tőkesegélyezés kontójára utalványoztassanak, mikor a hiányt, szerinte más, módon is el lehet érszéníteni. Végre is szavazás döntött a kérdésben s a többség elfogadta a végrehajtó bizottság javaslatát, mindazon ajánlatokkal együtt, melyeket e tárgyban más irányban is tett s a melyek közé tartozik az is, hogy miután a domesztikai kérvények még most is rendetlenül állítatnak ki, bár erre nézve világos rendeletek vannak, jövőre figyelembe sem fognak vétetni az olyan kérvények, a melyeknél ezen rendszabályok pontosan nem lesznek megtartva.

Ugyancsak a végrehajtó bizottság jelentette, hogy Kenessey Béla titkár, folyó év szeptember havában *Kolozsvárra megy* a theologiai fakultáshoz igazgató tanárnak, ezért beada a állásáról való lemondását. Minthogy azonban ezen körülmény nem lehet akadály arra, hogy addig buzgó teljesített titkári tisztét tovább is folytathassa, ajánlotta a konventnek, hogy Kenessey Bélát továbbra is tartsa meg hivatalában. A konvent elfogadta a végrehajtó bizottság ajánlatát s eddigi titkárárt, érdemeinek teljes méltánylása mellett, megtartotta sok buzgalommal végzett hivatalában.

A domesztikai kérvények elintézésére kerülvén a sor, segélyeztetik 231 egyház 13.660 frral és 171 lelkesz 6925 frral. Költségvetésileg kiosztott volt 20.734 frt 88 kr. Kiosztatik 20.585 frt, rendelkezésre maradván 149 frt 88 kr.

A segélyben részesült egyházak és lelkeszek névsora, a segély mennyiségével együtt, a következők:

I. Dunamelléki egyházkerületből.

A) Egyházak.

Beczefa-Zsibót 100 frt, D.-Szabolcs 120 frt, Tésenfa 100 frt, Vaiszó 100 frt, Bonyha 80 frt, Kapoly 150 frt,

Bugyi 100 ft, Duna-Bogdány 140 ft, Dab 100 ft, Böleske 100 ft, Duna-Földvár 100 ft, Pécsvárad 100 ft, Szedres 50 ft, Csákvár 220 ft, Vaal 100 ft. Összesen 15 egyház 1660 ft.

B) *Lelkészek.*

Balint Károly törtéti 50 ft, Földvári László váczhartyáni 80 ft, Szabó Lajos kis-szt.-miklósi 50 ft, Pálffy Gábor acsai 50 ft. Összesen 4 lelkész 230 ft.

II. Dunántúli egyházkerületből.

A) *Egyházak.*

Alsó-Felső-Várad 80 ft, Garam-Vezekény 80 ft Mohi 100 ft, Zeiz 80 ft, Szodó 80 ft, Alsó-Fegyvernek 60 ft, Somogy-Csurgó 80 ft, Inke 80 ft, Galambok 60 ft, Orcei 100 ft, Nagy-Maros 60 ft, Kis-Ujfalu 60 ft, Kolos-Néma 50 ft, Réthe (Boldogfa) 60 ft, Nagy-Tany 50 ft, Nádas Ladány 80 ft, Magyar-Almás 80 ft, Simontonya 70 ft, Senyháza 100 ft, Kis-Pirith 100 ft, Aszár-Kisbérhánta 50 ft, Vámos 80 ft, Nagy-Vázsony 50 ft, Felső-Órs 80 ft. Összesen 25 egyház 1770 ft.

B) *Lelkészek.*

Szikszy Ödön udvarhelyi 50 ft, Nagy Lajos nagymarosi 40 ft, Pethes Endre aistáli 50 ft, Csiba Mihály marczelházi 50 ft, Nagy Lajos simontonyai 50 ft, Mezei János őri-szt.-péterii 80 ft, Szűcs László senyházai 50 ft, Antal Lajos aszári 40 ft, Dömény Zoltán magyar-barnagi 50 ft, Márton Tamás csőri 50 ft. Összesen 10 lelkész 510 ft.

III. Tiszáninneni egyházkerületből.

A) *Egyházak.*

Szent-István-Baksa 80 ft, Buzita 50 ft, Abauj-Csécs 80 ft, Győrke 40 ft, Felső-Láncz 50 ft, Szala 50 ft, H-Zsadány 50 ft, Abauj-Vajkócz 40 ft, Felső-Ábrány 150 ft, Agárd 50 ft, Alsó-Bereczki 50 ft, Bödög-Keresztúr 80 ft, Erdő-Horváti 50 ft, Hernád-Németi 200 ft, Király-Helmecz 50 ft, Tisza-Ladány 50 ft, Leányvásár 80 ft, Leles 80 ft, Luka 80 ft, Tály 80 ft, Tolasva 50 ft, F-Barcika 50 ft, Dövény 60 ft, Hangács 80 ft, Sajó-Ivánka 60 ft, Tapolcsány 50 ft, Vadna 50 ft, Csernahó 70 ft, Hardicsa 80 ft, Imreg 50 ft, Ladmócz 80 ft, Mihályi 150 ft, Királyi 80 ft, Mártonfalva 70 ft, Sajó-Keszi 100 ft, Vigtelke 80 ft, Komjáti 100 ft, Lucska 100 ft, Szilas 80 ft, Ágtelek 50 ft, Vajkócz-Mátyócz 60 ft. Összesen 41 egyház 2990 ft.

B) *Lelkészek.*

Sárkány Samuel sz.-i-baksai 40 ft, Kiss József hejcei 40 ft, Fűrész Tamás lukai 40 ft, Kovács János vácz-ujfalusi 40 ft, Nagy Károly szomorovécsei 40 ft, Rácz Ábrahám csobaji 40 ft, Réthi Pál 50 ft, Sallai Sándor erdő-horváti 40 ft, Szantibai István berezki 30 ft, Demeter János martonyii 40 ft, Rozgonyi László 40 ft, Rehó János sejt-kazai 40 ft, Babarek Dániel nagy-ráscai 50 ft, Erdélyi Sándor m.-jesztréti 40 ft, Kádár János legényei 30 ft, Kozma Antal gercselyi 40 ft, Kálniczki János mihályi 80 ft, Molnár István lasztóci 40 ft, Persenczki János nagy-toronyi 30 ft, Soltész Gyula kis-ráscai 50 ft, Czinyéri Barna sajtó-keszti 40 ft, Vajányi János páskaházi 25 ft, Kaposi György, jabolnacei 40 ft, Ragályi Géza szadellői 70 ft, Péter József szőlő-árdói 40 ft, Benedek János f.-reviscsei 40 ft, Kiss László bátfai 40 ft, Rásky Endre vajkócz-mátyóci 40 ft. Összesen 28 lelkész 1175 ft.

IV. Tiszántúli egyházkerület.

A) *Egyházak.*

Budai-Ábrány 50 ft, Hajdu-Dorog 40 ft, Nyir-Acsád 60 ft, Békés-Sámon 40 ft, Dombegyháza 50 ft, Földvár 50 ft, Fűzes 40 ft, Kunágota 40 ft, Lele, 30 ft, Nagy-Szdistye 30 ft, Kovácska 70 ft, Resica 100 ft, Székülya 40 ft, Bücső 30 ft, Csetfalva 50 ft, Fornos 70 ft, Gece 80 ft, Halábor 40 ft, Macsola 40 ft, Makkos-Jánosi 40 ft, Surány 50 ft, Zápszony 60 ft, Fugyi 40 ft, Magyar-Kakucs 40 ft, Körös Nagy-Rév 80 ft, Felső-Álso-Józsa 80 ft, Szerop 80 ft, Ér Adony 40 ft, Felső-Ábrány 60 ft, Gálos-Petri 40 ft, Kis Kereki 40 ft, Monos-Petri 60 ft, Poklosteleki 40 ft, Anarcs 60 ft, Fényes Litke 60 ft, Geszteréd 70 ft, Gyulaj 50 ft, Ibrony 40 ft, Laskod 60 ft, Mogyorós 70 ft, Pap 40 ft, Tass 60 ft, O-Vencsellő 70 ft, Rákócz 40 ft, Tisza-Sas 50 ft, Fancsika 50 ft, Fekete-Ardó 50 ft, Mátyfalva 70 ft, Nevetlenfalva 70 ft, Péterfalva 70 ft, Tisza-Bökény 60 ft, Tisza-Keresztúr 40 ft, Tivadar 50 ft, Erdőd 40 ft, Garbócz 30 ft, Magos Liget 40 ft, Misztófalva 70 ft, Nagy-Kölc 30 ft, Petytény 50 ft, Rozsály 80 ft, Szamos-Körös 40 ft, Dengeleg 80 ft, Iriny 70 ft, Méré 80 ft, Nagy-Dobos 80 ft, Papos 40 ft, Parasznya 60 ft, Ménés Gyorok 100 ft, Pankota 50 ft, Radna-Lippa 150 ft, Borzova 30 ft, Dara 40 ft, Györgytelek 100 ft, Hermánszeg 50 ft, Istvádi 40 ft, Kőlece 70 ft, Komlód-Tótfalu 50 ft, Mánd 60 ft, Nagy-Szekeres 60 ft, Óvár 50 ft, Penyige 40 ft, Pusztá-Daróc 80 ft, Rápolt 40 ft, Sonkád 60 ft, Tatárfalva 50 ft, Ura 30 ft, Zsarolyán 60 ft. Összesen 87 egyház 4790 ft.

B) *Lelkészek.*

Fodor-Bánjámín b.-dorogi 40 ft, Dankó Géza m.-dos-csávosi 30 ft, Nagy Bertalan székülyai 30 ft, Somogyi Lajos b.-sámoni 30 ft, Veres István fűzei 30 ft, Bánóczi Endre nagy-muzsalyi 50 ft, Bereczki János hetei 50 ft, Bereczki József b.-ujfalusi 40 ft, Boros Sándor sáros-orosi 50 ft, Darcsi Miklós borzovai 40 ft, Deli Tamás tivadári 40 ft, Kőlcsei Zsigmond csetfalvai 40 ft, Miklós József gecei 40 ft, Péter Sándor zápszonyi 40 ft, Sütő Miklós kajdani 40 ft, Vajás Sándor tákosi 50 ft, Bokros Benedek szaldbágyi 40 ft, Józsa Gábor pósalakai 30 ft, Nagy Sándor váncsodi 40 ft, Csuka Ferenc apátkeresztúri 50 ft, Debreceni László felső-ábrányi 40 ft, Fazekas Mihály g.-petrii 60 ft, Kalas István ér-tarcsai 40 ft, Szabó József alsó-ábrányi 40 ft, Szatmári János m.-peterdi 30 ft, Tamási Lajos ér-olási 50 ft, Bakos Kálmán karszai 30 ft, Bakos Pál szakolyi 40 ft, Barcsa Endre ajakai 40 ft, Bekényi János k.-apáthi 30 ft, Biró János anarcsi 30 ft, Görömbői István cs.-kenézi 30 ft, Molnár Ferenc orosi 30 ft, Molnár Mihály vajai 40 ft, Molnár Miklós bálai 40 ft, Nemes István petneházi 40 ft, Nemes Menyhért székelyi 40 ft, Nagy István gemzei 40 ft, Nagy Kálmán lövőpetrii 40 ft, Nagy Lajos encsenci 40 ft, Pásztor István kálló-semjéni 30 ft, Somogyi József turai 30 ft, Szilha József papi 50 ft, Tóth Gábor nyir-bogdányi 40 ft, Papp Károly rákóczi 40 ft, Deák Mihály tiszta-keresztúri 40 ft, Fekete Károly tivadári 40 ft, Nagy Endre hobbuzmezői 30 ft, Sárkány Lajos fekete-árdói 40 ft, Szabó József péterfalvai 40 ft, Szekeres Sándor forgolyáni 30 ft, Szép Ferenc tiszta-ujhelyi 30 ft, Balajthy Károly szamoskőrői 40 ft, Barkász Albert mételeki 50 ft, Bodor Pál tiszta-berki lelkész 40 ft, Hajdú Albert udvari 30 ft, Hajdú Zsigmond batizi 40 ft, Id. Kúrthy Károly garbolci 50 ft, Meleg Albert köszeg-remetei 40 ft, Papolczi Zoltán misztófalvi 50 ft, Pásztor István magosligeti 50

frt. Kéri, Pál papsi 50 frt, Tukacs Albert domániai 30 frt, Turóczy Gyula parasznai 30 frt, Veress Imre irinyi 30 frt, Szabó József szintyei 50 frt, Vadas Gyula csermői 30 fr. Csepke Péter ricei 50 frt, Domán Pál számos-becsi 50 frt, Ferenczi Imre darai 30 frt, Jakáb Antal penyigei 40 frt, Kormány Károly borzsovári 30 frt, Lössonczy Gusztáv komlód-tófalui 40 frt, Nyírj Gyula rápóti 50 frt, Pásztor Lajos angyalosi 40 frt, Szabó Béla jánki 30 frt, Szőke József mándi 40 frt. Összesen 77 lelkész 3040 frt.

V. Erdélyi egyházkerületben.

53 egyház 2350 frttal, 51 lelkész 1970 frttal segélyeztetet.

A fentebbieken kívül az új tatrafüredi templomra 1895-re 100 frt.

Ezeknek megállapítása után, az e célból működő bizottság bemutatta az országos lelkesítő özevgy-árva gyámintézet tervezetét, a mely már előb egész terjedelmében közölve volt lapunkban. Mellékelt hozzá egy külön előterjesztést, a mely számot ad munkálkodásáról s megteszi javaslatát a *Szász Domokos*-féle tervezet módosítására vonatkozólag is. Mint adatok ez ügy történeti fejlődésében hadd álljanak itt az előterjesztés főbb pontjai: „Elnök előterjeszti, hogy a bizottságot nyert megbízás folytán s a megállapított főbb elvek alapján, a gyámintézet alapszabály-tervezetét elkészítette, azt nyomtatásban a bizottság minden tagjának megküldötte; továbbá bemutatja a Baksey Sándor bizottsági tag által készített s hozzá a mai napon írásban megküldött gyámintézeti alapszabály-tervezetét.

Miután az elnök által készített alapszabály-tervezet a bizottság minden tagjának nyomtatásban megküldötte: az felolvasottnak tekintetik. a Baksey Sándor által készített alapszabály-tervezet pedig azonnal felolvasottnak és tárgyalás alá vétetett. S mivel a tárgyalás során arról győződött meg bizottságunk, hogy ezen alapszabály-tervezet a lelkesítő gyámintézetet nyugdíjintézettel hozza kapcsolatba s azt 200,000 frt alamségély felhasználásával, a most meglévő egyházmegyei és egyházkerületi gyámintézetek részből bevonásával, illetőleg kötelező hozzájárulásával, osztályrendszer alapján szervezi a segélyezést, s épen azért mellőz minden matematikai számítást; miután az egyetemes konvent 97—1894. s végzésében határozott utasítást adott bizottságunknak és azt az előbbi gyámintézeti alapszabálytervezetnek ily értelemben leendő atalkításával bízta meg: mindezek alapján bizottságunk, ezen alapszabály-tervezet mellőzésével, a Szász Domokos elnök által készített alapszabály-tervezetet fogadja el a részletes tárgyalás alapjául.

A részletes tárgyalás alkalmával a következő módosítások tétettek:

A címmel, az özevgy-árvaiból töröltetett az *i*, s így lesz: Az országos ev. ref. lelkesítő özevgy-árva gyámintézet alapszabály-tervezet.

A 2. §-nál szintén törölnöd az árvaiból az *i*.

A 6. § harmadik kikezdéséből, a 2. és 3-ik sorból „*illetve atyjak*” töröltetett.

A 6. §-nál olvastott a beregi ev. ref. egyházmegyei gyámintézet azon feltételezése, mely orvoslást sürget azon igazságtalanságon, hogy az öt szolgálati évvel nem bíró lelkészek családja egészen kizáratik a gyámintézet jótéteményéből.

Bizottságunk nem találja indokolttnak ezen panasos feltételezést; mert az árvák, tekintet nélkül atyjuk szolgálati idejére, segélyben részesülnek; azt pedig, hogy az öt beszámítható évvel nem bíró lelkészek özevgyei is segélyeztessenek: ez idő szerint nem bírja meg a gyámintézet anyagi ereje.

A 7. § 8-ik sorába „missionariusok” után betendő „esetleg theol tanárok.”

A 9. § 3. és 4-ik sorába „az állandó segélyek és neveltetési, esetleg gyámolítási költségek” helyett teendő „az özevgyi évjáradekók és neveltetési, esetleg gyámolítási segélyek.”

A 9. § után beiktatandó: „A kegyeleti év tartama alatt, az országos gyámintézet segélye igénybe nem vehető.

A 12. § után jön: „mely ellen, a kézbesítéstől számított 30 nap alatt, birtokon kívül, a konventhez lehet felebbezni.”

A 14. § első sorába „egyelőre” után „10 év tartamára” beiktatandó, és utolsó sorába „feljebb is emelhető” helyett jön „módosítható.”

A 16. § 1. pont negedik sorába „gyámolítási” helyett „gyámolítási” jön.

A 16. § 2. pont „ha önmagukat feltartani képes állapotra jutnak” helyett teendő: „ha olyan állapotra jutnak, hogy magukat feltartani képesek.”

A 18 § első két szava „állandó gyámolításra” helyett „özevgyi évjáradekra” teendő.

A 18 § második kikezdése második sorába „lelkész” után „törvényesen leszármazó” beiktatandó.

A 19. § a) pontjának utolsó két sora törölnöd „használtól kezdve.”

A 19. § b) pontjának 3-ik sorába „igényt” után beiktatandó: „kivéve ha igazolja, hogy az egyült nem élés nem az ő hibájából következett be.”

A 19. § c) pontjának első, második és 3-ik sorába „vagy valamely büntet vagy véttség miatt a polgári bíróság által elítéltet” helyett teendő: „vagy ha büntet, vagy abban való bűnrészesség miatt, bünyenyítő úton jogerejű ítélettel elítéltetik.”

A 23. § második sorába „a 6. § 2-ik” helyett, „a 6. § 3-ik teendő.”

A 24. § első pontja: „a gyámintézet összes vagyonát egy központi jöhétű pénzintézet takarékpénztári befétéknt kezeli” helyett teendő: „a gyámintézet összes vagyonának kezelési módját a konvent határozza meg.”

A 29. § töröltetett.

A 30. § 6-ik sorába „nyújtandó be” helyett „nyújtandók be” jön.

A 31. § 10 sorában „vagy egyházakon” töröltetett.

A 32. § 4-ik sorába „missionariusok” után „illetőleg theol. tanárok” iktatandó és a pont után pótlékül: „azonban erre nem kötelezhetők.”

A 33. § 2-ik sorába „missionariusok” után „illetőleg theol. tanárok” iktatandó be.

Az egész ügy sorsának elődöntése a következő napi gyűlés első tárgyalu tüzetteti ki, a melyről részletesebben majd tudósításom folytatásában; most még csak annyit jegyezve fel, hogy az ezutáni tanácskozás berekesztése után, a konventi bizottságok eképen választották meg elnökeiket és előadóikat: közigazgatási bizottság elnöke: Horthy István, előadó: Fejes István; közigazgatási bizottság elnöke: Karap Ferencz, előadó: dr. Kolozsvári Sándor; iskolai bizottság elnöke: Szász Károly, előadó: Mitrovics Gyula; missziói bizottság elnöke: gr. Tisza Lajos, előadó: Szabó József.

A konventi bíróság is a következő ülésen fog, titkos szavazattal megalakíttatni.

(Vége Kev.)

Mitrovics Gyula.

KÜLFÖLD.

A tudomány bukása.

(Vége).

Tovább haladva, azt a kérdést veti fel Brunetière, hogy melyik az a kereszténység formái közül, melyet az emberek a morál regenerációjára leginkább felhasználhatnak, s válasza természetesen a katolicismusra esik. A katolicizmus elvéit a protestantizmussal szemben 3 pontba foglalja össze. „Az első különbség a *katholicismus* előnyére az, hogy az *kormányzat*, a *protestantismus* pedig a *kormányzat* hiánya. Ezt bizonyítja utóbbi története, a mely valójában nem egyéb, mint szétszakadozásainak története. Ugy látszik, hogy Brunetière még most sincs tovább a protestantizmus megismerésében Bossuet-nál, ennek „*Histoire des Variations*” című művéél, — onnél többet nem tud felülünk. Nem ismeri sem a protestánsok megegyezését, sem a katolikusok divízióit. Nem tudja, hogy a vallás más, mint a kormányzat: az hit; nem tudja, hogy épen azért, mert a *katholicismus* kormányzat: nyílt és egészletlen harcban áll nemcsak a felvilágosult demokrácia szabadelvű eszméivel, hanem a keresztény lelkiismeret szint autonómiájával is, — tehát nem lehet a jövő vallása. „*Másik előnye a katholicismusnak a hívek meghajlása a szentírás-magyarázati tilalom előtt.*” A protestánsok szabad vizsgálódása e szabad gondolkodó legszigorúbb bírálatát hívja ki maga ellen. A szabad francia szemléik egyik legtekintélyesebb közönlényének szerkesztője, Voltaire és Diderot unokája, mint a vallásos gondolat leigázásának szószólója: „nemde szép dolog? Vajjon nem egy második Bossuet áll-e előttünk? „*Harmadik előnye a katholicismusnak az, hogy nagyobb szeretetel inspirál.*” A protestáns főként a maga üdvére gondol; ez kegyességének nagy hibája. Se akarata, se ideje nincs mások üdvére gondolni.” Amde, ha szabad Jézus szavait módosítanunk, azt kérdezzük: mit használ valakinek, ha az egész világot megnyeri is, lelkét pedig elveszíti? Eddig azt hittük, hogy a pusztán magára való gondolás s a másokról való megfélemletés a kolostorokban honol, és hogy ha a vallásos egoizmus valahol feltalálható, ott kell azt keresnünk. Éppen nem. A kolostorokba, Brunetière szerint, nem azért menek az emberek, hogy a saját, hanem hogy a mások vétkeit engedeztőlék meg. „Az egyiknek érdemei a másik üdvére fordítottak. A mezeitlen lábú karmelita apáca, ki záródjában siratja a nagy világi emberek vétkeit, azokat eltérli. A szerzetes, ki koldulás jár az úton, a szenvetűt megázások árán megvásárolja a házasságtörő nő lelkét. . . Az emberi gyarlóságok iránt irgalmasabb igazságosság, olenezőbb Isten íté megadja a válsztottaknak az eládrhozottak részére is a kegyelmet.” Tisztátalan férfiak, házasságtörő asszonyok, csak vétkezették minden furdalsá nékül! Hisz majd megjelentek bírátok előtt a mások érdemeivel, s a bíró fölment titeket vétkeitek alól! A protestáns, e reménytől megfosztva, félelmeik közt él, s orényes életre van kényszerítve!

Brunetière úr, mint látszik, nem ismeri tehát az ingeny kegyelemből való üdrözülés tanát, a mely több békét áraszt egy protestáns lelkébe, mint az ellenkező tan a katolikusokba áraszt! Idezi Luthert is: — hát Luther át volt batva a régtelen büntudattól, de nem érezte-e egyáltalán a hit által való megázulás üdvösségét is? Ha előbb bánatos volt, nem derült-e fel utóbb teljesen? Volt-e egész Németországban, az egész kereszténységben ember, ki biztosabb és boldogabb lett volna az üdv által? S vajjon a többi reformátorokban hiányzott-e akár a bizalom, akár a buzgalom? S ha az emberoktől áttérünk a népekre, vajjon

a protestáns népek félenyekbebb-e, mint a többiek? Vajjon beázrkoznak-e hatáiraik közé s nem igyekeznék-e terjeszkedni? Nem oly terékenyek, vagy nem oly virázók-e, mint a katolikusok? Egy francia katolikus ember, *Chevalier* ezt írja: „Ha merlegeljük a nem katolikus keresztény népek által 1814 óta felmutatott viszonylagos haladást, s azt összehasonlítjuk azzal a hatalmi előhaladással, melyet a katolikus nemzetek tanúsítottak, elámlünk a roppant aránytalanságon. Nézzétek csak az *Egyesült Államok* s *Anglia* csodálatos gyarapodásának részleteit! A katolikus népek közül egyetlen, a franciák, áll a civilizált élet, de a csapások megörték jogarát s szétszorták hatalmát. . . Nyíltarvaló, hogy a katolikus és nem katolikus civilizáció közt levő erő-egyensúly 1789 óta megzavartott.”

De felesleges bővebben foglalkoznunk Brunetière úr tételleivel, felesleges azokat cáfolgatunk! Inkább azt kérdezzük: szándékos szemethúnás-e ez a való tények előtt, vagy csupán jártatlanság az újabb kor politikai, kulturális és egyházi történetében? A XIII. Leo s a francia köztársaság közt folyó, teljesen politikai indokú és célú ölekezés egyik nyilvánulása-e, vagy a mysticismussal korlított járó korlátoltsg proclamatója-e? Talán felesleges az egész nyilatkozatot komolyan vennünk, arra anyyi súlyt fektetünk, — de nem, a Revue d. d. M. tekintélye és a megtepetés, melyet e közlemények a tudományos körökben, sőt az egész műveit világon keltettek — kötelességünk tette, hogy arról megemlékezzünk.

Brunetière fejtegetése nemcsak a külföldön keltett nagyobb feltűnést és ellenmondást, hanem nálunk is többen foglalkoztak vele, részint lapokban, részint önálló füzetben. Legkiválóbb ezek közül *Bodnár Zsigmond* fővarosi tanár, kritikái és írodalomtörténeti író műve, mely január végén „*A tudomány császáról. Levél Brunetière Ferdinánd úrnak,*” címmel Budapestre jelent meg.

Bodnár Zsigmond e művében sorra veszi Brunetière állításait, s míg egyményelket helyesbíti, egészben véve elfogadva azokat, úgy tünéti fel valamennyit, mint az általa felállított s pár év óta hével vitatott *eseme-erő-törvények* igazolásait, részleges jelenségeit. Igazat az abban Brunetière-irakról, hogy a mysticismus terjedni kezd közöttünk, de ezt nem úgy tekint, mint valami szokatlan dolgot, hanem mint az evolucionak egy hullámát, vagyis ez csak átmeneti időszak s est a jövőndü ideális korszaka le fogja görzöni. Nem a tudósk nem váltották be ígérteiket, hanem mi esáldtunk, mikor olyan világszögösségt vártunk a *realismus* tudományos világlától, melyet az nem adhat. Nagyon szép és igaz szemrehányásokat tesz Brunetière-nek a tudomány és gondolkodás függetlenségének feláldozásáért, eddigi tanainak cserbenhagyásáért: Brunetière eljárása egy redlita elemnek bukálása. A kor realis iránya oka annak is, hogy Brunetière többre becsülte a *katholicismust* a *protestantizmusnál*; a rend. kormányzat is azért tetszik neki annyira, mert realista. De ha majd beköszönt az idealismus, hihetőség nagy bomlás áll be épen a katolikus egyházban s nem menti meg az, hogy kormányva van: az leszállítja majd a katolikus ünnepek nagy számát is, megfosztatja azok külső díszét. Az ember növekvő értelmisége, talán az erkölcsi világl törvényének ismerete bomlasztólag fog hatni a vallásokra, különösen a legérzékibb vallásra, a *katholicismusra*.

Az idealismus már beköszöntött; az eseme megadta az indúlás jelét!

Ezzel végzi Bodnár Zsigmond érdekes tanulmányát, mely sokkal magassabb philozophiai szellemmel, szélesebb látókörrrel, az adatok és tények bővebb és behatóbb ismeretével van írva: mint Brunetière felszólalása, s ha nem érthetünk is vele mindenben egyet, de eredetiségét és szélesleves voltát el kell ismerünk. Rácz Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A Tiszántúli ev. ref. egyházkerület tanügyi bizottsága legközelebb tartott gyűlésen több fontos tanügyi kérdés felett tanácskozott. Elfogadta a debreceni tanítóképző intézetnek azt a felterjesztését, hogy az igazgató czentül 6 évenként választassék s ezen hivatalra Kovács Lajost ajánlja. Elvileg hozzájárult ahhoz az indítványhoz, hogy a debreceni főiskolába *classica philologiai múzeum* létesíttessék s a pénzügyi kérdés eldöntésével a gazdasági tanácsot bízta meg. Szóba került a két új jogintézkedés kérdése is, mivel a vallás és közoktatási miniszter jóváhagyta a városnak erre a célra tett 100,000 frtos alapítványát. Elfogadta a *jogakadémia új tantervi beosztása*. Eszerint a rendes tantervnek előadása egy-egy tanárnál átlag 7—8 heti órát vesz igénybe. Az új tanszéknek egyike az egyházjog, a másiké a kereskedelmi és váltójog lesz. Hibáztatta a bizottság, hogy a filozófiai tantárgyakra nincs kellő gond fordítva, és hogy a debreceni akadémián általában a magyar irodalom történetét nem adják elő. Elfogadta a bizottság a debreceni gimnázium tanári karnak azt az indítványát, hogy szintessék meg azt a szokást, hogy az *érettségi vizsgálatnál* az egyházkerület minden gimnáziumában ugyan azokat az írásbeli tételeket tuzik ki s azt a kérdésmódszert, a mely az elmőköt ruházta fel a kérdéses jogával. A *szatmári felső leányiskola* 4 osztályúvá tétele megengedtetett s részére a segély továbbra is megadott. A főiskolai *köztanbölcsőgok*ot, melyeket eddig az esküdő diákok töltöttek be, az egyház tanács kérésére beszüntették s ezek helyett rendszeres tanfőtásokat szerveznek.

— Debrecenben három ev. ref. templomét föltörték március 27-én éjjel s több rendbeli kárt okoztak. A kistemplom ablaka rúcsos levén, ebbe nem tudtak behatolni, hanem csak egy ablakot zúzták be a föltett, Petrik Lajos iparos segédet, mint halljuk, már elfogták.

— A középiskolai tantervek revíziója tárgyában a vallás és közoktatási miniszter két rendeletet intézett a közoktatási tanácshoz. Az elsőben feleletet kér arra, hogy a mostani tantervek nem adnak-e alkalmat a sokat hangoztatott *tállerhelés* vadjára; továbbá, hogy a tantervek kellő figyelemben részesítik-e a magyar nyelvet és irodalmat s Magyarország történetét és földrajzát? A másik rendelet arra hívja fel a tanácsot, hogy a görög nyelv helyett választható tantárgyak tantervét az eddigi tapasztalatok alapján vegye revízió alá s foglalkozzék behatóan azokkal a nehézségekkel, melyek a törvény végrehajtása alkalmából felmerültek.

— Az állami középiskolák tanárai a rangfokozat miatt már ismét kezdenek nyugtalankodni. A legújabb mozgalom Nagyszombaton az állami főgimnázium tanárai indították, akik folyamodvány mintát készítettek és azt megküldték az összes állami középiskolák tanártestületeinek, felszólítván őket, hogy kérvényüket külön-külön adják be a miniszteriumhoz s képviselőket küldjenek az április 8-án Budapesten tartandó értekezletre. A kérvény erősen kikel a soron kívüli előléptésnek ellen, valamint az ellen is, hogy a tanárság nincs egyenlő számban beosztva az 1200—1800 frtos öt fizetési fokozatba. Kárhooztja azt a megkülönböztetést, melyben a fővárosi tanárok a vidékiekkel szemben részesülnek. Kéri, hogy 30 évi szolgálat után minden tanár 2300 frttal mehessen nyugdíjba és, hogy a rangsorba osztásnál a helyettes tanárodkodás is számíttassék be stb. A nagyszombati felhívására a fővárosi középiskolák ta-

nári testületileg feltek. Valaszkubban szintén kifejezik, hogy a mai helyzetben javítani kell, de azt csak együttes fellépéssel tehetik meg s épen ezért kárhooztják a n. szobenieket, a kik a fővárosi és vidéki tanárok között áldatlan szakadást igyekeznek teremteni. Hát bizony igaz az, a mit újví cikkünkben mondtunk, hogy a tanárságban nincs meg a testvéri szeretet és egyetértés!

— A Tiszahát s erdőközi ev. ref. tanítóegyesület gyűlése. Az 1864-ben született kis egyesület tanítókhoz illő szerénységgel márc 10-én tartja gyűlését *Magyar Bertalan* n. dobonyi lelkész enöklete alatt. A zajtanul, de folytonosan munkálkódo kis egyesületnek nemcsak rendes tagjai voltak jelen, de az egyesület létrehozásában, annak fejlesztésében érdemeket szerzett *Szabó József*, eszenyi lelkész s tanügyi biz. enök is, mint az egyesület 15 évi vezetője szerencsétlente az egyesületet több másokkal együtt. A lenyegtelenebb dolgoktól eltekintve: gyakorlati tanítás tartatott a számtanból elismerő bírálatul. Értekezés olvastott: „Mi az oka, hogy népiskoláinkban — tekintettel az ismétlő iskolára — tanterv szerint nem taníthatunk? „Melyek azok a népiskolai tantárgyak, melyeknek segítségével hazaszeretetre nevelhetjük a gyermeket s hogyan kezelendők azok az említett cél előérére? — című tételekről. Mindkét dolgozat bizottság által bíráltatván: az első dicsértet, a második — anyagi jutalom hiányában — teljes elismeréssel jutalmaztatott. Vajha minden egyesület vallaná amaz elvet: „Az a legboldogabb, ki leg többet dolgozik.“ D. E.

— Hazánk házassági, születési és halálzási viszonyairól az 1892/93 évben érdekes adatokat közöl a „Magyar statisztikai közlemények“ nyolcadik kötet, melyet most bocsátott közzé az országos statisztikai hivatal igazgatósága. Eszerint a magyar birodalomban 1892-ben 162,702, 1893-ban pedig 186,511 házasság kötöttet, vagyis minden ezer lélekre 9.2 illetőleg 9.3 házasság kötés esett. A statisztikai adatok szerint azokon a vidékeken legtöbb a házasság, a hol a burgonya a főtalálék. Legtöbb a fiatal házás a görög keletiek között s legkevesebb a zsidóknál. Az első ízben kötött házasságok száma meghaladta az összes házasságok háromnegyedrészt. Vegyes házasság 1892-ben 12997; 1893-ban pedig 13196 kötöttet. A legtöbb ilyen házasság ott észlelhető ahol egyes felekezetek sem éri el az absolut többséget, mint a Tisza két partján és Erdélyben. Legtöbb vegyes házasság volt aránylag Kolozsváron, mert itt minden második házasság vegyes. *Törvényesen felbontott* 1892-ben 1305, 1893-ban 1339 házasság, vagyis ezer közül 8. Az elválás az egyes felekezetek házassági jogával szorosan összefügg, mit bizonyít az, hogy p. o. 1893-ban elvált ezer házas közül róm. kath. 0.6, gör. kath. 1.4, gör.-kel 7.7, ágost. evang. 22.8, evang. ref. 34.8, unitárius 100, zsidó 14.5. Legtöbb az elválási hajlam a vidéki városokban, (ezer közül 13—14). — *Élve született* 1892-ben 712,606, 1893-ban 758,222 gyermek, minden 1000 lélekre 40.3, illetőleg 42.5 új szülött jut. Legnagyobb volt a szaporodás Szaboics megyében (50.6). A vallás felekezetek tekintve legszaporábbak voltak a gör. kath. (47.5) aztán a róm. kath. (44.1) gör.-kel. (43.3). Sokkal kedvezőtlenebbek már a protestánsok számarányai, mert az ev. ref. és unitáriusoknál 37.5, az ágost. evang. eliskusoknál 37.4 esik ezer lélekre, a zsidóknál pedig még ezeléki is rosszabb (35.7). Megdöböntök különösen az, hogy a magyar anyanyelvű reformátosok szaporodnak legkevesebb. Baranyába p. o. ezer lakosra csak 20 újszülött esik. Itt és Somogyban divatozik leginkább az egy gyermekes rendszer. *Törvényesen volt* az élve szülöttek közt 695,292 (91.7%) *törvénytelen* 62,961 (8.3%). Legtöbb a törvénytelen gyermek a Tisza forrásvidékén, az oláhlakta vidékeken s legkevesebb a

Dunántúl. Felekezet szerint legkevésbé törvénytelen van az ágost. evangélikusoknál, de a róm. kath. igen sok, a legtöbb azonban a gör.-keletiekénél. Feltűnő az, hogy a zsidóknál a Tisza balpartján minden ősidők gyermek törvénytelen, sőt *Máramarosban az utóbbi években százal* több a törvénytelen zsidó magzat, mint a törvényes. A *háldozási* viszonyok legrosszabbak a gör. katolikusoknál (34/3) és a róm. katolikusoknál (32/6), a reformátusoknál (29/5) a legkedvezőbb a zsidóknál (18/5).

— **A német birodalmi gyűlés** a felforgató elleni törvényjavaslatot hónapok óta tárgyalja, mely tulajdonképpen a *socialistákat* akarja megfékezni, e fény alatt minden szabadság mozgalmat, a gondolkodás, a kritika szabadságát is béklyókba akarja verni. A javaslatnak már eredeti rendelkezései is nagy visszatetszést keltek. Ama szakaszok ellen, melyek az állam, a család és a vallás kritizálását a legszigorúbb büntetés terhe alatt alkalmáig megtiltani, erős mozgalom támadt; a legvalószínűbbek, tanárok tiltakoztak a gondolkodás szabadságán elkövetendő erőszak ellen. Még nagyobb felháborodást keltett a katolikus *centrum-párt*nak a következő szakasz beillesztésére vonatkozó javaslata: „Hatszáz márkányi pénzbüntetéssel, vagy két év terjedő fogságbüntetéssel büntetjük, a ki szóval vagy írásban, nyomtatásban vagy képen az Isten létezését, az emberi lélek halhatatlanságát, a házasság vagy család vallási és erkölcsi jeleiket megtagadja vagy tagadja. Németország egész szellemi aristokráciája felzúdul a javaslat ellen, belátva, hogy a kritika szabadsága a haladás egyetlen biztosítéka. A közvélemény erős tiltakozása csakugyan újfajta szegte a centrum tervének; a bizottság, mely azt először tárgyalta, március 7-én hosszas vita után, szavazattöbbséggel a javaslatot teljes egészében elvetette.

— **A pápa s az amerikaiak.** XIII. Leo az észak-amerikai püspökökhöz intézett encyklikájában nem nagyon ideális állapotnak nevezi, ha az *egyház és állam el van választva*. A római egyház életerejét Amerikában „még sokkal gazdagabb gyümölcsöket” hozna, ha nemcsak szabadsággal, hanem „a törvények kedvezésével” is rendelkezne. A pápának e nyílt vallomása jellemző: nyilvános hatalomra van szüksége az egyháznak a termékeny kifejlődéséhez, egyenes ellentétben Jézus eme szavaival: *az én országom nem e világból való!* A továbbiakban panaszokká a pápa, hogy legutánabban, Satolli bíborosnak Amerikába való küldését nem nagyon méltányolták. Ő a legatus kiküldésével azt akarta kifejezni, hogy „Amerikának ugyanaz a joga van az ő jóakaratahoz, mint a többi nagy és hatalmas nemzeteknek, s az hozzá éppoly közel áll.” Ezt a jóakaratot, tudvalevőleg, sokan az amerikaiak közül, még katolikusok is, úgy fogták fel, mint arra való kísérletet, hogy Róma igája az Egyesült-Államokban is érvényre emeltesse, — s ez a felfogás valóban a helyes úton is jár. Különösen megrövidja az encyklika a r. kath. sajtó magatartását, a mely a helyett, hogy egyértelműleg az egyház és a püspökök szavaóhoz tartaná magát, a püspökök rendelkezéseit saját megítélésének veti alá, azokat gáncsolja, és nem gondol arra, hogy kicsoda szomorú következményei lehetnek ennek a rend fentartására nézve. „Bárcsak eszökbe vennék kötelességeket s a vérmérséklet jogos határait ne lépnek át!” A pápa azt követeli, hogy a sajtó vesse alá magát a püspököknek.

— **Kimutats.** A sárospataki áll. tanítóképző 1895 január 22-én tartott 25 éves jubileuma alkalmából az ifjúsági jótékonyak egyesületé részére befolyt adományokból: Füzess Sándor 100 ft, dr. Kun Zoltán 50 ft, Fencsik Kornél 11 ft, Béki Endre, Bertók Károly 10 — 10 ft, Trétsányky Károly 12 ft 40 kr, Doktor Gáborné 10 ft, Gagyi Ká-

roly 6 ft, Gergely István, Persenszky Károly, Csengeri Jenő egyenként 5 ft 50 kr, Vary László, Szűke Sámuel, Kiss Ferencz, Nagy László, Sinyeri Gerson, Ujray Lajos, Szabó György, Szabó János, Telki László, Ifj. Gyula 5 — 5 ft, Syeha Dezső, Róth Zsigmond 2 — 2 ft, Kántor Lajos 2 ft 50 kr, Hésser Bertalan 5 ft, Pap Endre 5 ft, Széchenyi Endre 3 ft 50 kr, Szabó Imre 4 ft, Andrejovics Pál 3 ft, Beczer Károly 1 ft 50 kr, Kiss István 1 ft 50 kr. Egy volt tanító övegye Sárospataktól 1 ft, Kopincez Antal, Peczer Mihály, Koszregy István, Kiszeley Ede, Órás Károly, Kolonai Dániel, Kárpáthy Péter, Kiss Károly 50 — 50 kr. Összesen 310 ft 90 kr. Fogadják a egyes szívi adakozók az intézet köszönetét. Sárospatak, 1895. február 13. *Dezso Lajos* tanítóképzési igazgató.

— **A sárospataki ev. ref. templom építéséhez** az egyház tagjai követték penadományt járulak: (Folytatás.) Özv. Besztercey István 40 ft, Dr. Katona Mihály s édes anyja 150 ft, Kallai Pál 10 ft, 20 ft, id. Kántor György 20 ft, ifj. Kántor György 6 ft, Kallai András 10 ft, Lesko János 7 ft, Hegedűs István 3 ft, Pataki János 8 ft, Tóth Pál 10 ft, Kapéri Ferencz 10 ft, Kántor Pál 7 ft, Kassainé, Keresztesi Borbála 7 ft 20 kr, Csoma János 24 ft, Kósa Szabó János 30 ft, Varga István 30 ft, öv. Tatar Lajosné 93 ft, Csicséri József 25 ft, Visolyi János 15 ft, Kun Dániel 50 ft, Kovács János 20 ft, Kerész István 80 ft, Molnár János 30 ft, özv. Szűke Györgyné 50 ft, Székács Bertalan 15 ft, Mészáros Andrásné 6 ft, Tóth Péter 15 ft, id. Szabó István 7 ft, Czibere András 10 ft, Csoma András 10 ft, Kézi János 6 ft, Gönczi Bertalan 6 ft, Blaskó Mátyásné 10 ft, Haller József 10 ft, Bodnár András 6 ft, Sándor Andrásné 10 ft, Butella Mihály 6 ft, Vitányi Andrásné 13 ft, Balpataki Mihályné 6 ft, Tóth Ferencz 7 ft, Dobosi István 20 ft, Sápós István 6 ft, Góna András 15 ft, Lipcsei József 8 ft, Fodor József 10 ft, Beregi András 10 ft, Szabados István 20 ft, Molnár József 10 ft, Svarczon Pál 10 ft, Molnár András 7 ft 80 kr, Boogyonyi András 7 ft, Rozsogonyi János 12 ft, Csikó Mihály 13 ft, Fikkell Istváné 8 ft, Kallai András 6 ft, Gere Istvánné 7 ft, özv. Kiss Istvánné 25 ft, Dudás Andrásné 3 ft, Bakai Andrásné 5 ft, Dobos Andrásné 3 ft, Filep Józsefné 8 ft, Székely István 15 ft, Bartos János 8 ft, Szabó Sámuel 7 ft, Darab András 20 ft, Trétsányky Károly gyógygyszerész r. kath. 50 ft, öv. Michali Károlyné 10 ft, Benkó Károly 20 ft, Széchenyi István 12 ft, Menyhért János 7 ft, Kallai József 20 ft, Kosztelnyik Mihályné 16 ft, Szabó György 10 ft, Kézi György 20 ft, Kézi Péter 45 ft Főösszeg 687 ft *Bélim Dezso* ev. ref. lelkész. (Folyt. köv.)

Pályázat.

Az 1895-ik év folyamán tartandó rendkívüli egyházkerületi közgyűlésen választás útján a nagy enyedi ev. ref. Bethlen kollegium theol. akademiáján elhalhalozások folytán megüresedett 2 rendes tanári tanszék fog betöltetni.

E tanszékek egyikevel az Ó, másikával az Újszövetségi exegetikai, esetleg a történelmi és rokon tudományok tanítási kötelezettsége jár a konventi tantervben megszabott heti maximális óraszámmal.

E tanszékek mindenike után járó javadalmi évi 1650 ft készpénz, 50 ft ötdövény pótlék, természetbeli lakás vagy 300 ft lakbér és esetleg veteményes kert rész.

Az alkalmazandóknak, az egyházkerületi közgyűlési jóváhagyása esetében, a kollegium minden lehető este (végkielégítés, nyugdíj, özvegyek és árvák ellátása stb.) szorosan ugyanolyan kötelezettségek ellenében, ugyanolyan jogokat biztosít, milyenek az állami, illetőleg más nyilvános tanintézetek tanáira nézve az 1885. évi XI. és az 1894. évi XXVII. országos törvényekben vannak megállapítva.

Az Állomás 1895. szeptember 1-én foglalandó el.

A pályázni óhajtok élekorukról, vallásukról, képzettségükről, eddigi alkalmaztatásukról és irodalmi működésükről szóló bizonyítványokkal felszerelt folyamodványokat az erdélyi ev. ref. egyházkerület püspökéhez az 1895. évi május hó 1-ig nyújtsák be.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsától. Kolozsvárt, 1895. március 24-én.

Dr. Kolozsvári Sándor, *Parádi Kálmán,*
2-3. elnök helyettes tanügyi előadó.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
székközléssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedérez
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Husvét reggelén.« *Andrády Kálmán.* — »A második országos és egyetemes tanügyi kongresszus s egy kis visszapillantás a negyvenes évekre.« *Buzs János.* — »Hivatalos gyermek-rablások.« *H. Kiss Kálmán.* — Ev. ref. konvent. *Mitroics Gyula.* — »A protestáns Irodalmi társaság gyűléseiről.« *Dr. Székely Mátys.* — »A felsőborsodi ev. ref. egyházmege tavaszi közgyűlése.« *Botos József.* — »Vegyes közlemények.« — »Pályázat.«

Husvét reggelén.

»Szép emlékekkel még nem szegény a szív,
Bár a jelen keservet nyújt talán;
A gyémánt a nappal magába szült
Fényét világot a vak éjszakán.«

Tanp.

A jelen szürkeségébe fény villan a múltból.

Nagy idők nagy emlékei állanak előttünk a kényszerítettek, hogy szembe nézzünk velük.

Ezerszer megújulnak a még mindig újak.

Mintha a rügyfakasztó léghen édes mamborba fűrdött riadalom venne körül: Hozsanna! Áldott a király, ki jó az Urnak nevében!

Aztán mintha körülütnék kavargóznak zürzavaros hangok, szánandó tévedt lelkek ködös zajongásai: Fejtsd meg!

S aztán, mintha a vérbe-fult örület zsbibasztó nyugalmát, nagy hirtelenséggel felve-remélt hírek, sejtelmes vágyak, annak a nagy reggelnek égből alászállott hajnali fénye szórják szét, mint tűz-szíporkákat egy váratlanul lecsapó forgó szél.

Virágvasárnap... Nagypéntek... Husvét... Az ember szellemi életének örökre elválhatlan, kimagasló hármassal!

Az örök isteninek küzdelme a földdel, a szegén az igaz megdicsőülés.

Kezünkbe vesszük a Bibliát és olvasunk. A betűk lángot vetnek, mint a Mózes csipkebokra. Mint egy táviró gép, egyik állomása ama sir, másik állomása érező szívünk, gondolkodó lelkünk.

Hírt vesszünk a nagy éjszakából és látunk.

Látjuk, hogy minden igaz emberinek, igaz isteninek, kiinduló pontja amaz üres sir.

Tanaságtételre idézzük a nagyokat, kik a gondolkodás felső régióiban éltek.

Először jön a mindent hívó, mindent remelő szeretet, asszonyi ábrázatban, vivén drága kenetet a szent test bebalzsamozására; midőn az üres sirnál ismeretlen alak áll előtte, édes szava jelenti kiletét: a mester az!

Aztán jönek tizenegyen, az éledező tanítványok, kikhez zárt ajtókon át lép a megdicsőült s édes szava zendül: békésnek tettek! a mester az!

Majd jönek a halászó tanítványok, kik csalódtak

szívvel már visszatértek régi életmódjukhoz; a parton ismeretlen alakra tapad sejtő figyelmük s hiúni alig mernek, kételkedni félnek, míg nyájas szó bizonyítja: a mester az!

Jönnek az Emmausba utazók, kiknek töprengését oszlattni, ismeretlen utitárs kinálkozik. Gerjedező szívök sejtve tapad a beszélő idegenre, míg eloszlik a bizonytalanság: a mester az!

Végre jön az üresen ellen küzdő, kit az égi tűz, míg testileg földre süljt, lelkiileg égbre emel, — az új ember, a legerősebb bizonyság, ki egymaga többet tett mint amazok összesége.

Ezek mind az üres sir tanúi.

Mint a tavaszi rögn átörö csíra, magával kiemeli az üres maghüvelyt, bizonyosságul az életerő takarójáról: azonképpen amaz újja született erők felmutatják az üres sirt, melynek zarául nagy kö tététt, hivatalos pecséttel megerősítve.

Mi hihetetlen van ebben?!

Nem látták? . . . nem ismerték meg Őt?

Hát nem maga mondta, dorgáló hangon, a kisértő sadduceusoknak: „tévelygtek, mivelhogy nem ismeritek az írásokat, sem Istennek hatalmát, mert a feltámadásor az emberek se nem hazasodnak, se férjhez nem mennek, hanem olyanokká léteznek, mint Istennek angyalai mennyben!“

Kell-e világosabb, érthetőbb bizonyosság amaz átváltozásnál, ama lelki erőnél, mely a nyitott sírból táplálkozott?!

A tanítványok öröm-szerző szenvedései, az első megtértek szív- és lélekegyesége, a bűn nyomortusaiból fehérre mosott lelkek égbre vágódása, a maglya-lángok közt született diadalmi ének: mind . . . mind amaz üres sírből indultak világhódító utra!

Krisztus isteni munkája tulajdonképpen akkor kezdődött, midőn a földi hüvelyt levetteze.

Midőn a szellemi erő lélekből-lélekbe közvetlenül szállhatott.

Mit ért a nagy kö? Mit a hivatalos pecsét? Mit a felfogadott örök?!

Ha Isten velünk, ki ellenünk?!

Ez az üres sir bizonyágtétele.

Hadd jöjjen a többi is.

„Vess lángot előttem éjjeli szövétnek: képzelet. . .“

„A mi a kereszténységben igazság és erő, az mind és

mindig a hűvétől bíról örökölte isteni szépségét, ellenállhatatlan hatalmát.

Ezt az üres sirt nem tudta betölteni sem a görög műveltség, sem a római hatalom. Mint új tavasz üde zöldje, borította mindenütt az erkölcsi romokat. Önvérétől éledt, erősödött.

A népvándorlás izsapos hullámai felett, mint egy szellemi Noé-bárka lebegett, népemésző harcok közepette a béke galambjait bocsátgatva széjjel engesztelő olajággal.

A Krisztus országától legtávolabb eső egyházi hatalom fojtó, ködös száradalban, a császár-pápák földre gyökerezett vágyainak erőszakos napjaiban, ez az üres sir világitott, mint keleti csillag.

A népek egész történelme, bölcsészileg központosítva: utazás ez üres sir körül, mely, mint egy felfelé ragadó forgatag, századok és népek porszemét őrvényébe vonja s ragadja magával: „fölfelé, csak fölfelé!”

S az egyes, s a többség, ha emelkedni nem tud, vagy nem akar: szétszórja e forgatag.

A szabadság, egyenlőség, testvériség — mind üres szavak, a hűvétől bíról kikelt élet nélkül.

Az egyesek és népek javára irányzott minden törvény, rendszer, igyekezet, törekvés — céltalan és hiú, ha fényt és melegséget nem ama feltárt sírból kapja!

Összes ténykedésünk, akár politikai, akár egyházi, akár társadalmi téren, a multban és jelenben, csak úgy lehet eredményes, természetes és boldogító, ha végső célként az ember szellemi, erkölcsi emelkedése van kitűzve.

Ez a történelem nagy tanúsága, az élő tartalom amaz üres sírból.

S a nagy természet bizonyágtétele is megzendül ma körülöttünk.

Valamennyi lény közt folyvást egyetemes csere történik: a halál nem tart magának semmit. A századok sulya alatt lerokadt tölgy romjaiból kibontakozó életparasz a most született gyermek szöke fűrtös fejébe száll és a betegyáron kilindó, halaldok ember mellől kilobbanó szénsav egy rózsza pompás kelyhében kezd új életet... Az élet törvényeiben a legteljesebb testvériség uralkodik: az örök halál szűli az örök életet. Eggyedül a szellem él és emelkedik. A por porrá lesz. A világok keringenek a végtelen térségben és megvilágítják őket a szünet nélkül megújuló élet sugárai és mosolyai.

Végeredményében is csak annyit mondhatunk, hogy a természet saját kezében tartja a feltámadás okát, mint a hogy az elpusztulás magvait is.

Személyiségünknel fogva annak halhatatlanságát, vagy feltámadását illetőleg, nagy érdekek bírnak reánk, ha szellemünk valóját megismerhetnők. Testünk minden alkotó eleme elpusztíthatatlan s szünetlenül vándorol egyik lényből a másikba. A logika arra a gondolatra vezet, hogy a mi ható erőnk is, a mi lelki monádunk, a mi egyén-énünk is elpusztíthatatlan, sőt még nagyobb joggal. De miféle körülmények között kell léteznie? miféle formákban feltámadnia? Mik vagyunk mi a születés előtt és mik vagyunk mi a halál után? A csillagászat adhat erre legelőbb oly feleletet, mely méltó a természet magas tőségéhez, és a mely belső vagyainknak is megfelelő.

A pozitív tudomány, az egyedüli tudomány azt feleli: „az élet általános és örök.” (Flammarion.)

Igy beszél a csillagászat az üres sir mellett.

Es te fényes csillag, édes hazánk égén! Te szabad hazáért élő-haló nagy bujdosó, kinek gondolkodó nagy lelked kutatta a változandóság központját, az igazi élet-célt... te is megállál az üres sir mellett!

„Viszontagságos életem sok keserves csapásai folytán oly vizgatásos után epedve, mely nem függ az emberek ingadozásaitól, kerestem a természetet csodás nyilatkozatainak tanulmányozásában, a végtelenül világítóit a lábon alatti porszemig. Nagyon keveset tudok. De e kevéssel is többet találtam, mint a mennyit keresék. Csak vizgatástal kerestem, de lelki kincset is találtam, melynek becsével semmi sem mérközthetik. És a mióta ezt felleltem, életemem nem érzem többé oly örömtelen ridegnek, mint a minővé azt emberek tévők.

En kérdést intéztem a napugárban rezgő parányhoz, a talpamra ragadt porszemhez, s a nebulák csillagvilágához és mindenik azt felelte: mens agitat molem et magno se corpore miscet.” (Kossuth.)

„A hoi van kincsetek, ott lézsen szívetek is.”

Andrásy Kálmán.

ISKOLAI ÜGY.

A második országos és egyetemes tanügyi kongresszus s egy kis visszapillantás a negyvenes évekre.

Nagycétértörökön, április 11-ikén, országos gyűlésre sereglettek össze Magyarország különböző fokú tanintézetinek tanárai és tanítói, az egyesületek és testületek küldöttei a főváros közgyűlési termében, hogy megvitassák a millennium alkalmából tartandó országos és egyetemes tanügyi kongresszus szervezetét s megállapítsák a kongresszus „összes ülése”-nek tárgyait s megválasszák a rendező-bizottságot. Az országának száma nézve legtekintélyesebb tanintézetét, a neplantatóságot illeti meg első sorban az elismerés azért, hogy egy országos és egyetemes jellegű gyűlés eszméjét 1893. augusztus 22-ikén tartott bizottsági gyűlésen felvetette; később pedig, midőn a millennium kialsítás közoktatási bizottsága is örömmel üdvözölte az eszmét, országos bizottságának igazgatótanácsa által 1894. év pünköst napjára a teendőket együttes megvitatása céljából, értekezletre hívta össze a hazai tanügyi egyesületeket és testületeket. Az értekezlet nagy érdeklődés mellett csakugyan meg is tartották s ezen kimondották, hogy szükségesnek vélik, miszerint a millennium alkalmával egy olyan egyetemes tanítói és tanári közgyűlés tartassék, a mely lehetőleg az összes közoktatási intézeteket fölelje. A cél megvalósítására egy, 17 tagból álló bizottságot küldtek ki, azzal a felhatalmazással, hogy a bizottság magát a fővárosban működő egyénekből a szükséghez képest kiegészíthesse s az egyetemes gyűlés szervezetének megállapítása végett, arra alkalmas időben, országos szervező gyűlést hívjon össze.

Az előkészítő-bizottság hűségesen eljár a rábízottakban. A kongresszus szervezetének alapelveit megállapította s közölte a tanintézettel és testületekkel, felhívta azokat a csatlakozásra. Felhívásának meg is lett az óhajtott eredménye, mert már a folyó év február 27-ikén örömmel jelenthette a titkár, hogy 61 egyesület és testület jelentette ki a kongresszushoz való csatlakozását s 25 egyesület tudatta, hogy az előkészítő-bizottságba képviselőt küld, és már április 2-ikáig a jelentkezett tanintézetek és egyesületek száma 104-re emelkedett.

Az eddig elért eredményből következtetve, azt lehet mondanunk, hogy hazánk tanügyi férfiai belátják az országos és egyetemes tanügyi kongresszus üdvös voltját; belátják, hogy bizonyos bajokat hamarabb meg lehet szüntetni, s egyes vitás tételeket könnyebben lehet tisztázni közös tanácskozás által. Ilyennek tünteti fel a kon-

gresszus előkészítő-bizottsága az egész iskolai szervezetet, a kisdiedvódától egészen fel az egyetemig s a mai tanítási és nevelési rendszert illelő ügyeket, a melyek nemcsak az egyes iskolák működésére, hanem a családi és házi nevelésre is kihathatnak s a melyek csak úgy világíthatók meg teljesen, ha a maguk egészében és egységében fogjuk fel és tárgyaljuk. Sok jót várhatunk az ilyen közös tanácskozási más tekintetben is s teljesen igaz van a bizottságnak, midőn azt mondja, hogy az ilyen gyűlésekre szükségünk van azért is, hogy „az érintkezés és közös tanácskozás által legalább némileg enyhítsük a közöttünk meglazult testületi élet hátrányait, káros következményeit s előkészítsük azt a szép jövőt, a mikor az egész tanügyi társadalom egymelyegyes kartársi érzület s erőteljes közszellem hatja át, a mely életet és lelkesedést önt az egyesek, a testületek működésébe s hatékonyabbá teszi munkájukat.“ Az is kétségtelen, hogy együttes fellépéssel és határozatokkal erősen támogatathatjuk a nemzeti iránnyt s előmozdithatjuk annak az óhajtatnak megvalósulását, hogy a haza közköztudatügyi intézményei mindenütt s mindenkor a magyar nemzeti műveltség terjesztőivé tessenek.

Vajha ez a most támadt lelkesedés nem lenne hamar kialvó szalmaláng; vajha a közös gyűlés alkalmából az a nagyfokú közönyösség, a melyet tanügyi egyesületeink iránt az újabb időben mindenfelé tapasztalunk, valódi érdekössé változhaték át s a testületi érzék csekélyeséget a testvéries szeretet, egymás megbecsülése s az egy célra törekvő munkások közös működése váltaná fel! Ha ezt a szervező-bizottság munkálkodásával a millenniumra képes lesz keresztül vinni, akkor az 1895 április 11-ike igazi nagycsütörtök lesz hazai tanügyünk történetében.

Ismervén az előkészítő-bizottság vezetőinek buzgóságát, én hiszem, hogy a millenniumi tanügyi kongresszus teljesen sikerülni fog. Nagy szégyen volna a mai kor tanügyi férfira, ha rajok lehetne bizonyítani, hogy a hazai tanügy fejlődéséért, virágzásáért nem tudnak úgy lelkesedni és munkálkodni, mint a negyvenes évek tanárai és tanítói. Ma a tanügyi szolgálatra áll a saját számos terméke, a melyek útján az életre való eszméket terjesztini s a szíveket ezen eszmék befogadására előkészíteni lehet, csak legyenek, a kik az eszmékért lelkesednek és lelkesíteni is képesek.

Hogy mit lehet törhetetlen buzgósággal ezen a téren is keresztül vinni, azt megmutatá dr. Tavassy Lajos (előbb Teichengruber) a pesti protestáns evang. tanodák igazgató-tanára az ő „Nevelési Emléklapok“ jával, a melyben buzdítja, lelkesítve tanártársait s támogatva vele érző colleágitát, 1846 augusztus 10–12 napjaira Pestre, közös tanácskozásra hívta meg „*valamennyi két hazai prot. főbb tanítóvezeték tanárát*“ s mint „Nevelési Emléklapok“ jának második füzetében 9. d. lapon említi, a pesti intézet pecsétjének „ébrén“ jelszava „*mindenütt ébrén találta a lelkeket, mint a melyek úgy felszólításra saját suaglaltak s az idő intésénél fogva már várva-vártak.*“ Ez a gyűlés valóban azért eredménytelen folyt le és egyik ilyen nevezetes intézkedése volt, hogy *Köröcs János* indítványára kimondotta, hogy a *falusi tanítók is befogadhatnák a gyűlés táljait köze.*

Ezzel a határozattal kimondották, hogy ezentúl „*országos és egyetemes protestáns tanügyi kongresszust*“ tartanak s annak helyül 1847. évre Sopront jelölték ki. Ezen a gyűlésen leginkább evang. tanárok vettek részt s az 1848-ban tartandó közös gyűlés helyül Pestet tűzték ki, melyre 1848. március 10-ikén bocsátotta ki a meghívót tanártársai nevében Tavassy, a kiről e helyen jegyzem meg, hogy a „Nevelési Emléklapok“ ötödik füzetében a X lapon már ezt írja: „*Semmit sem akarok*

most egyebet, mint a külön felekezetek tanítóit és nevelőinek egymás közti erősítésére, közös nevelési és tudományi célokra a tanoda mezejéni elérésére és így közös célok felé közremunkálása végett kimondani az egyesülési eszmét. Tanítói tanácskozmányokat ne tartsanak ezentúl a külön felekezetek tanítóit külön; hanem tartsnak azokat mindannyian közös felhívása mellett, közös- és központon.“

Tavassynak ezen óhajtása teljesülésére nem sokáig kellett várni, mert az 1848. év az eszméket gyorsan érlelte. Így történt, hogy protestáns tanártársai nevében a tervezett protestáns gyűlés helyett június 6-ikán a szabadság, egyenlőség és testvériség nevében „*közös és egyetemes tanítói tanácskozmányra*“ hívta meg Pestre, július 20-ikára Magyarország tanítóit és polgárait. Érdekesnek tartjuk a meghívóból kizölnél a közös tanácskozás indokolásának a következő pontját: „*Tanítói gyűléseket ezentúl a kor szelleme elleni vétség nélkül nem szabad többé tartaniok a magyar birodalmi tanítóknak váltás-felekezeti térek elkülönzése szerint, amint az eddigelé történt, habár mind a három prot. felekezet tanítóit tarták is azokat együtt; a tanítói konferenciákat vagy a köztanodákat illelő tanácskozmányokat és gyűléseket ezentúl egyfélékben, egy téren és egy cél felé, valamennyi közhazai tanítóknak kellend és lehetend csak együtt tartaniok.*“

A lelkes felhívásra mintegy 216 tanár, tanító és nevelő seregelt össze az ország minden részéből felekezeti különbség nélkül. *Sárospatakot Csoma Mihály*, Miskolcot pedig *Orbán József* képviselte. Végig olvasva a névsort, abban Orbán Józsefnek kívül csak Brassayról, Filó Lajosról és Lubrich Ágostonról tudjuk, hogy még életben vannak, mint él emléke ennek a nevezetes összejövetelnek. Érdekes a „Nevelési Emléklapok“ VI. füzetének XIII. lapján olvasható következő megjegyzése is Tavassynak: „*Van hazánkban több intézet, amely kebelebből, mőta a tanítói kar a gyűlésezést és a testületi tanácskozásokat megkezdte, pedig már néhány éve, soha küldött az ilyen gyűléseken részt még nem vőn, nem vőn akkor, midőn ezen gyűlések még csak protestáns-szerűek voltak és nem vőn részt most sem, mikor ezen gyűlések a felekezeti separatizmust odahagyva, közösekkel kezdtek lenni. Ilyen főintézet pl. o. Nagy-Enyed és Debrecen.* Az ilyen főintézetektől nemcsak azt vártuk volna, hogy küldötteik által megjelenve, képviselve legyenek, hanem még azt is, hogy a tanügy előbbvitelét ők ragadva meg, ők hivtak volna meg másokat a gyűlésezésre.“ Ajanlja aztán, hogy ezek indítsanak és irjanak nevelés lapokat „hisz ahol egy tanodánál húsz és harmincnál több a tanár, onnan csak juthatna valami a közönségnek is.”

Az 1848-ban tartott „*magyar tanító első egyetemes gyűlés,*“ mely elnökévé *Ney Ferencet*, mint a pesti tanító-nevelők megbízottját, alelnökévé *Warga János* nagy-kőrői tanítót választotta, 4 szakosztályra oszlott, u. m. 1. kisdiedvó s elemi, 2. real és ipartanodai, 3. közepotanodai, 4. felsőtanodai osztályra. A megvitatás alá került eszmék legnagyobb része korszerű és hasznos volt, de nagy része meg ma sincs megvalósítva, pedig megvalósítását óhajtatnók tartjuk. Hosszasabb vita folyt az országos tanrendszer-alap elvének megállapítása felől, melyet a választmány így fejezett ki. „*Az állandom állt tanítóvezeteket a tan szabadság teljes biztosításával.*“ Végre majdnem három napi vita után, úgy látszik, abban állapodtak meg, hogy a tanítót a nép választja s a miniszter megerősíti. Tárgyaltott és elfogadtatt a *kisdiedvásra* vonatkozó javaslat, mely az óvodába *képzelt óvót* követel alkalmaztatni. A *népskolákra* nézve követelik, hogy a miniszter állítson elegendő számban *képezdélket* s a tanító mentessék fel a harangozástól, jegyzőségétől, a hitoktatástól stb. *Ha a tanítók száma több 60-nál segéd-tanító*

hívának. Követelik a köteles iskoláztatást s azt, hogy a tanító ne a szülőkől szedje a tanpénzt s díjuk pontosan szolgáltatassék ki. Az elgott vagy munkaképtelen tanítók s az övezgek és árva részére *nyugdíjat* kérnek. A *nevelésre* vonatkozólag követelték rendes, képzett nevelőkkel *leányiskolák felállítását* s kívánják, hogy a leányoknak a varrások és fonások kivül egyes tudományos ismeretek is taníttassanak. Petioio intéztetett a miniszterhez a *siketnémák, a vakok nevelése* ügyében s egy külön előterjesztésben előadattak a *kezeldekre* vonatkozó óhajások, melyeknek nagy része ma már teljesítve van. Javaslat készítettet a *gimnáziumokra* is, melyben ki van mondva, hogy a tanulók *maximális száma 50 lehet* s ha több jelentkezik, azok részére *parallal osztályt* kell állítani. Az *igazgatói a tanárok választják.* A tanárok választása *pályázat útján* történik. A tanulók felvétele és fegyelmi szabályai hasonlóak a maihoz. A ki a vizsgat elmulasztja, *magánvizsgát tesz.* A büntetések között a *bot* már nem szerepel. A *főiskolákról* is külön petioio készítettet s az a miniszter elé terjesztet fel.

Végig tekintve az 1848. évi *első országos és egyetemes tanító-gyűlés* munkálkodásán, azt látjuk, hogy annak szervezetét vette alapul a millennium alkalmából tartandó tanügyi kongresszus előkészítő bizottsága is. Országon helyesen! S én csak azt óhajtom, hogy a második országos és egyetemes tanügyi kongresszus is hasonló eredményt tudjon fölmutatni, mint a minőt a protestáns tanárok által összehívott első ilyenül gyűlés felmutatott.

Buza János.

TÁRCA.

Hivatalos gyermek-rablások.

II.

III. Károly is — akármilyen hatalmas császár és király volt — nem élhetett örökké e földön s midőn látta, hogy fiúörökösre többé nincs kilátás, azon törekedett, hogy országát és koronát, leányá, *Mária Terézia* számára biztosítsa. Kiadott e célból Bécsben egy parancsot, az úgynevezett *pragmatica sanctiot*, mint császár s Magyarországon is meghozatta az 1722/3-ik nő-ági örökös-déslő szőlő I. II. és III-ik törvénycikket. A külföldi hatalmasságokkal is egyre-másra kötötte az akuit, hogy *Mária Teréziát* elismertesse velök utódául. De hát ha voltak báró Kászonik, meg gróf Kornizsok, a kik a *hazai törvény felbontására* ösztönöztek III. Károlyt: bizony a bajor, burkus és a többi fejedelmeknek is akadt olyan tanácsadójuk elég, kik a III. Károlylval kötött szerződéseket felbontásra izgattak.

A *pragmatica sanctio* utóljára is a magyar nemzetnek kellett fegyveresen megvédeni. „Vitam et saugvinem! (Életünk és vérünket!) „Moriamur pro rege nostra *Mária Terézia*!” (Meghalunk királyunkért *Mária Teréziáért!*) mondta és megtartotta a magyar.

És a nagy királyasszony *hádatos* is akart lenni a hős magyar nemzet iránt, csak hogy azt hitte, hogy ezt a hálát akkor rója le legjobban, ha a *darabos magyar nemzetet a sima és művelt német nemzetbe beolvasztja; katholicusá és németté teszi.* Ebben a törekvésben folyt le egész élete és ha a kalvinista köznemesség nincs a maga papjaival, bizony-bizony célt is ér.

Messeze vezetne a németesítő törekvésekről szólóanunk; elég lesz az *országos törvényes* egy példáját elbeszélni.

... Ez is Erdélyben történt.

Gróf *Bánffy Dénes* 1746 ban feleségül vette báró *Barcsay Gergely* hunyadmegyei főúr és báró *Nalaczy Sára* leányát.

A *vőlegény* igen szép és művelt ember volt s már akkor a kolozsvári reform. főiskola inspectora: a menyasszony pupushatú volt szegény; de a szóhadgyomány szerint egy egész bivalybőr aranyat vitt magával férje házához.

E házasságból 4 gyermek született, 3 fiú és 1 leány, kik közül, 2 fiú — *György és Dénes* — és 1 leány — *Ágnes* — maradt életben, ki 1756 ban született.

Gróf. *Bánffy Dénes* kicsapongó és tékozló életet folytatott s úgy, hogy már nemcsak a saját javait elvesztette, hanem a felesége birtokait is prédálni kezdte. Ekkor 1755 ben pápistává lett s ugyan ezen vallásra átvitte két fiát is. És erre (március 21.) Dobokavármegye főispánjává, (szeptember 4.), erdélyi udvari cancelliarai tanácsosa, 1760 (december 16.) küküllő-megyei főispánná nevezték ki. Csak úgy hullott tehát reá az áttérésért a kitüntetés; hogy ne lett volna az áttérés aztan csábító varázsu másokra is!

A rossz ember kicsapongásait s tékozlásait végre a nagyanya unta meg. Az öreg báró *Barcsay Gergelyné* feljelentette a szomorú körülménytel *Mária Teréziának* és fejedelmi pártfogást keresett. A királyasszony egy *udvari bizottságot* nevezett ki, mely a gróf *Bánffy Dénes* vagyoni állapotát megvizsgálja. Az eredmény az lett, hogy gróf *Bánffy Dénesnek* több lett az adóssága, mint a vagyona. Most báró *Barcsayné* letaglajlotta, hogy vejenek minden adósságait kifizeti, ha az jószágairól s gyermekeit illető apai jogairól és azok neveléséről lemond s azokat nagyanyjuk kezére bocsátja. Ez a szerződés 1759 ben, a ki-nevezett udvari bizottság előtt meg is kötöttet s az öreg *Barcsayné* a megvett jószágokora megnevelte a formaszert beiktatást is. A szerződést az udvarhoz küldték; de ott addig késett a megerősítés, míg az öreg *Barcsayné* meghalt, minden jogait leányára hagyva 1760 ban.

Gróf *Bánffy Dénes* újra uraskodni és tékozlolni óhajtott s megígérte nejenek, *Barcsay Ágnesnek*, hogy megbecsüli s vele egyetértésben fog élni. E célból formaszertint egyességre léptek 1761. november 4-én, melynek 3-ik pontja szerint a gróf úti — gyermekeit a római katholicus vallásban nevelteti, valamint más felől a *grófné legközebbé sem lesz gátolva leányait református hitben nevelni s a gróf soha sem fogja azokat a római katholicus vallásra kényszeríteni.*

Vége az öreg *Barcsayné* és *Bánffy Dénes* közötti szerződést is megerősítette a királyné, melyben *Bánffy Dénes* atyjai hatalmáról teljesen lemondott s e szerződés a kir. kormányzék levéltárába letétetett.

*Bánffy*ne, hogy férjét annyivalinkább magához kapcsolja, visszafogadta azt s teljesen megbocsátott neki; de *Bánffy Dénes* csak az maradt, a ki volt és *Bánffy*ne most már egyenesen leánya sorsának a biztosításán munkált s azt úgy vélte legjobban elérhetőnek, ha egy vőlegényt szemel ki számára. Választása gróf *Teleki Sámuelre*, ő felsége arany kulcsos hívére eset, kivel leányát gróf *Bánffy Ágnes* eljegyzte s gróf *Teleki Sámuel*tel oly szerződésre lépett, hogy a gróf, míhely *Bánffy Ágnes* 15 éves lesz (az az 1771-ben), azt feleségül veszi. E mellett *végrendeletét* is elkészítette s azon esetre, ha 1771 előtt halna meg, gróf *Bánffy Ágnes* neveltetésének gondját is gróf *Teleki Sámuelre* ruházta s *végrendelete* teljes hatalmú végrehajtásával is gróf *Teleki Sámuel* bízta meg. Nagyobb bizottság okáért ezt a végrendeletet, *Bécsbe* is felküldötte; *Mária Terézia* királyasszonnyal megerősítette. Egy udvari rendeletben (1766 április. 12.)

a guberniumnak a királyné meg is hagyta, hogy a végrendeletet illető legfelsőbb intézmény felől gróf Teleki Sámuel értesítse, a mit az azzal teljesített is.

De hát mindez csak álom volt!

Nem azért űlt az erdélyi kancellári székben gróf Bethlen Gábor s nem azért volt a tartományi biztos gróf Bethlen Miklós, e két katonahízlal főúr, hogy érdemet ne kerestek volna elhagyott református egyházak pusztításában, volt hitelek megkeserítésében.

Őssze is suttak gróf Bánffy Dénessel és a túlbuzgó báró Bajtay Antal erdélyi katonikus püspökökkel s a kir. kabinetből egy rendelet ment Bécsből Bajtay Antalhoz 1768 június 17-éről, mely szerint gróf *Bánffy Agnest*, édes atya javaslata szerint — kérjék el anyjától s vigyék egy pozsonyi katonikus nevelőintézetbe; arra az esetre pedig ha nem adná: gróf Hadik András erdélyi katonai főparancsnok adjon katonákat s egyszersmind tültsék meg Bánffy Dénessének, hogy leányát férjhez adja. Végül a püspök tegyen jelentést eljárása eredményéről.

Most a püspök a különben is atyafi gróf Bethlen Miklós feleségével, 175 huszar kíséretében *Mező-Örményesre* (Kolozsmegyébe) indította, a hol gróf Bánffy Dénessé leányával — orvosi rendeletből — tartózkodott. Ugyan csak nála volt gróf Teleki Sámuel is. Midőn ezek már a szomszédban királyfalván jártak, gróf Bánffy Dénessé megtudta s hirtelen befogatván, 1767 július 15. d. u. 5 órakor *Sárodra* indult leányával és gróf Teleki-vel (Alsó-Fehérmegyébe).

Midőn gróf Bethlen Miklósék a fegyverkísérettel Örményesre beszállottak s megtudták, hogy a grófné elmenekült: azonnal űzőbe vették s négy huszar utól is érte a menekülőket s vad káromlások közt meg is támadták. Egy, karabélyával épen gróf Bánffynét vette célba.

Gróf Teleki Sámuel megalította a hintót, a katonákat lecsendesítvén, megkérdezte, hogy kinek rendeletéből akarják őket elfogni? A katonák azt felelték, hogy a gróf Bethlen Miklós és a kapitányuk rendeletéből. Gróf Teleki ekkor megkérde az is: ott van-e Örményesen gróf Bánffy Dénes? Midőn megértette, hogy nincs: tanácsolta a grófnak, hogy adják meg magukat.

A grófnék tehát visszatértek, kísérvé a szemben talált 24 huszártól, kik hozták gróf Hadik talmát is gróf Bánffynéhoz, hogy leányát férjhez ne merje adni.

Este volt, midőn a foglyok visszaérkeztek az örményesi kastélyba. Gróf Bethlen Miklós, halálköpenyben, felesége, két katonatiszt s egy kormányászkénti hivatalnok kíséretében a gróf Bánffyné szobájába lépett, míg a huszársággal a folyosókat s a kastélyt vették körül.

Aztán átnyújtotta a báró Bajtay Antal katonikus püspök levelét, melyben ez értesíti gróf Bánffynét, hogy leányát a királyné parancsára át kell adnia, hogy illő neveltetéséről gondoskodva legyen. Figyelmeztette a koronás fejedelemasszony iránt tartozó hűségre, kinek nevében a gróf kisasszonyt — a rokoni gróf Bethlen Miklós és neje vezetik át.

Gróf Teleki Sámuel gróf Bethlen Miklóstól várakozást kért csak reggelig, mivel a grófné úgy is kimerülve van; de kérelmet elutasították.

Ekkor gróf Bánffyné gróf Bethlen Miklós felé fordult, mondván:

Mutassa meg hát excellentiád ő felsége parancsolatját; mert én a püspök levelére lányomat ki nem adom, inkább ezer darabra koncoljanak. Ellenben, ha ő felsége parancsolatját látom, kész leszek lányomat Bécsbe felvinni és ő felsége lábai elé letenni s a hogy ő felsége rendeli, úgy nevelni. Ha excellentiád nekem nem hiszen: kíséretesen egyenesen Bécsbe . . .

A királyi parancsot kisebb jelentőségű ügyekben is elő kell mutatni: ennélfogva én is kérem excellentiádat, mutassa elő azt; mert a püspök levelére én sem engedem eljegyzett matkámát elragadtatni . . . mondá Teleki.

De Bethlen Miklós nem mutatta elő a királyi parancsot, hanem egy iratot tett a grófné elé, mely szerint, ez kötelezi magát leányát Bécsbe szállítani s az ő felségéhez való minden további folyamodásról letenni.

Gróf Bánffyné ez iratot elvette.

Most gróf Bethlen Miklós dühösen felugrott székéről mondván: „Más parancsolatot fogok tüstént felmutatni!” és a katonatisztekkel elhagyta a szobát.

Gróf Bánffyné leányával és nő cselédeivel elrejtőzött. Alig történt ez meg, 16 huszar rohant fegyveresen gróf Telekire s azt úgy körülfogták, hogy mozdulni sem tudott. A többi katonára szobáról-szobára rontott, a kártpótlak letépte, a butorokat felforgatta, ágyakat karddal összeszeszarkalta. Végre rátaláltak a rejtek helyére s fegyverrel vagdalták szét annak ajtaját s midőn betörték: egyik katonatiszt karddal támadta meg a szegény grófnét s durván tépte ki a reszkető leányt kétségbeesetten védő anyja karjából.

Gróf Teleki Sámuel biroka kelt a huszárokkal de elnyomták. Jegyese szivszakadva kiáltotta: „Segítsen gróf!” de az éppen a huszárok által földre tiportott.

Gróf Bánffyné egy tollkással vette űzőbe a leányát rabló hadnagyot, sőt azt meg is sebezte.

E közben gróf Bethlen Miklósék koscsja készen állt a kastély előtt; a hadnagy beadta az elalélt leányt s a dicő tettet végrehajtó bősök lóra kaptak s a püspöki poroszló koscsja után elváltak.

A megrabolt édes anya azonnal otthagya az örményesi kastélyt, melyben a nemesi joga ity rabló módon megsértetett. Gróf Teleki Sámuel kíséretében még azon este Bécsbe indult s augusztusban mar Bécsben volt.

Itt német nyelven leírta leányától való hivatalos megraboltatását; de folyamodványára 3 hónapig még választ sem kapott! 1767 novemberben ismét folyamodott a királynéhoz.

A folyamodás hasztalan volt! Leányával még beszélni sem hagyták; csak egyszer nyerhette meg s akkor is Michna grófné szeméből leste a szegény leány, mit szabad édes anyjával beszélnie.

Az a Mária Terézia, a ki megerősítette gróf Barsay Gergelyné szerződését Bánffy Dénessel; a ki beleegyzett arany kulcsos hive, gróf Teleki Sámuel és gróf Bánffy Agnes eljegyzetésébe s helybenhagyta gróf Bánffy Dénessé végrendeletét: 1767 november 19-én azt válaszoltatta a gyermekétől megrabolt anyának, hogy „*leányát fontos okokból vette el Bánffynétől* édes atya kívánsága szerint és mivel maga a leány a királyné védelméért eszedett (?) a grófné és gróf Teleki Sámuel igen büns cselekedés sulyát vonták magukra, de a mit a királyné kegyelmesen elenged; a gyermeknek jó nevelését különben a királyné magára vállalja és reméli, hogy ezt az édes anyja halás elismeréssel fogadja s ő felségének többé alkalmatlanságot nem csinál.

Gróf Bánffy Agnest csakugyan pápistává nevelték Bécsben s később gróf Eszterházy János neje lett.

Vigasztalásunk lehet e szomorú ügyben, hogy a vakbuzgó Bajtay püspök eszköze, gróf Bethlen Miklós, Erdély jobbainak megvetését nyerte jutalmul s a királyasszony ministerei közül e gyermek rablást maga herceg *Kavintz is gyűlöletes dolognak* nevezte.

A szó hagyomány után legyen itt megemlítve, hogy midőn gróf Bánffy Dénessé leányát gróf Bethlen Miklós

és katonái elrabolták, állítólag terdre borult a kastély előtt, két kezét fejére kulcsolva, férjét Bánffy Dénest, annyi inségének okozóját megátkozta, hogy *annak hite-hagyott háza pusztuljon el és maga szakadjon.*

Bölcs Salamon azonban megmondotta, hogy „mikeppen a madár elmegyen és a fecske elrepül, azoképpen az ok nélkül való dök nem száll az emberre.” (Péld. XXVI: ?). De az is igaz, hogy *bünt büntető igazság sem marad el!*

A tékozló és kicsapongó gróf Bánffy Dénes (1776. június) kénytelen volt hivatalairól lemondani s nyugdíjaztatását kérni. Kapott is 1200 ft évi nyugdíjat, bár a király né szavai szerint — *érdeme után semmit nem várhat.* 1780. augusztusban meghalt. Maradt 4 unokája; de ezek is (Ferenc, György, Dénes és József) *mind kihaltak.*

Mit is mond a Jehova? . . . „En vagyok a te Jehova Istened, erős bosszualó, ki megbüntetem az atyáknak vétkeit a fiakban harmad és negyedigziglen!” (II. Móz. XX: 5)

Még egyet!

A múlt század végén Franciaország trónján egy jámbor király ült: XVI. Lajos. Ennek ősei XIV. és XV. Lajos és ennek kormányzó nagybátyja oly nyomorulttá tették Franciaországot, hogy a jámbor XVI. Lajos alatt kiűtött a forradalom, mely a Francia királyságot elseperte s a zsarnok nemesség és papság vérvével hűtötte boszúját. Magának a királynak a feje is porba hullt; sőt kivégezték Mária Antonia királynét is, a mi Mária Teréziának leányát, kinek minden bűne csak az volt, hogy pazartul költséget . . . Szerencséje Mária Teréziának, hogy e csapást meg nem érte!

(Lásd Szilágyi Ferenc m. tud. akad. tag okmányokkal kísért előadását *Rojzok Erdély államátólól a XVIII. században* s. 90 — 132 l.)

H. Kiss Kálmán.

KÖZÉLETÜNK.

Az év. ref. konvent.

(Vége).

Tárgysorozat szerint az április hó 3-iki gyűlés választással kezdődött. Titkos szavazással megalakított a konventi bíróság. Bírósági tagok lettek: 1. *Rendes bíróság:* Beothy Zsigmond, gr. Tisza Lajos, Karap Ferenc, Fejes István, Toth Samuel, gr. Degenfeld József, Szász Domokos. Pótagok: Papp Gábor, Szász Károly, Bernáth Elemér, Szabó Janos, Kolozsvári Sándor. 2. *Rendkívüli bíróság:* Papp Gábor, Vályi Lajos, Beothy Zsigmond, Darányi Ignác, Szász Károly, Szilády Aron, gr. Tisza Lajos, Szilágyi Dezső, Karap Ferenc, Fejes István, br. Vay Béla, Bernáth Elemér, Kiss Aron, Toth Samuel, Szabó Janos, Vályi János, gr. Degenfeld József, György Endre, Szász Domokos, br. Bánffy Dezső, Bartha Lajos, Kolozsvári Sándor, Simó Lajos.

A lelkesíti gyámintézet nagyfontosságú ügye vételett elő azután. A bizottság beterjesztett s lapunkban is közlőleg jelezdőkönve felolvasottnak tekintetvén, e tárgyban az általános vitát *Moecary Lajos* kezdette meg. Előre kimondta, hogy el őlvben nem barátja a papi nyugdíjnak, mert ez kellemetlen mozgalmakra fog okot adni az egyházakban. De nem helyesli különösen ezen a téren az egyenlősítést, dacára annak, hogy jól tudja, hogy ezt az egyházkerületet kívánták. Az egyenlőség már a papi hivatalokban is keresztülvihetetlen, miért csak ezen a téren erőszakolni azt. Miért legyen köteles a gazdagabb pap

segélyezni a szegényebbet. Ezt nem követeli a szeretet, mert itt egy önszegélyesről van szó. Indítványozza, hogy a munkálat utasítások vissza a bizottsághoz, hogy az egészet ismét oly alapon tervezze, hogy mindenki befizetése arányában élvezze jöteleményeit, az államségélyt pedig kizárólag szegény lelkeszek segélyezésére fordítsassék.

Fejes István nem fogadhatja el Moecary Lajos indítványát. Epen a tisztánimeni egyházkerület volt az első sorban, a mely az egyenlőséget sürgette s a mit aztán a többi egyházkerület is elfogadtak, mint olyant, a mely a papság általános óhajátja. Itt nem részvénytársaságról, hanem jötekményságról van szó, már csak azért is, mert az egész jelentékeny alapot ehhez a domesztiká adja.

Baksay Sándor tartott ezután egy hosszabb, nagy érdeklél hallgatott beszédet az egész javaslat ellen, azon szerelben, a melyet már lapunk mult számában a bizottsági előterjesztés után ismertettünk.

Tizenöt év alatt — ezzel kezdette *Baksay beszédét* — ötféle tervezet készítettet. Mindenki eltemette előjét s szeretné, ha ezt az ötödiket is eltemetné egy hatodik. Nem fogadja el a bizottság javaslatát általánosságban sem, mert erre többféle indokai vannak, a melyeknek elsorolásakor kénytelen egyébiránt magát a bizottság védelmezni. A konventi, e tárgyban működő bizottság ugyanis annyi restriktiókkal találkozott, hogy munkájában lehetetlen volt szabadon mozognia. Kikötötte például a konvent, hogy mindenki egyenlő legyen, hogy az egyházmegyei és egyházkerületi gyámintézetek sértetlenül fennmaradjanak, pedig — kérdi — mi jögon maradt meg az egyházmegyei gyámintézetek? Avagy nem lehetett volna-e e célra egész jögon felhasználni az egyházmegyei, kerületi gyámintézeteket és a Baldácsy-féle alapítványt? A bizottság javaslatát nem fogadja el, mert épen ez a mit benne igen magasztalnak, a nagy számitás, igen gyenge lábon áll abban. Kivallja, hogy ő nem hisz a matematikának, annak, hogy törvényei ellenállhatatlanok; mert hiszen igaz, hogy kétszer kétfő mindig négy, de kétszer két dió vagy mogyoró azért még sem négy dió vagy mogyoró, mert — *lyukas is lehet.* Maga a munkálat szerkesztője is gondolt erre a lyukra, mert hiszen nyilván bevallja, hogy bizonyos időben kikerülhetetlenül beáll a deficit. Hátha még meggondoljuk, hogy bekés viszonyok mellett, a kamatok is leszállhatnak. Nem fogadja el a munkálatot azért sem, mert az a lelkeseket nagy teherrel rója meg, a mennyiben így egy harmadik intézetbe is fog kelleni fizetniük. Kiszámította, hogy egy gömöri papnak, a kinek 500—600 ft fizetése van, így 50—60 frtot kell évenként fizetniük A segélyezésnél pedig a javaslat valóságos *vabankáló* dolgozik. Más alakokat vél azért erre a célra kijelölendőknek. Miután többi testvéreink ez idő szerint már — Istennek legyen hála — a mi örömlnkre is, megkapták a magukét, talán most már a papság is kérhetné a magáét és nem azt az 57 ezer frtot, a mi erre a célra adták. A gyámintézetet, a mióta azt már meg kellett volna csinálni, 150 ezer frt tőke illeti a domesztikábol. Avagy nem tudná-e a konvent ez összeget 200,000 frtra kipótolni? Inkább halasztsák el még most is ez ügyet, mert nem az a kérdés, hogy általában legyen *akármilyen*, hanem az, hogy legyen lehető tőkeletes. Beterjeszti a maga javaslatát.

Hozzászóllottak még a tárgyhöz br. Vay Béla, Kovács Albert, Tisza István; végre is a javaslat nagy szótöbbséggel elfogadott általánosságban, sőt másnap részleteiben is, a legtöbb helyen azon jelentéktelen módosításokkal, a melyeket a bizottság ajánlott az egyes szakaszokra vonatkozólag s a melyeket már előbb közöltünk olvasóinkkal.

Az így elfogadott tervezet még egyszer le fog küldetni az egyházkerületekhez s az onnan felérkezett észrevételek után, a konvent még ez év őszén *Kolozsváron* tartandó rendkívüli gyűlésében fog az ügy felett véglegesen dönteni, úgy, hogy az egész intézmény a jövő év január elsején életbe lépessen.

Az April 4-ki ülésen *Kenessey Béla* tesz jelentést a lelkesi javadalmasok kimutatásáról, a tervezet szerint minden lelkesi fizetés legalább 800 frtig lesz emelendő s kimutatással azon egyházak, a melyekben a felemelésre szükség van. A számtánsál minden leány és társegyház úgy van felvéve, mint amelynél az anyasítás lenne a cél. 480 ezer forint az az összeg, amelyet erre a célra az államtól kérnünk kell s ezen felül még 20 ezer forint a nem rendezesített segédlelkesi állományok rendezésére. Az egész kimutatás ki fog nyomtatni és felküldetik az illető miniszterükhöz. — Ezzel kapcsolatban fétett jelentés az egyházi vagyon lejár-kiallításáról is, amely igen sok helyen oly hibásan állítottat össze, hogy kijavítás végett vissza fog küldetni az egyházmegyékhez. *Kenessey Béla* előadónak a konvent fáradtságos munkájáért 400 frt tiszteletdíjat szavazott meg.

A *missziókról* fétett jelentés, az úgynek előadója kiemelte, hogy a misszió működés mindenütt emelkedőben van s több-több eredmény mutat fel. Ez évben ezen célra 22,030 frt áll rendelkezés alatt. Hosszabb vitára adott alkalmat a Horváth-Szlavon misszió egyházaknak, a dunántúli kerületből a dunamelléki egyház vezetése alá leendő csatolásának kérdése, amelyet, némi bajok mutatkozván, maga a konvent régebben vetett fel. Megkérdésztetvén a két kerület, a dunántúli kerület méltán lealázónak nyilvánította a területsonktást, a dunamelléki kerület pedig maga részéről is a testvéri viszony megzavarását látta az annektalában. Szavazással azért meghagyattak a régebbi állapotok, legalább ez időszert.

Az Aprilis 5-iki ülésen *Mitrovics Gyula*, az iskolai bizottság előadója tesz előterjesztést a bősámu iskolai ügyekről.

Jelentette, hogy a tanítói hiányról szóló kimutatások az utolsó napokban már beérkeztek. S most már a nagy halmazanyag együtt lévén, az tanulmányozható lesz s a kimutatást erre nézve az iskolai bizottság a legközelebbi rendkívüli konvent elé fogja terjeszteni.

A konvent ugyancsak tanulmányozás végett bekérte a középiskoláktól a vagyon-kimutatást, tantervet, kormányzati és fegyelmi rendszabályokat, használt tankönyve kimutatását. De ez az ügy is nehezen indul. Egy helyről egy, másról más valami küldetett be, a többi kívánt dolognak mellőzésével. Megsürgettetnek tehát az illető iskolák előjáróságai.

Az egyetemes tanügyi bizottság megalkotására nézve, az iskolai bizottság azon javaslatot terjesztette elő, hogy alakítsák az meg 20 tagból. Ebből a konvent 10 tagot a konvent rendes tagjaiból, 10-et pedig, arányos számban az egyházkerületek kiválóbb tanügyi férfiból választ. E javaslatot a konvent egyhangúlag elfogadta s a választást az ez évi rendkívüli konvent tárgyalni tűzte ki. Az így megalakított egyetemes tanügyi bizottság fogja aztán megállapítani működésének irányát s illetőleg a konvent által megerősítendő alapszabályait.

A dunántúli egyházkerület kérte a konventet, hogy tegyen lépéseket, a külföldi egyetemeken levő, magyar ifjak segélyezésére rendelt stipendiumok összeírása iránt. Minthogy az ügyvel a konvent már régebben foglalkozott, megbízta az iskolai bizottság előadóját, hogy a régebbi konventi jegyzőkönyvek alapján, tegyen jelentést az ügy állásáról, legközelebbi konventünk elé.

Megerősítette a konvent s hasonló célból a miniszter-

riumhoz felterjeszti az országos ev. ref. tanítóegyesület alapszabályait.

A kassai katonai alreáliskola ev. ref. vallású növendékeinek vallásos oktatása tárgyában régebben tett felirata a konventnek, eredménytelen lett. A közös hadügy-miniszterium tudatta, hogy a nevezett iskolában a vallásos oktatás, a katonai intézetekben általában előírt módon történik s így az alól a kassai alreáliskolára nézve sem tehet kivételt. Ily körülmények között, a konvent ez ügyet is akkor fogja elintézni, amidőn az egyházkerületekből beadtnak a jelentések a nem felekezetiinkbeli iskolákba járó ev. ref. növendékek vallásos oktatása tárgyában.

Bíróági ügyek a jelen konventen nem voltak, mert az ungvári egyház szoba-ügyét s még egy templomszékper, a konvent, mint elibe nem tartozót visszautasított.

Mindnyájan tudjuk, hogy a legújabb házassági törvények új viszonyok elé állítottak ev. ref. egyházunkat. A konvent érzékeny ezt, egy bizottságot nevezett ki, amely a helyzetet minden oldalról behatóan tanulmányozván, részletes munkálalatot fog készíteni s a legközelebbi konvent elé terjeszteni az egyöntetű eljárás módozataira nézve. E munkálalat fel fogja ölelni a helyzet és teendők egyházi és liturgiái oldalait is. A nagy feladattal foglalkozó bizottság tagjai: a püspöki karon kívül: *Karap Ferenc, Darányi Ignác, Kolozsvári Sándor, Szabó József, Mitrovics Gyula*.

Ezekben kimerítvén a konvent tárgysorozatát, ez időszertüli gyűléseit, *Kun Bertalan* püspök, april 5-én, délután 1/2 1 órákor, buzgó imával zárta be s a konvent tagjai az elnökség lelkes elterése között vetek búcsút egymástól.

Az ezen napi ülés jegyzőkönyvének hitelesítése April 6-án történt, *Kun Bertalan* elnöksége mellett, egy erre a célra kinevezett bizottság előtt.

A konvent a kolozsvári teológiai fakultás megnyitásának alkalmából, rendkívüli közgyűlést Kolozsváron fogja megtartani.

Mitrovics Gyula.

A Protestáns Irodalmi Társaság gyűléseiről.

Április 4-én választmányi, 5-én pedig közgyűlés volt a Társaságnak Budapesten, eléggé élénk (?) érdeklődés mellett a ref. konventtel kapcsolatban. A választmányi ülésen, a Lónyay-útcái ref. főgimnázium tanári szobájában jelen voltak Szász Károly elnöke alatt: Zelenka Pál, *Kun Bertalan*, *Csiky Kálmán*, *Szász Domokos*, *Perlaky Elek*, *Németh István*, *Petri Elek*, *Fejes István*, *György Endre*, *Révész Kálmán*, *Szabó János*, *Mitrovics Gyula*, *Lucács Ödön*, *Baksay Sándor*, dr. *Szlávik Mátyás* választmányi tagok és *Kenessey Béla* titkár. A választmányi ülés főteendőjét a közgyűlés tárgyaitnak előkészítése képezte s mivel a tisztikarnak 6 éves mandátuma, az alapszabályok 16-ik §-a értelmében lejárt, gondoskodott az elnöki, alelnöki, titkári, pénztárosi és ügyézi állások, nem különben a kisorsolandó és időközleg megírt választmányi tagságoknak az alapszabályok 20-ik §-a szerinti betöltéséről, mely utóbbira nézve a javaslatétel céljából egy, *Révész K.*, *Szlávik M.*, *Kenessey B.* és *Németh István* tagokból álló, szűkebb körű bizottság küldetett ki.

Április 5-én volt a közgyűlés. Ott láttuk a fővárosi tagok közül: *Szász Károlyt*, *Kenessey Bélát*, *Perlaky Eleket*, *Farkas Józsefet*, *György Endrét*, *Szós Farkast*, *Csiky Kálmánt*, *Szilassy Aladárt*, *Szabó Aladárt*, *Concha*

Gyözött, Hegedüs Istvánt, Rupp Kornéit, s a vidék közül: Mitrovics Gyulát, Fejes Istvánt, Németh Istvánt, Zoványi Jenőt, Kiss Aront, Szabó Jánost, Lukács Ödönt, Széll Kálmánt, Baksay Sándort, Révész Kálmánt, Földváry Lászlót, Szász Domokost, Zelenka Pált, Tóth Sámuel és Schneller Istvánt, kit a jelen volt tagok közül többen, egyetemi tanári minőségében, melegen üdvözöltek.

A közgyűlést *Szász Károly* nyitotta meg azzal a tartalmas beszéddel, a mely a Társaság 6 évi anyagi és szellemi munkásságára visszapillantva, szép jövőt és sikert remél a következő ciklusra, s elnöktársai a jelen gyűlésre *Perlayk Elek*et kérte föl. A közgyűlés nagy tejszással fogadta a határos megnyitót, mely méltán jellemezte a Társaság 6 első évi működését a készülődés, kísérletezés és lassankénti izmosodás éveinek. Az eredmények, a melyeket a Társaság a maga jóra való »Szemle» nével s a monográfiák és népies iratok kiadásával elért, élénk bizonyítékait kepezik a Prot. Irodalmi Társaság fellendülő szellemi életének.

A titkári jelentés szerint a Társaságnak ezúttal 1233 tagja s 54471 firt vagyona van. A jövő évi költségvetésbe 13303 firt bevételt s 8160 firt kiadást vet föl, úgy hogy a Társaságnak közel 2 ezer firtnyi pluszra van kilátása. A tagsági díjak azonban gyengén folynak be, úgy hogy a határelkövetések a 6 ezer firtot is meghaladják. Titkári indítványára, Hegedüs Sándornak a »Koszorú» támogatásáért, Lukács Ödönnek pedig a tag- és segélygyűjtés körül tanusított buzgósgáért meleg köszönetet és elismerést szavazott a közgyűlés. Végül jelenti titkár, hogy a Társaság ez idei kiadványa: *Drumond glasgowi tanár Természeti története a szellemi világban* című műve, Ciszmadia Lajos fordításában, a melyet Szabó Aladár revidált s egy igen értékes bevezetéssel is ellátott. A választmánynak, Révész K. által tett javaslata értelmében a Társaság gyűléseit ezentúl né a 2 konventtel kapcsolatban, hanem mindenkor az év első 3 hónapjában, lehetőleg a vidéken is megtartandók, mire névze szep tercvet ad Szabó Aladár a »Prot. Egyh. és Isk. Lap» egyik legközelebbi vezércikkében, a mi mellett melegen agítált Zelenka Pál és Lukács Ödön a választmányban.

Köszönettel szavazott a gyűlés, elnök indítványára, Drumond tanárnak, műve fordításának ingyen való megengedéséért, és Kenessey Béla titkárnak, ki a lefolyt 6 év alatt a Társaság szellemi munkájának egész terhért ritka buzgóssággal és önfeláldozással viselte. A költség-előirányzatot egész terjedelmében változatlanul fogadta el a gyűlés, valamint örömmel a titkárnak ama jelentését, a mely szerint a Társaság legközelebbi kiadványát Zsilinszky Mihály »Vallásügyi tárgyalásainak» készen lévő folytatása fogja képezni. A tisztviselők és igazoló választmányi tagok betöltésére kerülten a sor, Perlayk Elek világi elnöktárs azt az indítványt tette, hogy mivel Szász Károly az elnöki tisztséget nagy elfoglaltsága és hajlott kora miatt nem vállalhatja el, Zelenka Pál pedig a neki, a választmány által egyhangúlag felajánlott tisztség elfogadására nem volt rábírható, — halasztza el a gyűlés a jövő közgyűlést az elnököválasztást, s kérje meg Szász Károly püspököt, hogy addig még tassa el az elnöki teendőket, a mit a püspök meg is ígért. Ügyvivő alelnöknek egyhangú lelkesedéssel Hegedüs Sándort, titkárnak Szóts Farkast, pénztárosnak Bendl Henriket, s ügyésznek dr. Fromm Lajost választották. A megüresedett fővárosi választmányi tagságokra Szász Károly, dr. Szabó Aladár, Szilassy Aladár, Zsilinszky Mihály és Hegedüs István, a vidékire pedig Kenessey Béla választották. A kilépett vidéki tagok, u. m. Baksay S., Balogh F., dr. Bartha Béla, Breznik I.,

Csiky L., Fejes I., Géresi K., Gyurácz F., Karsay S., Poszvek S., Szász D., Szeremley S., Szilady A. s dr. Szilávik Mátyas a következő ciklusra újból megválasztattak. A titkári és pénztári hivatal átadását egy Szász K., Csiky K., Petri Elek és Hegedüs S. tagokból álló, szűkebbkörű bizottságra bízta a közgyűlés.

A megválasztott tisztviselőket és választmányi tagokat elnök meleg bizalommal üdvözölte, mire az új titkár Szóts Farkas a jövőre nézve teljesen biztató programmal köszönte meg a közgyűlés egyhangú bizalmát. Jelen feladat vár reá, különösen egy stabilisabb iránti gárdának a »Szemle» körüli csoportosítása; e tekintetben, valamint a felolvasások rendezése dolgában bizony jobban mozoghatna a vidék. Jobban meg kellene honstanunk, hogy úgy mondjam: népszerűsítsünk a Társaság dolgait a nagyobb vidéki városokban, a protestantizmus fontosabb göcöntjain, a mi csakis vonzó felolvasásokkal egybekötött vandorgyűlések szervezése által lehetséges. Több érdeklődés, nagyobb lelkesedés és kitar-tóbb munka lákozhatnék talán mindnyájunkban.

A Prot. Irodalmi Társaság szellemi élete a műveltebb közönségnek szóló s magasabb nívóan álló »Szemle» mellett, a mult évben is a »Koszorú» c. népiratkák kiadásában nyilatkozott, a melyeknek első füzetéből immár a 3-ik öt-öt ezres kiadását kellett a Hornyánszky-cégnél kiadás alá rendezni. E cég jelentése szerint a népies iratkák 115 ezer példányban nyomattak; el van adva 39 ezer, elszámolás alatt áll 46 ezer példány, a többi raktáron van. Szept. havában nyílik meg a második sorozat 3 füzetes kiadásban. Farkas Geyza felajánlott »Uzóra» c. műve nem volt elfogadható. A kiadványok ez ágának bőkezű mecenása is van Hegedüs Sándor orsz. képviselő személyében, ki újból is felajánlotta, hogy mindaddig viselni fogja a »Koszorú» költségeit, míg ez a nagy hivatású vállalat önmagát fenn nem tartja. A titkári jelentésnek a Társaság e szellemi munkásságára vonatkozó részét is örömmel és köszönettel vette tudomásul a gyűlés.

Ezek a Társaság ez évi közgyűlésének jelentősebb mozzanatai. Bízunkról is áldás kísérje a volt titkár új otthonába, s bizalommal fogadjuk az új titkár — szerkesztőt nemcs, de terhes feladatában! Szervezzén, agítáljon és lelkesítsen mindenféle a Társaság anyagi és szellemi oldalán minden ágában, — mi itt a vidéken szívesen követjük! Viszontlatásra a millenáris közgyűlésen!

Dr. Szilávik Mátyas.

A felsőborsodi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Egyházmegyénk folyó április hó 2. 3. napjain tartotta meg ez évi tavaszi közgyűlését a *dedesi* egyházban, Vadaszy Pál, eszeres és Szekrénysy Árpád, legidősebb tanácsbíró elnökelete alatt. Bár a gyűlés annyira néptelen volt, hogy alóirott nem is emlékezik a felsőborsodi tractus ily néptelen gyűlésére; mindemellett a jelenvoltak derekasan kikövetelték a magok részét a 80-on jóval felül járó ügydarabok tárgyalásából.

Gyűlékezeti ima után esperesünk kérte Isten segítő kegyelmét munkálkodásunkra és bejelentette, hogy szeretve tisztelt gondnokunk, Ragályi Béla — mint képviselő — országos ügyekkel levén elfoglalva, gyűlésünkön meg nem jelenhetett, felolvasta továbbá egyházmegyénk egy évi történetéről nagy gondal szerkesztett jelentését, a melyet a közgyűlés egész terjedelmében jegyzőkönyvbe

vétett. E szerint egyházmegyánkbeli hitsorsosaink száma 235,108; születet 512 fi, 511 nő, meghalt 382 fi, 383 nő, hazas elre lépett 226 tszta prot. 32 vegyes pár, hitvallást tett 232 fi, 230 nő, iskola köteles 1695 fi, 1652 nő, iskolába jár 1641 fi, 1562 nő, áttért 8 fi, 7 nő, kitért 4 fi, 2 nő. Az egyházmegyénk fenhatósága alatt álló 55 iskola közül kitűnő 18, dícséretes 27, kielegítő 9, gyenge 1.

Hogy a vallásos buzgósg el híveink között és gyakorolja a szeretet munkáit, annak jó bizonyága, hogy a híveink által egyházi és iskolai celokra egy év folyamán ajándékozott 7265 ft 01 kron kívül, még hasonló celra egyesek 2334 ft 40 kr alapítványt tettek s azok között boldog emlékü Fekete Józsefné szül. Miklós Amália úrnő, „Fekete és Miklós” alapítvány címen, a hangászi, nyomári és finkei egyházaknak 1200 frtot hagyományozott az egyházak pedig építkezési celokra 6488 ft 83 kr költöttek.

Lelkészi karunk jó részben hivatása magaslátán áll s erősen érzi az állásával járó felelősséget. Igazolják ezt az egyházlátogatási jelentések, a melyek szerint alig fordult elő mulasztás a lelkesi hivatalos teendők körében, de igazolja az is, hogy hosszas vajadás után most hó 26-ik napján megtartotta az értekezleti kör is alakuló gyűlését, a melynek beterveztett jegyzőkönyve szerint a tisztikar következőleg alakított meg: elnök Vadász Pál, esperes, alelnök Bartha Mihály, jegyzők Bodnár Istán és Körössy István, penztárnok Elek József lelkesek. Balogh István, tanácsbíró elnökelete alatt egy bizottságot küldött ki az értekezlet az országos lelkesi özv. árva gyámintézet módosított alapszabály-tervezetének átnevezése és az egyházmegyénk által már a mult évben elfogadott elvek figyelembe tartása mellett véleményes javaslat készítése és közgyűlésünk elé terjesztése végett. A javaslat Szuhay Benedek bizottsági jegyző fogalmazásában beterveztetett s elfogadott, mint közgyűlésünk véleményes javaslatát, a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlésre felterjesztetni határozottati.

A 4 egyházmegyei jegyző közül pusztán egy levén jelen, Bodnár István és Szuhay Benedek lelkesek helyettes jegyzőül alkalmaztak.

A segédlelkesek közül Batta József Vámosra felűl, Beregszászy Ferenc Várba, Bodnár Béla Balajtra, Kovács Lajos Vadnára rendeltetett, a két utóbbi jelen gyűlésünkön bevezetett a egyházmegyénkbe.

Tanító változás több történt, két tanító: Szabó Péter és Kis Sándor oklevélüket benmutatván, állasukban végleg megerősítettek. Tanító hiány folytatosan van egyházmegyénkben, jelenleg is öt egyház van tanító nélküli.

Nyomarról Tóth Lajos tanító, ki állomásán még egy évet sem töltött el, mult év október hó 12-ik napján, elfocsátó levél és esperesi engedély nélkül távozott el az abauji egyházmegyéi Szala községbe; miután közgyűlésünk őt mai napig nyomári tanítónak tekintni, ellenében a fegyelmi eljárás megindítását elrendelte. Ezen alkalomból, a főtiszteletű egyházkerületre felterjesztés intézetét egyrésztől az iránt: szerzetessék érvény az egyházkerület 1893-ik évi (őszi gyűlés 79. pont) határozatának, másrésztől pedig mondassék ki határozatának, hogy a tanító elfogadott állomását egy évig el nem hagyhatja.

A tapolcsányi társégház kérésé folytán, a dedési anya és tapolcsányi társégház egyénáshoz való viszonya aként szabályoztatott, hogy miután az anya- és társ egyház a lelkesi állás fenntartásához egyenlő arányban járulnak, jövőben karácsonykor és újkönyeri alkalommal az úrvacsora elsőben a társégházban szolgáltassék ki, a többi alkalommal pedig az anyaegyházban.

A disznóshorvati és kápolnai egyházak templomjavítási és torony-építési költségvetése és tervrajza jóvá-

hagyatott, a szendrői, hatóságilag bezárt templom újra építése évek hosszú sora óta még mindig csak tervben van, s az illető intézők nem képesek megállapodni egy bizonyos tervezetben, most ismét küldöttség megy ki az építkezés ügyében, vajha valahára célt érhetnének.

Legnagyobb bajunk, hogy ama paizsos férfi, a szégyenségsé majd mindenik egyházunkban uralkodik, ennek következtében sok helyen az adót, egyenértéki és tanítói nyugdíjilleték tartozásokat, a tókeletartozások után eső kamatot nem képesek fizetni, híveink az évenkénti kivetés terhét nem bírják. A multban sok szegény egyházhon segített a szőlőtermés és a takarékné magtár, de az újabb időben a nyomott terményár miatt a takarékné magtár alig adhat valamit, a szőlőt pedig végképen tönkre tette a phylloxera. A szégyenségsé erős bizonyosága az is, hogy bár — gyakorlat szerint — december hóban ill össze a szégyenségsé bizottság, már a mostani gyűlésre 22 darab kérvény érkezett be.

A mult év december 1-ő napján tartott segélyosztó bizottsági gyűlés jegyzőkönyve felolvastatván, abból kitűnt, hogy szégyenségsé között 527 ft 61 kr osztatott ki segélyekben, bár tekintélyes összeg ez, mégis a felmerült szükséggel szemben alig képes, csak pillanatnyi enyhítélet is előidézni.

A folyó év januar 20-án megtartott s gyűlésünkre beterveztett dékán szamadás szerint egyházmegyénk egyes pénztárai következőleg állanak: közigazgatási pénztár 9656 ft 30 kr, lelkesi régi gyámjár 7129 ft 32 kr, melyből egy-egy lelkes özev jutaleka 25 frtban állapított meg. Egyházkerületi és egyházmegyei gyűléstársítási-alap egyesítve 8179 ft 27 kr. Bérczay-alapítvány 773 ft 39 kr, Somossy-alapítvány 124 ft, Szokolyi-alapítvány 407 ft 39 kr. Iskolai könyvek alapja 47 ft 80 kr, Svngor József dékánnak a felmentvény megadott.

Hogy az egyesített erővel végzett munka habár csekély segédforrásokkal rendelkezik is, szép eredményt képes felmutatni, annak bizonyosága egyházmegyénk lelkesi kara által ezeltől 5 évvel megalapított lelkesi özev-árva gyámjár, mely a lelkesek által összerakott fillérekből s egyes kegyes jötevből adakozásából 8 ezer frtot meghaladó összrege emlékedett. Itt látom helyén megemlíteni, hogy egyházmegyénk nesztor, Debreczeni Gábor fenkölt lelke sugallatát követve, a mult évben általános erueklődés által kísért aranylakadalmának emlékére, maga és neje nevében, 50 frtot ajándékozott lelkesi új gyámjárunknak.

Három darab közigazgatási bírósági tárgy is foglalkoztatta egyházmegyénk tanácsbírói karát, melyek a panaszlók belenyugvásával intézettek el.

Egy szennyese is volt közgyűlésünknek. Egyházmegyénk egyik lelkesze az egyházban járt küldöttséget, egyházlátogatást, kaplányját, sőt traktusunk egész papságát a lehető legkíméletlenebb hangon támadván meg, maga ellen vizsgálatot kért; a beadvány hangja, irmodora felett közgyűlésünk megrovását fejjezte ki s a vizsgálatot elrendelte.

A kőzalap-illetékek egy krig befolytak: a legközelebb tartózkodó kerületi gyűlésre elnökeinken kívül Svngor József és Cszmadia Jenő lelkesi, Szekrényessy Rád és Vladár Ervin világi tanácsbírák küldettek; ősi közgyűlésünk helyeül a bánhorvati egyház jelöltetett ki. A két napig tartó gyűlésről kedves emlékekkel tértünk szereteink közé.

Botos József,
egyházmegyei aljegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Asztalos Ferenc*, heőpapi ev. ref. lelkész — mint jó későn értesülünk — még március hó 28-án elhunyt s 30-án eltemetett. Lelkész-társai között akad-e valaki, a ki legalább egy szerény emléket állít az egyházi sajtóban a férfi korában kiölt munkatársnak, a ki egyszerű körében mégis csak elég jól végezte kötelességeit arra, hogy hozzá hasonló sorsú kollegái, ne dugják el nevét a feledés sűrű fátyola mögé. Későn is szívesen mondunk áldást poraira.

— **Gyűlések.** Az alsó-empélni egyházmegye folyó hó 17-én Sárospatakon, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület folyó év május hó 7-ik s következő napjain Miskolcra tartja meg tavaszi rendes közgyűlést.

— **A nyiregyházi ev. ref. egyház** lélekemelő örömtünnepet ül folyó hó 7-én, virágvasárnap. Köztisztelőben s szeretetben részesülő, érdemekben gazdag lelkészének, *Lukács Odön* f.-szabolcsi esperes nyiregyházi lelképásztorkodásának 25-ik évét ünnepelte meg az erre titokban készülődő egyház, puritán egyszerűséggel, de valódi lelki örömmel és igazán emelkedetten. A jubilálás valóban fáradhatlan egyházi munkásságot fejtett ki ez idő alatt, nemcsak irodalmi téren, a mely e Lapok olvasókörzsége és a magyarországi ref. lelkészek előtt bizonyára igen előkelő oldalról ismeretes (2 imakönyv, 3 kötet predikáció és az egyházi lapokban számtalan cikk), hanem az egyház külső építése mezején is apostoli munkásságban töltötte el e 25 évet. Az ő idejére esik a jelenlegi díszes templom építése, egy második nem sokára a harmadik tanítóság felállítására, új iskola-paplapételek, úgy, hogy a nem sokára mintaszócsón benedezett s mindennel ellátott egyház méltán vezethető a Lukács korát újjászületésének korának és e külső építésben az egyháztagok áldozatkészsége mindenkor az ő kiváló ékes szavaira, sürgétséire nyílt meg s az általa rendezett, már szinte megszokott koncertek is tetemes jövedelmet hoztak az építkező egyháznak egyszerű-műszor. Méltán ünnepelte hát meg a nyiregyházi egyház szeretett lelkésze beköszönésének 25-dik évfordulóját, a mikor maga a jubilálás mondott könyveket meghatva s megható szónoklatot a rendes isteni tiszteletben, melynek végzetével *Szesztay Károly* ügyvéd üdvözölte a presbitérium és egyház nevében Lukácsot, mire ez utóbbi a mintagyházza fejlesztésre buzdítva, mélyen meghatva válaszolt. Az ünnepély örökre feledhetlen marad mindazok előtt, a kik tanúi voltak s új ösztönt és lelkesedést önt a lelkesítő nehéz pályán haladók szívébe. Mi is meleg szívvel és őszinte nagyra becsülés-sel kívánjuk a jubilálásnak: *Ad multos annos!*

— **A kótáji** ev. ref. egyház egyhangulag *Sipos Mihály*, helybeli helyettes lelkész hívta meg lelkészül folyó hó 7-én.

— **Kivonat** a beregi egyházmegye Beregszászban 1895 március 12—13. napjain tartott közgyűlése jegyzőkönyvéből. Tárgyalattott Szilágyi Zsigmond okleveles mérnök és egyházmegyei szakértő indítványa, mely szerint azon tapasztalatból indulva ki, hogy templomaink általánosságban minden stíl és megengedhető dísz nélkül vannak építve; hogy azok tervelésénél az előrehaladott építészeti technika semmi viványa, az épületméreteknek az igénybevételhez mért megállapítása csak a legrikkább esetben s akkor is drága pénzen van igénybe véve; hogy az egyházközségek legtöbbnyire ki vannak szolgáltatva — sajnálva a tervelés díjazását — egyes kontár kömü-

vesek, ácsok vagy legalább is gyakorlatlan és az épület rendeltetését a rendelkezésre álló vagyoni eszközökkel összehangba hozni nem tudó s ez iránt érzékkel sem bíró építőmestereknek; hogy ugyanaz az eset fordúl elő leggyakrabban a lelkesítő és tanító lakok és iskoláknál is, a melyek hiányos tervek, előmeret, költségvetés, szerződés mellett csak arra szólnak, hogy a vállalkozók — szabadon szólva — becsaphassák az építendő egyházközségeket: ezen hátrányos állapotnak, mely pedig, — ha összegeznők az egyes egyházak kárait, hűtőrsorsainkra nézve tekintélyes anyagi kárt jelent; — megváltoztatás céljából indítványozza, hogy az egyházmegyei közgyűlés keresse meg a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlést, hogy hasonló oda, miszerint az egyetemes konvent, megfelelő pályadíjak kitűzése mellett, a magyar mérnök- és építész-egylet közvetítése útján egy szabvány-tervek, előmeret, szerződés építési feltételeket megállapító, a leszámolás és felülvizsgálatok mikéntjére is kiterjeszkedő műre és tervekre pályázatot hirdessen s a terveyűteményt sokszorosítva lehetővé tegye, hogy egyházainkban az építés ügyében célszerű rendszer honosuljon meg. — Indítványának részletezése végett felemlíti, hogy a szabvány-terveknek ki kell terjeszkednie nem csak a különböző építési anyagokkal való építkezésre, de a díszesebb és egyszerűbb építkezésekre is, az előmereteknek nem csak a költségvetéséhez szükséges méret felsorolásokra kell kiterjeszkedni, hanem tekintve, hogy a szerződések gyakran olyanok, hogy a nyers anyagot az egyházközségek adják, a szükséglenők nyers anyag is kitűntendő lenne. A szabvány-terveknek általában annyira részleteknek kell lenni, hogy a lelkészek annak alapján maguknak tiszta képet tudjanak alkotni. — Ezzel azt ohajítja elérni az egyházmegyei szakértő, hogy a szépet, célszerűt, jót s az adott viszonyok között a legolcsóbbat, a hitközség minden nagyobb megterhelése nélkül, saját jószántából vihesse keresztül s erre nézve utbaigazolási normatívuma legyen. De egyszersmind azt is el akarná érni ezen indítványával, hogy a felügyelő hatóságok a hitközségek építési gazdálkodását teljes világossággal vizsgálhassák felül. Az egyházmegyei szakértőnek körültekintő megfigyelés s alapos tapasztalatból merített s a körülmények által teljesen indokolt célszerű s nagy fontosságú indítványát, elismerésének és köszönetének kifejezése mellett, örömmel fogadja közgyűlésünk. Egyszersmind elhatározza, hogy keressék meg a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés elő célból, hogy hasonló oda, miszerint az egyetemes konvent az indítványban körülírt és részletezett műre és tervekre pályázatot hirdessen. Egyidejűleg kimondja közgyűlésünk, hogy ezen határozat, pártolás végett, az egyházkerületben levő többi egyházmegyeeknek is megküldetik. Kiadta *Zámory Béla*, egyházmegyei főjegyző.

Pályázat.

A halál által megüresült *eger-lőrői* ev. ref. lelkési állomásra pályázat hirdettetik.

Ezen állomás javadalma kézpénzben, természetben és földben 735 ft.

Pályázók kérvényeiket folyó év május hó 6-ig, Tóth Dániel alsó-borsodi espereshez, Miskolcra adják be.

Miskolcz, 1895. április 8.

Kun Bertalan,
püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 ft, félévre 2 ft 50 kr.
Nyeresz száma ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

És az oldal 8 ft, fél
oldal 4 ft, negyedrészes
oldal 2 ft.
Ezenkívül bélyegző 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A kerületi gyűlések, mint értekezlet-félék.« — »A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.« *Mitrovićs Gyula* — »Mit beszélnek a jelentősek egyházkülsőitükről?« *Dr. Tüdös István*. — »Az abauji ev. ref. tanító-egylet közgyűlése.« — *Korocz Dániel* — »Az alsó-zempleni ev. ref. egyházmege közgyűlése.« *B. A.* — »Az abauji ev. ref. egyházmege tavaszi közgyűlése.« *Uj József*. — »A második országos és egyetemes tanügyi kongresszus országos szervező-gyűlése.« *B. J.* — »Néhai Munkácsy Sándor Egyházi Beszédei.« — *Kájel József*. — »Vegyes közlemények.« — »Pályázatok.« — »Hirdetések.«

A kerületi gyűlések, mint értekezlet-félék.

Mikor arról volt szó, hogy a Sárospatakon, aratási alkalommal tartatni szokott kerületi gyűlések eltöröltesse, egy-nemelyikünk sehogyszem birta ezt a reformot méltányolni s azzal a fő-érvel szemben, a mely szerint a mi kis városunk nem nyújthat elegendő kényelmet a kényelemhez szokott gyűlés tagoknak. — az érvek, a nyomós érvek egész seregét vetettük a mérleg másik serpenyőjébe: — de hiába!

Ha most, néhány évvel a reform után, visszapillantunk az azóta lefolyt kerületi gyűléseinkre és azt vizsgáljuk, hogy mit is nyert hát a kerület azzal az előnyösnek hitt változtatással: egészen zavarba jutunk, mert... mert... aha! nyert csak legkisebbet is — az igazi nyereséget tekintve és nem azt a pár frtot, a mely imitt-amott a közigazgatási pénztárban benmaradt, ha ugyan!

Mi akkor a sárospataki főiskolára, ennek tanári karára, tanuló ifjúságára, a kerület lelkészeire s világi képviselőire egyaránt nagy fontosságúnak gondoltuk azt, ha ezek a tényezők egymással menél sürűbben érülköznek s a gyakorlati élet és az elmélet emberi eszméiket kicserélik s egymást becsülni, szeretni tanulják. Ifjúságunknak pedig okvetetlenül erkölcsi nyereség volt az, ha látta, tudta, hogy mily sokan forognak örömet a főiskola anyagi és szellemi érdekei körül s ha tapasztalhatta, hogy ez az öreg kollégium semmit sem veszít történeti nagy súlyából az idők hosszú folyamán, sőt az újabb nemzedékek igyekeznek a régieket felülmúlni, — ha nem anyagi áldozatokban is — de legalább a szeretetteljes érdeklődésnek szinte tüntető gyakorlásában.

Volt abban valami felemelő, buzdító, mikor világi és papi jelesnekek egész hatalmas gárdája gyűlt össze a főiskola templomában, hogy meghallgasson — most egy magva — eszmékben gazdag igazgatói beszámolót, majd egy-egy elhunyt jelesnek felett tartott emlék-beszédet vagy tanári beköszönőt stb. Az egész főiskola becsületesen nőtt egy-egy ilyen fényesebb alkalommal mindazok lelkeiben, a kik az ilyeneknek tanúi lehettek.

Már akkor elgondoltuk egymásfelé, a mikor még kedvünkre folytak le az ilyen összejövetelek, — hogy ezeknek, egy kis jó akaratral, némi erőszárazással, köl-

csönözhetnénk még nagyobb vonzóerőt s változtathatnók azokat erkölcsileg és szellemileg gyümölcsözőbbé is. Mióta pedig testi szemekkel is látnunk adott, hogy legújabb zsinatunk miként szállítottak le a egyház-kerületi gyűléseink régi színvonalát; szűkebb, bizalmasabb körökben gyakran nyughatatlankodtunk is már ősi nagyságunk elhalványodása miatt s egyménylem aggodalminkat a nyilvánosság előtt sem titkoltuk el: de inkább csak nem tetszőségeink adtuk kifejezést a dolgok nem szeretnem folyása felett, a nélkül, hogy pozitív javaslatokat is hangoztattunk volna.

A „Sárospataki Lapok“ 1885-ik évfolyamában, a s. szentpéteri dántó ütközés után ezeket irtuk (649 l.):

»Az elvek harcainak most már vége van. Gyűléseink esztől rövidobbek, ridegebbek lesznek. Eszmékért küzdeni alig lesz többé alkalom. Huzalkodhatunk apró kérdések felett; egyházmegek, egyházak, egyesek kicsinyes bajai, holmi ártatlan simonák, tanítók, papok ellen való torzalkodások, egy tömeg miniszteri rendelet; egy csomó panasz a tankerületi főigazgató, tanfelügyelők stb. részéről... ilyenek képezik majd gyűléseink tárgyait; de a régi dal a régi dicsőségért aligha fog azokban többé felhangzani.«

Nem egészen bizonyultunk rossz prófétáknak, noha — mint mondani szoktuk — a próféták kora Malakias-sal lejárt. A ki elfogulatlanul lát és itél, az nem zárkóztatik el az elől a tapasztalat elől, a mi a fennebbi sorokban fajdalmas reménységképen szól hozzánk. Tény az, hogy a kerületi gyűlések tárgya ma már — főleg a budapesti zsinat óta — erősen megapadt, kivált jelentőség dolgában. Az is igaz, hogy nagyobb elvi harcok, eszmék felett való nemes versengések is ritkán, vagy épen nem fordulnak elő gyűléseinkben. Az sem valótan, hogy megszűntek azok papi- és világi férfiakra, különösen ez utóbbiakra az előkészítő iskola képző erejével hatni s e miatt aztán nincs is azoknak elegendő delejes tulajdonságuk.

Nem mondjuk, hogy nem akad hébe-korba egy-egy nagy tárgy, a miért érdemes a gyűlés helyére berobogni s ott egy pár órát eltölteni, de az ilyen tárgy lemorzsolása után gyűléstermeknek egyszerre megvilágosodnak a kiürült helyek miatt s az az egy-néhány igen hivatalos férfi, mintha álmódznak a multakról, csüggengetően helyeslegzeti az előadók indítványait, vagy hallgatással fejezi ki jó tetszését az elnökség kijelentései felett. Még az egyházmegek papi küldöttéi között félív melléklet van csatolva.

is akadnak többen, a kik úgy tűnnek fel, mintha kuldöttek se volnának s a kike mintha a gyűlés dolgainál sok egyéb dolognak volna csábítóbb hatása. Legzább mi — Isten a tanúnk! — így tapasztaltuk. És menél többször tapasztaltuk így, annál inkább nőtt bennünk a vágy kerületi gyűléseinknek kedveltebbé és keresettebbé tétele végett.

Mik volnának az erre vezető utak és eszközök? E kérdés a sárospataki gyűlésekkel kapcsolatos mozzanatokot juttatja eszünkbe. Ha tetszett ott az, a mi épületes, komoly, méltóságos: bizonyosan tetszenék az ilyen ma is, másutt is, akarmely helyen is.

És ezen a ponton eljutottunk a mostanában felkapottakká lett u. n. lelkesi értekezletekhez, el a kerületi lelkesi értekezlethez is. Csudálatosnak tűnhetik fel, de igaz, hogy mi megnyugvással láttuk a tiszáninneni egyházkerületet hátulballagni vagy éppen meg sem indúlni a kerületi értekezlet megalkotásáért; holott egyebekben örömmel tudtuk — szerencsére nem is ritkán — a kezdeményezők között. Ugy gondoltuk, hogy mi; az egyházmegei értekezletek nem bizonyítják be életrelvőségüket s míg azok köréből nem támad a szétszóró csoport egyesítésének vágya: addig a kerületi lelkesi értekezletek idő előttiek és alapnélküliek, megalkotásukra tehát nincs miért mohón törekednünk.

És ha valaki azt mondaná, hogy a lelkesi értekezletekkel próbálunk életet ömlesztetni a kerületi gyűlések lankadó tagjaiba: mi — az eddigi tapasztalatok nyomán — még ma sem tudnánk áment mondani erre a javaslatra.

Ma a kerületi gyűlésekről egy különleges képet formáltunk magunknak — a jövő érdekében. Van e képben valami az úgy nevezett lelkesi értekezletekből is, de még sem egészen az; van valami a németek évenkénti vallásos összejöveteleiből is, azonban ezektől is különbözik az. Nemcsak a gyűlés tagjaira nézve szeretnők kívánatosnak tudni a kerületi gyűléseket, hanem a szélesebb értelemben veendő környezetre is épületesnek.

Ha p. o. a tiszáninneni egyházkerület Miskolcon gyűlésezik, akkor úgy volna az — szerintünk — helyén, hogy Miskolc városa ne csak a sok tisztes papi alak látása által, vagy a könyvtárak kirakatainak egyházi művekkel való megtelege folytán vegyen tudomást arról, hogy a kerület kiváló tagjai az ő falai között időznek; hanem valami egyébről is.

Ez az egyéb volna p. o. egy ünnepélyes isteni tisztelet, a melyen időnként a kerület legjelesebb szóknak mutatnak be képességüket, továbbá valami felolvasás féle a gyűlés-napok estvéli óráiban, a melyeken szintén hivatott erők igazolnak az ev. ref. egyház életrelvőségéről.

Az utóbbiakat képzelnők már mi olyanoknak, a melyek az u. n. világi elemet is különösebben érdekelhetnék és pedig nemcsak tárgyi, hanem személyi tekintetekben is. Igen, személyi tekintetekben is, mivel előkelő világi férfiaktól megvárnók, hogy ők is megfáradjanak kissé a kerület reputációja végett és az egyetemes papság elvi értékét a gyakorlatban is igazolják. Egy-egy tanulságos felolvasás akár multunk zivataros századaiból, akár valamely irányשמekkel teljes tanulmány a jövő alakulásáért valamely nevesebb világi férfitól — ó bizony sokak lelkeiben tehetné az ilyen élőve a tiszáninneni kerületet és annak felséges érdekeit!... Az ilyen felolvasások útján léphetnének közelebbi viszonyba a kerület fenhatósága alatt álló közép- és felsőbb fokú intézetekkel, azoknak tanári karaival stb. a kike szintén meg volna az ilyen bensőségesebb viszonynak a maga termékenyítő hatása.

Mert — tudja Isten! — mindig visszatetsző volt az előttünk, ha elgondoltuk, hogy mi — mint kerület — egy nagy szellemi erő letéteményesei, éppen a szellemi erőnkől nem mutatunk be jóformán semmit annak a közönségnek, a melynek körében napokat töltünk. Visszatetsző volt az, ha gyönyörködöttünk akrobata mutatványokban, zenei estélyekben, színházban, stb. (a mik ellen nincs ugyan kárhözhatás szívünkben!); de mi nem juttattunk az általunk okozható gyönyörűségből sem egymásnak, sem másoknak semmit, vagy csak annyit, a mennyit éppen a barátság és hivatalos viszony megkíván és megenged.

Hogy mi egy nagy valláserkölesi testület vagyunk s feladatunk Isten országának napról-napra való építése: — ezt nem igen bizonyítottuk eddig s inkább megvárjuk, hogy mások szerezenek nekünk bizonyos mulo élvezeteket — pénzért. Az volna tehát az igazi reform a kerületi gyűlések bensőségesebb tétele végett, ha nem csupán adminisztrálni sietnők most ide, majd amoda, mint hivatalosak; hanem vinnők magunkkal a kerület egyház-építő lelkét is és osztogatnók azt szerivel-módjával — ingyen. Est modus in rebus!

Lehet, hogy ábrándozók vagyunk, de jól esik csalogatni magukat azzal a hittel, hogy ha tudnák azt a mi u. n. világi férfiak, hogy reájuk s talán családjaikra is, a gyűlést fogadó egyházakban, főként a nagyobb központokban, valami nemesebb élvezet is vár s ha tudnák különösen azt, hogy az ilyen élvezetek szerzősebbök is kivethetik a maguk részét: — nem sietnének el oly gyorsan a zöld asztal mellől.

Hogy aztán, ha az ilyen kerületi gyűlések divatosokká válnának, milyen őszöntő hatalomná nöhetnék ezek ki magukat az egyesekre — papokra és nem papokra — nézve s hogy mennyire emelkedhetnék ilyen úton az egész kerület szellemi színvonala; mennyire kényserítene az ilyen a munkára hivatottakat a munkásság terén való kitarásra, s gyarapodásra: — azt képzelve él kiki önmagának a belső ember szerint. Mi hisszük, hogy sokan, a kik megfeneklettek a gyakorlati élet szövevényei között, vissza kívánczoznának a mélyebb vizekre és nem restelkednének új viszonyt kötni régi szerelmők tárgyaival s ez is a mi dicsőségünkre válnék.

Az ilyen kerületi gyűlések megtehetnék azt is, a mit az u. n. értekezletek próbálnak, t. i. megvitatnák az egyházi élet égető kérdéseit, vagy az egyes felolvasásokban tárgyalt gondolatokat is, de nem a felolvasásokkal egyidejűleg, hanem azok végeztével, u. n. zárt ülésen vagy a délutáni gyűléseken.

Csak röptében érintettük e fontos kérdést, inkább eszméltetőül, no meg azért, mert részben tartozunk is vele, mint lap, egy régibb felszólalás alkalmából s végre a magunk lelkeink megnyugtatisa végett.

A kinek füle van a hallásra, hallja meg!

TÁRCA.

A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.

Egyházi jogi tanulmány.

(Folytatás).

A magyar új „Házassági jog” mindezen eltéréseken és ebből származó visszaéléseken okulván, de ezek mellett, mint eme törvényeknek magyarzatokkal ellátott kiadása helyesen jegyzi meg, az országgyűlési jogügyi

bizottság azon álláspontját is elfogadván, a mely szerint itt nem lehet elzárkózni attól, hogy a nálunk jelenleg érvényben levő különböző házassági jogoknak a házassági akadályokra vonatkozó rendelkezései is kellő figyelembe ne részesítenessék: egyaránt kötelezőleg döntött, a midőn eképen intézkedik:

6. *Cselekvő képtelen személy nem köthet házasságot.*

7. *Fejletlen korú nem köthet házasságot.*

Férj tizennyolcadik, nő tizenhatodik évének betöltésével éri el fejletlen korát.

Az igazságügyminiszter felmentést adhat

8. *Kiskorú nem köthet házasságot törvényes képviselőjének beleegyezése nélkül.*

9. *Beleegyezésre jogosult szülő az alya; ha alya nincs, vagy a gyermek törvénytelen, az alya.*

10. *A gyámhatóság a kiskorú meghallgatása nélkül nem haladoz és kizárólag annak érdekében tartja szem előtt.*

Mellőzve itt a részleteket tárgyunk nagy kiterjedését tekintve, s pusztán csak a gyakorlati életben leginkább előforduló egyszerű esetekre s kérdésekre szorítkozva, különösebb kiegészítés nélkül is láthatjuk, hogy magyar protestáns egyházunkat érdeklőleg, úgy ezen kardinális határozatokban, mint a kiskorú törvényes képviselésének nagy változatossága, kasuistikus jogi eseteiben, a II. József félé nyílt parancs 3—9 szakaszai voltak, egy néhány előforduló eset tüzetesebb felőlése mellett, az irányadók.¹

Új csak az eddigi joggyakorlatlalt szemben az, hogy míg a törvényes kötelezettség alól való felmentést a legtöbb esetben, ő Felsége szentesítése folytán, protestáns egyházunkra vonatkozólag, a *vallás- és közoktatásügyi miniszter*; kánonjog szerint pedig a pápa, vagy püspök és püspöki szenteszék gyakorolta, most, a polgári házasság intézményének jogi természetéből kifolyólag, az egész házassági ügy joghatóságának központjává, az *igazságügyi miniszter*re tettét. Elvégre magán- és családjogi kérdésekben ez a legtermészetesebb és legilletékesebb jogi fórum. S mi protestánsok annál kevésbé csudálkothatunk e forum változtatáson, mert azt mi a saját körünkben is úgy gyakoroltuk a szükség és célszerűség szempontjaihoz alkalkalmazkodva. Így az 1707. április 3. s következő napján tartott *rózsahegy* zsinat is változtatást tett, a midőn az ott megjelent püspökök kérelmére megengedte, hogy a püspökök, valamint az 5 zsepezi város epeszerei felmentvényeket adhassanak a 3. és 4. fokú rokonok között.

Nagyjelentőségűek az új házassági jogok további intézkedései, a melyek a házasságkötés második fő akadályára nagy csoportozatára: a *vérrokonság és sógorság*ra vonatkozólag hoznak egyöntetű törvényeket. Itt a mint látni fogjuk, mélyen nyul bele a törvény az egyházi jogi elemeket és gyakorlat eltérő és sok nehézséggel járó ellentéteibe és bonyodalmas házasságügyi viszonyaiba.

Messze vezetne kimért körű tanulmányunk céljától és szerény keretéből, ha csak nagy vonásokban is akar-nók ismertetni, az emberiség és társadalmi élet egyes köreiből és mozzanataiból, a *rokonságnak* a házassági kötésre nézve gyakorolt befolyását és az e részben való felfogás fejlődését. E helyen csak utalnunk kell ama régebb és újabb keletű kutatóakra, a melyek előadásában oly gazdag a tudományos irodalom.²

¹ L. *A polgári házasság törvényei.* Budapest, Lampel Róbert 1895. 9. lap.

² E házassági nyílt parancsot egész terjedelmében közzéve: *Stehlo Kornél* a házassági házassági jogok 1885. 123—138. lap. És *Kassay A.* a protestánsok elválás szabályozó törvények. 1886. 11—26. lap.

³ Ilyenek: *Achelis* »Entwicklung der menschlichen Ehe.« *Wysertmann Eduard* »Geschichte der Ehe.« Übersetzt v. Leop. Katscher und

Annyi e tekintetben mindenesetre tény, hogy az 68 ember, sőt annak már igen késői olyan amilyen társadalmi alakulása, nem ismert ilyen akadályokat! Majdnem kizárólag fizikai élete, életkörülményei, a természettel a megmaradásáért és megélhetéséért folytatott kemény küzdelme, vándor, állandó lakás nélküli kenyérkereseti módja, bizony mind befolyat arra, hogy a maga nyers erejével és annak kényszerítő törvényei szerint érvényesüljön benne mindaz, a mi természeti s már hosszabb fejlődés, kedvezőbb viszonyok s a társadalmi élet alkalmasság béréndezkedése, mondhatjuk: kényelme kellett ahhoz, hogy az emberben kifejlődjék az erkölcsi érzés, melynek birtokában már a természet hosszú örököse útján véli születést undorodása, visszatartotta attól, a mi később méltán vérfertőztetésnek nevezetté.

A családi együttélés, mondjuk: házasság legrégibb, némileg már rendezett formájában, az ugynevezett *endogámia*ban vagy törzsen belüli házasságban, épen egyesnek ki is volt zárva a mással, mint rokonnal való házasság s a másik, ugynevezett *exogamia* épen ennek útját is akarta volna elzárni, ha szegényes társadalmi eszközei lehetővé tették volna, hogy e részben valami ellenőrzést gyakorolható volna aztán a maga körében. A pusztá emlékezt, bizony a legtöbb esetben fogyatékos családja kimutatást való képes előállítani, s minden lépten-nyomon megtörtént a rokonvér promiscuitása. Hiszen tudjuk, hogy már egészen civilisált korokban is, a kihirdetések épen az tette kívánatos, hogy a lehető általános köztudat és ismeret pótolja a még emlélemben sem létező anyakönyveket.

Hogy mindezek így állottak a kezdetleges emberi társadalom korában, azt utjabbról etnografiai tanulmányok is kétségben kívül bizonyítják. Pedig az ember fejlődéstörténete, épen testi életében, nem szokott nagy eltéréseket, vagy épen ellenmondásokat felmutatni. *Beöthy Leó* nagy tanulmányában, *Morgan Henrik Lajos*, amerikai tudós legújabb néptanulmányi eredményeit ismertetvén, mint tényt mutatja ki, hogy még mostani civilisálatlan néptörzsek életfejlődése is, mindenben hasonló a régebben ismeretesekehez s tárgyunkra vonatkozólag ezeket mondja: »A havi féle rendszer, a nemi és vérségi viszonyok egyik legkezdetlegesebb fejlődési fokát tárja fel előttünk; azt, a midőn a nemzedékek szerinti elkülönítésénél, egyéb közbenes határvonalokat vérségi tekintetben nem ismert a társadalom; az egykorúak mind testvérei és midőn felnőnek, mind ferjei és feleségei egymásnak; az idősb nemzedék tagjai mind szülőik, az ifjabbik mind gyermekeik! Ime, itt is, a kor-egyenlőség és körülköltés, mint első életani elv és törvény lép fel a lassú fejlődés megindításának irányozására

És eme lassú fejlődésben, mindezekhez hozzájárul még azon körülmény is, hogy még sokkal később is, azon időben, amidőn az egyes népek életében már bizonyos *vallásos* felfogással, vagy épen vallási rendszerrel találkozunk, eme vallásos felfogás épen igazolta és részben megerősítette a közeli rokonság jogosultságát a családi életközfésnél, épen azon közös alapon, mert, a mint tudjuk, a legtöbb kezdtleges vallás mythosa, egy ember pár első létezésére vivén vissza az egész emberiség leszármazását, ezzel még hivatványos jogosultságát is igazolta a promiscuitásnak. Hiszen még a sokkal későbbi *Mozesi* felfogás is ezen felfogásnak hódol s tudjuk, hogy törvényei, például a sógorsági viszony alapján kötött újabb házasságot, nem az, hogy nem tiltják, hanem

Graver. Jena 1893. *Beöthy Leó* »A társadalmi fejlődés kezdetei.« Budapest 1882. *Hermann Antal* tanulmánya az »Élete szerk. *Vikár Ede*. 1894. szeptemberi s következő számaiban.

¹ L. *Beöthy Leó* I. m. I. kötet 138. lap.

egyesen parancsolják, amidőn elrendelik, hogy az elhalt férfi nőien fítestvére, köteles elvinni bátyjának özvegyét.

Mindezeknek alapján mondhatja azért *Boothy*: „Egyrészt tehát biztos, hogy valamennyire előhaladt emberiségben egy, az egyéneknek innatus ösztön él, mely a vérfertőzést a közönséges lehetőségek során kívül helyezi; úgy más részt bizonyos, hogy az emberek állati ősei-ben ez ösztön nem létezett. E tulajdonnal tehát, mint annyi mással, azon időközben gazdagodott — az emberi természet, mely az emberré lét és a művelődés hajnala közt telt el.¹”

És hogy mily hosszú természeti és erkölcsi fejlődés kellett ahhoz, míg az emberiség e tekintetben mai erkölcsi fogalmaihoz jutott, eléggé sejteti az, hogy — tudvalevőleg a régi *persáknál* a testvérek, sőt szülők és gyermekek közötti házasság egészen illedelmes dolog volt; *magus pedig csak az lehetett, kit anyja, nővére vagy leánya szült a magusnak.* Maga *Philo* írja „*De legibus*” című műve-nek második könyvében, hogy a persák, épen az anya és fia közt történt incestusból származott gyermeket tekintették „*nyírva*”-nak és a kormányzásra leghivatot-tabbnak. Sőt az ilyen incestus tilalmát nem csak az egypto-miak, hanem legnagyobb részben a görögök sem ismerték.²

Említettük fentebb a *germán* népek e tekintetben való szigorú erkölcsi felfogását. Nem csoda azért, ha azon nép jogában találkoznak először határozott és szigorúbb rokonsági tilalmakra vonatkozó intézkedésekkel, s a később egész tudományosan kifejtett „*vérkeresztelés elméletével*”³, a melyek aztán irányadók lettek a kánon-jogban is. De hogy mennyire újítás számba mentek ezek, eléggé mutatja az, hogy még keresztényen hűséges alattvalók és hívők is zúgolódtak ellene s *Rosner, Loening* után idézi, hogy mily nagy erkődésébe került az egyháznak, míg a neppel az akadály nagyobb kiterjedését elfogadták; sőt épen Dalmáciában ez, a „*dáriha populi*” miatt, egészen nem is volt keresztült vitél.⁴

Már *Agatho* pápa (678—681) *vérferőtletésnek* jelen-jette ki. „Si quis relictam fratris uxorem carnali conjunctione polluerit. Si quis frater germanam uxorem duxerit: si quis novercam duxerit; si quis consobrinae suae se sociaverit; si quis relictae vel filiae avunculi miscetur, aut patris filiae vel privignae suae; aut qui ex propria consanguinitate aliquam, autquam consanguineus habuit, uxorem duxerit.” Tehát azt, aki házastársát veszi testvérénél özvegyét, vagy saját édes- és féltestvérét, mostohaanyját, unokatestvérét, anyjának fítestvérét, mostoha-fiát. általában rokonait.

(Folyt. köv.) Mitrovics Gyula.

Mit beszélnek a jelentőivéek egyház-kerületünkről?

Amióta Vattay László úr bemutatta a góméri egyház-megyé jelentőivi adatait méltán óhajthatta igen sok olvasó, hogy az egész kerület jelentőivéi is bemutatassanak a maguk adataival, a melyekből, ha nem egészen megbízható is, de legalább megközelítőleg tiszta képet nyerjünk kerületünk egy és más anyagi természetű ügyei felől.

E sorok ennek az óhajtsáknak kívánunk megfelelni s habár a száraz számok fognak bennök szerepelni csupán,

¹ L. *Boothy*. I. m. 237. l.
² L. *Boothy* I. m. 206. lap.
³ *Brover*: »De jure consubiorum II. Liber. X. Caput.
⁴ L. *Richter* »Lehrbuch des kath. und. evang. Kirchenrechts. e 257. §.
L. *Rosner* I. m. 191. 3p. jegyzet.
Korábban nem közölhetők. Szerk.

az olvasóktól mégis kérnek némi figyelmet, mert az igazságot foglalják magukban, t. i. a bevallás szant.

Az adatokat az egyes tétételeknek megfelelőleg állítjuk szem elé és pedig ugyanegy tételt összevve a 8 egyház-megyéből.

I. Templomok.

Abauban van:	87	értéke:	1.363,541.66	korona.
Alsó-Borsodban	49	"	822,945—	"
Alsó-Zemplénben	71	"	1.601,525—	"
Felső-Borsodban	55	"	961,960—	"
Felső-Zemplénben	40	"	901,900—	"
Gömörben	80	"	1.207,588—	"
Tornáiban	29	"	260,480—	"
Ungban	47	"	506,314—	"

Van összesen: 458, értéke: 7.626,248.66 korona.

A legértékesebb templomok a következők kerületünkben: Abauban a *szikszói* (200,000 k.); Alsó-Borsodban a *miskolci* 3 templom (együtt 246,000 k. a deszka-templom értékét levonva, is a legértékesebb marad a másik kettő az egész egyházmegyében); Alsó-Zemplénben a *sárospataki* (177,120 k.); Felso-Borsodban a *parasenyai, sajó-szent-péteri s szilvási* (50,000 k. mindenik); Felso-Zemplénben a *sátoraljai-ujhelyi* (160,000 k.); Gömörben a *Rimaszombati* (220,000 k.); Tornáiban a *görgői* (27,000 k.); Ungban az *ungvári* (40,000 k.).

II. Szenteszközök.

Abauban az összes érték:	25,244.40	korona.
A.-Borsodban	33,524—	"
A.-Zemplénben	27,966.60	"
F.-Borsodban	11,349.40	"
F.-Zemplénben	19,236—	"
Gömörben	19,319—	"
Tornáiban	3350—	"
Ungban	6327.40	"

Összes érték: 146,316.80 korona.

A legértékesebb szenteszközök a következők helyeken vannak: Abauban: *Bödőn*⁵ (1050 k.); A.-Borsodban: *Miskolcon* (14,000 k.); A.-Zemplénben: *Mádón*⁶ (3060 k.); F.-Borsodban: *Sajó-Vámoson* (1550 k.); F.-Zemplénben: *S.-A.-Ujhelyben* (1000 k.); Gömörben: *Rimaszombatban* (2000 k.); Tornáiban: *Almásán* (400 k.); Ungban: *Jenkén* (800 k.).

III. Lelkesi épületek.

Abauban az érték:	474,110.80	korona.
A.-Borsodban	398,024—	"
A.-Zemplénben	319,432—	"
F.-Borsodban	260,049—	"
F.-Zemplénben	198,828—	"
Gömörben	306,196—	"
Tornáiban	79,310—	"
Ungban	227,490—	"

Összes érték: 2.263,439.80 korona.

IV. Tantói, kántori lakok s iskolák felszereléseikkel.

Abauban az érték:	234,237.22	korona.
A.-Borsodban	389,304—	"
A.-Zemplénben	261,652.60	"
F.-Borsodban	191,818—	"
F.-Zemplénben	132,690—	"
Gömörben	202,590.80	"
Tornáiban	77,800—	"
Ungban	167,340—	"

Összes érték: 1.657,432.62 korona.

⁵ Hát Kassa? Szerk.
⁶ Hát Sárospatak? Szerk.

V. Egyéb épületek.

Abauiban az érték:	33,612	—	korona.
A.-Borsodban	115,200	—	"
A.-Zemplében	73,634	—	"
F.-Borsodban	12,850	—	"
F.-Zemplében	13,140	—	"
Gömörben	65,098	20	"
Tornában	4,900	—	"
Ungban	31,000	—	"

Összes érték: 349,434-20 korona.

Ha már most a részletezett tételeket összesíteni akarjuk a templomok s szenteszközök értékét nem számítva: az eredmény a lelkesi, tanítói-kántori lakások, iskolák s azok felszerelési, valamint az egyéb épületek értékére vonatkozólag, a következőképen állhat előttünk:

Abauiban az érték:	731,960	02	korona.
A.-Borsodban	902,528	—	"
A.-Zemplében	654,718	60	"
F.-Borsodban	464,717	—	"
F.-Zemplében	344,658	—	"
Gömörben	573,885	—	"
Tornában	162,010	—	"
Ungban	425,830	—	"

Összesen az érték: 4.260,306-62 korona.

Áttré a földek rovatará, a kimutatást a következőleg tehetjük meg.

I. Szántóföld.

Abauiban	Egyházi s külön célú	770	h.	1264	□°
	Lelkési	1545	"	1374	"
	Tanítói	569	"	0398	"
	Összesen:	2885	h.	1436	"
Alsó-Borsodban	Egyházi s külön célú	837	h.	0596	□°
	Lelkési	1276	"	0792	"
	Tanítói	655	"	0599	"
	Összesen:	2769	h.	0887	□°
Alsó-Zemplében	Egyházi s külön célú	560	h.	1151	□°
	Lelkési	1531	"	1185	"
	Tanítói	649	"	1350	"
	Összesen:	2742	h.	0486	□°
Felső-Borsodban	Egyházi s külön célú	499	h.	0378	□°
	Lelkési	954	"	1022	"
	Tanítói	506	"	1237	"
	Összesen:	1960	h.	1037	□°
Felső-Zemplében	Egyházi s külön célú	167	h.	0320	□°
	Lelkési	677	"	0590	"
	Tanítói	213	"	0048	"
	Összesen:	1057	h.	0958	□°
Gömörben	Egyházi s külön célú	313	h.	1555	□°
	Lelkési	539	"	0558	"
	Tanítói	412	"	0805	"
	Összesen:	1265	h.	1318	□°
Tornában	Egyházi s külön célú	453	h.	0638	□°
	Lelkési	149	"	0324	"
	Tanítói	118	"	0950	"
	Összesen:	721	h.	0312	□°
Ungban	Egyházi s külön célú	148	h.	1221	□°
	Lelkési	750	"	0767	"
	Tanítói	313	"	0118	"
	Összesen:	1212	h.	0506	□°

E kimutatás alapján láthatjuk, hogy egyházkerületünkben van összesen 14.615 hold, 141 őr szántóföld, a melyből egyházi s külön célú föld: 3751 h. 723 őr; lelkesi: 7425 h. 312 őr; tanítói pedig: 3438 h. 706 őr.

II. Réti.

Abauiban	Egyházi s külön célú	70	h.	0980	□°
	Lelkési	228	"	1282	"
	Tanítói	89	"	0638	"
Összesen:	388	h.	1300	□°	
Alsó-Borsodban	Egyházi s külön célú	105	h.	1383	□°
	Lelkési	230	"	0943	"
	Tanítói	131	"	0176	"
Összesen:	467	h.	0602	□°	
Alsó-Zemplében	Egyházi s külön célú	248	h.	0242	□°
	Lelkési	421	"	0353	"
	Tanítói	124	"	1199	"
Összesen:	794	h.	0194	□°	
Felső-Borsodban	Egyházi s külön célú	42	h.	0809	□°
	Lelkési	175	"	0979	"
	Tanítói	72	"	1376	"
Összesen:	290	h.	1404	□°	
Felső-Zemplében	Egyházi s külön célú	70	h.	1300	□°
	Lelkési	120	"	0262	"
	Tanítói	46	"	1175	"
Összesen:	237	h.	1149	□°	
Gömörben	Egyházi s külön célú	128	h.	1585	□°
	Lelkési	241	"	0925	"
	Tanítói	123	"	0646	"
Összesen:	493	h.	1556	□°	
Tornában	Egyházi s külön célú	58	h.	0072	□°
	Lelkési	77	"	0373	"
	Tanítói	51	"	0973	"
Összesen:	187	h.	0318	□°	
Ungban	Egyházi s külön célú	99	h.	0005	□°
	Lelkési	227	"	0360	"
	Tanítói	102	"	1528	"
Összesen:	429	h.	0293	□°	

Van tehát kerületünkben összesen 3289 hold 864 őr rét-birtok, a melyből egyházi: 823 hold 1576 őr; lelkesi: 1722 hold 1177 őr; tanítói: 742 hold 1311 őr.

(Folyt. köv.)

Dr. Tüdös István.

KÖZÉLETÜNK.

Az abauji ev. ref. tanítóegylet közgyűlése.

F. év ápril 1-én Gönczön tartott meg. Kovács Béla szepsii lelkész elnök, 44 egyleti tag s több, a tanügyi iránt érdeklődő lelkész részvétele mellett. Nevezetesebb tárgyai voltak a következők:

A múlt évi iskolánálgyi eseményekre kiterjeszkedő, elnöki megnyitó beszéd után az állandó választmány számolt be működéséről, felhíván ennek kapcsán a közgyűlés figyelmét az indítványra, mely szerint az eddigi hat járáskörből négy lenne alakítandó, hogy így a népesebb körök nagyobb s eredményesebb munkásságot fejthessenek ki. Az indítvány értelmében való eljárás végett a közgyűlés azonnal egy bizottságot küldött ki, mely az egyes körökhöz tartozó

közégek fekvésének s a csoportosítás lehetőségének megvizsgálása után úgy nyilatkozott, hogy a községek egymástól való nagy távolsága miatt négy kört alakítani nem lehet, mert a távol lakó tagok a gyűléseket csak nagy költséggel látogathatnak, de valószínű, hogy nem fognak látogatni s így a szándékolt cél nem érhető; miért is ajánlja a közgyűlésnek továbbra is a hat kör fenntartását. A közgyűlés, az állandó választmány munkálkodásának helyeslo tudomási vétele mellett, így értelemben határozott.

Vita Károly alelnök, mint a múlt évi debreceni tanítói gyűléseken az egylet megbizottja, terjedelmes jelentést olvasta fel, ismertetvén főbb vonásokban a gyűlések lefolyását és a tanszerkiállítás — a gyűlés elismerő nyilatkozata mellett.

A gyám- és segélygyeleti számadások megvizsgálására kiküldött bizottság jelentéséből örvendtes tudomásul vétették, hogy az alapítók 606 ft 72 krral gyarapodtak a lefolyt évben, mely a szaporadással 6594 ft 88 krra emelkedett. A gyám- és segélygyeleti pénztárnok jelenti, hogy egyes tagok a kölcsönzött összegeknek az alapszálykon megállapított 10% át nem törlesztik; mire néző közgyűlés, tekintettel arra, hogy közgyógy egységek hangysága miatt nem veszélyeztethető, utasította pénztárnokot, hogy a hanyag fizetőknak a kölcsönt azonnal mondja fel, s azt rajtok, szükség esetén, per útján is hajtassa be.

Ezután a pénztárnok számadása került a közgyűlés elé, mely részletesen átvizsgálván, 76 ft 36 kr. bevétellel szemben 71 ft 86 kr. kiadást mutat s így a pénztári maradék 104 ft 50 kr., melyből 20 ft a gyám- és segélygyeleti alapítók növelésére engedélyeztetett.

A gyám- és segélygyeleti pénztárnok egy legközelebbi felmerült eset alkalmából, midőn egy java korában levő, munkaképes tanító állami nyugdíj eszközölt ki magának s ennek folytán az alapszályok 9. §-a értelmében, a gyám- és segélygyeletből is 20 ft évi segélyt követelhet (jóllehet annak nem az a célja, hogy munkaképes embereket segélyezzen, hanem az előregédet, vagy teljesen munkaképtelen tagok gyámoltása); indítványozza, hogy az alapszályok 9. §-a úgy módosítsák, hogy ezután csak olyan tag nyerhet évi segélyt, a ki 65 éves, vagy olyan testi, eselgő szellemi fogyatkozásban szenved, a mi miatt hivatalát egy, az egy-sület kebeléből megvizsgálására kiküldött bizottság véleménye szerint sem folytathatja tovább. Közgyűlés ez indítványt, tekintettel arra, hogy magát orvosok által munkaképtelennek ítélt egyén felülvizsgálására illetékesnek nem tartja, nem fogadta el, bár egyeseknek számos oly esetről van tudomásuk, midőn munkabíró tanítók alkalmával nyugdíjaztatták magokat s a nyugdíjait élvezvén, szereztek egy a tanítóságnál könnyebb s jövedelmezőbb hivatalt. Hogy azonban a gyám- és segélygyelet pénztára jövében arra méltatlanok által igénybe ne véssék, kimondatot, hogy így esetek alkalmával a valóság és közoktatásügyi miniszternél tessz meg a tanítógyelet az illetők ellen a lépéseket, új orvosi vizsgálat kérélmzése által.

Legérdekesebb s a tagok munkakedvét és érdeklődését nagy mértékben felkeltő tárgya volt a közgyűlésnek egy, a körök részére kitűzött, napirenden lévő kérdés megvitatása. A tétel a következő volt: *"Tekintve az ev. ref. tanítókat, mint az ev. ref. egyház hivatalnokait: mi az oka ama vádnak is beillő állításnak, hogy a tanítók egy részénél bizonyos idegenkedés mutatkozik az egyház, mint iskolafelügyelő iránt s hogy ezeket az iskolákat minél előbb az állam kezében ohajtsák át?"* A nagy érdeklődést mutatja az, hogy nemcsak a körök, hanem egyesek is foglalkoztak e kérdéssel s a beadott munkák felett igen élénk vita fejlődött ki. A hat kör közül öt nem ohajtja az államot, bár az állam felé gravitálást mindenik létező bajnak tartja s okát a papok és tanítók közt levő — nem mindenkor

jó viszonyban s az egyházak szegénységében találja; a hatodik kör azonban minél előbb ohajtja az államot, s azaz indokolván ohajtást, hogy a papok zarnakságot tovább tűrni már nem lehet (!). Egy kör, a fenti okokon kívül, még a nemzet közohajtás s a papokat tartja az államot, s vágy felszínre hozásánál tényezőknak, kik a magok részére már évek óta sürgetik az államsegélyt, melyvel együtt jár az állami befolyás is, példát mutatván ez által a tanítóknak, hogy hasonlóképen cselekedjenek."

A kifejlődött, hosszas eszmecsere után a közgyűlés véleményét következőleg nyilvánította: Az a babaui ev. ref. tanítók a felekezeti védszárnyai alól szabadulni nem kívánnak, sőt az iskolák államotásait, mint ev. ref. egyházunk jövőjére veszélyes intézkedést, határozottan ellenzik; figyelembe véve azonban a nagymérvű nemzetiségi igazgatásokat, melyek a magyarság érdekei ellen épen a felekezeti önkormányzat közpene alatt intézettek, állami életünk fejlődésének egészséges irányban leendő intézése végett az államnak iskolahyunk vezetésére kiterjesztendő befolyását a nyomorral küzdő tanítóság segélyezésének feltétele mellett elfogadhatónak tartjuk.

Ezután kimondotta a közgyűlés, hogy kérvényt intéz az egyházmezei közgyűléshez a fizetési minimum 400 ft-ban leendő megállapítása iránt.

A kérvény a következő napon tartott egyházmezei közgyűlés által kedvezőleg intézettek el.

A múlt évi közgyűlés által kitűzött pályakérdésre beküldött egyetlen munka bírálata olvasottak fel ezután, mely szerint a pályamű a kérdést nem oldotta meg, mindazáltal a közgyűlés, tekintettel arra, hogy a munkakérd, mely most is igen kis mértékben nyilvánult, a szigorú bírálatok által el ne véssék, 10 ft jutalomban részesítette a mű íróját.

A jövő 1896. évi gyűlésre két pályakérdés tüzetett ki. I. ső: „Adasék elő az osztatlan népiskola nyelvtani tananyaga a földolgozásra vonatkozó utasításokkal." Jutalma 20 ft. II-ik: „A családi nevelés befolyása az iskolai nevelés sikerére." Jutalma 10 ft.

Ezután az egylet történetének megírásával főjegyzőjét bízta meg a közgyűlés.

A körök múlt évi működésének tudomási vétele s több, leginkább helyi érdekű dolgok letárgyalása után, az elnök megköszönvén a szép számmal egybegyűlt s a tárgyak alapos megvitatása iránt mindvégig élénk érdeklődést tanúsító tagok részvételét, a gyűlést berekesztette.

Szakszon, 1885 április 5.

Korocz Dániel,
i. e. főjegyző.

Az alsó-zepléni ev. ref. egyházmege tavaszi közgyűlése.

Az alsó zepléni ev. ref. egyházmege folyó hó 17—18. napjain tartotta meg tavaszi rendes közgyűlését a szokott helyen, Sarospatakon. *Kopré Ferenc* esperes betegsége miatt, a gyűlésen nem jelenhetvén meg, helyettesítésére *Keresztury József* legidősebb tanácsbíró keréttel fel, a ki buzgó imában kérte Isten áldását a tanácskozásra. Azután *Mecner Béla* gondnok, a ki betegeskedése dacára is megjelent a tanácskozás vezetésére, rövid bezzéddel megnyitotta a gyűlést. Delután a gondnok is eltávozván, az elnöki széklet *Szinyei Gerzson* foglalta el.

Az elnökségnek az a jelentése, hogy *Kopré* esperes úr betegsége miatt, a gyűlésen meg nem jelenhetett, saj-

* A tanítók államsegélye már régen megvan — az áldásos nyugdíjintézetben.

Szerk.

nálaltal vétetett tudomásul, de a felett, hogy esperesi székekben, melyről a gondnokhoz intézett levelében lemondott, legalább öszig hajlandónak nyilatkozott magmaradni, örömet fejezte ki a közgyűlés.

Az esperesi jelentés felolvastatván, annak a legtöbb adatát megnyugtatónak találta. A vallás-erkölcsi élet, vallásoktatás, templombajárás egész megyében kielégítő. Az önkéntes adakozások mintegy 8000 frtot tesznek. Nagyobb egyházi építkezések történtek — H. Nemetit és Sárospatakot nem is emlíve — Agárdon (1310 frt), Leányváron (1416), Tarkányon (6500), Cigándon (4002), Lácán (1344), Tállya szőlője újraültetésére 603 frtot költött. Az egyházlátogatók jelentése szerint az egyházak mult évi bevétele 67,428 frt 31 kr-ra, kiadása 55,196 frt 31 kr-ra ment. Az egyházak összes vagyonja tőkepenzben 59,740 frt 31 kr, alapítványokban 48,589 frt 62 kr. *Magtári készlet* 1946 köből és 2 véka szemes étke s 1680 frt készpénz. Az egyházak összes adóssága 23.158 frtban van kimutva. Domesztikai hátralek egy egyházban sincs, de a reformáció ünnepein a közalap javára befolyt összeget még több egyház nem szolgáltatta be. Tóth Kálmán s.-lelkész és Horvay I. legyes-bényei tanító elhunytát sájnálattal veszi tudomásul a közgyűlés és emlékeket jegyzőkönyvileg örökíti meg *Bodolay József* gyengélkedése miatt, hosszabb ideig hűségese betöltött tanácsbírói székéről s Debreczeni Bertalan főjegyzői hivataláról lemondván, érdemeik jegyzőkönyvbe iktatása mellett, a választás elrendelitet.

Ez után az egyházlátogatói jelentések tárgyalattak, melyek több egyház belső bajára mutattak rá. Így p. ö. *Kis-Kövesden* a kölcsöntökeik kamathátraleka 600 frt, *Szomoroton* az egyház végeredményben romlásra vezető váltógazdaságot folytat, *Lelesz-Polyán* számadásai hiányosak, *Bodvay-Halászon* 200 frt a tandíjhátralek, *Tölesein* az iskolaépület roskadozó, a tanítás el van hanyagolva. Ezt az egyházat a megye ismételve ajánlja az egyházkerület figyelmébe. *Liszván* sok a kamathátralek s a köve teések sincsenek kellőleg biztosítva. *A sárói* egyház földjéből állítógaz foglalás történt, *Vámos-Ujfalu* agg lelkészeit az egyház nehány tagja nyugdíjaztatni óhajtána stb., stb. *M.-Hotykán* a h.-lelkész tartására engedélyeztet 6 éves időszak lejárt s ebből az alkalomból az egyház és presbiterium egy. állítógaz 628 frba becsülhető díjlevelet állított ki s ez alapon a rendes lelkészi állás fentartását kéri. Ez ellen *Mecner Gyula* fellebbezvéen, egy vizsgálóbizottság küldetett ki.

Építkezé egyházak közül *T.-Harbóny* úlasítottat, hogy hiányzó költségvetését mutassa be, *B.-Ólaszván* megengedetett, hogy épületeit a 700 frt költségvetés határan belül renoválhatja. *Sárospataknak* egy bérház építésére engedély adatot s templom építése az egyházkerület hatathatos támogatásába ajánlott. *Ágesernő* szintén templomot akar építeni, de a kivétel nem mutatta be. *Serezenek* 5420 fr kölcsön fei vétele megengedetett.

A tavaszi egyházkerületi gyűlésre képviselőkül megválasztattak: Kónya András, Kerestury József, Tóth Lajos, Pilissy Ferdinánd, Debreczeni Bertalan, Mecner András. Az egyházkerületi időszaki bíróság rendes tagjai lettek: Kerestury József, Tóth Lajos, Debreczeni Bertalan; póttagok: Gecsey Péter, Szinyey Gerzson és Kőzán Miklós.

Második nap délutánján nehány bírósági ügy intézetett el s ezzel véget ért a lelkészek csekély érdeklődése mellett tartott gyűlés. Mi, akik a gyűlés lefolyását figyelemmel kísértük, elszomorodva tapasztaltuk, hogy az a.-zempléni egyházkerület lelkészei, a mai nehéz viszonyok között, nem érdeklődnek az egyházak ügyei iránt annyira, a mennyire azt tőlök jogosan megvárhatjuk. Vajjon mi

ennek az oka? A lelkesedés kezd lohadni, vagy talán az anyagi ügyek? Annnyal fájdalmasabban esett ezt látnunk, mert a f.-borsodi tódúsítás is épen ilyen elszomorító állapot miatt panaszokodik.

B. a.

Az abauji ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

Göncön, ápril hó 2-án, a templomban kezdődött a gyűlés, jó szokás szerint. Onnan a városháza nagytermébe vonult a közönség, hol *Antalfi László* esperes előbb szép imával, majd szives üdvözlő szavakkal nyitotta meg a gyűlést és olvasta fel esperesi jelentését.

A szépen megírt, gondosan szerkesztett, közelebből egyházmegyénk anyagi és szellemi ügyeire részletesen is kiterjedő jelentés nem zárkozhatván el azon politikai kérdések elől, a melyek napjainkban felszelen vannak s oly közvetlenül érintik egyetemes egyházunkat: jelezte, hogy az egyházpolitikai kérdések sorsa legutóbbi tanácskozásunk ideje óta egy lépéssel előre haladt, mivel azok közül három ü. m.: a kötelező polgári házasság, az állami anyakönyvvizetés, a gyermekek vallásáról szóló rész törvényerőre emelkedett; míg a másik kettő: a szabad vallás gyakorlatáról szóló és az izraeliták recepciójára vonatkozó javaslat a förendháznak felekezetiessé kis többsége által ismét elvetettet. Sajnosnak mondja-e körülményt, mert ebben a testvériség eszméjét látja meggúnyolva.

— Mi — mondja továbbá — nem idéztük elő ama javaslatokat s midőn a káth. klérus túlkapási felszínre vettették azokat, tisztán állt előttünk, hogy azok az előre haladott kor kívánalmai s a szabadság, egyenlőség s testvériség jézusi elvét akarják érvényesíteni: hogy mindenki egyenlő jogú legyen, felekezeti kényszer bilincseit ne hordja s hogy az államot közpökrök dogmák igazja ne korlátozza haladásában. S midőn protestáns egyházunk nagyjai segítségére mentek a modern államnak, nem felekezeti szempont vezérelte őket — sőt tudták, hogy mint felekezet veszteséget szenvednek — de mint magyar hazafiak, készek voltak egyházok érdekeit a haza jól felfogott érdekeivel azonosítani.

Majd tovább menve fejtegetéseiben, szépen kimutatja: kik a békebontók? mi-e, a kik az önmegtartózkodásig tartózkodó álláspontot foglaltunk el? vagy azok, a kik a szentesített törvények ellen is lépten-nyomon izgatnak, a kik akarnak a szabadságot, de csak az ő hatalmak fenmaradásával, épen mint az autonómiát — hierarchiával. Óva int a »néppárt« nagyhangú csábítóitól.

Áttér a változott viszonyok folytán reánk váró teendőik elsorolására; kimutatja, hogy hivatásunk valódi mezeje a belmissio, a hit élesztése, az iskolai növedékek, a serdülő ifjúság vallásos nevelése; meg kell nyernünk világi hitorszoainkat, hogy vegyék ök is a legkomolyabban az egyetemes pápáság evangyéliumi jogait és kötelezéseit; mutassuk meg — így végzi — hogy nálunk a vallás erejét, szentségét nemcsak a külső törvényeik azra őrzi, hanem benn a szívek mélyén gyökereznek azoknak kitéphetetlen szála.

Jelentése további folyamán egyházmegyénk szellemi és anyagi képét vizsgálja. A vallás-erkölcsi élet a hívek templom-gyakorlatából, a sakramentumokban való részvételéből ítéltve — s ha ezt az áldozatkészségből is következtetni lehet — nagyon megnyugtató. Az évi adakozások összege 6893 frt 30 kr., az építkezések

pedig összesen 8190 frt 25 krt képviselnek. Egyházaink összes bevétele 68,977 frt 29 kr., kiadása 53,854 frt 47 kr., maradvány 15,122 frt 82 kr. Tökepenze van egyházainknak 113,632 frt 79 kr., adóssága 20,177 frt 35 kr.

Egyházmegyénk statisztikai adatai a következők: lélekszám 32,797. Született: fi = 638, nő = 616 összesen 1254; meghalt: fi = 513, nő = 484, összesen 997; házassodott: tiszta prot. = 239, vegyes = 55, összesen 294; hivattal tett: fi = 308, nő = 345, összesen 653, áttért: fi = 3, nő = 3; kitért fi = 3, nő = 9. Iskola-köteles: fi = 1867, leány = 1809; iskola-lába jár: fi = 1810, leány = 1745; ismétlő iskola-köteles: fi = 705, leány: 697; iskolába jár: fi = 537-leány: 546. Kitűnő iskola volt 2, dieseretes 42, elégtelítő 20, gyenge 2. A múlt tavason üresen maradt tanítói állomások közül időközben betöltöttet 6.

A jelentés lerója a kegyelet adóját azok iránt is, kiket tőlünk ez évben elszakasztott a halál, ezek: Fodor Pál, vilányi lelkész egyházmegyénknek 17 évig esperese, Kóvér József, lelkései karunk veteránja, a 88 éves kupai lelkész és Szádeczky Sámuel, pusztalafusi lelkész, a lelkes hazafi; jegyzőkönyveink megörökített az elköltözöttek emlékt.

Az esperesi jelentés egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetni határozottat.

Tudatja esperes, hogy *Comáromy László* gondnokunk, gyengelkedése következtében, nem lehet jelen. Sajnosan vettük tudomásul, de ebben már csak megnyugodtunk; midőn azonban azt is tudatja, hogy szeretett gondnokunk ismét megújította — még pedig visszavonhatlanul — lemondását, ebbe már bele nyugodni sokkal nehezebb; mert megvalni attól, ki szülőitől — édes atyja Comáromy István a 30-as és 40-es években egyházmegyénk coadjutor curátora volt — örökölt vállalás bűzságolát, egyháza iránt odaadó, méltó ragaszkodással, önfeláldozásig menő szeretettel, lépett protestáns egyháznak szolgálatába, ki évtizedek óta egyháznak jó és balszerencséjében, 1860-tól mint tanácsbíró, majd 1877. évtől mint egyházmegyénk gondnoka osztozott; kit annyira megszoktunk magunkénak tekinteni, ki hű tanácsadó, böles vezérünk volt, attól megvalni nehéz. Hogy mégis meghajláink elhatározása előtt, azt azon mély tiszteletnek lehet betudni, a melylyel nem csak személye, hanem akarata iránt is viseltünk; könnyíti megvalásunkat azon édes tudat — hogy ha személyesen nem is vesz részt ügyeink elintézésében és vezetésében — de szívvel-lelékkel továbbra is a miénk marad. S hogy a kapos, a mely őt egyházmegyénkhez oly hosszú időn át kötötte, továbbra is megmaradjon, halánk s elismerésünk jeléül egyházmegyénk őt a tiszteletbeli gondnoki cím elfogadására kéri fel.

A világi elnöki székét *Meczeres József*, mint a jelenlévők közt hivatal-korra legidősebb tanácsbíró a gyűlés eljenzési közt foglalta el.

Igy a gyűlés megalakulván, következett a 70 számot meghaladó ügyeknek — nagyobb részt egyházaink panaszos dolgainak tárgyalása. Voltak közöttük közérdekűek is. Ilyen: *Kovács Béla* tanácsbírónak az az indítványa, hogy az eddigi téli egyházlátogatás tavaszra — majus hóra — tétessék át. Indítványát igen megfigyelendő okokkal támogatja; de mert ez nem csak egyházmegyénk eddigi ügykezelési gyakorlatát változtatná meg, hanem egyházkerületünk követett eljárásába is módosítást idézne elő, annak bővebb tárgyalásába nem is bocsátkozott egyházmegyénk, hanem az indítványt, indoklival együtt, szíves megfigyelés s a többi egyház-

megyékkel leendő közlés végett, az egyházkerületre felterjesztetni határozta.

Nem kis vitára adott alkalmat a supplicationalis megvaltás ügyében az egyházkerületnek a kaposi gyűlésen hozott határozata. Mert, bár köteles tisztelettel fogadja egyházmegyénk felsőbb hatósága intézkedéseit s tőle telhetőleg azoknak érvényt is igyekszik szerezni: mégis a jelzett intézkedést magára nézve sérlemének találja; mert sajnosan kellett tapasztalnia, hogy az e címen reá kivetett 300 frtból a legmesszebb menő intézkedéssel, a legerősebb megfizetés mellett sem tudott többet, mint 266 frtot beszédni. — Voltak, a kik e határozat megváltoztatását kívánták; végre is a kérdés akent intéztetett el, hogy bár elfogadja egyházmegyénk a reá kivetett 300 frt supplicationalis váltásogt, de határozottan kívánja — miként az alsó-borsodi egyházmegye — hogy egyházaink a főiskola és tapintézet érdekében viselőnd terhek alól mentessenek fel.

Hivatasát értő, a tanigyet szíven viselő tanítói karunk egyházmegyénk közbenjárását kérte ki arra nézve, hogy 400 frtot meg nem haladó tanítószágnak, az egyházkerület, illetőleg a konvent pártfogása mellett terjesztessenek fel a magas miniszteriumhoz, hogy így jobban érvényesülhessen az 1893 ik évi XXVI. t. c. 16. §-a

A névkönyv elkészítése az egyházkerületnél megsürgötték. Tanácskozási ügyrendünk elkészítésével egy bizottság bizatik meg. — Indítvány tétetik az iránt, hogy gyűléseink Göncről Kassára tétessenek át, mert ma már nem központja nekünk Gőnc s vasúttal Kassa bárholonnan jobban megközelíthető stb. — Ez az ügy a presbiteriumokhoz tétetik megkérdezés végett s bár a gyűléstartás nem a kassai egyházra nehezédnek — de mégis, mivel több tekintetben kellene annak szíveségét igénybe venni — a kassai egyház véleménye is meghallgatandó.

Egyházkerületi küldötteink az elnökségen kívül, egyházi részről: *Idrányi Ferenc*, *Kovács Béla*, t. bírák, *Oláh Péter* főjegyző rendes, *Kállay Miklós* póttag. Világi részről: *Bárczay Ödön*, *Szentimrey Gyula*, *Csoma István* t. bírák rendes, *Csoma József* t. bíró póttag.

Lelkész-választások erősítették meg, ú. m.: *Szesztára: Frenצל Bertalan* szemerel, *Szemerére: Erőss Lajos* bőszaui lelkész, *Vilmanyba: Höresik Lajos*, *Nádasdra: Sütő Kálmán*, *Bőszvára: Béky János* s. lelkészek. — Tanító-váltás volt 10. — A lelkései s tanítói kártak ezután mindig értékelendő; mert csak úgy lesznek megerősítve.

Az egyházmegyénk pénzügyeivel foglalkozott küldöttség jelentéséből érdekes adatok ezek: a) A gyámintézetí pénztár állása: 31,865 frt 58 kr., szaporodás: 1916 frt 79 kr.; b) Gyűlési pénztár állása: 6113 frt 07 kr., szaporodás 43 frt 69 kr.; c) Csoma-alapítvány: 1071 frt 28 kr., szaporodás: 29 frt 18 kr., ezen pénztár a gyűlés folyamán 1000 frittal növekedett, mivel Csoma József t. bíró úr, a múlt évben tett, e tart növelő alapítványt kifizette; d) Meskő-alapítvány: 2360 frt 62 kr., szaporodás: 62 frt 12 kr.; e) Patay alapítvány: 6011 frt 40 kr., szaporodás: 253 frt 24 kr.; f) Kovács — Komjátí-alapítvány: 7912 frt 16 kr., szaporodás: 53 frt 26 kr. A hat pénztár összes értéke 1895. év jan. 1-én volt 55,334 frt 11 kr., összes szaporodás 2358 frt 28 kr. A nagy gondnal, mondhatni pedánsággal vezetett számadásért pénzünk hű sáfárjának, *Idrányi Ferenc* pénztárnoknak elismeréssel szavazott a gyűlés köszönetet.

Domesztikai pénztárba befizetett: 1496 frt 8 kr., mely összeg a központba el is küldetett, hátrálékban maradt: 39 frt 30 kr., ez évre megállapított: 1490 frt

97 kr., a múlt évihez képest 3 frral több. Kimondottat, hogy a bevallási ívet be nem küldő lelkészek, a szavazat nem adásra érvényben levő bírságot fogják fizetni.

... A nagy-kinzisi és abauj-szántói egyház engedélyt kért, mit meg is kapott, hogy takarékpénztárban elhelyezett tőkét felmondhassa s az egyházmegye vagy ha erre az engedélyt megnyerné, a kerület által kezeltetesse, vagy első helyeni betáblázásra kiadhassa.

F.-Csaj templom-, Bööd és Telkibánya iskola-építésre kért s kapott engedélyt. — Pető-Szinye roskadozósnak indult, műbicsérel bíró temploma renoválására országos segély kieszikölését kérte, pártolólaj terjesztetik fel s e helyen is melegen ajánljuk. — Krasznik-vajdai egyháznak válságos helyzetben van, annak megmentésére indítványozottat, hogy az elagott lelkész felzárkóztatással nyugdíjaztassék s az egyház szellemi s anyagi gondozás tekintetében a szomszéd szárfai egyházzal csatoltassék. — Pusztafalu sok bajjal s zavarral küzd, oda kuldotsék meg.

Egy felmerült esetből kifolyólag elhatározottat, hogy minden Abaujmegye területén levő község egyháziak — akár van benne felekezettünkhöz tartozó, lakos, akár nincs — geográfiai felkérés tekintetbe, a hozzá legközelebb eső anyagyházhoz osztassék be.

Az egyház-látogatás által bejelentett esetekre s panaszkodókhoz még egyházmegyénk több rendbeli határozatot s a gyűlés 4-én délelben véget ért.

Ujj József.

A második országos és egyetemes tanügyi kongresszus országos szervező gyűlése.

Nagy érdeklődés mellett tartott meg folyó hó 11-ikén Budapesten. Az új városház tágas tanácsterme teljesen megtelt az ország minden részéből összeriegllett tanferfiakkal és tanítóknokkal. A résztvevők legnagyobb száma népiszkolai tanító volt, mivel a hazai tanítók országos bizottsága is ezen a napon, délelőtt tartotta tavaszi nagygyűlését az Akadémia üléstermében.

A gyűlést dr. Heinrich Gusztáv, az előkészítő bizottság elnöke nyitotta meg rövid beszéddel, szívesen üdvözölve a szép számmal összegyűlt tagokat. A megnyitó beszéd után Péterfy indítványára távirattal üdvözölték a közoktatási minisztert, a ki a millenniumi tanügyi kongresszus érdekében már eddig is olyan sokat tett. Ezután Nagy László főtitkár olvasta fel az előkészítő bizottságnak a kongresszus szervezetére vonatkozó javaslatát, melyből, mint fontosabbakat, a következőket említjük fel: 1. A kongresszus felöleli a közoktatási szervezet minden ágát, valamint a neveléstudomány általános érdekű tételeit. 2. A gyűlésnek tagja lehet minden magyar polgár, a ki neveléssel vagy tanítással hivatászerűen foglalkozik, vagy a nevelés ügye iránt érdeklődik. 3. A tagsági díj 2 frr 4. A gyűlés 1896 júl. első felében tartatik s 5 nappal tovább nem terjedhet. 5. A rendező bizottság, mely legfeljebb 300 tagból állhat s leginkább fővárosiak közül választik, iródat tart fenn s hivatalos értesítőt ad ki. 6. A kongresszus ülésai kétféleké lesznek, úgy mint *szakosztályi és összes ülések*. 7. A szakosztályok száma, 9, ú. m. neveléstudományi, népoktatási, középiskolai főiskolai, szakiskolai, művészeti, emberbaráti intézetek, nevelési és iskolai közigazgatási és szakfelügyeleti szakosztályok. 8. Az ünnepélyes megnyitó gyűlésen minden tag részt vesz s aztán megalakulnak a szakosztályok. 9. A szakosztályok egy időben tartják üléseiket, de az összes ülés alatt gyűléseiket felfüggesztik

s bejelentik határozataikat, melyeket a közös ülés egyserűen tudomásul vesz.

A javaslat elfogadtatván, dr. Beke Manó olvasta fel szépen kidolgozott előterjesztését, a kongresszus összes üléseinek tárgyairól. Előadta, hogy a kongresszus szervezetében két elv érvényesül. Az egyik az, hogy a közoktatás egyes ágazataiban felmerülő *részletes kérdések* eldöntése felett olyan tanferfiak tanácskozzanak, akik azzal az intézménnyel összefertak; a másik, hogy az *általános kérdésekre* szóljon hozzá a közoktatásügy minden munkása s az ezekre vonatkozó határozatokat szentesítse és erkölcsi súlyát fokozza hazánk tanferfiainak összessége. A kongresszust az egyesületek és testületek együttes működése fogja jellemezni s éppen ezért egyesületeinknek, testületeinknek s a tanítással foglalkozó magánosoknak is bizonyos záros határidőig tetteket kell kijelölni, melyeket aztán az elnöki bizottság szakosztályok szerint csoportosít s az esetleges hiányokat pótolni igyekszik. Ezek közül a tételek közül választják ki az általános érdekelteket is, melyeket aztán tárgyalás végett az összes ülés elé terjesztenek. Hogy milyen sok ilyen általános kérdés kinalkkozik megvitatás végett, kitűnik az alábbiakból is. Az összes üléseink tárgyalni kell mindenesetre a *népoktatási törvény revizióját*; napirend kell kitűzni a *középiskolai törvények kritikai mellátalását* és azoknak korszerű és a nemzeti kívánalmaknak megfelelő átalakítását. Rá kell mutatni arra a szükségre, a mely *új főiskolák felállítását* követeli, valamint azokra a siralmas állapotokra, melyek a *humanitarius intézmények* terén nálunk uralkodnak. Behatóan és a kor szabadalvó szemmelben tárgyalniok kell a *nőnevelés kérdéséről*, mely mindig erősebben, erősebben döngött az ősi felfogások kihalni falát. Meg kell beszélni, hogy mi módon lehetne a *nemzet oktatásának egységes képzéséről*, a *tanítói és tanárképzéséről egyaránt gondoskodni* s hogy lehetne megteremteni *hazánk tanítóinak egységét*. Tanácskoznki kell a felett, hogy mi módon kell a tanítóság *ethikai befolyását*, a tanítás *nevelő hatását* fokozni a tanítói állás emelése. — A historiai, irodalmi és különösen a *vallásoktatási* ethikai oldalának a mainál erősebb kidomborítása révén? Mi módon lehetne elérni, hogy az *iskolai felügyeletben* a tanítóság alkotmányosabbban, teljesebben érvényesülhessen, mint manapság? Nem volna-e célszerű, ha a *vallásügyi minisztérium elváltatának a közoktatásügyi minisztériumtól*? Helyes módon érvényesül-e az *állami befolyás* az egyes iskolákban? Nem kellene-e azt a népiszkolákban fokozni s másrészt felfelé még vele szemben is a *tanítás szabadságát* a mainál is erősebben biztosítani? Meg kell beszélnünk, hogy iskolánk tanterve és szelleme megfelel-e a *nemzeti követelményeknek*? Megfelelnek-e a *mai vizsgálati rendszerek* a kor paedagogiai és liberalis követelményeink? stb., stb. Dr. Beke előterjesztése általános tetszésben részesült, csak a sarospataki főiskola küldötte s lapunk szerkesztőtársa tartotta szükségesnek az igazság érdekében előterjesztésének azt a részét helyreigazítani, a hol azt állítja, hogy az 1848-ban tartott, első egyetemes tanító-gyűlést az akkori *nevelési társaság* kezdeményezésére alakították meg, mert — mint lapunk legközelebbi számának iskolaugyi cikkében is ki van mutatva, — azt a pesti protestáns tanítók kezdeményezték és hívták össze. Ennek a megjegyzésnek helyes voltát az előadó is elfogadta s így valószínűleg a kongresszusi értesítőben már elismeri a II gyűlést rendező bizottság az első gyűlést rendező prot. tanítók érdemeit. Ezután megválasztatván a kongresszus tisztikara és rendező-bizottsága, az elnök záró szavai után a gyűlés bevégeződött.

KÖNYVISMERTETÉS.

Néhai Munkácsy Sándor Egyházi Beszédei.

Kiadja: Boosor Lajos, külső-somogyi esperes, Kapható csupán a kiadónál.
Ára 1 ft 60 kr.

Esperes az írja. Esperes a kiadó is.

Néhai Munkácsy Sándor, aki írta és dolgozta, széles látókörű esperese Dunamelléken a tolnai tractusnak; — a kiadó szintén ismert tevékenységű és erélyes esperes a szomszéd Külső-Somogyban. Természetes, hogy nagy kíváncsággal kívántam az ígért és várt füzetet.

Tudom boldogult Munkácsyról, hogy boldogságot talált az evangéliumi felfogásban; ismerem a 70-es évekből megjelent füzetét, mely Laveley híres „Protestantizmus és katholicizmus”-ának értékes átdolgozása. Gyönyörködve tanulmányoztam és vitakoztam világi ismerőseim körében a füzet tartalma felett, melyben nemzetről-nemzetre, cantonról-cantonra vezet a protestantizmus eredményeire és a katholicizmus hátrányaihoz. Katholikus léttérel elfogultság nélkül írott tényekkel megvizsgálta, a történet igaz tényeivel bátorít minden protestáns csüggedezőt... A szegénységben is gazdag, a kicsiny s mégis győzős protestáns példákkal mintegy felénk kiált: *ne fély kicsiny sereg!*¹

Rokon tárgyú a mostanában feltűnést keltő ultramontan leleplezőekkel, mik Berlinben jelentek meg — gróf Hoensbroeck jesusita tollából.

De messze elteremt... Bár tartoztam ennyivel: jelezni kívánván, micsoda források mellett üdült Munkácsy, s jólesik megelégnem, hogy a napjainkban kívánatos és ugyanam hangzatos evangéliumi hang uralkodó vala néhai esperesünkben. Az evangéliumnak mindenek felett való becsülése melegen sugároz és kiált felém e füzet legtöbb beszédéből is.

Nem mindnyábjól. De az én „Atyám-Uram” szerint, ha egy füzetben csak egy beszéd állja is ki a tisztességes kritikát, csupán egy legyen is, mely engemet és népemet megelégszít, nem sajnálom pénzem, megéri az árát... Nos ez a füzet hoz ilyen nem egyet, de 10-et, mely megelégit, sőt megörvendeztet nagyot és kicsinyt.

Nem olyan nagyszabású, művészetelt cirkalmazott remek ezek, minőket szigorú professoraink követelnek és a honleltükéi előlírnak; nem is valami filozófiai elmélkedések, melyekbe megfájul a fejünk — ha olvassuk, s hogy egyebéke is úgy ne járjon, hát el se mondjuk; nem is üres deklamációk; hanem egy népet ismerő, praktikus gondolkodású, sokat markolni nem kívánó prédikátornak józón tanításai, melyek olvasásakor fogadtam tettem, hogy ezeket fel is használom.

Nem valamennyit! És ha a *kiadó esperes* úr, előbb — kézirattal — közli velem: bizony kihagyattam volna a 33 beszéd közül legalább 6 darabot. Vékonyabb lett volna e füzet, — ám szögnyebb semminképe, — csupán olcsóbb... Egy kis hasznunk nekünk és talán neki is, no meg — kevesebb csalódás is. A II. az V. a X. a XXIV. a XXXII. és XXXIII. számuknak nem nyújtom hosszúra kimaradó indoklását, csak nyilvánítom, miszerint ezek kihagyása mellett, *kellés* leendett volna a nyereség.

A többi 27 részint eredeti, részint átdolgozás, több előnyvel, mint hibával, kedves és használható beszédek, melyeket — mások szerint is — „cicómától” ment, egyszerű, zamatos, keletes, magyar nyelv is ajánl.

¹ Bocsánat, hogy e helyen ajánlom is e 30 kros füzetet. Minden szöveken, az élet minden fordulójánál, a társadalm bármely polcán használható, K. J.

Az I. újví: szól az Izráel fiainak, hogy indúljanak el... Okosan vezet, szépen tanít a hit és remény szavaival... De a legnagyobb erő, a legjobb fegyver, ama kettőnek koronája: a *szerelet* — kifejejtődött. Pótolható.

A III. a közkedvességről, „aj nektek, mikor miuden emberek jót mondanak ti fölétek”... olyan pompásan csatán — igaz tanítás, hogy szinte kivélem a 4 és fél lapnyi terjedelmét. Utána is nb. értem: pótlód meg az igazi kedvesség alakjaival, az örökké fényeskedő bibliai lelkekkel.

Az V.-ik a *vidés*. Quot capita, tot sententiae. A „pró” azt valja: a *révítés*, mégis tartalmas beszéd. A gyakran földolgozott tárgyat is élénken és nem unalmasan fejtegeti. Különösen szép a hozzá csatolt *verses ima*, mely az 1843 egyházi vizályokra vonatkozik; de ma se korszerűtlen. A „contra” pedig hangsúlyozza: a verses imák törlendők, még ha könnyebb menetnek, még ha ideiek is; de hogy 50 éves dolgokra illő kifejezések nehezsétek homályosítsák az értelem: meg nem engedhető. A beszédben *jöjjön el a te országod* felírat mellett, keresünk valami újat, a tudós esperestől, valami megragadót — és hiába. Döntsön a közvélemény; de nékem az előérzés — nem elég.

A IX-ik a választottak tulajdonságairól szól. „sokan vannak a hivatalosak, de kevesen a választottak”... Mik a választottak tulajdonságai? 1. az evangélium szerénti gondolkodás, 2. a szózás, 3. a cselekvés. Textus nyomán járó, építő, elmondásra érdemes beszéd. En oda állítam a régi Kiss Ádám ugyan e textusról írott prédikációja mellé. Kiss A.-ról azt írja Mitrovics atyánk: „az eredeti, erőteljes Kiss Ádámot senkise képes megközelíteni, annyival kevésbé felül múlni, a mint ezt a folytonos fejlődés s a szellemi növekedés hozna magával” s aggódtam, féltettem Munkácsyt, de kár volt. Munkácsy nem szövelheti magát, sőt versenyezhet vele a szószékek is. Patak ifjú teológusai megpróbálhatnák.

A X-nél is vita támadott... Mottója: *Szentnek lehetséges lenni*. A „pró” azt véli: jó beszéd, jól is kidolgozva. A „contra” ennyit megenged: de elvből törli e beszédet... Szentnek lehetséges lenni — én nem hiszem és nem is prédikálom. Református dogmába ütközik. Ellene mond Jézus: senkise lehet szent, egyedül Isten! Ellene mond Péter alá zatos vallomása. Ellene a legtöbbbet munkálkodó Pál apostól... Baptistáknak lehetséges beszéd, hogy még kevésbbelyben gondolkodjanak magukról; pápistáknak legyen ez a hitte: nékem nem kell!

A XI. XII. XIII. Judásról szóló cyklus. Barátja s négy az ily bibliai alakok, jellemek szószéki tárgyalásának. Tanultam is, tapasztaltam is, hogy név, vagy eseményhez köthető prédikáció, szent könyvünk sagedelmével, egyéb tudással hálás órat, maradó emléket biztosít.

A XIV. Virágvasárnapról szól; de nem örömkörmel nem virágról; hanem a Jézus lábait mosó *Mária kegyelétről*, s ezzel oltentében a *cseiszövő, az áruló Judásról*... Minden szószéknek díszje egy ilyen felfogású virágvasárnapi tanítás.

A XV. XVI. igen terjedelmes alapigék: Lukács XXIII. 24—47 alapján tartott bibliai magyarázat. A tanítás lehetne bővebb... Lenne mit mondani — mikre alkalmaznia.

A XVII. XVIII. XIX. húsvéti. Legelső hely a XIX-es Óreg „Atyám Uram”-nak ajánlom, ki úgy nyilatkozott, hogy jó húsvéti beszédre még nem akadt. Érről hiszem, hogy meggyőri barátságát s megváltoztatja lelkedését.

A XX. A keresztényen sebhelyeiről — ép ide való — a feltámadás utánra. Tanulásos, igen jó beszéd. Alapigéhez híven és hasznossal ragaszkodik. Úgy, a mint van, elmondható.

A XXI. XXII. XXIII. és VI.-ik Gerockból átdolgozott. Áldott a sok kéz munkája: ez jutott eszembe, mikor e re-

mek biblia magyarázat-félé beszédeket átolvastam. E módszerrel átdolgozza az új Testamentum minden története: sokkal áldásosabbá tenné forgódásunkat.

Ezeknek utánja jön három pünköszt és egy néhány közönséges; valamennyi gazdag és ékes ami egyetlen tárházunk, evangéliumunk kincsei révén.

* * *

Egy szó — mint száz: a 190 lap tartalmát 1 frt 60 kron nem tartom drágának; mert tudom, hogy füzeteinket a portó 20 krt, a pakolás 5 krt fölemeszt és így 1 frt 35 krdnál több nem marad a kiadó számára.

Valamennyi beszéd rövid; az eddig ismert füzetes prédikációknál rövidebbek, ami nincsen hátrányokra; sőt ellenkezőleg. S hogy virágvasárnap, nagypéntek, húsvét, pünköszt előtt jelenek meg: a kiadó jó érzékéről tanusodik.¹

Ajándlatott e füzet Külső Somogy eseresze által, tolnai református egyházmegyénk gondnokának: Méltóságos Szilassy Aladár úrnak, a boldogult szerző ismerőjének, sőt tisztelőjének, annak a esudlatos buzgalmi világi férfinak, kinek szármáyása sokunkat gyönyörökött: beszéde, celebredete, magyestése boldogit, mert a köztök java leszen az ő szívének dobbanásából, kezének áldásos munkájából.

A népszerű, az okos és használható tanításokat jó lélekkel ajánlom lelkész társaimnak.

* * *

Még nagyon nekünk egy esperesünk.² Zárt főkjában drága kévők — ama gazdagaságos mezőkről... Oh hogyha azokat szemelhetnők, hintegethetnők: az volna csak lelki gyönyörűség, az lenne még az esemény Kárpátoktól le az Al-Dunáig!

Dömsöd, 1895. március 18.

Kájel József,
lelkész.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** Osváth Bertalan, szalóci (Gömör) ev. ref. lelkész neje, szül. *Bartók Juliska* h. hó 14-én, boldog házasságuknak 3-ik évében hosszú szenvedés után, a gyszjelmentes szerint életének viruló korában elhunyt. Férje, egyetlen fia, szülői és testvérei bánatának enyhítésére küldjön az ég hívőit vigasztalást. Áldás legyen a szerető nő, anya, jó leány és rokon emlékezetén. — *Ujfalussy Sándor*, a nagybányai egyházmegye gondnoka, Szatmárvármegye főispánja, f. hó 12-én, hosszas szenvedés után Remetecemzőn meghalt. Temetése az egyházmegye és a vármegye nagy részvéte mellett ment végbe. A megboldogultban ev. ref. egyházunk egyik legbuzgóbb vezéremerberét veszítette el. Áldás emlékére!

— **Agliardi, pápai nuncius** itt jár a »Mária országában« és osztogatja a XIII. Leo áldásait sűrűn, szívesen. Látogatásának nincs nyilván bevallott célja, de a napi sajtó úgy hiszi, hogy nem ok nélkül választotta a nuncius úr épen ezt az egyházpolitikus időt. Budapest, Esztergom és Nagyvárad látják és hallják ezt a ritka különlegességet, sőt Esztergom már látta és hallotta is f. hó 15-én, a mikor — természetesen — diszbed is volt s azon pohárköszöntők is fakadtak. Érdekes a primás köszöntőjében s igazolja a sajtó nyugtalankodását az, hogy ő Agliardi tartja itt, a mi *házánknak* a r. kath. egyház legbuzgóbb örökének... s olyannak a kinek az ideérkezése *új erőt kölcsönöz* nekik (!)...; de még figyelemre méltóbb a nuncius felfogása, mely szerint ő

a primás bókjait az egész vitéz magyar nemzet hódolatának tekintsi s mint olyait készűl letenni a szentszék zsámolyához, sőt biztosítani kívánja ő szentségét a magyar nemzetnek a szentszék iránt való örökös ragaszkodásáról és fiúi hódolatáról, a miben ő szentsége saját boldogabb jövőjének biztosabb zálogát fogja tekinteni (!). A legérdekesebb végre az, hogy a nuncius szerint a primás »*e kitűnő nemzet öre*« s mint ilyet meg is biztatja, hogy csak folytassa nemes küzdelmeit a diadalomig. — Nem szól róla a hír, hogy valaki felvilágosította volna a nuncius urat a felől, hogy vannak ebben a *kitűnő nemzetben* »*eretekesek*« is, recipiálásra váró izraeliták is, tehát a történeti igazság érdekében tanácsos volna a szavakat megválogatni.

— **A debreceni egyetem ügyében,** Kiss Áron püspök vezetése alatt, küldöttég járt a vallás- és közoktatási miniszternél. A miniszter a tervezett filozófiai fakultásnak és a tanárképző intézetnek felállítását megadhatóságnak tartja, természetesen az állami befolyás biztosítása mellett. A kiképzendő jogakadémia részére is megígérte a képeztési jogot.

— **A protestáns középiskolák, jogakadémiai és tanítóképzők tanárai Csáky grófnak** nagy csütörtökön adták át azt a disz albumot, melyben köszönetüket fejezik ki az országos nyugdíjtörvény megalkotásáért. Az átadásra körülbelül 32 tanítézből, mintegy 52 tanár gyűlt össze. A volt minisztert Andrassy úti palotájában keresték fel, ahol *Vámossy Mihály*, a budapesti ev. ref. főgimnázium igazgatója üdvözölte társai nevében. Csáky gróf szép beszéddel köszöntö meg a becses emléktárgyat, kifejezve, hogy ha minisztersége alatt többet nem tett volna is, mint a nyugdíjtörvény megalkotását, melyvel annyi sok és oly régi méltánytalanság szűnt meg, már nyugodtan tudna vissza tekinteni miniszterségére. Az albumot — mondá — gyermekeinek is mutogatni fogja, hogy azzal is buzdítsa őket a lelkiismeretes kötelesség-telejesítésre. *Klamarik* miniszteri tanácsosnak szintén megköszöntö a nyugdíjtörvény keresztülvitelénél kifejtett fáradozását.

— **Az »Egyesült Államokban«** a nő-tanítók száma jelentékenyen felülmúlja a férfi-tanítók számát. 1883-ban az összes tanerőknek körülbelül 43%-a férfi volt, 12 év múlva ez a százalék 33-ra szállott alá; 368,791 tanító közül 224,342 nő volt. Egyes államokban a tanítónők nagy száma még inkább szembetűnő. New-Hampshireben 2829 tanítónő és csak 305 tanító van. Philadelphában 3100 tanító közül csak 125 férfi. Illinois államban 22,357 nyilvános és 3126 magántanító van; ezek közül 6522 férfi, 18,961 nő. Úgy látszik, hogy a nők alkalmazását gazdasági szempontok mozditják el. Mig egy tanítónő átlag 25 dollár haví fizetést kap, a tanítók 48 dollárt kapnak. Indiana államban, hol mindkét nemű tanítók egyforma fizetést kapnak, a tanítók és tanítónők száma is csaknem egyenlő.

— **Az országos diák-kongresszus** ez év május havában, Debrecenben fog megtartatni, Simonffy Imre polgármester s a főiskola helyi gondnoka és dr. Öreg János főiskolai közigazgató elnökeite alatt.

— **A sárospataki ev. ref. templom építészéhez** az egyház tagjai követelőző pénzáradmányait járulnak: (Folytatás.) Bosnyák János 10 frt, Szabó Ferenc 8 frt, Örv. Arday Pálné 20 frt, Kapéri Sámuel 28 frt, Kardos János 50 frt, Balogh József 12 frt, Ferencsik Mihályné 6 frt, Réz Andrásné 6 frt 60 kr, Dolgos József 8 frt, Darab János 20 frt, Jónás Kálmán 10 frt, örv. Lázary Lajosné 50 frt, Kézi Károly 15 frt, Jónás Tóth Andrásné 32 frt, Bartus József 10 frt, Koch János 15 frt, Jánossy József 30 frt, Szabó Ferencné 10 frt, Kántor Ferenc 10 frt, Csizsár János 6 frt, Erdélyi Gábor 50 frt, Mór András 18 frt, Örv. Oláh Józsefné 17 frt 60 kr, Hochwartné Kelemen Erzebet 7 frt, Kelemen György 20 frt, örv. Tóth Gáborné 10 frt, Gskó György 10 frt, ifj. Mester József 7 frt, ifj. Oláh János 6 frt, Varga János 20

¹ Mi azonban csak most közölhetjük ez ismertetést. Szerk.

² Bakasy Sándor; az »Atyám Urak is ő. Szerk.

fr. Halász István 30 frt, Varga István 20 frt, öz. Varga Istvánné 20 frt, Móre István 40 frt, Major György 30 frt, öz. Tóth Istvánné 13 frt, Tóth Józsefné 20 frt, ifj. Egred János 20 frt, öz. Kézi Jánosné 30 frt, Végő István 6 frt, Halász Ferencz 10 frt, Kallai József 10 frt, ifj. Tóthbegri János 22 frt, ifj. Oláh József 22 frt, Hajdu József 14 frt, Móre János id. 6 frt, Csutor József ifj. 8 frt, Miskei József 25 frt, Egred János id. 30 frt, Zsoldos Lászlóné 10 frt, Móre János 10 frt, Kézi Ferencz 40 frt, Matasz János 27 frt, öz. Csehi Jánosné 11 frt, Csehi János 22 frt, öz. Nemes Györgyné 7 frt, Bálint János 25 frt, Matasz Istvánné 15 frt, Nádaszki Mihály 40 frt, Szentpéteri Lajos 25 frt, öz. Jerászk Jánosné 15 frt, Kereszturi Károlyné 40 frt, Kis János 9 frt, Szancsi Andrásné 2 frt, Halász Dániel 10 frt, Bálint András 11 frt, öz. Nagy Mihályné 6 frt, Simon Mihály 7 frt, öz. Tóth Ferencz 7 frt, Tóth János 7 frt, Tóth József 7 frt. Fösszeg \$189 frt 20 kr.

Pályázati hirdetések.

Az 1895-ik év folyamán tartandó rendkívüli egyházkerületi közgyűlésen választás útján, a nagy enyedi ev. ref. Bethlen kollégiumi theol. akademiáján, elhalalozások folytán megüresedett, 2 rendes tanár tanszék fog betölteni.

E tanszékek egyikével az Ö., másikával az Ujszövetési exegetikai, esetleg a történelmi és rokon tudományok tanítási kötelezettsége jár a konventi tantervben megszabott heti maximális órászámmal.

E tanszékek mindenike után járó javadalom évi 1650 frt készpénz, 50 frt ötdéves poték, természetbeli lakás vagy 300 frt lakbér és esetleg veteményes kert-rész.

Az alkalmazandóknak, az egyházkerületi közgyűlés jóváhagyása esetében, a kollégium minden lehető esetre (végkielégítés, nyugdíj, övgegyek és árva elállása stb.) szorosan ugyanolyan kötelezettségek ellenében, ugyanolyan jogokat biztosít, milyenek az állami illetőleg más nyilvános tanintézetek tanáraitra nevez az 1885. évi XI. és az 1894. évi XXVII. országos törvényekben vannak megállapítva.

Az Állomás 1895. szeptember 1-én foglalandó el.

A pályázni óhajtok életkorukról, vallásukról, képesítettségükről, eddigi alkalmaztatásukról és irodalmi működésükről szóló bizonyítványokkal felszerelt feljavadalmi nyilatkozatokat az erdélyi ev. ref. egyházkerület püspökéhez az 1895. évi május hó 1-ig nyújtják be.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsától.

Kolozsvárt, 1895. március 24-én.

Dr. Kolozsvári Sándor, **Parádi Kálmán,**
3-3. *elnökhelyettes* *tanügyi előadó.*

Az államilag segélyezett sepsi-szent-györgyi ev. ref. Székely-Mikó-kollégiumhoz, mint főgimnáziumhoz, vallás-és tornatanári állásra pályázat nyitattik.

A vallastanári évi fizetése 600, a tornatanaré 400 frt.

A rendes tanításon kívül, ha az illető a kollégiummal kapcsolatos internátusnál felügyelői tisztséget is elvállalni hajlandó, külön-külön 150 frt, bennlakásban és élelmezésben részesül.

A pályázók szabályszerű képesítettségüket feltüntető okmányaikat — a vallastanári állásra pályázó az illető egyházkerület püspökétől beszerzendő, rendelkezés alatt nem lévő állapotát feltüntető bizonylattal együtt — 1895. évi május hó 6-ig a kollégium előjáráságához nyújtják be.

Az állomás 1895. szept. 1-én tartoznak elfoglalni.

Sepsi-Szent-Györgyön, 1895. április 7-én tartott előjárásági ülésből.

ül. Donáth József, *Benke István,*
főigazgató. *jelező.*

1-1

HIRDETÉSEK.

Az egyetlen tökéletes ujonnan szabadalmazott
önműködő
szőlőlövessző- és növény-permetező
„SYPHONIA“

főtülműt minden eddigi ismert permetezőt, mivel önműködően permetez.

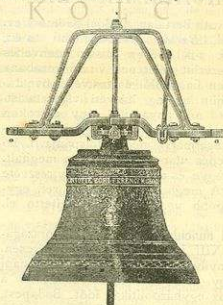
Sok ezer ily permetező van már alkalmazásban és ugyanannyi **elismert bizonyítvány** tanuskodik arról, hogy a „Siphonia“ szerkezete minden más hason-célú szerkezetet föltülműl.

Mayfarth Ph. és Társa
gazdasági-gép-gyár,
különlegességi gyár **borsajtók** és **gyümölcsértékesítési gépek** számára.

Bécs, II/1, Taborstrasse 76. sz.
Arjegyűzések és számos elismert nyilatkozatok ingyen. Képviselők felvételnek 2-10

Az ország legrégebbi harangöntődéje

Kis-Gejőczben (u. p. Császlóc, Ungmege).

Alant írott bátorodom a nagytiszt. lelkész urak becses tudomására hozni, hogy öntődémben minden nagyságú s hangú harangok készítését elvállalom, a kívánt hangnem szerint, forgatható fá- vagy vas-koronával, a legújantósabb ár és fizetési feltételek mellett.

Jót állok a legszébb legerősebb hang-képességért, tartósságért, sőt még a szállításon történhető károkért is.

Nem tetsző harangot visszaveszek. Öntődem, mely már több mint egy század óta közmegegyezésre számtalan harangot szállított, reményilem, hogy a jövőben is ki fogja érdemelni a nagyt. lelkész urak becses pártfogását.

Kiváló tisztelettel
Egri Ferencz,
harangöntő és földbírtokos.

2-12

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
 értékesítéssel, egész évre
 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
 Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
 oldal 4 frt, negyedrészes
 oldal 2 frt.
 Éveskvál bélyegdíj 50 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »Nagy Pál gömöri esperes gyűlés-megnyitó beszéde.« — »A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tanügyi bizottsága.« *Be-
 oolus.* — »Mit beszélnek a jelentővők egyházkerületünkön?« *Dr. Tüdös István.* — »Baksy Sándor alapszabály-tervezete.« —
 »A gömöri ev. ref. lelkesi értekezlet közgyűlése.« *Búzi M.* — »A gömöri ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.«
Vattay László. — »A tornai egyházmegye tavaszi közgyűlése.« *Arday Janka Dániel.* — »Irodalom.« — »Vegyes közle-
 menyek.« — »Pályázatok.«

Nagy Pál gömöri esperes gyűlés-megnyitó beszéde.

Nagyiszteletű egyházmegyei közgyűlés!

Közeledünk a XIX. század vége felé: már csak 5 év van abból hátra s akkor az az idő végetlen tengerében örökre elmerül, mint elmerültek annyi megszámlálhatatlan évszázadok és évezredek, melyek legnagyobb részének eseményeiből mit sem orzított meg számunkra az idők tanúja, a történelem.

Ez alkonyához közelgő század nagy eseményeket szült a tudomány s az ez által rohamosan fejlesztett ipar, művészet, a társadalmi, polgári és politikai élet mezéjén. Ennek közepe a szabadság, egyenlőség s testvériség magasztos eszméit megvalósította, a polgárok s vallásfelekezetek közötti válaszfalt ledöntötte.

Édes magyar hazánk nem volt télen nézője ezen rohamos haladásnak; mint az európai népcsoport számban kicsiny, de nemzeti jellemben, fejlődési képességében egyik jelentékeny tagja, élénk részt vett abban s a század alkonyán nagyszerű eredményeket mutathat fel minden ténen.

Magyar nemzetünk életképességét nem bírta megbenitani a szabadságharcz után bekövetkezett elnyomatás. Mint teher alatt a pálmá, úgy fejlődött s növekedett ennek szomorú éveiben a magyar nemzeti önzéret, mely az alkotmányos aera kezdetétől bámulatosan megnövekedett. Oly eredményeket értünk el, milyenekhez a sötét napokban alig lehetett reményünk.

A végéhez közelgő század alkonyán azonban három meghosszabbodott árny tűnik fel kísértő remként előtünk; ezen árnyak a századunk szép és dicső alakokkal büszkélkedő képének összhangját zavarják.

Ez árny egyike a külföldről mesterségesen importált *socialismus*, melynek bár egy bizonyos fokig van létjogosultsága, mint a szabadság, egyenlőség s testvériség szülötének, de e fokon átélve, rombol és pusztít, mint véres áradat.

Másik a hazánkban lévő különböző *nemzetiségek* magyar-ellenes üzelve s fokonként vakmerőbbé való tüntetése élő szóval és sajtó útján, dacára annak, hogy törvényeink nem tesznek különbséget a különböző ajkú

és nemzetiségű polgárok közt s kormányunk a nemzetiségekkel szemben a türelmen végső határáig megy.

Harmadik a r. kath. klérus *ultramontán* iránya, mely a század végén újult erővel lépett fel a Rómából vett utasítás szerint s a kath. főurakkal és néppel szövetségbe, erős phalánxot alkot azon szabadelvű reformok keresztülvételének megakadályozására, melyek az ő középkorias nézetűekkel, stabilizmusokkal ellentétben vannak.

E három veszélyes tényező, e három sötét árnya a század végének, akadályára van a békés és gyors haladásnak. — De bizzunk a jó ügy diadalában!... A haladás kerékét az obszcurantizmus, az önzés, rosszakarat és ármány, hosszú időre le nem kötheti, legfőkébb csak meglassíthatja; e kerék szétzúzza a köteleket, s azokat gázolja le, kik útjában állanak.

Képviselőházunk, kormányunk, dicsőösenes uralkodó királyunk a liberális eszméket irták zászolójokra; csakis az ultramontán elemekkel szaturált főrendház egyezze az, mely az egyházpolitikai szabadelvű törvényjavaslatok elé ismét és ismét akadályokat gördít; de e ház szabadelvű pártja is többségre jutott már három törvényjavaslatra nézve s a még hátralevő két törvényjavaslat keresztülvitele felől sem lehet kétségünk.

Azonban ha már valamennyi egyházpolitikai reformjavaslatok törvényerőre emelkednek is, még ezzel nincs meggyerve minden. még ezután nagy és fontos feladatok várnak reánk, protestánsokra; a század végén nehéz harcokat kell nekünk kiállanunk s megharcolnunk.

Küzdenünk kell a *social-demokratizmus* túlságai ellen, nehogy az nihilizmussá fajuljon s úgy a polgári mint az egyházi társadalom veszélyes rázkódtatásoknak legyen kitéve.

Békés érzületet kell tanúsítanunk a nem magyar nemzetiségekkel szemben, kik velünk ugyanazon hazának egyenjogú polgárai; de épen azért, mert egyenjogúak, nem szabad türnünk, hogy fölénk kerüljenek. A magyar nemzet supremáciáját fel kell tartanunk édesen zengő nyelvünkben, mely e haza hivatalos nyelve.

Vége kétszeresen örökösünk kell, hogy a főiri ultramontán elemekkel s a vakhitű néppel szövetségbezt róm. kath. papság ugyanazon szabadelvű törvényeket, melyeket mi óhajtottunk s ők elleneztek, ellenünk ne fordítsák.

Lelkesek, világiak és tanítók egyesít erővel álljanak a rére, melyen át a fekete sereg protestantismusunk szikla várába betörhetne.

Mivel pedig a mi fegyverünk nem testi, hanem lelki fegyverek s csak is ezekkel nyerhetünk diadalt, s biztosíthatjuk prot. egyházunk fennmaradását s folytonos fejlődését: jó eleve készítsük el a lelki fegyvereket.

Lelkészi karunk tudományos képzésére kell anyaszentegyházunknak a fő sulyt fektetnie, mert a tudomány a vallásos és egyházi téren is a legnagyobb hatalom. Minden áldozatot meg kell hozni, hogy a papság tudományos színvonala emelkedjen.

A tudomány mellett kell, hogy lelkeszeink a hit-hűségben neveltessek. Mert az erős és élő hit tudományal párosulva, hegyeket képes megmozgatni.

Utasítandó a lelkesek, hogy nagyobb mértékben gyakorolják a cura pastoralis, mint eddig tették.

Iskoláinkban a vallástannal nagyobb buzgósággal tanítsák, az egyháziás érzület, mind a kék nemű iskolás növendékekben folytonosan fejlesztessék.

A lelkesek az iskolás növendékek vallásos oktatására nagy gondot fordítsanak.

A világi elem a mostanál sokkal nagyobb mértékben vonassék be az egyháziasság fejlesztésének nagy munkájába. Tekintélyes uraink s úrnőink ne tekintés rangjukon alólnak e szent munkát, mert ha ok ez elől elzárkoznak, úgy a magukra hagyott lelkesek s tanítók nem lesznek képesek óhajtott sikert mutatni fel.

Végre, hogy a lelkesek s tanítók ne bánattal, hanem örömmel és lelkesedéssel végezzék munkájukat: itt az idő, hogy e szellemi munkások anyagi helyzetét javíttassék. A tanítók ügyét már kezébe vette a haza s az újabb időben, a viszonyokhoz képest, sokat tett és tesz sorsuk javítására s erősen hiszem, hogy még többet is fog tenni; ámde a papság legnagyobb része szánandó anyagi helyzetben van. Istennek ezen nyomorgó szolgáitól, kiket a mindennapi kegyér gondja epezt s kiknek kezébe a szegénység, biblia helyett kapás és ásót ad: nem lehet várni, hogy hősiesen és eredményvel vitézkedjenek Krisztus zászlója alatt.

Segíteni kell azért a prot. papság sorsán. — Ez első sorban, az állam kötelessége, melynek teljesítésére mielőbb el kell jönnie a rég várt teljes időnek.

Ha a papság anyagi helyzetén javítva lesz, az bizonyára erősebben és sikeresebben teljesítendő kötelességét s ifjaink közül többen vállalkoznak a tiszteletes hivatalra a most évről-évre fogyó teológusaink meg fognak szaporodni.

Ezeket tartván szükségesnek és alkalommal az egyházmegyei közgyűlés előtt elmondani, midőn örömemet fejezem ki azon, hogy lelkesek, világiak és tanítók, ily szép számmal egybegyűltek egyházmegyei tavaszi rendes közgyűlésünkre, mindnyájukat szívből üdvözölve, azon szíves kéréssel, hogy a tanácskozásban kellő tárgyias higgadsággal részt venni méltóztatassanak, a gyűlést ezennel megnyitottnak nyilvánítom.

ISKOLAI ÜGY.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület tanügyi bizottsága.

A kerületnek május 7-dikén, Miskolczon kezdődő közgyűlése újra fogja szervezni a sárospataki főiskola igazgató-tanácsát s részben ennek gazdasági választ-

mányát is. Vissza fog pillantani ezeknek hat évi működésére s a jobbadán ingyenes munkásokhoz bizonyosan lesz egy pár meleg szava, egy szíves köszönete.

Mérlelnek e fel e restauratio alkalmából reform-gondolatok; összeszámolja-e a kerület az általa elrendelt felügyelet előnyeit, netalán hátrányait s költségeit, vagy nem: — ki tudná azt megmondani?! Az azonban igen valószínű, hogy e testületek szervezése, vagy legalább azok tagjainak újból való választása felszínre veti az azokkal rokon célú intézményeket is, vagyis mindazokat, a melyek a kerület tanügyének vezetésebe egy vagy más címen befolyának s a nép, közép és felsőbb oktatás fokozatain ellenőrző szerepe vannak hivatva.

Igy kerülhet aztán szóba a kerület tanügyi bizottsága is eszméttársítás útján.

Kívánatos volna, hogy csakugyan előkerüljön. Mert igazta volt, — legyünk őszinték — igen igazta volt a Sárospataki Lapoknak, mikor egy és más alkalommal, inkább csak példázóással, mint egyes szavakkal olégedetlenkedésnek adott kifejezést a tanügyi bizottság sem hű, sem hideg viselkedése miatt s óhajtotta annak mielőbbi reformálását is.

Mit is csinál s miként is működik ez a tanügyi bizottság, a mely az egész kerület népiskoláinak legfőbb ellenőre?! Van e benne elegendő életképesség, szakismeret, ügyszeretet?!

Láttam s hallottam egy pár ilyen bizottsági gyűlést, a mint a kerületi gyűlést megelőző nap délutánján nagy nehezen összeverődött. A tagok arcáról mintha azt olvastam volna: mi lesz, hogyan lesz? A teendőkkel maga az előnköz lehetett általában tisztában, no meg a jegyző, vagy titkár, a kinek az volna hivatása, hogy lelke legyen az egész bizottságnak s kisa újjából is ki bírja rázni az egész kerület tanügyének képét. Láttam, hallottam kínos tárgyalásokat félig értett vagy rosszul értelmezett kérdések felett, bizonyos feltételeységeket az elsőszéreg versengő egyházmegyek képviselőiben s egy jó adag nembánozságot vagy a viszonyok zűrését, a tevék elnyelését; szóval a melyreható szakismeretnek, a tájékozottságnak, a felkészültségnek olyan hiányát, a melyért inkább a szervezetet tartottam hibásnak, mint a bizottság tagjait.

És úgy tetszett nekem, hogy mennél jobban haladtunk előre az időben, annál nagyobb lett a népoktatás ügye iránt mutatkozó érdektelenség és annál inkább szállt alá a mérték, a mely alá kerületünk tanügyet oda állították vagy odaállította a bizottság többsége. Az állami népoktatás növekedő hatalma, saját erőnk elégtelenségének tudása, a tanítóhiány szaporodása stb. — mintha bizonyos mulasztó hatást gyakoroltak volna a kerületi tanügyi bizottságra. Elevegségben, jó kedvben, remény-ségben mintha vesztett volna; hatásában mintha meggyöngült volna. Egy-egy indítvány szépen hangzott ugyan a kerület zóid asztala felett, de nem volt, a ki azokért lelkesedni tudjon vagy olyankor — rendszerint olyankor — kerülj nyilvános tárgyalás alá, a mikor a kerületi gyűlés már megfogyatkozott számban és munkakedvben.

Ismétlem, hogy én mindig a szervezetben kerestem a fogyatkozást.

Egy testület, a melynek tagjai csak az utóiso órában foglalkoznak olyan ügyekkel, a melyeket nem ismernek, vagy nem eléggé ismernek: — hát hogyan fejtsen ez ki átható, meglevenítő erőt?! Egy testület, a melynek tagjai nem is mind olyanok, a kiket a tanügyi szivők szerint érdekel és mozgat: — miként ne lankadjon el az ilyen a nem örömmel taposott mezőn?! Egy testület, a melynek nincs belső kapcsolata a megyei tanügyi bizottságokkal: miként tudjon az ilyen gyögyírként hatni az

alsóbb fokozatú mutatók betegsége ellen? Egy testület, a melynek egyetlen tagja sem látta a megyében kívül eső iskolákat és nem ismerheti az azokban felállított mértékeket s nem tapasztalhatja ki az ott élők közt gyöngeségeket: — hogyan ítéljen az ilyen és hogyan végezze a megbízható összehasonlítást és miként ajánlja a legjobb orvoságokat?!

Meg kell tehát változtatni a kerületi tanügyi bizottság szervezetét. Miként? Ugy, hogy tagjai a kerület legkiválóbb szakemberei, vagy legmelegebb szívé, s legtisztább látású dilettansáiból gyűjtessenek össze. Szorosabb kapcsolatot kell létrehozni e közt és a megyei hasonló célú bizottságok közt; az által, hogy ez utóbbiak elnökei — a mint azt valaki már régebben indítványozta — a ker. tanügyi bizottságnak hivatalos tagjai legyenek. Továbbá több időt kell adni a bizottságnak a munkára, hogy nyugodtabban végezze kötelességeit s elesőbb körülményben saját ügykörében s végre fel kell hatalmazni ennek elnökségét arra, hogy — szükség esetén — akár maga, akár méltó helyettesek által az egyes egyházmegyéknek tanügyi tekintetben vitás területein megjelenjen.

Mindezekhez — természetesen — az is elengedhetlenül szükséges, hogy a kerület is behatóbban foglalkozzék a saját tanügyi bizottságának dolgaival, indítványaiival s annak javaslatait az életben is keresztül vinni egész tekintélyével törekedjék.

Szerintem az egész kerület népoktatás ügyének ezen a bizottságon, ennek életrevalóságán kellene megfordulni. Ez vitatná meg a megyei bizottságok indítványait, a tankönyvekre, a tantervre vonatkozó javaslatait, ez ítélne a körlátogatásai intézmény felett stb.

De hogy ha a trombita bizonytalan hangokat hallat: készül-e valaki a harcra?

Most csak ennyit. Ha gondolataim érdemesek a figyelemre s e kérdés körül valami bullanzás támad, nekem is lesznek még mondani valóm — az úgy járért.

Benevolus.

TÁRCA.

Mit beszélnek a jelentőivéek egyházkerületünkéről?

(Folytatás.)

III. Legelő.

Abauzban	Egyházi s külön célú	113 h. 1025	☐
	Lelkeszi	143 " 0195	
	Tanítói	47 " 0399	
	Osszesen:	304 h. 0019	☐
Alsó-Borsodban	Egyházi s külön célú	32 h. 0644	☐
	Lelkeszi	235 " 0786	
	Tanítói	106 " 1475	
	Osszesen:	374 h. 1505	☐
Alsó-Zemplénben	Egyházi s külön célú	85 h. 1076	☐
	Lelkeszi	185 " 0230	
	Tanítói	82 " 0287	
	Osszesen:	352 h. 1593	☐
Felső-Borsodban	Egyházi s külön célú	40 h. 1064	☐
	Lelkeszi	236 " 1542	
	Tanítói	105 " 0124	
	Osszesen:	383 h. 0810	☐

Felső-Zemplénben	Egyházi s külön célú	25 h. 1422	☐
	Lelkeszi	44 " 0881	
	Tanítói	25 " 1598	
	Osszesen:	96 h. 0701	☐
Gömörben	Egyházi s külön célú	69 h. 0003	☐
	Lelkeszi	179 " 0620	
	Tanítói	122 " 1279	
	Osszesen:	371 h. 0302	☐
Tornáiban	Egyházi s külön célú	198 h. —	☐
	Lelkeszi	33 " 0527	
	Tanítói	33 " 0829	
	Osszesen:	264 h. 1356	☐
Ungban	Egyházi s külön célú	96 h. 1295	☐
	Lelkeszi	67 " 1112	
	Tanítói	28 " 0349	
	Osszesen:	1212 h. 0506	☐

Legelő-birtok tehát 2339 h. 1162 öl területű van kerületünkben. *Ebből egyházi s külön célú:* 662 h 129 öl; *lelkeszi:* 1125 h. 1093 öl; *tanítói:* 551 hold 1540 öl.

IV. Erdő.

Abauzban	Egyházi s külön célú	50 h. 0792	☐
	Lelkeszi	60 " 1348	
	Tanítói	12 " 0974	
	Osszesen:	123 h. 1514	☐
Alsó-Borsodban	Egyházi s külön célú	10 h 1254	☐
	Lelkeszi	19 " 0911	
	Tanítói	11 " 0172	
	Osszesen:	41 h. 0737	☐
Alsó-Zemplénben	Egyházi s külön célú	25 h. 0100	☐
	Lelkeszi	81 " 0810	
	Tanítói	21 " 0288	
	Osszesen:	127 h. 1198	☐
Felső-Borsodban	Egyházi s külön célú	130 h. 0763	☐
	Lelkeszi	118 " 0349	
	Tanítói	67 " 1479	
	Osszesen:	316 h. 0991	☐
Felső-Zemplénben	Egyházi s külön célú	125 h. 1577	☐
	Lelkeszi	4 " 1294	
	Tanítói	— " —	
	Osszesen:	130 h. 1271	☐
Gömörben	Egyházi s külön célú	154 h. 1308	☐
	Lelkeszi	70 " 0037	
	Tanítói	58 " 0658	
	Osszesen:	283 h. 0403	☐
Tornáiban	Egyházi s külön célú	304 h. 1565	☐
	Lelkeszi	17 " 0893	
	Tanítói	8 " 0200	
	Osszesen:	330 h. 1058	☐
Ungban	Egyházi s külön célú	40 h. 1500	☐
	Lelkeszi	49 " 0004	
	Tanítói	26 " 1118	
	Osszesen:	116 h. 1022	☐

Erdő-birtok kerületünkben e szerint 1471 h. 194 öl területű van, a melyből *egyházi:* 843 h. 0859 öl; *lelkeszi:* 421 h. 846 öl; *tanítói:* 206 h. 89 öl.

V. Szőlő.

Abaújban	Egyházi s külön célú	44 h. 0871	□	
	Lelkeszi	24 " 1176	"	
	Tanítói	8 " 1022	"	
	Összesen:	77 h. 1469	□	
Alsó-Borsodban	Egyházi s külön célú	20 h. 1289	□	
	Lelkeszi	3 " 0660	"	
	Tanítói	0 " 0485	"	
	Összesen:	24 h. 0834	□	
Alsó-Zemplénben	Egyházi s külön célú	50 h. 1159	□	
	Lelkeszi	15 " 0424	"	
	Tanítói	1 " 0609	"	
	Összesen:	67 h. 0592	□	
Felső-Borsodban	Egyházi s külön célú	14 h. 1033	□	
	Lelkeszi	3 " 0027	"	
	Tanítói	0 " 1535	"	
	Összesen:	18 h. 0995	□	
Felső-Zemplénben	Egyházi s külön célú	8 h. 0170	□	
	Lelkeszi	4 " 1189	"	
		Összesen:	12 h. 1359	□
Gömörben	Egyházi s külön célú	0 h. 0249	□	
	Tanítói	0 " 0417	"	
		Összesen:	0 h. 0666	□
Tornában	Egyházi s külön célú	35 h. 1306	□	
	Lelkeszi	3 " 0751	"	
	Tanítói	2 " 0949	"	
	Összesen:	41 h. 1406	□	
Ungban	Lelkeszi	0 h. 0340	□	
		Összesen:	0 h. 0340	□

Szőllőből van tehát területünknek 241 h. 1271 öl területét birtoka, melyből tisztán egyházi: 174 hold 1277 öl; papi: 54 h 1377 öl; tisztán tanítói: 14 hold 217 öl.

VI. Kert.

Abaújban	Egyházi	3 h. 0027	□
	Lelkeszi	14 " 0457	"
	Tanítói	8 " 0856	"
	Összesen:	25 h. 1340	□
Alsó-Borsodban	Egyházi	2 h. 1169	□
	Lelkeszi	19 " 0708	"
	Tanítói	8 " 1484	"
	Összesen:	31 h. 0161	□
Alsó-Zemplénben	Egyházi	6 h. 1384	□
	Lelkeszi	11 " 1001	"
	Tanítói	3 " 0358	"
	Összesen:	21 h. 1143	□
Felső-Borsodban	Egyházi s külön célú	4 h. 0991	□
	Lelkeszi	8 " 1009	"
	Tanítói	6 " 0121	"
	Összesen:	20 h. 0521	□
Felső-Zemplénben	Egyházi	1 h. 0175	□
	Lelkeszi	9 " 0955	"
	Tanítói	6 " 0305	"
	Összesen:	16 h. 1235	□

Gömörben	Egyházi	2 h. 1372	□
	Lelkeszi	10 " 0606	"
	Tanítói	7 " 0731	"
	Összesen:	20 h. 1109	□
Tornában	Egyházi	13 h. 1055	□
	Lelkeszi	3 " 1342	"
	Tanítói	3 " 0360	"
	Összesen:	20 h. 1157	□
Ungban	Egyházi	3 h. 0193	□
	Lelkeszi	7 " 1252	"
	Tanítói	2 " 1323	"
	Összesen:	13 h. 1168	□

Kertből tehát kitesz egyházközsületünk birtoka: 170 h. 0034 öl területet, melyből egyháziaké: 37 h. 1566 öl; lelkészeké: 85 h. 0930 öl; tanítókat: 46 h. 738 öl.

(Folyt. köv.)

Dr. Tüdös István.

Baksay Sándor alapszabály-tervezete.

A Magyarországi Egyetemes Evang. Reform. Egyház Lelkeszi Gyám és Nyugdíj-intézetéhez.*

I.

Célja, Tagjai.

1. §. Az intézet célja: A Magyarországi Egyetemes evang. reform. egyház rendes lelkészeinek özvegyeit és árváit, sőt fogyatékosság esetén magokat a lelkészek is évenkénti rendszeres segélyben részesíteni.

2. §. Kifejezett laga ezen intézetnek minden rendes lelkész, ki a magyar korona területén, vagy ezen kívül bár, de a Magyarországi Egyetemes Evang. Reform. Egyház főhatósága alatt áll.

II.

Az intézet tőke alapjai.

3. §. Ezen intézet tőke alapjai:

a) Az országos közalapból és a konvent rendelkezése alá eső felemelt államszékülből egyszersmindenkora ezen intézet tulajdonába átruházandó 200.000 frt.

b) Azon belépési tőke-járulékok, melyeket a lelkészek mint tagok belépésük alkalmával egyszersmindenkora 100 frtban külön külön befizetnek.

c) Az alább 4. §. alatt felsorolt és az intézet működésének megkezdéséig tőkésítendő jövedelmek.

* Közvetlenül, hogy Kun-Szentmiklós nagydíemű lelkése különvételében volt az országos lelkési gyám és nyugdíj-intézetet előkészítő bizottságban és magában a konventben is. A számok ellen kétségét támasztott és föllebegett a pünkösdi lelkészcse. Beszédét, a melyet a konventen tartott, egész országban azaz a buzgósággal olvasták, a melyel beszélein csüggnak, ha olykor-olykor hozzájuk juthatnak. A beszéd hatása egyfelől, az egyén kiváltsága és az intézmény fontossága okozta azt másfelől, hogy lapunk némany olvasói ismerni kívánták a Baksay alapszabály-tervezetét s mi szünettük az ő tőle magától megszerezni s ezenel körbehozattuk. Az ő utolagos engedelmével pedig ide igatjuk levelének következő pontját is:

"Nem irtam volna ezt meg s nem terjesztetem volna a bizottság elé már a múlt évben is, ha jobbak, megfelelőbbnek nem tartanám minden megelöz terveknel. De mégis meg kell magamat adnom, hogy rosszabb valamennyinél, különben nem maradtam volna vele tavaly is, ez idén is egy szalad-magamra."

— Ebből egyszersmind önként következik, hogy én ezzel akcióba — a mi különben is ellenkezik természetemmel — ezután még kevésbé léphetek, mint eddig. Ahoz kétezer olyan pap kellene, a ki egyik sem hisz a matematikában; hisz ellenben az első pünköszt jelenléteiben, . . .

Ajánljuk e tervezetet a 1. olvasókör ügyelmébe. Ha most nem alkotható is egy ilyen fajtá intézmény, de az eszmélkedni s az ev ref. egyház jövedelméért gondolkodni, tervezetnél szeretőknek igen jó anyag ez, — aztán egyszer a pünköszt lelkészedés is majd csak közénk csap a maga láng-nyelvével.

Szerk.

d) Az évi tiszta jövedelemnek a tőke-alaphoz évről-évre esotalandó 5°,-a.

e) Remélhető alapítványok.

III.

Az intézet jövedelmei.

4. §. Ezen intézet jövedelmei:

a) A 3-ik §-ban foglalt tőkék évi kamatai.

b) Az esetleg szerzendő ingatlanok hasznái.

c) A tagok által hivatalosan megállapított fizetésük után évenként fizetendő 2°,-nyi személyi járuléka, mely azonban 5 frtnál kevesebbet nem lehet. Ezen személyi-járulékokat az egyházmegyei gyámintézetek szedik be a lelkészekétől, s szolgáltatják be.

d) A magyarországi egyetemes evang. reform. egyház népességének megfelelőleg, minden lélek után évenként 1 krban fizetendő népességi járuléka, melyet az egyházkerületek szolgáltatnak be.

e) Az egyházak által minden egyes lelkési hivatal után 5 frtjával évenként befizetendő egyházközségi járulékok, melyeket az espersek szednek és szolgáltatnak be.

f) A konvent rendelkezése alá eső felemelt államsegély évi 20°,-a.

g) Az évi összes közalap 12°,-a.

h) Kegyes adományok.

IV.

Szegély jogosultság.

5. §. Ezen intézet jövedelmeiből a Magyarországi Egyetemes Evang. Reform. Egyház összes és pedig úgy mostani és későbbi, mint már korábban elhalt rendes lelkészeinek elmaradottai, mint *szegély jogosultak*, a családfo rendes lelkési szolgálatban töltött éveinek arányában (15. §.) évenkénti szabályszerű *szegély-osztalékban* részesülnek.

6. §. *Szegély-jogosultsággal* bírnak a lelkész családjának közvetlen tagjai; és pedig

a) a lelkész özvegye, míg férje nevét viseli.

b) a lelkész árva, 16 éves koruk bezártaig.

c) maga a lelkész is, még pedig *elagottsági* címen, ha 40 évi szolgálat után önként nyugalomba vonult, és *fyoghatossági* címen, ha hivatalától akár fogvelmi úton elmozdították, akár saját kérésére, vagy az egyházi kormányzat előterjesztésére, a hivatal folytatását lehetetlenül testi, értelmi, vagy erkölcsi fogyatkozások indokából végérvényes ítélettel felmentetik.

7. §. Segély-jogát elveszti az özvegy újabb házasságra lépés folytán, s azt ismét özvegyen maradásá esetén nem nyeri vissza.

8. §. Ha valamely lelkész 50 éves korán túl lépett házasságra, elmaradandó özvegye segélyezésénél nem a férjnek szolgálati, hanem az özvegynek ezen házasságban töltött évei vétetnek alapul a segélyezési fokozat megállapításánál.

9. §. Oly özvegyek, kik férjüktől annak utolsó szolgálati évében különválva éltek, valamint azok is, kik férjüktől törvényesen elváltak, saját személyükre csak kérvényezés útján és konventi határozat alapján remélhetnek segélyt.

10. §. Az elagottsági és fogyatkozottsági címen biztosított segélyt végleg elveszti mind magára, mind családjára nézve, a ki időközben rendes fizetéssel és nyugdíjigényekkel ellátott közhivatalt vagy közszolgálatot vállal.

11. §. A segély a családnak csak azon tagjaira terjed ki, a kik a lelkész-jogosultság kezdetekor már tagjai voltak a családnak.

12. §. A ki az evang. reform. egyház közösségéből kilép, segély jogát végkép elveszti.

Szegélyezési módoszatok és fokozatok.

13. §. Ezen intézet a segély jogosultaknak szám-arányokban megállapított évi osztalékot nyújt.

14. §. A 4-ik §-ban megnevezett évi jövedelmekből mindenekelőtt a kezelési kiadások vonatnak le; aztán a 3. §. d) szerint tőkésítendő 5°,- elkülönítetik és a tőkéhez esotaltattik.

15. §. A 14. §. szerint történt eljárás után mutatkozó *segélyezési főösszeg* a segélyjogosultak között két címen osztatik ki:

a) *személyi osztalék*, mely címen minden segélyjogúltra (özvegy, árva, fogyatkozott stb.) külön-külön és egyformán 1-egy rész osztalék számítatik;

b) *családi osztalék*, mely címen minden segély jogosult család, összes segély-jogosult tagjaival együtt (akár több tagból, akár csak egyetlenegyből álljon is) egy egységet képezvén, a családfo rendes lelkési szolgálati éveivel mért osztalékban részesül, és pedig oly módon, hogy 0-5 évi szolgálatra 2 rész osztalék, azontúl minden 5 évi szolgálatra egész 40 évig, egy-egy rész osztalékkal több számítatik. E szerint:

0-5 évi szolgálatra	2
6-10 "	3
11-15 "	4
16-20 "	5
21-25 "	6
26-30 "	7
31-35 "	8
36-40 "	9
40 éven felül bár meddig terjedő szolgálatra	10 rész osztalék esik.

VI.

Kezelési módoszatok.

16. §. Az egyházmegyei gyám- és nyugdíjintézetek alapszabályait egyeztetve egyeztetni ezen egyetemes gyám és nyugdíjintézet alapszabályaival. Kötelezetnek egyszersmind, hogy alapszabályukat felülvizsgálás és megerősítés végeti illetékes egyházkerületükre terjesszék fel, máskülönbön nem bírnak érvényvel.

17. §. Az ezentúl hivatalba lépő lelkészek saját egyházmegyejük gyám- és nyugdíj-intézetének csak a 16. §. szerint érvényvel bíró alapszabályzatok alapján kötelezetnek tagjává lenni; máskülönbön 3. §. b és 4. §. c alatti járulékaikat közvetlenül ezen egyetemes intézet pénztárába, esperesi hivatalok útján, tartoznak fizetni.

18. §. A mely egyházmegye a járulékokat kellő időre hiány nélkül befizeti elmulasztja, annak segélyjogútlait a mulasztás éveiben tekintetbe nem vétetnek s osztalékaik az alapítóke javára esnek.

19. §. Az espersek tartoznak biztosítókat szerezni aziránt, hogy az új lelkészek a *belépési alapítóke járulékok* szolgálatuk első évében befizessék. E célból kötelezetnek, hogy a hivatali engedélyt mindaddig visszatartsák, míg ezen biztosítók a lelkész vagy egyháza által kimutatva s lekötve nines.

VII.

20. §. Ezen egyetemes gyám- és nyugdíj-intézet ügyeit a konvent által szabályszerűleg alkotott bizottság intézi, mint a *Magyarországi Egyetemes Evang. Reform. Lelkési Gyám- és Nyugdíj-intézet Intéző-Bizottsága*.

21. §. Az intéző-bizottság ügyrendjét, kezelési szabályait maga készíti, melyek a konvent megerősítő határozata által nyerne érvényt.

22. §. Ezen alapszabályzat megerősítettven, azonnal érvénybe lép, s érvénye tart a zsinat további intézkedéseig.

KÖZÉLETÜNK.

A gömöri ev. ref. lelkési értekezlet közgyűlése.

A gömörmegeyi lelkési értekezlet április 16-án a Zeherjén tartotta meg, a tagok szép száma és az érdeklődők élénk részvétele mellett, szokott tavaszi közgyűlést. A gyűlést Csabay Pál elnök nyitotta meg a politikai élet egész sötét vonalának átúszódó, de egyetemes egy-

háznak is közelről érintő és — ha jól meggondoljuk, nem épen ok nélkül — méltó aggodalomba ejtő kérdés fejtegetésével.

Az ultrakrikalimásmis által megteremtett *nép-párt*, ennek elhárosai, különösen a házasságot is, mint szentséget, dogmái merevséggel magához kapcsoló egyház hivatalos apparátusa, a klerus, látván, miként olvasztgatja e szemfogató kettes lelkűek Baffomet bálványát az új idők napfényre: ennek megmentésére, a lelkeket meglevesztő ámitással szövetkezik a néppel, könnyelmű, de egyszersmind veszedelmes játékok üzven ennek hiszékenységével; mert ez a nyílt, becsületlen harc helyetti titkos aknafúrás komoly veszedelemmel fenyegeti magát a társadalmat. S ha csak magukat azokat érné a robbanás, de hát a mi népünk is itt él ezen az áldott magyar földön, érüközik az ő népkökel, a fanatizmus pedig terjed, pusztít mindenfelé óthatalantul.

Vagy a ettől megóvni is a mi józan, a szabad eszmék kultuszára megérett népünket a maga józansága: nem féhetünk-e ennek az ellenkezéjétől; nem fogja-e el ennek szívét a közöny, a hidegség, a mikor látja, hogy vallása, és az ez által ápoló intézmények mint hurcoltatnak minden kegyelet nélkül szajról-szajra, s a vallás-szolgáinak kezéből miként veszik ki minden külső eszközt?

Mindezekre az aggodásokra — mondja tovább az elnöki megnyitó — halljuk az új idő mértföldmutató nagy embereit: Evangyélizálni! Evangyélizálni! Hát nem azt tettük-e eddig is, áron is megvéve az alkalmat, hogy az evangyéliomnak lelkével megmentsük a hervadó szívek életét? Avagy kimenjünk a mezőre — a hol népünk az év háromnegyed részét tölti — s ott evangyélizáljunk, híven, hogy fognak hallgatni ábitatalt rátamaskodva a kasza, kapa nyelére? Keressük fel téiben?.. Beh, szívesen fogadnak talán a végrehajto után, ki nem rég exequált papni fizetésbe! Így nem lehet, hanem hát tartunk vallásos estélyeket falun is a nagy városok mintájára! A számok beszélnek. Budapestben 40,000 emberből megjelelik ezeken 100. Hát a kilence hol vagyon!.. A szó és cselekedet még nem egy, s ezt nem akarják megérteni sokan.

Mi tenni fogunk mindent, a mit egyházunk megtartására tenni lehet és tenni kell, csak ne köztözzék meg kezeinket, hanem függetlenítsék a lelkesi hivatalokat, hogy ne keljen harcban állani hiveinkkel a szegényes kenyérért is.

Ezért 1848 évi XX. t. c. öjjen el országod!

Ezen röviden vázolt elnöki megnyitó után a kegyeletes emlékezet fátylóját gyujtotta meg értekezlet, midőn a nem rég elhunyt kedves társ, Terhes Pál felett tartotta meg Kupay Dénes világi lelkes, az elnök előzetes felkérése folytán emlékeszédét, mely az értekezlet érdemkönyvébe vétel mellett a Sárospataki Lapoknak és az özvegynek is megkülöndetni határozottat!

Tárgyalás alá kerülő a járási körök jegyzőkönyve, mely fájdalommal, egyszersmind méltó megkülöndözéssel vett tudomást az értekezlet a balogvölgyi szakasz jegyzőkönyvéből arról, miszerint egy Budapestben, a Rókus kórházban elhalt, egyházunkhoz tartozó egyén minden szerződés nélkül bocsátatott túlvilági útjára; holott a halál nemere való tekintet nélkül az egyszerű temetési szerződés minden keresztyén részesítend. (Egyházi törvény 134 §). Szomorú dolog, s talán magának a méltóságos konventnek kellene odahatni, hogy ehhez hasonló

eset többé sehol elő ne forduljon, hanem a keresztyéni és emberbaráti kötelességet mindenütt egyformán teljesítsék. Az értekezlet kéri is az egyházmegyét, hogy e tárgyban teygen feiterjesztést az egyházkerülethez.

Ugyanazon szakasz indítványozza még, hogy miután a meghívás utján való lelkészválasztásnál a meghívás nincs határidőhöz kötve, s így a választó gyülekezet bizonytalan hosszú időre ki lehet, sokszor ki is van tevé a választás izgalmainak: a meghívásra tüzessék ki záros határidő; továbbá, látva még mindig a bizonytalanságot és habozást, mely a $\frac{2}{3}$ -ad megállapításánál tapasztalható, óhajtatják, hogy erre néve a választó gyülekezet közgyűlése legyen egyedül illetékes.

Több szakasz jegyzőkönyve foglalkozván már most az „Országos ev. ref. lelkesi özvegy-árvagyamintézet” alap-szabály-tervezetével: értekezletünk is úgy tartja, hogy nem cselekszik túlságosan idő előtti dolgot, ha hozzá szól ahoz, mielőtt az egyházmegyéknek kiadandó utatitási, a konvent által némi részben módosított tervezettel együtt megkeresnek; annyal kevésbé, mivel e módosítások is ismeretesek már előttünk. Ugyanazért mindjárt a 3. §-nál óhajta az értekezlet, hogy a rendszeresített állomásokon levő katecheták és vallásnarrók is tagjai lehessenek a gyamintézetnek; az 5. §-nál, hogy a bíróság jogerős ítéletével állásukból elmozdított tagok özvegyei és árvaí né zarássanak ki a segélyből, kik nem okai az elmozdított hibájának, a 6. §-nál, hogy a szolgálati időre való tekintet nélkül minden özvegy és árva részesüljön segélyben; a 11. §-nál, hogy ne csak életben léte, de protestáns voltát is tartozzék igazolni a segély jogosult; a 19. §-nál, hogy a 60 éves kor utáni egybekelésből származott özvegyek is részesítenessék segélyben az 5 éven innen is. Jutalom lenne ez nekik, kik idős férjüket — lehet — majdnem 5 évig voltak kénytelenek ápolni; s végül, hogy a gyamintézet végrehajto bizottsága ne 3, de 5 tagból álló legyen, s ebbe mind az öt egyházkerület küldjön egy-egy tagot.

Egy hevezetés indítvány került még tárgyalás alá, melyet csak azért tartok helyén valónak itt is felhozni, mivel egy, a kor szellemével teljesen ellentétes szokásnak kívánta volna elejét venni, de a melyet sokan — a szükös parancsolta kényszerhelyzetre való tekintetből — elejtendők tartottak, míg a következő napon tartott egyházmegyei közgyűlés időszertű voltát csakugyan elismerte. Amaz ősi szokás megszüntetéséről volt szó, mely szerint az üresedésben levő tanítói állomás az egyházmegyei közgyűlés színhelyén és idején azonnal betölthető volt a nélkül, hogy az állomást elfogadó előbbi működési helyéről való távozási szándékát bejelentette volna a presbiteriumnak. Régebben, míg a tanítók bőségen voltak, nem is valami feltűnő lehetett ez, mert ha valaki elhagyta is helyét, azonnal volt helyette más, de ma — szerintem — a tanítói állás méltóságát is lealacsonyító, mikor oly nagy a tanítóhiány, hogy a tanútegy megmentendő, valóságos vásártartunk egyik-másik tanító felett, kinalgatván neki jobb és jobb khártakat.

Búzi M.

A gömőri ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

A gömőri ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése Zehérjén tartott meg ápril 17-én, a lelkeszek és világiak élénk részvétele és érdeklődése mellett. Két dolog jellemzi e gyűlést. Az egyik a tanítók nagy hiánya miatt való aggodalmaskodás, — a másik az, hogy a vezéreken épenúgy, mint a közharcosokon élénken visszatükröz-

¹ Megkaptuk s köszönjük a szives figyelmet. Miután azonban lapunk a grász előbe sietett a boldogult képet illetékes kezek által megrajzoltatni, bár gyönyörködünk a szép emlékeszédben, ezáltal azt még sem közelíthetjük. Szerk.

dött annak a tudata, hogy a jövő egyházáért kemény és hosszú csatákat kell vívniuk. Ez a gondolat kidom-borodott, úgy a lelkesítő értekezlet elnökeinek, mint az esperesnek megnyitójában, sőt a gyűlés után következő társas ebéd toasztjainak is ez volt a tenorja.

Április 16-án, este lelkesítő értekezlet volt, melyen több apró-cseprő kérdés lett megbeszélve, a melyek leginkább a lelkipásztori működés körébe tartoznak, — némely fölvetett kérdés a közgyűlés asztalára is odakerült. Csabay Pál értekezlet elnök tartalma, szép megnyitója, mely leginkább a lelkesítő kar hívatásáról, fizetésének rendezéséről, a mostani egyházközpontok helyzetéről szólt, egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetett. Az előző jelenléteiből tudtuk meg, hogy Balog Béla, volt putnoki lelkész „*Putnoki város monographiája*” című műve, melyet a pápi értekezlet segít kiadni, eddig 256 előfizető jelentkezett. E mű a napokban hagyja el a sajtót. — A kiadás és nyomtatás körüli fáradságos munkáknak országnak része Ruskay Gyula jános lelkészét illeti. Terhes Pál, nem régen elhunyt lelkészárnyon felett Kupay Dénes vályi lelkész, a tanulóárs és jó barát tartott meglegható emlékszedet.

Április 17-én reggel 8 órakor templomi isteni tiszteletre gyűltünk össze, a melyben Farkas Miklós, pelsőci segédlelkész imádkozott. Annak végével a parokhián vette kezdetét a gyűlés, melyet Nagy Pál esperes, rövid imával és szép beszéddel nyitott meg, a mely egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetett (s lapunk elején vezérik gyanánt áll). Azután a terjedelmes esperesi jelenléti elvonatolt fel, a mely hű képet adja az elmúlt egyházi év történetének. E szerint gyűlékezeteinkben a valóság erkölcsi állapot kielégítő. A múlt évi kegyes adományok összege: 18,117 ft 25 kr., — építkezésekre fordított: 15,561 ft 81 kr. Plikta Nagy János, rímazombati polgár, egy 20,000 ft értékű piaci emeletes házat hagyományozott az egyháznak oly kikötéssel, hogy annak jövedelméből évenként 100—100 frtot kapjon a két lelkész, 60 frtot a kántor és 40 frtot a segédlelkész. Tornalján az örörony rendbehozásra 1140 ft önkéntes adomány gyűlt össze. Királyi és Zádorháza új iskolát épített. Szamos egyház, u. m. a balogi, tornaljai, pálfalvi, naprágyi, zspi, batkai, pelsőci, horkai, gicei, bejei, mihályfalvi, dublicsányi, zádorfalvi, alsó-zsuhai, zubyogi, szutori, újfalui több 100 ft értékű javítást végzett a meglevő egyházi épületeken. A lelkek száma: 28,400. Született: 547 fi, 534 leány, meghalt: 411 fi, 449 nő. Házasodott tiszta prot.: 270, vegyes pár: 57. Konfirmáltak: 305 fi, 320 leány. Hozzánk áttért: 13 fi, 15 nő, — kitért: 3 fi, 3 nő.

Tanítóknak nagy a hiány. Tíz iskolánk üresen áll. 10—12 iskolánkban ideiglenes tanító működik. Ezek ellen sok az esperes panasza, mert sem a szorgalmuk, sem az erkölcsi viselkedés nem kielégítő. Tisztelet a kivételeknek. Eddig csak a rudnai, trizsi és héthi tanítótság kapott államsegélyt 300 ft minimumig. Ezzel nem sokra megyünk, mert még 400 ftos állomásra se nagyon akad tanító. A tanítók fogdosása körül, most is valóságos zsbivásár fejlődött ki. Az az egyház, a melynek a tanítója a gyűlésre etlálál jönni, többnyire tanító nélkül marad, s ezt rendszeren a gyűlés után tudja meg, a mikor neki nincs módjában más tanítót fogni. Egy ilyen tanítófogás miatti nehezítés, fellebbezés alakjában, felkerült a kerületi gyűlés elé is.

A pálnapi iskola-vizsgáló bizottságok 34 iskolát találtak kitűnőnek. A mindennapi iskolaköteles gyermekeknek csak 1/10-a nem járt iskolába, — az ismétlősöknek pedig 1 1/2 0/10-a.

* Már megjelent s nekünk is megküldöttet.

Szerk.

A múlt évről domesztikai hátrálékunk egy krajcár sincs. Közigazgatási pénztári tőke: 12,004 ft, könyvtár-épületi tőke: 1230 ft, tanítói gyámolda tőkéje: 19,210 ft, lelkesítő gyámolda tőkéje: 22,000 ft, a lelkesítő gyámolyt: 10,640 ft. A tanítói gyámolda új alapszabályait az egyházmegye némi módosítással megerősítette. A szárazvölgyi régi tanítói kör nemhosszú idő múltán álló könyvtárát az egyházmegyei könyvtárnak ajándékozta.

Az országos ev. ref. lelkesítő özvegy-árva gyamintézet alapszabályait már most tárgyalás alá vette egyházmegyénk. S a lelkesítő értekezletnek arra vonatkozó indítványait mind elfogadta. E szerint kívánjuk: hogy az intézett tagjai közé a rendszeresített állomáson levő válsós-tanárok és katekéták is felvételnek: az egyházi bíróság jogerős ítéletével elmozdított tagok özvegyei és árvai, — a mennyiben ők nem részei az elmozdított hibájának, — segélyben részesítenek; *tekintet nélkül a lelkesítő szolgálati idejére, azok özvegyei és árvai azonnal segélyben részesüljenek, míhelyt a kegyév letelik; a segélyre jogosult (11. §.) protestáns voltát is igazolni tartozzék; a nő árvaának 20, a fi árvaának pedig, ha tudományos pályán sikerrel haladnak 24 éves korukig adjanak segélyt; a 60 éves kor betöltése után nősülő lelkészek özvegyeit is, tekintet nélkül a házasságban eltöltött időre, segélyezni kell; a gyamintézet végrehajtó bizottsága ne 3, hanem 5 tagból álló legyen, s e bizottságban mindaz 5 egyházkerület képviseltessek, — s ezek mellett az új alapszabályt, mint a mely a múlt évben kifejezett óhajásaink legnagyobb részét figyelembe veszi s azokat érvényre juttatja s az özvegyek és árva segélyezésében a szeretet és egyenlőség elvét valósítja meg, — örömmel üdvözöljük s általaiban elfogadjuk.*

A lelkesítő értekezlet indítványozza, hogy miután a meghívás útján való felkészülésnél követendő eljárás, sem az egyházi törvények, sem a kerület által kiadott utasítás szerint nincs záros határidőhöz kötvő s a hosszas huza-vóna a választó gyűlékezetre nézve sok izgalommal jár, kérje fel az egyházmegye a kerület, hogy ezt az eljárást is, mint a pályázat útján való választás körüli teendőket, szoros záros határidőhöz kösse. Az értekezlet indítványa elfogadott.

Bodon Pál ev. ref. vallású vályi földbirtokost, Budapest, a Rókus-korbából folyó év március havában, a kiadott halotti bizonyítvány szerint, *szertartás nélkül temeték el*, a mi a 134. §. (egyházi törvények) intézkedéseivel ellenkezik. Lelkesítő értekezlet mely megküldéssel terjeszti elő az esetet, s kéri az egyházmegyet, hogy a kerület és konvent útján figyelmeztesse az illetékes egyházi hatóságot, hogy az egyházi törvények 134. §-ának intézkedéseit Budapesten is tartsák meg. A halottaink eltemetése körüli kegyelet és humanus eljárás szintén az evangélistához tartozék talán? Az értekezlet indítványa elfogadott.

Szabó István, pelsőci segédlelkész, 12 és fél évi hűség képlánkodása után, a múlt év decz. 18-án naprágyi körjegyzővé választatván, a lelkesítő pályáról lelépett. Lelépése sajnálattal vétetett tudomásul.

Az utolsó félv alatt három nagy halottja volt egyházmegyénknek: Réthy József, káljai lelkész, tanács-bíró, Terhes Pál rímazombati lelkész, t-bíró és Roffi Borbély László, volt egyházmegyei gondnok. Mind hármod emlékezete jegyzőkönyvben örökített meg.

Hanvay Zoltán, ki 8—10 év előtt a legszebb remények közt választott meg az egyházmegye zöld asztalához, családi szomorú viszonyai miatt, t-bírói hivatalról lemondott. A kidőtt és visszalépett erős férfiak helyének méltó betöltése kemény próbára teszi a presbiteriumok tapintatát.

Lőrinczy György, rimaszombati pénztintézeti hivatalnok, a ki a megyei és fővárosi sajtóban sokszor adta már kitűnő próbáját tollforgató képességének, egyházunk és a nemes szabadelvű intézmények iránt való szeretetének, Csabay Pál indítványára a közgyűlés által lelkesedéssel fiztetelbeli jegyzővé választatot. Helyét szép köszönő beszéd kíséretében azonnal el is foglalta.

Pál Ferencz, rimaszombati segédlelkész, hubói lelkészre beérősített. Az imolai lelkészválasztás, a hol Szabados László, perkupai káplán, meghívás útján egyhangúlag lett megválasztva, helybenhagyatott. Változás folytán beérősítették tíz tanító. Budaházy Lajos és Farkas Miklós Felső Szabolcsból jött segéd-lelkészek egyházmegyénkbe bekebelezettek.

Vattay László.

A tornai egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Perkupán tartott meg, f. h. 17., 18-án élenk érdeklődés mellett. Gyarmathy József, esperes buzgó imája után, Vécsey József e. m. gondnok mondotta el egyházi és iskolai közügyeink iránt mely érdeklődésről tanuskodó megnyitó beszédét, a mely nyomtatásban is megjelent. Vannak benne olyanok, miket megszívlelni s felettük eszmecerézt kezdeni nem felesleges. Egyházmegyénk a jövő nyáron tartandó papi értekezletre tette át megfigyelés s elbírálás céljából, a mikorra a világi elem és a tanítói kar is meg fog hivatalni. Azt a részét, mely a kanonika vizitatóba a világi elemet is bevonni óhajtja, mint törvényen is alapított, gyakorlatba venni — már most — kimondotta egyházmegyénk. Nagyon sokat várunk mi, a mai körülmények között attól, ha a világiak részt vesznek az egyházak látogatásában, mert ezáltal sok — különben könnyen elmérgesíthető — ügy ott a helyszínen, költséges küldöttségek mellőzésével, ki lesz egyenlíthető. Világi előnknek már két éven át vett részt az egyházlátogatás farsztói munkájában — és pedig elejtő utoljára — és így, míg egyrészlől megismerkedett az egyházak helyzetével, vezetésével s anyagi ügyeivel, másrészlől megjelenése több egyházunkban jótékony eredményt szült.

Ez után az egyházak gyűlésre küldött képviselői igazoltattak. Ez az újabkori intézmény napról-napra hódít, — még a legutóbbi egyházunk is elküldte a gyűlésre világi képviselőjét.

Csak nem régen kezdetünk örülni annak, hogy világi tanácsbírói székeinket fiatal erővel betölthettük, azon édes reményben levén, hogy végre valahára nem kell minden évben más-más világi tanácsbíró keresnünk — és ime a csak pár évvel ezelőtt megválasztott legifjabb világi tanácsbírók, Fáy Barnabás — másnév elfoglaltságát hozván fel okot — állásáról leköszönt. Arday J. Daniel, elválasztott papi tanácsbíró pedig esküjét letéve, főjegyzői állásáról lépett vissza. Mind a két állásra szavazás rendeltetett el.

Felolvastattak ezek után az elmúlt év minden mozzanatára kiterjeszkedő s eseményeiről pontosan beszámoló esperesi jelentés, melyből örömmel hallottuk, hogy a jó rend, a béke, az egyetértés virágzott egyházainkban. A gyülekezetek előjárói, lelkészek és tanítók saját munkakörükben híven végezték kötelességeiket. — A vallás-erkölcsi élet s az egyházi közigazgatás aggodalomra nem ad okot. — Az egyházi épületek rendben tartása, újjak emelése mellett, a vallásos buzgóság önkéntes adományokban is szépen nyilatkozott. Isten dicsőségére hozott apróbb adományok a 200 forintot meghaladják. — Lucska, iskolája átalakítására 326 frtot költött. — Szilice

két egészen új tantermet épített, melyeknek értéke — a hívek munkájával — meghaladja a 2000 frtot. — Kisebbség nagyobb építkezés majdnem minden egyházunkban történt.

A tanítóhiány, az, a mi aggodalmat keltő, 6 egyházunk maradt tanító nélkül, mivel a fizetés csekély. Ezt a csekélységet 400 frtra sem lehet kiegészíttetni, amennyiben az államsegély iránti kérvényhez tanítói oklevelet is kell csatolni. Epen az államsegélyre szorult egyházak pedig azok, a melyek a fizetés csekély volta miatt nem kaphatnak okleveles tanítóit. Ez a körülmény okozta, hogy egyházmegyénk felsőbb egyházi hatóságainkat kéri fel az államkormányal való fellépésre, t. i. hogy a tanítói javadalmazások 400 frtra való kiegészítését kérelmezve, hasson oda, hogy az állam e feltételektől tekintsen el és hogy ezt a tanítói hivatalra pályázatot: hirdetőt egyházak díjleveleikbe is felvehessék. A segély azonban csak akkor tétessék folyóvá, ha az illető tanítói állomás már okleveles tanítóval van betöltve.

A „jelentő iverk” kimutatása szerint ingatlan vagyon van az egyházmegyékhez tartozó egyházak használatában: 1099 kat. h. 310 □°. Ezek értéke: 66,097 kor. A lelkészek használatában van: 281 kat. h. értéke: 38,019 kor., kat. tiszta jövedelme 2847 korona. Templom, torony, összes felszerelések, lelkész és tanítói lakok stb. értéke: 424,550 kor. Szentesközök értéke: 3480 kor. Tökek egyházaknak: 49,140 kor., lelkészeknek 4038 kor., tanítóknak 1114 kor. Teher 20,765 kor. Összes lelkesi fizetés: 17,021 kor. Tanítói összes fizetés 17,930 kor., 38 fillér. Az egyházak összes jövedelme 44,572 kor., 80 fillér. Szükségletek: 52,270 kor. Hogy egyházaink minden szükségleteket fedezhessék, a lelkesi fizetést 1200 koronára, a tanítói fizetést 600 koronára kiegészíthessék, a tanítói körpótlékot megadhatták, 40,980 korona lenne szükséges. Hogy pedig az egyházak szükségletei fedezésén kívül a lelkesi fizetés 1600, a tanítói fizetés 1200 koronára emeltessek, ahoz 51,848 koronára lenne szüksége egyházmegyénknek.

Az egyházlátogatás adatai szerint, melyek a gondnoki számadások alapján mutathatók ki — gyümölcsöző tőkepenze van egyházainknak: 29,799 frt 40 kr. Pénztári maradvány volt 2850 frt 35 kr., követelés 648 frt 62 kr., az összes vagyon tehát 33,298 frt 55 kr. A tartozás összege 5261 frt 17 kr.

Közalap járulék címén, a múlt évre ki volt vetve híveinkre 473 frt 40 kr., mely összeg az utolsó krajczárig befolyt s rendeltetési helyére küldetett. — Folyó évre a kivett összeg e célra: 478 frt 50 kr.

Egyházmegyénkben a lélekszám 9350. Múlt évben születtek: 170 fi, 153 nő, összesen 323, meghalt 123 fi, 125 nő = 248, a születések tehát 75 esettel muljakk felül a halálozásokat. Házasodott: tiszta prot. 77, vegyes 11 pár, összesen 88 pár. Hivatalst tett: 117 fi, 102 nő, összesen 219. Mindennapi iskolaköteles van a ket nemen 1345. Ezek közül iskolába járt 1305. Ismételő iskola van mindenütt, az ismételő iskola kötelesek száma 479, kik 13 kivételével gyakorolják az iskolát.

A szin-petri egyház, melynek lelkése a múlt évben elhalt, csak azon kikötés mellett választhat lelkészt, ha annak javadalmazását 600 frtra kiegészíti. Meg is próbálkoztak a hívek egy ilyen értékű díjlevél kiállításával és azt be is terjesztették; egyházmegye azonban nem alakban nem fogadhatta el, mivel különösen a szegényebb sorsú hívek rengeteg megterhelésével járna annak keresztülvitele. Arányosabb megosztás végett küldöttség fog a helyszínen megjelenni. Remélhető, hogy e jóra törekvő szegény egyház meg fog hozni minden áldozatot, hogy lelkesi állását feltarthassa. Ez idő szerint sem lelkészek, sem tanítójuk nincs. E szorult helyzetben

az egyházmegye úgy óhajt segíteni, hogy a tanítói és lelkészi fel fizetésre — segédlelkész-tanítóiságra hirdet pályázatot.

Fodor György, cigándi segédlelkész bekebelezetteti s feles lelkészül Perkupára alkalmaztatik.

A számvévszék jelentése szerint egyházmegyénk mindennemű pénztára a legpontosabban kezeletik. Gyámintézeti pénztárunk 9000 forintot meghaladó tőkével rendelkezik. Ez évi osztalék egy-egy özvegy részére 65 forint vala.

Indítvány tétetett arra nézve, hogy sok éven keresztül elismerésre méltóan működött, volt esperesünk. Pötiszt. Lovass Sámuel jeltelen sírjához — közadakozás útján egy emlékkövet állítson egyházmegye. Indítvány elfogadtatott, kivételével esperes megbízatott.

A komjátí egyház lelkész-lakának terv-rajza nem fogadtatott el. — Küldöttség fogja a helyszínén az építendő lelkész-lak mereteit meghatározni.

Egyházkertületi képviselőül, az elnökségben kívül: Kapossy György és Arday J. Daniel papi, Naményi Pál és Zsóka György vii. tanácsbírák küldettek ki a Miskolcon tartandó e. ker. közgyűlésre.

A gyűlést magába fogadó perkipai egyházat teljes elismerés illeti, előzékeny s minden igényeket kielégítő vendégszeretetről. Dacára azon nehéz körülménynek, melybe ez egyházunk — önhibáján kívül, — csupán csak megválasztott, de kebeleben sohasem működő lelkészének lesújtó helyzete miatt — sodortatott, ott mégis mindenek ekesen és szép renddel mennek. A hívek nem kimélték semmit, hogy közöttük időzéstünk kellemes emlékvé tegyék, a miben legnagyobb része volt Szabados László, eddig ottani helyettes, most elvasztott imolai lelkésznek. Fogadják mindnyájunk halálját, meleg köszönétét.

Arday Janka Daniel.

IRODALOM.

* **Vécsey József tornai egyházmegyei gondnok megnyitó beszéde.** Megjelent Kassan Bernovits kö- és könyvnyomdájában 11 lap terjedelemben (8°) s elmondta szerző, mint egyházmegyei gondnok, Perkupán, folyó hó 17-én. Buzgóságos beszéd oly férfiuól, a kit a lélek kész a szólásra s a ki komolyan veszi a tisztas hivatalt, a melybe a közbizalom beültette. Nevezetesebb pontjai ezek: Mellőzést lát a világi elemre nézve a canonica visitatio mai alakjában és sürgeti, hogy ezentúl világjai is vizitáljanak, annyival inkább, mert a mostani viszonyok kényszerítettek is arra, hogy a világi elem mennél inkább bevonassék az egyház-kormányzatba. A népoktatásban fő sulyt kíván fektetni a *nevelésre*, hogy valódi becsületes embereket adhasson a népiskola a társadalomnak. A theol. akadémiák népességének csökkenését egyfelől a kor rideg materialismusában, az egyéni érdekek kielégítését hajhászó önző irányban találja meg, a mi a nevelési rendszerben is nyilatkozik, másfelől pedig a papi állomások szegényes javadalmáiban. S fél a papi színvonal aláhanyatlásától, s ezért a papság és egyház jövőjévé érdeklődik az *egymás terhé hordozzák*-féle bibliai elvbe fogódzik s a terhek aránylagos megosztása által véli a szegény egyházközségeket megmenthetőknek s mozgalmat kíván indítani az 1848-ban már megérett általános adózási rendszer behozatalára. „A ref. egyház az állammal, a társadalommal és a többi felekezetekkel és intézményekkel szemben az őt mellőlni megilltő helyet csak akkor foglalhatja el — sze-

rinte — ha a *lelkészi hivatalok rendszeresítését, fenntartását és azaz együtt járó javadalmasz kérdéskörben egységesítőit*, minden más, az egyházi életünk különböző ágazatainak kezelésénél, az eddigi teljes függetlenség érintése nélkül.” Tehát a közös lelkészedéstől és közös akarattól várja szegényebb egyházközségeink megmentését. Ezzel kapcsolatosan helyteleníti több lelkésznek egy egyházközségben való alkalmazását. E helyett a szükséghez képest egy lelkész és *több káplánt* ajánl s a helyes adminisztráció végett ilyen rendet képez megvalósítandónak az egyházak osztályozása, lelkészek és káplánokkal való ellátása végett: I-ső osztályú egyház, a hol egy lelkész van több káplánnal. II. osztályú, a hol a káplánok száma legfőlebb kettő. III. osztályú, a hol a lelkész egy maga is elég. A káplánok számat a felettes hatóság szabná meg, mint a fizetést is. Szerző kifejezi végül, hogy eszmének, a melyeket részben eredeletnek tart, igyekezni fog minden tőle kitelhető erővel híveket szerezn. E reform-gondolatok egy része most, mikor a jelentő iverk alapján már kiszámította a konvent, hogy milyen mértékű államsegéllyel lehetne a lelkészi állomásokat 800 ft minimumra felemelni, kissé elkésett. A birtok-aránylagos adózás megvalósult már a domesztikában, a mennyire ez lehetséges volt; meg fog valószínű az egyes egyházközségekből a saját terheik viselésére is, azt hiszik. Ez irányban tehát a gondnok új bejelentett agitáció idvössé válhatik. A papok és káplánokra vonatkozó kombinátiónak nem tartjuk szerencsésnek. A ref. káplánok önállóságra vannak praedestinálva és családi életre. A folytonosan változó káplánok, — ha ugyan volnának — teljességgel nem helyettesíthetők a rendes lelkészeket. A kanonika visitáció egészben is reformalendő. Ha a világi elem abban részt vesz, nagy hállára kötelezi a ref. egyház egyetemét. A tornai egyházmegye külön alkalomra tűzte ki az előző megnyitó beszéd javaslatai felett való eszmecserét s ezzel elismerte annak fontosságát. Alkalmaslag mi is visszatérni reá.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** A nagy Somossy Jánosnak, a sárospataki főiskola egykori nagy hírű tanárának utolsó sardadéka *Somossy Imre*, folyó hó 23-ától ott nyugszik a s.-a-ujhelyi reformatusok sírkertjében, iskoláinak kitűnő elvégzése után sokat igéro készütséggel indult meg a jogi pályán s már az 1847-diki országgyűlésen megyei inokként szerepelt s tehetségét biztatóan feljőttek az élet és gyakorlat nagy iskolájában is. A szabadságharc kitörésekor a megyei honvédsapát szervezésénél — mint segédtsízt — mutatta meg honszeretét és kiváló képességét s hű maradt akkor is, a mikor főnöke — nevének örök gyálazatára — az ellenséghez szegődött. Az absolut hatalom a bűnösök névsorába igtatta s közbakának sorozta be. Az alkotmányos idők bekövetkeztéig a bűsülő honfiak közé tartozott s fénvesen indult pályafutásának talán itt kezdődött későbbi beborulása. A szabaddá lett megye sietett őt 1861, 1867-ben megbecsülni s jeles tolláért az első aljegyzői székbe ültette. Volt szolgabíró egy ideig, Sárospatak város hivatalnoká sok éven át; végre pedig ismét a megyénéél talált bizonyos szerény jövedelmű állást s öregségének napjaihoz némi gyámolítást. 67 évet élt s ha nem jutott is oda, hova tehetsége s ifjúkori szereplése után, ugy szólván, praedestinálva volt, de megérté legalább, hogy két gyermekét biztató jövendőnek indithatta s 4 napi kínos szenvedésében és haláltusájában is bizonyosan kárpótlásnak tekintette ezt, meg

nem valószínű reményeire. Koporsóját özvegye, két gyermeke, rokonai, a megye képvisellete, Sárospatak város küldöttei, barátai körítették, s életének derűs-borús képét *Fejes István* rajzolta meg, a résztvevő közönség mély meghatottsága mellett, szónoki fordulatokban szép gyászbeszédében. A temetőben *Bajusz József*, ügyvéd emlékezett melegen az ő egykori osztályuk elsőjéről s a boldogultnak ifjúkori jelességeiről, a haza és megye ügyei körül szerzett érdemeiről. "A temetőben csak az Istennek van joga ítéletet gyakorolni" — mondá ő s a közönség részvevőleg mondott szívében "Amen"-t a szónok búcsúzó és aldó szavaira. Az énekkar megható gyászdalai között bocsátották le sírjába a nagy Somossy utolsó gyermekét. A sárospataki theol. akadémiát Mitrovics Gyula és a szakelnök képviselték. Isten kegyelmé örökdiók porai és gyászbán hagyott szeretei felett! — A kézmárki ág. evang. kerületi lycumnak gyásza van. *Palcsó István*, az intézetnek 42 év óta buzgó tanára, a ki az iskola-történetének megírását is nem régen végezte be, életének 70-ik évében, folyó hó 21-én hirtelen elhunyt. Tanártársai külön gyászjelentésben tudatták vesztességüket. Legyen áldott a derék munkás emlékezete!

— A sárospataki theologus ifjak május 5-ikének délutáni órájában tartják meg a főiskola imatermében a mult szorgalomzokban fontos okok miatt elhalasztott, énekléssel, vallásos felolvasásokkal és szavalatokkal egybekapcsolt összejövetelüket. Ez alkalommal ismételtén kérjük a t. közönséget, hogy szives érdeklődésükkel mennél számosabban jutalmazzzák meg e nemes irányú törekvést.

— A vallás szabadgyakorlásáról szóló törvényjavaslat, folyó hó 22-ikén került ismét tárgyalás alá a képviselőház közoktatási és igazságügyi bizottságában. A javaslatot mindakét bizottság a régi alakban ajánlja visszaküldetni a főrendekhez, vagyis a kultuszminiszter indítványára kimondta, hogy a felekezetenküliségről szóló szakaszokat, valamint a zárhatározatokból törölt 26. §-t eredeti szövegében visszaállítani kívánja. Az országgyűlési pártok közül a függetlenségi és nemzeti párt is foglalkozott már ezzel a kérdéssel s mindakettő hű marad régebben kifejtett elveivel.

— A debreceni kerületi tornaversenyben a sárospataki ref. főiskola gimnáziumának növendékei is valószínűleg részt fognak venni, mert a miniszter, épen a patakiai felszólására tekintettel, megváltoztatta azt a tervét, hogy a verseny pünköszt második napján tartassék meg s e helyett május 27. vagy 28-ikát tűzte ki. A versenyű ifjak ingyen szállást kapnak s kedvezményes jegyzévet utaznak s Debrecenben olcsón étkezhetnek. Reményljük, hogy az igazgató-tanács, illetőleg a főoszt. egyházkerületi közgyűlés utalványozni fogja a főiskola növendékei részére szükséges segélyösszeget, annyival inkább, mert ifjaink már egy ízben bebizonyították, hogy a versenyt más iskolák növendékeivel bátran kiállják. A debreceni versenyen a debreceni, kassai és szegedi tankerülethez tartozó középiskolák tanulói fognak részt venni.

— Az északeleti vármegyék övönői szakosztályt akarunk alakítani s ebből a célból pünköszt másodnapján Munkácson alakuló gyűlést tartanak. Célul tűzte ki a szakosztály nemcsak az egy téren működők egyesítését, hanem több fontos kérdés megvitatását is. Így p. o. azoknak a módozatoknak a megbeszélését, a melyek szerint a magyar beszédet a nem magyarajkú kisedővőkban a legkönnyebben, leghelyesebben és a leg-
rövidebb idő alatt általánosan elterjeszteni lehetne. Kutatni óhajtják azokat a szálakat, melyek a kisedővői és nép-

iskolai nevelést s oktatást egy szerves egészzé fűzzék össze stb., stb.

— A zsidó vallás recepciójára vonatkozó főrendi-házi üzenet tárgyalását f. hó 25-ikén kezdette meg s egyúttal be is végezte a képviselőház. *Wlassics* miniszter, a kormány nevében, egyszerűen változtatlanul elfogadásra ajánlotta a javaslatot. Ugyanezt tette *Ilyés Bálon* a függetlenségi párt nevében. *Gróf Szapáry Gyula* szerint ezt a javaslatot be kellene olvasztani a vallás szabadgyakorlatáról szóló törvényjavaslatba, de kitűnt, hogy ő azt úgy szeretné, hogy onnan aztán kihagyják, a mit *Wlassics* miniszter válaszában meg is mondott az indítványozó grófnak. *Apponyi A.* célszerűségi szempontból elfogadja a Szapáry indítványát, mert azt hiszi, hogy ilyen módon a főrendi-ház nem ellenézné a vallás szabadgyakorlatáról szóló törvényt, de ha a többség a külön törvényjavaslatot fenntartja, ahhoz is hozzájárul. Szavazásra kerülven a sor, a képviselőház majdnem egyhangulag a vallás- és közoktatási miniszter indítványát fogadta el.

— Segédlelkész kerestetik Szin-Petribé, Tornamegyébe, a ki mint *felés-lelkész* egyelőre a tanítói teendőket is végezné. Jutalma a fel-lelkései fizetésén kívül az egész tanítói illetmény; s a kettő együtt van felül a 400 forint. Az állomást elfoglalni akaró az esperesi hivatalnál jelentkezék *Sziliceván* (posta állomás).

Pályázat

A gömöri egyházmegyébe bekelezett *rimaszombati* ev. ref. egyházközsege első lelkesi állomásra, melynek évi jövedelme 1381 ft. 76 kr. van becsülve.

Pályázati kérvények folyó év május hó 15-ig nagytisztelétű Nagy Pál, gömöri esperes úrhoz Tornallyára küldendők be.

Miskolc 1895. ápril 20.

Kun Bertalan,
püspök.

Pályázat tanári állásra.

Az államiag segélyezett sepsiszentgyörgyi ev. ref. Székely Mikó-kollégiumhoz, mint főgimnáziumhoz, rendes tanári állásra pályázat nyitattik. Ezen tanszékek a göröglatin nyelv és irodalom tanítása van egybekötve.

Javadalma évi 1200 ft és 200 ft lakáspénz; egy esetleg két ízben 100 ft ötödéves szolgálati korpótlék. A választás az erdélyi ev. ref. egyházkerület jogkörébe tartozik.

Pályázók vallásukat, életkorukat, végzett tanulmányait, tanári képességeiket, eddigi szolgálataikat és hadkötelezettségüket feltüntető és az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsához címzett folyamodványukat a sepsiszentgyörgyi ev. ref. Székely-Mikó kollégium Előjáróságához, 1895. évi május hó 31-ig adják be.

Csak ev. ref. egyének folyamodványai vétetnek figyelembe.

A választott tanár a nem állami tanárok részére létesített nyugdíjintézet kötelezett tagja. Állomását az 1895. év szeptember 1-én tartozik elfoglalni.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának, Kolozsvárt, 1895. ápril 16-án tartott üléséből.

Szász Domokos,
ref. püspök, mint elnök.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 ft, félévre 3 ft 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 ft, fél
oldal 4 ft, negyedrés
oldal 2 ft.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Kis emberek töprengése nagy dolgok felett.« *Andrács Kálmán.* — »Tanárképzés és tanárhiány.« *Buzsá János.* — A tékozló fiú. *Koröcs Zeigmond.* — »Az alsóborsodi egyházmegye tavaszi közgyűlése.« *Sályom Gyula.* — »A felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.« *Röcs Kálmán.* — »Természettan és csillagászati földrajz.« I. *Kötte István.* — II. *Ellend József.* — »Vegyes közlemények.«

Kis emberek töprengése nagy dolgok felett.

II.

A világon minden dolognak vége vagyon, s így a kis emberek elégedetlensége is szünetet tart olykor-olykor.

Mikor a szíves házi asszony bejelenti a tálatás megtörténtét: „conticuere omnes” — mondaná a bölcs Óvid.

Nem hiába találták fel s gyakorolják ma oly szaporán a diplomatikus ebédeket, ezek hatása nemcsak fent, hanem lent is érvényesül. A zöld asztalnál okosságát, a fehér asztalnál bölcsességét mutatja ki, — a kinek t. i. egyikből is, másikból is van kimutatni valója.

A bölcsesség ismérve: építő munkásság.

Igy jutunk oda, a logika törvényei szerint, hogy a kis emberek az építő munkásságban is gyakorolják magukat, a maguk módja és képessége szerint.

Mikor a jóllakottság — és nem a túltelttség — kellemetes érzése zsiborog idegekben, megalakítják a saját szájak íze szerint való esperességeket.

Mondókéjak azon kezdődik, hogy mindenféle egyházi tevékenység alapja — a Krisztus.

Krisztus ő szerintük, az összes emberi tevékenység tetestét ültött eszménye.

Micsoda dogma! meghatározás, boldog Isten!

De hát ök úgy mondják, s arról ki tehet?

„Más fundamentomot senki nem vethet, mint a mely már egyszer vettetett, — s ez a Jézus — Krisztus.”

„A názáreti Jézus szerte járt, mindenfelé jót tévén.”

„Járja vala Jézus a falukat és városokat, tanítván a zsinagógákban és prédikálván az Isten országának evangéliomát és gyógyítván akárminemű betegséget és erőtlenséget a község között.”

Innen indulnak ki a kis emberek s úgy szeretnék, úgy óhajtanák, ha az esperes, nem annyira egyház-közigazgatási hivatalnok, mint inkább a Krisztus evangéliomának szertelítő építő munkása lenne és lehetne.

Lehetne!!!

Miért nem lehet?

Legnagyobb részben azért, mert terjedelmes a diocézia. Az ember tehetségének pedig határa vagyon.

Kis emberek előveszik a mappát és szólnak:

Ime, minő képtelenségek, minő aránytalanságok!

Erdélyben p. o. egy diocézia Kolozsvár szab. kir. város, a másik szélsőség pedig 63 anyaegyház és fiókjai! S annak az egy városnak van püspöke, főpapja, alpapja, rengeteg tudományos tagjai, kik mind esperesek lehetnének: mi csodálni való van rajta, ha Kolozsvár „hegyen épített város.”

Lélekszám szerint egyik széle 3000, másik széle 48 ezer! s a két szél közt 19 egyházmegye változatossága.

Dunamelléken 18—64 anyaegyház, 31—77 ezer lélek jelzi a két szél, 8 egyházmegye területén.

Dunántúl 8—66 anyaegyház, 6—48 ezer lélek arányoskodik, 9 egyházmegyében.

Tiszáninnen 16—78 egyház, 9—56 ezer lélekszám közt, 8 egyházmegye.

Tiszántúl 21—87 egyház, — a hozzájuk tartozó számtalan fiókokkal, 17—176 ezer lélekszámig; persze mily arányosan van 13-felé osztva!

Kis embereknek, még ebéd után sem jut eszükbe olyat kívánni, hogy a jelzett szélsőségek közt egyenlő eredményt mutassanak fel a Krisztus országának letéteményesei.

De a kis emberek, maguk közt, ebéd után egyházmegyéket kerekítenek. A lehetlent lehetővé akarják változtatni. Hogy az esperes nézzen és lásson saját szemével, és pedig ne csak gerendát, hanem szákkal korábban vegye észre a bajt, s csirájában fojtsa meg a mérgező gonoszt.

Ime, a kis emberek esperessége — mulatságos ugyan, de hadd mondják el, nincs benne semmi veszély.

A nagy test lomban mozog. „Minél kisebb, annál frissebb” — tartja a példaszó. Tehát kevés egyház és sok esperesség. Legfeljebb 10 egyház együtt, de több semmi esetben. Lám a római és görög katolikusoknak 3—7 egyház alkot egy alesperességet s azonnal ott terem az alesperes, a mint valamit észrevesz. Nem húzódik éveken keresztül, míg aztán az egész egyház vallást változtat — mérgeben.

A mai keretek akár meg is tarthatók. Hadd teljék gyönyörűsége, a ki szereti a sokat. Nevezzük főesperesnek, a címzés úgy is csak betű és hang — okos emberek között.

Az alesperességek közigazgatási költsége — elmarad. Az Istenre is hagyunk kell valamit fizetni valót; kevés egyház, szomszéd egyház, nem kerül valami

sokba a meglátogatása. Krisztus nem jart se vonaton, se fiakkere. Pál apostol is akkor fuvarozott csak, midőn akarata ellenére Rómába szállították. Reformátoraink is nyakukba vették a vidékeket, s bizony sokszor futva is menekültek. Szegedi Kis István énekelve jarta be Tolnát, Baranyát. Igaz, hogy az idők ma már megváltoztak — így szokták mondani: de hát ez csak szólás-mód. Az idő sohasem változik. Az emberi természet sem változik. Az Istennek törvényei bennünk és kívülünk, tegnapi is, ma is, holnap is ugyanazok. Kis emberek nem adnak semmit cifra szavakra, a tartalmat keresik minden ékes kifejezés alatt. *Miről* zeng a szó?.. ez a kérdés. Ha megfogható a dolog tette és jó, — hát akkor értjük; ha meg nem fogható, ha oly lágy zengzetű is, mint az ősi druidák lomb-suttogása, hát nem értjük.

A názareti Jézus szerete jart, mindenféle jót tevén...

Nem óhajtuk azonban, hogy a mai gyenge idegzetű alesperk gyalogoljanak; kitelik egy fuvar a bajos egyházból, ezen bizonyra nem akadhatna fel az újítás.

Lám Erdélyben már szinte egyházi jelszóvá lett: *több esperességet!* S azt meg kell adni, hogy Erdély ma sok üdvös dolgot kitalál és nyélbe üt.

Hát az egyházlátogatás?!.. A canonica visitatio! A hajdani fellohógó tűznek mai füstlőgő favegei.

Ezek elmaradnak teljesen. Nem lesz rájuk semmi szűkség.

Természetesen — a kis emberek szerint! Oh gonosz, vad újítók! riad fel százados sirjából a canonica visitatio szelleme. Hova teszitek a sódáros spártát? dohányos spártát? a názareti zugot? stb. stb. Hova lesz a visitáció kappanja, galuskája, kolbasza? A szellemi és kedélyi élet sajátos hullámszája! Miről fogtok ti gyülekezni, ha semmi élelemny nem izgatja lelkeketek — és a téli visitációk alkalmával szerzett nyavajának mindenféle neme!..

Vége!, vége!

Az egyházlátogatást végzi az alesperes — világi társával és évenként alapos zárvizsgát tart az iskolában.

A zárvizsga: iskolai ünnepély. A növendékek testi és szellemi fejlődésének minden tanbizonyosságai megméretnek. És nem lézsen csupán pár órai nyelvergető próba, az örök feledékenység számárá. Tényeket keresünk, tényeket bírálunk. Még pedig kint az udvaron és iskola-kertben, az értelmes testi munkálkodás bizonyító tényeit. Rend, tisztaság, haszon, izlés — megszólalnak minden rejtett zugban s feltárják az elevénítő lelket. Bent a tanteremben, ügyet sem vetve a tankönyvekre, előadotnak a növendékek munkái, impurum és purum, *írásban és képen*. Csak az üledéki a lélek fenekére, a mi onnan papírra kerül. *Igy lesz már a népsikolában közevnyyre emelve eme példaszó: az irály az ember!*

Aztán a mi fő: az egész iskola nyugodt, derült levegője a kedély. A vallás — őh nem tankönyv, nem káté, nem leckék — ezek a vélotlen csontok! — hanem a Krisztus, énekek, dalok, a naiv gyermeki érzés természetes hullámszája, melyről méltán zengi Tompa:

Arany patak mi énekünk,
Rengő hullámai velünk
Mennybe szállnak, mennybe sietnek.

Igy lesz a zárvizsga, mesterséges izzasztó kamara helyett: lélek és élet!

A bizony!

Fehér asztalnál, peronosporás karzós, fináncolt dohányfűst mellett és főként a szives házi asszony mulattására!

Mert hogy gyakorlati keresztülvihetőség egy mák-szemnyi sines benne, azt minden józan gondolkodású papi ember beláthatja, a ki nemcsak a fehér, hanem a zöld asztal mellé is számítható!

Ilyen a kis emberek esperessége, vizitációja! Jöhet már a vallásszabadság, többi istentelen kíséreléssel és kísértővel, fújják már a kis emberek a jerikói trombitát!

(Folyt. köv.)

Andráshy Kálmán.

ISKOLAI ÜGY.

Tanárképzés és tanárihiány.

I.

Dr. Wlassich Gyula vallás- és közoktatási miniszter, a képviselőháznak január 24-én tartott ülésében, rövid programbeszédet tartván, középiskoláink legfőbb bajáról a *tanárihiányt és a gyakorlati tanárképzés elégtelen voltát* jelölte meg. A tanárihiány, szerinte, csak *partialis* baj, mert ezzel az állami iskoláknak nem kell küzdeniök, de igen az autonóm felekezeti iskoláknak s méginkább a szerzetes rendek tanintézetekéik. A tanárok *szakképzettség* ellen a miniszternek nincs semmi kifogása, mert szerinte ezt, a tanárjelöltek az egyetem philosophiai facultásán, a hol a bölcsészeti kar kiváló egyéniségeivel érintkeznek, teljesen megszerezhették; ő nagy bajnak csak azt tartja — a mint beszédjéből ki lehet venni — hogy a tanárképzésnél az általános műveltség, a tapintat és jó modor elsajátítására nincs elég alkalom nyújtva a leendő tanároknak. Ezen a bajon ő, épen úgy, mint már elődje is, egy szabad szellemű internatus felállításával óhajt segíteni.

A miniszteri programbeszédnek ez a pár sorból álló része nagyobb mozgalmat indított meg a középiskolai tanár-körökben s a tanügygyel foglalkozó lapokban és folyóiratokban. Igaz, hogy ez a panasz nem új s az említett bajra nem dr. Wlassich miniszter mutatott rá először; de az ő érdeme az, hogy ismét szóba hozta, még pedig azzal a szándékkal, hogy azon lehetőleg segítsen.

A *tanárképzés ügye* igazán nehezen tud nálunk dülörcé jutni. Azt tapasztaljuk, hogy az elért eredmény nem teljesen kifogástalan, a minthogy ilyen alig is lehetséges, s az intéző körök után újabb gondolatokkal és reform-cszmékkel állanak elő, a minek azután az az eredmény, hogy tanárképzésünk, a mely most már teljesen az állam kezében van, még mindig a kísérletezés színét viseli. Ezeket az időnként felmerült reform-cszmékét, melyeknek csak kis része bizonyult életrevalónak, ugyesen mutatta be dr. *Zlinszky Aladár*, a pozsonyi tanári körben tartott felolvasásában.

Mindenestre érdekes visszatekintet azokra a főbb változásokra, a melyeknek állami tanárképzésünk ez ideig keresztült ment. A budapesti tudomány egyetem bölcsészeti karánál, valamint a műegyetemen 1870-ben, br. Eötvös József szervezte az u. n. tanárképzőt, de 1872-ben már a műegyetem képzője megszüntetett. Ugyanebben az évben a paedagogiai szakosztály részére felállították a tanárképző-intézet *gyakorló-iskoláját*, a mely — többek véleménye szerint — nem igen felel meg annak a célnak, a melyre, elnevezése után következtetve, szerveztették.

Nagy baj volt az is, hogy az egyetem bölcsészeti tanárai közül a legtöbben sehogysém tudtak megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy az ő tudományos búvárlataikban és mélységese eszméiknek fejtegetésében gátolni merészlik azzal az utasítással, hogy előadásaikban a leendő középiskolai tanárok képzésére is tekintettel legyenek. Igen természetes, hogy ilyen gondolatokkal eltelt vezetők a tanárképzés terén nem igen tudtak felmutatni olyan eredményt, a minőre 1870-ben Eötvös báró gondolt. Észrevették ezt maguk az egyetem tudós tanárai is s épen ezért 1878-ban azt a reformot ajánlották Trefort miniszternek, hogy a tanárképző helyett a szükséges tantárgyakból egyes tanárok vezetésével álló *semináriumokat* alakítsanak s a tanár-jelöltek elméleti képzését három év helyett négy évre osszák be s ezt egy ötödik, úgynevezett gyakorlati évvel toldják meg. Ennek a javaslatnak a semináriumokra vonatkozó része akkor, mint éleszerűen elvetették, de 9 évvel később ugyanezt az akkori tanácsadó mind helyesnek talált s életbe is léptették. Ez a reform sem bizonyult azonban hasznosnak tanárképzésünk ügyére, sőt, mint dr. Beöthy Zsolt, egyetemünk egyik legdegrebb tanára, a ki épen a tanárvizsgáló-bizottságnak is elnöke, állítja, sok tekintetben még kárt okozott, mert a növendékekben egyoldalúságot fejtett ki.

A többféle sikertelen kísérletek láttára a tanárképzés ügyében felemelték szavukat a középiskolai tanárok is, mint a kik ebben a kérdésben majdnem legjobbakkal vannak érdekelve s a kik méltán megvárhatják, hogy saját képzettségük felett mondott ítéleteket, melyet a gyakorlati életben szerzett tapasztalataik alapján mondanak ki, figyelembe vegyék. Két ízben foglalkoztak, mint testület, ezzel a sokat hányt-vetett ügygyel s az 1891-iki nagygyűlésükön ritka egyértelműséggel abban állapodtak meg, hogy a középiskolai tanárok képzésére külön intézet felállítása nem szükséges, sőt nem is célszerű. Végezte ezt a feladatot továbbra is az egyetem bölcsészeti kara, azonban úgy, hogy a tanárok előadása után a jelölt a tanárvizsgáló követelményeinek megfellelhesen s az előadásokhoz kapcsolt gyakorlatok alkalmazásával a személyes ügyességet megszerhesse. A pedagógiai belátás, tapintat és tanítói ügyesség elsajátítása végett a gyakorlati év egyes jelesebb gimnáziumokban (de nemcsak a fővárosban) töltenő. A tanári képzés szempontjából annyira fontos ösztönző és *internatus* kérdésnek megoldásánál szükségesnek tartják, hogy az intéző körök vezéről elvált tekintések az egyetemi élet nemesebb alakulását is. Tudjuk, hogy a tanár-egyesület öhajtatásából ez idég csak a gyakorlati év szervezése teljesítettett, de ezt meg a tanár-szükség miatt nem tudjuk keresztül vinni.

Tehát huszontöt évi kísérletezés és foltgazatás után még mindig úgy áll középiskolai tanárképzésünk ügye, hogy azt megnyugtatónak semmi tekintetben nem mondhatjuk. Es épen azért csak csodálkozni tudunk azon, hogy jelenlegi közoktatási miniszterünk programbeszédében úgy nyilatkozott, hogy a tanárképzésnek egyik oldala ellen: a *szakképzés ellen* kifogást tenni nem lehet, mert ez az egyetem philosophiai facultásán történik, a hol a hallgatók a bölcsészeti kar kiváló egyéniségeivel érintkezésben lévén, ezek semináriumában oktattnak s ő szerinte tulajdonképen csak a gyakorlati képzésre kell nagyobb gondot fordítanunk, a mit egy internatus felállítása által gondol elérni. Megvalósítandónak tartja tehát a tanár-egyesület 1891-ben tett ajánlatának egy újabb pontját; de látván azt a buzgalmat, melylyel középiskolai ügyünkön javítani törekszik, tudván, hogy az egyes hiányokra való figyelmeztetést szívesen fogadja,

különösen ha azok illetékes köröktől vagy egyenektől származnak: hisszük, hogy tanárképzésünknek a másik oldalát sem fogja kifogástalannak találni.

Hogy középiskolai tanárképzésünkkel sokkal több baj van, mint a mennyit vallás- és közoktatási miniszterünk, széke elfoglalása alkalmával, talán még csak tanácsosainak szemével látott, azt abból is következtethetjük, hogy épen a tanárképző-intézet tanárai közül nem kisebb emberek, mint *Beöthy Zsolt*, a tanárvizsgáló-bizottság elnöke s *dr. Heinrich Gusztáv* is olyan reform-javaslatokkal állanak elő, a melyek nemcsak a gyakorlati, hanem az elméleti szakképzés javítását, módosítását is célozzák. Beöthy, mint e lapok t. olvasói előtt is ismeretes (Lásd S. P. L. 1894. 50. sz.) mai tanárképzésünket nehézkesnek és *tevélennek* tartja. Szerinte a semináriumok alakítása által a tanulók sűrűbb érintkezésbe jutottak ugyan tanáraikkal, a kik munkasságuk felett közvetlenebb felügyeletet gyakorolnak, a mi buzogásuknak és műveltségüknek hasznára vált, de hogy ez az intézmény tanulmányai rendszeretelenségén, készülteinek iradalmuk fogyatékából következő nehézségeim, tudásuknak feltűnő hézagosságán nem segített: azt a tanári vizsgálatok bizonyítják. Rendezni öhajtja a tanárjelöltek *egyetemi tanulmányait* is, mert nem tartja elégnek, hogy a jelöltek csak a mélyebb tudományos előadásokból merítsék ismereteiket; hanem szükségesnek véli, hogy mulhatatlanul alkalmat nyújtsanak nekik arra, hogy minden hiány nélkül megismerkedhessenek szaktárgyaikkal azzal a körével, melynek ismeretéről vizsgálatukon bizonyoságot kell adniok s a melyet tanszékeiken növendékeikkel közölni hivatva vannak. Tanárképzésünk erre jelenleg, szerinte sincs tekintettel. Beöthynek, mint tanárképzésünk egyik legilletékesebb bírálójának véleményét csak azért láttam szükségesnek idézni, hogy azt a közoktatási miniszter nyilatkozatával egybevetve, tisztán láthassuk, hogy tanárképzésünk mostani állapotával még-intéző köröknek sincsenek teljesen tisztában; nincsenek egy véleményen a baj megítélésénél és így, természetesen, annak gyógyítására sem ajánlhatnak egyforma gyógyszer.

Tanárképzésünk valóságos idült bajának megszüntetésére ajánlott s jobbnak tartott gyógyszerak közül a tanár egyesülete a legrégebbi, a melynek legalább azt a részét, hogy az egyetemen a philosophiai előadások a tanárképzés érdekében úgy szervezendők, hogy a hallgató azokból a tanárvizsgálat követelményeire készülhessen s azon felül minden tanulmány-szakban a személyes ügyességet biztosító gyakorlatokkal legyenek összekötve, Beöthy is elfogadja; csak hogy az eljárási módot bővebben kifejti, érthetőbben megmagyarázza. Ő azt tartaná jónak, ha a jelöltek részére, az egyetemi előadások mellett tanárképző cursusokat rendeznének, melyeken a leendő középiskolai tanárok attekintethetnek és megfelelő terjedelemben feldolgoznak szaktantárgyaikat a szaktanár didaktikus vezetésével, az anyag egészének s egyes részleteinek iskolai kezelésére vonatkozó útbaigazításokkal. Ezen az alapon áll *dr. Zlinszky* is ömlített felolvasásában, csak hogy ő azt is hajlandó eltagadni, hogy abban az esetben, ha az egyetemi tanárok az ilyen cursusok rendezését nagy tehernek tartanák magukra nézve, bízzák azokat a tanár mellé rendelt ségedekre, repetensekre, a kik az egyetemi magántanárok közül választatnának. A közoktatási miniszter kisebb bajt látván, mint tudjuk, egyszerűbb és könnyebben kezelhető orvossággal áll elő; ellenben *dr. Heinrich Gusztáv* a „Pedagógiai Szemlé”-ben a baj minden tünetét tekintetbe vevő receptet állított össze. A tudományos szakképzést ő is az egyetemi tanárok teendőinek tartja,

akiknek kötelességük gondoskodni arról, hogy a 4 évi egyetemi tanfolyamban mindazok a collegiumok megtartassanak, melyekre a tanárjelölteknek szükségök van, valamint arról is, hogy az előadások, amennyiben ez lényeges, a megfelelő sorrendben következzenek egymásután és a szükséghez képest bevezető előadásokkal láttassanak el. A tanárok kötelességének tartja azt is, hogy a jelölteket tervszerűen vezett gyakorlatokban, a tudomány eszközeivel s módszerrel önálló munkásság útján is minél alaposabban megismertessék. A felállítandó internatus vezetője gondoskodik arról, hogy a jelöltek az egyetemi előadásokat helyesen felfogják és a rendelkezésükre bocsátott eszközökkel alaposan feldolgozzák, valamint arról is, hogy általános műveltségüknek s középiskolai ismereteiknek hiányát és hézagait kiegészítsék és egy modern nyelvet minél tökéletesebben elsajátítsanak. A *gyakorlati tanítást* az ötödik évben, vagy legkorábban a negyedik év második felében valamelyik jól berendezett budapesti középiskolában tulajdonítanak el a jelöltek. A *tanárvizsgálatra* azt ajánlja, hogy az alapvizsgálat, melyet a jelölt az ötödik félévvel előbb nem tehetne le, csupán a magyar nyelvre és irodalomra, logikára és pszichológiára, végül a választott modern nyelvre terjedjen ki, a paedagogiai vizsga pedig, — melyet a tízedik félév folyamában tehet le a jelölt — a philosophia történelmére és a paedagogia egész körére. A Heinrich indítványainak egyrésze — mint látszik — lényegében majdnem az a mi a Beöthyé, másik része pedig a közoktatási miniszter internatusának némi módosítással való elfogadása. Van azonban egy újabb és igen fontos indítványa is s ez az, hogy a közoktatási miniszter a *középiskolai tanárjelöltek számára magyar tudományos kézikönyvek* készítéséről és kiadásáról gondoskodjék. Ez utolsó indítványának elfogadását és végrehajtását tanárképzésünk ügyére nézve mindenesetre melegen lehet óhajtanunk, mert ilyen tankönyvek nagyon megkönnyíték tanárjelölteink alaposabb kiképzését.

Ezek azok a reform-eszmék, melyeket állami tanárképzésünk 25-ik évében eléggé illetékes tanférfiaink célszerűen látnának megvalósítani. A sok mindenféle kísérletezés után szinte hajlandók volnának ezeknek életrevalósága felett is kételkedni, ha az ajánlóknak egyénisége s különösen magában a tanárképző intézetben éveken át szerzett tapasztalataik azt a hitet nem táplálnák bennünk, hogy a Beöthy s Heinrich-féle javaslat nagyot lendíthetne tanárképzésünk állapotán, de ez is csak abban az esetben, ha a tanárjelöltek vezetésével megbízott egyetemi tudós tanárok nem immel-ámmal fogják végezni a magokra vállalt munkát, hanem a középiskolai tanügy fejlődése érdekében méltán megkívánható lelkesedéssel; mert nekem erős meggyőződésem az, hogy igazi buzgósággal az eddigi hiányos, vagy mondjuk: elhibázott szervezet mellett is nagyobb eredményt lehetett volna felmutatni. A kellő eredmény biztosítására mindenesetre szükséges az is, hogy az iskola-fentartók és kormányzók a tanári állást olyanná tegyék, hogy arra a legjobb tehetségű ifjak vágyakozzanak.

Enélkül hiábavaló vagy csak félsikeru lesz a tanítás módja, rendje körül létesítendő bármily tetszős reform, a tanároknak bármily odaadása, buzditó viselkedése s a taneszközöknek bár milyen felhasználása. A felekezeti iskolák azért bírták eddig a versenyt az államiakkal, még csekélyebb anyagi erővel is, mivel tanáraik rendszerint, sőt kivétel nélkül az egyes tanintézetek legkitünőbb növendékeiből kerültek ki.

Buza János.

TÁRCA.

A tékozló fiú.

Atyám! vétekem az ég ellen és te ellened, és nem vagyok méltó arra, hogy fiadnak hívassam.

Lukács XV. 12.

Osztyáryrészt sebtin kivéve.
Elköltözött távol vidékre.
És szórta pénzt telt marokkal,
Nem vetve számot a napokkal.
Mig egyszer aztán arra ebredt,
Hogy kincse eltűnt, szerzeszed;
S jutott szörnyű inségbe, bajba —
Ki atyját hülen megtagadta.

És mert az éhség kényszeríti:
Szolgává kénytelen szegődni.
S ocsmányi disznót őrizni mégyen —
Tültéve gögön, büszkeségen.
Hívé, hogy dolgaért naponta
Meg lesz sovány élelme, kosztja.

De éhét övni így se tudván.
Kinos sóhajtas kél az ajkán.
És szól, jajong: „Mi lett belőlem? ...
Elpusztulok legjobb örömben.
Ekkép nem éi, Atyám! tenéked.
A leghitványabbik cseledek.
Óh hogyha megbocsátanál még,
De hű, de jó fiaddá lennék!”

Aztán megy, a nyájt odahagyva —
Búsongó lelkét vágy dagasztja.
Megy s bűnbánón atyjához érve,
A föld porába hull eléje.
„Atyám! nagy a vétkem, belátom,
Csak egy szód sem lehet kívánnom.
De mégis szánj meg és ne nezzed
Vétkem: leszek szolgád, cseledek.”

S a tékozló fiút az atyja
Nyájás szelid szóval fogadja.
Nyakába hull s rá csókot áraszt —
Kész nála a kegy, a bocsánat.
És oszi parancsot nyomban ekkép:
„Hiány ma semmiben se essék!
Diszöltönyt adjatok fiamra,
Gyűrűkkel legyen újja rakva.
Legjobb tulkom lássam leölve —
Mert vált az én nagy bűm öröme.
Fiam megholt s im újra éledt...
Szébb lesz e naptól itt az élet!”

De jött a testvér, a ki otthon
Az atyját hűn szolgálta folyton;
Jött és gyűladt lázas haragra,
A vigadás okát kitudva.
A házba sem kívánt bemenni, —
S az arcát csak kezébe rejti.
Hiába kérlele az atyja,
Fakadt epésen ily szavakra:
„En itten küzdök évek óta
Hallgatva hűn parancsra, szóra.
S te most a tékozlót előbbre
Térszod, mindent csak arra költve.”

„Fiam!” — szól erre atya fájón: —
Téd vélem éltél váltig a jón.
Tied a mim van! Ámde véred
Az is, ki elfűt s most ne nézzed.
Az eltévedt fű hibáját...
Inkább örülj s adj érte hálát:
Hogy itt van köztünk s nem veszett el...
Fogadd azért őt szeretettel.
Testvéred ő! Ki bánva tétét,
Bolgászából szeretethez tért.
A megtérő bűnöst pedigen
Tudd meg fiam! kedvelli Isten;
Mert a ki bűnében kifárad —
Ő arra bő kegyelmet áraszt.“

Kovács Zsigmond.

KÖZÉLETÜNK.

Az alsó-borsodi egyházmegye tavasi közgyűlése.

Április 24—25 napjain tartott meg a tiszta-keszi egyházban.

Az esperes felemelkedett szellemű imájának elhangzása s a gyűlés megnyitása után, Lengyel Sámuel, a majdnem egyhangúlag megválasztott gondnok tette le a hivatalos esküt, szívesleg szavakkal köszönte meg az iránta nyilvánult bizalmat, a melytől az egyházmegye világi elnöki székére hívta; majd ígéretet tón, hogy állása köteleit, talán nehézségeit, hűen fogja hordozni. Szavai elhangzása után az egyházmegye nevében Solyom Gyula, egyházmegyei főjegyző üdvözölte.

Majd a megválasztott tanácsbírók, u. m.: Solyom Gyula, Kerekes József és Bodolay István főjegyző tették le az esküt, foglalták el helyeiket.

Az esperesi jelentés bevezetése — úgy szólván — gyászjelentés volt, mert a legközelebb lefolyt egyházi felében sűrű egymásutánban látogatott el hozzánk a halálnak követe s elragadott sorainkból olyanokat, kiket még évekig reményeltünk közöttünk láthatni, híven forgóldni a szolgálatban, használni munkájukkal anyagot egyháznaknak.

Egyházmegyéink lelkesi testületéből — ugyanon a jelentés — legelsőbb in a legelső, néhai Bornemisz József nyugalmazott esperest szólította magához az Ur hívó szava, mult év december havának 20 ik napján; második halottja egyházmegyéink lelkesi testületének Nagy Ferencz eger-lővői lelkes volt; a legújabb sir folyó évi március hó 28-án domborult fel, néhai Asztalos Ferenc heő-papi lelkes hamvai felett. De nemcsak a lelkesek sorából szedte a halál az elmúlt egyházi felévben alkotait, hanem világi tanácsbírói karunk köréből is elragadta folyó év február 26-án élt elden mádi Papszász Györgyöt. Egyházmegyéink tanítói testülete is megadta a halálnak adóját: Rozgonyi Lajos, geleji fitanító, folyó év március 11-én, öt nap kinos szenvedés után meghalt.

Mindannyian hívek valának a reájok bizottakban, legyen áldott emlékeztetők.

A nagy körültekintéssel szerkesztett esperesi jelentésből kitűnik, hogy egyházmegyéink a mult 1894-ik évben az országos közalap részére, hátrálékban, évi járulékan és perselypenzben befizetett összesen 2520 frt 57 krt, úgy hogy a mult évre a tartozás teljesen törlesztett.

Egyházmegyéink népessége 58,810. Az 1894-ik évben

született 1181 fi, 1054 nő, összesen 2235; meghalt 929 fi, 888 nő, összesen 1817; házassága lépett 489 tisztá, 149 vegyes pár, összesen 638. Iskolakötelesek száma 6977, iskolába járt 6456. Ismétlő iskolaköteles volt 2137. Ismétlő iskolába járt 1947. Hivattalst tett: fi 532, nő 525, összesen 1057. Áttért 26, kitért 28.

Az egyházak bevétele volt 149,538 frt 18 kr, kiadása 128,378 frt 18 kr, maradvány 21,160 frt. Tőkepénz 57,540 frt 88 kr. Új alapítvány tététt 320 frt. Adósság 60,732 frt, 64 kr. Jöteköny. adományok összege 9140 frt. Építkezések, befektetések összege 69228 frt 99 kr. Magtárakban van eletmű 2191 hl. és 57 l. Pénzre változtatott magtári tőke 14,284 frt és 19 kr.

Az egyes egyházak szellemi, vallásérkölcsi: és anyagi állapotát feltűntető egyházlátogató jegyzőkönyvek tanúsága szerint: visszaesés egyházaikn életében nem észlelhető.

A supplicáció válság címén egyházmegyéinkre utalt 520 frtot egy bizottság kivételte s a kivétel egyházmegyei közgyűlésünk elfogadta s kötelező erejűnek mondotta ki, úgy az egyházakra, mint a lelkesekre.

A legközelebbi, Miskolczon tartandó egyházkerületi gyűlésre képviselőkül — az elnökösen kívül — kiküldettek: Maklary Károly, Nagy Ignác, Solyom Gyula papi, Bárczay Miklós, Molnar Bertalan, Vay Elemér világi tanácsbírók.

A közgyűlés elé terjesztett ügyek ismertetésével, — mivel azok többnyire helyi érdekűek voltak s elintézők másfél napi folytonos munkát igényelt — nem akarván sem a nt. szerzőségeit, sem az olvasó közönséget fárastani — azokat elhallगतom; csupán annyit említek meg, hogy a kaplán-hány már az alsó-borsodi egyházmegyében is érezhető, és azt, hogy részvétlenségről egyáltalán nem panaszkodhatunk.

Végül a tiszta-keszi egyház lelkesének és előjáróságának kell meg e helyen is az egyházmegye nevében elismerésnek kifejezést adni, azon előzékeny és bőkezű vendég-látásáért, a melylyel a kiállott veszedelem után, alig néhány napra a közgyűlés tagjait fogadta és ellátta.

Solyom Gyula.

A felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye tavasi közgyűlése.

A felső-szabolcsi egyházmegye gyűlései helyhez vannak kövte a vasúti csomópont és a környék szerint. Az egyik gyűlés helye mindig Nyiregyháza, a másik Kis-Várda s ez az oka, hogy a tavasi gyűlésen, az egyházmegyei hivatalnokokn kívül, leginkább az egyházmegyei déli és keleti, az ószin nyugoti és északi vidékének lelkesei szoktak megjelenni.

A mostani gyűlés helye Nyiregyháza volt. Április 22-én előleges tanácskozományra gyűltek össze a tractus előjárói, a hol a tárgyalandó ügyeket először megvitatták és a határozatokra előleges megállapodás történt. Ily gondos előkészület okozta azt, hogy 34 ügyet is le lehet tárgyalni egy délelőtti, de egyszersmind azt is, hogy mélyebb jelentőségű elvi fejtegetések, a melyek pedig a gyűlések érdekességét emeli kiválóan volnának hivatva, a plenum előtt nem szoktak előfordulni. Kéves beszéd és sok határozat: ez jellemzi az egyházmegyei gyűléseit.

A mostani gyűlést kiválóan érdekessé a bevezetése tette. *Lukács Ödön* esperes 25 éves nyiregyházi lelkeskedését — a mint e lapok Lapok olvasó közhíze tudja — már megünnepelte az illető egyház, de az ünnep örömeiből az egyházmegye is kikövetelte a maga részét. A legtöbb embernek, mivel reklámot tűni a legszentebb érzelmeikkel

se szokott a kalvini puritánizmus, meglepetés számba ment az, hogy az emelkedett szellemű esperesi megnyitotta ima után, dr. Mezőssy Béla, egyházmegyei rokonszenves fiatal jegyzője feláll s beszélni kezd az espereshez. Elmondta azután szép nyelvezettel és remekül összeállított beszédben, hogy mi, mint egyházmegye, részt követelünk a Lukács jubilálásából s lendületes beszéddel üdvözölte esperesünket. Mint író, lelkész, egyházmegyei kormányzó, szónokot, a közügyek emberét és mint embert. A jegyzőkönyvbe is felvétele érdemestímet, kiváló szónoklata aztán a jubilált könyvekben úszva választ s megható volt a 25 éves lelkész, férfiora teljes virágában, a mint zúgó élejtések közt jelentette ki, hogy a mit tett, Istené erte a dicsőség; a mint magáról minden érdemet elhárítani igyekezett azon egyen kívül, hogy bosszu vagy szeretetlenség sohase vezérelte az életben s fogadást tett, hogy ezután is az emberszeretet lesz élete vezére.

E megható és felemelő vezetés után a komoly munka terére lépett gyűlésünk, meghallgatván a terjedelmes esperesi jelentést az előlélek végzett ügyekről, a mely jelentés kapcsán Kovács Zsigmond thasi és Sipos Mihály kótaji lelkészül megerősítetett. Továbbá a Mudrány András szabolcsi kegyes hagyományozó emléke évente felújított határozatot akként, hogy a b. e. jöltevd halála évfordulóján, az egyházmegye egy kiküldöttének jelenlétében, iskolai ünnepély tartassék Szabolcsan, a mikor a jelesebb iskolás gyermekek közt ösztöndíj fog szétosztani.

Porzsoló Ádám és Nagyváthy Ferenc papi, továbbá Mezőssy Gusztáv és Péchy Béla világi tanácsbíró jelöltek közt új szavazást rendeltetett el.

A küldöttségi jelentések során különösen az ország-szerte divó tanítóhiány foglalkoztatta az érdeklődést. Egyházaink, minden szegénységük dacára is ragaszkodnak felekezeti iskoláinkhoz, a mi — jelen viszonyaink — közi, mikor a papi állások tisztességes eljárást sürgőssé teszi a rank indult felekezeti küzdelem, alig érthető vagy legfőbb másodrangú szükségünk közé sorolható. Ilyen eset van Gelsén, a hol a papi állomás a tanítói állomásnak túrhatóbb javadalmazásával tétele miatt megszünt s legyek rosz proféta, — hosszú időre letűnt az élők sorából. Sényő, legszegényebb egyházaink egyike is, erőlködnek rendes tanítósgot fertantani, s az itt járt küldöttség be is adott egy díjlevelet és iskolaépítési tervezt az költségvetést, de a gyűlés nem engedte e kis egyházunkat ingatag talajra lépni, hogy 1500 forint építkezéshez 500 frttal kezdjen s kimondta a sényői iskola államivá tételét, persze: előnyös feltételek mellett.

A tanügyi dolgokkal kapcsolatban egy fontos elvi kérdést vetett fel Vass Mihály, a mely élénk eszmecserére adott alkalmat gyűlésünk jogász tagjai közt. Indítványozta, hogy miután az iskolák államosítása csak rövid idő kérdése s miután az állam azon idő beálltával tanügyi alapjaink bevonását okvetlenül megteendő: mondja ki az egyházmegyei gyűlés, hogy a tanító vagy iskola néven álló föld telekkönyvileg mindenütt az egyház nevére irassék, sőt a lelkési föld is. Erre a praecedens meg is adta már a dunamelleki egyházkerület. — Jogászaink közül némelyek abban a véleményben vannak, hogy az állam úgy is ráteszi kezét az iskolai alapokra, ha azok az egyház néven állanak, mások ellenben ennek jogtalanságát vitatták; így aztán ez az egyházi életünk gyökerét érintő kérdés, tanulmányozás végett, világi vezéreinkből álló egy nagy bizottságnak adottat ki s az ősz gyűlés fog benne dönteni. *Ugyancsak Vass Mihály javasolta azt is, hogy miután a tanítók számára megadandó korpótlék miatt iskoláink nagyobb része államszegélyessé lesz, az államnak*

pedig már 90 frtnyi segély után is épen annyi beavatkozási joga van, mint akarmely nagyobb összeg után: segélyre szorult egyházaink utasíttassanak, hogy a legmagasabb segély megnyerése végett tegyenek lépéseket, az így megtakarított filléreket pedig az egyház belső építésére vagy a lelkési hivatalok erősítésére fordítsák.

Egy tengeri kigyóként kisergető ügyünk is véget ért. A geszterédi ev. ref. előkönyörgő a lutheránssokkal közös temetőből a fákat levágatta, de a lutheránus tanítóval meg nem osztotta. Ez ügyet két évvel előbbi gyűlésünk a hugyaji reciproc-esettel kötötte össze s úgy határozott, hogy a hugyaji közös temető haszonélvezetéből részesítse az ág. ev. egyház az ottani református felekezetet is, akkor a geszterédi előkönyörgő is „azont cselekszi”. Ez az ügy a helybeli ág. ev. esperes útján azóta a tiszamelleki ág. ev. egyházkerületet is megjárta s ott a két kérdés külön választatot. Így, hasonló határozathozatalra kérétvén fel egyházmegyeink, a testvériség érzelme kimondatta, hogy a geszterédi temető haszonélvezete közös legyen. — Minő kis dolgokon tud huzalkodni a „két testvérfelekezet!” — így mérang a szemlélődő. ...

Egyéb ügyek nem bírva nagyobb érdekel olvasóim iránt, mellőzöm azokat.

Délre a plénium tárgyai lemorzsolottak, következett tehát a közébd, melyet jubileumi színezet uralt. Egyházmegyeink együtt ünnepele polgári megyénk, városunk és egyházunk notabilitásaival a 25 éves nyireghyazai lelkész s hogy tőstokban nem volt hiány: minek mondanom s hogy a szellem sem szűkölködött taplátkéban: felesleges említenem. Nekünk ifjaink repes szívűnk látni, hogy a papi pálya, a haláltáznak kiküldött papi pálya is megtermi a közelsimérés bábereit, s ha mindenki Lukács lenne: megében, városban a legelső emberek közt volna a református pap.

Délután hat bírósági ügy forgott a tanácsbírók asztalán. Egy tanító a gyermekekkel szemben használt illetlenkedésért kemény dorgálásban részesült.

A délutáni órák s az éjjeli vonatok már nagyreszt széthordták a „fekete sereget” s ezzel a gyűlés véget ért.

Rácz Kálmán,
nyireghyazai ref. s. lelkész.

KÖNYVISMERTETÉS.

Természettan és Csillagászati földrajz.

Felsőbb leányiskolák és mindkét nembeli polgári iskolák számára. Írta dr. Halász Sándor, Miskolc, 1894. Ára 1 frt.

Nagyon szíven viselhet dr. Halász úr a könyvve címlapján említett iskolák természettudományi tankönyvirodalmának szegénységét, midőn rövid idő alatt három e nemű könyvet készített. Hogy a fordított »Növénytan« és »Ásványtan«-nal nem sokat használt, az kitűnik az e lapok múlt évi 43. számában közölt ismertetésből. A most szóban levő eredeti művéről ez méginkább elmondható.

Mig a fordításoknál az eredeti tankönyv rendszerének és tárgyi állításainak meghagyása mellett a hibák inkább csak a nem szabatos fordítás által követték el, addig ezen eredeti tankönyv mellett, hogy nyelvi hibákkal, nem szabatos kifejezésekkel lehet bőven el van látva (nem mondom természetesen, hogy készakarva), még e mellett nagyobb tárgyi hibákkal és más hiányokkal is bír.

Cimlapja szerint e tankönyv az emített iskolák számára a miniszteri tanterv figyelembe vételével készült. Hát e tényt én sehogy sem tudom a könyvön felismerni. Felsőbb leány- és polgári iskolai tantervünk egyik leglényegesebb intézkedésének figyelembe vétele hiányzik e tankönyvből. Ez iskolákban a természettan sikeres tanításának egyedüli módja a kísérleti alapon való tanítás. Dr. Halász úr könyve lehet bármi más, csak *kísérleti* természettan. Vagy talán a kísérleteket pótolják az e fajta hivatkozások: »A folyadékoknak fölfelé ható nyomását a 33. ábra mutatja.«

A könyv rendszere nek az alaphibáját szerző az egyes részeknél az által igyekszik pótolni, hogy sok minden hasznos dolgot tanítja növendékeit: Így pl., hogy a 18-ik században Nápolyban élő Moezia Pál oly kövér volt, hogy a vízben felmerült; hogy a Kónigssee sziklái a *pisztolylovást menyődvégessé* változtatják; hogy a fekete, vagy a hosszabban világos és setét csikkokkal ellátott ruha a termetet karcsúbbá teszi (Mily jó ezt felsőbb leányoknak tudni! Persze akkor is a »karcsúbbá teszi« helyett: »karcsúbbnak mutatja« kellene), hogy a földön az emberek úgy mozognak, mint a narancson a legyek (s e tényt szerző még be is mutatja a mellékelt 192. ábrán).

A könyv rendszere §-os, annak minden hibaival. Vannak §-ok, melyekben csak egy dologról van szó, vannak, a melyekben többről. Összetartozó dolgok szétválasztása, össze nem tartozók egyesítése szintén előfordul (pl. a légnyomás alapuló készülékek szétválasztása és a léggömbnek ezek közé való illesztése).

Az egyes §-okban a nem ritkán hibás értelmezések után a törvény következik; okra igen ritkán történi hivatkozás.

A könyv tárgyi hibái közül álljanak itt a könyv elejéről a következők: Kiválóan rugalmasak az elefántcsont, a kaucsuk stb. (Közéleti és tudományos szempont összehasonlása); Az eső kö minden *másodpercben* új sebességet nyer; A hajtási vonal magyarázata; a közeg ellenállásnál a test első lapja helyett a test általános alakját veszi a szerző, de nem szól semmit a mozgó test sebességéről, holott pedig ennek négyzete szerint növekedik a közegellenállás; a folyadékok lyukacsokkal nem bírnak (pedig szerző szerint is minden test lyukacsos és ennek következtében összenyomható); a folyadékok nyomásánál nincs szó a folyadékok fajsúlyáról, melytől szintén lényegesen függ a nyomás nagysága; s ilyen, sőt ezeknél sokkal nagyobb hibák a könyv további részeiben ép ilyen arányban találhatók.

Szintén gyakran találkozunk a könyvben hibás, hiányos értelmezésekkel és a szabotosság hiányával. Nem okvetlen szükség es pl. hogy egyenlő nagyságú és ellenkező irányú erők hatása alatt a test nyugalomban maradjon; a mozgásnak szerző szerint *alakja* van s van *egyenes és görbe mozgás*; az inga lengési törvényei közül a 2-iknak első része, mint a mely bővebben és szabotabban meg van a második részben, felesleges; a sűrűlódásnál *csúszási és gördülési* sűrűlódás helyett szerző csúszó és gördülő sűrűlódásról beszél; nem szabotas az sem, mikor azt mondja, hogy két rugalmas golyó ütközés után különböző sebességgel visszapatannak, mert nincs benne megmondva, hogy melyik golyó, milyen sebességgel (sebességük felcserelődése); a tizedes mérlegnél sem mondja meg szerző, hogy *melyik* kar a 10-szer hosszabb; a helyett is, hogy a lejtőn a teher súlyának egy része megsemmisül, jobb lett volna azt mondani, hogy a lejtő síkja által egyensúlyoztatik; a folyadékok meghatározása szintén határozatlan; a libelláról is azt mondja, hogy ez azon törvényen alapszik, miszerint

kétféle folyadék közül a könnyebb úszik a nehezebbben, mert hát a libellánál a víz felett egy légóhólyag van, (különben is, ha a kétféle folyadékot összekeverjük, ha tehát egyik a másikkal összekeverhető, akkor nem fog a könnyebb úszni a nehezebben); ugyanacsok hiányos és hibás a hajcsövesség meghatározása is; téves állítás, hogy a folyadékok felületén a tömecek vonzása következtében *hártya* képződik; határozatlan Archimédes törvényének a légnemű testekre való alkalmazása; a nap melegének nagyságáról is határozatlan állítást találunk; — és így tovább.

A könyv nyelvezetéről sem mondhatók valami jót. Magyartalan szöveg, a »nem« tagadó szó hibás használata miatt való értelemzavar több van a könyvben. Magyartalan, hibás szörendű pl. a telefon meghatározása, hol az »is« használata miatt az értelem az, mintha a telefonnal *mást* is lehetne tenni, mint a távolba *beszélni*. A kötőszók használata sem mindig hibátlan; ugyanazon szónak különböző helyesírás szerint való írása nemcsak idegen szónak, hanem még magyar szónak is feltalálható a könyvben. Nyelvtanilag nem helyes az ilyen sem: háromféle halmazállapot van, *vagyis*: szilárd, csepfolyó és légnemű. Idegen szókat sokszor rossz magyar szóval helyettesít: feszmérő, egyhurony stb. Vagy az ilyen is elmaradhatott volna: »A siktükrök által *nemzett* lélek«.

A hatást, úgy látszik, néha keresi a szerző. Így pl. a tehetetlenségét megmondja, hogy a gyorsan mozgó test nem képes azonnal megállani, de azért azt mondja mindjárt utána: »ha a vágató ló *hirtelen* megáll, az ember a fején keresztül a földre bukhatik.« Vagy az utközésnél, mikor azt mondja, hogy ha valaki rugalmas márványkőre lö, magát löheti agyon. Ugyancsak ilyenek azok, hogy egyes készülékeknek »szép alkalmazások van« vagy »divatban vannak«, »elmés készülékek« stb. Igen hosszú, igen kicsiny, roppant nagy stb. szintén kedvezik kifejezési szerzőnek. A mikrofonnál fölemlíti szerző azon mesészerű állítást, hogy vele a fű növényi zajt meg lehet hallani, de ezt is csak a hatás kedvéért teszi, hogy a cafolatot azonnal utána tegye.

Jó oldala a könyvnek, hogy számos ábrával van ellátva, s e mellett ára nem nagy. Lényeges dolgok nem maradtak el a könyvből, (lányegtelen és feleslegességek ugyan vannak benne). Az ábrák a silány papír miatt nem elég világosak, köztük sok a felesleges és különösen a csillagászati részben több a német feliratú. Az ábrák legtöbbjébe betűve van a nékül, hogy erre a »szövegben hivatkozás történnék. Sajtóhiba is elég van a könyvben.

Mindezek alapján a könyvet sem sikerültnek, sem használhatónak nem tartom.

Kötsé István.

Ha Dr. Halász Sándor úr a tankönyveiről a »Sárospataki Lapok«-ban megjelent jogos és tárgyilagos bírálat ellen úgy szállott volna síkra, mint azt ilyen körülmények között a tárgyi igazság kiderítése szerzői reputációja is követelik, nagy nehezen tán el is néztem volna nem régebben megjelent physikájának erős tévedéseit, boszontó igazságtalanságait. És most is, mikor e lapok t. olvasó közönségének bemutatom a szóba hozott tankönyvet, hogy annak értékéről tájékozást adjak, természet az elfogulatlanul, igazság érzetem erősségével.

Először is kijelentem, hogy mindazt, mi a fennebbi bírálatban dr. Halász úr tankönyvéről mondva van, általánosságban magam is aláírom. Figyelmemt ezeken kívül azonban főképp a tankönyv ama részeire fogom ki-

terjeszteni, melyek annak tudományos jellegét és értékét adják meg. Felsőrolandó kifogásaim ügyében pedig nyilván veszem fel Halász úrral akár magán úton, akár nyilvánosan az objectiv polemíát, ha ugyan megcsontodott fizikai és mennyiségtani igazságok kérdéséinél ilyenről egyáltalában szó is lehet.

Hogy aztán e bevezetés után ismertetésem lehetővé legyen, egyenesen észrevételeim megételére térek.

1. Valótlán a tankönyv következő állítása: Nincs oly test, mely mind a három halmaz-állapotba átterelhető nem volna (3. l.). Valótlán, mert hisz pl. nem minden test olvad meg; némelyek, különösen a szerves testek, már az olvadás megkezdése előtt chemiailag szétbomlanak; mások, mint a kánsor, a hevítés közben szilárd állapotból egyenesen légnemű állapotba térnek át. E fajta kivételeket bőven sorolhatnánk elé.

2. Hibás és érthetetlen is az erő-egyenközény magyarázata (6. l.). Kimondja ugyan, hogy két, szög alatt ható erő eredőjét az ezekből, mint összetevőkből alkotott egyenközény átloja adja nagyságilag is, irányilag is; de azt mégis az egyik erő hatásai irányában *határozatlan értékben* adja.

3. Rossz és határozatlan a sebesség cz értelmezése: »Sebesség alatt értjük azt, hogy mily utat tesz meg bizonyos idő alatt a mozgó test.« (9. l.). Hiszen ha az időt ilyen általánosságban hagyjuk, még állandó sebességgel mozgó testek Halász úr szerinti sebessége is változó leend a mozgás időtartama szerint. Nem menti Halász úr eljárását itt az se, hogy az értelmezéssel kapcsolatban a sebességnek egészen jó definícióját is adja.

4. A testek röprejének ismertetésénél még csak megemlíti sincs, hogy az a *forgási idő négyzetétől* is függ, pedig utóbbi értékét nem lehet a megpörgetés sebességével helyettesíteni. (12. l.)

5. A folyadékok fenék-nyomása nem csak azoktól a mennyiségektől függ, melyeket a tankönyv felemlít (21. l.), hanem függ az a folyadékok *fajsúlyától* is. Ugy erre, mint a fennebbi megjegyzésekre a felvilágosítást akármely nagyobbacska physical tankönyv megadhatja.

6. Eltekintve attól, hogy a tankönyv a hangot meghatározó mennyiségek közül a hangszínezetet csak felemlíti, de nem magyarázza meg, mulasztását azzal tetézi, hogy a hang *erejét* rosszul értelmezi (54. l.). A hang ereje u. i. legkevésbé sem függ a *rezgések gyorsaságától*, mert attól a hang *magassága* függ. A két fogalom itt össze van zavarva. Hanem a hangvezető közeg sűrűségén kívül a hang ereje a hangzó test *tömegétől* és a *legnagyobb kirezges* (amplitudo) négyzetétől függ, mikről a tankönyv még csak említést se tesz.

7. A zenei dissonantia értelmezését se fogadhatom el jónak. Két hang dissonantiája u. i. nem a legkisebb *hang-köz* maximális vagy minimális értékénél áll be, mint azt a tankönyv mondja (55. l.), hanem miként azt Helmholtz mathematicae is kimutatta, akkor, ha a két hang *rezgés-számainak* különbsége, tehát az egy másodpercre első *hanglebegések* száma közel áll a 33-hoz. Azért ad épen legkövetkezőbb összhangot a 256 rezgésű c az 512 rezgésű első oktávjával, mert *hanglebegések* száma 256 és ez jóval felül áll azon a határon, hol e lebegések ép úgy sérítik a fület, mint a fény vibrációja a szemet. Pedig a két hang közti köz jó nagy, épen egy oktáva.

8. Helytelen az az állítás, hogy a halló csontocskák, melyek közül a Sylvius-félt kihagyta, »a kívülről behatolt hangot erősítik.« (59. l.). E csontocskák élettani jelen-

tősége pusztán a physical resonantián alapszik és működésüknél hangerősbülséről szó sincs.

9. Hataimas és megbocsáthatatlan tévedést követ el a Szerző a dörzsölési villámegyetem bemutatásánál, mikor azon a villamosság előállítását megosztó hatás (influentia) alapján magyarázza (87. l.) Ezt a hibát nyilván a dörzsölés és az influenza által keltett villamosság egyenes összezavarása okozza.

10. A körülmenyek és tüncemények ilyen összezavarása okozza továbbá a gömbtükrök és lencsék leírásánál elkövetett hibákat is. Azt állítja u. i., hogy a homorú tükrök kicsinyített, a domborúak megnagyított képet adnak (65. l.), holott a tapasztalat éppen az ellenkezőjét igazolja. A homorú tükrök a köznapi használatnál nagyított és a kertek díszítésére is használt színes, domború tükrök kicsinyített képet adnak. A tükrök és lencsék képei a tárgy és a gyupont viszonyos távlatától függnek s bár dr. Halász állítása igaz bizonyos specialis esetekben, de nem igaz categorice. Ily ítéletek után vesztítheti el a tanuló egész rokonszenvét a physica iránt, mikor a tanulatokkal homlok-egyesen ellenkezőt tapasztal a természetben.

Ezen az alapon esik el azon állításainak igazsága is, hogy a vajt tükrök valódi és fordított helyzetű, (66. l.) a domború lencsék pedig nagyított képet adnak (69. l.)

11. Rossz a fénytalálkozás definíciója is (80. l.), mert sötét szobák két keskeny nyíláson bevezetett fénynyalábok közös képen csak akkor észlelhetők a fénytalálkozást jellemző sötét csíkok, ha a fénynyaláboknál phasis különbség van.

12. Hibás a) a delezesség olyan értelmezése, hogy az csavaralakulag menő villamosság (83. l.), mert a lágy vasat akár spirális alakú, akár sinus-vonalas, akár egyenes vonalú, vagy bármily alakú vezető áramával futtatjuk is be, mindig mágnes lesz;

b) a declináció értelmezése (83. l.), mert az nem tüncemény, hanem bizonyos hely két nemű délkörének hajlasi szöge;

c) a hővillamosság magyarázata (95. l.), mert ott nem az egyik forrasztási helylyel közölt hőmennyiség alakul át villamossággá, hanem a forrasztási helyek hőmérséki különbségéből áll elé az a potential-különbség, mely villamosságot szül.

d) a vízhang keletkezését előidéző fálnak a tankönyv szerint 18 méterben megállapított távola, mer csak egy szótágu, tiszta vízszhang keletkezésénél is a visszaverő fálnak legalább 55 méternyire kell állania a a hangadó testtől.

Kisebb, de számot tevő elvi hibák a következők is:

a) Beszél a mozgás alakjáról (9. l.). E helyet a mozgás iránya teendő.

b) A légsúlyméről azt mondja, hogy azt a levegő magasságának meghatározására használják (30. l.). Használják ugyan arra is, de csak közvetve.

c) Földünk nap körüli forgását a következők naiv következtetéssel bizonyítja: »A többi bolygóról tudjuk, hogy a nap körül kereng, miért képezne tehát kivételt a föld.« (113. l.)

d) Azt állítja, hogy minden 4-el osztható év szökő, pedig minden évszázad osztható 4-el és ezek közül csak az a szökő, hol a százados oszthatók 4-el.

Vannak azonban a könyvnek humoros és mulattató részletei is, melyek néhol jó ízű mosolyra erőltetik az olvasót. Izzelítőlől egy pár e fajta helyet is bemutatok:

Ezt mondja a 68. lapon: »Szép tüncemény a déli-

báb (16. á.) és minden magyarázat nélkül puszán az ábrára hivatkozik. Jertek azért ti, kik delibabot még soha nem láttatok Halász úr 16-ik ábrája elé, látni fogtok ott hegyes védeket, melynek alján felbarázdált föld-ek között három tevehajésár mellett, libasorjában két púpú tevék cammognak, és tanultjátok meg, hogy ez a delibáb!

De hát Halász úr még a szívárványt is lerajzolja a 121. ábrában, persze lehető egyszerűség és könnyebb felfogás kedvéért színek nélkül. És aztán, a mi a szökö kutat illeti, a 38. ábrában ezt megvalósítva látjuk. (23. l.)

A hangot pedig a következőkkel értelmezi: »Azon érzetet, melyet fülnkkel fogunk fel, hangnak nevezünk.« (56. l.) Önkéntlenül is arra gondoltam, hogy iskolás fiu korunkban bizony fülnkkel fogtuk fel azt az érzetet is, melyet tanító bácsink markos kezének csavarintása kelteit fel bennünk és fülcinkben. Haem az az érzet még sem volt hang, noha hangot csalt ki belötnk. Nem kevésbbé mulattatók a következő ítéletek:

»A szénasav nagy nyomás alatt hóvé változik át.« (3. l.) Ebből megfordítva az is következik, hogy a hó még szénasáva alakítható át.

»A vízszintes hajtási görbét szívó kutak oldalalésővénél jól láthatjuk.« (12. l.) Ki látta a megvezett helyen Halász úrnak azt a vízszintes vonalát, a mely hozzá görbe is?

»A hegyekben zsinoros összefüggő eső, tavasszal daraforma jég esik.« (51. l.)

Elmondhatom e tankönyvről azt is, hogy kevés érzéket tanusít a mennyiségben iránt, sőt határozatlanságai nehélel egészen boszantók.

Az mondja pl. a 112 ik lapon, hogy télen a föld »kissé közelebb van a naphoz, nyáron pedig valamivel távolabb.« Mire képes a mathesis! Vagy a 122. l. szerint »a napon igen magas fokú, vagyis több ezer fok meleg van és ezen meleget hihetetlen még nagyon hosszú ideig meg is tartja a nap.« Szépen hangzik és mennyit lehet belőle tanulni! Ilyen határozatlanság példái vannak a 132. lapon, hol ez áll: »az üstökösök nagy számmal lehetnek«, a 134 en, hol azt mondja, hogy a fény sugar, míg szcmmunkbe érkezik, valószínűleg »több száz, sőt ezer évig utazik.« Szabad tudnunk, hogy az a fény sugar: miben utazik; valamint azt is, hogy a physicalában száz és ezer nem diiferál?

E fajta határozatlanságul jegyzem itt fel a szilárd (3. l.) és a kemény testek (4. l.) definitióját, a csigásor egyensúlyi törvényét. (18. l.) etc.

Elismerem azt is, hogy dr. Halász úr a hatás kedvéért talzásokba is átesap. Gyönyörű példái ennek a következők:

»Az eső kő nagy robajt okozva ér a földre,« vagy »a lejeett kő oly gyorsan esik, hogy azt alig lehet látni.« (7. l.) »A vas hajók óriási mennyiségű vizet szorítanak ki helyéből.« (25. l.) A levegő oly ritka és átlatzó test, hogy szinte kutatni kell létezését.« (29. l.) »Egyes szétörredett csillagok darabjai lánggal égve, roppant sebességgel esnek a földre.« (139. l.)

Határozatlan elteleim az e fajta definitiókat is: »Merevség alatt azon tulajdonságot értjük, midőn... És ilyen bővíben található e tankönyvben.

Ítéletem ezek után oda megy ki, hogy dr. Halász Sándor tankönyve e hibákkal, — még ha ezer annyi jó tulajdonsága volna is, — a legkitünőbb tanár mellett sem használható.

Ellend József.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A sárospataki Irodalmi Kör a múlt hó 27-ikén közgyűlést tartott. Maklári Pap Miklós másodiknak bemutatta azt az érmet, melyet a debreceni országos tanzerkiállításon a jury az Irodalmi Körnek ítél, s melyre a hátsó lap paizsára vésetheti a Kör a nevét és e pár szót: »A sárospataki Irodalmi Kör tankönyvkiadványaiert« Elnöki jelentés után tudomásul vette a Kör, hogy az Ó- és Uj-tanamentomi Szenttörténetek című népiszkolai tankönyv elhagyta a sajtót, a Növénytan nem sokára kész lesz, a Népiszkolai Földrajz nyomtatás alatt van s a Népiszkolai Természettan nyomása is pár nap alatt kezdetét veszi. Tudomásul vette a Kör elnöknek ama jelentését is, hogy a »Sárospataki Lapok« külsején újabb időben változtatás történt, a mennyiben a színes boríték helyett csak egyszerű boríték alkalmaztatik; e változtatás az tette szükségessé, hogy a színes borítékot addó nyomdász szerint a költségeket a hirdetések jövedelme nem fedezte. Az énekiskola-pályázatra négyen jelentettek be szándékukat. Közgyűlés a mű beadási határidejéül 1896. január 1-sejét tűzte ki. Legfontosabb s ismételt észmecszerése újabbán okot adó tárgy volt a Népiszkolai Tanterv kérdése, mely végrehatalára elintézetést nyert a tekintetben, hogy az egyházmegyéik és az egyházkerületi tanügyi bizottság által tett észrevételekre és kívánalmakra Dcszó Lajos megtevéen a maga véleményes előterjesztést, közgyűlés ez indoklás után a tantervet a szerző által tett csekély módosítással végleg elfogadta s a nyomtatását is elrendelte. Címe lesz: A tiszáninneni év. ref. egyházkerületi népiszkolai tanterve. Az előző a tanterv egész történetét elő fogja adni. A nyomtatandó példányok számát a közgyűlés 3000-ben állapította meg, — azért ily nagy számban, hogy lehetőleg minden iskola, tanférfi és tanügy-barát megkaphassa. Csontos József, az Irod. Kör jegyzője.

— A felekezeti tanárok fizetése ügyében a máramaros-szigeti tanári kör fölterjesztést intézett a vallás-és közoktatási miniszterhez, melyben azt kéri, hogy az olyar, felekezeti iskolákban, a melyek regebben kelt szerződés alapján segélyeztetnek, a szerződés megújítása alkal-mával gondoskodjék, hogy a tanárok az állami iskolákban működő tanárokkal egyenlően díjaztassanak. Az országos középiskolai tanáregyesület választmányja is melegen ajánlotta ezt a kérelmet a miniszter figyelmébe.

— Az ev. ref. főgimnáziumokhoz kormányképvise-lökül az érettségi vizsgákra a következők nevezettek ki: dr. Ballagi Aladár Rimaszombatba és Sepsi-Szent-Györgyre, dr. Ballagi Géza Debrecenbe, dr. Beöthy Zoltán Halasra, dr. Csiky Kálmán Kisujszállásra, Csiky Lajos Pápára, Göröcs Kálmán Szászvárostra és Székely-Udvarhelyre, György Endre Nagy-Kőrösr, dr. Hegedüs István Budapestre és Kecskemétre, dr. Illosvay Lajos Hódmező-Vásárhelyre, Kenessey Béla Sárospatakra és Miskolcra, Kovács Albert Mezőtúr-ra, dr. Lánzy Gyula Nagy-Enyedre, dr. Öreg János Marosvásárhelyre, dr. Schilling Lajos Szatmárra, Szinyey Gerzson M.-Szigetre, Szilás Ferenc Kolozsvárra és Zilahra, dr. Tóth Lajos Csurgóra.

— A dunántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése ápril 24—25 en tartatot meg. A gyűlés fontosabb tárgyai közül felemlítjük, hogy a kerület a pápai főiskola régi épületét a felajánlott 18000 frtért nem hajlandó eladni, hanem berlakásokká alakíttatja át, ha pedig az állam Pápan tanítóképző intézetét állít, akkor a kerület által segélyezett növendékek internátusának engedti át. Az elhunyt Szilágyi gimnáziumi igazgató helyett Kiss Ernő választatot meg 6 évre. A gimnáziumi tanárok három fizetési osztályba sorozottak: Az első osztályba sorozot-tak 1600, a másodikba osztottak 1400, a harmadikba

tartozóké 1200 forint törzsfizetés és 200—200 forint lakaspénz. A teológiai tanárok fizetése is rendezetett, kimondatván, hogy a kezdő tanár törzsfizetése 1500 forint és 300 forint lakaspénz, 100—100 forint ötödéves pótlékkal. Szóba került a gyűlésen az is, hogy újabb szentesített törvények életbelépése után miként vezetessenek az anyakönyvek? E kérdés megvitatása végett a kerületek közös tanácskozásának szükségét mondta ki a közgyűlés. Az első napi közebeden mondott pohárköszöntők, a napi sajtó figyelmét is magukra vonták. Eötvös Károly Papp Gábornak, később a hazafias pápágot élve, szölt az eszméknek most folyó harcáról és a számításból való fanatizmusról a mely véres csatákat is idézhet elő, a melyekben azonban Papp Gábor és a prot. pápáság rendületlenül fognak megállni azokkal szemben, „a kik bár idögenek a hazában, fejedelmi jóltében élnek.” Tiszta Kálmán annak a hitének adott kifejezést, hogy a fanatikus emberek művén hamar végig soper az igazság seprője. Szerinte a titkon lappangó csabítás a legveszélyesebb, miként férgek ragása a tölgyben. Ez ellen kell védekezni világiaknak és egyháziaknak együttesen, a papok ne csak szöszéken teljesítsék hivatásukat, de a családok körében is. Ez a beszéd még az országgyűlésen is szóba került, mint valami lázítás féle, de Tiszta legyőzte okvetlenkedő ellenfeleit beszédek ismétlésével.

Kiss Albert és a prot. papok az országhában. A főrendiház által visszavetett javaslatok tárgyalása közben történt, hogy Polónyi, ez a magát lejárt 48-as képviselő, Kiss Albertet, a reform javaslatok következetes partolása miatt, *kálmánista jesuitának* nevezte el. Nem bírt neki elhinni, hogy pap létere igazi hű lehet a felekezeti kötelességnek s — magából indulván ki — ezt a hűséget korteszédeléne gondolta a leendő püspökségre (Mintha bizony a kálmánista püspökség is oda fent osztogatnak!). A Polónyi csufkodása kifűnő alkalmat szolgáltatott Kiss Albertnek nemcsak nyilatkozatokra, eyebeek közt a prot. vagy közelebbiről ev. ref. felkészek megkapó jellemzése is. Beszédéből ide igtatjuk az alábbi részleteket az országgyűlés jobbainak tagjaihoz csatolva n tiszteltetéses üdvözlötűnk: „A mi azt illeti — mondá ő ápril 27-én — hogy én, mint egyik protestáns felekezetnek felkésze, ha a felekezeti kötelesség mellett foglalnék, vagy foglalok állást, az által adnám bizonyítékát annak, hogy a legnagyobb jezsuita vagyok, ezt a kijelentést kötelességem a maga érdekére visszallítani. *Könyű volt na nekem erre csak azt választanom, hogy én itt nem pap, hanem képviselő vagyok*, hanem ezen általános frázis alá bujni nem akarok. En pap vagyok és mint képviselő, ezt a jelleget se itt, se másutt *soha semmi körülmények között meg nem tagadtam*, megtagadni nem fogom, azonban úgy itt, mint a szöszéken és a társadalmi életben, mindig a vizsgálódás és lelkiismeret a azon szabadságának voltam hirdetője és munkálója, melyet itt beszédem végén kijelenttem. Három évszázad küzdelme tesz tanubizonyoságot, hogy az ország szegény felkészei, kik a vizsgálódás és lelkiismeret szabadságaért a multban és velem a közelebb mult években küzdöttek, *soha sem néztek egyéni hasznukat, sohasem tekintették, hogy azon egyház javára azon küzdelemből, azon alkotmányos harcából jön-e anyagi jutalom, jön-e az ennel is becsesebb hála és elismerés.* Küzdöttek nyíltan, önzellenül és megvagyok győződve hogy míg Magyarországon az evangélium szerint reformált egyház fennáll, pedig az fenn fog állni, addig annak anyagiilag szegényen díjazott papjai küzdeni fognak úgy a szöszéken, mint a társadalmi élet terén és ha ide küldi őket a nép bizalma, ebben a képviselőhában is *lovábi*

folytatják a küzdelmet a vizsgálódás és lelkiismeret azon szabadságaért, a mely győzni fog, mert annak győzni kell, mint hogy azaz embernek vele született oly joga, melyet földi hatalom el nem vehet, meg nem semmisíthet, melyet bármely néven nevezendő pártpolitikaért feláldozni, vagy úgynevezett taktikából eltaktizálni nem fogok soha.

Agliardi és a magyar kormány. Végre elszakadt a türelem-fonal és Terényi Lajos képviselő meginterpellálta f. hó eszején a magyar kormányt az országhában a pápai nuncius látogatása és elejtegetett nézetei miatt. Magyarország belügyeibe való avatkozást s a királyi jogok megsértését látja interpelláló az Agliardi viselkedésében, a melynek nyugtalanító hatása ellen vagy a netalán félreértések eloszlatása végett kötelesség a kormánynak a szükséges lépéseket megtenni legalább a jövőendő érdekében, hogy t. i. ismétlődő esetek elő ne fordulhassanak. Bánffy kormányelnök azonnal felelt az interpellációra. És pedig a látogatás történeti előzményeinek elsorolása után (a melyek szerint neki volt tudomása Agliardi szán dékáról s azt mint udvariassági tény s a helyesebb információra szolgáló alkalmat még üdvözölje is) azt a hatást rajzolta, a melyet reá a nuncius esztorgmi, budapesti s nagyváradi ünnepteltes s nyilatkozatait gyakoroltak. „A modor, az időpont, a felépés, a vonatkozás — mondá Bánffy — a melyek őt minden jelenkezésénél kísérték, reám azt a benyomást tették, hogy *tűllepte a határt*, a mely őt belügyi kérdéseinkre vonatkozólag, mint egy külföldi hatalom (!) képviselőjét megilleti. És ezt az egész kormány nevében is mondta Bánffy, a mennyiben az, már maga is foglalkozott a nuncius dolgaival, sőt a közös külügyminiszterrel egyetértve, már a szentszéknél is kifejezte, hogy Agliardi szereplése a belügyekbe való beavatkozás látszatával bír. (!) Hát ez is valami az igaz, de az is igaz lehet ám, a mit a „Dunántúli Hírlap” után a „Religió” jegyez fel legközelebb, hogy Agliardi nemcsak az egyházpolitikai kérdésekben nyilatkozik elítélőleg a kormány ellen, hanem a miniszterelnököt „*finom satirikus mosolylyal*”, „*jó nevelésének látszó embernek*” titulálta. Bizonyosan nem úgy értette, mint mi, t. i. hogy *különböztetetlenül valna az országból, mint eszedzavarót.*

Egyházkerületi választások. A tiszánineni ev. ref. egyházkerületben megüresedett egy egyházi és egy világi tanácsbíróra, valamint az egyházi aljegyzőségre beadott szavazatokat mult hó 28-án bontotta fel az arra kiküldött bizottság. Beadatot összesen 362 szavazat. Ebből az egyházi tanácsbíróra kapott: *Irányfi Ferenc 197-et, Nagy Ignác 165-öt*, a világi tanácsbíróra: *Debrecei Bertalan 182-öt, Miklós Ödön 180-at*, az aljegyzői állásra *Czinkó István 197-et, Révész Kálmán 165-öt.* Tehát háromszori szavazás után sikerült a megüresedett helyeket betölteni. Vivant!

Lapunk zártakor kaptuk a megrendítő gyászelentést, a mely szerint

KOPRÉ FERENCZ

tiszta-luczi ev. ref. felkész, a-zempléni esperes, a sárospataki főiskola igazgató-tanácsának s papi vizsgai bizottságának stb. tagja, f. hó 2-án, életének 75-dik évben elhunyt s temetése f. hó 5-én d. u. 3 órakor leend.

Egy classicus műveltségű, szüntelen, de zajtalan munkában élő, dicsőséget, ünneptelteset nem kereső, a kötelesség útján soha el nem fáradó felkész és kormányférfiű dől ki benne legjobbjaink között. Legyen áldott közöttünk emlékeze!

Felölös szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűvel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félre 3 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 5 frt, fél
oldal 4 frt, negyedréz
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A nagy igazottság idején« — »Tanárképzés és tanárihiány.« *Buzs János* — »A polgári házasság törvényei parhuzamban az eddigi házassági joggal.« *Mitrovics Gyula*. — »Kopré Ferencz. 1820—1895.« *Sz. . . n.* — »A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.« *Öbrömböi Péter*. — »A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.« *R. Gy.* — »Irodalom« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Hirdetések.«

A nagy igazottság idején.

Sokszor utaltunk arra, hogy a r. kath. egyház miként tudja előbbre-előbbre a maga titkos hadait az akna-munkára. Figyelmzettük ev. ref. egyházunkat a Loyola fainak imitt amott való feltűnézésére; harci modoruk vakmerőségére, de rendkívüli bölcseségére is. — ha a körülmények úgy parancsolták. Elmondtuk többször, hogy a jesuitismus szelleme mily rohamosan hódítja meg a magyar r. katolikus egyházat s illetőleg vallásfeleket; miként szaporodnak egyetek, hódalmi vállalatokat; hogyan pápistáitják meg egyes jönevű írók a nemzet történetét s mint terjesztenek gonosz híreket felülünk bizonyos féltékenykedő Körökben s Bocskayt, Bethlent, Rákóczyt miként bélyegzik lázadóknak stb., stb. Saját felekezettünk talán igazat adott nekünk egyben-másban, de liberalismus nem engedte meg, hogy a XIX. század vége felé aggodalmaival ostromolja a konventet, talán a zsinatot vagy éppen az alkotmányos kormányt, a mely szintén a liberalismus szolgálatában állván, épüly el volt bizakodva az igazság kimaradhatatlan diadalához fűzött remény-ségében, mint a saját édes nagyjaink.

Kicsinyeltük ellenségünket s engedték, hogy nagygyá nőjön s minden kihasználható érdek megomogásával harcot kezdessen a fejlődő, modern Magyarország ellen, a mely immár a protestantizmusnak lón természetesen elvi szövetségesevé.

A róm. kath. egyház jagatott, zúgott az eretnekkel és zsidókkal paktáló modern állam minden újabb lépése miatt, de titkon egyre gyűjtögette erejét s mikor eléggé erősnek érezte magát, megkezdte a kulturharektó Róma támogatásával. A modern állam nem bírta megfékezni a Schoppereket és Molnárokat, mert még mindig dédelgemi kívánta a történeti jogokat, noha az azoknak megfelelő kötelezettségeken már át-gázolt az idő.

Láttunk nagy felvonulásokat az egyedül idévőtt egyház megmentése végett, s püspöki konferenciákat; olvastunk nagy felterjesztéseket s azokban megdöb-bentők gyanúsításokat s végre — miután minden kísér-letük eléggé jól sikerült — láttuk a néppárt megalakulását, fejlődését, a fő és alapság összehűlkezését a haladni akaró haza és a maradni nem tudó protestán-tizmus gyűlöletében.

Mindezek fölébe eljött Agliardi és pecsétet ütött a pápa nevében mindarra, a mit itt a modern haladás ellenében, a dúsan javadalmazott főpapság tudtával, az ultramontanismus elszánt katonái végbé vittek, sőt nem átalotta őket Róma áldásával is ösztökélni az eretnek-ség ellen való küzdelemre.

Ezt is csodálatos türelemmel néztük s fogadtuk, mint felekezet. Pedig a ki a mai néppártot céljainak elérésére tüzel, avagy nem tamad-e a protestantizmus ellen is? Hát nem az-e a néppártnak egyik nyíltan bevallott célja, hogy a községi közigazgatást s majdan az állami törvényhozást is elpápistátsa? Nem támaszt-e ez a néppárt-békétlenséget mindenütt, a hová bevonul s nem fogja-e idével kivetni halót minden olyan protestáns ellen, a ki valamely címen megejethető s betere-lhető? Igaz, hogy a béke ilyen megzavarása s az érdekeknek ilyen kiélezése ellen első sorban az állam kötelessége felvenni a keztyűt; de bizony-bizony nem volna csoda, ha elvégre a nagytürelmű protestáns egyházakat is elhagyná eddigi egykedvőségük s legalább valamely ponton kitörne a tiltakozás a felekezeti békeségnek napirenden lévő megzavarása ellen s ha nemcsak a fehér asztalnál, de a zöld mellett is történne valami, a mi figyelemzetés volna a modern államnak, hogy az Agliardik fricskát nem hajlandók többé elviselni. (Ez a nuncius új — tudvalevőleg — csak kath. Magyar-oszágot ismer!)

Távol van tőlünk az igazatának még csak szándéka is, de nem veheti senki sorc néven, ha forni kezd egy némelyikünk kuruc vére akkor, a mikor a Bánffy országgyűlési nyilatkozatát is sietnek a róm. kath. egyház fizetett lapjai kálvinista gorombaságnak titulálni, tehát olyasmit fedezni fel abban, a minek ahoz, mint az összes miniszterium jól megmondott tényéhez, éppen semmi köze sincsen.

Nem lehetünk közönyösekek azzal a szomorú való-sággal szemben sem, a mi a Bánffy-miniszteriumot érte az Agliardi — Kálnoky személye és személyes tényei miatt. Be kell vallanunk, hogy éppen most, az egyház-politikai küzdelmek végső óráiban sokszoros jelentő-sége van a Kálnokyt megmarasztó királyi levélnek s zavarba ejt minket protestánsokat is, hogy mimódon is tájékozunk magunkat a jövődségnek előre vetett nagy árnyéka között? Komoly dolog-e hát csakugyan az u. n. egyházpolitika s nem fog-e az — legalább

a reánk s az egész liberalismusra nézve döntő fontosságú részletekben csúfot vallani?

Kéves a remény ahoz, hogy a főrendiházhoz visszatult javaslatoik elfogadtassanak, sőt igen valószínű azoknak elbukása, esetleg a már szentesített törvények életbelépésének elhalasztása is. Mi lesz majd abból reánk protestánsokra, ha csak részleges reformok vitetnek keresztül s kőzudatba válik, hogy a r. kath. egyház a maga-termesztellenes szövetségeseivel erősebb, mint a modern állam, a mely előtt mi a mi kapunkat bizodalommal feltartuk? Mi lesz abból, ha — a mint látszik — a papjaink kezéből kivett jogokat oda adja a modern állam tanítóink kezébe s az által a falakon belül is ellenségeskedés támad közöttünk?

Egy új országgyűlés, talán egy új kormány osztalja majd el aggodalmainkat? Tartunk tőle, hogy a felzavart nemzetiségekkel szövetségelt, Rómából és Bécsből is istápoltr. kath. egyház oly erőfeszítéseket fog egy újabb választás esetére kifejtetni, a melynek a végén Belgiumban találjuk magunkat, vagy legalább a csendes, békés és biztos fejlődés sok időre lehetlenné válik. Pedig nekünk protestánsoknak magunknak is békeségre van szükségünk, hogy a változott viszonyok közé beilleszkedhessünk s jövedőnket üdvös, belső reformok által biztosítsuk.

Közköztudatgyűnk nem bír egy idő óta előre haladni; ha újabb és újabb kabinetválságok támadnak, ezen a téren is megakadunk s a modern állam a prot. egyházaknak sok szép ígérettel adósa marad.

Kívánjuk azért a békés kibontakozást, de a magyar nemzet és kormány megalázása nélkül. Róma diadala itt — visszaesés, a mi jelszavunk pedig „excelsior!” Mi nem élhetünk sem zavaros vízben, sem sötétségben. Tehát „mehr Licht“ mielőbb!

A pápa most már Anglia felé is kinyújtogatta kezét s ha egyebet nem, de zavart, bonyodalmakat, felekezeti féltékenykedést ott is sikerül előidéznie. Mindenütt, mindent megmereszt: nagy baj volna azért, ha a magyar kormánynak Róma szép szemei miatt kellene idő előtt elbuknia, vagy a mi annál is rosszabb, szégyenbe futnia.

Ettől a keserű kenyértől mentse Isten országunkat!

ISKOLAI ÜGY.

Tanárképzés és tanárhiány.

II.

Vallás- és közköztudatgyűnk a középiskolák második főbajának a *tanárhiányt* tartja. Szerinte ugyan, mint már említettem, ez a baj csak *partialis*, a mennyiben az állami iskolákban még eddig nem érezhető; de azt ő is kénytelen beismerni, hogy bizonyos szakokra, pl. a francia nyelvre, a német nyelv és irodalomra az állam is alig tud képesített tanárokat kapni. A baj aggasztó mértékben az ő állítása szerint tulajdonképen csak az autonóm intézetekben, de különösen a szerzetesek iskoláiban tapasztalható. A tapasztalat a miniszternek ezt az utóbbi állítását kétségteletlenül igazolja, mert hiszen sajnosan látjuk és érezzük, hogy ev. ref. gimnáziumaink némelyike, egyes tanszékekre többször pályázati hirdetés után sem tud a követelményeknek megfelelő tanárt alkalmazni. De igazolja egyúttal azt is, hogy a miniszter úr akkor, midőn e baj aggasztó voltát az állami iskolákban nem vette észre, még nem ismerte kellőleg a helyzetet.

Hogy a tanárhiány erősen érezhető a miniszter rendelkezése alatt álló intézetekben is, azt bizonyon lehet következtetnünk azokból a hivatalos sursányokból és levelekből a melyekkel, egyik-másik protestáns tanintézet tanárát sokszor közvetlenül, az iskolai év megnyitása előtt hívják, édesgetik a kényelmesebbnek ígérkező katedrára. Hiszen, ha az állam kellő számú tanerővel rendelkezik: akkor több évvel ez előtt nyugdíjazott tanárai közül egyeseket újra működésre nem szolgáltana fel s ragaszkodnék ahoz a célszerűnek látszó intézkedéshez is, hogy a végzett tanárjelölteket az úgynevezett gyakorlati-, illetőleg próba-évre szorítani kell és nem járna jó példával elől abban, hogy nem okeveles tanárokat nagyobb számmal helyettesekül alkalmaz.

Nem lehet tagadni, hogy a tanárhiány ez idő szerint középiskolai oktatásunknak egyik legfőbb s *általános* érzett baja s ez az általános baj nem fog csekélyebbnek tűnni fel az által, hogy az ország különböző jellegű tanintézetei között kisebb s nagyobb mértékben szét osztva mutatjuk be a tanügy iránt érdeklődő közönségnek. Ez a közönség, vagy legalább ennek gondolkodóbb része bizonyára tisztában van a vallás- és közköztudatgyűnk által említett „*partialis*” tanárhiány valdai okával is. Annak az okát, hogy az állami iskolák ez ideig könnyebben betűtákt töltöttek a megüresedett tanszéküket, mint az autonóm felekezeti és szerzetes rendi tanintézetek, nem csak abban találja fel, hogy a közköztudatgyűnk miniszterium, a rosszabbul díjazott felekezeti tanárok közül, a kiknek újszólóvan semmi nyugdíjgényük nem volt, könnyű szerrel toborzhatott évenként egynehány tanerőt; hanem különösen abban, hogy úgy az autonóm felekezeti, mint a szerzetes iskolák csak is a saját felekezetiukhoz tartozó tanárokkal tölthetik be tanszéküket, az állam pedig a tanárok vallására nincs, a mint hogy nem is lehet tekintettel s így az izraelita vallású tanárjelöltek, mind az ő rendelkezésére állanak és hogy ezek szép számmal vannak, kitűnik a miniszter legutóbbi hivatalos jelentéséből is, a mely szerint a bölcsészeti-hallgatóknak több mint egy hatodrésze izraelita. A szerzetes rendek iskoláiban a tanárhiányuk az előbb említett kivül van még nagy oka is, s ez az, hogy a tanárok közül sokan, midőn az állami képesítő oklevelet sikerült megszerezniök, kiléptek a szerzetes kötelekéből, jól tudván, hogy az állami tanintézetekben is tüstént alkalmazást nyernek, mint ez *Hévízy* a budget-vita alkalmával példaképp is igazolta.

A tanárhiány tehát országos baj, mert kisebb-nagyobb mértékben jelenleg mindenféle kormányzat alatt levő középiskolában érezhető s a közel-jövőben igen valószínűleg, legalább egy ideig még aggasztóbb mértékben fog növekedni a felekezeti és községi iskolák tanárai részére felállítandó, országos nyugdíjintézet idősebb tagjainak nyugalomba lépése folytán. Épen ezért nem lehet minden alkalpékkülínek tartanunk azt a véleményét, hogy a közköztudatgyűnk kormány azért kékül oly soká a törvényhozás által is elfogadott nyugdíjintézet megnyitásával, hogy elaggott protestáns tanáraink legalább még egy iskolai éven át a tanügy szolgálatában kénytelenek legyenek megmaradni. Hát ha ez igaz volna, a miniszter úr eljárását sem jogosnak, sem méltányosnak nem lehetne nevezniök, sőt még talán hasznosnak sem lehetne tartanunk, mert ezzel a tanárszükség miatt beállott nagyobb baj kitörését legfeljebb egy évvel elődzná ugyan, de meg nem akadályozhatná, sőt könnyen megtörténhetnek, hogy tettevel egy időre visszariasztaná az ifjakat a tanári pályától s így a baj lefolyását meghosszabbítaná.

Ha a tanárszükségen segíteni akarunk: mindenk

előtt a baj szülő okát kell ismernünk és aztán annak megszüntetésére törekednünk. Ezekkel az okokkal újabb időben gyakrabban foglalkoznak hírlapjaink s tanügyi folyóirataink. A miniszter ismeretes beszéde óta különösen az »Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közöny«-ben jelentek meg erre vonatkozó cikkeik, melyek a baj legfőbb okát abban találják, hogy mai időben a tanárnak nincs meg az az erkölcsi és társadalmi tekintélye, a mely közhasznú működéséért méltán megilletné. Ezekben a cikkekből talánunk aztán olyan nyomolnák látszó okokat is felsorolva, melyek állítólag a tanári tekintély alászállását idézik elő. Ilyenek elég bő számmal mutat be a »Közöny« folyó évi 30. számában Heckinger István, pécsi állami főreáliskolai tanár, melyek előtérben, felekezeti professzorok előtt már csak azért is érdekesekek lehetnek, mert azokból az állami iskolák tanárainak annyira magasztalt és sokak által irigyelt helyzetéről némi fogalmat szerezhethünk.

Heckinger szerint a tanári állást a társadalom nem becsüli kellőleg, mert a tanár munkája nem áll oly közvetlen összefüggésben a közönség anyagi érdekeivel, mint az ügyvéd, orvos, mérnök, s a törvénykezési hivatalnoké. Ezeknek szakértelmét, ügybuzalmát közvetlen összefüggésben találja az egyén társadalmi előnyével és anyagi existenciájával, ellenben a tanárfürő munkáját csak olyan nagy időtartam után méltányolhatna a közönség, a mikorra nem csak ilyen, előtte aprólkos dolgokat, de világ-eseményeket is elszokott felejtani. Nem becsüli azért sem, mert a mai társadalom a vagyongyűjtést tartja az élet első követelményének, a tanárok-nak pedig fizetésükből nem csak vagyont gyűjteni általában nem lehet, hanem rangbeli tisztességükhöz, illően megélni is csak egy kis részök képes és épen e miatt nem felelhetnek meg a társadalom azon várakozásának, hogy olyan élelmódot és társadalmi viselkedést tanúsítsanak, mint a velök egyenlő intelligenciájú, de jobb módban levő emberek; vagy ha olyan módban élnek, akkor minden tekintetben tönkremennek. Ezeknél a külső vagy társadalmi okoknál még fontosabbnak tartja a belső vagy adminisztratív okokat, melyek szerinte jó részben még Trefort miniszterisége alatt támadtak. Trefort telve volt reform-ideákkal, környezete pedig a külföldi lapokból kölcsönzött végrehajtási módokkal, de a maguk helyzetét egyik sem ismerte kellőleg s ez volt az oka, hogy a miniszternek semmi sem sikerült úgy, a mint ő azt előre elgondolta, a mit aztán a tanár-világ silányságának tulajdonított. És ez a hite többször olyan kifakadásokra ragadta s olyan rendeletek kibocsátására indította, a melyek sem a tanári foglalkozás iránt való tisztelet megszerzésére, sem a tanár önértetének emelésére nem szolgáltak. Ekkor következett be az az időszak, melyben az előjáró tanárfürő a sikertelenségért mindig az alantósabbat ültette a vádoltak padjára. Ebben az időszakban kezdődik az önértetes és szabad gondolkodású férfiak elnyomtatása s a hielkedők folytonos emelkedése; továbbá az igazgatók önkényes eljárása, melynek gyakran a tanárok igazságtalan elmozdítása volt a következménye; a hit és szabad meggyőződés üldözése s a tanároknak és családjaiknak a vándororgányokhoz hasonló ide-oda hányásvetése. Es ezek fölé jött még a *protectio*, mely csak hamar uralkodó hatalomná nötte ki magát s a valódi érdem mellőzésével érdemtelennel töltötte be a jobban díjazott vagy tekintélyesebb állásokat. »Az ilyen szellem hatása alatt — mondja Heckinger — a társadalom a tanárfürő, — illetőleg a tanügyi pálya értékét legkevésbé becsülheti.«

Örömmel vallom be, hogy előttem, ki kezdettől

fogva az ev. ref. egyház szolgálatában állók, ezek az adminisztratív okok, a melyek miatt Heckinger szerint a tanári állást a társadalom kellőleg nem becsüli, ismeretlen; azonban azt elismerem, hogy ha ezek a miniszter rendelkezése alatt levő középiskolákban csakugyan meg vannak, a tanári hivatal tekintélyét semmi esetre sem emelik és az önértetesebb ifjúságot a tanári pályára nem buzdíthatják. Csak az a kérdés, hogy ezek az okok valósággal okok-e és nem okozatai-e a tanár által szolgáltatott okoknak? Megvallom, hogy az én fejembe igen nehezen tud betérni az a gondolat, hogy egy iskolafentartó vagy kormányzó testületnek érdekében állana az, hogy tanáraink tekintélyét a társadalom előtt alássa. Sőt én úgy tudom, hogy épen az erősen vádolt Trefort miniszter több olyan intézkedést tett, a melyeknek czélja egyenesen az volt, hogy a tanárok tekintélyét a társadalom előtt emelje. Ilyenek tartom p. o. azt az egyszéruinek látszó és sokak által kárhözottat rendeltét is, hogy az iskola évi értesítőjében, mely minden tanulóknak kiosztatik s így szélesebb körben elterjed, minden tanár neve után kitévéssek az a tiszteletbeli állás is, melylyel ezeket a társadalom kitüntette.

Azt sem vagyok hajlandó teljesen elhinni, hogy a társadalom a tanári állást azért nem becsülné meg kellőleg, mert a tanár munkájának eredményét csak hosszú idő múlva tudja észrevenni, mikor már azt rendszeren elfelejti; mert hiszen a tanári állásról beszélvén, nem egy, esetleg alsóbb osztályban működő tanárról van szó, hanem mindazokról, kik azt az ifjút egészen a kenéyr botjáig elvezették. Az sem egészen áll, hogy az ügyvéd, orvosi, mérnöki állást a társadalom sokkal inkább megbecsülné, mint a tanárit; mert hiszen látjuk, hogy a körorvosok és a mérnökök csak nem régen is épen társadalmi tekintélyük növelésének érdekében mozgóldtak. Azt meg aztán határozottan kétségbevonom, hogy a társadalom csak a pénzes, a vagyonos embereket hajlandó megbecsülni; ellenben azt tapasztalásból mondhatom, hogy a sok idegen hangzású tanár név, a melynek egy részét a tiszta magyar vidéken lakó nép tisztességesen kimondani sem képes, az elmult győletes időszakra emlékezteti s bizonyos tartózkodásra indítja a társadalom egy részét.

Én azt hiszem, hogy a Heckinger által felsorolt okok mellett még igen sok intézetben lehetne találni olyan okokat is, melyek egyenesen magukban a tanároknak vannak meg s ezekkel épen magok a tanárok csökkentik a társadalom előtt állasuk tekintélyét. Azok a hivatalból történt tanári áthelyezések; azok a fegyelmű vizsgálatok, melyek az állami iskoláknál olyan gyakran előfordulnak, bizonyára nem minden ok nélkül történnek. Elégbe bizonyítja ezt a budapesti és legközelebb a nagyváradi eszt, a mely bizony nem csak az illető tanártestület tagjaira vet sőtét árnyékok a társadalom szemében, hanem általában az ország tanárságára is. Igen nagy baj különösen a legtöbb állami intézetben az is, hogy a tanárok az igazgatoban, mint közvetlen felügyelőjökben rendszeren titkos ellenséget látnak s épen ezért annak működését nem előmozdíttani, hanem akadályozni igyekeznek, a miből aztán számtalan összeütökös és kellemetlenség származik, a mi rendszeren a nagy közönség körébe is kiszivárog. Ezért tartom én helyesnek az ev. ref. tanintézeteknek azt a szokását, hogy az előjáróság a tanárok által kijelölt egyének közül választja az igazgatót, mert ilyen módon az igazgató működéséért úgyszólván az egész tanári kar is bizonyos felelősséggel tartozik. Arra nézve, hogy a társadalom a tanári állást kellőleg megbecsülje, magában

vége sem egyik, sem másik iskola-fentartó testület nem tehet eleget, mert ez jó részben magoktól a tanárok-tól függ!

Ilyen véleményben lévén, nagyon természetes, hogy a tanárihiányt sem egyedül azokban az okokban keressem, a melyekben a »Közlöny« cikkezői feltalálni vélik. En megvallom, hogy a most észlelhető bajt csak időszakinak tartom, melyet előre nem látott körülmények idéztek elő, a mint ezt középiskoláink statisztikai adataiból is meggyőzőleg ki lehet mutatni. Tudjuk, hogy középiskolai tanárképzésünk kezdete — komolyabb értelemben véve — a hetvenes évek elejére esik, a midőn br. Eötvös miniszter buzdította folytán több száz ifjú gyűlt össze a budapesti egyetem bölcsészeti karán, hogy magát a tanári pályára kepezze. Ilyen módon a tanárjelöltek száma annyira megszorodott, hogy a nyolcvanas évek elején, — kevesebb lévén a szükséglet, mint a kínálat — bekövetkezett az az állapot, melyre ma is szeretnek hivatkozni, hogy sok végzett tanárjelölt évekig nem tudott állomáshoz jutni. Igen valószínű, hogy ez a tapasztalat több ifjút visszatartott a tanári pályára lépéstől; de a később bekövetkezett tanárihiány nem innen származik, hanem részben az 1883-iki középiskolai törvény megalkotásától, mely a felekezettől is megköveteli, hogy tanári állomásaik az állam által képesített egyénekkel töltsék be; részint a tanárképzési cursus meghosszabbításától és a tanárvizsgálat szigorításától, a mely több szegényebb és kevésbé tehetséges ifjút visszarúszthatott a professzori pályától. Származik azoknak az új pályának megnyitásától is, a melyek igen sok középiskolát végzett ifjút elvontak a régebben ismert pályáktól; ilyenek p. o. a vasúti hivatalnok, posta és táviradi, a körjegyzőségi, újjóindán rendezett állomások, valamint a katonaság, melyre évről-évre számosabban lépnek ifjaink közül, habár a legelőbb a gimnázium bevezése előtt. De mindezeknél nagyobb ok: középiskoláink számának gyors növekedése, meglévő csonka gimnáziumaink fejlesztése s a régebbi teljes középiskolákban a tanári állomások rendezése és szaporítása, valamint a párhuzamos osztályok felállításának szükséges volta. Mindezek oly rohamosan következtek be, kivált a legközelebbi években a felekezeti és községi iskoláknak adott állássegély miatt, hogy a 4—5 évvel előbb tanári pályára lépett ifjakkal a hirtelen fellépett szükséglet nem lehetett a kívánalmak szerint pótolni.

Csak egy pillantást kell vetni közoktatás ügyünk statisztikai adataira, hogy igazolva lássuk az előbbi állítást. 1867-ben volt összesen 164 középiskolánk s ma van 184, tehát ez alatt az idő alatt húszszal szaporodott. Még nagyobb a különbség, ha a teljes és csonka gimnáziumokat hasonlítjuk össze. 1867-ben volt összesen 72 nyolc-osztályú középiskolánk, 1883-ban már 103, ma pedig van 125; tehát 1883-ig 31-cel, 1883-tól pedig 22-vel több. Szintén ilyen rohamos szaporodást látunk az osztályoknál, mert míg 1885-ben csak 1177 rendes és 53 párhuzamos, tehát összesen 1230 osztály volt; addig 1894-ben már 1248 rendes és 119 párhuzamos osztály állott fenn a tanulók befogadására.

A statisztikai adatok igazolják azt is, hogy a tanári pályára lépő ifjak, illetőleg a tanárok száma nem fogyott, hanem fokozatosan szaporodott, mert 1882-ben működött összesen 2421 tanár, 1885-ben már 2678; 1888-ban 2913; 1891-ben 3084; 1894-ben pedig 3230, tehát az utolsó 3 év alatt 146-tal növekedett. Szaporodott a rendes tanárok száma is, mert a legközelebbi 3 év alatt 1687-ről, 1788-ra emelkedett. Hogy még is az osztályok számával nem épen egyenes arányban növekedett

a tanárok száma, azt, mint említettem, a váratlanul bekövetkezett gyors fejlődésnek kell betudnunk; de ebből teljességgel nem lehet azt következtetni, hogy a tanárihiány állandó baja lesz közoktatás ügyünknek.

Én hiszem, hogy a felekezeti iskolák kedvezőbbre fordult viszonyai, a tanári fizetések kilátásba helyezett emelése s a tervezett újabb ösztöndíjak ösztönözni fogják tehetségesebb és magukban hivatást érző ifjainkat, hogy nagyobb számmal lépjenek a tanári pályára. És ha valódi hivatással és lelkesedéssel megáldott ifjaink vállalkoznak a testvéri hivatalra, annak tekintélyét is képesek lesznek a társadalom előtt fenntartani és emelni.

Buza János.

TÁRCA.

A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.

Egyházi jogi tanulmány.

(Folytatás.)

Az 1061—1073-ban tartott lateranumi zsinat a 7-ik izig terjesztette ki a házassági akadályt, de a melyet III. Innocencius pápa már 1215-ben a negyedik lateranumi zsinaton a negyedik izre korlátozott. Ez volt irányadó a tridentini zsinat végzése is, a midőn, tudvalevőleg, a katolikus egyház híveire ma is kötelezőleg meghatározta; hogy a vérokonok egyenes ágon végtelenség, az oldalágon levők első izen semmi feltétel alatt nem köthetnek házasságot. Ugyancsak az oldalágon negyedik iz tilatlik az, de felmentvény nyerhető.¹

Ez irányadó a sógorságra nézve is. Egyenes ágon sógorok ugyanis egyáltalában nem, oldalágon levők pedig negyed izig felmentvény mellett köthetvén érvényes házasságot. Mindenesetre saját külön felfogása a kánonjognak az, hogy eltérve a protestáns felfogástól, a törvénytelen házasságból is sógorsági viszonyt állapít meg és azt a második izig tilalmazza, nem is említvén azon, semmiféle természetjogi alapon sem nyugvó felfogását, a mely szerint, ezeken kívül még az úgynevezett »szellemi rokonság« megkülönböztetésével tette bonyodalmasabbá, rokonságot veven fel például a gyermek és keresztszülők, sőt a bérmet és annak ezen alkalommal szereplő bérma-születje, a keresztelő lelkész és a megkeresztelt egyén között is. A gyakorlatban persze, nem hiszem, hogy ezt ellenőrizte volna valaki... Nem, még a papi nőtérségek, az emberi természet törvényei szerint együtt járó kísértések és bállepések szempontjából sem.

Magyar hazánk egyik, legtrébb és legtekintélyesebb jogforrása: Verbecey „Hármas törvénykönyve” a vérokonok közt 4-ik izig tiltja a házasságot s azt mondja: »ha tudván és az atyjok fainak és azoknak, kikre ő utánok jóságok szállana, ellenzések és tilalmak ellen egybeházastak, magzatjuk, kik együltlakásokban születtenek, szüleiknek javaiból és jószágukban örökösök és részeseik nem lehetnek.«²

Ismeretes a magyar történetből, hogy épen a királyi fiskus kapzsisa miatt, minő lelketlen fosztogatásokra és ő családok vagyoni tönkretelésére és kiirtására szolgáltatott alkalmat és alapot ez a törvény. Valamint — ezek

¹ L. Az atyjóság, mint házassági tilalom történeti fejlődését. *Bingham* »Antiquitates Ecclesiasticae« Editio secunda, Halle, 1760, IX. volumen, 290. köv. lap. — E. Lonicovics József »Népszertsi egyházi archeologia.« Pest, 1865. II. kötet 341. s. köv. lapok.

² L. Verbecey »Tripartitum« Titulus 107.

közt — az is, hogy *Dobó Ferenc* ennek alapján indította meg sógora, az ismeretes magyar költő, *Balassa Bálint* ellen, az annyira nevezetessé lett *vérfertőtlenítési* pert 1585-ben, a melyben a szépekké költő lelkileg is végképen megtört és anyagilag is tönkrement.¹

Magyar protestáns egyházunkban ebben a tekintetben, a történeti adatok tanúsága szerint, egész a *II. József*-féle házassági nyílt parancs idejéig, ingadozó elmélettel és gyakorlattal találkozunk. Ezt bizonyítják különböző időben kelt kánonánk és régebbi szertartás könyvrőink utasításai. Noha ezek közül is némelyik inkább csak irányadó elveket ad, mint számokban határozó a fokozatoknál illetőleg.

Igy az 1562—1563-ból kelt *Tarcal-tordai zsinat XXIX.* cikkulájában mondja: „A grádusoknak avagy atyafiság izeneik különbségét, a mint az isten beszédében meg vagyon írva, megszeplősítés nélkül megtartandóknak lenni ítéljük. Mózes III. könyv. 18; 1. Korint. 5: 1. Nem is akarunk bőrcselkedni az isten felett. Jóehet itt is meg kell tekinteni: nem csak mi legyen szabadok, hanem mi legyen hasznos is. És a mi szabadságunkkal az épületre, hogy keljen élni, szorgalmasan tanítjuk.”

Bizonyára helytelenül fogóknak fel a *Tarcal-tordai zsinat* ezen kánonjának irányzatát és rendelkezését, ha annak betűiből azt a következtetést vonnók ki, hogy a rokonsági tilalmait a házasságkötésnél csak az idézett Mózesi könyvben megemlített esetekre kívánta szorítani, mert hiszen ezen idézett bibliai irat XVIII. részének erre vonatkozó 7—18. verseiben csak az egyeses ágú vérrökonok és sógorok és oldalági elsőfokú, tehát a testvérek között való nemü vegyülés számítatik a vérfertőzés közé. A szóban forgó kánon bizonyosan tovább ment még a tisztán erkölcsi tilalmak felfogásában, bár azokat közelebből nem jelöli meg, a mit eléggé igazol az idézett kánon azon élv álláspontja, hogy a midőn hangsúlyozza, hogy itt is meg kell tekinteni nem csak azt, mi legyen a szabadok, hanem azt is, mi legyen hasznos is: egészen annak a szigorú felfogásnak adott kifejezést, a mely az erdélyi ev. ref. egyház jogában tényleg is megvan, kimondatván, hogy, mint-hogy a házasságkötésnél nem csak arra kell tekinteni, a mi szabadok, hanem arra is, a mi *tisztelességes*, apa és fiu nem vehetnek el két nőtestvért s erre külön püspöki engedélyt kell kieszközölni.

Az 1567-ik évi *debreceni nagyobb cikke* XXIV. cikke, bár nem mentegetődzéssel, már számmal jelöli meg a tilalmazott fokot, ezt mondván: „Bár az irás nem tiltja a házasságot a másod- és harmadfokon; mindazáltal, hogy a gyöngök meg ne botránkozzanak, a *harmadik* fokon belől nem engedjük meg a házasságot.”² Ma még felderítendő kérdésül áll előttünk, ha az a fokmeghatározás a *sógorági* viszonyra is kiterjed-e, a melyet ez a cikk nem emlit, vagy pedig egyszerűen a *rokonságra* vonatkozik?

Azt a feltevést, hogy a *debreceni*, most említett *nagyobb cikke* még csak a *vérrökonok* tilalmazott ágainak meghatározására gondoltak, erősen támogatni látszik azon körülmény, hogy már az 1649-ik évi, úgynevezett *Geleji Katona*-féle kánonok, majdnem szorúlszóra, a *debreceni zsinat* szavait használván fel, kiegészítik annak bizonytalanságát és a *sógorági tilalmat* is határozottan megállapítják, *LXVIII.* kánonjában ezt mondván: „Bár a szentírás a házasságot a harmad és negyed fokozaton nem tiltja, mégis, hogy a gyenge hitűek meg ne botránkoztassanak, a mi nemzetünk szokása szerint, a vérrökonok, negyedik és a *sógorág* ugyanannyi fokáig meg van nekünk tiltva.

Az 1558., 1577. és 1580-ban tartott *körméci konventek* már egy fokkal lejjebb szállították a tilalmakat, kimondván, hogy a vérrökonok közt *harmadik* fokig van tiltva az egybekelés.¹

Azt egyébiránt, hogy milyen nagy volt az ingatlanság és határozatlanság magyar református egyházunk gyakorlatában e tekintetben, az itt közlött történeti adatokon kívül nemmi sem bizonyítja világosabban, mint az, hogy még egymáshoz közel eső idők *szertartásos könyvrői* is jelentékenyen eltérő utasításokat adnak azon kor gyakorlati lelkészeinek.

Samarjai példálú ezeket mondja: „A vér szerént való atyafiak és rokonságok között tiltjuk a házasságot *negyed* izeg, hasonlóképen az anyyi ize való házasságot sem engedjük. *Botránkozáson eltávozásért a komák és komák között való házasságot sem javalk.*”² De *Mr. Melotai Nyilas István* ezt a kérdést az *elválasztás* okaihoz hozván összefüggésbe, „törvénytelen egybekelésnek nevezi a házasságot a vérszerént való atyafiságnak és sógoráságnak ize vagy grádusa ellen, tudniülk *második és harmadik* izeben.”³

Mindeme határozatlanságnak és bizonytalanságnak is, ismét a *II. József*-féle „*házassági nyílt parancs*” vetett véget protestáns egyházunkban, a midőn annak 13—16. §-aiban eképen rendelkezik: „A vérrökonokat, egymással házasságra lépni képteleneknek nyilvánítjuk, a következő móddal. Lemenő ágban a nem képesség végtelenig, oldal ágban pedig nem tovább terjedend, mint: a fi és nővér közt; úgyszintén a testvér s a másik testvére gyermekkel között, végre két testvér között. 14. §. Ezen nem képesség az oldalrökonok közötti házasságra nézve, különbség nélkül értendő, nem csak azon esetben, ha a testvérek egy atyától és egy anyától származnak; hanem akkor is, ha csupán közös apjuk vagy anyjuk van, a mi nem csak a törvényes, de a törvénytelen ágyból született rökonokra is értetik. 15. §. A sógorás is, az egy-máshoz legközelebbi sógorágban álló személyek a házasságkötésre képtelenekké teszi; de ezen nem képesség csak a 13. és 14. §-ban említett személyekre szorított t. i. a férjnek néje ott elsorolt rökonaiav, viszont a nőnek férje ott említett vérrökonaiav, házasságra lépnie nem szabad. Ezen sógorás, a polgári szerződést illetőleg, csak érvényes házasságból, nem pedig törvénytelen ágyaságból ered és ezért az ilyen ágyasság a házasságnak, mint polgári szerződésnek, a fentirt rökonokra nézve akadályt semmiképen nem szolgál. 16. §. Ha mindazon által valamely, különös esetben, igen fontos okok javosolnak az előbocsátottak szerint vérségi vagy sógorági kapcsolatban álló személyek közötti házasság megengedését, az ilyen eset nekünk mindenkor előre felterjesztendő lesz s csak kegyelmes engedelmlünk megnyerése után lesz szabad az egyházi hatósághoz fordulni a dolgot iránt.

Összegezve a szöveg itt közölt egészének tartalmát, mint tudjuk: ezen nyílt parancs a rokonság és sógorás akadályait magyar protestáns egyházunkra nézve kötelezőleg eképen állapította meg, hogy *házassági egybekelés semmiképen sem lehetséges az egyeses ágú vérrökonok, egyeses ágú sógorok és az oldalágon első fokon rökonok közt; felmentvény mellett házasság azonban köthető oldalágon másodfokon rökonok, tehát az unoka testvérek és oldalági sógorás esetében szintén az első és másod fokon.*

Uj házassági törvényünk e tárgyban eképen rendelkezik:

II. §. Nem köthetnek egymással házasságot:
a) *vérrökonok egyeses ágán;*

¹ *L. Bibini* »Memorialia.« I., 144., 517., 524. l.

² *L. Samarjai* i. m. 119 l.

³ *L. Melotai Nyilas István*: »Agenda.« Várad. 1653. 204. l.

¹ *L. Szilády Áron* »Balassa Bálint költeményei.« Budapest 1879. Bevezetés.

² *L. Kiss Áron* i. m. 405 l.

³ *L. Kiss Áron* i. m. 577. l.

- b) testvérek;
 c) testvér testvérének vészerint: testvérmazójával;
 d) az egyik házastárs a másik házastársnak egyenes ágbeli véréknélval, a házasság megszűnése vagy örvénytelenné nyilvánítása után sem.

Nem tesz különbséget sem a származás törvényes, vagy törvénytelen volta, sem az, hogy a testvéreknek mindkét szülője vagy csak az egyik közös.

A c) pont esetében a király az igazságügyminiszter előterjesztésére följelentést adhat.

(Folyt. köv.)

Mitrovics Gyula.

KOPRÉ FERENC
1820-1895.

Kopré Ferenc született 1820-ban, Abauj-Tornamegyében Radvány községében. Atyja Ferenc odaváló lelkes, édes anyja Lengyel Eszter volt. Elemi oktatásban a szülei háznál, édes atya vezetése alatt részesült. 1828-ban a sárospataki főiskolába vitetett, hol a gimnáziumi tanulmány bevégezése után, 1836-ban írt alá az iskola törvényének. Az akadémiát pályát 8½ év alatt futotta meg, minden tudományban kitünő eredménnyel. 1844-ben az esküdési diákok díszes karába vétetett fel s mint ilyen segédtanári minőségben (praeses) az 1844/5-ik iskolai év utó felében görög nyelvet tanított, az 1845/6-ik iskolai évben mint köztanító (publicus praceptor) az alsó szónoklati (IV) osztályt vezette, végre az 1846/7-ik iskolai év első felében a héber nyelv elismert adta első s ugyanazon évben az ifjuság által az ellenőrségre (contrascriba) is megválasztott. Ellenőri hivatalával iskolai pályáját bevégezvén, 1847 március havában Szabolcs megye Berczel községében a Boronkai Ágoston háznál vállalt nevelőséget. Az alatt, míg itt egy évig és három hónapig forgolódot, az a. zempléni egyházmegye közönsége előtt 1847-ben bekezelési vizsgát állott és az 1848-ik évi tavaszi közgyűlés által Czigandra rendeltetett káplánul. Itt káplánságban 3½ évet eltöltvén, 1851 december havában Ondra ment helyettes lelkésznek, hol 1852-ben a tavaszi egyházmegyei közgyűlés rendes lelkészévé erősítette meg. Itt élt 1865 április 24-ig, midőn az örösi egyház vezetését vette át. Örösről 1885-ben Tisza-Lucz választotta lelkészül, hol a folyó év május 2-án érte utól a halál.

A boldogult alapos tudományi készséggel mellet az igénytelen szerénység, becsületesség, hivatali buzgóság, rend és pontosság példányképe volt. Az egyházmegye őt már igen korán a főjegyzői állásra melta, majd tanácsbíróvá, végre 1880-ban esperességre emelte. Nem volt a szónak embere, de gondolatait annál szabatosabban tudta írásba foglalni és erélyes hangú körleveleivel az egyházmegyét kormányozni. Tudomány és bölcsesség előtt hajlott meg az egyházmegye akkor is, midőn őt mind a debreceni, mind a budapesti zsinatra képviselőül választotta. Hosszú, 44 éves papi pályáján folytonosan nagy érdekeltiséggel viselkedett az oktatás és nevelésügy iránt, Sokáig hű és munkás tagja, majd elnöke volt az egyházmegyei tanügyi választmányának. Az egyházkerület bizodalomból tagja volt a lelkésznevelő bizottságnak, a főiskolai tanügyi bizottságnak, majd a zsinati törvények szerint alakult igazgatótanácsnak.

Temetése folyó hó 5-én nagy közönség részvétel mellett ment végbe, jelölül ama tiszteletnek és szeretetnek, mely őt életében folyvást kísérte. Az egyházmegye egyházi és világi tanácsbírái, papjai és tanítói

nagy számmal voltak jelen. Képviselet volt a sárospataki főiskola és több egyháztanács is küldötti által. A gyászszertartást a háznál Kónya András egyházmegyei főjegyző végezte, a sárnál Kenyercsery Árpád s. lelkész, beszélt. A gyászszertartás ünnepeles komoly, hangulatát nagyban emelte a közreműködő énekkar, mely a vidéknek dicsőségére válik. Sz . . . n.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése f. é. máj. 7 és következő napjain tartotta Kiss Áron püspök és Vályi János főgondnok elnöklése alatt Debrecenben. A közgyűlést megelőzőleg azonban egyes bizottságok már napokon át dolgoztak s készítették elő az ügyeket, főleg az egyházkerületi népiszkolai és középiskolai bizottságok.

A gyűlést püspök úr nagy és mély hatást keltett s a mai viszonyokra való alapos vonatkozásokkal teljes, lélekemelő, a jövőben bizni tanító imájára nyitotta meg, mely után ugyanó olvasta fel rövid, de találó vonásokban szerkesztett évi jelentését, melynek szinte igen meghatározó részlete volt az elhunytakról, azok között főleg K. Tóth Mihályról való megemlékezése; a ki után kidőlték még vezér-embereink sorából Frater Imre, Ujfalussy Sándor egyházmegyei gondnokok. Bejelentette még, hogy a betegeskedő Dr. Bazsonyi Lajos, egyházkerületi jegyző helyett és tisztára a volt egyházkerületi világi jegyzőt, Dr. Kovács Sándort hívta be a jelen gyűlésre. ki meg is jelent.

Bejelentette még a püspök úr, hogy az 1894. évi október 31-én az egyházkerületi egyházi értekezlet megalakult; azután egy indítványal zárta be meghatározott szavakkal jelentését. Felemlítette ugyanis, hogy K. Tóth Mihálynak az egyházkerület adása maradt. Nevezetesen az aradi gyásznapok után azt ígérte neki, hogy családjáról gondoskodni fog; azonban erre szükség nem volt, mert gyermekei felnövekedvén, e gondoskodást nélkülözhettek. Indítványozza tehát püspök úr, hogy e tartozást röjjük le akként, hogy állítsunk a dicsőült jeles szónok és kitünő hazafinak emléket s erre adakozásra hívja fel a tagokat. Az indítvány, természetesen, elfogadtatott.

Bejelentette végül, hogy a debreceni ev. ref. egyház a tanárválasztó küldöttségbe 8 tagot választott 3 évre, a következő napon az egyházkerület is választani fog 8 tagot s ezek együtt a püspök és főgondnok elnöklése alatt alkotják a tanárválasztó bizottságot.

Felemlítette még, mint fontos tárgyat az egyetem lelkészi gyámintézetnek új szervezetét, mely a gyűlés tárgyai közt fog előfordulni, de a figyelmet is felhívja rá s ezzel a tavaszi közgyűlést megnyitotta.

A tanítói vizsgákat vezető bizottság egy nagy jelentőségű kérdést terjeszt elő a hitthanhallgatók tanítói vizsgája ügyében s javasolja, hogy a e részben készített szabályzat revízió alá vessék, sőt az egyöntetű eljárás céljából a konventre felterjesztés intéztessek.

K. Tóth Kálmán könnyebbé önhajtja ezen vizsgákat tenni; mert ez, az eddigi rendszer mellett, nehezíti a teológusokra nézve a helya megfutását s ez is egy ok arra, hogy mindig kevesebben jelentkeznek a nehéz előkészülettel s kevés javadalommal járó papi pályára.

Garzó Gyula szerint, miután nem minden egyházkerületben tartatik meg a teológián ez a tanítói vizsga, meg aztán, mivel nem is minden lelkész lesz egyszersmind

tanító is, a konventet felkeretni javasolja, hogy a theologusoknál a tanítói vizsgát törölje el.

Kovács Lajos is ily értelemben nyilatkozván, a tanítói kényyszer-vizsga törölletett.

Másik nyomós kérdés, hogy a diplomával bíró tanítók felmentessenek-e az ének és vallastani külön vizsga tétele alól? E tekintetben tanítók kérvényeztek az egyházkerületnél. A sárospataki tanítóképzede igazgatósága átiratot is intézett, hogy sérelmet lát a külön vallásvizsga követelésében.

A konvent e tekintetben maga is óhajta az egyöntetű eljárást. Az mondatot ki, hogy a hol az egyházkerület megbizottakat küldenek az állami tanítóképzedei tanítók vizsgáira, ott külön ének- és vallás vizsga a diplomát szerzett tanítóktól többé ne kívántassék.

Az országos egyetemes lelkesítő özevgy-árva gyámintézet szervezte az egyházmegekre azzal küldetik le, hogy azzal siessenek átvizsgálni minél előbb, hogy az egyházkerület is október 1-ig a véleményét reá kimondhassa, hogy az intézmény 1896. január 1-én életbe léptethető legyen.

Küldöttség szabályzatot készíten a presbitériumok által adandó szavazatok körüli eljárásra nézve, e szabályzat a jelezőkönnyben megközvetetik s a jövő gyűlésre tárgyalásra kitűztetik.

Hosszas, beható, érdekes és tanulságos vitát idézett elő az egyházkerületi tanügyi bizottság tőjből való szervezése tárgyában készült javaslat. A javaslat szerint t. i. az egyházkerületi tanügyi bizottság állana az egyházkerület által választandó 6 a debreceni egyház által választandó 6, és a debreceni tanári kar 6 küldöttesből püspök és főgondnok elnöke alatt; tehát a vidéki, az egyházkerületből közpiskolák nem lennének képviselve. Ez ellen szólaltak fel: Szeremley József, Borsos I. szatmári igazgató, Dóczy Imre, Tabajdi Lajos; a javaslat vedelmére, illetőleg közvetítő javaslatokkal Széll Kálmán, Kiss Albert, Balogh Ferenc, Horthy István. Végre is a többség a betérjesztett javaslatot elvetette s így az ügy átdolgozás végett a bizottsághoz visszatetett.

Horthy István pedig indítványt tett, hogy az ily nagyobb jelentőségű javaslatok jövöre kinyomassanak, hogy a gyűlés tagjai azokat előre tanulmányozhassák.

Fráter Imre és Urfalussy Sándor helyének betöltése elrendeltetett.

Harsányi Sándor, chevelandi ref. magyar lelkesz az iránt kérelmez Amerikából, hogy második vizsgájt csak 1896 vagy 1897-ben tehesse le, de kápláni éve az első vizsga letételől számíttassanak; mivel ő Amerikában már vizsgákat tett, felszenteltetett s mint rendes lelkesz működik. A rokonszennvel fogadtam kérelem a vizsgáló küldöttséghez tétetik véleményezés végett.

A beregi egyházmege indítványa építkezési tervek készíttetése tárgyában, Sütő Kálmán, Uray Imre, K. Tóth Kálmán, Thaly Kálmán pártoló felszólalásait után elfogadtatott s a konventre felterjesztetni rendeltetett.

Indítványoztatván, hogy a kántori fizetések, a nyugdíjazás szempontjából tanítói fizetések gyanánt felvéssenek, az indítvány az egyházkerületi népiskolai tanügyi bizottságnak kiadatott.

Gyöngyössi László, vol: m.-szigeti tanár nyugdíjazás iránti kérelmével az illetékes egyházmegei közigazgatási bírósághoz utasított.

A miniszteri leirat alapján tudomásul vétetett, hogy jövöre a fogházi lelkeszi állások betöltésénél az illetékes egyházi hatóságok megkereszetnek.

Tanügyi bizottság azon javaslat, hogy a tankönyvekre hirdetett pályázatoknál, ha valamely tankönyvet 3 egyházmege tanügyi bizottsága elfogadásra ajánl, vagy

szerző 25 ft bírálati költséget előre lefizet, a pályázatra ilyen szerzők tankönyvei is bevéssenek, elfogadtatott. A fali olvasó táblák használata mellőztetett. Az első napi tárgyalás ezzel beveződött. Délután 2 órakor társas ebéd volt az „Arany Bikában.”

(Vége köv.) Görömbel Péter.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

Püspökünk buzgó imával, főgondnokunk néhány üdvözlő szóval nyitotta meg folyó hó 7-én d. e. 9 óra-kor Miskolczon, a kerületi leánynevelő-intézet dísztermében, a melynek kellemetes újdonsága szeretett főpásztorunk aljafestésű képe, noha nem egészen kifogástalan háttérrel.

Első tárgya a püspök szokásos évi jelentése volt, a mely a terem rosz akusztikája miatt nem érvényesíthetett ugyan a maga teljes értéke szerint, de egy-egy eszméletű gondolata, bíráló megjegyzése nyomot hagyott a hallgatók szívében s eszmecserét is idézett elő. Az egész jelentés ki fog nyomatni a jelezőkönnyben s az olvasónak alkalmá lesz abban a kerületnek egy évi, lehetőségig hű történetét végig tekinteni.

Két fontos mozzanatot emelt ki a jelentés bevezetése. Egyik az egyházpolitikai törvények küzdelmes meghozatala, ev. ref. egyházunknak a küzdelmek közt tanusított méltóságos, hazafias, sőt némileg önfeledő viselkedésével; másik a zsinati törvények fokozatos életbe léptetése, a mi ugyan még nincs befejezve, de közös akaratallal, egyetértéssel, a törvény szelleme és nem betűje iránt való tisztelettel mielőbb és minden nehézség nélkül befejezhető válik.

A mutatózó fogatkozások között első helyen említet fel a vallásos nevelés körüli tapasztalható hanyatlást, a modern pedagogusoknál e pont körül jelentőző érzéketlenségét. E baj megszüntetése, vagy legalább terjedésének megállítására végett, nagyobb gondot sürget az oktatás minden fokozatán, vallástani állások szervezését kívánja s az újabb követelményeknek megfelelően javítandónak véli a theol. akadémiák oktatási rendszerét is s e végből előadhatatlannak tartja az 5-dik theol. tanszék felállítását a sárospataki főiskolában. A tanító-hiányt egyre fenyegetőbb veszedelemként jelzi, a min nem segít hamaron a tanítói fizetéseknek 400 frtra való felemelése sem, mert okleveles tanítók, a minőket az állam követel, annyi pénzért sem kaphatók.

A statisztikai adatok közlése után a nagyobb adományokról s az év folyamán elhunytokról emlékeztet kegyelettel. Veszteségeinket méltán panasolta súlyosaknak, mert br. Vay Miklós, Roffy Borbély László, Bornemissa József, Fodor Pál, Szádeczyk Sámuel, Réthy József, Terhes Pál, Nagy Ferenc, Asztalos Ferenc, Kövér József, Soltész Sándor, Lenkey Pál és Kopró Ferenc s a tanítói karból is több jóarvól munkás elhunyt a terhei az év veszteség számláját.

Az éjzenésekkel üdvözlött jelentés után sajnálattal jelentette az elnökség, hogy *Mecner Béla*, alsó-zeplényi egyházmegei gondnok betegsége miatt nem jelenhetett meg; *dr. Lengyel Endre* kerületi tanácsbíró s főiskolai igazgató-tanácsos pedig, agg korára való hivatkozással, tiszteletbeli hivatalairól lemondott. Utóbbiak az egyház és iskola, főként a sárospataki ev. ref. főiskola ügyei körül kifejtett érdemét jelezőkönnyében öröközte meg az egyházkerület, kifejezően együtt, hogy ezentúl is mindenkor szívesen látja őt azokon az önfeledőzást követelő munka-mezőkön, a melyeken sok másokat felülmúló buzgósággal és hivatottsággal oly

hosszú időn át foglalkodott. Szeretjük hinni valóban, hogy dr. Lengyel Endre ezentúl is megmarad a főiskolai igazgató-tanács tipikus alakjának a széles ismeret-körével és gazdag kedveléssel részt fog venni, mint tiszteletbeli tag, a főiskola ügyeinek ellenőrzésében.

Hogy a tanácskozás megindulhasson, jelentette a jegyzői kar az egyházkerületi egyházi és világi tanácsbírákra s az egyházkerületi egyházi aljegyzőre beadott szavazatok eredményét s a legutóbb szavazatot nyert ferfiak, u. m. *Irdányi Ferenç*, h.-búdi lelkes, *Dobrecsné Bertalan*, főiskolai jogigazgató, mint kerületi tanácsbírák, *Czikán István* erdőbényei lelkes pedig, mint aljegyző, letették a hivatalos esküt s helyöket legott elfoglalták. Együttal — nem épen szokott formában ugyan — *Fejes Istvánnak* felszómléni esperessé, *Lengyel Sámuelnek* alsó borsodi egyházmegyei gondnokká történt elválasztása s tudomásra hozatván — őket, mint kipróbált vezérferfiakat — szívélyesen üdvözölte a közgyűlés, de miután az egyházmegyén már felesküdtek, újból való felesküdésüket szükségletlennek s az egyházi törvényekkel ellentétben állónak tekintette, úgy a mint azt lapunkban, a nagykaposi gyűlés után, *Ragályi Béla* kifejtette. — A Dr. Lengyel Endre és Fejes István tanácsbírói helyének betöltése végett a szavazás elrendeltett.

A gyűlés hivatalosan megalkulván, a „skontra” véteztett elő s ennek során *Csontos József* jelentése első sorban, a ki tanári vizsgát letette s oklevélét megszerzte. Mint ilyen, 1895 szeptembertől rendes tanára lesz a sárospataki főiskola gimnáziumának a történelm tanásként s reménye van a kerületnek, hogy a keze alul kikérülendő nemzedék hazafias érzésekben az elődök méltó versenytársa leend.

A sárospataki jogakadémia részére igénybe veendő államszegély ügyében felterjesztette az igazgató-tanács a a tanári kar véleményét, a mely az alsó-borsodi indítvánnyal szemben, fölöslegesnek és lehetetlennek is tartja a a jogakadémianak állami segélyezését; feleslegesnek, mert a sárospataki jogakadémia teljesen be van rendezve az államiak mintájára s lehetetlennek, mert a felső oktatás még nincsen törvényileg szabályozva. A kerület elfogadta a véleményét, úgy azonban, hogy véglegesen csak a felső oktatás rendezése után fog e tárgyban határozni.

A theol. tanárok nyugdíjintézete és az 5-ik theol. tanszék felállítás körül mutatkozott először a gyűlés élelkebb érdeklődése. Egyikre sem érkezvén be a kívánt felterjesztés, ezt a látszólagos mulasztást hajlandók voltak némelyek ferdén magyarázni s személyes érdekek halogatásnak is tekinteni. (!) Hogy az 5-ik theol. tanszék felállítása az egész theol. oktatás szabályozásával volna kombinálendő s hogy e végre azok a sűrűn felhangzó gyakorlati kívánalmak hivatalosan volnának összegezendők s a theologiai akademiák közös tanácskozásában, sőt az egyetemes tanügyi bizottság útján és konventivál volnának megszabandók stb. stb. ... az ilyen érvek nem látszottak eléggé súlyosaknak s a kerület szavazással határozta el, hogy a theol. tanári kar készítsen javaslatot junius végére, az az igazgató-tanács bírálja felül s közös akarattal hirdessenek pályázatot, hogy a kerület öszi közgyűlése a választást már meg is ejthesse.

Az egyházi főjegyző a nepantitok eskümintájának megkésztésével leven megbizva, azt beterjesztette, a kerület pedig változtatás nélkül elfogadta.

A lelkesíj fizetése rendezése tárgyában kiküldött bizottság beadta munkálatait s annak belkörüleg elintézetet reform-pontjaiz egyházmegyékfigyelmebe ajánlatait.

A nem felekezetiinkbeli középiskolákba járó ev. ref. vallású növendékek vallásos oktatása s költségeinek fedezése már a konvent gondoskodásának is fontos tárgya

volt s a végleges intézkedést e tekintetben szintén a konvent tartván fel magának: egyházkerületünk az espereseket hívta fel, hogy a szükséges kimutatást állítsák egybe s október 1-ig küldjék be Mitrovics Gyula főjegyzőhöz, mint a konvent iskolaiügyi bizottságának előadó-jához.

A szegény- és árva-ügyi bizottság már előre haladt ugyan működésében, de teljesen nem készüthetett el, miért is munkálatait az öszi gyűlésre kéri be a kerület.

A püspöki jelentésnek a vallásoktatásra vonatkozó megjegyzései nyomán kimondatott, hogy az esperesek írják össze: hol, mennyi segélyre volna szükséges a felszaporodott alsóbbfoku állami intézetekbe járó ev. ref. növendékek vallás-oktatási költségeire, mely a konvent útján államiag volna fedezendő. A kerület érezte, hogy ez a kérdés egyre égetőbbé válik felekezetiinkre nézve s elérkezettnek látja az időt, hogy a fel-feltűnedező bajokon a jövő egyháza érdekében mielőbb segítve legyen.

A tanítói díjvelékel felszámolása körül sok szabálytalanság és ellentesség fordulván elő, elhatározta a kerület, hogy az általa adott segélyeket a 300, illetőleg 400 frtra való kiegészítésért történő folyamodás eseteiben ne számítsák be jövedelmül, sőt azt határozottan töröljék.

A főiskola igazgató-tanácsának és gazdasági választmányának 6 évre szóló mandatuma lejárván s az előbbi egészen, az utóbbi pedig részben a kerület által újból alkalandó lévén: közgyűlés megle előismeréssel adozott mindkét testület tagjainak s a volt tagokat újból felkérte terhes, de szép tiszteket tovább viselésére. A megüresedett két helyre pedig — az egyházmegyei történeti jogaira való tekintettel is — *Ragályi Béla*, felső-borsodi gondnokot és *Antaly László*, abauji esperest ültette be felkiáltás útján; a főiskolai tanári kar pedig mindkét testületbe küldendő képviselőket megválasztására utasította.

Olvasatot ezután a főiskolai igazgató-tanácsnak a pénztárak állásáról s az évi költségvetésről, általában a főiskola anyagi ügyeiről szóló jelentése, a mely részleteiben is elfogadatot, azzal a pótlékkal, hogy a debreceni tornaversenynek a tanári kar által legutóbb felszámolt költségei az évi költségvetésbe szintén beveendő. A költségvetési papírosok s általában a 4/1, vagy kevesebb százaléktól jövedelmek elarusíthatása végett, a gazdasági választmány a kért felhatalmazást megkapta.

A nem állami tanárok nyugdíjintézete s illetőleg a sárospataki tanári nyugdíjintézet felszámolási tervezete kerülvén szóba, igazgató-tanácsunk elnöke jelentette, hogy a szükséges munkálatait e tárgyban már készen van, de későn történt beadatása miatt az igazgató-tanács nem tárgyalhatta s így csak az öszi gyűlésre adhatja be. Ezt tudomásul vette a kerület, alkalimál azonban kijelentette, hogy a mennyiben a növendékek után követelt évi 3 s illetőleg 6 fr az állami tervezet szerint már ez évben is bekövetkethetnek, annyiban ez összeg az középiskolák s illetőleg jogakadémia növendékeiktől még ez évben beszérendők.

A sárospataki irodalmi körnek az igazgató-tanács által felterjesztett s lényeges újításokat tartalmazó alapszabályai, az igazgató-tanács által ajánlott javításokkal minden vita nélkül megerősítet nyertek s ugyancsak elfogadta a kerület az irodalmi körnek évi 300 frttal leendő állandó segélyezését is s ez összeget a Vay-Mocsári alaptól fogja kiutalni. Kár, hogy a gyorsított tárgyalás folyamán nem jutott idő az Irodalmi Kör alapszabályainak bővebb megbeszélésére. A kerületi közgyűlés jó hangulata s a Kör céltartásának a módosabb tagok figyelmébe való ajánlása sokat lendíthetett volna az Irodalmi Kör ügyén, a mely a főiskolának is elsőrangú szellemi ügye. Jól-esik egyébként feljegyeznünk, hogy a sárospataki

anári kar irodalmi munkásságát egyik legilletékesebb bíránk oly meleg elismeréssel rajzolta a gyűlés második napján a kerület előtt, a mi a legnagyobb erkölcsi jutalomnak tekinthető.

A gazdasági választmány felhatalmazást kért a főiskola *mosolygó pusztái* birtokának vétel útján leendő kiegészítésére. A felhatalmazást az alkudozások folytatására megkapta, egyúttal pedig a kerület *Dékes Gyula* algondokot és *Szentimrey Gyula* abauji tanácsbíró, (mint szabócsi bírtokos is) felkérte a megvételre ajánlott birtok megvizsgálására. Jelentéseket az igazgató-tanács nyári gyűlése elé fogják beterjeszteni.

Kegyelettel vette tudomásul a kerület a Mudránhagyatékáról való jelentést s Mihelyt ez a hagyaték-ügy teljesen tisztázva lesz, gondoskodni fog kegyeletének méltó megnyilatkozásáról is.

Apróbb felterjesztések mellett tudomásul vette még a kerület az első nap délielőttjén a Wlaciass miniszter levelét, a melyben miniszterré történt kinevezését tudatja s püspökünk üdvözlő levelére válaszol; továbbá ugyancsak a közoktatásiügyi miniszternek a felkészítő-tanítóságokra vonatkozó leiratát, a mely szerint — mint lapunk régebben közölte — helyt ad a helyesebb információknak, tehát a szükségben kiegészítő felkészítő-tanítóságok ellen az irtó habortulni nem szándékozik; végül a kántortanítói díjlevelek rendezése s illetőleg a kétféle jövedelmek a minisztérium által követelt különválasztása végett megbizta közgyűlés az esperesi kart a másnapi gyűlésre beadandó javaslat megkészítésével.

Két óra fél járt az idő; a gyűlés tagjai nyugtalanokdát már, mikor a témérek tárgya gyors leírása után a szabadulást hirdető elnöki szó felhangzott s lón boldog kivonulás a „Korona” szálloda-felé, a főgondnok által adott dísz ebédre.

Az egészen újja alakított szálloda diszterme patkó alakra volt terítve s a kerületi gyűlés hivatalos tagjain felül Borsodmegye kiválóbb hivatalnokait (fő- és alispán stb.) s a felekezetek képviselőinek egy részét is magába fogadta ez alkalomra. Előre lehetett sejténi, hogy az ország mai viszonyai között egy ilyen nagyobb arányú összejövetelen a sziveket nyugtalanító keserűség kiszivárog az ajkakra, még ha hogyan szorongatnak is kizsárolására hivatott férfiak. És úgy lón. Az ebéd szellemi része erősen protestáns és hazafias jellegűt öltött s kivált a világi elem vitézkedett az ultramontanizmus fekete táborra ellen s ünneplte a protestantizmust, mint a liberálisizmusnak örök alapokra épített s bevehetetlen várát. Hiába! Az idők hatalma néha erősebb az emberek udvariassági törvényeinél s kiőr és eget kér. — Ha a „Korona” diszterme nem olyan szerencsétlen akasztjuk, mint a milyen valóban, úgy ez a közélet még sok ponttal gazdagodott volna, de így a legelőkelőbb szónokok is tartózkodtak a felismert ellenséggel való sikertelen bírkózástól. Maga a főgondnok, mint házi gazda, boldognak hirdette magát, hogy a politikai küzdelmeknek gyakran undok hullámaíról a maga megmentett sajkájával a ref. egyház békes kikötőjébe evezhetett s itt értékesítheti tehetőségét és jó akaratát.

A másodnap gyűlés, a jegyzőkönyvek hitelesítése után, legelőkelőbb az esperesi kar jelentésével foglalkozott s szükségesnek és helyesnek ismerte el a jelentés alapján a kántori és tanítói jövedelmek szétválasztását s a bizottság által ajánlott módokat, azokhoz való alkalmazkodás végett, az egyházmegyékhez küldi le. Nem lehetetlen, hogy ez a kényes kérdés még újra felszínre kerül, mivel a 300 frtnál nagyobb jövedelmű tanítókra nézve a kerület megállapodása netalán veszteségekkel jár. Az egy-

házaknak, a kilitásban levő államosítás esetére, célszerűt a kerületi szabályokhoz alkalmazkodniok.

A második nevezetes tárgy volt a sárospataki ev. ref. egyházközség segélyt-kérő folyamodványa, a mely a történeti összeköttetésre való hivatkozással, arra kérte, a kerületet, hogy legyen kegyes — mint hajdan — a templom építés, úgy most a renoválás terheiben részt venni s a magukat már eddig is túlerhelt sárospataki reformátusokat úgy saját pénzterábról, mint a kerületi egyházaknak adakozásra való felhívása által megsegíteni. A kerület elismeréssel vette tudomásul a sárospatakiak nemcs erőfeszítését s ritka egyetértséssel ajánlották legjobbjának a nehéz helyzetbe jutott egyház sorsát a legmesszebbre terjedhető jótékonyására. Az eredményről lehetetlen a legnagyobb biztséttel nem szólnunk, mert a kerület által nagylelkűen megszavazott 6000 forint (évenként 1000—1000) megmenti — esetleg — a sárospatakiakat a további kérésgetes kellemetlenségeitől. A kerület a folyamodvány második részét tehát el is ejtette.

Méltán fontosnak kell nevezniük az *egyházak osztályozására s a lelkészek, theol. tanárok, s. lelkészek minősítésére* vonatkozó bizottsági munkálatokat is, a melyek közül főleg az előbbi nagyobb vitát idézett elő. Nem bíztak ugyanis az adatok pontosságában azoknak felterjesztői sem s némelyek egészen új s egyöntetű összeírás elrendelését is sürgették. A kerület azonban mindkét munkálatot elfogadta. Az első a törvények értelmében a kerületi gyűléshez beadott felterjesztések útján bármikor javítható s így esetleges fogyatkozásai nagyobb baj forrásává nem válhatnak; a másodikra nézve — a melyet az elnökiség állított össze — kimondta a kerület, a mint azt a munkálat is kívánta, hogy a törvénynek visszaható ereje nincs s így a 184. §. második kikézdése (Egyházi törvények) csak azokra alkalmazandó, a kik az első felkészítési vizsgát 1894-ben tettek le, azokra nézve pedig, a kik ebből állottak vizsgát, az 1888. évi szikszói gyűlésnek az a határozata érvényes, a mely szerint minősítésk az első vizsgától számítandó.

Az országos lelkésközség-örvegy-árva gyámintézetnek a konvent által megállapított alapszabálytervezete az egyházmegyékhez tétetett át, úgy azonban, hogy tartoznak észrevételeiket legkésőbb 10 nappal az ősi közgyűlés előtt. Dr. Kovács Gábor világi főjegyzőhöz beküldeni, hogy azokat összehasonlítsák, azokról kimerítő jelentést készítsenek.

A felsőzempléni egyházmegye sürgeti a segédlelkészek elhelyezésének szabályrendelet útján való szabályozását, hogy a segédlelkészek alkalmazásánál a szükség és nem az egyéni kényelem, vagy az egyes vidékek különbözőbb előnye legyen elhatározó. Bizottság küldetett ki e tárgyban az esperesekből, Nagy Pál előktele alatt s a jelentés beadási ideje az ősi közgyűlés.

Az abauji egyházmegye az egyházlátogatás idejét majusra öhajtván kitűzni, erre vonatkozó felterjesztése az egyházmegyékhez tétetett le véleményadás végett. Határidő szintén az ősi gyűlés. Ugyancsak az abauji egyházmegye kívánta a supplicationalis váltság behozatala mellett a főiskolára és ennek táptézetére vonatkozó hirdetésű segély eltörlésének kimondását. A segély csekélyisége e kívánságot nem indokolván, a kérelem nem teljesített.

A kerületi pénztárakról s a leánynevelő-intézet ügyeiről beérkezett jelentéseket tudomásul vette a közgyűlés s a bennök foglalt javaslatokat elfogadta. A leánynevelő-intézet előjáróságának a természetrajzi- és természettani muzeum alakítására s a korpótelekora vonatkozó véleményét helyben hagyta, úgyszintén a sárospataki főiskola vizsgarendjét is.

Nagyobb érdeklődést kellett a tisztántúli vallásánakra 1894. augusztusi értekezletnek felterjesztése, a melyben a vallásantúri állások rendszeresítését s a vallásantúroknak a többiekkel egyenlő jutalomban s jogokban való részesítését ajánlja a kerület figyelmébe. A közgyűlés elismerte a megindított mozgalom jogos voltát s a felterjesztést a miskolci és rimaszombati főgimnáziumok előjáróságához teszi át megszívlelés és pártolás végett.

A tanítói változások rendeltenségei miatt panaszt emelt a felső-zeplényi egyházmagyar s szabályrendelet készítését kívánja. Bizottságnak adott ki, a mely az öszí gyűlésre fog beszámolni.

A foglyok lelki gondozását újabban az igazságügyi-miniszter az érdekelte felekezetek megkérdezése nélkül szabályozta az idő és díj önkényes megállapításával s ilyen módon p. o. a s.-a.-új helyi lelkészi díj-levél is csonkultat szenvedett. A kerület ez esetből is meggyőződött a felől, hogy itt az ideje az állami és másnemű intézetekben teljesítendő vallás-erkölcsi oktatás szabályozásának s az államkormányval való tisztába jövetelnek. Épen azért, felir e tárgyban a konventhez, addig pedig, míg az méltóan intézkedhetnek, felhívja az érdekelte egyházakat az eddig gyakorolt eljárás további folytatására.

Az ungvári egyház ellen nem akarván a polgári hatóság (az egyházi törvények 5 §-ára való hivatkozással) az elrendelt végrehajtást a tanító javára foganatosítani, a közgyűlés az egyházi előjáróságot utasítja a kerület korábbi határozatainak végrehajtására és pedig az ellene megindítandó fegyelmi eljárás terhe alatt lejeje volna, hogy ez az áldatlan ügy végre-valahára lebonnyolítottas az egyház békeségének javára.

Az egri missiót eddig az alsó-borsodi egyházmagyar 150 fittal segítette, de ezt a terhet kéri magáról levettetni s a domesztikai pénztára haritani, a mely egy-egy jobb helyet alig találhatna a missiói pénztárból való gymmolításra. A kerület felir a konventnek, addig pedig a 150 firt terhet saját pénztárára utalja. Öröm volt hallani az egri missió képviselőjének, a hivatása magaslatán álló lelkésznek illetékes ajkáról való dicséretét s kívánatos, hogy erélye, kedve — a felesleges dolgok netaláni méltánytalansága folytán — meg ne lohadjon.

A tanítóknak anyakönyvvizetőkké való kinevezését a kerület helyteltelteti s a gimnáziumi tanulóknak június hó 5 utolsó napján a jövő évre való beírását megengedi — a minisztérium által megszabott feltételek mellett.

Szamos apróbb ügyben határozott még a kerület a mondandakon kívül, sőt közigazgatási bírósági és fegyelmi esetekben is ítélt másfél nap alatt. A második nap delutánján azonban már csak alig néhányan vettek részt a tanácskozáásokban s magát a főgondnokot is előbb Kovács Károly, majd Ragályi Béla egyházmagyei gondnokok helyettesítették.

R. Gy.

IRODALOM.

* Dr. Masznyik Endre „Pál apostol levelei” című művéből megjelent a 3-dik füzet s folytatásilag fordítja és ismerteti a galatákhöz írott levelet annak befejező részleteig. A szöveg felfejtése e füzetben is tetetszőbb vonzóbb mint maga a szöveg, a melyben ilyen latinizmusok is előfordulnak. Mert ha ki (!) úgy véli, hogy ó valaki . . . (212 l.) Mert, ha mit (!) vet az ember, azt aratja is. De az ilyen s ezekhez hasonló (6k élete.) apró tévedések számba sem vehetők a műnek már ismeretes jelességeihez képest. A borítékon a füzet kécsedelmet betegségével s igazgatói elfoglaltságával igazolja szerző, egyuttal pedig kéri, hogy a levelek és

törkép árát (3 firt 60 + 20 kr.) szíveskedjenek a megrendelőkhöz beküldeni, hogy a kiadásokat fedezhesse. A mi bejött — mondja a szerző — az el is ment s a munkás örül, ha sajátjából nem kell hozzáadni. Azért mi is kérjük a prot. irodalom barátait, hogy ne sajnálják áldozatul vinni filléreiket a magyar prot. theol. irodalom oltarára s gyamoltsák a derek szerzőt s ne engedjék ellankadni most még lobogó munka-kedvét — a részvétlenség által. Egy-egy 6 ives füzet ára 60 kr.

A „Magyar Irók Élete és Munkái” című Szinyei József által szerkesztett füzetes vállalatból a IV. kötet 3-dik füzeté hagyta el a sajtót s a *Halász — Harsányi* nevű írókat s műveiket ismerteti. Nem teljes a sor, a melyet közl, de ilyen teljességre sem törekedett még e fajta mű hazánkban soha. Gondosságot mi sem mutatja inkább, mint az, hogy a szerkesztő figyelmé az egyes írkat illető irodalmi vitákra s az azokban nyilatkozó ellentételekre is kiterjed. Olvasva e füzeteket, meglevendik előttünk multunk képe s melyekben láthatunk jelenünk irodalmi törekvéseibe. Nem fárudunk el ajánlani a meleg pártfogásra. Egy-egy füzet ára 50 kr. Kapható Hornyánszknál Budapesten.

* Comenius „Magna didactica” című főműve, mely eddig csak töredékesen és fordításokban volt kapható, a mennyiben az 1657-iki amsterdami összkiadás rég leltűnt a könyvpiacon, a mult év végén Lipszében, az eredeti szöveg alapján, külön kötetben megjelent. Helyesírása s pontozása modernizálva van, az eredeti szöveg kisebb sajtóhibái s szövegben, a nagyobbak jegyzetben javítottak ki. A mi a tárgyi magyarázatokat illeti, ezekre nézve a kiadó (Hultgren Fr. Kr.) Beeger nem sokára ötödik kiadásban megjelent német fordításra utal. A *Praefatio* jellemzi Comenius latin stílusát, melynek elegantiáját és gyakoriságát, ha nem követelünk cicerói tisztaságot, nagyon kiemeli. Más helyvi sajátosságait az egyes oldalgjegyzetekben fejtegeti. A 9. s következő lapokon *Memorabilia vitae Comenii per annos digesta* olvashatók, befejezősül teljes tartalomjegyzék következik. A kötet ára 5 marka. Nagyon kívánatos volna, ha magyar fordításban is birhatnók a magyar mester e remekét, úgy szélesebb körök élvezhetnék s okulhatnának belőle!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A tisztántúli egyházkerületi egyházi értekezlet tisztikara, az 1894 évi okt. 31-ki jegyzőkönyv határozatai értelmében, a folyó évi május első felében tartott egyházkerületi közgyűlés alkalmából, május 6-án Debreczen tanácskozássra gyűlt össze, melyben Lukács Ódön és Kovács Ferenc előktele által jelenvoltak: Balogh Ferenc, Simonfy Imre, Zsigmond Sándor, Ujfaluasy Béla, Görömbei Péter. Ugyanekkor megállapítottat, hogy a közgyűlés által alakított 60 tagú választmány f. évi június 12-én Debreczenben gyűlést tart. Ezeket közt tárgyalni fogja a nagy választmány ügyrendjének megállapítását és szakosztályok alakítását. Előkészíti a f. évi október havában Nagy-Váradon tartandó egyházkerületi egyházi értekezlet tárgysorozatát; intézkedik előadók s ünnepi szónokról. stb. Az értekezletek, pénztáros előadása szerint, van 8 alapító s 108 rendes tagja és 390 firt kézpünze; az úgy tehát nem aludt el, hanem fejlődik és halad.

— Hála és köszönetnyilvánítás. A nagykálói ev. ref. egyháznak egy betegeskedő földbirtozkod s kereskedő presbiter, Torma Dániel üzent hoztam s napokban, hogy közelebb látogassam meg. Mint máskor is szó nélkül is, több ízben tettem azt, elmentem azonnal most is; s

a kölcsönös üdvözlések után hamarosan ezen szavakat intézte hozzám a mi buzgó presbiterünk: „Uram! én igazi kalvinista ember vagyok. Tudom, hogy egyházunk a hívek adakozása és áldozataiból tartotta fel magát a multban, ebből táplálkozik a jelenben s ha szabadságát és függetlenségét megakarja őrizni, ebből a forrásból kell fenntartania magát a jövőben is; ennél fogva régen feltettem magamban, hogy a mint tehetem, némi csekély áldozattal járulandok én is, mint igazi kalvinista emberhez illik, egyházam fenmaradásának, alapjainak gyarapításához. Isten megsegített s megengedte, hogy ezen szándékomat most valószínűleg. Javaim felett szabadon rendelkezem, miután azokat munkám, szolgálomam, lakárkosságom után egyedül a jó Istennek köszönhetem; tehát fogadja el tőlem e szerény adományt. És ekkor Torma Dániel presbiter úr leolvastott a kezembe hat darab százsz bankjegyet azon megjegyzéssel, hogy ebből 1000 korona (500 ft.), mint alapítvány legyen a nagy-kálói ev. ref. egyházzé, hogy abból, mint az eddigi alapítványi pénzekhez is cselekedtünk, alkalmaival tőbbséggel együtt fölbirtokot vásároljunk; 200 koronát (100 ft) pedig az egyháztanács küldjön fel föltét. Kiss Áron püspök úrhoz a debreceni egyetem alapjára.” En mélyen megvatva s megilletődve hallgattam ezen lelkes szavakat, hala s örömkönyök között morzsolgattam ujjaim között a százszokat; mert a szép adomány varatlanul s így szép összegben adatván, igen mélyen hatott reám. Valami köszönet-élejt rebegtem is, a mint az érzés nyelvére adta a meghatottság s megilletődés szavait; de átadom ez eseményt a nyilvánosságnak is, hogy mindazok, a kik egyházunkat igazán szeretik s annak szabadságát, függetlenségét és virágzását őszimén óhadják, e szép s nemes példán hasonló tettekre buzduljanak. Egyházunk részéről azonban hálaomat s köszönetemet nyilvánosan is kifejezni kedves kötelességem tartom. Nagy-Kálón, 1896. május 4-én. *Görömbi Péter* ev. ref. lelkész.

— **Aglárdi, Kálnoky.** Báró Bánffy Dezső miniszterelnöknek, Aglárdi magyarországi agitációs utazása ügyében, Terenyi képviselő interpellációjára adott válasza varatlan bonyodalmakra vezetett, melyek egy hét óta az egész országot a legnagyobb izgatottságnak tartják s különben is zavart politikai viszonyainkat még nehezebbé teszik. Gróf Kálnoky f. hó 3-án egy *sajtókezélet* írt hírlapi nyilatkozatban báró Bánffy kijelentéseit több lényeges pontban *helyteleneknek* s a külügyminiszter nézeteivel *meg nem egyezőknek* mondotta, melyek csak a diplomáciai ügyekben való *járattalosságunk* tulajdoníthatók. E durva sértés, melyet a magyar egyházpártiak reformokkal sohasem rokonszervező, sőt az egyházpártiak ellenzékét titokban támogató gr. Kálnoky a magyar miniszterelnök személye s első sorban annak állása iránt elkövetett, az egész szabadelvű magyar közvéleményt a legnagyobb mértékben felháborította, fel annyival inkább, mert hiteles hírek alapján mindinkább kiderült, hogy br. Bánffy teljesen jóhiszeműleg járt el s a külügyminiszter *valótlanságot* állt, mikor a közte s Bánffy közt e kérdésre nevezetesen följegyzést tagadja. E hírek valódságát leghitelesebben megerősítette ama jegyzékeknek a képviselőház május 6-iki ülésén való felolvasása, a melyeket Bánffy és Kálnoky ez ügyben egymással váltottak s a melyeknek, saját eljárásának igazolása s a külügyminiszter megcáfolása céljából való felolvasását maga a király engedte meg Bánffynak. Kiténik e jegyzékből, hogy Bánffy még sokban enyhítette a Kálnoky erős kifejezéseit. „Ugy teszük előttem, írta többek közt Kálnoky, hogy a nuncius részéről *megrovandó tapintatlanság* követteit el az által, hogy nem elégedett meg azzal, hogy azon egyházi fejedelmeknél, kik őt meghívták látogató-

sokat tegyen, hanem nyilvános beszédekét és felszólalásokat tartott, melyek a szentszék álláspontját tartva személt, a kormány politikájával szemben csak ellentétek lehettek.” Ígéri továbbá, hogy a szentszéknek a nunciának e tapintatlan fellépése és beavatkozása ellen felszólal és panasz emel. Látnivaló e jegyzékből, hogy a két miniszter közt e kérdésre nézve teljes egyetértés uralkodott s br. Bánffy joggal tételezhet fel, hogy a külügyminiszter e jegyzékre április 27-én küldött válasz alapján május 1-ig felszólalással meg fogja tenni. Ez ugyan eddig még nem történt meg, de a kormány — mint Bánffy ugyanekekor kijelenté — erre vonatkozó álláspontját továbbra is fenntartja. Aglárdi nunciának hazánk belügyeibe való *beavatkozásáról* a lapok a következő adatokat közlik: a kuria előbbi nunciái heteken át időztek Magyarországon egyik-másik püspöknel, a nélküli, hogy akár csak egyszer is küldöttségeket fogadtak volna, a hol beszédeket váltottak, a melyek aztán, mint agitatio eszközei, szó szerint közöltettek, mint az most történt. Aglárdi beszédeiben ismételtlen célzást tett az országgyűlés egyházpártiak ellenzékének actiójára, kapcsolatban a harcban való kitartásra buzdító szavakkal. Budapestén tüntető módon meglátogatta az egyházpártiak ellenzék összes vezetői s előkelőbb tagjait, a más partbeli politikussal azonban, kivéve br. Bánffy és Wlassits minisztereket, kerülte a találkozást. Mindenütt a pápa fenhatóságát állították előtérbe, ismételve emlegették a *magyar nemzetet, Magyarország népességét*, mintha az ország valásra való tekintet nélkül meghajolna a pápa fenhatósága előtt. Aglárdi a miniszterelnök előtt, midőn utazási szándékát bejelentette, úti tervéről csak annyit említett, hogy csupán Esztergomban a primást és Budapestén a közoktatói minisztert akarja meglátogatni; e tervet természetesen helyeselte a miniszterelnök, de egy formaszűz agitációs utazás eshetőségére, melynél még a román nemzetiségű lelkészek is nevezetes szerepet játszottak, bizonyára nem gondolhatott. Nagy-Váradon a jogakademia tanári karának küldöttsége tisztelgően a nuncius előtt, ez annak következőleg válaszolt: „Önöknek uraim az a feladatuk, hogy felvilágosítógát hassanak ne csak hallgatóikra, hanem az egész közvéleményre. Szép és szentes feladatot teljesítenek, ha a modern törvényhozás *ártalmatlan* voltára utalnak és ezzel szemben az örök jog követelményeit érvényre juttatják.” A Zichy Nándorra mondott pohárköszöntőben pedig következőleg nyilatkozott: „Valamiként a középkor nevezetesen a kereszties háborúk élére állott, úgy az arisztokráciára ma is, különösen pedig *Mária birodalmának* nevezetesen az a kötelezettség hárul, hogy a modern *törvényhozás* ellen a *kereszties háborút* vezesse.” — Volt tehát elegendő ok arra, hogy a nunciust tapintatlan fellépésért megrovják; lehet, hogy Bánffy nyilatkozata egy kissé el volt hamarokodva, de lényegében teljesen igaz volt. A Kálnoky jegyzékének Bánffy által a képviselőházban való felolvasása némi részben elégtétel ugyan Bánffynak s a személtében megsértett magyar miniszterelnök tekintélynek, de a teljes elégtétel mégis csak az lesz, ha egyfelől Kálnokyknak távoznia kell a külügyminiszteri székéből durva és férfiatlan eljárásáért — a mi azonban ez idő szerint még messze áll, mert a király május 7-iken kelt levelében teljes bizalmát fejezi ki iránta s a külügyminiszteri állástól való fölméltése iránt május 2-ikan előterjesztett kerelmének nem ad helyet, — s másfelől, ha a pápai széknek a külügyminiszter a megígért s a magyar kormány által követelt tiltakozást Aglárdi eljárása ellen csakugyan megteszi, — de a legújabb hírek e követelés megvalósulását is kétséges színben tüntetik fel. Az egész ügyből körülbelül az lesz a tanulság, hogy a római kuria

még mindig oly nagy hatalom, hogy megfájdul a foga, a ki beharap, s a másik, hogy Ausztriával és a közös miniszteriumokkal szemben Magyarország közjogi helyzete nincsen elegendő tisztázva.

— **Lelkész-választás.** A vamosi egyház f. hó 5-én *Bartha Mihály* disznó-horvati lelkész választotta meg nagy szótöbbséggel néhai *Soltész Sándor* utódul. A sok kellemetlenséggel s fegyelmi bírósággal beavatkozással összekötött lelkész-választási mozgalmnak ilyen módon vége szakadt — többeknek tanulságára.

— **Egy kolostor reliquiái.** *Andechs*, felsőbajorországi kolostor, a prior által szerkesztett hivatalos irat szerint (Das Büchlein vom heiligen Berge Andechs 1834. 100 S. kl. 8°), bár az idők viharai következtében sok reliquiát elvesztett, még most is a következő reliquiákat őrizi és mutogatja a jámbor zarándokoknak: két szentelt ostyát, melyek Nagy Gergely pápától származnak, ki azokat egy spanyol fejedelemtől megterítésénél tette fel az oltárra, s megáldására a kenyérdarabka hűssé változott, majd a megterés után a hús ismét visszatért eredeti kenyér alakjára, mialatt egyuttal a pápa ismételi könyörgésére az ostyán egy vérszínű uj-jíz lón látható. Egy harmadik ostya IX. Leo pápától származik, kinek megszentelésére a véres Jézus-név, a melylyel a Berengar-féle úrvacsorai vita véget ért, azon megjelent. Az oltáron áll a *diadalmi kereszt*, melyet Nagy Károlynak az égől egy angyal hozott. Hogy Jézus töviskoronájából is vannak darabkák, az magától értetődik. Hol nem találhatók azok? Épúgy a Jézus kezébe adott mázból is vannak reliquiák. Van egy darab abból az aroszból, melyet Jézus az utolsó vacsoránál használt; a Mária szalteritójából, valamint derék-övéből s fátyoljából! Meg van az a zsebkendő, a melylyel Jézus az olajfák hegyén orcájáról a verítéket törölgette, egy kevés abból a lepdőből, a melybe a Megváltó holttestét a keresztől való levétel után takarták, egy vérfolttal együtt; szent Lőrincnek egy óráscsontja, Nagy Gergelynek egy állkapcsa, Barnabás apostol koponyája. Vannak továbbá reliquiák a 4 evangélistától, sőt az ártatlan csecsemőtől is; a szent Péter mise-öltönyéből. Mindezeket kiteszik a népek tisztelésére, imáddásra! Vajjon mikor jó el már a népármítások vége? Mikor fogják ez emberek a holtesont s a babonás máhú költeményeinek imáddása helyett a népet az élő Istenhez vezetni, ki az igazság Istene, s az emberek minden hazugságát gyűlöli, még ha azok talán az ő dicsőítésére irányulnak is?

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Többeknek. Az alkalmi jó kívánatokért fogadják s fogadjatok forró köszönetemet. A jók szeretete, ragaszkodása a magam fajta munkáimnak egyik legfőbb jutalma s minél ritkábban részesül benne, annál becsesebb. Az alkuvásni nem tudó, kegyelettel hajhászni nem szerető s nem akaró emberek sorsa, hogy elveikkel bele ülőnek sok egyesek földi érdekeibe s épen ezért barátaiknak sora egyaránt — legalább a külső csoportosulás látszata szerint. A megmaradt kevés értéke azonban nő, vagy legalább is nem apad, mint a sybilla-könyvek ára. Sokszorosan kívánom viszra a jó kívánatokat. — *Sz. J. Lelekötési sorozatból.* Mit nem várnam; oda soroltalak a szászra ágon hallgató ajakalaka úlo manirak közé; végre is igaz a példabeszéd a régi szerelmeim. Ha rám ismertél, nem fogadkozam. Néha — tudod — a köveknél is szólnak kell. — *A. K. A 3-dik részletet szivesen várom.* — *Sz. A. A helyet ezennel felajánlom. A B S. tervezetét mi is közöltük. Ki tudná a jövőndő titkait?!* — *K. J. Igen, az kérdőjelel volt és nem felkiáltó. Megérjük mi a szív beszédét is; csak szóljon azért a dal tovább!* — *Kérdészetnek.* A W. L. nagy művének 3-ik kötete még nincs befejezve. A szerzőnek legfőbb vágya, hogy — Isten segédletével — a szegletkövet is feltelgye a nagy épületre. — *K. Ze Art a beszédet mi egész terjedelmében nem közölhetük — részben az általad felhozott okok miatt s így bírálatok korai, köszönöm egyébiránt baráti buzgó-ágodat.*

HIRDETÉSEK.

Az egyetlen tökéletes ujonnan szabadalmazott

önműködő

szőlőlövessző- és növény-permetező

„SYPHONIA“

főlülmett minden eddigi ismert permetező, mivel önműködően permetez.

Sok ezer ily permetező van már alkalmazásban és ugyanannyi elismerő bizonyítvány tanuszkodik arról, hogy a „Siphonia“ szerkezete minden más hason-célú szerkezetet fölülmúl.

Mayfarth Ph. és Társa

gazdasági-gép-gyár.

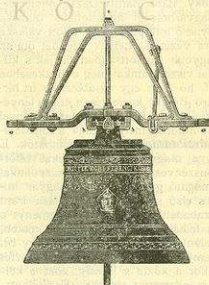
különlegességi gyár borsajtok és gyümölcsértékesítési gépek számára.

Bécs, III., Taborstrasse 76. sz.

Arjegykelek és számos elismerő nyilatkozatok ingyen — Képviselőket találunk 3—10

Az ország legrégibb harangöntője

Kis-Gejőczben (u. p. Császlóc, Ungmege).

Alant írott bátor-kodom a nagyzist, lelkész urak becses tudomására hozni, hogy öntődemben minden nagysági s hangú harangok készítését elvállalom, a kívánt hang-nem szerint, forgatható fa- vagy vas-koronával, a legutányosabb ár és fizetés feltételek mellett.

Jót állók a leg-szebb legerősebb hang-képességért, tartósságért, sőt még a szállításnál történhető kárakért is.

Nem tetsző harangot visszaveszek. Öntődem, mely már több mint egy század óta közmegegyezésre számtalan harangot szállított, reményem, hogy a jövőben is ki fogja érdemelni a nagyt. lelkész urak becses pártfogását.

Kiváltó tisztellett

Egri Ferencz,
harangöntő és földbirtokos.

3—12

Felőlő szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak, Nyomtatva Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betéivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
székhelydel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 3 frt, fél
oldal 2 frt, negyed-
oldal 1 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »A felekezeti jelszavak ellen.« Kovács Károly — »Egy fontos egyházközigazgatási kérdés.« Andrássy Kálmán. — »A középiskolai tantervek revíziója.« Buzsák János. — »A polgári házasság törvényei párhuzamban az eddigi házassági joggal.« Mitrovics Gyula. — »Kovács Frigyes 1855—1895.« Vattay László. — »A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.« Görömbei Péter. — »Örömmel Sarospatakon.« Réis László. — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői hírek.« — »Hirdetések.«

A felekezeti jelszavak ellen.

Midőn ma, a XIX. század végén, egyik nagy politikai lapunk tárcájában Leontius leányának, a szép Athenaisnak csodálatosan búhajos és szomorú történetét s illetőleg e történetnek ékes tollal írott s bölcselési reflexiókkal kísért ismertetését olvasom s olvasnom kell e közben a keresztnek felmagasztalt hatalmáról vagy pedig a millenniumi magyar történet első kötetében olvasnom kell azt, hogy miképpen terjesztette a kereszt a világosságot és hogy honnan ered a keresztény nevezet: ha nem találnam elszomorítottak az olvasókat, mosolyognom kellene felettük. Mert ha gondolatban nem szállok is vissza 4—5 századdal a multba, a mikor a kereszt uralmának fénykorát élte és a keresztény világ felett mégis a tudatlanság sötét éjele borongott: ha nem teszék is kitérést Olasz-, Spanyol- és Franciaországba vagy Délamerikának keresztényesített államaiba: ha csak édes hazánkban, vagy no még a szomszédos Ausztriában tekintek is szét: akarva nem akarva látom, tapasztalom kell, hogy a hol az útfélen legstürribben van ültetve a kereszt, ott tartja leginkább bus igában a népséget a butaság és vakhit.

Megvallva az igazat, azt a szerepet, a mely az emberiség életében a keresztnek, mint ilyennek jutott, mai nap már a bitófa teljesíti; de a mit — miután céljaira elhasználták — félretettek az emberek szemelől. Ha aztán szerepeltetés közben haltak meg a kereszt-ártatlanok, az igazságnak, az emberiségnek felkentjei: halhattak és haltak meg ám a bitófán is. S ha az áldozatok tanai, elvei túlélték őket s ha a legdicőbb, a ki a keresztben halt meg, meghódította az emberiség nagy részét: ez nem a kereszt érdeme bizonyára, hanem a megfeszített tudományáé és példájáé. Mai nap a kereszt lehet jelvény, mint egy kokárda; lehet a szenvedés, az önfeláldozás, a buzdítás, a kitartás jelvénye; lehet emlék, de semmi több!

Az ellen tehát, hogy a kereszt-halált szenvedett Idevetők követői kereszt-jelvényt viseljenek, senkinek sem lehet kifogása, épügy, mint az ellen, ha a magyar nemzet fia háromszínű kokárdát tűznek mellükre. De hogy a kereszt, mint ilyen, világszerte terjesztse, azt az élet, a tapasztalat teljességgel nem igazolja, valamint nem

igazolja semmi nyelvtani leszarmaztatás, hogy a kereszt követői keresztény nevet viseljenek.

A Krisztus követői Róma nyelvén nevezettek Krisztianusoknak, valamint a Nesztorius követői Nesztorianusoknak s a szók elején több mássalhangzót nem türőmagyar nyelv az idegenszerű végzetőfél megfosztott Krisztiánból vagy a franciás chretienből alakította a keresztény nevet, mint a Sebastianból Sebestyént. A kereszt-törzsből származhatik: keresztés, kereszt, keresztül, keresztetzeni s talán keresztelni is, de a keresztény semmi esetre, a minthogy ezt Bazmány és Káldy is így tudták a magok idejében.

Ez azonban, magában véve, közönyös lehetne; legyen mindenkinek a saját ízlése szerint. De a mikor ezt egy, magát par excellence *krisztianusnak* tartó vallásfelekezet, mint igazhittisége jellegét követeli magának s ez által is elkülönözni kívánja magát a több keresztény vagyis Krisztushívó felekezetektől (mintha azok, a kik a gyzásnak e jelvényt, az egyiptomi papok anyai-istenét nem imádják, nem lehetnének épen oly vagy legalább is oly jó hűvei a szeretet vallásának!) s ezt a különleges felfogást átviszik az életbe, a tudományba, még a történelembé, sőt — a mint látjuk — hazánk millenniumi történetébe is (!) s a tényeket e felfogáshoz idomítva színezi, tehát céltudóssá s felekezeti szellemű teszük: — ez már sokszorosan elszomorító, mert így már kellene keresztény és keresztény tudományunk és történetünk is lenni!

Igaz, hogy őseink a kereszt jelvénye alatt vezettek be az európai műveltebb népek közösségébe, dehogyan a kereszt abban az értelemben, a mint annak uralmát napnapsz megállapítani kívánják, valami különönlönyre szolgált volna hazánkban; — ezt nehéz volna igazolni. De, igenis azt, hogy temérdek áldozatot követelt, hogy sok nyomorúságot hozott hazánkra és dulta-tépte nemzetünket majdnem a megemésztésig!

Eltekintve attól — a mibe a kereszt érdekében behajszoltattak, t. i. a kereszteshadjáratokból, a melyek a rengeteg áldozatok árán, királyaink *jeruzsálemi* íres címén kívül egyebet nem eredményeztek: mi lett volna nemzetünkben, ha a kereszt, vagyis a pápai hatalom érdekében verőzönnel vívott testvér-öldöklés után még sokáig állott volna kivont karddal egymás határán a testvér török és magyar? Mi lett volna nemzetünkben, ha meg nem szívleli a tanúságot, a mely eme szavak-

ban van feljegyezve számára a történet lapjain: „me nisi pontifices jussissent rumpere foedus; es ha meg nem értette volna eme másik feljegyzést is: „faciam Hungariam mendicam, dein germanam et catholicam“?! Igenis, terjesztett a kereszt világságosat, de a magyárak lángjának világságosat. Megfogott az átok: ne legyen egység soha köztetek!

Sajnos, nem jut eszébe a világnak, hogyan kergette ki Mátyás, az igazságos, az akkori Agliardit!

Kovács Károly.

Egy fontos egyházközigazgatási kérdés.

A felsőszabolcsi egyházmegye legközelebb tartott közgyűlésében történt.

Tárgyalás alatt volt, egy évek óta sok bajjal küzdő, nagyobb egyház ügye, illetőleg küldöttségi munkát, melyben az egyház presbitériuma azt kéri az egyházmegyétől, hogy utasítsa az egyházlátogatóságokat, szigorúbb és behatóbb vizsgálatra, nehogy a lappangó bajok éveken át hűzódjanak s elmergesedjenek.

A dolog, a presbitérium e merésznek látszó fellépése, feltűnt és különösebben tanácsbiráinkat kellemetlenül érinté. Felszólalások történtek, de a dolog érdemébe, mélyebben nem bocsátkozott a gyűlés s miután a leginkább érdekel tanácsbíró azt hangsúlyozta, hogy a látogatóság csupán az eléje terjesztett ügyeket köteles figyelembe venni, véghatározatként kimondották, hogy a látogatóság nem köteles az egyházak ügyeit apróra, mintegy kinyomozni s a mit a presbitériumuk elő nem terjesztettek, azt ne kutatssa. Ez nem a határozat szószentíri idézése, de így van kimondva, hogy az egyház, ha valamely bajt elhallgat, ez az ő dolga.

En e dolog aktor is mélyen élethetragónak tartottam, de amennyiben nálunk, — a mint a gyűlésünkről megjelent tudósítás is megjegyzi, — nem szokás behatóbb eszmecsere-t folytatni, drága lévén az idő, a tárgysorozat pedig sok — a hiába való felszólalást meg se kíséreltem. De azóta, minél többet gondolkodtam e tárgy felett, annál inkább meggyőződésemmé vált, hogy szükséges volna jobban meggondolni a dologt s a közönség figyelmét ráfordítani.

Lehet, hogy gyűlésünknek igazsága van. De én azt tartom, hogy ama határozat sem nem törvényen alapuló, sem nem üdvös, sőt határozottan sok baj forrása vá válhatik.

Esperei látogatásról van szó. Törvényünk csak ilyet ismer. Ha tanácsbíró végzi, az ő képében végezheti. Ezt mondja a 163. §.

A törvény világos utasítást ad az esperei látogatásról. Az egyházi élet belső és külső tényezőit, ható és ellenható erőit, még a behivataltokok családi és magán életét is vizsgálata alá adja. Már jobban, érthetőbben, világosabban nem lehet meghatározni, mint a hogy a 161—165 szakaszok meghatározzák.

Kétségtelen, hogy a törvény szerint teljesített esperei látogatás, egyházközigazgatásunk legraktikusabb, leghaszonsosabb intézménye.

A közvetlen szemlélet adta mindig s adja mindig a tárgyalások képet. Egy tekintet többet magyaráz, mint kizoknyozott iratok halmaza. Ertelmes, belátó, jóakarató esperei, vagy megbizottja — másfelét bizonyára nem is gondolunk — megjelenve az egyházban, körülnézve annak külső rendtartásában, vagy a presbitériumban utánanéve a belélet tényezőinek, azok magatartásában, beszédmódjában, tekintetökben látja, érzi a mozgató lelket s mindeneiket összevéve pár óra

alatt hatékonyabb intézkedést tehet, mint bármely más úton és eszközökkel.

Epezérett az esperei látogatás eredményében a legmesszebbre kihat. Ezért, nagyon helyesen, a legszélesebb alakra helyezi törvényünk.

Es már, ha a mi egyházmegyénk határozata értelmében, az esperei látogatás csupán azon dolgokat vonja vizsgálata körébe, a melyek a presbitériumok által eléje terjesztettek, vagy a kinyomott kérdésekre — igen? vagy nem? — feleletül adatnak: ugy a törvényt nem veszi tekintetbe.

Ez kényemesebb dolog minden esetre, de amellett, hogy nem törvényen alapuló, még sok baj forrásává is válhatik.

A ki ismerős az egyházi helyi közigazgatás aprócsopó ügyveivel, annak nem kell sokat magyarázni, hogy sokszor akad egyik-másik egyházban, akár a presbitereknek, akár a lelkeseknek takaragatni valója. A vagyoni kérdések a legulsóosabbak. Akár gyengességek, akár jaratlanagságból, akár rosszakarattól, néha nyomászó szükségéből is, hiány és hiba támad. A lelkes tudja, érzi, hogy ki kellene huzni a szálkát, de ezer és egy esetben a saját lelkébe szurna azt: azért — vár és nem szól. A feltett kérdésre aztán, vagy hallgatás, vagy kétes imgetés a felelet.

A szálla belebb-belebb hatol. Aztán nemesebb szervekért ér, míg a baj idültté lesz és az egész organizmust megtámadja.

Az esperei látogatás nagy fontossága és olgonyeppen abban áll, hogy a legkisebb bajt is észre veheti, ha alapos vizsgálatot tart és nem csupán a kérdő pontokra kíván feleletet.

Ha azonban, a mi egyházmegyénk határozata szerint — s hozzá tehetőük hatran: a mai gyakorlat szerint — jár el, úgy semmi egyebet nem tesz, mint kétes értéki statisztikát szedeget össze, a mely alig érdemes arra a költségére, a melybe az egyházaknak kerül.

Nagy hiány mindenesetre, hogy világi embereink nem gyakorolják az egyházlátogatást (Tisztelet a kivételeknek!). Egyenlő jog csak egyenlő tudás mellett gyakorolható. Az egyházi közigazgatást nem lehet a polgári közigazgatás formájára szabni. Hanem akkor több evangéliumi szellemet kellene átplantálni egész közigazgatási életünkbe s akkor több és jobb gyümölcsöt teremnének mindenesetre.

Megérdemelné, — az én hitem szerint, — ha a bölcsébbek, belátóbbak hozzá szolanának, ehaz a látogatási ügyhöz. Nálunk most indul a vizitáció, talán komolyabban venné a dologt, mint a hogy határozatunk szól.

Andrády Kálmán.

ISKOLAI ÜGY.

A középiskolai tantervek revisiója.

A vallás- és közoktatási miniszter f. év március 13-án két külön rendeletet intézett az országos közoktatási tanácshoz. Mind a két rendelet az 1895-ik évi költségvetés tárgyalása alkalmával tett kijelentésén alapuló; nevezetesen az egyikben feleletet kér arra, hogy a most érvényben lévő tanterv nem nyujt-e alkalmat a tanulók túlterhelésére; továbbá, hogy azokban kellő figyelembe vannak-e véve az úgynevezett nemzeti tárgyak, melynekül a magyar nyelvét és irodalmát s Magyarország történelmét és földrajzát jelöli meg. A másik rendeletben arra hívja fel a tanácsot, hogy a görög

nyelvi helyett választható tárgyak tantervét vegye revízió alá s az eddig szerzett tapasztalatok alapján jelölje meg azokat a nehézségeket, melyek a törvény végrehajtását akadályozták s ajánljon módokat ezeknek a nehézségeknek elhárítására.

Az első rendeletben tüzetesebben foglalkozik azokkal az intézkedésekkel, a melyeket eddig a közoktatási minisztérium a *tüsterhelés* általánosan hangzó vádjának megszüntetésére tett. Ilyennek tartja a helyi tantervek intézményét, az iskolaorvosok és egészségügyi tanárok rendszeresítését, az egészségügyi tanítását, továbbá a testi nevelés különböző ágait: a tornának, a játéknak stb. fejlesztését, a kirándulások előmozdítását, a szemléltető tanítás megvalósítására vonatkozó intézkedéseket s mindenképp felelt az 1890 évi XXX törvény-cikket, mely nagymértékben megkönnyíti a tanulásban való előmenetelt azoknak a tanulóknak, a kiknek különösen a nyelvtudásuk nincs. Aztan összegezi röviden azokat az okokat, melyeket a nagy közönség és a tanúgyvel foglalkozók is a tüsterhelés forrásainak tekintenek. Ilyen p. o. egyes tanároknak az az eljárása, hogy tantárgyaikból szertelen részletekkel halmozzák el növendékeiket, továbbá a megszabott tananyag sokasága, az engedélyezett tankönyvek terjedelmessége, az osztályok törvényszabta maximuma, a szakrendszer, a tanárképzés, a népiszkolai oktatás hiányos volta stb. Egyesek véleménye szerint tehát a rendszer megfelelő, csupán a végrehajtás vagy fenn helyenként kivanni való, mások szerint ellenben maga a rendszer hibás, mely túlságos követelésekre kényszeríti a tanárt.

Ennek az alapján felhívja a tanácsot, hogy úgy a gimnázium, mint a realiskolai tantervet vizsgálja át s nyilatkozzék: vajjon nincs-e túltengés az egyes részletekben? Nem lehetne-e egyes, kevésbé jelentős anyag-részeket elhagyni, vagy összevonni? Szükséges-e az anyag elrendezésében némi módosításokat tenni? Nyilatkozzék továbbá a heti órák számáról, a tankönyvekről, az osztályok tanulóinak számáról, a tanárképzésről, a szakrendszerről, az írásbeli dolgozatokról, a vizsgálati rendszerről s a lecke-órák beosztásáról.

Ugyan ebben a rendeletben — mint említetttem — felvilágosítást kér arra nézve, hogy a tanterv kellő figyelemmel részesíti-e a nemzeti tantárgyakat? Kérdi, hogy a tantervnek az az elvi követelménye, hogy az összes nyelvi és irodalmi studiumok irányítása a magyar tanításnak legyen feladata, az anyag részletezésében kellően érvényesül-e s e követelményt nem kellene-e az eddigénél nagyobb mértékben megvalósítani? Felvilágosítást kér arra is, hogy a nemzeti tantárgyak tananyagából nem hiányoznak-e olyan elemek, melyek a nemzeti szellem képzéséhez szükségesek s melyek azok? Nem volna-e célszerű a magyar irodalomtörténet ismertetésének két évet szentelni, mint ezt a realiskolák és a protestáns iskolák teszik? Hogy lehetne elejét venni annak a panasznak, hogy az írók olvasatására kevés idő jut és a tanítás általában kevésbé lelkesítő, mint régebben volt? Nem volna-e célszerű a magyar történelem tanítását két évre felosztani? Elégé gondoskodik-e a tanterv arról, hogy a világtörténelemnek a hazai történettel érülköző részei a megérdemelt figyelemmel részesüljenek? A történelmi oklások összefoglalására szánt utolsó évből elégséges idővel rendelkeznek-e a tanár a tantervben kitűzött cél tekintetéből? Gondoskodva van-e arról, hogy a tanuló hazai alkotmányunk fejlődésével és jelen állapotával kellőleg megismerkedhessen s a magyar föld összes jellemző viszonyait megérthesse?

Tudatja a miniszter végül azt is, hogy a szükséges intézkedéseket csak rendeletei útján akarja foganatosí-

tani s épenazért a tanács úgy tegye meg javaslatait, hogy azok az 1883 évi XXX t.-cikkkel és az 1890 XXX t. cikkkel ellenkezésbe ne jöjjenek.

A közoktatási tanács a miniszter első rendeletét május 2-án vette tárgyalás alá. A rendeletben felvetett kérdések annyira fontosak, hogy az azok felett folyó vitát méltónak tartjuk lapunk t. olvasóinak rövideden bemutatni.

Az első napon *Fimáczy Ernő* előadó tüzetesebben foglalkozott a miniszteri rendelettel s elismerte, hogy tüsterhelés csakugyan van s ennek okát ő főleg abban találja, hogy tankönyvcinkben — a módszert tekintve — a legnagyobb zűrzavar található, segéd- és vezérkönyvcink nincsenek, a tanárok egy része nem tanít rendszeresen, módszeresen s nincs magyar nyelv-könyvünk és történelmi olvasó könyvünk. Tanárképzésünk is hiányos. Az osztályok túltömöttségét is nagy bajnak tartja, de ezen csak óriási összeggel segíthetünk. A szakrendszer túltengését is eltilti, de véleménye szerint az osztályrendszer visszatérni már nem lehet. A mi a nemzeti elem kérdését illeti, véleménye szerint arra nincs elég gond fordítva, mert a magyar történet tanítására szánt idő kevés s ezért a VIII. osztályban az óra szomat szaporítani kívánja s ajánlja, hogy Magyarország földrajza a VII. osztályban is kimerítően taníttassék. Nagyobb bajt lát azonban a magyar nyelv és irodalom tanításánál. Kárhóztatja, hogy minél magasabb az osztály, annál elméletibb és elvontabb a tanítás. A stílistikának, retorikának, poetikának ilyen elvont tanítását csak a tanterv meg nem értésének tulajdonítja. A tanterv szerint kell eljármunk a IV. osztályban epikus műveket, az V.-ben lyrákat, a VI.-ban drámaikat kell olvasatni. A VII.-ban meg kell kezdeni az irodalom tanítását, de nem úgy, hogy ebben az osztályban elvégzik az irodalom-történetet 1820-ig, hanem mű-fajok szerint; még pedig a VII.-ben tárgyalandó a költői, a VIII.-ban a prózai irodalom, párhuzamban a megfelelő latin és görög oktatással. A stílus tanítására is nagyobb gondot kíván fordíttatni.

Brezevicz Albert szerint a tanterv keretén belül sokat lehet javítani. Fontosnak tartja, hogy a tanulók törvényes maximális számát sehol se engedjék túllhaladni; a nemzetiségi vidékeken előkészítő osztályokat állítsanak, a rokon tárgyakat egy tanár kezében csoportosítsák alkalmas tan- és vezérkönyveket készítsenek. *Heinrich Gusztáv* szerint a tanulók erejükön felül nincsenek megerhelve, de a tanításnak nincs meg a kellő eredménye s ebből következtetik a *tüsterhelést*. A bajt ott látja, hogy a tantervek és utasítások nagyon theoretikusok és idealisak, nincsenek tekintettel a mostani viszonyokra. A tantervet elég *nemzetinek* tartja, de a tapasztalás bizonyítja, hogy a tanuló a magyar földrajzból, — történelemből, — és irodalomból általában nem tudnak eleget, *Kármán Mór* a tanterv és utasítás revízióját szükségesnek tartja, mert azok készítése óta sokat haladtunk. Akkor még nem voltak alkalmas tankönyvcink, A hiányokért nem szabad a tanárságot okolni, mert az a rárótt feladatokat nem fejezheti meg, ha nem adják meg neki a szükséges eszközöket. Ma sincs még magyar gyakorló könyvsorozatunk s a tanár számára nincs tudományos stílistikánk, földrajzunk stb. Ohajtja, hogy ha a hiányokat megjelöljük, arról is gondoskodjunk, hogy azokat pótolni tudjuk. *Demezszy* a bajt a tanítás módszertelenségében, *Marcali H.* a kellő számú tanerők hiányában, *dr. Alexander* pedig abban találja, hogy *iskolánk nem fordítanak elég gondot a jellemképzésre, az erkölcsi nevelésre s ezért nem bírnak tanulóink eleget dolgozni.*

Az eddigi általános vitából az elnök azt a következtetést vonja ki, hogy a *középiskolai oktatás nem elég eredményes*. Ennek kimondása után azt a kérdést tűzi ki megvitatás végett, hogy a fenálló tantervek s utasítások, tankönyvek tantárgyak heti óra száma szolgáltnak-e okot a túlterhelésre? Az első kérdésre vonatkozólag rövid vita után abban állapodott meg az értekező, hogy a *tantervet a túlterhelés szempontjából minden este revideálni kell, mert vannak egyes részletek, melyeket meg kell szorítani, azonban a tanítás színvonalának lecsökkentését nem kívánja*. A részletes revisio egy szűkebb körű bizottságra bízott.

Ez után a *tanönyvek kérdése* került szóba. *Kármán Mór* azt hiszi, hogy ha tankönyveinkről statisztikát készítenénk, azt tapasztalnánk, hogy a legrosszabbak vannak leginkább elterjedve. Szükséges megállapítani, hogy minő tankönyvek van még szükségünk. Ebben a véleményben van *Heinrich* is, a ki általános tankönyvrevisiót tart szükségesnek. *Klamarik* és *Alexander* azt hiszi, hogy tankönyveink túlságos terjedelmessége és tudományos nyelve egyik oka a túlterhelésnek. A tanács ezeknek figyelembe vételére utalotta a bizottságot.

A *tanulók létszáma* névze mindannyian megegyeztek abban, hogy a törvényes maximum, 60 egy osztályba sok s addig, míg ilyen lesz a létszám, minden reform hiába való. De a bajon nehéz lesz segíteni, mert, mint *Klamarik* miniszteri tanácsos mondta, hogy a bajon némileg segíthessünk, arra legalább is egymillió 200,000 forra volna szükség. *A levek irók beszédésére* névze, hogy a tanítás egy folytában vagy déclőlött és délután tartassék-e, nem tudott a tanács megállapodásra jutni; hanem azt a helyi körülmények szerint véli elődöntendőnek. A *rokon tárgyak csoportosítását*, amelynyire az kivihető, óhajtsa a tanács.

A *tanárképzés kérdése*vel majus 6-án foglalkozott a tanács s a felszólalók között nagyobb nézeteltérés nem igen volt. Mindnyájan megegyeztek abban, hogy a tanárképzést végre valahára komolyan kell venni. *Beke* azt ajánlja, hogy a jelöltek 3 tárgyból szerezék meg a képzést, de a jelölttel szemben szállítsék lejjebb a követelményeket. Abban általánosan egyetértett a tanács minden tagja, hogy a tanárjelöltek pädagogiai és didaktikai műveltsége és készsége nem elegendő s épen ezért szükséges, hogy kitünő elméleti utasítással egybekapcsolt gyakorlati utjan készítsék elő a tanárt hivatalára. Ebben a kérdésben, saját tapasztalataira hivatkozva, hosszasan nyilatkozott *Szász Károly* püspök is, elmondván, hogy a fiatal tanárok tudományos képzettsége rendszerint kielégítő, és működésök eredménye még sem kielégítő, a mit ő didaktikai és pädagogiai képzettségük csekély voltának tulajdonít, a mely miatt a tantárgy szellemének megértésére sem egészen képesek. Szerinte ezzel függ össze az is, hogy a nemzeti érzést nem fejleszthetjük kellő módon. *Fehér Ipoly* elnök *Szász Károly* minden állítását igaznak vallja, mert maga is mindazokat tapasztalta. *Erödy Béla* nagy bajnak tartja, hogy a jelöltek egyrésze nagyon specialisan van tudományában kiképezve s a teljes szakki-képzés ritka. Ezen, szerinte, ha másként nem lehet, külön kurzusok rendezése által kell segíteni. *Leövey*, miniszteri tanácsos a jelöltek jobb didaktikai és pädagogiai kép-zését nem tartja teljesen kivihetőnek, mert a *kolozsvári tanárképző mellett nincsen gyakorló iskola* (!) Szerinte módosítani kell a tanárvizsgálati szabályzatot, mert túlságost követel a jelöltektől. *Klamarik* szükségesnek tartja a philosophiai fakultásnak köteletségévé tenni, hogy a tanárképzés feladataival ezentúl komolyabban foglalkoz-zék. Ő sokat vár az internatusoktól is. Még néhány tag

szólat fel s az elnök kimondta a határozatot, hogy az értekező fontosnak tartja, hogy a tanárjelöltek didaktikai és pädagogiai kiképzésére az eddiginél sokkal nagyobb súlyt helyezzenek.

A felett a kérdés felett, hogy *érvényesülnek-e a nemzeti elemek a tantervekben?* folyó hó 14-ikén tanácskozott a közoktatási tanács. Az első felszólaló *Klamarik* miniszteri tanácsos volt s elismerését fejezte ki a mostani tanterv készítőinek, a kik a nemzeti elemet először emelték az őt megillető polcra, mert régebben a tantervekben minden a latin nyelv köré volt csoportosítva. Óhajtsa, hogy a tanárok úgy neveltsenek, hogy mindenik szakon érvényre tudják juttatni a nemzeti elemet. *Heinrich* szerint a tanterv ellen nem lehet kifogás, de a kivételben mindenesetre van hiba. Az ókori történetet nem tartja a IV. osztályba valónak, mert a római történet tanítása, melyben az alkotmányt és jogi kérdések tárgyalása a legfontosabb, ott nincs helyén. Ő úgy szeretné, hogy a IV. osztályban a magyar alkotmányt és földrajzot tanítsanak, az V.-ben az ókort, a VII.-ban a Magyarok történetét a mohácsi vészig, a VIII.-ben Mária Teréziáig, a VIII.-ban korunkig, kapcsolatban az egyetemes történettel. A magyar irodalmat a VII. és VIII.-ban tanítsák s az V. osztálytól kezdve rendszeresen kívánja vezetni a maganolvasásokat. *Marezáli* azt kívánja, hogy a Magyarok története a VIII. o.-ban taníttassék, de több órán, mint most. Azt nagyon természetesen tartja, hogy az egyetemes történet tanításakor mindig ki kell emelni azokat az eszméket és intézményeket, melyek Magyarország fejlődésére befolyással voltak. *Kármán* szerint a történelem tananyagának beszűkítését nem sokat kell változtatni, de azt óhajtsa, hogy a III. osztályban azoknak a férfiaknak megismertetése legyen a főcél, a kiknek emléke a nemzetben él. Az irodalmi tanításnál nem a történelmi vázlatot tartja főnek, hanem az olvasást. Végre az elnök azt mondja ki határozatúl, hogy bár a mostani tantervnek kiválóan nemzeti a jellemé, ezt a vonását a tapasztalat szerint egyes pontoknál még jobban ki lehet domborítani. Az egyetemes történelmi anyag teljes eljítése sehogyssem volna ajánlható. Az irodalmi oktatásban a remek irók műveinek olvasása szükséges a tanár vezetése mellett, valamint a nagy irók megismertetése.

A közoktatási tanács javaslata szerint tehát némi módosításokat szükséges tenni a most érvényben levő tanterven s igen valószínű, hogy ezek a módosítások jó részben a mi ev. ref. iskoláink részére készített terbe is fel fognak vétetni s épen ezért az egész javaslatra akkor, midőn a bizottság azt részletes jelentés alakjában feldolgozza, mi is meg fogjuk tenni észrevételeinket.

Buza János.

TÁRCA.

A polgári házasság törvényei,
párthuzamban az eddigi házassági joggal.

Egyházi jogi tanulmány.

(Polytatás.)

Első tekintetre átlátható az új törvények megegyezése a protestáns egyházban eddig érvényes *József-féle* törvények rendelkezésével, a rokonsági fokok tilalmazásában. Tilalmas az egybekelés feltétlenül jövőre is az *egyeses ágú vérokönök* között fel- és lemenő ágon egyaránt, tehát a szülék, nagyszülék és azok valamennyi leszá-

mazott gyermekei, az unokaság bármily messzire fel- vagy lenyúló ágán, valamint az eddigi meghatározás szerint, úgynevezett *egyenes ágú sógorok* között, tehát az após és menyé, anyós és veje, mostoha apa és mostoha leánya között; továbbá *verrokonsági oldalágon*, a testvérek között. Ugyanezen rokonsági ágán, az eddigi számítás szerinti második fokot felmentvén nélkül, vagyis az unokatestvérek között; megtartván a házassági nyiltilparncs azon jogi elve is, a mi annak 14. §-ában kimondott s a mely szerint nem tesz különbséget, ha a testvéreknek csupán közös apjuk vagy anyjuk van, tehát, ha akár *édes*, akár úgynevezett *feltestvérek*.

Lényeges új alkotás és rendelkezés a törvényben az *oldalági sógorsági tilalom eltörlése*,¹ a melyet legalább magunk részéről csak örömmel tudunk üdvözölni, épen a házasságkötés egészen humanitarius gyakorlati érdekeinek céljából is, de mint olyat is, a mely aligha új és így ellenkező a magyar református egyház régebbi felfogásával és gyakorlatával szemben akkor, a mikor előbb jeleztük, hogy épen a nagytelentélyű *dobzeeni cikkek* alapján legalább is kérdéses dolog: ha az oldalági sógorság tilamat képezte-e a református egyház házassági joggyakorlatában, sőt, ha csak további vizsgálódások még ellenkezőt nem fognak felderíteni, tény az, a mit *Pokoly* derék tanulmányában is mond, hogy a sógorsági akadályról egyetlen egy zsinat sem intézkedett a XVI. században s 1608 előtt csak a marosvásárhelyi zsinat említi fel egyedül, kiterjesztvén a 4-ik fokig arra a tilamat.²

Épen azért alig van alapja azon felajdulásnak és perhorreskálásnak, a melynek a törvény ezen fellegősége ellen *Csiky Lajos* tisztársam ad kifejezést, a midőn képen nyilatkozik: „A mi már a 11. §. d) pontját illeti, arra nézve nekem aggályaim vannak, úgy, hogy szinte hajlandó vagyok: azon nézetemnek kifejezését adni, hogy itt a törvényhozó testület egy okvetlenül helyrehozandó elnézés áldozatává lett. Okoskodásom ez: nem köthet tehát házasságot az egyik házastárs a másik házastársának egyenes ágbeli verrokonaival. Más szóval: nem veheti el az ipa menyét, a napa nem mehet férjhez vejehez, avagy a férj nem veheti el feleségének előbbi házasságából született leányát, sem a feleség nem mehet hozzá férjének előbbi házasságából született fiához. Ámde, vajjon tényleg meg akarja-e engedni az új törvény, hogy egyik házastárs a másik házastársnak minden *oldalági* verrokonaival *minden felmentés nélkül* egybekelhesen? Ez a kérdés, melyre a törvény szerint nekünk igennel kell felelnünk. De lehetőséges-e az, hogy a férj *minden felmentés nélkül* egybekelhesen felesége nőtestvérel, nagynénjével vagy unokatestvérel, vagy a nő hozzámehehen férje testvérel, nagybátyához vagy unokatestvérelhez? Lehet, hogy van olyan *modern keresztény* állam, mely már az oldalágon első fokon álló sógoroknak is megengedi *minden felmentés nélkül* az egybekelést, de én — őszintén megvallom — ilyen állapotot nem ismerek, azonban tudom, *Ausztria-Magyarországon* (minő közjogi elnevezés!) a zsidók között a házasság felbontása után, tehát mindenestre egy speciális esetben, a férj semmiképen sem veheti el felesége nővérét, sem a nő nem mehet hozzá férje fivestévéhez. Ha nincs tévedés, elnézés a törvényparagrafus jelzett pontjában, akkor azt *nagyon lazának* kell kijelentünk.”³

Bizonyára nincs itt semmi homályosság, tévedés, annál kevésbé, épen *lazaság* a nagy világosságban, csak

tarttuk meg a törvénymagyarazat azon elvét, hogy ne keressünk abban olyat, a mi abban nincs és értelmezzük annak intézkedéseit az észszet átható szelleme és intenciója után.

Csiky Lajos épen azt nem érti meg, épen azt nem tudja becsülni sőt helyteleníti a törvényben, a mi annak egyik, jelentékeny és megbecsülni való alkotását képezi s a mivel nem a gúnysanon említett *moderna keresztény* államok között akar kivételt képezni, hanem, a mivel a józan, civilizált jogfelfogásnak és magának a családi szövetségök immár el nem odázható gyakorlati követelményeinek kívánt szolgálatot tenni, épen az eddigi család-jogi viszonyok példáin is okulva.

Tudvalevő dolog ugyanis az, hogy eddig házassági jogi intézkedéseinknek az volt megmagyarázható intenciója, hogy lehetőleg *megnehezítse* a rokonok és egymáshoz közel álló egyének között való házasságot. Ebből a célból keletkeztek aztán a verrokonságnak és sógorságnak messze izekig menő tilalmi, különösen a r. kath. és g. keleti egyház törvényeiben. Dehát a gyakorlati élet számtalan példái és visszasságai igazolták, hogy az ilyen nemű *megterheltekek* sok esetben kárára váltottak a család-szövetségök természetes jogi útának.

Statistikai adatokkal is ki lehet mutatni, hogy a *vadházasságok* fokozatos emelkedésében jelentékeny szám hozzájárulásában van részök a *túlzigorú házassági tilalmaknak* s csak nálunk, protestánsoknál, az oldalágon másod fokig tilalmazott sógorsági viszony miatt, nem egy fél mondott le a tisztességes és törvényes házasságról és élt inkább *bábelre* azon ok miatt, mert mint ezt előttem, még művelt számba menő emberek is nem egyszer nyilatkozták: „nem hiszem, hogy a józan törvény ezt rendelné s ők nem is akarják az ilyen *teketóriákat* megtenni.”

Nem *elnevezés*, sem *lazaság* azért a törvényben az *oldalági sógorság tilalmának megszüntetése*, hanem oly öntudatos, átgondolt javítás az eddigi viszonyokon, a melyet a szentesített törvény mellé csatolt indoklás — mint ezt *Csiky Lajos* helyre igazítva, *Révész Kálmán* nyomban fejére is olvasta¹ — egészen okszerűen bizonyítja, ezeket mondván: „Míg azon benső családi viszony, melybe a házasságkötés által az egyik házastárs jut a másik házastárs egyenes ágbeli verrokonaival, eléggé igazolja házassági akadályi minőségét arra, hogy *ezzen akadály az oldalági sógorokra is kiterjesztessék, elegendő ok nem forog fenn*. Fennálló jogaink az oldalági sógorságot is bontó akadálynak minősítik ugyan, de alóla nehézség nélkül adnak felmentvényt. Ily akadály fentartásának csak akkor volna célja, ha fontos okok követelnék, hogy az ilyen viszonyban álló személyek között, csak kivételes esetekben engedtessek meg a házasságkötés. A mi különösen az erkölcsi szempontokat s a hazasélet tisztaságát illeti, e tekintetben oltalmat nyújt a törvény 23. §-a; mig, ha figyelembe vesszük, hogy az oldalági sógorok rendszerint csak akkor kötnék egymással házasságot, ha az *családi tekintetek vagy a korábbi házasságból származó gyermekek nevelésének érdeke követelik*, nem volna indokolható, hogy a törvény ily házasságok létrejövését megnehezítse. A törvénynek e tekintetben teljesen egyező álláspontot foglalnak el az 1875 február 6-iki német birodalmi törvények 33. §. 3. pontja; német javaslat 1236. §. 3. pontja; 1874 december 24-iki svájci szövetségi törvény 28. §. 2. pontja.”²

A mely indoklás mindenestre bizonyítja azt, hogy igaz van *Révész Kálmán*nak abban, hogy ezeknek ismerete nélkül, kissé bajos dolog a törvény egyes részleteit kritizálni; de, a mi ennél nagyobb dolog, ez az, hogy

¹ L. A *sógorság*, mint házasságátelő akadály történeti fejlődése. *Walter* Lehrbuch der Kirchenrechts aller christlichen Confessionen. Bonn. 1871. VII. kiadás. 695—698 lap.

² L. „*Protestáns Szemle*” 1894. év, II. füzet, 117. lap.

³ „*Protestáns Egyh. és Isk. Lap.*” Szerkesztő *Szűcs Párkás*, 1885. évfolyam, 3. szám, 34. lap.

¹ L. „*Protestáns*” 1895. évfolyam, 64. lap.

² L. A törvényjavaslat indoklását, 35—36. lap.

vannak csakugyan olyan *modern keresztény államok*, amelyek semmiféle *lazaságot* nem látnak az ilyen intézkedésekben. Vannak keresztény államok s ezek között éppen Schweiz is, a melynek protestáns voltát eddig méltán példányképül is tekintettük mi *magyar reformátusok*.

Es még csak egyet, mielőtt ismertetésünkben tovább haladnánk; magyar államiságunk elnyelésétsz ellen való tiltakozásból is. En ismerem ugyan a Bécsben, Ausztriában, 1863. évben, november hó 2-án, 15.940. szám alatt kelt, „Az *izraeliták házassági ügyeit szabályozó kegyelmes királyi udvari rendeletet*” s annak egészéből az 1. pont ezen rendelkezést: „A sógorságból eredő házassági akadály pedig következő személyekre szorítkozik: a házasság felbontása után ugyanis nincs joga a férjnek neje fel- vagy lemenő ágbeli rokonával, sem neje nővérével és a nő sincs jogositva férjének fel- vagy lemenő ágon való rokonával, sem férjének fivérével, sem férje fi- vagy nővérének fiával vagy unokájával egybekelni.” De az előtűnik közjogilag ismeretlen *Ausztria-Magyarország* zsidóságának eddig még törvényhozás útján nem rendezett házassági ügyei, ma még talán még sem lehetnek irányadó példák a *magyar államban*, a mely bizonyára keresztény maradtat szellemében, műveltségében a perhorreskált polgári házasság mellett is. Nem, különösen akkor, ha tudjuk, hogy a *kegyelmesnek* nevezett királyi udvari rendelet egy faj *édelmességi visszahelét* akarta megnehezíteni, a sógorsági egybekelést éppen az *elválsai esetekben szorítván meg*.

A törvény következő szakaszai, 12–27. §., a házasság megkötésétől további akadályok megállapításával foglalkoznak.

Tudjuk, hogy míg a r. kath. kanonjog, egyebek közt, erre vonatkozó rendelkezéseit kimerítően és nagy rendszerezéssel fejtette ki, addig *magyar* protestáns egyházunkban egész a házassági nyilat parancs idejéig csak szórnyos intézkedésekkel találkoztunk.

Mint törvényhozásának minden ágában, úgy itt is, csak valamilyen rendszer és teljesség helyett, egyes rendelkezések megtételére szorítkozott, ahöz képest, a mint azt az egyes helyi és idői szükségek vagy félreértések és visszaélések esetleg kívánták. Ez magyarázza meg azt is, hogy e tekintetben való rendeleteikben tiltó és bontó okok, szorosabban megkülönböztetés nélkül, együtt és egymás mellett foglaltak a legtöbbször együvé.

Mindezek mellett is azonban, régebbi zsinati törvényeink és agendáink nyomán, meglehetősen biztonsággal megállapítható protestáns egyházunk e részben való állapontja s egybeállíthatók a tiltó és megsemmisítő okok lényegesebbjeinek egész sorozata.

(Folyt. köv.)

Mitrovics Gyula.

Kovács Frigyes.

1855—1895.

E becses lapok legközelebbi számában is jelent meg egy gyászkeresetünk, a mely Kopré Ferenc alszómpolényi esperséről szólt. Most meg én hozok hírt egy gömörmezei lelkesztársunknak, Kovács Frigyes giczei lelkésznek szerencsétlen haláláról.

Kopréról az mondatik rövid necrológiájában hogy az alapos tudományos készültség mellett az igénytelen szerénység, becsületesség, hivatali buzgóság, rend- és pontosság példányképe volt.

Ugyanezt lehet elmondani Kovács Frigyesről is.

De mégis milyen nagy különbség a két ember között!

Amaz kidőt a munkatérrel, mikor az élet alkonyán, 70—80 esztendő között, széleskörű egyháztársadalmi, hű és nemes munkálkodása után, minden tiszteltnak és elismerésnek a koszorúját kiérdemelte. És lehunyta kifáradt szemét, kétségkívül azzal a boldogító hittel, hogy ama megnyilatkozott egekben látand majd boldog örök életet és látandja az isteni igazságszolgáltatásnak feltétlen bizonyosságát.

Kovács Frigyes barátunk egy, egyházi és nemzetiségi szempontból rendkívül fontos posztion, becsületesen végzett munkája derekán, ifjan, felannyi esztendő korában, egészségesnek látszó testben, önmaga tepte széjjel erőszakos kezzei mind azt a köteleket, a mely őt ifju hitvésehez, két szép fiához, szüleihez, egyházához, barátaihoz, az általa vallott és hirdtetet elvekhez, kötelességekhez és az élethez fűzte. Talán nem volt az élet küzdelmeinek elhordozásához elegendő lelki ereje s bizonyosan nem volt mély, igaz hitje Családja távollétében, szombaton, május 11-én délután saját szobájában *felakasztotta magát*. Mikor hazaérkező felesége, a bezárt szoba ajtaját feltörtette, már ott függött élettelenül egy szjz-darabon az ablakrámán.

Hogy az erős lelkű, mély hitű öreg harcost és a kis lelkű, gyöngye hitű embert pár rövid vonásban egymás mellé állítottam, ne essék azert bántalom egyiknek az emleken se. Ők talán nem is ismerték egymást. De én egyiknek tisztelője, a másiknak barátja voltam. Es oly közel esik egyiknek a sárjina a másikéhoz.

Kovács Frigyes született Rimaszombatban 1855-ben, iparos születtől, a kik pap-flokat végtelenül szerettek; lelkök minden örömet ő benne s családjában találtak fel; kivált azért, a mióta másik fiok is, néhány év előtt szintén önkézővel velet végzet életnek, minden boldogságuk Frigyesben volt. A gimnázium I—VI. osztályát Rimaszombatban, a VII. és VIII. osztályt, valamint a teológiai tanfolyamot is Sárospatakon végezte, mind jeles és kitünő eredménnyel. Az ifjusági önkéző-körök munkálkodásában tevékeny részt vett. Kaplána 1879. július havában lett Zeherjén s ott működött 1883. ápril 24-ig, a mikor szülőföldére Rimaszombatba rendeltetett. De itt mindössze csak egy hónapig maradhathat, mivel onnan az időközleg szélhűdés által sújtott giczei pap mellé rendeltetett segéd-lelkésznek s itt főnökeknek nemokára bekövetkezett halála után, még 1883-ban rendes lelkészül választottat.

Mint ember nem volt rideg, de a zajosabb barátokozást sem kereste. A csendes, szolid társaságban érezte jól magát, a hol a hivatalát, az egyházat, a gazdaságot érintő kérdések felett szívesen, életkedvvel, élenk érdeklődés közt folytatott eszmecsereket. Minden jó és nemes ügy iránt melegen érdeklődött. Hivatalos működésében buzgó, a pedánságig pontos, sokszor a kicsiny, jelentéktelen dolgokban is aggodalmaskodó volt.

Ha végzetes elhatározásának, a melylyel széles körben nagy megdöbbenést okozott, a kulcsát keressük, ebben az aggodalmaskodó természetében véljük azt feltalálni. Három mozzanat emelkedik ki különösen most előttem, ha néhány évre visszagondolok, a mi azt igazolná, hogy valami belső, sértett önérdet, vagy valamely önbizalomhiány vihette bele a ballépésbe.

Mikor egyik járásunkban, iskolafelügyelői tisztében a szigorú szabályzat szerint járt el és szigorú eljárása egyik tanító részéről kifogásoltatott: a sértett önérdetnek oly erős hangján követelte az elégtételt, hogy az az egyházmegyén is feltűntet keltett. Az elégtételt megkapta, de azért az iskolafelügyelői tisztség elvállalására többé nem volt rábítható. Másszor egy lelkeszi állomásra való pályá-

¹ L. az egész okmányt közölte *Setébe* l. m. 238—244. lapján.

zata alkalmával az esperessel volt erős összeütközése. Nyilvánosan és keményen vádolt, holott a vád, mint később maga is belátta, egészen alaptalan. Önerzetének nem valódi, de képzelt sérelme is, rendkívül érzékenyvé tudta tenni.

Az önbizalom hiányára pedig azt hozom fel, hogy lelkészi értekezletünk jegyzőségére való megválasztását egy leveleben azzal utasította vissza, hogy ő arra magát, dacára ismert képességeinek és jó egészségének, lelkileg és testileg erőtlennek érzi.

Ezek talán csak halvány vonások ahhoz, hogy velök az ő lelkében lefolyt küzdelemre némi fényt vessék. De mégis, úgy hiszem, a kulcsot az ő tragikus sorsának megértéséhez, ezekben kell keresnünk.

Lelkészi állása a kisebb jövedelműek közé tartozott, de az ő takarékoságával elegendő volt arra, hogy egy szerűségében félrevonulva, tisztességesen megéljen. Anyagi ügyei azért elég rendezettek voltak. Családi életében is, azt hisszük, boldog lehetett volna. Derék, fiatal neje, egy hat és egy nyolc éves fia körében a legboldogabb családot alkothatta meg. De azért nem lehetetlen, hogy itt fejlődött ki, valódi vagy vélt sérelem, avagy félreértés miatt az a mélybéli conflictus, a mit békésen eligazítani nem bírt, s a mi lelkében, a mely a családi vérség szerrint is az ilyenféle tragicus kibontakozásra hajlandósággal bírt, az egyensúlyt felbontotta.

Egyházmegyénk egy derék, képzett, pontos, hűséges lelképáztórral szegényebb lett. S az az örömlomás, melyet ő a magyarral nyelvi s a kálmínista egyház határszélén tizenkét év óta kiváló eberséggel, az egyházmegye teljes megnyugvásával védelmezett, vezér nélkül maradt.

Halála előtt négy levelet írt. A felesége, atyjának, sógorának és a tanítónak. Ez utóbbiban az egyház dolgai felől részletesen intézkedik. Temetésén, május 13-án délután nagy számmal jelentek meg a lesújtott rokonok, barátok és résztvevők. Koporsójánál Szkarósi Gusztáv horkai lelkész, egyházmegyei tanácsbíró mondott az alkalomhoz illő, igazán remek beszédet. A sírnál Farkas Miklós, pelsőci segédlelkész búcsúzott el tőle.

Most már ő reá nézve meg van oldva a conflictus. De hát a palástot ejtett sérelem? ... Hát a feleség? ... Hát az a két árva fiú? ...

Legyen kegyelmes hozzá az örök bíró!

Vattay László.

KÖZÉLETÜNK.

A tisztántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

(Vége)

A gyűlés második napján, úgyszólván még számo sabbán voltak jelen, mint az első napon, kivált világi főembereink; névszerint: Tisza Kálmán, Gr. Dégenfeld József, Gr. Ráday Gedeon, Ritóók Zsigmond, Kulini Imre, Uray Imre, Szöllősy Antal, Simonffy Imre, Horthy István, Thaly Kálmán, György Endre, Isaák Dezős, Kovács Ferenc, Szunyogh Szabolcs, Széll Farkas, az esperesi kar teljes számmal és számos képviselő.

Ez alkalommal a jelentékeltenebb ügyek intézése mellett tanítóképzési igazgatóul, 6 évre Kovács Lajos választották.

A képezési tantervűk szakszerűen csoportosítottán, a vallástani és földrajzi tanszékre pályázták és jelöltettek

Ferenczy Gyula, Gózon Gyula, Nagy József, Lévy Mihály, Bodnár Lajos, Mindszenti Imre, Lányi Lajos és Nagy Sándor. Megválasztották Nagy József, h-szoboszlói tanár 9 szóval Ferenczy Gyula 7 szavazata ellenében.

Az egyházkerületi középiskolai tanügyi bizottság javaslataira kimondatot, hogy a 8 osztályú teljes gimnáziumokban vallásstanári oklevéllel bíró lelkészek, lehetőleg rendszeres tanári fizetéssel választandók, a kik a vallástani tárgyakat kizárólag tanítsák. Valahára!

A nagyváradi internátussal kapcsolatos leánynevelő-intézetre a tűzkármentesítési alpból (29,000 frt. 10,000 frt. segély kéréstén, a keretlemnek elvileg hely adatott; a kivitelt iránt véleménynyására a gazdasági tanács felhivatott.

Azon kérdésre nézve, miként lehetne a közelgő millenniumis ünnepségen a debreceni főiskolát méltóképen ünnepegni: javaslattételre a tanári kar felkérte.

A szathmári felsőbb leánynevelő intézet ügyei ismét előkerültek, az egyházkerület Ritóók Zsigmond indítványára, a felügyeleti jog gyakorlása címen, Szathmárra az ottani leánynevelde és a fenntartó-testület között felmerült peres ügynek beható megvizsgálására: Lukács Ödön, Balogh Ferenc, Joó István, György Endre és Szeremley Samuel tagokból álló bizottságot küldt ki.

Az egyházkerületi világi tanácsbírói szék betöltésére beérkezett szavazatokból Ujfaluassy Béla 344, Lengyel Imre 307, Medve Kálmán 76 szavazatot nyerve, Ujfaluassy Béla s Lengyel Imre új szavazásra bocsáttattak.

Az egyházkerületi és a főiskolai pénztár egyesítésének eszméje vetetvén fel, az ügy beható tárgyalásában résztvett Kiss Albert, Gr. Dégenfeld József, Dr. Farkas Antal, György Endre, Thaly Kálmán, Ritóók Zsigmond s végül kimondatot, — hogy a pénztárak ideiglenesen külön kezeltesseken továbbra is, míg t. i. a főiskolai pénztár ügyei rendbe hozótnak, akkor és azontul az egyházkerület gondoskodni fog az egyöntetű kezelésről.

Ezen intézkedés következtében pénztárnokul Dr. Öreg János 22 szavazattal, Csiky Lajos 18 és Kovács Lajos 1 szavazattal ellen megválasztottak.

Az örköri peres ügy a közigazgatási időségi tanács-hoz átítatot.

Ezek voltak azon ügyek, melyek a tárgysorozat rengetegéből még is fontosabbnak és közérdeklűnek voltak tekinthetők.

Görömbei Péter.

Örömműnep Sárospatakon.

Május hó 11. és 12-ikét Sárospatakon a ref. egyház foglalta le — talán akaratlanul is — önmagának. Öröme volt e napokon neki. Édes öröm, olyan, mint a szegény árva gyermeké, a ki irigységgel nékűli fájdalommal, olyan könyöző szemmel — melyben a más boldogságán öntudatlanul mosolygó köny is ott ragyog — nézi-nézi a más boldog szülők gyermekeit, mikor azok szép, új, ragyogó, fényes ruhát öltenek magukra a piros pünköszt verőfényes reggelén: — az ő testét pedig szegényes, egyszerű ruhadarabok takarják csupán. S egyszer csak jön egy gyermek-barát, tette indul, tette lelkesít másokat is s az árva gyermeket régi ruhájánál szebbe, maradarabbba öltözteti. — A gyermek lelkéből, szívéből a néma fájdalom eltűnik, helyét az ártatlan égi öröm foglalja el, minden megváltozik benne, rajta — csak egy nem: szemében a köny! Az ott ragyog tovább is, csak ragyogóbb, szebb, fényesebb, mert most fényét növelte a saját boldogságának tudata is. — Ilyen édes, ilyen égi öröm kezdődött a fent jelzett napokban a sárospataki ref. egyházban is.

Ref. egyházunk — fájdalom, nem csak a pataki, de valamennyi — igen-igen hasonlít az árva gyermekhez. Temploma a ruhája. Nincs, ki a piros pünköszt reggelére csillogó ruhát adjon rája! Sőt vannak vassót edes gyermekek is, kik ennek az árva gyermeknek szegényes ruháját úgy szeretnék megtépni, egészen leszaggatni! . . . De van az árvának egy szerető edes atyjuk, a ki hatalmasabb minden földi atyánál, s nem engedi az árva elveszni. Rendel számára minden időben munkás gondviselőket, kik új ruhát, szobrot a réginel, drágábbat, tartósabbat az elnyúttá, vesznek az árvának.

Ilyen új ruhát kap a sárospataki ref. egyház is. Az új ruha legszebb ékességét már megkapta, már rajta van. S hogy mint örült, mikor ráadták, gyöngé az én tollam leírni azt. Ennek az ékességnek neve: toronygomb és a toronynak csillaga. S mikor ezt az ékességét adták rá folyó hó 12 én, délután 4—5 óra közt: örömtünnepe volt nemcsak az egyháznak, ez árva gyermeknek, de örültek vele gyermektársai is, örült mindenki. a ki az öltöztetésnél jelen volt. Nem lehet azt eltagadni, mert láttuk, leolvastuk a szemekből, visszatükrözte ezt az emberek minden mozdulata.

A mint a délutáni isteni tiszteletnek utolsó zsolozsmája elfhangzott a főiskolai imateremben, mindenki elsőnek akart volna a renoválás alatt levő nagy templomnál megjelenni. Hja, de a legelső is későn érkezett, mert már nagy közönség lepte el a templom környékét, még vidékiek is. S alig néhány pillanat múlva, felhangzik a női ajtkáról (női énekar) Abt-nak „Óh égi béke . . .” kezdetű zsolozsmája. Az érző, vallásos lélek mindenütt kalandozott ennek hatása alatt, csak e földön nem. A vallásosság tekintetében különösen ragad magával a nő.

Arról, hogy az új ruha első ékességének a gyermekekre adásánál legelőször a nők szólahtak meg, eszünkbe jutott az a bibliai történet, hogy a Jézus sírját is nők keresték fel először. Véletlen, talán ez esetben jelentéktelen gondolat; de — jól esik gondolnunk, kimondanunk, mert feleml, aztán meg . . . meg is nyugtat bennünket. Mert am — tudja isten — olyan lehangoló, olyan nyugtalanító a vallásosság tekintetében tapasztalható közönyösség!

Észlált az utolsó hang az ajtkáról, elnémult a zsolozsma s egy erős férfi hang tűt meg fültünk. Edes merengésünkből figyelemre ébresztett. Igen, mert a férfi hang azé volt, ki ez idő szerint gondviselője ez árva gyermeknek, a ki neki új ruhát venni tette buzdult, tette buzdított másokat is. E férfi hang a Bálint D. lelkeséje vala. Mit mond, mit fog beszélni? — E kérdés költ fel kíváncsiságunkat, figyelmünket.

Beszélt — virág nélkül, de szépen. Beszélt — egyszerűen, de meggyőzőleg. Ugy hatott beszéde, mint a nyári hőségben a helygőzök csörgedezésének közelből való hallgatása. Elmondta az ő örömeinek, a gondozása alatt levő árva gyermek örömeinek okát: „Mikor valamely egyház templomát, tornyot épít s a tető is nagy részben fel van rakva, e körülmény alkalmat szolgáltat az egész egyháznak az öröme, az Isten iránti hálát, ki idáig segítette a hívek közközaratát és vallásos buzgóóságát. Ez öröm pedig nem fér meg kis helyen, kis körben. . . . Mikor vidám hangulatban vagyunk, szeretjük magunkhoz ölelni az embereket. . . .” Oh felségség ok egy igaz ember örömtünnepe!

De mi egy torony, mi azon a gomb és csillag?! — kérdehetik a kicsinylők. — És megfelelt a beszéd e kicsinylő kérdésre is. „A vallás, — monda — a szónok lelkesen — egy eszmény, mely a magasa tör, egy oly életnyilatkozat, mely a föld porában vergődő embert eredeti hazája, az ég felé vonja. Ez az eszmény őt látható alakot a torony építésénél. A vallás szimbóluma ez, mely

színtén a magasa tör. . . . egy óriási mutatouj, mely felkiáltó jelül áll felettünk, mintegy azt akarva mondani: ember nézz, az ég felé, keresd istennek országát és annak igazságát! . . . .” A csillag jelképe ama fenyves csillagnak, mely napkeleten a bölcsék felett amada, amely öket Jézus bölcsőjéhez vezérle s amely figyelemzetni akar bennünk: „Irástátok meg ti is a Krisztus fénylő csillagát, induljatok ez úton, mely az ő bölcsőjéhez vezet. . . .” Abban a bölcsőben pedig tulajdonképen a szeretet született. S hi a csillag a krisztusi bölcsőre emlékeztet, úgy az ember társi szeretetre is figyelemzet mindnyájunkat. Ennek adott Bálint Dezső lelkes is kifejezést beszédének végén, midőn így szólt: „Ezt a krisztusi nagy eszmét vigyék el magatokkal mindnyájan, kik ide gyülekeztetek; ennek lángjánál égessétek el ama zúró töviseket, melyeket a nemzetiségi és felekezeti szűkkeblűség fakasztott, hogy ha külsőleg nem lehet is, de legalább szívben, érzelemben valóslonjon meg Istenek országá; legyen egy akol és egy pásztor, a testvériség akla, a Krisztus pásztorasága alatt.” Rövid, szívből fakadt, szívhöz szóló főhász zárta be e szép beszédet, mely után a vegyes kar zendítette rá Spohr „Nagy vagy Sabaót. . . .” kezdetű műdarabját.

Mikor az utolsó akkordok elhangzottak, útnak indult már, fel a magasa, a felkendőzött, a megkoszorúzott, de erősen eltakart toronygomb és csillaga. Vigan, méltóságtelesen emelkedett, méltóan a magas templomboz, a Rákóczi Induló elragadóan szép daliama mellett. A Rákóczi Induló dallamába vegyült sok edes sóhaj közt ért a magasa, hól várta már Saumlwald toronyépítő, a „csodaember”, két segédjével s feltették a szép ékességét, magasztos gondolatoknak szymbolumát, a helyére.

Lehült róla az eltakaró lepel. Feiragogyott az ara nyozott gomb és csillag s amint ragyogása a nézők szemébe tñt, felharsant a riadó éljen, megzendült a cigány húrján az „Isten, áldd meg a magyart!” — Sok szemben köny ragyogott, sok ajkról szállt el edes sóhaj az árvák atyjához. — A sokat jelentő csillag tetejébe állt az építő ekkor s ott ürítte poharait azokért, kiket megillet. (Királyi, püspöki, kerület, lelkes és főgondok, presbiterium, városi közönség, mernők, építető gondnok stb.)

De nini, most veszem észre, hogy a május 12-iki ünnepen kezdem, holott a történeti sorrend szerint 11-én kellett volna kezdenem. Mert hisz' akkor is ünnepeitünk.

Igen, a sárospataki vegyes énekkar hangversenyt rendezett e nap estéjén az új ruhába öltöztetendő árva gyermek javára. A női szív sóha nem tud nyugodni, ha segít ségről van szó! Azt akarja adni, a mije van. A vegyes kar női tagjai is már rég nyughatatlankodtak, hogy, hogyan is kellene nekik is valamivel hozzájárulni az új ruha költségeihez?! Dalolunk! — gondolták. — Hiszen, hány szegény gyermek kereste meg kenyerét is dalra által! Hiszen az első reformátor is talán az által lett nagygyá! Rendezett tehát a vegyes kar hangversenyt, szépen sikerült. Szépnek nevezzük azt, a miben ősszhang van. Nem is emelünk ki e hangverseny műsorának pontjai közül egyet sem; mind szép volt, nem volt egy sem, mi az ősszhangba belé nem illett volna.

És a nőknek vágya fényesen teljesült: 120 firtal járultak az új ruha költségeihez.

E hangverseny is egy lélekemelő mozzanattal végződött. A vegyes kar a maga lelkes tanítójának, Hodossy Bélának, egy szép babér-koszorút nyújtott át Árval Ilonka tanítónő által, elismerése és hálája jeléül, a melynek értékes fehérszalagján sárga selyemmel ez volt kihímezve: „A vegyes kar Hodossy Bélának — 1895. május 11.” — Ez a tanítványi szeretet és elismerés legszebb megnyilatkozása. — Azután Bálint Dezső lelkes is a meghatott karvezér elé

állt s rövid szavak kíséretében értékes aranyórát és láncot nyújtott át neki; hála jeléül azért a fáradhatatlan buzgalomért, melyet egyháznak énekügyének emelése érdekében oly önzetlenül teljesít már évek óta Az önzetlen munka jutalma s a további munkásságra buzdítás volt ez — legalább szerintünk. Egy ily élvezetes est után ha táncra perdült az ifjú vér — nem is csodálkozhatunk. A feljövő nap oszlatta szét a vigadó közönséget. . .

Ime kezdődik az árva gyermek új ruhába öltöztetése. Szép ruha lesz az, hisz' annyian szeretik őt, annyian áldoznak rá!

Isten, te ez ilyen árvának gondviselője! őrzd e gyermeknek is életét! Védj egészségét, erejét! Segítsd azokat, kik gyamolítják őt; áidd meg a kintartás lakkével, kik most is új ruhába öltöztetni óhajtik!

Réz László.

KÜLFÖLD.

XIII. Leo apostoli levele az angol néphez.

XIII. Leo pápa április 14-iki kelettel csakugyan kibocsátott egy apostoli levelet az angol néphez, habár a római főpapi kar egyes kiváló tagjai Angliában semmi titkot nem csináltak belőle, hogy egy pápai felszólítást az egész angol néphez *inopportuniának* tartanak. A pápa igyekszik is a bevezetésben lépést indokolni. Felhozza egyebek közt több angol emberrel folytatott beszélgetéseit, kik az angoloknak irántunk való barátságos érzületéről és a hit egysége útján való béke és örök üdvösség felé vágyakozásukról személyesen tettek biznyságot. A levél aztán utal a múltira, melyben Anglia Rómából kapta a kereszténységet. »Abban a zivatarban, mely a katholicismust Európában a XVI. században pusztította, Angolország is sokat szenvedett, mert szerencsétlenül elszakadt az apostoli szentsékekkel való egyesüléstől és így elvesztette a hitnek azt a szent tisztaságát, melyben sok századon át örömet és szabadságot talált. De azért az angolok továbbra is megőrizték mély vallásos érzékeket, melyben bizonyára bő része volt azoknak a forró imáknak, miket a kath. szent társulatok az angol nemzet megtéréséért mondtak. A pápa dicséri Anglia buzgalmát, melynél fogva igazságos, szelid törvények által igyekszik az alsóbb néprétegek helyzetét javítani; kiemeli továbbá az angolok tevékeny buzgalmát a nép *vallásos nevelésének* fenntartásában, a *mértéktelenség* bűnének leküzdésében. Nem hagyhatjuk különös említés nélkül a *szent napok szoros nyilvános megtartását* és általában a *szentírás* iránt való tiszteletet, melyet vallottok. »A nyílván inkább kívánja tehát a pápa Angolországnak az apostoli székkel való újra egyesülését. Befejezésül ajánlja Anglia katolikusainak, hogy eszedezzenek a szent szövhöz az újraegyesülés sikerüléseért, miben maga Leo fog előtök jó példával járni.

Buzgón eszedezünk azért szent Gergelyhez közbenjárásért, kit az angolok mindig szívesen tekintettek úgy, mint *Angolország apostolát*; szent Agostonhoz, az ő tanítványához és küldöttjéhez és mindama szentekhez, kiknek kiváló erényei és nagy tettei Angolországnak »a szentek anya-szigetének« nevét szereztek meg; »továbbá szent Péterhez, szent Györgyhoz, Angolország védszentjéhez és mindenekelőtt a legboldogabb isten-anyához, kit az Údvízítő még a keresztől is úgy jelölt meg, mint az emberiség anyját, és a kinek a ti elődeitek a

ti királyságokatak egykor eme dicsőséges czim alatt ajánlották fel: »Mária nászajándéka.« Mindnyajokat teljes bizalommal hívjuk segítségül és sorra kérjük őket, hogy legyenek szószólóink Isten trónja előtt, hogy ő a múlt idők dicsőségét megújítsa. Mindazoknak, kik az alább ajánlott imát átmozgatnak elfogják imádkozni, egy 300 napos búcsút engedélyezünk. A katolikusoknak ajánlott ez ima szűz Máriához e szavakkal kezdődik: »Oh boldogságos szűz Mária, Isten anyja, királynéja és jószág anyánk, vedd kegyesen szemeidet Angliára, mely a te nászajándéknak nevezetik.« A továbbiakban közbenjárását kéri a hitben elszakadt testvérekrért.

Kérdés: vajjon az apostoli székek sokszor bevált diplomáciája ezáltal nem követett-e el ballépést, mert ez a levél, mely egyúttal a protestánsokhoz is van intézve, a szentekhez való folyamodást oly nyersséggel hozza napvilágra, hogy ez még a Róma felé szító protestánsokat is okvetlenül gondolkodóba fogja ejteni. A *Times*, miután dicséri azt a mély kegyességet, mely ezt az okmányt inspirálta, ki is jelenti, hogy a pápa nem épen a legjobb eszközt alkalmazta célja elérésére. Valóban a pápa semmi módosításról nem beszél a kath. egyház disciplinájában; megemlíti Máriához és a szentekhez való eszedést, magát legfőbb pástornak nevezi, a ki minden megegyezést lehetetlenné tesz; mindebből a *Times* azt következteti, hogy az anglikán egyháznak a római egyházzal való egyesülése ez idő szerint nem egyeb alommal s XIII. Leo encylikájára kétségkívül azért irratott, hogy ezt bebizonyítsa. A *Daily Chronicle* hasonló szellemben fejezi ki magát. A többi újságok egy szót se szólnak arról a kérdésről, kétségkívül azért, mivel az a szokásuk, hogy sokáse beszélnek oly okmányról, a mely velök nem közöltetett. A *Debats* azt mondja, hogy az anglikán papság bizonyára nagyon hazafiasan, nagyon óvatosan fog mutatkozni ezzel az *idegen* páspóktól érkező felszólítással szemben. Látni való, hogy a pápa kudarcra teljes.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

DR. KOVÁCS ÖDÖN.

A Nagy-enyedi Bethlen-főtanodára mélyeséges gyászot borított ismét a halál angyala, mélyesegebbet azoknál, a melyek olyan végtelennek tetsző gyorsasággal a közel múlt esztendőkbén jutottak szomorú részévé. A tanítványok után, a keif valamenyen nemesen versenyeztek a mester dicsőségéért s csupa szép ígéretekkel indultak a fenyések mutatkozó jövődó elé, — elment végre maga a mester is, azon a könyekkel öntözött úton, a melyet olyan nehéz még az égig erő hittel is gyakorta megjárni roskadozás nélkül. És elment akkor, a mikor nevéhez köteve a nagy-enyedi theol. akadémiá sorsa, s neve körül, mint zászló körül csoportosultak az új viszonyok által ostromolt körü várnak nagy hűségű katonái. Egy szákszavú távirat jelenti, hogy *Kovács Ödön* f. hó 16-án meghalt. Érezzük és értjük, ha Nagy-Enyed nem tudja bevenni a vizagztalást, ha a Timotheusoknak csak imént behantolt sirjaitól vánszorogva járúl a Pál sötét ravatalához, a melyben anyfi fényes reményégen van, talán soha fel nem lebbenthető gyászfátyollal letakarva. Kovács Ödön — valljuk meg

nyíltan — maga volt immár a nagy-nyedi theol. akadémia s 25 éven át gyűjtögetett, nemes, kitartó munkában szaporított érdemei képeztek a még fennmaradni kívánó intézetnek újszólólván egyedüli szellemi és erkölcsi alapját. És ma már ez a hatalmas biztosíték por és hamu, ez a magasán lengő lobogó ketté törtött hever: — hát ki volna olyan rideg, olyan fásult, a ki fájdalomra ne indulna az isteni akaratnak ilyen végzet-szerű nyilvánulása előtt, a ki méltányolni ne tudná a Bethlen-főtanodának szerte hangzó jait, a mikor az ő fejének csesztet koronája felett siránkozik. — De Kovacs Ödön joguk van meggyászolni az összes hazai theol. akadémiaknak s az egész hazai theol. irodalomnak is. Ő volt az, a kinek ma fenálló theol. tantervünk összeállításában legfőbb része volt; ő volt az, a ki a nagy reményekkel indult Prot theol. könyvtár-t. „A vallásbölcselet kézikönyvé-”vel gazdagította s az egyházi sajtóban is gyakran hozzájárult a fontosabb eszmék és elvek tisztázásához. 1844-ben született Maros-széknek Mező-Band nevű falujában Tanult Marosvásárhelyen, N.-Enyeden, majd — mint végzett theológus, — Utrechtben és Leydában. Ez utóbbi helyen szerezte meg a theol. tudori címet, a mely hogy ő nála nem maradt olesó czéger s csupán durrogó betű, arról egész tanári élete, írói munkássága s tanítványainak egész hálás serege tesznek fényes tanúságot. Mi vitte korai sírba a még férfi kora delén álló, sok szép reménnyel biztató munkást: nem tudjuk; de hogy halála nagy és pótolhatatlan vesztéssel sújtotta a n.-enyedi Bethlen-főtanodát s érzékenyen megsebezte tanítványainak s N.-Enyed egész társadalmának szívét, azt lehetetlen nem tudni annak, a ki olvasta az ő 62 éves tanárságára írott «Emlékkönyv» beszédes lapjait. Még szinte halljuk az ünnepi öröm vidám zajait, a melylyel hálás tanítványai körül rajongtak. Még érezzük a hírek hatását ma is, a melyek előbb az ő Kolozsvárra menetelét, majd Enyeden való maradását olyan váratlan gyorsasággal hirdették s, bizony nehéz beletörönni a rideg valóságba, hogy immár nincs többé az élők világában. Szerettei, a kik siratójátok s mind a kik tisztelték, becsülték: — ime jobbkant nyújtjuk felétek és veletek együtt fáljaluk a dereknek kidőltét és áldjuk tisztelettel parancsoló emlékezetét.

— Az Irodalmi Kör 1895 május 11-ikén tartotta, ma' sodolnókének vezetése alatt, a régi alapszabályok mellett talán utolsó közgyűlést: Utolsó aztért, mert a főtiszteletű egyházkerület megerősítván az új alapszabályokat, azok a belügyminiszterium minél előbb remélhető megerősítése után életbe lépnék, talán még az iskolai év folyamán. Örömmel, hálással köszönnel vette tudomásúl a kör, hogy az új alapon szervezett Irodalmi Kör működése nagyobb méretű lehet immár az által, hogy a főtiszteletű egyházkerület évenként 300 fít segélyt szavazott meg számára tudományos értékű könyvek nyomatása vagy a nyomtatás elősegítése végett. A közgyűlés a szokásos három bírálat és a kezelő bizottság véleménye alapján, a Nagy Sándor által készített Fali Olvasó Táblákat kinyomtatásra elfogadta, felhívatván szerző a bírálatokban kifejezett kívánalmak figyelembe vételére. A betűk alakára, illetőleg nagyságára nézve az Irodalmi Kör a kétféle magasságú, de egyenlő vastagságú betűket tartja legcélszerűbbnek s éhajtja, hogy az ABC betűi a gyakorlati életnek megfelelően, egyszerűek legyenek. Felkéri azind a gazdasági választmányt, hogy mind az ABC-hez, mind a Fali Olvasó Táblához a célnak megfelelő betűk beszerzéséről gondoskodják. Az ABC-t az Irod. Kör 20,000 példányban ajánlja nyomtatni, a Fali Olvasó Táblákat 2000-ben. Ugyancsak a bírálatok kedvező eredménye és a kezelő-bizottság véleménye alapján a Zsoldos Benő

által készített »Magyarozó Jegyzeteket« is elfogadja kinyomtatásra. A kelendőség lehető elősegítése végett a Sallustius két fő munkájához tartozó jegyzetek külön füzetben fognak megjelenni, 1300 példányban való kinyomtatását ajánlja a gazdasági választmányunk. Lépéseket tett az irod. kör a VIII-ik gimn. osztály számára szükséges Magyarország történetének megírására s előlévősen felkéri a gimn. széklet a tervezet megkésztésére. A felső osztályok használatára szánt Ének-tár nyomtatása nemskora kezdetét veszi. — Végül Parádi Kálmán, kolozsvári tanár, az általános ismert kiváló tanferfűt, Mitrovics Gyula ajánlatára örömmel vette a kör tagjai sorába. Csontos József az irod. kör jegyzője.

— A főrendiház és az egyházpolitika. Szomorú kiáltások közt fogtak hozzá a főrendek a hozzájuk visszaküldött két törvényjavaslat tárgyalásához folyó hó 14-én. A Bányfi kormány felett ott fűgött a Damokles kardja s a Kálnói és Agliardi riasztó képe is ott kísértett a levegőben a tiarával együtt. Vay Béla bárónak kemény szerepe jutott mint előnek, mert a neki bokrösdött telivér néppártnak vezéregységei nem igen bírtak a szenvedélyükkel és felekezeti gyűlöletükkel. Vaszary, a herceggímás kezdte a harcot s kötelességének ismerte felricskálni Bánfyt, az Agliardi ügy miatt. Szerinte a nuncius haza iránti szeretete és hűsége jart itt buzditani (!). Szegény magyarom, hogy már erre is Rómából kell szerezned a mestereket!... A primás különben nem is látta szükségessé a törvényjavaslatról beszélni, hanem annálkább a pápa jogairól és pedig nagyobb hitellesség kedvéért latinul is. Elmondta — a mit mindenki tud — hogy a pápa nekik legfőbb joghatóságuk (ezért életik előbb, mint a legelső magyar embert, a királyt!); de azt már elfeledte, hogy nálunk mégis csak van valami, a mi azt a legfelsőbb joghatóságot korlátozza, t. i. a jus pletici; tehát hogy az végre sem olyan közvetlen egészen, mint némely történettudósok gondolják. A vallászsabadságról szóló törvényjavaslatot persze, minthogy az még talán a pápa jogait is korlátozta, nem fogadta el. De a többség — egy szó többséggel s ez épen a Rómán Miron metropolitát volt — az általános tárgyalás alapjául mégis elfogadta. Két napig folyt a harc s a vége az lett, hogy a már egyszer neheztelt szakaszokat (23—29 §§.) csekély szávazatbősséggel ugyan, de újból elvetették. A recepcionális javaslat tárgyalása az elebbivel való elbánás után, tüstént megkezdődött s a szavazatok egyenlősége miatt, az elnök igen szavazatával, általános tárgyalásra szintén elfogadottat, 2 §-át azonban, a mely a zsidó vallásra való áttérést megengedi s szabályozza, 11 szótbősséggel elvetették. A liberális főrendek sem voltak e ponton egészen és kitartóan liberálisok. Másnap bevégződött a tárgyalás folytonos heves mérkőzés mellett, de mindamellett úgy, hogy az ellenzék nem bírt többé többségre vergődni. A kath sajtó irtózatosan dühöng és piszkolja a zsidókkal szövetezett protestánsokat. A javaslatok visszatételnek a képviselőházhoz, a mely ismét, tehát 4-szer is vissza fogja az első küldeni, a recepcionális törvény 2. §-ának kihagyásába talán beleegyeznek. Ez a bir, de nem hiszünk neki.

— A Sárospatakon tartandó papi vizsgákra a következő tárgyak vannak kitűzve: Az első vizsgára. 1. Ó-szövet-ségből magyarazandó az Exodus I—XIII és XXV—XXIX 2. az új-szövetésségből a korinthusiakhoz írott első levél. 3. Theologiai értekezésre: »A keresztény eredete s alakulása az apostoli korban. 4. Egyházi beszéd irandó szabadon választott szöveg felett. A második vizsgára: Esetilek agenda irandó az új viszonyokra való tekintettel. 2. Gyakorlati biblia-magyarázat készitendő 2 ó-szövet-

ségi és 10 új-szövetség, szabadon választott szöveg felett. A vizsga idejét főp. püspök ur fogja kitűzni.

— **Az évzáró vizsgálatok a sárospataki ev. ref. főiskolában** a következők rendben tartatnak meg: 1. A gimnáziumban és az előkészítő osztályban: 1. Május 15—18-án a VIII. osztály vizsgálatát. (Már megtörtént. Szerk.) 2. Május 20, 21, 22, 24, 25-én írásbeli érettségi vizsgálat. 3. Junius 16-án, délutáni istentisztelet végzetével: a) Az V—VIII. osztály vizsgálatát az énekből a főiskolai imateremben. b) Ennek bevégeése után lesz az I—VIII. osztály vizsgálatát a tornaszobából, a torna csarnok előtti terezen. 4. Junius 17, 18, 19, 20-án, szóbeli érettségi vizsgálat. 5. Junius 21, 22, 24, 25 és 26-án az I—VII. osztály vizsgálatát. 6. Junius 16-án d. e. 8 órákor a rajz- és szépírási tárgyakat megvizsgálása és a jutalmak megállapítása a rajzteremben. 7. Junius 21-én az előkészítő osztály vizsgálatát. Ugyanezen a napon tartatik meg néhai Tarnóczy Tivadar emlékkünnpe is délelőtt 9 órákor, a mely időre a vizsgálatok minden osztályban félben hagyatnak s az emlékkünnpe után folytatattak. A vizsgálatok e napon 7 órákor kezdődnek. 8. Junius 26-án, délelőtt vizsgálat a francia nyelvből. 9. Déután a vizsgálatok eredményét állapították meg s az érdemjegyek a táblákba beíratnak. 10. Junius 27-én igazgatótanács gyűlése. 11. Junius 28-án, délelőtt a magántanulók írásbeli dolgozatot készítenek. Ugyanezen napon déután s a következő napon a magántanulók szóbeli vizsgálatát. A magántanulók évi dolgozataikat a vizsga előtt legalább két héttel előre tartoznak beadni. II. Az akadémiában a colloquiák a rendes előadási órákon és tantermekben lesznek és pedig mindegyik szakban június 10—30-ig. Junius 23-án vasárnap délelött isteni tisztelet a főiskolai imateremben; ennek végzetével az akadémiát igazgató évi jelentése, az akadémiát pályázatokon nyertes művek megjutalmazása s az ösztöndíjak kiadása. Déután ugyanott ének- és szavaltati előadások.

— **A kolozsvári theol. akadémiára** végre hozzájutott az egyetemmel való reménybeli összeköttetéshez. A válás- és közoktatási miniszter ugyanis, az igazgatótanácshoz küldött 18,936. számú rendeletében megengedi s úgy a leendő ev. ref. lelkészek, mint a nemzeti kultúra érdekében kívánatosnak valja, hogy a „*kolozsvári ev. ref. theol. főiskola*” rendes hallgatói a kolozsvári tudományegyetem bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi karán, a felvélek teljes beszámítására való jogosultsággal, rendes hallgatókúlyok iratkozhasznalnak be, hogy a tanulmányi, fegyelmi és lecke-pénz-szabályzat 49. §-ától eltérőleg, csak heti 10 óra hallgatására köteleztessenek, s az egyetemi rendes hallgatókat megillető összes jogukban és kedvezményekben részesedjenek — „*az ösztöndíjak elnyerésére való jogosultság kivételével*” —. Az igazgatótanácsnak azt a kérelmet a mely szerint a theol. fakultás az egyetem tényleges közreműködésével doktori szigorlatokat is tarthasson, nem tarja a miniszter megengedhetőnek. Ha azonban az illető egyházkerület kívánatosnak tartja papjaira nézve a doktori címet, utatisita őket a bölcsészeti-doktorság megszerzésére. — Hát ez bizonyára vívmány; de ha p. o. a szorosabb értelemben veendő theol. tantárgyak dolgot adnak ma már a legjobb theológusnak is, főleg ha egyetemi színvonalon adják azokat elő: — miként lesz valaki képes négy éven át két szakban is teljes képzettségre szert tenni? Melyik fog szenvedni a másik miatt? Kíváncsian várjuk a theol. fakultás tantervét.

— **Működésről előadás a Tompa szobor-alap javára.** Csak nem régen tartott a sárospataki akadémián ifjak önképző társulata az énekkar és zenekar közreműködésé-

vel egy sikerült hangversenyt és felolvasó-estélyt a jelzett szép célna, ime már is újabb áldozók jelentkeznek a kegyelet oltára körül. Dr. Bartha Béla jogtanár vezetésével fiatal tanárokból, közkezdeltsgű úrnokból, ifjú leányokból és diákokból egy derék műkedvelői társulat alakult, a mely folyó hó 25-én a most épen színészek által is szállva tartott szinkörben, Csiky Gergelynek egyik leg-szebb darabját fogja előadni: a „*Nagymamát*.” A készület már hetek óta foly nagy lelkesedéssel s szép kilátás van arra, hogy az előadás a magasabb igényeket is kifogja elégtetni. Az előadást a városháza tantermében táncestély követi. A sárospataki főiskola haladását szívéből viselő s művészetért hevülő olvasóinknak ajánljuk a jótékony mozgalmat a legmelegebb pártfogásra. A nagy cél csak sokak egyesített akaratával érhető el.

— **Nyilvános köszönet.** A hittanhallgató ifjaknak szeminariumi könyvtárak érdekében elhangzott szózata meghaladásra talán azoknál, a kik méltányolni tudják e törekvésüket. Így újabbán Kállay Miklós, bereti ev. ref. lelkész, egyházmegyei tanácsbíró 16 drb. nagyon értékes munkát juttatott el hozzánk, a melyek között több példány becstét az is emeli, hogy kéziratok. Ilyes Janos harsányi ev. ref. lelkész 2 drb. könyvet; Lic, Rácz Kálmán nyiregyházy ev. ref. lelkész a Karolyi Gáspár és Kaldi György bibliafordításai és a Karolyi-biblia védelme s Fay mint protestáns című általa szerzett műveket; Vas Mihály gégegyi ev. ref. lelkész 9 drb. könyvet; Kapitány János, a tanító képezde gyakorló iskolának vezetője 2 drb. könyvet voltak szivesek adományozni könyvtárunknak. — Ugyancsak Kapitány János 2 frt, Szentpétery Sámuel pelsőczy ev. ref. lelkész 1 frt pénzadományt nyújtotték könyvtárunknak. Legújabbán pedig Orbán József nyug. tanár emlékezett meg törekvésünkről s 10 drb. becses könyvvel gyarapította könyvünk számát. Fogadják nemes lelkű pártfogóink legőszintébb köszönetünket. Vas János.

— **Berlin 1864. évi egyházi életéről** egy közelebb közzétett kimutatásban érdekes adatokat olvassunk. 64 gyülekezetében a múlt évben keresztelték 35,675 gyermeket, kik közül több mint 10⁰0, azaz 3720 törvénytelen származású volt. A legtovább egy éves életkoruk előtt kereszteltettek meg, 6506-an 1—14 éves korukban, és 153-an 14 évnél idősebbek voltak, midőn a keresztelésben részesültek. Megesküdtő 9344 házaspár, közülök 7718 a házasság megkötése után 8 nap alatt. A végyes házasságok közül 369-nél a vőlegény, 453-nál a menyasszony volt evangélikus. Elhunytak 26,697-en; közülök 10,625 tetmetlenül el készült közreműködés mellett, 3639 pedig keresztelenen volt egy éves életkoron alól és 378 egy éven felül. A coafirmáltak száma 22,801 és pedig 11,117 fiú és 11,684 leány. Urvasorával élt 213,338 személy és pedig 131,834 nő, 81,414 férfi.

— **A német egyeteméről** figyelemre méltó kimutatás jelent meg közelebb, mely szerint az összes német egyetemek költsége az 1891—92. tanévben 19,912,913 márkára rúgtak, miből 10,932,016 a porosz egyetemekre esik. A fenti összeg fedezéséhez járultak: a különböző egyetemi alapok 4,873,158 márkával, az állampénztár 15,026,277 márkával s más források 13,478 márkával. A tanszemélyzet fizetésére esik 7,772,726 márká, más személyi kiadásokra 4,300,379 márká, dologi kiadásokra 7,839,808 márká. A rendkívüli kiadások 4,819,480 márkára rúgtak. Az állampénztár a porosz egyetemeknél átlag az összes kiadások 72⁰0-át fedezte; legkevésbé vette igénybe az állam segélyét Göttinga, Greifswald és Halle, hol az állam hozzájárulása az évi kiadásokhoz 39⁰0, 39⁰03⁰0, 52⁰93⁰0; legjobban Boroszlo, Berlin és Königsberg

92,83%, 86,45%, és 81,12%-al. Minden egyes egyetemi hallgató a porosz egyetemeken 814, a nem porosz egyetemeken 600 márkába került. A tanszemélyzet 1051 rendes, 64 tiszteletbeli, 517 rendkívüli és 693 magántanárból, összesen 2325 tagból állott; ezenkívül 127 lector és másnemű szakitanító működött. A 2325 tanárból az ev. ref. theol. facultásra esik 160, a kath. theol. szakra 70, a jogira 222, az orvosira 648, a bölcsészre 1225. Legnagyobb tanszemélyzet van a porosz egyetemek közül Berlinnek: 328, a nem porosz egyetemek közül Lipsének: 191 és Münchennek: 161; legkiseb a porosz egyetemek közül Greifswaldnak: 77; a nem poroszok közül Rostocknak: 44. Egy tanárra esett, az ev. theol. facultáson 23, a kath. theol. szakon 18, a jogi szakon 30, az orvosin 12, a philosophiáin 6, általában 11 hallgató. Az összes német egyetemen 27,486 hallgató volt.

— **Biblia-revisio.** Jól esik tudnunk, hogy mások is érdeklődnek e nagy fontosságú vállalkozás iránt. *Ferenecz Gyula* a „Debr. Prot. Lap” ban (9. sz.) szintén szóba hozta már ezt s örömmel nyugtathatjuk meg úgy őt, mint úgy hiszünk — sok más lelkesedőnknek is, hogy a revisio útjába töltött akadályok legnagyobb része le van győzve s a munka immár gyors folyásnak indul s 2-3 hónap alatt az ó-szövetség hat első könyve — minden valószínűség szerint — kikerül a sajtó alól s ezzel az ó-szövetségnek majdnem $\frac{1}{2}$ válsz lesz készen a revidálódó bizottság. A többi könyv revisiója már legnagyobb részben készen van gy folyamatban van.

— **Gyászir.** Néhai Baksa Sámuel 1-oszlári lelkes özevgye, szül. Szeremlei Zsuzsánna asszony, folyó hó 11-én, hosszas szenvedés után, életének 65-ik, bus özvegy-ségének 22-ik évében elhunyt Hajdu-Böszörményben. A gyászoló családnak öszinte részvétünket küldjük.

— **A diák-kongresszus Debreczenben** folyó hó 13-15. napján tartott meg a város, egyház és tanügy legkiválóbb férfainak jelenlétében. Üdvözölték Wlassits minisztert, mint a tervezett millenniumi kongresszus előkét s elhatározták, hogy nemzetközi kongresszust fognak tartani. (Ez talán sok lesz a jóból!) Voltak kirándulások, nagy közvédekek. A sárospataki jogakadémiát Meezner Gyula jogász-egyleti elnök és Bíró Lajos képviselték.

— **Az ev. ref. tanáregyesület érdekeiben** a tisztántúli ev. ref. tanáregyesület elnöksége már szétküldözte a felhívó szöveget. A protestáns tanárok szövetsége helyett, ezzel a kevesebb akarnának most már némelyek megelégedni s hogy sikerülhet-e ez a kevesebb is, a közel jövő fogja megmutatni s attól a lelkesedéstől is nagy mértékben függ az, a mely Debreczenből fog szétáradni.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

A. K. Köszönöm a szív megegyilközését. Jól esik a munka emberitől az ószinte méltánylás. Sajnos, hogy a sokból nem bírnak végezni néha eleget meg. A töprengések folytatását kérem. A közönségtől kedves vélemények hangzanak róla. — B. F. A miest megjött, átérték és nyomdába adtuk, de a sok közleni való miatt — a melyek némelyike már régóta várja a tavaszt — nem tudtuk eddig beszorítani. Talán már legközelebb sikerülni fog. — Sz. A. A tét késsen tartjuk a jelezt cikkre. — S. Sz. J. Már megelözték az ismeretessél. Küldetések e feldolgozni valót? A hirt örömmel olvastam, de gyöngé hozzá a hitem. — **Többségek.** A reklámait példányokat elküldtük. — N. L. A füzetek és az egyéb vaj' nincsenek-e elfeledve?! — M. J. — N-Ks. Van-e már valami eredmény? Szeretnék elszámozni. Reménylen, hogy a szülőföld nem felejtődik?! — K. B. Várom a törvények bírálatát. — R. G. Már csak a következő számban. Szerencse fel!

Felelős szerkesztő: **RADACSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomatás Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

HIRDETÉSEK.

Az egyetlen tökéletes ujonnan szabadalmazott

önműködő

szőlővessző- és növény-permetező

„SYPHONIA“

fölműlt minden eddigi ismert permetezőt, mivel **önműködően** permetez.

Sok ezer ily permetező van már alkalmazásban és ugyanannyi **elismerő bizonyítvány** tanuskodik arról, hogy a „Siphonia” szerkezete minden más hasonló-célú szerkezetet fölműlt.

Mayfarth Ph. és Társa

gazdasági-gép-gyár.

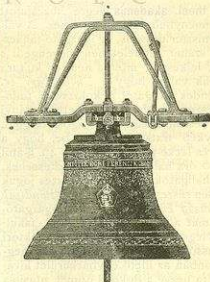
különlegességi gyár **borsajtók és gyümölcsertekesítési gépek** számára.

Bécs, II/1, Taborstrasse 76. sz.

Árjegyzékek és számos elismerő nyilatkozatok ingyen. — Képviselők felvételnek. 4-10

Az ország legrégebbi harangöntője

Kis-Gejőczben (u. p. Császlócz, Ungmegye).

Alant írott bátor-kodom a nagytsz, lelkes urak becses tudomására hozni, hogy öntödémben minden nagyság s hangú harangok felszítését elvállalom, a kívánt hang-nem szerint, forgatható fa- vagy vas-koronával, a legjutányosabb ár és fizetési feltételek mellett.

Jót állók a leg-szebb legerősebb hang-képességért, tartosságért, sőt még a szállítással történhető karokért is.

Nem tetsző harangot visszaveszek. Öntödém, mely már több mint egy század óta közmegelegedésre szám-talan harangot szállított, reménylen, hogy a jövőben is ki fogja érdemelni a nagy. lelkes urak becses pártfogását.

Kiváló tisztelettel

Egri Ferencz,
harangöntő és földbírtokos.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Hehben és vidékre postai
szállításával, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Megj. oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: Az országos ev. ref. tanár-egyesület és a Magy. Prot. Irod. Társaság. — «A német nyelv a középiskolában.» Rácz Lajos. — «Mit beszélnek a jelentővek egyházkerületünkéről.» Dr. Tüdös István. — «Templom alapkövetétel az ájt. ev. ref. egyház kebelében.» Ragályi Géza. — «Alapszabály tervezetek a felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegyében működő lelkész-egylethez.» Anárásy Kálmán. — «Néhány észrevétel Zoványi Jenő könyvismertetéséről.» Földváry László. — «A francia ref. egyház köréből.» — «Vegyes közlemények.»

Az országos ev. ref. tanár-egyesület és a Magy. Prot. Irod. Társaság.

Mikor Debrecenben bizonyossá lett az, hogy a két prot. egyház tanárai nem férnek be egy testvéri egyesület kötelékébe, mi sárospatakiak szegényebbekké lettünk. Csaltuk magunkat azzal a reménységgel, hogy a századok tanulságai letörölték immár a marburgi colloquium asztaláról a „hoc est corpus meum” szavakat és hogy a hazai Lutherék és Zvinglik is eleget tudnak már ahhoz, hogy egymás ellen elkövetett hibáik bevallása mellett, az egymásfelé nyújtott testvéri jobbot el ne utasítsák — s ime, Debrecenből kiábrándulva kellett haza térnünk.

Reánk nézve nem áll a költő mondanása: „Megbünhödte már e nép a multat, jövendőt.” A papirosan olyan sokszor hangzatosított testvériség megmaradt tovább is *irott malasztoknak.*

A tisztántúli tanár-egyesület mit tehetett mást, mint hogy visszatért előbbi tervéhez s a sárospatakiak által sürgetett *több* helyett, kívánt megelőzést a *kevesebbet* s kimondta — más kerületek küldötteinek jelenlétében és beleegyezésével is — hogy próbát tesz az országos ev. ref. tanár-egyesület megalakításával.

Nincs miért tagadnunk, hogy mi ott és akkor, azok közé tartozunk, a kik — talán némi homályos jelek látása miatt is — nem tudtak többé bízni ehez a kevesebhez sem s azzal a meggyőződéssel tértek haza, hogy *oldott kévek* maradtak.

Ma már az országos ev. ref. tanáregyesületbe hívogató szöveget van küldve. Ugy szeretnénk neki örülni, de nem adatik ez nekünk. Inkább valami fájdalom felét érzünk, a mikor olvassuk, mint édesgyönyörűséget; mert — hátha ez is csak időtlen szülött, a melyre — temetés vár és nem keresztelő?

Őt kerület különböző nevelési tanárainak kellene egygye olvadni bizonyos nagy célok szolgálatára, az ev. ref. tanár-név tisztességére s az ev. ref. iskolák által képviselt s naponként jobban-jobban beváló eszméknek, nevelési, oktatási elveknek dicsőségére s igazainknak, multunk tapasztalati igazságainak védelmezésére stb.

Ó milyen szép ezt így elképzelni! Dehát a valóság mit ígér s mit mutat?

Önkéntlenül is oda repül lelkünk a Magy. Prot. Irod. Társaság név-sora fölé és — legott elszomorodva vánszorog onnan vissza. Ezt a tudomány alapjára épített társaságot kik tartoztak volna első sorban a legnagyobb lelkesedéssel támogatni, ha nem a tanárok? Az irodalmi uton vivandó harca kiknek kellett volna első helyen fegyverkezniök, ha nem a tanároknak?!

De hát lelkesedtek-e; de hát fegyverkeztek-e? Bizony-bizony, hogy alig-alig!

Az egyiket talán merőv felekezetiessége, kálmista kizárólagossága; a másikat — épen ellenkezőleg — világpolgáriasság gondolkodása; a harmadikat államegyletes minősége vagy ilyen segélyre való kílátásai; a negyediket, tízediket a maga édes nem-bármósága tartotta vissza és ki tudná, hogy mi minden-féle személyes hiúság vagy helyi érdekpólitika. A legfőbb indok kétségtelenül az volt sokakra nézve, hogy a felekezetek szerinti elkülönülés nem e világba való már s az ilyenek szószólóivá lettek az állami tanár-egyesület eszméjének, a nélkül azonban, hogy fénylegesen is odasorakoztak volna az új s tetszősebb s talán fényesebb kílátásokkal kecseszegítő lobogó mellé.

A legtöbbször nem volt sem itt, sem ott s erejét sem bírta úgy értékesíteni, a mint máskülönben tehetett volna s így aztán sem a felekezeti, sem az állami tanár-egyesületek nem haladhattak eléggé gyors léptekkel a magok elé-írott célok felé. Az állami vagy mondjuk jobban: országos tanár-egyesületben megkezdődött a bomlás processusa, a Magy. Prot. Irod. Társaság is csak kínlódva haladt előre — sas szárnyak helyett máknón.

De talán a tisztántúli ev. ref. tanár-egyesület biztatóbb képet mutat? Ó nem, ez is vegetál, vergődik. Évkönyveiben mindig van ugyan egy pár magvas értékesítés, de aztán ott van az adóskok, hátralékokok névsora is s a most között a panasz, a vád, a keserűség.

És mi most egyesülni akarunk országos ev. ref. tanári egyesülettel! Megint önkéntlenül is azt kérdezzük: tehát honnan, miből, kitől várjuk a megelevenítő lelket, a mely aléltságunkból felrázson, a testvériség érzelmeivel eltöltöns és cselekvő képességünket megalozza?!

Talán az idő lesz ez a hatalmas építő és teremtő erő a maga új eszméivel s irányjaival?

Ó hiszen ennek a most futó időnek a hatását rég-

óta megérezhetők volna már, mint felekezeti tagok, ha ez irányú érzékenységünk nem volna egy kissé megtompulva, vagy ha nem volnánk egy kissé nagyon is tülelemkedve ezen az ódon korlátlan.

Hát ime mit láttunk csak nem régebben is éppen Debreczenben?! Nagyműrvének mutatkozó, zajos lelkesedést az országos tanár-egyesület megelevenítése végett éppen azok részéről, a kiknek jutott az a szép feladat is, hogy az országos *ev. ref. tanár-egyesület zászlóvivői legyenek*. Nem szemrehányásképpen írjuk s inkább csak azért említtük ezt, hogy nem válik-e az ilyen irányú állás-foglalás annak a szegény gyermeknek a kárára, a kit most kellene a keresztelőre felékesítenünk?! Ha ott is, a honnan az *ev. ref. tanár-egyesületre* felhívó száraz származik; — ha ott is előkezelte magokat a legjobbak egy egészen rokon szellemű ugyan, de még sem *ev. ref. tanár-egyesület* szolgálatára vagy pártfogására: avagy jut-e majd az élni akaró kisdédnek a szeretetből, a lelki erőből annyi, a mennyit annak neve megkövetel?! Nem támadhat-e fel némelyekben az a gondolat, hogy lehet-e vajjon két urnak szolgálati teljes lelkesedéssel s méltán várható eredményekre való kilátással?!

Nem ok nélkül fogtuk össze e sorok elején a két nagy címet. Az a kérdés foglalkoztatja elménket a prot. tanár-egyesület eszméjének elbukása óta: nem lehetne-e a kettőt egyggyé olvasztani, hogy aztán így egyesülten a mindkettő által képviselt nagy érdekeket annál szebb kilátások között szolgálhatnák?

Sohasem bírtuk a tanárokat, tanítókat külön gondolni a prot. egyház többi tagjaitól ott, a hol társulás útján kellett valami marandótot létesíteni. Azt valottuk s valjuk, hogy papok, tanárok és tanítók együtt képezik a prot. egyház méhes köpönyéke munkás tagjait s a munka nagyobb s nehezebb részenek emelése mindenkor az ő szép feladatuk. Az idő — az igaz — kezdi ezt a szent egységet széttepni; de annál inkább el kellene követnünk mindent, hogy legalább ott maradjunk egyek, a hol szellemünk javát irodalmi és egyesületi úton rakhatnók fel jó illatú áldozatát az oltár tüzére.

Miként történhetnék e két egyesület egybe olvasztása? — azt nem volna nehéz kifejtetni, ha az egyesítés eszméje hívekre találna. Egyelőre tehát csak a röptében idevetett eszmét ajánljuk a prot. tudós világ szives figyelmébe.

ISKOLAI ÜGY.

A német nyelv a középiskolában.*

(Folytatás)

A főnebbi okból csak sajnálkozással olvashattam *Czinkó I.* úrnak a K. Zs. úr cikkére adott visszhangját. Sajnálkozással azért, mert az ilyen felszólalás könnyen romboló hatással lehet a tanítató szülékre, sőt magokra a tanuló növendékekre is, kivált ha szép, szellemes előadással, a megtámadott nemzeti érdekek védelmezésének tetsző jelszavával áll a közönség elé.

En teljes elismeréssel vagyok *Cz. I.* úrnak lángoló hazafisága, nemzetiségét, annak géniuszát minden lehetettől, minden káros idegen befolyástól féltő aggodalmaskodása iránt, — de szerintem ő ezt túlságba viszi, oda, hol az már átcsap a chauvinismusba. Valóban úgy látszik, a hazafisággal is úgy vagyunk, mint a szülei szeretettel;

a mint itt a majomszeretettől kezdve a rabszolgai bánásmódig mindenféle fokozattal találkozunk, s a legellenesebb, minden józan gondolkodást arcútló neveléseket látunk és pedig mindannyiszor a szülei szeretet szent jelszava alatt, — úgy a *hazafiságnak* is bekén kel túrnie, hogy mindenféle elvek és törekvések bele kapaszkodjanak a köpönyegjébe.

Ki ne hallotta volna a híret Chinának; annak a 400 millió lakosú, terjedelmére nézve a mi földrésznünkkel félreérő birodalomnak, melynek üstökét épen mostanában tépázta meg a kisdéd Japán, mely 4—5000 éves fennállása dacára, dacára annak, hogy a mai európai kultúra legtöbb vívmányát, előhaladási eszközeit hosszú századok óta ismeri, — a legtöbb tekintetben szörnyen hátra van maradvá, Európával összehasonlítva úgy tűnik fel, mint egy neveléségs nagy gyerek. S mindez miért? — a chinai falért! azért az elzárkózottságot, melyet a külfelnyások iránt ez óriási nép ezredéke óta tanúsít, s az ebből folyó mozdulatlanlanságot, a melynek fogva ma is ott van, a hol 2000 évvel ezelőtt volt; ott van nevelésben, művészetben, tudományban és iparban! Ilyen chinai falal venne körül bennünket, s ilyen chinai állapotrta kényszerítene bennünket az, a ki kitörőn az idegen nyelvek tanítását a magyar iskolák tantervéből. Ez lenne a valódi öngyilkosság! Pedig a chinaiak 400 millió lélekszámmal vannak, tehát annyian, mintha több irtási birodalom lett volna együtt s hatott volna egymásra, — mi pedig csak 8 milliónyi lélekszámmal vagyunk!

Egy idegen nyelv megismerése, minthogy az az illető nép szellemének kinyilatkozása, képeíti az embert, hogy megragadja a nép szellemét, melyből pillantást vessen a népszellem műhelyébe; e hatás még jobban érvényesül, ha e nép legkitűnőbbjeinek nyelvét, vagyis a népszellemnek az ő legkitűnőbb faiban, legkitűnőbb szellemi termékekben megnyilatkozó erejét tanulmányozzuk. Az idegen nyelv és irodalom tanulása által összekötöttebbé jutunk az idegen nemzeti szellemmel és jellemmel, melynek megértése az ember gondolatkörét és érzelmvilágát annyira fejlesztés és melyíti, minőre saját nemzetisége körében el nem juthat. „A ki idegen nyelveket nem ismer, mit sem tud a sajátjáról”, — mondja Goethe. A ki idegen nyelveket ért, gazdagabb szellemben, gondolatban, érzelmben, eszmében és érdekekben, mint az, a ki csak saját anyanyelvét beszéli. Az már nemcsak nemzetének, hanem egy idegen nemzetnek is tagja, és ez által közelebb jut az egész emberiséghez. A ki egy-egy nemzet nyelvét nem ismeri, annak se lényébe, se irodalmába nem hatolhat be; minél műveltebb nép irodalmához képezi a nyelv a kulcsot, annál magasabb becst az; minél magasabb fokon áll a tanulmányozott szellem, annál tökéletesebb lesz a tanuló szelleme is.

Ime, ez okok, e szempontok hozták be, tartják fel és fogják indokolni — szerintem — a jövőben is az idegen nyelvek tanítását a középiskolában. Ezek mutatják, hogy az idegen nyelvek ismerete egymagában is különb és bölcsőbb emberré tesz — teljesen egyenlő körülmények közt — valakit. Hagsúlyozom, hogy teljesen egyenlő körülmények közt, mert hiszen összehasonlításhoz csak egyenmő tárgyak és jelenségek közt van hely; a mint nem lehet villamot és ibolyát, hajkenőcsöt és bölcseséget egymással összehasonlítani, épúgy nem lehet különböző származású, nevelésű, foglalkozású, társadalmi viszonyú embereket egymással egy tényezőnek: a nyelvismeretnek hatására nézve, összemerni. Az idegen nyelv ismerete különb és bölcsőbb emberré tesz — ha igazak a fentebb mondottak — szellemileg, de különbbé és bölcsébbé a gyakorlati munkakörben is; én nem hiszem, hogy a Kovacs Zs. úr által felsorolt állásokban az, a ki németül

* Kozbejött körülmények miatt kénytelenek voltunk e nagyobb terjedelmű cikket több időre megszakítani.

tud, ne állana előnyben — más különben teljesen egyenlő körülmények közt — a fölött, ki nem tud németül, vagyis ne lenne alkalmasabb hivatása teendőknek *minden körülmények közt* megfelelni, mint az, a ki nem tud a hazain kívül más nyelvet. Szerintem ez az előnye még annak az alacsonyabb fokú, pusztán a gyakorlati élet szükségseire szorított nyelvismeretnek is megvan, a melylyel mesterembereknél és pincérekénél találkozzunk; teljesen egyenlő körülmények közt az a mesterember, az a pincér külön, az életképesebb, a ki beszél valamelyik idegen nyelvet.

Nem kicsinyelendő hát valamely idegen nép nyelvének, irodalmának, szellemének ismerete; s ha nem állítom is, hogy az emberek deréksége, kvalifikációja, értéke nyelvismeretektől függ, de tiz eset közül ötben a nyelvismeret kétségtelenül mutatója a szellemi erőnek. Tudjuk, hogy Pulszky Ferenc ma körülbelül a legtöbb nyelvet beszélő ember Magyarországon, s egyúttal Pulszky az, kit hazánk leguniverzálisabb tudósának tartanak; nagy tudosaink, államférfiaink 3—4—6 nyelvet beszélnek, értenek: lehetetlen, hogy mind e jelenség közt összefüggés ne legyen.

„Az idegen nyelv tudása nem egyedül s nem is multhatlanul szükséges eszköze az ismeretszerzésnek” — mondja Cz. ur. Attól függ, hogy mit értünk ismeret alatt s mennyivel elégszünk meg abból! Teljesen igaz, nagyon sok ismeret lehet az édes hazai nyelv ismeretével is szerezni, de vajjon nem tiszser, százsor többet lehet-e idegen nyelv vagy nyelvek ismeretével? s ha 10 vagy 100 annyi ismeretre tehetünk szert: vajjon ne közelédjünk-e hozzá, megelegedjünk-e a kevesebbel csak azért, mert idegen nyelven keresztül vezet hozzá az út? Hiszen ilyen-forman azt is lehetne mondani, hogy az útazás, sőt iskolafeljárás se multhatlanul szükséges eszköze az ismeretszerzésnek! vannak emberek, kik egyik s másik nélkül is megélnék, a megelégre elég ismeretet szereznek!

A mi Czinke úrnak a nemzeti individualitásra való kemény szavú fölebeszést illeti, arra hézva valóban, nagyon kérdésbe lehet tenni, hogy ki tiszteli jobban a nemzet fenntartó szellemét: az-e, ki azt minden idegen érintéstől félti, hagyományos régi állapotában — tisztaságában, de egyúttal nyersségében, eredetiségében, de egyúttal elmaradottságában — fenn akarja tartani, vagy az-e, ki azt az újkori műveltség minden elemével át akarja hatni, ki a magyart egyúttal moderné akarja tenni, fel akarja szerezni mindamaz eszközökkel, melyekkel létét a változott viszonyok dacára is ne csak fenntarthatja, hanem fejlesztesse? Hát vajjon ma: a gőz és villam korában, az volna-e az eszköz egy nemzet megőrzésére, hogy azt korábbi állapotban megtartsuk s nem inkább az-e, hogy az újkor leghatalmasabb nemzetével való versenyre is képessé tegyük? S ez utóbbi nem az által történik-e, hogy egyfelől ezeket minden izőkben teljesen megismerjük, másfelől ezek szellemi fegyvereit, melyekkel velünk szemben előnyvel bírnak, átvegyük, a magunk javára értékesítjük? Nem ezt teszi-e minden nemzet a szellemi téren? s nem erre irányul-e minden ország politikája? Nem azt teszi-e a német a franciával, a franciá a némettel szemben, hogy egyfelől igyekszik ellenfelet alaposan megismerni (s Cz. úr elhiheti nekem, hogy a németek jobban ismerik, jobban tanulmányozzák a franciakat, mint mi a németeket!) s másfelől ellenfelek szellemi fegyvereit átvenni s a maga erősítésére felhasználni? Nem erre irányul-e minden nemzetionalis kongresszus, kiállítás, ethnographiai, irodalmi vállalat? Nem azt teszszük-e, bár egyelőre még csak a hadügyi téren, hogy — Oroszországgal állván politikailag szemben — kezdjük azt tanulmányozni, abból az elvből indulva ki, hogy ha jobban megismerjük, jobban meg is

mérkőzhetünk vele; e célból történik, hogy az orosz nyelvet behozták az osztrák-magyar monarchia katonai intézeteibe s senki se lehet törzsiszté, ki az orosz nyelvet nem ismeri. Ha félünk a német invasiótól, a német kultura túlsúlyától, melynek eddig, ezeréves multunk alatt a kultura terén való előhaladásunkban többször köszönhetünk, mint a világ többi nemzetekénél (különösen olasz, görög, szláv) együttvéve, — az-e a helyes politika, hogy elzárkózzunk a németektől, megszakítsunk velök minden érintkezést, utastípus vissza kulturaljajokat (s ha következetesek akarunk lenni, tőpünk ki történelmünkben minden lapot, mely a német kultura nyomait mutatja, s természetesen elsősorban — a reformatiót), s nem inkább az-e, hogy igyekezzünk őket minél jobban megismerni, behatolni nyelvökbe, gondolatvilágukba, igyekezzünk elsajátítani, nemzeti szellemben feldolgozni s továbbfejlesztetni, a mit nálok tanultunk, tapasztaltunk?! (Folyt. köv.)

Kácz Lajos.

TÁRCA.

Mit beszélnek a jelentőiek egyházkerületünkről?

(Folytatás).

VII. Temető.

Abaujan:	54 h. 1062°	F.-Zemplénben:	18 h. 0543°
A.-Borsodban:	224 „ 1036°	Gömörben:	98 „ 0665°
A.-Zemplénben:	145 „ 1149°	Tornáiban:	19 „ 0561°
F.-Borsodban:	114 „ 0083°	Ungban:	22 „ 0559°

Vagyis összes temetői föld: 697 hold 858 öl.

VIII. Faiskola.

Abaujan:	4 h. 0184°	F.-Zemplénben:	1 h. 0300°
A.-Borsodban:	26 „ 1340°	Gömörben:	20 „ 1573°
A.-Zemplénben:	15 „ 0102°	Tornáiban:	11 „ 0868°
F.-Borsodban:	29 „ 1007°	Ungban:	5 „ 0241°

A faiskolák összes területe: 114 hold 815 öl.

Ha már most összesíteni akarjuk a földek rovatát, ezekben a következő eredmény áll elő:

Abaujan az összes föld:	3865 h. 0324°
A.-Borsodban	3960 „ 0502°
A.-Zemplénben	4267 „ 0057°
F.-Borsodban	3134 „ 0508°
F.-Zemplénben	1571 „ 1116°
Gömörben	2554 „ 1192°
Tornáiban	1597 „ 0636°
Ungban	1992 „ 0485°

Összes földbirtok: 22943 h. 20 öl.

Egyházmegyékint az összes föld, a mint az egyházaknak, jelképeznek s tanítóknak képei birtokát, a következőleg állapotát fogl:

	Egyházi föld:	Lelkészi föld:	Tanítói föld:
Abauj	1111 h. 1405°	2017 h. 1032°	735 h. 1087°
Alsó-Borsod	1261 „ 711°	1785 „ 200°	913 „ 1191°
Alsó-Zemplén	1137 „ 1563°	2246 „ 803°	882 „ 891°
Felső-Borsod	878 „ 308°	1496 „ 728°	759 „ 1072°
Felső-Zemplén	418 „ 1019°	861 „ 171°	291 „ 1526°
Gömör	789 „ 310°	1040 „ 1140°	724 „ 1336°
Torna	1094 „ 1265°	284 „ 1516°	217 „ 1061°
Ung	416 „ 214°	1102 „ 635°	473 „ 1236°
Összesen:	7108 h. 395°	10834 h. 1425°	4999 h. 1400°

A földek katastrális értékét egyházmegyékint s összesítőre a következőleg állítathatjuk magunk elé:

Abaujan az érték:	715,063	korona.	— f.
A.-Borsodban	919,665	"	—
A.-Zemplénben	728,724	"	60
F.-Borsodban	423,771	"	—
F.-Zemplénben	256,592	"	—
Gömörben	401,023	"	—
Tornáiban	131,344	"	—
Ungban	303,490	"	—

A földek összes értéke: 3,879,672 korona, 60 fillér, vagyis forintokban az érték: 1,939,836 frt és 30 kr.

A föntiek s jövedelmek ezek után a földek után a jelentősebb III. számú rovata alapján a következők:

Abaujan:	73,326-56	korona.
A.-Borsodban:	86,251-—	"
A.-Zemplénben:	76,652-22	"
F.-Borsodban:	45,225-10	"
F.-Zemplénben:	26,780-—	"
Gömörben:	35,071-—	"
Tornáiban:	11,855-—	"
Ungban:	27,680-16	"

A földek után befolyó jövedelem = 382,841-04 korona, a mi forintokban: 191,420 frt 52 kr.

Az egyházi tőkéket illetőleg az egyes egyházmegyék a következő összegeket s jövedelmeket mutatják, összesítőre úgy az egyházakat, mint a lelkeseket, tanítókat s külön célra szolgáló értékeket s jövedelmeket:

	érték korona	jövedelem korona	o/o
Abaujan:	263,743-—	16,633-	6-3
A.-Borsodban:	189,502-—	11,380-—	6-
A.-Zemplénben:	240,289-02	15,069-36	6-26
F.-Borsodban:	155,944-—	10,192-	6-5
F.-Zemplénben:	81,264-—	5,111-—	6-28
Gömörben:	323,519-—	18,996-	5-83
Tornáiban:	59,036-	3,514-	5-95
Ungban:	158,204-—	11,407-—	7-3

Összesen: 1.471,501-02 92,302-36 6.27%_o

Vagyis, mint e kimutatás bizonyítja, tőkéink elég kedvező jövedelmet hajtanak, a mi valószínűleg abból magyarázható ki, hogy a magtárak haszna itt is, ott is jelentékeny jövedelmet biztosít az egyházaknak. Az üngi tőkék jövedelme igen-igen kedvező a mai kamatláb mellett, a mi bizonyára onnan magyarázható ki, hogy a Horváth Mária-alap régen birtokolt az az egyházmegyének s a régi kamatlábon nem változtattak.

A *teher*-re vonatkozólag az összeg, melylyel tartoznak egyházaink s a kamat, melyet fizetnek, a következőleg áll a helyzet egyházmegyékint:

	összeg korona	kamat korona	o/o
Abaujan:	64,498-60	3513-04	5-43
A.-Borsodban:	152,693-—	9018-60	5-9
A.-Zemplénben:	123,426-28	7275-92	5-7
F.-Borsodban:	41,333-76	2670-94	6-46
F.-Zemplénben:	39,366-—	2415-34	6-13
Gömörben:	56,668-—	2277-26	4-01
Tornáiban:	20-246-62	1337-68	6-6
Ungban:	49,851-32	3074-09	6-17

Összesen: 548,083-58 31,582-87 5-76

E kimutatás szerint az átlagos %_o-on alul csak három egyházmegye fizet kamatot. Különbön a jelentősebb *teher*-rovata teljesen tisztán nem is lesz megállapítható, mert olyan iv is van, a melyen a tagokra kivettett adó is az egyház terhe gyanánt van betudva.

Az egyházak jövedelmeinek és szükségleteinek kimutatását nem veszem föl az ismertetésbe, minthogy úgy vagyok

meggyőződve, hogy e tekintetben a legtöbb egyházban gondoskodás történik. Mert ha a jövedelem nem fedezi a szükségletet, akkor teher fölvetéssel segítenek a bajon s így a szükséglet és jövedelem között föltétlenül megkíránt összhang mindenütt léleket. Hogy mégis sok egyházban azt kell tapasztalni, hogy e kettő között különbség van s a szükséglet felelő a jövedelemnek, az mindig csak egy-egy évre szól esetnek tekintendő, mert ha folytonosan tartóknak kell lenni, akkor a végeredmény az egyházak teljes megsemmisülése lenne, már pedig ez sem egyik sem másik helyen nem konstataháló s így a jövedelem és szükséglet kimutatása is felesleges volna egyházmegyénkint. Hanem a jelentő iv ezen rovatának megvan az a kiváló haszna minden egyes egyházra nézve, hogy beláthatja a vezető egyén: mennyit kell az egyházi adózás, vagy segélykérés, vagy más eszköz útján előteremteni, hogy a jövedelem és szükséglet egymással megegyezzenek, vagy hogy a jövedelem felesleget is eredményezzen.

Azonban e rovatból is kiemelek egy adatot, mely arra vet világot, hogy a templomi adakozást minő mérvben gyakorolják híveink. A gyakorló lelkesek bizonyára érdeklődhetnek ez iránt, mert ha nem lehet is biztos jelét látni ebben sem a templomba-járásnak, sem az adakozási kedvnek, de mindenesetre utal arra, hogy egyik-másik egyházmegye gyűlékezeti mennyit adnak Isten dicsőségére. Meg kell azonban jegyeznem, hogy tisztán csak a „*persely*” cím alatt szereplő összegeket mutatom ki, s így az u. n. külön „*Isten dicsőségére*” adni szokott összegeket mellőzöm, mint-hogy ez nem egyenes perselypénz. Az ilyen különösebb adakozás, melyet néhol „*ofera*” néven neveznek, különösen Ungban, Abaujan és F.-Zemplénben van szokásban. A *perselypénz*, egyházmegyénkint a következő:

Abaujan:	694,27	korona.
A.-Borsodban:	570,38	"
A.-Zemplénben:	1080,36	"
F.-Borsodban:	144,32	"
F.-Zemplénben:	695,22	"
Gömörben:	570,38	"
Tornáiban:	71,30	"
Ungban:	709,68	"

Összesen: 4535,91

A következő rovat az egyházi adózás módjairól szól, de ezt az ismertetés keretében valósággal lehetetlen belezsorítani. A magyar közmondás: „a hány ház, annyi szokás,” itt teljes erejében érvényesül. A hány egyházközség van, annyiféle az adózás is. De föl kell tartan azt is említenünk, hogy itt is, ott is találkoznak olyan helyekkel, a melyeken a birtok-aránylagos adózás elvő annyira megnyire meg van valótva. Tanulság szempontjából nem lenne érdektelen a különböző fizetési kulcsokat is bemutatni, de ez egészen külön ismertetésnek szolgálhatna tárgyául, ha ugyan az e fajta, tisztán matematikai dolog e b. lapokban tárgyalható volna!

(Vége köv.)

Dr. Tüdös István.

KÖZÉLETÜNK.

Templom alapköltségletel az áji ev. ref. egyház kebelében.

Egyszerűségében is megható s lélekmelő ünnepély folyt le e hó 13-án a tornai ev. ref. egyházmegyében levő áji fiók-egyház kebelében. Ekkor tettük le ugyanis egyházmegyénk szeretve tisztelt gondnoka, *Vécsey József* és Zsóka György világi tanácsbíró jelenlétében, éptendő temp-

lomunk alapkövét, azon édes öntudatban, hogy a miért atyáink annyi éven át reménykedve imádkoztak, a mi szorgalmuk, törekvésünk s áldozatkészségünknek sikerlënd megvalósítani.

Valóban megható volt e kis gyülekezetnek első ténykedése ott a megasótt úregok s részben már összehozott építési anyagok halmaza között.

Láthattunk itt aggodtat, — kiknek lelkeiben felmerült mint a halni készülő Dávidnak az Ur temploma — szemekben tündökölő könyvesekkel, hogy kik a távolság miatt csak rikkán látogathatták az Úrnak hajlékát, már-már saját gyülekezetükben áldozhatnak kebők Isteneinek; halhattunk ajkajukról fel-felzörögő sóhajokat, hogy csak addig nyujtsa még a gondviselés életök fonalát, míg egy imát rebeghetnek az Úrnak abban a felépítendő hajlékban.

Alóírt lelkész segedelemkérő imája után, Vécsey József egyházmegyei gondnoka következő beszédet mondotta.

Tisztelt gyülekezet!

Az áji ev. ref. leány-egyház számszerint igen kicsi, de a valódi vallásos buzgóságban és az igazi áldozatkészségben a nagyoknál is nagyobb. Hívei, a midőn a mai nap megkezdik az Isten dicsőségének örökké való hirdetésére templomuk felépítését: akkor élő tanubizonyságot tesznek arról, hogy nem a gazdság és hatalom, hanem az emberek lelki világának mélyében fakadó igazi áldozatkészség képezi alapját azon erőnek, a mely a semmiből is teremteni, alkotni tud, a mely a lehetetlennek látszót is lehetővé teszi.

A mai társadalmi élet közfelfogásában gyakran találunk azon tévedéssel, hogy a gazdagok által a jövedelmesség oltárára letett forintok mellett a szegények filléreire vagy észre nem veszik, vagy azt meglátni nem akarják; pedig a dús csak a feleslegéből ad, míg a szegény a mindennapi szükséglete kielégítésére szolgáló darab kenyert felét tőri le, s viszi a szeretet oltárára áldozatul.

Ha ezen alig egynehány lelket számláló egyház híveinek az anyagi helyzetét, erejét figyelembe vesszük, s azt összehasonlítjuk az általunk hozott áldozat nagyságával, önkéntelenül is az elismerés és tisztelet érzése támad fel lelkünkben ezen egyházközség minden egyes tagja iránt.

Legyenek áldottak még a maradékaikban is ezen igazi nagylelkű áldozataikért!

Ezen templom fundamentomának alapkövét ezennel letezem.

Legyem ezen kő örök időkhöz át hirdetője az Isten dicsőségének, az Istenben vetett hitünk, reményünk és szeretetünknek!

Legyem ez a kő előjele az igazi felebaráti szeretetnek!

Legyem ez a kő igazi próba-kőve a más vallás felekezetekhez tartozó egyének iránti testvéri türelmességünknek és szeretetünknek!

Legyem ez a kő örök időkhöz át élő tanuja ezen egyházközség jelenlegi lelkésze apostoli buzgóságának és az egyházközség nagylelkű áldozatkészségének!

Legyem ez a kő alapja a becsületes munkásság és szorgalom elismerésének!

Ezek után pedig a mindenható isteni gondviselés bő áldását kérem mindazokra, a kik ezen templom létrehozásában eddigleg résztvettek s annak felépítésében ezután is részt veendek. Ámen.

Az ünnepély bevégezése után a gyülekezet férfi tagjai Bábás János egyházgondnok házához gyülekeztek, hol újraol nehány buzdító s lelkesítő szót intézett hozzájuk egyházmegyénk gondnoka, biztatván őket, hogy ne lankadjanak, ne csüggedjenek a nehéz munka alatt, melyet annyi lelkesültséggel önként vállaltak magukra, hisz az

igaz törekvést és buzgóságot megsegíti Isten. Ennek hatása alatt, egy római kath. vallású, különben szerény anyagi helyzetű községi lakos, Tóth János annyira felbuzdult, hogy felekezetiességén felülemelkedve, az építendő templom javára 5 frot adományozott; a szadellői egyház gondnoka pedig, ugyancsak Bábás János, egyháza minden szekeres gazdája nevében, annak egy vagy két: napi munkacréjét felajánlotta. E nemes fellelkességgel azzal nyert befejezést, hogy Vécsey József eddigi adományait még 10 frotal szaporította.

Legyen kedves a mi örömrünk az Ur előtt, váljanak valódi reményeink az által, hogy megkezdett munkánkat koronázza siker s mielőbb bemutatassuk hála-áldozatunkat, s imánkat az Ur szent nevére felavatandó hajlékban, melyet a nyár vége felé, ha az ő segedelme velünk leend, szívből óhajtvá reménylünk.

Ragályi Géza,
ev. ref. lelkész.

Alapszabály tervezet a felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegyében működő lelkészegylethez.*

A f.-szabolcsi ev. ref. egyházmegyében szolgáló lelkészek, az alábbi szakaszokban meghatározott elvek szerint, egyesületet alakítanak.

1. §. Az egyesület címe.

Ev. ref. lelkész-egyesület a felsőszabolcsi egyházmegyében.

2. §. Az egyesület célja.

Továbbképzés a lelkészi hivatalhoz tartozó dolgokban s a keresztény testvéries együttartozás ébrentartása, erősítése.

3. §. Eszközök.

Lelkészköri összejövetelek, egyesületi közgyűlés, könyvtár, pályamunkák.

4. §. Lelkészköri összejövetelek.

A gyakoribb és bizalmasabb érintkezés s ez által az eredményesebb értelmi és erkölcsi külfelhasználás eszközlésére, egyházmegyénk területén 10 lelkész-egyleti kör alakítatik. Ezen körök saját tagjai közül elnököt és jegyzőt választanak. Ezenként legalább kétszer összejövölnek, az általuk legalkalmasabbnak vélt helyen és időben. Akár ajánlkozás, akár megbízás folytán, felolvasás tartatik a lelkészi működés körébe eső, szabadon választott tárgyról. A felolvasott tárgyhöz eshetőleg megjegyzéseket fűznek. Aztán szabad előadás útján, bizalmasan megvitatják a gyakorlati lelkészlet terén felmerülő különösebb eseteiket, kérdéseiket. Ha csak lehetséges s a kör tagjai közt van dallamvezetésre képes egyén, az énekművészetben, különösen szebb egyházi énekeink összhangzatos betanulásában gyakorolják magukat, hogy a közgyűlés alkalmával tartandó istentiszteletben, az egész lelkészi kör lehetőleg szép, összhangzatos énekléssel mutasson jó példát s szerezzen lelki gyönyört.

Altalában az összejövetelei időt úgy a szellemi, mint kedélyi élet előbbvitelére, nemestítésére — a valódi krisztusi élet fundamentomául — felhasználják.

A kör jegyzője jegyzőkönyvbe veszi a történeteket s az egyleti közgyűlésen jelentésként felolvassa.

5. §. Közgyűlés.

Tartatik évenként egyszer, június hónapban, felváltva Nyiregyháza, Kis-Várdában és Kállón.

* Egyházmegyénkben régóta fennáll a lelkész-egylet, azonban kívánatosnak mutatkozik hogy új alapokat nyerjen. Ely szempontból helyenk megállítottat a legközelebbi gyűlés egy tervezet készítésével, melynek kifolyása e kis munkácska.

A. K.

Kezdődik templomi istentisztelettel, a melyen pályanyertes egyházi beszédét mondja el az illető lelkesztárs. Istentisztelet után közgyűlés tartatvan, mindenkéltől a pályadíj kiadatik, aztán a kör gyűlések jegyzőkönyvei felolvastatnak.

A gyűlés további tárgyai:

Esethőleg a pályanyertes értekezés felolvasása, bizottsági előterjesztés új pályakérdésekről, könyvtár-bizottsági előterjesztés a megvételre ajánlott könyvekről, pénztár-vizsgáló-bizottsági előterjesztés.

A pályakérdések kitűzésére s egyúttal megbírálására a közgyűlés minden évben új bizottságot választ titkos szavazással.

A közgyűlés elnöke mindenkor az esperes: jegyzőjét, pénztárnokát, pénztár-vizsgáló-bizottságot, meghatározott időre, a közgyűlés választja, mindenkor titkos szavazással.

6. §. Könyvtár.

A meglévő könyvtár, mint az önképzés legfontosabb eszköze, az évi tagdíjakból gyarapítottik, még pedig az évi tagdíj $\frac{1}{2}$ -a fordítatik erre a célra. A közgyűlés által választott 3 tagú bizottság folyton figyelemmel kísérvén a könyvpiacot, a közgyűlésre jegyzékbe veszi az ajánlandó könyveket, úgy a lehető jutányos beszerzési módokat is a pénztár erejéhez mérten, javaslatot terjeszt elő. A közgyűlésleg megállapított könyveket a pénztárnok azonnal megrendeli.

A könyvtár, könnyebb hozzáférhetőség céljából, három helyen tartatik, ú. m. Nyíregyházán, Várdában és Bátorban. A tudományos jellegű, ritkábban használt könyvek azonban állandóan Nyíregyházán tartatnak.

Az így felosztott könyvtár 2 évenként kieserültek.

7. §. Pályadíjak.

A szellemi önképzés előmozdítására évenként pályadíjak tűzettek ki.

Még pedig egyházi beszéd, biblia magyarázat és értekezés valamely vallás-erkölcsi tárgy felett, vagy e helyett valamely vallásos tartalom nevezetűsége munká bírálatos ismertetése.

Pályadíj az évi tagsági díjak $\frac{1}{2}$ -ad része fordítatik. Évenként felváltva, egyházi beszéd és értekezés — vagy biblia magyarázat és értekezés (vagy e helyett könyvismertetés) tűztek ki.

A pályakérdéseket az előző közgyűlésben megválasztott bizottság mindenkor a közgyűlésben hozza tudomásra s a beadási határidőt úgy szabja ki, hogy a megbírálásra s a nyertes beszéd betanulására, közgyűlésig elég idő maradjon.

A pályamunkák az illetők tulajdonai maradnak, azonban, ha a közgyűlés valamely kiválóbb művet, szélesebb elterjesztés céljából, kinyomatni óhajtana, a remélhető jövővel megalapozott bizonyos $\frac{1}{2}$ -éert, az illető azt átengedi.

8. §. Tagok. Jogok és kötelességek.

Tagok a felsőszabócsi ev. ref. egyházmegyében szolgáló lelkeszek és segédlelkeszek.

Mindnyájan egyenjogúak.

A rendes lelkeszek évi tagsági díjat fizetnek, és pedig: I. II. osztályú egyházak lelkeszei 3, III. osztályú 2, IV. osztályú egyházak lelkeszei 1 koronát.

Segédlelkeszek tagdíjat nem fizetnek.

A befizetett tagdíjak $\frac{1}{2}$ -ada könyvekre, $\frac{1}{3}$ -ada pályadíjakra, $\frac{1}{2}$ -adából irodai szükségletekre levonatvan, a fennmaradó összeg tőkésítették.

A tagok legelőször sorban saját érdekekben, erkölcsileg kötelesek a gyűléseken mindenkor megjelenni. A ki elfogadható ok nélkül elmarad, annyiszor-amennyiszor 1 koronát fizet a pénztárba, mely a tőkésített összeghez esatolatik.

"A tag nem használ semmit, lélek az, a mely megelvenit."

* * *

Ezen alapszabály-tervezet némi indokolást igényel.

Ajánlom az illető lelkesz-testvérek szívós és nagybecsű figyelmébe.

Tapasztaltam, hogy legújabb idő óta alakult lelkeszgyűleteink, a gyűléseketekben szunnyadozó vallásos érzelmeszedését tűzték ki célul.

Az egyházipolitikai javaslatoknak nem egészen vallás-erkölcsi szűkegéből megindult s nem mindig vallás-erkölcsi alapon folytatott országos tárgyalása óta, úgy látvan ev. ref. vezető férfaink, hogy ezután inkább a vallásban levő, benső érzelmi erő tarthatja össze gyűléseinket: eme vallásos erő feltámasztásának hatásos eszközezt vélték s vélik a lelkesz-értekezletekben s mint a mi tisztántúl me-rujeli lelkesz-értekezletünk példája s alapszabálya is mutatja, nem annyira lelkesz-értekezletnek lennének ily alapon mint inkább vallásos, vagy még inkább felekezeti társulatok.

És a mi nagyontisztelt esperesünk, legközelebb az ibrányai ünnepély alkalmával ki is nyilatkozta azon határozott óhaját — a mi különben az egyházkerületi lelkesz-értekezlet alapszabályában, mintegy előkétezőleg ki is van mondva — miszerint a mi megyei egyesületünk készitendő alapszabálya nem is lehet más, mint a kerületi alapszabálynak mintegy kisebbített másolata.

En mindezek dacára, egészen más alapot vélek jónak. Zápor-éső helyett csendes harmatot óhajtanék egyházi életünk termékenyen pusztaságaira.

A mi a gyűlékezeti vallásos élet eszközeit illeti, ezek mind adva vannak zsinati törvényeinkben, csak munkánk kell vennünk. Azokhoz nem kell sem új egyesülés, sem új alapszabály, inkább tapintatos, erélyes felügyelet.

Hanem, miként példa-szóva, vagy újabb kifejezés szerint: szálló igévé lett a tanügy terén a tanítósgazd önréztés megnyilatkozása: az iskola én vagyok, úgy bizonyára mi lelkeszék is elmondhatjuk, több-kevesebb joggal: a vallás én vagyok.

A történelem legalább azt bizonyítja, hogy erős vallásos egyéniségek mindig hullámzásban tudták tartani Bethedza tavát, sőt a legerősebbek mintegy egyenítették a vallásos elveket s nevékről neveztek ma is.

A papság értelmi mélysége s érzelmi magassága mindenkor elhatározó befolyással volt — egyebek mellett — a tömeg vallásos érzületének erejére.

S ha való az, a mai napság gyakran hallható és olvasható panasz, hogy mi ev. ref. lelkeszek, nem mindenkor forgolódnunk szent-hivatásunk terém telt lámpással, sőt az olaj sem mindig tiszta: úgy bizonyára elsőrendű kötelesség képezni magunkat.

Az a mi igaz régi tudományunk s a mi igaz életünk: ez az élő vallás, mely egyebek mellett bizonyára kívánt gyümölcsöket terem.

Magunkon kell bizonyítanunk az evangélium isteni erejét.

S ehez ma sok tudás szükséges.

S aztán régen megírták: ars longa, vita brevis. A mi magyarán azt teszi: a jó pappnak holig kell tantújni.

Az a képzelt sok ismeret, melyet az iskolából kihozhatunk, még a legkülömböknél is csak gyengye nádszál, melyhez a ki támaszkodik, bizony meg nem áll.

Lehet aztán hármiféle ünnepélyes, lelkes összejöveteleket tartanunk, nem lehet annak soha igaz tartalma, ajánlandó ereje, mert a vallásos élet központja, legalább nálunk protestánsoknál, a gyűlékezeti, s annak tengelye: a lelkesz.

Igy fogom én fel a dolgot. Így tüzöm én aztán ki főcéül a lelkeszi tovább képzést.

Aztán a testvéries összetartozandóság érzetének ápolása.

Erre is nagy szükség van.

És evangéliumi bensőség, egyszerűség, krisztusi alázatosság közöttünk hanyatlásban vannak.

Rangoknak, címeknek, nagy szavaknak túlságos értéket tulajdonítunk.

Mint az üstökösök gaz uszálya, úgy haladunk a világi bohóságok után.

Pedig vezetőnknek kellene lennünk a tiszta látásban. Azért szükséges, hogy a keresztényen testvéries együttartozást ébresztgessük, erősítsük.

S erre nézve gondolnám alkalmasnak a kisebb lelkeszi köröket.

Először is pénzbe nem kerül. Egymást meglátogatjuk, ellátjuk bizalmasan, szerény igényekkel s egymás házában, udvarán, mezején, hivatalos működéséből is tanulhatunk sokat. A példa vonz.

Megtörténhetik, hogy valamelyik egyház meghozza azon áldozatot — úgy is 3–4 évben esnek rá egyszer — hogy előddel ellátja az összegyűlt lelkészeket. Ez korántsem azon előfeltétel, mintha a lelkészek nem látnak szívesen egymást, hanem mert azzal a gyülekezettel a vendéglátás érvényét gyakorolván, ő is bevonathat némileg a szent munkába, s látja, hogy papjai nem éves-ivás végett gyűlnek össze, hanem az ő előhaladásukért.

A lelkesi körök beosztása a praktikum dolga. A mely egyháznak leginkább egymás útjában esnek, vagy a lelkészek inkább óhajtanak egyesülni. Fődolog a bizalom, a lehető rokon elemek egyesülése.

A közigyűlés lehető ünneppélyességgel történék. Mint-egy mintájának az evangéliumi bensőségesei teljes istentiszteletnek. S ezt kétségtől fogozná a lelkészek szép éneke s a pályázati eredmények bemutatása.

A többiekre ezúttal nincs szavam.

Azt hiszem, megokolásuk nem szükséges.

Ez azonban csak az én hitem s világért sem természetek magamnak azzal, hogy lelkész-testvéreim, más oldalról tekintvén a dolgot, szebbnek ne találhatnák.

Azt kérem: tekintsek ezt az oldalát is.

Csak szent ügyünk haladjon!

Andrási Kálmán,
küldöncsi tag.

KÖNYVISMERTETÉS.

Néhány észrevétel Zoványi Jenő könyvismertetésére.*

Zoványi Jenő a Sárospataki Lapok 8. számában ismertette a „Szegedi Kis István élete s a Tisza-Duna mellékének reformációja” cím alatt a mult év végén megjelent munkáját, cikke elején elősorolja az okokat, melyek miatt egyháztörténelmi irodalmunk nem bír föllendülni s a pályázatok sikertelének maradnak. Felhordott okait — a prot. irodalmi társaság elleni támadás leszámításával — helyeseknek találom. Kár, hogy a sok közül egyet kifejezett, jelesen azt, hogy ha a nem épen kedvező körülmények közt és biztató kilátások dacára akad mégis a központoktól távolabb álló, talán túl sokat is kényelmeskedő falusi lelkészek sorában egy-egy munkás, ki elszánva magát, tesz valamit és áldozik is a közigyűlés érdekében: azt, ha csendes mederben halad, bármily jól haladjon különben, agyonhallgatják; ha pedig az elnyűt sablontól eltérve, új irányban mozogni merészel, intenióit félremagyarázzák, vállalkozását vakmerőségnek kiáltják s lehetőleg le is dorongolják.

Ugy tetszik nekem, mintha velem is ilyesmii esett volna meg. „Furcsán esett, de megessét.”

Mit tesz p. o. Zoványi? A helyett, hogy művemmel, mint maga is historikus, higgadtan és kimerítő tüzettséggel foglalkoznék — a mit tőle joggal várhatna az olvasó, — a helyett, mondom, csak körülutítja az egészet s azoközben természetesen alig vesz észre benne valami figyelemre méltó dolgot, de annál több suhogó vesszőt és döngető husángot kapkod föl, melyekkel sűrűn és nagyokat húz rám, *buzdítlásul, hogy hova-több eredményes munkáidoktalan az egyháztörténelmi elanyagolt mezején.*

Nem szándékom személyes jellegű, vagy legalább nekem olyanoknak tetsző megjegyzéseivel bővebben foglalkozni. Egyéni gustusa és felfogása ellen sem véd-

mezem művemet; felesleges, mert a mit ő az egésznek szerkezetét illetőleg kifogásol, mások épen azt helyeslik. Csak erősebb félreértésből folyó támadásai azok, a melyek felszólalásra indítanak, s a melyeknek alapatlanságát saját magam és művem reputációja érdekében ki kell mutatnom.

Támadásai a Tisza-Duna alsó vidékeinek reformációjánál kezd meg, s feltűnőnek találja, „hogy a tények mellett egy csomó *combinatióval* szolgálok olvasóimnak, holott épen én nagyon gyakran neki esem egyháztörténelészeinknek a *kritikáltságára*, sőt nem egy egyszerű szembe is állítom magamat velük, mint a ki tények előadására vállalkoztam.” Hát az igaz, hogy erre vállalkoztam s az is igaz, hogy mivel nem krónikát volt szándékom írni, hanem históriát, annál fogva azt, hol az adatok egyeztetése, az ellentmondások kiegyenlítése s a hézagok kiöltése volt szükséges, a forrásokra s a tények logikai összefüggésére támaszkodó kombinációkba is belebocsátkoztam. De vajjon hibának minősíthető-e ez s különösen akkor, midőn — mint az ismertetés is említi — kombinációmat nem mint tényeket adom elő? Én nem tudom elképzelni, hogyan lehet históriát combinálni, az eshetőségek valószínűségének, az események összefüggésének keresése nélkül írni; azt pedig most hallom először, hogy combinatio egy a kritikáltságással. Ezt aligha tudná Zoványi, bebizonyítani.

Felhozza továbbá, hogy a baranyai püspökség kettészakadását eddigi írónk Szegedinek Baranyából távozta utánra vagyis a 1560-at követő évekre teték. Honnét tudja ezt? nem kérдем, de mivel úgy tudja, annál fogva nem csodálom, hogy nem adhat hitelt én nekem, a ki Szegedinek Kálmánésáról költözöttél datálom a szakadást s Sztárait teszem a másik püspöknek. De bár nem híhet én nekem, azért mégis eltagadhatlan tény, hogy Szegedi utóda a püspökségben 1563 után Eszékly István lett s az is meg van írva többszörösen, hogy midőn Sztáray ugyanazon időjárást Gyulára távozott, Veresmarti Illes lett utána a superintendens. S ha már Eszékly és Veresmarti Szegedi és Sztárai-után lett püspök; következik — nemde — hogy ezek meg am azok előtt voltak püspökök?

Azt is mondja Zoványi, hogy az az adat, a melyre Sztárainak tolnai püspökségét építem, nem bizonyítja azt eléggé. Az az adat teljesen egykorú. Egy szegény rab tanító 1557-ben megírva fogságának történetét, azt leveleiben Sztárainak, kit *tolnai püspöknek és lelkészenek* cimez, ajánlja. S vajjon e cimezésre nem lehetne-e valamit építeni? Én azt hiszem, hogy igen. Különbösen, ha Zoványi figyelme átvoltasat volna művemnek Sztárai püspökségére vonatkozó részét, akkor észrevette volna, hogy én nem nagyon építék a jelzett adatra, hanem inkább csak felhívom rá a figyelmet. Érdekesnek találom részéről e pontról, hogy a mit nekem nem hisz el Zoványi, azt elhízi Strompnak s állítja, hogy ez *tényleg kimutatja Sztárainak tolnai püspökségét*, holott — ellenkezőleg — azt mondja, hogy *a címről épen nem bizonyít Sztárainak püspök volta mellett.* Attér aztán Zoványi annak feltűntetésére, hogy mennyire nem egyezik meg eddigi történelmi tudásunkkal az én egyik-másik állításom. Adatainak felhordása előtt azonban; újra azokkal a bizonyos husángokkal megsimogat, biztatásképen szemembe hányja, hogy az újszerű, önálló állításokra s a többi történetek tudatlanságának kimutatására való törekvés nagy mértékben meg van nálam. Hát az igaz, hogy nem haladok mindenütt a régi nyomokon, néhol új ösvényt is török magamnak, egész munkám folyamán pedig igyekszem a szemem elé kerülő tévedéseket egykorú forrásokból merített adatokkal corrigálni; de hogy ezt az igyekezetemet miképpen lehet a többi történetek tudatlanságának kimutatására való törekvés gyanánt feltüntetni, azt én egyszerűen nem

* Előbb lehetetlen volt közebeosztásunk.

értem!! Ilyen theoria szerint soha sem lehetne határozott lépést tenni előre.

Szememre veti azt is, hogy bár néhol csaknem egész kikézséseket (p. néhol 10 soros részletet) idéző jel és utalás nélkül átvesszek a mások által megirtakból és mégis minden alkalmat megragadok, hogy nekik ellentmondjak. Elismerem, hogy vannak művemben a 24, 85, 92, 93, 94. lapon két, három, sőt talán 10 sornyi szözszerinti átírások, melyeknél elmulasztottam a jelzést, de szolgálon menségemmel nem az, hogy historiat hasból nem lehet írni. és az sem, hogy egy nagy halmaz adatnak feldolgozása, s majdnem ugyanannyinak "alatt közlése és jelzése mellett csaknem elkerülhetlen, hogy két, három, sőt 10 sornyi szözszerinti átírás ne történjék; hanem az, hogy bár egyes íróktól vettem át egész sorokat jelzés nélkül, de ez az átvétel nem tartott vissza, hogy a maga helyén, és szükség esetén ellenökben föl ne mutassam a valót és igazat.

Hogy pedig semmit mondó okok alapján vagy éppen minden alap nélkül volna szokásom ellentmondani, az egyáltalában nem tünik ki a Zoványi által felhordott adatokból, hanem kitünik belökük az, hogy mily nehéz volt neki cáfolásomra anyagot találni művemben.

Idézi például ellenemben Brandenburgi Györgyről adott következtetésemet. De idézése téves, mert én nem azt mondom, hogy az őgróf 1525-ben lett a reformáció határozott hívé, hanem ezt: "nem maradtak utána nyomok, melyek mutatnák, hogy birtokain egész hatalmának és befolyásának latba vetésével terjesztette volna a reformációt; s úgy látszik, hogy ha mindjárt kezdetben helyeselte is elvben Luthernek és társainak a pápaság elleni fellépését, de a régi intézményekkel szakítani meg nem kívánt s csak az 1525-ik évben, Lutherrel találkozására után, lett a reformáció határozott hívé és terjesztőjé." S annak az úgy látsziknak igazolása végett, hivatalomok a két ténnyre: Zoványi nem fogadja el őket igazolva nyúl, de megtörténik vele a jellemző furcsaság, hogy ugyanazok alapján okoskodásában végre ő is oda lyukad ki, a mit én más szavakkal állítok; jelesen azt mondja: „Br. György a reformációt nem rohamosan akarta keresztül vinni s tisztában volt azzal, hogy máról-holnapra nem is lehet azt teljesé tenni."

Megemlíti terhemre azt is, hogy ki van már mutatta, hogy Szerémi nem állítja, mintha Verböczy nyolc lutheránust égetett volna meg, hanem csakis megkínosztatta őket. Tudomásom van róla, hogy maga Zoványi volt az, ki azt Révész Imréről szemben kimutatni iparkodott; de — szerintem — ez iparkodásával nem sikerült gyarapítania a történeti tudást, legföjebb csak arról gyözött meg mindenkit, hogy az újra való törekvés miatt a latin nyelv meggázolásától sem riad meg. Mert hát bizonyosan tudja, tudnia kell, hogy *urgere* nem kinoxinti, hanem zaklatni-hajszolni-t jelent. Ne essék annál fogva nehezére, ha az erőszakkal kivont eredményt igazságul nem fogadtam el; hanem, — mivel Szeréminél a szöveg tárgya és szerkezete arra val; hogy abban az *urgere* szó tollihiba *urere* helyett — nagy Révészünk értelmezését tartom helyesnek.

Nehezelti Zoványi azt is, hogy bár a régebbi történeszek tévedéseit oly erős szavakkal ostromlom s magamat *jobbnak* tudom, mégis az újabbban kiderült tények helyett *akkor* is a régiek tévedésének nyomán járok, *midőn* a lutheránusok megégetését elrendelő törvényt az 1525, sőt egy helyen az 1521. (!) évről datálom, holott az 1524-ik évben hozták. Azt az állítást, a mely mellett a felkiáltó jel ágaskodik, ráfogásnak kell nyilvánítanom; az azt megelőző és követőre vonatkozólag pedig kijelentem, hogy — igen is — van tudomásom arról, hogy

az 1524 szeptember havában Rákoson tartott *gyűlés* *nemely* határozata az 1525. év május havában tartott rákosi *országgyűlésen* megújítottak; arról is tudok, hogy Zoványi egyik művében kétségtelenül bizonyosnak jelenti ki, hogy a lutheránusok megégetését rendelő törvény nem 1525, hanem 1524-ben hozatott; ámdé azért itt ismét kérem, ne vegye rossz néven, hogy felfogását nem osztom, mert a mire utal, jelesen, hogy az 1525. évi rákosi törvények vatikáni példánya a következő felírást viseli: „Articuli in *conventu* generali pro festo nativitatis sacratissimae virginis Mariae editi 1524, et in *diabla* similiter generali pro Dominica Jubilate in campo Rákosi celebrata reformati 1525" — egyáltalában nem bizonyítja felfogása helyességét. Én, habár minél kevesebb van is bennem a kritikai érből, ily adatok és bizonyosságok után nem szoktam indúlni, s ugyanazért megmaradok a Corpus jure mellett, mely az 1525-ik évről datálja a „lutherani libere capiantur et comburantur" határozatot.

Melüszről és Melasról való nagy tájékozatlanságom bővebb bizonyítgatásával nem vesztegetem az időt és papírost, hanem inkább kérdésbe teszem: honnét tudja Zoványi azt, hogy a helvét irányú reformáció Magyarországon elterjedésének mozzanataival egyáltalában nem vagyok tisztába? Megengedem, hogy Zoványi Jenő latkőre szélesebb s latása tisztább az enyimmél, de hát akkor látnia kellett volna, hogy művemben két helyen is előfordúl, hogy a hatvani gyűlés végzéseit az 1526. évi rákosi országgyűlés megsemmisítette; és figyelmét nem kerülte volna el az sem, hogy én a helvét irányú reformáció mozzanatait még távolról sincs értem, hanem csak azt mutogatom, hogy nem volt s nem lehetett Szegedi K. István 1541-ben, s a toronyi zsinat 1549-50-ben kálvinista.

Nem tetszik Zoványinak, s a történeti tudás ellenére van az is, midőn én azt mondom, hogy Meliusz, a mint debreceni páppá lett, azonnal hozzáfogott a kálvini egyház alapjának lerakásához; s ugyanazért neki tüzesevéde kérdi: hát Kálmáncsehi mit vétett? Hát Meliusznak Dávid-dal és Heltaival folytatott vitáiról s ezeknek már 1559-ben az ő álláspontjára való téréséről nincs tudomásom? — De igen is van, s hogy mit vétett Kálmáncsehi? erre a kérdésre megfelel művem 57. lapján a 2. sz. alatti adalék; a másodikra pedig az az adat, mely ott van Zoványinak szeméi előtt a saját cikkében is, hogy t. i. Meliusz már 1559-ben nyílt kifejezést adott ref. felekezeti álláspontjának. S itt tudomására juttatom azt is, hogy azon keresztül állítást, miszerint a reformátusok és lutheránusok közti teljes és tökéletes szakadás csak az 1570. évi csengeri zsinat után következett be, azon az alapon kockázatom, mert a csengeri zsinat szülte a helv. egyház szellemében készült ama híres confessiót, mely a Corpus syntagmába is felvétel. Megvallom azonban itt egyáltalán azt is, hogy kétségem van az iránt: vajjon nem a régi történeti tudásnak van-e igazsága, mely a csengeri zsinat idejét 1557 vagy 1558-ra teszi.

Cikke végén ezt mondja Zoványi: lehetne még néhány próbb kifogásom egyes részletek, állítások és a mű nyelvezte ellen. Mik legyenek az próbb kifogások azt nem mondja meg, pedig, ha valakinek — mint Zoványinak — a prot. egyháztörténeti irodalom föllendülése igazán szíven fekszik, akkor nem szabad szónokias elhallgatásokhoz folyamodnia a valódi hibákkal szemben, még ha azok apróképek is, különben gyanút támaszt a saját igazságossága ellen. Vitakozni nem akarok, de ennyit mégis el kellett mondanom métségemül.

Földváry László.

KÜLFÖLD.

A francia ref. egyház köréből.

A francia ref. egyház lelkeszei április 30-án és május 1-én egyetemes *lelkészi értekezletet* tartottak, melynek egyik főtárgya a következő tétel megvitatása képezte: »Mik azok az eszközök, melyek erősítésük s nyílvárválóból tehetnek a különböző francia protestáns egyházak szellemi egységét?«

Az előadó, *Decoppet* — Paris egyik kitünő papja — nyilatkozza, hogy mily bajokat okozott a divisio s mennyire kívánatos a dolgok jobbra fordulása; megjegyzi, hogy itt az egyháznak s nem az esetleg kebelökben fennálló különböző törekvések szellemi egységéről van szó. A keresztény erők egyesítését mind sürgetőbben parancsolja az idő; ez a concentratio az egyházaknak, mint ez erők letéleményesinek szorosabb egysége által érhető el. Kétség kívül idő kell arra, hogy czélhoz juthassunk; egy nagy mozgalmat nem lehet rögtönözni, de legalább útnak kell indulnunk! Igaz ugyan, hogy vannak némi eltérések az egyes prot. egyházak közt; úgy Franciaországban, mint egyebutt a protestáns nevet oly emberek is viselik, kik az evang. kereszténység alaptételeitől meglehetősen különböző elveket vallanak. De másfelől nem lehet félreismerni, hogy a mi különböző evang. egyházaink kebelében egyaránt ott találjuk a szentírás föltétlen tekintélyének, az ember nyomorának, a Krisztus istenségének, az ő áldozata által való megváltásának, a megtérés és megszentelés szükségességének voltának elismerését, úgy hogy ez egyházaknak semmi fardáságukba nem kerülne egy közös hitvallás szerkesztése. Ha egyházainkban, alapjában véve, ugyanaz a hit és a theologia, — a cultus is ugyanaz, dacára némely eltéréseknek, ugyanazon lényeges elemekből van összetéve. Ebből következők, hogy jellemünk is ugyanaz. S lehet-e ezen esodákosni, midőn mindnyájan ugyanabból a sziklából vésetünk? Ugyanaz az egyes-egyes, őszinteség, függetlenség minden prot. ember jellemvonása: ezek alkotják a mi physionomiánkat. Egységünk bizonyítékait megtaláljuk közs műveinkben, de ezt külsőleg is manifestálnunk kell. Ellenfeleink téves véleményeinek, melyeket felőlünk alkotnak, főforrása egyenes szétzakadozottságunkban rejlik. Egykor így beszéltünk: ha teljes szabadságra jutunk, magunkhoz vonjuk a lelkeket! 25 év óta megvan a szabadságunk s a nagy mozgalom, melyet vártunk, nem következett be. Miért? mert rosszul ismernek bennünket, mert exotikus eredetűeknek képzelnék, mert nem fordúlnak az oly egyházak felé, melyeket mélyen elszakadtoknak tartanak. Ez ellenvetésekre és bírálatokra tettekkel, nem pedig szavakkal kell felelnünk. Tekintve nagy veszteségeinket, nagy ideje lenne, hogy egymást kölcsönösen erősítsük.

Mit tegyünk hát e végre? *Tarvon* a francia protestantizmus rendszeres közös congressusokat! E congressus, melyre úgy a ref., mint a luth. egyház egyenlő számban küldene képviselőket (egyházatiakat és világiakat), szabályos időközökben — minden 3—4 évben — összeülne valamelyik nagyobb prot. központban. Dogmatikai alapul ez igék szolgálnának: „Isten úgy szerette a világot, hogy egyetlen fiát adta a világnak, hogy minden, a ki hiszen benne, el ne veszzen, hanem örök életet vegyen.“ Gondosan előkészítve, a nagy közönségnek szánt egyházi beszédek föl kísérve, e congressus ülésait megengednék, hogy ott egyes gyakorlati kérdéseket megvitassunk, fundamentális megegyezésünket manifestáljuk, úgy a kormányval, mint népünkkel, rendszeres

közlesek által, megérttessük, hogy mint érez és vélekedik a francia protestantizmus mindama kérdések fölül, melyekben élete, vagy Franciaország és a humanitás érdeke forog szóban. Ez nemcsak feltüntetné, hanem egyvívé fűzné, erősítené szellemi egységünket s jobb napokat készítene elő számunkra. E congressus magát szervezné; először azonban nekünk kell azt szerveznünk s ez célra egy bizottságot kinevezünk. »Teljes megyöződésből mondom, — így fejezi be az előadó szavait, — hogy vállalunk nem képes magat fentartani s tovább terjeszkedni, ha egyházaink nem találnak valami eszközt, hogy közös zászlót lobogtassanak, melyre a nagy apostol e szavalt írják; *πολλὴ μὲν οὐλῆ, ἓ δε σόμα*, — sok tag, de egy test!

Az előadó előterjesztése után s fölött hosszabb vita fejlődött ki, végre az értekezlet a következő határozati javaslatot fogadta el: »Az általános lelkészi értekezlet szívesen óhajta, hogy sikerre vezessenek ama törekvések, melyeknek czéljuk manifestálni akar congressus útján, akár valami más állandó formában a francia protestantizmus egységét. Ennek folytán felhívja tisztelt karát, hogy nevezzen ki egy bizottságot, mely e tárgyban az 1866-iki értekezlet elé jelentést tegyen. Rokon-szenvesen fogadja azt a tervet, melyet *Puau* ur terjesztett cíje a francia protestantizmusnak a legközelebbi (1900 évi) egyetemes kiállításra leendő képviselésére vonatkozólag.«

A francia ref. egyház az államtól, a folyó évré megszavazott költségvetési törvény szerint, a következő gyamolításban részesül: 1. személyi kiadás a lelkészek számára 1,280,000 franc; 2. segély a két prot. egyház számára 188,000 franc; 3. a lelkészi semináriumok költségei 26,500 franc és pedig 14,000 a párisi, 12,500 frt a montaubani theol. facultas számára; 4. segély prot. templomok építésére 46,800 franc.

A ref. lelkészi állások javadalmazása a következő

12 lelkész kap (Párisban)	à 3000 francot,
107 „ „	1-ső osztályú à 2200 „
99 „ „	2-ik „ à 2000 „
420 „ „	3-ik „ à 1800 „

A lelkészek száma e szerint 638. Századunk kezdetén, 1805-ben, midőn a consistoriumokat megalkották, az állam 207 ref. egyház lelkészi állását vette föl állami fizetésre s 50 állást ezek közül sem lehetett betölteni, mert nem volt megfelelő személy. Örvendest látni, hogy azóta hova fejlődött a francia ref. egyház. (Vége ká.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Búcsú tanártársaim- s barátaimtól.** Családi körülmenyeim kényszerítnek, hogy elhagyjam Sárospatakat, hol életem legnagyobb részét, sok küzdelem közt bár, de mégis egészben véve meglegegedéssel életem át s átköltöztem Debrecenbe, hogy életem hátralevő kevés napjait kedves gyermekeim s unokáim körében töltssem el. És midőn e várostól s annak kebelében levő virágzó tanítézetől, mely engem félszázadon keresztül kebelén ápolt s erőtlenségemben mai napig is nagylelkűen táplál, talán örökre búcsút veszek: fogadják hálám s tiszteletem forró kifejezését mindazok, kiknek szeretetét, becsülését és barátságát kiérdemelni szerencsés voltam;

fogadják az engesztelődés jobbát azok is, kiket talán emberi gyarlóságából akaratlanul megbántottam volna. Isten áldó keze örökjék e város s annak kebelében létező szentegyházak, tanintézetek, különösen az ev. ref. szentegyház és nagyhírű tanintézete és tanárára felett!

Sárospatak 1895. május 19.

Orbán József.

[Isten áldja, óvja, szeresse a távozó derék veterán is s új otthonában tegye derissé élete alkonyát.] Szerk.

— **Gyászhirok.** A debreceni ref. főiskolát s a város műveltségét érzékeny veszteség érte folyó hó 18-án. A ki maga volt a megtestesült kedélyesség, a pártatlanul jó ízü humor, a társaságok elevenítő lelke s e mellett is hű és pontos pénztárnoka a főiskolának; a messze vidéken kedvelt *György Elek* nincs többé. A testébe fészkelődött betegségek nem bírt kifogni aranyos kedélye s férfi kora delén, 43 éves korában kiszenvedett. Aldjuk emlékeztét! — *Tüdős Gyula*, sárospataki ev. ref. főiskolánk V. gimnáziumi osztályának egyik legjobb magaviseletű, szorgalmas növendéke, folyó hó 21-én, *Legyenén*, szüleinek házában, hosszabb betegkedés után meghalt. Temetésén a főiskola énekar is részt vett, a megboldogult osztálytanárával, Csontos Józseffel együtt. A korán elköltözött ifjú szüleinek és rokonainak fájdalomt enyhítse a mindenhát.

— **A sárospataki ev. ref. egyház** nemcsak a tornyára tétetett közelebb aranyos gombot és csillagot, hanem f. hó 19-én betöltötte a Szakácsi János halálával megüresült főgondnoki székét is, és pedig lapunk társzerkesztőjével, *Buzs János* főiskolai tanárral. A presbiteriumi értekezlet által melegen ajánlott férfit próbált ugyan szerényen kitérni a nagy tisztség elől, de a titkos szavazattal szavazó közgyűlés majdnem egyhangúlag fejezte ki iránta való bizalmát s nem volt mit tennie, mint esküvel fogadni, hogy a milyen hűségese tagja volt eddig a presbiteriumnak, éppen oly szeretettel fog öröködni, mint főgondnok, a hegyen épült város sorsa felett és munkálkodni annak lehető virágztatása végett. A felesküd főgondnokot Bálint Dezső lelkész üdvözölte bizalommal, reménységgel. Isten áldása kísérje buzgó törekvéseiben!

— **Dr. Kovács Odórnél tanítványai** gyászjelentésben állítottak ki fényes bizonyítványt, a mely így hangzik: „A nagyenyedi ev. ref. theologiai akadémia ifjúsága a legnagyobb csapástól lesújtva, mélyen megrendült szívvel tudatja, hogy szeretett tanára, a theol. akadémia élhető lelke, erős közikálaja, az erdélyi ev. ref. anyaszentegyház legjobbjai büszksége, *dr. Kovács Odón*, az összes theol. tudományok tudora és professora, a theol. akadémia önképzőkörének megalakulása óta felügyelő tanára folyó hó 16-án, 26 évi áldásos működés után váratlanul elhunyt. Lehullott fejünk koronája! . . . Ötödször borult be az ég fejkünk felett . . . Szellemi egünköről, melyről egymastól úgy gyorsan tünklet le a csillagok, — — — világító napunk is leáldozott . . . Az erős bajnok, ki évszázadok előítéleti ellen kitartó erővel harcolt . . . nincs többé! . . . a nagy eszmék harcosai mellé, kik egyenként hulltak el mellőle . . . pihenni tért! . . . Minden elvégzetet! . . . A mester, ki úgy szölet, amit hit; kinek számára egyedül Isten volt a védpaizs; ki nemes szívvel legközelebb állott mihozánk; ki ajkán a szeretet édesen zengő szavával, kezében az igazság és bölcsesség fegyverével hódította meg a tanítványok szívét . . . a mester — meg-

harcolva a nemes harcot — ajkán a Messiás szavával: „ — — ne az én, hanem a Te akaratod legyen! . . . pihenni tért . . . Ezért fáj a mi szívünk, szemünk zápora ezért hull visszatartatlanul . . . Szívünk égő sebére balzsamot ki csepegtet? kicsoda ad vigasztalást?! . . . Megnyugszunk! . . . Az ég szözet elnémíthatatlan zeng szívünkben: „ az Ur az ő szentjén nem hagyja a sirban”, mert „ az igaz virágzik, mint a palma és megnő, mint a Libanusnak cédrusa”. . . . Emléke áldott! Emléke él!! Nagy-Enyed, 1895. május hó 16-án.

— **A zsidóvallás recepciójáról és a vallásbágyakorlatról szóló törvényjavaslatok** a képviselőház közzétárgyalás bizottságába folyó hó 22-én vették ujra tárgyalás alá. *Wlassits* miniszter indítványára a bizottság a zsidóvallás recepciójáról szóló törvényjavaslatot elfogadásra ajánlja, abban a formájában, a melyben a főrendiház elfogadta. Az *áltérő kölcsönösségnek* evel ezzel nem adta fel a bizottság, mert a vallás szabályozóhatáról szóló törvényjavaslat IV. fejezetébe esik s-nak a következő új szakaszt javasolja felvenni: „Az 1868 LIII t.c 1—8 §§-ába foglalt rendelkezések hatálya minden bevett vallásfelekezetre kiterjesztetik. A vallás szabályozóhatáról szóló törvényjavaslat 22, 23, 24 és 26 szakaszait a bizottság a miniszter indítványára továbbra is változatlanul fentartani óhajtja.

— **A görögöltö tanterv re/visioja a közzétárgyalás** tanácsban folyó hó 16-án került tárgyalás alá: *Füvészy Ernő* előadó véleménye szerint, a törvény rendelkezéseinek értentelenségétől hagya mellett, bajos olyan javaslatot készíteni, a mely szerint a görögöltö tantárgyak tanításánál felmerült bajt ezt meglehetően teljesen szüntetni. Szerinte szükséges, hogy a görögöltö irodalmi anyagban a főszűl a görögszellemre helyezessék s hogy ezt meg lehessen valószínűsíteni, szükségesnek tartja az eddig fel nem használt ötödik órát is a görög írók magyar fordítására használni. *Kármán* szerint a kettős magyar tanítás helytelen. Azt kívánja, hogy az ötödik órát közös görögöltö magyar irodalmi oktatásra fordítsák. *Heinrich* úgy vélekedik, hogy a magyar irodalomnak a törvény által követelt bővebb tanítása az összes ifjuságnak szükséges s épen ezért ezt a rendes tantervbe kell átvenni, a pótló tanítás magyar anyagát pedig lehető szűkre vonni össze. Ő főcélnek a görög műveltség megismertetését s a görög remek írók magyarázatát tartja. *Klunarik* megjegyzi, hogy a görögöt nem tanulóktól az 1890 XXX t.c követeli, hogy a magyar írókat bővebben tanulmányozzák, mint a görög nyelvet is tanulók. A tanács többségének véleménye általában az, hogy a görögöltö törvény egyes intézkedési gátolják a miniszter által felvetett kérdés helyes megoldását s épen ezért a törvényt revidálni kell. Azt minden esetre kívánatosnak tartja, hogy a két tanfolyam irodalmi olvasmányai között a különbség a minimumra redukáltassék. A *mértani és szabalkézi rajzra* vonatkozó miniszteri kérdésre az a tanács véleménye, hogy a mértani rajzban való folytonosságról a tantervben az eddigéln jobban kell gondoskodni.

— **Főgimnáziumunk VIII. osztályának** vizsgálata f. hó 15—18. napján tartott meg *Mitrovics Gyula* és *Ballagi Géza* igazgató tanácsosok előnökte alatt. Vizsgálatra állott 41 növendék, ezek közül sikerrel vizsgázott 33 (kettő mindenből jeles osztályzattal), egy tantárgyból javító vizsgálatra utasítottat 5, két tantárgyból 3 növendék. Az osztályvizsga befejezése után, f. hó 20—25. napján az írásbeli érettségi vizsgálat tartott meg, melyre 36-an jelentkeztek, úgy mint a fenti 33 növendék s a múlt évről 3 ismétlő-vizsgázó.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 forint, félévre 2 forint 50 krajczár.
Egyes szám ára 10 krajczár.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 forint, fél
oldal 4 forint, negyedéves
oldal 2 forint.
Ezenkívül bélyegdíj 50 krajczár.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Pünköst ünnepén.« — »A német nyelv a középiskolában.« *Rácz Lajos.* — »Pünköstkor.« *Székesy András.* — »Mit beszélnek a jelentősebb egyházkerületünkéről.« *Dr. Tüdös István.* — »Temetés. Halotti beszédek és imák.« *Bibi Ferencz.* — »A francia ref. egyház köréből.« — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.«

Pünköst ünnepén.

A keresztyénség — eszményileg tekintve — Isten országa e földön. Mint ilyenek alapja amaz egyetlenegy, a melyben kívül senki sem vehet mást — a Jézus Krisztus.

Igy volt ez az első pünköst ünnepén, a kettős tüzes nyelv hatása alatt, a mikor a tanítványok inkább csak érezték, mint értették az Istennek lelkét s inkább eszközök, mint öntudatos tolmácsai voltak a Jézus által megígért és el is küldött *más világzatolának*. A szív, mely édesen zajongott a mesterért, nem kételkedett, nem bontolt, nem okoskodott, csak emlékezett és szeretett. *„És lőnek egy akarattal egybeköszörzött és hallák őket a mindenféle nemzetből valók a tulajdon édes nyelvükön szólnani.”*

De ez a szent egység a tanítványok között sem tartott sokáig. A mint szabadulni kezdtek az ígért hatalma alól, némelyek talán mindjárt megsokalták Péternek a csodás eredményt, a mely az ő szónoklatára támadt; mások talán oda állottak magok is azok közé, a kik „édes bortól részegülteknek” vallották őket s hozzá fogtak a rideg számítás lélekeltő munkájához: „mi leszén ebből?”

És egyszer csak érezték, hogy ime különbségek meredeznek közöttük s hiába kiáltja a csodatévő Péter a feleje tóduló sokaságnak: „Izraelita férfiak! Mit csodálkoztok ezen, avagy mit bámultok mi ránk, mintha tulajdon erőnkől vagy kegyességünkől cselekedtünk volna, hogy járnai tud a sánta?”

Előbb inkább csak a nép, a nagy közönség vont választ-falat apostol és apostol közé; később pedig — a mint a tömjén-füst bódítólag hatott immár emberi gyarló idegeikre, — ők magok is kezdték elhinni magukról, hogy ők a több talentumúak közé számítanak, a kiket többre hívott el az Úr, mint másokat, mint a többieket.

És lőnek némelyek a Jakabéi, mások a Jánoséi s maradtak sokan a Péteréi is.

Azután jött ama Saul, a kiből kijelentette Isten az ő fiát és a ki nem *tanácskozott többé testtel és vérral*, hanem hirdette a feltámadott Krisztust szidőknak először, de helléneknek is. Szavára eltűnt a kereszt gyalazata két világrész szabadabbán gondolkozó keresztyénei között, de elhomályosodott a törvény tekintélye

is az időknél ama teljessége által, a mely ingyen kegyelemből adatott a világnak. A galileai vámszedők és halászok nem bírtak sasmódra repülni a Gamáliel újjászülletett tanítványával s az első pünköst egyértelmű keresztyénsége egymást tépte-marta s akadályozta az Istenország építésében.

A fellikerekedett nemzeti érdekek s a fontoskodó hideg értelem megvonta a maga merev válaszfalait, befűtötte a hitet, reményességét s elkezdődött a mohó verseny az egy alapon való építésben, rakván arra egy-nemelyen aranyat, ezüstöt, egynemelyen fát és pozdorját.

Az apostoli konventben azonban volt még annyi Isten-sugallta bölcsesség, hogy ha kivételes útra kellett volna azt, a ki egymaga többet tett mindnyájoknál a Krisztus ügyéért; de legalább kimondotta, hogy a *szegényekről való gondoskodás közös kötelesség*. Szeretni tehát még lehet közös akarattal is, csak érteni nem, csak tudni nem többé!

Ha legalább így maradt volna a keresztyénség! Ha az egymás ellen törő pártok legalább egy pontban érezték volna, hogy egy atyának lettek szellemi gyermekeivé a Jézus Krisztusban!

De nem maradt így és nem érezték így. Személyi és helyi érdekek, hamis bölcsélet akotta kizárólagos tanok lettek lassanként urrá ott, ahol a pünkösti lélek állandó uralma lehetett volna az egyedül jogosult s egyedül boldogító; a szeretet nagy törvénye és a mindent megbocsátó Jézus imádsága helyett kitaláltak a földi Istenek az *átkot* és így építgettek Isten országát e földön — gyilokkal, maglyával s a kínzásnak ezernyi nemével. Az irtalmas samaritánus története ott volt ugyan a szentírásban ekkor is; a János lelke kiáltotta ugyan még a szentkönyv lapjairól ekkor is, hogy *„Fiacskám! Szeressétek egymást, mert arról ismernek meg titeket, hogy a Jézus tanítványai vagytok, ha egymást szeretni tudjátok!”* — tehát ki akart már ekkor amaz édes bortól részegült, szegény tanítványoktól tanulni, akiknek fejüket sem volt olykor hová lehajtanik?!

Őrök szegény a keresztyénségnek ama túlhatalmasodott irányára, hogy a hatalmat többre becsülte a szeretetnél, a türelmetlenséget a békeségnél, a fényben és dicsőségben való sítékerezést az alázatosságnál s zsinati végzéseivel erőszakolta magára a mindenható ság és mindentudóság isteni jegyeit, — de a nélkül, a mi pedig „fő dolog a fényben”, hogy szeretetet is predikált volna.

Ó te első pünköszt lélek! Miké váltak a te későbbi apostolaid s milyen irtózatossá világot akoltok a földön a te küldödnök nevében, a ki szerte járt itt — *jót cselekedvén!*

A róm kath. egyház, a mikor körül bástyázta magát a világ lelkétől diktált törvényekkel s oda illesztette saját büszke cége elé az „egy, apostoli, egyedül idevítő” stb. kevély jelzőket: akkor eltépte egyszerűen a Krisztus szellemével való benső egybekötöttséget s lehetetlenné tette önmagára nézve, hogy az „egy alap”-hoz többé visza térjen. — fejeére hamut hintvén. Igen, lehetetlenné, mert a róm. kath. egyház szervezete nem tér engedékenységet saját tévesztett multjával szemben, mert „csalatközhatalan.”

Ha azért egy új pünkösztől álmodoznék valaki közöttünk, a mely az emberi sziveket ismét egybekötözzé a szentlélek csodás erejével: akkor első találja ki a módját a róm. kath. egyház újból való reformálásának „főben és tagokban.” Ezt a Nabugodonozor álmodta nagy álló-éger, a melynek feje arany, a lába cserép: — ezt kell az istenség lelkének félretolni, hogy testvéresültsünk.

Ime itt vannak napjaink tanubizonyosságai. nem kell a messze multba sem visszalkodoznunk. XIII. Leo elég vakmerő — mint Krisztusnak képzelt utóda — oda ajánlani a keresztényen nemzeteknek az *egység kelyhét*: azalatt pedig a pápai mindenhatóság s a róm. kath. kizárólagosság felesküdtöt katonáit szétbocsátja a világ minden részébe, hogy hirdessenek gyűlöletet minden ellen a mi nem Rómából nyerte életét, vagy életének szentesítését. Fejedelmeket idegenít el népek iránt s nemzetek közé szórja a visszavonás magvát, mint tette legközelebb nálunk is s osztály-harcot, sem irtózik ő, a Krisztus büszke helytartója, hogy a zavartörök és sötétben annál inkább biztosíthassa földi istenségének feltételeit.

Ó én égbe szállott Jézusom! Ez volna-e hát az a más vizsgálató, a mely minden jóra vezérelt ezt a magára hagyott világot?!

Ime ni: mit látunk és mit hallunk?! Emberek járnak szét vidékről-vidékre, helyesgről-helyesgre, hogy nemzetünk törvényhozását a gonosz szellem munkájának hirdessék s a törvények tisztelétét a nép szívében megingassák! . . . Halljuk, olvassuk, hogy a gyónatósok is kortes-helyély süllyed már a felkentek ilyetemi folytán, akik onnan is irtó-habórut predikálnak a szabadelvesség ellen — a büncsovánnyal feltétele alatt. — Halljuk s hinni se szeretjük, hogy a modern állam ellen való utálatuk beesodorta immár Róma apostolait, egy kis csaltságba, egy kis hamis takarékoságba is — a szárnys lábú Mercurius megrövidítésével. Halljuk a tévesztő exegesist a főrendű papság ajkán Róma és az Agliardiak neveért s az egyedül üdvözítő sajtónak reánk protestánsokra szórt mocskait. . . és — Isten látja lelkünket — nem bírjuk felfedezni ebben a sokféle erőszakoskodásban és szeretetlenkedésben az első pünköszt lélek.

Mit tegyünk ennyi jel láttára?! Hát csak hirdessük tovább még a házetokról is, hogy a *szabadság az Istennel lelke* s a keresztényen embernek joga van mindent vizsgálni, még az *Istenség mélységeit is*, a legfőbb kötelessége pedig a *szerelet*.

Ha aztán az egyesített akarat helyett tovább is kívánunk a ki igazság harcát, az első legyen mindig, a mit megkérdézzünk a reánk tájékozva törő ellenségétől: „*Vetettek-e szent lelket? Péter, Jónának java, szeress-e engem?!*” És ha ellenfeleink dühét e kérdések sem csillapítják le s nem dugatják velök hüvelybe ki-

vont fegyverüket: akkor bátran mondhatjuk nekik számalommal: Oh ti szegények, talán bizony *azt sem tudjátok, hogy mi a szent lélek?!*

Világ-újászuló erő a szent lélek — a szeretet által. „Ha szeretet nincsen benned, olyan vagy, mint a zengő érc és pengő czimbalom”: miért ünnepelsz hát pünköszt ünneppel, ha ott tespedsz még a pogányság kovászában?!

Ne félj te Róma-utalta magyar protestantizmus! Csak hirdesd továbbra is a te hitvallásos könyvednek amaz ígét: „*a más felekezeteken levőket pedig, mint keresztényen felebarátainak szeretem!*” — s veled maradj az istenség lelke, a mely átvezetél már annyi vérmézőn, annyi sötét századon. Ne félj, ne aggódjál, mert el kell jönni a nemzeti, és felekezeti igazságszolgáltatás nagy napjának, a melyen elvgre diadalt áll majd a szabadság, egyenlőség és testvériség lelke; eljön annál hamarabb, mennél görösebben tapad az üdvözítő egyház a maga lejárt kiváltságaihoz s mennél dühösebben támadja a nemzeti békeség templomát, nem tudván, hogy mit cselekszik.” Tamadni kell bátor, nagy szellemeknek, a kik nem táplálnak többé ígéretekkel s nem nyugtöztetnek párt- és felekezeti érdekek által s a kiket a százados hagyományok sem feszélyeznek többé, ha egyszer a nemzeti szabadság és békeség félre magyarizhatatlan biztosítékokat keres.

„Aki szelet vet, vihart arat.” Ti vessétek csak a békeség és testvériség magvait továbbra is és veszitek majd a szentlélek ajándékát. Hú az isten!

„*ennepejétek boldog pünköszt ünneppel!*”

ISKOLAI ÜGY.

A német nyelv a középiskolában.

(Folytatás)

„Nem tudom eléggé kárkoztatni — mondja Xv. L. — azt az öngyilkossággal határos vakságot, mely egy egész nemzet intelligens ifjúságát bele akarja kerényseríteni az idegen nyelvek jármába”. . . s vele együtt az idegen kultúra, eszmék, szokások, erkölcsök ismeretbe, — folytathatna tovább, — mert mindez szintén következik az ő álláspontjából. Én azt hiszem, 800—900 évvel ezelőtt az ősmagyarok, midőn István s utódai öket a ker. hitre akarták téríteni s ezzel az európai civilizáció részesévé, az európai kultúrának állandó és munkás tagjaivá fölvenni, — szint így tiltakoztak az ő magyar szellem nevében az idegen szokások, erkölcsök s a latin nyelv behozatala ellen, ép ily veszt jósoltak belőle a magyarságra, — s ime áldás lett belőle! S ha a klerikális lapokat olvasom, azok a polgári házasság, vallásszabadság, zsidó-egyenjóság eszméit szintén *Külföldről importált* s 800-ados nemzeti hitöket (a katholicizmust) alapjából kiforgató intézményeknek tüntetik fel — s magyar nemzeti szempontból tiltakoznak ellene! Epily külföldi, a hagyományos nemzeti szellemet megrontó impornak tekintik ök a reformátói is! Ugyan valjuk be csak öszintén, nem kibékíthet-e bármelyikünk is — (ha elfoguttak lenni nem akarunk!) a németeknek politikai törekvéseiért, önálló nemzeti létünk ellen itezett támadásaiért az az adomány, melyet kulturájuk s főképp reformatiojuk juttatott nemzetünk számára? s ha a XVI. század kezdetén is az lett volna a jelszó, hogy *félre az idegennel*, ki a német eszmetermékekkel s első sorban a német nyelvi! — lett volna-e reformatio, lett volna-e annak folytán Magyarországnak szellemi megújítása?

s. ha azok a lenézett német iparós és kereskedő városaink nem lettek volna, vajjon oly hamar eljutott s oly gyökeresen áthatott volna-e minket a reformatio?

Hogy a tőlünk lélekből idegen s helyzetünknel fogva jövőnkre végzetessé válható német nyelv és irodalommal szemben a tartózkodást az önfentartási ösztön parancsolja*, ezt sem fogadhatom el; mert ha ezer év alatt, — mikor közben-közben a magyar nemzeti öntudat alig pisogott s a magyar kultúra a némettel szemben szöbe is alig jöhetett, — a német nyelv és irodalom nem vált végzetessé ránk nézve: ezentúl az erősen lobogó nemzeti öntudat, serényen előrehaladó művelődés mellett, a számban gyarapodott magyarságra a németiség nem lesz végzetessé! nem, kivált! akkor, ha erős műveltséget állíthatunk vele szembe, mert csak a műveletlen nép az, melyet az idő árja könnyen elseperhet. Az önfentartási ösztön tehát mást parancsol, mint a Mt. Cz. tör. mond., — azt, hogy a hadi készenlét mellett, mely a jelenre szól, igyekezzünk a jövőt is biztosítani, ez pedig az által történi, ha szellemileg minél erősebben fölfegyverezzük magunkat. S ki tagadhatná, hogy viszonyaink közt a külföld összes szellemi mozgalmainak megismerésére legcélszerűbb eszköz a német nyelv ismerete. Nemcsak multunk, mely a német kultúra nyújtotta alapokon épült fel, hanem ez országban másfél milliót tevő s a kultúrának legmagasabb fokán álló német nemzetiségünk, nemcsak Ausztriával való politikai közösségünk, hanem Németországgal való szomszédságunk, politikai, gazdasági és kulturális összeköttetésünk e nyelvre utal bennünket. Hasztalan akaróknak mi gimnaziumjainkban a németet a franciával vagy angolral helyettesíteni, — a felsoroltak körülmények minket első sorban a német tanulmányozásra utálnak. Ma is igaz az, a mit a középkor tartott: Germania docet!

„Nemcsak az ifjúság, hanem a meglelt emberek jó magyarságot is lehet félteni a német nyelv tudását! — Cz. I. szerint. A jó magyarság alatt vagy a magyar érzelem, vagy a magyaros nyelvhasználat érthető; hogy a német nyelv és irodalom ismerete magában véve sem egyikre, sem másikra nem veszélytozó, szóval nem út az elnemzetietlenedésre, azt pár példával is elegendő bizonyíthatom. Petőfi 26 éves korára 4 idegen nyelvet tudott, Arany talán még többet, s vajjon akár nyelvök, akár erzelmeik megbánta-e ezt, sőt nem óriási sokat köszönhet-e költészetök nyelvismeretöknek tartalmi gazdagodás szempontjából? Vajjon a magyar tudomány, a magyar kultúra ügyének azok tettek-e nagyobb szolgálatot, kik idegen nyelvet ismertek, vagy azok, kik nem ismertek? Tulajdonképen nem volna lehetetlen, hogy ha egy alacsonyabb műveltségű nép fia egy magasabb kultúrával megismerkedik, melynek óriási terjedése magasán szárnyaló lelket jobban leköt; — hogy ez idegen kultúra őt végkép magához bilincseli: s mégis, ugyan hol vannak azok a magyar emberek, kiket a német kultúra így elnemzetietlenített? Hol van p. o. csak egy ref. pap, kinek hátranyára, hazafias érzelmeinek gyöngítésére szolgált a német nyelvben való jártassága? Nem nyavalyája, hanem áldása az nemzetünknek, ha ez idegen nyelvet mindenütt (még leánygyermekünk közt is) tanítatjuk; következni fog belőle az idegnek helyesebb becslése, általában józanabb ítélet, helyesebb önbecsülés, a végzetetlen nemzeti elszakodottságnak letvetése. Osztrák érzelmű mágnásaink dehogyan a német nyelv ismeretét nem engedi tessét-lelékek összeformni a nemzettel! családai traditioi, az udvar légköre az, a mi őket lebűvölve tartja! Hiszen ebből az következnek, hogy a magyar érzelmű mágnások nem tudnak németül; következnek, hogy csak az lehet jó magyar érzelmű, ki jól beszél

magyarul, a mit bizony nagyon megköszönnének a mi szepségi németjeink.

Epen ezért én nem félhetem az elnemzetietlenedéstől a magyar közeposztályt s különösen nem a kalvinista magyar ifjúságot és a praedicatorok seregét! hanem egy más nagy bajtól féltém őket, féltém különösen ref. praedicatorainkat, kivált a jelen válságos időszyakban, attól, hogy beteljesedik rajtok az irás szava: *elvész az én népem, mert tudomány nélkül való!* Ha tudjuk, hogy a magyar prot. theologiai tudomány még bölcséjében van, s hogy theologusaink $\frac{7}{10}$ -ed része nem tud németül, tehát iskolai rövid s gyakran hiányos penzumain kívül egyes theol. tudományágakból egész életén át semmi táplálékot nem nyerhet, — akkor valóban aggódva kell néznünk egyházunk jövője elé! A magyar közeposztályról szintén óhajtom, hogy tudja a német nyelvet, hogy 7 szilvafaján kívül egyebet is ismerjen a világól, hogy így hazafias tagja lehessen a magyar társadalomnak s elfoglalhassa az őt hivatásánál fogva magillető helyet a magyar államéletben. Kitünő példák bizonyítják, hogy azok, a kik tudományosan kiképezték magokat, európai műveltségre tettek szert (s ezseren ísmétel, hogy erre a legkönyvebb, legkedvezőbb eszköz számunkra a német nyelv), mindenkor méltó magaslatra emelkedtek.

(Folyt. köv.)

Rácz Lajos.

TÁRCA.

Pünkösztör.

*Szent lelkesedés, szállj be szívünkbe
Éz ünnepen s aztán maradj velünk.
Teremt s földön új, dicső világot,
Hadd legyen újra boldog ünnepünk,
Szeresse, értsen minden ember egymást,
Akrámként imádjá Istent;
Csodás erőt adj az igaz szavainak,
Éz ünnepen mint egykoron tevéd.*

*Óh mert sivár és oly sötét e század!
Alig világol fény az éjszakán.
A szív a szív, a lélek oly kietlen,
Elhullanak a jók nehéz csatán.
Nincs ige, mely e satnya kort ragadná,
Nincs eszme, mely emelne ég felé;
Óh elrúttál áll a törpe ember,
Ki Istent már önmagát teré.*

*Eszmé, akik árulnak itt közöttünk
S termetlenek szabadságot, jogot:
Kövel dobatnak, rágalom kövével
A próféták, az új apostolok.
Megérték egymást egykoron az ösök,
Beszéltek bár más-más nyelveken;
Hej most nem érti meg, de meg se hallja
Az egy beszédű, s egy hazáju sem!*

*Sőt szemben állunk, ember ember ellen;
Harc foly közöttünk, harc a semmiért.
Az egyetértés, béke messze ázve;
Vész ostromolja milliók hitét.
A fegyver undok, mely kezünkbe villog,
Mérges nyíl az, amely felénk lövel. . .!
A század vége: . . . óh sötét, sivár ez!
Szent lélek Isten! óh jövel, jövel!*

*Új kort teremts, eszméket adj a szíved.
Emeld az embert a magasba fel!
Oh mert lehüllünk mind a porba, sárba,
Ha nincsen ezme, mely ragadna fel;
Ha vak, sötét homály borúl a szemre,
És eltakarja azt a csillagot,
Két ezred óta, mely amott, felettünk,
A messzeségben oly dicsőn ragyog.*

*Új szívet adj, a mely mohón ragadja
Magához Istent és a szent jogot,
Melyben a hit, reménység és szeretet
Kiolthatlan nemes tüze lobog.
Amely bár élni vágyik itt e földön,
De mást is, minden embert élni hagy.
Oh így teremts, ah ily világot alkoss
Aldott Szent Lélek! Istentünk ki vagy.*

Szikszay András.

Mit beszélnek a jelentőivek egyház- kerületünkről?

(Vége.)

Következik ezután a rész, a melyre talán legkíváncsibb minden olvasó, t. i. a lelkészek s tanítók fizetése. Először a lelkészek fizetésével számolok be s ahoz tartozó dolgokkal, azután a tanítók fizetését mutatom be. Mindkét helyen kimutatom a készpénz fizetést is, a lelkészek fizetésénél külön mutatom majd ki a stólaák összegét is, mint a mely a mostani viszonyok között nem közönséges kérdést képez, szó levén t. i. a stóla-kárpótlásról is.

A lelkészek fizetése egyházmegyékint a következő:

Abaujan:	74 lelkész fizetése:	77408.27 korona
A.-Borsodban:	49 " "	102912.01 " "
A.-Zemplénben:	61 " "	89132.30 " "
F.-Borsodban:	49 " "	70941.18 " "
F.-Zemplénben:	29 " "	28355.16 " "
Gömörben:	43 " "	64464.— " "
Tornában:	16 " "	17020.45 " "
Ungban:	38 " "	48499.77 " "
Összesen:	359 " "	498733.14 " "

Ha a kerületünkben levő ezen 359 lelkész között a fizetést, a mi kimutatottát, egyenlőstenni akarná valaki, bizony szomorú volna az eredmény, mert akkor egy-egy lelkész fizetése csak 1389.22 korona volna. Ugyancsak ilyen szomorú eredményt kapnánk akkor is, ha az egyes egyházmegyék lelkészeinek fizetését is egyenlőstőt tervet forgatnánk elmélünkben. Ugyanis ez esetben *Abaujan* a lelkészek fizetése így állana: 1046.05 k. *A.-Borsodban*: 2100.25 k. *A.-Zemplénben*: 1461.18 k. *F.-Borsodban*: 1447.77 k. *F.-Zemplénben*: 977.76 k. *Gömörben*: 1498.69 k. *Tornában*: 1063.77 k. *Ungban*: 1276.31 k. Vagyis az egyetlen A.-Borsod lenne az a hely, a hol egyenlő fizetés esetén a lelkészek 1000 frtra menő javadalmazásban részesülének, míg a felsőzempléni ebből az eseten is alul maradnának a 600 frt minimumon is, valamint az *abaujai* és *tornaiai* is. Különbö a lelkészi fizetések rendezésének halaszthatlan voltát majd az alábbi kimutatás fogja szemünk elé állítani, a melyben a pótlásról számolunk be.

Hogy aztán azt is megtudjunk, mennyi a lelkészek fizetéséből a készpénz, erre vonatkozólag a következő kimutatást közölhetjük:

Abaujan:	74 lelkésznek	12282.78 korona.
A.-Borsodban:	49 " "	16617.12 " "
A.-Zemplénben:	61 " "	13780.18 " "
F.-Borsodban:	49 " "	10086.81 " "
F.-Zemplénben:	29 " "	3899.26 " "
Gömörben:	43 " "	6620.84 " "
Tornában:	16 " "	1613.82 " "
Ungban:	38 " "	6908.14 " "
Összesen:	359 " "	71808.95 " "

Ezt a készpénzt az egyházközségektől kapják a lelkészek s ezen kívül van még a segélyekből s a palástdíjakból befolyó készpénzek összege. A többi, vagyis a legjelentősebb fizetési részlet aztán a földekből s a terményekből áll elő, azaz olyan természetű dolgokból, a melyeknek a jövődelme s értéke változózó levén, így aztán magát az egész lelkészi fizetést is változtatgatják csaknem minden esztendőben.

A stóla s a anyakönyvi kivonatokra vonatkozólag a jelentő iverk a következő adatokat tárják eléük:

Abaujan	e címen befoly:	2782.80 korona.
A.-Borsodban	" "	7771.— " "
A.-Zemplénben	" "	5453.40 " "
F.-Borsodban	" "	3036.70 " "
F.-Zemplénben	" "	1836.— " "
Gömörben	" "	3880.— " "
Tornában	" "	499.— " "
Ungban	" "	2594.60 " "
Összesen	" "	27853.50 " "

Ez az összeg volna tehát az, a melynek egy részéért kárpótlást kellene kapniok a lelkészeknek az újabb viszonyok bekövetkezése esetén. Hogy az egész stóla anyakönyvi kiadványozási járulék megváltásáért, azt hiszem nem lehet hozzá reménységünk, de még talán nem is kívánhatjuk, miután részben ezután is birtokunkban maradnak a stólaért végzett funkciók.

A tanítók fizetésére vonatkozólag kimutatásunk a következő:

Abaujan:	53020.30 k. készpénz	10046.99 korona.
A.-Borsodban:	86393.20 k. " "	32465.64 " "
A.-Zemplénben:	58051.36 k. " "	10867.90 " "
F.-Borsodban:	43390.51 k. " "	7016.61 " "
F.-Zemplénben:	14453.63 k. " "	5048.68 " "
Gömörben:	49751.— k. " "	6532.34 " "
Tornában:	15179.— k. " "	1636.10 " "
Ungban:	29712.52 k. " "	3629.18 " "
Összesen:	349951.52 k. " "	77243.44 korona.

E kimutatás szerint a tanítók és kántorok összehizetése kevesebb, mint a lelkészeké, de ha a készpénz fizetést nézzük meg, láthatni, hogy a tanítók állanak első helyen. A tanítók készpénz fizetése több a lelkészekénél: A.-Borsodban, F.-Zemplénben és Tornában. Itt is hozzávéendő aztán még úgy a tandíjból, mint a stólaából, illetőleg kántori teendőikért járó díj is, a melyek nagyobbára készpénzben folynak be.

Meg kell említenem e pontnál azt a hibát, melyet igen sok helyen elkövettek a lelkészi s tanítói fizetés rovatának kitöltésénél, a mikor t. i. a lelkész-tanítószágok fizetését, tisztán a lelkészi tiszti fizetés rovatába vették, a mi nem felel meg a valóságnak. Ha való volna, nem lenne ellene semmi szarunk, sőt biztos tudomás esetén, örülnénk rajta, mert a lelkész-tanítószágok kérdése a lelkészre vonatkozólag egyházzal könnyebben volna rendezhető, de hát sajnos, hogy nem így van, sőt nagyon is tudjuk, hogy a lelkészi díjvel is, meg a tanítói díjvel is szerepel. Fontosnak tartjuk pedig ezt azért, mert e hiba következtében az alábbi táblázat sem lehet helyesnek elfogadnunk, a melyben a lelkészi fizetéseknek a minimumig való pótlását mutatjuk ki.

És van még egy másik hiba is az alább közlendő táblázatra vonatkozólag s ez az, hogy itt-ott van olyan iv, a melyen az anya egyházas működő lelkész fizetéséhez a társ-, leány-, és fiók egyháztól kapott fizetés nincs hozzá számítva, holott pedig hozzá volt veendő s a pótlás csak azután állapítható meg.

E két hiba előrebocsátása után a 600 s 800 frtig való fizetéspótlás szükségét feltüntető kimutatást a következőkben közölhetem:

a) 600-frtíg, 1200 koronáig.

Abaujban	pótlás kell	49 helyen	17670.—korona.
A.-Borsodban	"	4	598,—
A.-Zemplénben	"	28	6113,—
F.-Borsodban	"	16	3848,58
F.-Zemplénben	"	23	8736,—
Gömörben	"	14	3281,—
Tornában	"	12	3291,—
Ungban	"	25	7872 —
Összesen	171		51409,58

Vagyis e szerint a 359 lelkesi állás közül csaknem a fele alatta áll a 600 frtnyi minimumnak.

Még szomorúbb a jelenség aztán a 800 frtnyi minimum kérdésénél, a melyről a következő táblázat nyújt felvilágosítást.

b) 800 frtíg, 1600 koronáig.

Abaujban	pótlás kell	65 helyen	30440.—korona.
A.-Borsodban	"	12	3885,—
A.-Zemplénben	"	42	20017,—
F.-Borsodban	"	34	14771,58
F.-Zemplénben	"	27	20100,—
Gömörben	"	25	11092,—
Tornában	"	15	8836,—
Ungban	"	32	19573,—
Összesen	252		128714,58

Ilyen módon tehát 359 lelkesi állásunk közül csak 107 az, a mely a 800 frt fizetést megadja, vagy ezen felül nyújt javadalmazást. Egyházmegyékint véve a dolgot, azt látjuk, hogy Abaujban csak 9 helyen van 800 frt, A.-Zemplénben csak 19, F.-Borsodban csak 15, F.-Zemplénben csak 2, Gömörben csak 18, Tornában csak 1 és Ungban csak 6 lelkésznek van 800 frtnyi fizetése. Az egyetlen A.-Borsod az, a hol a lelkesi állások többségénél megvan a 800 frt javadalom.

Igy beszélnek a jelentő ívek egyházkerületünkről, a melyben mint láthatni, különösen a lelkesi állások azok, a melyek a tarthatatlanságig alácsúsztek a fizetés tekintetében. Pedig ha van szükség lelképásztorokra, a kikre mindig lesz szükségük a vallást szerető szíveknek, akkor arról is gondoskodni kell, hogy tisztességesen megtudjanak élni. Ha egyébert nem készítek volna a jelentő ívek, csak azért, hogy így szemünk elé állíthatóká váltak elszenderhedteni sebeit: akkor is igen sokra tudom azoknak értékét becsülni. Régen kellett volna ezt végrehajtani s talán egy vagy más tekintetben tovább volnánk! Az eddig nem ismert, mert elrejtőző volt sebek ime napvilágra kerülnek s hallgatólagosan és hangosan kiáltanak: *gyógyítást kérünk.*

Dr. Tüdös István.

KÖNYVISMERTETÉS.

Temetés. Halotti beszédek és imák.

Irta Galvács Lajos ev. ref. lelképásztor. Bolti ára 1 frt 20 kr. Kisajándék 1895.

Gulyás Lajos neve nem ismeretlen egyházi irodalmunkban. A debreceni prot. lapban, Czelder Márton Figyelőjében és Evangéliumi Lelkesi Társban gyakran olvas-

tattuk alapos tudományról, széles ismeretről tanuskodó műveit. Különösen egyházi beszédeivel, melyek sűrű egymásutánban jelentek meg az Evangéliumi Lelkesi Társban, vonta magára lelkész társainak figyelmét. Mindeddig műveit összegyűjtve nem láttuk. Nehány héttel ezelőtt jelent meg így Temetés című munkája, melyet Balogh Ferenc debreceni ref. theol. tanár úrnak ajánli tiszteltele és baráti szeretete zálogául és adományosa az előtte kedves debreceni hittanszaki önképző-társulatnak szellemi hagyaték és örökségképen.

A mű, mint címe is mutatja, halotti beszédeket és imákat foglal magában, melyek alkalmyszerűségök és tartalmuk szerint 5 csoportra vannak elkülönítve. Mindehik csoportban 5 beszéd, 5 ima és 5 utó, vagy befejező beszéd van, kivéven az utolsó csoportot, mely predikáció címen három halotti egyházi beszédet és ezek előtti imát tartalmaz. Az első csoportbelieket gyermekek, másodikokat ifjak, a harmadikat középkorúak, a negyediket öregek felett mondta el a szerző; az első predikáció egy vallásos, idős férfiú, a másodikok ennek neje, a harmadik egy lelkész és eszres temetésére készült. Minden beszéd felett jelezve van, kinek a temetésén, hol és mikor mondatk.

A beszédek terjedelem és kidolgozás tekintetében három osztályba sorozhatók. Vannak ugyanis olyanok, melyekben a vezérgondolat nincs részre felosztva. Ilyenek az I— az V-ikig, a VII— a XIII-ikig, a XV— a XVII-ikig eső, és a XX-dik beszédek. Ez a csoport a leg-gazdagabb; a 23. beszédből 16 ide tartozik. Tekintsük meg először ezeket.

Az első beszédnek ez a szentírasi hely képezi alapszemjéte: örüljétek az örülőkkel és sirjatok a sirókkal, melyet szerző, műve 137. lapján is Jézus mondanásának állít, holott az Pál apostolét, Róm. XII. 15). Így szószerint nem ismerem a Jézusékat. A mi benne el van mondva, mind jó és helyes, mindamellet az a beszéd az, melyet nem szívesen látok a többi jeles beszédek sorában. Mert gyermek felett volt elmondva, de egy szó sincs benne, mi a gyermeke vonatkoznék. Bemutaja ebben magát szerző, ki legelőször mondja el ezt koporsó mellett egyházközségében, mint oly lelkész, kit nem a ridég kötelesség, hanem a részvét hív a koporsó mellé. Hogy a lelkész részt vesz hívei bánatában, hangsúlyozható a beközönő beszédben. Koporsónál nem alkalmászertő, vagy ha igen, akkor hangsúlyozható öreg ember temetésén is. Hanem a többi beszédek ellen még ilyen kifogásom sincsenek. Erőteljesekek, lendületesek, meghatók azok, alkalmászertiek és találon jellemzők. A második beszédet művelt úri szülék gyermeke felett mondotta, kiknek eltűnt reményökét, mit fiok iránt tápláltak, oly híven tükrözi vissza e néhány szóban: „Ime ezen kedves gyermek névze bezárult a tettek mezeje, hetsvedes nem érlelhette meg kitartó előkészülettel, nem vihatta ki magának a polgári érdem díszes koszorúját.” 7. I. A III-ban melylyel „egy ós magyar család egyetlen reményét” temette, midőn „a koporsónál egy könyező ősz atya ült,” a IV-ben, melyben azt tünteti fel, hogy az élet és halál nyomon kísérik egymást, az V-ben, melyben a képzelt segélyével oly megható vonásokkal eleveníti fel az elhunyt leányka örömét, játékát, egész kedvességét; mindenikben azt a lelkészét látjuk, ki igen jól ismeri a szülei szív érzelmait: reményeit, fájdalmait. A VII., VIII., IX. és X. beszédek ifjak felett mondatk; a VII. egy leány, a X. szeretett feleség, a VIII. oly anya felett, kit egy kised és férj gyalozol, a IX. oly családapa felett, ki ifjú özvegyet, neveltelen kiskorú árvákat hagyott maga után. Ezekben a vesztéségnék nagysága: a szépen kifejlett hajdon koporsója, az árván marad gyermekek helyzete, a házias-

társi közteljes szeszakadása több eszmét, több mondani valót nyújtanak szerzőknek. Egyikben a tiszta szívű feleség és édes anyja képe van előtte, ki örült a szeretett férjnek, a kedves gyermeknek, a rokonszenvnek, mely körülvette, a nyíló virágnak, a fényes sugárnak; a másikban szinte megrendít az enyészet ilyen rajzával: „A hova te lépsz, remény helyett kétségbeesés, öröm helyett fájdalom, a munkásság és mozgalom élénk zaja helyett tompa csend és rideg nyugalmat íti fel uralmát. Őn enyész! te jössz és egy leheletedel kioltod a szemek élénk tüzeit, jéggé fagyalod a vért az erekben, megállítod a szív dobogását, mint egy kegyetlen ellenség jelentél a szív család körében is, hogy a szeretet tiszta lángjánál összeolvadt sziveket egymástól örökre elszakasz! 52. l. Hasonló erő nyilatkozik a XI, XII, XIII, XV. beszédekben, melyek középkortúra, a XVI, XVII, és XX. beszédekben, melyek őregkorúra vonatkoznak. Igazán is szépen szól egy gróf temetésén, midőn a nemzeti jellem vonásait sorolja elő, mondván: „Porszemekből áll a köszikla, cseppekből áll a tenger és az egyes emberek jelleme együttvéve alkotja a nemzeti jellemet. Ha az egyes emberek jellemében nincs meg a szépek, jónak, igaznak szeretete, a vallásos erkölcsi érzület: hiányzani fog az a nemzet életéből és jelleméből is.” 67. l. Megható és egészen bibliai beszéd a XIII., melyet véletlen támadt égés következtében meghalt nő felett tartott Jézus ezen szavaiból indúlva ki: vigyazzatok és imádkozzatok! Ily jeles a XV. beszéd is, de ebben már nincs annyi a bibliából. A XVII-nek alap gondolatát nem látom egész tisztán kifejezve. *Hogy mennyit ér az ember, azt a férfinál a férfiak, a nőtél az erények határozzák meg.* A fejtegetésből megérthető ugyan, mit akar a szerző mondani, de mivel az erényt csak úgy ismerjük fel és úgy lesz az értékes, ha tettekben nyilvánul s a tett értékét az erényes jelleg adja meg, látható, hogy az ellentét a férfi és nő munkaköre vagy hivatása közt e beszéd vezéreszméjében nincs különég kifejezve.

A beszédek második osztályába sorozom a VI, XIV, XVIII és XIX. számúakat, mint olyanokat, melyekben szerző az eszmék szélesebb mezéjén jár, vezérgondolatait részre osztja. A VI. egy joghalgató halála alkalmára íratott. Benne erre a kérdésre felel: a jeles tanuló halála miért nagy veszteség? ekkép: azért, mert az ilyen ifjú nemes munkára van hivatva; mert benne tehetség és erő nyilatkozik és végül, mert benne szilárd akarát semmisül meg. A XIV. erre felel: mi ad megnyugvást halálunkban? 1. azon öntudat, hogy szereteink boldogságáért mindent megtettünk, 2. az a meggyőződés, hogy egy végetlen jószág mindenható hatalom örökdió hátrahagyott kedveseink felett és 3. azon boldogító remény, hogy egykor kedveseinkkel oly viszonzatlás egyesít, melyet a halál és elválasz nem szakaszt. A XVIII. kérdésvén: kit gyszol méltán halálában a közrésztvé, feleli, hogy 1. azt, a kit életében nagy eszmék vezéreltek, 2. azt, kinek szívét nemes érzések dobogatták. A XX. a polgári erények felsorolása és fejtegetése, melyekről szölvá, az embert legelőször is mint magában álló egyéniséget kell tekintünk, 2. a második erény, melynek egy derek polgárt ékesíteni kell: a családias érzület, 3. dik erény a honszeretet, a 4. a vallásosság. Ezek a gondolatkörök vannak megjelölve és fejtegetve a második osztályba sorozott beszédekben. A kiütött eszmétől sehol el nem tér, fejtegetései következtetések, állításai igazak, átmeneti természetűek s mindenki elméjében emelkedett ünneplés hangulat vonul át.

A beszédek harmadik osztályába három predikáció tartozik; az első textusa a CXII. Zsoltár 1. 2. 3. v., melynek alapján így tüzi ki tárgyát: Miért legyen a vallás

földi életünk vezére? Három részben felel rá: 1. azért, mivel a földi élet a legszorosabb összefüggésben áll a túlvilági étellel; 2. mert a vallás tanít meg azon szent és dicső kötelességekre, melyek az életnek igazi értékét és becset adnak; 3. mert a vallásosan megutott élet-pályára sohasem tekinthetünk vissza szégyennel és bánkódással. Nem szövegész. A zsoltáriró a szövegben az istenfélelem boldogító jutalmáról szölvá, a mennyiben — szerinte — megáldatik az istenföldi nemzetsége hatalommal és gazdagsággal. Más szempontból nincs e beszéd ellen kifogásom; a mik benne el vannak mondva, igazak. Szövegészrűség tekintetében is feleltél én ennek a második, meginkább a harmadik vagy utolsó beszéd, mely annyira meggyőző, hogy a szöveg szavai képezik a tárgyalás kiindulását a részeknél. Előbbiből a nemes lelki nő jellemvonásait ismerjük meg I. Péter III. 3—4. v. alapján, az utolsóban pedig I. Mozes XXIV. 56. v. alapján a hű lelkipásztor búcsúszavai szellemesen és evangéliumi lélekkel fejtegeti.

Mielőtt az imák ismertetésére áttérnék, sietek itt megjegyezni, hogy ha szerző e beszédekben itt-ott a vesztesség nagyságát erős vonásokkal, szinte megrendítően rajzolja is, nem mulasztja el egyetlenegyben sem mely vallásosságának, hívő lelkekének vigasztalásával enyhíteni, meggyőzitanit a gyszolok fájalmát. Erezhető kifejezésekben, mely igen oahjtja elcsaltnit a gyszát, felszárítani a könyeket. Ez a cájja imáiban is, a melyek nem külön csoportban, hanem, mint Fördös Agendájában, az egyes beszédek után vannak nyomtatva.

Az imákra kevesebb kifogásom van, mint a beszédekre. Az első tartom olyanok, mely ellen leg több észrevételünk lehet. Egy nagy betegséggel meglatogatott és sokat szenvedett gyermek koporsója felett nem kezd hetjük imádságunkat így: Bölcseségedről és hatalmatról emlékezzünk meg stb. Isten hatalmát megismerjük sok mindentől, de kevéssé egy gyenge, elbutegedetett gyermek halálából. Ez első imában találok példát, mit a többiben nem: az ima hangjának eltévesztésére, midőn olvassuk: bölcseségedet dicsérik még a csecszópók is, testi szerzetek minden egyes része, melyek közül mindenkinek megvan a határozott rendeltetés. Ebben látunk tartalmi ellenmondást, mit a többiben nem: „mily szomorú ez a nap, melyen a hideg földre kell tenniök azt, kinek hosszú boldog életét hozzá imádkoztak.” kevéssé lejjebb: *ők könyörgést meghallgalt, mindenható Atyánk!* Nehöl szeret hosszasan imádkozni, mint látjuk a III. és VII. beszédek után, de túlságba nem megy. A feltámasztás és az örökélet erős hite, ihlet, buzgóság, szép folyékony nyelvezet jellemzik az imákat. Egy példát a sok közül: Nyugtasd meg e hit által édes Atyánk, Istenünk a most kesergőket is, mond nekik, hogy a halál a te akarodt szolgálja, a koporsó olyan hajó, mely egy jobb haza révpártján köt ki, hol siralmas bujdosásunk után örök béke s boldogság vár reánk 94. l.

Mérlegre tévén így e munkát, minthogy benne a sok jó tulajdonság elnyomja a kifogás alá esőket, minthogy használatkor ezek is kijavíthatók: caatlakozom ama nagytekintélyű, tudós férfiakhoz, kik azt előzetesen átnézték s én is arra a meggyőződésre jutottam, hogy e papi dolgozatók lelkesztársainknak igen jó segítésül vagy könnyebbéssül szolgálhatnak” (Sz. K.). És annál fogva, mert ismerem szerző nagybányai lelkeszkedését, mert hallottam is nehányat közülök, midőn a koporsók felett elmondotta s mert olyan is van közöttök, melyből én és családom, mint gyszolok felek vigasztalást merítettünk: tanbizonyoságot teszek arról, hogy ezek a papi dolgozatók szívből jöttek és szívhez szóltak.

KÜLFÖLD.

A francia ref. egyház köréből.

(Vége.)

A francia ref. egyház a folyó év első hónapjaiban több nagy vesztéséget szenvedett. Három kitűnő fia hunyt el, három elsőrangú írója és tudósa, kiket — bár külsőleg mind más-más országhoz kötelekbe tartoztak is — méltán tekintett édes gyermekeinek a francia ref. egyház és tudományosság.

Secrétan Károly lausannei tanár, philozofus volt az egyik vesztése, ki január 24-én halt meg 80 éves korában. Hitrokonzaink úgy siratták őt, mint a francia nyelvű protestantizmus s a jelenkori philozofia egyik legkiválóbb mesterét. Főműve: *Philosophie de la Liberté* (A szabadság philozofijája), melyben a kötelesség érzelmére és a szabadság eszméjére egyeztetet alapítani bölcsészeti rendszerét. További műveit: *Vizsgálódások a módszer felől*, *Az ész és a kereszténység* ugyanez az erőteljes és eredeti alap gondolat sugalmazta, a mely oly magas szempontból ítélte meg az embereket és eszméket. Később a darvinizmus álláspontjához szegődött s ez alapról a Krisztus istenségét pusztá erkölcsi istenségnek tekintette. *A civilizált és a hitvallások* című művében, mely élete második korszakának főműve, a szociális kérdéseket együtt a jelenkor legnehezebb problémái közül többet feleltet s az erkölcsi érzésre, a megterésre, a hitre való utalással oldotta meg azokat. Örök diósőre maradt, hogy a maihoz hasonló században, mely telve van kételyvel, hévvel követelte vissza az erkölcsi és vallásos lelkiismeret jogait. Az *Institut*, mely őt levelező tagjává választotta s a jelenkor annyi gondolkodójának elismerése fényesen bizonyította, hogy mily magas állást foglalt el a lausannei mester a szellem világában.

Egy hónap múlva követte őt a francia protestantizmus legnépszerűbb történetírója: *Pauux Ferencz*, 88 éves korában. Vele az ebreddi korszak utolsó képviselőinek s a ref. egyház legeredetibb s legérdekesebb alakjainak egyike szállt a sírba. Pauux előbb az ügyvédi pályára készült, de később lelke mindinkább a vallásos kérdések felé fordulván, 32 éves korában, mint házas ember s családapa, elment a montaubani theol. akadémiára s ott hallgatott 3 évig. Több helyen volt lelkes, utóljára Münchenben, Elsassban, honnan kevéssel a német-francia háború előtt vonult nyugalomba. Mint szónok is kiváló volt, de különösen irodalmi művei tették nevét ismeretesebbé. *Kisebítő iratai a jelenkor számára*, *A pápaság elemzése* mindentől elhatottak; hosszas vitákat folytatott egyes kath. írőkkel s époly hévvel támadta a szabadelvű racionalizmust is. Egy kitűnő hitvitázó minden tulajdonsága megvolt benne: a dolog mélyére hatolás s ez alapon az ellenfél gyöngeségének gyors felismerése, az élcz, humor, elevenség. Mind e tulajdonságok nála a szilárd meggyőződés szolgálatában állottak, melynek alapja a szentírás, életjeje az ős hugenották hitével és hősiességével való állandó érintkezés volt. A francia reformátói egyenesen az apostoli hagyomány folytatásának tekintve, nem fogadta el se Róma babonáit, se a racionalizmus elméleteit. Ismerve a nép ízlését, népszerű nyelven egyeztetet írni s irataival, értekezéseivel, történelmével jelentékeny tényező volt francia hitrokonzaink történelmi érzékének felbresztésében. A francia ref. egyház történetét két alakban is megírta: egy nagy terjedelmes, alapos műben s egy népszerű mun-

kában, a mely gyorsan elterjedt a francia nyelvű egyházakban s számos kiadást ért.

Márcziusban *Schmidt Károlyt*, a strassburgi egyetem theol. tanárját vesztette el a francia protestantizmus. Schmidt történeti volt, utolsó tagja annak a kitűnő csapatnak, mely a strassburgi theol. facultást 1870 előtt ékesítette. Sok, s alapos történelmi munkát írt. Senki nem tanulmányozhatja a XVI-ik századot, nem szállhat vissza annak eredeti kiindulási pontjához, nem értheti meg a középkor vágyakozásait egy jobb társadalmi és vallásos világ iránt, ki az ő műveit nem ismeri. A feliratok akadémiaja *Az albigenek története*, a francia akadémia *Történelmi tanulmány a római világ polgári társadalmáról s ennek a kereszténység által való átalakulásáról* című művét tűntette ki díjjaival. A mystikusok, Gerson, Eckart, Tauler, Suso s Bazel Miklós felől írt művei ma is alapját képezik minden e tárgyról írt újabb munkának s egy sor sem írható a francia reformátio első korszakáról, a nélkül, hogy *Gérard Rousselról* írt remek könyvét ne forgassák. Kitűnő életrajzokban ismertette Farel és Viret, Pierre Martyr Vermigli, J. Sturm és Melancthon életét; írt egy Vezérfonalat a nyugoti egyház történetéről a középkorban. Tanszékeről 1877-ben vonult vissza s ettől fogva Ellass és Strassburg irodalmi multja megismertetésének szentelte idejét. Két kötetes műve *Ellass irodalom-története a XV. század végén s a XVI. elején* s számos monographiája valódi regmeket a türelmes és biztos nyomozásnak. Halála az ellassai és a francia protestantizmust egyaránt gyászba borította; mindketten egyformán siratják a hit és tudomány erős bajnokának kidőltét, kinek művei az egész protestantizmus díszére váltak.

IRODALOM.

* **Az egység és többség tana a büntető jogban** (egy büntetőndő cselekmény és bűnhalmazat). Írta *Dr. Finkey Ferencz*, a sárospataki jogakadémia nyilvános rendes tanára. Sárospatak, 1895. Egy nagy nyolcadrét alakú, sűrűn nyomott, 13 iv terjedelmű szaktanulmány címe ez, a melyet a feltételező ifjú jogtudós, mint tudjuk, egyetemi magántanári dolgozatul készített. A kérdés, a melytől széles irodalmi tájékozottsággal, világos és szabatos nyelven s erős kritikai érzékkel tárgyal, egyik legvitásabb kérdése a büntető jognak s jól esik feljegyeznünk, hogy eddigelő is több előkelő hazai büntető-jogász fejezte már ki elismerését az ifjú szerzőnek a sokat ígérő nagy tanulmányhoz. Szerencsének tartjuk főiskolánk jogakadémiájára nézve, hogy a hagyományos pataki tanár-szellem a maga teljes becsyvágyában kezd nyilatkozni az ifjú jogtudósban, a kinek szívből kívánunk további sikereizhez törhetetlen munkakedvet. A csinos kiállítású mű ára 1 frt 20 kr.

* **Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Névkönyve az 1895-ik évre.** 38-dik évfolyam. Szerkesztette *Táthfalussy József* püspöki titkár, Kolozsvár. Ára 1 frt 35 kr. Egy vaskos kötet 440 lap terjedelemben, csinos kiállításban. Eddig is a legkitűnőbb volt az erdélyi atyafiak névkönyve, ma még annál is inkább. Az új viszonyok figyelembe vételével készült s megduhatód belőle az egyes hivatalnokok évszáma, hivatali kora, az egyházközség osztálya, vagyoni helyzete (egészen a templom, torony, harang feljegyzéséig), sőt a más felekezetűek létszáma is, mintegy tájékoztatásul — azt hisszük — arra nézve, hogy hol, miképen vagunk fenyegetve. Az egyes helyeknél a posta-

távirda állomás is említi va. Mint rendszeresen, most is közül egyháztörténeti adatokat és pedig a marosi egyházmegye történetéből hat egyházközségről. Pontos tartalomjegyzék, betűrendes névmutató s az időközi változások jegyzéke rekeszti be. Költéses, fáradságos mű, de mindenestre dicséri mesterét s a kerületet; beválik mintának is.

* **„Svájc árvaházai”** cím alatt írt egy érdekes tanulmányt legközelebb *Brocskó Lajos*, a budapesti árvaház igazgatója saját közvetlen tapasztalatai alapján. Sok dicsérettel ismerteti a több tekintetben mintaszerű köztársaságnak átanulmányozott árvaházait, azok épületeit, berendezését, nevelési oktatási rendszerét, a bazeli árvaháznak még napi rendjét is. Megemlékezik az ilyenmű nevelés ellen fel-felmerülő nézetekről, vadakról (fényes paloták, nagy kényelem, elkényeztetés, egyoldalúság, túlságos értelem fejlesztés stb.) s azokat részint cáfolja, részint javításokat ajánl azok helyett. A tanítóképzésről s a gyakoritanióvátozásról sok tanulságos megjegyzése van s egy egész árvaház külső, belső képét élénken tárja az olvasó elé. Nyomatott Debreczenben a „Csokonay”-nyomdában; ajánlva van br. Kochmeister Frigyesnek, a prot. országos árvaegyesület volt elnökének; ára 1 korona, terjedelme 61 lap, tiszta jövedelme a prot. országos árvaház javára van felajánlva. Árvaházak, internátussal ellátott nevelőintézetek s általában az árvaevetés-ügy iránt melegen érző ember-barátok méltán érdeklődhetnek iránta.

* **Alkalmi imádság és beszédek**, nemzeti újjászüléstünk emléknapijára *március 15-ikére.* Irtá *Fülöp József*, körmenői ev. ref. lelkész. Ára 20 kr. Nyomatott Körmenőben 1895. A „Bibliai Elmélkedések”-ről ismeretes szerző lángoló honfűi érzelmeit tolmácsolja ez a 29 lap terjedelmű füzet, a melynek bevezető sorai március 15-ikében találják fel az egyedül lehetséges nemzeti ünnep ismertető tulajdonságait s özögn ajánlják azt a közös megünneplésre. Azután egy alkalmi imádság következik benne Révész Balintól kölcsönzött (a szerző beszámoló ezzel) részletekkel s erre négy hazafias beszéd bibliai textusokán építve (Esaiai XL. 10.; Eszter IX. 20, 21, 28; 118. Zsolt. 24. v.; II. Korin. III. 17.) s végül egy „Március Idusán” című költemény, a mely a „Rába-Vidék” című lap 1892-iki folyamában jelent meg. A beszédek és költemény egy-képen ösztöne érzés szüleményei, mindazáltal nagyobb igények nélkül. Nem csekély érdemük a beszédeknek, hogy templomi alkalomra készülvén, szerencsésen ki tudja kerülni szerző a túlságba csapódást s személyek helyett következetesen megmarad az elvek dicsőítése mellett, sőt bizonyos egyházas jelleget is tudott biztosítani beszédeknek. A március 15, mint nemzeti ünnep évről-évre jobban hódít köztünk s így az ez alkalomra írott beszédek vásárlóinak is inkább-inkább szaporodniok kell.

* **A magyar nemzet történetéből**, melyet Szilágyi Sándor szerkesztésében az Athenium irodalmi és nyomdai részvénytársulat ad ki, már 25 füzet jelent meg. A 21-ik füzettel az I. kötet befejeztetett. Ez a kötet, melyhez bevezetést *Vaszari Kolozs* hercepprímás írt némi katolikus színezettel, 301 lapon tartalmazza *Magyarország történetét a honfoglalásig és a vezérek korát*. Az első fejezetet *Fröhlich R., Kuzsinszky Balint és Nagy Géza*, a másodikat pedig *Marczali Henrik* írta meg az eddig ismert adatok feldolgozásával. A második kötet, mely az *Árpádok korát* tárgyalja, szintén a Marczali műve lesz. A számos illusztrációval és műmelléklettel ellátott nagybecsű munkát ismételve ajánljuk lapunk t. olvasóinak figyelmébe. Az egész mű 10 kötetben jelenik meg s ára kötetenkint 6 frt, egy-egy füzet ára pedig 30 kr.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Vallásos felolvasás Sárospatakon.** A Gusztáv Adolf emlékére rendezett ünnepély sikerétől bátorítatva, elhatározták a theol. akadémia növendékei, hogy időnként, a főiskolai énekkar közreműködése mellett, szavaltatokkal egybekötött vallásos felolvasásokat fognak tartani a főiskola maternelében, a vasárnapi délutánokon. Szép törekvésökben több mint egy hónap óta akadályozták már őket újabb és újabb halálesetek, a melyek az énekkart s a felolvasók egyrészt elszórtották Sárospatakról. Végre mult hó 26-án, a délutáni istentisztelettel kapcsolatban megtarthatták a bemutatkozást a tanári kar, az ifjúság és a városi közönség biztató érdeklődése mellett. A 66. dicséret első versének orgonán kísért éneklése után, *Rohoska József*, IV. é. teológus ifjú imádkozott, s ez az imádság helyettesítette ezúttal a délutáni istentiszteletet. *Pásztor Sámuel* szép orgonajátéka végén a theol. akad. mostani szakelőneke szólt néhány szóval a felolvasások célját: Három szempontból vallotta azokat kívánatosoknak: 1-szor mert újabb ösztönül szolgálhatnak a theol. akadémiáj ifjúságának a tanulmányozásra, a mind mélyebb-mélyebb önképzésre. 2-szor, mert szerencsésen tájékozathatják a nagy közönséget a theol. akadémiáj ifjúság gondolkodása, törekvései s egész lelki élete felől s így hozzájárulhatnak a papi pályra iránt nyilatkozó balvélemények elhárítására s 3-szor, mert a nagy közönségre is lehetnek azok némi haszonnal, főként az által, hogy időnként huzamosabban pihenhet meg, a multnak és jelennek bizonyos eszményei előtt, most a bibliaián, majd egyházi multunknak egy-egy lélekemelő pontján, vagy szívhátja a vallásos költészet edes illatát stb. Miután a mindennapi élet s az uralkodó szokások úgy is nyújtanak elég alkalmat a könnyebb fajta szórakozásra, melegen ajánlotta szakelőneke a theol. akadémiáj ifjúság által tervezett s komolyan szórakoztató alkalmakat a közönség pártfogó szeretetébe. Nyomban ezután *Vas János* IV. éves teológus ifjú lépett szószékre és igazi tárgyszeretettel, alapos lélektani ismeretekkel festett egy vonzó képet arról a Saulról, a ki Pállá lett s mint ilyen többet tett egymaga a Krisztus ügyéért a többi összes apostoloknál. A kereszténység neki köszönjön legtöbbet — mondá a felolvasó — a Jézus Krisztus után, a kereszténység áldásaiért. A szíves éljenzéssel kísért felolvasás után, *Janka Károly* IV. éves teológus ifjú szavalt a Várady Antalnak Judás Iskarióthját, a nagy szenvedélyeket tolmácsoló részletekben szinte megrázó hatással. Majd az énekkar adta elő Abtnak egy műdarabját azzal a kiváló szabotossággal, mely ez éven át annyiszor vált már dicséretére helyben és vidéken. A vallásos ihlet szülte szép dalmű teljesen beillett a műsor keretébe s bizonyára emelte is azt. — *Rohoska József* olvasott ezután „Nagy Konstantin első keresztény császár vallásügyi törekvéseiről”, s felolvasásából megérthette a közönség azt is, hogy a vallási és egyházi téren mutatkozó tulkapások egy része milyen régi eredetű s levonhatta azt a kétségtelen következtetést, hogy az egyház és állam közti viszony tisztázása nem tartozik a könnyű feladatok közé. Majd *Zsoldos Benő* II. éves theol. ifjúnak „Jefe fogadalmá” című, ez alkalomra írott, bibliai költeményt olvasta fel *Séra János* I. éves theol. a közönség a szerzőt is látni kívánta és szíves éjlenekkel bátorította a további próbálkozásra. A felolvasott tanulmányok és költemény az ifjúsági lapban fognak megjelenni. Szakelőneki zárszóval s a 66. dicséret 3. versének éneklésével végződött a kissé hosszúra nyúlt ünnepély. Jól mondta a szakelőneke, hogy a formát talán még nem találták el, mert hát „minden kezdet nehéz”, de mert a keresésre készek, bizonyára el is találják, főként, ha a közönség

szeretete al mellettök biztatás és jutalom gyanánt. Előre az önképzésre sarkaló s virágokkal kecsesgőt mezőn!

— **A sárospataki szépművészeti és régészeti múzeum** a napokban egy, a tizenhetedik századból eredő értékes bottal gyarapodott, melynek régészagtutója ottösműhelyből került ki. Bogyai Gyula, lengyeltői törvényszéki bíró úr, a husvétii ünnepeknek rokoni körében töltvén Sárospatakon, főiskolánkat is meglátogatta s a szépművészeti múzeumunkban látottak felett fellelkesült, azon ígérgetett tette, hogy a maga részéről és dunántúli ismerősei körében is törekedni fog arra, hogy gyűjteményünket gyarapítsa. Ő küldte ezen értékes bot-példányt a Bogyas-cs. lád régi fegyvertárából. Bartha József, visi ref. jelkés úr régi nyíl-hegyeket, Kálniczky Endre, putnoki ref. jelkés úr pedig egy írtot adományoztak múzeumunknak. Fogadják az adományozók mely köszönetünket. Vajha példájok másokat is felbuzdítana, vajha mennél többen éreznék: milyen fontos hivatása van az ilyen gyűjteményeknek nemcsak a tanuló ifjúság, hanem a nagy közönség műveltségének emelése körül is! Megemlítjük e helyen azt is, hogy a Tompa-szoborra Nagy Elek VI. gimnáziumi osztályú tanuló és Varga József sziksoi jelkés egy-egy forintot adományoztak. Fogadják köszönetünket.

— **A sárospataki** ev. ref. főiskola, állami tanító-képezde — és a s.-a-ujhelyi róm. kat. főgimnázium a Kazinczy-ünnepeit *Széphalmon június 13-án d. e. 10 órákor tartja.* A t. közönséget tisztelettel meghívja a három tanintézet igazgatósága.

— **Felhívás.** Mindazokat, kik a jövő 1895-96-ik iskolai évre a főiskolai tapintezetbe felvételti óhajtanak, felhívom, hogy kellőleg felszerelt folyamadványaikat hozzák, mint a tapintezet jelenlegi felügyelőjéhez, június 20-ik napjáig adják be. A folyamadványok felszereléséről a tapintezeti alapszabályok 8-ik §-a így szól: „A jótéményért folyamodók folyamadványaikat tanulmányi bizonyítvánnyal és hitelesített adókönyvi kivonattal szerelik fel. A folyamadványban a folyamodó elő testvéreinek száma, kora, állása és helyzete is feltüntetendő. A már élvezett hely meggarthatásáért folyamodók kérvényeizhez semmiféle melléklet nem szükséges. A folyamadványokat a nagytiszteletű s tekintetes igazgatótanácshoz kell címezni.” Sárospatak, 1895. május 30.

Szivos Mihály, tapintezeti felügyelő.

— **Az egri misszió egyházbán** május hó 26-ikán tartott meg a konfirmáció ünnepét. A konfirmandusok 14-en voltak. Háromnak születéselye: Eger, kettőnek: Korlát, egynek: Mező-Keresztes, egynek: Filőp-Szállás, egynek: Nyíregyháza, egynek: Aranyos-Torda, egynek: Békés-Csaba, egynek: Szilvás, egynek: Lubenyek, egynek: Nagy-Réde, egynek: Nagy-Kálló — A presbiterium áldozatkésztségéből konfirmáció emléklap, uj-zsívetség s imakönyv osztottat ki közöttük; ők magok pedig virágokat osztogattak a gyülekezet tagjainak s 5 frt 30 krt raktak össze az egyház *katekhéta* alapítókéjének a nevelésére.

— **A debreceni kerületi tornaversenyen** Sárospatak is részt vett főgimnáziumával és tanító képezdejével. Május 26-án délelben indult el *Kiss Elek* tornatánar vezetés alatt a főgimnáziumból 43, a képezdeből 32 növendék. Kisérő tanárok voltak amazoknál: *Csonotos József* és *Ellend József*, emceknél *Kötsze István* és *Hodosy Béla*. Még az út elején igen kellemes meglepetés volt, hogy Szerencsen *Vidányi Bertalan* ügyvéd a tanárokat és a főgimnázium ifjait vendégszerző házába hívta s igazi magyaros szivességgel és bőséggel megvendégelte. A sárospataki főiskola és annak ifjúsága iránt kifejezett meleg érdeklődésért s a szives vendégszeretért fogadják e helyen is szives köszönetünket. Este 8 óra tájban ért a vonat Debrecenbe, mely város már ekkor tele volt a

különböző iskolák növendékeivel. *Eötvös Károly Lajos* tanfelügyelő szívélyesen üdvözölte a sárospatakiakat, mire a sárospatakiak részéről *Csonotos József* tanár válaszolt. A főgimnáziumi ifjúság egy tömegben a kereskedelmi akademiában, a képezde ifjúsága pedig az árvalaházban szállásoltatott el. A tulajdonképeni verseny május 27-én délután 1/2 órákor kezdődött. A főiskola udvaráról indult ki az igazán díszes menet, melyben 24 iskola részéről 900—1000 tanuló vett részt, mindannyi festői torna egyruhában. A felvonulás, szabaddiakorlatok és szertornázás kellemes látványa után az egyéni versenyek következtek, melyek közül némelyek az idő előhaladottsága miatt, meggarthatók sem voltak. A sárospataki főgimnázium ifjai az egész tornaversenyen derekasan megállották helyüket és bebizonyult, hogy a sárospatakiak tornatanítása egészen magas színvonalon áll. Azonkívül, hogy ifjaink tisztességes és komoly magaviseletikkel impónáltak, a versenyekben több elsőrendű díjat nyertek el. A sárospataki tanítóképezde köztülszínén győztes lett a debreceni tanítóképezde felett, ugyancsak a sárospataki főgimnázium a hódmezővásárhelyi felett. Magasúrnál a VII-ik osztálybeliek II. csoportjában *Kudcsár Kálmán* első díjat, tavolúrnál a VII-ik osztálybeliek II. csoportjában *Piskóty Ferenc* első díjat, a VIII-ik osztálybeliek II. csoportjában *Horváth Dezső* első díjat, versenyfutásnál a VIII-ik osztálybeliek között *Tariska Dezső* első díjat, akadály versenyenél a VIII-ik osztálybeliek között *Horváth Dezső* második díjat nyert. Egy kis követelődzésről úgy az ellátás, mint a versenyek rendezése stb. ellen jókora kifogásokat is tethetnek, de azokról ezúttal hallgatunk.

Cs. J.

— **A debreceni ev. ref. egyház** a lehető legjobban akarván betölteni a nagybíró K. Tóth Mihály helyét, *Mitrovics Gyula* sárospataki theol. tanártársunkra, főiskolánk felkérésére, kerülletünk följegyzőre vette szemelt. Feltekint eddig ezt a hírt nyilvánossá tenni, mert szorúl szívünk attól a gondolattól, hogy anyniunknak szeretett mesterét el kellene veszítenünk; de egyházi lapjaink már szóltak e mozgalomról pár szóval, a debreceni világi sajtó pedig majdnem naponként tárgyalja ezt s így mi sem hallgathatunk többé róla. Tény az, hogy a M. Gy. szónoki híre, tudományos neve arra bírta a debreceni egyháztanárs néhany kiváló tagját, hogy megpróbálják őt tőlünk elhódítani. Tény, hogy a presbiterium nagy többsége — talán épen a M. Gy. személyére való tekintetből — kimondta a meghívás útján való választást s M. Gy. személyében nagy lelkesedéssel meg is állapodott. De aztán az is tény, hogy a másként gondolkozók elkezdtek a más egyházkerület nagy embere ellen agítani s nem igen válogatóság az eszközökben, mert főiskolánk dogmatikus álláspontját is ferdén ítéltek meg s illetőleg készek hamis színekkel is megfesteni bennünket s közöttük épen a kiszemelt egyént — egész az atheista-ságig. Nem tudják, hogy mit cselekesznek s nem ismervén igazán sem minket, sem M. Gy. theol. álláspontját, meg lehet nekik bocsátani. Mi szívesen meg is bocsátunk. M. Gy. pedig — ha csakugyan megfosztatunk tőle — bizonyosan fényesen fogja megcáfolni ellenfeleit s úgy szónoki egyéniségének varázsával, mint az éfuzusi vádák ellen hatalmasnak bizonyuló erejével hódolatra fogja birmi azokat is, a kik bármi okból ellenségeiül szegődtek. Irigyeljük a debreceni egyház szerencsését, ha neki az is sikerül, hogy M. Gy.-t magáéva tegye s abba a helyzetbe juttasson minket, hogy nekünk is elmondhassa valaki: „mit álltok itt, névén a menyebé?”

— **Tompa szelleme Sárospatakon** hű tisztelőkre talált s a Tompa-szobor jövendőjében a hitetlenek is bizni kezdenek már itt a jelek után. Az általunk is említett

műkedvelői előadás ugyancsak a szép célra mult hó 25-én csakugyan megtartott s mint előre írtuk, a magasabb igényeket is kielégítette. Dr. Bartha Béla jogtanár, a Tompa-szobor ügy-nek különben is leglelkesebb szószólója, mint igazgató s tanártársai: dr. Finkey Ferenc és dr. Mitrovics Gyula dicsegetés buzgósgóit fejtették ki a siker érdekében s úgy a darab megválasztása, mint a szerepek tapintatos kiosztása által, továbbá a rendezés és előadás körül sokképpen igazolt ügy-szeretettel sokak elismerésére tették magukat és műkedvelő társaikat érdemeikkel. A Csiky G. »Nagymamája« alig került színre valaha olyan összességű előadásban műkedvelők által, mint a mondott napon Sárospatakon. Nem a mi lapunk tiszte színházi jelentéseket és bírálatokat közölni, épen ezért az egyes szereplőknek csupán neveit jegyezzük ide, a mit azonban már mi is méltán megtehetünk, hiszen, a ki a Tompa nevének terjesztéséért megfáradt közönlünk: az az irodalmi jó izlés és nemesebb gondolkodás terjesztésére is közreműködik, sőt a sárospataki főiskola iránti érdekelttség gyarapításához is hozzájárul, amennyiben Tompa itt indult meg tróji pályájára s bizony illő lesz, ha szobra is itt, vagy itt is fogja hirdetni a késő idők muzsáinak: Excelsior! De ime a műkedvelők névsora: Dr. Bartha Béláné, (Galambosné), Kádár Gyuláné (Pintér Karolin), Makláry Ilonka (nagyamama), Debreczeni Jolán (Mártha), Radácsi Erzsike (Szerafin), Zsindely Etelka (Piroska), s hat nevelőintézeti növendék (Both Juliska, Debreczeni Ilonka, Makláry Margit, Nagy Szeréna, Radácsi Margit Trócsányi Juliska); továbbá: Dr. Bartha Béla (Tódróka Szilárd), Dr. Finkey Ferenc (Körényi), Dr. Mitrovics Gyula (Kálmán), Rohoska József (Orszáki), Fodor Zoltán (Erné), Nagy Ignác (pinócér), Witthen Aladár (ügyelő), Janka Károly (sugó) Az ifjúsági zenekar szép dalaival áldozott Tompa szellemének. Az előadásra vidékről is szép számmal jelentek meg s a tiszta jövedelem 100 frt körül mutatkozik. Gratulálunk.

— **Egy derék ev. ref. ember végrendelete.** *Széjárdó Sámuel* királyi tanácsos végrendeletileg hagyott a losonci ev. ref. egyháznak 20,000 forintot, 2 házat és földbirtokot, a Magyar Prot. Irodalmi Társaságnak 400 frtot, a pápai ev. ref. felső leányiskolának 500 frtot, a budai ref. templomnak 600 frtot, a M. Tud. Akadémiának abszolút becsű dráma és színmű jutalmazására 1000 frtot. Jétékony célra tett hagyományai mintegy 40000—50000 frtra megy.

— **A közoktatásügyi tanács reformja** ügyében értekezletet tartott legközelebb a vallás- és közoktatási miniszter. A két napig tartó tanácskozás eredménye az lett, hogy a közoktatási tanács továbbra is fentartandó, de úgy, hogy annak rendelkezési joga ne legyen, hanem az csak mint véleményező organum szerepeljen. A miniszter kijelentése szerint jövőre iskolai törvényjavaslatok, tantervek, iskolai rendtartások, fegyelmi szabályzatok stb. kerülnek a tanács elé és nem konkrét adminisztratív természetű ügyek. A tanszer- és tankönyvbírálat a tanács kezébe kivétetik. A tanács egyik feladata az iskolák látogatása s épen ezért tagjainak számát szaporítani fogják, még pedig vidéki tagok kinevezésével. Egy rövid szabályzat készítésre négy tagú bizottságot kért fel a miniszter.

— **Konfirmációs ünnepély Sárospatakon.** Az egyház-községhez tartozó gyermekek, több hétig tartó előkészület után mult hó 26-án, tetek ünnepélyes vallást hitökrol a délelőtti isteni tisztelet alkalmával, számszerint 46-an, (18 fiú, 28 leány) a főiskola imatermében, a mely most a városi gyülekezetnek is temploma. A különböző képzettségű növendékek egy része, a huzamos előkészület mellett is, igen birkozott az u. n. »kis-könyv,

»agenda« vagy »katheklismus« tömör nyelvezetével s meghatározásaival; az érettebbeken azonban öröm volt tapasztalni, hogy jóval többet is tudnak, mint a mennyit a »kis könyv« betéje foglal magában. A gyülekezet szép számban kitartott a szertartás végéig, a mi már javulásnak jele s szívesen imádkozott lelki pásztorával az új egyháztagok boldogságáért. Az illetők bizonyítványt kapnak erkölcsi nagykorúságuk igazolásul. Ez alkalommal *Buzza Margit* nevében s mintegy halálul az ő konfirmációra való előkészítéséért és konfirmáltasáért, az ő szerető szülője úgy uraltali kenyérhez való ezüst tállal ajándékozta meg az egyházközséget.

— **A tanárjelöltek internátusa** ügyében mult hó 23-án több tekintélyes szakemberrel értekezletet tartott a vallás- és közoktatási miniszter, a ki meglelt beszédében kijelentette, hogy az internátust ideiglenesen a csillag-útcái Kerkápoly-féle házba helyezi el. *Boöthy Zsolt* azt óhajta, hogy a benlakók kellő szabadsága biztosítva legyen. de mégis bizonyos felügyelet alatt álljanak; óhajta, hogy az internátusban gyakorlati szaktanfolyamok legyenek s a modern nyelvek tanítására állandó nyelvmestereket alkalmazzanak. *Heinrich* szerint a szervezendő kurzusokkal iskolaszervi jelleg adandó, ő az internátust arra valónak tartja, hogy ott a tanárjelöltek nyugodtan, anyagi gondoktól menten dolgozhassák fel azt, a mit az egyetemen hallgatnak. *Finkey* azt tartaná célszerűnek, ha a jelenlegi tanárképzőt eltörölnék az internátus és a gyakorlóiskola lenne együtt a tanárképzés organuma. *Erödy B.* a modern nyelvek tanítására franciászajgi fiatal tanárjelölteket óhajta alkalmaztatni. Több felszólalás után az internátus szabályzatának kidolgozására egy bizottság nevezetett ki. A miniszter kijelentette, hogy a szeptemberben megnyitott internátus tagjait részint olyan ifjakból fogja kiválogatni, a kik már az egyetemen tanultak, részint pedig azok közül, a kik csak a jövő iskolai évben irakoznak be az egyetemre. Az internátusban — mint már tudjuk — 30 ifjú kap 500—500 frt ösztöndíjt.

— **A felekezeti tanárok fizetése ügyében,** a máramaros-szigeti tanári kör felkérésére folytán, az országos tanáregyesület választmánya feliratot intézett a vallás- és közoktatási miniszterhez. A felíratra mult hó 7-én követezőleg válaszolt a miniszter: »Az országos középiskolai tanáregyesület választmányának a felekezeti középiskolák tanári fizetési tárgyában hoztam intézést s f. évi március hó 11-ről keltezett felíratára van szerencsém nagyságodat, mint az egyesület elnökét arról értesíteni, hogy a felekezeti középiskolák fentartásával az 1893 évi IV. t.c. életbe léptetése óta kötött összes szerződésben a tanári fizetéseket mind előidme, mind én, lehetőleg az állami mérték szerint vétették fel, a régebb szerződéseknél és célból való fokozatos revidisját pedig szintén megindítottam. Gondoskodni fogok, hogy az összes régi szerződésnek a rendelkezésemre bocsátott anyagi eszközök arányában egymásután megemeltessanak s a változott viszonyok szerint módosíttassanak.

— **Egyházi ügyben portómentes.** Ilyen felíratat látják el a róm. kath. esperesek és plebánusok azokat a leveleket, melyekben azokat a bizonyos nyomtatott blankettákat küldözik, melyekre a néppárt vezéreinek, gr. Zichy Nándornak és gr. Eszterházy Miklós Móricnak tájékoztató a választó közönségre vonatkozó statisztikai adatokat jegyzik fel. A »Pester Loyd« értesülése szerint, a postaigazgatóságok és miatt a jövedéki kihágás miatt már meg is indították az eljárás.

— **Lapunk jelen számához a kolozsvári ev. ref. theologiai fakultás tájékoztatója van mellékelve.**

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székhellyel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 60 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Égész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül helyegydíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Egyházlátogatás” *Optimista*. — A német nyelv a középiskolában. *Récz Lajos*. — A protestáns templom építészeti stíl. *Katona György*. — Jelle fogadástétele *Jánber Lajos*. — Lelkész-értekezlet Bodrogközön. *Réz László*. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Pályázat. — Hirdetések.

Egyházlátogatás.

E lapok f. évi 20. számában Andrásy Kálmán „Egy fontos közigazgatási kérdés” című cikkben egy határozattal foglalkozik, melyet állítása szerint a felső-szabolcsi egyházmege gyűlése hozott, melynek lényege az, hogy az egyházlátogatás nem nyomonzó-bizottság, hanem az illető egyházak jelentéseit feljegyző, az iskolákat megvizsgáló küldöttség.

Magam részéről sem értek egyet e határozattal, általában az egyházlátogatás mai menete és eljárása ellen kifogásaim vannak. Ismeretes, hogy úgynevezett „Egyházlátogatási jegyzőkönyvek” vannak, melyben 7 csoportba osztott kérdőpontok szerint vizsgáltatik meg az illető egyház, azaz hivatnak feleletre annak előjárói. Eltekintve attól, hogy olyan táblázat összeállítás, mely minden egyháznak, minden speciális ügyét felölelné, csupán azon megjegyzésem van az olyan vizitációra, mely ilyen papírosan szokta vizsgálni az egyházak állapotát, hogy az ugyan akár otthon ülhetne ekklesiájában, s elküldhetné a táblázatot kitöltés végett az egyes egyházaknak. Mert tegyük fel, hogy a legkényesebb ügyekben a presbitérium és lelkész érdekelve vannak és pedig nem előnyösen s érdekük azt követeli, hogy a valóságot elhallgassák, vagy elferdítsék: ily esetben az egész látogatási jegyzőkönyv annyit ér, a milyen darab papíros, többet egy fillérrel sem. Mert annyi józan eszök bizonyára van, hogy a kedvezőtlen vagy épen kompromittáló valóságot elhallgatják. Tudjuk, hogy nem minden látogatóság szokta még a könnyen utána nyomozható vallomásokat sem személyesen utánvizsgálni, noha nyilvánvaló, hogy ez hivatalos kötelesség. Minthogy pedig a példa világoztat, álljon itt egy a többi közül.

Egy egyházközségnek építkeznie kellett, a mennyei parókhiája összeomlott. Építkezési számadását azonban a legközelebbi látogatóság megérkezézté elfogadhatóan előidott okok miatt nem készíthette el. A következő évi küldöttségek, az előírt kérdőpontok közt nem látván olyat, mely az előző évek építkezés számadását tudakozná: a számadás előkérését elmulasztják. A baj fenmarad, újabb bajok forrásává lesz. Idegen pénzt is elköltöttek, az nem fizetetik vissza; hátrány is maradt követelésben, az nem szedetik be. Egy évizedes múlva

új emberek kikaparják a feledésből, akkor, midőn más építkezési terhei is az egyházközség nyakába szakadnak. Az egyháztagok elégedetlenek, zugulódók, újabb terhet vállalni nincs bizalmuk.

Egy másik példával is szolgálhatok. Egy egyházközségnek egy jószívű ember néhány száz forintot ad, hogy annak kamataiból a szegény gyermekek iskolázatásáról gondoskodjék. Az egyházközség jobbnak látja a pénzen földet venni, több jövedelmét remélvén annak. Arverésen meg is veszi 8 db. földet, bíróság nevére is írják, de pár év múlva észreveszi, hogy a bérlelnek csak 7 db. földje van. Keresi a nyolcadikat, perel; az egyházi előjárók a tárgyaláson nem jelennek meg. A pert elvesztik és ebben megnyugosznak. A kérdőpontok közt ilyen ügy nincsen, a látogatóság erről nem értesül, mert az a lelkész és gondnok csak nem fogják bejelenteni, hogy hanyagságuk miatt a pert elvesztették. Majd jön egy új tettegyő lelkész, kikeresi az az egyház jussát.

Szolgálhatnék még több példával is. De azt kérдем csupán: kik itten a bajok okai? Természetes, hogy a lelkiismeretlen pap s a hanyag presbitérium, de nem része-e benne a látogatóság is? Nézetem szerint: igen.

Nem elég az, hogy a törvény ide vonatkozó rendelkezései szerint, a látogatóság a megállapított kérdőpontok alapján minden bevallást feljegyezzen, sőt azoknak utánvizsgálása sem elegendő; hanem azt tartom, hogy a látogató, midőn tudomására hozták, hogy x-y egyházakba fog menni kanonika vizitációra; a vizsgálat alá adott egyházakra vonatkozó jegyzőkönyveket évekre visszamenőleg átvizsgálja, az egyházakra vonatkozó határozatokat feljegyezze, szóval feladatát előleges tanulmány tárgyává tegye; aztán kész jegyzetivel úgy jelenjék meg a kijelölt egyházakban, mint a kit félrevezetni, vagy a ki előtt régi bajt takargatni nem lehet. Az ily látogató aztán nem fogja azt mondani, hogy csak azokat vizsgálok, a miket elem terjesztenek, sőt az előterjesztett ügyeknél sem várja, hogy a lelkész és presbitérium, a gondnok és tanító egymásra vádaskodjanak, hanem éles szemmel, alapos készülettel mindig a szeg fejrő fog útni.

A mely látogató így végzi kötelességét, az méltó a munkadíjra, de a ki a vizitációt kellemes kirándulásnak tekintti pusztán: az, nem tudom, mi émen és jögon veszi fel egy negyed vagy fél napi szórakozásért a napidíjat.

Annival fontosabbnak tartom a látogatóság alapos és félre nem vezethető működését, mert csak az ó lelkismeretes működésük által remélhetünk a mai viszonyok közt kellő ellenőrzést. Ismeretes, hogy az egyházmegyei gyűlések újabb időben ki vannak forgatva régi hatáskörükből. Egyedüli törekvésük: hogy a tanácskozás tárgyait minél rövidebb idő alatt lemorzsolják. Az a legszűkebb gyűlés, mely egy délelőtti 3—4 óra alatt legtöbb tárgyat le tud morzsolni. Az nem jön számításba, ha e tárgyalás nem nevezhető egyéneknek, mint referátának; ha a gyűlés tulajdonképpen nem tesz egyebet, mint a jegyzői kar által előadott javaslatokra rá mondja az igent. Értem én azt, hogy a finom érzékű emberek itóznak a sok beszédnél s a talán elmergeszhető vitától, mely egy kissé kényes dolgokat hozhatna néha a plénum elélt felszínre; de már ezek csak mégis kisebb bajok volnának, mint a minő az, hogy sokszor a gyűlés nagy része az azt sem tudja, hogy miről van szó, csak annyit hall az elnöki kijelentésből, hogy az ügy *szógasan* elintéztetett.

Ez az oka aztán, hogy gyűléseink elnéptelenednek, hogy vannak tisztos lelkészeink, kik soha gyűlésbe nem mennek, mert hiszen mindazokat, a mik ott történnek, majdnem szíriál-szóra megolvashatják a jegyzőkönyvekből.

Nem kicsinyem én azt a kifogást, hogy kénytelen az elnökség így járni el, mert hiszen a gyűlés második napjára nem lenne kiknek az előterjesztésekre az *igent* sem rámondani; bár elvi jelentőségű, s az egyes egyházak érdekében történő eszmecsere és viták esetén bámulatos lenne ily közhely; de még ez esetben sem következik, hogy gyűléseink színvonalát a legalacsonyabb fokra szállítsuk; hanem az egyedüli következmény a mit levontunk, a *megyék arányos és előszerű felosztása*, midőn sem költséges utazás, sem referálásból álló gyűlések nem tarthatják vissza lelkészeinket a megjelenéstől.

Vagy ha az a mai beosztás olyan nebántság-virág: akkor a „Kis emberek bücselkedése” szerint a nagy megyék alesperességekre osztandók, melyeknek felügyelői felelősség terhe mellett ügyeljenek egyházainkra, hogy az élni akarók és tudók legalább — szerencsétlen körülmények közé kerülvén — szemünk láttára meg ne haljanak.

Méltóztatassék e tárgy felett gondolkozni. Évről-évre megjelenik a vizitáció, pontosan kitölti a nyomtatott jegyzőkönyv rovatait, megnézi iskoláinkat, megadja a szükséges utasításokat, elviszi a beszolgáltatandó pénzeket, nehány meleg szót is intéz presbitereinkhez: — de a bajok évről-évre maradnak, sok helyütt növekednek, mint ezt a fenti példák igazolják.

Ha ily tapasztalatok után az egyszerű falusi presbiter azt kérdezi: mi haszna vagyon a látogatásnak, ha elszunnyad benne az egyháziasság, kialszik a felsohábság iránt való tisztelet; ha felpanaszolja minden számadáskor a pénzt, a mit ilyenkor el-elvisznek tőle s ha végre fellemeli szavát és alaposabb vizsgálatot követel: vajjon a látogatóknak *ivagyon-e* okuk nehezíteni? van-e joguk azt határozni, hogy a bajok felderítése nem az ó kötelességük, hanem az illető lelkész és presbitériumé.

Távol van tőlem a szándék, hogy bárkinek kellemtelenség okozzak, de kötelességemnek tartom egyházaim érdekében e rendszert bemutatni, hogy felhívjak minden higgadt szemlélőt ennek megbrálására. Szívemből sajnálom, hogy világi tanácsbíraink nem veszik maguknak a látogatások alkalmával a fáradságot, hogy egyházaink bajaival személyesen ismerkednének meg.

Hihetőleg ez is a járások nagysága miatt van. 7—8 községbe talán ók is elmennének; bizonyynal nem volnának oly néma hallgatói az egyházmegyei előterjesztéseknek, a minők így, ha a bajokba bele néznének.

A protestantizmusban nagy erő van. De nem a szóban, papirosban, jegyzőkönyvi kivonatokban, körlevelekben van az ő ereje, hanem a cselekedetben; az építő, felemelő, önzetlen munkásságban. Kerüljük egyházmegyei hivatalainknál az üzérkedést; ne tegyünk egyházainkért minden lépést drága pénzért, akár van haszna járáskelésünknek, akár nincs, mert a nép mely annyit fárad és fizet, féltő, hogy végre megkerdi, hogy miért fizet, mire valók azok a látogatási summa-pénzek? Tőlem már kérdeztek, azt hiszem másoktól is. Igyekeztem nekik megmagyarázni, de csak nem akarták megérteni. Tőlünk függ egyedül, hogy megértessük velők azok hasznát.

Kérem én is a bölcsőbbeket, hogy e fontos ügyhöz hozzájáruljanak a közérdekében sziveskedjenek; hátha valami jó jön ki belőle. Ügy legyen.

Optimista.

ISKOLAI ÜGY.

A német nyelv a középiskolában.

(Folytatás)

Bár van igaz benne, de egészen túlzott Cz. úrnak az az állítása is, hogy a mai magyar irodalomban nincs semmi magyar zamat, magyaros észjárás, nemzeti sajátosság. Van sok idegenszerűség a magyar irodalomban, de ennek oka az, hogy a magyar irodalomban, de különösen a magyar journalistikában a ghetből való felnevelkedett s eredetileg vagy romlott német vagy romlott magyar nyelvet magukba szívó zsidók roppant elszaporodtak; idegenszerű stílusuk van német anyanyelvű írónknak is, mint Hunfalvy, Budenz, Heinrich G.; oka az, hogy a tudományok legtöbb ágában, önálló nemzeti tudományosság hiányában, fordításokra vagyunk utalva s azon tudományágakban is, hol már megindult a nemzeti alapokon való fejlődés, roppant sokat kell olvasnunk, tanulnunk idegen nyelveken, hogy lépést tartsunk az illető tudományágnak a többi előhaladtabb külföldi nemzeteknél való fejlődésével. Ellenben az oly tudományágaknál, melyek már önálló művelésnek örvendnek (hazai történelem, természetstudományok), magyaros nyelvel, elődással találkozunk. Egészben véve azonban Cz. úrnak az állítása, hogy a mai magyar irodalom, elenyésző csekély kivétellel, idegenszerű, — túlzás; elmondható a journalistikáról, a szépirodalom egyes képviselőiről (Bródy, Palágyi, Kiss J., Silberstein, Gerő, — s ide számíthatjuk a Beniczkyé és Tolnai regénygyártár is), de ez, mint említém, nem az idegen szellemnek, hanem csak az idegen (zsidó) elemnek a magyar irodalomban való elfoglalását jelenti; talán még azt is elismerem, hogy ma az írói művészet a lázasan előretörő munkálkodás következtében nem oly uralkodó, — de az egész mai irodalomra, sőt annak nagyobb részére nem tartom ezt állítást alkalmazhatónak.

De Cz. úr, a mi prot. egyházirodalmunkat is megátadja az idegen szellem behatolása miatt; szerinte az idegen nyelvet tudása egyházi írónk munkáit is erősen megemlégyezte már. Ez a nemzeti szeretet tulajdoskodása. Hát nem lehetnek-e a tapasztalt idegenszerűségek az illető feldolgozók egyéni gyarlóságai? Én inkább buzdítanám azt a nehányat — még fogyat-

közösi mellett is — a ki idegen nyelvet ért, a további munkálkodásra, a melyhez innár az első, legnehézebb (de a sikernek föltételét képező) lépésen túlestek és nem támadnám őket az idegen szellem miatt; hiszen mennyi üdvöset köszönhet, — talán egész létét! — a magyar prot. egyházi irodalom az idegen nyelvek ismeretének s még így is mennyit panaszkodunk a magyar prot. egyházi irodalomnak (a praedicatori irodalmat kivéve) meddsége miatt! Ily körülmények közt mégis csak többet ér valami a prot. theol. irodalomból, ha kissé csakugyan idegen szellemű is, mint semmi! Angliában, Hollandiában, Német- és Franciaországban, Schweizban egy rakás egyetemen művelik nagyobb részt századok óta, háborítlan nyugalomban, a kellő anyagi és szellemi eszközök támogatása mellett, a prot. theol. irodalmat, míg nálunk 4—5 theol. akadémia küzd szegény létszámmal, szegényes eszközökkel nem is a theol. tudományok művelésével, hanem csak a papok nevelésével, — s mégis, a mit azok a szerencsésebb viszonyok közt levő nemzetek (a kiiktól egyebírán a protestantismus valamennyi alapeszméjét átvettük s kiiktól századok óta táplalkozunk) a theol. tudományosság terén megteremtettek: azt ne próbáljuk megismerni, felhasználni, mert az idegen s az idegen szellemet terjeszti köztünk?! Pedig ha előbb meg kellene ismerkednünk, akár fordítások, akár atdolgazások útján az idegen theol. tudományai, annak mai állásával, főbb problémáival, — s csak akkor, ez alapon remélhetnők a magyar prot. theol. irodalom megindulását, önálló szeltemben való földolgozást! A német tud. theol. irodalom oly gazdag, mint talán még az angolé se, de azért az angol, francia, hollandi kiválóbb theol. művek mind lefordítottak németre, még az olyanok is (pl. ó és új szöve. exegesisek, bevezetések), melyeknek egész irodalma van a németben. S azt is tudom, hogy a francia theológusok Párisban németül olvassák és fejtegetik Luther és Schleiermacher műveit; — mi távolról sem erőszakoljuk theológusainkat a németre (bár tenők!), de azért mégis idegenszerűség mutatkoznék irodalmunkban?

A nagy Széchenyi mindenben idegenszerű volt, idegen eszméket, elveket és intézményeket akart nálunk meghonosítani! Ha ezéves történetünk folyama alatt nem kaptunk, nem fogadtunk volna be idegen eszméket és intézményeket (melyeknek bevezető eszatornája az idegen föld és nyelv ismerete), ma ott volnánk, a hol Szerbia, — ha ugyan volnánk! Ezzel természetesen nem azt akarom mondani, hogy maradjunk is meg az idegen szellem és intézmények mellett; szertem is fel kell azt dolgoznunk, saját individualitásunk szerint átalakítanunk, ez történt a multban is, — de ehhez az első lépés mindenek előtt az idegen nyelv és szellem megismerése és elsajjattatása. E nézetet találok alábbi írónknál is: „Nemzeti történetünknek mind e mai napig e kettős mozgalom: az idegen befolyás befogadása és az eredeti önállóság érvényesítése adja meg világtörténeti jelentőségét és legfőbb érdekét”, — mondja Marczali H.¹ — „Amagyar szellemi élet, mint a multban soha nem zárkozott el a külföld hatása elől, úgy a jövőben se fejlődhetik magára hagyatva”, — mondja Ballagi G.² — „A nemzeti művelődés mondhatni mindenütt idegen magból csirázott; hazánkban szintén, de az áthatónító erő mindig megvolt a magyar nemzeti szeltemben és a más nemzetektől kölcsönzött kultúrára saját géniuszának bélyegét nyomta. Nem hiszszük, hogy

ez az erő újabbán annyira megcsökkent volna, hogy félni kellene az idegen kulturhatásoktól. Minél többet merítünk a külföldi szellemi kincsek gazdag bányájából, annál gazdagabbá tesszük a nemzeti szeltemet, mert hiszen a művelődésnek a különböző nemzetek önálló egyénisége és faji sajátossága dacára megvan a maga egyetemes emberi jellege, mely bizonyos közösséget teremt. A német szeltemnek kiváló szerep jut az emberi polgárosodás történetében; a legnagyobb hibája volna, ha ridegen elzárkozánk tőle”, — mondja Vargha Gy.³

Hogy mai társalgási nyelvünkben sok az idegenszerűség, germanizmus, azt elismrem, de ha azt csak az idegen nyelvektől való chinai elzárkozottsággal lehetne elkerülni, úgy én inkább elfogadom, el annyival inkább, mert azt nem tartom oly veszélyesnek; mint Cz. úr, hisz a középkorban nyelvünk jobban át volt hatva: a latinizmustól s mégis kiheverte, de másfelől azt nem is tartom az idegen nyelvek iskolai oktatásából folyó eredménynek s így szertem annak a német nyelv enyhébb gimnaziumi tanítása vagy onnan való teljes kihagyása nem állná útját. Annak ugyanis szertem főokozója egyfelől a zsidó magyar журналистика óriási elterjedése, mely körülháozza az egész magyar társadalmat, még a legalsóbb osztályokat is, s gondolkodásával együtt nyelvet is reaoctroyálja olvasójára, s másfelől a nagy nemzetközi forgalom, mely az országnak legtögyökereesebb vidékeit s lakóit is összekötöttebe hozza az idegen emberekkel s nyelvekkel. Természetesen azért ebbe nem kell belenyugodnunk, nem kell a doigot, összetett kézzel néznünk, s ezt nem is teszi a mai iskola s különösen a gimnazium, hanem műveli a legbővebb mértékben a magyar nyelvet legszebben beszélt és író klasszikusaink nyomán a hazai nyelvet, a szeltem isteni igazát, igazat adva ennyiben Castellarinak A mi a többit illeti, Castellarnek annyival kevésbé volt joga (gy beszélni, mert Spanyolorszagra még mindig nagyon ráér, hogy tanuljon az idegenektől, mert babonáság és tudatlanságban népe parját ritkítja Európában. Kossuth mondása: *A nagy embereknek tövédek is nagyok*, — igen ráillik Castellarra is. Én újra ismétlem, hogy ma, a XIX. század alkonyán, a villamos közlekedés és előrehaladás korában egy nyelv és nemzet felvirágoztatására legrosszabb politika a struc politikája, a chinai elzárkozottság. „Népekre és államokra átalakító erővel csak a kultúra hat. A kultúra népirtó és egyúttal nemzetteremtő erő. Az erőszak által leigazott népek új életre kelhetnek még, de a melyeket a kultúra tett tönkre s olvasztott más fajokba és nemzetekbe, azok a népek meghaltak örökre s nem támadnak fel soha többé.” A kultúra pedig csak a szellemi közösségben fejlődik; minél nagyobb szellemi közösségben él egy nép a másikkal, annál fejlettebb a kultúrája, bizonyítja a régi görögök, a mai angolok példája. A külföldi művelt nemzetek kultúrpolitikája ma nem hogy nem követi Castelar elvét (hogy t. i. elzárna ifjúságát az idegen nyelvektől), hanem egyre erősebben szorítja az idegen nyelvek tanítását, sőt egyre szaporítja az idegen nyelveket is.

Íme a németek kötelezőleg tanítják gimnáziumaikban a francia nyelvet, némileg nagyobb terjedelemben, mint mi a németet s oly behatóan, hogy a francia klasszikusoknak Németországban alaposabb kritikai és magyarázatos kiadásai vannak, mint saját hazájukban s az is ismert dolog, hogy a román philológiának,

¹ A magyar nemzet története. Kijadja az Athenaeum. Előszó, 4. l.

² Akadémiai Értesítő, IV. évf. 566. l.

³ A közművelődési eszközök forgalma. Közgazdasági és közigazgatási Szemle, 1894. jul. 828. l.

miként megindító (Diez), úgy mai legtudósabb képviselői is németek. Pedig a németeknek nem áll ám se szellemi, se gyakorlati tekintetben annyira érdekében a francia nyelv ismerete, mint nekünk a németé, sőt óriási, a tudomány minden legkisebb mellékágában kifejtett tudományos irodalmuk teljesen nélkülözhetővé tethetné előttük a francia tudományos irodalmat (míg mi, fájdalom, mindezeket nem mondhatjuk el). De hát a tudásnak olyan természete van, hogy minél többet tud, annál inkább érzi, hogy keveset tud s annál inkább vágyik ismerete körét tágabbra terjeszteni! Ezenkívül tanítják a németek facultative az angolt, a realiskolában az angolt és franciát, — de egyes előrelátó politikusaik már az orosz, persza és chinai nyelv tanítását is kezdik pengetni,¹ s ha ez még ma csak a jövő zenéje, annyit már most is nyilván bizonyít, hogy a modern nyelvek tanítása a jövőben még egyre fokozódni fog.

S nezzük a francia középiskolákat! A franciák hosszú ideig híresek voltak arról, hogy nem szertettek utáni s idegen nyelveket tanúli (Zola mostanában is fölemlgette ezt Rómában); eltelve önmagukkal, nemzeti nagyságukkal, azt hitték, hogy a világ csak körülöttök forog, — legfőbb az angolok iránt érdeklődtek egy kissé. A németeknek óriási, a franciával versenyző, sőt azt itt-ott felülmúló szépirodalma, tudományos irodalma általok alig sejtve felődött ki; épügyet se vetettek a német közoktatásügy előhaladására, — s míg a németek egyre szorgalmasabban tanulmányozták őket, ők nem láttak túl a Rajnán, nem látták vagy nem becsülték eléggé a német államok katonai fejlettségét se. S az eredmény lett: Metz és Sedan! A csapás kiábrándította őket nemzeti elfogultságukból, észrevették elmaradottságukat s most már lázasan igyekeznek megismerni a szomszédot s a mit lehet, tanúli tőle. De persze ez nem ment könnyen; akarták gimnáziumaikban tanítani a német nyelvet és irodalmát, de nem voltak alkalmas tanerők, E hiányon a francia közoktatási minisztérium úgy igyekezett segíteni, hogy szegény, de jó tehetségű francia fiúkat államköltségen Németország különböző vidékeire küldött (Porosz, Bajorország, Ausztria, Schweiz) s fölkérte az ottani tanügyi hatóságokat, hogy helyezték el e gyermekeket jóra való családok körébe, honnan azok a középiskolába járjanak. Magaviseletről, előhaladásukról évenként az intézetek igazgatóitól felvilágosítást kért. Egy-egy növedéket több éven át künn tartott, hogy a német nyelvvel, szokásokkal, életmóddal alaposan megismerkedjenek, s a franciák törekvése sikerre vezetett; ma gimnáziumaikban a modern nyelvek kötelező tanítása jelentékeny helyet foglal el. Párisban és az ország keleti részén a németet, éjszakai az angolt, délnyugati a spanyolt, délkeleten az olaszt tanítják, heti 22 órá.²

A svédök mind a 3 nagy művelt nemzet nyelvét és irodalmát tanítják gimnáziumaikban, t. i. a franciát, németet és angolt, az első 17, a második 13, a harmadikat 12 heti órá.³

Az olaszok a francia nyelvet tanítják 3 osztályban heti 9 órá, az oláhok a gimnázium 7. osztályában 20 órá tanítják a franciát, heti 7 órá a három felső

osztályban a németet s facultative az olaszt. A szerbi gimnáziumokban a tanúlok szabadon választhatnak a német és francia nyelv között, de aztán a választott nyelv tanulása az egész gimn. pálya alatt kötelező; tanítása a II. osztályban kezdődik s fel a VIII. osztályig átlag heti 4 órá keresztil folytatattik.¹

Ha látjuk, hogy kis és nagy nemzetek egyforma buzgalommal űzik a modern nyelvek tanítását, joggal következtethetjük, hogy ezt azért teszik, mert azok ismeretét a művelt osztályokra nézve szükségesnek, nélkülözhetetlennek tartják. Hát még mennyivel szükségesebb, nélkülözhetetlenebb az a szellemi élet vezéreire, a természet és embervilág titkainak buvárlóira nézve, hogy a tudományoknak ma már valóban óriási mezeján tájékozhatssák magokat s a lázas gyorsasággal előrehaladó tudományos fejlődéssel lépést tarthassanak, az újabb vívmányokat, buvárlatokat megismerhessék és saját tanulmányaik érdekében értékesíthessék! Ezel talán megfeletem arra az elvenetresre is, mely szerint «a világ legnagyobb tudósai, németek, franciák, angolok, azt hiszem, kevés kivétellel nem beszéltek egyéb nyelvet hazajok nyelvén kívül (legfeljebb a klasszikusokat).»

(Folyt. köv.)

Rácz Lajos.

TÁRCA.

A protestáns templom-építészeti stíl.

III.
A keresztény templom-építészet liturgiái szempontból.

A keresztényen istenisztelet története az általános egyháztörténelemnek kiegészítő része. A cultusban nyer kinyomtatott azon lelki physiognomia, mely bizonyos korszakok és népek egyházi fejlődését és egyházi öntudatát jellemzi. A liturgia fejlődésének főbb mozzanatai azért rendszerint összeesnek a főbb egyházi mozgalmakkal. Így az őskereszténység a lelki szükségletekből eredt új alkotások időszakára. Erre következett a szabályozó, stílyalás, az előbbi alkotások más mellékhatásait megisztító munkálkodás kora, melynek eredménye egyrészt a görög keleti egyház cultusdrámája, másrészt pedig a római egyház miséje.

A reformatió az öt megelőző idők liturgiái fejlődésével kritikailag ellentétbe helyezkedett, de általa képviselt, nézetek és vallási eszméknek teljes liturgikus formáját illetőleg nem juthatott még egységre. Ezen egységes forma megtalálása, valamint ebből, mint egyik alap feltevéstől kifolyólag, az egységes protestáns templom-építészeti stíl megtalálása, valószínűleg a közel jövő feladata.

A liturgiának helyes és egységes alapra való fektetése tisztán a hittudósok dolga s azért itt csak azon befolyásról szólhatunk, a mit a történeti cultus-formák gyakoroltak a templomnak, mint cultushelyiségnek formai kiképzésére.

Az antik bazilikák már formája, illetőleg hármas tagozata alkalmassá tette a keresztény isteni sztelet tartására. A papság helye lett az apszis, most szentély (tribuna, sacrum, sanctuarium), a középső, oszlopos folyosóktól körülvetett nagy csarnok a megkeresztelkedett

¹ Az új kor fejlődésmentese előbb-utóbb oda vezet, hogy nemzeti jóléti érdeke úgy állunk, mint szomszédainknál nemcsak az orosz, hanem a többi fontosabb ázsiai nyelvek ismeretének általánosabb elterjedését is meg fogja követelni. H. Klinghardt, Das höhere Schulwesen Schwedens, Leipzig, 1887. Vorwort.

² Findzy E.: A francia középiskolák multja és jelene, ismertette a Sárospataki Lapok 1890. nov. és dec. számaiban.

³ Klinghardt: Das höhere Schulwesen Schwedens, L. 34—37.

¹ Anton Schmitter: Die Mittelschulen in Serbien. Unsere Zeit, Jahrgang 1891, Bd. II. S. 374. — Az olasz és oláh iskolákra vonatkozó adatokat Berghoffer József fűmelt áll. főgimn. igazgató és Janesó Benedek budapesti főgimn. tanár urak szives közlése alapján adom.

gyülekezetet, — balra a nőket, jobbra a férfiakat, — az előterem (narthex) pedig az intim jellegű vallásos ünnepélyekből még kizárt, meg nem keresztelteteket (katechumenek) és a könnyebb vezekelőket fogadta magába. Az előudvarban, az időjárás viszonyosságainak kitéve, a nehezebb vezeklők helye volt, kik itt a belépőket az értük való könyörgésre felkérni tartoztak.

A főhajóbal a kissé emeltebb helyű szentélybe a diadal ívű kiképzett oszlopzatok galérián át lehetett jutni. A szentély közepén volt az u. n. confessio — vagyis a martírok sírja felett emelt sarkophaszgerű oltár (mensa, ara, altare). Midőn a főhajót az apszistól kereszt-hajóval választák el, az oltár a két hajó keresztelése által képezett négyszög közepére helyeztetett, négy oszlop által emelt baldahin alá (ciborium), a profán szemek elől függönyök által eltakarva. Az oltár előtt, de még mindig emelt helyen (solea) az alsóbb papság ülései voltak, a főhajótól korláttal (lectionarium) elválasztva, melynek baloldalán az evangélium olvasó-, jobboldalán pedig az epistola olvasó-tám volt alkalmazva. Balra az oltártól állott az áldozat elkészítésére szolgáló asztal (oblacionarium), jobbra a lelkesek öltöző szobája (diatonicum), a templomhoz kapcsolt mellékhelyiség pedig az egyházi szerek megőrzésére szolgált (pastoforium). Az oltár megett emelkedettebb helyen (kathedra) ült a püspök, presbiterektől és diakonusoktól körülveve s mintegy Jézus hajóját kormányozva.

A hosszúkás négyszögű alaporma mellett köralakút csakis a baptisteriumoknál és a sirkápolnáknál lehet találni, a római fürdőépületek és mausoleumok szolgálnak mintául ezekhez. De köralakú templom a nyugati egyházban később is csak kivétel volt. Mert itten a szent mise áldozat eszméje következtetés és teljes kivétel nyert az istentiszteletben, a melynél a papság volt a közvetítő, az oltár a szent áldozat helye, a templomnak pedig egész szerkezetében és tagolásaiban alkalmasnak kellett lenni arra, hogy a gyülekezet a szent cselekvényt minden részében figyelemmel kísérhesse. Ennek a bazilika igen jól megfelelt, mivel messzire látható oltára az egész építménynek is súlypontját képezte s maga körül a szent cselekvények teljesítésére várakozó papsággal a vele szemben levő egész gyülekezet figyelmének és áhitatának tárgya volt.

Keleten azonban a kifejlődött központos alaporma (bizanti stíl) lett a görög keleti egyház cultusának hí kifejezője, mintegy színpadul szolgálva azon mistikus, allegoricus cultusdráma számára, melynek főtárgya a golgotai áldozat. A kupola által még magasított középső tér, mint különben is a legtagasabb, nyeri az építészeti túlsúlyt, mintegy hatalmas nézőteret képezve, mely mellett az oltárt befogadó helyiség színpaddá tőrül. A kupolát hatalmas pilérnek tartják, a kisebb oszlopokat inkább az oldalfalak élénkítésére szolgáló galériákat díszítik, mely utóbbiak a keleti egyház által elkülönített nőgyülekezet üléseit foglalják magukba.

A görög keleti templom belsejében jellegzetesen fel tűnik az oltárhelyiséget egészen elfedő képes fal; jobbra látható azon Krisztus, balra Mária, körülöttük az apostolok és szentek csoportja, arannyal és drága kövekkel ékítve. A képes fal előtt, a főterőt alacsony korláttal elválasztva, van a cultusdráma színhelye, a melyen két oldalt elő gyertyák világánál végzik a papok és diakonusok a szent cselekvényt. Melletti áll az éneklők kara. Ezen térből három ajtó nyílik, a középső — a királyi — csakis a papság számára szolgál.

Az oltár helyiségben balra az előkészítő asztal, jobbra a papi öltöző, közepén pedig az oltár van, utóbbi a szent sirt jelképezve. Cultushelyiséggé csak az u. n.:

„Antimensium” oltártakará ráborítása által lesz, mely leplen Krisztusnak sirtáteleve van ábrázolva s négy szegyleti egyikében valamelyik martír reliquiát kell tartalmaznia. Csakis ezen antimensiumnak az oltára való borítása szenteli meg a templomot.

A bizanci modor minden igyekezet mellett is csak complicált és nem világos alap formákat hozott létre s azokból már tovább nem fejlődhetve, meg kellett állapodnia. A bazilika ellenben egyszerű formájában is a további fejlődhetésnek életképes csírát hordva magában, mintául szolgált a german népek friss alkotó szellemének az alaporma további művészi tökélyesítésére.

Ezen alapformát, mely kezdetben úgy a keresztény gyülekezet háza, — mint a szent áldozati hely eszméjének megfelelő, képezé tovább a nyugot római egyház a román és gót ízlesben, az Isten háza minden részének egységes összhangban azon eszmenek architectonicus megtestesítését ábrázolva, mely a keresztény egyházat az ő kulturhivatásában vezeté, hogy i. i. minden szétágazó erő az Isten országválal identikus egyháznak ideális céljaira egyesítessék. E két stíly finomul érzett, szívvel kidolgozott, csudálatos teljű építményei, az anyag korlátait mintegy lerontva, híven jelképezik a testieket a léleknek alávető, a világot idvezítő keresztényiséget.

De ezen általános keresztény jelvény kivül már a történelmi katholicismust jellemző vonások is kezdenek feltűnni. Az Isten háza mindinkább egyoldalúlag a szent miseáldozat helyévé alakult, s alaprajzáját kezdve a torony csúcsáig minden részében a keresztmotívumot viszi keresztül; a predicatio csupán előkészítő jelentőséget nyert, ezért a szöszék a hajóban előbbre tetették, az oltártól jobbra az evangéliumi oldalra, jelölő annak, hogy a predicatio csak az evangélium magyarázatának kell lenni.

A térbeosztásban mindinkább kinyomatot nyert a keresztényiségnek klérusa és népre való szétválasztása. A kereszthajó középrészé által a papi chorus bővítették meg, sőt az oltár hátra is tetették az apszisba, s a fő- és kereszthajó keresztelése alá egy másik oltár — a „nép-oltár” — állítatik fel, s így az istentisztelet helye maga is jelzi azt, hogy a cultus áldozati szolgálatból áll, a népré végezve, de nem a nép által, s papi cselekmény az, és nem a népe. Később az oltárok száma igen megsaporodott, rendszeren azonban egy főoltár, és két mellékoltár van. Az oltár jelentőségét emelik a reliquiák, de szentsége főképen a szent oltart rejtő ciborium. Eleinte e celnak egy külön díszített hely szolgált, a „tabernaculum”, mely később az oltár hátfalában nyert helyet s ottan a kereszt rátetele által jelöltetett. A katholicus templomokat jellegzi még a gyónószék, mely többnyire a templom hajójában a fal mellett foglal helyet, továbbá a baptisterium, melyet vagy egy oldalkápolnában, vagy a bejárat mellett helyeznek el.

A templom belső térfogatának a reformatio elvei által megváltozott célrendeltetése szükségképen lényeges befolyást gyakorolt az egésznek formai alakítására. Miután a katholicus templomok teljes mérvben megfeleltek a mise-áldozatnak és a szentek tisztelete követelményeinek, épen ezen okból már nem lehettek megfelelőek az evangélikus liturgia megváltozott szükségleteinek. Ennél a lelkes szavának hallhatása a legfőbb követelmény. Ez korlátozza a templomnak méreteit, befolyással van a constructiók nemére, kivált a mennyezetére és a legfőbb súlyt helyezi a hallgató közönségnek a szöszék körüli csoportosítására, miért is a szöszék célszerűségi szempontból, de megváltozott jelentőségének is méltatásaképen, a templom főténgelyébe helyeztetik át.

Már a reformatio előtt megkezdődött a katolikus dogma és a klérus túlhatalma elleni harccal együtt a templom-alaprajzok átalakítása, a mennyiben a klérus a laikusoktól elválasztó keresztaháj eltűnik, a papi chorus jelentőségében veszt, a karzatok feltűnnek, melyek a prédikálásra szánt templomok különös sajátosságául kezdenek lenni. Közvetlen a reformatio után, annak követelményei önálló kifejezést még nem nyertek, mivel az evangélikus liturgia a katolikusok által felhagyott templomokban úgy a hogy berendezkedett. Új templomok építésénél igénykeztek ugyan a protestantizmus számára alkalmas alaprajzot találni, így a wittenbergai és hallei várkapóknál, továbbá Torgauban Luther szemei előtt; de ezen építkezések csakis a helyi szükségletnek voltak megfelelőek s a protestáns szellem azokban csakis azáltal tűnik ki, hogy a papi chorus elhagyandónak vélték.

Később az üdv fogalmának különböző értelmezésén alapuló különböző liturgia magában a protestantizmusban is két, egymástól eltérő építészeti felfogást eredményezett, melyeket röviden a lutheránusok és a reformatusok irányának lehet nevezni. A lutheránusok azt vallják, hogy Krisztus az oltáron, épügy mint a misében személyesen van jelen, nem azért ugyan, hogy feláldoztassék, hanem hogy élveztessek a kenyér és bor aváltozása nélkül. Ezért ezen irány hangsúlyozza a templom helyiségnek megszentelt hangulatát és azáltal, hogy az oltárt, mint különös cultushelyet, különös kiütetésben részesíti, közeledek a katolikus aesthetikai felfogáshoz.

A reformatusok viszont azt vallják, hogy a Megváltónak közöletése idelekben és igazságban, vagyis valóság-erkölcsi titon történven, azért az úrvacsorában Krisztusnak a keresztényi közöletet meglevenő lélek működik s az üdv elnyerése végett az egyesekre néve csak annyi szükségnek, hogy Krisztus egyszerű áldozatjának gyümölcsét a hit által sajátjukká tegyék. Azért ezen irány egy egészen önálló — a cultus-zokásokból levezetett és a protestantizmus lényegét visszatüközö templom-elrendezést kíván, melynél a gyülekezet is, mint a szentlélek hordozója, újabb aesthetikai momentumképen szintén számítassa jön.

A rivalismus, melybe a lutheránusok a katolikusokkal kerültek, midőn ezeknek már teljesen megért építészeti eszméit elfogadták, igen korlátoalta abbéli képességüket, hogy maguknak saját formákat teremtsenek. A volt katolikus templomok egyszerű elfoglalása által beállott tények kényszere némely oly berendezéseket is hozott létre, melyek a mai napig végzeteljesk maradtak az evangélikus templomépítészetre, mivel a hagyomány és a több évi megszokás folytán ez irányban elvesztették helyes érzéküket. Azon időben a szöszéknék és az oltárnak már fentebb jelzett állását el kellett tűrni s ezen körülmény idővel a kettő közti létrejött és a helyegységet előrontó rivalismus eredményezte. Szintén ezen időben ered a közönség ülőhelyeinek beosztása a kereszt és oldalhajókba, melynél a padosoroknak egymáshoz épszőgűleg való elhelyezése kikerülhetetlen volt, a mely térbeosztásnak nem aesthetikus volta és áhíttatol zavaró célserűtlensége kétségtelen, habár a legtöbb új templomnál megtartják e szokást.

A reformatusok már könnyebben felelhetnek meg azon feladatuknak, hogy világosan kifejezzent építészeti eszméiket sajátlagos formakban művészeti kifejezésre jutassák. Náluk az ige hirdetése lévén a fő, azért a szöszéknék és a gyülekezet a körül való szépséges csoportosításának kell a műépitmény kiindulási pontját képezni. Miután náluk oltár nincs, hanem Urasztala, azért itt eliesik a lutheri templomnak az egységes alakítást gátló kétféle tagolása, hol is az oltár és a szöszék majdnem

egyenlő joggal küzdenek az elsőségért. A reformatusoknál nem okoz aggodalmat, hogy a szöszéket az Urasztala megé, emeltekben helyezték el: a templom-helyiség főirányában. S ha még az orgona is ezekkel építészettelleg organikus kapcsolatba hozatik, akkor az építész feladata, a belső beosztást illetőleg, lehet legvilágosabb lesz.

(Folyt. köv.)

Katoná György.

Jefte fogadástétele.*

Azt mondja az Irás, hogy a *Jefte* anyja Az erény ösvényit könnyelműn elhagyta, S é miatt születte, — ki erős volt s bátor, — *Tó* földén lakozék, távol *Gileádtól*. Az anya búnéért, kit az Úr így ver meg, Számúzve töltötte napjait a gyermek. Hej, pedig szükség lett volna itthon rája: *Gileád* határit az ellen megszallja.

Hada jó reája az *Ammonitáknak*; *Gileád* vénei tanácskoznai járnak: Mint védjék magukat? — mert nagy az ellenség, S az lón a határozat: hívják haza *Jefte*! A jelölt vezérhez most követek mennek, Elmondják nagyságát a veszedelemnek, Kerlelik nevében egész *Gileádnak*, Menjen el velők a *sereg* hadnagynak!

Jefte nek szívében, mely régóta vérzett, Föl és le hullámzik, haborog az érzet: Most *hárjuk*, míg egykor idegenbe *küldték*, Miként a nagy bűnöst — megvetve számúzték. Idáj kísérete a gyalázat, szegény! S most jönnek érte, hogy hazajába térjen? Oh, hogyha engedne a bosszú szavának: *Gileád* vénei most hiába járnak! . . .

De mégse, de mégse! Légyen elfelejtve A régi bántalom! Érző szíve, lelke Utolsó perczéig szép honáért dobban, Hiszen oly gyönyörű napokat élt ottan! Gyermeki emléki ismét feljűlnak: Ott áldta először nagy nevét az Úrnak, Ott jatszott vidáman, bájos földén nőtt fel, Kergette a lepkét — vig gondatlan fővel . . .

. . . És győzött az angyal a *Jefte* lelkeben: Kiséri családja, *Gileádba* mégven; Buzdító szavára növekszik a *sereg* S vitézi szívében új, bátor vig csereg. Jöhet már az ellen bájos *Gileádra*, Ha veszni akar, azt ottan feltalálja; Aki a győzelmet az igaznak adja, Az Úrnak nevében indulnak a harciba.

Fogadást tón *Jefte* az ég Istenének: Hogy ha a csatából győzelemmel tér meg, Ki háza ajtaján legelőnek lép ki, Győzelmi hálából feláldozza neki! . . . Rettenő lett a harc, patkább foly a vér, Elöl mégven *Jefte*, a gyóztoben vezér, Utána a *sereg* bizalommal telve . . . Fut már az ellenség üzve, megverve.

* Mutatvány szerzőnek a "Szőszéknék képek" című sajtó alatt lévő műveiből, a mely a "Jézus élete képekben" mintájára készűl s 60 kr-ért lesz kapható, Budapestben Hornyánszkynál s a szerzőnél Békéscs. Melegem ajánljuk.

Örvendez Gileád, csak a vezér sápad,
Mind a két oreaján felhőzik a bánat:
Egyetlen leánya közel feléje,
Győzelmi koszorút lengetve kezébe'.
Az atya megrendül, leroskad a porba:
— Győztem és ime, én vagyok letiporva:
Szerető szívében mérhetetlen gyász van,
Nincs erre a sebre balsam Gileádban:

Megtudván a leány, miért búsul atyja,
Ráborúl keblére és úgy vigasztalja:
— Ki néked győzelmet adott ma a harcban,
Mit neki fogadtál, tehelyetted *tarlom*;
Szolgálok az Úrnak, légyen Neve áldott,
Hogy érdem engedte ezt a boldogságot!
Ne hullasd könnyeid, ne sráknózd értem,
Az Úrnak egyháza *less* a vőlegényem!

... Szent papok körében él a Jefte lánya,
Elföldi, elrejtji a szent sátor szárnya;
Lelkéből a világ gondjait kihalva,
Szűzies szívének érintetlen — hamva.
Az évek négy napján Gileád leányi
Hős Jefte lányához oda szoktak járni:
S tisztelven a szűzet, — míg könnyeik hullnak:
Szívökben halával adóznak az Úrnak!

Jámbor Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Lelkészs-értekezlet Bodrogközön.

A bodrogközi ev. ref. lelkeszek f. hó 4-én tartották meg évi szokásos értekezletüket Király-Helmecen. Az értekezlet jelen volt összesen: 18 lelkesz, 3. segéd-lelkesz, egy tanító. Elnök: Keresztúri József személyeni, jegyző: Komjáthy Gábor szentesi lelkeszek voltak. Jól eső örömmel töltötte el lelkünket azon tapasztalat, hogy a bodrogközi lelkeszek közül csak *keő* maradt távol, azok is betegség miatt. Hanem már az a legnagyobb mértékben leverőleg hatott reánk, hogy világi egyén egy sem volt jelen. Pedig a mi prot. egyházunkat világiak és egyháziak közösen alkotják, sőt a fő a világi elem. Hogy az ebbeli hiány kit terhel, nem kutatjuk, nem akarjuk kutatni, csak annyit jegyzünk meg, hogy jövőben ne csak az a lelkesz tartozzék gondoskodni értelmes és tekintélyes világiaknak meghívásáról, ki a házigazda szerepét viseli, hanem lehetőleg minden lelkesz. S nehogy egy más tekintetben a világiaknak nagyobb számban való megjelenése *nehézségeket* támasszon, törekedjék a lelkesz-értekezlet arra, hogy minden világi tag *rendes* tagjává legyen az értekezleti körnek.

Az értekezlet a renovát s nagyon izléses templomban tartottat meg. A 37. dics. énlékése után, elnök buzgó imában kérte Isten segédjét mindennemű, de különösen értekezleti munkánkra. Aztán megtartotta elnöki megnyitóját, mely egy részről visszapiantás volt az elmúlt egyházi évrre, másrésztől rövid áttekintése a jelennek.

Az érdem elismerésének igazi meleg hangján emlékezett meg elnök beszédjében elhunyt, mindnyajunk által forró szeretett esperesünkről, Kopré Ferencről. Indítványozta, hogy emléke jegyzőkönyvünkben is örökíttessék meg. Értekezleti gyűlés indítványt magáévá tette — bár fájdalommal, — mert elhunyt esperesünk emlékének megörökítésével arról a pótolhatatlan veszteségről is történeti feljegyzést tesz, melyet esperesünk elvesztése alkalmából

kétszeresen fog érezni egyházmegyénk. Kik életében egy vagy más tekintetben kifogásolták őt, most halála után lesznek kénytelenek belátni, hogy mije volt ő egyházmegyénknek; mígvé tette őt az a legkisebb dolgokra is kiterjedő gondossága, figyelve.

Hasonlólag az igazi ragaszkodásnak bizonyága volt az is, hogy az elnök az idegenben betegekedő egyházmegyey gondnok úrról is megemlékezett s indítványozta, hogy értekezlet, összejövetele alkalmából, üdvözölő levelet küldjön hozzá. Felesleges is talán említenem, hogy az indítványt tetstől őt.

Az elnöki beszéd záradéka különösen csapta meg fülünket, nevezetesen, hogy a jelen gyűlés tárgyaül semmit sem tűzött ki. Kérdjük, *miért?* Nem volt mit? Akkor felesleges is lett volna össze is jönni. Vagy . . . vagy . . . nem is tudunk kérdezni sem Pedig volt tárgy annyi, hogy el nem végezhetők. Maga az elnök úr is felvetett ott a gyűlés színhelyén egy igen-igen fontos kérdést, az a-zemleplni lelkeszi özv. árva gyámтар ügyét, a mely közvetlen-közérlő érdeklé az értekezlet minden tagját.

Meg is indult volna felelete tüstént az érdekes vita, ha Réz László s-lelkesz az elnöki megnyitóval összeköttesben egy — az előbbinél előbb tárgyalandó indítványt nem tesz. Ez az *volt*, hogy az értekezlet a legközelebbi egyházmegyeyi közgyűléstől kérje, hogy elhunyt esperesünkre, Kopré Ferencnek emlékére ünneplést rendezzen, még pedig lehetőleg azon egyházmegyeyi gyűlés alkalmával, midőn az ujonan elvasztandó esperes hivatalát elfoglalja. Egy ily emlék-ünnepe rendezése méltó az elhunyt nagy férfúhoz, mert benne egy minta egyházi kormányzó, egy klasszikus mértéktelenség s talán az igazi tipikus prot. papok utolsóinak egyike mult ki. Indítványt értekezlet egyhanguslag tette magáévá!

Ez után az elnök által felvetett kérdés felett indult meg a vita. Elsőnek Öbley János szólat fel. Kijelentette, hogy ő a tár felosztásba mellett foglalt állást. Hanem van egy akadály. Az nevezetesen, hogy már van két özvegy és néhány árva, kik jogigényét tartanak a tárhoz. — Ó, mint az egyik özvegy fia, — a másik özvegy fiával közösen megállapodva — azon indítványt teszi, hogy oszlattassék fel a tár; minden lelkesz s az özvegyek is, kapták vissza befizetett összegüket, *lehetőleg* kamatostól; az özvegyek részére az egyházmegyey által megállapítandó három évi segély adassék ki. Ebben az esetben az özvegyek is beleegyeznek a teljes felosztásba. Pro és contra folyt a vita, melynek eredménye a következő három megállapodás lett: 1. *oszlattassék fel a tár s minden lelkesz kapja vissza befizetett összegét s rendelkezék vele önmaga.* (Sok ok — melyet ilt tárgyalni nem lehet — szól a mellett, hogy ezt az elvet ne mondja ki az egyházmegyey, hanem igenis azt, hogy a felosztás alkalmával egyenesen az orsz. özv.-árva-gyámtarba fizetessék be); 2. *minden lelkesz s így a jogigényeül bíró özvegyek is kapták vissza kamatostól befizetett összegüket s az így megmaradt pénzből elégitlessenek ki mellányosan az özvegyek és árvaik.* (Sokkal keresztényebb az Öbley indítványa. Egyik ember hordozza a másinak a terhést); 3. az alapítványok hova fordítására nézve *kérdeztesse meg az alapítók; ha azonban ök nem rendelkezének, fordítassék az egyházmegyeyi közgy. pénztár javára.*

Ezzel összefüggésben felolvastottat az orsz. lelk. özvegy-árva-gyámтар alapszabály-tervezete is. Értekezlet örömmel adott kifejezést az alapszabály tartalma, elvei felett; s néhány módosítás megtetele után örömmel veti alá magát.

Komjáthy Gábor lelkesz hivatkozva az önképzés szükségére voltára; de ezzel szemben hivatkozva a prot. papi szegénységre is: indítványozta, hogy évi 1 frt

tagsági díjfértés mellett alakíttassék könyvtár; tüzessék ki evenként egy-egy pályakérdés, egyik évben egyházi beszédre, másik évben tudományos értekezésre Indítvány elfogadott; a könyvtárra vonatkozó részletesebb intézkedés a jövő értekezetre tüzetett ki; a pályakérdés azonban most kitűzetett — egy milleniumi egyházi beszédre.

Ezenkívül több gyakorlati kérdés került megbeszélésre. Az idő nagyon előhaladván, az előnk berekeszti a gyűlést annak kijelentésével, hogy a jövő értekezlet Lácán fog megtartatni.

Az értekezlet után a „Rigó” vendéglőben — a Körössy György felkész ígazi, szívélyes házi gazdasága mellett — közeledt volt. Itt már a küszöbön lévő esperes-választás is szóba került. Elbírálni nem vagyunk hivatottak senki meggyőződését; de egy megjegyzésre feljogosítottak éreztük magunkat egyéni szabadságunknál fogva; ez az, hogy a mai időben oly fontos állás betöltésénél, mint az esperesi, kell, hogy elvek legyenek az irányadók. Három elv állítható fel. — Kik abban látják a szükségét, hogy a nagy társadalommal szemben méltóképpen reprezentáltsunk magunkat, szemeljenek ki ilyen embert; van ilyen. — Kik azt hiszik, hogy erős egyház-kormányzóra van szükségünk, kinek ideje is, tehetsége is van ehez, ilyen szemeljenek ki; ilyen emberünk is van. — Kik az igazi prot. papot óhajtják a bizalmi állással megistelni, kire ráillik e szép jelző: isten kegyelméből való pap, — ilyen szemeljenek ki; ilyen is van. E három legyen irányadó, semmi más.

Különbön az isten áldása legyen minden munkánknak.

Réz László.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Figyelmeztetés.** Miután ismételt felszólítások és viszont tett ígéretek dacára, ismét nagyon sokan megfélekedtek a hátrálékos előfizetési díjak beküldéséről: felszaporodott költségeink miatt kényszerítve vagyunk azokat a többször emlegetett postai megbízás útján szedni be.

A „Sárospataki Lapok” kiadóhivatala.

— Az egyházipolitikai törvényeket, mint halljuk, okt. 1-én szándékozik a kormány életbeléptetni. A belügy-miniszter külön ügyosztályt létesített az állami anyakönyvezetés számára. Az új ügyosztály vezetésével Lukács György miniszteri titkár biztosított meg.

A Baldácsi alapítvány ügyében június 5-én tanácskoztak a protestáns egyházak képviselői. Az alapítvány igazgatóságának az a jelentése, hogy a 100,000 frtnyi költsöntartozás már teljesen le van törlesztve, öröndetes tudomásul vétettet, valamint az is, hogy ebben az évben 38,545 frt bevételi többlet várható. Az igazgatóság javasolta, hogy ebből az összegből a kerületnek rendes osztalékképpen fizessenek ki 2500—2500 forintot, rendkívüli osztalékkül pedig 500—500 frt; 2000 forintot fordítsanak rendes tőkésítésre, 3545 frtot pedig irányozzanak elő 1896-ra átviendő pénztári maradványra. Az igazgatóság javaslata elfogadott. Gyűlés után közös ebéd volt a Pannóniában.

— A „Religio” című róm. kath. lapban Szerencs plébánusa, *Paszlatsky Sándor* nyílt sikkal támadta lapunk 19. számának „A nagy igazottság idején” című vezércikke ellen. Kelletlenül végezhette e munkáját, mert olyan nehez menett a bizonytalanság szerkezetű mondatokba gyűrte be lapunkra, a prot. irodalomra s az egész protestantizmus szellemére, céljaira, a kath. egyházra s a kormány-

politikára stb. vonatkozó gondolatait, hogy dolgot ad azoknak teljes megértése — talán neki is. Szerencsének tartja — úgy látjuk — ha „a hiszszakadás mesterei a dölyfőség gyakorlásának és a józan engedelmesség elűzésének mámoriból” (!) „az irodalmi kitérések zajongó hullámverésével zablaják” az sziklavárát, melyen a pokol kapui sem rehetnek diadalmat.” A sziklavár — persze — Róma s a róm. katholicizmus, a pokol kapui pedig bizonyosan ni vagyunk. A mi támadásaink őket az egyház iránti nagyobb hűségre sarkalják, mert — mint megint sajátos zamattal mondja: „az ellenségeskedés ott jelentkező szorgos istápolásának villám-zóráról felhőből szokott lesülni katholicus igazaink védelmezésének munkás szeretetre buzító szelid napja.” — Aztán elmondja, hogy „Sárospatakon oly nagy, ha nem nagyobb és erősebb a kath. egyház szervezete és hitelnevelő gyűlölete, a milyen a mult századok vitairóinak dörgedelmes szavú, katholicist elevenen nyuzni kész könyveiben” (!). Meg szebbetek is tud mondani. P. o. hogy mi tankönyveinkben rendszeresen üzzük a katholicizmus kisebbítését; hogy a társadalmi életet megmételjezzük; hogy a kormány-politika hasonló uszálghordozói vagyunk s a nép igaz javát urval-esapó törkévések előharcosaiként szereplünk; türelmünk, szeretetünk, mások jogai iránt való tisztelünk — 0. — A tisztelendő úr, ha jól tudjuk lapunk állandó olvasója, s mint ilyen tudhatna, ha akarná, hogy mi — igenis — elvi ellenfelei vagyunk a róm. katholicizmusnak, de nem gyűlöli. Szerencsétlenségnek tartjuk hazánkra s ennek bekéségére néve, hogy országos törvények ellenére, egész szervezeten jár-kél itt a jezsuita sereg, a melynek — ezt a plebánus úr sem tagadja bizonyosan — nyilván bevallott célja az eretnekek kiirtása. No, kérjük szépen, mi lehet ehez képest a mi gyűlöletünk, a mi szeretetlenségünk stb? Szerencsétlenségnek tartjuk — szinten nemzet szempontról — hogy a papaság előbb való a róm. kath. híveknek, mint az ország törvénye; Agliardi nagyobb nekik, mint az alkotmányos kormány s egy-egy pápai bulla szentebb, mint a király által megpecsételt törvény. Szerencsétlenségnek valljuk azt is, hogy a modern állam haladását meg osztály-gyűlölség szításával is képesek akadályozni s kevély álmaik s a hatalom biztosítása végett furlangosan kiesztet dogmáik miatt rendszeresen úzik a lélekvasárlást a bölcstől a sírig s készek pénzlet, ígéretekkel, hivatalokkal elcsábítgatni a más vallás-felekezetek gyöngébb tagjait s betolakodnak a családba s — szintén az egyház céljaira való hivatkozással — megbontják ott a szeretet kötelékeit, iskoláikban pedig imádkozni tanítják az ártatlan lelkeket az egyház ellenségeinek romlásáért, a mint azt a s.-a.-tíjhelyi hivatalos szívnallás is igazolja. És könyveik?! En istenem, még Önök mernek hivatkozni a mi könyveinkre; hat nem olvasta-e a Tiszt. úr lapunkból is, hogy mit tanítanak Önök rólunk, egyházunkról, ennek eredetéről, reformátóirainkról stb.?! Igaz, azt is szerencsétlenségnek tartjuk — ezt is említi Szerencs buzgó plebánusa — hogy főpapjaink dúsálnak a vagyonban s egynek egynek több évi jövedelme van, mint az „Emke”-nek, vagy mint a mennyi államségélyben részesülnek a prot. felekezetek. Hol van az a modern állam, a mely eltűrné ilyen egyenlőtlenséget, enyi képtelenséget s elnezzé, hogy azok a roppant javak miként jutnak olykor olykor tékozi kezére s válnak a békéltetés forrásává?! Szerencsétlenségnek tartjuk, hogy Önök Tisztelendő uraim önleltség s bizony törvényesen vannak egyttal sok erkölcsatlenségre is rákényszerítve. Hiába! Az unokahogokat, a testvéreket, a szép rokonokat ma már nagyon ismeri a világ s azt is tudja, hogy a coalibatus sincs Istentől, hanem csak a hatalom biztosítása végett. VII. Gergely kártyáiba is igen

belát már a modern ember!! — Szerencsétlenség lapunk szerint az is, hogy Önök még mindig latinul miséznek s a nemzet magyarosító törekvéseinek akaratlanul is útjában állanak — a római pápa és az istenített egység kedvéért. — Így s ilyenekben vagyunk mi ellenfelek, elvi ellenfelek, de nem gyűlölők. A Beüthyeket, a kik a „Mehr Licht“-et olyan hatalmas követéletek a 40-es évekből, ma is tiszteljük, s a liberális r. kath. embert ma is szeretjük; de a kik *kiáltásunk szükecske voltál predikáljál s elpusztulásunkat naponta imádkoznak*... nos hát szabad legyen azokat továbbra is sajnálnunk és azok ellen minden tisztességes fegyverrel küzdenünk; különben pedig, *mint keresztény felebarátainkat* (ez a mi hitvallásunk!) szeretnünk. Így ítéljen meg minket Szerencsésanusa, mert lapunk nyomán nem ítélt minként igazságosnak, legfőkébb csak haza beszélhet — ő tudja miért. Különböznék pedig a legrövidebb idő alatt szolgálni fogunk nehány kitűnő adattal arra nézve, hogy miként értelmezik a plebanus urak a keresztény testvériséget és miként apólják a békességet a családban, a községben s a szélesebb körű társadalomban és — no meg az irodalomban is!!

— **Négyszáz nepiskola** felállítását határozta el a törvényhozás a millenium alkalmából. Az új közoktatási miniszter ezt a határozatot megkísérel végrehajtani s már ismételve utasította a tanfelügyelőket, hogy minden kövessenek el az iskolák szervezésének gondos és lehetőleg gyors megvalósítására.

— **Az évzáró vizsgálatok a miskolci ev. ref. felsőbb leánynevelő intézetben** a következőkben tartatnak. Június 23-dikán az ének- és zenevizsga; még pedig délelőtt 10 órákor a kezdők elméleti és gyakorlati zongoravizsgálata; délután 3 órákor összhangzatos énekek és dalok előadása s a haladók zongorajátéka. Június 24-dikén, két küldöttség előtt az elemi előkészítő osztályok vizsgálata. Június 25-én az I. felső osztály, június 26-án a II. felső osztály, június 27-én a III. felső osztály, június 28-án a IV. felső osztály vizsgálata lesz. Az elemi 1., 2. dik osztály vizsgálata, saját termében, délelőtt 9 órától déli 12 óráig; az elemi 3., 4. dik osztályok, valamint a négy felső osztály vizsgálata az intézet nagy termében, naponként délelőtt 9 órától déli 12 óráig; délután 3 órától 7 óráig tartatják. Ezekre a napokra a szülőket, gyámokat s a nevelésügy barátait, az intézet előjárósága nevében tisztelettel meghívom. Miskolc, 1895 június 1. *Tóth Pál*, igazgató.

— **Br. Vay Bélánál a hordsomegyei zsidóság** 250 tagú küldöttsége tisztelettel Alsó-Zsolcán, *Dr. Genesi Soma*, a miskolci zsidó hitközség elnöke fejezte ki a zsidóság halálát a főrendiház aelőlkébe iránt azért, hogy a recepcióról szóló javaslat elfogadását döntő szavazatával keresztül vitte. Br. Vay B. válaszában kinyilatkoztatta, hogy szavazata természetes folyománya volt negyedfél tízedet vallott és gyakorolt politikai elveinek, a melyek érvényesülésétől várja szeretett hazánk felvirágzását.

— **A szerencsétlen véget ért gicsei ev. ref. lelkesz** halálának oka felől az illetékes saját feljegyzéseit küldte be lapunk szerkesztőségéhez az elhunytak testvére. A közlésre szánt adatokat eltesszük szomorú emlékül, a vérző szívű testvér kívánságára csupán annyit jelentvén ki, hogy a K. F. öngyilkosságának oka — az ő saját szíve vallása szerint — boldogtalan házasság volt és semmi más.

— **Tanítói értekezlet Bánócon** A „felső zempleni ev. ref. tanító-egyesület” abarai főkköre f. hó 5-én, Bánócon tartotta meg az évi értekezleti gyűlést. A kitűzött időre a tagok kivétel nélkül mindnyájan megjelentek. Mindjárt az ülés kezdetén lehetett látni, hogy az egybegyűlteket

komoly cél vezeti fáradságos munkájuk kötelességű végzésében; látni lehet az ünneplés arckifejezésekből, hogy e napot munkás életök napjai közül azokhoz számítják a tanítók, melyeken szellemi tőkék gyarapítására s így a tanítgy előbbvitelére igen sokat tehetnek. És ki ily remélt, reményében nem csalódott. Az ülés d. e. 9 órákor kezdődött. Első tárgya a kör jegyzőjének megválasztása volt, mely aláírása a közbizalom *Fübián István*, vásárhelyi ref. s-tanított emelte, ki benne helyezett bizalmat meleg szavakkban megköszönvén, a jegyzői tollat átvette. Ezután a helybeli tanító, *Sollész Károly*, gyakorlati tanítása következt, mely nem volt ugyan csekély hibákkal ment, de lényegében jól sikerült. Az ülés tárgyai közül *Bán Lajos*, abarai tanító, és *Fübián István*, vásárhelyi s-tanító értekezése tartalmazott igen is figyelemre méltó dolgokat. Ban „Az irvaolvasás tanítása,” Fübián pedig „A magyar nyelv tanítása tőrtájki népiskoláinkban” című teleről értekezett. Első elismeréssel megdicséretet, míg az utóbbi munka, az abban foglaltak szélesebb körben való terjesztése céljából a megdicséresen felül, a közgyűlésen való felolvasásra is érdemesítették. Az indítványok hosszú sora következett ezután, melyek közül nagy lekedés között fogadták el Fübián azon indítványát, hogy a kör Nagytiszt. Fejes István úrnak, a f-zempleni ev. ref. egyházmegye esperesévé történt megválasztása felett érzett örömet jegyzőkönyvileg is fejezze ki. Nagytiszt. Fejes úrnak a tanítgy terén szerzett érdemei s a tanítók iránti szeretetének kimutatott jelei oly nagyszámúak, hogy a tanítók csak halás ragaszkodással adózhattak mélyen tisztelt esperesüknek, ki ugy hivatalos, mint egyéni magatartásában paratlan jóindulatot tanusít a tanítók érdekeinek előmozdítása vegett. A hangulat mindvégig tanítókhoz illő komolysággal volt, s az érdeklődés általános. Csak tartson tovább is így!

F. J.

— **Az erdélyi ev. ref. egyházkerület tanári május 29-ikén Szászvároson tartották meg az évi értekezletüket.** *Gr. Kun Géza* főgondnok megnyitó beszédében a középiskolák fontosságát fejtegette s azok fejlesztését hangsúlyozta. Utánna *Simon Ferenc* igazgató tartott megnyitó beszédet, melyben különösen a tanár egyéniséggel foglalkozott s ezzel kapcsolatban a gyűlésen hozandó határozatok fontosságáról tett előterjesztést. Szintén ő adta elő a szászvárosi kollégium újabb 15 évi történetét. *Makkay Domokos*, Varga Ottó „Magyarország története” című tankönyvét ismertette, *Váró Ferenc* pedig előterjesztést és indítványt tett arra nézve, hogy miként állítsák ki a kollégiumot értesítőket a millenniumra. Érdekes munkálata külön füzetben is meg fog jelenni. Másnap az *övegy-árva-gyámintézet* sorsát döntötték el. Az értekezlet egy része a gyámintézet *segélyalap* címen továbbra is fenntartani kívánja, de a többség a felosztást határozta el s egy szavazat többséggel kimondták, hogy az *övegy-árva-gyámintézet* alapítókéje az egyes kollégiumok között az országos nyugji-intézet életbelépésekor felosztandó.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

P. M. A könyv tárgya kissé távol van attól, hogy mi is foglalkozunk vele. A törekvést a közelebbi hozatalra nézve látjuk s majd megmondjuk még az ismertetés sorsát. — Sz. A. Ez is időszerű, de mást reménylenünk. Köszöntérem. — A. K. A folytatást szívesen várjuk. — Z. J. Kötelességszerűleg bannak vele. Szeretjük, ha a bíráló szorosan a tárgyul maradnak s nemnél inkább cleveland vagy tévedések tisztázása körül foglalkodnak. Az a bizonyos papválasztás igen jelentősé váltathat főiskolánk történetében. Hogy itt történt-e valami a felsőbbek részéről? — az nem tudjuk; szeretjük híni, hogy igen. — K. Z. Levelet írok. Egy olyan fajta gyűjtémény, mint a melyet te tervezel, nem régiben jelent meg. — K. K. Mi csak kötelességünket teljesítettük, a mivel minden jó munkás iránt adóskor vagyunk. Bárcsak egyebet is telt-

nék, miat effle pártfogolást. — F. J. Miskorra is kérjük. Azt a régebbi nem adhattuk ki, kellett volna hozzá még valami. — K. B. »Emlékezőnk régiekről! — K. K. A jelzett ismeretes elmarad ugye ama bizonyos biblia kifogás alapján?... Gratulálunk. — F. M. Várjunk nyugodtan és jó reménységgel.

Pályázat tanári állásra.

Az államilag segélyezett zilahi ev. ref. főgimnáziumnál betöltendő rendes tanszékre ezennel pályázatot nyitunk. A tanszékkel egybekötött javadalom ez idő szerint előleges évnegyedi részletekben kiszolgáltatandó 1000 frt fizetés, 200 frt szálláspénz s két ízben 100-100 frt ötdéves korpótlék. Az állami segélyezésre vonatkozó szerződésnek folyamatban levő megújításakor a tanszék javadalma egyenlő lesz az állami középiskolák tanárainak fizetésével.

Folyamodhatnak okleveles ev. ref. vallású egyének, kik a magyar irodalom és latin nyelv, vagy a magyar irodalom és német nyelv tanítására vannak képesítve.

A választás az erdélyi ref. egyházkerület jogkörébe tartozik. A megválasztott jogos és kötelezett tagja lesz a felekezeti tanárok részére felállított országos nyugdíj-intézetnek.

Az állomás az 1895. tanév megnyitásakor foglalandó el. Okleveles pályázó hiányában egy évi időtartamra helyettes tanár alkalmaztatik, évi 800 frt fizetéssel s a pályázati kérvény ilyen értelemben is elfogadatik.

A kellően felszerelt pályázati kerelmek legkésőbbben június hó 15-ig beküldendők a fent nevezett igazsági előjáróságához.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsától, Kolozsvárt, 1895. május 27-én.

Dr. Kolozsvári Sándor Parádi Kálmán
elnök-helyettes. tanügyi-előadó.

HIRDETÉSEK.

Nagytiszteletű lelkész urak!
Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessek, melyekkel a t. közönség eddig meg-tisztelt,

harang-öntödémet

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megszorítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, forgotható vagy vas-koronával ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz, (Ungmege) u. p. Császlócz,

László Sándor

1-12

harangöntő.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY. Szerkesztő-társ: BUZA JÁNOS. Főmunkatárs: DR. RÁCZ LAJOS.

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűvel.

Az egyetlen tökéletes ujonnan szabadalmazott

önműködő

szőlővessző- és növény-permetező

„SYPHONIA“

félülműlt minden eddigi ismert permetező, mivel önműködően permetez.

Sok ezer ily permetező van már alkalmazásban és ugyanannyi elismerő bizonyítvány tanuskodik arról, hogy a „Siphonia“ szerkezete minden más hason-célú szerkezethez félülműlt.

Mayfarth Ph. és Társa

gazdasági-gép-gyár.

különlegességi gyár borsajtok és gyümölcscértlé-sítési gépek számára.

Bécs, II/1, Taborstrasse 76. sz.

Árjegyzékek és számos elismerő nyilatkozatok ingyen. — Képviselők felvételnek. 5-10

Az ország legrégebb harangöntője

Kis-Gejőczben (u. p. Császlócz, Ungmege).

Alant írott bátorkodom a nagytiszt, lelkész urak becses tudomására hozni, hogy öntödém minden nagyságú s hangú harangok készítését elvállalom, a kivánt hang-nem szerint, forgotható fa- vagy vas-koronával, a legutányosabb ár és fizetési feltételek mellett.

Jót állok a leg-szebb legerősebb hang-képességért, tartóságért, sőt még a szállításmál történhető kárakért is.

Nem tetsző harangot visszaveszek. Öntödém, mely már több mint egy század óta közmelegedésre szám-talan harangot szállított, reményilem, hogy a jövőben is ki fogja érdemelni a nagy, lelkész urak becses pártfogását.

Kiváló tisztelettel

Egri Ferencz,

harangöntő és földbírtokos.

5-12

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postal
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Bzenkvől bőlyedij) 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Egységes ref. egyházi és tanügyi politika.» — »A kolozsvári theol. facultás.« Péter Mihály. — »Emlékezés a Kazinczy-
ünnepélyre.« Veres Ferenc. — »A német nyelv a középiskolában.« Kécs Lajos. — »A protestáns templom építészeti stíl.«
Katonai György. — »Válasz Földváry Lászlónak.« Zoványi Jenő. — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Pályá-
zatok.« — »Hirdetések.«

Egységes ref. egyházi és tanügyi politika.

Nem régen történt Budapesten. A legújabb kalvini-
nista püspök egy előkelőbb vendéglőnek tűkör-termeben,
az ev. ref. konvent alkalmából. beigtatás-féle ünnepélyt
rendezett. Ott voltak, mint hivatalosak és választottak a
ref. püspökök — egy híján, a kit gyöngéikédeése ott-
honához kötött; az ág. ev. testvérek két püspöke. —
a legfiatalabbak; néhány püspök-jelölt esperes, főjegyző
stb. s végre „mint valamely időtlen“ (I. Kor. 15. 8.)
ott voltam én is, a beigtatandóknak soha meg nem érde-
metl szeretetéből.

Természetes, hogy a beszélgetés, a napi esemé-
nyek mellett, a prot. egyházak nagy érdekei körül for-
gott. Volt s van ilyen elég. Aztán a pohár-köszöntők
is megeredtek és a személyes érdemek dicsőítésén felül
jutott ezekből a prot. egyházak jelenét s jövőjét moz-
gató eszméknek, erőknak, a tervbe vett nagy intézmé-
nyeknek s még az uniónak is, a mi itt egészen biztos
sikerűnek mutatkozott. Nemelyik pohár-köszöntő be-
vált kidolgozott programmnak is, tele bőles számítások-
kal s szilárd alapon nyugvó kecségtetésekkel; a má-
sics pedig ragyogó volt a rábeszélés művészetének ösz-
szek szépségeitől s szinte úgy hangzott már, mint valami
szónoki mű az ellenfél lefegyverzése végett.

Kolozsvártól és Debrecenről, a zsinatnak eme meg-
különböztetett gyermekeiről szóló főként az ének. Ille-
tékes helyenről, az asztal végéről, fájdalmas gyönyör-
rel néztem ezt a barátságos mérkőzést, ezt az elsőb-
ségi versenyt, a melyben minden egyebet igen könnyen
fel bírtam fedezni, csak a hangoztatott református egy-
ség lelkét nem; csak azt a szílei szeretetet nem, a mi
pedig a Jókai csizmadiájából is kitört, a mikor szép-
számú gyermekei közül egyikről sem tudott lemondani,
s egyiket sem tudta a másik javáért megsérteni, meg-
tagadni.

Debrecen arra próbálta volna rábírn Kolozsvárt,
hogy várjon addig, a míg ő zsinatengedte jogaikat meg-
testesítiheti, azután készséggel siet majd a Királyhágón
túli testvér támogatására. Az erők szétforgácsolásától
mindkettőjük reményeiségeért aggodalmaskodott. Kolozs-
vár váltig erősítette, hogy nincsenek egymás útjában
s hogy Debrecennek kétségtelen elsőbbségi jussa van
az ev. ref. egyház pártfogó szeretetére: mindamellét

is ő nem várakozhatik s évtizedeken át érlelt tervét az
egyetemes egyház segítségére nélkül is kötelességének
ismeri mielőbb megvalósítani.

Mikor aztán végre mindenki kiöntött valamit a
szíve terhéből s így vagy úgy állást foglalt a ver-
senyző testvérek mellett is: megesett rajtam, hogy én,
a senki, a pót-tag is szót kértem az oszlopos nagy-
ságok között — és árnyat vegyitettem a fénybe.

Olyan feléket rebogtem, hogy én — noha koromnál
fővja (rendes lejárát szerint!) legtovább élvezhetném
az ev. ref. egyház új alkotásainak dicsőségét s talán
még hasznát is — sehogy sem tudok örülni a nagy
terveknek, a ragyogó számításoknak, mert fölembe cseng
a nyomorúságban vergődők jajgatása — „de profundis.“
Mondtam aztán valamit papjaink, tantóink, tanáraink
sorsáról, egyes egyházközségeink vergődéséről bőve-
ben is s azt jeleztem kívánatos egyházi és tanügyi poli-
tikának, a mely a fundamentumokat erősíti és nem az ormkat
teszi ragyogókká. — s úgy tetszett, mintha gyarló sza-
vaaim szánakozást keltettek volna irántam, a ki nem bírok
repülni a magasba, csak vergődöm a göröngyök között.
Említettem valamit az időszerűtlenség mellett az *egység*
lelkének követeléseiről is, a mely az összes ev. ref. fel-
sőbb intézetek sorsának szeretetteljes megfigyelését és
közös ápolását tenné szükségessé; de magam maradtam,
igazán, „mint valamely időtlen,“ a ki sehogysem
illettem be a jövőt építő nagyságok közé.

Azóta sok történt már a Királyhágón túl is, innen
is. Debrecen és versenytársa (mert mégis csak azok,
ha mindig tagadják is!) meg-meg ujló erőfeszítések-
kel igyekeztek egymást megelőzni és felülmülni — s
én ez erőfeszítések, sőt mutatkozó eredmények láttára
is még mindig nem érzem legyőzöttnek magamat s
aggodalmaim az igen tisztelt nagyok fényes remény-
kedéséi között is még mindig jogosultnak látszanak,
sőt megsaporodtak.

Csak imént olvastuk a kolozsvári theol. facultásról
szóló hirdetést s kevéssel előbb a nagy-enyedi theol.
akadémia betöltendő tanári székeire vonatkozó pályá-
zatokat. Ha már az *egység lelke* vezetne bennünket
alkotásainkban, nemde meg kellett volna vitatnia vala-
melyes ahoz érte testületnek vagy országos bizottság-
nak, hogy van érv hát nekünk szükségünk — épen a
mostani viszonyok között — *ő* theologiai akadémia

helyett *hatra*? S van-e szüksége közelebről az erdélyi egyházkerületnek két theol. akademiára?!

De kívánjunk csak kevesebbet. Ha egy új tanintézetet akarunk alkotni mi, magyar reformátusok — fölteve, hogy nemcsak a papirosan vagyunk egyesülve, hanem valóságban is! — nem az lett volna-e kötelességünk, hogy közösen törjük az eszünket azon, hogy mi is legyen hat ennek az új intézetnek célja, mik legyenek eszközei, honnan kerüljenek ki forrásai stb.?!...

A theologiai akadémiák ellen a sajtóban sok megszívlelni való s annál több képtelen kifogást emeltek újabban egyesek. A leendő papságtól nemcsak mélyessége tudomány, hanem a mellett, sőt talán annak ellenére is temérdek jóra valósságot, gyakorlatiasságot, sőt élelmességet is várának némelyek. A héber nyelvű ismereteknél, a bölcsészeten való otthonosságánál, a gonosznál többre becsülik az imádkozási készséget, az apostolias hajlamokat, de a méhézetben, homeopathiában, közegészségtanban, állattenyésztésben, kertészetben, mezőgazdaságban, sőt a postamesterségben való jártasságot is... Hát ennyi okos és okatlan követelésre vajjon megindultunk-e, hogy együttesen rostáljuk meg az új idők szellemét s theol. akadémiánkat — ha csakugyan szükség volna rá — a jogos követelések szerint átalakítsuk?!...

A kolozsvári theol. facultás — az egyetemmel való kapcsolat folytán — igéri leendő növendékeinek, hogy azok egyszerre papokká és tanárokká, de legalább bölcsészeti tudorokká képezhetik magokat. — E nagy ígérlet világga bocsátása előtt nem lett volna-e helyen — az egység képeztele mellett! — annak a megváltása, hogy ha már egyáltalában kívánatosáknak látszanak leendő lelkészeink utánához a *dr.* betűk, hát akkor miféle összeronások utánhoz volna *komolyan megcélzott* *tehető* a kettős pályá elvégzése — az egyen öszeroskadása és a tudományval való visszaelés nélkül?!...

Régebben össze tudunk seregelné tanterv készítése végett az ország különböző theol. akadémiáiból, gimnáziumaiból s meghallgattuk egymás érveit, megbecsültük egymás gondolatait s építettünk közös akarral, noha az egyes intézetek történeti fejlődésének és hagyományainak tiszteletben tartásával. Most, a mikor olyan nagyon hirdetik az anyaszentegyházat fenyegető veszedelmet: — senki sem gondol a közös védekezésre, a szellemi erők közös kifejtésére; legkevésbé a közös anyaszentegyház hivatott képviselése.

Hanem a közös építkezés és védekezés helyett az történik, hogy versenyre bocsátatnak némely intézeink s árverést kezdenek egymás ellen a leendő növendékekre: ki ad többet értők?!...

Én édes egységes református anyaszentegyházam: nem érzed-e, hogy hiba esett valahol és valamiképen a te nagy dolgaid körül?!

Hát a kerületek testvériségét, a megék és lelkeszeretetteljes atyafiságot emlitem-e?! Ah a Balácsy-alapból való osztozkodásánál, a domesztikából való részesedésnél: — ott egyenlők, ott testvérek vagyunk; de mikor a sárospataki diáknak édes otthont kínál a Dunamellék vagy a Tiszántúl: akkor odarohanunk a kerületekhez és építgetjük égírókké, hogy a más nevelje még át se nehézen rajtok. Aztán — no hiszen úgy van — az egyházmegyékkel sem állunk különbül. A példák feleslegesek s gyűlöletesek is, tehát hallgassunk velők.

Mikor jó el az egységnek az az eszményi valóulása, a mely szerint nem lesznek köztünk többé határfalak,

szívünkben gyűlölség egymás boldogulásának korlátozása végett?! Az idő, a melyben minden káplán és lelkész minden megének és kerülneket hivatalnokla gyanánt tekintetik, a mikor az anyaszentegyház egy-célú intézei egy szívvel-lélekkel megérik és megvitatják az őket közösen érdeklő ügyeket, az irányukban felvetődött újabb kívánalmakat s *nem versenyezve, még kevésbé egymás megrontására fejtik ki anyagi és szellemi erejüket*!?

A jelek rosszul mutatnak. Az egységet csak a papirosról ismerjük; egymás iránt féltékenység, a közös érdekek iránt közönyösség uralkodik köztünk; hol van s mikor lesz végre egységes egyházi és tanügyi politikánk?!

Ami szép ünnepekre emlékezem vissza, tot a mi nagyjaink körében... Füleimbe eszenek még most is a szép szavak s eszembe jut a magam hitetlensége, egyedülisége... Most talán már nem vagyok egyedül! A fundamentumokra Uraim és nem a tetőkre! Vállvetve t. vezérlő nagyok és nem a helyi érdekek szerint!

A kolozsvári theol. facultás.

A kolozsvári theologiai facultásról szóló illusztrált ismertetés eljutott már mindenüvé s némelyeket a rajz, az épület méretei, csinja, másokat a nyomtatott szöveg lephetet meg és birhatott különböző érzelmekekre és gondolatokra. Míg azonban a világi sajtó is osztalan hosán-nával üdvözli azt, vezérferfiaink pedig talán a nagyot alkotott *mentek* apai örömeivel köszöntik az új szülöttet: engem ama tetszős kép láttára a névtelen közkatonaáknak az a fájó, melancholicus érzelme gyötör, a mi akkor támad az illetők szívében, mikor a vezénylet nem teljesen kedvök szerint van intézve.

E pár szó egy bevégzett dolgra való tekintetből csupán annyit figyelmet kér, a mennyi a közügyek intézői az alsobbak hangulatára, véleményére fordítan mindíg szoktak, a mely szerény munkásokon fordúl meg, utóvégre is, az erkölcsi intézmények sorsa.

És mindjárt elsöben is egy fő kérdéssel legyünk tisztában. A kolozsvári facultas nyilván bevallott célja a lelkeszi kar tudományos és tarsadalmi képzésének magasabb fokra emeltése. Ezért az intézet is kiváló s illetőleg reményekre jogosító tanerőkkel rendeztetik be; összekötöttik a kolozsvári tudományos egyetemmel. Ime a tudományos képzés kiváló eszközei! Senki se tagadhatja, hogy a felállítandó facultásból széles látkörű tanerők kerülhetnek majd ki!... Csak azt az aggodalmamat nem hallgathatom el, hogy mikor két tarisznyát akaszt a növendék a maga vállaira, hogy az egyikbe a papi, a másikba a tanári pályához szükséges tudományokat szedje: igazán két ember lesz-e az a kolozsvári facultas hallgatója? Mert az én esekély belátásom szerint az igazi tudományos képzésnél a lelkeszi pályá is, — a tanári is, ma már egy-egy teljes embert követel.

De hagyjuk ezt. Hisz bizonyosan, a mi nagy nyomorúságaink okozzák azt, hogy a tanári pályát, a melyre pedig egy egész tanulmányi cursuson, egész erőtt kellene lekötmi, ily engedmények aran is igyekszünk kapósá tenni. De ezt csak kitérés-képen mond-tam és ez nem alterálja azt, hogy a mi magát a jövendő lelkeszi kart illeti — a tudomány-egyetem kapcsán, nagyobb tudományos műveltséggel nem kerüljön ki az életbe. De továbbá a város intelligens jellege, az intézetnek modern izléssel, kényelemmel teljes berendezése a finomabb ízlés, a csiszolódás a tarsa-

dalmi műveltség megszerzéséhez is minden alkalmat megad. És a facultás növendékei ebben a tekintetben is biztosan előnyben lesznek," azon többi teológiaiakkal szemben, a hol a növendékek a négy évi tanfolyamot a legtöbbszór bizony igen furcsa ősi keretben töltik el.

Igy aztán nem csoda, ha miniszter, tudományegyetemi tanács, világi sajtó, úgy üdvözik a kolozsvári facultást, mint a melyből a nemzeti irodalomra, az állameszmére valami üdvös származik. Igen, mert ezeknek az uraknak a szemét egy sötét lepel takarja el attól a sötét háttértől, melybe a kolozsvári facultás növendékei lépni fognak. A protestáns lelkesítő pálya kapuján Dantenak ezek a súlyos szavai vannak felírva: „Mondjátok le minden reményről.”

Mert hát nézzünk csak szét! A kolozsvári facultás minden eszközt biztosít a magasabb tudományosság megszerzésére, de seholsem olvasom a prospectusban, hogy az ismeret ellanló természetét sikerült volna megváltoztatnia, hogy a bölcseséget abban a régen keresett kó alakjában nyujtana majd, a mely se nem kopik, se fényéből soha nem veszít. Jó lett volna a tervezetbe ezt is felvenni! Mert a mai egyházi viszonyok, a lelkesítő jövedelme nem alkalmasak arra, hogy a szerzett tudományokat az ismeretes módon megtartsák, sőt növeljék, s a lelkesekből az irodalomnak és az állam-eszmének apostolokat neveljenek.

A facultáson felkeltek igényekről talán ne is szóljanak. Az intézet igazán célszerűen van berendezve. Külön terem a foglalkozási körök szerint: olvasó, háló, ebédlő szobák stb. Ni az életben mindent egy szobában szoktak cselekedni, mert csak a nagyobbik szoba fűthető be. Tornacsarnok! Az életben is lesz téli és nyári favágásra berendezve, a fás kamarában. Zuhany! Majd a sors mindennap megzuhanyozza őket. És erre igen alkalmasak lesznek az erdélyi, de különben mindenik egyházkerület nyomorúságos paróchiái, mert a prospectus sehol se igéri, hogy a facultás hallgatói részére kieszközli, hogy mindnyájan nagy paróchiákban választassanak meg. Én, ha a mai viszonyokra való tekintetből a kolozsvári facultás és egy más intézet között kellene választanom, az utóbbiakat keresném fel, mert azok az igényeimet nem csigázzák fel annyira. Ignoti nulla cupidio. A kolozsvári facultás növendéke szerencsétlenebb lesz abban a sötét háttérben, az életben, mint a ki bele tanult a szűk korlátok közé már az iskolában. Különben lehet, hogy ennek az egészséges edzésnek éppen az a célja, hogy a küzdelmet majd annál inkább kibírják! S elég, ha az apa edzett, a pap gyermekek már hygienicus rendszer nélkül is felnőhetnek.

Mindezekért nem hiszem, hogy a facultás népes lenne, sőt hogy a papnövendékek létszámát felszüktené, mert egy intézet minden előnye nem pótolja a lelkesítő pálya mai hátrányait, azt vonzóbbá bármily kedvező tanulási feltétel nem teszi, pedig az lenne a cél, hogy a lelkesítő pálya számosabban és tehetségese növendékek lépjenek.

E pár gondolatból is látható, hogy én nem a kolozsvári facultás nyujtotta tudományos és társadalmi műveltség ellen szólok, mert semmit se üdvözölnek melegebben, mintha a leszkesítő kar reformatórii korabeli tudományos és társadalmi tekintélyét visszanyerné; sőt azt eddig nem látott magaslatra emelné. Végtelen

* Még nagyobb előnyben voltak a tekintetben a budapestiek is nem tapasztalok, hogy akár társadalmi, akár irodalmi úton, akár az egyháziélet körül többre vitték volna, mint p. o. a sárospatakiak, debreceniek stb.

sok haszon származnék ebből a nemzeti irodalomra s minden hazafias ügyre. Hanem én szólok a rendszer ellen, a mely az építést a levegőben kezdi, nem a földön. Tessék felkarolni a lelkesítő állásokat. S ha már az egyház itt semmit se tehet: a kormány, a sajtó, melyek oly nagy jelentőséget tulajdonítanak a protestáns papság egyetemi képzésének, lássanak túl a facultás fényes épületein; nézzenek szét az egyház szegényes épületein is. A protestáns egyház leltára már a miniszteriumnál fekszik, olyas célzattal, hogy a szegény ref. papság fizetése legalább 800 forint kiegészítessék. Ne hagyják elodázní, szelöztesse, karolják fel ezt az ügyet. A congrua mindig megtalálja a maga szöszölőit; találgon pártolóokra a ref. papság nyomorúságos helyzetét is. Higgyék meg, a nemzeti genius fogja megköszönni.

Ha a kolozsvári facultás sejtí, hogy a jobb kor csak rövid idő kérdése s a fundamentum is nem sokára felépül: úgy üdvözlöm, mint az új kor beköszöntőjét, *mentelőjét*.

Péter Mihály.

Emlékező a Kazinczy-ünneplyére.

Folyó hó 12-én Széphalmon Kazinczy Ferenc emlékére ünnepélyt rendezett a sárospataki főiskola és tanítóképzede a M. T. Akadémia nevében. Nem vezetett iskoláknak időnként aranyakat ad az Akadémia törekvő, de szegény ifjak segélyezésére, meg azért hogy évente legalább egyszer a „szent öreg” nyugvó portánál felzengjenek a kegyelet hangjai.

Ez ünnepély tehát ez éven is megtartották s lefolyásáról lapunk más helyen számolunk be; itt egyébről akarunk szólni.

A ki ott volt az ünnepélyen, annak fájdalmasan tűnhetett fel ama nagy közöny, a mely a „közönség” részéről Kazinczy emléke iránt mutatkozott. Mintha nem is Zemplénmegye egyik legnagyobb büszkeségének emléke lett volna felújítva ott, úgy hiányoztak onnan azok az emberek, a kiknek ott *lellett* volna lenniök. Ebben a mai önző, anyagias, közönyös világban egy árverésen többen vannak jelen, mint a széphalmi ünnepélyen voltak. Igaz, Zemplénmegye mindig hálátlan volt nagyjai iránt, soha sem tudott lelkesülni igazán azok emlékéért, kik élhük nyugalmát, boldogságát adták oda e magyar haza nyugalmaért és boldogságáért. Zemplénmegye szerencsétlen a kegyeletben.

Sátoralja-Ujhely foteréről hisnyizik Kossuth Lajos szobra; elbullott honvédei emléket idomlatlan homokbábvány hirdeti s a Rákóczyak ősi várában, a magyar szabadság melegagyában idegen szolga nép idegen beszéde hangzik.

De hát elég ok-e ez arra, hogy mi magunk is elhagyjuk magunkat s elfeledkezzünk a kegyelet kötelességeiről, hogy tompa, részvétlen közönytvel nézzük egy-ékt iskola ünnepését, lelkesülő deákok kegyeletünnepélyét?

Nem, Zemplénmegye előkelő társadalma nagyot hibázott önmaga ellen, mikor ez ünnepélyt részvétlenségével az iskolai ünnepélyek szük körére szállította alá s szomorú tanuélet adta annak, hogy nem tud hálával emlékezni elmúlt nagyjaira, kiknek neve fényvel ragyogja be a megvétel, kiknek még emlékét, nyugvó porát örízni is büszkeség — egy magyar vármegyének. Már az magában fájhat a társintézeteknek, hogy a szintén „megaranyozott” uhelyi gimnázium az utolsó perben tette félre kegyeletét, de ez még elviselhető, magyarázatokkal, alaposan kikeresett okokkal indokolható, de hogy az uhelyi és sárospataki, úgynevezett előkelő tár-

sadalom hiányzott, az nem Kazinczy Ferenc emlékének szégyen.

Ha bankettekről van szó, melyeken szép beszédekkel kell mondani s étel és bor mellett és cigányzene hangjainál éltetni kell a hazát s enfejünket is a régi nagyokéval együtt dícskoszorúval övezni, arra akad ember. De mikor e vármegye három legnagyobb tanintézeté ifjúságának kell megmutatni, hogy a hon szolgálatában küzdöket haló porukban is halás kegyelet virágaival veszi körül a késői nemzedék: akkor félreállnak azok, kiknek a példával legelőll kellene járniok s tudomást se vesznek arról, hogy emberek felküznek a sirban, a kik boldoggá tették e hazát. Az igaz honfi elzarándokol e sirokhoz s kegyeletével erőt önt az ifjú nemzedékbe, hogy második ezer évig is megtartsák e hazát. Helyesen van-e ez így? Dicsére valik-e Rákóczy, Kazinczy, Kossuth és sok más jeles ember vármegyéjének ez a rideg, szivtelen közöny?

Hiszen igaz, hogy az öreg ember nyugró porai nem adnak már protektiót kisebb és nagyobb hivatalokra; igaz, hogy anyagi hasznot nem várhatunk már a koszorúért, melyet sirjára teszünk, de aztán méltó-e így önmagához az a vármegye, melynek földén szent porok pihennek?

A gyöngéd nő kezek, melyek ápolni szokták a kegyelet fáját, nem tudtak egy koszorút, egy szál virágot tenni a sirra, honnan dicsőség szállott a megyére s lelkesülést áradt szét a hazára.

A férfiak, kiket a múlt acélozott meg, hogy vezessék a vármegyét, nem találtak egy pár rövidke percet, a melyen megmutassák az ifjúságnak, hogy ők nem reménytelen a jövő.

Hogy nyerjen lelkesülést a fiatal ember a jövőendő évek nagy és nehéz küzdelmeihez, ha ők erővel oltatik lelkébe a közöny, küzdök és vérezök emlékének számba nem vétele.

Szégyen, mindörökké szégyen, hogy abból a nagy intelligens társadalomból össze-vissza őt-hat ember tartotta érdemesnek megjelenni a Kazinczy-ünnepélyen.

Nem jól van ez így! A Széphalmon évente tartandó ünnepély nem pusztán az iskolák ünnepe, ünnepe az a magyar nyelvnek, magyar érzelmenek, — magyar nemzeti életünknek.

Hogy nézzen tisztelttel mi ránk az idegen nemzet, ha képtelenek vagyunk hálával fordítani nagyjaink sirhalma felé? Megérdemeljük-e a békét és nyugalmat, melyet ők vérel, békeöngörgetéssel, verejtékek hullatásával szereztek nekünk?

Van még alkalom a hiba helyrehozására, — hiszen Kazinczy Ferenc sirja körül az emberek ma is tótul beszélnek, nem tudnak írni és olvasni, abban a faluban nincsen iskola sem! . . . Van még tenni való elég, csak legyen ember, akinek szívéből nem halt még ki a nemes érzés, hogy helyet adjon a közönynek, hideg-rideg számba nem vessek, — lesz még jövőre Kazinczy-ünnepély, akkor fog eldőlni, ha méltó-e Zemplén földje, hogy abban auidja álmát a magyar nyelv és szabadság legbuzgóbb apostola?!*

Vere Ferenc.

* Egy ízben már felírt a sárospataki főiskola a Tud. Akadémiához, hogy tegye Széphalmon alkalmassá nagyobb tanepélyek tartására; nyugtatlankodott Zemplénnégy vezrére előtt is, a kik nem is voltak fukarok az ígéretekben; de aztán végre sem mozdult senki. Bizony ez így rossz! vagyon. Szerk.

ISKOLAI ÜGY.

A német nyelv a középiskolában.

(Folytatás.)

Ma már semmi tudományokban nem lehet a tudományos fejlődéstől, előhaladástól elszigetelve dolgozni, mint a középiskorban tették a szerzetesek, kik magányos celláikban — a világ folyásáról mit sem tudva — rági-csáltak a poros pergameitek s írták vég nélküli kommentarjaitka, krónikáikat. Ma az ilyen tudóst kinevetnek s csakhamar napi rendre térnének fölötte. Mert az tény, mondjon bárki akarmit, hogy senki sem szophatja újabb tudományát; a tudományos búvárkodáshoz igen sok tanulmány, minden oldalú tájékozódás kell, s minél nagyobb tudós valaki, annál szélesebb irányban folytatott az búvárlatokat, annál több forrást felhasznál, hogy annál több eszmét, fogalmat szerezzen magának tárgyról. S ma már nem lehet a német, francia, angol irodalomban némi jelentőségre számító tudományos munkát találni, mely legalább e 3 nemzet idevágó tudományos irodalmát fel ne használta volna, vagy ha igen, úgy ez a műnek hátrányára, színvonalának gyöngítésére történt. Míg e 3 nagy nemzet tudósainak a magokén kívül csak a másik kettőt kell okvetlen megtanulniok, a kisebb nemzetek fiainak már hármat kell tanulniok. En nem képezlek holland, dán, svéd tudóst, ki mind e 3 nagy nyelvet nélkülözni tudná, dacára annak, hogy ma a fordítási irodalom mindenütt annyira ki van fejlődve. A francia *Rechts*-nek, hogy 19 kötetes *Egyetemes földrajzát* megírja, legalább is 60 nyelvet kell beszélni. *Taine*, *Benau* legálább is négyet beszél; ma már nem lehet francia philológus, philosophus, történetró, hogy első sorban nemétül s másod sorban angolul ne beszéljen. Hogy egy *történetró* se nélkülözheti a népével szomszéd-ságban vagy érükközésben állott népek nyelvének ismeretét, tehát, hogy csupán belső források alapján ma már nem lehet történetet írni, azt mindnyájan látjuk. A ki olvasta p. o. Pauler művét (*Az Arpadházi királyok története*), látta, hogy mily fontos szerepet játszott annak megírásánál a német, francia és szláv források felhasználása. S itt vannak a *természettudományok*; hogy itt sem lehet a nagy modern nyelvek ismerete nélkül ellenni, azt felesleges bizonyítanom. Ha egy tudós addig akarna várni — a természet-tudományok mai gyors haladása mellett — valamely felfedezés megismerésével s felhasználásával, míg annak leírását saját nyelvére fordítva olvashatja, akkor szá-szorosan eikésnek. Ma a tudományos revue-k, az egyes laboratoriumok munkalatairól kiadott bulletin-ek olyanok, mint a taviró-sodronyok, melyek egy pillanat alatt szét-röptik az események híret.

Igaz, szükséges a tudóssághoz a lélek mélysége, az elme magassága, a gondolkodás önállósága, eredetisége; ezek képezik az alapot a tudományos munkálkodásnál, olyanok, mint a katonánál a jó láb, jó tudó, jó kar; — de mindez nem elég, hanem első sorban fegyver kell, a legjobb fajta ismétlő-fegyver, a melylyel jól banni tudjon: ilyen fegyver, ilyen eszköz a tudósnál az idegen nyelv és irodalom ismerete, sőt több, ez utóbbiak még a fenti qualitasok formálásához, tökéletesítéséhez is sokban hozzájárulhatnak.

Ha holland, dán, svéd tudósok (a kik a magyarnál mind nagyobb tudományos irodalommal rendelkeznek) nem nélkülözhetik a 3 nagy világnyelvet; ha ez utóbbiak fiaianak is épügy szükségesök van a másik kettő ismeretére: vajjon lehet-e akkor azokat egy magyar tudósnak

nélkülöznie? Azt hiszem, erre nem lehet kérdéses a felelet, s felesleges hosszasan foglalkoznom amaz állítás cáfolatával, hogy a mi a búvárkodást, ismeretszerzést illeti, a magyar irodalom ma már oly gazdag, hogy egy egész életet át búvárkodhatik benne akárki a nélkül, hogy kifogyna a tanulni és olvasni valóból. Istenem, ha ez így volna, akkor mi tulszárnyaltuk volna a külföldi nemzeteket, a világ összes tudósai halála fognak leborulni előttünk, hogy ime ők egy nyelven, a magyar nyelven olvashatják ezentúl mindazt, a miért eddig 3—4 nyelvet kellett végig tanulniok! Dehogy van úgy! Igaz, elég gazdag a magyar irodalom, kivált szépirodalmi, ismeretterjesztő tudományos munkákban (minők a M. Tud. Akadémia könyvkiadó-vállalatának kötetei, a Természettudományi Társulat kiadványai) s ezek, hozzájuk véve egyes kiadók (Athenacum, Franklin, Pallas) nagyobb történelmi, irodalmi kiadványait, oly kincset alkotnak, melyben holta napjáig búvárkodhatik, de nem a szak tudós, mert az hamar kimeríti a maga szakját, hanem csak az u. n. dilettansok, az egyetemes műveltségre törekvő emberek, a kik nem egy specialis tudományok művelése végett fordulnak ezekhez, hanem egyfelől hasznos szórakozást, másfelől ismereteik gyarapítását, szívők művelését várják a tudományos munkáktól, a kik meg akarnak ismerkedni belőlök a természet és emberélet titkaival, a világot, a történelem menetét mozgató eszmékkel, a világtörténelem vagy világirodalom egyes nagy herosaival. Ha valaki ily szándékkal fordul a magyar tudományos irodalomhoz, akkor elég gazdagnak fogja azt találni, — de ha valaki többre is vágik, egy kicsit mélyebbre is be akar tekinteni, a ki egy külön tudományok iránt érdeklődik s azt szeretné bővírtelni, az — sajnosan esik megvallani — legtovább szakra nézve legfőbb egynéhány bevezető művet fog találni a magyar irodalomban. En például érdeklődöm a filozófiai vizsgálódások, az egyes filozófiai kérdéseknek a legújabb tudományos búvárlatok által megvetett alakja iránt, — honnan ismerkedhetem meg ezekkel magyar nyelven? Nagyon lekötelné bárki is, ha a jobb pszichologiai, logikai, erkölcsi, történetbölcsészeti műveket felsorolná, mert én nem igen ismerem ilyeneket magyar nyelven? A Zeller és Fischer Kuno nagy bölcsészettörténeti műveit pótoló magyar munkák felől is szívesen vennék felvilágosítást. Egy másik kollegám, ki művészettörténeti s esztétikai tanulmányokkal foglalkozik, szintén nagyon megköszönné, ha ily irányú útbaigazítást kapna. Tessék megnézni Warga L. *Egyháztörténetét*, vajjon a magyar egyházak történetéről szóló részt kivéve, dolgozott-e hazai forrásokból? vajjon nem 100 idegen nyelvű esik egy magyar forrásműre! Tessék megkérdezni a többi theologiai, jogi, az egyetemen a nyelvészeti, történelmi, orvosi szakok előadót: nyújt-e a magyar irodalom nekik annyit, hogy egész életökön át búvárkodhatnak benne a nélkül, hogy kifogyanak a tanulni és olvasni valóból?

A magyar irodalom elég művet nyújt arra, hogy valaki azokkal általános műveltséget szerezzen (bár az bizonyos, hogy annak műveltsége még szélesebb, látóköre még magasabb, ki a német, francia klasszikusok műveit is olvashatja); de nem nyújt elegendet senkinek arra, hogy a maga specialis tudományterületében úgy kiképezhesse magát, hogy azoknak tudományos továbbművelésére is képes legyen. Igaz, hogy a gyakorlati élet nem kíván ennnyit, ott kevesebb is derékul betöltheti valaki állását, derékul megfelelhet a társadalom által iránta állásából kifolyólag táplált követelményeknek, — s a másik ideális álláspont, de oly ideális álláspont, a melyet azért szeretünk hangoztatni, sőt, a melyet

nyíltan nem állunk célul kitűzni, s ha az a bizonyos pap nagy volt német nyelv ismerete nélkül, azzal — kétségtelesen! — még nagyobb lett volna, hatását a társadalomnak még szélesebb köreire érvényesíthette volna! A lomnici csúcs is magas, de a Mont-Blanc még magasabb!

(Vége. köv.)

Rácz Lajos.

TÁRCA.

A protestáns templom-építészeti stíl.

IV.

A református egyház az átélt üldöztetések alatt és hosszas szenvedéseinek idejében kénytelen lévén pusztán a létért küzdeni: minden egyebet mellékesnek tekintett, a mi nem közvetlen az ő hitének és léteinek alapját képezte. Így nem csuda, hogy csupán Isten igéjében vetve bizalmát, az egyházi szertartások változatossága és az isteni tisztelgetnek minden külső ékesítése iránt érzéketlen volt, és csakis a szentírason alapuló, Jézus és az apostolok tanításaira visszavezethető vallás-erkölcsi építési formákra szorítottak. Ezen puritán egyszerűség kinyomát nyert ugyanon épült templomaiban, melyek rendszerint kisebb mérvűek, és minden művészi dísz nélkülöznek.

Ezen a kisebb községekben még ma is szokásos, úgynevezett *terem-elrendezésű templomok*nak alapra a derékszögű hosszas négyszög, egy-, két-, néha három oldalán is beépített karzatalt, mely többnyire faoszlopokon nyugszik. A szöszék rendszerint az egyik hosszoldal közepén van, előtte az Űr-asztalával, mely elrendezésnél mind a gyülekezet csoportosítása a szöszék körül, a jól hallhatóság szempontjából kedvezőbb, mind pedig az Űr-asztala ekképen a terem négyszög közepén helyezhető el, körölte a kommunioi közönség számára alkalmas térésséggel.

A református egyház nagyobb szabású templomai leginkább a három hajós *csarnok-templomok*, az oldalhajók felett és a főhajó két végén is karzatokkal. A szöszék a középső hajó hosszoldalának egyik pillérénel, az orgona pedig rendszerint a torony alatti főbejáró felett levő karzatot foglal helyet.

Ujjab időben, s különösen a jelen században, azon törekvés, hogy a protestáns liturgiák központ építészetileg is kiemeltessék, az úgynevezett *centrális elrendezésre* vezetett, melyet sokan már a protestáns templom legalkalmasabb alaprajzáknak s ennek egyésges szerkezetű kivételét a protestáns templom-építészettől önálló stílusának szeretnek tekinteni. Ennél az építmény csoportosítása egy ideális függélyes tengely körül eurythmikus történi, s középpontjának a legkiemelkedőbb tér felel meg, a melyhez a kevésbé fontos és alacsonyabb helyiségek csatlakoznak. Az Űr-asztalának a központba helyezése által a liturgiák központ egybeesik az épület központjával s ez architektoneikailag kupolaszerű felépítménnyel, vagy centrális toronnyal hangsúlyoztatik. Ezen rendszer azonban a közönség ülőhelyeinek amphitheatris csoportosítása által a gyülekezet egybetartozásának eszméjét is kifejezésre juttatja.

Ezen stíl-irány további méltatásába csak később bocsátkozhatva, itt tartjuk meg megemlítenédnek, hogy a lutheri egyházban szintén és pedig már a 17-ik és 18-ik században erős mozgalom indult meg ily irányban a protestáns vallási eszmének a templomépítészetben való művészi kifejezésére, mely törekvéseknek leginkább gon-

dolat-gazdag és legpédánszerűbb eredménye a Bähr György által Drezdában épített „Frauen kirche.” Ezen építmény művészi külső és célszerű beosztás tekintetében alig vagy kívánni valót, de belsejében a nyolc pillér közé épített s egymás felé helyezett hét karzat teljesen színházaink néző terére emlékeztet, s minden vallásos elemnek hián van.

Ezen hiányon segítő ismét a (görög, majd később a latin) kereszt alakú templom-alaprajhoz fordultak, annak középső részét centralis módon képezhiv ki, a kiéptémenyeket pedig rendszerint félköralakú zaradékkal építve. Ilyen a Szent-háromság és a parochiális templom Berlinben. Ezeknek belseje karzatokkal van körülövezve, oly módon, hogy a karzatok követik a kereszt nyilvánvanyait. A szószek és oltár a karzat elé van építve. Ezen elrendezésnél szintén hiányzik a képzeletet vallásos kegyeleltre gerjesztő ter-hatás.

A lutheránus egyház a maga építészeti felfogásában mutatkozik: emez ingadozások után, melyekre annak idejében a pietismus és rationalismus eszméi is befolyással voltak: a cultus elméletében Schleiernacher, az építészetben pedig a nagy nevű Schinkel faradozásai után, egészen az egyháztörténelmi fejlődés alapjaira helyezkedett s ezzel a közép-korbeli keresztény egyházi stylusok alkalmazásához fordult. És ez nem is történetet másképen. Mert ha tekintjük a keresztény szellemben alkotott formák mely bense vonatkozásait a cultus belső tartalmához, azonnal beláthatjuk, hogy Luther által az evangélium szerint megistított, de történeti fejlődésétől teljesen el nem szakított liturgia, csakis a történelmileg fejlődött építési rendszereknek megfelelő módosításában találhatja fel maga számára az alkalmas cultus helyiséget.

Ily szellemben járt el a német evangélikus egyház-kormányzatoknak 1861. évben Eisenachban tartott közgyűlése, mely a templomok építésére és berendezésére vonatkozólag a következő szabványokat állapította meg, nem kötelezőleg ugyan, de a kellő tájékozás végett. Nevezetesen:

1. Mindenik templom fekvését a régi szokás szerint úgy kell az égtájak felé irányítani, hogy annak oltárhelyisége napkelet felé legyen.

1. Az evangéliumi isteni tisztelet számára legalkalmasabb templom-alaprajz a hosszas négyszög alakú. A külső magasság, a főpárkányt is beleszámítva, az egyháji templomoknál a szélesség mintegy $\frac{3}{2}$ részét képeze; míg az akustikai hatás követelményeinek akkor fog leginkább megfelelni, ha hosszúsága a szélesség mértékét minél kevesebbel múlja felül.

A templom oltárhelyiségének kelet felé való kiéptése (apszisz, tribuna, chorus), továbbá a hosszoldal kelet-felől részének északi és déli irányban kinyúló keresztalakú megoldása az építménynek a jelentős keresztalakú elrendezés képt kölcsonzi. A keresztaljakkal nem bíró centralis építmények közül a nyolc-szögalakú az akustika szempontjából még meg engedhető, de a köralakú, hiányos akusztikája miatt, mellőzendő.

3. A keresztény templomépítészet komolysága megkívánja a történelmileg kifejlett keresztény építészeti stylek valamelyikéhez való csatlakozást, s ajánlatos a hosszúság négyszögalakú alaprajz megtartása mellett az ó keresztényen bazilikán és az u. n. román (gót előtti) építési módok közül különösen az u. n. német (gót) styl.

Az építési rendszer megválasztása azonban az egyes esetekben nem csupán az építkező individuális műzisének megfelelően, hanem inkább a környék időszerű építési módjának legkiválóbb jellege szerint történjék. Régi templomoknak meglévő, használható maradványai is gon-

dosan fenntartandók és megfelelően alkalmazandók. Epenyűg az épület egyes akaratzei is belső berendezésükben, az oltártól s annak felszerelvényétől kezdve, a pad-sorok és egyházak szerekig, nevezetesen pedig az orgona, a templom stylusának megfelelőek legyenek.

4. A templom építéshez tartos anyag és szolid munka kivánatos, minden más anyagot utánzó bevonás és befestés nélkül. Ha a templom belsejében faszerkezetet alkalmaznak, a mi az akusztikára különösen a menyezetenél kedvező: akkor az ne vegye fel a köéptimény latszatát. Az oltárhelyiség mindenesetre massiv boltozattal látandó el.

5. A templom főbejárata legcélszerűbben a nyugoti keskeny oldal középre tehető, úgy hogy attól az oltárig a templom főntelye fekdűjk.

6. Torony sehol se hiányozzék, a hol csak az arra való költség meg van; a hol pedig ez idő szerint hiányoznak, már arra kell előre tekintettel lenni, hogy az később kiéptíthető legyen. Ohajítandó, hogy a torony a templommal szervi egybefüggésbe legyen, és pedig rendszerint utóbbinak a nyugoti oldalán. Kettős torony jól áll vagy a chorus két oldalán, vagy pedig a templomnak nyugati homlokzatát közbefogva.

7. Az oltárhelyiség (chorus) a templom padlózatja felett néhány lépcsőnyivel magasabban fekdűjk. Elég téres lesz az, ha az oltár mellett köröskörül az isteni tiszteleti cselekvények számára megfelelő hely hagyatik. A lélkész és a községi előjáró ülőhelyen kívül, és a hol szokás, a gyónószeken kívül, semmi más ülőhely abban ne legyen. Korlátokkal sem szabad az oltárhelyiséget a templomtól elválasztani.

8. Az oltár a liturgikai és akusztikai követelmények szerint előbb vagy hátrább állhat a chorus boltime és a hátsó fal között, de sőhasesm szabad azt közvetlenül (átjáró nélkül) a chorus hátfalához illeszteni. Az oltár a chorus padlózatjánál egy lépcsővel magasabban fekdűjk, s korlátal, továbbá a konfirmálandók, az összeszesketendők és kommunikalók stb. letérdepeléséhez alkalmas készülék birjon. Az oltár, ha csak hivatalisi okok nem ellenzik, kereszt jelölje; és ha az oltár felett architectonikus feléptimény van, akkor az azzal kapcsolatos szobor, dombormű vagy festmény mindenkor csak az Údvnek valamelyik főmozozanatát ábrázolja.

9. A keresztelő medence a körítő falakon belül, a főbejáró előcsarnokában, vagy egy a chorusba nyúló oldal-közpónában álljon. Ott, a hol a keresztelés az egész gyűlekezet előtt történik, annak legalkalmasabb helye az oltárhelyiségbe vezetó lépcsőzet előtt van. Nem szabad a keresztelő medencézt hordozható asztallal helyettesíteni.

10. A szószek ne legyen sem az oltár előtt, sem a meggett, sem pedig felette, általában a chorusban sem foglalhat helyet. Igazi helye ott van, a hol a chorus és a templomhajo összezre, a chorus boltimek egyik pillére mellett (a hajo fele nézve) kifelje; több hajóval ellátott nagyobb templomoknál pedig a középső hajónak egyik kelet fele eső oszlopa mellett. A szószek magassága lényegében a karzatok magasságától függ s általában lehetőleg alacsonyra vétessék, hogy a lélkész a karzatokról és a karzatok alól jól látható legyen.

11. Az orgonának, a mely mellett az előnéklőnek az énekkarral együtt elég helyének kell lenni, legtermészetesebb helye van az oltárral szemben, a templom nyugoti oldalán, a főbejáró feletti karzaton s annak távlati képt a hajóból és a chórusból nézve, nem szabad a karzat szerkezetének korlátozni.

12. A hol gyónószek és oktató szék (olvasó pad) van, ott az elsőbők a chórusbá tartozik, az utóbbi pedig az oltár előtt álljon, egyikén ama lépcsőknek, melyek a hajóból a chórusbá vezetnek, de úgy, hogy a község

tekintet az oltár felé ne akadályoztassék; vagy pedig a chórus-boltív egyik oszlopa mellett legyen, hogy a katechisis, bibliai oktatás stb. végett az oltár elébe helyeztethessék.

13. Karzatok, ha a nyugotin kívül még okvetlenül szükségesek lennének, a templom két hosszoldalán úgy alkalmazandók, hogy azok a templomnak szabad áttekinthetőségét ne akadályozzák. Semmi esetben sem szabad a chórusba benyulniok. Ezen karzatoknál, melyeken a padsorok egymás mellett emelkedő vonalban helyezendők el, a szélesség, a mennyeiben a keresztahajók kiszélesítése többet nem engedne, az egész templom szélességének $\frac{1}{3}$ része lehet, a karzatok magassága pedig a templom-padlózattal szemlélve, a templom belső magasságának $\frac{1}{3}$ részét túl ne lépje. Egymásfelel több karzattól különben sem lehet szó. Olyan új építmenny létesítéskor, melynél karzatokról kell gondoskodni, igen célszerű lesz a hosszú ablakok helyett, melyeket a karzatok megszakítanának, a karzatok felett magasabb ablakokat a templom megvilágítására, a karzatok alatt pedig alacsonyabb ablakokat, a karzat miatt árnyékban hagyott legközelebbi helynek megvilágítására alkalmazni.

14. A közönség ülőhelyei (templomi padok) úgy helyezendők el, hogy azokból úgy az oltár, mint a szöszék, az egész isteni tisztelet alatt látható legyen. A chórus lépcső előtt megfelelő tér szabadon hagyandó. Továbbá az isteni tisztelet követelményei szerint széles út hagyandó a templomhajó padsorai közt a főbejáró irányában vagy a hol utóbbira szükség nincs: két elegendő szélességű út a középhajó pillérei mellett, illetőleg a karzatok tartói mellett. A pillérek talpazatait nem kell székekkel körülvenni.

15. A templomhoz szükséges a sekrestye is, nem mint beépített rész, de a chórus mellett mint földalék; ez térs, világos, száraz, fűthető, s az egyházhoz méltó szerkezetű és berendezésű legyen.

16. Az evangélikus templomépítészetnek fentebbi alapelvei minden fokú egyházi hatóságok által érvényesítendők, az építettó kegyuraknak idejékorán tudomására hozandók és az összes tervrajzok egyházkormányzati megvizsgálásánál, illetőleg helyesbítésénél alapul veendők.

Fentebbiekben röviden vázolván a protestáns isteni tisztelet rendje által befolyásolt templom-berendezéseket a német és magyar lutheránus és református egyházak zöménél (az anglikán egyháztól nem is szólva, melynek útja Róma felé vezet); még azon — újabb időben felvetett — nagy horderejű eszmének leendő nagy befolyása jelezhető, melyszerint e két testvér egyháznak óhajtott egyesülése újabb erőt, szilárdabb álláspontot s kívülről és belülről észlelhető nagyobb egységet eredményezhet. S érdekes e dolgban az, hogy Németországban az e téren megindult mozgalom azonnal a templomoknak a liturgia szerinti egységes alakítását, s ezzel az egységes protestáns templom-építészeti stíly kérdésének megoldását tűzte célul, mielőtt még a liturgia egysége iránt megállapodásra juthattak volna. Ezért minden erre vonatkozó igyekezet mindaddig sikertelen maradt s az említett két-féle templom-építészeti felfogás még mindig fennáll. Így a haladó irány képviselőinek wiesbadeni programja újra a centralis elrendezésű templomok mellett emelt szót: míg az összes egyházkormányzatoknak 1894. évben Berlinben tartott közgyűlése, ezek és az eisenchai regulációhoz ragaszkodó conservatívek (leginkább lutheránusok) közt megállapodást nem hozhatott létre s a viták folyamán is nyilvánosan kitűnt, hogy különösen az úrvacsora felfogásban mutatkozó különbség folytán, az egységes stíly létesítésére okvetlenül szükséges először a *protestáns vallási eszme közössége*.

Az egységes stíly létesítésére nézve a liturgia fontosságát, s így az egységes közreműködésnek szükségét jelző a nevezett congressus azzal, hogy az úgy tovább fejlesztésére egy előkészítő bizottságot küldött ki, melynek feladata megfontolni és javaslatot tenni az iránt, hogy miként lehetne irodalmi közlések útján a templom építészet és általában az egyházi művészet kérdését az eddiginél nagyobb mérvben a lelkeségek körébe bevinni. (Folyt. köv.)

Katona György.

KÖNYVISMERTETÉS.

Válasz Földváry Lászlónak.

Mennire elcsodálkozok vala, immár, fájdalom! néhai dr. Kovács Ödön, ha még életében napvilágot látott volna a Földváry Lászlónak úralatomra írott válasza. Március 17-én ugyanis Kolozsvárt együtt beszélgettünk, szöbe jött köztünk a Földváry könyve s én őszintén bevallottam előtte, hogy érdemem felül megdicséret azt. Amire a megboldogult az ő szelid, jószágos mosolyával csak ennyit jegyzett meg: „Amint az nálunk már bevett szokás.” Ime, hogy elcsodálkozék, ha olvásná most, hogy Földváry engedékenység helyett husángok forgatásával s használásával vadal, sőt személyes jellegűeknek tartja megjegyzéseim egy részét. Ugyan mi okom lett volna ilyenekre? De megérdemlem e büntetést indokolatlan kíméletemért, meg még azt is, hogy piruljak is miatta. Mert ha bírálatomban nem akartam volna túlságos gyöngéd lenni s Földvárynak nem *combinátióiról*, hanem — miként kell vala — *alapelvű kombinátióiról* beszélek, ma nem hányhatná szememre, és méltán, hogy a kritikátlanságot szinte egynek vettem a kombinálgatással.

Igen, ki kell egészítnem bírálatomat, mert hiszen nem azt ítélem én le, hogy combinált Földváry, hanem hogy legváraképítet, melyek csupan könyve terjedelmét, nem pedig egyszersmind történelmi tudásának növelik, barmennyre különbnek valja is magat előideint. Bizonyoságul elég lesz utainom a baranyai egyházkerület dolgára, melyről azt kérdi tőlem: honnan tudom, hogy a baranyai püspökség kettészakadását eddigi írónk Szedeginek Baranyából tavozta utánra tették? Naiv kérdés!... Onnan, hogy olvastam és megértettem őket. Olvassa el Földváry is például Szilády Áronnak az Egyetemes Névtárban a dunamelléki kerület történetéről közből dolgozatát s meglátja belőle, hogy ő épen úgy tudhatja, mint én. Azt írja tovább Földváry, hogy *többszörösen* meg van írva, hogy midőn Sztáry 1563 táján Gyulára távozott, Veresharti Illés lett utána a superintendens. Ezt már igazán kérdezhetném, hogy honnan tudja? Mert ez még eddig csak *egyszeresen* van megírva, és pedig... a Földváry könyvében s épen az a baj, hogy semmivel sincs kimutatva igaz volta. Irva van máshol is, hogy 1563 táján Veresharti superintendens volt vagy lett; írva, hogy Sztáry valanikor Gyulára ment, de az még eddig sehol se volt, hogy ez 1563 táján történt s az még kevésbé, hogy a Sztáry püspök-utódja akármikor Veresharti lett volna. Sztárynak Gyulára menetelét ugyanis a kitűnő tudós, Szilády Áron 1551-re, a Mokos-kiadta „Adalékok a dunamelléki ref. püspökök életéhez” 1554-re teszi. Honnan veszi tehát a bátoraságot Földváry, hogy a legcsekélyebb bizonyítás nélkül évszámokat cserberéljen

* A »Sárospataki Lapok«-t a vádat nem veszi magára s kérjük is munkatársainkat, hogy erre őket senkinek soha ne szolgáltsanak. »Svaviter in modo, fortiter in re.«

s kétségtelen tények gyanánt soroljon elő szerinte többször, de igazában sohasem hallott dolgokat?

És bármennyire érdekesnek találja is e pontnál reám sütni, hogy amit neki nem hiszek el, ugyanazt elhiszem Stropmnak, aki pedig épen az ellenkezőjét állítja, vagyis amit én állítok Földvárral szemben: csak annyi benne az érdekes, hogy Földváry nem értette meg, amit én írtam. Lehet, hogy gyarló stylusom az oka s ezért kénytelen vagyok ismételní, hogy igenis Stropm tényleg kimutatta már, hogy a Földváry egyetlenegy adata „Sztáraynak a Szege di teljes baranyai püspökségétől külön levő, egykorú tolnai püspökségét nem bizonyítja eléggé.” Nem azt hiszem el tehát Stropmnak, amit megdöntött s ami nem létezett, hanem azt hiszem, hogy megdöntötte, ami nem létezett.

Hízen ha amaz hinném el, nem volnék tisztában a magam véleményével, miként Földváry nincs a magáéval Brandenburgi Györgyre vonatkozólag. Mert ha egyetért velem, hogyan mondhatta műve 8. lapján, hogy „a két térvény közti különbség mutatja, hogy csakis az utóbbinak keltetkor (1525.) volt az őgróf már híve a reformációnak”, vagyis az előbbinek keltetkor (1523) még nem volt az?! Pedig én azt állítom, hogy igenis ekkor is híve volt már s íme most Földváry is elfogadja e nézetemet, sőt bizonykodik, hogy szintén ezt mondta. Nagyon különös biz' ez.

De még különösebb az az indokolása, a melylyel a Verböczy nyolcz jobbágyát illetőleg a nagy Révész Imre értelmezését tartja helyesnek. Mindenesetre csak mélyeséges bánatot érezhetnék e felett, ha az a vádja, hogy „a latin nyelv meggazdolásától sem riadok vissza”, nem volna teljesen alaptalan. Legyen szives keríteni valahol egy jó latin szótárt, melyben nemcsak két jelentése van meg a szavaknak, hanem épen annyi, amennyi a népmely kifejezések megértéséhez szükséges, s akkor *talán* meggyőződik a felől, hogy nem annyira én gázolom meg a latin nyelvet, mint inkább ő a Szeremi szöveget, midőn az urgere szót tollhíbanak *jelent* ki urere helyett. Ez utóbbi pontnál már megszűnik a cáfolás szükségé. Ezt nem történetkutatásnak, hanem történetesinálásnak nevezik s részemről még felfogni sem vagyok képes, hogyan lehet józanésszel és jóakarattal egy értelmes szöveget mással kicserélni, csak azért, hogy valakinek ellene mondhasunk.

A lutheránusok megégetését rendelő törvény éve felől sem vagyunk egyvételtesben Földvárral. Az a szelid udvarianakodás, melylyel ráfogásnak nyilvánítja, hogy 1521-ről is datálja azt, nem igen érint, mert hiszen a 97-ik lapon tényleg az 1521. évi országgyűlésről beszélvén, ugyan e testületnek tulajdonítja e törvényt. Ha tovább menve, az általam 1524. mellett felhozott érvet kritikai ere teltja elfogadni, fordúljon felvilágosításért a kolozsvári teológiai akadémiá leendő egyháztörténet-tanárához, Pokoly Józsefhez, a ki előttem úgy nyilatkozott, hogy máshonnan is meggyőződött az 1524. év helyessége felől.

Egy észrevételre Földváry azt is kijelenti, hogy ő „csak azt mutatgatja, hogy nem volt és nem lehetett Szege di 1541-ben *kálmínista*.” Épen ez a baj. Ezt nagyon könnyű „mutogatni”, de arra letlünk volna kíváncsiak, hogy általában nem volt-e ő már akkor híve a *helvét-irányú* reformációnak? Ennek a „mutogatása” lett volna méltó feladat a Szege di életirójához, de hát, úgy látszik, ez a nehéz feladatot másnak engedte át.

Általában a helvét irányú reformációnak egyéb mozzanataival, úgyszintén kifejlésének egész történetével ahogy sem tud tisztába jónni Földváry, mire újabb bizonytságot szolgáltat az a megjegyzése, melyet annak

végleges különválására vonatkozólag tesz s a melyet még azzal a kételkedéssel is tetéz, hogy „vajjon nem a régi történeti tudásnak van e igazsá, mely a csengeri zsinatnak idejett 1557-re vagy 1558-ra teszi?” Bocsánatot kérek, de lehetetlenség gyöngédebben szólnom, a kinek még itt áll „történeti tudása”, az előbb még tanuljon egy keveset s aztán kezdjen vitakozni.

Most pedig — nehogy „gyanút támaszszak a saját igazságosságom ellen”, az aprólékos hibák közül is kénytelen vagyok művéből nehányat fölemlíteni: 1. Az ilyen datumokat: Dionysius után másodnapra — már mai időben fel szokták oldani a történetirők. 2. „Communi omniun suffragio” nem azt jelenti, hogy az összes *gyülekezetek* egyhangú szavazatával. 3. Még nincs eldöntve, hogy vajjon Martinuzzi 1543-ban hova idéztette Hontert, sőt ennek Wolf-irta legújabb életrajza minden hahozás nélkül Gyulafehérvárt nevezi meg s így Földváry sem említheti olyan nagyon határozottan Kolozsvárt. 4. Mai időben már nem divat ilyen kifejezésekkel élni: közepéni, Ferdinándhozi, Izabellávali. 5. 1554. évi prot. zsinat nem Óváron, hanem Óváriban volt. 6. Kopács István 1542-ben már nem volt „ifju.” 7. Skaricza Máté Kolozsvárt nem igen hallgathatta Károlyi Györgyöt, hanem talán Károlyi Pétert s ezt sem az egész 1567—8. tanévben, mivel 1568 elején már Nagyváradon működött. 8. De valószínűleg nem is 1567, hanem 1566 őszén ment Skaricza Kolozsvárra, a mint a helyes időszámításból valósággal is épen ez tűnik ki. 9. A 41. lapon az 1. jegyzet nem pontos utalás, a 47-en a 4. és 5. fel vannak cserélve. stb.

Végül ki kell nyilatkozatnom, hogy ezentúl nem fog visszatartani véleményem őszinte kimondásától a „hazai szokás”, nem az a tisztelet, melylyel a 30 év a 60-nak tartozik, nem még az egyháztörténeti irodalom fejlesztésének szükség-érzete sem. Sőt azt sem fogom elhallgatni, ha 10—15 soros „átrásokat” jóval nagyobb számmal fedezek fel egyes könyvekben, mint a mennyire maga a szerző emlékszik; nem még akkor sem, ha ismétlődni fog az eset, ami Földvárynál történt, hogy tudniillik az én dolgozatomból másolgasson valaki egy-egy jókora csonót anélkül, hogy csak egy helyen is szükségesnek tartaná bevallani.

Zoványi Jenő.

IRODALOM.

* A gömöri ev. ref. egyházmegye Zehérjen tartott közgyűlésének jegyzőkönyvét kaptuk. Készítette Kovács László egyházi főjegyző, nyomtatott Sajó-Gömörben 1895. Az eszpernek lapunkból is ismeretes megnyitó beszéde nyitja meg a 42 lapnyi füzetet, a mely beszámol aztán a múlt gyűlésen történetekről, emlékezik a Baksay István jubileumáról, de nincs egy hálás szava a jubilálthoz, a mi pedig a jegyzőkönyvben is igen szép helyet foglalhatna el; gyászkeretben szól a Réthy József, Terhes Pál és Roffi Borbély László érdemeiről, majd (7 p.) a püspöki körlevelekről, de nem egészen híven ott, a hol lapunkról is emlékezik. Feltűnő, hogy e pontnál is elmaradt az egyházmegye véleménye, vagyis egyszerűen tudomásul vétetett, hogy püspök-úr szíves volt a „Spataki Lapok”-at és az „Óráló”-t támogatásra ajánlani. Azt hisszük, hogy a jóvondóság kedvéért is ki lehetett volna a rükd, vagy a hideg határozatot annyival bővíteni, hogy a nevezett lapokat — a mint talán körözve is így volt — az egyházmegye is pártolásra méltóknak tartja. Azok a lapok nem nyereszködő vállalatok s munkásainak jól esik egy kis erkölcsi elismerés is, ha ugyan érdemeket reá! Az egyes egyházakról, az iskolák állásáról, a lelkeszi

értekezlet mozgolódásairól, az egyházmegyei tanítók gyámoldójának szabályairól, az országos lelkesítő özvegjárva gyámintézet javított alapszabályait illető megjegyzésekről s apró cseprő peres ügyekről, építkezésekről, kérvényekről (domesztika) stb. számból be a csinos kiállítású jegyzőkönyv, a melynek lényege ismerős már lapunk olvasói előtt — a gyűlés tudósításból. A füzet ára nincs feltelve. A gyűlés, a melyről szól, április 17-én tartatván, a nyomda eléggé gyorsan végezte feladatát.

* **Augustinus élete, tana és befolyása a tanfejlődésre.** Dogmatörténeti tanulmány. Irta *Jausz Vilmos* theol. tanár. Külön lenyomat ez a "Protestáns" 1895. évi folyamából. A címben jelzett szakaszok szerint ismerteti a negyedik század nagy teológusát, a kinek az a nevezetes szerep jutott a theol. gondolkodás terén, hogy századokon át tudta azt irányítani, vezérelni s keresztül az egész középkoron, az új- és legújabb korban is megmaradt tekintélynek s kétségtelen, hogy ma is érdemes vele foglalkozni, a mint hogy a ker. teológus akarca sem bírna kikerülni, ha ad valamit a dolgok s eszmék történeti fejlődésére. Most, a mikor mind élelénkebben támad fel az óhajtas a lendő lélekészek mélyebb tudományosságára iránt, az ilyen tanulmányok igen megbecsülendők, mert tisztább látásra, egyes dogmatikus tételeknek s egész dogma-rendszerünknek alaposabb megértésére segítenek. Szerző — mint ág. evangélikus — nagy figyelmet fordít Augustinus és Luther összehasonlítására; mehetett volna már kissé tovább is az egybevetésben, a mi művének okvetlenül gazdagítására szolgált volna, de növelte volna annak érdekességét is. Szívesen ajánljuk a vallás nagy kérdései és a 60 kr. kapható szerzőnél Pozsonyban és Hornyánszkinát Budapesten.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** Az őrségi ev. ref. egyházmegye gondnoka, *Dienes Lajos*, ügyvéd és nagybirtokos folyó hó 6-án váratlanul elhunyt Körmenten s 8-án az egyházas-terestény-szecsődi családi sírboltba tetettet le örök nyugalomra. Maga a vesztéségtől sújtott egyházmegye gyászjelentésben tudatta szeretet tisztelt vezérének fájdalmát közlöt. — A székelyudvarhelyi ev. ref. kollégium elöljáróságát és tanári karát is vesztéség érte. Egykori főgondnoka, *Lécfalvi György Domokos*, ki több mint félszázadig volt hűséges őre a mi főkalainknak s buzgó bátor vezér a nehéz időkben, szintén folyó hó 6-án, életének 81-ik évében Segesvárt végős álomra szenderült s 8-án Székely-Keresztúron temettetett el. — *Gonda Balázs* bereci ev. ref. lelkész is kidőlt az élok sorából, életének 72-ik, boldog házasságának 43-ik, lelkipasztorkodásának 46. évében, folyó hó 9-én hosszas szenvedés után. Benne a felsőszabolcsi lelkézi kar egy sok tekintetben kiváló és szeretete méltó tagját, egyháza Isten szerint való papját, vezérét, tanácsadóját, a szószéken és azonkívül sikerrel építő mesterét vesztette el s mi is vesztettünk benne egy emelkedett szellemű, széles látókörű, a betű felett a lelket kereső elv-társat és atyái jó barátot. Addig is, míg bővebben méltathatjuk nemesen töltött életét, a gyászoló feleségel, tisztelő gyermekekkel és unokákkal áldva borítunk sírhalmára és örök nyugalomra esdünk sok szenvedést látott porainak. A elhunytak emlékezetét őrizze méltó tisztelet!

— **Választások.** Végre lezajlott a rimaszombati lelkészválasztási mozgalom is s a küzdelemből *Czinké István*, erdőbenyi lelkész került ki győzedelmesen folyó hó 9-én. Tanultsága, munkakedve, egyházépítő buzgósága régebben vonta már tágasabban s tehetségeinek inkább megfelelő mezőre s erősen hiszszük, hogy a rimaszombati fényes egyházközösg többségének bizodalma egész neki való örökséghez jutatta őt, a kit a kerület csak imént emelt az aljegyzői székbe — eddigi munkásságának méltó jutalmául. Bizunk bölcseségében s tapintatában, hogy — a miről eddig szólni nem akartunk — az ügyetlenkedés vagy érdek szította és táplálta szenvedélyeket, a szokatlanul megnyilatkozott patriotizmust stb. sikerüljön legyőznie s egybeforjnia azokkal, a kikkel együtt kell építenie Istenországát e földön. Bizonyos mérvű apa! örömezzel üdvözöljük a megválasztottat, a „ki nekünk szeretet tanítványunk az Urban” s hűséges munkatársunk az eszmekek s igazságoknak az egyházi sajtó útján való érlelésében. Isten segítse a választókat és választottat, hogy boldog szövetségre forrjanak egybe — ad multo annos! — A sarospataki ev. ref. egyház hívei folyó hó 9-én két új presbitert választottak, még pedig a főgondnoki-választás folytán megválasztott helyre dr. *Bartha Belát*, az elhalt *Nagy Lajos* helyére pedig *Molnár János* iparost.

— **A „Hajnal” mosolya, könyve.** Mikor mi itt a Bodrog partján elhatároztuk, hogy bizonyos fajta, (de nem budapesti!) vallásos felolvasásokat fogunk tartani, előre meg voltunk győződve s gondolatuk is egymásnak, hogy ki fogjuk érdemelni Szabó Aladár collegának elismerését; aztán egy kicsikét mosolyogtunk is ehhez a biztosra fogott dicséretre. És ime, megjelenik a „Hajnal” 6-ik száma és csakugyan üdvözölve vagyunk ott, mint jobb útra tért földi vándorok (191. l.) és pedig azzal az üdvözítő reménységgel, hogy „most már bizonyosan győze a Jézus Krisztus evangéliuma Magyarországon is” ... ha t. i. mi — az utolsó botránnyok — is elhárítottunk immár annak útjából. Meg kell zavarnunk a t. collega örömet, mert mi bizony bizony még mindig a régiek vagyunk s tervezett felolvasásaink is (a mik in idea nagyon régi kelletek!) más célt kívánnak szolgálni, mint a budapestiek. Mi p. o. nem akarjuk rólanni a világra (a miénk nem is érdemelni!) hogy az gonosz s megtéréséhez új próféták kellenek; az sem szeretőnk közmegegyőzősége tenni sem egyháznak tagjaiban, sem a kívül állókban, hogy a templomi egy megüresült már minálunk s az Istenkeresésnek új utat támadtak; legkevésbé óhajtanók pedig azt, hogy valaki a mi theológus ifjainkat olyanoknak áhítsa meg, mint a milyének a Sz. A. collega fejében élnek (a valóságban bizonyosan nincsenek ilyenek!) t. i. hogy azok érzéketlenek legyenek az élet apró örömei, nemes élvezetei s a társas szórakozások és szórakoztató mozgalmak iránt. Azt üti p. o. Sz. A. a mi műkedvelő színeszként is szerepelt *Rohoskánk* fejéhez (a ki a *Tompa-szobor javára* Csikynek egy nemes tartalmú színművében, nagyon kifogástalan társaságban, egy lutheránus pap szerepében adta jelét ügyességének): „hanem fiatal barátunk ne színeskedjék többé, mert az senkinek se való ugyan, de theológusnak még kevésbé.” Erjtük a sokoldalú vágást s bátrak vagyunk sajnálkozni azok felett a szegény theológus ifjak felett, a kiknek lecsüggesztett fővel, inára kulcsolt kezekkel s bűnböcsánáterit mormogó ajkkal két távologni e földi világban s el kell átkozniok Fáyit, Kisfaludyt, Madachot, Jókait, Sakespart, Moliert, stb., a kik színművekbe pazarolták el talentomikat. Ha ilyen áldozatokat kíván az a modern kegyesség és istenség: lesz szives megengedni nekünk a t. collega, hogy továbbra is gonoszok maradhassunk és a kálvínista karthauzsisághoz jó appetitust kívánhassunk,

— **Vizsga-rend.** A sárospataki állami tanítóképzésben az 1899. tanév végén. 1895. június 15-én d. u. 5 órákor megtartyorlati vizsga. 17-én d. e. hit- és erkölcs- és egyházi ének. d. u. gyakorlati tanítás IV. o. házi-ípar I—IV. 18-án d. e. neveléstudomány II—IV. oszt. d. u. gyakorlati tanítás III. oszt., kertészet I—IV. 19-én d. e. magyar-nyelv I—IV. oszt., d. u. zene, rajz és szépírás I—IV. o. 20-án d. e. szám- és mértan I—IV. oszt., d. u. természettan és természetrajz I—IV. o. 21-én d. e. németnyelv I—IV. o. d. u., földrajz, történelem alkotmánytan I—IV., classificatio. 22-én d. e. a gyakorlati iskola zárvizsgálja. d. u. Zárúnnepely, a következő műsorral: 1. „Hymnus”, férfiak Mozarttól, előadja: *a képezde ifjúsági énekkara*. 2. „Az előszobor”, Vörösmarty Mihálytól. Szavalja: *Czövek Barna* IV. éves növendék. 3. „Adagió”, Beethovenétől. Harmonitum és zongorán előadja: *Bugy Ferenc és Volly Nélus* IV. éves növendékek. 4. „Talmi arany-korunk”, M. Kossa Endrétől. Szavalja: *Fülpő E.* III. éves növendék. 5. „Erdei kisvirág” férfiak Fischerétől. Előadja: *a képezde ifjúsági énekkara*. 6. „Hidavatás”, Arany J-től. Szavalja: *Kocsis Zoltán* III. éves növendék. 7. „Adagió cantabile”, Haydn G-dur szonphóniájából. Előadja: *a képezde ifjúsági zenekara*. 8. „Pázmán lovag”, Arany J-től. Szavalja: *Majoros A.* III. éves növendék. 9. Jelentés az ifjúsági olvasóköri pályázatairól s egyéb jutalmazásokról. 10. „Hymnus”, kettőskar Schubertől. Előadja: *a képezde ifjúsági énekkara* zongora és harmonium kísérettel. Június hó 24—29-én tanítóképzésesi vizsga, következőkben: 1895. június 24-én d. e. írásbeli dolgozat a neveléstudományból. d. u. írásbeli dolgozat a természetstudományból. 25-én d. e. írásbeli dolgozat a mennyiségtanból, d. u. írásbeli dolgozat a rajz-és szépírásból. 26-án d. e. írásbeli dolgozat a németnyelvből; d. u. 2 órákor conferentia, 3 órákor szóbeli vizsga a hit- és erkölcsstanból. Magán vizsga. 27-én d. e. és d. u. gyakorlati tanítás, esetleg kantori vizsga. 28—29 d. e. és d. u. szóbeli képzés.

— **Az országos középiskolai tanáregyesület** Kassán fogja ez évi közgyűlést megtartani. Kassa városa igazán megítélendő figyelmet tanúsít a tanárság iránt, mert közgyűlésen elhatározta, hogy *a város vendégeivel óhajta tekinteni a közgyűlés összes tagjait.* A fogadó s rendező bizottság élén maga a főispán áll. Az elszállásoló bizottság felhívja a gyűlésre szándékozó tagokat, hogy részvételtől *dr. Gerevich Emil* főreáliskolai igazgatónál folyó hó 20-ig jelentsék be. Ajánljuk ezt az érdekesnek és tanulságosnak ígérkező gyűlést ev. ref. tanítványaink tanárainak is szíves figyelmébe.

— **„Prot. sajtó-iroda és Prot. sajtó.”** Mindkettőt *Péntek Ferenc* tervezi, a „Közpazok Lapja” kiadóműlt szerkesztője. Az utóbbi az előbbiből kerülne ki s könyvomatossá válna a prot. érdekeknek a napi lapok útján való előmozdítása végett. Vagyis a prot. lelkészek tanítók, tanárok által beküldött egyházi és iskolai híreket naponként hozná a tervezett könyvomatossá s ebből táplálkoznék majd a világi sajtó, a mely ilyen módon gyorsan értesülne az egyházi és iskolai élet nevezetesebb mozzanatairól; egyházmegyei, kerületi, gyülekezők, eszerek, püspökök körleveleiről, iskolák ünnepélyeiről stb. A szerkesztő az u. n. világi eseményekről szóló tudósításokat, táviratokat is szívesen fogadja, de csak azoknak költségeit díjazza, a kiket ő maga kért fel a tudósításra; a közgyűlésekről távirati értesítést kér, de a költség fizetését a gyűlés-tagok egyességtel jóakarata bizza. Ez a „Prot. Sajtó” — kellő megbízhatóság mellett — jó szolgálatokat tehet, s úgy látszik, hogy a tervezett prot. napi lapot is feleslegessé kívánja tenni, vagy azzá szeretne felnövelkedni. Megindítása annyira

bizonyos, hogy a szerkesztő már a tudósítások megkezdését kéri. A vállalatot *Szász Károly* püspök úr is ajánlja. Az összes kerületet és egyházmegyéket mellet az egyházi lapoktól is erkölcsi és anyagi támogatást remélni a szerkesztő. Látszik, hogy még nem csalódott eleget.

— **Kazinczy-ünnepély Széphalmon.** Az ünnepék, tornaverseny s egyéb egymásra torló iskolai kötelesek miatt hétköznapon kellett megtartanunk a Tud. Akadémia által tervezett Kazinczy-ünnepélyt. Talán ez is oka volt némileg, hogy olyan kevesen öltöttek fel ünnepi ruhákat a „szent öregért”. No meg a vizsgák közelsége, az eszmények iránt való közönyösség divata, Zemplénnvármegye erősödő érzéketlensége stb. Az igaz, a felhők is igen beülték az őg hajlékokat... s egy kis ultramontanizmus is befészkelődött az ünnepelő intézetek egyikébe — a s.-a.-ujhelybe, a mely aztán ünnepélyesen el is maradt az utolsó izzig. Zemplénnmegyét a járás főszolgabírája képviselte — egy hajduval, a s.-a.-ujhelyi tanügyi köröket senki, a Tud. Akadémia *Becske Bálint* pénzügyigazgató, a Kazinczy-család kiváló tagja, a széphalmi Kazinczy-birtok gondos ápolója. F. hó 12-én történt d. e. 9^{1/2} órákor, hogy a mauzoleum előtt összeröpdött egy kis csoport a sárospataki főiskola és tanítóképző intézet növendékeiből s tanáraiból, jöven gyalog, vasúton, kocsiakon. A főiskolai énekkar nemzeti lóbogója jelezte, hogy nem közönséges látogatók. Szétnéztek magok közt, majd a komorodó felhőket és a s.-a.-ujhelyi országút vizsgálgatták; ez nem biztatott, amazok íjlesztettek s mit volt mit tenni, mint neki fogni az ünnepésnek. Trombitaszó-hirdette a kezdetet. A kik szerte voltak az igazán Széphalmon útján vagy emlékeztek a Kazinczy sirja körül, hirtelen összefutottak, hogy lássák és hallják a történelmüket. *Becske Bálint* üdvözölte a jelenlétet az Akadémia nevében s érintette kegyelettel Kazinczy érdemeit, a melyeket különbözőben is ajánlott a haza reményeinek, az ifjúságnak figyelmébe. — A száz évvel ezelőtli idők nagy nemzeti eseményét — a Martinovics-féle összeesküvést is érintette nagy tapintatossággal. Kis vártatva a főiskolai énekkar zengte el a „Szép nap virradt ma Széphalomra” — kezdetű éneket s *dr. Finkay József*, mint a sárospataki főiskola közigazgatója nyitotta meg az ünnepélyt, lelkesítőn indokolt az ünnepelés jogos és szükséges voltát. A műsor következő száma, a képezdei ifjúság szép éneke, már esernyők alatt kezdődött, az ünnepi szónok, *Hodossy Béla*, képezdei ének-és zenetanár pedig már szakadó esőben olvasta fel Kazinczyról írott magvas tanulmányát, a melyben őt, mint költőt, prózáirót, fordítót, embert stb. sok hivatossággal ismerette. Zapor zavarta a főisk. énekkar tizes örömlátás (Gyűzelemről, győzelemre szállva), a mely a honnak és nemzetnek dicsőítése lévén, olyan igen illet a Kazinczy mauzoleuma elé. *Janka Károly* IV. éves theol. ifjú az ő pályanyertes *Kazinczy-óráját*, (a melyet az akadémiai önképző-társulat jutalmazott), már csak a mauzoleumban szavalhatta el. Az ihlet-züllte alkotásért szívesen köszöntötték a feltörekvő ifjút, a kik hallhatták őt. Majd a főiskola közigazgatója *Nagy Béla* I. e. theol. ifjúnak Kazinczyról írott pályanyertes emlékbézsejét 10. *Zombory Andor* VIII. gimn. o. tanulóknak a magyar nyelvben s irodalomban tanulmányai felett tanúsított sikereit 5 db arany jutalmat osztott ki s ugyanezt tette *Dezso Lajos*, képezdei igazgató is hasonló okból *Majoros András* III. éves növendékkel. Mindketten lelkesítő szavakkal adták át a megérdemelt jutalmakat s a közönség bizudítól eljelezte a szép reményű növendékeket. Ugyancsak *Dezso Lajos* bezarta az ünnepélyt, különösen *Becske B.*-hoz intézett köszönő szavakkal, a melyek az ünnepély-szerző Akadémiát is illették. A programmból csupán két ének-

szám maradt éi — a még mindig zuhogó záporosó miatt. — Azután?! ... Boldog volt, a ki meghúzhatta magát valamely szerény korcsmanak eresze alatt, főleg ha volt valami elemózsia a tarisznyájában. Zemplén nagyjai már igérték egyszer, talán többször is, hogy átveszik az ünneprendezés terheit s megyei ünnepélyileg teszik a Kazinczy-emléknapot, de... tudja Isten, kin múlik itt az igazi nagyok tisztelete!! Pedig milyen szépen egybe lehetne ott olvadni a megyei értelmiségnek a nagy apostol lábainál, ha volna bennünk egy kis idealizmus, ha meg akarná érteni Zemplén a Magy. Tud. Akadémia intencióit! Mikor először volt Kazinczy-ünnepély, Sátoralja-Ujhely nagyobb házai mind fel voltak lobogóvva; ... most?! a megyeházára akkor tűzték ki a nemzeti jelvényt, mikor jöttünk már hazafelé!! — Budapestről — állítólag — tudósított küldött valamelyik lap, hogy lássa Zemplén megye hazafiás lelkesedését testi szemekkel, ... a "Zemplén" szerkesztőségéből pedig nem láttunk senkit... A milyen a megye, olyan a hivatalos lapja — jegyezte meg valaki. "Csak gyáva nép lelejteth ő-snyágót, Csak elfajult kor hős elődöket" — szavalta egy buzgó Kazinczyanus, a kinek a zápor se hűtötte le az idealizmusát.

— **Spanyolország.** A vallás és politika összekeverését a pápa egy, a tarragoniai érsekhez intézett iratában helyteleníti. Kívánja, hogy a nyilvános rend képviselői iránt a *kellő tiszteletet* tanúsítsák. A vallás érdekeinek, a melyek minden másnak fölötte állanak, soha se szabad a politikai controversiákba belevonatniok, s azok kárhöz-tatandók, a kik politikai célok követésénél a katolikus névvel visszaélnék. Ajánlatos továbbá, hogy azok, a kik szent hivatalokat foglalnak el, a politikai szenvedélyek harcaitól teljesen *távol maradjanak*. Az irat sajnalattal constátálja, hogy Spanyolországban többen vannak, kik a vallásos tekintetek ürügye alatt a pápai szék tanácsaival és utasításaival ellenkezőleg cselekednek, és hogy több spanyol publicista, habár katolikusoknak vallják magokat, az egyház legfőbb tekintélyével szembe szállanak, sőt a köteles tiszteletet megtagadják tőle. A pápa menyénének ad kifejezést, hogy a spanyol nép joakarattal fogja tanácsait fogadni s azokat megszívleli. — Kár, hogy magyarországi hiveinek is nem küld Leo ily intelmeket, mert azok talán még jobban rászorultak, mint a spanyol katolikusok!

— **Poroszország.** A porosz evang. egyházban a felkelti állások száma: 8900. Ezek közül 4500 márkától 10,000 márkáig terjedő fizetés járul 21%-hoz, 3000—4500 márká 13%-hoz, 3300—3600 m. 6-25%-hoz, 3000—3300 márká 7%-hoz, 2700—3000 m. 7-50%-hoz, 2400—2700 márká 11%-hoz, 1800—2400 márká 17%-hoz, kevesebb mint 1800 márká 17-25%-hoz. Ezek a tételek az egyes tartományokban nagyon egyenlőtlenül oszlanak meg. Mig Hessen-Kasselben az állások 92%-nál a jövedelem nem üti meg a 3600 márkát, Keleti-Poroszországban csak 45% esik ebbe az osztályba, miután itt az állások 55%-nál ennél nagyobb a jövedelem. Ennél a számításnál a lakás és egyéb mellékbevételek, mint stola stb. nincsenek beleértve. A legkisebb felkelti fizetés, a melyet az állam, a hol szükséges, a helyi jövedelemen kívül a saját járulékaival is biztosít, jelenleg lakáson kívül a következő: 1—5 évi szolgálat után 1800 márká (1100 frt), 6—10 évi szolgálat után 2400 márká, 11—15 évi szolgálat után 2700 márká, 16—20 évi szolgálat után 3000 márká, 21—25 évi szolgálat után 3300 márká, a további évekre pedig 3600 márká. Egészben véve az államkincstár a protestáns egyház évi költségeinek fedezéséhez 6 millió márkával járul.

Pályázat tanári állásokra.

Az államilag segélyezett *mezőtúri ev. reform. főgimnázium* fentartó testülete pályázatot hirdet 4 rendes tanári állásra és pedig:

1. Latin, magyar, esetleg classica philologia.
2. Német, magyar, esetleg német, latin.
3. Történelem, latin, esetleg más tárggyal a latin helyett.
4. Természettan, mennyiségtani rendes tanári állásokra.

Mindezen rendes tanári állásokkal 1200 frt törzsfizetés és 200 frt lakbér javadalom jár, mely összegek az ev. reform. egyház pénztárából évnegyedenként előleges részletekben fizetettek ki.

A miniszter megbízottai az államsegély iránt már meg is kötött szerződés szerint 1400 és 1600 frt törzsfizetés fokozatok is léteznek, a melyekre a korban idősebb tanárok érdem szerint promováltaknak a fentartótestület által.

Az államsegély teljes összegének folyósításától számitva 500 frt emelkedhető 100—100 frt ötödéves korpotléban is részesülnek a tanárok. Az eddig eltöltött évek a fokozatos előléptetésnél beszámítatnak.

Mínthogy ez időszert a főgimnáziumi *igazgatói állás* is üresedésbe van és a jövő év folyamán ezen állás is betöltetni fog, ezen körülményre a pályázók figyelme különösen is felhívatik, mert az *igazgatói állás* az *így kiegészített tanárkarból* fog az *arra leghivatottabb által* betöltetni.

Az igazgatói állás javadalma a jövő évben még 1200 frt törzsfizetés, 200 frt lakbér és 200 frt igazgatói tiszteletdíj; az államsegély teljes folyósítása után pedig 1600 frt törzsfizetés, 200 frt lakbér, esetleg szabadlakás a főgimnázium díszes épületében és 300 frt igazgatói tiszteletdíj.

Ha a pályázat ki nem elégítő eredménye miatt helyettes tanár választatnék, ennek javadalma évi 800 frt leend a fent írt módon kiszolgáltatva.

Éz állásokra csak ev. reform. vallású egyének pályázhatnak.

Pályázók végzett tanulmányaikat, tanári képesítettségüket, vallásukat, életkorukat, egészségüket, eddigi szolgálataikat, nyelvismeretüket s hadkötelezettségeket igazoló okmányaikkal felszerelt pályázati kérvényeket a főgimnáziumi igazgató-tanács elnökéhez adják be legkésőbb jul. 15-ikéig.

A tanárok kötelezett tagjai az országos nyugdíj-intézetnek, s állomásaikat folyó évi szept. hó 1-én kötelesek elfoglalni.

Az elválasztott tanárok egy évi sikeres működés után állandósítottatnak.

Mézötúr. egyháztanács megbízásából:

Áz év. 1895. június 9.

Dr. Ádám Sándor, *Lukács Dániel,*
főgondnok. ev. ref. felkeltés s igazg.-tanács elnöke.

A Budapest-pesti reformált egyház a főgimnáziumánál betöltendő következő tanári állásokra, u. m.

1. Magyar és latin nyelv- és irodalmi rendes,
2. Természettan- és mennyiségtani rendes,

3. Mértani rajzra, a négy alsó osztályban helyettes tanári állásra pályázatot nyit.

Az 1. és 2. állásra, ha olyt egyén választatik, ki már előbb is rendes tanár volt valamely nyilvános középiskolán, fizetése évi 1500 frt, ötöd éventenként 100 frt; pótlékkal és 300 frt lakpénz; ellenkező esetben három évig 1200 frt fizetéssel javadalmazott helyettes tanári állásra választatik.

A 3. alatti állásra mindenesetre helyettes-tanár választatik 1200 frt fizetéssel.

A pályázni kívánók vallásukat, végzett tanulmányait, tanári képesítéseket s eddigi szolgálataikat igazoló okmányokkal s netaláni irodalmi működésüket feltüntető kimutatással felszerelt pályázati folyamodványaikat folyó évi június hó 27-én déli 12 óráig adják be a pesti ref. főgimnázium igazgatójához, Vámosy Mihályhoz (Budapest IX. Lónyay utca 4. sz. Főgimnáziumi épület).

Az Egyháztanács 1895. június 10-én tartott üléséből.

Szász Károly,
püspök, 1-es lelkész.

Pályázat nevelői állásra.

Bánóczra, Zemlénmegyébe egy első gimnáziumi- és második elemi osztályú tanuló mellé ev. ref. vallású nevelő kerestetik. — Pályázók igazgatói ajánlatait, tanulmányi bizonyítványokkal ellátott pályázatukat alóírozthoz küldjék mielőbb. Az állás augusztus 20-án foglalandó el. Fizetés 200 frt és ellátás. Ref. káplánok helyben káplánkodhatnak.

Bánócz, 1895. június 9.

Kolonay Tamás,
bírógyal.

1-1

HIRDETÉSEK.

Nagytiszteletű lelkész urak!
Erdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessek, melyekkel a t. közönség eddig megtisztelt,

harang-öntödémét

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megszorítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, forgatható fa- vagy vas-koronával ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz, (Ungmege) u. p. Császlócz,

László Sándor

2-12

harangöntő.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.**

Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola bettivel.

Az egyetlen tökéletes ujonnan szabadalmazott

önműködő

szőlővessző- és növény-permetező

„SYPHONIA“

fölműlt minden eddigi ismert permetezőt, mivel **önműködően** permetez.

Sok ezer ily permetező van már alkalmazásban és ugyanannyi **elismerő bizonyítvány** tanusodik arról, hogy a „Siphonia“ szerkezete minden más hason-célu szerkezetet fölműlt.

Mayfarth Ph. és Társa

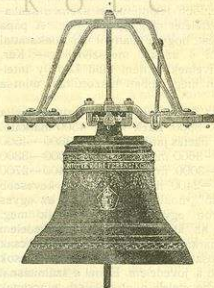
gazdasági-gép-gyár,

különlegességi gyár **borsajtók és gyümölcsértékesítési gépek** számára.

Bécs, II/1, Taborstrasse 76. sz.

Árjegyzékek és számos elismerő nyilatkozatok ingyen. — Képviselők felvételnek 6-10

Az ország legrégibb harangöntődéje
Kis-Gejőczban (u. p. Császlócz, Ungmege).

Alant írott bátorodom a nagytiszt, lelkész urak becses tudomására hozni, hogy öntödémben minden nagyságú s hangú harangok készítését elvállalom, a kívánt hang-nem szerint, forgatható fa- vagy vas-koronával, a legjutányosabb ár és fizetési feltételek mellett.

Jót állók a leg-szebb legerősebb hang-képességért, tartósággért, sőt még a szállításmál történhető kárökért is.

Nem tetsző harangot visszaveszek. Öntödém, mely már több mint egy század óta közmelegedésre számtalan harangot szállított, reménylém, hogy a jövőben is ki fogja érdemelni a nagyt. lelkész urak becses pártfogását.

Kiváló tisztellel

Egri Ferencz,

harangöntő és földbírtokos.

6-12

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Égész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrész
oldal 2 frt.
Ezenkívül bételydíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Beteges tünetek.« *Buzs János.* — »Több igazságot.« *Ujfalussy Béla.* — »A német nyelv a középiskolában.« *Récs Lajos.*
— »A protestáns templom-építészeti stíl.« *Katona György.* — »A hegyalja-harangodói lelkészi kör értekezlete.« *Czinke
István.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

Beteges tünetek.

Nagy feltűnést keltett legközelebb a fővárosi hírlapoknak az a közleménye, mely szerint dr. Wlassics közoktatási miniszter hivatalosan fogadta egyik budapesti kath. gimnázium VII. osztálybeli növendékeinek küldöttségét, a mely az intézet egyik tanára ellen emelt vádat előtte. A fiatal küldöttségnek a feljelentett tanár ellen az a kifogása, hogy növendékeivel szemben túlságos szigorú, a mit az is bizonyít, hogy tantárgyából ez iskolai év végén az osztály nagyobb részének elégtelen osztályzatot szándékozik adni. Kifogása az is, hogy az illető tanár paedagogia-ellenesen jár el, mert sok olyan dolgot tanít, a mire — a fiatal küldöttség véleménye szerint — semmi szükség nincs és ezzel túlterheli növendékeit. A miniszter a panaszosoknak megígérte, hogy az ügyet meg fogja vizsgálni és ha csakugyan szükségesnek látja, a bajon segíteni is fog. Nem tudjuk elhinni, hogy közoktatási miniszterünk, a ki, mint több, újabb intézkedéseiből látszik, a középiskolai oktatás fejlesztését igyekezik előmozdítani, valósággal megette volna azt, a mit róla egyes napi lapok híresztelnek; de már maga az a körülmény, hogy tekintélyes fővárosi napi lapok részint vezércikkben, részint a vegyes hírek között tüzetesebben foglalkoznak ezzel a valószínűleg légből kapott állítással, károsan hat középiskolai oktatásunkra.

A fegyelem középiskoláink egy részében igen meg van lúzvalva s ennek a legtöbb helyen bizonyára nem a tanárok, hanem a szülők, sőt némileg az intézet felügyelő, illetőleg kormányzó tiszteletűei is az okai. Olyan esetnek, a minő p. o. pár évvel ez előtt egyik alföldi gimnáziumunkban történt, a hol a tanuló revolvért fogott tanárára, vagy a minő újabbban éppen tisztáninnen ev. ref. egyházkerületünk egyik gimnáziumában esett meg, a hol a tarteremben egy tanuló vakmerően megtámadta és arcul verte tanárát, vagy a minőt napokkal ez előtt a közoktatási miniszter nevével hozott szóba a napi sajtó: rendes viszonyok között nem lehet, nem szabad megtörténni. Beteges állapotok következményei ezek s arra vallanak, hogy az ilyen intézetben a tanár, illetőleg a tanári kar tekintélye egyes növendékek lelkében mélyen alá van ásva s a kegyelet és tisztelet talán még csirájában el van fojtva.

Nem mondom én, hogy az ilyen beteges állapotok létrehozásában a tanárnak, vagy több helyben a tanároknak is nem lehet részök, mert hiszen ritka ember van minden hiba nélkül s a legbuzgóbb, a legodaadóbb

tanárnak is lehetnek olyan apróbb emberi gyengeségei, a melyek talán egy más pályán működő egynél fel sem tűnnek, de a melyeket a tanárban a gyermeki szem könnyen felfedez és azt gyakran ellene is fordítja. Néha elég egy megszokott szó gyakori ismétlése, egy bizonyos kézmozdulat vagy arckifejezés vagy egy kis modorosság, hogy a tanuló gúnyt űzzenek, habár háta megett is, a legmunkásabb tanárból. A gyermekeknek ez a nem szép tulajdonsága átszáll aztán osztályról-osztályra s az illető tanár tekintélyét nagyban csökkenti a növendékekben, még mielőtt a keze alá kerültek volna. Ha aztán egy intézetben több olyan tanár is akad, a ki rõdösen hibás megszokásból származott modorossága miatt, a tanuló éleceinek mintegy céltáblául szolgálhat, az már mindenesetre káros hatással lehet az intézet jó szemlére, mert a kellő fegyelem fenntartását nagyon megnehezíti, sőt esetleg a tanítás eredményét is csökkenti, különösen, ha a szülők is segédkeznek gyermekeiknek a tanár tekintélyének rontásában s a fegyelem lazításában.

A tanintézet szemlére s beléletére igen nagy befolyással vannak a tanított szülők. Megbecsülhetetlen az a hatás, melyet a hivatását teljesen átértő szüle az iskolára gyakorol, ha szóval úgy, mint tettel igyekezik a tanár munkáját megkönnyíteni s így az elért eredmények mintegy részesévé lenni; de viszont kiszámíthatatlan az a kár is, a mit a nevelés élveivel mit sem gondoló szülők, gyermekeik előtt könnyen elejtett szavaikkal s megjegyzéseikkel okozhatnak a tanintézeteknek. A tanár személyének kicsinylése s működésének ócsárló bírálgatása a tanuló gyermek jelenlétében, sok családnak már megszokott foglalkozása. Az ilyen család körében örömmel s élvezettel hallgatják a szünetidőre hazakerült kis tudósnak érdekes elbeszéléseit, melyeknek tárgyai a legtöbb esetben egyik-másik tanár működéséből és szokásaiból vannak merítve, nagyon természetesen szépen kifejezve, vagy a neveltségesség eltorzítottan. Az ilyen körében a tanuló tanáráról csak olyan hangon beszél, mint Kis Gyurka és Kovács Miska tanulóársáról; elsorolja azoknak a hálás tanítványok által adott gúnyneveit és a szerető szülők mindezekre nem találunk egy-egy dorgáló szót, sőt felhívják s bátorítják gyermekeiket, hogy ezeket a nagyon is nevelésnek talált dolgokat szélesebb körben s nagyobb társaságban is ismételtessék. Ilyen eljárásnál, sokszor arra nem is gondolva, nagymértékben elősegítik a gyermek szívében talán még csak csirájában levő tisztelet-

lenség gyors fejlődését, a helyett, hogy azt egy inté, dorgáló, vagy a tanár nehéz és hasznos működését méltányló szóval elfojtani igyekeznének.

A tanár személyével összekötve sorra kerülnek az inté tan tárgyai is, egyenként alapos bírálat alá vétetvén hasznuk és fontosságuk szempontjából. Nyilván természetes, hogy ez alkalommal is az iskolából kula került fiatal családtag tapasztalatai s észrevételei döntő különösen az ítélet kimondásánál, a mely szerint a tantárgyak egy része teljesen haszontalan, mert már nem e világban való, a másik része pedig méltó ugyan a tanulásra, de nem olyan mértékben, a mint ezt a tanárok megkövetelik, mert a sok felesleges ismerettel csak túlterhelik a tanuló elméjét. Az ilyen körben nevelkedett gyermekek közül kerülnek aztán ki a tanintézetek országos méteivel, a kik sokszor képesek egy egész osztály szellemét, lelkületét megrontani, a tanár tekintélyét aláítani, kivált ha az intézet felügyelő és kormányzó testülete a tanári karnak nem nyújt segéd-kezet a fegyvelmezésben.

A tanintézetek fenntartói és kormányzói, illetőleg ellenőrzői, noha a legjobb szívre valló intézkedéseik által szintén gyakran csökkentik a tanári tekintélyt s megnehezítik a kellő fegyvel fenntartását. Az a jószívűség, mely a vizsgán sirva fakadó gyenge tanulónak a tanároknak egyik üldözőjét látja s tőle a növendékek előtt, képzelt ellensége után kérdezősködik; vagy az a kegyelem, mely egy erkölcsileg teljesen kifogás alá eső tanulónak, a kit a tanári kar legjobb meggyőződése szerint szükségesnek lát a tanintézet kebeléből eltávolítani, megengedi, hogy ugyanabban az intézetben folytathatja tovább is tanulmányait: — semmi esetre sem erősíti a növendékek seregében a tanárok tekintélyt s nagy mértékben lazítja a fegyvelmet, mert hiszen a tanári kar az ilyen ítéletváltoztatások ismételése után, a nagyobb vétséget sem fogja szigorú büntetéssel súytani, úgy gondolkozván, hogy ítéletét a felsőbb hatóság csakugyan megváltoztatná s az esetleg kiflott tanuló előbbi bíráit csak gúny-mosolyjal üdvözölne. Fegyvel szempontból nem lehet szerencsésnek tartanunk a vallás és községi, miniszternek azt az intézkedését sem, melylyel megengedi, hogy az igen nagy erkölcsi vétség miatt az ország összes középiskoláiból kiflott tanuló annak a tanintézetnek a kivételével, a melyben a vétséget elkövette, bármelyik iskolában tehet magánvizsgát. Hiszen ilyen intézkedés mellett a VII. és VIII. osztály „kiválóbb nevelésű” növendékei, ha módjukban van azt a 40—50 fnt magánvizsga-díjat lefizetni, szóval és tettel sorban bántalmazhatják tanáraikat, mert hiszen a büntetés, a mi rájuk vár, jóval kisebb annál is, melyet egy egyszerű becsületértés után szoktak kiszabni. És ha még aztán az is megtörténik, a mit több fővárosi lap után legelőször említetttem, hogy a vallás és közoktatási miniszter, mint legfőbb tanügyi hatóság az esetleg neki vadult, elégedetlen tanuló küldöttségét hivatalosan fogadja s egyik-másik tanár ellen emelt vádjait az alsóbb fórumok mellőzésével meghallgatja és gyors intézkedést ígér: akkor ne panaszkodjanak tovább a fenntartó és kormányzó testületek a fegyvel megglazulásától s az ilyen intézkedésekben is Leressek az okát annak a ki-nem-elégítő eredménynek, melyet a növendékek egyik-másik tantárgyban felmutatnak.

Az én meggyőződésem szerint nagy baj rejlik az ilyen szokásokban és intézkedésekben, a mely, ha kitör, mint pusztító járvány terjed egyik intézetből a másikba, kivált ha annak terjesztését, s növekvését, sokszor talán minden alap nélküli közleményekkel még hírlapjaink is előmozdítani igyekeznek. Buza János.

Több igazságot.

E lapok 20-dik számában „Andrásy Kálmán” úr, s mintegy folytatólag a 23-ik számban „Optimista” lát-szólag az egyházak látogatásáról cikkeztek; megkísér-
lék feltüntetni, minőnek kellene lenni az u. n. esperesi látogatásnak, hogy az a maga üdvös céljának megfeleljen.

Ha cikkirők a tárgynál maradnak, bizonyosan több helyes és üdvös eszmét adnak elő, és azt hiszem, ez esetben lesznek nálammal sokszorta tapasztaltabbak és bőlebbek, kik a tárgyhoz hozzá szólvá, e kétségekivül igen fontos egyházi közigazgatási functie kívánatos és üdvös javítására közre hatnak; azonban cikkirők tárgyoktól nem csak elternek, de közleményeikből szinte azt kell hinnünk, miként cikkeikkel nem a kérdés tisztázását, nem az egyházlátogatás körüli hiányok javítását, hanem a felső-szabolesi egyházmege jelen kormányzatának, tisztikarának, különösen tanácsbíróinak pellengére állítását s nyilvánosság előtti meghurcolását célozták.

Egyháziak megítéltelő bizalmából a megtámadott tanácsbírók karnak egyik igénytelen tagja vagyok, és ha csak körülményeim megengedik, legalább néhány egyházban minden évben részt veszek az egyházlátogatásban: így a vád engemet is érint. Szívesen elismerem, hogy — Optimistával szólvá — „a visitációt kellemes kirándulásnak tekintem” — de hozzátevé hogy „minden oly egyházban, hol jó tanító, tehát jó iskola is van; hol valódi lelkes, s így az egyházban haladás, rend és nyugalom található.” Sőt még azt is nyilvánítom, hogy az ily lelkesek, az ily tanítók körében, társaságában kellemes szórakozást találók: — de miután, mint világi látogató „nyelved vagy felnapni szörakozásért.” sőt akár egy heti időtöltésemért sem részesezők semmi díjban, cikkirők bizonyosan megengedik, sőt elhiszik nekem, ha állítom, hogy akkor, a midőn közléseik ellen fel-szólok s általok megtámadott, gyanúsított tanácsbíró társaim vádoltatását szó nélkül nem hagyom: — semmi más nem, csak az igazság érzete és szeretete vezér.

Andrásy Kálmán úr, mindenek előtt egy oly határozat hozatalát tulajdonítja egyházmegegyen legutóbbi gyűlésének, a mit az meg nem hozott és ezen, csak képzelt határozatra alapítja közleményét, s Optimista — nagyon pessimistikus hangulatban lehetett — írja a folytatást. E csak képzeletben levő határozat ellen ennyi oldalról támadni — talán csak túlságos buzgósg. És azt tartva, miszerint ma is igaz: „de strigis, quae non sunt, nulla quaestio fiat” — hallgatnék s elégnék tartanám cáfolatul, mihely a nevezett egyházmegegyi gyűlés jegyzőkönyve rendelkezésekre áll, annak egy példányát a nt. szerkesztőséghez küldeni; de cikkirők a képzelt kiindulási ponttól tovább mennek, s ha már egyszer elhittették magokkal, hogy egyházmegegyenik ily helytelen határozatot hozott, gondolták, képes az minden egyebre is. Ezért írta aztán Andrásy úr: „nálunk nem szokás behatóbb eszmecserét folytatni — drága lévén az idő, — a tárgysorozat sok.” És az idő drágasága visszarásztá Andrásy urat, hogy az ügyekhez szóljon, behatóbb eszmecserét eszközöljön s olcsóbbnak tartja egyházmegegyen reputációját a nyilvánosság előtt támadni; — Optimista pedig már föllicitálja Andrásy urat, ő egyenesen ügyérkedéssel vádolja az egyházmegegye tisztviselőit, kik nem tesznek egyebet, mint azt, hogy az egyházak lelkesénél egy jó ebédet vagy vacsorát jó ízűen elfogyaszva, az időt kellemes szórakozással eltöltve, egyház-iskola ügyeit felültesen

átnézve, a napi díjakat felveszik, a fárado és fizető néptől egy nagy summa pénzt elemelnek, és az egyházmegyei látogatóság kellemes szórakozásának, s a nagy költésnek végeredménye semmi más, mint egy kétes értékű statisztikai adat gyűjtés. Az egyházmegyei gyűlés? na az még épen semmi, nem tesz egyebet, mint a jegyzői kar javaslataira réd mondja az igent.

Ez az Andrásy és Optimista urak cikkének tartalma kivonatban.

Most pedig keressük azokban az igazságot.

Miután a cikk alapját Andrásy úr építette, Optimista úr megengedi, ha soraimat vagy részben ó hozzá intézem. Ó évekig volt egyházmegyenek egyik kedvelt aljegyzője; sajnálatunkra tette le a jegyzői tollat, még nagyobb sajnálatunkra visszavonult majdnem egyházmegyéinkől. — Azonban mindez nem régen történt s így lehetetlen, hogy elfeledte volna, minő gyakorlatot követ egyházmegyénk a gyűlés elé terjesztendő ügyek tárgyalásánál; tehát emlékeznie kell, hogy gyűléseinket előző napon esperesünk a gyűlés minden tagját, tehát nemcsak a tisztviselői kart, értekezletre hívja össze, és értekezlet a másnapi gyűlés összes tárgyait tanácskozás alá veszi. Az értekezletből senki kizárva nincs, nézetét mindenki előadhatja s végeredmény az, hogy a gyűlés tárgyaival mindenki megismerkedett, azokról nézetét megalkothatja; előadó jegyzői kar már az értekezleten előterjesztéi határozati javaslatát, az vagy el lesz fogadva, vagy módosítva s így aztán — ebben az egyben igaza van Andrásy urnak, hogy gyűlésünkön kevés a meddő vita, melőzve van sok időt rabló felesleges szóaramlat; azonban az értekezlet még állapodás senkire sem kötelező, a gyűlésen ellen-nézetét bárki előadhatja, az iratok felolvasását kívánhatja, ebben az elnökség által soha nem gátolják. Ez tárgyalásunk menete, és így a mikor minden ügy kész, értekezleten és gyűlésen van tárgyalva, igazságosan bajosan mondhatja Andrásy úr és utána Optimista, hogy ott az ügyek behatóan nem tárgyalattak, és ha ezeket úgy a hogy történik Andrásy úr Optimistának elbeszéli, ő is meg fog győződni, miként nagyon távol járt az igazságtól, midőn azt állítja, hogy az egyházmegyei gyűlés nem tesz egyebet, csak a jegyzői kar javaslataira mond: igent.

És itt közbetevőleg meg kell jegyeznem, hogy ha az a tisztviselői tanácsbírói kar csak ugyan úzérkedésből él, a mint Optimista írja, épen gyűléseink minél hosszadalmasabbá tételével lenne alkalma az egyházmegyei pénztárból minél több napidíjat húzni. — Lássá Optimista úr, állításaiban minő következtetést!

Nemcsak azt sajnálom, hogy Andrásy úr, mint jegyző elhagyta egyházmegyéinket — mintha előre érezte volna, hogy Optimista cikke folytán az eltéltetésben neki is részesülnie kell; — de még inkább azt, hogy a legközelebbi egyházi tanácsbírói választásnál a közbizalom nem őt hozta soraink közé, hogy így nem e lapokban, de gyakorlatban mutatna meg: minő legyen az u. n. példány-vizitáció; sajnos, hogy ily vizitáció nem lehet alkalmam látni, s meg kell érnem az eddigiekből nyert tapasztalatommal, de ez is elég arra, hogy meggyőzőm, miszerint látogatónk a kezökbe adott részletes utasítás alapján, s főleg azon tapasztalatnál fogva, melylyel mindannyian bírnak, — még akkor is, ha mint cikkírók kívánják, kémkedést vagy titkos rendőri funkciót nem végeznek, ha a *lelkész és presbitérium egyetértőleg kére nem működnek a látogatóság felvezetésén*: hű képét tudják adni a megvizsgált egyházak és iskolák kül- és beléletének s feltalálják a bajt, mulasztást, hibát. Tudomásomra e látogatósági jelentések folytán

részint az egyházmegyei elnökség, részint gyűléseink s bíróságunk igen sok bajt orvosoltak, sok mulasztást jóvá tettek, sok hibát büntettek, a mi mindazt bizonyítja, hogy az a cikkírók szerint csak szórakozást kereső, a napi díjakat érdemellenl felvevő, úzérkedő egyházmegyei látogatóság valami hasznos is tesz, nem csupán a kétes értékű statisztikai adatokat gyűjt.

Nem végezhetem soraimat úgy, hogy említés nélkül hagyjam Optimista cikkének utolsó előtti kikezdését, melyben ő egyházmegyei hivatalnokainkál úzérkedést lát, s állítja, hogy azok egyházainkért mindent drága pénzért tesznek, s hogy az úzérkedést mennyire megsokalta már a nép, s ő mint lelkész, híveinek nem képes megmagyarázni, azokkal nem képes megértetni: miért, mi célra kell azt a nagy összeg pénz a látogató kezéhez fizetni? stb.

Ugyan-ugyan kedves Optimista úr! Már alnév alá rejtőzni sem kálvinistás dolog, még ez csak hagyján, de aztán ne mondja nekem, ne senkinek, hogy ön, ha akarja fel ne tudná világosítani híveit arról, hogy — igen az egyházmegyei látogató, minden egyháztól kap meghatározott napi díjat; lovának köteles az egyház ellátást adni, sőt a látogatót — hála istennek nagyon kevés kivétellel — minden lelkész, még az is, kitől talán adósság kamatát vagy más lelkész által fizetendő pénzt vesz be: — szívesen, magyar vendégiszterettel fogadja és ellátja. Az a vizitáló tanácsbíró azonban 2—3 hetet tölt el utazással, saját lovával s cselédjével, eltölti ez időt a közügyért. Ha e 2—3 hét alatt pénzért szántat, vagy fuvaroztat; az egyházaktól bevett napi díjknál nagyobb összeget keres!... Egy pár heti időtöltéséért, törődéséért, fáradságáért alig marad egyéb haszna, mint az, hogy ez idő alatt nem a saját, de paptársai kenyerét eszi. Avagy Optimista urnál panaszos-e kenyér is? En, ha kálvinista pap volnék, presbitereimnek, híveimnek meg tudnám magyarázni ez intézmény szükségese, helyes voltát, fel tudnám világosítani arról is, hogy a látogatóság nagy részt, sőt legnagyobb részt csak bizonyos egyházi pénzek s adományok inkasszátorá s az egyház, lelkész, tanító által befizetett 30—40—50 frtból, 3, 4, 5 frt illeti azt fuvaráért, fáradságáért; s én szinte ismerem népünket s merem állítani, hogy az elég értelmes, könnyen felvilágosítható, s csak jó akarattal törtenék, e felvilágosítás sikerre vezet. És merem állítani, ha csak ugyan van — (és fájdalom, van) oly egyház, hol az évi egyházmegyei látogatás intézménye iránt nem rokon... de ellenszenv uralkodik és terjed: ennek leginkább *magok az illető lelkész urak okei és okozói*; pedig, midőn az ellenszenv terjedni engedik, a tűzzel játszanak s leghamarabb híveiknek saját állásuk iránti tiszteletét, ragaszkodását teszik kockára.

Elismerem én, hogy a látogatási intézmény javításokkal hasznosabbá, lidősebbé tehetjük, s kell is hozzunk oly intézkedéseket, melyekkel a látogatóság iránti tisztelet s annak tekintélye nagybírtasság; és ha cikkírók a nyilvánosság előtt kellő tárgyalgossággal lépnek fel, bizonyosan lesznek, a kik ez eszme körül nézetöket szintén előadják s közre hatnak, hogy az minden oldalról felvilágosíttatva, maga az intézmény aidaos hatásában növekedhessék: — a bántalmazás, a személyeskedés terén azonban cikkírókat, alig fogja valaki követni s hogy meggyőződjenek cikkírók arról is, miként ez a mi elég nagy kiterjedésű egyházmegyéink (melyet én részemről nem ohtajtanék az épen nem kálvinista színezetű alesperességgre szétosztani) kormányzata még sem annyira rossz, még sem annyira eltérendő, mint cikkírók állítják — én kérem őket, járja-

nak el gyűléseinkre, értekezleteinkre és ott ne hallgassanak, ne riassa őket vissza az idő drága volta, hanem adják elő nézeteiket, hiszen, ha ezek helyesek, felérnek az előadásukra fordított idővel; de még akkor se hallgassanak, ha látnák, hogy véleményük a többség nézetével nem egyező; férfit, reformatus papot ez véleménye nyilvánításától vissza nem tart s a közügyre ebből is nyereség származik. És ha szívesek lesznek kérésemet teljesíteni: Optimista új meg fog győződni tapasztalatból, hogy igen sok ügynek általa most helytelenített jószágos elintézése még is üdvös dolog, s ha óhajtja tudni, miként történt valamely ügy jószágos elintézése, bizonyosan meg tudhatja és mindketten talán, Andrásy úr is, ő is, elfogadják ismerni, hogy mostani cikkeikben lehetett és, volt is jó, valami hasznos, de egy nem volt bennök, s e miatt nem lesz hatásos: hiányzott azokból — az igazság!

Ujfalussy Béla,
egyhm. világi t. bíró.

ISKOLAI ÜGY.

A német nyelv a középiskolában.

(Vége.)

Nem minden gúny nélkül említi Cz. úr, hogy az idegen nyelvek tudása egyre felettebb jó: *irodalmi téren könnyű szerrel boldogulni!* Minthogy ő maga kevésre becsüli e nyelveket, hát lenézi, kevésre becsüli azokat is, kik ezeket ismerik s hasznát tudják venni! Hát igazán csak erre jó az idegen nyelvek tudása? hát igazán bűn az, ha valaki egyes dolgokat — elvek, irányok, nézetek, tudományos tételek — melyek a magyar irodalomban még kevésbé ismeretesek, átültet hona nyelvére? Hát csak az lehet eredeti s önálló gondolkozású ember s kivált író, ki semmi idegen hatást, semmi idegen eszmét be nem fogadott? s hát a legnagyobb szellemek, legnagyobb költők mind eredeti gondolatot teremtettek? Nem így mutatja a világtörténelom történetét, a magyaré sem így! Minél nagyobb költő, ragyogóbb szellemű író valaki, annál többet merít kor, nemzete, valamint a többi korok és nemzetek eszméiből, szellemi kincs-hazából! hatásának titka éppen az, hogy egy egész nemzet, egy egész kor, az emberiség eszméinek, gondolatának ad kifejezést, — azok benne gyűlnek össze, mint egy gyűjteményben, s onnan, mint egy fényképező ragyogóan vetnek vissza! Ezt látjuk Arany, Petőfi, Tompa, Goethe, Ariosto, Tasso, s a legnagyobb utánzó: Shakespeare műveinél; a gondolat, az alapszeme, a mese legtöbbszörre másé, az egész nemzet, az emberiség közkincese — övék csak a feldolgozás érdeme, a hogyan, a miként! Jól mondja Emerson: »A nagy emberek kiválóbbak szellemük foka és terjedelme, mint eredetiség által. Ha azt az eredetiséget keressük, mely abban áll, hogy miat a pók a maga belsejéből szője hálóját, vagy maga találja az anyagot, készítsen téglát és építsen hazát belőle: egy nagy ember sem eredeti. A legnagyobb lángész a legtöbbet tartozik másoknak. Az ember szinte azt mondhatná: a lángész nagy hatalma abban áll, hogy éppen ne legyen eredeti, hanem legyen eszajártó; hagyja a világot mindent tenni s engedje a kedvező óra szellemét akadálytalanul fulválni felkén át. — Az eszme annak a sajátja, a ki érvényesíteni tudja, s azé, a ki jól tudja alkalmazni. — A mit a lángész legjobbat ír vagy alkot, nem egy ember munkája, hanem széles körű társas működés által jött létre, ezeken és ezeken dolgozva együtt ugyanazon indítékból.« Így

nyilatkozik Shakespeare-ről,¹ de ugyan ilyet mond Platónról és Napóleonról.

Igy áll a dolog a kisebb lelkek eredetiségével, önállóságával is, mind sokkal tartozik másnak; a különbség csak az, hogy egyik szolgál utánzó, a másik Shakespeare-i feldolgozó, egyik esetlenül bánik a kölcsönzött eszmével, az lerí róla, a másik sajátjaként kezeli, egyéniségébe olvasztja azt; egyik nyersen, megrágtalanul átveszi magához, a másik tanul belőlk, táplálkozik eszméikből. Nem az idegen nyelvek hát előlői az önállóságnak, eredetiségnek! Emezek a természet ritka adományai, s a hol a természet ez adományával nem volt bőkezű, ott hasztalan az idegen nyelvektől való tartózkodás, az önállóság, eredetiség azért nem fog felvirulni!

E cikksorozatát még a múlt év végén írtam. Nagy meglepetésemre s örömrre szolgált, hogy br. Eötvös Loránt akadémiai elnöknek a folyó évi május 12-iki közülésen tartott megnyitói beszédében e kérdésre néve teljesen megegyező felfogással találkozom.² S ha az enyém talán csak egyéni véleménynek tekinetné Cz. úr, úgy Eötvösné a helyről, ez alkalommal elmondott nyilatkozata bizonyára a magyar tudományos világ hivatalos nézetének tekinthető, s azt hiszem, Eötvösné sem széles látókörét, sem eleven nemzeti érzékét nem lehet kérdésbe tenni!

Csak egy néhány pontot óhajtok idézni e beszédből, hiszen e lapok olvasói bizonyára nagyobbbrést ismerik azt, részint a hírlapokból, részint az Akadémiai Értesítőből.

»Nincs nemzet, mely büszkébb volna hír s dicsőség koszorúja fiaira, melynek forróbb kívánsága volna az elsőkor soraiba emelkedni, mint a mi nemzetünk, és mégis nem csökkenni, hanem még növekedni látszik napjainkban azoknak száma, kik bár a diadalt óhajtják, az idegen iránt való ellenszenvből visszautasítják mind az arra segítő eszközöket, s inkább abban a boldogító, de egyszersmind elatató hitben átmítják magukat, hogy a világon csak egy nyelv van, csak egy irodalom és csak egy műveltség, s ez a magyar, a magyar felett pedig csak egy jogosult bíró, maga a magyar.

Ezek bizony nem fogják nekünk meghódítani a világot.

Szembítheti talán, de tettere képebbé nem teszi magát az, a ki tükrében mindig csak a maga képét nézi.

Annak, a ki küzdelemre s a küzdelemben diadalra készül, meg kell ismerkednie versenytársainak minden fegyvereivel s törekednie kell arra, hogy biztos állást foglaljon el a küzdelem terén. A tudományok világában ez a küzdőter nem egy, hanem valamennyi nemzeteknek közös földje, a melyen annak szava dönt, a ki azt alkotásaival szebbé tudja tenni.

Ez a mi évről-évre visszatérő ünnepek akkor lesz majd igazán diadalünnepe, a mikor a magyar tudomány haladását meg fogja látni és gazdagodásának fogja tekinteni az egész világ.

Ezen magasatos, eszményi és hazafias cél felé csak úgy közelíthetünk, ha egyrészt megtanuljuk s a magunk eszejárása szerint feldolgozunk mindazt, a mit más nemzetektől tanulhatunk; másrészt pedig a mit mi magunk teremtetünk, azt kellő formában nyilvánosságra hozva, a világ ítélőszéke elé terjesztjük.

Egy nemzet nem alazza meg magát, mikor más nemzetektől tanulni kíván. Nyitva áll előttünk a világ

¹ Emerson: Az emberi szellem képviselői. Fordította Szász Károly. Budapest, 1894. Az Akadémia könyvkiadó-vállalata.

² Akadémiai Értesítő, 1895. 6. füzet (június 13).

s a tudománynak nincsen oly csarnoka, melyet a magyar ifjú zárva találna, ha tudományozásának kopogtat ajtájan. Vajha mennél többekben ébredne fel s nyerhetne kielégítést az a vágy, hogy a külföld tudományos kincses házait fölkeressék s az ott gyűjtöttékel nemzetük tudományát gazdagítsák, s vajha azok, a kik ezt nem tehetik, nyelveket tanulva, képesítenék magukat arra, hogy a világ tudományos irodalmát javunkra kiaknazzák!

Rácz Lajos.

TÁRCA.

A protestáns templom-építészeti styl.

IV.

A művészet fejlődése amaz örök törvények fokozatos felismerésében áll, melyek mint az ősszes teremtményekre, úgy a művészet alkotására is érvényesek, s melyek a helyett, hogy a művészet szabadságát korlátoznák, annak inkább méltóságot, támpontot és biztonságot kölcsönöznek. Ilyen egyik legsarkalatosabb törvénye a művészetnek az igazság, vagyis a művészi alkotásnak összhangja önmagával és tárgyának valóságával.

Ezen művészeti igazság az, mely a művészi alkotásokat megkülönbözteti a képezel egyéb szüleményeitől; ezen igazság az, mely az eszme és a forma, vagyis a szellemi tartalom és az anyag közötti összhangot — a szépet — létesíteni képes.

Ezen szoros és kölcsönös egymásra hatás feltételezi, hogy nem minden eszme alkalmas a műnek szellemi része gyanánt, és hogy az eszmenek egy bizonyos tényleges megelvre kell irányulnia, mivel érzékiileg észrevehető dolgokat csakis érzékiileg észrevehető dolog után lehet képezni. Az eszmenek ezen tisztán tényleges részét a külvilágból veszi a művész, s az csakis a subjectiv felfogás által válik művésziévé. Tehát ezen tényleges és a felfogás együtt képezik az ideát, míg a felfogás és a technika együtt a formát adják. A felfogás, mint látjuk, középtűn van az eszme és ábrázolás között, úgy szólván a szellemi és anyagi közt megoszolva, de mégis mint eredetében és lényegében egy és az illető művész egyniségétől elválaszthatlan: alkot, vagyis a harmoniát létesíti a szellemi tartalom és a forma között.

Az eszmenek tisztán tényleges része a templom-építészetben azon *él*, hogy az istenisztelet számára alkalmas helyiség létesíttessék, s ezen cél a felfogás által válik művésziévé. — Ez eszme egy részét képező ezen felfogásról az aesthetikai részben szólnunk, kimutatva, hogy miként nyerték a keresztény templomok a vallással való belső viszonyuknál fogva, annak sajátos szellemétől különleges jellegüket. A katolikus templom, mint Istennek háza, mint különösen szent és természetfeletti ceremóniák által megszentelt hely, a közönséges élettől szorosan elkülönítettnek tekintetett, s így formáiban a világi építményektől határozottan különbözött. A reformatio azonban e részben is nagy visszahatással volt. A protestánsok előtt a templom már inkább a közönség gyülekező helye lett, ámbár a vallásos áhitat emelésére igyekeznek azt művésziileg nemes formákban megalkotni; de a katolikus templom maradt az, a mi volt a középkorban: a papok természet feletti hatalmánál fogva megszentelt háza Istennek és a szenteknek.

Az építészet eszmenek ábrázolása tehát itten annál tökéletesebb lesz, minél tisztábban kifejezésre jut azon

cél, melynek (t. i. a liturgia követelményeinek) a templom szolgál. Ennél azonban magát a célt illetőleg is eltérők a nézetek, mert míg a protestánsok tisztán az isteni tisztelet számára alkalmas hely létesítését tűzik feladatokul: addig a katolikusok a célt magasabb értelemben is véve, a templom által az egész keresztény nemzetekről, sőt annak szentélye által az Istenségnek jelenlétét akarják (habár csak symbolikusan is) ábrázolni. Ezen feladat azonban már az emberi képesség, — s így a művészet határain is túl megyen, mivel utóbbinak törvénye — az igazság — szerint, érzékiileg észrevehető csak érzékiileg észrevehető dolgok után lehet ábrázolni.

Különösen áll pedig ezen törvény az építészetre, mely leginkább anyaggal dolgozván, s az élet szükségleteivel leginkább össze lévén kötve, a képzőművészeteknek mintegy előlépcsőjeként átmenetet képez a mestersegesből a művészetibe: s így az ábrázolásnál a technika követelményeinek leginkább alá van vetve, sőt az ábrázolás anyaga és annak tulajdonságai által erős visszahatással van a művészi felfogásra is.

Ezen a technika által befolyásolt felfogás a fentebb érintett felfogással egyesülten, az építészeti tervben jut első formálbi kifejezésre; tehát az építészetben a *terv* képezi a művészt, melynek alkotásánál a művész képzeletének teljes feszültségben kell lenni, hogy lelkeben a tervezett építményt szemlélhetővé tegye, s annak esetleges hiányait, vagyis az eszme és az ábrázolás közt a művészeti igazság ellen vétő bármely disharmoniát felfedezhesse. — A nem művészi részhez tartozik az építési anyagoknak mesterséges összeillesztése, az alkalmazandó anyagok fizikai és chemiai tulajdonságainak ismeretén, — továbbá a számításon és statisztikai törvényeken alapuló szerkesztés és azon praktikus cél, melyre az építmény szolgál. De ezen mindezen különböző tényezőknek, egy azok egyesülése által létesíthető magasabb célra való összeegyeztetése fogja az eszmenek és formának tökéletes összhangját, vagyis a szépet eredményezni. Mert a hol az összeillesztés s a szerkeszté hiányzik, mint például a szikliába vágott ókori templomoknál, ott a nyers és esetleges benyomását fogjuk érezni; a hol pedig bizonyos cél nem tartatik szem előtt, ott az épület az ésszerűtlenség bélyegét fogja magán viselni.

Valamely építmény architektonikus kiképzése azért annál tökéletesebb lesz, minél világosabban szemlélhető azon a fentérintett tényezőknek egymásba szövődése, vagyis minél közvetlenebb kinyomtatot nyer az építményen *annak célja és szerkezete*.

Magára a technikai kivételre a tárgy nagy terjedelme miatt ki nem terjeszkedhetve, itt annak csakis a templom-építészeti különböző stylformák képzésére való befolyásáról szólnunk.

A stylusok eredetére a népek szokása, gondolkodásmódja, vallásos és erkölcsi nézetei vannak a legelső és legközvetlenebb befolyással. Már a szokás szerinti felfogás és forma, a mint az valamely népnél az idők folyamán képződött, egy bizonyos meghatározott jelleggel bír, melyet szintén stylnak, és pedig *nemzeti stylnak*, vagy *korszakos stylnak* nevezünk azért, mert annak fejlődése hosszabb időszakot feltételez. A korszakos styl e szerint nem egyéb, mint a művészet általános jellege valamely népnél egy bizonyos időszakban, s további tökéletesebb alakot nyer azon jellemző vonásoknak kidomborítása által, melyek a létezőnek egy egész kategóriájában fellelhetők, melyek tehát lényegesek és általános jelentőségűek.

A stylusnak ezen magasabb tökélyesítésbe már a lángész munkája, mely a néppel együtt érezve s gondolkodva, annak évszázados művészeti törekvéseit úgy-

szólván pillanat alatt átvérte és érthetővé tette: azokat egységes művészi kifejezésre juttatta. A langésznek ezen a természetű nyert hatalmas alkotó ereje és kiváló subjectív tulajdonai által adatik meg az eszmének az *eredetiség, egység és költőiség* teljessége; míg az ábrázolás technikai tökélyéhez azon törvények teljes felismerése kívánatik meg, melyek az illető művészet lényegéből és a technika követelményeiből folynak, s melyek összessége szintén stylust, az *egyes művészetek stylusát* hozza létre. Csakis ez utobinak hozzájárulásával fejlődhetik a korszakos stylból, a langész cselekménye folytán a legfőbb értelemben vett *művészeti stylus*, a *melynél már az egyes műlángyok jellege az eszmé, folgóság, és technika befejezettsége és azok egymásközi összhangja állal a lehető legtökéletesebben kiemelve van.*

A stylképződés azért hosszas fejlődésnek a zárköve, s azt erőltetni nem lehet; a korszakos stylt nem, mert az a nép culturfejlődésének időszakonkénti betetőző záradéka; a langész cselekményét nem, mert annak szellemi alkotó erejét semmi tanítás nem adhatja meg. A mi a tudomány elvei szerint leginkább tárgyalható, az az egyes művészetek stylusa, vagyis jelen tárgyunknál: az *építészeti styl.*

Bár a disztimény is jellegző az építészeti stylusra, mégis ennek nem ez a főtenyezője, hanem a szerkezet, melynek a disztimény viszont az organikusnak látszatát kölcsönzi. A szerkezetre nézve pedig mindenkor a „fedém” (mennyezet) a döntő, mert maguk a helyiség körítő falai mindenkor függvényesek, s így szerkezetiileg a legegyszerűbb szabályokra vezethetők vissza; azért a fontosabb kérdés az, hogy miként köthetők össze felül ezen körítő falak szabadon, vagyis miként szerkesztendő a fedém? Az e részben követett különböző módszerek jellegzik az egyes építészeti stylusokat.

A függélyes körítő falak átfedése mindenkor csakis egyenes és szabályos görbe vonalak irányában történhetik. — Legegyszerűbb módon a fedém egy vízszintes egyenes vonalnak képzelt tomozgatása által keletkezik. Ez a primitív *egyiptomi építészeti styl*nek felel meg, melynél a fedémet nagy síkú lapos kölemezék alkották, melyek tehát igen nehezek voltak, és „fesz-táv-”juk csak csekély lehetett.

Tökéletesebb lesz a fedém, ha a vízszintes egyenest egy másik derékszög alatt metszi. Ezen év szerkezeti kivitele folytán előáll a gerenda-rendszer, melynél a gerendahálózat négyszögei már kisebb lemezekkel fedhetők. Ezen organizált és esztetikailag nagy tökélyre vitt rendszeren alapul a *görög monumentális építészet*. A fesz-táv azonban még itt is igen korlátozott, s a constructio technikaiileg még igen fejletlen.

Ezután a rómaiak léptek fel, a görbe vonalak leg-szabályosabbikát, a körívet alkalmazva. A négyszöget képző körítő falak egyikére merőlegesen állított félkörre egykörü tomozgatása a félhenger alakú dongaboltozatot eredményezte. Ha két ily dongaboltozat egymást derékszög alatt átmetszi, a keresztboltozat áll elő, melyet a rómaiak már ismertek ugyan, de annak teljes kifejlesztése a középkornak maradt fenn. Tovább mentek azonban a rómaiak a részben, hogy az egyenes vonalakat egészen kizárva, kőralapon emelkedő függélyes falakon a félkör átfordítása által gömbalakú fedémet képeztek, s ekképen a kupolát hozták létre. De itt már meg kellett állapodni, mivel a praktikus követelményeknek meg nem felelő kőralakú alaprajzhoz volt a szerkezet köve, s ezen alakjában a rendszert tovább fejleszteni nem lehetett; mert habár a félgömb helyett fél ellipszoidot alkalmaztak is, ez a dolog lényegén mit sem változtatott.

A középkor eleinte a régi culturával szakítva, s eredet alkotásra törekedve, technikai fejlettségében újra visszatért az egyenes vonalú fedémek alkalmazásához, de nem célozva monumentális műveket alkotni, beerte a fával, s így jött létre a fa-gerendás fedém, melynek határozott előnye az, hogy vele széles térségeket lehet tetszetősen befedni. A középkor ebbe új tényezőzt is hozott be az által, hogy a vízszintes egyenes felé még két, egymást ferden metsző egyenest állított. Az ily háromszög alakú függesző művek a gyámfalakon bizonyos közönként nyugosznak, s áttakarások után a gerincnél tompaszög alatt egymást metsző két lapos síkot mutatnak. Ennek alkalmazása az *ó-keresztény bazilikánál* látható, de a monumentális jelleg hiánya miatt alig nevezhető ez építészeti stylusnak, s általában a később kifejlett azon famennyezet szerkezetek, melyek a fedéllel szervi egybe függésben állanak, — bármi művészi szép kiképzést engednek is meg, — tűzveszélyes voltak miatt a monumentális jellegű templomépítészetből kizartnak tekintendők.

A monumentális jellegét elerendő, Bizancz volt az első, mely a kupolát tökéletesítte. A mennyeiben annak négyszögű alapon való szerkesztési módját feltalálta. Ennél a nagy bekerítő oldalnak mindegyikére merőlegesen félkör állítanak, ezek csúcspontjait kör által összeröktik s ezen kör felé szerkesztik a *bizanczi stylt* jellegző kupolát. A körítő falak, a szomszéd helyiségekkel való egybekötés végett áttöretnek, úgy hogy a kupola csakis erős pillérekre támaszkodik, míg oldalait az alacsonyabb melléképületek egész vagy fél kupolái által gyámoltatják. Ezen rendszer alapja a mai centrális építmények is, melyek azonban már nemcsak négyszög, de háromszög, ötszög, esetleg bármely sokoldalú körítő falak felett szerkesztetnek.

Nyugaton a rómaiak által megkezdett rendszert fejleszték tovább négyzetalakú terek felett emelt keresztboltozattal, megalapítva ezzel a *román építészeti stylt*, melyhez később a bizanczi rendszerből is vettek át egyes részleteket. Ezen keresztboltozatok alkalmazásánál még mindig több körülmény lép fel korlátozólag, így főképp az, hogy különböző erősségű oldalnyomasok kikerülése végett, egyenlő nagy körívek, egyenlő magas kezdőpontból kiindulva hasznalandók, s így az építmény rendszerint szabályos négyzetekre osztandó be, a mi az épület belső kiképzésénél sokszor zavarólag hat.

Nagy tökélyesbülést értek el ezután az által, hogy az egész félkör helyett két körív-részletet vettek alkalmazni, azokat bizonyos szög alatt egymásnak támasztva. Így jött létre a csücsív, s ennek következtetes szerkezeti alkalmazása jól egy egészen önálló systema: a *csücsíves vagy gót építészeti styl*. Ennél már az előbbi korlátozottság nagy mérvben feloldatik, s más tekintetben is a csücsívnak határozott statikai előnyei vannak a félkörrel szemben.

A felsorolt lehetőségekkel — úgy látszik — bezáródott az eredeti építészeti stylusok képzése, és az új-kor ismét a régi formákat kezdte mívelni, a nélkül, hogy a szerkezetnél valami lényeges újat hozhatott volna létre. Így a *renaissance* a maga formáit lényeg kölcsönre vette az antikól és egy részben a középkori építésztől; a barokk és rokokó pedig túlhajtott formákban tetszelt. S valóban ama formák már mind kimeríték a fedémképzést, s bármily összetettek látszanak is némely fedémképzések, lényegükben mind az egyenes és szabályos görbe vonalaknak fentebb érintett combinationaira vezethetők vissza. A továbbfejlesztésre vonatkozó minden kísérlet eredménytelen maradt, s a nyert formák vagy mint igen józanok, vagy mint phantastikusok, hibásaknak és a továbbfejlesztésre alkalmatlannak bizonyultak. Ilyenek a kúp-

alak, az arab patkóalak, az angol Tudor-iv, az orosz kupolák hagyma-alakja stb.

Az újabb időben új képződésképes elemet találtak a fedémképzéshez a lapos körívben. úgy hogy ezen rendszer a lapos körív stíljének lenne nevezhető. De tulajdonképen ezen vonal is a körnek egy része, és magában véve a legkevésbé állekony szerkezetet nyújtána, ha a vasnak, mint új szerkezeti anyagnak bevonása által nem szilárdították. Ezen másként monumentalis jellegű fedémképzésnél a vas mint keresztborda alkalmazatik, s két íly borda között egy-egy téglá boltív jön, sőt sok esetben e szerkezet vízszintes architektonika alá van rejtve.

Még nagyobb alkalmazása van a vasnak igen széles térségeknél vízszintes fedéssel való ellátásánál. Ezeknél a közönlék: fektetett erős vastartók, az ezekre sürűbben keresztben rakott vasrudak, s az utóbbiakat ismét keresztben átfogó erős vassodronyok által az egész tért befedő vashálózat létesül, mely kölemezek vagy üreges téglákkal borítottak.

Legújabb kísérletet tesznek az ú. n. vas-beton szerkezettel. Miután a beton a fedémképzésnél egymagában nem vált be, azért újabbban vassodrony-váz közé öntik a gipsz- vagy beton-keveréket, s ezt a belülső oldalon lesimítják. Miután a vasszerkezet nem csak egyenes síkban, de tetszés szerinti görbék szerint is alakítható, azért remélni lehet, hogy ezen módszer tökélybeszedésével a téglaboltzatoknak minden neme nemcsak helyettesítve lesz, hanem ez új szerkezet az előbbieknél sokkal nagyobb térségeket lesz képes szintén tűzmentes fedéssel ellátni.

E három utóbbi módszert jobban szemügyre véve, nem zárkoztunk el annak észrevételétől, hogy ezek alapvetően csakis sorszerinti megismétlései az egyiptomi, görög és középkori fedésmoformáknak, csak hogy más anyagok bevonásával és nagyobb fesz-távra kiterjesztve. Ez új körfolyamatban a nagyobb technikai fejlettség tökéletesíti ugyan az előbbi szerkezeteket, de a formák teljes kimerítése folytán már nincs kiútás oly constructura, mely valamely eredeti építészeti stílusnak alapjául szolgálhatna.

(Folyt. köv.)

Katona György.

KÖZÉLETÜNK.

A „hegyalja-h. lelkeszi kör“ értekezlete.

A „hegyalja-harangodó lelkeszi köre“ e hó 17-én tartotta összejövetelét a szerencsi ref. iskola helyiségében. Ott volt 21 lelkesz, nem volt ott 15. Ebből 2 beteg, hármat-négyet hivatalos kötelesség marasztalt odahaza, a többi pedig még nem érzi az eszmecsere szükségét, sőt úgy látszik egyáltalán semmiféle lelki szükséglet nem érez, mert vannak köztük olyanok (pedig nem is öreg emberek), a kik még soha semmiféle összejövetelünkön részt nem vettek, a kik mióta papokká lettek, magokhoz hasonló embert még nem láttak, mert sem értekezleten, sem egyházmegyei gyűlésen halandó szem ő bennök még nem gyönyörködhetett.

Nagy dolgokat mi sem cselekedtünk, a kik megjelentünk, de azért ez az értekezletünk egyike volt a leg-sikerültebbeknek és legtanulmányosabbaknak. Mintha kezdenék belejönni s az igazi módját eltalálni az értekezletek kívánatosság, érdekesség és eredményesség tételének. A felszólalások sorrendje ugyan még nem mindig szigorúan parlamentáris, de azért súlyos betegségéből csak

most fellabadt s erélyességéről ismert előnkünk, Tóth Lajos, hídvegi tisztársunk ottan-ottan elég Szilágyi Dezsősen és helyesen utteltet le bennünket, ha nagyon neki találtunk tüzeseit.

Majdnem az egész délelőttet Hézszer Emil tisztársunk mult évi felolvasásának (megjelent a Sárospataki Lapokban) megvitására, illetőleg az általa felvetett gondolatok, eszmék, javaslatok bírálgatására s újabb eszmék felszínre hozatalára fordítottuk. Az a felolvasás, tudvalevőleg, a mostani felkészéshez fogatkozásaival és tökéletesebb tételével foglalkozott. A mi szóvalta-sunkban, természetesen, volt sok szincizálás is. Egy kicsit megítéltük a teológusokat is, a profesor urakat is, sőt hogy senkije meneküljön száron — a legatiók révén — a joghallgatókat is. Volt olyan atyánkfia, a ki ez utóbbiakról felpanaszolta, hogy nem veszi egész komolyan az általuk legátus képiében teljesítendő templomi functiót. Más a kabátjukat rövidlette, a harmadik a kalapjuk formáját, színet és hátul ékecskedő forgóját kifogásolta. Szóval utóljára kisütöttük, hogy a teológusokkal még jobban megvagyunk elégedve viselkedés tekintetében is, bár eleinte erősen hangoztattuk azt a kívánalmat is, hogy leendő papjaink a jó modorban, a kellő társadalmi simaság elcsajjattasában is nagyobb kipallérozást nyerjenek. Hát jó volna biz az egy bizonyos határig, csak a katolikus papokkal ne hasonlítgassuk össze magunkat (mint némelyek az értekezleten cselekedték), mert ő közöttük és mi közöttünk igen nagy közbevetetés vagyis s mint egyék értekezletit tagtársunk egészen helyesen megjegyezte, a mi kevésbé sima voltunk, sokszor nem tetsző egyenességünk és őszineségünk a mi egyszerű származásunknak, puritánságunknak, prot. hitünk és egyházunk alap-ter-mészetének s demokrata és liberális lélkünknek egészen természetes következménye, megkülönböztető jellemvonása és sok erényünknek forrása, a melyet, ha valamely modernebb, tetszetősebb, szinte mosolygós mázzal (holmi finom jészuita majolika-mázzal) egészen bevonnánk rajtuk: azt csak fájlalni lehetne, mert annak a kalvinista jellem is kárát vallána.

A melyebb és alaposabb tudás követeléséről is volt szó. Erre néve azonban abban nyugodott meg értekezletünk a magunk főiskoláját és teológusait illetőleg, hogy miután a tanári kar épen most foglalkozik egy ide vonatkozó munkálattal, melyet az 5-ik theol. tanszék felállítására tett szükségessé, bizonyára módját leli annak, hogy hitanhallgató ifjúságunk, iskolai pályafutása idején ne csak közvetlenül a colloquiumok előtt, de az egész év folyamán foglalkozhasson az általa hallgatott studiumokkal, s azokkal a lehető legbensőbb ismerettségre törekedjék. Azt hiszem (s ezt mint a magam véleményét mondom, melyben az értekezlet nem osztozott), hogy erre néve leghelyesebb úton indul a tervezett kolozsvári theol. facultás, midőn az internatuusal tesz kísérletet, a hol az ifjak a folytonos felügyelet és szemmel-tartás folytán mintegy kényszerítve lesznek arra, hogy olvassanak, tanuljanak s ne töltsenek egész napokat, sőt heteket tétlen hivalkodásban. Ha a Mudrany-féle hagyományunk birtokába jut a főiskola, talán Patakon is bekövetkezik a lehető legjobb egy ilyen irányú próbálkozásnak és berendezkedésnek. (Aligha Szerk.)

Az országos gyámintézet új alapszabály-tervezetét beszéltük meg ezután. Miután a mi egyházmegyéink és kerületünk módosítását az új tervezet majd mind figyelembe vette, alig lehet elcane valami kifogásunk. Kettő mégis van egyelőre. Egyiket az ellen az intézkedés ellen irányul, mely a segédmet az 5 éven belül elhalt lélek-szek özvegyeitől és árváitól megvonja. Mi kiterjeszteni

ohajtjuk a gyámintézet jótékonyágát ezekre is, azaz a feltétellel, hogy legalább 5 évig a megállapított járulékot fizetni tartoznak s csak 5 év lejártával jutnak a segélyezéshez, ha a családok előbb elhalna is. A másik észrevételünk, illetőleg ohajtásunk az, hogy a család-talan lelkesnek gondját viselő s háztartását vezető testvér is részesítessék bizonyos segédlemben, a mint ezt több, egyházmegyei gyámintézet alapszabályaiban — igen humanusan és méltányosan — benne foglaltatik. Egyébiránt Bálint Dezso, Bartha József és Czinke István értekezleti tagok megbízattak, hogy a konvent előző tervezetére készített tavalji munkalutunkat átnevén, őszi gyűlésünk alkalmával a bodrogköziekkel együtt tartandó közös értekezletünkre tegyenek jelentést, hogy ahöz képest az új tervezeten nincs e még több módosítani való is.

Az egyházmegyéink körében alig néhány év előtt alakított gyámintézet sorsára nézve azt javasolja értekezletünk, hogy az megszüntnek nyilváníttassék azon a napon, a melyen az országos intézet életbelép. Minden lelkesnek adassék vissza az általa eddig befizetett összeg, (de kamatok nélkül), illetőleg helyette pénztárónokunk szolgálatázza azt be egyenesen az országos intézet pénztárába. Az időközben gyűlt kamatok és kegyes adományok pedig maradjanak benn továbbra is, s a mit ez összeg jövedelmez évenként, az osztassék ki minden évben az 5 éven belől elhalt egyházmegyei belkészek özvegyeinek és árvaiknak. Ha azonban a konvent kimondana, hogy az 5 éven belől elhaltak maradványait is segélyezi, abban az esetben ez a megállapodásunk is módosulást fog szenvedni.

Az egyházpolitikai törvények által teremtett helyzetben, hogy mihez tartsum magunkat az anyakönyvezés a papi funktiók s lelkisásztori gondozás tekintetében; ezt is szóvá tettük. De hát ez utóbbról kivált könyveket lehetne írni és sok értekezletnek idejét betölteni; az előbbiekkel pedig a konvent foglalkozik s legközelebbi összejövetelén majd kezünkbe adja az irányító fonalat.

Több gyakorlati kérdés került aztán megvitatás alá, melyeket nem részletezhetek, mert így is tovább mentem a megengedett határral. Csak azt említem még meg, hogy elnökünk — gyengélkedő állapotában is — vette magának a fáradságot, hogy egy tartalmas, terjedelmes s figyelmét kizhgyártásadalmunk minden jelentősebb mozzanatára kiterjesztő beszéddel nyissa meg értekezletünket.

Hogy közöbédünk nekünk is volt s hogy azon az eszper-választásról, meg a tanácsbíró-választásról mi is beszélgettünk, azt talán felesleges is mondanom. Azt is kifrom egész őszinteséggel, hogy mi a tanácsbíró-ságra egyhangúlag Kónya barátunkat, egyházmegyéink derék főjegyzőjét ítéltük legilletesebbnek. S ha ő lenne a győztes, azért a többi érdemek sem nevezhetnének. Már a leendő eszperrel szemben nem voltunk ilyen szerencsések. Mi, jelenlévők, itt is megtudtunk volna ugyan állapodni egy személyben, sőt meg is állapodtunk, de nehogy megállapodásunk presszionnak lássék, s a mennyiben ebben a kérdésben az emberek érzékenyebbek s talán féltékenyebbek is, mint a tanácsbíró-ságában: kimondottuk, hogy egyelőre jelöltet nem állítunk, hanem őszi gyűlésünkig — a mely a választást majd elrendeli — ezt a kérdést még forni és érní hagyjuk.

Czinke István.

IRODALOM.

* A „Protestáns Szemle” folyó 1895. évi 1—6. füzetete (jan.—jun.) a következő változatos tartalommal jelent meg: Az énekeskönyv reformja zenészeti szempontból *Parkas Lajostól* (I—IV. közlemény összesen 64 lapnyi terjedelemben); A héber szellem bölcséleti irányja, *Jósa Zsigmondtól* (I—III. közlemény összesen 36 lapnyi terjedelemben); A jövő vallása s annak profétái, *Szlávák Mátyástól* (I. Schopenhauer, II. Hartmann, III. de Lagarde); A magyar prot. egyházak vagyongöji viszonyai az 1790—91. XXVI. t.-cikkig, *Pokoly Józseftől* (I—IV. közlemény összesen 59 lapnyi terjedelemben); A keresztény racionalismus egy új apostola, *Várnay Sándortól* (Tolstojról); A chicagói vallás-congressus, *R. L.-től*; A halhatatlansági eszme története, *Pavlik Jánostól* (I—II. közlemény), még folyt. köv.); *Dragoni Gáspár* és a kőrmendi főiskola, *Korraj* a XVI. századból, *Thury Elédtől*; Adatokok a Luther-káté magyarhoni irodalmának történetéhez, *Kriepitz Istédtől*; Péter evangéliuma és apokalypsis, *Egerházy Lajostól* (könyvismertetés). Ezek a főbb közlemények, ezenkívül minden füzetben van hazai és külföldi irodalom, továbbá a májusi füzetben a m. prot. Irodalmi Társaság ápril 4-én tartott választmányi és április 5-én tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Látni való, mily gazdag, érdekes, az egyház és tudomány lehetőleg minden irányára kiterjedő e füzetek tartalma; nagyobb tanulmányok és kisebb ismertetések, hazai és külföldi mozgalmak, gyakorlati és elméleti kérdések egyaránt sorra kerülnek bennök. Melegen kérjük a magyar protestantizmus minden híját: sorakozzék az Irod. Társaság zászlaja alá, a közügy emeléseért is, a saját nemes okulásáért is!

* **Grádeci Stansith Horváth Gergely és családja.** Történeti korrajz, kivált a XVI. század második felében. Irta és a szepesmegyei történelmi társulat segélyezésével a millennium alkalmából kiadta: *Weber Samu.* Késmárk, 1896. Ily cím alatt jelent meg *Weber Samu* szeptemberi ev. lelkészeknek, a Szepesség fardhatatlan történetirójának legújabb munkája, mintegy millenniumi emlékmű gyanánt. A ki közelebről ismeri *Weber S.* működését, ismeri azt a sokoldala, apostoli buzgalmát, áldásos tevékenységét, a melyet ő az egyházi, iskolai, társadalmi, egyleti és irodalmi téren (történelmi műveivel, vallástani kézikönyveivel, korábban az egyházi sajtóban) kifejt, az tisztelettel hajlik meg e férfiú előtt s szíve mélyéből kívánja, vajha sok ilyen vezetővel áldana meg az Ur prot. gyülekezeteinket! Legújabb munkája, mely 148 oldalra terjed, a XVI. század egy lángoló buzgóságú, emelkedett lelkű prot. főnemesének: grádeci Horváth Gergelynek életrajzát tartalmazza, széles kör- és műveltség-történelmi alapon. Bevezetőleg ismerteti hőse családi térszéknek: Nagy-Eőrnek fekvését, mult és jelen viszonyait, aztán atyjának, *Sziget* hős védelmezőjének életét, halálát, végrendeletét. Ezt követi hősünk gyermekkorának, nevelésének, külföldi egyetemi tanulmányainak, majd itthoni életének, munkásságának részletes, mindenütt az eredeti forrásokból, oklevelekből, főljegyzésekből merített hí leírása. Részletesen ismerteti az általa felállított nagy-eőri főiskolát, annak berendezését, tanárait, hősünk hitvitái, családi viszonyait s 1597-ben, 38 éves korában bekövetkezett halálát. Befejezésül előadja utódainak, a prot. egyház és iskola iránt mind e mai napig tanúsított jótéteményeit. Függelékül XIII. részint magyar, részint latin nyelvű okmányt közöl, az eredetiekből másolva. A művet személy-helynév mutató

zárja be; elől pedig a Horváth G. arcképe díszíti. Weber előadása egyszerű, minden mesterkétség vagy terjengősség nélkül való, iránya könnyed, sima. Kár, hogy egy-egy nem egészen magyaros kifejezés, vagy sajtóhiba gyakran zavarta a hatást. Mi a legzesebben ajánljuk e művet minden, multunk iránt érdeklődő prot. ember figyelmébe.

* **Természeti törvény a szellemi világban.** Irta Drummond Henrik, glasgowi egyetemi tanár, az angol eredeti XXIX-ik kiadása után fordította *Csizmadia Lajos*, lepsényi ref. lelkész, felülvizsgálta dr. Szabó Aladár. Budapest, 1895. — Ily cím alatt jelent meg a Prot. Irodalmi Társaság folyó évi könyvkiállítása 267 oldalon, a felülvizsgáló Szabó Aladár XXVII oldalnyi s a szerzőnek az eredeti első kiadásához írt XIV oldalnyi értekes előszavával. Tudomány színezetű, valójában azonban inkább *gyakorlati célú* elmélkedések, kegyes fejtegetések gyűjteménye ez, telve a Krisztussal és az evangéliumot szomjuhozó lélek világmegvetésével, mennybe vagyódasával, az üdvösséghez vezető útak és eszközök ismertetésével. Mind szép és jó dolog az, a mi benne van. sőt talán egy kissé sok is a jóból; kegyessége, a szentírásnak betűszerint való imádása egy kissé túl megy a józan magyar felfogáson. Egy kissé több tudomány, több kritika is elérné benne; úgy látszik, hogy a bibliai iratok eredete, viszonya, összefüggése felől mi se hallott a szerző s az összehasonlító vallásban se nagyon járatos. A mi alaptételét: a természeti törvényeknek a szellemi vagyis vallásos világban való uralmát illeti, mintha a természeti és pneumatikus világ fölött ugyanazon törvények uralkodnának: ez se tekinthető egyéneknek, mint szellemes parhuzamnak a két világ közt, a mely egyes, eltagadhatatlan hasonlatok s analógiák dacára se emelhető oly általánosan érvényes elvévé, mint szerző teszi, de a szellemi világ tüntetőmenyének bővebb illusztrálására hathatós eszköz. Így gondolkozván alapelve felől, az elv első alkalmazását, a biogenezist se fogadhatjuk el kész igazságnak: fizikai oldaláról nézve e törvény semmivel se valószínűbb, mint ellentéte, a spontán generatio tana, vallásos oldalról pedig nagyon exclusiv. Azt azonban ezek mellett is elismerjük, hogy a műből magas, emelkedett szellem sugárzik ki, egyes helyei megragadó szép lelki rajzokat tárnak elénk, némely fejezeteiben a mely hit a felfogás józanságával s szabadságával egyesül. Fordítása világos, jól érthető; nyelve könnyed, folyékony. Ára 1 fnt 50 kr., pártoló tagok számára 1 fnt.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Özv. Antalfi Jánosné, szül. Zsarnay Erzsébet asszony f. hó 19-én, életének 55-ik évében elhunyt s 20-án nagy részvételt eltemettetett. Temérdek csalódot, s még több szünetedést látott nő s édes anyja volt, a ki egymásután temette el férjét, felnőtt gyermekeit s végre maga is összerokadt a részült jutott töviskorona roppant súlya alatt, hagyván maga után mélyseges gyászt és igazi bánatot. Koporsóajára Balynt Dezső lelkész tette fel a kegyeletes kézzel font mártyr-koszorút, a közönség mely meghatottsága mellett. A résztvevők között a pápi vizsgák miatt itt időző Kun Bertalan püspök is jelen volt, elődjének drága emlékét is megtisztevelvén megjelenésével.

— **A f. zempléni ref. tanítók gálzészni fiók-köre** június 13-án tartotta értekezletét, *Kis-Azárban Miskák Péter* gálzészni tanító előnklete alatt. E kör ugyan a *főkecska* nevet is alig érdemli, mert tartozik bele össze-

sen, — gondolom — 7 egyház. Ezek közül néhány most tanító nélkül szűkülökdi, tehát az értekezletet legfőkébb 5 tanító képviseli. Ezek aztán egy kivételével mind megjelentek. A gyűlésnek említésre méltóbb tárgyai: Miskák Péter értekezése, melyet ily cím alatt olvastak fel: *A szemléltetés, mint a beszéd és értelem-gyakorlat egyik segédesszköze* és Molnár István, b.-ujlaki tanító *mintatanítás a földrajzból*. Mindkét előadás megbírálatot. Két indítvány is felmerült és határozatba ment. Az egyik, hogy, — miután e kör most 10t először össze hivatalosan a f.-zempléni tisztújítás óta: Fejes István, az új eseres, mint a tanítósnágnak már eddigi cselekedetei szerint is lelkes barátja, — e kör részéről is üdvözöltek. A másik indítvány pedig az volt, hogy a székáninni egyházkerület új tantervét, — mely nem sokára valószínűleg minden tanítónak megküldetik, — tegye mindenik tag tanulmány tárgyává s a jövő gyűlésnek ezen tanulmányról való beszámoló leend egyik tárgya. Talán néhány egészséges vélemény így is születik. Mindenesetre ohajtandó lenne, ha az ily értekezletek ne hagynák észrevétlenül az efféle eseményt, mint az új tanterv, mert ez épen a gyakorlat szempontjából kívánja a tűzpróbát kiállani. És sok praktikus tanító van, a ki pár jó gondolattal és véleménynyel mindig rendelkezik, míg a tollnak esetleg nem mestere. P. M.

— **A tanárjelöltek állami internátusa a jövő iskolai év elején csakugyan megnyílik.** Dr. Wlassics közoktatási miniszter mostanában küldötte szét a bentlakással és teljes ellátással összekötött helyekre a pályázatot. A pályázat szerint 15 olyan ifjú vétetik fel, aki ez iskolai év végén tette le az érettségi vizsgát s ezek közül előnyben részesülnek azok, akik a francia és német nyelvet, vagy a magyar-, latin- és görög nyelvészetet vagy a latin nyelvet kapcsolatosan a történelmet választják szaktantárgyainak. — A pályázók kérvényüket július 5-ikéig adhatják be a közoktatási miniszternek.

— **Tarnóczy Tivadar emlékkönyve** Sárospatakon — mint jeleztük az évszáz vizsgarendben — f. hó 21-én tartatott meg a főiskola imaterében. A b. e. férfit övegye, néhány helybeli nő, a főiskola itt lévő előjárósága, a tanári kar és a tanuló ifjúság egy része képezte az ünneplő közönséget; az egyrészt a folyamatban levő, noha félbeszakasztott vizsgálatok miatt elmaradt. Kévszel 9 óra után az énekar nyitotta meg az ünnepezt szép alkalmi énekével s *Buzsa János*, lapunk társzerkesztője, Tarnóczynak egyik legrégebb tanítványa s több éven át tanártársa méltatta a kassai temetőben nyugvó s temérdek hűnnyatást szenvedett ember és tanár életpályáját s írói alkotásait. Hogy miként rótta le tanítványi halálját s mint birkózott meg a kényes tárgyval, azt itéljük meg majd lapunk t. olvasói magából az emlékbeszédből, a melynek közlését a következő számban megkezdjük. Nekünk úgy tetszett, hogy az előkelő haláloság megelőlegéssel távozott az imateremből s mint tanítványok bizonyosságot tehetünk róla, hogy a kíméletes kézzel rajzolt kép hű és igaz, sőt hogy ma már jobban ismerjük a boldogultat, mint csak tegnap is és ez előtt. Aldott legyen emlékezete!

— **A mathematikai és fizikai társulat versenye**, melyben a most éretteknék nyilvánított ifjak vehetnek részt, ez évben is meg tartatik Budapesten és Kolozsváron. A versenytételek a középiskolai tananyag köréből vétetnek s kidolgozásuk külön tanulmányt nem követel. A tétel kidolgozásának a bizottság felügyelete alatt bármiféle könyvet és jegyzést lehet használni. Az első díj 100, a második 50 aranykorona. A jutalmazott dolgozatokat a társulat „Közlönye” közölni fogja. Jelentkezni egyszerű

levélben lehet sezt. 8-ig *Bartolók Géza* ügyvivő titkáránál (Budapest VI. Bulyóvszky utca 16.). Ohajándó volna, hogy ev. ref. középiskoláink tehetségesebb növendékei minél nagyobb számmal vénének részt a versenyben, mert valószínű, hogy a győztes most is közülök kerülne ki, mint a múlt alkalommal.

— **Az ötödik theol. tanszék Sárospatakán**, a tanári karnak eddigi megállapodása szerint *szorosabb értelemben vett dogmatikai tanszék* leendő, a következő tantárgyakkal: 1. Dogmatikát. 2. Dogmatika. 3. Vallásbölcsezet. 4. Special-collegiumok, seminarium. — A dogmatika eddigi előadója *Jézus életét* kapja új tantárgyul. A jövő héten tüzetesebb tudóstást közzlünk a főiskolai mozgalmáról stb.

— **A francia ref. egyháznak** nagy öröme van: *új énekes könyve*, melyen több, mint 10 évig dolgoztak, végre elkészült s a múlt hó végén megjelent. Címe: Le nouveau recueil de Psalms et Cantiques. A szép testes kötet 248 éneket és 52 zsoltárt foglal magába s a 4 szolámú kiadás ára 2 franc, tehát nem egészen 1 frt (Nancy, éditeurs Berger-Levrault). Ez új gyűjtemény eszméje 1881-ben merült fel, 1884-ben vették munkába s bár a munka serényen haladt, mégis lassúsággal vádolták az énekegyi bizottságot; vádolták azzal, hogy sok régít mellőzött. Az idő lesz hivatva e vádak felett ítéletet mondani; mi csak irigyelni tudjuk francia testvéreinket!

— **Az angol presbyteri egyház** a múlt hóban Newcastle-ben tartotta meg évi közgyűlését; a közgyűlésen 450 tag jelent meg. Az angol presbyteri egyház, mely skót eredetű, 297 gyülekezetből áll 69000 úrasztali vendéggel és 82000 vasárnapi iskolai növendékkel. Az egyház évi kiadása a parochiakra és egyházakra általában, a belső és külső misszióra, a theologiai felállításra 5,862,500 franca emelkedik. A közgyűlés elfogadta Gibson és Lewis asszonyságok ajánlatát, kik szabad telket és 125000 franc költséget ajánlottak fel, ha a theol. felállítás, a melynek jelenleg 22 növendéke van, Londonból Cambridge-be helyeztetik át.

— **A württembergi király** az ősszel tartott württembergi országos zsinat törvényei közül 1894 dec. 17-én *hármalt* szentesített, u. m. 1. Egyházi törvény a lelkesítő özevgy- és árva-gyámoltó korábbi (1878-iki) törvény módosításáról; 2. Egyházi törvény az evangélikus lelkesítők gyámoltásáról betegség esetén; 3. Egyházi törvény az evangélikus lelkesítők korpotlékának emeléséről. — Az *első* törvény a württembergi evangélikus lelkesítők özevgyei számára *500 márká* (300 frt) *nyugdíjat* állapít meg. Ehhez járul arra az esetre, ha az özevgyet a világi hivatalnokokra nézve érvényes számítási mód szerint több mint 500 márká nyugdíj illetné, a hivatalnokai többletnek 75%^a, valamint különösen szegényes viszonyok mellett állandó *kegydíj* az erre rendelt állami járulékból, a mely, a szerint a mint az elhunyt lelkesít, pap, dékán vagy főesperintendens volt, 50—400 márká közt váltakozik. Félárvaik számára 50—60 márkára menő *kegydíj* mellett az *anyai nyugdíj* $\frac{1}{5}$ -de, teljes árvaik számára 60—100 márká *kegydíj* mellett az anyai nyugdíj $\frac{1}{2}$ -de számítatik. A *második* törvény a nem állandó lelkesítőknek, a mennyiben önálló állást töltenek be, betegség esetére fizetésüknek, illetőleg napidíjoknak további élvezetét 90 napon belül biztosítja a lelkesítő gyámpezntár terhére; segédlelkesítők ugyanily esetben 3 márká napidíjat kapnak hasonló időtartomra. A *harmadik* törvény a korpotléköt oly módon szabályozza, hogy a lelkesítők törvényes jövedelme arra az esetre, ha 200 márkával kisebb, mint az alább nevezett összeg, az

55-ik év betöltése után 2300 márkára, az 55-ik évtől 2400—2500 márkára, a 60-ik évtől fogva 2700 márkára, a 65-ik évtől fogva 2900 márkára emeltetik, úgy azonban, hogy a korpotlékek összege egy lelkesítő nézve sem haladhatja meg a 300 márkát. E törvény által régóta hangoztatott kívánások, a melyek részben — mint a lelkesítők özevgyeinek és árvaik gyámoltásánál — kiáltó nyomorúságból fakadtak, csillapították le elismerésre méltó módon. De más német tartományok papifuzéti viszonyaival összehasonlítva, a württembergi papság helyzete még mindig nagyon szerénynek mondható, miért is a lelkesítő fizetés emelésére vagy legalább újabb szabályozására irányuló felszólalások nem igen fognak egy hamar elhallgattatni.

— **Nepmozgalom Franciaországban.** A születési esetek száma Franciaországban 1881-től 1889-ig egyre *csökkenet*, 937,057 ről 880,579-re szállott alá; 1890—92 ben átlag 23,000-rel *több* volt a *halálosatok száma*, mint a születések s csak 1893-ban haladtak felül a születések a halálosatokot 7146 tal. A mi az 1884 óta újra behozott *házasági előadósok*ot illeti, azok száma 1884-től 1893-ig 1657-ről 6184-re emelkedett. Megállapították, hogy a legtöbb válóper a munkás osztály körében fordul elő (42%^a), a legkevésbé a parasztok közt (7%^a). Az elválások a házasságkötés után leginkább az 5—20 év közt fordulnak elő. Az elválások oka 76%^a-nál rossz bánásmód és szidalmazás, 15%^a-nál az asszony, 6%^a-nál a férfi részéről való házasságtörés, 3%^a-nál törvénytelen elítélés, 100,000 házasságra jelenleg 81 elválás esik. Páris és a Szajna-departement magától érthetőleg a legtöbb esetet szolgáltatja; 1893-ban Párisban 100,000 házasságra 272 elválás esett, *Lozère*-megyében ellenben 7 év alatt csak 9 válási eset fordult elő. Érdekes és statisztikailag megállapított tény, hogy épen azokban a vidékeken és városokban, a hol a legtöbb elválás történik, a legtöbb öngyilkosság is esik.

— **A t. olvasóhoz.** A felév vége felé járván, bizalmam kérjük mindazokat, a kik lapunkat a prot. érdekek szempontjából szükségesnek tartják: sziveskedjenek előfizetéseiket mielebb megújítani, illetőleg hátralelkeiket kiegyenlíteni s a címokre küldött postát megbi z á s t elfogadni, kiváltani. Irodalmi körünk nincs abban a boldog helyzetben, hogy bőséges ráfizetésekkel szolgálja azokat a nagy célokat, a melyekért lapját megindította s tentartani komoly kötelességnek ismeri. Az előfizetési pénzek Pásztor Sámuel penztárnok címére legcélszerűbben postautalványon küldendők.

A „Sárospataki Lapok” kiadóhivatala.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— *K. Gy.* Levélben mondtam el a kértetted mű sorsáról véleményemet. Várom a választ. — *R. Gy.* Legyetek szivesek ama sorokat elfogulatlanul bírálói s kiderül, hogy azok mind igazak és énienek. Hát nem ügyetlenkedés-e az, mikor valaki csupa butaságok szeretetből szertelenségre ragadhatja magát s ellenségeket szerez kedvenceknek és megnehezíti annak sorsát? — Hogy melyik rést történt ez meg? — tegye mindkét fél szívére kerést s legott bizonyossá lesz. En nem foglaltam pártállást, tehát én valamivel mégis elfogulatlanabbul nézhetek, mint a közleplebéli érdekeltek. Aztán ne tartstok annyira gyarlóknak, hogy én titeket, eddigi legjobb barátaimat, szándékosan akarnátok magamtól elhidegíteni. Ez volna még egyszer az *ügyetlenkedés!* Az én megjegyzéseim ide is, oda is szoltattak; sajnáalom, hogy félremagyaráztok s csupán az egyik felét akarjátok lefoglalni. Mihelyt egy kis időbb jutok, többet is írok. — *K. J.* A 23. számot elküldtük. A szerzet nyilatkozatát köszönjük. Sok az nekünk, nem is vagyunk hozzárokkva! — *Z. J.* A megjegyzés későn érkezett.